

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Владимир Шебек

**КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ
МОДЕЛИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ У
КОНТРОЛИ КРИМИНАЛИТЕТА**

Докторска дисертација

Крагујевац, 2014

UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
FACULTY OF LAW

Vladimir Šebek

**CRIMINAL INTELLIGENCE MODELS OF
POLICE ORGANIZATION IN
CRIME CONTROL**

PhD THESIS

Kragujevac 2014

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I Аутор
Име и презиме: Владимир Шебек
Датум и место рођења: 12.06.1980. године, Крагујевац
Садашње запослење: МУП РС
II Докторска дисертација
Наслов: Криминалистичко-обавештајни модели организације полиције у контроли криминалитета
Број страница: 519
Број слика: 40 (156 илустрација)
Број библиографских података: 414
Установа и место где је рад израђен: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Научна област (УДК): 343.98:351.746.2
Ментор: др Бранислав Симоновић, редовни професор
III Оцена и одбрана
Датум пријаве теме: 12.09.2012. године (Одлука стручног већа за друштвено-хуманистичке науке Универзитета у Крагујевцу, број: 491/2012).
Број одлуке и датум прихватања докторске дисертације:
Комисија за оцену подобности теме и кандидата: 1. др Бранислав Симоновић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа кривичноправна научна област; 2. др Снежана Соковић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа кривичноправна научна област; 3. др Дарко Маринковић, ванредни професор Криминалистичко-полицијске академије у Београду, ужа кривичноправна научна област;
Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације: 1. др Бранислав Симоновић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа кривичноправна научна област; 2. др Божидар Бановић, ванредни професор Правног факултета у Крагујевцу, ужа кривичноправна научна област; 3. др Зоран Ђурђевић, ванредни професор Криминалистичко-полицијске академије у Београду, ужа кривичноправна научна област;
Датум одбране дисертације:

Ђерки Српци

Садржај:

Листа табела	xii
Листа графикана	xv
Листа слика	xvi
Листа шема	xviii
1. УВОД У ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА	1
2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	4
2.1 Дисциплинарно одређење предмета истраживања.....	5
2.2 Просторно одређење предмета истраживања	6
2.3 Временско одређење предмета истраживања	6
2.4 Објективне тешкоће и ограничења у истраживању предмета.....	6
3. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР.....	7
4. НАУЧНИ И ПРАКТИЧНИ ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА	8
4.1 Научни циљ истраживања.....	8
4.2 Практични циљ истраживања.....	8
5. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА	9
5.1 Научна оправданост истраживања	9
5.2 Друштвена оправданост истраживања	9
Први део	
ТРАДИЦИОНАЛНИ (РЕАКТИВНИ) КОНЦЕПТ РАДА ПОЛИЦИЈЕ У	
СУПРОТСТАВЉАЊУ КРИМИНАЛУ	
1. ОПШТА РАЗМАТРАЊА О ПОЈМУ КРИМИНАЛА И ЊЕГОВОМ УТИЦАЈУ	
НА КРИМИНАЛИСТИЧКУ ДЕЛАТНОСТ.....	11
1.1 Појам криминала.....	11
1.2 Класификација криминала	15
1.3 Класификација криминалаца	17
1.4 Корелација типологије криминала и његових учинилаца и њихов утицај на	
криминалистичку делатност	18
1.5 Субјекти у контроли криминала.....	20
1.5.1 Полиција	21
1.5.2 Правосудни органи.....	26
1.6 Улога кривичног законодавства у контроли криминала.....	30
1.7 Мулти-агенцијски приступ у контроли криминала.....	31
2. ТРАДИЦИОНАЛНИ (РЕАКТИВНИ) МОДЕЛ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА	34
2.1 Општи осврт на историјски развој традиционалног модела полицијског рада и	
његове карактеристике.....	34
2.2 Неопходност промене традиционалног ка савременом моделу.....	40
полицијског рада.....	40

2.3	Реформска ера полиције у Србији.....	41
3.	КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНА ДЕЛАТНОСТ И СРОДНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА	43
3.1	Сродне конструкције полицијског рада.....	44
3.1.1	Стратешки рад (Strategic Policing)	44
3.1.2	Полицијски рад усмерен на проблеме (Problem Oriented Policing)	45
3.1.3	Рад полиције у заједници (Community Policing).....	46
4.	РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА О ТРАДИЦИОНАЛНОМ МОДЕЛУ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА	49

Други део

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ У КОНТРОЛИ КРИМИНАЛА

Глава I

ОПШТА ТЕОРИЈСКА ПИТАЊА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ РАДА

1.	НАСТАНАК И ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ОБАВЕШТАЈНИХ АКТИВНОСТИ И ОБАВЕШТАЈНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА.....	57
1.1	Општи осврт на историјски развој обавештајних активности, обавештајних и безбедносних организација.....	58
1.2	Појмовно одређење обавештајних активности и обавештајне службе	61
1.3	Појам, настанак и развој служби безбедности.....	67
1.3.1	Карактеристике, организациона структура и врсте савремених безбедносних служби	68
1.4	Обавештајно-безбедносни систем.....	70
1.4.1	Безбедносно-обавештајни систем Републике Србије	72

Глава II

САВРЕМЕНИ ОБАВЕШТАЈНИ РАД (*INTELLIGENCE*) У ПОЛИЦИЈСКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА: КОНЦЕПТИ И ДЕФИНИЦИЈЕ

1.	САВРЕМЕНЕ ОБАВЕШТАЈНЕ АКТИВНОСТИ (<i>INTELLIGENCE</i>) У ПОЛИЦИЈСКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА	77
2.	КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНА ДЕЛАТНОСТ (<i>Criminal Intelligence</i>)	79
2.1	Кратка историја развоја криминалистичко-обавештајне делатности.....	80
2.2	Криминалистичко-обавештајна делатност: појам и дефинисање	83
2.3	Начела (принципи) на којима се заснива криминалистичко-обавештајна делатност	86
3.	ПОЛИЦИЈСКИ РАД ВОЂЕН КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИМ ИНФОРМАЦИЈАМА (<i>Intelligence-Led Policing</i>).....	92
3.1	Развој и концептуалне основе.....	92

3.2	Полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама: појам и дефинисање	94
3.3	Теоријски модели полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.....	97
3.3.1	Теоријски концепт полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама: Ретклифов 3-и Модел (<i>Three-i Modell</i>)	97
3.3.2	Теоријски концепт полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама: <i>Carter & Carter</i> модел.....	101

Глава III

РАЗВИЈАЊЕ, ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И КОНЦЕПТУАЛНЕ АНАЛИЗЕ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

1.	РАЗВИЈАЊЕ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ И ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА ВОЂЕНОГ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИМ ИНФОРМАЦИЈАМА	108
1.1	План управљања информацијама (<i>Information Management Plan</i>).....	110
1.2	Креирање организационе инфраструктуре (<i>Creating the Organizational Infrastructure</i>)	115
1.3	Имплементација криминалистичко-обавештајне делатности и полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама	122
2.	НИВОИ/ТИПОВИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ	126
2.1	Тактичка криминалистичко-обавештајна делатност (<i>Tactical Criminal Intelligence</i>).....	126
2.2	Оперативна криминалистичко-обавештајна делатност (<i>Operational Criminal Intelligence</i>).....	127
2.3	Стратешка криминалистичко-обавештајна делатност (<i>Strategic Criminal Intelligence</i>).....	128
3.	САРАДЊА КАО КЉУЧНА КОМПОНЕНТА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ.....	128
3.1	Унутрашње партнерство у оквиру криминалистичко-обавештајне делатности	129
3.1.1	Партнерски састанци са групама за тактичко деловање	131
3.1.2	Партнерски састанци са групама за стратешки приступ	131
3.2	Криминалистичко-обавештајна делатност и спољашње партнерство	132
4.	КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ ПРОИЗВОДИ	134
4.1	Стратешке процене (<i>Strategic Assessments</i>).....	136
4.2	Тактичке процене (<i>Tactical Assessments</i>).....	138
4.3	Профил проблема (<i>Problem Profile</i>)	139
4.4	Профил мете – циља (<i>Target Profiles</i>)	140
4.4.1	Обавештајно интересантни и приоритетни преступници као мете – циљеви (<i>Prolific and Other Priority Offenders – PPO</i>)	142

4.5	Карактеристике криминалистичко-обавештајних производа	150
5.	10 КОРАКА КА УСПОСТАВЉАЊУ УСПЕШНОГ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ ПРОГРАМА	151
6.	КОНЦЕПТУАЛНЕ ДИЛЕМЕ, ЛИМИТИ, КРИТИКЕ И СЛАБОСТИ МОДЕЛА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ	152
6.1	Криминалистичко-обавештајна делатност: проблем дефинисања и неадекватног коришћења терминологије	153
6.2	Криминалистичко-обавештајна делатност: проблем концептуалне усмерености	153
6.3	Криминалистичко-обавештајна делатност и могућност угрожавања права и слобода грађана.....	154
6.4	Криминалистичко-обавештајна делатност и опасност од корупције	155
6.5	Криминалистичко-обавештајна делатност, политичка неутралност и професионална непристрасност	155
6.6	Криминалистичко-обавештајна делатност и проблем приоритета и ограниченост полицијских ресурса	156
6.7	Криминалистичко-обавештајна делатност и информациони неуспеси	156
6.8	Криминалистичко-обавештајна делатност и проблем имплементације у оквиру целокупне полицијске организације или формирање посебних јединица (служби) .	157
6.9	Криминалистичко-обавештајна делатност и неуспеси перцепције	158

Глава IV

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1.	КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ У МУП-у РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	161
1.1	Служба за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике – СКОППИ	161
1.1.1	Формална (организациона) компонента СКОППИ.....	162
1.1.2	Материјална (функционална) компонента СКОППИ.....	165
2.	РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА МОДЕЛА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	167

Трећи део

ПРЕДМЕТ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНАЕ ДЕЛАТНОСТИ

Глава I

ИНФОРМАЦИЈЕ – ИНФОРМАЦИОНА ХИЈЕРАРХИЈА

1.	ПРЕДМЕТ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ	177
1.1	Информациони континуитет: податак – информација - криминалистичко-обавештајна информација.....	178
1.1.1	Податак (<i>Data</i>)	178
1.1.2	Информација (<i>Information</i>)	179

1.1.3	Знање (Knowledge)	184
1.1.4	Криминалистичко-обавештајна информација (<i>Criminal Intelligence</i>)	185

Глава II ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА

1.	ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА У КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОЈ ДЕЛАТНОСТИ	186
1.1	Појам и класификација криминалистичко-обавештајних извора информација 186	
1.1.1	Отворени извори информација (<i>Open Source of Informations - OSI</i>) и <i>Open Source Intelligence- OSINT</i>	188
1.1.2	Затворени извори информација (<i>Closed Source of Informations</i>).....	195
1.1.3	Прикривени (класификовани) извори информација (<i>Classified Source of Informations</i>)	197
2.	ЗАЈЕДНИЦА КАО ИЗВОР ИНФОРМАЦИЈА (<i>Community Intelligence</i>).....	200
3.	ЛИНИЈА ПРИКУПЉАЊА ИНФОРМАЦИЈА У КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОМ ПРОЦЕСУ	202

Глава III ПРОЦЕС КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

1.	КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ ПРОЦЕС: ПОЈАМ И ТИПОЛОГИЈА.....	206
1.1	Постављање (дефинисање) задатака	210
1.1.1	Криминалистичко-обавештајни захтеви и њихова улога у прикупљању информација.....	211
1.2	Прикупљање информација (<i>Collection</i>)	214
1.2.1	Прикупљање информација	215
1.2.2	Принципи квалитета информација	220
1.2.3	План прикупљања информација (<i>Collection Plan</i>).....	221
1.2.4	Сумња као основ за прикупљање информација	222
1.2.5	Бележење (евидентирање) информација	226
1.3	Процена информација (<i>Evaluation</i>)	233
1.3.1	Систем процене 4 x 4.....	235
1.3.2	Систем процене 5 x 5.....	237
1.3.3	Систем процене 6 x 6.....	238
1.3.4	Безбедносна класификација информација	240
1.3.5	Кодови за руковање информацијама (<i>Handling Codes</i>)	242
1.4	Сређивање (обрађивање) информација	245
1.4.1	Криминалистичко-обавештајна датотека - смернице	245
1.4.2	Спречавање могућих преклапања у раду (<i>Deconfliction</i>).....	249

1.5	Анализа информација.....	250
1.5.1	Врсте анализе криминала.....	253
1.5.2	Ток анализе.....	259
1.5.3	Развијање закључка.....	261
1.5.4	Давање препорука у криминалистичко-обавештајном продукту.....	265
1.5.5	Основне аналитичке технике.....	266
1.5.6	Карактеристике криминалистичко-обавештајног аналитичара.....	272
1.6	Дисеминација (ширење, дељење, размена) криминалистичко-обавештајних информација.....	274
1.6.1	Процес санације (поправљање/сређивање) – заштита извора, порекла и метода добијене информације (<i>Sanitization process</i>).....	276
1.6.2	Презентација - дистрибуција резултата криминалистичко-обавештајне делатности.....	278
1.6.3	Три НЕ за дисеминацију криминалистичко-обавештајних информација.....	282
1.7	Поновна процена (ре-евалуација).....	283
2.	КРИТИКЕ, СЛАБОСТИ И НЕДОСТАЦИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ ПРОЦЕСА.....	285
3.	БЕЗБЕДНОСТ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ ПРОЦЕСА.....	287
3.1	Безбедност особља.....	289
3.2	Физичка безбедност.....	291
3.3	Безбедност информација.....	292

Четврти део

САДРЖАЈ РАДА И МЕТОДИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Глава I

САДРЖАЈ РАДА И МЕТОДИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

1.	О САДРЖИНИ РАДА И МЕТОДАМА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ.....	296
2.	КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МЕТОДИ ПРИКУПЉАЊА ИНФОРМАЦИЈА.....	296
2.1	Подела метода прикупљања информација.....	298
2.1.1	Процес избора криминалистичко-обавештајних метода и извора у прикупљању информација.....	300
2.1.2	Методe прикупљања информација из отворених извора информација.....	302
2.1.3	Методe прикупљања информација из затворених извора информација.....	305
2.1.4	Методe прикупљања информација из поверљивих (класификованих) извора информација.....	306

Глава II ЉУДСКИ ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА

1. КОРИШЋЕЊА ЉУДСКИХ ИЗВОРА ИНФОРМАЦИЈА КАО ТРАДИЦИОНАЛНИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МЕТОД У ПРИКУПЉАЊУ ИНФОРМАЦИЈА.....	318
1.1 Појам информатора (агента).....	320
1.2 Врсте информатора.....	325
1.3 Мотиви информатора за пружање информација	332
1.4 Регрутовање информатора	334
1.4.1 Професионални и етички оквир за рад са информаторима.....	337
1.5 Специјализована јединица за рад са информаторима	369
1.5.1 Специјализована јединица за рад са информаторима – резултати емпиријског истраживања	370
1.6 Доказни значај информатора	374
1.6.1 Доказни значај информатора – резултати емпиријског истраживања	380
1.7 Нека спорна кривичноправна питања коришћења информатора	383
1.7.1 Подстрекавање, провокација и навођење на злочин од стране информатора	383
1.8 Уместо закључка.....	386

Глава III ЕТИЧКИ СТАНДАРДИ ЗА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ РАД И ИТЕГРИТЕТ ОБАВЕШТАЈНОГ СЛУЖБЕНИКА

1. ОПШТА РАЗМАТРАЊА О КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОЈ ДЕЛАТНОСТИ И ЊЕНОМ УТИЦАЈУ НА ЉУДСКА ПРАВА.....	387
1.1 Право на приватност.....	390
1.2 Кораци ка осигурању заштите слобода и права грађана.....	392
2. ЕТИЧКИ СТАНДАРДИ ЗА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНУ ДЕЛАТНОСТ И ИНТЕГРИТЕТ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ СЛУЖБЕНИКА	395
2.1 Етички стандарди за криминалистичко-обавештајну делатност	396
2.1.1 Етика и коришћење информатора.....	398
2.2 Интегритет криминалистичко-обавештајног службеника.....	401
2.2.1 Криминалистичко-обавештајни службеник : регрутовање и основне карактеристике.....	402
2.2.2 Контрола и тест интегритета у откривању и превенцији корупције криминалистичко-обавештајних службеника.....	403
2.3 13 митова о полицијској етици	405

Пети део
УПОРЕДНИ ПРИКАЗ МОДЕЛА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ
ДЕЛАТНОСТИ

1. НАЦИОНАЛНИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ У ВЕЛИКОЈ БРИТАНИЈИ	408
1.1 Управљање (менаџмент) полицијским информацијама.....	413
1.2 Криминалистичко-обавештајни модел полиције у Кенту	417
2. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ У САД	418
2.1 Криминалистичко-обавештајни процес у САД	422
2.1.1 FBI криминалистичко-обавештајни процес	423
3. МОДЕЛ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ (The European Criminal Intelligence Model - ЕСИМ)	426
3.1 Европски криминалистичко-обавештајни модел (<i>European Criminal Intelligence Model – ЕСИМ</i>).....	427
3.2 Оперативна подршка	433
3.3 Еуропол – ЕСИМ процес управљања информацијама	434
3.3.1 Заштита информација и поверљивост	437
3.3.2 Дисеминација информација.....	437
4. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ ЗЕМАЉА У ОКРУЖЕЊУ.....	439
4.1 Криминалистичко-обавештајни модел организације полиције у Словенији...	440
4.2 Криминалистичко-обавештајни модел организације полиције у Хрватској ...	443
4.2.1 Усмерено прикупљање информација	448
4.3 Криминалистичко-обавештајни модел организације полиције у Босни и Херцеговини.....	451

Шести део
РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

1. ПОЛАЗНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ И МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП ЕМПИРИЈСКОМ ИСТРАЖИВАЊУ.....	457
2. ЦИЉ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА.....	457
3. ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА	458
4. ДИЗАЈН УЗОРКА.....	458
5. ТЕРИТОРИЈАЛНИ И ВРЕМЕНСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	459
6. КОНТРОЛА, ОБРАДА И АНАЛИЗА ПРИКУПЉЕНИХ ПОДАТАКА	459
7. ПРИКАЗ РЕЗУЛТАТА ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА	460
7.1 Општа питања	460
7.2 Мулти-агенцијски приступ – резултати истраживања.....	464

7.3	Стратешки менаџмент, терминологија, политика деловања, обука и надзор у криминалистичко-обавештајној делатности – резултати истраживања.....	468
7.4	Извори информација – резултати емпиријског истраживања	472
7.5	Криминалистичко-информативна делатност (резултати истраживања)	478
7.6	Ефикасност и корисност модела полицијске организације – резултати истраживања	490

Седми део ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕДЛОЗИ

1.	ЗАКЉУЧЦИ	496
2.	ПРЕДЛОЗИ.....	501
2.1	Препоруке и правци за даља научна истраживања предмета овог рада	509
ПРИЛОГ I: Анкетни листови		510
ПРИЛОГ II: Табеле и графикони.....		535
ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА И АКРОНИМА		545
ЛИТЕРАТУРА		548

Листа табела:

<i>Табела бр.</i>	<i>Назив табеле</i>
Табела I-1	<i>Три ере у раду полиције: карактеристике</i>
Табела I-2	<i>Однос традиционалног модела и модела рада полиције у заједници</i>
Табела I-3	<i>Укупна количина криминалистичких активности (реактивно према проактивно) - дескриптивне мере</i>
Табела I-4	<i>Процент реактивне активности предузете у криминалистичкој делатности према категоријама испитаника</i>
Табела I-5	<i>Традиционални и криминалистичко-обавештајни модел полицијског деловања – дескриптивне мере</i>
Табела I-6	<i>Ефикасност традиционалног (реактивног) модела – ставови појединачних група испитаника</i>
Табела I-7	<i>Криминалистичко-обавештајна делатност (проактивна делатност) – ставови појединачних група испитаника</i>
Табела I-8	<i>Ефикасност традиционалног (реактивног) модела – дескриптивне мере</i>
Табела I-9	<i>Линеарна повезаност између посматраних променљивих</i>
Табела II-1	<i>Сажетак криминалистичко-обавештајних принципа</i>
Табела II-2	<i>Сличности и разлике Carter & Carter и Ratcliffe модела</i>
Табела II-3	<i>Седам компоненти Плана управљања информацијама</i>
Табела II-4	<i>Кључне карактеристике компонента партнерстава са заједницом и приватним сектором</i>
Табела II-5	<i>Фактори организационе самопроцене криминалистичко-обавештајних капацитета</i>
Табела II-6	<i>Криминалистичко-обавештајни производи: Стратешка процена</i>
Табела II-7	<i>Криминалистичко-обавештајни производи: Тактичка процена</i>
Табела II-8	<i>Криминалистичко-обавештајни производи: Профил проблема</i>
Табела II-9	<i>Криминалистичко-обавештајни производи: Профил мете</i>
Табела II-10	<i>Сажетак студија утицаја РРО програма (студије; методи; налази)</i>
Табела II-11	<i>Разлике између криминалистичких и криминалистичко-обавештајних извештаја</i>
Табела II-12	<i>Квалитативне компоненте криминалистичко-обавештајне делатности – дескриптивне мере</i>
Табела II-13	<i>Оцене нивоа знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности разврстане према категорији испитаника</i>
Табела II-14	<i>Оцене нивоа знања и разумевања аналитичког процеса разврстано према категорији испитаника</i>
Табела II-15	<i>Оцене криминалистичко-обавештајне делатности у полицијској организацији МУП-а РС разврстано према категорији испитаника..</i>
Табела II-16	<i>Ниво подршке или отпора (односно противљења), руководиоца и осталих полицијских службеника према криминалистичко-обавештајној функцији – дескриптивне мере</i>
Табела II-17	<i>Ниво подршке или отпора (односно противљења), руководиоца и осталих полицијских службеника према криминалистичко-обавештајној функцији према категорији испитаника</i>
Табела II-18	<i>Ниво утицаја на доносиоце одлука у одлучивању на основу аналитичких производа, који су достављени (односно презентовани) руководиоцима и службеницима у полицијској организацији – дескриптивне мере</i>
Табела II-19	<i>Ниво утицаја на доносиоце одлука у одлучивању на основу аналитичких производа, који су достављени (односно презентовани) руководиоцима и службеницима у полицијској организацији према категорији испитаника</i>
Табела II-20	<i>Степен расположивих ресурса и њихова употреба – дескриптивне мере</i>
Табела III-1	<i>Процена извора - систем 4x4</i>

Табела III-2	<i>Процена информације - систем 4x4</i>
Табела III-3	<i>Процена извора - систем 5x5</i>
Табела III-4	<i>Процена информације - систем 5x5</i>
Табела III-5	<i>Процена извора - систем 6x6</i>
Табела III-6	<i>Процена информације - систем 6x6</i>
Табела III-7	<i>Кодови за руковање информацијама – Handling Codes</i>
Табела III-8	<i>Квалитативно мерило вероватноће/неизвесности</i>
Табела III-9	<i>Предности и недостаци писаног извештаја</i>
Табела IV-1	<i>Кључне разлике између традиционалног и модерног (етичког и професионалног) управљања са људским изворима информација</i>
Табела IV-2	<i>Организациона шема процеса рада са информаторима по фазама</i>
Табела IV-3	<i>„RASCLS“ принципи</i>
Табела IV-4	<i>Процентуално учешће степена слагања са изабраним тврдњама</i>
Табела IV-5	<i>Формирање специјализоване јединице за рад са информаторима - укупност ставова испитаника</i>
Табела IV-6	<i>Спремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе репуте (предају) службеницима специјализоване јединице - укупност ставова испитаника</i>
Табела IV-7	<i>Прописивање доказног значаја информатора – појединачни ставови испитаника</i>
Табела IV-8	<i>Ограничење употребе информатора као процесне радње на најтежа кривична дела – појединачни ставови испитаника</i>
Табела V-1	<i>Процена извора - систем 5x5</i>
Табела V-2	<i>Процена информације - систем 5x5</i>
Табела V-3	<i>Кодови за руковање информацијама – Handling Codes</i>
Табела V-4	<i>Процена извора - систем 6x6</i>
Табела V-5	<i>Процена информације - систем 6x6</i>
Табела V-6	<i>Процена извора - систем 4x4</i>
Табела V-7	<i>Процена информације - систем 4x4</i>
Табела V-8	<i>Систем процене извора и информације 4 x 4 у раду Еуропола</i>
Табела V-9	<i>Кодови за руковање информацијама у Еурополу</i>
Табела VI-1	<i>Обука и ниво обучености различитих категорија испитаника</i>
Табела VI-2	<i>Да ли сте пре доласка на тренутну позицију обављали послове у криминалистичкој служби</i>
Табела VI-3	<i>Оцена нивоа тренутне сарадње полиције са јавно-приватним партнерима</i>
Табела VI-4	<i>Оцена нивоа тренутне сарадње полиције са јавно-приватним партнерима - ставови појединачних група испитаника</i>
Табела VI-5	<i>Неопходност успостављања партнерских односа и повезивање са другим јавно-приватним партнерима</i>
Табела VI-6	<i>Дескриптивне мере изабраних тврдњи</i>
Табела VI-7	<i>Обука и контрола извора информација – дескриптивне мере</i>
Табела VI-8	<i>Ставови појединачних група испитаника</i>
Табела VI-9	<i>Ставови појединачних група испитаника</i>
Табела VI-10	<i>Важност извора информација – појединачни ставови испитаника...</i>
Табела VI-11	<i>Мера коришћења извора информација – појединачни ставови испитаника</i>
Табела VI-12	<i>Ниво обучености у коришћењу извора информација – појединачни ставови испитаника</i>
Табела VI-13	<i>Спремност (заинтересованост), за редовно прикупљање, бележење на одговарајућем извештају и достављање информација у јединствени информационални центар – дескриптивне мере</i>
Табела VI-14	<i>Спремност (заинтересованост), за редовно прикупљање, бележење на одговарајућем извештају и достављање информација у јединствени информационални центар према категорији испитаника</i>
Табела VI-15	<i>Број оперативних информација (или оперативних извештаја) сачињених у протеклих шест месеци према категорији испитаника</i>
Табела VI-16	<i>Редовност дељења информација до којих се долази у оперативном раду са</i>

	<i>другим полицијским службама којима би могле да буду од користи – дескриптивне мере</i>
Табела VI-17	<i>Редовност дељења информација до којих се долази у оперативном раду са другим полицијским службама којима би могле да буду од користи према категорији испитаника</i>
Табела VI-18	<i>Количина документовања корисних информација које се прикупљају у раду на формализованим обрасцима за унос информација (оперативна информација или оперативни извештај) у односу на информације које се задржавају за себе – дескриптивне мере</i>
Табела VI-19	<i>Количина документовања корисних информација које се прикупљају у раду на формализованим обрасцима за унос информација (оперативна информација или оперативни извештај) у односу на информације које се задржавају за себе према категорији испитаника</i>
Табела VI-20	<i>Корисност криминалистичко-обавештајних информација (производа) које се прослеђују другима. – дескриптивне мере</i>
Табела VI-21	<i>Корисност криминалистичко-обавештајних информација (производа) које се прослеђују другима. према категорији испитаника</i>
Табела VI-22	<i>Квалитет информација које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају – дескриптивне мере</i>
Табела VI-23	<i>Квалитет информација које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају према категорији испитаника</i>
Табела VI-24	<i>Оцена упознатости са евалуацијом извора и информација</i>
Табела VI-25	<i>Оцена евалуације извора и информација</i>
Табела VI-26	<i>Оцена упознатости са евалуацијом извора и информација – појединачни ставови испитаника</i>
Табела VI-27	<i>Оцена нивоа евалуације извора и информација – појединачни ставови испитаника</i>
Табела VI-28	<i>Оцените квалитет процене поузданости извора и квалитета информације – ставови појединих категорија испитаника</i>
Табела VI-29	<i>Ефикасност и корисност рада полиције у заједници према категорији испитаника</i>
Табела VI-30	<i>Ефикасност и корисност проблемски оријентисаног рада према категорији испитаника</i>
Табела VI-31	<i>Ефикасност и корисност полицијског рада оријентисаног на уочавање ризика према категорији испитаника</i>
Табела VI-32	<i>Ефикасност и корисност криминалистичко-обавештајне делатности према категорији испитаника</i>

Листа графикана:

<i>Графикон бр.</i>	<i>Назив графикана</i>
Графикон I-1	<i>Ефикасност традиционалног (реактивног) модела – ставови појединачних група испитаника</i>
Графикон I-2	<i>Криминалистичко-обавештајна делатност (проактивна делатност) – ставови појединачних група испитаника</i>
Графикон II-1	<i>Оцене нивоа обучености и стручности у вештинама и примени криминалистичко-обавештајне делатности особља криминалистичко-обавештајне јединице према категорији испитаника</i>
Графикон IV-1	<i>Формирање специјализоване јединице за рад са информаторима – процентуално учешће одговора разчитих категорија испитаника</i>
Графикон IV-2	<i>Спремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе препусте (предају) службеницима специјализоване јединице – процентуално учешће одговора разчитих категорија испитаника</i>
Графикон IV-3	<i>Процентуално учешће степена слагања испитаника са изабраним тврдњама</i>
Графикон V-1	<i>Број поднетих оперативних извештаја за период 1995.-2011</i>
Графикон V-2	<i>Број поднетих криминалистичко-обавештајних извештаја за период од 2002. до 2007. године</i>
Графикон V-3	<i>Укупан број лица под контролом у РС за период 2002.-2007</i>
Графикон VI-1	<i>Структура испитаниа према полу</i>
Графикон VI-2	<i>Структура испитаниа према образовању</i>
Графикон VI-3	<i>Структура испитаниа према категорији</i>
Графикон VI-4	<i>Структура испитаниа према функцији</i>
Графикон VI-5	<i>Структура испитаника према радном стажу</i>
Графикон VI-6	<i>Контрола криминалитета захтева како полицијско ангажовање тако и повезивање са другим јавно-приватним партнерима – ставови појединачних група испитаника</i>
Графикон VI-7	<i>Успостављање партнерских односа са локалном заједницом и приватним сектором ради супростављања савременом криминалном деловању – ставови појединачних група испитаника</i>
Графикон VI-8	<i>Процентуално учешће степена слагања са изабраним тврдњама</i>
Графикон VI-9	<i>Важност извора информација за криминалистичку делатност</i>
Графикон VI-10	<i>Коришћење извора информација у полицијском раду</i>
Графикон VI-11	<i>Обученост у коришћењу извора информација</i>
Графикон VI-12	<i>Број оперативних информација (или оперативних извештаја) сачињених у протеклих шест месеци. – дескриптивне мере</i>
Графикон VI-13	<i>Оцена евалуације извора и информација</i>
Графикон VI-14	<i>Ефикасност и корисност изабраних модела полицијске организације</i>

Листа слика:

Слика бр.	Назив слике
Слика I-1	Субјекти у контроли криминала и њихова повезаност
Слика II-1	3-и (три-и) модел: основне компоненте и процеси
Слика II-2	Концептуална основа Carter & Carter модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама
Слика II-3	Детаљна схема Carter & Carter Intelligence-led policing модел
Слика II-4	Три фазе развоја и имплементације криминалистичко-обавештајне делатности у полицијским организацијама
Слика II-5	Компоненте криминалистичко-обавештајне делатности
Слика II-6	Скала четири квалитативних категорија криминалистичко-обавештајних капацитета
Слика II-7	Интеграција криминалистичко-обавештајних нивоа
Слика II-8	Приказ нивоа ризика од преступа
Слика II-9	Процес идентификације обавештајно интересантне и других приоритетних преступника
Слика II-10	Обавештајно интересантни и други приоритетни преступници – ниво приоритета и ризика од поврата
Слика II-11	Карактеристике криминалистичко-обавештајних производа
Слика III-1	Временско гашење вредности информације
Слика III-2	Једначина настанка криминалистичко-обавештајне информације
Слика III-3	Линија прикупљања информација у криминалистичко-обавештајном процесу
Слика III-4	Криминалистичко-обавештајни процес
Слика III-5	Критичне карактеристике за квалитет информација
Слика III-6	Криминалистичко-обавештајни извештај – унос података о орг. јед. и ознакама заштите информација
Слика III-7	Криминалистичко-обавештајни извештај – унос података о подносиоцу извештаја
Слика III-8	Форма уноса инструкција за руковање информацијама, означавање корисника и времена израде извештаја
Слика III-9	Криминалистичко-обавештајни извештај – на шта се информација односи
Слика III-10	Криминалистичко-обавештајни извештај – унос детаља информације
Слика III-11	Форма уноса инструкција за руковање информацијама, означавање корисника са датумом и временом предаје
Слика III-12	Пример обрасца оперативног извештаја са проценом извора и информације
Слика III-13	Компарација безбедносних класификационих ознака у свету и код нас
Слика III-14	Криминалистичко-обавештајни извештај са означеним колонама за унос кодова евалуације и Handling Codes
Слика III-15	Кораци у аналитичком току
Слика III-16	Матрица повезаности
Слика III-17	Графикон анализе телефонске комуникације (компјутерски генерисан)
Слика IV-1	Пирамида квалитета и квантитета информатора
Слика IV-2	„Четири нивоа“ систем рада са информаторима (енг. „Four tier“ system)
Слика IV-3	Спирала разговора/контакта руководиоца и информатора
Слика V-1	Три нивоа Националног криминалистичко-обавештајног модела у Великој Британији
Слика V-2	Образац за процену извора и информације 5x5x5 система према NIM (Форма А)
Слика V-3	Образац за процену извора и информације 5x5x5 система према (Форма Б)
Слика V-4	NCISP Криминалистичко-обавештајни процес и под-процеси
Слика V-5	Пример поруке за размену информација (InfoEx захтев) са употребом кодова

за руковање информација

Слика V-6 *Процедуре и стадијуми усмереног прикупљања информација*

Слика VI-1 *Важност извора информација*

Слика VI-2 *Учесталост коришћења извора информација*

Листа шема:

Шема бр.	Назив шеме
Шема II-1	<i>Врсте обавештајних служби</i>
Шема II-2	<i>Начелна подела безбедносних служби</i>
Шема II-3	<i>Организациона шема Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике у МУП-у РС</i>
Шема III-1	<i>Стабло (пут) уноса криминалистичко-обавештајних записа</i>
Шема IV-1	<i>Врсте (типови) информатора</i>
Шема V-1	<i>Место криминалистичко-обавештајне јединице у полицијској организацији Словеније</i>
Шема V-2	<i>Место криминалистичко-обавештајне јединице у полицијској организацији Републике Хрватске</i>

„Зло се боји светлости и јавности и они који творе зло воле мрачне и неосветљене путеве. Из овога мрака ударају безбожници и говоре: „Нисмо ми ударили“. Као кртице рију испод земље и говоре: „Не ријемо ми“. Али ако се не виде кртице виде се кртичњаџи.“

Владика Николај Велимировић

1. УВОД У ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА

Да би једна организација била успешна, мора се прилагодити свом окружењу. Агенције за примену закона нису имуне на захтеве окружења (заједнице) и можда су због тога подложније утицајима и потребама окружења него друге организације или установе социјалног карактера. Спољно окружење полицијских организација је еволуирало током времена, што не можемо рећи и за реакцију на промене у криминалном окружењу. Традиционалне полицијске методе и начин рада, а које су у основи реактивне и удаљене од заједнице, у већини полицијских организација су се показале као недовољне за контролу савремених криминалних активности и уступиле су место проактивним методама које захтевају ближу и континуирану интеракцију полиције и заједнице.¹ Полицијску делатност супротстављања криминалу не треба усмеравати само ка оствареним криминалним феноменима, већ треба да се усредсређује на услове и узроке који продукују криминал.²

Криминал је еволуирао од локалне трговине дрогама и крађа у сложену и комплексну мрежу организованог и транснационалног криминала, крађу идентитета и радикализацију екстремних група и претње терористичким нападима. Како наводи *Дворшек*,³ управо су ови разлози довели до озбиљних промена у концепцијском приступу планирања криминалистичке делатности.

Онога тренутка, када смо постали свесни да је криминалитет доживео експанзију и да су криминалци усавршили методе криминалног деловања, државна (пре свега полицијска) реакција је морала да оштро одговори коришћењем савремених метода супротстављања и контролом криминала, што је подразумевало промену традиционалног концепта. Свакако, сматрамо да традиционалне методе полицијског деловања имају значај, али су недовољне за успешну контролу савременог криминалног деловања. На овом месту можемо дати и разлоге за овакво мишљење. Наиме, традиционалну полицијску стратегију карактерише фокус на појединачне криминалне догађаје и реакцију на њих. Тако, деловање полиције у оквиру овог модела има наглашен репресиван карактер, без дугорочних циљева, са усмеравањем на решавање проблема овде и сада.⁴ Овакав професионални модел је обликовао и погледе

---

¹Традиционални приступ организовања и планирања криминалистичке делатности заснива се на реактивном концепту на основу којег полиција и органи правосудја реагују тек после извршеног кривичног дела. Кривично дело се посматра као изоловани феномен и не доводи се у везу са социјалним и другим факторима који формирају услове и узроке поновног извршења кривичног дела од стране истог или других лица. Овакав приступ не може да доведе до жељене ефикасности у сузбијању, откривању и доказивању кривичних дела, јер је велики број типова криминалних активности последица целовитих друштвених услова који их продукују. На другој страни, евидентна несинхронизованост између органа непосредно или посредно задужених за сузбијање криминалитета, лоша законодавна политика, непостојање система превенције и осмишљене националне стратегије сузбијања криминалитета, непостојање база података и квалитетног аналитичног процеса, додатно негативно утиче на ефикасност криминалистичке делатности.

²СИМОНОВИЋ, Б., *Криминалистика*, Крагујевац (Правни факултет), 2004. год., стр. 32.

³Узроци за стручно преиспитивање класичних концепата планирања су вишеструки: промене у сфери криминалитета; повећан обим криминалитета; нови појавни облици (организовани криминалитет); пад стопе откривања; повећање потребе сарадње са полицијским јединицама на другим подручјима; већи захтеви у погледу доказивања итд. DVORŠEK, A., *Kriminalistična strategija*, Ljubljana, 2001. str. 19. На тај начин, процес борбе против свих облика криминалитета, постао је заједничка брига и колективна одговорност јер је с циљем супротстављања циљевима криминалитета, неопходна добро конципирана и организована делатност државних органа као и развијена сарадња полицијских организација на националном и интернационалном нивоу.

⁴ Овакав начин рада и полицајце који га предузимају, *Tilley* назива „ватрогасцима“. Наведено према: **Tilley, N.**, *Modern approaches to policing: community, problem-oriented and intelligence-led policing*, V.T.Newburn (Ed.), *Handbook of Policing*, pp. 373-403. На овај начин се занемарују информације о

на улогу заједнице у контроли криминала и непристрасне односе са грађанима. Према овом моделу, улога грађана је пасивна и огледа се у примању професионалних услуга пружених од стране полиције, што доводи до дистанцирања полиције од заједнице и самим тим мања информација, тј. ствара се информациони дефицит.

Криминал по својој сложености и тежини, наноси тешке последице по виталне интересе човека и друштва. Тако је и бивши генерални секретар УН Кофи Анан (*Kofi Atta Annan*) у поруци поводом отварања 11. Конгреса УН-а о спречавању криминала и кривичном правосуђу, означио криминал, нарочито онај са организованом структуром, „највећом опасношћу међународном миру и сигурности у 21. Веку“ и истакао да Конгрес мора да послужи као подсетник шта све треба да учинимо да се та опасност обузда.⁵

Овакви спољни притисци, промене у интерном, криминалном окружењу, захтевају од полицијских организација да пруже адекватне одговоре на све веће и растуће криминалне активности, али са смањеним и ограниченим ресурсима. Ово приморава менаџмент (руководство) полицијских организација да се ослањају на прикупљање информација и њихову анализу, тј. на производњу обавештајних продуката, односно *intelligence*, више него икад.

„Унапред знати намере противника у суштини значи деловати као Бог“ – рекао је у своје време стари кинески мудрац *Сун-Цу*. Криминал, као противник, намеће потребу тражења вештог и снажног одговора, који највећим делом зависи од квалитетног и правовременог обавештења. Такво обавештење је кључ, не само за разумевање тренутног стања и размера криминалних делатности, него и за предвиђање кретања криминала убудуће. Постојање солидног информационог фонда о криминалу, његовим носиоцима, структури и логистичкој подршци, неопходан је предуслов до којег се долази квалитетним и озбиљним криминалистичко-обавештајним радом.

Информације које се стварају применом криминалистичко-обавештајног рада, дају један другачији – шири поглед на криминалну делатност, док се криминалиста најчешће фокусира на појединачне случајеве. Међутим, значајно је истаћи да ова метода не треба да се користи само *ad hoc* за подршку у реализацији задатака полицијског рада на оперативном нивоу, већ треба да се примењује систематски тако да постане део свакодневних активности полиције.

Након спорог, вишегодишњег али и не баш потпуног преокрета ка моделу рада полиције у заједници, агенције за спровођење закона још увек изналазе моделе практичне делатности што доводи до развоја полицијских иновација. Развој криминалистичко-обавештајног рада у полицији је нужна последица новонасталих захтева сложеног интерног и екстерног окружења, који је као и претходне сродне конструкције полицијског рада са собом донео различите степене организационих промена у култури и пракси полицијских организација.⁶ Искључиви мандат криминалистичко-обавештајне службе, у теорији, јесте да кроз превентивни и предиктивни однос према учиниоцима свих облика криминалних делатности, путем прикупљања, сређивања и анализе информација, као и дисеминације (али пре свега и

преступницима, објектима, местима извршења, начинима извршења, али и о различитим формама и трендовима криминала.

⁵Наведено према: **ЦАРИЋ, А.**, 11. Конгрес Уједињених народа о спречавању криминалитета и о казненом правосуђу, Бангкок (Тајланд), 18-25. априла 2005. год., Хрватски љетопис за казнено право и праксу, вол. 12, бр. 2., стр. 900.

⁶Уколико потражимо сазнања у теоријској и стручној јавности у свету, извесно је да ћемо уочити да у свим земљама у оквиру полиције постоји и делује криминалистичко-обавештајна служба. Потреба за успостављањем механизма криминалистичко-обавештајног рада у циљу супротстављања криминалитету не постоји само у друштвеним заједницама где владају односи потпуне равноправности, заједничке имовине и сл., као што је (у садашњем времену) случај са неким племенима у прашумама Амазона или Нове Гвинеје. Упоредити са: **САВИЋ, А., ДЕЛИЋ, М., БАЈАГИЋ, М.**, *Безбедност света од тајности до јавности*, Београд, 2002, стр. VII.

употребе) завршних криминалистичко-обавештајних информација, (као и кроз координацију рада других служби и агенција за контролу криминала), постигне критичну предност у односу на криминалну делатност. Таквом организацијом, полиција помера своју активност у значајној мери од реактивног рада (*Кривично дело? Ко је извршилац?*) ка проактивном раду (*Криминалци? Које кривично дело планирају/припремају да изврше?*). Управо такав приступ јесте главна одлика криминалистичко-обавештајне делатности у полицијском раду који је оријентисан према мети/циљу (криминалистичком проблему).⁷

Иако је новијег датума и не постоје довољни подаци који би измерили успешност модела криминалистичко-обавештајне делатности, то није разлог стагнације у развоју оваквих полицијских активности. Основни проблем пред којим се налазе заговорници оваквог размишљања је тај што, генерално, полицијски службеници (руководиоци и полицајци), немају адекватно знање о томе шта је криминалистичко-обавештајна делатност и какву корист може пружити полицијским организацијама. Наравно, присутан је општи став противљења променама у полицији. Управо су ово и најзначајнији проблеми са којима се суочава академска и стручна јавност, односно недостатак разумевања шта је заправо криминалистичко-обавештајна делатност и како се оваква полицијска иновација може прилагодити различитим агенцијама за примену закона у циљу постизања успешне имплементације. Ипак, на почетку можемо укратко и рећи, а то се и у самом наслову ове дисертације констатује, да не постоји јединствени модел криминалистичко-обавештајне делатности, већ да се сам успех у имплементацији (а наравно и у достизању „плодова“ овог рада) одређује и зависи од појединачних полицијских организација, њихових потреба и захтева онима којима служе. Успешна криминалистичко-обавештајна делатност ће за једну полицијску организацију бити другачија од друге, па ће организационе, политичке па чак и географске разлике утицати на имплементацију.

Међутим, на почетку овог рада, важно је да нагласимо нашу намеру да препознамо оне заједничке карактеристике такве полицијске делатности које су прихватљиве за већину, ако не и за све полицијске организације, које су усвојиле овај модел рада. На тај начин ћемо се придружити истраживањима о наведеним различитим праксама, што ће не само помоћи у развоју академске литературе, већ може обезбедити основне препоруке за успостављање модела криминалистичко-обавештајног рада на простору наше државе.

Суштина нове стратегије, коју предлажу познаваоци криминалистичко-обавештајног рада, лежи у томе да се општа полицијска делатност издигне високо изнад садашње оперативне информације и криминалистичке обраде изолованог кривичног дела, те да главну пажњу усмери на стварање и култивисање криминалистичко-обавештајног рада и полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајном информацијом, тј. информацијом којој је додата вредност. Ово је дуг, али плононосан процес који свакако има перспективе у криминалистици, односно криминалистичкој пракси, али је исто тако важно што је оваква полицијска делатност компатибилна са старијим моделима па се стога може упоредо и развијати.

Енглески аутори Хол, Хигинс и Адамс (*Hall, Higinis and Adams*)⁸ сматрају да „изазов који собом носи организовани криминал тражи вешт и снажан одговор, а сваки одговор зависи од правременог обавештења. Обавештење је кључ не само за разумевање садашњег проблема него и за предвиђање будућег. Зато је обавештење неопходно за утврђивање времена и услова оптималне реакције на организовани

⁷R.M. Clark (2000), *Intelligence Analysis: Estimation and Prediction*, CQ Press, Washington, p.20.

⁸Hall, R., Higinis, O. Adams, R. (1998), *The Threat from Serious and Organized Crime to UK, Security and Interests – a strategic assessment*, London; наведено према: Сачић, Ж.(2001), *Организовани криминал – методе сузбијања*, Загреб, стр. XIII.

криминал“⁹. Такође, Мишковиц (*Mischkowitz*)⁹ сматра да је неопходан услов ефикасне борбе против организованог криминала солидан информациони фонд о његовим носиоцима, његовој структури и логистичкој подршци, до кога се долази квалитетним и озбиљним обавештајним радом који се реализује на два нивоа – стратешком и тактичком. Тактички обавештајни рад се односи на прикупљање информација неопходних за расветљавање конкретних кривичних ствари, док је стратешки обавештајни рад оријентисан ка извођењу ширих закључака о позадини настанка и деловања организованог криминала.

На крају овог уводног дела, смисао криминалистичко-обавештајног рада би могли представити кроз описну дефиницију, којом би овакву делатност могли приказати као систематизован процес примене криминалистичко-обавештајних метода и техника у прикупљању, процени, обради и анализи информација у циљу израде завршних криминалистичко-обавештајних производа и њиховог прослеђивања корисницима којима ће помоћи у доношењу одлука како тактичког, тако и стратешког нивоа.

2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Дефинисањем проблема истраживања, указано је на чињенице које су одлучујуће за неопходност истраживања овако комплексног проблема. Тако формулисан проблем истраживања, наговештава одређивање и предмета истраживања (који се односи на дефинисање, организациону структуру, начин имплементације, функционисање) и значаја метода и филозофије рада криминалистичко-обавештајне делатности у циљу контроле криминалног деловања (како на нивоу појединачних криминалних активности, тако и на нивоу организованих и транснационалних криминалних група). Предмет истраживања можемо укратко дефинисати као: *улога криминалистичко-обавештајног модела организације полиције у контроли криминала, односно у спречавању, откривању, разјашњавању и доказивању кривичних дела, проналажењу и санкционисању њихових учинилаца.*

Такође, поред овако опште дефинисаног предмета истраживања, предмет истраживања представљају и могућности криминалистичко-обавештајних информација у креирању стратегије супротстављања криминалу кроз дефинисање приоритета, стања и трендова криминала, као и њихова помоћ руководиоцима у процесу доношења одлука. Ово последње је од изузетног значаја за успостављање и функционисање полицијске активности која је вођена криминалистичко-обавештајним информацијама, односно *полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама (Intelligence-Led Policing ILP).*

Истражујући предмет овог рада, настојали смо да истражимо модел криминалистичко-обавештајне делатности, те технике и методе које се примењују у настојању да се спрече, открију и у потпуности истраже кривична дела и друге претње по безбедност заједнице. Наиме, уважавајући чињеницу да традиционалне методе супротстављања криминалу (нарочито оном са елементима организованости и транснационалним карактером) нису довољне, фокус усмеравамо на савремене моделе, какав је модел криминалистичко-обавештајне делатности, са освртом пре свега на криминалистичке, али и кривичне, процесне и организационе аспекте његове имплементације и практичне примене.

---

⁹*Mischkowitz, R., Mit „Intelligence“ die Organisierte Kriminalität bekämpfen*; наведено према: Шкулић, М. (2003), *Организовани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти*, Београд, стр. 27.

Предмет истраживања, поред уводног дела и закључака, је систематизован кроз више сегмената, односно делова који су међусобно повезани проблемом и предметом истраживања. Међутим, укупан садржај рада можемо поделити на два дела: *теоријски* и *емпиријски*. *Први део* представља позадину, односно теоријске основе успостављања и развоја криминалистичко-обавештајне делатности, што је основа за превазилажење ограниченог домета традиционалног рада полиције. Овај део садржи приказ развоја криминалистичко-обавештајне делатности, организационе структуре као и садржаја рада (метода и техника рада, криминалистичко-обавештајног процеса) оваквог модела. Различите материјалне и функционалне компоненте криминалистичко-обавештајне делатности, условиле су дефинисање више организационих модела, те смо поред претходно наведеног, у овом делу рада анализирали неколико модела криминалистичко-обавештајне делатности развијених полицијских организација као и модела у ЕУ. Поред тога, анализиран је и модел криминалистичко-обавештајне делатности у нашој земљи, али и појединих држава у окружењу. Анализа различитих модела овакве полицијске иновације, послужила нам је за стицање драгоцених искустава из иностранства (пре свега развијених полицијских организација) и примера „најбоље праксе“ у овој делатности, што се може користити у дизајнирању и успостављању основа за правилно функционисање модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији, с обзиром да је на нашим просторима евидентно лутање и тражење места за овакву полицијску праксу.¹⁰ *Други део* рада представља резултате спроведеног емпиријског истраживања о моделу криминалистичко-обавештајне делатности, односно ставова и мишљења полицијских службеника о криминалистичко-обавештајном моделу рада полиције у Републици Србији.

2.1 Дисциплинарно одређење предмета истраживања

Дефинисан предмет истраживања је оригиналан и својствен, пре свега, кривичним, али и другим дисциплинама из области друштвених наука. Очигледан је однос са дисциплинама из области кривичног права и то у делу предмета који се односи на правну квалификацију појава и субјеката угрожавања безбедности. Материја етиолошке, феноменолошке и последичне димензије појава угрожавања безбедности и метода у њиховом спречавању, откривању и доказивању, у тесној је вези са предметима криминалистике, криминологије, али и са другим, њима сродним дисциплинама. Такође, евидентна је веза и са кривично-процесним правом у делу предмета истраживања који се односи садржај рада криминалистичко-обавештајног модела, односно процесним условима за примену прикривених (класификованих) метода у прикупљању информација.

Предмет истраживања је сродан и у директној је вези и са другим дисциплинама из уже области безбедносних наука, попут основа безбедности, међународне безбедности и др. Осим тога, предмет истраживања је у вези и са дисциплинама које нису уско сродне са безбедносним наукама. На пример, постоји веза са уставним правом, међународним јавним правом и сл. у делу којим се дефинишу међународне и државне вредности којима се криминалистичко-обавештајним радом пружа заштита,

---

¹⁰ Ако желимо да спроведемо ефикасну имплементацију нових полицијских иновација, неопходно је да прво спознамо постојеће ситуације и стање у овој области у свету, као и да идентификујемо потенцијалне баријере, што је основа за увођење измена које ће омогућити рад новог криминалистичко-обавештајног модела.

али и у питањима организације, надлежности и контроле обавештајних и безбедносних служби, међународне и националне сарадње.

Овако дефинисани предмет истраживања је, такође, повезан и са мноштвом других наставних и научних дисциплина. То му даје карактер мултидисциплинарности и интердисциплинарности.

2.2 Просторно одређење предмета истраживања

Просторни обухват предмета истраживања, односи се на територију оних држава које су оствариле највећи напредак када је реч о имплементацији криминалистичко-обавештајне делатности у полицијску праксу, међу којима се издвајају Национални криминалистичко-обавештајни модел Велике Британије и САД. Такође, предмет истраживања обухвата подручје Републике Србије, али и држава у региону, због заједничке историјске, културолошке и друге повезаности (као што су БиХ, Хрватска и Словенија).

2.3 Временско одређење предмета истраживања

Временско одређење предмета истраживања обухвата период од систематског почетка прикупљања, анализе и коришћења обавештајних информација у полицијској пракси (које је до тада било својствено службама задуженим пре свега за заштиту унутрашње и спољне безбедности), па све до данашњих дана. Наравно, временско одређење предмета истраживања је у тесној вези са експанзијом криминалистичко-обавештајне делатности почетком 90-тих година прошлог века, те се истраживање у највећем делу односи на овај период.

2.4 Објективне тешкоће и ограничења у истраживању предмета

Објективну тешкоћу и ограничење у истраживању може представљати ограничена доступност података неопходних за истраживање пројектоване проблематике. Наиме, ради се о подацима који нису у потпуности доступни јавности, те ће стога ограниченост у њиховом прикупљању имати утицаја на квалитет истраживања.

Поред изнетог, сложеност индикатора утиче на њихову мерљивост, што има негативан утицај на начин истраживања. Ово може довести до одређених сумњи у научним круговима поводом покушаја верификовања хипотеза на основу вредносних судова, без обзира на њихову логичку заснованост.

3. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР

Докторска дисертација се заснива на следећем хипотетичком оквиру:

Основна хипотеза:

Теоријски приступи који су у основи засновани на промовисању традиционалних мера, техника и средстава, показали су се недовољно ефикасним инструментима за сузбијање савременог криминалног деловања, а нарочито организованог и тешког криминала. Експанзија криминалне делатности, довела је до међународног прихватања и имплементације савремених модела и концепата контроле криминала заснованог на криминалистичко-обавештајној делатности. У вези са претходно наведеним, ово истраживање се заснива на општој хипотези да *усвајање и успостављање модела организације полиције у контроли криминала заснованог на криминалистичко-обавештајној делатности, односно раду полиције вођеним обавештајним информацијама, који је компатибилан са савременим међународним стандардима и принципима „најбоље праксе“ у тој делатности, доприноси укупном супротстављању криминалу.*

Посебне хипотезе:

1. Традиционалне методе контроле и супротстављања криминалном деловању имају значај, али су недовољне за успешну контролу и супротстављање савременим облицима криминалитета, те је трансформација компетенција полиције и усвајање нових проактивних модела рада, нужност и тренд глобалног карактера који у седишту трансформације има еманаацију криминалистичко-обавештајног модела полицијског деловања;
2. Криминалистичко-обавештајни модел организације полицијске делатности, доприноси развијању стратешког опредељења у супротстављању криминалног деловања који превазилази *ad hoc*, неорганизовано и несистематично поступање, и доводи до могућности за креирање политике супротстављања криминалитету активностима полиције вођеним криминалистичко-обавештајним информацијама;
3. Метод прикупљања информација од стране оперативних веза допринео је развоју прикривених метода рада у криминалном миљеу, те је и неопходно у складу са тим развијати и методе вођења, одабира људских извора информација и обуке у циљу прикупљања информација и доказа. У том смислу, оснивање посебне јединице за рад са оперативним везама, допринело би квалитативном раду и резултатима таквог рада;
4. Институционални механизми спољашње и унутрашње контроле криминалистичко-обавештајне делатности, као веома значајне јавне функције у систему безбедности, не могу довољно ефикасно да остваре своје циљеве без претходног дефинисања и имплементације етичких стандарда као смерница за исправно поступање у обављању поверених јавних послова;
5. Постојећи међународно-правни стандарди и савремена криминалистичка пракса у супротстављању криминалном деловању, треба да послуже као референтна основа за развој новог концепта полицијског деловања вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама у Републици Србији;
6. Актуелност криминалистичко-обавештајне делатности у теорији и пракси свих развијених земаља, говори у прилог њеном универзалном карактеру и улози.

4. НАУЧНИ И ПРАКТИЧНИ ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљеви истраживања су одређени квалитетом и нивоима научног сазнања која се желе постићи. Циљеви су дефинисани и могућностима примене резултата истраживања у науци и пракси. Као општи (главни) циљ истраживања, јесте представљање „најбоље праксе“ модела криминалистичко-обавештајне делатности који ће бити примењљив и погодан за успостављање у полицијским организацијама, каква је и наша полицијска организација која, на жалост, још увек нема јасне смернице и дефинисане функције овакве делатности, иако већ дужи низ година постоји систематизована служба чији службеници предузимају активности које су својствене моделима криминалистичко-обавештајне делатности. У том циљу, истраживање је тежило добијању валидних и научно верификованих теоријских и емпиријских сазнања о криминалистичко-обавештајним моделима, њиховим организационим облицима, као и методама рада која имају значај за контролу савремених криминалних активности.

У вези са тим, истраживање има научни и практични циљ.

4.1 Научни циљ истраживања

Као научни циљ истраживања одредили смо стицање знања на нивоу научне дескрипције и класификације, са тежњом да се главна питања која се односе на модалитете криминалистичко-обавештајног организовања полицијских агенција истраже до нивоа научног објашњења. То ће омогућити и давање одговарајућих предлога за примену у практичној делатности и *de lege ferenda*.

4.2 Практични циљ истраживања

Практични циљ истраживања произилази из потребе да се дође до сазнања која ће указати, у којој мери делатност криминалистичко-обавештајног рада, доприноси спречавању и откривању кривичних дела и њихових учинилаца и обезбеђењу доказа, те на који начин је могуће научно обрађене методе рада овог модела применити у пракси. Резултати теоријског и емпиријског истраживања представљају погодну основу за унапређење праксе криминалистичко-обавештајне службе, али и других полицијских организационих целина на свим нивоима - тактичком, оперативном и стратешком.

Рад у целини обрађује моделе криминалистичко-обавештајне делатности као полицијске иновације, те настоји да објасни полицијским организацијама (пре свега полицијском менаџменту), *како* и *зашто* да усвоје и имплементирају у практичну делатност овакав модел полицијског рада. Такође, ова студија настоји да утврди чиниоце и организационе факторе који доприносе успеху, али и неуспеху усвајања модела криминалистичко-обавештајне делатности.

5. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА

Планирано истраживање има научну и друштвену оправданост јер доприноси научној верификацији одређених појава и чинилаца које нису претходно обрађене или потврђене, чиме се постиже и његова друштвена оправданост јер доприноси решавању актуелних друштвених проблема у контроли криминалног деловања кроз успостављање криминалистичко-обавештајне функције.

Модел криминалистичко-обавештајног рада полиције је релативно скоро у пракси анти-криминалног деловања на просторима Републике Србије. Његово теоријско изучавање и практично установљавање није у довољној мери заступљено у правној и криминалистичкој теорији и пракси, те су то свакако оправдани разлози екстензивног приступа истраживања његове целовитости (архитектонике модела).

5.1 Научна оправданост истраживања

Суштина научне оправданости истраживања се огледа у проширивању, али и продубљивању, знања на нивоу научне дескрипције и класификације у домену примене савременог криминалистичко-обавештајног модела организације полиције у контроли криминала. Истраживањем овог модела долазимо до нових сазнања везаних за примену савремених метода у спречавању, откривању и доказивању кривичних дела, али и других друштвено опасних појава, као што су одређене претње по безбедност заједнице, ризици и сл. Описивањем – дескрипцијом (стварањем дескриптивних концепата), затим прикупљањем, сређивањем и обрадом у циљу класификације података (стварање класификаторних концепата), научна, стручна, али и сва остала заинтересована јавност може имати јасан увид у могућности криминалистичко-обавештајне делатности у контроли криминала. Ово истраживање даје и полазну основу за будуће научне и стручне радове у овој области, поготово из разлога што је оно прво оваквог типа на просторима Републике Србије, али и у земљама окружења. Такође, евидентан је напор и подстицај овог рада у имплементацији оваквог модела организовања полицијске делатности.

Научно сагледавање теоријског и криминалистичког аспекта функционисања криминалистичко-обавештајне службе, представља темељ на којем ће се делатност овог модела развијати и сагледати његово место, улога и ефекти у оквиру полицијских активности.

5.2 Друштвена оправданост истраживања

Друштвена оправданост истраживања је у уској вези са научном оправданошћу. Друштвена оправданост и друштвени значај истраживања се огледа у јасној слици о резултатима криминалистичко-обавештајног модела организације полицијске делатности и његове примене у контроли криминала, а нарочито могућностима евалуације и процене успеха ове делатности.

Резултати истраживања у значајној мери могу допринети на пољу стратешке анализе и планирања будућег деловања полиције, али и других државних органа и организација, институција, као и заједнице у супротстављању криминалу.

Први део

**ТРАДИЦИОНАЛНИ (РЕАКТИВНИ) КОНЦЕПТ РАДА
ПОЛИЦИЈЕ У СУПРОТСТАВЉАЊУ КРИМИНАЛУ**

ТРАДИЦИОНАЛНИ (РЕАКТИВНИ) КОНЦЕПТ РАДА ПОЛИЦИЈЕ У СУПРОТСТАВЉАЊУ КРИМИНАЛУ

1. ОПШТА РАЗМАТРАЊА О ПОЈМУ КРИМИНАЛА И ЊЕГОВОМ УТИЦАЈУ НА КРИМИНАЛИСТИЧКУ ДЕЛАТНОСТ

Расправа о улози полиције у контроли криминалних активности у први план ставља проучавање, проналажење и усавршавање метода и средстава који се користе у остваривању такве функције. Међутим, од подједнаког значаја за остваривање такве поверене улоге је и питање одређивање граница у полицијској антикриминалној делатности, па су питања о појму криминала, његовој класификацији и учиниоцима таквих противправних понашања неизбежна.

У овом раду, на самом почетку, анализираћемо нека питања везана за традиционалну (реактивну) полицијску делатност коју углавном карактерише репресивни карактер, имајући у виду најновије тенденције у превентивној и предиктивној улози полиције и имплементацији таквих модела у свету и код нас. Осим разматрања метода и средстава таквих модела полицијске организације у контроли криминала, за ту улогу је од прворазредног значаја и питање одређивања граница криминалне зоне, односно криминала којег је полицијским методама и средствима потребно контролисати. Зато се разматрају и нека питања криминала, односно инкриминације и декриминације.

1.1 Појам криминала

Ако криминал који је предмет нашег интересовања покушамо да ставимо у историјски контекст, видећемо да он постоји у свету практично од његовог настанка. Још у најстаријим историјским изворима срећемо се са описима разних понашања која су нарушавала основне вредности на којима је почивала људска заједница. Најранији писани трагови говоре управо о постојању свести о опасности неких понашања и потреби да се друштва од њих заштите. Из овог угла посматрано, цела би се историја цивилизације могла у исто време посматрати и као историја криминала.¹¹

Научни дискурс о овој теми карактерише се сталном и чврстом тежњом да се предмет проучавања што потпуније упозна. Према томе, да бисмо криминал упознали и супротставили му се на прави начин, потребно је детаљно проучити ову негативну друштвену појаву. Међутим, у нашој литератури можемо наићи на различите теоријске и појмовне оријентације, што за последицу има мноштво неодређености, хетерогености и конфузије схватања у одређивању појма криминала. У теоријском погледу још увек нема универзалног схватања о томе шта је криминал и злочин, али су таква теоријска разматрања важна за разумевање самог криминала.

Дефиниције криминала, али и других кључних појмова, су различите, често међусобно супротне уз употебу различитих синонима. Тако се мноштво термина: *злочин, делинквенција, преступништво, девијантно понашање, антисоцијалност,*

¹¹ ИГЊАТОВИЋ, Ђ., *Криминологија – десето измењено и допуњено издање*, Београд, 2010. година, стр. 11.

друштвено негативно понашање и др. користе да се њима означи појам криминала. Може се закључити да има онолико концепција и дефиниција појма криминала колико има и писаца. Ту је реч, пре свега, о истицању различитих конститутивних елемената од стране појединих писаца. Док су се једни трудили да нађу дефиницију злочина која би важила за све земље и сва времена, други су пледирали на кривично-правној или социолошкој дефиницији, али постоје и они писци који су одбацивали сваку могућност налажења јединственог критеријума за такву дефиницију.¹²

Историјски посматрано реч злочин потиче од латинске речи *crimen*.¹³ За разлику од криминала, *злочин* је појединачна криминална делатност (чињење или нечињење), што представља његову битну карактеристику.

Нужно је да овде изнесемо неке погледе страних и домаћих аутора, као осврт на схватање појма криминала, без дубљег улажења у све приступе, што би нас одвело од главне теме овог рада и увело у криминолошка истраживања. Један од представника позитивне школе Гарофало (*Garofalo*) је формулисао појам природног злочина *delict natural*, којим се угрожавају основна морална осећања једне људске заједнице, независно од околности и захтева дате епохе и идеја законодавца. Француски социолог Диркем (*Durkheim*),¹⁴ дефинише криминал као повреду чврстих и дефинисаних стања колективне свести. Фери (*Ferri*) је истицао да кривично дело треба схватити као радњу која потиче из егоистичких и асоцијалних побуда и којом се вређају услови живота и морал једног друштва на одређеној етапи развоја. Лагаш (*Lagache*)¹⁵ је истицао да је злочин агресија у односу на вредности једне друштвене групе, коју врше њени припадници. Према Тардеу (*Tardeu*),¹⁶ злочин је повреда неког права или дужности. Селин (*Seelin*) формулише дефиницију криминала као активности члана једне групе коју осуђују остали чланови те групе. Литре (*Litrre*),¹⁷ наводи да је злочин тешка повреда морала или закона, преступ који закон кажњава или морал не одобрава.¹⁸

Игњатовић,¹⁹ у разматрању предмета криминологије наводи криминални феномен кога одређује као заједнички назив који обухвата дело и његовог починиоца, жртву, криминал и реакцију до које таква понашања доводе. Злочин дефинише као појединачно криминално понашање (чињење или нечињење), наводећи да је он акт којим се крши кривични закон, те да је његова битна црта то да је појединачна појава. Даље, у дефинисању криминала, Игњатовић примећује да је криминал укупност свих злочина у одређеном времену и простору и да је за разлику од злочина он масовна појава.²⁰

¹² Л. Махвелл полази од чињенице да се злочин мења у времену и простору. Он чини релативну чињеницу, па га стога није могуће изразити општом дефиницијом. А. Намон је, напротив, тежио за дефиницијом која би важила за сва времена. Наведено према: **МИЛУТИНОВИЋ, М.**, *Криминологија – шесто издање*, (Савремена администрација, Београд), 1990. година, стр. 4.

¹³ **Кримен** (лат. *crimen* злочин) прав. кажњиво дело, злочин, злочинство, преступ. Наведено према **ВУЈАКЛИЈА, М.**, Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 1980. год, стр. 478. Реч злочин (*crimen*) употребљавали су најпре Римљани за означавање судске одлуке или пресуде, касније се тај термин користи за означавање неосноване оптужбе, окривљења или прекора, појединости на које се жали тужилац. И најзад, она се проширује на само криминално понашање.

¹⁴ **DURKHEIM, E.**, *Criminal and Law*, New York, 2003, p. 213.

¹⁵ **LAGACHE, D.**, *La criminal psychanalyse*, Presses univerzitaires de France, 1955, p. 45.

¹⁶ **TARDEU, G.**, *Psychology Crime*, New York, 1996, p. 12.

¹⁷ **LITRRE, E.**, *Organized criminal*, New York, 1997, p.15.

¹⁸ Више о криминолошким погледима и дефиницијама злочина и криминала види: **МИЛУТИНОВИЋ, М.**, *Криминологија – шесто издање*, (Савремена администрација, Београд), 1990. година; **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Криминологија – десето измењено и допуњено издање*, Београд, 2010. година; **КОНСТАНТИНОВИЋ-ВИЛИЋ, С.** – **НИКОЛИЋ РИСТАНОВИЋ, В.**, *Криминологија*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2003. година; **ПЕРОВИЋ, К.**, *Криминологија*, Никшић, 1993; **БОШКОВИЋ, М.**, *Криминологија*, Нови Сад, 2006.

¹⁹ **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *op. cit.* стр. 15.

²⁰ *Ibid*, стр. 15.

У расправи о појму криминала Перовић²¹ је навео да испољавање криминала као масовне друштвене појаве, односно тоталитета као феномена, утврђујемо обједињавањем индивидуалног криминалног понашања, које у свом збиру чини масовност ове друштвене појаве.

Милутиновић,²² као и претходно наведени домаћи аутори, прави јасну дистинкцију између квантитативне и квалитативне стране криминала. Он наводи да се криминал испољава у појединачним понашањима која су инкриминисана у позитивном законодавству, где су то конкретно извршена кривична дела. Преко појединачно извршених дела испољава се квалитативна страна криминала, док се квантитативна страна изражава преко статистике извршених кривичних дела и примене статистичких метода.

Примећујемо да у литератури постоје различита схватања о појму криминала. Она су најчешће повезана за одређене етиолошке концепције криминалног понашања. Међу њима, посебно се издвајају две дефиниције: законска (кривично-правна) и социолошка. Тако и Тим Њубурн (*Tim Newburn*),²³ све дефиниције злочина дели у две групе: злочин као правна категорија и злочин као социјална конструкција.

Правна дефиниција криминала полази од норми материјалног кривичног законодавства и састоји се у истицању кршења закона од стране преступника. Правна дефиниција нам даје полазну основу за даље одређење појма криминала. Према ужем правном дефинисању, криминал чине она понашања која су инкриминисана у позитивном кривичном законодавству као кривична дела. У оквиру правног одређивања појма криминала, постоји и шира правна дефиниција по којој се појам криминала проширује на све кажњиве радње у одређеном правном систему.²⁴ Под криминалом се тако подразумевају свака противправна понашања (чињење или нечињење) за које по важећим прописима одређене земље надлежни орган може изрећи санкцију.²⁵

Социолошке дефиниције криминала полазе од тога да се криминал не може у потпуности сагледати из опсега законске инкриминације, па је потребно обухватити и друга антидруштвена понашања. То је и главни основ критика правних дефиниција криминала. У оквиру социолошких дефиниција постоји велики број различитих схватања. Међутим, ове социолошке дефиниције криминала нису сасвим прихватљиве, иако оне садрже интересантне ставове и оправдане приговоре правној дефиницији криминала. По њима, криминал је шири него по законској дефиницији, јер обухвата у целини антисоцијално понашање, које се налази у конфликту са важећим нормама понашања.²⁶

²¹ ПЕРОВИЋ, К., *Криминологија*, Никшић, 1993, стр. 122-124.

²² МИЛУТИНОВИЋ, М., *op. cit.* стр. 165.

²³ NEWBURN, T., *Criminology*, Cullompton, 2007, p. 15.

²⁴ Појам кажњивих радњи шири је од појма кривичног дела. Сматра се да кажњиве радње представљају свако противправно понашање (чињење и нечињење) за које по важећим прописима одређене државе надлежни органи могу изрећи неку санкцију. Разликовање других кажњивих радњи, поред кривичних дела, потиче из француског кривичног законодавства из 1791. и 1810. године, када је била усвојена тројна деоба на злочине, преступе и иступе. Наше кривично законодавство разликује следеће врсте кажњивих радњи: кривична дела, прекршаје, привредне преступе и дисциплинске повреде радних дужности.

²⁵ Ово схватање потиче од Ferrija, који је сматрао да је злочин противправан акт којим се повређује неко право. Наведено према: КОНСТАНТИНОВИЋ-ВИЛИЋ, С. – НИКОЛИЋ РИСТАНОВИЋ, В., *Криминологија*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2003, стр. 26.

²⁶ На практичном плану тим дефиницијама се приговара да су неодређене и конфузне, да дозвољавају арбитрерност (наглашено од стране аутора) која је непожељна у кривичној области, будући да се по њима може прогласити кривцем свако лице које се сматра друштвено опасним. То је једна недефинисаност која дозвољава произвољност и злоупотребе у судској пракси, омогућавајући практичарима да категорији делинквената прикључе, по речима *Pola Taponija*, "свако лице или класу ако их сматрају непожељним". Наведено према: МИЛУТИНОВИЋ, М., *op. cit.* стр. 29.

У дилеми одређења дефиниције криминала, сходно заступљености мишљења као и прецизности његовог формалног одређења, у овом раду ћемо заступати правну дефиницију криминала, односно формалистички приступ који полази од става *une action de fende par loi*, односно да уколико нешто није кривично дело није ни злочин, а то значи није ни криминал. Наведено одређење не значи да се остала деликтна понашања стављају ван овакве оптике. Уважавајући ове разлоге, дужни смо пажњу усмерити и на понашања која се појављују као гранична у односу на криминал како смо овде дефинисали.

Правно дефинисање криминала, посебно уже правне дефиниције, предмет су критике и означавање као правно-догматске, преуске, недовољне да објасне криминал са ширег друштвеног становишта, несигурна и нестабилна због велике промењљивости инкриминисања у времену и простору, као и неусклађености инкриминација у појединим законодавствима.

Као основни елементи у дефинисању криминала, према наведеним разматрањима, могу се навести: (1) криминал представља једну законску категорију; (2) криминал је увек повезан са одређеним понашањем појединца или група; (3) с обзиром да је противправно понашање противно нормама кривичног законодавства, значи да се таквим понашањем нужно чини нека штета појединцима, друштвеним групама и/или друштву у целини. На основу наведеног, уважавајући правне, али и социолошке детерминанте криминала, исти можемо одредити као *скуп друштвених појава (појединачних или групних понашања) којима се угрожавају универзалне друштвене вредности, а које су као такве санкционисане кривичним правом.*

Криминал као масовна појава, као што је речено, представља укупност свих злочина у одређеном времену и простору. Међутим, у свим областима које се баве масовним појавама, дешава се да један део измакне праћењу или проучавању. Тако се и од почетка праћења ове друштвено негативне појаве увидело да један део извршених злочина остане непознат званичним органима. Званично нерегистрована, а извршена кривична дела се означавају као „тамна бројка” криминала или „латентни – скривени” криминал.²⁷ То је управо разлог непоузданости и основа критике статистичким подацима о криминалу, јер као што видимо, то може довести до „искривљене слике” о размерама злочина и укупности криминала уопште.

На овом месту, чини нам се неопходним, да на почетку излагања треба да одредимо и садржај кључних појмова који ће се у раду помињати, а у непосредној вези су са криминалом.

- **злочин** - појединачно, индивидуално понашање за које важећи национални закони предвиђају санкције или понашање којим се крше међународноправне норме о људским правима;
- **делинквенција** - укупност понашања која представљају одступање од постављених норми понашања, односно укупност у правном систему забрањених понашања. Делинквенцијом се сматрају све кажњиве радње (кривична дела, прекршаји, привредни преступи и дисциплинске кривиче);
- **девијације** - шири су појам од криминала и делинквенције. Представљају облик понашања које одступа од друштвених норми понашања. Ту се пре свега

---

²⁷ Французи и Италијани овај део нерегистрованог криминала означавају као "тамну бројку" (*chiffre noir* или *numero oscuro*); у Немачкој литератури се среће израз "тамно поље" (*Dunkelfeld*), док у англосаксонској литератури, поред ова два и "латентни – скривени криминал" (*Hydden criminality*). Неки аутори праве разлику између "тамне" и "сиве бројке" криминала: **тамна бројка** је разлика између стварно извршеног и званично евидентираног криминала, **сиви број** чине сва пријављена дела која нису расветљена. Размере "тамног поља" можемо само да наслућујемо. Глобални подаци говоре да је однос регистрованог и латентног криминала од 1:1,3 до 1:15 па и више. Наведено према: **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *op. cit.* стр. 56-57.

убрајају наркоманија, алкохолизам, проституција, просјачење, скитња, самоубиство и сл.

1.2 Класификација криминала

Криминал обједињава извршена кривична дела у њиховом укупном броју, те на тај начин посматрано, криминал представља једну веома сложену и хетерогену појаву. Међу активностима инкриминисаним кривичноправним нормама нема у многим случајевима готово никакве међусобне везе, осим формалног акта инкриминисаности. Ако узмемо, на пример, крвне, политичке, имовинске или сексуалне деликте, видећемо да они имају мало или нимало међусобно додирних елемената. Такође, у оквиру појединих група кривичних дела, па чак и унутар исте врсте кривичних дела, разликују се и њихови појавни облици. Према томе, изучавање структуре кривичних дела, стварање одређених номенклатура и класификација, представља једно веома значајно питање, а које још увек није добило научна решења. Класификација коју ћемо овде навести, искључиво је покушај да дефинишемо успехе у раду појединих полицијских стратегија, те укажемо на фокус криминалистичко-обавештајне делатности и одређивање приоритета у њеној практичној делатности.

Да би се унео одређени ред у мозаик разних инкриминисаних понашања, врше се разне поделе по типовима и групама. У литератури наилазимо на многе класификације криминала које се заснивају на разним критеријумима.²⁸

Према критеријуму тежине и степена друштвене опасности, кривична дела се деле на: *тешка кривична дела* (на пример, убиства, силовања, провалне крађе и она повлаче за собом, по правилу, високе и строге казне), *лака кривична дела* (ситне крађе, лаке телесне повреде, преваре и сл. за која се изричу лакше казне). Неки писци стављају између ове две групе и *мање тежа кривична дела* као посебну категорију. Иако на први поглед ова подела нема већих нејасноћа, са научне стране оправдана је потреба појашњења овакве класификације, с обзиром да за неке полицијске организационе јединице оваква подела према тежини кривичних дела представља полазни основ за поступање у контроли криминала. Најједноставнији, а чини се и најприхватљивији начин за одређивање појма тешког кривичног дела у формалном смислу, јесте прописана казна. Као и приликом дефинисања појма криминала, и овде имамо хетерогеност у мишљењима. Тако, има аутора који се опредељују за минимално запрећену казну од пет година затвора као услова за постојање тешког кривичног дела,²⁹ до оних који сматрају да тешким кривичним делима треба сматрати она за која се може изрећи десет година затвора или тежа казна.³⁰ На овом месту морамо поменути и схватање тешког кривичног дела, истакнуто у једном од најзначајнијих међународних докумената у овој области, у Конвенцији Уједињених Нација против транснационалног организованог криминала.³¹ Како се наводи у члану 2, као тешко кривично дело сматра

²⁸ Сва кривична дела имају неке заједничке елементе: противправност, друштвена опасност, штетност за појединца и друштво, по којима се сврставају у исту категорију недозвољених друштвених појава – криминалитет. Наведени критеријуми основ су за правне типологије. Међутим, ови критеријуми нису довољни за даљу класификацију, због чега се налазе други критеријуми за типологије и класификације. Тако, у литератури постоји велики број различитих подела по типовима и групама у оквиру криминала.

²⁹ **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Сузбијање најтежих облика криминалитета у условима транзиције и несигурности*, у: *Тешки облици криминала (приредио: Радовановић Добривоје)*, XVI Семинар права, Будва, 2004. стр.6.

³⁰ **СТОЈАНОВИЋ, З.**, *Кривично законодавство и тешки облици криминалитета*, у: *Тешки облици криминала (приредио: Радовановић Добривоје)*, XVI Семинар права, Будва, 2004. стр.33-36.

³¹ *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, Резолуција Генералне скупштине УН 55/25 од 15.11.2000. и 55/255, од 31.05.2001. године. Република Србија је ратификовала уговор

се оно кривично дело које се кажњава лишењем слободe од најмање четири године. Наш законодавац не одређује конкретно појам тешког кривичног дела, али се за потребе примене неких института издвајају кривична дела за која се може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна.³² Свакако, из истраживања предмета овог рада, приоритет криминалистичко-обавештајне делатности јесу тешка кривична дела, управо због значаја и негативних ефеката које могу да произведу у заједници, а већина кривичних дела, која се могу подвести под појам тешка кривична дела, остају ван домашаја традиционалних полицијских стратегија.

У новије време се среће подела на класичне и новије облике криминала. *Класичан криминал* обухвата кривична дела којима се нападају добра и вредности која се штите у свим друштвеним системима (живот и тело, имовина, преваре, деликти из користољубља и сл.). *Новији криминал* обухвата инкриминације настале услед одређеног развоја друштвених односа и промена у тим односима (привредни или економски криминал, саобраћајна делинквенција, високо технолошки криминал. Као посебну категорију можемо издвојити и организовани криминал. *Организовани криминал* представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. Наведена дефиниција организованог криминала преузета је из текста важећег Законика о кривичном поступку,³³ која је истоветна оној садржаној у Закону о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела.³⁴

Према старости, полу и старосној доби учиниоца, криминал можемо поделити на: *криминал мушкараца, криминал жена, криминал малолетних лица*.

Структура криминала може бити извршена и на основу разних других критеријума, као што су: законска поглавља и врсте заштићених добара, природа извршених кривичних дела, карактер и врста заштитног објекта, место и време извршења кривичног дела, категоријама делинквената и слично. Свака од ових класификација има своје оправдање и недостатке. Не постоји идеална феноменолошка класификација, а да јој се не би могло приговорити.

По узору на познате класификације дате у литератури, све криминалне активности можемо поделити у неколико група: на *насилнички, имовински*³⁵, *политички* и *саобраћајни криминал*.³⁶

Законом о потврђивању Конвенције против транснационалног организованог криминала ("*Службени лист СРЈ – Међународни уговори*", бр. 6/2001).

³² Прописана казна би могла представљати прецизан, али не и сасвим поуздан критеријум за одређивање шта треба сматрати тешким кривичним делима. Дилема једино не постоји у погледу тога да то треба да буде запрећена, а не конкретна, одмерена казна. На овом месту, према мишљењу неких аутора, треба поменути и питања: Да ли поћи од посебног минимума или посебног максимума казне? Приликом степеновања друштвене опасности, треба ли водити рачуна и о субјективној усмерености неког понашања или само о објективној штети коју оно проузрокује? Да ли треба водити рачуна о томе да ли је то нехатно кривично дело или умишљајно кривично дело? Такође, питање облика напада на заштитни објект је овде од значаја. Тако, да ли треба водити рачуна да се по правилу ради о кривичним делима повреде, а не угрожавања? Више о категоријама тешких и лакших кривичних дела види: **МИЛУТИНОВИЋ, М.**, *op. cit.* стр. 203-205; **КОНСТАНТИНОВИЋ-ВИЛИЋ, С.** – **НИКОЛИЋ РИСТАНОВИЋ, В.**, *op. cit.* стр. 114-115; зборник радова: *Тешки облици криминала* (приредио: Радовановић Д.), Будва (XVI семинар права), 2004.; **СТОЈАНОВИЋ, З.** – **КОЛАРИЋ, Д.**, *Кривичноправно реаговање на тешке облике криминалитета*, Београд (Правни факултет – едиција Кримен), 2010.

³³ *Законик о кривичном поступку* ("*Службени гласник РС*" бр. 72/2011 и 101/2011; 121/2012; 32/2013; 45/2013 и 55/2014.)

³⁴ "*Службени гласник РС*" бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004 – др. закон; 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011 – др. закон и 101/2011 – др. Закон и 32/2013;

³⁵ Имовински криминалитет се може поделити на: ситуациони, конвенционални и професионални; криминалитет позива, укључујући и криминалитет "белог оковратника"; криминалитет корпорација; организовани.

1.3 Класификација криминалаца

Слично подели криминала, постоје такође и многобројне класификације лица чије је понашање (дело) суд у законом уређеном поступку означио као криминално. Као и код класификације криминала, типови криминалаца су веома значајни управо због функције и фокуса криминалистичко-обавештајне делатности у практичном раду. Организованој и осмишљеној контроли криминала не може се приступити ако се претходно не проуче категорије оних који врше криминалне радње. Подела ових лица зависи од критеријума на којима је заснована. Као што је навео Игњатовић,³⁷ код класификације сложених појава какви су злочини и њихови учиниоци, није довољно применити само један критеријум поделе. Њиховом свеобухватном проучавању више одговара примена мноштва критерија.³⁸

Уопштено, за ова лица генусни појам је криминалац. Криминалац (злочинац) је лице које карактерише криминална каријера, коју везујемо за учвршћивање криминалног идентитета и хабитуелни карактер криминалне активности (он дела врши по навици, тенденцији, стално).³⁹ Кривични Законик за ова лица користи термин учинилац кривичног дела.⁴⁰

На овом месту треба да имамо у виду речи познатог француског криминолога *Пинатела* изречене 70-тих година прошлог века: да све врсте криминала кореспондирају са типом друштва и зато чиниоци злочина нису исти јер зависе од карактеристика средине у којој се одвијају. Отуда су истраживања конкретних услова у којима се криминал одвија незаобилазан део сваке ефективне контроле криминала. То је један од најсложенијих задатака у коме нема праволинијског кретања или журбе.⁴¹

За успешно функционисање ефикасног полицијског рада (пре свега за криминалистичко-обавештајну делатност – због њене улоге, а нарочито због фокуса усмереног на учиниоце и потенцијалне учиниоце кривичних дела), посебно су интересантне следеће категорије криминалаца:⁴²

---

³⁶ *Clinard, Quinney u Wildeman* су на следећи начин поделили све системе криминалног понашања: лично насилништво, ситуационо имовинско, против јавног реда, конвенционално, политичко, у вези са занимањем, корпоративно, организовано, професионално. *Frank Hagen* сав криминал дели на: насилнички, имовински, професионални, криминал занимања, корпорациони, политички, организовани и криминал против јавног реда. Наведено према: **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Криминологија – десето измењено и допуњено издање*, Београд, 2010, стр. 104.

³⁷ **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Криминологија – десето измењено и допуњено издање*, Београд, 2010, стр. 142.

³⁸ Тако, у наставку текста можемо рећи да су у обзир узете четири могуће поделе криминалаца: *законска* (критеријум који пружа кривично законодавство); *друштвено-амбијентална* (критеријум друштвене средине у којој се злочин развија и врши); *клиничку* (односи се на црте личности учинилаца дела, стања његовог душевног здравља и сродне чиниоце) и *психолошко-мотивациону* (критеријум је један психички чинилац, свесна побуда због које је дело извршено). Овакав предлог поделе извршио је италијански криминолог Понти. Наведено према: **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *op.cit.* стр. 142.

³⁹ Наведено према: **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *op. cit.* стр. 15-16. Даље наводи да криминалца треба разликовати од преступника. Преступник је лице чије дело је плод ситуационих чинилаца, а не део криминалне каријере ни уобичајене активности.

⁴⁰ *Кривични Законик ("Службени гласник РС"*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013). У смислу одредби овог Законика, учиниоцем се сматрају извршилац, саизвршилац, подстрекач и помагач.

⁴¹ **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Сузбијање најтежих облика криминалитета у условима транзиције и несигурности*, у: *Тешки облици криминала (приредио Радовановић Добривоје)*, XVI семинар права, Будва, 2004, стр. 28.

⁴² Поред изложене класификације криминалаца, за полицијски рад су такође интересантне категорије: политички делинквенти, малолетни делинквенти, патолошки делинквенти, као и криминалци мање друштвене опасности: ситуациони делинквенти, делинквенти из нужде, делинквенти из афекта, делинквенти из непажње (нпр. у области саобраћаја). Наведено према: **КРИВОКАПИЋ, В.**, *op. cit.* стр. 6.

- **повратници** - криминалци који су извршили два или више кривичних дела. Основна подела поврата је на криминолошки, правни и пенолошки. У полицијској делатности, повратници чине посебно интересантну категорију криминалаца према којима се примењују основне методе криминалистичке контроле, јер за један број ових лица постоји реална претпоставка да ће наставити са вршењем кривичних дела;
- **специјалисти** - криминалци чија се криминална активност огледа у понављању начина извршења кривичних дела (или одређених сегмената), односно испољавању неких особености личности, стварајући основу за примену криминалистичких метода њиховог разоткривања. Стручин израз, за начин извршења кривичних дела, јесте *modus operandi*.⁴³
- **професионалци** - категорија криминалаца чија је активност усмерена углавном на вршење кривичних дела, те им је у том смислу и криминална делатност извор егзистенције. Ову категорију такође карактерише међусобна повезаност у вршењу кривичних дела (удруживање у криминалне групе). Карактерише их измена неких личних црта у циљу (али и као последица) вршења кривичних дела.⁴⁴ Међу осталим одликама овог типа криминалаца, истичу се следеће карактеристике: то су вишеструки повратници, већи број кривичних дела, више осуда као и чешћи и дужи боравци у затворима, специјални поврат, специјализација, обученост, специфичне методе, рана криминална искуства. У професионалне криминалце можемо сврстати: провалнике, џепаре, преваранте, фалсификаторе и сл. Поред категорије професионалних криминалаца, постоји и тип криминалаца које можемо означити као **полупрофесионални криминалци**. Њих карактерише низ особина: комбинују криминалне активности са друштвено прихватљивим занимањима, криминал им је допунска активност, понекад су специјализовани, осуђивани на временски краће казне затвора, по правилу постају професионалци, врше мање опасна кривична дела. Такви су на пример: ситни лопови, препродавци и продавци украдене робе и др.
- **међународни криминалци** - она врста криминалаца у чијем је вршењу кривичних дела, међусобном организовању и повезивању, као и другим околностима, присутан елемент иностраности. Ово се пре свега везује за транснационални криминал.

1.4 Корелација типологије криминала и његових учинилаца и њихов утицај на криминалистичку делатност

Као наука која, *ex definitio*, проналази, проучава и усавршава најпогодније методе, начине и средства којима се откривају и разјашњавају извршена кривична дела, те спречава њихово настајање *pro futuro*, криминалистика заузима значајно место у корпусу научних дисциплина окупираних феноменом криминала.⁴⁵ Сложеност и динамичност криминала, условљава потребу развоја криминалистичке делатности која

⁴³ *Modus operandi* јесте фраза на латинском језику и уопштено значи "начин понашања". Термин се повезује са честом употребом у полицији којим се означавају навике, особине или пракса криминалаца у вршењу кривичних дела. Са тог аспекта, посебно је интересантна криминалистичка МОС евиденција. Више о *modus operandi* и МОС, види: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Криминалистички и кривичнопроцесни аспекти начина извршења кривичног дела*, Гласник Правног факултета у Крагујевцу, 1984, стр. 140-186; **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика*, Крагујевац, 2012, стр. 101-103.

⁴⁴ **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *op. cit.* стр. 111.

⁴⁵ **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Криминалистичка стратегија сузбијања организованог криминалитета – основни конститутивни елементи*, у: *Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета* (приредили: Кривокапић, В., Милошевић М., Ђорђевић Ђ.), Београд (КПА), 2006, стр. 14.

ће бити у стању да задовољи потребу контроле такве криминалне делатности, а то подразумева њихово системско и целовито анализирање. То се пре свега односи на потребу развоја и примене савремених криминалистичких знања када су у питању кривична дела која се издвајају по својој сложености, прикривености организовања и извршења, каква су на пример кривична дела организованог криминала, тероризма, трговине људима, тешка кривична дела и сл. Оваква криминална делатност представља полазну основу према којој ће бити усмерен фокус активности криминалистичко-обавештајне јединице.

Криминал не само да је повећао свој обим, већ је дошло до појаве нових облика криминала (какав је организовани), коришћења тј. злоупотребе савремене технологије у криминалне сврхе, али и развоја и усавршавања *modus operandi* криминалаца. То нам указује на нужност, неопходност и оправданост примене што ефикаснијих мера и метода у криминалистичкој делатности. Речју, криминалистичку делатност треба да краси висока ефикасност и примењљивост, а у складу са општим стандардима заштите слобода и права грађана. Такве криминалистичке мере се морају предузимати проактивно, офанзивно и тајно, што ће помоћи у контроли савремених облика криминала који већ одавно поступа у складу са наведеним принципима (пре свега тајно), а што је до сада била највећа препрека за његово ефикасно откривање и контролу.⁴⁶

Криминалистичка делатност која је усмерена на постделиктно (репресивно) деловање, не може задовољити растуће потребе контроле криминала. На тај начин се кривично дело посматра као изоловани феномен, без упуштања у проучавање услова и узрока који су довели до злочина. То доводи до развоја метода које имају превасходно репресивни карактер када је у питању контрола криминала.

Због свега наведеног, криминалистички рад у контроли криминала мора се заснивати на проактивном приступу. Овакав рад се може постићи сисетемским и целовитим анализирањем криминала или његових појединих типова. То је довело до развоја криминалистичке стратегије и стратешког планирања криминалистичке делатности.

Криминалистичка стратегија је област научног истраживања које се бави питањем како се криминалистичким мерама и радњама може ограничити (сузбити) криминал на глобалном нивоу, узимајући у обзир криминално-политичке и правне оквири, као и начело ефикасности.⁴⁷ Циљ развоја криминалистичке делатности је изналажење решења којим ће се на основу расположивих криминалистичких ресурса и коришћење савремених метода контролисати криминал у целини што је супротност традиционалном раду усмереног на појединачне (индивидуалне) злочине.

Оваква стратегија представља *conditio sine qua non* успешне контроле криминала у целини, а нарочито оних типова какви су организовани, тешки, али и други, те се намеће потреба њиховог константног изучавања и праћења. То доводи до развоја стратешког планирања криминалистичке делатности, које ће уз помоћ нових метода и начина организације усмерити такву делатност.

Стратешко планирање криминалистичке делатности подразумева глобалан приступ у оквиру којег се анализирају поједине врсте криминала (као и криминал у целини), услови и узроци који их продукују, друштвени контекст који погодује поједниним врстама криминала, криминални миље, поједини типови криминалаца као и

---

⁴⁶ Озбиљност раста криминала, нарочито оног са елементима организованости, тероризма, трговине људима, тешких кривичних дела и слично, довело је до тога да се многобројне обавештајне службе, које су углавном извршавале класичне обавештајне задатке, у своју надлежност добиле и обавезу прикупљања информација које се тичу организованог криминала. Таква појава се у обавештајној литератури назива „простирање обавештајних служби“.

⁴⁷ ДВОРШЕК, А., *Криминалистичка стратегија – нова грана криминалистике*, у: Мјесто и перспективе криминалистичких наука и криминалистичке професије, зборник радова, Сарајево, 2001, стр. 55.

постојеће мере његове контроле и сузбијања, како би се училе опште закономерности, тенденције у оквиру појединих форми криминала као и системске слабости у организацији и спровођењу криминалистичке делатности са циљем њиховог отклањања, изналагања нових превентивних решења, повећања ефикасности сузбијања, откривања и доказивања кривичних дела.⁴⁸ Симоновић даље наводи да основ криминалистичко-стратегијског планирања чини стратешка анализа.⁴⁹ Стратешка анализа и планирање криминалистичке делатности, састоје се из неколико фаза. Прва у низу је прибављање релевантних и поузданих информација, затим следе анализа, синтеза, тражење и избор алтернатива, вредновање и прогноза, а на крају обликовање концепата.⁵⁰

То доводи до закључка да је неопходно системски и целовито изучавање криминала, али и инсистирање на прикупљању свих корисних информација, јер је управо највећа слабост у контроли криминала постојање хроничног информационог дефицита. Ово из разлога што је у том случају неопходно константно „покривање терена“ и прибављање корисних информација, што би увођењем нових модела организације полиције и метода у обавештајном раду допринело попуњавању таквог дефицита. Међу теоретичарима, али и практичарима који се у свом раду баве проучавањем криминала, распрострањено је мишљење да успешна криминалистичка делатност зависи пре свега од квалитетног и правовременог обавештења. То је важно не само за разумевање тренутног стања криминала него и за предвиђање његовог кретања убудуће - ка будућем криминалним понашањима, те се таква делатност назива и криминалистичким предвиђањем.

Управо овај недостатак информисаности менаџмента, креатора антикриминалне стратегије, јесте приоритет у криминалистичко-обавештајном раду, који ће кроз прикупљање информација о криминалу, његовим извршиоцима (криминалцима), појавама које могу имати утицаја на безбедност, интересантним објектима (или простору) и др. бити у прилици да створи корисне криминалистичко-обавештајне производе. На основу таквих производа, менаџмент у полицији ће моћи да ефикасније планира и реализује своје активности.

1.5 Субјекти у контроли криминала

Са настанком државе, друштвена реакција на неприхватљива понашања добија карактер на правним нормама уређеног деловања у коме се нека од њих проглашавају кажњивим, а њиховим учиниоцима се у складу са тим прописима наноси унапред одређено зло. Временом, у том реаговању, издвојиле су се делатности неколико група

---

⁴⁸ СИМОНОВИЋ, Б., *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац, 2012, стр. 44-45. Криминалистичка стратегија је подручје научног истраживања која се бави питањима како криминалистичким мерама и радњама ограничити криминал на глобалном нивоу, узимајући у обзир криминално-политичке и правне оквире те начело ефикасности, тј. како криминалистичким мерама савладавати криминал као целину или поједине његове делове, а не појединачна кривична дела. Наведено према: ДВОРШЕК, А., *Значај криминалистичке стратегије за превенцију криминалитета*, у: Место и улога полиције у превенцији криминалитета, Београд (Полицијска академија), 2002, стр. 75.

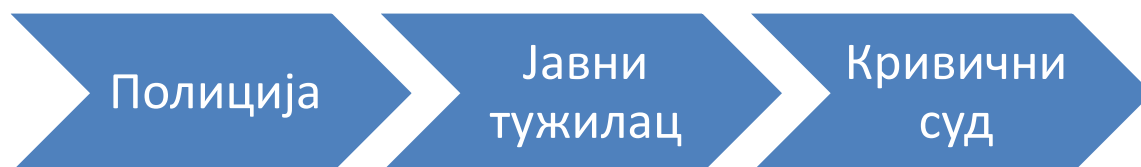
⁴⁹ Dinchen Franziska Stübert, *Strategische Kriminalitätsanalyse im VKA*, Kriminalistik, No 6/1999, p.379. Криминалистичко-стратешка анализа има следеће циљеве: идентификовање криминала и криминогених фактора, испитивање и остваривање стратешких могућности деловања, вршење анализе постојећих тактичких концепата полицијске и истражне криминалистичке праксе на вишем нивоу међусобних веза и односа како би се на основу тога оптимизовала и формулисала криминално-политичка, полицијска и криминалистичка стратегија. Наведено према: СИМОНОВИЋ, Б., *Ibid*, стр. 46.

⁵⁰ Први корак потенцира проф. Симоновић, док за објашњење других фаза упућујемо на: ДВОРШЕК, А., *Криминалистичка стратегија*, Љубљана, 2001, стр. 96.

субјеката од којих једни доносе норме кривичног права (кривично законодавство), док их други примењују. Ту се могу издвојити:

- органи задужени да откривају кажњива дела и њихове учиниоце (*полиција*);
- они који их због тих дела излажу прогону (*јавни тужилац*);
- они који им изричу кривичне санкције (*кривични судови*)

Наравно, овде треба поменути и орган који изречене санкције извршава, а то је Управа за извршење кривичних санкција. Повезаност ових субјеката је представљена на *Слици I-1*.

Слика I-1: Субјекти у контроли криминала и њихова повезаност

Како је делатност ових субјеката уређена правним нормама, означавамо их изразом *субјекти формалне социјалне контроле* или *формалне реакције*.⁵¹ Одређивање круга понашања која се означавају као противправна, јесте управо полазна основа за деловање ових органа који су кључни субјекти у контроли (спречавању и сузбијању) криминала. Такође, ово су кључни субјекти задужени за практично функционисање криминалистичко-обавештајне јединице.

Пре даљег излагања, осврнућемо се на једно терминолошко питање које је у непосредној вези са материјом о којој је овде реч, а тиче се и наслова овог рада. Активну страну односа полиције, јавног тужилаштва, кривичног суда и других формалних, али и неформалних субјеката према криминалу, можемо изразити пре речју *контрола* него речима *спречавање*, *борба*, *сузбијање* и сл. Под *контролом* криминала подразумевамо: (1) *превенцију* – усмерену на понашања која улазе у круг противправних; (2) *репресију* – против оних учинилаца таквог противправног понашања, и (3) *стварање и очување услова за његову стабилизацију* (на пример, предузимање мера за спречавање његове ескалације). Тако одређен садржај израза *контрола* шири је од значења израза *спречавање*, *борба*, *сузбијање* и сл. и у себи обухвата сва значења ових израза у једном.

1.5.1 Полиција

Ексклузивна улога у предузимању криминалистичко-обавештајне делатности, али и низа других мера и радњи у предистражном поступку свакако припада полицији, која је на нивоу компетенција и најодговорнија за контролу (спречавање и сузбијање) криминала. Управо због тога полицији, с обзиром на основни задатак, припада

⁵¹ Ово не значи да је са постепеним јачањем механизма формалне контроле **неформална реакција** потпуно изгубила на значају. Не само у првом периоду када право државе на кажњавање преступника (*ius puniendi*) егзистира паралелно са неформалним механизмима преузимајући постепено од њих примат, него и касније. У наше време у многим земљама чине се напори да се у мозаику мера којима друштвени субјекти настоје да контролишу криминалитет локалној заједници обезбеди достојно место. Наведено према: **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Криминалитет и реаговање државе*, Безбедност бр. 4/2003, стр. 500.

одређени фонд законом прописаних права и дужности. С обзиром на то, приликом разматрања било каквих интервенција у законодавствима која регулишу делатност субјеката формалне контроле, увек се посебна пажња поклања управо положају и овлашћењима полиције.

Утврђивање појма *полиција* се појављује као претходно питање за дефинисање њене функције. Реч *полиција*, поред свог уобичајеног, има и друга значења.⁵² Најчешће се тврди да је први модел модерне полиције устројен у Енглеској. У Лондону 1929. године, усвојен је Закон о Метрополитен полицији, заснован на начелима која је претходно формирао познати енглески политичар *Сер Роберт Пил* (*Ser Robert Peel*).⁵³ Ради се о дванаест правила која гласе: (1) полиција мора бити стабилна, ефикасна и организована по војном устројству; (2) полиција мора бити под контролом Владе; (3) одсуство злочина је најбољи доказ ефикасности полиције (превенција је кључна); (4) дистрибуција информација о злочину је од битног значаја; (5) распоред полицијских снага, како у времену, тако и у простору је изузетно важан; (6) најважнија особина полицијског официра је савршена мирноћа; (7) добар изглед полицајца улива поштовање; (8) поузданост и обученост правих особа је корен ефикасности; (9) захтеви јавне сигурности налажу да ће сваком полицијском официру бити додељен број; (10) због доступности, управа полиције биће централизована; (11) полицајци се ангажују на основу резултата тог пробног периода; (12) полицијски извештаји су битни јер од њих зависи добар распоред полицијских снага.⁵⁴

Код нас, делатност Министарства унутрашњих послова, прописана је општим одредбама Закона о министарствима,⁵⁵ којим је у члану 11 прописано да: „Министарство унутрашњих послова обавља послове државне управе који се односе на: заштиту живота, личне и имовинске безбедности грађана; спречавање и откривање кривичних дела и проналажење и хватање учинилаца кривичних дела и њихово привођење надлежним органима; одржавање јавног реда и мира; пружање помоћи у случају опасности; склоништа; обезбеђивање зборова и других окупљања грађана; обезбеђивање одређених личности и објеката, укључујући и страна дипломатска и конзуларна представништва на територији Републике Србије; безбедност, регулисање и контролу саобраћаја на путевима; безбедност државне границе и контролу преласка границе и кретања и боравака у граничном појасу; боравак странаца; промет и превоз оружја, муниције, експлозивних и одређених других опасних материја; испитивање ручног ватреног оружја, направа и муниције; стварање услова за приступ и реализацију пројеката из делокруга тог министарства који се финансирају из средстава

⁵² Реч полиција је већина савремених језика преузела из позно-латинског језика (*politia*), а у латински је, по свему судећи, рецепирана из грчког језика (*polis, politeia*) где је тим изразом *polis* означаван град-држава. Од тог појма је изведен појам *politeia* у значењу државног уређења, устава, управе и управљања државом. У вековима који су следили, реч полиција је употребљавана у значењима која су различита. Примера ради, у Француској је током XIV века, полицијом још увек означавана укупна државна делатност. Појам полиција улази у ширу употребу у европским државама XVIII века, где се њиме подразумевају унутрашња управа и унутрашњи државни послови, са изузетком војске и судства. Коначан заокрет ка ужем схватању појма полиције уочљив је у Француској, где је по француском Кривичном законнику из 1811. године "полиција је основана да сачува јавни поредак, слободу, својину и личну сигурност". Израз полиција улази код нас у званичну употребу у време обнове српске државе, тј. у првим годинама XIX века, приликом отпочињања рада на уређивању полицијске службе 1811. године. Више о појму полиције види: **МИЛОСАВЉЕВИЋ, Б.**, *Наука о полицији*, Београд, стр. 3-20.

⁵³ *Sir Robert Peel 2nd Baronet* (1788-1850) је био конзервативни британски државник који је служио као министар унутрашњих послова, али и као премијер Уједињеног Краљевства. 1822. године ушао је у Владу као министар унутрашњих послова. Стварајући концепт модерне енглеске полиције, заслужио је да се први модерни полицајци у Ирској назову Пилерси (е. *Peelers*). Више о Сер Роберт Пилу, видети на интернет адреси: www.en.wikipedia.org/wiki/Robert_Peel (посећено 25.04.2012. године).

⁵⁴ **Patrick, С.**, *The Police, Crime and Society*, Springfield, 1972. Наведено према: **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *op.cit.*, стр. 145.

⁵⁵ *Закон о министарствима* ("Службени гласник РС" бр. 44/2014).

претприступних фондова ЕУ, донација и других облика развојне помоћи; заштиту од пожара; противградну заштиту; држављанство; јединствени матични број грађана; пребивалиште и боравиште грађана; личне карте; путне исправе; међународну помоћ и друге облике међународне сарадње у области унутрашњих послова, укључујући и реадмисију; илегалне миграције; азил; обучавање кадрова; управно решавање у другостепеном поступку по основу прописа о избеглицама, као и друге послове одређене законом".

Уређење материје унутрашњих послова дефинисано је Законом о полицији.⁵⁶ Чланом 1 овог Закона, прописано је да полиција обавља законом утврђене полицијске и друге послове, пружа подршку владавини права у демократском друштву и одговорна је за остваривање безбедности у складу са законом. Такође, са аспекта кривичнопроцесног права, полиција је кривичнопроцесни субјект а њена основна делатност дефинисана је у Законнику о кривичном поступку,⁵⁷ којим су у делу „Овлашћења полиције" прописана овлашћења и дужности полиције у предистражном поступку. Тако је чланом 286 овог Законика прописано да: „ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, полиција је дужна да предузме потребне мере да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупи сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка".⁵⁸ То значи да полиција своју примарну улогу остварује у предистражном поступку, у коме на основу одредби кривичнопроцесног законодавства, правила криминалистике, општих правила правног поретка и административних прописа, предузима делатности на откривању кривичних дела и њихових учинилаца.⁵⁹ Од резултата ових радњи које може предузимати полиција, не зависи само успех у откривању кривичних дела и њихових учинилаца, већ су оне од великог значаја и за каснију ефикасност кривичног поступка. Процесна овлашћења су од изузетне важности за криминалистичко-обавештајни рад, који се у највећој мери одвија пре извршених кривичних дела с циљем њиховог спречавања. Међутим, актуелним процесним решењима овакав рад криминалистичко-обавештајне службе има низ ограничења.

Бројне су радње које је полиција овлашћена да предузима. Оне су тако различите не само у зависности од поступка у којем се предузимају (предистражни или истражни поступак), већ и у зависности од снаге њихове доказне вредности, као и од начина њиховог предузимања (по сопственој иницијативи или по захтеву и/или по одобрењу јавног тужиоца, односно судије за претходни поступак. Иницијативе за предузимање полицијских радњи могу бити различите, па тако полиција може да:

⁵⁶ Закон о полицији ("Службени гласник РС" бр. 101/2005; 63/2009 – одлука УС и 92/2011).

⁵⁷ Законик о кривичном поступку ("Службени гласник РС" бр. 72/2011 и 101/2011; 121/2012; 32/2013; 45/2013 и 55/2014)

⁵⁸ У циљу испуњења дужности из става 1 члана 286, полиција може: да тражи потребна обавештења од грађана; да изврши потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага; да за неопходно потребно време, а најдуже до осам часова ограничи кретање на одређеном простору; да предузме потребне мере у вези са утврђивањем истоветности лица и предмета; да распише потрагу за лицем и предметима за којима се трага; да у присуству одговорног лица прегледа одређене објекте и просторије државних органа, предузећа, радњи и других правних лица; оствари увид у њихову документацију и да је по потреби одузме; да предузме друге потребне мере и радње. По налогу судије за претходни поступак, а на предлог јавног тужиоца, полиција може у циљу испуњења дужности из става 1 члана 286 прибавити евиденцију остварене телефонске комуникације, коришћених базних станица или извршити лоцирање места са којег се обавља комуникација.

⁵⁹ **БАНОВИЋ, Б.-КЕШЕТОВИЋ, Ж.**, *Претпоставке за нову улогу полиције у преткривичном и претходном кривичном поступку*, у: Казнено законодавство – прогресивна или регресивна решења, Будва, 2005, стр. 341-353.

- *самоиницијативно предузима радње* – правни основ за самоиницијативно деловање полиције у предистражном поступку, налази се пре свега у члану 286 Законика о кривичном поступку. Ове радње се, по правилу, манифестују кроз тзв. потражне, тј. неформалне радње, што је у складу са основном функцијом и задатком полиције, а то је откривање кривичних дела и учинилаца.⁶⁰ Њихов неформални карактер се пре свега огледа у чињеници да оне нису ограничене строгим условима и формом коју Законик о кривичном поступку прописује за радње доказивања. При избору, осмишљавању, комбинацији и примени криминалистичких мера и радњи, полиција има слободу, јер се примат даје ефикасности. Међутим, лимитирани су уставним и законским ограничењима којима се штите слободе и права грађана.⁶¹ Законом о полицији је прописано да се обављање полицијских послова заснива на начелима професионализма, сарадње, законитости у раду и сразмерности у примени полицијских овлашћења, као и на принципу супсидијарности, односно рада са најмање штетних последица. Самоиницијативно предузимање радњи обухвата све мере које полиција предузима ради откривања кривичних дела и њихових учинилаца и обезбеђивања трагова и предмета који могу да послуже као доказ за покретање и вођење кривичног поступка. Тако, полиција може да предузме следеће активности: да тражи потребна обавештења од грађана; да изврши потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага; да предузме мере на утврђивању истоветности лица и предмета; да распише потрагу за лицем и објаву за стварима за којима се трага; да у присуству одговорног лица прегледа одређене објекте и просторије државних органа, предузећа, радњи и других правних лица, да изврши увид у њихову документацију и да је по потреби привремено одузме; да предузме и друге мере које су неопходне за откривање кривичних дела и њихових учинилаца;
- *предузима радње по захтеву или одобрењу јавног тужиоца* – поред самоиницијативног предузимања радњи у предистражном поступку, до предузимања одређених радњи од стране полиције у овом поступку често долази на основу захтева или по одобрењу јавног тужиоца. Право јавног тужиоца да захтева предузимање одређених радњи од стране полиције, односно да даје одобрење за њихово предузимање заснива се како на његовој руководећој улози, тако и на његовој основној функцији, а то је кривично гоњење учинилаца кривичних дела за која се гоњење предузима по службеној дужности. Овакво поступање полиције по захтеву или одобрењу јавног тужиоца, подразумева обавезу да се без одлагања поступи по сваком захтеву јавног тужиоца (ово се пре свега односи на формалан захтев за прикупљање потребних обавештења или предузимања других мера ради откривања кривичног дела и учиноца, а који јавни тужилац доставља полицији), и да га о исходу предузетих мера правовремено обавештава.⁶²

⁶⁰ Посматрано са аспекта врсте радњи које предузима полиција, приоритет имају потражне-оперативно тактичке радње. Међутим, поред ових радњи полиција, под законом предвиђеним условима, може изузетно предузети и поједине доказне радње још у предистражном поступку. То су на пример: привремено одузимање предмета; претрес стана и лица без наредбе суда; увиђај и одређивање појединих вештачења.

⁶¹ Више о појму и врстама полицијских мера и радњи (превентивне и репресивне делатности), видети у: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац, 2012, стр. 114-122.

⁶² У овим случајевима, за разлику од претходно наведених самоиницијативних радњи полиције, где се однос полиције и тужилаштва заснива по правилу координације, овде је реч о обавези поступања полиције по захтеву јавног тужиоца где у потпуности важи правило субординације. У случају да полицијски службеници не поступе по захтеву јавног тужиоца, истом остаје његово опште овлашћење, а то је да о томе обавести надлежног старешину, министра, Владу или надлежно тело Народне скупштине. Новина у ЗКП-у, односи се на могућност иницирања дисциплинског поступка према лицу за које се сматра да је одговорно за непоступање по захтеву јавног тужиоца (чл. 44 ст. 1;2 и 3 ЗКП).

- *предузима радње по наредби кривичног суда, односно судије за претходни поступак* – уз радње које полиција предузима по захтеву или одобрењу јавног тужиоца, предвиђене су и радње до чијег предузимања може да дође и на основу наредбе кривичног суда, односно судије за претходни поступак. То се пре свега односи на предузимање појединих доказних радњи у поступку (предистражном или истражном). Неке од најчешће примењиваних истражних радњи у пракси јесу претресање стана и лица, привремено одузимање предмета као и вештачење које предузима полиција по наредби суда.

Међу радњама полиције ове врсте, пажњу заслужују и *посебне доказне радње* предвиђене Законом о кривичном поступку, које може предузети полиција на основу наредбе суда. То се пре свега односи на: меру тајног надзора комуникација, тајно праћење и снимање, симуловане послове, рачунарско претраживање података, ангажовање прикривеног иследника и сл.

Сагледавањем делатности полиције и њеног поимања као субјекта у откривању кривичних дела и њихових учинилаца, веома је значајно истаћи потребу да се успостави концепт у којем ће примарну улогу имати проактивни приступ.⁶³ Овакав приступ подразумева промену начина рада кроз сарадњу са заједницом, пре свега са циљем прикупљања потребних информација о криминалцима и њиховим могућим криминалним делатностима. Ово ће допринети ефикаснијем спречавању кривичних дела, а исто тако, уколико кривична дела буду и извршена, полиција ће имати солидну информациону основу за њихово разјашњавање. У супротном, полиција неће добијати информације које су јој потребне (поверљиве информације, извештаји о криминалу, изјаве сведока и др.). Такође, као реципроцитет у односу поверења између полиције и заједнице намеће се потреба објективне информисаности јавности (заједнице) о активностима полиције. Ово тим пре што полиција не може претпоставити да ће увек имати сагласност свих грађана, те мора стално радити на томе како би јавност подржала њихов рад. То пре свега значи обезбеђивање јавног увида у полицијски рад и неговање комуникације и међусобног разумевања између јавности и полиције. Без тога, полиција би наметала своје услуге уместо да одговара на потребе друштва. Мере којима се остварује јавност рада укључују јавност извештаја о криминалу и раду полиције, успостављање механизма којим грађани траже услуге полиције, као и активан „полицијски рад у локалној заједници“.⁶⁴ Иако прокламовано начело јавности рада полиције у контроли криминала има свој несумњив значај за успостављање односа поверења са грађанима, треба имати у виду да је полиција у одређеним случајевима принуђена да ограничава приступ подацима како њиховим изношењем у јавност не би проузроковала штетне последице. Начело јавности рада полиције је добило своју потврду у одредбама Закона о полицији, где је чланом 5 прописана дужност полиције да о својим активностима објективно информисе јавност.

У складу са претходно наведеним, неспорна је чињеница да је полиција један од кључних субјеката у функцији контроле криминала, те да њена улога и делатности у великој мери детерминишу ефекте других државних органа, посебно јавног тужилаштва и суда. Није сувишно истаћи, с обзиром на полицијску функцију, да од њене ефикасности у знатном степену зависе и свеукупни резултати у борби против криминалног деловања. То уједно даје велики терет одговорности овој институцији.

Из аспекта криминалистичко-обавештајне делатности, полиција је орган који има примарну улогу у спровођењу криминалистичко-обавештајних активности путем

⁶³ СИМОНОВИЋ, Б., *Улога полиције у превенцији криминала на нивоу локалне заједнице*, Безбедност бр. 1/2001, стр. 33-52.

⁶⁴ Више о јавности рада полиције видети у: *Водич за демократски рад полиције* - издат од стране Мисије ОЕБС у Републици Србији. Текст документа се може погледати на интернет адреси: <http://www.osce.org/sr/secretariat/23808?download=true> (претледано 01.09.2014.)

прикупљања, процене, сређивања, анализе информација и дисеминације (прослеђивања) криминалистичко-обавештајних информација корисницима овакве делатности.

1.5.2 Правосудни органи

Правосудни органи заузимају специфично место у области контроле криминалног деловања, тесно повезани са другим, пре свега формалним државним органима и по мишљењу многих са кључном функцијом у борби против криминала. Због претходно наведеног можемо рећи да правосудни органи имају посебан значај.⁶⁵

На овом месту ћемо се ограничити на јавно тужилаштво и судове као примарне институције са задатком сузбијања криминала, али и значајне институције неопходне за правилно функционисање криминалистичко-обавештајне делатности.

1.5.2.1 Јавно тужилаштво

Настанак установе *ministère public* (јавног тужилаштва) везује се за француски кривични поступак, тачније *Ordonanse Луја XIV (Louisa XIV)* из 1670. године и Закон о кривичној истрази из 1808. године. Развој установе јавног тужиоца ишао је одвојено у државама *common law* правног система од држава европско-континенталног правног система. У Великој Британији, као традиционалној земљи прецедентног права, где је постојао високи ниво децентрализације власти, кривично судовање је зависило од приватне иницијативе оштећеног све до средине XIX века, када полиција постепено преузима кривични прогон. У земљама европског, континенталног права, јавни тужилац је од XIX века странка – државни орган у поступку задужен за гоњење учинилаца кривичних и других кажњивих дела.⁶⁶

Уставом Републике Србије⁶⁷ у члану 156 је прописано да је јавно тужилаштво самостални државни орган, који гони учиниоце кривичних и других кажњивих дела и предузима мере за заштиту уставности и законитости. Јавно тужилаштво врши своју функцију на основу Устава, закона, потврђеног међународног уговора и прописа донетог на основу закона.

---

⁶⁵ Појам правосуђа у најужем смислу речи подразумева суд и судску власт, док његово схватање у екстензивном смислу поред судске и јавнотужилачке функције подразумева и адвокатуру. Организација и функционисање правосуђа је од изузетног значаја за владавину права у целини, те је стога неопходно да држава нормативно регулише ову област. То по свој прилици није случај на нашим просторима. Сведоци смо честих промена закона који регулишу област правосуђа, а да ствар буде још озбиљнија, такве промене не одговарају стању и динамици кретања криминалитета на основу чега би се евентуално могло дати оправдање таквим нормативним корекцијама.

⁶⁶ Када говоримо о јавном тужилаштву у Републици Србији, ваљало би казати да су готово сви организациони принципи совјетске прокуратуре преузети и доследно спроведени кроз организацију савременог јавног тужилаштва Србије. У вези са тим је и констатација да се традиција совјетске прокуратуре може назрети и у односу тужилашта према полицији. То практично значи да однос тужилаштва према полицији у Србији неретко карактерише фактичка инфериорност тужиоца, пре свега кроз његову неспремност да запоседне и пуним капацитетом врши своја овлашћења, што се такође може приписати наслеђу преузетом из совјетског система. О историјском развоју института јавног тужилаштва у Србији опширније види у: **ЂУРИЋ, В. et al.**, *Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2008, стр. 215-222; **ПАНТА, М.**, *Историјско упоредни преглед јавног тужилаштва*, у Зборнику: Тридесет година јавнотужилачке организације, Београд, 1976, стр. 178.

⁶⁷ *Устав Републике Србије ("Службени гласник РС" бр. 98/2006)*. Особености природе овог државног органа (јавног тужилаштва) посвећено је чак десет чланова у Уставу Републике Србије.

Организација и надлежност јавних тужилаштава, услови и поступак за избор и престанак функције јавног тужиоца и заменика јавног тужиоца, права и дужности јавног тужиоца и заменика јавног тужиоца, вредновање рада, напредовање и дисциплинска одговорност, обављање послова правосудне управе и тужилачке управе у јавним тужилаштвима, као и друга питања од значаја за рад јавних тужилаштава, регулисани су Законом о јавном тужилаштву.⁶⁸

Уставом Републике Србије, предвиђено је да функцију јавног тужилаштва врши јавни тужилац. Њега на предлог Владе бира Народна скупштина на период од шест година са могућношћу поновног бирања, док заменика јавног тужиоца,⁶⁹ бира Народна скупштина на предлог Државног већа тужилаца.⁷⁰

Од тога на који начин је организовано јавно тужилаштво, начин функционисања и надлежности овог државног органа, у великој мери зависи и његова ефикасност, али и ефикасност модела полицијског деловања.⁷¹ Значај јавног тужилаштва посебно је дошао до изражаја доношењем новог Законика о кривичном поступку, чиме су створене добре нормативне претпоставке за ефикасно функционисање јавног тужилаштва и дата шира овлашћења кроз концепт тужилачке истраге, односно тужилачко-полицијског концепта истраге. Тужилачки, односно тужилачко-полицијски

---

⁶⁸ Закон о јавном тужилаштву ("Службени гласник РС" бр. 116/2008; 104/2009; 101/2010; 78/2011 – др. закон и 101/2011; 38/2012-одлука УС; 121/2012; 101/2013; 111/2014 – одлука УС и 117/2014).

⁶⁹ Заменик јавног тужиоца замењује јавног тужиоца при вршењу тужилачке функције и дужан је да поступа по његовим упутствима. Народна скупштина на предлог Државног већа тужилаца, бира за заменика јавног тужиоца лице које се први пут бира на ову функцију те му у том случају мандат траје три године. Државно веће тужилаца, у складу са законом, бира заменике јавних тужилаца за трајно обављање функције, у истом или другом јавном тужилаштву.

⁷⁰ Државно веће тужилаца је самостални орган који обезбеђује и гарантује самосталност јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца у складу са Уставом. Државно веће тужилаца има 11 чланова. У његов састав улазе: Републички јавни тужилац, министар надлежан за правосудје и председник надлежног одбора Народне скупштине, као чланови по положају и осам изабраних чланова које бира Народна скупштина у складу са законом. Изборне чланове чине шест јавних тужилаца или заменика јавних тужилаца са сталном функцијом, од којих је један са територије аутономних покрајина и два угледна и истакнута правника са најмање 15 година искуства у струци, од којих је један адвокат, а други професор правног факултета. Мандат чланова Државног већа тужилаца траје пет година, осим за чланове по положају и исти уживају имунитет као јавни тужилац. Положај, надлежност, организација и начин рада Државног већа тужилаца, услови и поступак за избор изборних чланова Државног већа, трајање мандата и престанак њихове функције и обезбеђење услова и средстава за рад Државног већа тужилаца регулисано је Законом о државном већу тужилаца ("Службени гласник РС", бр. 116/2008; 101/2010 и 88/2011).

⁷¹ Јавно тужилаштво Републике Србије чине Републичко јавно тужилаштво, апелациона јавна тужилаштва, виша јавна тужилаштва, основна јавна тужилаштва и јавна тужилаштва посебне надлежности.

Републичко јавно тужилаштво је највише јавно тужилаштво у Републици Србији. Републички јавни тужилац врши надлежност јавног тужилаштва и одговоран је за рад јавног тужилаштва и за свој рад Народној скупштини. Седиште Републичког јавног тужилаштва је у Београду.

Апелациона јавна тужилаштва се оснивају за подручје апелационог суда. У Републици Србији има четири Апелациона јавна тужилаштва и то за територију апелационог суда у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу.

Виша јавна тужилаштва се оснивају за подручје вишег суда. У Републици Србији има 25 Виших јавних тужилаштава.

Основна јавна тужилаштва се оснивају за подручје основног суда. У Републици Србији има 58 Основних јавних тужилаштава.

Јавна тужилаштва посебне надлежности су Тужилаштво за организовани криминал и Тужилаштво за ратне злочине и они се оснивају за територију Републике Србије и имају седиште у Београду.

Оснивање основних, виших и апелационих тужилаштава, одређивање њихових седишта и подручја надлежности регулисано је Законом о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава ("Службени гласник РС" бр. 101/2013.).

концепт истраге губи свој англосаксонски, као изворни карактер, и све више добија карактер универзалности.⁷²

Новим концептом истраге се отварају бројна питања. Међу њима, посебно се истичу она која се тичу: овлашћења субјеката који своју активност имају у истрази; која овлашћења и у којем обиму их треба дати јавном тужиоцу. Ту је и питање: *Да ли је јавни тужилац као субјект истраге, довољно стручан из области криминалистике, с обзиром да знање јавног тужиоца у овом поступку највише долази до изражаја?* Односно: *Да ли поседује знања и неопходне вештине да своју примарну улогу главног субјекта у предистражном поступку на правилан начин користи за практичну делатност у оквиру модела криминалистичко-обавештајне делатности?* Тако је, сасвим оправдано, пракса наметнула потребу да се криминалистички едукују и друга лица која активно учествују у контроли криминала. Ипак, јавни тужилац не треба да замени криминалистичке вештаке или полицију, али је потребно да познаје принципе и могућности појединих метода и средстава да би могао адекватно да цени стварну вредност прибављеног материјала, до којег је дошао радећи заједно са полицијом,⁷³ а посебно савремене методе и технике у циљу предупређења криминалних активности кроз практичну делатност у оквиру модела криминалистичко-обавештајне делатности.

Поред основног права и дужности јавног тужиоца, а то је процесуирање учинилаца кривичних дела за које се гоњење предузима по службеној дужности, јавни тужилац је надлежан и да спроводи истрагу.⁷⁴ Права и дужности јавног тужиоца су изричито наглашена у самом Законнику о кривичном поступку.⁷⁵ Сходно његовој улози у антикриминалној делатности, сви органи који учествују у предистражном поступку дужни су да о свакој радњи предузетој у циљу откривања кривичног дела или проналажења осумњиченог обавесте надлежног јавног тужиоца. Такође, полиција и други државни органи надлежни за откривање кривичних дела, дужни су да поступе по сваком захтеву јавног тужиоца.

У складу са напред наведеним надлежностима јавног тужиоца, можемо истаћи да он као странка у кривичном поступку и као кривично-процесни субјект, има најдужи процесни континуитет. То значи да поступа од фазе сазнања за извршење кривичног дела (предистражне фазе), до подношења ванредних правних лекова против правноснажних судских одлука.

Из аспекта функционисања криминалистичко-обавештајне делатности, јавни тужилац заузима значајно место и функцију која у основи проистиче из његове улоге у тужилачком концепту истраге, односно да захтева поступање полиције сходно својим налозима, али и блиско сарађује са полицијом на плану предузимања како оперативних, тако и доказних мера и радњи у криминалистичко-обавештајној пракси.

---

⁷² ГРУБАЧ, М., *Критика предлога новог Законика о кривичном поступку*, Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006, стр. 339.

⁷³ БУРИЋ, В. *et al.*, *Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2008, стр. 222.

⁷⁴ Ток кривичног поступка обухвата неколико целина које по називима углавном одговарају ранијој терминологији. Изузетак представља предистражни поступак који је терминолошки "заменио" досадашњи предкривични. Остале фазе поступка представљају истрага, оптужење и главни претрес. На самом почетку указивања на ове целине поступка, важно је запазити да предистражни поступак и истрага, сагласно новој улози јавног тужиоца, представљају тужилачки део поступка. Тек потврдом оптужнице, поступак из тужилачке, прелази у судску фазу.

⁷⁵ Види чл. 43 Законика о кривичном поступку.

1.5.2.2 Кривични суд

Судови су самостални и независни у свом раду и суде на основу Устава, закона и других општих аката, када је то предвиђено законом, општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора.⁷⁶

Кривични суд представља део судске власти, као једне од три гране државне власти, који је независан у односу на остале две (законодавну и извршну власт). Кривични суд је повезан са осталим субјектима који се по компетенцијама јављају као активни субјекти у контроли криминала, а ту повезаност можемо представити низом: *полиција - јавни тужилац – кривични суд* (види *Слику I-1*).

Оснивање, начела, спољашње уређење судова, надлежност судова, њихово унутрашње уређење, као и друга питања од значаја за рад судова, регулисани су Законом о уређењу судова.⁷⁷ Овим Законом је дефинисано и јединствено вршење судске власти на територији Републике Србије, која припада судовима опште и посебне надлежности.⁷⁸

Промена концепције кривичног поступка, за последицу је имало и одговарајуће промене права и обавеза основних процесних субјеката. Свакако најзначајнију новину везану за суд представља промена улоге суда у утврђивању чињеница. Због тога није необично да је и у јавној и у скупштинској расправи највише оспоравања изазвало изостављање безусловне обавезе суда и других државних органа који учествују у кривичном поступку да истинито и потпуно утврде чињенице које су од важности за доношење законите одлуке. Уместо тога, Закоником о кривичном поступку из 2011. године, прописано је да је терет доказивања оптужбе на тужиоцу и да суд изводи доказе на предлог странака, уз право да интервенише само изузетно и супсидијарно.⁷⁹ Ово је наишло на озбиљне критике научне и стручне јавности, уз констатацију да је начело истине укинато. Наравно, поред једног дела јавности који је поборник изнетог мишљења, постоји и други део (махом оних који су учествовали у креирању процесног закона) који се не слаже са изнетим ставом. Међутим, ово има итекако видљиве негативне последице за криминалистичку праксу која за примарно начело има тежњу ка утврђивању истине.

И поред престанка обавезе да спроводи истрагу и губљења низа инквизиторских овлашћења, суд ће и даље имати важну контролну али и одлучујућу улогу, не само у каснијим фазама поступка, него и у току истраге која је сада одредбама Законика о кривичном поступку из 2011. године стављена у руке јавном тужиоцу. Суд ће, на пример, одлучивати о предлозима за предузимање посебних доказних радњи у склопу

⁷⁶ Види чл. 142 ст. 2 Устава Републике Србије;

⁷⁷ Закон о уређењу судова ("Службени гласник РС" бр. 116/208; 104/2009; 101/2010; 31/2011- др. Закон; 78/2011- др. Закон; 101/2011 и 101/2013.)

⁷⁸ Судови опште надлежности су: основни судови, виши судови, апелациони судови и Врховни касациони суд, док су судови посебне надлежности Привредни судови, Привредни апелациони суд, Прекршајни судови, Виши прекршајни суд и Управни суд.

Основни судови се оснивају за територију града, једне или више општина. На територији Републике Србије основано је 66 (шездесет-шест) основних судова.

Виши судови се оснивају за подручје једног или више основних судова. На територији Републике Србије основано је 25 (двадесет-пет) виших судова.

Апелациони суд се оснива за подручје више виших судова. На територији Републике Србије основано је четири Апелациона суда. Апелациони судови јесу: Апелациони суд у Београду; Апелациони суд у Крагујевцу; Апелациони суд у Новом Саду; Апелациони суд у Нишу.

Врховни касациони суд је највиши суд на територији Републике Србије. Седиште Врховног касационог суда је у Београду.

⁷⁹ Више о улози суда према одредбама Законика о кривичном поступку из 2011. године, видети у: **БЕЉАНСКИ, С.-ИЛИЋ, Г.-МАЈИЋ, М.**, Законик о кривичном поступку – друго измењено и допуњено издање, (Службени гласник), Београд, 2012. год.

прикривених метода у криминалистичко-обавештајној делатности, као и низа других активности на пољу полицијског деловања.

Са аспекта функционисања криминалистичко-обавештајне делатности, функција суда се огледа у контролној и наредбодавној улози у предузимању низа метода које се могу сврстати у групу прикривених метода криминалистичко-обавештајне делатности.

1.6 Улога кривичног законодавства у контроли криминала

Фридрик Хајек (*Fridrih Hayek*),⁸⁰ један од најистакнутијих представника савремене филозофије, политике и права, каже да законодавство, односно промишљено стварање права, ваља сврстати у оне људске изуме чије последице могу бити далекосежније од ватре и барута. Модерно законодавство је отворило људима сасвим нове могућности и дало им осећање моћи над сопственом судбином. Расправа о томе у чијим је рукама ова моћ, засенила је много важније питање о томе колико ова моћ сме да се шири. Хајек је навео да ће законодавство остати крајње опасна власт, све дотле док живимо у уверењу да оно може да нанесе штету ако је у рукама неподесних људи, а занемаримо питање обима ове власти.

Под кривичним законодавством се подразумева *укупност позитивно правних прописа којима се уређује кривична материја у једној држави*. Тако су настали, и временом се развили, прописи којима се уређује кривична одговорност учинилаца неприхватљивих понашања (кривичних дела) и одређују кривичне санкције за та лица (материјално кривично право), поступак у коме се утврђује кривица учиниоца и изричу мере због учињеног дела (кривично процесно право) и извршење тих мера (кривично извршно право).⁸¹ Временом, прописи ове гране права су се умножавали и у модерно време постали, бар према схватањима правника, доминантна средства реаговања на криминална понашања.⁸²

У овом делу рада ћемо анализирати нека, може се рећи традиционална, питања везана за превентивну улогу кривичног законодавства, имајући у виду тенденције у кривичном законодавству и његовој примени које се испољавају у свету и у Србији. Осим функције кривичног законодавства, од прворазредног значаја је и питање одређивање граница криминалне зоне, односно онога у односу на шта се жели остварити превенција. Управо границама постављеним кривичним законодавством, можемо одредити и границе контроле криминалних активности кроз праксу криминалистичко-обавештајне делатности.

Наш законодавац у новије време, а нарочито последњим изменама и допунама Кривичног законика, определио се за даљу криминализацију, односно ширење криминалне зоне код већ постојећих кривичних дела. То доводи у питање могућности државе да оствари превентивно дејство у односу на понашања која проглашава

⁸⁰ **Hayek, F.A.**, *Legislation and Liberty*, T.J. International Ltd, Padstow, Cornwall, GB, 1982, p. 72.

⁸¹ **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, „Превенција криминалитета као сврха кривичног законодавства“, у: *Казнено законодавство и превенција криминалитета* (приредила Лепосава Крон), Београд. Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2008. година, стр. 14.

⁸² Традиционално се сматра да сврха прописивања кривичних дела и санкција за учиниоце таквих противправних понашања може имати два циља. Први је окренут прошлости и у том циљу се казна сматра средством да се учиниоцу узврати због учињеног дела. Такав приступ називамо *ретрибутивни*. Други циљ је окренут будућности и у основи је превентивног карактера са два облика: *општу или генералну превенцију*, којом се утиче на друге да не врше забрањена дела и *посебну, односно специјалну превенцију* којом се делује на осуђено лице. Међутим, као и свака друга подела и ова је условна, јер се у казненом систему међусобно прожимају ови циљеви ретрибуције и превенције, као и генералне и специјалне превенције.

кривичним делом. Такође, доводи се у питање принцип да је кривично право крајње средство – *ultima ratio* у заштити човека и основних друштвених вредности. У оваквој свеприсутној тенденцији ширења зоне кажњивости, а са друге стране ограничености полицијских ресурса, модел криминалистичко-обавештајне делатности можемо сликовито описати као „тас“ који ће крајњим продуктима своје делатности (криминалистичко-обавештајним информацијама), овако међусобно супротстављене стране, држати под контролом кроз дефинисање приоритета у раду, односно кроз стратешке процене и планове за антикриминалну делатност, кроз правилну алокацију ресурса, и да ће на тај начин помоћи у доношењу одлука на свим нивоима.

1.7 Мулти-агенцијски приступ у контроли криминала

Као последица традиционалног рада полиције, у јавности се створила перцепција како је полиција једини „борац“ против криминала и појава нарушавања јавног реда, а самим тим и једина одговорна за стање безбедности и стање (кретање) криминала. Тако је полиција постала „дежурни кривац“ за све проблеме у друштву везане за криминал.⁸³ На самом почетку излагања о овој теми морамо поставити питање: *Да ли полиција која своје поступате деловања заснива на традиционалном (пре свега реактивном) моделу рада, може самостално, а са успехом, остварити свој задатак и испунити очекивања грађана и заједнице?*

У одговору на ово питање морамо поћи од примарне полицијске криминалистичке делатности, а то је контрола криминала. Контрола криминала значи неопходност свестраног сагледавања и анализирања услова и узрока који воде његовом настанку. Ту долази до значајног проблема са којима се полицијска организација сусреће, јер се услови и узроци који воде настанку криминала, у већини случајева, налазе изван домаћаја полицијског деловања. Ово важи и за већину проблема у заједници које полиција не може сама да контролише или да решава. Због тога, претходни период у развоју полицијске организације, али и свеукупног система безбедности, обележен је мобилизацијом и повезивањем других субјеката/институција у друштву како би се заједнички супротставили криминалу. Овакво повезивање полиције и других субјеката, односно институција у партнерство са циљем контроле криминалног деловања, можемо означити *мулти-агенцијским приступом у контроли криминала*. Не постоји јединствена дефиниција мулти-агенцијског приступа, али у суштини, реч је о партнерским односима између две или више организација у остварењу неког заједничког циља.⁸⁴

Пре наставка излагања о заједничком раду више организација, можемо нешто рећи о основу за успостављање такве сарадње. Другим речима, поставља се питање:

---

⁸³ **САЈNER-MRAOVIĆ, I. – FABER, V. – VOLAREVIĆ, G.**, Strategija djelovanja policije u zajednici, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, 2003, str. 16.

⁸⁴ Мулти-агенцијски приступ у контроли криминалитета се састоји из две основне врсте партнерства: прво - унутрашњег партнерства и другог – спољашњег партнерства. *Унутрашње партнерство* мулти-агенцијског приступа подразумева заједничку и координисану, међусобно условљену активност различитих полицијских служби (како по врсти, тако и по нивоима у оквиру хијерархије полицијске организације на којима се налазе) у циљу унапређења рада који је од значаја за контролу криминалитета. *Спољашње партнерство*, као друга врста мулти-агенцијског приступа у контроли криминалитета, се састоји у сарадњи полицијске организације са изванполицијским институцијама и подразумева остварење сарадње која омогућава бољи проток информација међу агенцијама, њихову размену, информисање спољних партнера о опасностима која прете како би се деловало на услове и узроке, ризике од настанка криминалитета, као и на потенцијалне претње с циљем предупређења њиховог остваривања, као и осмишљавања стратегија заједничког деловања полиције и партнерских агенција.

Зашто би рад више организација у мулти-агенцијском приступу у контроли криминала био бољи од других приступа у третирању овог проблема?

Мулти-агенцијски приступ у контроли криминала се заснива на неколико кључних претпоставки: (1) проблем криминала је комплексан и дубоко укоренен те тражи свеобухватнију анализу и решења; (2) партнерства су адекватнија од појединачних агенција, како у дефинисању проблема, тако и у креирању одговора на њега; (3) партнерство је погодно за развој креативних интервенција јер садржи различите субјекте и организације које доносе више „нових“ идеја и средстава за решавање проблема; (4) вишеструке интервенције су ефикасније од појединачних третирања проблема, односно координираном применом ресурса мења се природа или квалитет интервенција и њихових ефеката; (5) партнерством се повећава организациона одговорност и подиже свест о (и) учешћу у контроли криминалног деловања; (6) партнерским решавањем проблема настоји се да се трајно промени начин на који агенције самостално предузимају своје активности давањем више пажње стратешком планирању у контроли криминала.

На основу тога, изграђивање партнерског односа са другим субјектима/агенцијама представља неопходност и обезбеђује бројне погодности за унапређење рада полиције, али и функционисање система безбедности у целини. Тако, мултиагенцијски приступ у контроли криминала, који се огледа у сарадњи полиције и других агенција, настоји да уједини ресурсе, елиминише преклапања, смањује трошкове и интегрише настојања, чиме се повећава кохезивна снага свих укључених субјеката, односно постиже *синергијски ефекат*.⁸⁵

Можда најкритичнији фактор у раним фазама партнерства је договор о формирању групе, мисији или сврси партнерства. Успостављање партнерског односа захтева посвећивање веће пажње процесима који су у вези са планирањем програма рада, програма развоја, имплементације и сл. Резултат ових проблема ће засигурно одредити карактеристике и пре свега успех ових коалиција. Неки од истраживача овог проблема су предложили више кључних организационих услова за успешно имплементирање мулти-агенцијских партнерстава. Овом приликом значајно је поменути неколико значајних услова: *одређивање приоритета и дефинисање проблема, јако руководство* које је кључ успеха партнерства, *организациона структура* (литература сугерише да већи успех у имплементацији имају партнерства која показују виши степен формализације кроз правила, улоге и процедуре),⁸⁶ *одговорност у доношењу одлука, динамика партнерства* (друштвени односи и обрасци комуникације међу члановима партнерства).

Мулти-агенцијски приступ у контроли криминала полази од становишта да се криминал мора разматрати мултидисциплинарно. То значи да смо у односу према овој друштвеној појави принуђени да користимо знања из различитих теоријских дисциплина, како бисмо створили основу за његово разумевање и према томе испунили основни услов да се бавимо превентивним стратегијама. При осмишљавању нових превентивних приступа, важно је имати у виду достигнућа мноштва других држава, па се од истраживача у овој области подразумева примена упоредног приступа.⁸⁷

Врста проблема који захтевају решавање, условљава и списак институција и осталих субјеката са којима полиција треба да успостави партнерски однос и дефинише заједнички интерес, односно циљ, због којег се успоставља сарадња. Да би се побољшала координација између више агенција, сви учесници (агенције) морају бити

⁸⁵ **Brisach-Ullmann-Sasse-Hübner-Desch**, *Planung der Kriminalitätskontrolle*, Stuttgart (Boorberg), 2001, p. 60. Наведено према: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Рад полиције у заједници (Community policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 115.

⁸⁶ **Schermerhorn, J., Jr.**, *Open Questions Limiting the Practice of Interorganizational Development*, *Grup and Organization Studies*, Vol. 6, pp. 83-95.

⁸⁷ **МИЛУТИНОВИЋ, М.**, *Криминална политика*, Савремена администрација, Београд, 1984.

посвећени циљевима сарадње.⁸⁸ Међутим, иако дефинисање заједничког циља изгледа као лак посао, понекад су и ту присутна неслагања. На пример, однос између полиције и организација социјалних услуга био је повремено „затегнут”. Генерално, представници полиције изражавају преференцију за казнене стратегије (хапшења, кривично гоњење), док су социјални сервисери склони да препоруче превенцију и рехабилитациони третман.⁸⁹ У том смислу, мулти-агенцијски приступ у контроли криминала је сложен систем који мора полазити од неколико битних премиса: *прво*, полицијски руководиоци и представници партнерских агенција треба да имају квалитетне податке, односно добру информациону основу за доношење квалитетних одлука у вези са ангажовањем потребних ресурса и решавање задатака; *друго*, у том циљу, потребно је формирати систем прибављања информација о криминалу, затим кроз анализу података добити нову информациону вредност која ће бити достављена оним руководиоцима којима оне могу бити од значаја за доношење одлука. Кључну улогу у овом процесу може имати организациона јединица полиције за криминалистичко-обавештајни рад.

Практично, полиција активно, кроз партнерски однос у контроли криминала, делује са више органа државне управе (ту се пре свега мисли на царински орган и пореску полицију), али и са другим државним органима, органима територијалне аутономије или органима локалне самоуправе, јавним предузећима и установама, као и другим субјектима који су на нивоу факултативности (као што су на пример грађани). Овлашћење за сарадњу полиције са другим субјектима, формализовано је одредбама члана 6 Закона о полицији, чији је циљ развијање партнерства у спречавању или откривању деликата или њихових учинилаца и остварењу других безбедносних циљева.

Међу ауторима који се залажу за свестранији приступ у антикриминалном деловању је и Игњатовић,⁹⁰ који је истакао да контрола криминала захтева са своје стране нови поглед на целокупну проблематику криминала и то пре свега у два значења: *прво*, ефикасно полицијско деловање тражи превазилажење уских знања која стичу експерти различитих струка при оспособљавању за послове контроле криминала. Мноштво превида таквих стручњака, чак и у битним концептуалним поставкама, може се објаснити њиховом неспособношћу да превазиђу границе својих дисциплина; *друго*, проучавање злочина захтева укрштање искуства.

Како је навео Симоновић,⁹¹ у реализацији мултиагенцијског приступа у решавању проблема, наилази се на извесне препреке и тешкоће. До њих често долази када друге агенције нису свесне проблема или нису у стању да их решавају. Тада, уколико се полиција ослони само на друге агенције препуштајући им проблеме које ове нису спремне или нису у стању да решавају, може наступити озбиљна штета. Због тога полиција не сме да се задовољи само са пребацивањем проблема у надлежност других агенција без прибављања информација о томе да ли се приступило њиховом решавању. Међутим, морамо бити свесни и проблема у полицијској организацији у случајевима мултиагенцијског приступа у контроли криминала, јер и полиција, пре свега се мисли на њен менаџмент, није свесна потребе мултиагенцијске сарадње.

---

⁸⁸ **Saulsbury, W. – Bowling, B.**, *Multi-Agency Approach in Practice: The North Plaistow Racial Harassment Project*, London, 1991, p. 86.

⁸⁹ **Rosenbaum P. Denis**, *Evaluating Multi-Agency Anti – Crime Partnerships: Theory, Design and Measurement issues*, University of Illinois at Chicago, Crime Prevention Studies, Vol. 14, p. 184.

⁹⁰ **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Криминалитет и реаговање државе*, Безбедност бр. 4/2003, стр. 504,

⁹¹ **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Рад полиције у заједници (Community policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 116. Проблеми у остварењу мултиагенцијске сарадње постоје и када друге агенције не одговарају увек на захтеве полиције. Тако агенције често имају властите приоритете и своје притиске који усмеравају њихово деловање. У пракси се среће да полиција не може да успостави сарадњу са појединим агенцијама поводом решавања појединих проблема чак и онда када су такве агенције законом обавезане да третирају поједине проблеме.

Из наведеног се може закључити да се повезивање и изграђивање партнерства полиције са другим субјектима у контроли криминала промовише као обећавајуће средство за планирање и извршавање комплексних задатака какав је задатак контроле криминалног деловања. Отуда, многи аутори су у својим радовима дали значајну пажњу мулти-агенцијском приступу у третирању безбедносних проблема.⁹²

2. ТРАДИЦИОНАЛНИ (РЕАКТИВНИ) МОДЕЛ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА

Ако се прихвати помоћна хипотеза постављена у овом делу рада, а то је да „традиционалне методе контроле и супротстављања криминалном деловању имају значај, али су недовољне за успешну контролу и супротстављање савременим облицима криминала, те је трансформација компетенција полиције и усвајање нових проактивних модела рада нужност и тренд глобалног карактера који у седишту трансформације има еманацију криминалистичко-обавештајног модела полицијског деловања“, онда се као неминовно намеће пре свега питање: Да ли је наша криминалистичка делатност, посматрана са аспекта њене садржине (традиционалне методе и средства), таква да одговара захтевима савремене контроле криминала или не? Ако не, шта у њој треба мењати да би она била у тој функцији? Одговор на ово питање није нимало лако дати!

У покушају изналажења најприхватљивијег одговора, па делом и решења проблема, потребно је да најпре дамо кратак осврт на развој полицијске организације, са посебним фокусом на развој и карактеристике традиционалне полицијске организације и кретање развоја ка модерним моделима полицијског организовања.

2.1 Општи осврт на историјски развој традиционалног модела полицијског рада и његове карактеристике

Као и свака друга професија, полиција може много тога научити из искуства. Томе следи и то да руководиоци у полицији у потрази за ефикаснијим моделима организовања полицијског рада морају бити вођени лекцијама из историје.⁹³ Међутим, тешкоћа је у томе што полицијску историју карактерише некохерентност и

---

⁹² За више информација о мултиагенцијском приступу у контроли криминалитета могу послужити радови: **Claire Sturge**, *A Multi-Agency Approach to Assessment*, *Child Psychology and Psychiatry Review* No. 6, pp. 16-20; **Saulsbury, W. – Bowling, B.**, *Multi-Agency Approach in Practice: The North Plaistow Racial Harassment Project*, London, 1991; **Sampson, A. et. al.**, *Crime, Localities and the Multi-Agency Approach*, *The British Journal of Criminology* 28 (4), 1988, pp. 478-493; **Gilling, D.**, *Multi-Agency Crime Prevention in Britain: The Problem of Combining Situational and Social Strategies*, Department of Applied Social Studies, University of Plymouth, Volume 03/2008, pp. 231-248, доступно на интернет адреси: www.popcenter.org/library/crimeprevention/volume_03/08_gilling.pdf2 прегледан 07.07.2012. год. (значајно је навести да је Gilling D. 1992. године изрдио докторску дисертацију на Универзитету у Манчестеру – Велика Британија, под називом: *The Evolution and Implementation of the Multi-Agency Approach to Crime Prevention*); **Rosenbaum P. Denis**, *Evaluating Multi-Agency Anti – Crime Partnerships: Theory, Design and Measurement issues*, University of Illinois at Chicago, Crime Prevention Studies, Vol. 14, pp. 171-225, доступно на интернет адреси: www.popcenter.org/library/crimeprevention/volume_14/16-Rosenbaum.pdf (прегледано 08.07.2012. год.).

⁹³ **Kelling L. George & Moore H. Mark**, *The Evolving Strategy of Policing*, Perspectives on Policing, No 4/1988, p. 1. A publication of the National Institute of Justice, U.S. Department of Justice, and the Program in Criminal Justice Policy and Management, John F. Kennedy School of Government, Harvard University.

разноврсност. Иако је такво искуство разноврсно, оно је богат извор корисних лекција, те је такво тумачење развоја полицијских модела потребно.

Кроз различите епохе људске цивилизације полицијска организација је била у блиској вези са државом и друштвом, па се напредак таквих односа истовремено одражавао и на полицију. Уколико се анализирају полицијске организације (пре свега појединих развијених држава), може се уочити постојање више различитих фаза у оквирима њиховог развоја. Тако се може закључити да су државе пролазиле кроз различите фазе у развоју полицијске организације, где се неке могу означити као сличне, неке државе су прелазиле из једне у другу фазу пре, неке касније, а неке државе још нису ушле у поједине фазе развоја. Келинг (*Kelling*) и Мур (*Moore*) су у свом раду посвећеном развоју стратегија полицијских организација, расправљајући о еволуцији америчке полиције, установили да се историја развоја полиције може поделити у *три различита периода*. Ови периоди се разликују по очигледној доминацији одређене стратегије рада полиције. *Политичка ера*, тако названа због блиских веза између полиције и политике, датира од увођења полиције у општинама током 40-тих година XIX века, настављајући свој рад кроз наредне периоде, а окончана почетком XX века. *Ера реформи* се развија сходно реакцији на политичку. Карактерише развој полиције током 30-тих година XX века, свој врхунац достиже током 50-тих и 60-тих година XX века, док је свој крах доживела касних 70-тих година XX века. Ера реформи је уступила место *ери заједнице* коју карактерише значајна интеракција грађана и полиције у решавању проблема.⁹⁴

Оснивачем овог традиционалног, класичног, професионалног (од више аутора означаваан различитим именима) начина организације и функционисања полиције сматра се Аугуст Волмер (*August Vollmer*),⁹⁵ захваљујући чијим идејама је дошло до драстичних промена у организацији и функционисању полиције. Ова ера се често назива и *прогресивна ера* или *ера реформи*.⁹⁶

Модел полицијске организације, који се означава као „традиционалан“ или „класичан“, представља примарни облик организовања полицијског рада све до осамдесетих година XX века. Карактеристичан је модел како у тоталитарним аутократским системима, тако и у западним демократијама. Настао је као резултат потребе за деполитизацијом, професионализацијом и сузбијањем корупције у редовима полиције.⁹⁷

⁹⁴ Више о томе види: **Kelling L. George & Moore H. Mark**, *op. cit.* pp. 2-13.

⁹⁵ Аугуст "Гас" Волмер (1876-1955) био је водећа фигура у развоју области кривичног правосуђа у САД у раном XX веку, а такође је био и први шеф полиције у Берклију, Калифорнија. На основу војног искуства стеченог у маринцима, Волмер се дао у подухват реорганизације полицијских јединица у Берклију. Као идеја водила послужила му је богата литература на тему полицијског рада у Европи. Своје активности посветио је модернизацији полиције. Успоставио је прве полицијске пратроле на бициклама, затим централну полицијску евиденцију као и мрежу за позивање полиције. Даљу модернизацију полиције наставио је развојем моторизованих и ауто патрола који су могли да патролирају на ширем подручју. Такође, Волмер је у полицијски рад по први пут увео и полиграф, који је развијен на Универзитету у Калифорнији. 1921 године, Волмер је изабран за председника Међународне асоцијације шефова полиције. Међу наследницима идеје Аугуста Волмера, издваја се Орландо Винфиелд Вилсон (*Orlando Winfield Wilson*) који је био утицајан лидер у полицији и аутор више радова на тему полицијске делатности. Више о биографији Аугуста Волмера види на: www.en.wikipedia.org/wiki/August_Vollmer (посећена 13.04.2012. год.).

⁹⁶ **Kelling L. George & Moore H. Mark**, *op. cit.* p. 4.

⁹⁷ Политичка ера која претходи развоју традиционалног модела полицијског организовања, донела је са собом низ негативних и озбиљних проблема. Они се огледају у блиској повезаности полиције и интресних група на власти. Даље, пошто је полиција била блиско повезана са политиком, то су политичари, у складу са сопственим интересима, постављали шефове полиције из својих редова и имали утицаја на избор полицијских службеника у полицијским организацијама. Главни недостатак политичке ере је била корупција, како политичке елите, тако и заједнице у којој су полицајци вршили своје делатности. Полиција је чвршће спроводила непопуларне законе, креирани од стране политичке власти и често на штету мањинских групација. Грађани, којима су ти закони нарочито ишли на штету, чешће су

Традиционални модел полицијског рада почива на следећим карактеристикама:

- *Прво*, основну идеју овог модела чини схватање да су полицајци професионални борци против криминала који примењују законе и у фокусу свог интересовања имају појединачне криминалне догађаје и реакцију на њих. Тако, деловање полиције у оквиру овог модела има наглашен репресиван карактер. Делујући на криминални догађај, полиција се није бавила узроцима и условима који погодују криминалу, већ њиховим манифестацијама, а запостављала је деловање на суштинске проблеме. Тако се активности у решавању других проблема у заједници означавају као „социјални рад“ и постају предмет подсмеха;⁹⁸
- *Друго*, унапређени су технички услови рада који се првенствено огледају у моторизованим ауто патролама које покривају широко подручје које се насумично обилази, у циљу контроле криминала. Такође, брз излазак на место догађаја одмах по сазнању за извршено кривично дело, ефикасна обрада места криминалног догађаја и инсистирање на што већој примени научних метода и техника ради унапређења ефикасности полицијског рада. То је довело до увођења у праксу нових полицијских евиденција, оснивања првих криминалистичких лабораторија, примени нових техничких достигнућа (полиграф, радио станице и сл.).⁹⁹ Патролни аутомобил са видним ознакама је постао симбол традиционалног модела полицијске организације;
- *Треће*, мерило успеха у раду традиционалне полицијске организације изражава се кроз квантитативне показатеље, односно статистику. Тако су проценат откривених и расветљених кривичних дела, броја предузетих мера и радњи и сл. за руководиоце полицијских јединица били основно мерило рада полицајаца. То је нарочито дошло до изражаја приликом кривичних дела са великом материјалном штетом, смртним последицама или елементима насиља. Аугуст Волмер је председавајући Међународном асоцијацијом шефова полиције (The International Association of Chiefs of Police - IACP),¹⁰⁰ развио и унапредио јединствен систем класификације криминала и извештавања. Касније, овај систем је преузет од стране

давали мито полицији покушавајући да избегну примену закона (најчешће се радило о имигрантима). Полицајци су често били посебно драгоцени локалним политичарима за прикупљање информација о другим лицима, пре свега у политичке сврхе, него што би то било у интересу службе. То је, такође, ера ограничених техничких средстава које користи полиција. Међутим, поред негативних примера ове ере у развоју полиције, мора се истаћи да су то доба карактерисали и блиски односи полиције са заједницом. Ово из разлога што се рад полиције углавном одвијао у виду пешачке патроле на терену, углавном због недостатка превозних средстава, што је омогућило стални контакт са грађанима.

⁹⁸ Заједничка парола полицијских организација у овом периоду је: "Ако нисмо морали да радимо социјални рад, можемо нешто учинити криминалитету".

⁹⁹ Орландо Винфиелд Вилсон (Orlando Winfield Wilson) је развио теорију о превентивној патроли у аутомобилима као антикриминалну тактику. Теорија полази од схватања да ако полиција у видно означеним аутомобилима насумично патролира кроз градске улице и посебно обраћа пажњу на одређене опасности у деловима свог рејона (барови, школе и сл.), осећај свеprisутности полиције ће се развијати код грађана. Заузврат, тај осећај свеprisутности би се искористио са максималним утицајем на криминалце за одвраћањем од криминалних активности, док ће се добри грађани уверити у полицијско деловање. Штавише, он је поставио и хипотезу да би полицајци у ауто-патролама током брзог обиласка територије били у прилици да на делу ухвате починиоце кривичних дела. Више о томе види: **O.W.Wilson & R.C.McLaren, Police Administration**, New York (McGraw-Hill), 1963.

¹⁰⁰ Међународна асоцијација шефова полиције (*The International Association of Chiefs of Police – IACP*) основана је у Чикагу, САД 1893. године са примарним циљем хапшења и изручивања одбеглих криминалаца у агенције које су их потраживале. Током година, организација је проширила свој делокруг рада на циљеве унапређења криминалистичке науке и науке о полицији, промовисања најбоље праксе у целокупној заједници агенција за спровођење закона и подстицања сарадње и размене информација између агенција. Више о IACP (члановима, плановима, тренинзима, планираним конференцијама, издањима и упутствима итд.) види на: www.theiacp.org (посећено 14.04.2012. год.).

ФБИ (*Federal Bureau of Investigation - FBI*)¹⁰¹ развивши јединствени извештај о криминалу – Uniform Crime Report UCR¹⁰² који је постао примарно мерило којим полицијске организације контролишу њихову ефикасност;

- *Четврто*, тежиште полицијске организације је на успостављању одређених линија рада које се баве одређеном проблематиком;
- *Петом*, овакав професионални модел обликовао је и погледе на улоге заједнице у контроли криминала и непристрасне односе са грађанима. Улога грађана је пасивна и огледа се у примању професионалних услуга од стране полиције што је у основи вертикални проток информација, од полиције ка грађанима. Тако су они, када се изврши кривично дело, имали могућности позива и пријављивања полицији или евентуално улогу сведока у случају позивања за таквом радњом.¹⁰³ То је довело до дистанцирања полиције од заједнице што је изродило метафору „танке плаве линије“ („*thin blue line*“), што подразумева да полиција представља једну врсту баријере између криминалаца и грађана који поштују закон;
- *Шестом*, централна идеја овог начина деловања јесте позив полицијској централи како би се пријавио злочин, одакле би се приступило организовању и координацији патрола на терену према распореду рада и у зависности од ситуације. Након обавештења из централе, ауто-патрола би брзо реаговала, тежећи да за што краће време дође на место злочина;¹⁰⁴
- *Седмом*, оваква бирократизација полиције довела је до одвајања од других субјеката (агенција). Контакти са таквим субјектима, у случајевима да је до њих дошло, били су слаби и повремени. Приликом вршења дужности, полиција је углавном била аутономна у односу на друге битне друштвене субјекте;
- *Осмом*, централизована полицијска организација затвореног режима управљања са видним војничким начином командовања и контроле службеника. То се огледало у подизању професионализма у полицији базираног на тренингу и чврстим

---

¹⁰¹ FBI – Федерални истражни биро (*Federal Bureau of Investigation - FBI*) је федерална криминалистичко – истражна и обавештајна агенција Сједињених америчких држава. Има истражну надлежност над злочинима прописаним савезним законима и има надлежности кривичног гоњења извршилаца кривичних дела на читавој територији САД. Она је *de facto* водећа агенција за спровођење закона савезних власти Сједињених америчких држава. Основана 1908. године. Међу најзначајнијим личностима ове агенције је име Џона Едгара Хувера (*John Edgar Hoover*) који је био директор ФБИ са најдужим радним стажом и личност која је ову агенцију унапредио и од ње створио водећу криминалистичку агенцију у свету. Више о томе види: www.fbi.gov

¹⁰² *Uniform Crime Report(s) - UCR* представљају јединствене извештаје о криминалитету објављени од Министарства правде САД и ФБИ. UCR програм је националног нивоа и представља статистичке показатеље прикупљене од преко 18.000 различитих агенција са територије САД. UCR програм се састоји од четири збирке података:

- подаци о кривичним делима и хапшењима (SRS – NIBRS);
- подаци о нападима и убиствима службеника агенција за спровођење закона (LEOKA Program);
- статистички подаци злочина из мржње (*Hate Crime Statistics Program*);
- подаци о терету кривичних дела крађа (*Cargo Theft Reporting Program*);

FBI једном годишње обједињава наведене збирке података. Подаци из UCR представљају веома корисан извор података криминолозима, истраживачима, студентима, социолозима, медијима и другим лицима и организацијама за разноврсне сврхе планирања и истраживања. Више о овоме види на: [www.en-wikipedia.org/wiki/Uniform_Crime_Reports](http://www.en.wikipedia.org/wiki/Uniform_Crime_Reports) (посећено 14.04.2012.год.) или на интернет адреси: www.fbi.gov/about-us/cjis/ucr/ucr на којем се могу пронаћи и преузети јединствени извештаји о криминалитету у САД за последњих десет година (посећено 14.04.2012. год.).

¹⁰³ Карактер оваквог бирократског односа полиције према грађанима може се најбоље дочарати кроз амерички серијски програм, када је у познатој серији наредник Петко (Joe Friday) има увек исти одговор: "само чињенице госпођо". Наведено према: **Kelling L. George & Moore H. Mark**, *op. cit.* р. 6. Реч је о радио и телевизијској серији под називом *Dragnet* или *Badge 714*, која се емитовала скоро две деценије од 1949. године, док је доживела и више позоришних представа, па чак и екранизацију у филму 1969. године (примедба аутора).

¹⁰⁴ **СИМИЋ, Б. – НИКАЧ, Ж.**, *Развој полицијске организације од традиционалне ка савременој у функцији субијања криминалитета*, НБП (Наука, безбедност, полиција), бр. 3/2009., стр. 124.

правилима комуникације које се огледало у доношењу и спровођењу разних полицијских процедура, али и милитаризацијом полицијске организације.

Периодизацију историјског развоја америчке полиције, са основним карактеристикама своје функције, дали су аутори *Келинг* и *Мур*, где у развоју полиције можемо видети три ере – политичку, реформску и еру заједнице, можемо видети у *Табели I-1*.

	<i>Политичка ера од 1840 до 1930.</i>	<i>Ера реформи од 1930. до 1980.</i>	<i>Ера заједнице од 1980. до данас</i>
<i>Овлашћења</i>	политичка и законска	законска и професионална	подршка заједници (политичка), законска и професионална
<i>Функција</i>	широк спектар услуга	контрола криминала	пружање општих услуга
<i>Организациони дизајн</i>	децентрализован	централизован, класичан	децентрализован, јединице, матрице
<i>Везе са заједницом</i>	блиске	професионалне, дистанциране	блиске
<i>Тактика и технологија</i>	патрола која се спроводи пешице	превентивна патрола и брзо реаговање на позиве	патрола која се спроводи пешице, решавање проблема, односи са јавношћу
<i>Исход</i>	задовољство грађана и политичара	контрола криминала	квалитет живота и задовољство грађана

Табела I-1: *Три ере у раду полиције: карактеристике*¹⁰⁵

Гледано очима тога времена, стратегија и реформа „политичке ере“ полиције, заснована на претходно наведеним карактеристикама била је импресивна. Овај концепт бирократизоване и хијерархијски устројене полиције постао је у светским оквирима доминантна полицијска стратегија у другој половини XX века. У науци, овај концепт се назива моделом професионалног сузбијања криминала (*Professional Crime Fighting*).¹⁰⁶

Иако су ове тактике имале извесног успеха у супротстављању криминалу, због своје реактивне оријентације оне су постале предмет критика које су долазиле како из саме полицијске организације, тако и изван ње.¹⁰⁷ Током 60-тих и 70-тих година XX века, реформска ера наилази на озбиљне потешкоће. Без обзира на начин мерења резултата полиције и успеха у контроли криминала и ефикасности постављених стратегија, показало се да они имају ограничен дomet. Криминал је у овом периоду почео да расте, а јавили су се и нови облици кривичних дела. Такође, код грађана се

¹⁰⁵ **KEILLING, G.L. & MOORE, M.H.**, *From Political to Reform to Community: The Evolving Strategy of Police*, In J.R. Greene & S.D. Mastrofski (Eds.), *Community Policing: Retic or Reality*, New York, 1991. Преузето из: **СИМИЋ, Б. – НИКАЧ, Ж.**, *Развој полицијске организације од традиционалне ка савременој у функцији сузбијања криминалитета*, НБП, бр. 3/2009., стр. 127.

¹⁰⁶ **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Рад полиције у заједници (Community policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 302.

¹⁰⁷ **МИЛИЋ, Н.**, *Мапирање криминалитета као подршка одлучивању у полицији*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу, 2012, стр. 219.

повећавао страх од злочина.¹⁰⁸ Спроведеним истраживањима показало се да насумично патролирање на рејону, нити води смањењу криминала, нити утиче на повећање осећаја сигурности ког грађана.¹⁰⁹ Скраћивање времена изласка на место догађаја које представља једно од основних карактеристикама традиционалног модела полицијског рада, битно не повећава вероватноћу лишења слободе извршиоца кривичног дела. Поред тога, упркос повећањима величине и броја полицијских одељења, трошкова у примени нових криминалистичких средстава и техника, ефикасност откривања непознатих извршилаца није у очекиваној мери. Што је најважније, дошло се до закључка да је највећи проценат извршилаца кривичних дела откривен уз помоћ информација прикупљених од грађана.¹¹⁰ Исто тако, нова технологија се користила претежно да би се побољшао полицијски производ или услуга, а не да се тиме прошири линија производа или услуга грађанима.

Делујући на инциденте, полиција се није бавила узроцима и условима који продукују криминал. Идентификација и проучавање ових проблема нису сматрани као део полицијског рада, већ су препуштани другим субјектима да се њиме баве. То је допринело наглашавању реактивног карактера полицијске организације, која предузима активности тек по сазнању за догађај и то по правилу хитним мерама и радњама у циљу идентификације извршилаца кривичног дела.

Крајем 70-тих година XX века образују се истраживачки форуми и анализира неуспешност полицијског деловања, при чему се долази до закључка да се морају извршити корените промене и напори усмерити ка изградњи новог стратешког концепта, који подразумева приближавање заједнице и полиције, као и стварање основа за успостављањем новог и партнерског односа између тих друштвених чинилаца.¹¹¹

И поред не малог броја адекватних решења, која су довела до извесних промена у традиционалној полицијској делатности, а којима је створена основа за повећање ефикасности криминалистичког деловања, а тиме и повећања успеха такве делатности у превенцији криминала уопште, нису исцрпљене све могућности које стоје на располагању на путу остварења жељеног циља посматраног са овог аспекта. У прилог томе, компаративни модели полицијског организовања у контроли криминалног деловања и искуства у примени истог, а нарочито енглеског модела полиције,¹¹²

---

¹⁰⁸ Страх од злочина у криминологији представља једно од важнијих питања. Eugene McLaughlin одређује овај појам као : "рационално или ирационално стање панике или узнемирености код неког лица који су изазвани веровањем да је у опасности да буде виктимисано злочином". Могуће је набројати мноштво чинилаца који доприносе јављању страха од злочина. James Coleman сматра да их треба одвојити у две групе: • *макро (или еколошки) фактори*: ранија дела, погодности за злочин, организација заједнице која би обухватила медије, средина у којој се живи, вршњаци. • *микро (лични) чиниоци*: фактори који утичу на оцену појединца о ризицима његове личне виктимизације, лично сазнање о виктимизацији других и средства која има на располагању како би се супротставио потенцијалном угрожавању. Последице страха од злочина могу бити различите. Међу њима можемо издвојити: огромни трошкови на скупа средства заштите, слободно време се не проводи на жељени начин, "лоши квартови" у граду избегавају се и онда када би пут туда био краћи. Страх нарушава социјални живот јер позива на опрез уместо поверења у односу на друге. Наведено према: **ИЃЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Криминологија – десето измењено и допуњено издање*, Београд, 2010, стр. 138-139.

¹⁰⁹ **Kelling L. George & Moore H. Mark**, *op. cit.* p. 8.

¹¹⁰ Опширније о недостацима традиционалног приступа у расветљавању кривичних дела и проналажењу њихових извршилаца видети у: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Рад полиције у заједници (Community policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 24-25 и 301-310. О стереотипима улоге традиционалних метода и истражитеља видети у: **Greenwood W. Peter & Petersilia Joan**, *The Criminal Investigation Proces, Volume 1: Summary and Policy implications*, R-1776-DOJ, Santa Monica, CA, USA, 1975, pp. 5-7.

¹¹¹ **СИМИЋ, Б. – НИКАЧ, Ж.**, *Развој полицијске организације од традиционалне ка савременој у функцији субијања криминалитета*, НБП (Наука, безбедност, полиција), бр. 3/2009., стр. 125.

¹¹² Решавајући питање јединствене полицијске функције, дошло је до супротстављених ставова аутора који су на једној страни нагињали полицијској функцији као социјалној функцији, док су дијаметрално супротне ставове бранили други заговорници полицијске функције као функције политичког система. То је довело до изражених, а рекло би се и радикално супротстављених тежишта. Енглески модел полиције,

недвосмислено показују да постоји још могућности и решења којима се, теоријски али и практично посматрано, повећава степен ефикасности полицијске делатности, а тиме и степен превентивне функције. Из ових разлога, она се морају узети у обзир приликом одговора на бројна питања и изналажење решења којима се ствара основа за ефикаснији полицијски рад.

2.2 Неопходност промене традиционалног ка савременом моделу полицијског рада

Неопходност промене традиционалног модела полицијског рада, и то са циљем преласка на моделе организовања полицијске делатности који у свом темељу има побољшање и блиске односе са заједницом, јавља се из више разлога. Међу њима посебан значај имају следеће чињенице:

- ствара се добра основа за ефикаснији полицијски рад, што потврђују резултати постигнути у земљама које су прихватиле такав концепт полицијског рада (на пример, случај са Великом Британијом која је по том питању више од једног века у предности и у којој је скоро немогуће наићи на захтеве за прелазак на други модел полицијског рада);
- већи степен активности грађана, односно заједнице, у решавању значајних питања везаних за полицијску функцију, али и за питања значајна за заједницу. Традиционалним схватањем, сматрало се, да ће дистанцирање полиције од грађана довести до професионализације полиције и елиминисања утицаја на полицију (на пример, да ће бити смањена или елиминисана корупција). Међутим, превидело се да је заједница главни ресурс са великим потенцијалом који је свакако од користи у раду полиције, а који је у потпуности неискоришћен (пример развијања сарадње грађана и полиције по питањима пружања корисних информација о криминалцима, кривичним делима и др.);
- разлог више је и ограничени домет реактивних тактика полицијског деловања, односно пораста стопе криминала упркос напорима полиције да, по правилу, хитним мерама санира последице и расветли што већи број кривичних дела. Упркос томе, увек би се изнова вршила нова дела и продуковали нови извршиоци, што је изазвало осећај немоћи, јер је цела полицијска организација била подређена сузбијању криминала.¹¹³ То нарочито долази до изражаја код одређених кривичних дела код којих није могуће деловати класичним методама као што су трговина наркотицима, криминал белог оковратника, а нарочито оних дела која спадају у организовани криминал.
- неопходност проактивног деловања, с обзиром да је у традиционалном моделу полицијске организације превенција занемарена. Сматрало се да ће само присуство полиције на терену, односно патролирање као и одвраћање и онеспособљавање (изолација) извршилаца, имати довољан превентивни ефекат;

према мишљењима неких аутора (посебно R. Fosdicka и Ch. Reitha), је полицијски резултат иманентан друштвеним захтевима, односно једна врста процеса ауторегулације или "самополицирања" самих чланова заједнице, са минимумом примене принуде. Насупрот томе, континентални (европски) модел полиције се појављује у процесу конституисања држава и у тесној вези са политиком. Према томе, енглески модел се појављује као *полиција народа* и касније као *полиција у заједници* (Community policing), а континентални као *полиција владара*. Опширније о томе види: **МИЛОСАВЉЕВИЋ, Б.**, *Наука о полицији*, Београд, 1997, стр. 126-143.

¹¹³ **МИЛИЋ, Н.**, *op. cit.*, стр. 220.

- традиционална полицијска организација, по својим карактеристикама, није примерена модерном времену и савременим трендовима развоја друштва, државе и заједнице. У новоствореним условима тешко се може пронаћи место за полицијску организацију затвореног режима управљања, тј. на војним принципима заснован начин командовања и контроле;
- последњи, али не по значају за преиспитивање промене традиционалног ка савременој полицијској организацији, је показатељ неефикасности традиционалног модела у сузбијању криминала јер је стопа криминала у сталном порасту (или у најбољем случају задржана на високом нивоу). Такође, појава нових облика криминалног деловања, какав је на пример организовани или транснационални криминал, модернизација и специјализација учинилаца кривичних дела, били су кључни разлог целокупног преиспитивања класичних модела полицијског рада и потребе за савременим методама организације полиције.

2.3 Реформска ера полиције у Србији

Глобално посматрано, полицијске организације су у свом развоју пролазиле кроз различите фазе. Уколико анализирамо развојне путеве појединих полицијских организација, можемо уочити постојање различитих фаза о којима смо претходно расправљали. Временско трајање појединих фаза битно се разликује од једне до друге полицијске организације. Међутим, као што је истакао Симоновић, све су државе пролазиле кроз разне фазе у развоју полицијске организације од којих су неке сличне, с тим што су неке улазиле у наредне фазе пре, а неке касније, или у неке фазе још увек нису ушле.¹¹⁴

Са правом се онда можемо запитати: *У којој фази се налази полиција у Републици Србији? Да ли развој полиције у Србији прати развој развијених полицијских организација, или у фазу развоја савремених модела рада наша полиција још није ушла?*

Све до почетка реформског процеса у полицијским организацијама Републике Србије започетим 2001. године, полиција би се могла означити као политичка. Иако само прокламована, демократија у садржинском смислу и принципи владавине права нису ни постојали. Полицијским старешинама је било битно да у очима владајуће политичке елите буду виђени као ефикасан заштитник поретка, док су односи са заједницом били од другоразредног значаја. Такве последице су биле трагичне и по полицијску организацију, и по стање безбедности.¹¹⁵

Симоновић,¹¹⁶ упоређујући полицијску организацију Србије са претходно приказаним моделима у развоју полицијских организација, износи три закључка који су од суштинске слабости за полицијске организације на територији Србије. *Прво*, да је полицијска организација у Србији под недопустиво великим утицајем политичких фактора. *Друго* се односи на бирократску организацију и усвајање модела традиционалног полицијског концепта. *Треће*, велика слабост полиције је у томе што није успела да се наметне као струка, као специјалност, што у великој мери погубно делује на кадровску политику.

У таквој полицијској организацији, која је карактерисала читав један период, изграђен је изузетно централизован полицијски модел са строгим хијерархијским ланцем командовања, у којем су се све важне одлуке доносиле у веома уском кругу

¹¹⁴ СИМОНОВИЋ, Б., *Рад полиције у заједници (Community policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 301.

¹¹⁵ КЕШЕТОВИЋ, Ж., *Реформа МУП-а Србије – од полиције поретка ка сервису грађана*, Политичка ревија бр. 1/2003, стр. 211.

¹¹⁶ СИМОНОВИЋ, Б., *op.cit.*, стр. 306-307.

врха полицијских руководиоца чији су контакти са политичким врхом били стални. У таквим условима, негативне стране овакве организационе структуре и делатности, битно су се одразиле и на место и улогу криминалистичке полиције. Последице тога су веома лош углед и резултат криминалистичке службе, делом због створеног имица целокупне полицијске организације, а другим делом због неулагања у ову организациону јединицу. Међутим, улагања у модернизацију полиције била су видљива на униформисаним полицијским формацијама, нарочито разним врстама специјалних полицијских снага (каква је на пример бивша ЈСО).

Углед такве полицијске организације у Србији битно је пољуљан, што је довело најпре до смањења међународне полицијске сарадње, а потом и до искључења Србије из ИНТЕРПОЛ-а.¹¹⁷

Образовање будућег кадра и усавршавање постојећих полицајаца било је на незадовољавајућем нивоу. Може се рећи да је обука и усавршавање креирано на оваквој политичкој подлози, али и растућој милитаризацији (како својим програмским садржајем, тако и ликом). Полиција није имала етички кодекс, нити било какве облике професионалног организовања, а функционисала је без икакве екстерне контроле.¹¹⁸

Резултат оваког стања у полицији највише се, на жалост у негативном смислу, одразио на плану криминалистичке делатности. Дошло је до изузетно ниског поверења јавности у полицију и неспремности грађана не само на сарадњу са њом, већ и одсуство спремности да пријаве кривична дела у којима су сами оштећени. Такође, грађани нису били вољни да пружају корисне информације криминалистичкој полицији, тако да се рад ове службе могао заснивати на сарадњи са веома уским кругом лица, а што се негативно одразило на стопу откривања криминала.

Услед удаљавања заједнице од полиције дошло је до губитка легитимитета полиције, мада се у том времену полиција стално позивала на легалитет у поступању.¹¹⁹

Промена друштвеног система након догађаја од 5. октобра 2000. године, који се уместо једнопартијског (система личне владавине) трансформисе у вишепартијски (демократски), довео је и до потребе реформе готово свих сегмената у друштву без заобилажења полицијске организације.

Како се у теоријским круговима наводи, Министарство унутрашњих послова – МУП Републике Србије, због хипотеке прошлости, али свакако и због друштвеног значаја послова које обавља, након формирања демократске владе почетком 2001. године, започело је са процесом реформи и то у три правца. Први – *оперативни*, према којем су најургентније промене вршене „у ходу“, а други – *стратешки*, који је осмишљавао дугорочно своју визију, мисију, вредности и организацију са циљем да се створи професионална, деполитизована полицијска организација, чији је основни циљ спровођење закона и заштита слобода и права грађана, која је ефикаснија у спречавању и сузбијању криминала и других појава које угрожавају безбедност, подвргнута ефикасној унутрашњој и демократској спољној контроли и надзору. Трећи правац – *нормативни*, односи се на реформисање законодавства, односно на изградњу правног амбијента у коме полиција може ефикасно да обавља послове.¹²⁰

Иако најављиване и започете, реформе полицијске организације у нашој земљи нису до краја и завршене. То је случај, на пример, са започетом реформом

¹¹⁷ Наравно, нису ово били једини разлози за искључење Србије из ИНТЕРПОЛ-а, мислимо да су значајнији разлози били политичке природе (као што је изолација наше земље и санкције међународне заједнице).

¹¹⁸ Јавност, укључујући и парламентарну организацију, није имала увида у полицијски рад и поступање. Притужбе на рад полицајаца решавали су углавном интерни полицијски органи, а ређе судови који су такође били под политичком (партијском) контролом. Политички критеријуми били су изнад закона и струке. Наведено према: **КЕШЕТОВИЋ, Ж**, *op. cit.* стр. 213.

¹¹⁹ **СИМОНОВИЋ, Б.**, *op. cit.*, стр. 26.

¹²⁰ **КЕШЕТОВИЋ, Ж**, *op. cit.* стр. 217.

успостављања блиских односа са заједницом у решавању безбедносних питања, која је по свему судећи остала мртво слово на папиру. Остаје нам да видимо какав ће бити ток реформи полиције, с обзиром на неопходност промена под одређеним условима који су везани за улазак у Европску унију и потребу да се делатности прикупљања и размене информација детаљно регулишу и системски створе организациони услови за успостављање модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.¹²¹

3. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНА ДЕЛАТНОСТ И СРОДНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА

У последњим деценијама XX века, незадовољство радом полиције је било очигледно. Модел полиције који је настао из идеје деполитизације полиције, али и жеље за професионализмом и сузбијањем корупције, довели су до тога да су идеје које су у почетку красиле полицијску организацију, у новонасталим друштвеним односима, постале њена слабост. Због тога је више пута и покушавано да се приступи променама у полицијским организацијама, а нарочито у државама западне демократије. Два су основна разлога за преиспитивање места, улоге, циљева, али и легитимитета полиције у друштву. Првим би се могли означити потреба за укључивање заједнице у делатности борбе против криминала, док би други били они који су наведени у ограниченим донетима традиционалне тактике у контроли криминала.

На критичкој анализи ових разлога почели су се формирати концепти рада полиције. То је довело крајем осамдесетих и почетком деведесетих година двадесетог века до појаве нових приступа који су пошли од редефинисања улоге полиције у друштву, постављања нових стратешких циљева, облика организације и увођења нових модела полицијског деловања. Нови приступи у полицијској делатности били су: тзв. концепт стратешки оријентисаног рада (*Strategic Policing*), затим концепт полицијског рада усмереног ка заједници (*Community Oriented Policing – COP*) и проблемски оријентисаног рада полиције (*Problem Oriented Policing – POP*).

Постоје и други начини за смањење криминала и делотворнијег рада полиције који код нас нису доживели широку примени као рад полиције у заједници или проблемски оријентисани рад, али су важни као потенцијални део рада полиције у будућности. Такви примери су: рад полиције заснован на доказима (*Evidence Based Policing*)¹²², рад полиције на „врућим тачкама“ (*Hot Spot Policing*)¹²³, теорија сломљених прозора (*Broken Windows Theorie*).¹²⁴

---

¹²¹ Ово последње је нарочито важно за предмет ове дисертације, с обзиром да је криминалистичко-обавештајна делатност темељ на којем ће се заснивати овакав будући рад полиције (примедба аутора).

¹²² Evidence based Policing представља нову парадигму која има важне импликације за рад полиције. Рад полиције заснован на доказима је коришћење најбољих расположивих истраживања о резултатима рада полиције. Наглашава се да само истраживање рада полиције није довољно, већ је потребно да се такви акумулирани докази истраживања имплементирају кроз практичан рад на основу предложених смерница. Више о овом начину рада полиције види: **Sherman W. Lawrence**, *Evidence-Based Policing*, Police Foundation – Ideals in American Policing, 1998, p.1.

Доступно на адреси: www.policefoundation.org/pdf/Sherman/pdf (прегледано 01.05.2012. год.).

¹²³ Криминална жаришта информишу да се у одређеном времену и у одређеном простору учестало врше кривична дела. Суштину концепта рада полиције на жариштима чини фокусирање полицијских ресурса на део простора на којем се кривична дела манифестују у већем обиму, него што је то случај са манифестацијама криминалитета у окружењу тог простора. На тај начин, уместо да се тежи полицијској свеприсутности на ширем простору, ресурси се доводе на место и у време извршења кривичних дела у циљу њиховог спречавања. Више о овом концепту видети: **Anthony A. Braga**, *Effects of Hot Spots Policing on Crime*, A Campbell Collaboration systematic review, 2007. (доступно на интернет адреси:

3.1 Сродне конструкције полицијског рада

Криминалистичко-обавештајни рад је настао захваљујући искуству из прошлости, организационој атмосфери тог периода и тежњама научне и стручне јавности који су се јавили као творци овакве полицијске иновације, те је и историја криминалистичко-обавештајне делатности неминовно под утицајем постојећих начина рада полиције датог времена.¹²⁵ На тај начин, модели полицијског рада, а који се могу окарактерисати као сродне конструкције са криминалистичко-обавештајним моделом, послужиле су као добра полазна основа за развој управљања информацијама и креирању криминалистичко-обавештајних информација за потребе ефикаснијег полицијског рада.

У овом делу рада ћемо се осврнути на конструкције полицијског рада које су по својим карактеристикама сродне криминалистичко-обавештајној делатности. Речи ће бити о стратешки оријентисаном раду полиције (*Strategic Policing*), затим о полицијском раду усмереном на проблеме (*Problem Oriented Policing*), а такође и о раду полиције у заједници (*Community Policing*). Идеја на којима се заснива операционализација наведених конструкција је схватање да полицијска делатност треба да буде мање реактивна и своје снаге усмери ка проактивним тактикама. Ипак, иако су на први поглед наведене конструкције сличне, оне се разликују у одређеним концептима и тактикама. У овом делу рада биће приказане основне одреднице наведених конструкција полицијског рада.

3.1.1 Стратешки рад (Strategic Policing)

Концепт стратешки оријентисаног рада полиције (*Strategic Policing*), нов је приступ безбедносним питањима у заједници. Као и други модели полицијског рада, концепт стратешки оријентисаног рада полиције настао је као реакција на традиционално реактивни модел полицијског рада, пре свега увођењем нових метода (пре свега компјутеризованих метода анализе криминала и услова који га продуктују) и све ширем коришћењу проактивних оперативних стратегија.

У оквиру овог модела форсирају се савремене методе мапирања криминала, коришћење савремених компјутеризованих база података и програма за анализу криминала подржаних софистицираним базама података.¹²⁶ Поред тога, полиција у свој рад уводи и нове „алате“ за своју антикриминалну делатност, што доводи до развоја и примене специјалних истражних техника, прикривене криминалистичке делатности (оперативне везе и др.). Као такав, концепт стратешки оријентисаног рада полиције, своју ефикасност повећава не само у супротстављању обичном – уличном криминалу, већ свој фокус усмерава и на најтеже облике криминала и њихових

---

www.aic.gov.au/campbellcj/reviews/titles.html); МИЛИЋ, Н., *Концепт рада полиције на криминалном жарништу*, Ревија за криминологију и кривично право бр. 3/210, стр. 313-329.

¹²⁴ Теорија поломљених прозора ("Broken Windows Theorie") представља криминолошку теорију постављања норми и сигнализирајућих ефеката урбаног нереда и вандализма. Према овој теорији, наводи се да мониторинг (надгледање) и одржавање уређеног стања у урбаним срединама може да заустави даљи вандализам и ескалацију више тешких кривичних дела. Теорија је у криминологију уведена 1982. године радом Џејмс П. Вилсона и Џорџ Л. Келинга. О основама ове теорије више видети у: **James Q. Wilson & George L. Kelling**, *Broken Windows: The police and neighborhood safety*, The Atlantic Monthly, March 1982. Доступно на адреси: www.manhattan-institute.org/pdf/atlantic_monthly-broken_windows.pdf (прегледано 01.05.2012. год.).

¹²⁵ **Ratcliffe, J.**, *Intelligence Led Policing*, (Willan publishing), 2008, Devon, p.65.

¹²⁶ **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Рад полиције у заједници (Community Policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 143.

учинилаца. Такви су на пример: недозвољена трговина опојним дрогама, трговина људима, тероризам, корупција, компјутерски криминал као и организовани и транснационални криминал.

За концепт стратешки оријентисаног рада полиције, неопходно је осавременили полицијске организације, како модерним вештинама рада, тако и посебно софистицираном опремом.

3.1.2 Полицијски рад усмерен на проблеме (Problem Oriented Policing)

Проблемски оријентисан рад (*Problem Oriented Policing* – POP) представља напредак у односу на реактивно полицијско поступање усмерено на инциденте који је доминирао значајним периодом у полицијама широм света. Користећи проблемски оријентисан приступ, полиција настоји да зађе иза индивидуалног кривичног дела или конкретног позива за помоћ и да се ухвати у коштац са проблемима који леже у њиховој основи.¹²⁷ Позитиван исход је у томе да нападом и решавањем узрока који се налази испод површине проблема, полиција може да успостави дугорочна решења неких проблема, тј. проблема који муче заједницу.

Проблемски оријентисан рад помаже полицијским организацијама, не само да разматра и одговори на проблеме заједнице везане за криминал, већ да разматра и одговара на широку лепезу проблема који угрожавају квалитет живота једне заједнице.

Наиме, поступајући у оквирима традиционалног полицијског рада, примарни задатак полиције јесте реаговање на инциденте (пре свега се мисли на кривична дела или прекршаје), те да делују на видљиве манифестације инцидента. Тако, како истичу многи аутори, полиција може прекинути тучу, али се неће упустити у анализу фактора који су довели до ње. Поједностављено, полиција делује на кривична дела и прекршаје, али њихова активност престаје утврђивањем постојања таквих инцидената и/или идентификацијом лица учесника инцидента. Како се узроци оваквих понашања налазе изван пажње полицијске организације, они изнова настављају и делују продукујући нове инциденте. Хапшења и оптужење остају и даље битни елементи полицијског рада, али се тежи увођењу нових метода и идеја да се отклоне узроци који су довели до инцидената.

На недостатке овако нерационалног приступа у полицијском деловању, први је критички у свом раду указао Херман Голдстајн (*Herman Goldstein*).¹²⁸ Он наглашава да

---

¹²⁷ *Ibid*, стр. 52.

¹²⁸ **Goldstein, H.**, *Improving Policing: A Problem Oriented Approach*, Crime&Delinquency, 1979. 236-243. Голдстајн у седиште полицијског поступања ставља *проблем*. Иако је он централно постављен у овој концепцији полицијског рада, Голдстајн га није прецизно појмовно одредио. Из његовог рада проистиче да појам *проблем* подразумева "групу сличних, повезаних или понављајућих инцидената", "значајна претња заједници", "одређени тип понашања", "особу или особе" или "период". Овај појам је практично остао без дефиниције све до 1998. године када га је Канцеларија за подршку имплементацији концепта рада полиције у заједници одредила као: "два или више инцидената, који су слични у погледу једне или више својих карактеристика и који као такви привлаче пажњу полиције и јавности". Последње теоријско одређење појма *проблем* дато је 2003. године од стране Роналд Кларка и Џон Ека, који су га одредили као: "групу сличних догађаја који се понављају, носећи штету заједници и због којих грађани очекују од полиције да нешто предузме у вези с тим". Овакво одређење појма проблем познато је у литератури под акронимом **CHEERS** који означава; (**C**ommunity)-заједница; (**H**arm)- штета; (**E**xpectations)- очекивања; (**E**vents)- догађаји; (**R**ecurring)- понављајући; (**S**imilarity)- сличност. Више о теоријском одређењу појма *проблем* видети у: **МИЛИЋ, Н.**, *Мапирање криминалитета као подршка одлучивању у полицији*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу, 2012, стр. 241-252.

је полиција неефикасна из разлога што своју пажњу усмерава претежно на начине на које ће ефикасно реаговати на извршено кривично дело или прекршај. На тај начин, полиција се у довољној мери не бави узроцима њиховог настанка. Крајњи циљ полиције није само спровођење закона, већ ефективно решавање проблема, а у идеалном случају и спречавање појаве проблема. То гура полицију у темељно проучавање посебних проблема са којима се суочава.¹²⁹

Примена проблемски оријентисаног полицијског рада у пракси је захтевала постојање једног методолошки дефинисаног приступа који ће омогућити свеобухватно анализирање проблема, што је у класичном (традиционалном) концепту рада полиције уско третирано. Такав методолошки приступ се састоји од четири корака који су описани у акрониму **SARA** (по којем је и овај модел анализе добио и препознатљиво име): *Scanning* – брижљиво скенирање/идентификација проблема; *Analysis* – брижљива анализа проблема; *Response* – одговор на проблем; *Assessment* – оцена одговора на проблем.¹³⁰

Полицијски рад који се бави проблемима може бити сажет као концептуални оквир који је лак за дефинисање, а тежак за усвајање. Његова имплементација захтева значајно инвестирање у аналитичке изворе (били људске или техничке).¹³¹ Међу показатељима који говоре о успеху полицијског рада усмереног на проблеме су чињенице да он и даље функционише више од две деценије што је приказано и у бројним публикацијама које су документовале овако усмерен полицијски рад током деценија.¹³²

3.1.3 Рад полиције у заједници (Community Policing)

Још један приступ у превазилажењу недостатака и слабости традиционалног модела организације полиције је рад полиције у заједници (*Community Policing*), који у фокусу свог деловања има изграђивање партнерства између полиције и заједнице и њихов значај за решавање проблема криминала, редуковање страха од криминала и решавање ситуација које доводе до криминала.¹³³

У овом делу рада, покушаћемо да дамо дефиницију и прикажемо основе на којима се заснива ова конструкција полицијског рада. Као што је навео Ретклиф (*Ratcliffe H. Jerry*), рад полиције у заједници, пркоси дефиницији. Неки теоретичари, али и практичари, рад полиције у заједници виде као филозофију полицијског рада, док га други дефинишу на основу програма који су у вези са њим (мини станице у насељима, извештаји о задовољности клијената, пешачке патроле, школски полицајци, локални билтени, едукација о пружању отпора злоупотреби наркотицима, заштита

¹²⁹ Наведено према: **Ratcliffe, J.**, *Intelligence Led Policing* (наведено дело), стр. 70.

¹³⁰ Више о моделу SARA може се видети у: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Рад полиције у заједници (Community Policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 220-224. Осим SARA модела у приступу решавања проблема, постоје и други методолошки приступи попут *KAPRA* или *PROCTOR*.

¹³¹ Више о проблемски оријентисаном раду (*Problem Oriented Policing – POP*) видети у: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Рад полиције у заједници* (наведено дело), стр. 53-70; **Ratcliffe, J.**, *Intelligence Led Policing* (наведено дело), стр. 70-76; **Goldstein, H.**, *Problem Oriented Policing*, McGraw Hill, New York, 1990. доступно на интернет адреси: www.popcenter.org/library/reading/pdfs/goldstein_book.pdf прегледано 02.07.2012. године.

¹³² Један од примера ових успешности су и стотине пројеката који се сваке године подносе за програм *Herman Goldstein Problem-Solving Award* на Међународној POP конференцији. Више о самом програму се може видети на интернет страници: www.popcenter.org

¹³³ **Moore, M. – Trojanowicz, R.**, *Corporate Strategies for Policing*, у: Willard M. Oliver, *Community Policing, Classical Readings*, p. 255.

суседства и сл.).¹³⁴ Симоновић, аутор пионирског рада у проучавању рада полиције у заједници на нашим просторима, наводи да концепт рада полиције у заједници „није само скуп ограниченог броја програма и идеја, то је један потпуно другачији концепт (приступ) у односу на традиционалне облике полицијског рада. Ако се не разуме и не усвоји основна идеја, тј. филозофија новог полицијског приступа заједници, неће се ништа озбиљно учинити на имплементацији и поред тога што се познају многобројни појединачни програми који се у оквиру концепта примењују.¹³⁵ На тај начин, у дефинисању овог концепта полицијског рада, пажњу не треба усмерити на програме или акције који се у том смислу предузимају, већ циљу којем се овим концептом тежи, а њега је могуће генерализовати – изграђивањем позитивних релација полиције и заједнице, већим истицањем значаја проактивних стратегија које су усмерене на решавање проблема (*problem-solving*) који би могли да угрозе безбедност и квалитет живота заједнице.

Концепт рада полиције у заједници наглашава блиску комуникацију грађана и полиције. Успостављање и одржавање заједничког поверења представља основу изграђивања партнерства са заједницом. То је још један нови појам који не постоји у оквиру традиционалног модела полицијског рада. Постизање партнерства између полиције и заједнице представља стратешки циљ полицијског рада и заснива се на томе да грађани (или њихови представници), заједно са полицајцима овлашћеним за њихову заједницу (град, општину, суседство) дефинишу безбедносне потребе и проблеме и тичу на доношење полицијских одлука које се тичу њихове безбедности.¹³⁶

Уопштено, из иностраних студија које су се бавиле проблематиком рада полиције у заједници, али и студијама домаћих аутора, можемо сажети да рад полиције у заједници:

- повећава интеракцију између полиције и заједнице (било директно кроз сарадњу или једноставно кроз консултације);
- покушава да обезбеди стручне и одговорне полицајце који познају своју област деловања;
- омогућава заједници веће учествовање у одређењу полицијских приоритета;
- повећава доношење одлука на најнижем рангу полицијске службе;
- поново враћа легитимитет полиције у очима јавности;
- допушта етосу социјалне службе да преовлађује, тј. да безбедност заједнице има приоритет;
- даје предност решавању проблема заједнице над реактивној примени закона.¹³⁷

Овакав нови концепт полицијске организације у оквиру заједнице и критика традиционалног концепта, може се најједноставније представити кроз следећу табелу (Табела 1-2):

---

¹³⁴ **Ratcliffe, J.**, *Intelligence Led Policing*, (Willan publishing), 2008, Devon, p.66. У том смислу, аутор наводи да посебни програми по којима неки покушавају да дефинишу концепт рада полиције у заједници, а који су често и највидљивији делови овог начина рада, нису константни и могу да се мењају у складу са потребама локалне заједнице. Тако је, како наводи аутор, рад полиције у заједници "покретна мета" која се стално мења у зависности од потреба јавности (заједнице) који се тиче безбедности заједнице, а те потребе, односно интересовања, не морају неопходно бити иста као и интересовања полицијског одељења.

¹³⁵ **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Рад полиције у заједници (Community Policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 5.

¹³⁶ Ibid, стр. 43.

¹³⁷ **Ratcliffe, J.**, *Intelligence Led Policing*, (Willan publishing), 2008, Devon, p.68.

<i>Структурална карактеристика</i>	<i>Традиционални модел полицијског рада</i>	<i>Рада полиције у заједници</i>
<i>Фокус полицијског деловања</i>	Примена закона	Изградња заједнице и побољшање квалитета живота кроз превенцију криминала
<i>Облици интервенције</i>	Реактивно поступање утемељено на кривичном законодавству	Проактивно поступање утемељено на кривичном, грађанском и "полицијском" законодавству
<i>Обим полицијског деловања</i>	У фокусу полицијског деловања налази се сузбијање криминала	Усмереност на широку палету криминалних и других девијантних понашања, смањивање страха од криминала и побољшање квалитета живота
<i>Могућност доношења дискреционих одлука од стране полицијских службеника</i>	Ниска и недовољно подложна контроли	Висока и подложна контроли грађана и полицијских руководилаца
<i>Фокус полицијске културе</i>	Затворена, одбијање заједнице	Отворена, изградња партнерства са заједницом
<i>Место доношења одлука</i>	Полиција – њен руководећи ниво, уз минимизирање утицаја полицијских службеника и грађана	Сарадња између грађана и полицијских службеника на свим нивоима – заједничка одговорност
<i>Проток информација</i>	Од полиције према заједници, вертикални	Узајамни између полиције и заједнице, хоризонтални
<i>Обим укључености грађана и шире заједнице</i>	Грађани су пасивни, а заједница се своди на критичара полицијског поступања	Грађани су активни, па заједница учествује у реализацији полицијских задатака и у њиховој корекцији
<i>Повезаност полиције са осталим службама</i>	Слаба и повремена	Врло динамична, континуирана и активна
<i>Тип организације и фокус руковођења</i>	Централизовано руковођење и надзор	Децентрализовано функционисање с интензивним везама према заједници
<i>Импликације за организационе промене, односно развој</i>	Врло слабе јер се ради о статичној организацији која функционише независно од окружења	Бројне јер се ради о динамичној организацији која не само да је део свог окружења, него је на њега фокусирана и налази се с њиме у динамичној интеракцији
<i>Критеријум оцене успеха</i>	Број откривених и расветљених кривичних дела, нарочито оних са великом материјалном штетом, смртним последицама и елементима насиља	Врло различите, укључују статистику криминала али и редукцију страха од криминала, квалитет односа између полиције и заједнице, укупно подизање квалитета живота, повећање осећаја сигурности

Табела I-2: Однос традиционалног модела и модела рада полиције у заједници¹³⁸

¹³⁸ **GREEN, J.**, *Community Policing in America: Changing the Nature, Structure and Function of the Police, Policies, Processes and Decisions of the Criminal Justice System*, National Institute of Justice, Washington DC, Vol. 3, 2000, p.311., Преузето из: **МИЛИЋ, Н.**, *Мапирање криминалитета као подршка одлучивања у полицији*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу 2012. године, стр. 223.

Овакав стил полицијског рада је толико постао употребљив у модерном раду полиције, да ретко која полицијска организација не жели да учествује у њему. На тај начин, концепт рада полиције у заједници је постао интернационални феномен.¹³⁹

Приказани приступи полицијског рада који су се појавили као замена за тзв. традиционални (реактивни) модел, уводе битне новине и указују на потребу њихове интеграције у један систематизовани и синтетизовани приступ. На основу тога, изводи се закључак да будућа полицијска делатност мора да буде: „**професионална, стратешка, заједници окренута и усмерена ка уочавању и решавању проблема у њој**“. Ово је изазов и задатак за полицијске експерте да реализују и остваре нову визију.¹⁴⁰

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА О ТРАДИЦИОНАЛНОМ МОДЕЛУ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА

У претходном делу је било доста речи о традиционалном моделу полицијске делатности и његовом функционисању, али и о критикама које се најчешће односе на ограничености његовог успеха. У тексту који следи, навешћемо информације о ставовима и мишљењима стручне јавности (припадника Министарства унутрашњих послова различитих нивоа и специјалности) о традиционалном (реактивном) моделу рада, његовој ефикасности и коришћењу у свакодневном раду.

Истраживањем је обухваћен само део популације професионалних припадника полиције, без ставова и мишљења и других популација (на пример, академске јавности, припадника заједнице, других јавних институција и сл.), што наравно говори о ограничености оваквих резултата, али свакако ће нам бити од користи при креирању даљих инструмената за истраживање овог проблема. Приказ инструмената истраживања и узорка је детаљно представљен у *Седмом делу* овог рада који приказује опште резултате спроведеног емпиријског истраживања.

	Величина узорка	Минимум	Максимум	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Реактивна делатност	250	20	100	71,60	19,197
Проактивна делатност	250	0	80	28,40	19,197

Табела I-3: Укупна количина криминалистичких активности (реактивно према проактивно) - дескриптивне мере

На основу спроведеног истраживања, дошли смо до закључка да полицијски службеници у Министарству унутрашњих послова Републике Србије од укупне количине активности у криминалистичкој делатности, 71,6% делатности предузимају **реактивно**,¹⁴¹ а 28,4% делатности предузимају **проактивно**¹⁴² (видети *Табелу I-3*). Посматрано по издвојеним групама анкетираних службеника, што је приказано у

¹³⁹ *Ibid*, p.66.

¹⁴⁰ Moore, M. – Trojanowicz, R., *Corporate Strategies for Policing*, у: Willard M. Oliver, *Community Policing, Classical Readings*, p. 255. Наведено према: СИМОЛОВИЋ, Б., *Рад полиције у заједници (Community Policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 306.

¹⁴¹ Усмереност на извршиоца након извршеног кривичног дела;

¹⁴² Усмереност на спречавање извршења кривичног дела;

Табели I-2, закључујемо да група *полицијских службеника* (криминалистички полицајци, службеници СБПОК и остали службеници полицијских управа – ПУ и полицијских станица – ПС) највише примењује реактивни приступ и то у просеку у 79,5% случајева, затим следе *руководиоци осталих полицијских организација* (УКП, СБПОК, ПУ, ПС и др.), који реактивне активности користе у просеку у 74,64% случајева. Знатно мање реактивног приступа је забележено код *руководилаца Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике - СКОППИ* (66%), затим код *аналитичара* (62%), док *обавештајни службеници СКОППИ* у најмањем проценту своју делатност усмеравају реактивним ангажовањем (60%). Овакав резултат статистички (у смислу најмањих укупних процентуалних активности у реактивној криминалистичкој делатности) позитивно оцењује активности које предузимају службеници непосредно укључени у криминалистичко-обавештајну делатност (руководиоци СКОППИ, аналитичари и обавештајни службеници СКОППИ). Међутим, анализа укупног резултата говори у прилог чињеници да је у Републици Србији криминалистичка делатност у највећој мери традиционално реактивна и која се састоји у предузимању мера и радњи након извршеног кривичног дела, с циљем његовом расветљавања и доказивања, односно *post festum* и није ништа друго него закаснили друштвени одговор на злочин. Резултати приказани у претходном тексту су представљени у Табели I-3 и Табели I-4:

КАТЕГОРИЈА ИСПИТАНИКА	Просек	Стандардна девијација
Руководиоци СКОППИ	66,00	12,649
Обавештајни службеници СКОППИ	60,00	20,603
Руководиоци осталих орг. јединица	74,64	13,746
Остали полицијски службеници	79,50	17,487
Аналитичари	62,00	18,755

Табела I-4: Процент реактивне активности предузете у криминалистичкој делатности према категоријама испитаника

Како бисмо испитали да ли су ове разлике статистички значајне, користићемо анализу варијансе. Тестираћемо следећу хипотезу:

$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \mu_4 = \mu_5$, *средње вредности пет независних узорака су једнаке,*

$H_a: \mu_1 \neq \mu_2 \neq \mu_3 \neq \mu_4 \neq \mu_5$, *барем две средње вредности се разликују;*

Пошто узорци нису исте величине, да бисмо добили валидан резултат потребно је тестирати хомогеност варијанси. Тестираћемо следећу хипотезу:

$H_0: \sigma_1 = \sigma_2 = \sigma_3 = \sigma_4 = \sigma_5$, *варијансе су хомогене;*

$H_a: \sigma_1 \neq \sigma_2 \neq \sigma_3 \neq \sigma_4 \neq \sigma_5$, *варијансе су хетерогене;*

Ова хипотеза се тестира *Levinovom* статистиком. *p*-вредност *Levinove* статистике износи 0,065,¹⁴³ што је веће од 0,05, стога, можемо рећи да немамо довољно доказа да

¹⁴³ Погледати у прилогу овог рада Табелу II-1. Табеле које су добијене као резултат тестирања у програмском пакету СПСС дате су у прилогу овог рада – *табеле и графикони*.

одбацимо нулту хипотезу, односно да су варијансе хомогене. Пошто је испуњен услов за примену анализе варијансе, тестирамо хипотезу о једнакости аритметичких средина. Реализована *n*-*вредност* износи 0,¹⁴⁴ што је мање од 0,05, па можемо рећи да имамо довољно доказа да одбацимо нулту хипотезу. Наиме, са ризиком грешке I врсте од 0,05, можемо рећи да се барем две средње вредности разликују. Детаљним тестирањем,¹⁴⁵ можемо закључити да руководиоци осталих организационих јединица и остали полицијски службеници, у већој мери предузимају реактивне активности од обавештајних службеника и аналитичара. Овакав резултат је и очекиван, с обзиром да је предузимање криминалистичко-обавештајних активности (које се на нашим просторима везује само на особље криминалистичко-обавештајне јединице) углавном у претпољу криминала, те се активностима тежи спречавању извршења кривичних дела или умањењу његових последица. Међутим, остатак полицијских службеника и руководиоца, а који чине већину укупне популације службеника МУП-а, своје активности углавном предузимају након извршеног кривичног дела, као реакцију на злочин.

Табела I-5 приказује да више од 85% свих испитаника у некој мери се слаже да традиционалне методе супротстављања криминалу имају значаја, али су недовољне за успешну контролу и супротстављање савременим облицима криминалног деловања. Мање од 5% нема мишљење, док се мање од 10% испитаника не слаже са наведеном тврдњом.

	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
П1*	4,06	,934	2,4%	7,2%	4,8%	53,4%	32,35
П2**	3,91	,986	2,4%	6,8%	18,7%	41,8%	30,3%

*П1 Традиционалне методе супротстављања криминалитету имају значај, али су недовољне за успешну контролу и супротстављање савременим облицима криминалног деловања;

**П2 Модел криминалистичко-обавештајне делатности одликује проактивни приступ, који представља квалитативни напредак у односу на садашњи традиционални (реактивни) модел полицијског деловања;

Табела I-5: Традиционални и криминалистичко-обавештајни модел полицијског деловања – дескриптивне мере

Из исте табеле можемо закључити да више од 70% испитаника сматра да модел криминалистичко-обавештајне делатности одликује проактивни приступ, који представља квалитативни напредак у односу на садашњи традиционални (реактивни) модел полицијског деловања. Око 10% испитаника се не слаже са тим, а скоро петина испитаника нема мишљење. Ово се поклапа са резултатима добијеним анализом претходног питања, што потврђује поузданост података.

За додатне информације у вези ставова појединачних група испитаника, као и заједничком приказу резултата, може се видети у Табели I-6, док су остали значајни подаци дати у Прилогу овог рада – табеле и графикони, тј. у Графикону П-4.

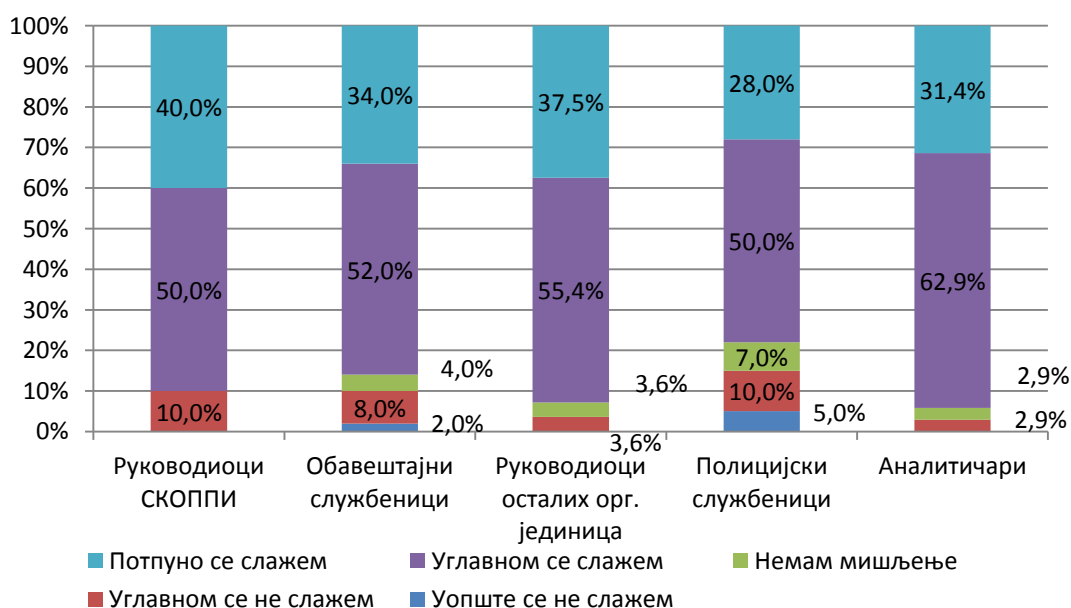
¹⁴⁴ Погледати у прилогу (табеле и графикони) овог рада Табелу П-2.

¹⁴⁵ Погледати у прилогу (табеле и графикони) овог рада Табелу П-3.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
Руководиоци СКОППИ	4,20	,919	,0%	10,0%	,0%	50,0%	40,0%
Обавештајни службеници	4,08	,944	2,0%	8,0%	4,0%	52,0%	34,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	4,27	,700	,0%	3,6%	3,6%	55,4%	37,5%
Полицијски службеници	3,86	1,092	5,0%	10,0%	7,0%	50,0%	28,0%
Аналитичари	4,23	,646	,0%	2,9%	2,9%	62,9%	31,4%

Табела I-6: Ефикасност традиционалног (реактивног) модела – ставови појединачних група испитаника

Дубљом анализом можемо посматрати какав је став различитих категорија испитаника према традиционалном методу супротстављања криминалу. Табеле које смо приложили у делу *Призлови* овог рада, као и наредни графикон (*Графикон I-1*) приказују да су ставови свих категорија испитаника слични. Просечна оцена става се креће од 4,27 код руководиоца осталих организационих јединица, до 3,86 код полицијских службеника. Такође, може се уочити да се више од половине испитаника у свакој категорији углавном слаже са наведеном тврдњом, а више од трећине се потпуно слаже. Након спровођења детаљних статистичких тестова, може се рећи да значајна статистичка разлика постоји само између просечног става руководиоца осталих организационих јединица и просечног става полицијских службеника.

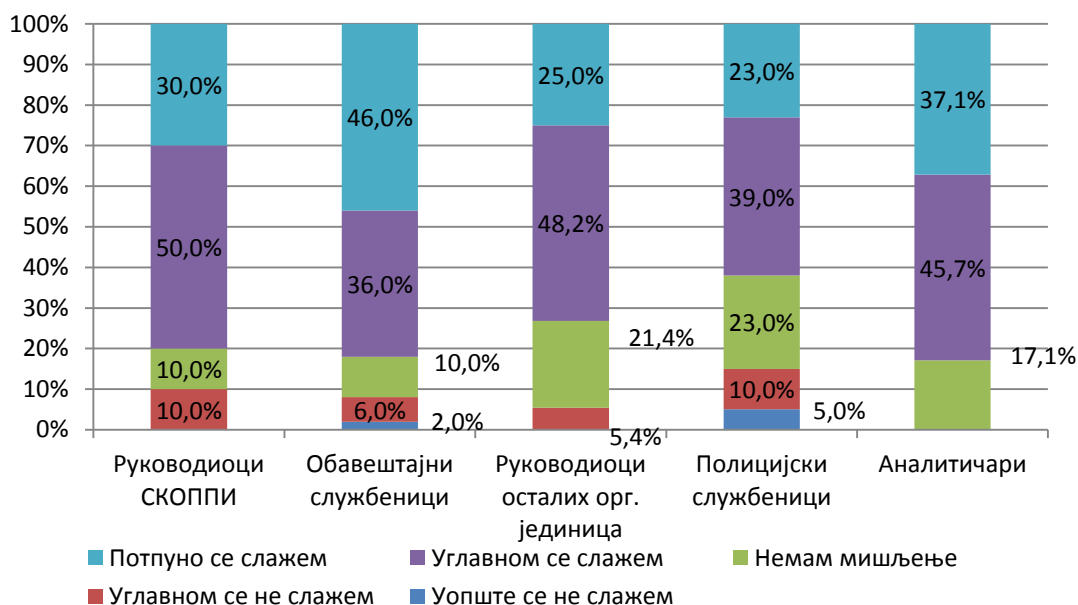

Графикон I-1: Ефикасност традиционалног (реактивног) модела – ставови појединачних група испитаника

Детаљнија анализа ставова различитих категорија испитаника у вези са тврдњом да модел криминалистичко-обавештајне делатности одликује проактивни приступ, који представља квалитативни напредак у односу на садашњи традиционални (реактивни) модел полицијског деловања, дата је у Табели I-7 и Графикону I-2. Тако, највише позитивних ставова имају аналитичари, руководиоци СКОППИ и обавештајни службеници СКОППИ и то преко 80%. Преко 70% позитивних ставова имају руководиоци осталих организационих јединица, док остали полицијски службеници само нешто више од 60% позитивних ставова. Иако се чини да постоји разлика у ставовима посматраних категорија испитаника, није могуће извршити статистичка тестирања да би се то и доказало, из разлога што нису испуњене претпоставке о примени тестова.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
Руководиоци СКОППИ	4,00	,943	,0%	10,0%	10,0%	50,0%	30,0%
Обавештајни службеници	4,18	,983	2,0%	6,0%	10,0%	36,0%	46,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,93	,828	,0%	5,4%	21,4%	48,2%	25,0%
Полицијски службеници	3,65	1,095	5,0%	10,0%	23,0%	39,0%	23,0%
Аналитичари	4,20	,719	,0%	,0%	17,1%	45,7%	37,1%

Табела I-7: Криминалистичко-обавештајна делатност (проактивна делатност) – ставови појединачних група испитаника

Графикон I-2: Криминалистичко-обавештајна делатност (проактивна делатност) – ставови појединачних група испитаника

Анализом одговора на питање у којем је затражено од испитаника да оцене ефикасност и корисност наведених модела полицијске организације, тачније да оцене традиционални (реактивни) модел полицијског рада, долазимо до следећих података који су приказани у *Табели I-8*:

	Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности без користи	Углавном без користи (ефикасности)	Ни ефикасан ни неефикасан	Углавном ефикасан (користан)	Веома ефикасан (користан)
П*	3,41	,835	1,6%	10%	41%	38,6%	7,6%

П*: Оцените ефикасност традиционалног (реактивног) модела полицијског рада

Табела I-8: Ефикасност традиционалног (реактивног) модела – дескриптивне мере

Примећујемо да чак 41% испитаника нема мишљење, 38,6% сматра да је традиционални модел углавном ефикасан, 7,6% мисли да је веома ефикасан, петина испитаника сматра да је углавном без користи, а само 1,6% да је у потпуности без ефикасности.

У наставку ћемо испитати да ли руководиоци и они који то нису, на различит начин оцењују ефикасност и корисност традиционалног модела полицијског рада. У *Табели П-5* (приказана у *Прилогу* овог рада – *табеле и графикони*), дата је структура одговора испитаника на основу које се тестира следећа хипотеза:

H_0 : оцена модела и функција су независне променљиве;

H_a : оцена модела и функција испитаника су зависне променљиве;

Ову хипотезу тестирамо *hi-kvadrat* тестом, чија је реализована *n-вредност* 0,009, као што је дато у наведеној табели. Ова *n-вредност* је мања од 0,005, што наводи да имамо довољно доказа да одбацимо нулту хипотезу и тврдимо да функција на послу утиче на оцену традиционалног (реактивног) модела полицијског рада. Конкретно, можемо рећи да руководиоци у већој мери дају позитивне оцене, док они који то нису у већој мери дају неутралне оцене. У *Табели П-6* и *Табели П-7* (приказаних у *Прилогу* овог рада – *табеле и графикони*), дата је структура одговора испитаника на основу које смо тестирали претходну хипотезу.

На основу *Табела П-8* и *П-9* (приказаних у *Прилогу* овог рада – *табеле и графикони*), на сличан начин закључујемо да руководиоци и они који то нису, немају различите ставове у погледу модела криминалистичко-обавештајне делатности као проактивног полицијског рада.

Анализом ставова испитаника у вези са претходно испитиваним питањима, закључујемо да се њихови ставови не разликују у зависности од пола.

Такође, на основу *Табеле I-9*, тестирамо следећу хипотезу:

H_0 : Не постоји линеарна повезаност између посматраних променљивих;

H_a : Постоји линеарна повезаност између посматраних променљивих;

За тестирање ове хипотезе користимо *Spearmanov* коефициент корелације. Посматра се реализована *n-вредност*, која је у табели означена са „Sig.“ и доноси закључак.

			Радни стаж	P1	P2	P50_1
Spearman's rho	Радни стаж	Correlation Coefficient	1,000	-,129	-,204(**)	,178(**)
		Sig. (2-tailed) N	. 225	,054 225	,002 225	,008 225
P1 Традиционалне методе супротставања криминалитету имају значај, али су недовољне за успешну контролу и супротстављање савременим облицима криминалног деловања;		Correlation Coefficient	-,129	1,000	,435(**)	,041
		Sig. (2-tailed) N	,054 225	. 251	,000 251	,520 251
		Correlation Coefficient	-,204(**)	,435(**)	1,000	-,013
P2 Модел криминалистичко-обавештајне делатности одликује проактивни приступ, који представља квалитативни напредак у односу на садашњи традиционални (реактивни) модел полицијског деловања;		Sig. (2-tailed) N	,002 225	,000 251	. 251	,836 251
		Correlation Coefficient	,178(**)	,041	-,013	1,000
		Sig. (2-tailed) N	,008 225	,520 251	,836 251	. 251
P50_1% Означите укупну количину активности које предузимате у криминалистичкој делатности: реактивна делатност;		Correlation Coefficient	,178(**)	,041	-,013	1,000
		Sig. (2-tailed) N	,008 225	,520 251	,836 251	. 251

Табела I-9: *Линеарна повезаност између посматраних променљивих*

На основу претходне табеле, можемо закључити да са растом тренутног радног стажа, испитаници се не слажу да је криминалистичко-обавештајна делатност као проактивни приступ квалитативнији напредак у односу на традиционално (реактивни) модел. Такође, можемо закључити да се са растом тренутног радног стажа расте и став испитаника о процентуалном учешћу реактивне криминалистичке делатности.

Овакав закључак је веома значајан за истраживање предмета овог рада, с обзиром да непосредно указује на широко распрострањен сумњичав став полицијских службеника (посебно оних који су дуже година, а понекад и читав радни век провели предузимајући традиционалне тј. реактивне криминалистичке активности) о улози, значају и могућностима криминалистичко-обавештајне делатности као квалитативног проактивног модела рада у полицијским организацијама. Ово потврђује резултате истраживања многобројних чланова академске јавности широм света.

Свесни смо да још пуно тога треба да се учини на промени полицијског рада који смо означили као традиционални (реактивни), на путу ка успостављању модела криминалистичко-обавештајне делатности код нас, али сазнање да постоји језгро полицајаца (пре свега оних млађих у категорији са краћим радним стажом), а који подстичу реформе, улива наду у будућност трансформације полицијског рада у Србији и у остварење циљева тог процеса.

Ови резултати могу допринети квалитетнијој изради програма опште и посебне (специјалистичке) обуке полицијских службеника, те посебно усмеравању циља и нивоа обуке за одређене категорије полицијских службеника (у овом случају, посебан акценат треба ставити на полицијске службенике у категорији већег, односно дужег, радног стажа).

Други део

**КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛИ
ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ У КОНТРОЛИ
КРИМИНАЛА**

ГЛАВА I

ОПШТА ТЕОРИЈСКА ПИТАЊА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ РАДА

1. НАСТАНАК И ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ОБАВЕШТАЈНИХ АКТИВНОСТИ И ОБАВЕШТАЈНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Шпијунажа, тероризам и терористички акти, криминалне и организоване криминалне групе као и друге транснационалне организације, карактерише тајност у организовању и криминалном деловању. Због тога, није их могуће открити, спречити или контролисати на традиционални начин, уобичајеним криминалистичким делатностима и редовним снагама јавне безбедности. За сваког од ових противника потребан је адекватан одговор. Питања која можемо одмах на почетку поставити, али и покушати да на њих дамо одговор, су: *Какав одговор треба да буде? Када је потребно реаговати?*

Мишљења смо, да се могући адекватни одговор крије кроз потпуно и свеобухватно истраживање настанка и историјског развоја активности које карактерише висок степен конспиративности и потребе да се специфичним методама и поступцима дође до кључних информација о наведеним противницима. Овакве активности су традиционално познате као обавештајне активности и спроводе их за то специјализоване обавештајне службе.

Како је навео Роман Ронин, нужност је постојање и рад обавештајних служби које воде стални „рат“ са противницима који је тоталан и апсолутан. Не зна се да је почео, али се зато зна да никад неће бити завршен. Штавише, трајаће и кад сви други ратови буду окончани. У њему никоме и никад није јасно ко је уистину победник, нити да ли је противник коначно поражен.¹⁴⁶

Обавештајна активност представља једну од најстаријих организованих активности људског друштва, почев од најпримитивнијих облика заједничког живљења, па до најразвијенијих држава и њихових савеза модерног доба. Тиме је она историјски детерминисана и носилац је карактеристика свог доба.¹⁴⁷ Потреба за успостављањем механизма обавештајног рада у циљу безбедности друштва и државе не постоји само у друштвеним заједницама где владају односи потпуне равноправности, заједничке имовине и сл. као што је, у нашем времену, случај са неким племенима у прашумама Амазона или Нове Гвинеје.¹⁴⁸

Међутим, обавештајна активност је током развоја људске цивилизације била предмет бројних расправа истраживача који су настојали да је схвате и дају научно објашњење, али је наука у овом важном сегменту људске делатности скромно присутна. Као разлог за то се, пре свега, наводи чињеница да је ова активност људи, на шта указују сви писани извори, увек била обавијена велом тајности.

У условима појаве и јачања глобалних изазова и претњи безбедности, посебно глобалног тероризма и организованог и транснационалног криминала, обавештајне службе и њихова активност су нашле пуну примену и у криминалистици, тако да се

¹⁴⁶ **РОНИН, Р.**, *Обавештајни рад*, Универзитет у Београду – Факултет Безбедности ("Службени гласник"), Београд, 2009. год. стр. 12-13.

¹⁴⁷ *Ibid*, стр. 16.

¹⁴⁸ **САВИЋ А.-ДЕЛИЋ, М.-БАЈАГИЋ, М.**, *Безбедност света од тајности до јавности*, Београд, 2002. год. стр. VI.

убрзано развија специјализована врста обавештајне активности коју називамо криминалистичко-обавештајна активност (рад, делатност). Тако, обавештајна активност није ексклузивно право које припада обавештајној служби, јер се таквим активностима данас баве и поједине полицијске, али и друге (научне, дипломатске, политичке и др.) установе и органи. Такав развој обавештајних активности је познат као *феномен ширења обавештајних активности*.¹⁴⁹

Стога ћемо у наставку овог дела рада, дати основе развоја, активности као и појма обавештајних служби и безбедносних служби, њихове поделе и улоге у обавештајно-безбедносном систему. То ће бити од значаја ради даљег сагледавања традиционалне и савремене обавештајне делатности (*Intelligence*) и њиховог значаја за развој криминалистичко-обавештајне активности и развоја организационих модела таквог рада у специјализованим полицијским организацијама.

1.1 Општи осврт на историјски развој обавештајних активности, обавештајних и безбедносних организација

Научни дискурс у теорији безбедносних наука карактеришу различита тумачења, како обавештајног феномена¹⁵⁰ у целини, а посебно у вези са настанком обавештајних активности и обавештајних служби. Тако, нека схватања иду до тога да се обавештајне активности сматрају старим колико и човечанство и да су одувек постојале,¹⁵¹ док други аутори тврде да су обавештајна активност и обавештајна служба настале упоредо са настанком првих држава, тачније у четвртном миленијуму пре нове ере.¹⁵²

У теорији обавештајне активности преовладавају становишта да је обавештајна активност настала у периоду развоја људске цивилизације када је дошло до појаве првих облика приватне својине и развоја првих друштвених заједница, тиме и сукоба интереса и тајни у међуљудским односима. У односу на друге области живота и рада

---

¹⁴⁹ Речју, феномен ширења обавештајних активности значи да су традиционалне методе и тзв. обавештајни процес рада прихватиле и користе други органи, институције, групе, али и појединци. На нашим просторима поједини теоретичари користе термин „*простирање обавештајних активности*“ (Видети у: : **МИЛАЈКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Обавештајно-бјезбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011; **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009.). Међутим, сматрамо да сам термин „простирање“ није у духу српског језика и да има другачије значење у односу на жељено приказивање, те се термин „ширење“ чини прикладнијим за овакве активности (примедба аутора).

¹⁵⁰ Обавештајни феномен чине *обавештајна активност, обавештајна служба и обавештајно-безбедносни систем*. **Обавештајна активност** је најшири појам који обухвата укупну делатност обавештајних организација (обавештајне, субверзивне и безбедносне природе). **Обавештајна служба** је најзначајнија обавештајна институција и дели се на обавештајну службу у ужем смислу и службу безбедности. **Обавештајно-безбедносни систем** једне земље представља организациону и функционалну целину свих обавештајних институција које непосредно прикупљају обавештајне податке (тзв. обавештајна заједница) са циљем заштите темељних и општих друштвених вредности.

¹⁵¹ Такав став заступају: **Bergier, J.**, *Vohunstvo v industriji i znanosti*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1974. god. p. 21 etc; **ПОПОВИЋ, У.**, *Десети по реду: Тајна војно-обавештајна служба бивше Југословенске војске од 1938 до маја 1941. године*, издање аутора, Београд, 1976. год. стр. 17; **ТОХАЈ, Ф.**, *Тајни одред: Историја обавештајне службе на свим фронтима*, Војно штампарско предузеће, Београд, 1949. стр. 12 и други. Наведено према: **МИЛАЈКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Обавештајно-бјезбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011. стр. 41.

¹⁵² Упореди: Митровић, Д.-Ступар, Д., *Основи безбедности СФРЈ*, ВШУП, Београд, 1987. стр. 92; Ленард, Д., *Историја обавештајне службе*, ССУП, Београд, 1956. год. стр. 9; Лазић, И., *Обавештајна служба кроз повијест*, Приручник, бр. 6/1986, стр. 587. Наведено према: **МИЛАЈКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Обавештајно-бјезбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011. стр. 41-42.

људи, почетак развоја обавештајне активности се веже за њен генерички облик – *шпијунажу*, па се често термини обавештајне активности и шпијунаже неоправдано поистовећују.¹⁵³

У сваком случају, обавештајне активности су настале дуготрајним еволутивним процесом. Због тога се ни време, ни место њиховог настанка, не могу поуздано утврдити. Несумњиво је, међутим, да су старе колико и сама људска цивилизација, будући да о њима сведоче многобројни споменици материјалне и духовне културе.¹⁵⁴ Несумњиво да је човек од свог настанка показивао радозналост за све што га окружује. Такву радозналост задовољавао је прикупљањем и анализирањем чињеница о свему што га је интересовало, изводећи закључке и користећи их за свој опстанак и развој. Таква просторна радозналост у периоду првобитних људских заједница није била бесконачна. Са настанком сложених људских заједница, а посебно најорганизованије људске заједнице – државе, просторна радозналост људи постала је већа, готово бесконачна, с обзиром да је обухватала читаве континенте па и планету Земљу.¹⁵⁵

Све ово говори у прилог да се о развоју обавештајних активности може говорити већ у периоду развоја људске цивилизације, односно у првобитној заједници, а касније и у средњем веку све до ренесансног доба. Ипак, овакве активности нису биле сталне и систематске, већ су предузимане од случаја до случаја, најчешће у време сукоба и ратова. Таква активност се манифестовала у виду класичне шпијунаже уз коришћење метода обавештајног рада који су се сводили на вештину маскирања, лукавства, довитљивости и сл. Такође, користили су примитивне технике као што су тајна мастила, шифровање, сигнализација и сл. Ове активности су углавном вршили појединци, уз истовремено обављање и друге функције (пре свега војничке, дипломатске).¹⁵⁶ На оваквим регистрованим потребама одређене људске заједнице и на оптималном начину откривања и коришћења туђих тајни, постављени су темељи обавештајној служби државе. Евидентно је да на овом моделу егзистирају и савремене обавештајне службе.¹⁵⁷

Снажна обавештајна активност настављена је и током следећих векова, у којој су се развијали како методи рада тако и техничка средства, те њихова систематска употреба, што је довело до постепеног прерастања обавештајних активности у обавештајну службу – као посебан, сталан и професионалан орган државе. Овај процес је својствен периоду у XIII и XIV веку.¹⁵⁸ У таквим околностима више није била

¹⁵³ **БАЈАГИЋ, М.**, *Шпијунажа у XXI веку – савремени обавештајно-безбедносни системи* (друго измењено и допуњено издање), Београд, 2010. год. стр. 12. Многи писани извори указују да су се шпијуни и шпијунажа јавили у најранијим периодима развоја људске цивилизације које је историја забележила. Зато се сматра да су шпијуни и шпијунажа стари колико и историја људског рода, односно да је шпијунажа један од прастарих људских заната. У научним делима се наводи да је најстарији познати писани траг о шпијунажи нађен на глиненој плочици исписаној пре 4.000 година, на којој је шпијун (обавештајац) по имену Банум из државе Мави на реци Еуфрат, јавио свом владару да је приметио сумњиве светлосне сигнале у суседном непријатељском селу. Овај, у историји први, шпијунски извештај говори и о томе какви људи живе у том селу, како се хране, како производе, како су наоружани, на основу чега шпијун Банум предлаже свом владару како да поступа с обзиром на прикупљене информације.

¹⁵⁴ **МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Обавештајно-бјезбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011. стр. 42.

¹⁵⁵ **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009. год. стр. 11.

¹⁵⁶ Значајно је напоменути да се у старом и средњем веку обавештајна активност спроводила илегално, јер се сматрало да није достојна витештва, док је у неким државама (нпр., Старој Грчкој) обавештајна активност (шпијунажа) сматрана актом издаје и санкционисана смртном казном уз конфискацију целокупне имовине и бацање леша осуђеног лица изван граница земље. Наведено према: **МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Обавештајно-бјезбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011. стр. 43.

¹⁵⁷ **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009. год. стр. 79.

¹⁵⁸ Оваквом процесу су прилично допринела и тадашња револуционарна географска открића и колонијална освајања која су проширила и ојачала улогу и положај неких држава, посебно Холандије,

довољна само обавештеност о војним, већ и о осталим могућностима противника (економским, политичким, демографским, културним и сл.). Такав обим и сложеност постављених захтева су указали да их не могу извршити само појединци уз повремено обављање обавештајних делатности, већ већи број особа организованих у посебан колективитет са задатком систематског (непрекидног) прикупљања информација које ће бити од користи руководству матичне државе у обезбеђењу од могућих изненађења.¹⁵⁹ У томе је дипломатија постајала све значајнији обавештајни фактор, па се у том времену за дипломату говорило да је „часни шпијун“ (*Eespion Honorable*, шпијун – легалац).

Успостављање, развој и јачање апсолутистичких монархија у Европи, нарочито оних које су имале водећу улогу (Шпанија, Португалија, Француска, Енглеска, Русија и др.), имало је кључну улогу у развоју обавештајне активности и њеној институционализацији. Како се наводи, природа владавине и освајачке аспирације тих монархија, истицале су у први план оснивање служби безбедности, а пре свега спољне обавештајне службе.¹⁶⁰ Такве првобитно организоване службе безбедности су пре свега биле задужене за очување владара који је био на власти, али и борбу против унутрашњег непријатеља. Обавештајне службе су се оснивале са циљем спољне обавештености и прикупљању информација о страним државама и владарима, њиховим намерама и сл. које су се вешто камуфлирале уз дипломатске послове.

За институционализацију обавештајних активности је посебно значајан податак да је у Француској, у време владавине краља Луја IX (1214-1270), први пут у историји једна држава нормативно регулисала организацију полицијских и обавештајних установа и послова, усвајањем првог закона о полицијским пословима „*Premier Livre de matiers*“. Француска је заслужна и за почетак рада модерне политичке полиције 1667. године, коју је под називом „Биро безбедности“ основао Луј XIV (1638-1715).¹⁶¹

Међутим, оснивање прве обавештајне службе се бележи у Енглеској за време прве Буржоаске револуције (1640-1660). Наиме, после свргавања с власти енглеског краља Чарса I, канцелар Оливер Кромвел својим утицајем доприноси да се 1647. године оснује прва обавештајна служба под надлежношћу парламента.¹⁶²

Даљи развој капитализма и коначни нестанак феудализма у XIX веку, праћени револуционарним превирањима у Европи (револуције из 1848. године, Париска комуна), бројним сукобима између држава, али и грађанским ратовима (САД), такође утичу на развој обавештајних активности.¹⁶³ То је период стварања ефикасних и организованих обавештајних и безбедносних служби.

Шпаније, Португалије, Француске и Енглеске. Више о развоју обавештајних активности у периоду старог и средњег века, као и развоју појединих обавештајних активности тада развијених држава видети у: **БАЈАГИЋ, М.**, *Шпијунажа у XXI веку – савремени обавештајно-безбедносни системи* (друго измењено и допуњено издање), Београд, 2010. год. стр.12-35; **МИЛАЈКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Обавештајно-бјезбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011. стр. 40-55; **БАЛАНДИЈЕМ, Ж.**, *Политичка антропологија*, Чигоја штампа, Београд, 1997. год. стр. 115 и даље; **ПЛАТ, Р.**, *Шпијуни* (превод), Књига – комерц и Политика НМ, Београд, 2006, стр. 8; **САВИЋ А.-ДЕЛИЋ, М.-БАЈАГИЋ, М.**, *Безбедност света од тајности до јавности*, Београд, 2002. год. стр.VI-XII; **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009. год. стр. 71-100; **ДЕЛИЋ, М.**, *Обавештајна делатност*, ОИЦ, Београд, 1996. год. стр. 18.

¹⁵⁹ Упореди: **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, *Обавештајне и безбедносне службе*, Београд, 2009. год. стр. 79.

¹⁶⁰ **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Систем државне безбедности*, Београд (Полицијска академија), 1998. стр. 17.

¹⁶¹ *Ibid*, стр. 428. Наведено према: **БАЈАГИЋ, М.**, *Шпијунажа у XXI веку – савремени обавештајно-безбедносни системи*, Београд, 2010. год. стр.32.

¹⁶² **САВИЋ, А. и др.**, *Основи државне безбедности*, ОИЦ, Београд, 1998. година, стр. 40. Упореди са: **МИЛАЈКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Обавештајно-бјезбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011. стр. 44.

¹⁶³ **ДЕЛИЋ, М.**, *Обавештајна делатност*, ОИЦ, Београд, 1996, стр. 18.

Период између два светска рата, али и непосредно након тога (посебно у време тзв. „хладног рата“), означио је постепено окончавање процеса кроз који је обавештајна служба прошла, чиме је добила свој садашњи организациони облик и делокруг рада.¹⁶⁴

1.2 Појмовно одређење обавештајних активности и обавештајне службе

На почетку овог теоријског разматрања о основним појмовима, морамо још једном нагласити да иако појмови обавештајна активност и обавештајна служба датирају још из предржавног друштва, односно институционализације обавештајне службе која потиче из нововековне Енглеске, те нису појаве новијег датума, ипак у научној и стручној литератури нису усаглашене дефиниције тих појмова. Сагласност постоји једино у чињеници да је обавештајна активност старија од обавештајне службе и да је, како по обиму и садржају, знатно шира појава.¹⁶⁵ Исто тако, присутност научног приступа у овом важном сегменту људске делатности је скромна захваљујући, пре свега, што је ова активност људи увек била обележена атрибутом тајности али и ограниченошћу броја дела која могу послужити као извор чињеница за наведене појмове.¹⁶⁶ Насупрот томе, има становишта како у научној, тако и у стручној јавности, да рад обавештајних служби мора бити тајан и конспиративан (што је у пракси и редован начин делатности), али уз функционисање и употребу метода који су посебни и који нису доступни јавности што, по наведеним мишљењима, представља једини начин да дају свој максимум у раду.¹⁶⁷

---

¹⁶⁴ Окончању овог процеса свакако је допринела експанзија науке и технике, што је омогућило обавештајним организацијама употребу савремене опреме (телефон, радио, хемијска средства, средства за извиђање, прислушкивање итд.). Поред тога, обавештајни методи су проширени и осаврењени што је довело до убрзаног развоја обавештајних активности и специјализације обавештајних служби. То је довело и до појаве нових и увећавања постојећих обавештајних организација, па се у том времену први пут јавља тзв. *тотална шпијунажа* (термин који означава развој обавештајних активности на готово целокупну популацију, стварајући агентуру на сваком месту и контролишући све и свакога. О овоме сведочи и чињеница да је 1929. године у Немачкој било неколико стотина запослених у обавештајним службама, док их је 1936. године било више од 340.000 – наведено према: **КУДАШ-БРОНИСЛАВСКИ, Ј., Шпијунажа, обавештајна служба и диверзија**, Избор бр. 1/1976, стр. 108). Други светски рат је утицао да обавештајне службе добију још већа средства и снаге, због чега је њихова делатност имала и пресудан значај за исход многих ратних операција. Свој домен рада, обавештајне службе су прошириле тако да се он издигнуо изнад класичне војне и политичке сфере на економију, науку, индустрију, технологију и сл. Тако према: **Harman, M., Intelligence power in peace and war**, Royal Institute of International Affairs, Cambridge, 1996. p. 379.

¹⁶⁵ Упоредити са: **МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 47.

¹⁶⁶ На осетно увећање квантитета и квалитета укупне литературе посебно је утицало покретање једног броја часописа специјализованих за проблеме обавештајне делатности, као и објављивање материјала са научних саветовања и стручних скупова. Ово представља драгоцене напоре који утичу на изразу, како свеобухватних, тако и парцијалних (специјализованих) библиографских радова из области деловања обавештајних и безбедносних служби. Иностранци аутори предњаче у овим активностима, док је почетних покушаја било и у нашој земљи. Опширније видети у: **Blackstock. P.W. and F.L. Schaf Jr., Intelligence, Espionage, Sounterespionage and Covert Operations**, Vol. 2, Gale Research Library, Detroit, 1978; **Hunter D.H., The Evolution of Literature on United States Intelligence**, Armed Forces and Society, No. 1/1978; **МИЛОШЕВИЋ, М., Изабрана библиографија из области државне безбедности**, Безбедност бр. 1/1994.

¹⁶⁷ Неминовно је да део рада обавештајних служби треба да остане тајан, али не у целости. Постоји јасна потреба да се задржи знање одређених обавештајних извора, метода и активности у тајности од јавности и да исте буду ограничене на најмањи могући број лица. Ипак, равнотежа мора бити успостављена између потребе за тајношћу и демократског начела контроле и надзора обавештајних служби. Поред тога, велики број информација прикупљених од стране обавештајних служби нису тајне уопште, сачињавајући такозване обавештајне информације из отворених извора. У пракси је присутно и да

Поједини аутори су у ранијем периоду обавештајну службу дефинисали кроз обједињавање формалног и материјалног елемента, те се под појмом обавештајне службе подразумевала и обавештајна активност. Међутим, данас се обавештајна активност и организација не могу схватити као синоними.¹⁶⁸ То се пре свега односи на становиште да обавештајна активност није ексклузивно право које припада обавештајној служби. Данас се обавештајним активностима баве и специјализоване полицијске, научне, дипломатске и друге установе и органи. Такав развој обавештајних активности је познат као феномен *ширења обавештајних активности*.

Термин *обавештајна служба* у свакодневној употреби има двојако значење: *прво*, под њим се подразумева делатност усмерена ка прикупљању посебно чуваних информација (како о другим државама, тако и о унутрашњим противницима); и *друго*, то је посебна државна организација која прикупља такве информације.¹⁶⁹

Иако нам се сада наизглед чини познато значење појма обавештајне службе, следеће дефиниције указују на приличну разноликост у схватањима овог појма.

„Обавештајна служба је организована активност или организација – установа која, по захтеву и намерама водећих политичких структура, покрета или државе, прикупља, оцењује, тумачи, пружа тајне (заштићене) и друге податке о противнику или непријатељу, штити сопствене структуре и ангажује се на спровођењу других активности којима се остварују одређени политички циљеви. Под појмом обавештајне службе подразумева се активност којом се прикупљају превасходно тајни и други одређени подаци, или је то специјализована установа која је део државног апарата или организација датог покрета...“¹⁷⁰

„Под обавештајном службом подразумевамо специјализовану организацију државног апарата која, специфичним методима и средствима, спроводи обавештајне, безбедносне, субверзивне и друге активности, с циљем заштите унутрашње и спољне безбедности и реализације стратешких циљева сопствене државе, као и заштите интереса саме те службе.“¹⁷¹

поједине обавештајно-безбедносне службе (као на пример Канадска обавештајно-безбедносна служба CSIS) редовно објављује извештаје и анализе припремљене од стране њеног особља на јавном веб сајту. На крају, како истичу и многи практичари, није увек од суштинског значаја да обавештајни службеник буде тајан о свом раду. Заправо, није ретко да одређени обавештајни службеници открију своју улогу како би потенцијални доушници могли на једноставнији начин да их идентификују и да им приђу како би им евентуално понудили информације. Више о односу "тајности" и "јавности", видети у: **Freedom of Information** (Training Manual for Public Officials), Article XIX, Chapter One: What is Information?, London, 2004, p.10.

¹⁶⁸ То посебно долази до изражаја јер се предмет деловања обавештајних служби поред обавештајних активности проширио тако да данас постоје и контраобавештајне и субверзивне делатности. Упоредити са: **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, нав. дело, стр. 74; **МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 48. У том смислу, ради појашњења, овде ћемо дати кратак опис ових делатности. **Контраобавештајна делатност** је комплекс планских, организованих, непрекидних и офанзивних специфичних мера, метода и поступака које првенствено предузимају безбедносне службе одређене државе на њеној територији ради откривања, установљавања, праћења, документовања и онемогућавања делатности страних обавештајних служби, транснационалних и недржавних екстремистичких, терористичких и сличних колективитета, усмерених против националне безбедности, затим заштите тајних података, одређених личности, објеката, места и активности и дезинформисање непријатеља.

Под **субверзивним делатностима** се подразумевају активности планских, организованих, повремених или систематских офанзивних и (најчешће) перфидних мера и активности (пропаганда, саботажа, тероризам, изазивање конфликта и др.) које синхронизовано предузимају првенствено обавештајне службе једне државе против друге државе или против недржавних колективитета с циљем да омаловаже, дестабилизују, модификују, уруше или униште једну или све виталне вредности противничке стране. Тако према: **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, нав. дело, стр. 62.

¹⁶⁹ Упореди са: **СТАЈИЋ, Љ.**, *Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Правни факултет Нови Сад, 2010. стр.223.

¹⁷⁰ **БОРЂЕВИЋ, О.**, *Лексикон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986. стр. 240.

¹⁷¹ Тако у: **МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 49.

„Обавештајна служба је специфична организација државе, која има задатак да прикупља и изучава, обрађује и користи обавештајне податке о другим државама, као и о другим делатностима субверзивне (подривачке) природе.“¹⁷²

Према енглеском поимању „обавештајна служба је непрекидно прикупљање и процена обавештења о ставу, могућностима или вероватним политичким одлукама других земаља које би могле утицати на спољне интересе дате земље. Обавештајна служба има задатак да посматра, извештава, процењује и резимира и да стално обнавља тај процес“.¹⁷³

Слична претходној је и дефиниција обавештајне службе према схватањима у САД. „Обавештајна служба обавља делатност прикупљања информација о могућностима и намерама страних влада, али и прикупљање других информација“.¹⁷⁴

Анализа садржаја поменутих дефиниција указује на разноликост схватања појма обавештајна служба, односно на то да не постоји општеприхваћена дефиниција тог појма.¹⁷⁵

Независно од модела организације и облика рада обавештајних служби, њихова ангажованост се означава термином *обавештајна активност*. Иако је обавештајна активност својствена обавештајним службама, она је саставни део општег појма обавештајне активности. То значи да обавештајна служба није ексклузивни носилац такве активности.¹⁷⁶ Међутим, циљ предузимања обавештајних активности је

---

¹⁷² *Војна енциклопедија* (друго издање), ВИЗ, Београд, 1975. књига 6, стр. 215.

¹⁷³ *Encyclopedia Britannica*, том 18, књига XII, Лондон, 1964. год.

¹⁷⁴ *The Encyclopedia Americana*, Grolier Incorporated, Danbury, 1987. p.246.

¹⁷⁵ У том смислу, у теорији су присутни и другачији приступи у дефинисању појма обавештајна служба. Тако, слично је и одређење по којем је "обавештајна служба као специјализована, релативно самостална институција државног апарата, овлашћена да легалним, али и тајним средствима и методама, прикупља значајне обавештајне податке и информације о другим државама или њеним институцијама и могућим унутрашњим противницима сопствене државе, потребне за вођење политике земље и предузимање других поступака у миру и рату и да сопственом активношћу, самостално, или у сарадњи са другим државним органима, спроводи део државних и политичких циљева земље". **СТАЈИЋ, Љ.**, *Основи безбедности*, ФЦО-Драганић, Београд, 2005. стр. 209; Према другој дефиницији "обавештајна служба је посебан облик организације, специфичне структуре и превасходно државни (или вандржавни) орган (обавештајна служба у формалном смислу) чија се делатност састоји у прикупљању, обради, провери и презентацији релевантних података везаних за објекат интересовања, као и у предузимању посебних необавештајних активности и мера сопствене заштите постављених од стране владајућих кругова и других субјеката у циљу реализације и помоћи у остваривању постављених политичких, војних, економских и осталих циљева (обавештајна делатност, тј. обавештајна служба у материјалном смислу)". **ПРЦОВИЋ, М.**, *Појам, суштина и задаци савремене обавештајне службе*, Безбедност бр. 4/1998. стр. 499. Комплекснију дефиницију појма обавештајне службе даје Мијалковски Милан. Он наиме прави разлику између дефиниција овог појма за две глобалне групе држава: **једну** која своје виталне вредности штити и развија доследним поштовањем међународног права (пре свега Повеље ОУН), и **другу** која своје виталне вредности, поред осталог, штити и оснажује тако што покушава да омаловажава, урушава, отима и уништава виталне вредности других држава. Више о овим дефиницијама видети: **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, нав. дело, стр. 77-78.

¹⁷⁶ То значи да је предузимање обавештајних активности могуће на различитим нивоима, од рудименталних облика до потпуне специјализације и професионализације. Такође, треба имати у виду да је обавештајна делатност присутна код готово свих друштвених група, а посебно код политичких партија и покрета, односно код емигрантских и других терористичких група. Тако према: **МИЛАЈКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 50. Како се итиче "нагон за самоодржавањем" приморао је како терористичке тако и криминалне организације да, као подршку својим незаконитим активностима, али и ради заштите својих припадника од санкција казненог права, почну да примењују готово исте методе као и њихови "најозбиљнији противници" – обавештајне и безбедносне службе. Од обавештајних метода, ове организације прибегавају тзв. агентурном методу, методу инфилтрације у структуре "противника" и методу тајног коришћења техничких средстава. Обрада информација има обележја тзв. обавештајног циклуса. Од безбедносних метода, прибегавају физичко-техничком обезбеђењу одређених личности и објеката, "противдиверзионој" заштити, противприслушној заштити, "криптозаштити", контраобавештајној заштити коришћењем "кртица" у редовима државних органа, прању новца, физичким ликвидацијама (полицајаца, тужилаца, судија, политичара и др.), бруталним кажњавањем

јединствен, а то је долажење до специфичних поверљивих информација (по правилу тајног, а изузетно јавног карактера).

На основу научне и стручне литературе, обавештајну активност можемо означити као специфичну друштвену активност усмерену према спољашњим и унутрашњим противницима, тј. актуелним или потенцијалним непријатељима одређене државе или друштвене групе, чији су предмет интересовања првенствено најсуптилније и најбоље чуване тајне страних држава и других друштвених субјеката, а које се предузимају с циљем реализације виталних интереса државе, односно друге друштвене групе.¹⁷⁷

Савремено доба, које одликује снажан развој у свим областима друштвеног живота, условио је и развој и реорганизацију обавештајних служби и њихових послова. То се, пре свега, односи на чињеницу развоја и препознавања појава које прете националном опстанку и добробити које нису ограничене на војну област, већ је обим претњи уважио и људска права, животну средину, економију, болести, криминал и социјалну неправду и неједнакости. Последица тога је проширење делатности рада обавештајних и безбедносних служби као и методологије њиховог рада у циљу спречавања и сузбијања таквих претњи, и то: од војних ка невојним изазовима, ризицима и претњама безбедности; од војних ка невојним механизмима супротстављања новим безбедносним проблемима; од појединачног деловања држава ка заједничким (здруженим) одговорима на безбедносне проблеме и од заштите територије и суверености ка заштити заједничких вредности.¹⁷⁸

Овакав приступ је допринео да се у стратешке документе из области одбране и безбедности државе, поред оружаног облика угрожавања, велику пажњу и активности усмере ка неоружаним облицима угрожавања. Према томе, у неоружане облике угрожавања можемо сматрати: екстремизам, тероризам, организовани криминал, неконтролисано ширење оружја за масовно уништавање и загађење животне средине.¹⁷⁹

На основу наведеног, као битне карактеристике обавештајне службе савременог доба, можемо издвојити следеће:

- обавештајне службе су један од основних инструмената у функцији остварења *виталних интереса*¹⁸⁰ у држави којој припадају;

полицијских доушника из сопствених редова, упражњавањем праксе "иницијације" (извршење тешких кривичних дела) нових чланова како би се заштитили од убацивања тајних истражитеља у сопствене структуре итд. Више о обавештајним делатностима нелегалних организација видети у: **МИЈАЛКОВИЋ, С.**, *Обавештајне структуре терористичких и криминалних организација*, Наука, безбедност, полиција (НБП) бр. 2/2010. стр. 101-114.

Оваквим схватањима да обавештајна активност није блиска само обавештајним службама, већ и и другим удружењима и појединцима. Најкарактеристичнију теорију о томе је дао Ричард Хилсмен, који у својој књизи "Стратешка обавештајна служба и државне одлуке", образлаже тезу да је обавештајна делатност човеку дата од Бога и да је одувек постојала. Више о томе види: **Hilsman, R.**, *Strategic Intelligence and National Decisions*, Westport, Connecticut, Greenwood Press Reprint, 1981.

¹⁷⁷ Наведено према: **МИЈАЛКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 49.

¹⁷⁸ **Baldwin, D.A.**, The Concept of Security, Review of International Studies, No 23, British International Studies Association, 1997, pp. 12-17. Комплетан рад је доступан на интернет адреси: www.rect.muni.cz/summerschool/International_Security/Module%201/baldwin.pdf (посећено 15.09.2012.)

¹⁷⁹ Упореди са: **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, *Организовани криминал – најопаснији облик угрожавања безбедности државе*, Ревизија за безбедност бр. 12/2008. стр. 5-6.

¹⁸⁰ Свака држава, као основни субјект међународне заједнице, идентификује и дефинише своје *државне вредности и интересе* који се углавном означавају термином национални интереси или виталне државне вредности. Оне изражавају животне потребе нације или државе и друштва и обухватају оптималну заштиту грађана, државе и друштва од физичког угрожавања њихове безбедности и заштиту виталних економских, привредних и политичких интереса, јер би њихово урушавање или уништење могло да угрози биће државе. Овде спадају и територијални интегритет, суверенитет и стално постојање суштинских вредности у највишем државном акту – уставу. Изузетно, у одређеним ситуацијама, виталне

- основни елемент постојања и деловања обавештајне службе је *тајност* (која је и основ предмета обавештајне делатности – тајне у међуљудским односима);
- *специјализација, професионализација и тимски рад обавештајне службе*;
- основни видови деловања обавештајних служби су *обавештајна и субверзивна делатност*;¹⁸¹
- примена *специфичних метода и средстава* у спровођењу таквих делатности;
- *превентивност*¹⁸² као основна функција – деловање обавештајне службе;
- примена савремених научних и технолошких достигнућа.¹⁸³

Ипак, као најважнију карактеристику савремених обавештајних служби можемо издвојити то што се делатност обавештајне службе проширује изван основних садржаја (обавештајне и субверзивне делатности) који су били својствени традиционалним обавештајним службама.

Поред евидентног проблема дефинисања обавештајних служби, у теорији је присутан проблем начелне типологизације (врсте, подврсте или модалитета) обавештајних служби. Због тога је сачињавање прецизних и доследних класификација и подела које би биле универзалне проблематично. На тај начин је, у зависности од критеријума поделе, присутно више подела обавештајних служби.

Професор Милан Милошевић даје поделу обавештајних служби према следећим критеријумима (*Шема II-1*):

- *положају у безбедносно-обавештајном систему*;
- *постављеним циљевима*;
- *областима истраживања*;
- *називу система коме припадају*.¹⁸⁴

(стратешке) вредности могу да буду и изван националног нивоа. То су, на пример, интереси ширих друштвених заједница (НАТО, Западноевропска унија и сл.).

¹⁸¹ Примедба аутора: у стручној литератури евидентно је постојање различитог приступа у означавању садржаја рада обавештајних служби. Према једнима, садржај рада има два облика – обавештајни и субверзивни (тако према: **САВИЋ, А.**, *Национална безбедност*, КПА, Београд, 2007. стр. 127-166; **МИЛАЈКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 53-55.). Други указују на три групе делатности – обавештајну, контраобавештајну и субверзивну (тако према: **СТАЈИЋ, Љ.**, нав. дело, стр. 214.). Поред ова два, присутно је и треће мишљење по којем постоји само један облик деловања обавештајних служби.

¹⁸² У овом смислу, превентивност у деловању обавештајне службе се огледа на плану предвиђања и предупредивања могућих активности противника усмерених против виталних интереса сопствене државе.

¹⁸³ Поред наведених основних карактеристика, сигурно је да се могу издвојити још неке, као нпр., тенденција централизације рада и руковођења; противречност етичког карактера, релативна самосталност, свеобухватност и непристрасност у раду и др. Опширније о карактеристикама савремене обавештајне службе видети у: **МИЛАЈКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 53-55.

¹⁸⁴ **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Систем државне безбедности*, Београд (Полицијска академија), 2001. стр. 47-49.

Шема II-1: Врсте обавештајних служби

На крају овог дела о обавештајним службама набројаћемо неке обавештајне службе појединих земаља које по својим активностима и значају заузимају посебно (неке и централно) место у обавештајним системима датих држава. Тако, централно место обавештајне заједнице Сједињених Америчких Држава (САД) заузима Централна обавештајна агенција (*Central Intelligence Agency – CIA*). У обавештајно-безбедносном систему Руске Федерације постоје више обавештајних и безбедносних служби, али се према значају издваја Спољна обавештајна служба (*Служба внешней разведки – СВР*). Тајна обавештајна служба (*Secret Intelligence Service – SIS*) позната као *Military Intelligence 6 – MI6*, представља истакнуту обавештајну службу Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске. У Канади своје централне обавештајне активности спроводи Канадска безбедносно-обавештајна служба (*Canadian Security Intelligence Service – CSIS*). На простору Аустралије се издваја Аустралијска тајна обавештајна служба (*Australian Secret Intelligence Service – ASIS*). У земљама Европске уније, НАТО и партнерства за мир, издвајају се следеће обавештајне службе: немачка Савезна обавештајна служба (*Bundes Nachrichten Dienst – BND*); француска Генерална дирекција за спољну безбедност (*Direction Générale de la Sécurité Extérieure – DGSE*); италијанска Информативна агенција за спољну безбедност (*Agenzia informazioni e sicurezza esterna – ASIE*); холандска Генерална обавештајна и безбедносна служба (*Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst – AIVD*); шведска Војна обавештајна и

безбедносна служба (*Militära underrättelse och säkerhetstjänsten* – MUST); турска Национална обавештајна организација (*Milli İstihbarat Teşkilatı* – MIT). Обавештајно-безбедносни систем Јапана предводи Уред за истраживање Кабинета премијера (*Naicho-Naikaku Chosashitsu Betsushitsu*). Значајно место у обавештајном систему Републике Кине, поред осталих, заузима Министарство државне безбедности. Далекосежни развој обавештајних служби Републике Израел је познат широм света. Централно место у обавештајној заједници ове државе припада Централном институту за обавештајни рад и специјалне задатке (*HaMossad leModi'in uleTafkidim Meyuhadim* - Mossad).¹⁸⁵

1.3 Појам, настанак и развој служби безбедности

Период развоја људске цивилизације обележен је тежњом одређених заједница ка решавању проблема отклањања опасности, пре свега спољних (физичких) опасности по властиту безбедност због сталних напада и покушаја да се отму или униште вредности дате заједнице. Настанком државе, као најорганизованије људске заједнице, претње по државне вредности су постајале израженије јер су друге државе поред покушаја да самостално униште или угрозе виталне вредности противничке државе, покушавале да то постигну и уз помоћ појединаца или одређених група грађана државе коју нападају.

Одбрамбена способност одређене државе је дакако зависила од њене унутрашње стабилности. Међутим, постизање хармоније, односно хомогенизованости целе заједнице је готово немогуће. Тако се временом свака држава суочила са проблемом који се састојао у незадовољству појединаца или група који су деловали против интереса државе, а у многим случајевима су и успостављали одређене односе са спољним актерима који предузимају одређене делатности (шпијунско-субверзивне), против матичне државе. Делатност носилаца таквих активности је била пре свега конспиративна (тајна), што је довело до тога да су државе успоставиле једну или више безбедносних служби које су развиле тајне методе и средства рада у циљу правовременог откривања и онемогућавања урушавајуће делатности.

Несумњиво је да је безбедносна служба државе формирана после обавештајне службе. Тачније, безбедносна служба се појавила са настанком буржоаске револуције, која се суочила са израженом екстремистичко-завереничком делатношћу, чији су носиоци најчешће били припадници подвлашћене класе, као и са спољном, масовном шпијунско-субверзивном делатношћу.¹⁸⁶

Политичка превирања, сукоби и свеопшта нарастајућа опасност по виталне вредности државе, довели су до јачања безбедносних служби и формирања већег броја таквих организација. Тако је и период између два светска рата и тзв. „хладноратовски период“ био оквир у којем је дошло до процвата безбедносних служби што је довело до тога да све државе имају своје безбедносне службе.

Генерално, служба безбедности означава појам који обједињава специјализоване унутрашње обавештане службе. Служба безбедности је специјализована институција државне управе која делује на откривању, спречавању и сузбијању активности које угрожавају постојеће државно и друштвено уређење, и то како од унутрашњих

¹⁸⁵ Више о обавештајно-безбедносним системима, као и о месту, улози и делатностима појединих обавештајних служби, видети у: **БАЈАГИЋ, М.**, *Шпијунажа у XXI веку – савремени обавештајно-безбедносни системи*, Београд, 2010. год; **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Систем државне безбедности*, Београд (Полицијска академија), 2001. **САВИЋ А.-ДЕЛИЋ, М.-БАЈАГИЋ, М.**, *Безбедност света од тајности до јавности*, Београд, 2002. год.

¹⁸⁶ **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, нав. дело, стр. 145.

политичких противника који делују са противуставних позиција (сепаратисти, терористи), тако и од најтежих облика унутрашњег и транснационалног криминала (организовани, високотехнолошки, финансијски, економски, ратни злочини и др.), али и од обавештајних и субверзивних активности страних држава, односно њихових специјализованих установа, служби и сарадника.¹⁸⁷

„Безбедносна служба државе је специјализована, релативно самостална организација која, у складу са надлежностима и овлашћењима, примењује специфичне, првенствено офанзивне и тајне методе и средства ради заштите тајни (државне, војне, службене) и безбедности виталних вредности матичне државе од унутрашњих и спољних носилаца шпијунских и необавештајних (субверзивних) делатности и својом ефикасношћу и ефективношћу знатно доприноси спречавању неконвенцијалних изненађења по националну безбедност.“¹⁸⁸

За разлику од оваквог приступа којим се појам безбедносне службе покушава универзално одредити, односно по коме је то генерички појам који обједињава све службе безбедности, присутније су дефиниције појмова појединих ресорних безбедносних служби (контраобавештајне службе; службе за заштиту уставног поретка; криминалистичко-обавештајне службе и сл.).

1.3.1 Карактеристике, организациона структура и врсте савремених безбедносних служби

У претходном поглављу су представљене неке од дефиниција које садрже најбитније аспекте и чињенице о безбедносним службама. На основу њих можемо издвојити битне карактеристике ове државне организације. *Прво*, дефиниције безбедносних служби указују да је безбедносна служба специјализована државна организација. *Друго*, надлежности ове организације су да штити виталне државне вредности од: обавештајне и субверзивне делатности страних обавештајних служби (контраобавештајна служба); угрожавајуће делатности чији су носиоци унутрашњи противници, првенствено екстремисти и припадници екстремне политичке емиграције (служба за заштиту уставног поретка); унутрашњег и међународног тероризма (противтерористичка обавештајна служба); угрожавања носилаца највиших државних функција и установа (служба обезбеђења личности и објеката); најтежих облика унутрашњег и транснационалног криминала (криминалистичко-обавештајна служба). *Треће*, у обављању својих активности, безбедносне службе примењују превасходно тајне методе и средства као адекватан одговор носиоцима угрожавајућих активности који их такође спроводе углавном тајно. *Четврто*, безбедносна служба својим ангажовањем омогућава другим субјектима извршне власти да доносе квалитетне одлуке ради чувања и оснаживања националне безбедности, законодавној власти да евентуално коригује законе у смислу ефикаснијег санкционисања прекршилаца закона, а судској власти да успешније процесуира особе које су оптужене за одређена противправна понашања.¹⁸⁹

Уређење једне државе (државно и друштвено уређење) утиче како на број безбедносних служби, али и на њихову организациону структуру, а ова опредељује улогу, место и функционисање дате безбедносне службе. Такође, организациона структура безбедносне службе зависи и од места у обавештајно-безбедносном систему

¹⁸⁷ Тако према: МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М., нав. дело, стр. 319.

¹⁸⁸ Тако према: МИЈАЛКОВСКИ, М., нав. дело, стр. 147.

¹⁸⁹ Упореди са: МИЈАЛКОВСКИ, М., нав. дело, стр. 147-151; МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М., нав. дело, стр. 320.

државе. Оно што је такође значајно навести за безбедносне службе, јесте и њихов састав. Све безбедносне службе имају стални (професионални) састав, али и онај променљив (непрофесионални – аматерски).¹⁹⁰ Стални, односно професионални састав, чине руководећи и извршни органи. Руководеће органе чине најпре они на највишем нивоу (директор службе и његови најближи сарадници – заменик, помоћници, саветници), као и организационе јединице (управе, дирекције, сектори, одељења, одсеци) који планирају, организују, усмеравају, усклађују и контролишу рад извршних органа службе, односно задужени су за оперативно-обавештајну делатност службе. Број и врсте организационих јединица зависе како од места и улоге службе у безбедносном систему, али и од тога да ли је организована према линијском (проблемском), територијалном или објектном принципу.¹⁹¹ Извршни органи заузимају посебно место у свакој безбедносној служби, с обзиром на задатке које обављају, и означавају се називима безбедносни центар, безбедносни потцентар, безбедносни пункт, самостални оперативац.¹⁹²

Као што је речено за поделу обавештајних служби, приступ у разврставању субјеката безбедносног система је различит и врло често подложен променама. Међутим, ради потребе овог рада и сагледавању места и улоге криминалистичко-обавештајне службе и њене делатности, што је и предмет овог рада, извршићемо начелну поделу безбедносних служби (*Шема II-2*).

---

¹⁹⁰ *Стални, односно професионални састав*, најчешће је организован у организационе целине (руководећи или извршни), док се *променљив, односно непрофесионални састав*, састоји од особа које из разних разлога (мотива) сарађују са службеницима безбедносне службе. Такође, постоје неке безбедносне службе које у свом саставу имају и посебну организациону јединицу (специјалне снаге) која је намењена за принудно (најчешће уз употребу оружја) онеспособљавање појединаца, група и сличних састава.

¹⁹¹ *Линијски (проблемски) принцип* организације безбедносне службе, уобичајено условљава да безбедносна служба има следеће орагнизационе јединице: контраобавештајну, антитерористичку, противкриминалну, аналитичку и логистичку (ово важи уколико се ради о централној безбедносној служби). Уколико је организациона јединица безбедносне службе успостављена према *територијалном принципу*, организационе јединице у њој се означавају уобичајено бројевима (прва, друга, трећа...) и има их онолико на колико је територијалних целина подељена целокупна територија матичне државе. *Објектни принцип* организовања значи да је конкретни предмет истраживања заправо одређени објекат и сви његови делови (нпр., истражује се одређена организациона структура конкретног органа дате државе). Напомињемо да и у оваквој (територијалној) варијанти унутрашњег организовања постоје линијске целине (за контрашпијунажу, противтеротизам и сл.). Иначе, назив безбедносне службе задужене за безбедносне послове државе може, али не мора, да одражава прецизан садржаје њене ангажованости.

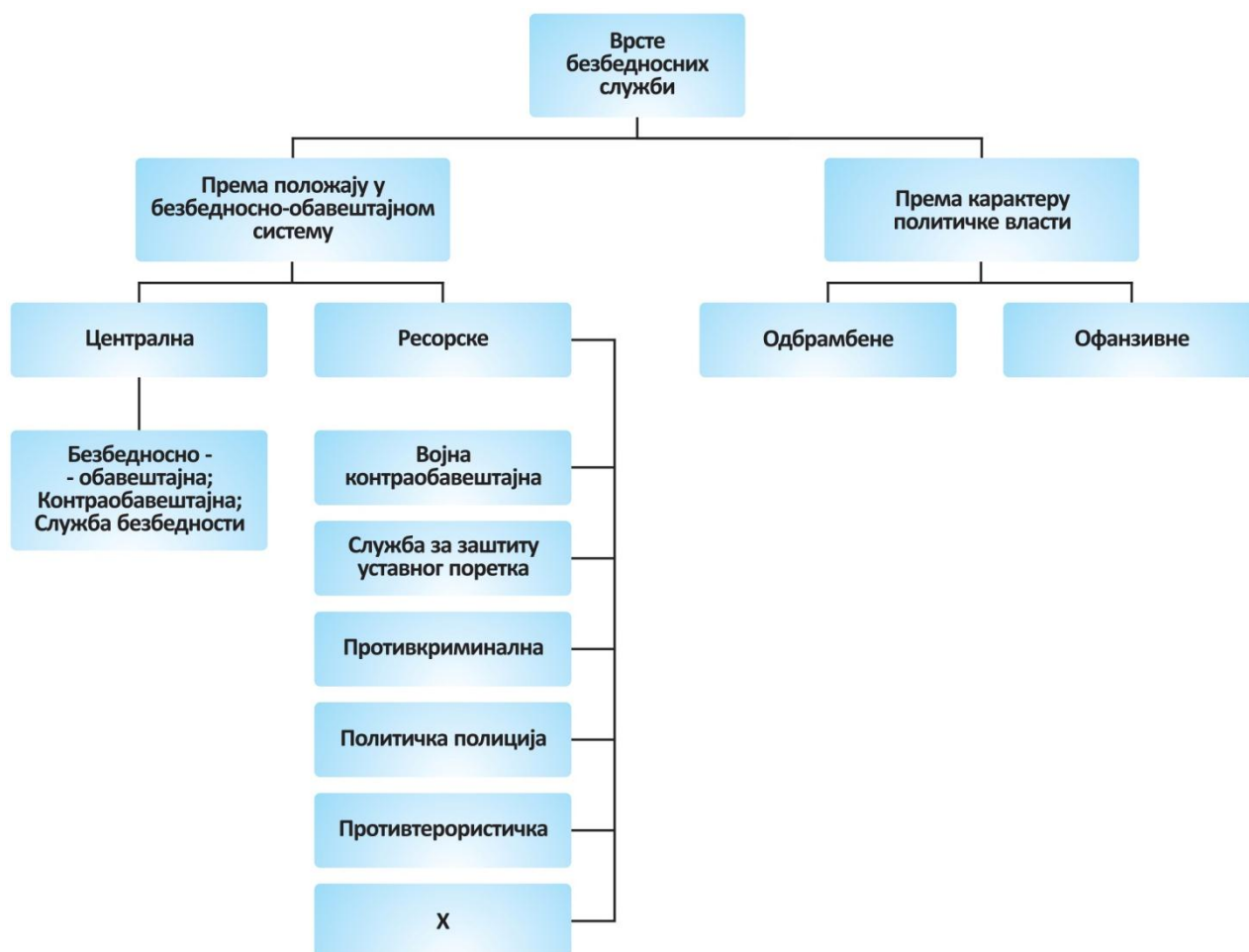
¹⁹² *Безбедносни центар* је извршни орган безбедносне службе који непосредно организује и реализује прикупљање обавештајних података према интересовањима и извршава друге оперативне задатке. У свом саставу има тзв. безбедњаке (оперативце – професионалне припаднике службе). Безбедносни центар може да формира одређен број потцентра и пунктова.

Безбедносни потцентар чини група припадника безбедносне службе који је смештен ван седишта безбедносног центра ради неопходног оперативног надзора објекта интересовања (обrade). Подчињен је безбедносном центру. Изузетно, може се успоставити ради извршења неког посебно сложеног оперативног задатка.

Безбедносни пункт чини група припадника безбедносне службе привремено ангажована на оперативном истраживању одређеног објекта, лица, групе, проблема или појаве, која после извршеног задатка престаје са радом.

Самостални оперативац је врхунски стручан (експерт) извршни орган безбедносне службе (најчешће са богатим искуством у обављању безбедносних послова), упућен од стране руководећих органа да изврши неки задатак, најчешће орочен на одређено време, с циљем прикупљања информација и доказа о недозвољеној делатности противника.

Више о организационој структури безбедносних служби видети у: **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, нав. дело, стр. 155-163; **МИЈАЛКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 319-321; **ЂОРЂЕВИЋ, О.Ж.**, *Основи државне безбедности – општи део*, ВШУП, Београд, 1987, стр. 42-44; **САВИЋ А.-ДЕЛИЋ, М.-БАЈАГИЋ, М.**, *Безбедност света од тајности до јавности*, Београд, 2002. год. стр. XI-XIII.

Шема II-2: Начелна подела безбедносних служби

1.4 Обавештајно-безбедносни систем

С обзиром да смо ову тему дотакли у делу текста о обавештајним и безбедносним службама, на овом месту ће бити речи о појму, функцији и улози обавештајно-безбедносног система. Најпре, ради схватања овако дефинисане области, позабавићемо се термином „систем“, којег често употребљавамо како у литератури, тако и у свакодневном животу. Дефинитивно термин „систем“ има више значења. Богатство дефиниција тог појма резултат је његовог коришћења у разним областима људске делатности (у политици – политички систем; у саобраћају – систем превоза и др; у војсци – борбени системи; у безбедности – безбедносни систем, обавештајни систем, контраобавештајни систем, обавештајно-безбедносни систем и др.).¹⁹³ У литератури постоји више дефиниција појма „систем“, а које су међусобно повезане, једна другу допуњују, али многе нису свеобухватне.¹⁹⁴ Ако бисмо најједноставније

¹⁹³ Упореди са: МИЈАЛКОВСКИ, М., нав. дело, стр. 25.

¹⁹⁴ Тако, у литератури срећемо следеће дефиниције појма *систем*: "Систем је скуп међусобно зависних елемената"; "Систем је релативно изолована структура у деловању"; "Систем је целина (концептуална или физичка) која се састоји од међусобно зависних делова"; "Систем је скуп објеката, релација између објеката и релација између атрибута објеката" итд. (тако према: СТОИЉКОВИЋ, М., *Операциона истраживања*, ВИЗ, Београд, 1988. стр. 23.). Систем се може дефинисати и као "скуп елемената (делова), чији међусобни односи почивају на одређеним законима и принципима" (тако према: КУКОЛЕЧА, С., *Основи теорије организационих система*, ПФВ, Београд, 1980. стр. 1.). На основу бројних критеријума

дефинисали појам система, онда би могли рећи да је то целина која је састављена од више делова који су међусобно повезани, који имају свој заједнички циљ¹⁹⁵ у вршењу делатности (функционисању). На основу претходно изнетих класификација система, очигледно је да је **безбедносни систем организациони, динамички, сложен и отворен систем**.¹⁹⁶

Свака држава, као својеврстан макросистем, формира више великих система, подсистема и микросистема (политички, економски, образовни, одбрамбени, безбедносни и др.). Иако функционално различити, међу њима постоје вертикалне и хоризонталне везе, посредством којих функционишу као глобални државни и друштвени системи. Тако схваћен обавештајно-безбедносни систем представља подсистем националног система безбедности (или подсистем у систему безбедности другог одговарајућег ентитета).

У најширем смислу, обавештајно-безбедносни систем обухвата све обавештајне и безбедносне организације, средства и методе које оне примењују у обавештајном раду, механизме координације и контроле над њима, као и законску регулативу те материје.¹⁹⁷

Тако схваћен обавештајно-безбедносни систем се у теорији безбедности означава као *обавештајна заједница (Intelligence Community)* коју чине све професионалне обавештајне службе и сродне институције безбедносног и обавештајног карактера.¹⁹⁸

Како из наведеног видимо да обавештајно-безбедносни систем сачињава више организација и институција, које се у свом раду баве обавештајном или безбедносном делатношћу, евидентна је потреба за усклађивањем (синхронизацијом) њиховог деловања, односно за успостављањем организације датог система.

У основи, поред посебних карактеристика специфичних за сваку земљу појединачно, јер га свака земља организује сходно својим условима и опредељењима, постоје два основна начина организовања обавештајно-безбедносног система: *централизовани* и *децентрализовани (ресорски)*.¹⁹⁹

класификације, разликују се: 1) природни, технички и организациони; 2) прости и сложени; 3) статички и динамички; 4) детерминисани и недетерминисани; 5) отворени и затворени; итд. (*Ibid*, стр. 4-15.).

¹⁹⁵ У безбедносном смислу, тај циљ обухвата (састоји се) правовремено упозоравање на опасности и успешно отклањање угрожавајућих делатности усмерених против објекта безбедности. Такав циљ представља својеврсну синтезу или врх пирамиде идентификованих вредности и интереса државе, које несумњиво није могуће остварити и развијати уколико се не отклањају све врсте опасности које могу да их уруше или униште. Како Мијалковски Милан наводи, могуће је разликовати у основи два облика система према постављеним циљевима. У том смислу безбедносни систем може да буде *етичко-дефанзивни* (одбрамбено-офанзивни) или *аморално-офанзивни* (хегемонистичко-агресорски). У првом случају се вредности штите и оснажују доследним поштовањем међународних аката (пре свега Повеље ОУН), док је у другом случају агресорски систем карактерише опредељење и деловање у циљу заштите својих виталних вредности штити и развија на штету вредности других колективитета њиховим урушавањем, отимањем или уништењем. Опширније видети у: **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, нав. дело, стр. 26.

¹⁹⁶ **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, нав. дело, стр. 26.

¹⁹⁷ Тако према: **ЂОРЂЕВИЋ, О.Ж.**, *Основи државне безбедности – општи део*, ВШУП, Београд, 1987, стр. 33.

¹⁹⁸ Осим наведених, део овако схваћеног обавештајно-безбедносног система представљају и специјализоване полицијске институције (обавештајне компоненте јединица за безбедност државне границе, за сузбијање тероризма, организованог криминалитета итд.).

¹⁹⁹ *Централизовани обавештајно-безбедносни систем* подразумева постојање једне централне обавештајне установе која планира целокупну обавештајну делатност дате земље и уједно има функцију централног аналитичког органа. *Децентрализовани обавештајно-безбедносни систем* је такав у коме постоје одвојене (ресорске) које истовремено самостално планирају и спроводе обавештајну делатност и уједно су врховни аналитички орган за одређену област обавештајног рада (свака за свој ресор). Свакако да оба начина организовања имају своје добре стране, али и недостатке. Више о овоме видети у: **МИЈАЛКОВИЋ, С.** – **МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 69-78.

1.4.1 Безбедносно-обавештајни систем Републике Србије

Након демократских промена, које су отпочеле 2000. године, у Републици Србији су настављене снажне активности на изградњи самосталног система националне безбедности и безбедносно-обавештајног система. Нарочита пажња је посвећена изградњи законодавног оквира, као и других програмско-политичких докумената значајних за функционисање датог система. Међу њима значајно је навести следеће законе и програмско-политичке документе:

- *Устав Републике Србије;*²⁰⁰
- *Уставни закон за спровођење Устава Републике Србије;*²⁰¹
- *Стратегија националне безбедности Републике Србије;*²⁰²
- *Стратегија одбране Републике Србије;*²⁰³
- *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије;*²⁰⁴
- *Закон о Безбедносно-информативној агенцији;*²⁰⁵
- *Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији;*²⁰⁶
- *Законик о кривичном поступку;*²⁰⁷
- *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела;*²⁰⁸
- *Закон о организацији и надлежности државних органа у поступку за ратне злочине;*²⁰⁹
- *Закон о заштити података о личности;*²¹⁰
- *Закон о заштитнику грађана;*²¹¹
- *Закон о слободном приступу информација од јавног значаја;*²¹²
- *Уредба о корисницима екстерних информација Безбедносно-информативне агенције и врстама едиција;*²¹³ и др.

Како се из изнетог може закључити, област безбедности данас уређује више закона. Свакако да је за безбедносне службе најзначајнији *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије*. Доношењем овог закона учињен је значајан помак, како у нормативном уређењу постојећег безбедносно-обавештајног система, тако и у функционалном смислу (намена, структура, руковођење, надзор и функционисање). Према овом закону, безбедносно-обавештајни систем Републике Србије чине: 1) *Савет за националну безбедност;*²¹⁴ 2) *Биро за координацију рада*

²⁰⁰ "Службени гласник РС" број 98/2006;

²⁰¹ "Службени гласник РС" број 98/2006;

²⁰² "Службени гласник РС" број 88/2009;

²⁰³ "Службени гласник РС" број 88/2009;

²⁰⁴ "Службени гласник РС" број 116/2007 и 72/12;

²⁰⁵ "Службени гласник РС" број 42/2002; 111/2009; 65/2014 – одлука УС 66/2014;

²⁰⁶ "Службени гласник РС" број 88/2009 и 55/2012 – одлука Уставног суда и 17/2013;

²⁰⁷ "Службени гласник РС" бр. 72/2011 и 101/2011; 121/2012; 32/2013; 45/2013 и 55/2014;

²⁰⁸ "Службени гласник РС" бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004 – др. закон; 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011 – др. закон и 101/2011 – др. Закон и 32/2013;

²⁰⁹ "Службени гласник РС" бр. 67/2004; 135/2004; 61/2005; 101/2007 и 104/2009;

²¹⁰ "Службени гласник РС" бр. 97/2008, 104/2009 – др. закон и 68/2012 – одлука Уставног суда;

²¹¹ "Службени гласник РС" бр. 79/2005 и 54/2007;

²¹² "Службени гласник РС" бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010;

²¹³ "Службени гласник РС" бр. 83/2004 и 52/2007;

²¹⁴ *Савет за националну безбедност* јесте тело Републике Србије које обавља одређене послове и задатке из области националне безбедности. Чланови Савета су: председник Републике; председник Владе; министар одбране; министар унутрашњих послова; министар правде; начелник Генералштаба Војске Србије и директори служби безбедности.

служби безбедности;²¹⁵ 3) *Службе безбедности* (Безбедносно-информативна агенција – као посебна организација; Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција – као органи управе у саставу Министарства одбране); 4) *Одбор Народне скупштине за надзор над радом служби безбедности.*²¹⁶

1.4.1.1 Безбедносно-информативна агенција (БИА)

Законом о безбедносно-информативној агенцији (у даљем тексту: БИА)²¹⁷, утврђено је да је БИА посебна организација која има својство правног лица и која обавља послове који се односе на: заштиту безбедности Републике Србије и откривање и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије; истраживање, прикупљање, обраду и процену безбедносно-обавештајних података и сазнања од значаја за безбедност Републике Србије и информисање надлежних државних органа о тим подацима, као и друге послове одређене законом.²¹⁸

У суштини, БИА има статус централне државне институције у безбедносно-обавештајном систему Републике Србије, која обједињава безбедносно и обавештајну функцију и „у обављању послова из свог делокруга, остварује сарадњу са другим надлежним државним органима и службама, као и са органима, организацијама и службама других држава и међународних организација“.²¹⁹

Радам БИА руководи директор, кога поставља и разрешава Влада. БИА у обављању послова из своје надлежности примењује одговарајуће оперативне методе, мере и радње, као и одговарајућа оперативно-техничка средства којима се обезбеђује прикупљање података и обавештења ради отклањања спречавања делатности усмерених на подривање или рушење Уставом утврђеног поретка Републике Србије, угрожавање безбедности у земљи, и у вези с тим, предузима друге потребне мере и радње на основу закона и прописа донетих у складу са законом. Одлуку о примени наведених мера и метода, доноси директор БИА, или лице које он овласти. У обављању послова из свог делокруга, припадници БИА овлашћени су да од државних и других органа, правних и физичких лица траже и добију обавештења, податке и стручну помоћ од значаја за разјашњавање чињеница везаних за обављање послова из делокруга БИА. О пословима из своје надлежности, БИА обрађује, чува и користи прикупљене

²¹⁵ *Биро за координацију рада служби безбедности* оперативно усклађује рад служби безбедности и извршава закључке Савета о питањима из своје надлежности. Чине га директори служби безбедности и секретар Савета. У раду Бироа по позиву могу учествовати: представници Министарства спољних послова; директор полиције и начелници управа полиције; Републички јавни тужилац; директор Управе царина и руководиоци других државних органа, организација и институција.

²¹⁶ До ступања на снагу овог закона важио је претходни Закон о службама безбедности СРЈ ("*Службени лист СРЈ*" број 37/02 и "*Службени лист СЦГ*" број 17/04) којим су биле одређене и две службе безбедности у Савезном министарству иностраних послова, и то: *Служба за истраживање и документацију* и *Служба безбедности*. Остаје нејасно због чега у Закону о основама уређења служби безбедности Републике Србије није изричито утврђено када оне престају са радом, нити је њиме прописано шта ће бити са запосленима, опремом, документима и архивама које су биле у поседу тих служби, а што се уобичајено чини у случају укидања државних институција. Опширније о томе видети у: **ПЕТРОВИЋ, П.**, *Лична карта - безбедносно-обавештајне службе Србије*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009. стр. 2.

²¹⁷ Званични интернет сајт БИА је: www.bia.gov.rs (прегледом истог се могу добити подаци о делокругу рада БИА, организационој структури, контакту и сл.).

²¹⁸ Упореди: Закон о безбедносно-информативној агенцији ("*Службени гласник РС*" број 42/2002 и 111/2009), чл. 2-3.

²¹⁹ Упореди: Закон о безбедносно-информативној агенцији ("*Службени гласник РС*" број 42/2002 и 111/2009), чл. 4.

информације и документацију, о чему води одговарајуће евиденције и обезбеђује заштиту њихове тајности. Припадници БИА, распоређени у посебне организационе јединице у откривању, праћењу, документовању, спречавању, сузбијању и пресецању делатности организација и лица усмерених на вршење најтежих криминалних активности, примењују овлашћења утврђена законом и другим прописима које примењују овлашћена службена лица и радници на одређеним дужностима министарства надлежног за унутрашње послове, у складу са прописима о унутрашњим пословима. Криминалне активности које су предмет контроле претходно наведених службеника БИА, односе се на активности организованих криминалних група и кривичних дела са елементом иностраности, унутрашњег и међународног тероризма и најтежих облика кривичних дела против човечности и међународног права и против Уставом утврђеног поретка и безбедности Републике Србије.

1.4.1.2 Војнобезбедносна агенција (ВБА)

Законом о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији,²²⁰ уређују се надлежност, послови, задаци, овлашћења, надзор и контрола Војнобезбедносне агенције и Војнообавештајне агенције, сарадња као и друга питања од значаја за њихов рад.

Војнобезбедносна агенција (у даљем тексту: ВБА) је надлежна за безбедносну и контраобавештајну заштиту Министарства одбране и Војске Србије, у оквиру које обавља општебезбедносне, контраобавештајне и остале послове и задатке од значаја за одбрану Републике Србије, у складу са законом и прописима донетим на основу закона.

У оквиру општебезбедносних послова, ВБА у Министарству одбране и Војске Србије: врши процену безбедносних ризика које могу угрозити њихово функционисање; планира, организује и контролише безбедносну заштиту снага, објеката и средстава; планира, организује и контролише мере безбедности у реализацији задатака, послова и активности; примењује и контролише примену мера заштите тајности података; врши безбедносне провере и издаје безбедносне сертификате; врши послове безбедности информационих система и рачунарских мрежа, система веза и криптозаштите; учествује у безбедносној заштити других субјеката система одбране и обавља друге општебезбедносне послове и задатке.

У оквиру контраобавештајних послова и задатака, ВБА открива, прати и онемогућава обавештајно деловање, субверзивне и друге активности страних држава, страних организација, група или лица усмерених против Министарства одбране и Војске Србије; открива, прати и онемогућава унутрашњи и међународни тероризам, екстремизам и друге облике организованог насиља усмерених против Министарства одбране и Војске Србије; *открива, истражује и документује кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, кривична дела организованог*

---

²²⁰ Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији ("Службени гласник РС" број 88/2009 и 55/2012 – одлука Уставног суда и 17/2013). Овај Закон је задржао ранију организациону структуру војнобезбедносно-обавештајног система. Тако и даље постоје две "војне" агенције. Тиме је у Србији напуштена идеја о обједињавању функција Војнобезбедносне и Војнообавештајне агенције и формирању јединствене агенције, што је у стратегијском прегледу одбране из 2007. године било предвиђено да ће се десити у периоду од 2008. до 2010. године. Идеја о њиховом обједињавању била је присутна у стручној јавности дужи низ година, а многе владе постсоцијалистичких држава примењивале су је и као универзални рецепт приликом реорганизације служби безбедности. Тако је, на пример, формирана словеначка SOVA (Slovenska obaveščevalno-varnostna agencija). Упореди: ПЕТРОВИЋ, П., *Критички осврт на Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији*, Безбедност западног Балкана бр. 15, 2009. стр. 13.

криминала, кривично дело прања новца, као и кривична дела корупције (злоупотреба службеног положаја, трговина утицајем, примање мита и давање мита) и ако нису резултат деловања организоване криминалне групе, унутар Министарства одбране и Војске Србије;²²¹ открива, истражује и документује кривична дела одавања пословне тајне од интереса за одбрану, неовлашћеног приступа заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података, одавање службене или војне тајне; планира, организује и спроводи контраобавештајну заштиту Министарства одбране и Војске Србије и њихових тајних података; обавља и друге контраобавештајне послове и задатке.²²²

ВБА је у оквиру своје надлежности овлашћена да прикупља податке из јавних извора, од физичких и правних лица, од државних органа, организација и служби, као и од ималаца јавних овлашћења. Такође, ВБА је овлашћена да тајно прикупља податке применом посебних поступака и мера.²²³

Када су у питању овлашћења ВБА у откривању, истраживању и документовању кривичних дела, овлашћена службена лица ВБА имају следећа овлашћења: проверу и утврђивање идентитета лица и идентификација предмета; позивање; тражење обавештења; привремено одузимање предмета; преглед простора, објеката и документације и противтерористички преглед; опсервирање; прикупљање, обраду и коришћење личних података; полиграфско тестирање; овлашћења полиције за вршење мера надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичка снимања лица и предузимање других мера и радњи у складу са законом којим се уређује кривични поступак.

У случају када наведена овлашћења треба применити над лицима која нису припадници Војске Србије и запослени у Министарству одбране, ВБА о томе одмах обавештава БИА или полицију, са којима заједно утврђује начин даљег поступања.

1.4.1.3 Војнообавештајна агенција (ВОА)

Војнообавештајна агенција (у даљем тексту: ВОА) је надлежна за обављање обавештајних послова од значаја за одбрану који се односе на прикупљање, анализу, процену, заштиту и достављање података и информација о потенцијалним и реалним опасностима, активностима, плановима или намерама страних држава и њихових оружаних снага, међународних организација, група и појединаца. Поменути подаци и информације су војног, војно-политичког, војноекономског карактера и други подаци и информације који се односе на пролиферацију наоружања и војне опреме и претње тероризмом усмерени из иностранства према систему одбране Републике Србије.

²²¹ Укошено од стране аутора овог рада;

²²² Упореди: Члан. 6 Закона о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији;

²²³ Посебни поступци и мере су: тајна сарадња са физичким лицима; оперативни продор у организације, групе и институције; тајно прибављање и откуп докумената и предмета; тајни увид у евиденције личних и са њима повезаних података, у складу са законом; тајно праћење и надзор лица на отвореном простору и јавним местима уз коришћење техничких средстава; тајни електронски надзор телекомуникација и информационих система ради прикупљања података о телекомуникационом саобраћају и локацији корисника, без увида у њихов садржај; тајно снимање и документовање разговора на отвореном и у затвореном простору уз коришћење техничких средстава; тајни надзор садржине писама и других средстава комуницирања, укључујући и тајни надзор садржаја телекомуникација и информационих система; тајни надзор и снимање унутрашњости објеката, затворених простора и предмета. Примену наведених посебних поступака и мера уређује министар одбране, на предлог директора ВБА, уз мишљење Савета за националну безбедност. Упореди: Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији ("Службени гласник РС" број 88/2009 и 55/2012 – одлука Уставног суда и 17/2013), чл. 12.

У оквиру своје надлежности ВОА: прикупља и проверава податке и информације, обрађује их, анализира, процењује и доставља надлежним органима; сарађује и размењује информације и податке са службама, организацијама и институцијама Републике Србије које се баве безбедносно-обавештајним пословима, као и са службама других земаља и организација у складу са утврђеном безбедносно-обавештајном политиком, међународним уговорима и преузетим обавезама; чува прикупљене податке и информације у складу са законом, подзаконским актима и штити их од неовлашћеног откривања, давања, коришћења, губитка или уништавања; планира, организује и спроводи безбедносну заштиту својих активности, лица, објеката и докумената; организује безбедносну заштиту објеката Министарства одбране и Војске Србије у иностранству и лица која су од стране Министарства одбране и Војске Србије службено упућена у иностранство; штити опрему и средства која користи у раду од неовлашћеног приступа; прибавља, развија и користи информационе системе, системе веза и системе за пренос података, као и средства за заштиту информација; организује обуку припадника ВОА; врши истраживања, формира архиве и објављује сопствена издања; планира, организује и спроводи унутрашњу контролу рада припадника ВОА; захтева од надлежних служби безбедности безбедносне провере правних и физичких лица када је то неопходно за обављање послова из надлежности ВОА и др.²²⁴

ВОА је у оквиру својих надлежности овлашћена да прикупља податке: из јавних извора; од физичких и правних лица; разменом података са другим службама безбедности; применом посебних поступака и мера.²²⁵

---

²²⁴ Упореди: Члан 25 Закона о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији ("Службени гласник РС" број 88/2009 и 55/2012 – одлука Уставног суда),

²²⁵ Посебни поступци и мере за тајно прикупљање података су: тајна сарадња са физичким и правним лицима ради прикупљања података и информација; тајно прибављање и откуп докумената и предмета; оперативни продор у организације, институције и групе; предузимање мера на прикривању идентитета и својине; оснивање правних лица и уређење њиховог рада на начин који их не доводи у везу са ВОА; прикривено коришћење имовине и услуга физичких и правних лица уз накнаду; коришћење посебних докумената и средстава којима се штити ВОА, њени припадници, просторије и средства. Законом утврђени посебни поступци и мере, предузимају се на основу налога директора ВОА или лица које он овласти. Примену посебних поступака и мера уређује министар одбране, на предлог директора ВОА, уз мишљење Савета за националну безбедност. Упореди: Закон о Војнобезбедносној и Војнообавештајној агенцији ("Службени гласник РС" број 88/2009 и 55/2012 – одлука Уставног суда и 17/2013), чл. 25-30.

ГЛАВА II

САВРЕМЕНЕ ОБАВЕШТАЈНЕ АКТИВНОСТИ (*INTELLIGENCE*) У ПОЛИЦИЈСКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА: КОНЦЕПТИ И ДЕФИНИЦИЈЕ

1. САВРЕМЕНЕ ОБАВЕШТАЈНЕ АКТИВНОСТИ (*INTELLIGENCE*) У ПОЛИЦИЈСКИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА

У свету (пре свега на енглеском говорном подручју), обавештајна активност се означава термином *intelligence*.²²⁶ У претходном тексту смо приказали основне карактеристике обавештајних активности, као и њихову поделу како према начину организовања, тако и према областима истраживања. Док је нагласак у претходном делу стављен на традиционални обавештајни рад као и обавештајне и безбедносне службе, у овом делу рада фокус ће бити на савременим обавештајним активностима у полицијским организацијама.

Иако на први поглед можемо закључити да између класичне обавештајне активности и криминалистичко-обавештајног рада постоји знак једнакости, то није тачно. Како је то оправдано навео Фатић,²²⁷ основна разлика између обавештајног и криминалистичко-обавештајног поступања формалне је природе и лежи у чињеници да се обавештајни рад, који се по правилу примењује према држављанима или органима других држава, одвија ван законских оквира и правне регулативе, што се не може рећи за криминалистичко-обавештајни рад. Обавештајно деловање према одређеним лицима или удружењима у иностранству у начелу је незаконито, а добијени подаци служе за унапређивање сопствених безбедносних интереса, при чему нису прихватљиви у било каквим судским поступцима. Криминалистичко-обавештајни рад се, с друге стране, примењује углавном према грађанима сопствене земље и субјектима који могу деловати на прекограничној основи и који су повезани са организованим криминалом, тероризмом или другим тешким кривичним делима. За разлику од класичног обавештајног рада, криминалистичко-обавештајни рад се мора спроводити строго у складу са законом, најчешће законом о кривичној процедури, који, између осталог, уређује и примену специјалних истражних техника као његовог супстрата.²²⁸ Међутим, из искустава традиционалних обавештајних активности можемо научити важне лекције које пружају контекст и смернице за проналажење фокуса и примену обавештајних активности у полицијским организацијама.

Генерално, развој, модернизација, а пре свега интернационализација криминалних активности указали су на потребу да се технички и оперативно боље опремљене обавештајне службе (које су традиционално биле усмерене ка тзв. „унутрашњим и спољним политичким непријатељима“²²⁹), исто тако реформишу и своје методолошко искуство преусмере ка супротстављању савременим облицима

²²⁶ Термин *intelligence* је настао од латинске речи *odati, aperti, obelodaniti* (е. *Reveal*). Наиме, префикс *inte* је изведен из префикса *inter*, што на латинском значи између или међу. Други део речи *intelligence* је изведен из латинске речи *leger*, што изворно значи прикупљање воћа или поврћа.

²²⁷ ФАТИЋ, А., *Прислушкивање до безбедности*, Ревизија за безбедност, бр. 1/2009, стр. 5-6.

²²⁸ *Ibid*, стр. 6.

²²⁹ МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М., *Обавештајно-бјезбедносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011. стр. 341.

криминала. Примећујемо да су обавештајне и безбедносне службе, поред већ наведених задатака, добиле и задатак супротстављања тешким облицима криминала, односно да су се поједине организационе јединице у полицијским организацијама снабделе овлашћењима (тј. обавештајним методама и техникама) које су традиционално својствене обавештајним службама, комбинујући их са традиционалним криминалистичким методама.

Како се криминалистичко-обавештајна делатност развила из класичних обавештајних активности, која је била и још увек је у домену обавештајних агенција (цивилних и војних), у великој мери је и од истих узела терминологију. Ово има ограничену корист, с обзиром на недоследну употребу термина који се употребљавају да означе исти појмове. То је пре свега евидентно на просторима наше државе, што може изазвати забуну, како код стручне, тако и код научне и шире јавности. Ово је разлог што ћемо у целокупном раду дефинисати одређене термине и указивати на могуће грешке или забуне приликом коришћења, а све у циљу успостављања јединствене терминологије на подручју криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији.

Анализирајући значење употребљене терминологије, појам *intelligence* у односу на његову примену у полицијској делатности, закључујемо да се њиме често објашњавају три различите ствари:

- **процес** прикупљања информација, процене, анализе и интерпретације, који би могао да објасни и њихов значај;
- **организациона структура (јединица/служба)** одговорна за прикупљање, обраду и анализу информација;
- **крајњи производ** криминалистичко-обавештајног процеса.²³⁰

У том смислу можемо констатовати да појам *intelligence* у енглеском језику има шире значење него што би у дословном значењу превели на српски језик, који опет за сва наведена значења користи различите термине, с обзиром да једном речју не могу бити покривена сва значења (процес, структура и финални производ). На тај начин, правилном употребом термина, смањићемо ризик од неспоразума.

У дефинисању кључних концепата полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама и коришћења *intelligence* за ове полицијске послове, Ретклиф је истакао два питања која су вредна помена, а односе се на дефинисање граница обавештајног рада у полицијским организацијама. *Прво*, Ретклиф одбацује стереотипе који употребу *intelligence* првенствено означавају као употребу информатора, тајног надзора итд., с обзиром да је *intelligence* шире дефинисана. То је због мишљења да за већину обавештајних служби, па и за полицију, *intelligence* често не значи ништа више него „информација добијена из тајног извора“.²³¹ *Друго*, аутор

---

²³⁰ Тако према: **Ratcliffe, J.H.**, "The Structure of strategic thinking", V: Ratcliffe, J.H. (ed.), *Strategic Thinking in Criminal Intelligence*, Sydney, The Federation Press, 2004, p. 7. **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Policing – Police Information and Intelligence Systems*, Criminal Justice Assessment Toolkit, United Nations, New York, 2006, p. 7.

²³¹ **Hebenton, B., & Thomas, T.**, *Policing Europe –Co-operation, Conflict and Control*, London: Macmillan Press LTD, 1995, p. 170. Приликом овог коментара, аутори су желели да нагласе да у већини полицијских организација влада мишљење да је *intelligence* једнак информацији из тајних извора (најчешће људских извора информација – информатора; информација добијених употребом техничких уређаја или информација добијених од прикривених агената). Ово подразумева да информације добијене из других извора, као што су информације из заједнице, отворених извора, партнерских организација и сл., се не сматрају *intelligence* од стране полицијских службеника. Такав коментар остаје и у савременим истраживањима која показују да се мало тога променило у последњих скоро двадесет година. На *intelligence* у полицији многи полицајци и даље гледају као информацију из тајних извора о криминалцима и криминалним активностима.

одбацује идеју и ставове да *intelligence* треба пре свега да се користи за подршку полицијских предмета у току истраге конкретних случајева.²³²

Оба случаја не само да употребу *intelligence* означавају делом реактивног концепта (посвећеног прикупљању информација о осумњиченима након извршења злочина), већ и ограничавају могућности како може да се користи. Широко дефинисање и могућности *intelligence* у полијским организацијама дозвољава нам да закључимо да иста треба да се користи за решавање широког спектра проблема криминала, а не само конкретних кривичних случајева, односно да се користи креативно, за сврхе које се протежу и изван кривичне истраге.

У складу са претходним тврдњама да *intelligence* у полицијским организацијама треба дефинисати у ширем контексту, можемо направити разлику између три врсте *intelligence*: *тактичке*, *оперативне* и *стратешке*. Ове разлике су на основу обима и специфичности сврхе за коју је намењена, па тако: *тактичка* је намењена за специфичан (конкретан) случај, *оперативна* је намењена за активности редукције криминала, док *стратешка* информисе креаторе политике деловања, односно доносиоце одлука.²³³

2. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНА ДЕЛАТНОСТ (*Criminal Intelligence*)

Посматрајући савремен развој полицијских организација, приметимо нове тактике, које понекад у себи носе мале промене, али понекад и радикалне, а све у циљу да се превазиђу слабости, неефикасности или неуспеси који су повезани са претходним моделом или тактикама. Наравно, ове промене су у највећој мери условљене савременим формама криминала, односно његовом сложености и софистицираности. Потреба за додатним информацијама о овако сложеном криминалном окружењу допринела је повећаној важности криминалистичко-обавештајне делатности.

Да би криминалистичка делатност била ефикасна, неопходна је суштинска промена у приступу савременим претњама, која се огледа у примени проактивних стратегија и фокусирању на криминални контекст (окружење), лица и криминалне групе за које постоје сумња да су укључени у криминал.²³⁴

Већина европских држава, али и држава широм света, већ су ефикасно развиле (или су у поступку усвајања и развоја) криминалистичко-обавештајну делатност и полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама као основ рада у супротстављању и контроли криминала свих врста. Криминалистичко-обавештајна делатност се сматра „*виталним зупчаником*“²³⁵ у агенцијама за примену закона. Она утиче на квалитет свих полицијских послова, те се користи за: редовне полицијске послове (патроле, управљање полицијским јединицама у зонама са високим криминогеним ризицима, решавање проблема у саобраћају); проактивни рад (оперативна контрола повратника, идентификација криминогених ризика, утврђивање потенцијалних криминогених делатности на одређеном простору); у истрагама (доказивање кривичних дела); као и за ефикасну сарадњу и координацију различитих

²³² Ratcliffe, J.H., *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008, pp. 91-94.

²³³ Више о врстама и нивоима криминалистичко-обавештајне делатности ће бити речи у наставку овог дела рада;

²³⁴ Ово према: СИМОНОВИЋ, Б., *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Правни факултет, Крагујевац, 2012, стр. 25.

²³⁵ Schneider, S.R., *The Criminal Intelligence Function: Toward a Comprehensive and Normative Model*, IALEIA Journal, Vol. 9, No. 2, 1995, p.1.

полицијских служби, укључујући и размену информација са другим националним безбедносним службама и полицијама других земаља.²³⁶ Свом развоју, поред искуства традиционалних обавештајних служби, ова доктрина пуно дугује и напретку у самој криминалистичкој науци, али и развоју и коришћењу савремених компјутерских технологија.

Међутим, криминалистичко-обавештајна делатност је и поред тога у великој мери и даље погрешно схваћена и недовољно искоришћена.²³⁷

Циљ наставка овог рада је да представи модел криминалистичко-обавештајне функције заснованог на преиспитивању савремене литературе и ставова академске јавности на глобалном нивоу. Овим радом ћемо покушати да поставимо примењљиве смернице и претпоставке за ефективну криминалистичко-обавештајну делатност, или бар оквир за овај модел. Наравно, то не значи да овим путем претендујемо да управо презентовани модел буде дефинитиван оквир за криминалистичко-обавештајну функцију.

2.1 Кратка историја развоја криминалистичко-обавештајне делатности

Криминалистичко-обавештајна делатност је релативно нов концепт у полицијским организацијама. Заиста, криминалистичко-обавештајна делатност као полицијска стратегија постоји већ дуже време, односно, иако је тек онедавно формализована, неки од основних приступа који су примењивани у полицијској тарационалној истражној делатности су исти. На пример, полицијски службеници су увек покушавали да идентификују заједничке везе између више злочина, прикупљају, чувају или бележе информације о познатим преступницима (активностима, становању, навикама и сл.), али и да стварају и одржавају контакте са људима из криминалног окружења у циљу стицања информација. То се једноставно увек сматрало као добар полицијски посао.²³⁸

Прва примена криминалистичко-обавештајне делатности се обично повезује са британском полицијом и периодом касних осамдесетих и раних деведесетих година прошлог века, који је обележио тврдокоран пораст у стопама криминала који, бар наизглед, није одговарао на традиционалне методе контроле, укључујући и реактивни модел полицијског рада: *откривање или пријава кривичног дела → активирање полиције → решавање кривичног дела → кривично-правно процесуирање на релацији јавно тужилаштво и суд*. Због раста криминала почетком деведесетих година, појавио се притисак јавности да полиција учини нешто другачије, што би било истовремено економски ефикасније и што би довело до бржег смањења стопа криминала. Другим

---

²³⁶ БУРЂЕВИЋ, З., РАДОВИЋ, Н., *Криминалистичка оператива*, Београд (Криминалистичко-полицијска академија), 2012, стр. 309-310.

²³⁷ Још је 1987. године Мартенс (Martens) рекао да су многи обавештајни програми у САД били напуштени и готово сви успели да достигну неуспех (што и данас видимо да није реткост с обзиром по критикама обавештајних програма у САД какав је програм Националне обавештајне агенције NSA). Његова критика је проистекла из чињенице да је *intelligence* нешто више од акумулације често небитних информација које служе за маргинално корисне сврхе. (Martens, F.T., *The Intelligence Function, Major Issues in Organized Crime Control*, Washington, D.C., U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1987, pp. 131-134).

²³⁸ Сходно томе, чак и у земљама у којима није формално усвојен модел криминалистичко-обавештајне делатности, могуће је наћи кључне компоненте криминалистичко-обавештајног система, као што је прикупљање информација о криминалцима, коришћење тајних истражних метода и техника као што је употреба информатора.

речима, појавио се тренд „*новог јавног менаџмента*“, са императивом да се повећа ефективност полиције.²³⁹

Како је Тилеј (*Tilley*)²⁴⁰ навео, овакав развој нових полицијских стратегија и модела представља критику традиционалног модела полицијског рада,²⁴¹ који пред брзим променама у безбедносном окружењу (развојем криминала, појавом нових безбедносних претњи и сл.) није могао да испуни основну функцију – безбедност заједнице и контроле криминала. Такву промену у полицијском раду Леви (*Levi*) назива „*Нова полиција*“, односно „*Нови полицијски рад*“ („*New Policing*“).²⁴²

Све претходно нам може указати на неопходност да се полицијска активност помери од реактивне (активности након извршеног кривичног дела), према проактивној – тј. делатност пре извршења кривичног дела са циљем да се оно предупреди. Ово из разлога што је криминал широко препознат као универзално искушење и опасност по безбедност заједнице, коме смо сви подложни било као жртва или учинилац, али када дође до објашњавања како га сузбити, долази се до значајних разлика у методама и средствима.²⁴³

Нови модел делатности који се у полицијским организацијама може означити као важан покрет, или преокрет (по некима и ренесанса полицијског рада), јесте примена традиционалних обавештајних метода рада у полицијској активности, тј. развој *модела криминалистичко-обавештајне делатности (Criminal Intelligence)*, који у теорији и пракси постаје све доминантнији начин полицијске делатности и водилја полицијског рада, што је у свету познато као *модел полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама (Intelligence Led Policing)*.

Према Картеру,²⁴⁴ обавештајна делатност у агенцијама за спровођење закона, тј. криминалистичко-обавештајна делатност (називајући је *Law Enforcement Intelligence*), у основи има два широко постављена циља:

---

²³⁹ **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence-led Policing*, Trends and Issues in Crime and Criminal Justice, No. 248, Australian Institute of Criminology, Canberra, 2003, pp. 1-2. Аутор у раду истиче да је то време пораза полиције на улицама, а са тиме и губљење поверења јавности. Такође, нагли развој приватних безбедносних компанија у неким областима јавне безбедности је маргинализовао полицију. Развој модела криминалистичко-обавештајне делатности у полицијским организацијама омогућава правилније разумевање кривичног дела (али и кривичних дела одређене врсте, серије кривичних дела као и укупног криминалитета), идентификовање извршилаца кривичних дела, успостављање везе између извршених кривичних дела, али и предвиђање претњи и изазова. Ово према: **Her Majesty's Inspectorate of Constabulary – НМИС**, *Criminal Intelligence – A Thematic Inspection On Good Practice*, London, 1997, p. 1.

²⁴⁰ **Tilley, N.**, „Modern approaches topolicing:community,problem-oriented and intelligence-led”, In T. Newburn (Ed.), *Handbook of Policing* (373-403), Willan: Cullompton, Devon, 2008, p. 373.

²⁴¹ Критика традиционалног модела полицијског рада, у основи, полази из чињенице да традиционални модел полицијског рада покушава да функцију безбедности заједнице и смањење стопе криминала задовољи активностима као што су: повећање броја полицајаца; смањење времена за одзив; повећање видљивости полиције; повећање броја хапшења као и повећање стопе решених предмета. Међутим, у традиционалном моделу полицијског рада, полицијски руководиоци и званичници се не фокусирају на оно што је заиста важно, као што су прецизнији подаци о извршиоцима, објекту напада, времену, месту, мотиву, начину извршења кривичног дела, условима који погодују извршењу и др., како би се кроз адекватну анализу ових информација добила објективна слика о претњама и омогућило правилно доношење одлука (примедба аутора).

²⁴² **Levi, M.**, *Evaluating the "New Policing": Attacking the Money Trail of Organized Crime*, Australian & New Zealand Journal of Criminology, No. 1/1997, pp.1-25;

²⁴³ **Garland, D.**, *The Development of British Criminology*, in: M. Maguire, 1997, p.34, наведено према: **ЈОВИЋ, В.** *Прикривени иследник као субјект откривања кривичних дела и учинилаца*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету у Крагујевцу 2010. године, стр. 33.

²⁴⁴ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services (COPS), 2009, p. 9.

1. **превенцију**: која подразумева добијање или развијање информација у вези криминалних претњи и користи је да ухвати преступнике, учврсти циљеве и користи стратегије које ће елиминисати или ублажити претњу. Два типа криминалистичко-обавештајних производа су посебно оријентисани ка превенцији:
  - *Тактички криминалистичко-обавештајни производ (Tactical Intelligence)*: делотворан производ о непосредним или краткорочним претњама који се дели надлежним функционерима агенција за примену закона за потребе развоја и спровођења превентивних планова за одговор и активности;
  - *Оперативни криминалистичко-обавештајни производ (Operational Intelligence)*: делотворан производ о дугорочним претњама који се користи за развој и спровођење превентивних одговора.²⁴⁵
2. **планирање и алокацију ресурса**: која ће пружити потребне информације доносиоцима одлука о промени природе саме претње, карактеристикама и методологијама претње као и о развијању и ширењу претњи, у циљу развоја стратегија реаговања и ре-алокацији (прерасподели) ресурса, што је потребно да се оствари ефикасна превенција. Овакав криминалистичко-обавештајни производ је познат као *стратешки криминалистичко-обавештајни производ*.

Последњих година дошло је до значајног развоја и употребе криминалистичко-обавештајне делатности у агенцијама за примену закона широм света, што је и резултирало широком усвајању оваквог начина рада међу практичарима, пре свега из следећих разлога:

- правремена и делотворна криминалистичко-обавештајна информација је од суштинског значаја и има утицај на спречавање, смањење и истраге тешког и организованог криминала (посебно у случајевима транснационалног организованог криминала);
- криминалистичко-обавештајна информација може да игра значајну улогу и пружи помоћ у усмеравању и приоритизацији расположивих ресурса за спречавање, смањење и откривање свих облика криминала – кроз идентификацију и анализу трендова, начина извршења (*modus operandi*), „врхних тачака“ као и криминалаца, како на националном тако и на међународном нивоу;
- криминалистичко-обавештајна делатност (са својим производима), представља темељ модела полицијског рада вођеним криминалистичко-обавештајним информацијама, где је криминалистичко-обавештајна информација од суштинског значаја која ће пружити стратешки правац и утицати на генерално распоређивање полицијског особља за све облике тактичке полицијске активности (укључујући и полицијски рад у заједници, као и рутинске патроле);²⁴⁶

Поред разумевања предности, али и слабости, потребно је и идентификовати могућности за реформу и развој криминалистичко-обавештајне делатности у полицијским организацијама. Техничка помоћ у области прикупљања информација и унапређење криминалистичко-обавештајног рада у контексту ширег стратешког оквира, може да унапреди овакав рад кроз:

- израду (или допуну) и имплементацију правних инструментата који ће обезбедити потребан ниво одговорности оних који предузимају оваква полицијска овлашћења,

²⁴⁵ Најчешће, оперативни криминалистичко-обавештајни производ се користи за дугорочне истраге криминалних група или сложене криминалне активности које се врше на више територија (или ширем простору).

²⁴⁶ **United Nations, Office on Drugs and Crime, Policing: Police Information and Intelligence Systems, Criminal Justice Assessment Toolkit, New York, 2006, p. 2.**

- а која се односе на прикупљање и коришћење информација и криминалистичко-обавештајних информација;
- изradу (или ревизију) релевантних смерница и приручника;
  - развој интегрисаног система за управљање и размену информација и криминалистичко-обавештајних информација;
  - стварање националног или централног тела за криминалистичко-обавештајну делатност;
  - развој заштитних механизма и механизма за надзор рада службе;
  - побољшање техничке инфраструктуре за руковање и интеграцију информација (укључујући унапређење безбедности информација);
  - професионални развој специјализованог особља (нарочито развој аналитичког особља и обавештајних службеника);
  - јачање техничког капацитета који ће бити на располагању особљу које ради са информацијама и криминалистичко-обавештајним информацијама (укључујући развој и стварање кључних полицијских база података и приступ њима);
  - унапређење механизма (правних, институционалних и техничких) за дељење, односно ширење криминалистичко-обавештајних информација између агенција за примену закона, али и других партнера (укључујући и међународне партнере);
  - развој методологије и структуре за изradу процене претње по националну безбедност од организованог криминала;²⁴⁷

2.2 Криминалистичко-обавештајна делатност: појам и дефинисање

Дефинисање криминалистичко-обавештајног рада неопходно је због разумевања његовог функционисања. Како истичу поједини теоретичари, иако се генерално подразумева да израз (назив криминалистичко-обавештајни модел) сам себе објашњава, у све обимнијој библиографији о „криминалистичко-обавештајном раду“ (*Criminal Intelligence*) или „полицијском раду вођеном криминалистичко-обавештајним информацијама“ (*Intelligence-Led Policing – ILP*), парадоксално, на дефиниције оваквог приступа (модела) полицијском раду ретко се наилази.

У претходном тексту смо навели схватања појединих аутора да *Criminal Intelligence* може да има троструко значење, те може да значи процес, крајњи производ и организациону структуру која је одговорна за спровођење ове активности.²⁴⁸ Гледано са оваквог становишта, расправа о теми дефинисања криминалистичко-обавештајне делатности (*Criminal Intelligence*) се не може почети, али ни завршити без разматрања о проблему различитог схватања овог термина. Следеће расправе у наредним деловима ће се ослањати на дефинисање *Criminal Intelligence* на три начина:

1. *Criminal Intelligence* као **процес**: односно начин на који су одређене врсте информација захтеване, прикупљене, анализирани и дистрибуиране, али и начин на који су одређене прикривене операције осмишљене и спроведене;

²⁴⁷ Наведено према: **United Nations, Office on Drugs and Crime, Policing: Police Information and Intelligence Systems**, Criminal Justice Assessment Toolkit, New York, 2006, pp.2-3.

²⁴⁸ Ретклиф констатује да се криминалистичко-обавештајна структура састоји од формалних и неформалних мрежа људи. То значи да су у њу укључени полицијски обавештајни официри и криминалистички аналитичари који се традиционално сматрају делом људске криминалистичко-обавештајне структуре. Ово укључује и људе на руководећим положајима који одређују функције и активности у организацији која се обавезала да обезбеди утицај на криминално окружење. Криминалистичко-обавештајне активности се углавном одвијају у криминалистичко-обавештајним јединицама.

2. *Criminal Intelligence* као **производ**: односно знање које произилази из прикупљања и анализе сирових информација;
3. *Criminal Intelligence* као **организација**:²⁴⁹ односно ентитети који обављају различите функције за криминалистичко-обавештајну делатност;²⁵⁰

Наставак овог дела који се односи на дефинисање криминалистичко-обавештајне делатности биће усмерен само на презентацију ставова академске јавности и њиховом покушају да дефинишу овај проблем нашег истраживања. Иако на први поглед закључујемо да између криминалистичко-обавештајних модела полицијског рада има разлика, како у организационом, тако и у функционалном смислу, видећемо да основни елемент изгледа исто – *анализа информација*.

Како је наглашено од стране Међународне асоцијације шефова полиција (*International Association of Chiefs of Police – IACP*), криминалистичко-обавештајна делатност је комбинација веродостојних информација и квалитативне анализе информација која се користи за доношење закључака. Криминалистичко-обавештајне информације (производ) јесте резултат процеса који укључује планирање и усмеравање, прикупљање информација, обрада/сређивање, анализу, прослеђивање (дисеминацију) и преиспитивање (ре-евалуацију) информација о осумњиченим криминалцима и/или криминалним организацијама.²⁵¹

Картер (*Carter L. David*) као синоним термина *Criminal Intelligence*, користи термин *Low Enforcement Intelligence* (криминалистичко-обавештајна делатност у агенцијама за примену закона), које дефинише као „*производ аналитичког процеса који у себи интегрише разнородне информације о криминалу, криминалним трендовима, злочинима и претњама безбедности као и других стања повезаних са криминалом*“.²⁵²

Нина Коуп (*N. Cope*),²⁵³ наводи да се полицијске организације све више ослањају на криминалистичко-обавештајне информације како би на најбољи начин идентификовали мете, приоритете и фокусирали своје интервенције. У том циљу, аутор наводи да полицијске организације могу произвести количину криминалистичко-обавештајних информација, тек након њихове правилне обраде. Речју, то је превод из сирових информација у вредне оперативне криминалистичко-обавештајне информације, где анализа игра кључну улогу.

Криминалистичко-обавештајна делатност се уопштено дефинише као полицијски рад чија је мисија да легално прикупља информације из свих расположивих извора информација и исте анализира како би обезбедили стратешки или тактички финални криминалистичко-обавештајни производ: *криминалистичко-обавештајну*

²⁴⁹ Постоји велико неслагање у академским и стручним круговима о томе да ли криминалистичко-обавештајна јединица треба да буде институционализована у оквиру специјализованих јединица или да се усмерава ка општем полицијском раду. Оба решења имају добре и лоше стране. Предности првог модела су: специјализација полицајаца у прибављању информација и боља заштита информација које су прикупљене. Слабости су: изолованост криминалистичко-обавештајне службе од целине полицијске организације, недовољна интеракција или појачана компетенција са другим полицијским јединицама и сл. Предност другог модела је: инкорпорирање криминалистичко-обавештајне делатности у цео полицијски систем што ће допринети квантитету, али и квалитету информационог менаџмента. Слабости су: тешкоће у промени начина рада свих службеника, немогућност едукације свог састава, могућност за „цурење информација“ и сл.

²⁵⁰ Упоредити са: **Lowenthal, M.M.**, *Intelligence: From Secrets to Policy*, (3rd Edition), Washington, D.C., CQ Press, 2011. pp. 2-9. Истог становишта су и **Shulsky, A.N. & Schmitt, G.J.**, *Silent Warfare: Understanding the World of Intelligence* (3rd Edition), Dulles, Virginia, 2002, p. 1.

²⁵¹ **The National Criminal Intelligence Sharing Plan – NCISP**, (US Department of Justice), 2003, p. 3.

²⁵² **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 11.

²⁵³ **Cope, N.**, *Intelligence-Led Policing or Policing Led Intelligence?: Integrating Volume Crime Analysis into Policing*, *British Journal of Criminology*, 44(2), 2004, p. 201.

информацију (*Intelligence*).²⁵⁴ Међутим, генерални је став да се криминалистичко-обавештајна делатност састоји из „сирових“ информација, која када се прикупе, процене, обраде и анализирају, бивају претворене у криминалистичко-обавештајну информацију.²⁵⁵ Ово обично захтева одређени секвенцијални процес. Овакав секвенцијални процес се уобичајено назива *криминалистичко-обавештајни процес*, а исти ће бити детаљно представљен у *Трећем делу* овог рада.

Поглед европске полицијске канцеларије – Еуропола, организације која на нивоу ЕУ има компетенције у криминалистичко-обавештајним активностима, је да се *Criminal Intelligence* заснива на „сировим“ информацијама које могу бити у вези злочина, догађаја, извршилаца, осумњичених лица итд. Тако, она је унапређење ове основне информације која обезбеђује додатно знање о активностима криминалаца. Она пружа информације које су већином непознате истражним органима. То је „информација дизајнирана за акцију“.²⁵⁶

Имајући у виду наведене теоријске постулате, базирани на теоријским знањима и позитивној пракси земаља Европе, у стварању модерне криминалистичко-обавештајне службе треба поћи од неколико основних организационих и функционалних поставки: *прво*, служба треба да има статус специјализоване структуре за криминалистичко-обавештајну делатност, којој би се ставило у надлежност прикупљање и анализа информација од значаја за пресецање токова, разоткривање криминалних организација и њихових чланова, када је у питању њихово криминално деловање и његове последице. *Друго*, служба би првенствено вршила системско прикупљање и анализу криминалистичко-обавештајних информација применом специфичних метода, методологије и процеса у својој криминалистичко-обавештајној делатности, кроз: криминалистичко-обавештајне операције, криминалистичко-обавештајне опсервације, криминалистичко-обавештајно вођење извора (јединствено), криминалистичко-обавештајну технику, криминалистичко-обавештајну анализу, криминалистичко-обавештајни теренски рад, заштиту извора и информација. *Треће*, криминалистичко-обавештајна служба у свим земљама у свету у структури полиције врши координацију свих јединица полиције путем поузданог обавештајног материјала, едукацију службеника из области криминалистичко-обавештајних делатности и развој ресурса за остварење своје функције.²⁵⁷

У домаћој литератури ретки су они који су имали разумевање за овакаву полицијску иновацију и који су широкој јавности пружили информације о организационој и функционалној компоненти криминалистичко-обавештајне делатности. Међу њима су радови Манојловића, који даје следећу дефиницију криминалистичко-обавештајне делатности: *мисаоно чулна активност којом је утврђено постојање догађаја, стања, односа, особина, појава или процеса који постоје у објективној стварности*.²⁵⁸ Такође, исти аутор криминалистичко-обавештајну службу дефинише као: *специјализовану структуру националног система безбедности која применом криминалистичко-обавештајних (специјализованих истражних) метода систематски прикупља, обрађује и анализира обавештајне податке од значаја за идентификовање криминалних*

²⁵⁴ Криминалистичко-обавештајна информација даје нова знања, која претходно није имала полиција, и има за циљ да побољша њихов рад. Тако, криминалистичко-обавештајна информација се често назива и „информација дизајнирана да ради“.

²⁵⁵ **Morehouse, R.**, „The role of criminal intelligence in law enforcement“, In: M. Peterson, R. Morehouse & R. Wright (Eds.), *Intelligence 2000: Revising the basic elements*, 2000, (p. 7). Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts.

²⁵⁶ **Europol**, *Intelligence Handling Booklet*, The Hague: Europol, 2003.

²⁵⁷ **Philips, C.**, Policing today no. 2/97, London, pp. 23-25. Наведено према: **МАНОЈЛОВИЋ, Д.-СТЕВАНОВИЋ, Д.**, *Одреднице и исходништа криминалистичко-обавештајне службе – теоријски аспекти*, Безбедност бр. 1/2007, стр. 80.

²⁵⁸ **МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, *Криминалистичко-обавештајни рад "препознавање појава из окружења – прикупљање обавештајних података"*, Безбедност бр. 1/2005, стр. 110.

организација и криминалаца чије је деловање од велике друштвене опасности, као и за разоткривање, пресецање токова и доказивање њиховог деловања.²⁵⁹

На крају, треба имати у виду да „криминалистичко-обавештајна делатност“ (*Criminal Intelligence*) и „полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама“ (*Intelligence-Led Policing*) нису синоними. Криминалистичко-обавештајна делатност је широк, свеобухватан концепт, који обухвата све компоненте криминалистичко-обавештајног рада на свим нивоима (локалном, регионалном и националном нивоу). Насупрот томе, полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама представља модел полицијског рада али и филозофију, којим се примењују (користе) анализирани информације (криминалистичко-обавештајне информације) да информишу доносиоце одлука и пружи им помоћ у одлучивању, идентификују трендове и на крају да спрече претње.²⁶⁰

2.3 Начела (принципи) на којима се заснива криминалистичко-обавештајна делатност

Изучавајући праксу криминалистичко-обавештајне делатности, дефинисана су основна начела²⁶¹ која представљају темеље успешне, ефикасне, али пре свега и етичке криминалистичко-обавештајне делатности. Савремене криминалистичко-обавештајне службе у већини држава јесу организације са великим бројем професионалних припадника (руководећег састава, аналитичара и обавештајних службеника) и промењљивих (непрофесионалних) припадника (нпр., информатори и сарадници). Специфичност, али и завидан број задатака које извршавају ове службе, поред осталог, намеће потребу дефинисања основних начела у раду.

Овде је, пре свега, реч о начелима која су специфична у односу на принципе других органа и институција, али се у основама ослањају на основна начела која су формулисана на „темељу“ криминалистике.²⁶² Међутим, иако су начела због садржаја рада криминалистичко-обавештајне делатности специфична, њихово извориште је у Уставу, законима и другим општим актима државе, документима о стратегијама националне безбедности и сл.

Расположива сазнања о успешним, ефикасним и етичким криминалистичко-обавештајним службама и њиховим делатностима, указују на то да оне углавном уважавају следећа општа начела рада:

---

²⁵⁹ МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М., *Обавештајно-бјезбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011. стр. 342.

²⁶⁰ Упореди са: **Carter, G.J.**, *Policing Innovation: Exploring the Adoption of Intelligence-Led Policing* (Dissertation), Michigan State University, 2011, p. 19.

²⁶¹ Појам *начело* потиче од латинске речи **principium**, што за превод има: почетак, порекло, извор, праизвор; начело, основ, праоснов; темељ, подлога, основно правило, основни појам, основно учење, основна мисао неке науке... У множини – *начела*, потичу од латинске речи **principia**, у преводу: почетна учења, основна учења, основне мисли, начела; (филозофски- почеци, основе свега што постоји, нпр., вода (Талес), ваздух (Анаксимен), ватра или етар (Хераклит), број (Питагора), идеје (Платон), облик и материја (Аристотел)...). Наведено према: **ВУЈАКЛИЈА, М.**, *Лексикон страних речи и израза*, Београд (Просвета), 1980, стр. 745-746.

²⁶² Основе учења о начелима криминалистике поставио је Водинелић (видети: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Основна тактичка начела при ислеђивању кривичних дела*, Народна милиција бр. 11/1949, стр. 9-11). Криминалисти са подручја бивше Југославије су Водинелићево учење скоро у потпуности прихватили, само су поједини аутори предлагали понеко ново начело или изостављали неко од оних које је Водинелић предложио. Наведено према: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика - треће измењено и допуњено издање*, (Правни факултет), Крагујевац, стр. 12.

1. **начело законитости**, представља универзално и фундаментално начело како за процесну, тако и за криминалистичко-обавештајну делатност. У основи, ово начело подразумева да се у криминалистичко-обавештајној делатности морамо строго и доследно придржавати слова и духа позитивних законских прописа. Веома обимна, али и динамична, криминалистичко-обавештајна пракса има своју правну основу у Уставу, законима и другим подзаконским актима, што значи да се предузимање криминалистичко-обавештајне делатности мора спроводити на начин који није у супротности са овим прописима. Начело законитости има изузетан значај јер његовом повредом могу бити угрожена најзначајнија људска права и слободе предвиђене Уставом и законима;²⁶³
2. **начело објективности**, подразумева да обавештајни службеник од почетка ангажовања у сваком конкретном случају не сме бити пристрасан или субјективан. Објективност у поступцима сваког обавештајног службеника проистиче из његове тежње за истином и праведности, али и из поштовања закона и других прописа, његове самокритичности, личне и професионалне етике. Суштински, начело објективности подразумева да обавештајни службеник у раду буде ослобођен субјективизма, пристрасности, сујетног поступања или сличних ставова који могу негативно да утичу на коначан резултат његовог рада. Такође, ово начело указује на то да циљ делатности није само у откривању и разобличавању извршиоца, него је исто толико важно да се невини лице заштити од случајног или намерног сумњичења;
3. **начело истине** је у уској вези са применом начела законитости и начела објективности. Истина се може једино и утврдити уколико приступ у криминалистичко-обавештајној делатности од стране обавештајног службеника буде ослобођен субјективизма, пристрасности или сличних ставова и уз поштовање одредаба позитивних законских прописа, доведе до истинитог и потпуног утврђивања чињеничног стања ради доношења правилне одлуке од стране полицијског менаџмента и/или субјеката у правосуђу. На овом месту морамо истаћи чињеницу да има јако пуно лутања у разматрању обавезе утврђивања истине, с обзиром да је ово начело испуштено из актуелног Законика о кривичном поступку, односно позитивног кривичног процесног права у Републици Србији;
4. **начело методичности у планирању криминалистичко-обавештајне делатности** налаже да се целокупан процес криминалистичко-обавештајне делатности од почетка до краја систематски и континуирано планира. Сва лица, учесници у овом процесу, морају од почетка да изврше детаљну припрему, дефинишу питања на која треба добити одговоре и одреде правце, стратегију и тактику своје делатности (то подразумева и одређивање потребних техничких потенцијала, рокова за предузимање делатности и сл.);
5. **начело оперативности и брзине** представља облик сложеног начела које укључује благовременост поступања, упорност, прилагођавање и брзу адаптацију према стварним приликама. Оперативност претпоставља познавање стања, прилика, као и жаришта криминала, појавних облика вршења кривичних дела на одређеном простору, криминални миље одређеног подручја и друге околности. Начело оперативности, код криминалистичко-обавештајне делатности представља основ рада, те значи повезивање са свим лицима који су

²⁶³ **КРИВОКАПИЋ, В.**, *Криминалистика тактика I*, Београд (Полицијска академија), 2000, стр. 169. Како се наводи, историја познаје крајње арбитрарне, сурове и нехумане поступке према учиниоцима кривичних дела, без обзира на то да ли је у питању откривање кривичног дела, кривични поступак или извршење санкција. Стога, поштовање основног начела законитости представља одраз општих уставних слобода и права човека и грађанина, а самим тим даје слику демократичности једног друштва (прим. аутора).

у ситуацији да дођу до информација о кривичним делима и њиховим учиниоцима.²⁶⁴ Код овог начела долазе до изражаја организационе способности у креирању криминалистичко-обавештајне делатности од почетка до краја. Свакако, код појединих ситуација (нарочито оних метода прикривеног рада) брзина није пожељна, те свакако позитивне ефекте начела брзине треба разликовати од брзоплетости.

6. **начело темељитости**, претпоставља одлику обавештајног службеника у правом смислу. Ово начело је у уској вези са начелом методичности и начелом оперативности и брзине. Применом овог начела избегава се површност и брзоплетост у криминалистичко-обавештајној делатности и треба да допринесе да се са једнаком пажњом испитују све чињенице и околности, како оне које су на први поглед безначајне, тако и оне које су очигледне.
7. **начело поштовања и заштите људских права** је у уској вези са принципима уставности и законитости и савременим демократским процесима. Ово начело је, пре свега, у функцији заштите права и слободе грађана. Сходно овоме, мере и радње криминалистичко-обавештајне делатности треба предузимати сходно потребама сузбијања криминала и у обиму који је неопходан да би се постигао циљ на рационалан начин како би се заштитила Уставом и законима прописана права и слободе грађана;
8. **начело тајности (конспиративности) и чувања службене тајне** је од кључног значаја у примени прикривених метода какви су својствени криминалистичко-обавештајној служби. Међутим, ово начело не односи се у истој мери на све мере и радње. Неке се у потпуности предузимају конспиративно, док се друге предузимају јавно (као што је прикупљање информација из отворених извора). Ипак, равнотежа мора бити успостављена између потребе за тајношћу и демократског начела контроле рада полиције и обавештајних служби, те заштите основних права и слобода грађана. Начело чувања службене тајне налаже чување и заштиту информација до којих се дошло у предузимању криминалистичких делатности. Које се информације могу сматрати тајним, ознакама поверљивости и роковима чувања, али и случајевима и условима под којим се поједине информације могу обелоданити, регулисано је позитивним законским прописима;
9. **начело координације и сарадње**, или како се још назива – начело јединства акције криминалистичких делатности, полази од чињенице да криминал не познаје просторне, а нарочито административне границе, те сходно томе територијалне, проблемске или административне границе полицијских (али и других агенција) не треба да буду препрека успешној и координираној међусобној сарадњи. Ово начело се манифестује у два вида: први је сарадња и координација између полиције и других субјеката са циљем контроле криминалног деловања, док је други вид координација и међусобна сарадња између две или више полицијских организација;
10. **начело превентивног поступања** је једно од основних начела које је новијег датума, с обзиром на процес трансформације од традиционално - реактивне криминалистичке делатности ка превентивним деловањем. Основним делатностима превентивног поступања претходи детаљно проучавање,

---

²⁶⁴ Поаци који се прикупе од грађана имају изузетан оперативни значај, јер је благовремено обавештење услов успешног одлучивања и доношења оперативних верзија. Оперативност подразумева што чешће и што креативније деловање ван службених просторија, а то значи стално прикупљање нових чињеница и предузимање појединих мера и радњи од којих је прикупљање података од грађана најобимније и оперативно најзначајније. Доследном применом начела оперативности и брзине у свакодневном раду стварају се битни услови за успешније спречавање и сузбијање криминалитета. Тако према: **КРИВОКАПИЋ, В.**, *Криминалистика тактика I*, Београд (Полицијска академија), 2000, стр. 175.

евидентирање и размена информација о криминалу, учиниоцима кривичних дела, методама извршења и тенденцијама у криминалу и сл., али и проширењу превентивних могућности кроз интеракцију и сарадњу са другим друштвеним субјектима. Ово се посебно односи на криминалистичко-обавештајне службе које своју делатност у великом обиму усмеравају ка оним криминалним делатностима прикривеног карактера и тиме делујући у предпољу криминала;

11. **начело стручности и специјализације**, односи се на усавршавање, како метода у криминалистичко-обавештајној делатности, тако и обавештајних службеника који те методе и технике спроводе. Методе које се користе у криминалистичкој делатности морају се прилагођавати савременим и најразноврснијим облицима криминала, односно криминалцима, односно, стручно усавршавање криминалисте треба да буде усклађено тендецијом развоја криминала уопште.²⁶⁵

Поред општих принципа које је за потребе криминалистичке делатности изградила криминалистичка наука, а који се односе и на криминалистичко-обавештајну делатност, изграђени су и посебни (фундаментални) принципи традиционалних обавештајних служби на основу којих могу да се регулишу начини размишљања, организација и активности оних који су укључени у криминалистичко-обавештајну делатност.

На овом месту ћемо приказати принципе у обавештајном раду који су дефинисани за потребе заједничких операција различитих служби безбедности у Великој Британији, у чији оквир се уклапа и заузима значајно место и криминалистичко-обавештајна делатност. Ради се о следећих осам принципа:²⁶⁶

1. **управљање од стране руководства**: постављање и омогућавање услова за ефикасну криминалистичко-обавештајну делатност је основна одговорност руководиоца, те се са правом може рећи да су обавештајни неуспеси углавном неуспеси руководства. Криминалистичко-обавештајни процес треба да буде усмераван, односно дефинисан правилним постављањем приоритета. Руководство је одговорно за правилно организовање и дефинисање прикупљања информација (*План прикупљања информација*) као и обраду прикупљених информација. Такође, они треба да успоставе и негују такву климу доброг руковођења која ће омогућити особљу да раде у духу сарадње и буду подстицани на такав рад. Због тога криминалистичко-обавештајни рад треба да буде усмераван *одозго на доле*.
2. **објективност**: криминалистичко-обавештајни рад треба увек да буде непристрасан, захтевајући особље са „отвореним умовима“. Службеници не треба да мењају своје процене, како би се уклопили у унапред створене идеје (концепције) да обезбеде одговор на начин који руководиоца жели, или само онај који одговара постојећим плановима. Објективности ће помоћи експлоатација свих расположивих информација и података.
3. **перспектива**: узимањем у обзир широке перспективе проблема ће омогућити бољу објективност. Обавештајни службеници и аналитичари у својој делатности треба да узму у обзир перспективе противника и других кључних учесника у тзв.

---

²⁶⁵ Као један од разлога изолованости и самооутјења у раду полиције уопште, наводи се њена специјализација за поједине делатности: позорничка и патролна служба, саобраћајна делатност, криминалистичка делатност (провалне крађе, убиства, дела у вези дрога и сл.). Све већом специјализацијом, наводно, губи се разумевање о узајамности рада и заједничким резултатима. Наведено према: **Clifford, M.**, *Alienation among police officers*, Journal of Police, Science and Administration, Vol. 11, No 1/1983, pp. 23-30.

²⁶⁶ Упоредити са: **Ministry of Defence UK**, *JDP - Joint Doctrine Publication 2-00: Understanding and Intelligence Support to Joint Operations – Third Edition*, (Development, Concepts and Doctrine Centre), UK, 2011, Chapter 2.

„криминалном позоришту“ (криминалном окружењу). Они непрестано морају да усавршавају своје вештине и способности да мисле као противници, да разумеју њихове мотиве, страхове, намере, могућности, говор и др. Кључни део овог принципа јесте да службеници и аналитичари буду „отвореног ума“ и добро информисани како би разумели ставове других људи;

4. **агилност**: способност брзог и одлучног прилагођавања службеника и аналитичара у светлу нових и непредвиђених околности (нарочито када делују у сложеним ситуацијама), је критична карактеристика ефективне криминалистичко-обавештајне делатности. Криминалистичко-обавештајно особље има потребу за сталним прилагођавањем својих активности сходно промени окружења рада, али и криминалистичко-обавештајним захтевима. Агилност такође постоји и у времену – поред постојећих дугорочних захтева, особље траба да се бави и са *ad-hoc* захтевима. Ипак, агилност не треба користити као синоним за брзину, јер поред тренутака када је брзо потребна криминалистичко-обавештајна информација, агилност представља могућност да се такве информације користе правим темпом. У криминалистичко-обавештајном раду, агилност има три компоненте: *еластичност* – неће све криминалистичко-обавештајне активности одмах бити успешне, па је неопходна упорност, брзо прилагођавање и искоришћавање прилике кад год се појави. Конкретно, особље мора бити довољно еластично да се опорави од неуспеха. Етос учења и прилагођавања, заједно да се успе и после озбиљних удараца, је од виталног значаја; *прилагођавање* – учење и прилагођавање могу да дођу само кроз свеобухватан преглед резултата. Ригорозно самопроцењивање криминалистичко-обавештајног особља је њихов пријатељ, а самозадовољство је њихов непријатељ; *флексибилност* – подразумева преусмеравање у настојању да се испуне задаци у променљивим околностима. Такође, на тај начин се избегава идеја да постоји само један начин рада. Када се правилно примени, омогућава нове приступе у решавању упорних проблема и искоришћавање могућности.
5. **правовременост, релевантност, тачност и поузданост информација**: „Закаснело знање је исто као и незнање.“²⁶⁷ Криминалистичко-обавештајна информација треба да буде испоручена на време. Тензије у брзини ће имати импликације у квалитету и свеобухватности. Међутим, чак и најбоље информације су бескорисне уколико стигну након догађаја, па многи практичари кажу да је боље да се обезбеди 80% информације на време, него 100% информације прекасно. Насупрот томе, доносиоци одлука морају имати у виду да ће се у случају мањка времена за процену неизвесност неминовно повећавати; *Релевантност*: као најважнија особина информација, истиче се њихова релевантност, а што се може описати као погодност информације корисничким потребама; *Тачност и поузданост*: међу битна својства информације спадају тачност и поузданост. *Тачност* информације је однос садржаја информације наспрам догађаја на који се односи. Информација је тачна ако нема одступања њеног садржаја од стварног стања; *Поузданост* информације је мера њихове истинитости, која се може исказати кроз ниво вероватности њене тачности;
6. **сарадња**: дељење информација са другим полицијским организацијама, безбедносним агенцијама, као и другим јавно приватним партнерима, ће подстаћи бољу и већу сарадњу и разумевање. Без сарадње и ширења стеченог разумевања криминалног окружења, покушај да се развије колективна (шира) прича, је осуђено на делимичан успех или неуспех;
7. **континуитет (непрекидност)**: искуство у криминалистичко-обавештајном раду се стиче полако, али се може изгубити брзо. Овакве вештине је неопходно

²⁶⁷ Friedman, G.-Chapman, C. & Friedman, M., *The Intelligence Edge: How to Profit in the Information Age*, Crown Publishing Group, 1997.

преносити и одржавати експерте у овој материји како би се постигао континуитет разумевања криминалног окружења. Руководиоци треба да осигурају довољан број континуиране експертизе у оквиру криминалистичко-обавештајне јединице, али и да препознају понекад и вредна сазнања добијена из нове перспективе. Ово захтева и константну обуку и оспособљавање особља;

8. **безбедност:** ово прожима целу криминалистичко-обавештајну функцију. Последице могу бити значајне, од ризика по живот до неуспеха операције. Свакако, ови ризици се могу ублажити правилним радом у складу са прописима и процедурама, безбедносном дисциплином (пре свега самодисциплином), али и ефикасним контра-обавештајним мерама.

Сажетак специјализованих криминалистичко-обавештајних начела која представљају основ овакве делатности су приказана у *Табели II-1*.

Управљање од стране руководства	<i>Инхерентна одговорност руководиоца: обезбеђивање директива и усмерења; ресурса; способности и стварању праве "климе"</i>
Објективност	<i>Крим.-обавеш. делатност треба да буде непристрасна, неискривљена, искрена и без предрасуда</i>
Перспектива	<i>Продирање у ментални склоп кључних актера (нарочито криминалаца) уз покушај да се размишља као и они</i>
Агилност	<i>Гледати напред, идентификовати претње и могућности, развити флексибилност да се реагује на промену ситуације и бити спреман да се искористе могућности када се појаве</i>
Правовременост	<i>Пружање информација на време, чак и у случају непотпуности, како би се омогућило ефикасно доношење одлука</i>
Сарадња	<i>Дужност дељења стеченог разумевања крим. окружења</i>
Континуитет (непрекидност)	<i>Развити и задржати експерте у материји</i>
Безбедност	<i>Безбедност мора прожимати читаву крим.-обавеш. функцију</i>

Табела II-1: Сажетак криминалистичко-обавештајних принципа

3. ПОЛИЦИЈСКИ РАД ВОЂЕН КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИМ ИНФОРМАЦИЈАМА (*Intelligence-Led Policing*)

3.1 Развој и концептуалне основе

Андерсон (*Anderson*)²⁶⁸ је међу првима резимирао историју полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама (ILP), као и њену прву појаву у полицијској организацији у Кенту. Он у свом раду помиње неколико фактора који су утицали на развој полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама (ILP). Тако, наводи се да је ниво криминала у претходним годинама нагло порастао, посебно у области имовинског криминала (тешке крађе, провале, крађе аутомобила). У исто време, економска рецесија је повећала притисак и захтевала уздржаност у јавној потрошњи.²⁶⁹ Због тога се, како Андерсон додаје, од полиције очекује да произведе више са буџетом који је или смањен или непромењен.²⁷⁰ Такође, извештај ревизорске комисије из 1993. године (*Independent Commission Against Corruption – ICAC*)²⁷¹, у циљу развоја криминалистичко-обавештајне делатности, препоручује коришћење информатора (оперативних веза), као и других извора информација у циљу спречавања и контроле криминалне делатности, а на начин који би био ефективнији и ефикаснији у погледу коришћења полицијских ресурса. Ипак, једна од полазних тачака за успостављање модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама (ILP), су резултати истраживања који су довели до тврдњи да су релативно мали број појединаца били одговорни за несразмерану количину укупно почињених злочина.²⁷²

Ретклиф,²⁷³ такође, у својим радовима разматра сличне тачке у вези настанка и развоја полицијског рада вођеним криминалистичко-обавештајним информацијама (ILP), те наводи два утицајна извештаја који су имали пресудан значај за развој овог модела. То су, већ споменути извештај независне комисије (ICAC 1993), као и извештај полицијског инспектората њеног величанства (*Her Majesty's Inspectorate of Constabulary*).²⁷⁴ Оба извештаја у свом фокусу су имала прикупљање информација из свих расположивих извора (нарочито људских извора информација) и њихову анализу, као ефикасан концепт рада савремене полиције.

Развој криминалистичко-обавештајне делатности и служби у модерним државама детерминисан је и читавим низом спољних и унутрашњих чинилаца. Међу, спољним чиниоцима најзначајнији су: систем извршне власти који регулише укупну

---

²⁶⁸ **Anderson, R.**, "Intelligence-Led Policing: A British Perspective", in: A. Smith (Ed.), *Intelligence-led policing: International perspectives on in the 21st century policing* (pp. 5-8), Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts, 1997.

²⁶⁹ *Ibid*, p. 4.

²⁷⁰ *Ibid*, p. 4.

²⁷¹ **ICAC** – Independent Commission Against Corruption: *Police Informers*, NSW, 1993, 92 p. Доступно на интернет адреси: www.icac.nsw.gov.au (прегледано 03.12.2012.).

²⁷² **Anderson, R.**, "Intelligence-Led Policing: A British Perspective", in: A. Smith (Ed.), *Intelligence-led policing: International perspectives on in the 21st century policing* (pp. 5-8), Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts, 1997, p. 4. Више о "обавештајно интересантним" и озбиљним преступницима видети у поглављу под истоименим називом у овом раду.

²⁷³ Тако према: **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence-led policing and the problems of turning rhetoric into practice*, Policing and Society No. 12(1)/2002, p. 54.

²⁷⁴ **Her Majesty's Inspectorate of Constabulary**, *Policing with intelligence*, London (Her Majesty's Inspectorate of Constabulary), 1997.

државну управу и војску, безбедносне прилике, безбедносне потребе, безбедносна политика, безбедносни циљеви и културолошке, привредне, социјалне, политичке и друге прилике у којима делује. Унутрашњи чиниоци који детерминишу криминалистичко-обавештајну делатност и службу, првенствено су послови и задаци које она мора да оствари, организациони ресурси којима располаже (број и структура кадрова и средстава, техника, технологија и методологија рада, програми и планови деловања итд.).²⁷⁵

Укратко, разлози и догађаји, али и сврхе успостављања модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, су различити од државе до државе, а посебно у две истакнуте државе на овом пољу: Велике Британије и САД. Тако, док су примарни разлози успостављања овог модела полицијског деловања у Великој Британији били финансијске природе и успостављање новог (ефикаснијег и ефективнијег) модела полицијског рада, у САД је био трагичан догађај од 11. Септембра 2001. године, када је извршен терористички напад.²⁷⁶

Иако многе студије наводе да је концепт полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама (*Intelligence-Led Policing*) настао као стратешки приступ у планирању против организованог криминала и тероризма (нарочито после терористичких напада на Њујорк 11. Септембра 2001. године), морамо нагласити да је овакав приступ настао независно од тероризма и терористичких догађаја који су били у порасту крајем прошлог и почетком овог века. С обзиром на то, *Taylor, Kowalyk* и *Boba*,²⁷⁷ употребљавају термин „информацијама вођен полицијски рад“, (*Information-Led Policing*), уместо термина „полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама“ (*Intelligence-Led Policing*).

За ефикасније, рационалније, а пре свега проактивно решавање криминала са оскудним полицијским ресурсима, полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама за фокус свог деловања има усмеравање свакодневних полицијских активности према приоритетима заједнице (циљани преступници; „*врхове тачке*“ локација и активности и др.), а не само реактивне одговоре као што су позиви за помоћ.²⁷⁸

Заиста, полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама, као нови модел рада у полицијским организацијама, управо је добио „замах“ у имплементацији због успеха и повећаној способности спречавања и контроле криминала.²⁷⁹ Надовезујући се на овакве похвале, архитекте *CompStat* полицијског модела *Келинг* и *Братон*, тврде да полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама има потенцијал да буде најважнија полицијска иновација XXI века.²⁸⁰

²⁷⁵ Упореди са: ПУШАЉИЋ, М. – ЈЕЛЕНСКИ, М., *Полицијски системи – реализација полицијске функције кроз устрој*, Полиција и сигурност бр. 1-2/2007, Загреб, стр. 2-3.

²⁷⁶ Више о развоју и функционисању модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама у Великој Британији и САД (као и другим развијеним државама и државама у нашем региону) видети у *нетом делу* овог рада.

²⁷⁷ **Taylor, B., Kowalyk, A., & Boba, R.**, *The Integration of Crime Analysis Into Law Enforcement Agencies: An Exploratory Study Into the Perceptions of Crime Analysts*, *Police Quarterly*, No. 10/2, 2007, pp. 154-169.

²⁷⁸ **Maguire, M., & John, T.**, *Intelligence-Led Policing, managerialism and community engagement: Competing priorities and the role of the national intelligence model in the UK*, *Policing and Society*, No. 16/1, p. 68. На пример, заснивајући своју активност на приступу да је за велики број злочина одговоран релативно мали број обавештајно интересантних преступника, те концентришући проактивне полицијске тактике (контрола лица, коришћење информатора и др.) на обавештајно најинтересантније преступнике, у пракси се показало веома успешним за смањење стопе криминала. Тако, након примене оваквог приступа у полицијским организацијама у Кенту (Велика Британија), стопа криминала је опала за 25% за три године рада.

²⁷⁹ **McGarrell, E.F., Freilich, J.D., & Chermak, S.**, *Intelligence-Led Policing as a framework for responding to terrorism*, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23/2, 2007, p.143.

²⁸⁰ **Kelling, G.L. & Bratton, W.J.**, *Policing Terrorism*, *Civic Bulletin*, No 43. 2006, p. 6.

3.2 Полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама: појам и дефинисање

Полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама (*Intelligence Led Policing* – скраћено ILP) је у свом изворном облику развијен у Кенту (*Kent – United Kingdom*), док је касније своју примену нашао и у Сједињеним Америчким Државама (*USA*). Овај модел организације полицијске делатности је веома популаран, нарочито у овој деценији, где су се многе полицијске организације, као и високошколске установе залагале за имплементацију (као и увођење студија) полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.²⁸¹ Упркос својој популарности, ефективност и/или ефикасност овог модела организације полиције, није довољно тестирана. Заиста, не постоји ни стандардна дефиниција овог приступа (*Intelligence Led Policing*), што за последицу има то да се полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама доживљава и „урамљује“ различито, и то у зависности од перспективе многобројних научника и практичара.

У Великој Британији се полицијски рад вођен обавештајним подацима (*Intelligence Led Policing – ILP*) примењује као посебна полицијска пракса која укључује идентификацију и праћење „хроничних“ преступника и развијање стратегије у складу са тим обавештајним радом.²⁸² Од 2000. године, полицијски рад вођен обавештајним подацима – ILP, је дефинисан као концепт на коме почива модел Националног криминалистичко-обавештајног рада (*The National Intelligence Model – NIM*).

На почетку морамо нагласити да не постоји стандардна дефиниција и јединствен приступ у функционисању полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, те и даље постоји недостатак јасноће у агенцијама за примену закона о томе шта је полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама, какве циљеве има и жели да постигне, али и како треба да функционише.²⁸³

---

²⁸¹ Тако истучу: **Anderson, R.**, "Intelligence-Led Policing: A British Perspective", In: Smith, A. (Ed.), *Intelligence-led policing: International perspectives on in the 21st century policing* (pp. 5-8), Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts, 1997. **Baker, T.E.**, *Intelligence-led policing: Leadership, strategies and tactics*, Flushing, NY: Looseleaf Law Publications, 2009. **Cope, N.**, *Intelligence Led Policing or Policing Led Intelligence?: Integrating Volume Crime Analysis into Policing*, *British Journal of Criminology* No 44(2)/2004, pp. 188-203. **Maguire, M.**, *Policing by risks and targets: Some dimensions and implications of intelligence-led crime control*, *Policing and Society* No. 9/2000, pp. 315-336. **McGarrell, E.F., Freilich, J.D. & Chermak, S.**, *Intelligence-led policing as a framework for responding to terrorism*, *Journal of Contemporary Criminal Justice* No. 23(2)/2007, pp. 142-158. **Peterson, M.**, *Intelligence-led policing: The new intelligence architecture*, Washington DC (USA), Bureau of Justice Assistance, 2005. **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008.

²⁸² **McGarrell, E.-Freilich, J.- Chermak, S.**, *Intelligence-Led Policing as a Framework for Responding to Terrorism*, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol.23, No. 2, pp. 142-158. Овај приступ је заснован на проблемски оријентисаној стратегији коришћеној у подручјима Кент (*Kent*) и Нортамбрија (*Northumbria*). У контексту сузбијања крађе моторних возила и кривичних дела против имовине, полицијска управа подручја Кент је прослеђивала случајеве мањег значаја другим институцијама, што је омогућило више времена за рад фокусиран на кривична дела против имовине већег значаја. Уместо да реактивно реагују на појединачне случајеве, систематска анализа случајева имала је за резултат идентификовање обрасца који је показао да је мали број криминалаца био одговоран за непропорционално велики број крађа возила у тој области. Такође, утврђено је које су то посебно проблематичне области и ко од грађана је био вишеструко викимизован извршењем ових кривичних дела. Више о томе видети у: **Collier, P.**, *Policing and the intelligent application of knowledge*, *Public Money & Management*, Vol. 26, No. 2. 2006, pp. 109-116.

²⁸³ Иако академска јавност користи исту концептуализацију за највећи део овог модела, они сам оквир виде другачије. Тако, неки теоретичари виде овакав модел као начин за борбу против тероризма, док га други виде као нов начин рада полиције који је примењљив на све врсте криминалитета. Поједини виде овакав полицијски рад као оперативно и тактичко коришћење криминалистичко-обавештајних информација, док четврта група види полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним

Иако ћемо у овом поглављу представити неколико дефиниција и перспектива, два приступа изнетих од стране еминентних стручњака из ове области – Ретклифа (*Ratcliffe*) и Картера (*Carter*), а који су доминантни у академској литератури, узећемо као основе за овај рад и даље аргументе.

Ретклиф дефинише полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама на следећи начин: „*ILP представља пословни модел и управљачку филозофију где су анализа података и криминалистичко-обавештајни рад од кључног значаја за објективно доношење одлука оквир који омогућава смањење броја кривичних дела и проблема, поремећаја и превенцију кроз стратегијско пословање (управљање) и ефективну примену стратегија које су усмерене на обавештајно интересантне и озбиљне преступнике*“.²⁸⁴

Аутори Картер и Картер (*Carter & Carter*) за модел полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама предлажу следећу дефиницију: „*прикупљање и анализа информација у вези са криминалом и условима који доприносе криминалу, што за резултат има делотворан криминалистичко-обавештајни производ намењен да помогне агенцијама за спровођење закона у развоју тактичког одговора на претње и/или стратешког планирања у вези са настанком или променом претњи*“.²⁸⁵

Криминално окружење је, како смо видели, одлучујући фактор у избору модела полицијских активности. Полицијске организације не раде, нити пружају законом дефинисане услуге у вакуму. Њихов рад је веома сложен,²⁸⁶ не рутински и у нестабилним срединама,²⁸⁷ као и у ризичном друштву.²⁸⁸ О’Шеј (O’Shea) наводи да због тога „полицијске организације раде и доносе одлуке у окружењу које карактерише несигурност“²⁸⁹ Они прикупљају информације које трансформишу у искористив формат, а затим их дистрибуирају релевантним људима у циљу смањења неизвесности. Речју, полиција прикупља информације које кроз аналитичке методе обрађује и даје производ који ће имати утицаја у смањењу неизвесности у полицијском деловању као више-ефективно и више-ефикасно доношење одлука и реакцију. У том смислу, полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама, у последњој

информацијама као део или помак (напредак) у односу на проблемски оријентисан рад полиције, полицијски рад оријентисан према заједници и/или компстат.

²⁸⁴ **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008, p. 89. Такође, Реткли у раду са Гуидетијом (*Ratcliffe and Guidetti*) за ILP наводе: "полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама јесте концептуални оквир за обављање полицијских послова. То није засићена тактика патролирања, нити стратегија смањења криминала кроз ситуациону превенцију. Уместо тога, то је пословни модел и процес организовања информација, који омогућава полицијским агенцијама да боље разумеју проблем криминалитета и да узму (ангажују) потребну меру расположивих ресурса, како би могли да одлучују о примени најбоље дизајнираних тактика или стратегија за превенцију и контролу криминалитета." Ово према: **Ratcliffe, J.H.** – **Guidetti, R.**, *State Police Investigative Structure and the Adoption of Intelligence-Led Policing*, *Policing – An International Journal of Police Strategies and Management*, 2007. Доступно на интернет сајту: www.jratcliffe.net

²⁸⁵ **Carter, D.L. & Carter, J.G.**, *Intelligence-led Policing: Conceptual Considerations for public policy*, *Criminal Justice Policy Review*, 20(3), 2009, p. 312.

²⁸⁶ **Wilson, J.Q.**, *Varieties of police behavior: The management of law and order in eight communities*, Cambridge, Harvard University Press, 1968. www.radford.edu/~tburke/Burke/varieties.pdf (прегледан 28.11.2012.)

²⁸⁷ **Burns, T. & Stalker, G.M.**, *The management of innovation*, Tavistock Publications, London, 1961.

²⁸⁸ **Ericson, R.V. & Haggerty, K.D.**, *Policing the risk society*, Toronto (Canada), University of Toronto Press, 1997.

²⁸⁹ **O’Shea, T.C.**, "Analyzing police department data: How and how well police officers and police departments manage the data they collect", In: L.J.Moriarty & D.L. Carter (Eds.), *Criminal justice technology in the 21st century*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, 1998, p. 83.

деценији, је популаризован као најновији, најефикаснији и најефективнији полицијски модел.²⁹⁰

Milligan, Clemente, и Schader,²⁹¹ дефинишу полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама као стратегију управљања у агенцијама за спровођење закона, а у циљу прикупљања, анализирања и прослеђивања криминалистичко-обавештајних информација како би се ефикасно повезали кривична дела са преступницима који су починили те акте.

Wiggett, Walters, O'Hanlon и Ritchie,²⁹² наводе да полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама омогућава јасно разумевање криминала, разлучивање који су криминалци активни, који су злочини повезани и где постоји вероватноћа да ће бити извршени. Даље, ови аутори наводе да полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама омогућава да драгоцени ресурси буду ефикасније усмерени ка тренутним изазовима и новим трендовима, обезбеђујући најбоље могућности за позитивну интервенцију.²⁹³

Међу малобројним настојањима дефинисања полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама у домаћој теоријској и стручној литератури, издваја се Симоновићева дефиниција, који у дефинисању криминалистичко-обавештајне делатности обједињава материјалну (функционалну) и формалну (организациону) компоненту, наводећи да је овај модел рада полицијска (истражна) делатност и нов приступ (филозофија) у раду криминалистичке полиције, која подразумева изградњу система и стварање правних, организационих, кадровских и техничких могућности и претпоставки којима ће се осигурати стандардизовано, континуирано (јавно и потајно) прикупљање безбедносно интересантних података, као и њихово вредновање, анализирање и прослеђивање с циљем подршке процесу одлучивања и деловања у сузбијању криминала на свим нивоима.²⁹⁴

На крају, академска јавност (Ratcliffe;²⁹⁵ Ratcliffe & Guidetti;²⁹⁶ Carter & Carter;²⁹⁷ Scheider и др.;²⁹⁸) као и стручна јавност (BJA;²⁹⁹ Fuentes;³⁰⁰ Guidetti & Martinelli;³⁰¹) се

---

²⁹⁰ Тако према: **Gül Zakir**, *A Partial test of the Intelligence-Led Policing Model*, Kent State University, 2009, p.12.

²⁹¹ **Milligan, D., Clemente, B., & Schader, M.**, *Intelligence-Led Policing Tool: intelligence-led policing technology for state and local law enforcement agencies*, Center for Criminal Justice Technology, Falls Church, VA, 2006, pp. 1-2.

²⁹² **Wiggett, A.E. Walters, A.E., O'Hanlon, L., & Ritchie, F.H.**, *Forensic science society spring meeting 2002: Intelligence, Science and Justice*, 43(2), 2002, p. 113.

²⁹³ *Ibid*, p. 113.

²⁹⁴ **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика - треће измењено и допуњено издање*, (Правни факултет), Крагујевац, стр. 25. У том смислу, Симоновић наглашава да криминалистичко-обавештајни рад представља интеграцију сазнања из области стратешког менаџмента, планирања, обавештајне делатности, криминологије, криминалистике, коришћења савремених компјутерских аналитичких програма као и технологија из области техничког надзора комуникација. То је, како истиче, сложен систем са аспекта структуре (организација), функције (деловање), техничке подршке (базе података, софтвери, службе и опрема за надзор комуникација), логистике и при том, што је веома важно, мора да поштује и уважава људска права и слободе.

²⁹⁵ **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008

²⁹⁶ **Ratcliffe, J.H., & Guidetti, R.A.**, *State Police Investigative Structure and the Adoption of Intelligence-led Policing*, *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 31(1), 2008;

²⁹⁷ **Carter, D.L. & Carter, J.G.**, *Intelligence-led Policing: Conceptual Considerations for public policy*, *Criminal Justice Policy Review*, 20(3), 2009

²⁹⁸ **Scheider, M.C., Chapman, R. & Schapiro, A.**, *Towards the unification of policing innovations under community policing*, *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 32(4), 2009;

²⁹⁹ **Bureau of Justice Assistance – BJA**, *Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture*, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Washington, D.C., 2005;

³⁰⁰ **Fuentes, J.R.**, *New Jersey State Police Practical Guide to Intelligence-Led Policing*, New Jersey State Police, 2006. Доступно на адреси: http://www.state.nj.us/njsp/divorg/invest/pdf/njsp_ilpguide_010907.pdf (преглед 12.06.2013.)

слажу да полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама није само нов полицијски рад, већ и нова чињеница која захтева промену у управљању полицијским организацијама, промену организационе структуре, па чак и *дан-за-дан* полицијске операције.

3.3 Теоријски модели полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама

У научној и стручној литератури, полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама је конципиран (осмишљен) кроз два водећа приступа: *први*, теоријски конципиран од стране *Ratcliffe* тзв. „3-и“ модел,³⁰² и *други*, конципиран од стране *Carter & Carter*.³⁰³ Оба модела износе сличне филозофске карактеристике, али далеко важније су карактеристике које утичу на то како ће агенције за примену закона тумачити полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама и на тај начин исти и усвојити.

3.3.1 Теоријски концепт полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама: Ретклифов 3-и Модел (*Three-i Modell*)

У теоријским радовима Ретклиф дефинише полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама на следећи начин: *пословни модел и управљачку филозофију где су анализа података и криминалистичко-обавештајни рад од кључног значаја за објективно доношење одлука оквир који омогућава смањење броја кривичних дела и проблема, поремећаја и превенцију кроз стратегијско пословање (управљање) и ефективну примену стратегија које су усмерене на обавештајно интересантне и озбиљне преступнике*.³⁰⁴

Начин на који треба да функционише полицијски рад вођен обавештајним подацима у литератури се описује као **3-и модел** (*Three-i Modell*). Назив је добио од почетних слова енглеских речи: ***interpret*** (протумачити-тумачење); ***influence*** (утицај); ***impact*** (деловање).³⁰⁵ То је пословни модел који тражи да се ефикасност споји са рационалним приступом. Ретклиф наводи да је „крајњи стадијум полицијског рада вођеног обавештајним подацима (ILP) покушај да се смањи утицај криминала, било кроз превенцију или спречавање, или ефикасним распоређивањем кривично-правног система.“³⁰⁶ *Три-и модел* представља једноставан, али и уједно и широко примењљив концептуални оквир за полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама, за који се верује да ће бити примењљив за већину полицијских

---

³⁰¹ **Guideti, R.A. & Martinelli, T.J.**, *Intelligence-Led Policing – A Strategic Framework*, Police Chief Magazine, 2009. Доступно на адреси: http://www.policechiefmagazine.org/magazine/index.cfm?fuseaction=display_arch&article_id=1918&issue_id=102009

³⁰² **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence-Led Policing*, Willan Publishing: Cullompton, UK, 2008.

³⁰³ **Carter, D.L. & Carter, J.G.**, *Intelligence-led Policing: Conceptual Considerations for public policy*, Criminal Justice Policy Review, 20(3), 2009, pp. 310-325.

³⁰⁴ **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008, p. 89.

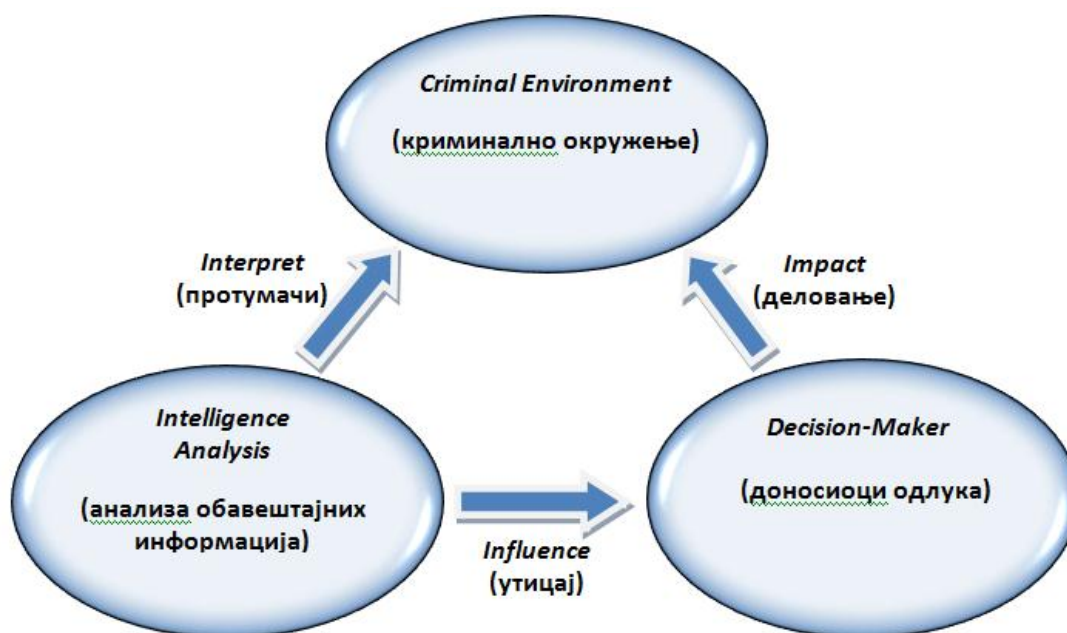
³⁰⁵ **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence-Led Policing*, Collompton, Devon, UK (Willan Publishing), 2008, p. 110.

³⁰⁶ *Ibid*, p. 112.

агенција.³⁰⁷ Поједностављено речено, у оквиру овог модела кључну улогу имају аналитичари који тумаче криминално окружење, са циљем да одреде ко су главни актери у тој средини и које су то значајне претње, након чега ће својим анализама утицати на доносиоце одлука, који заузврат доносе одлуке и постављају смернице за деловање на криминално окружење.

Различит од проблемски оријентисаног полицијског рада, полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама свој фокус има и на обавештајно интересантне и озбиљне преступнике, а не само на проблеме. Такође, супротно од полицијског рада оријентисаног према заједници, хијерархија (и централизација) је подржана, док решавање проблема криминала са заједницом није.

Приказ интеракције процеса и компоненти овог модела можемо видети на *Слици II-1*:

Слика II-1: 3-и (три-и) модел: основне компоненте и процеси³⁰⁸

Ретклиф сматра да 3-и модел пружа комплетну слику и има за циљ да ухапси обавештајно интересантне и озбиљне преступнике како би се смањило криминал. Да би се до тог циља дошло, аналитичари и анализе имају критичну улогу да утичу на доносиоце одлука како би они својим одлукама постигли ефикаснији учинак у криминалном окружењу. Овај модел, како Ретклиф наводи, треба применити у целини. Јасно, потребно је да сва три процеса (тј. тумачење, утицај и деловање) буду укључени. Одсуство било којег од ових процеса може довести до неуспеха, односно до неефикасности и нежељених резултата.³⁰⁹

У тексту који следи, даћемо детаљније информације о главним компонентама 3-и модела (анализа обавештајних информација, доношење одлука и криминално окружење), као и процесима (тумачење, утицај и деловање).

Криминално окружење – у полицијском раду вођеном криминалистичко-обавештајним информацијама, криминално окружење представља константу за

³⁰⁷ *Ibid*, p. 114.

³⁰⁸ Преузето и модификовано од: **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence-Led Policing*, Collompton, Devon, UK (Willan Publishing), 2008, p. 110.

³⁰⁹ *Ibid*, pp. 109-114.

оперативно окружење полиције. Иако је динамично и флуидно, непрестано мења облик, састав и величину, остаје реалност да ће криминално окружење полиција непрестано тумачити и схватати, како би била ефикасна.³¹⁰

За различите нивое полицијских организација, криминално окружење које треба протумачити може бити другачије. На пример, локална полицијска јединица ће имати различито криминално окружење у поређењу са националном полицијском јединицом за дроге. Међутим, иако постоје значајне разлике (али и поклапања) у врсти криминалног окружења које треба да се протумачи, принцип остаје исти, јер сваки ниво полицијских организација је суочен са изазовним криминалним окружењем које је динамично, има различито чланство и структуру, а то се правилним тумачењем и доношењем одлука за утицање, надајмо се, може мењати.

Анализа информација – је важан атрибут полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, јер без анализе прикупљене информације не значе ништа.³¹¹ Међутим, постоје и разлике међу теоретичарима о значају анализе прикупљених информација. Петерсон је навео да без анализе не постоји криминалистичко-обавештајна информација. То није оно што је прикупљено, већ је то оно што је произведено након прикупљања, тј. процене и анализе прикупљених информација.³¹² Ретклиф, пак са друге стране, сматра да иако формула *подаци + анализе = обавештајна информација* изгледа добро, то не представља реалност, те зато предлаже DIKW хијерархијски приступ у свом моделу.³¹³ Он објашњава ову хијерархију са примером: „компјутерске евиденције су *подаци (data)*... Када аналитичар приступи подацима (и анализира их), онда то постаје *информација (information)*... Ако аналитичар накнадно разговара са детективом (истражитељем) и подели те информације... ова колективна мудрост постаје *знање (knowledge)*... Коначно, када аналитичар и детектив (истражитељ) пруже своје знање вишем руководиоцу.... онда ово знање постаје криминалистичко-обавештајни продукт (*intelligence*).³¹⁴ Речју, анализа додаје нову вредност свим прикупљеним информацијама и представља значајни производ за кориснике – доносиоце одлука.

У оквиру *3-и модела*, анализа информација представља компоненту која има две значајне улоге: да тумачи криминално окружење и дистрибуира (шири) своје продукте који могу обликовати начин размишљања доносилаца одлука.

Тумачење криминалног окружења – колико су системи, људи, аналитички алати, као и колективно размишљање у ситуацији да протумаче криминално окружење, не зависи само од улагања у кадрове, алате и системе, већ и од разумевања функције и ограничења криминалистичко-обавештајне делатности.

---

³¹⁰ **Ratcliffe, H.J.**, *Intelligence-led policing*, Trends and Issues in Crime and Criminal Justice, No. 248, Australian Institute of Criminology, 2003, p. 3.

³¹¹ Тако према: **Boba, R.**, *Crime analysis and crime mapping*, Thousand Oaks, CA, Sage, 2005. **Cope, N.**, *Intelligence Led Policing or Policing Led Intelligence?: Integrating Volume Crime Analysis into Policing*, British Journal of Criminology No 44(2)/2004, pp. 188-203. **International Association of Chiefs of Police – IACP**, Criminal intelligence sharing: A National plan for intelligence-led policing at the local, state and federal levels (IACP Intelligence Summit), 2002. **Maguire, M.**, *Policing by risks and targets: Some dimensions and implications of intelligence-led crime control*, Policing and Society No. 9/2000, pp. 315-336. **Peterson, M.**, *Intelligence-led policing: The new intelligence architecture*, Washington DC (USA), Bureau of Justice Assistance, 2005. **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008.

³¹² **Peterson, M.**, *Intelligence-led policing: The new intelligence architecture*, Washington DC (USA), Bureau of Justice Assistance, 2005. p. 3.

³¹³ DIKW је такође позната под називима: "*Wisdom Hierarchy*"; "*Knowledge Hierarchy*"; "*Information Hierarchy*", као и "*Knowledge Pyramid*". DIKW представља акроним од енглеских речи: **Data** (податак), **Information** (информација), **Knowledge** (знање) **Wisdom** (мудрост). Више о DIKW видети у трећем поглављу.

³¹⁴ **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008. p.99.

Према Ретклифу, анализа и прецизно тумачење криминалног окружења су од суштинског значаја за полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама у контроли криминалне делатности.³¹⁵

Тумачење криминалног окружења не представља само буквално бројање криминала,³¹⁶ оно захтева и правилно коришћење таквих информација са циљем да их претвори у искористив формат који се назива криминалистичко-обавештајни производ.³¹⁷

Утицај на доносиоце одлука – анализа није само буквално бројање криминала, тако и само тумачење криминалног окружења није довољно, већ је подједнако важно да се производом овакве делатности утиче на доносиоце одлука.

Шта више, аналитичари треба да одреде који доносиоци одлука ће имати утицај на криминално окружење и преступнике, те покушати да утичу на њих, а не само да их обавесте. Другим речима, анализирани подаци треба ефикасно дистрибуирати одговарајућим доносиоцима одлука. Међутим, понекад и наизглед најједноставније дистрибуирање информација је уметност. Вероватно је немогуће на овом месту набројати број пропуста који су се догодили због немогућности криминалистичко-обавештајне службе да „прода“ свој производ, или неспремности доносилаца одлука (корисника) да признају вредност производа.³¹⁸

Донесиоци одлука и доношење одлука – представљају људи и институције који могу да имају утицај на криминално окружење.³¹⁹ Доношење одлука у агенцијама за спровођење закона је много више критично и осетљиво у односу на многе друге институције, али да се упркос томе, многе одлуке доносе у окружењу у којем се циљеви, ограничења и могуће последице не знају прецизно. За разлику од других доносилаца одлука у систему кривичног правосуђа (нпр., јавни тужиоци, судије и др.), полицајци доносе одлуке у контексту „смањене видљивости“.³²⁰ Такве одлуке се не доносе у „вакуму“ те може утицати на живот као и слободе и права грађана.³²¹ Дакле, полиција понекад има и комплексне и супротстављене улоге и одговорности.³²²

³¹⁵ **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008. p. 115.

³¹⁶ **O'Shea, T.C.**, "Analyzing police department data: How and how well police officers and police departments manage the data they collect", In: L.J.Moriarty & D.L. Carter (Eds.), *Criminal justice technology in the 21st century*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, 1998, p. 83.

³¹⁷ **Peterson, M.**, *Intelligence-led policing: The new intelligence architecture*, Washington DC (USA), Bureau of Justice Assistance, 2005.

³¹⁸ Криминалистичко-обавештајна служба мора да се такмичи и са другим притисцима на доносиоце одлука. На пример, руководиоца полиције може имати објективан криминалистичко-обавештајни производ који као мету има одређену групу преступника, али може бити ограничен у предузимању делатности разлозима разне природе (какви су могуће негативне реакције у заједници; притисака из медија или финансијских ограничења...). То значи да чак и добре криминалистичко-обавештајне информације морају да се такмиче и да на одговарајући начин утичу на доносиоце одлука. На овом месту је потребно истаћи и чињеницу да се у иностраној литератури истиче да није нужно да доносиоци одлука раде за полицију. Напротив, све више, преко партнерстава са локалном заједницом и другим мултидисциплинарним приступима, доносиоци одлука постоје и ван полицијске службе. Свеобухватан криминалистичко-обавештајни систем може препознати и имати утицај на широк спектар интерних и екстерних доносилаца одлука. Тако према: **Ratcliffe, H.J.**, *Intelligence-led policing*, Trends and Issues in Crime and Criminal Justice, No. 248, Australian Institute of Criminology, 2003, p. 4.

³¹⁹ Ретклиф истиче да постоји и низ потенцијалних доносилаца одлука унутар и изван полицијске службе, укључујући и полицајце на улицама, више полицијске руководиоце, актере из приватног сектора и индустрије, као и друга заинтересована лица (било самоиницијативно или из других безбедносних мрежа). Опширније у: **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008. pp. 142-143.

³²⁰ **Smith, A.D. & Visher, C.**, *Street-level justice: Situational determinants of police arrest decisions*, Social Problems No. 29(2)/1981, p. 167.

³²¹ **Walker, S.**, *The police in America: An introduction (2nd ed.)*, New York (McGraw Hill), 1992, p. 218.

³²² **White, M.D.**, *Current issues and controversies in policing*, Boston (Pearson Allyn and Bacon), 2007, p. 174.

Петрил и Дел Багно (*Petrillo and DelBagno*), дефинишу одлучивање као свестан процес и бирање правца деловања између две или више алтернатива, у циљу постизања жељеног резултата.³²³ Они такође истичу да одлучивање може да варира у зависности од једноставности или сложености одлуке и њеног утицаја на друге.

Понекад је доношење одлука критичан моменат, јер оне могу утицати на живот или смрт. Није битно да ли је доносилац одлуке руководилац високог нивоа или нижег нивоа (нпр., полицајац позорник).³²⁴ Поред тога, одлука може да има широк спектар утицаја (како позитивне – тако и негативне), а њихов утицај се може одразити на преступнике, грађане и њихова права, али и за саме полицијске службенике.

Прецизно циљање полицијских активности на криминална жаришта (*hot spots*) и „вршење време“ вршења криминалних делатности (*hot times*) има значајану подршку техникама за контролу криминала,³²⁵ али то захтева неопходне криминалистичко-обавештајне информације (у овом случају жаришта и временску распрострањеност извршења кривичних дела) да доносиоци одлука правилно разумеју информације, пронађу пут и одговоре на те информације.

На претходно описан начин, полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама, помаже да се смање непознанице или информационе празнине, даје повратне информације и побољшава ефикасно доношење одлука.³²⁶

Деловање на криминално окружење – цео процес, односно *3-и модел*, има малу вредност ако у последњем стадијуму доносилац одлуке не може деловати (утицати) на криминално окружење и произведе жељени ефекат смањења криминала. Наравно да у овом процесу постоје извесна ограничења која утичу на полицијски рад и могућност да се значајно смањи стопа криминала, али то не значи да се не може постићи било какав успех, односно да постигну свој максимално могући ефекат у овом процесу.³²⁷

3.3.2 Теоријски концепт полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама: *Carter & Carter модел*

Приказ теоријског концепта полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, као и код претходног, започећемо дефиницијом аутора. Тако, *Carter & Carter* модел полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама дефинишу као: *прикупљање и анализа информација у вези са криминалом и условима који доприносе криминалу, што за резултат има делотворан криминалистичко-обавештајни производ намењен да помогне агенцијама за*

³²³ **Petrillo, M.A. & DelBagno, D.R.**, *The new age of police supervision and management: A behavioral concept*, Flushing, NY (Looseleaf Law Publications), 2001, pp. 93-94.

³²⁴ Менинг и Хавкинс (Manning and Hawkins) у свом раду наводе да постоје три врсте одлука: прва од њих је "улична" одлука, која је у основи донета на основу примарних података; друга, представља тзв. "папир" одлуку која се спроводи од стране истражитеља, јединица унутрашњих послова и других који се баве обрађеним подацима одређених случајева; и коначно, постоје политичке или административне (управне) одлуке. Тако према: **Manning, P. & Hawkins, K.**, "Police decision-making", in: M. Weatheritt (Ed.), *Police research: Some future prospects* (pp. 139-156), Aldershot, UK, (Avebury), 1989, p. 150.

³²⁵ **Sherman, L.W. – Gottfredson, D. – MacKenzie, D. – Eck, J. – Reuter, P. & Bushway, S.**, *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*, National Institute of Justice, Washington DC, 1998.

³²⁶ **Baker, T.E.**, *Intelligence-led policing: Leadership, strategies and tactics*, Flushing, NY, (Looseleaf Law Publications), 2009, p. 121.

³²⁷ **Ratcliffe, H.J.**, *Intelligence-led policing*, Trends and Issues in Crime and Criminal Justice, No. 248, Australian Institute of Criminology, 2003, p. 4.

спровођење закона у развоју тактичког одговора на претње и/или стратешког планирања у вези са настанком или променом претњи.³²⁸

Модел полицијског рада вођен криминалистичко-обавештајним информацијама према *Carter & Carter*, као полазну основу има претњу, где велику улогу имају и питања (забринутости, страхови) заједнице. Слика II-2 илуструје концептуални темељ полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама према овим ауторима, који у себи инкорпорира најбоље праксе научене из модела полиције у заједници (*Community Policing*) и проблемски оријентисаног рада (*Problem Oriented Policing*), анализу криминала и криминалистичко-обавештајну анализу, NCISP,³²⁹ приступ *све претње* (*all-threats*) и *сви злочини* (*all-crimes*), као и коришћење извештаја о сумњивим активностима (*SARs*).

Слика II-2: Концептуална основа *Carter & Carter* модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама³³⁰

Модел који је представљен од стране *Carter & Carter* је у основи начин функционисања агенција за примену закона у САД који је препоручен у више федералних докумената, од којих је најзначајнији NCISP. Такође, морамо приметити да су аутори у дефинисању и опису овог модела у значајној мери користили као теоријску основу Ретклифов *3i модел*, као и дистинкцију (различитост), али и критику Ретклифовог *3i модела* (који је од стране већине теоретичара прихваћен као теоријска

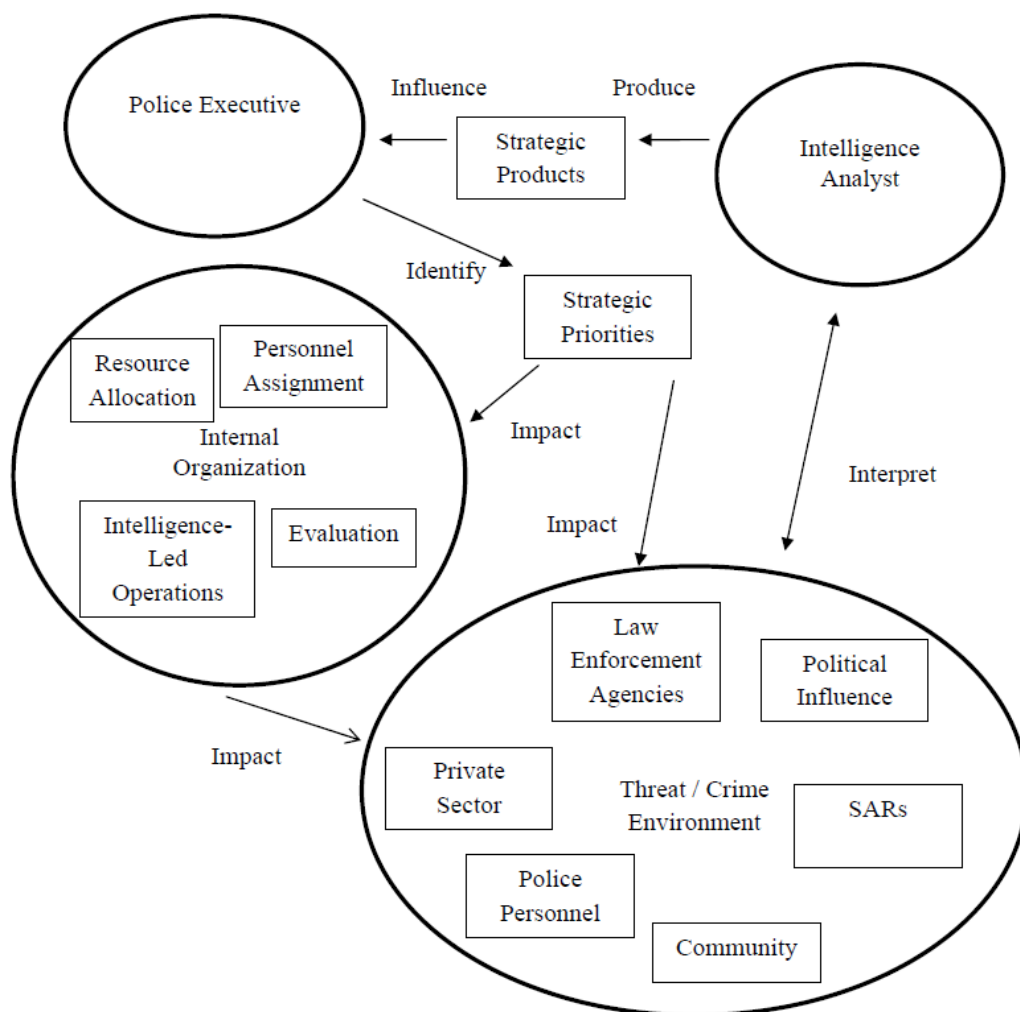
³²⁸ **Carter, D.L. & Carter, J.G.**, *Intelligence-led Policing: Conceptual Considerations for public policy*, Criminal Justice Policy Review, 20(3), 2009, p. 312.

³²⁹ **The National Criminal Intelligence Sharing Plan – NCISP**, Национални криминалистичко-обавештајни план за размену информација је доступан на интернет адреси: <http://www.fas.org/irp/agency/doj/ncisp.pdf> (преглед 10.10.2013.). Намера NCISP је био да омогући агенцијама за примену закона (посебно оних који нису имали успостављену криминалистичко-обавештајну функцију) са потребним алатима и средствима за развој, прикупљање, приступ, примање и дељење криминалистичко-обавештајних информација. Да би то остварили, овај план је успоставио низ националних стандарда који су прихваћени од професионалне (стручне) јавности агенција за примену закона (**Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 44). Такође, план има значајну улогу и утицај на организациону архитектуру, филозофију дељења информација и обуку у агенцијама за примену закона у САД. Једна од кључних препорука из NCISP је да агенције у САД усвоје ILP модел, односно „да пружи доносиоцима одлука потребне информације како би заштитили безбедност грађана“ (NCISP, p. v).

³³⁰ Извор: **Carter, G.J.**, *Policing Innovation: Exploring the Adoption of Intelligence-Led Policing* (Dissertation), Michigan State University, 2011, p. 41.

основа полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, а уједно и на референтној листи један од најцитиранијих).

Детаљна схема *Carter & Carter* модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама је приказан у *Слици II-3*:

Слика II-3: Детаљна схема *Carter & Carter Intelligence-led policing* модела³³¹

У приказу, односно опису овог модела, аутори користе шест кључних премиса из Ретклифовог *3i* модела, са којима упоређују своја кључна становишта. Наведене премисе су следеће:

1. **фокус на претњу насупрот фокусу на криминал:** Ретклифово дефинисање полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама се фокусира на „криминал“ и „обавештајно интересантне“ и озбиљне преступнике. У овом приступу, овакав модел има за циљ да спречи уличне злочине (нпр., пљачке и разбојништва) и циља сталне преступнике. *Carter & Carter* модел полицијског рада вођен криминалистичко-обавештајним информацијама свакако има утицаја на улични криминал, међутим, главни „погон“ за овакву активност представља **претња**. Према томе, *Carter & Carter* модел је заснован на принципу *све претње* (*all-threats*) и *сви злочини* (*all-crimes*). Уместо фокусирања на инциденте који су се

³³¹ Извор: **Carter, G.J.**, *Policing Innovation: Exploring the Adoption of Intelligence-Led Policing* (Dissertation), Michigan State University, 2011, p. 42.

већ догодили, овим моделом се наглашавају сумњива понашања, специфичне претње, комплексни криминал и улични злочини.³³² Ретклифов *3i модел* је у основи развијен на инциденту као полазној основи и превенцији криминала и уличних поремећаја. Овај приступ је у складу са *CompStat* парадигмом, односно да се кроз анализу и мапирање криминала, заједно са статистикама криминала, развије криминалистичко-обавештајни производ.³³³

2. **криминалистичко-обавештајна анализа насупрот анализи криминала:** у овом случају, Реклифов модел више личи на *CompStat* са аналитичком компонентом, с обзиром да анализа криминала и криминалистичко-обавештајна анализа нису исто.³³⁴
3. **хијерархија ИЛР од врха до дна:** значајна премиса оба модела је хијерархијски приступ од врха до дна, односно одређивање стратешких и оперативних приоритета су ексклузивно право високих руководилаца. Управо овакав приступ може да има негативне ефекте по криминалистичко-обавештајног аналитичара који у оваквом окружењу (од врха до дна) треба да утиче на доносиоце одлука – што је, признаћемо, тежак задатак.
4. **проширење „криминалног окружења“:** „криминално окружење“ представља премису која је веома важна у дистинкцији ових модела. У *3i моделу* „криминално окружење“ представља информације о варијаблама као што су локације, извршиоци, становања извршилаца, њихов криминални развој као и расну (као и другу) хетерогеност. У складу са *Carter & Carter моделом*, аналитичари не само да ће извући информације из таквог криминалног окружења, већ и из много ширег „информационог окружења“.³³⁵ Информационо окружење обухвата прикупљање информација из поменутог „криминалног окружења“, али и организација приватног сектора, чланова заједнице, политичара, отворених извора информација као и других агенција за спровођење закона. Такође, концептуализација криминалног окружења у *3i моделу* је ограничена на једну надлежност где се криминалитет и други поремећаји јављају. Аналитичари и истражитељи фокусирају своју истрагу и размену информација са лицима из одређених области (нпр., патролним полицајцима одређеног региона, сведоцима или другим лицима која могу допринети својим информацијама и сл.). Иако се овакав приступ доказао у многим полицијским организацијама, фокус је на инцидентима који су се већ догодили.

---

³³² *Ibid*, р. 32. Како аутори овог модела тврде, криминалистичко-обавештајни аналитичари снабдевају надлежне руководиоце са квалитетним криминалистичко-обавештајним производима који омогућавају да се развију стратешки и оперативни приоритети за алокацију ресурса као и свих аспеката полицијских операција. Криминалистичко-обавештајни аналитичари ће информације извући из база података више агенција за примену закона, заједнице, отворених извора информација, приватног сектора, као и других организација неопходних за аналитички процес.

³³³ Оваквим приступом криминалистичко-обавештајни аналитичари су ближи изгледу аналитичара криминала, те и ако имају, то је мало утицаја на надлежне руководиоце. Такође, резултат њиховог рада је производ оријентисан према актуелној истрази.

³³⁴ Анализа криминала је вођена извршеним злочиним и обухвата специфичне варијабле злочина (нпр., локације убистава, места становања криминалаца) са намером да се спрече будући злочини, обезбеде контекст извршених злочина и помогне хапшењу извршилаца. Тако, анализа криминала има ограничене могућности за информисање доносиоца одлука о стратешким приоритетима. Насупрот томе, криминалистичко-обавештајна анализа за свој фокус има претњу и ослања се на анализу информација из широког спектра извора информација. То не значи да се ове две анализе међусобно искључују јер су обе саставни део крим.-обавештајног процеса. Више о аналитичкој компоненти крим.-обавештајног процеса биће речи у *трећем делу* овог рада.

³³⁵ **Carter, G.J.**, *Policing Innovation: Exploring the Adoption of Intelligence-Led Policing* (Dissertation), Michigan State University, 2011, р. 39.

Штавише, овај модел види полицијске филозофије као оперативно независне једне од других.³³⁶

5. **проток информација („Push“ насупрот „Pull“ протоку информација):** Начин (тип) размене информација које се деле у оквиру и између агенција за спровођење закона је важна карактеристика у имплементацији модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама. Ретклиф објашњава 3i као модел „повући (pull)“ протока информација између аналитичара и „криминалног окружења“, а што је супротно од „погурати (push)“ модела протока информација. Речју, *повући (pull)* модел протока информација се јавља када особа захтева и прими одређену информацију. Ако се информације шаљу сходно очекиваним потребама особе, или одговор особе укључује информације које нису директно тражене, размена информација се карактерише као *погурати (push)* модел.³³⁷
6. **однос полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама и полицијског рада у заједници:** Рад полиције у заједници (*Community Policing*) представља срж *Carter & Carter* модела. Значајно је и нагласити да у својим радовима Ретклиф види различите полицијске филозофије, као што су *Problem-oriented Policing*, *Community Policing* и *CompStat* као оперативно независни један од другог, док *Carter & Carter* модел види различите полицијске филозофије као основ за имплементацију полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама. На тај начин, такав модел извлачи најбоље праксе из ових постојећих филозофија и у исте инкорпорира јединствену аналитичку и превентивну компоненту.³³⁸

Ради лакшег праћења и прегледности представљених теоријских модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, на овом месту ћемо кроз табеларни приказ дати кратак преглед кључних сличности и разлика у односу на *Carter & Carter* и *Ratcliffe 3i* модела. Овај приказ је приказан у *Табели II-2*:

---

³³⁶ Тако према: **Carter, G.J.**, *Policing Innovation: Exploring the Adoption of Intelligence-Led Policing* (Dissertation), Michigan State University, 2011, p.32.

³³⁷ **Adama, N., Kozanoglu, A., Paliwala, A. & Shafiq, B.**, *Secure Information Sharing in a Virtual Multi-Agency Team Environment*, *Electronic Notes in Theoretical Computer Science* 179, 2007, pp. 97-109.

У контексту 3i модела аналитичари активно претражују криминално окружење за добијање информација које ће допринети приоритетима агенције. То подразумева да аналитичари морају допрети до службеника у оквиру своје агенције као и других агенција за спровођење закона и других организација које могу имати корисне информације. Ретклиф наводи да овакав модел протока информација није идеалан, као и да „push“ модел (где службеници и други пружају информације аналитичарима) – ће бити ефикаснији. „Push“ модел представља изазов у агенцијама за спровођење закона, с обзиром на лоше (сиромашне) комуникацијске канале у комплексној бирократији, где је потребно променити свест (културу) дељења информација код полицијских службеника који радије чувају информације у својим главама.

Тренутна ситуација у већини полицијских организација одговара „pull“ моделу, где је већина информација резултат повлачења информација из извора од стране аналитичара. Међутим, имајући у виду све ширу примену иницијативе за прикупљање информација путем извештаја о сумњивим активностима (SARs), али и сужавање криминалистичко-обавештајних захтева, извештај је помак ка „push“ моделу (примедба аутора).

³³⁸ **Chappell, A.T. & Gibson, S.**, *Community policing and homeland security policing: Friend of foe?*, *Criminal Justice Policy Review*, 20(3), 2009, pp. 326-343.

Сличности <i>Carter & Carter</i> и <i>Ratcliffe (3-i)</i> модела		
<ul style="list-style-type: none"> - Организациона посвећеност; - Оријентација ка превенцији; - Способност аналитичара да утичу на доносиоце одлука; - Способност руководиоца да утичу на криминално окружење; 		
Разлике <i>Carter & Carter</i> и <i>Ratcliffe (3-i)</i> модела		
	<i>Carter & Carter</i>	<i>Ratcliffe (3-i)</i>
Концептуална основа	NCISP	CompStat
Оперативни (погонски) фокус	Претње и злочини	Криминал и нереди
Географски фокус	Између-надлежности (inter-jurisdictional)	Унутар-надлежности (intra-jurisdictional)
Аналитичка компонента (Analytic component)	Крим.-обавеш. анализа (Intelligence analysis)*	Анализа криминала/мапирање
Информације гурнути/извући (Push/Pull information)	Погурати и повући (push and pull)	повући (pull)
СОР као основа	Да	Не**

*криминалистичко-обавештајна анализа укључује више аналитичких процеса, међу којима су и анализа криминала и мапирање;

**у новијим радовима, *Ratcliffe* почиње да интегрише принципе СОР у његовим дискусијама о ILP, међутим, у целини он тврди да СОР не пружа фиолозофски оквир за ILP;

Табела II-2: Сличности и разлике *Carter & Carter* и *Ratcliffe* модела³³⁹

³³⁹ Извор: **Carter, G.J.**, *Policing Innovation: Exploring the Adoption of Intelligence-Led Policing* (Dissertation), Michigan State University, 2011, p.31.

ГЛАВА III

РАЗВИЈАЊЕ, ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА И КОНЦЕПТУАЛНЕ АНАЛИЗЕ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Пре анализирања модела криминалистичко-обавештајног рада (активности), постоји потреба појашњења појма модела као методе истраживања. То је пре свега неопходно како бисмо могли да одговоримо на кључно питање: Да ли о криминалистичко-обавештајној активности можемо говорити у смислу постојања модела, при томе имајући у виду значење које модел има у научној теорији и истраживањима у друштвеним наукама, као и његовој примени у теми која је предмет овог рада?

Такође, неопходно је потражити одговор и на питања: Постоји ли модел или модели криминалистичко-обавештајне активности или је, ипак, реч о механизмима и *ad hoc* праксама које настају као одговор на притисак под теретом развитка криминала, а усклађене су са правним поретком и друштвеним условима датих земаља? Да ли је успостављање организационе структуре и активности својственим обавештајним службама и њиховој примени у контроли криминала, у одређеним државама показала законитости и интенције које се понављају, те тако резултирала стварање криминалистичко-обавештајне активности која се може сматрати моделом? Тако, можемо ли говорити о нечему што се може сматрати основом у даљем истраживању, смемо ли говорити о идеји водилји у нашој потрази за идеалним конструкцијама уређења једне активности и њене хуманистичке тенденције у контроли криминалног понашања?

Генерално, модел организације полиције у свакој држави зависи од низа фактора, од којих су најважнији: улога коју су полицији наменили највиши органи државне власти, организација извршне власти и државне управе, безбедносне прилике у држави, политика националне безбедности, привредне и економске прилике у држави, културолошке карактеристике земље, стање регионалног економског и културног развоја, историјско наслеђе, социјално стање државе као целине и појединих региона, политичке прилике у држави и други услови у којима делују полицијске организације у свакој држави.^{340 341}

---

³⁴⁰ Посебно важан чинилац у избору модела организације полиције, представља број становника, величина територије, густина насељености и друге демографске карактеристике државе. Стање полицијских снага у некој држави, њихов број, образовање, техничко-технолошка развијеност, методе рада и друге унутрашње карактеристике полицијске организације, текође веома битно утичу на одабир модела организације полиције. Наведено према: **ГАЋИНОВИЋ, Р.**, *Модели организације савремених полицијских система*, Култура полиса бр. 18/2012, стр. 238-239.

³⁴¹ У литератури која се бави теоријом полицијског рада и начинима организовања и вођења полиције, широко је прихваћена **Бејлијева класификација**. Ова класификација полази од укрштања два мерила: централизације и координисаности. Према мерилу координисаности, полицијске организације могу бити: јединствене, координисане и некоординисане. Према мерилу централизације могу бити: *централлизоване* и *децентрализоване*. Укрштањем ова два мерила добијају се следећи модели организације полиције: *јединствени централизовани модел*; *координисани централизовани модел*; *координисани децентрализовани модел*; *некоординисани централизовани модел* и *некоординисани децентрализовани модел*. Опширније о карактеристикама (предностима и недостацима) наведених модела, видети у: **Bayley, D.**, *Patterns of Policing, A Comparative International Analysis*, New York, Rutgers University Press, 1985, pp.13-14.

1. РАЗВИЈАЊЕ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ И ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА ВОЂЕНОГ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИМ ИНФОРМАЦИЈАМА

У претходном тексту, било је речи о развоју, дефинисању и основним карактеристикама криминалистичко-обавештајног модела организације полиције и полицијском раду вођеном криминалистичко-обавештајним информацијама. Ослањајући се на то, у овом делу ћемо идентификовати и дати преглед процеса и кључних фактора који су потребни за развијање и имплементацију криминалистичко-обавештајне делатности, односно полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама у полицијским организацијама.

Због саме концептуалне природе оваквих модела, таква полицијска делатност мора бити дизајнирана да задовољи конкретне потребе сваке агенције за спровођење закона. То је свакако компликовано, с обзиром да постоји широк спектар ресурса као и социо-демографских варијабли, које ће такође утицати на спровођење таквог рада. У том смислу, важно је напоменути да не постоји јединствени модел криминалистичко-обавештајне делатности, који може бити укључен у сваку агенцију.³⁴² Уместо тога, као што ћемо видети, постоје „алати“ који се могу користити како би се идентификовале криминалистичко-обавештајне потребе агенције, а затим и осмислила политика и процеси, који ће учинити криминалистичко-обавештајну делатност и полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама функционалним за сваку организацију.³⁴³

У светској литератури чији су аутори познати експерти и практичари у криминалистичко-обавештајној делатности, наилазимо на више кључних фактора у развоју и имплементацији оваквог полицијског рада. Међу најзначајнијима, за које постоји општи консензус међу ауторима, можемо истаћи следеће:³⁴⁴

- *посвећеност (менаџмента и особља) концепту и сарадњи;*
- *подешавање организационе структуре;*
- *обука (едукација) и подизање свести;*

---

³⁴² **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, р. 99. То свакако потврђује и наслов овог целокупног рада, односно да не постоји јединствени модел који би био имплементиран у све полицијске организације или безбедносне системе. Супротно томе, свака агенција, сходно својим потребама и приоритетима, те расположивим ресурсима и животним условима окружења, креира радни модел криминалистичко-обавештајне делатности (примедба аутора).

³⁴³ *Ibid*, р. 99.

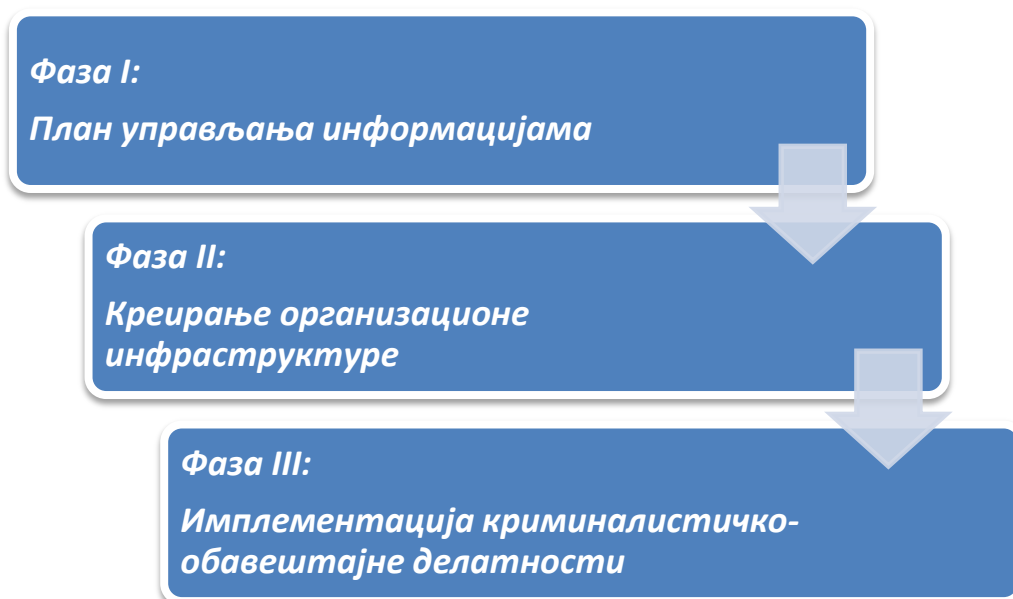
³⁴⁴ За додатне информације о критичним факторима експерата криминалистичко-обавештајне делатности, видети у: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*; **John, T., & Maguire, M.**, *The National Intelligence Model: Early Implementation Experience In Three Police Force Areas, Working Paper Series – Paper 50, School of Social Sciences, Cardiff University, 2004*; **Peterson, M.**, *Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture*, 2005; **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence-Led Policing*, Devon: Willan Publishing, 2008; **Guidetti, R.**, *Policing the Homeland: Choosing the Intelligent Option*, Monterey, California: Naval Postgraduate School, 2006; **Fuentes, J.R.**, *Practical guide to Intelligence-Led Policing*, New York: Center for Terrorism at the Manhattan Institute, 2006; **Clarke, C.**, *Proactive Policing: Standing on the shoulders of Community-Based Policing*, Police Practice and Research, 2006; U.S. Department of Justice, *Navigating Your Agency’s Path to Intelligence-Led Policing*, 2009; **IALEIA**, *Intelligence-Led Policing: Getting Started*, Third edition, International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts, 2005;

- план прикупљања информација и план управљања информацијама;
- унапређење аналитичких капацитета;
- повезивање модела са сродним конструкцијама полицијског рада (рад полиције у заједници; проблемски оријентисан рад и сл.);
- правна регулатива;
- промена културе у прихватању концепта полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама;

Детаљним разматрањем кључних фактора у развијању и имплементацији концепта полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама се може издвојити Картеров рад, па смо мишљења да би представљање оваквог размишљања могло бити од користи научној, стручној и осталој јавности у разумевању неопходних процеса у успостављању овог концепта.

Како је приказано на *Слици II-4*, Картер идентификује *три фазе (процеса)* у развоју и имплементацији криминалистичко-обавештајне делатности и полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама у агенцијама за спровођење закона:

- **прва фаза:** разматрање елемента који су неопходни за ефикасан процес управљања информацијама, а који почиње са развојем плана за управљање информацијама;
- **друга фаза:** креирање организационе инфраструктуре, која ће омогућити да план за управљање информацијама буде функционалан;
- **трећа фаза:** имплементација криминалистичко-обавештајне делатности као основе за успостављање полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.

Слика II-4: Три фазе развоја и имплементације криминалистичко-обавештајне делатности у полицијским организацијама³⁴⁵

³⁴⁵ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 99. Аутор наведене фазе развоја и имплементације криминалистичко-обавештајне делатности означава истим за све нивое полицијских организација, однос на националном, регионалном и локалном нивоу, означавајући их скраћеницом **SLTLE – State, Local and Tribal Law Enforcement** агенције.

1.1 План управљања информацијама (*Information Management Plan*)

Оквир за управљање информацијама јесте бизнис план који свој фокус усмерава кроз серију процеса за криминалистичко-обавештајне функције. Овај план идентификује приоритетне проблеме и институционализује процес за праћење проблема кроз примену седам кључних компоненти.³⁴⁶

Основни приступ овог плана је употребљен ради приказа у *Табели II-3*, како би објаснили сваку компоненту идентификујући оне врсте питања на која треба наћи одговор, као и организационе положаје који ће највероватније бити надлежни за давање одговора на та питања.³⁴⁷

Концепт	Поставити питање...	Надлежност (одговорност)
<i>Стратешки приоритет</i>	Који проблеми су важни за мене?	Извршни (директор);
<i>Криминалистичко-обавештајни захтеви</i>	Које додатне информације су ми потребне да би боље разумели сваки проблем, његове узроке и његове ефекте?	Директор, руководиоци и аналитичар;
<i>План прикупљања информација</i>	Где (извори) и како (методе) ћу добити додатне информације које су ми потребне да боље разумемо проблем?	руководиоци и аналитичар;
<i>Анализа</i>	Збирно, шта нове информације значе и каква нова сазнања нам пружају о проблему?	Аналитичар са прегледом супервизора;
<i>Криминалистичко-обавештајни производи</i>	Које вредне информације је потребно да пренесем другима у циљу спречавања или контроле проблема?	Аналитичар уз савет руководиоци;
<i>Оперативни одговори</i>	Какве конкретне оперативне активности треба имплементирати да се спрече или ублаже приоритетни проблеми? Који ресурси су потребни?	Криминалистичко-обавештајни и оперативни руководиоци;
<i>Преглед процеса</i>	Преглед из овог процеса: i. Да ли је информација тачна и корисна? ii. Да ли проблем може бити измењен као резултат информације? iii. Шта ће учинити процес бољим?	Криминалистичко-обавештајни и оперативни руководиоци са повратном информацијом до директора;

Табела II-3: Седам компоненти Плана управљања информацијама³⁴⁸

³⁴⁶ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 100.

³⁴⁷ Седам основних компоненти плана за управљање информацијама се интегришу у криминалистичко-обавештајну функцију са свим осталим одговорностима агенције за примену закона. Треба истаћи да су то пре свега по себи управљачке компоненте, а не функционалне компоненте. На пример, компонента плана управљања информацијама која је означена као "анализа" бави се улогом коју анализа игра у информационом менаџменту. Насупрот томе, функција "анализа" као фаза криминалистичко-обавештајног процеса представља улогу која у свом фокусу има развој криминалистичко-обавештајних информација од сирових података.

³⁴⁸ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 100.

У оквиру плана управљања информацијама, интегрисан је и криминалистичко-обавештајни процес (који је предмет детаљне обраде у *Трећем делу* рада). Као што се да закључити, криминалистичко-обавештајни процес је од кључног значаја као подсистем у плану управљања информацијама. Међутим, тренутна дискусија се фокусира на основне компоненте које су неопходне да се развије и спроведе план. Он поставља темеље за оперативно реаговање на претње, као и пружање квалитетних контролних механизма како за управљање информацијама, тако и за њихово обрађивање.

- **стратешки приоритети** (*Strategic Priorities*) – дефинисање стратешких приоритета може бити веома сложен процес, с обзиром да агенције за спровођење закона имају широк спектар потенцијалних обавеза у распону од контроле саобраћаја до борбе против тероризма. Практично, због евидентног ограничења ресурса, ове се обавезе не могу једнако третирати. Због тога, свакој од обавеза се мора доделити приоритет који ће утицати на расподелу средстава и саму количину организационих напора који ће се посветити решавању конкретног проблема.³⁴⁹ Изостајање планског приступа и свођење криминалистичко-обавештајне делатности на рутинерство и без путоказа о приоритетима рада, нужно ће довести до импровизације и дисфункционалних тенденција у свакодневном раду. У криминалистичко-обавештајној делатности, обликовање и верификација оквирног концептуалног, или како се то обично у пракси користи – **стратешког плана**, представља једну од најбитнијих поступака. Стратешки план представља фундаментални, кључни и оквирни концептуални научно-стручни документ криминалистичко-обавештајне службе, односно агенције, који имплицира системско одређивање начина, метода и средстава, те осталих потребних ресурса службе (организациони, материјално-технички, кадровски итд.), у циљу ефикасне и професионалне операционализације, односно постизања оних циљева који произилазе из обавештајне политике као приоритета које одређују корисници и носиоци усмеравања у складу са законом.³⁵⁰ Значајно је напоменути да нема унифицираног плана за све области и приоритете криминалистичко-обавештајне делатности, нити јединственог методолошког критерија за постизање жељених циљева.³⁵¹ Међутим, у циљу дефинисања стратешких приоритета, тј. обликовања стратешког плана, потребно је претходно размотрити одређене препоруке. Неке од њих су:

- a) неопходна је садржајна и егзактна анализа раније планираних и остварених свеукупних резултата, лишена било каквих политичких конотација и пристрасности. Такође, важно је одговорити на питање: Да ли су активности полицијске службе биле на висини захтева који су пред њих поставили виши хијерархијски нивои криминалистичке полиције?

---

³⁴⁹ Важно је напоменути и чињеницу да се приоритети могу мењати у односу на поједине околности. На пример, контроли кретања возила и паркирању се може дати висок приоритет у случају ванредних ситуација узрокованих елементарним непогодама ради обезбеђења траке евакуације. Неопходно је, дакле, да агенције за спровођење закона идентификују приоритете у оквиру динамичног оквира који мора прописати услове под којима ће се приоритети променити и како ће се приоритети обрадити.

³⁵⁰ **МАСЛЕША, Р.**, *Криминалистичка стратегија*, Универзитет у Сарајеву – Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2006, стр. 79. Дефинисање оквирних циљева и приоритета у стратешком плану за прикупљање криминалистичко-обавештајних информација, значи и најодговорнији, најделикатнији и уједно најосетљивији део обликовања и деловања назначених заштитних механизма државе.

³⁵¹ Ипак, као и сваки други документ сличног садржаја, методологија његовог креирања се може поделити у два дела: општи и део плана који обухвата све неопходне ресурсе (материјално-финансијске, кадрове, организационе итд.) за успешну реализацију наложених задатака.

- Поред тога, неопходно је извршити анализу евентуалних пропуста који су утицали на ефикасност криминалистичко-обавештајне делатности;
- b) пошто се ради о кључном документу криминалистичке службе, план треба да буде постављен са циљем развоја и примене нових метода које ће пружити адекватан одговор на могуће претње и изазове који ће агенцију за примену закона учинити ефикаснијом и проактивнијом;
  - c) стратешки план треба да омогући оптималан организационо-обавештајни развој, те тако обезбеди да се са потребном темељношћу планирају и одвијају све фазе криминалистичко-обавештајног процеса. На тај начин ће се елиминисати евентуална преплитања у конкретном криминалистичко-обавештајном истраживању по линијама рада;
  - d) стратешки план треба да имплицира и начин спровођења оперативних генералних правила у криминалистичко-обавештајном процесу, при чему се посебна пажња поклања правилном реализовању поменутих активности;
  - e) стратешким планом се упућује и на потребу правовременог организационо-функционалног и технолошког прилагођавања и усавршавања, са посебним акцентом на функцију заштите и безбедности информација, особља и средстава.³⁵²

Оквирни концепт – стратешки план се обично доноси за одређени временски период. Нека искуства у земљама са развијеним криминалистичко-обавештајним функцијама јесу таква да се такав план доноси за период од једне до две године.

- **криминалистичко-обавештајни захтеви** (*Intelligence Requirements*) – иако су обавештајни захтеви већ дугогодишња пракса безбедносно-обавештајног система, то је релативно нова пракса у агенцијама за спровођење закона. Такође, због разлика у надлежностима, захтеви за криминалистичко-обавештајну делатност имају мало другачије импликације за полицијске организације. Информације које недостају, а које су потребне да се разуме опасност, или друге претње, представља **„криминалистичко-обавештајну празнину“**. Информација која је идентификована у циљу попуњавања те празнине, јесте **„криминалистичко-обавештајни захтев“**.³⁵³ Такви захтеви помажу руководству да доносе одлуке, а такве одлуке могу бити веома различите, као на пример: утврђивање да ли постоје основи сумње, како расподелити ресурсе, да ли се припремити за нове претње (опасности), утврђивање да ли постоји нова мета у заједници, утврђивање да ли треба развити нова партнерства за управљање променама поводом нове претње, идентификовање нових обука кадрова агенције, који ће морати да се баве променом идентификоване нове слике претње.³⁵⁴

Значајно је поменути да криминалистичко-обавештајни захтеви дефинишу типове информација које треба да се прикупљају за решавање стратешких приоритета. Прикупљање информација за попуњавање криминалистичко-обавештајне празнине, изискује и проактивну расподелу и употребу ресурса.³⁵⁵

- **план прикупљања информација** (*Collection Plan*) – представља систематске процедуре усмерене ка прикупљању релевантних информација из свих расположивих и законитих извора, као одговор на *криминалистичко-обавештајне*

³⁵² МАСЛЕША, Р., *Криминалистичка стратегија*, Универзитет у Сарајеву, Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2006, стр. 80-81.

³⁵³ Carter, L. D., *op. cit.* p. 107.

³⁵⁴ *Ibid*, p. 107.

³⁵⁵ Ово може да укључује отворене изворе, људске изворе, прикривене истражитеље, патролне полицајце, оперативне везе, партнерства са другим организацијама или заједницама или коришћење техничких средстава.

захтеве да се произведе криминалистичко-обавештајни продукт. Обично, план за прикупљање информација обухвата одређени временски оквир, мада у случају трајног криминалистичко-обавештајног захтева, временски оквир може бити константан. План прикупљања информација је повезан са стратешким приоритетима путем криминалистичко-обавештајних захтева за прикупљање циљаних информација о претњама са стратешке и тактичке перспективе.³⁵⁶ Нека од питања које треба узети у обзир када је у питању план прикупљања информација су следећа:

- a) Да ли је криминалистичко-обавештајни захтев довољно јасан да се пронађу и идентификују специфичне информације које су потребне?
- b) Да ли се отворени извори могу користити као почетни извор информација?
- c) Да ли је било који део информације већ прикупљен у било ком облику?
- d) Да ли постоје партнерства (са другим организацијама, агенцијама или заједницама) која могу да помогну у одговору на криминалистичко-обавештајни захтев?
- e) Ако информација није доступна из отворених извора или из већ прикупљених информација, који метод(и) ће се користити за њихово прикупљање?
- f) Који извори ће се користити за прикупљање потребних информација?
- g) Које специјалне техничке методе, уколико постоје, су потребне за прикупљање информација?
- h) Да ли постоје правна и/или административна ограничења у прикупљању информација?
- i) Да ли постоје експлицитна обавештења и одобрења потребна за прикупљање специфичних врста информација?
- j) Да ли се процена извора и информације може тачно проценити? Ако не, други извори и методе за прикупљање информација морају бити истражени.³⁵⁷

Прикупљене информације се обрађују помоћу конструкције криминалистичко-обавештајног процеса (циклуса). Валидне и поуздане информације које су прикупљене се анализирају, те се развијају криминалистичко-обавештајни продукти, који ће пратити стратешке приоритете и утврити да ли су и који су оперативни одговори потребни за решавање претњи (проблема) за сваку приоритетну област.

- **анализа** (*Analysis*) – сирове информације прикупљене у складу са планом за прикупљање информација, имају малу вредност све до тренутка када буду анализиране. Ослањајући се на научни приступ у решавању проблема, логику расуђивња и циљану интерпретацију информација, аналитички процес даје интегрисано значење различитим појединачним информацијама. Анализом се успостављају везе између информација, узрока и последице, као и корелације активности и понашања. Нова сазнања која добијамо анализом, могу нам омогућити увид у предстојеће или нове претње. Свакако, циљ ефикасне анализе јесте да се осигура то да су закључци извучени из криминалистичко-обавештајног процеса довољно „делотворни“, односно, да постоји довољно детаља који омогућавају оперативним јединицама агенција за спровођење закона да развију конкретне планове за спречавање и/или ублажавање претњи. Ове, како смо их

---

³⁵⁶ *Ibid*, p. 107.

³⁵⁷ *Ibid*, pp. 107-108.

назвали, делотворне информације се представљају у писаној форми познатој као криминалистичко-обавештајни производи.

- **криминалистичко-обавештајни производи/производи** (*Criminal Intelligence Products*) – представљају производ, а уједно и механизме за испоруку налаза анализе информација. Због тога, криминалистичко-обавештајна јединица ће успоставити „мени“ криминалистичко-обавештајних производа који задовољавају специфичне потребе својих разних корисника. Производи треба да имају постојану форму и изглед. Картер их означава као „*бренд*“ криминалистичко-обавештајне јединице, који ће помоћи корисницима да изаберу производ који је највише примењљив њиховим обавезама и одговорностима.³⁵⁸ У овом делу је важно нагласити да су криминалистичко-обавештајни производи примарно средство којим ће служба комуницирати са својим клијентима. Многи истичу и чињеницу да ће укупна корисност криминалистичко-обавештајне јединице зависити од вредности њених производа и њихових ширења крајњим корисницима. Због тога, криминалистичко-обавештајни производи морају бити одговарајућег квалитета, супстанце и корисности, како би оперативне јединице агенције за примену закона, биле у стању да развију тактику и стратегију да спрече претњу у „убирању својих забрањених плодова“.³⁵⁹ У вези са овим, Џон и Мејџер (*John & Maguire*)³⁶⁰ истичу да стандардизацију криминалистичко-обавештајних пракси и производа не треба превидети. На овај начин, полицијске активности и производи се могу спроводити и користити између свих нивоа полицијских организација.³⁶¹
- **оперативни одговори** (*Operational Responses*) – идентификовање претњи путем криминалистичко-обавештајног процеса је важан сегмент за јавну безбедност. Међутим, криминалистичко-обавештајна делатност је само један део безбедносне једначине, следећи критичан део је да оперативни руководиоци развију интервенцију, која ће зауставити или ублажити претњу. Неки од оперативних одговора ће бити прилично једноставни, као што је пружање индикатора (показатеља) претње, тако да ће полицијски службеници њих бити свесни док обављају своје свакодневне обавезе. Други одговори, насупрот претходних, могу бити софистициранији, као што је коришћење тактике за спречавање одређених претњи, проактивне интервенције, едукација одређене заједнице, развијање специјализованих радних група, али и агресивно коришћење традиционалних полицијских тактика које се могу употребити да се идентификују и ухапсе учиниоци.³⁶² Спровођење оперативних одговора неминовно захтева трошење ресурса. Док је алокација ресурса део одговорности оперативних руководиоца приликом развијања интервентне тактике, криминалистичко-обавештајна делатност може помоћи при одређивању приоритета и фокусирању стратегија, што може обезбедити ефикасније коришћење расположивих ресурса.

³⁵⁸ **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 108. На пример, када је идентификована и регистрована претња, менаџерима у полицији ће затражити различите врсте информација него што ће, нпр. затражити патролним полицајцима.

³⁵⁹ *Ibid*, p. 109.

³⁶⁰ **John, T., & Maguire, M.**, *The National Intelligence Model: Early Implementation Experience In Three Police Force Areas*, Working Paper Series – Paper 50, School of Social Sciences, Cardiff University, 2004. pp. 19-30

³⁶¹ Глобализацијом на пољу безбедности стандардизација процеса и производа криминалистичко-обавештајног рада посебно долази до изражаја не само на државном, већ и на регионалном и међународном плану (једна од ових стандардизација јесте и на нивоу ЕУ развојем јединственог Европског криминалистичко-обавештајног модела – примедба аутора).

³⁶² *Ibid*, p. 109. Важно је напоменути да оперативне јединице треба да се ослањају на криминалистичко-обавештајну делатност као ресурс када развијају интервентне стратегије с обзиром да аналитичари имају свеобухватан увид за конкретну претњу и могу да обезбеде вредне повратне информације за оперативно поступање.

- **преглед процеса** (*Review of the Process*) – финални корак плана управљања информација, јесте да се преиспита процес и утврди која је криминалистичко-обавештајна информација произведена, као и да ли су се појавили неки нови пропусти. У прегледу процеса, треба да поставимо таква питања као што су:
  - a) Да ли је информација или криминалистичко-обавештајна информација (*Intelligence*) тачна?
    - i. Да ли је претња тачно идентификована?
    - ii. Да ли су природа претње и њене карактеристике тачно идентификовани?
  - b) Да ли је мета тачно идентификована?
    - i. Да ли су слабости мете тачно идентификоване?
  - c) Шта смо научили од жртава, сведока, преступника и локације?
  - d) Да ли је криминалистичко-обавештајна информација била употребљива за било техничку активност или активност надзирања?
  - e) Шта се сазнало о криминалистичко-обавештајним празнинама, и да ли постоји информација која се може прикупити како би се спречиле будуће празнине криминалистичко-обавештајних захтева?
  - f) Да ли се претња променила након оперативног одговора? Ако је тако, зашто?
  - g) Да ли је оперативна активност узрок измештања претње, која ће заузврат, изазвати нову претњу која ће се појавити на другом географском подручју?
  - h) Који оперативни одговори су коришћени и да ли ће претње бити осетљиве на исти приступ у будућности?
  - i) Да ли су идентификоване и да ли су се појавиле нове претње?
  - j) Да ли су партнерске агенције биле укључене у било ком аспекту прикупљања или одговора?
  - k) Које мере су употребљене како би се минимизирала могућност да претња настане опет?³⁶³

Преглед процеса је важно оруђе за процену плана управљања информација, криминалистичко-обавештајног процеса, оперативних одговора, као и статуса стратешких приоритета. Заиста, преглед процеса може бити од пресудног значаја за дефинисање нових криминалистичко-обавештајних захтева и прерасподелу приоритета.

1.2 Креирање организационе инфраструктуре (*Creating the Organizational Infrastructure*)

Пре него што криминалистичко-обавештајни модел буде имплементиран у полицијску организацију и успостављена полицијска филозофија полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, одређени број *компоненти* мора бити развијен (*Слика II-5*) где свака од њих допуњује саму дефиницију таквог полицијског концепта.

³⁶³ Наведено према: **National Centre for Policing Excellence**, *Guidance on the National Intelligence Model*, UK: London, Association of Chief Police Officers – ACPO, 2005, p. 94. Доступно на интернет адреси: www.wheremydata.files.wordpress.com/2009/01/national-intelligence-model-20051.pdf (20.12.2012.).

Комплексност и детаљи ових компоненти, варирају од агенције до агенције, а у зависности од одређених фактора,³⁶⁴ као што су: величина агенције; ресурси; територије надлежности; карактера надлежности (индустријска, рурална или централна градска територија); односи са заједницом (подршка, конфликт и сл.); перспективе (погледа) на криминалистичко-обавештајну делатност од стране изабраних званичника и лидера заједнице.³⁶⁵

Слика II-5: Компоненте криминалистичко-обавештајне делатности³⁶⁶

- **приврженост концепту** (*Commitment to the Concept*) – промена ка моделу криминалистичко-обавештајне делатности мора почети, пре свега, са руководством агенције за спровођење закона, јер ако исти не разумеју и „не купе га“, концепт никада неће бити функционално усвојен. Њихова приврженост криминалистичко-обавештајном моделу, мора се показати кроз доделу особља и ресурса за развој и спровођење концепта. Ако особље агенције не верује у привржености руководства новом програму, примењени напори неће бити ефикасни.³⁶⁷ Посвећеност

³⁶⁴ Carter, L. D., *op. cit.* p. 110.

³⁶⁵ Ово је, пре свега, специфичност организационе структуре полицијске организације која је карактеристична за модел организације полиције у којем постоји велики број полицијских организација које имају различите месне и стварне надлежности, али њихова надлежност поред координације условљена и контролом органа локалне власти. То може бити случај са полицијским организацијама у САД, а и појединим полицијским организацијама у Великој Британији (примедба аутора).

³⁶⁶ Извор: Carter, L. D., *op. cit.* p. 111.

³⁶⁷ Одличан пример за приказивање привржености једног руководиоца једном концепту, може се видети из следећег: Када је др Џери Вилијамс (*Gerry Williams*), био шеф полицијске организације у Аурори (*Aurora - Colorado*) у касним 1980-тим, он је одлучио да спроведе концепт полиције у локалној заједници. Од почетка је постојао отпор, али је он препознао потребу да се полицијско особље Аурора полицијске организације образује за имплементацију наведеног концепта. Гери Вилијамс се обратио државном универзитету у Мичигену, како би стручњаци припремили програм за обуку полицајаца који би био обавезан за све, а све у циљу промене полицијске филозофије. Такође, од тима са универзитета је затражио да понуди обуку за неколико различитих времена у току дана (током две недеље) који ће покривати сваку смену, тако да ће особље имати прилику да присуствују обавезној обуци у току њиховог

криминалистичко-обавештајној делатности, почиње са истинским разумевањем главног руководиоца за овај модел полицијског рада.³⁶⁸ У неким случајевима је корисно спровести обуку за главног руководиоца која је искључиво намењена за ниво главних руководиоца. Програм као што је овај, обезбеђује основне концепте који показују вредност полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, демонстрира како се криминалистичко-обавештајна функција интегрише у свеукупну мисију министарства, а такође, омогућава руководиоцу интеракцију са другима, не само ради обезбеђења реципрочне подршке, већ и размену идеја могућности коришћења криминалистичко-обавештајног модела.³⁶⁹ Можда је најбољи показатељ посвећености, ангажовање ресурса за криминалистичко-обавештајну делатност. Давањем средстава за развој и имплементацију криминалистичко-обавештајне функције, главно руководство агенције за примену закона, шаље јаку поруку особљу агенције о њиховој посвећености наведеном концепту. Такође, веома је важно да се добије посвећеност концепту од стране менаџера и руководиоца криминалистичко-обавештајне јединице, јер су они одговорни за извршавање реалне функције криминалистичко-обавештајне делатности. Ако они немају јасну представу о томе која је корист криминалистичко-обавештајне делатности за агенцију или о томе која је њихова одговорност за усмеравање рада особља под њиховом командом, неће доћи до пуне имплементације, без обзира на подршку шефа службе или главног руководиоца агенције.³⁷⁰

- **партнерства са другим агенцијама и организацијама** (*Partnerships*) – ефективна криминалистичко-обавештајна делатност захтева развој низа партнерстава. Асортиман партнерстава укључује како друге агенције, заједнице, организације које се не баве спровођењем закона, тако и приватни сектор. Свако од наведених може бити важан извор информација за криминалистичко-обавештајни процес.³⁷¹

редовног радног времена. Обука је такође покривала и ноћне смене. Приликом сваког часа, без обзира да ли је била дневна или ноћна смена, шеф полиције Вилијамс је отварао обуку, тако што је давао чврсте изјаве да нова полицијска филозофија треба да буде неприкосновени полицијски рад и да су за то обезбеђени ресурси за промене. Шеф Вилијамс би затим сео у средину првог реда, да би био сигуран да га свако од присутних види и тако присуствовао сваком часу. Недуго затим у полицијској организацији је почео да се шири глас да је "главни озбиљан у овом програму", јер је он већину других редовних обавеза оставио по страни како би присуствовао целокупној обуци. Ово је важан знак посвећености. Штавише, шеф Вилијамс је одговарао на сва питања током часова и имао активну интеракцију са службеницима током пауза како би ојачао свој посвећеност. Наведено према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 111.

³⁶⁸ Значајне напомене износи Ретклиф, који у својим радовима износи чињеницу да су руководиоци у криминалистичко-обавештајним јединицама регрутовани из састава истражитеља који у већини случајева нису добили адекватну обуку. Због тога је чест случај да овакви руководиоци мисле да је криминалистичко-обавештајна делатност (као и стратешка анализа криминалитета), само алатка за побољшање статистике хапшења и решавања кривичних предмета, а што је став који је потребно избегавати у развоју оваквог модела полицијског рада. Такође, Коупова наглашава да полицијска култура представља озбиљну препреку за имплементацију модела криминалистичко-обавештајног рада.

³⁶⁹ **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 112.

³⁷⁰ *Компонента 1. – Кључне карактеристике:*

- Главни руководиоца треба да разуме и подржава концепт криминалистичко-обавештајне делатности (Како се криминалистичко-обавештајна делатност уклапа у мисију министарства? Јасна посвећеност концепту);
- Посвећеност људства и ресурса (обука; развој инфраструктуре);
- Посвећеност мора да се прошири кроз ланац командовања;

³⁷¹ Основни разлог за успостављање партнерстава је веома једноставан. Ради се о чињеници да када више људи знају шта да посматрају и како да своја запажања пријаве агенцијама за спровођење закона, већа је вероватноћа да се прикупе корисне информације које се могу искористити у циљу контроле криминалне делатности. Постоје веома добри примери за партнерства, као што су програми Турске националне

Ангажовање заједнице, али и приватних партнерстава, може значајно повећати колекцију информација потребних за криминалистичко-обавештајни процес. Неколико кључних фактора при успостављању оваквих партнерстава треба имати у виду:

- a) агенције за спровођење закона морају да успоставе поуздане односе са људима преко локалних полицијских службеника. Традиционални рад неће бити довољан. Информације које се могу означити као осетљиве, поверљиве и сл., можда ће морати да се размењују. Лекција научена из концепта полиције у заједници (*Community Policing*), јесте да веза са поверењем успостављена кроз текући дијалог постаје критични елемент у полицијском раду;
- b) када је поверење стечено, ефикасно средство двосмерне комуникације мора бити успостављено са сваким појединцем. У неким случајевима, то може бити употребом технолошких средстава (телефон, електронске поруке и сл.), док ће у другим случајевима то бити случај дељења информација „један-на-један“ приликом успостављеног односа са одређеним полицијским службеником;
- c) баш као и за полицијске службенике, обука о знацима, симболима и другим обележјима криминалних делатности (на пример тероризма, организованих криминалних група и сл.), веома је важна да омогући партнерима да идентификује значајне информације које треба да буду пријављене;³⁷²
- d) тренинг за partnere је значајан и потребно је да садржи упутства о врсти информација које се документују. Информације које се односе на понашање, доказе, возила, лични опис, својствене су запажању полицијских службеника, али то није уобичајена пракса лица која то нису;³⁷³
- e) агенција за спровођење закона треба да развије политику и процес заштите приватности и безбедности у вези односа са партнерима, у циљу јачања поузданости веза.³⁷⁴

Као што се може очекивати, процес развоја и очекивани резултати се разликују између партнерстава са заједницом од оних партнера из приватног сектора (*Табела II-4*). Успостављањем партнерских односа на овај начин, за резултат ће имати повећање ефикасности и ефективности процеса дељења (ширења) информација.

полиције, полиције Израела, као и Метрополитен полиције Лондона. Опширније о овим програмима видети у: **Carter, L. D.**, *op. cit.* pp. 112-114.

³⁷² На пример, криминалистичко-обавештајни партнер може видети симбол, тетоважу или какву појаву која је симболична за лица из криминалних група или терористе, али ако нису били обучени да препознају ове симболе, информације неће бити пријављене. Слично томе, заједница и приватни партнери треба да добију информације о понашањима која су необична и која указују на криминалну делатност у циљу побољшања њихове свести. Као веома добар пример оваквих партнерстава, можемо видети на видеу Мичигенске градске полиције, који је доступан јавности путем интернет линка: www.michigan.gov/msp/0,1607,7-123-1564-155763--00.html (прегледан 25.01.2013.),

³⁷³ Питање које се у овим случајевима поставило јесте да ли је просечан грађанин заједнице заинтересован за партнерски однос са криминалистичко-обавештајном јединицом и таквом делатношћу? Иако на први поглед може изгледати да нису, примери из праксе показују другачије. Пилот пројекат на државном универзитету у Вичити, упутио је позив грађанима и заинтересованима да присуствују јавној седници која се тиче развијања свести грађана у вези са извештавањима о евентуалним сумњивим активностима у вези са тероризмом. Више од 600 људи присуствовало је наведеној седници са израженом жељом да допринесу иницијативи борбе против тероризма.

³⁷⁴ Наведено према: **Carter, L. D.**, *op. cit.* pp. 113-114.

Партнерство са заједницом	Партнерство са приватним сектором
<ul style="list-style-type: none"> • Ангажовати подршку заједнице; • Успостављање поверења у комуникацији са члановима заједнице; • Обезбедити обуку тако да чланови заједнице препознају знаке и симболе криминала и других претњи по заједницу; • Саопштити заједници које врсте информација су потребне агенцији; • Саопштити заједници начин преноса информација; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ангажовати подршку приватног сектора; • Дати приоритет претњи подложним секторима; • Креирати контакт обавештајну особу за везу; • Обезбедити обуку да препознају знаке и симболе криминала и других претњи са којима могу да се сусретну; • Саопштити партнерима које врсте информација су потребне агенцији; • Заштитити приватност грађана; • Заштитити приватност информација;

Табела II-4: Кључне карактеристике компонената партнерстава са заједницом и приватним сектором³⁷⁵

- процес дељења (ширења) информација (*Information Sharing Process*) – срце ефикасне криминалистичко-обавештајне делатности јесте прибављање и дељење критичних „сирових информација“. Логично је да ће свака агенција за примену закона развити ефикасан механизам за прикупљање и управљање оваквим специфичним информацијама, а које се разликују и одвајају од других записа за које постоји систем управљања у датој агенцији. Поред своје специфичности, овај механизам ће имати и значајно другачију структуру у зависности од појединачне агенције за примену закона, њене величине и расположивих ресурса. Међутим, упркос овим разликама, постоји одређени број питања на која се мора одговорити када се развијају криминалистичко-обавештајна функција и евиденције за осетљиве информације. Међу њима су следећа:
  - а) Где и на који начин ће ове информације бити смештене?
  - б) На који начин ће се чувати извештаји о сумњивим активностима SARs (*Suspicious Activity Reports – SAR*)?³⁷⁶

³⁷⁵ Извор: Carter, L. D., *op. cit.* pp. 113-114. Табела: интерпретација аутора.

³⁷⁶ *Suspicious Activity Reports – SAR* је формализован процес документовања и ширења посматраних понашања која указују на криминалне активности. Информације могу доћи од особља агенције за спровођење закона, али и од приватног сектора и грађана. Ове информације треба да буду пренете у писаној (или другој одговарајућој форми) и процесуирана унутар агенције, с обзиром да се на тај начин SARs интегрише у аналитички процес криминалистичко-обавештајне функције. Постоје три врсте извештаја сумњивих активности: *први* је *финансијски извештај* (формално обавезујући поступак којим финансијске институције морају да пријаве одређене врсте трансакција државном органу. Сумњиве активности се најчешће повезују са финансијским трансакцијама које могу бити форма прања новца, недозвољене трговине и сл.); *други* представља *извештај сумњивих активности за све злочине (all-crimes SAR)* представља документацију о извештавању сумњивих активности које се односе на било који злочин (то је слично са извештајима које су већина агенција традиционално називале обавештајни извештај; извештај о разговору са лицем; извештај истраге и сл.). *Трећи* представља *дељење информација о сумњивим активностима (Information Sharing Environment – Suspicious Activity Reports – ISE SAR)* представља извештај који се посебно односи на тероризам или злочине који олакшавају или пружају подршку планирању или извршењу терористичких аката.

- c) На који начин ће се спроводити процена извора и информација?
- d) На који начин ће се обезбедити укупна тачност процене информације?
- e) Ко ће имати овлашћења да изврши унос информације у систем и на који начин ће се тај унос проверавати?
- f) На који начин ће се обезбедити безбедност информација?
- g) Ко ће имати приступ информацијама и под којим околностима ће приступ бити дозвољен?
- h) Да ли је систем за управљање документима намењен за унос „сирових информација“ или за криминалистичко-обавештајне информације?
- i) Која су правила размене информација и ко доноси одлуке за прослеђивање информација?
- j) За електронске системе – да ли су подаци компатибилни са утврђеним стандардима за рад?³⁷⁷

Морамо признати да се сва наведена питања морају решавати приликом изградње криминалистичко-обавештајне структуре. За велике агенције за примену закона, ова питања су обично решена, док ће за већину других агенција ово бити потпуно ново поље у раду. Ипак, ако се очекује да криминалистичко-обавештајна јединица развије систем и окружење за размену информација (*Information Sharing Environment – ISE*)³⁷⁸, ова питања се морају решити.³⁷⁹

- **оперативни план** (*Operation Plan*) – већина агенција за спровођење закона имају оперативни план у свом седишту, који укључује изјаву о мисији, циљевима и систем упутстава о раду. Већина од ових параметара се директно примењују на криминалистичко-обавештајну делатност без икакве промене (на пример, стандарди кадровске политике понашања службеника или безбедносне смернице). Елементи оперативног плана криминалистичких одељења обично су усмерени на криминалистичке истраге и привођења, док се оперативни план криминалистичко-обавештајне јединице треба бавити оперативним компонентама управљања активностима у циљу елиминисања или ублажавања претњи.³⁸⁰ Речју, оперативни план је мапа пута (*road map*) ка успостављању криминалистичко-обавештајне делатности као стратешког приоритета агенције за спровођење закона, односно, план којим су јасно и прецизно утврђене конкретне делатности за краћи временски период које су у складу са раније постављеним приоритетима дефинисаним стратешким планом. У контексту целокупног уважавања и давања значаја криминалистичко-обавештајној јединици, неопходно је на одређени начин озваничити – прокламовати принципе и критерије за рад ове специфичне службе. Управо изјава о мисији или задатку помаже у обезбеђивању тих смерница и упутстава. Ова изјава треба да покаже која су свеукупна очекивања агенције од криминалистичко-обавештајне службе, како би персонал агенције и службе схватио њену функцију. Изјава о мисији и задатку треба да садржи три компоненте: *Прва компонента* изјаве о мисији треба да опише криминалистичко-обавештајни процес и његову улогу; *Друга компонента* има за циљ да идентификује врсте, типове или

³⁷⁷ Тако према: **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 117.

³⁷⁸ **Information Sharing Environment – ISE** има улогу да повећа (максимизира) криминалистичко-обавештајну функцију и размену информација у безбедносно-обавештајном систему, агенцијама за спровођење закона, приватног сектора и других партнера. ISE укључује и израду константног обавештајног лексикона, стандардизацију ширења информација и стандарде у безбедности процеса.

³⁷⁹ *Компонента 3. – Кључне карактеристике:*

- Основни процеси и политике морају бити развијени како би се осигурало да праве информације буду пренете онима којима су потребне;
- Осигурати двосмерну размену информација;
- Развити правила којима ће се решити како интерни, тако и екстерни процеси у агенцији.

³⁸⁰ Упореди са: **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 118.

обим криминалних активности на које ће се односити криминалистичко обавештавање. У утврђивању фокуса криминалистичко-обавештајне јединице, исто тако је важно идентификовати циљ који се реално може постићи, а у односу на ресурсе службе; *Трећа компонента* изјаве о мисији треба да опише резултате који се очекују од службе.^{381 382}

- **аналитички капацитети** (*Analytic Capacity*) – тренд развоја криминалних активности треба да прати и тренд развоја полицијских активности против истих. Међутим, због ограничених ресурса то често није случај. То се може негативно одразити на немогућност ангажовања аналитичара, а као последицу има импликације на криминалистичко-обавештајну делатност. Како је навео Картер, већина агенција за примену закона у САД нема аналитичара. Разлог за то је најчешће буџет ових агенција, који не може да покрије и ангажовање стручног кадра у антикриминалним активностима. Такође, у пракси (нарочито криминалистичкој полицији) постоји мишљење да је у полицијским организацијама тренд да ће агенције ангажовати још једног полицијског службеника пре него аналитичара. Због тога, агенције за примену закона морају истражити могућности за развој аналитичких способности, те у случају дефицита аналитичких капацитета, размисле о евентуалним програмима (какви су на пример, ангажовање аналитичара волонтера, коришћење приправника из високошколских установа и сл.).³⁸³
- **тактичке и стратешке алтернативе одговора** (*Tactical and Strategic Response Alternatives*) – о разликама између стратешког и тактичког одговора било је речи и у претходним поглављима. Оно што је битно истаћи код ове компоненте, јесте неопходност промене свести и размишљања о одговору на криминално понашање. Уобичајена пракса, не само код нас, већ и у свету, јесте да се при прибављању основних података о конкретном случају одмах реализује хапшење као одговор. Криминалистичко-обавештајни приступ користи алтернативе тако што захтева добијање већег броја могућих информација о мети, уместо одлуке да се одмах реагује. Један приступ може да буде тај да се одређени циљ/мета „окрене“ и придобије као информатор, дозвољавајући службеницима да и даље раде на случају. У другим случајевима, циљ/мета може остати под сталним надзором, тако да агенција може идентификовати и друге учеснике као и да разуме начин комуникације, финансије и генерално рад криминалне организације, са циљем елиминисања или онеспособљавања претње.³⁸⁴ Као што су навели Ретклиф и Гуидети (Ratcliffe and Guidetti): „*Полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама јесте концептуални оквир за обављање полицијских послова. То није засићена тактика патролирања, нити стратегија смањења криминала кроз ситуациону превенцију. Уместо тога, то је пословни модел и процес организовања информација, који омогућава полицијским агенцијама да боље*

³⁸¹ На пример, ако је основна функција криминалистичко-обавештајне јединице да обезбеди стратешке криминалистичко-обавештајне информације за руководиоца агенције, онда у овај део изјаве о мисији и задатку треба навести да ће информације које ће се обезбедити – омогућити корисницима да праве рационалне изборе који се односе на непредвиђене и неочекиване криминалне претње ангажовања агенцијских средстава и ресурса, односно снага. Више о томе видети у: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Managers**, New York, 2011, p. 54.

³⁸² *Компонента 4. – Кључна карактеристика:*

- Криминалистичко-обавештајни оперативни план треба да буде развијен са сврхом и циљем да води полицијски рад агенције криминалистичко-обавештајним информацијама (Intelligence Led Policing ILP);
- Криминалистичко-обавештајни оперативни план треба да прокламује принципе и критерије за рад (изјава о мисији или задатку);

³⁸³ *Компонента 5. – Кључне карактеристике:*

- Анализа је кључ ефективне криминалистичко-обавештајне делатности;
- Важан елемент представља развијање аналитичког размишљања;

³⁸⁴ **Carter, L. D., op. cit.** p. 119.

разумеју проблем криминала и да узму (ангажују) потребну меру расположивих ресурса, како би могли да одлучују о примени најбоље дизајнираних тактика или стратегија за превенцију и контролу криминала.³⁸⁵

1.3 Имплементација криминалистичко-обавештајне делатности и полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама

Новија пракса показује тенденцију да полицијске организације често траже шаблон по којем ће развити криминалистичко-обавештајну делатност. **Чињеница је да не постоји универзални шаблон.** Уместо тога, свака агенција за примену закона мора испитати криминалистичко-обавештајну филозофију, њене основне компоненте, дизајн и шеме за имплементацију у светлу својих потреба, ресурса, јасно дефинисаним циљевима, те прилагодити праксу предузимања криминалистичко-обавештајне делатности са тим захтевима.

У испитивању криминалистичко-обавештајних капацитета агенција за спровођење закона у САД, један од истакнутих познавалаца ове проблематике *Картер* је развио квалитативну скалу са четири категорије која описује криминалистичко-обавештајну делатност на основу анти-криминалне политике, стручности, али пре свега капацитета за размену (ширење) информација. Као што је илустровано на *Слици II-6*, категорије су следеће:

1. без обавештајних капацитета;
2. основни криминалистичко-обавештајни капацитети за размену информација;
3. напредни криминалистичко-обавештајни капацитети (укључујући и системе за управљање документима);
4. зрели – потпуни криминалистичко-обавештајни капацитети;³⁸⁶

---

³⁸⁵ **Ratcliffe, J.H. – Guidetti, R.,** *State Police Investigative Structure and the Adoption of Intelligence-Led Policing*, Policing – An International Journal of Police Strategies and Management, 2007. Доступно на интернет сајту: www.jratcliffe.net

³⁸⁶ **Carter, L. D.,** *op. cit.* p. 120. Према наведеном аутору, већина агенција за спровођење закона у САД имају минималне криминалистичко-обавештајне капацитете. Време и ресурси су потребни да се развије инфраструктура и потребно знање у агенцији, како би се на тај начин омогућило извршење функционалних криминалистичко-обавештајних операција. Ресурси и спољна помоћ укључују помоћ у развоју анти-криминалне политике, обуке, приступу кључним системима за размену информација, као и других инфраструктурних компоненти. Као што се могло и очекивати, агенције које се налазе ниже на скали, имају већу потребу за спољну помоћ и средства за развој капацитета до нивоа који је потребан за агенцију.

Слика II-6: Скала четири квалитативних категорија криминалистичко-обавештајних капацитета³⁸⁷

Самопроцена обавештајних капацитета агенције – у одређивању нивоа криминалистичко-обавештајних капацитета, као и места за започињање развоја или реинжењеринга криминалистичко-обавештајне функције, агенције за спровођење закона морају извршити самопроцену својих капацитета. У Табели II-5, илустроване су оперативне карактеристике које описују претходно наведена четири нивоа (категорије). Испод сваке оперативне карактеристике су наведени акциони кораци које треба предузети да се барем одржи садашњи ниво или помери напред.

Полазна тачка за имплементацију криминалистичко-обавештајне делатности – свака нова иницијатива мора имати почетну тачку која омогућава прецизну слику тренутног стања организационих знања и способности. Да би се утврдила полазна тачка, свака агенција за примену закона је треба да пружи одговоре на неколико питања:

- Који је ниво знања главног руководиоца агенције и командног кадра у погледу тренутне филозофије и праксе криминалистичко-обавештајне делатности?
- Да ли постоји криминалистичко-обавештајна јединица или капацитети у агенцији за спровођење закона?
- Који је ниво опште свести и знања особља агенције у вези са криминалистичко-обавештајном делатношћу?
- Који су интерни ресурси на располагању да помогну у развоју и имплементацији криминалистичко-обавештајне делатности?
- Који су екстерни ресурси на располагању да помогну у развоју и имплементацији криминалистичко-обавештајне делатности?
- Да ли је агенција за примену закона успоставила посебну везу и/или процесе који се односе на сарадњу са националним центрима за прикупљање информација?
- Да ли постоје посебне сметње или изазови који се морају решити пре него што се криминалистичко-обавештајна делатност имплементира?³⁸⁸

³⁸⁷ Извор: Carter, L. D., *op. cit.* p. 120.

Критичан алат за развој криминалистичко-обавештајних капацитета јесте пружање фундаменталних знања особљу агенције. Потреба за обуком не може бити пренаглашена, а посебно подизање обуке за ресорно (криминалистичко-обавештајно) особље. Ово из разлога што ће нове антикриминалне политике и процедуре имати мало смисла уколико особље не разуме сам концепт.³⁸⁹

Када је *посвећеност* концепту успостављена, један од приоритета је да се обезбеди обука на два когнитивна нивоа: *први ниво*, је развијање свести о концепту, која је реално више као образовање него тренинг, јер је намера првенствено да се схвати концепт криминалистичко-обавештајне делатности, начин функционисања и њен допринос укупној мисији агенције за спровођење закона. *Други ниво*, представља обуку за развој вештина и примене криминалистичко-обавештајне делатности, као што су прикупљање информација, процес писања извештаја и извештавање, као и правилна употреба криминалистичко-обавештајних информација.³⁹⁰

Оваква промена начина рада је тежак процес којем ће већина људи у почетку пружати отпор. Зато је важно да се у овој фази процеса имплементирања криминалистичко-обавештајне делатности овај отпор превазиђе. Најефикаснији начин да се то постигне јесте разумевање концепта криминалистичко-обавештајне делатности и представљање предности промене које ће то произвести за појединце и организацију. Промена ставова, вредности, уверења, односно подстицај зближавања људи са концептом, је тежак процес који захтева проактивне иницијативе, обазривост, стрпљење, али и признање да неки људи никада неће прихватити промену!³⁹¹

Упоредо са процесом развоја свести службеника за криминалистичко-обавештајну делатност, потребно је да се развије оперативни план који ће јасно изразити мисију и процесе криминалистичко-обавештајне делатности агенције и њених капацитета.³⁹²

Конечно, не мање важно, али често занемариван алат ефективног криминалистичко-обавештајне делатности, јесте систем оцене учинка који ће препознати и наградити појединце који предузимају овакве делатности, као и процену учинка целокупне криминалистичко-обавештајне иницијативе. Ако се такав систем заснива на традиционалном систему евалуације за процену индивидуалног учинка, заснованог на чисто квантитативним варијаблама (број написаних пријава, број хапшења, броју одговорених позива и сл.), онда у великој мери квалитативни карактер активности службеника неће бити узет у обзир у систему оцењивања учинка. Дакле, ако желимо да успех криминалистичко-обавештајне делатности буде постигнут, мора да постоји систем процене особља који вреднује праксу.³⁹³

---

³⁸⁸ Наведено према: **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 122. Намера ових питања јесте да се успостави збирни профил агенцијских криминалистичко-обавештајних капацитета, те ако их има, агенције за спровођење закона имају јасну слику њихове почетне тачке. Ова процена ће помоћи агенцији за следећи корак у процесу имплементације.

³⁸⁹ То је посебно дошло до изражаја у агенцијама за примену закона у САД пре 11. Септембра 2001. год. када огромна већина униформисаних службеника нису били свесни криминалистичко-обавештајног процеса и њиховој улози у њему, с обзиром да је тадашња филозофија у вези прикупљања и размене информација била веома ограничена и недоследна. Како се данас истиче, тај образац је драматично промењен, те полицијски службеници имају јасно зацртану линију обуке пред њима.

³⁹⁰ *Ibid*, p. 124.

³⁹¹ Стога је један од кључних метода да се помогне у процесу социјализације, јесте да се покаже *посвећеност* и доделе ресурси (средства) за криминалистичко-обавештајну функцију.

³⁹² Тако се и у препоруци Плана за Национално дељење криминалистичко-обавештајних информација у САД (**National Criminal Intelligence Sharing Plan**) истичу потреба за таквим поступком развоја криминалистичко-обавештајне инфраструктуре за све агенција за спровођење закона, без обзира на величину. Тако према: **Global Intelligence Working Group**, *National Criminal Intelligence Sharing Plan: Recommendation 1.*, Washington D.C., Office of Justice Programs, 2003. page V.

³⁹³ **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 125.

Без обавештајних капацитета	Основни криминалистичко-обавештајни капацитети за размену информација	Напредни криминалистичко-обавештајни капацитети	Зрели – потпуни криминалистичко-обавештајни капацитети
<p>Оперативне карактеристике:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Нема систематске крим.-обав. обуке пружене персоналу; - Нема крим.-обавеш. политике или процедура; - Нема повезаности са крим.-об. системом унетих података; - Нема систематске иницијативе унутар агенције за дељење крим.-обавештајних производа; 	<p>Оперативне карактеристике:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ограничена крим.-об. обука, обично за истражитеље; - Општа (генерална) крим.-об. политика; - Не постоји систем за крим.-об. документовање података; - Нема или минимална повезаност са системом за документовање података; - Ограничена крим.-об. активност персонала; 	<p>Оперативне карактеристике:</p> <ul style="list-style-type: none"> - један или више крим.-обавештајних аналитичара; - Изграђен формални крим.-обавештајни систем за документовање информација; - Повезаност са националним системом за размену информација; 	<p>Оперативне карактеристике:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Бројчано више криминал.-обавештајних аналитичара; - Пвезивање информација из више извора; - Напредни тренинзи за аналитичаре; - Свеобухватни систем за евидентирање;
<p>Кораци за акцију:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Развити капацитете крим.-об. делатности према националним стандардима за дељење информација; - Подизање обуке за сво особље агенције по миним. стандардима; - Развити оперативни план; - Развити логистику за при-мање и чување података; - Развити политику приватности; - Успоставити партнерства са заједницом; 	<p>Кораци за акцију:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Преиспитати политику у вези са крим.-об. операт. планом; - Подизање обуке за сво агенцијско особље; - Успостављање јавно-приватног партнерства; - Осигурати безбедност прикупљених информац. - Уверити се да је политика приватности на правом месту; - Успоставити крим.-об. официра за везу са партнерима; 	<p>Кораци за акцију:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Обезбедити да су документе информације компатибилне са стандардним системом; - Осигурати да су сви службеници добили одговарајућу обуку; - Проверити да ли су аналитичари добили потребну обуку; - Осигурати везу са националним центром за прик. информација; - Успостављена су партнерства са заједницом и јавно приватна партнерства; 	<p>Кораци за акцију:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Осигурати да су сви процеси у складу са планом; - Напредни тренинзи за аналитичаре; - Напредни тренинг програм за оперативно особље; - Чланство са релевантним крим.-об. субјектима (националним и међународним.); - Успостављена су партнерства са заједницом и јавно приватна партнерства; - Преглед политике приватности према усвојеним стандардима;

Табела бр. II-5: Фактори организационе самопроцене криминалистичко-обавештајних капацитета³⁹⁴

³⁹⁴ Извор: Carter, L. D., *op. cit.* p. 123.

2. НИВОИ/ТИПОВИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Као што смо приказали на *Слици II-7*, постоје три нивоа, криминалистичко-обавештајне делатности: *тактички*, *оперативни* и *стратешки*.

Слика II-7: Интеграција криминалистичко-обавештајних нивоа³⁹⁵

У суштини, основно полазиште криминалистичко-обавештајног рада јесте производња тактичких криминалистичко-обавештајних производа који ће довести до криминалистичко-обавештајних захтева за даљу оперативну и стратешку криминалистичко-обавештајну делатност.

2.1 Тактичка криминалистичко-обавештајна делатност (*Tactical Criminal Intelligence*)

Тактичка криминалистичко-обавештајна делатност се користи у полицијском раду да развије методе и тактике које би осујетиле непосредне криминалне претње и обично је усмерена на одређени злочин или криминални ентитет (лице, криминална група и сл.). То може бити реакција на инцидент, али најпре се користи да спречи злочин. Тактичке информације се обично прикупљају током рутинског прикупљања информација, али и у случајевима коришћења прикривених извора информација. Оваква криминалистичко-обавештајна делатност може деловати као водилца

³⁹⁵ Извор: **McDowel, D.**, *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers, and Users (Security and Profesional Intelligence Education Series)*, United Kingdom, 2009, p. 12.

криминалистичких истрага, или се једноставно може састојати од листе криминалаца, детаљима о местима које посећују, списка криминалних организација, односно описа криминалних тенденција. Тактички криминалистичко-обавештајни производ даје доносиоцима одлука у агенцијама за спровођење закона основно разумевање о криминалцима и њиховим активностима. Овакви производи се састоје од информација које су састављене и анализирани кроз форму имена, адреса, криминалних удружења, криминалних сарадника и других идентификационих информација. Тактички криминалистичко-обавештајни производ је најчешће у форми процене мете/циља на основу којег ће се и формирати потребна датотека према циљаном субјекту, која ће бити усмерена ка истрази или кривичном гоњењу мете/циља. Информације за тактички криминалистичко-обавештајни производ се прикупљају континуирано и треба да буде лако доступан, али драгоцен ресурс за истражитеље (криминалистичке полицајце) који раде на истрагама злочина. Коначно, тактичка криминалистичко-обавештајна делатност обезбеђује информације који су градивни елемент помоћу којих обавештајни стручњаци развијају даље анализе.

2.2 Оперативна криминалистичко-обавештајна делатност (*Operational Criminal Intelligence*)

Оперативна криминалистичко-обавештајна делатност се у суштини састоји од:

- сумирања добијених информација према датим упитима сразмерно поузданости различитих компоненти;
- идентификовања тајних карактеристика као што су: групе или појединачни криминалци, релевантне премисе, контакт тачке или методе комуникације (овакве информације могу доћи као резултат структурираног приступа информацијама као и резултат криминалног инцидента или идентификације нових трендова);
- истраживања и тумачења информација, извођења даљих истраживања, а затим ширења резултата анализе што је пре могуће;
- давање јасних праваца за оперативне тимове у складу са филозофијом полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.³⁹⁶

Оперативни криминалистичко-обавештајни производ ће често садржати додатне криминалистичко-обавештајне захтеве (идентификоване у аналитичком процесу), као и конкретне препоруке и опције за даљи рад. Поред одговора на оваква оперативна питања, дужност аналитичара и службеника јесте истраживање, као и развој информација.

Технике интеграција информација које се користе у процесу произвођење оперативног криминалистичко-обавештајног производа се стално развијају и усавршавају, а због развоја и промене активности криминалаца. Овакве технике презентације оперативних анализа се разликују од оних које су потребне за стратешке анализе. Већи нагласак је стављен на производњу графикана, дијаграма и сл., што може подржати уобичајене усмене брифинге намењене оперативним тимовима. У том смислу, презентација оперативних криминалистичко-обавештајних производа је често концизна, због потребе да се произведе благовремена криминалистичко-обавештајна информација која испуњава оперативне захтеве.

---

³⁹⁶ Наведено према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence – Manual for Managers*, New York, 2011, p. 36.

2.3 Стратешка криминалистичко-обавештајна делатност (*Strategic Criminal Intelligence*)

Основна сврха стратешке криминалистичко-обавештајне делатности јесте да створи знање које ће се користити од стране доносилаца одлука за дугорочно планирање и расподелу ресурса. Стратешка криминалистичко-обавештајна делатност је, према томе, оријентисана ка будућности. Наравно, временски оквир ће зависити од карактера одлуке која се мора предузети. Стратешка криминалистичко-обавештајна делатност може имати различите нивое амбиција, а у зависности од постављених криминалистичко-обавештајних захтева.

Најнижи ниво амбиција јесте дескриптивна анализа у којој су информације, употребом научно признатих метода, систематски организоване, анализирани и представљене. Често, сврха оваквих делатности јесте сазнање да ли постоје општи трендови у развоју криминала, односно образаца злочина, а повремено да се види да ли су такви трендови могући у будућности. Статистика се често користи у оваквој врсти анализе и то је, вероватно, најчешће спровођена врста стратешке анализе.

Виши ниво стратешке криминалистичко-обавештајне делатности јесте објашњавајући. Основа за ову врсту анализе јесте често дескриптивна анализа. Међутим, циљ овог нивоа јесте да се разумеју узроци криминала. То је веома тежак задатак, јер се најчешће проучава велики број варијабли као и њихова међусобна повезаност. Да би се ова врста анализе спровела на прави начин, захтева се добро знање у примени научне методологије.

Највећи ниво амбиција на овом нивоу криминалистичко-обавештајне делатности јесте предиктивна, односно прогноза будућег развоја криминалног окружења. Детаљно предвидети будућност је, наравно, немогуће, али помоћу резултата дескриптивних или објашњавајућих аналитичких производа, или обе врсте материјала, могуће је смањити неизвесност на најмању могућу меру, па се прогноза развоја будућег криминалног окружења назива и „*професионално/стручно нагађање*“ (*Educated Guesses*).

Методе које се користе за стратешку криминалистичко-обавештајну делатност су преузете из богатог истраживачког оквира различитих академских дисциплина, као што су социјалне и политичке науке, економске науке, криминологија и др. Исход стратешке криминалистичко-обавештајне делатности је често представљен у форми стратешких анализа, али, у појединим полицијским организацијама вербални брифинзи стратешких криминалистичко-обавештајних производа су уобичајени.³⁹⁷

3. САРАДЊА КАО КЉУЧНА КОМПОНЕНТА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Као универзални модел полицијског рада у контроли криминала, криминалистичко-обавештајни рад захтева изградњу партнерстава као један од услова за успешну имплементацију. Међутим, управо овај сегмент криминалистичко-обавештајног рада представља једну од најсложенијих, а истовремено и једну од кључних компоненти, с обзиром да је за успешан рад неопходна сарадња између више полицијских служби и других јавних и цивилних субјеката друштва.

---

³⁹⁷ Више о стратешким производима криминалистичко-обавештајне делатности, али и тактичким и оперативним, се може видети у наставку овог дела рада посвећеном криминалистичко-обавештајним производима.

Партнерство у оквиру криминалистичко-обавештајне делатности можемо сагледати кроз два вида сарадње: *унутрашњег партнерства* и *спољашњег партнерства*.

3.1 Унутрашње партнерство у оквиру криминалистичко-обавештајне делатности

Унутрашње партнерство у оквиру криминалистичко-обавештајне делатности подразумева заједничку и координисану, међусобно условљену активност различитих полицијских служби (како по врсти, тако и по нивоима у оквиру хијерархије полицијске организације на којима се налазе), у циљу унапређења рада, са криминалистичким информацијама које су од значаја за проактивни приступ у раду криминалистичке полиције.³⁹⁸

Успех полицијске организације не може зависити искључиво од активности само једне службе, без обзира на значај и функцију коју таква организациона јединица има. У том смислу, тимски рад је веома битан и одлучујући фактор за остваривање поверене функције – безбедности заједнице и заштити од криминала.

Тако, у оквиру криминалистичко-обавештајне делатности, Симоновић и Митровић³⁹⁹ налазе неколико кључних партнера (полицијских јединица) који имају различите улоге и задатке у оквиру теоријски (идеалног) конципираног система. Наведени аутори, ове партнере деле у неколико група:

- **полицијски руководиоци** – на врху пирамиде су полицијски руководиоци на различитим нивоима (локалном, регионалном, националном), који су овлашћени да доносе полицијске одлуке (оперативне, тактичке, стратешке). За њих се може рећи да су почетак и крај криминалистичко-обавештајног процеса. На почетку они одређују радни задатак (криминалистичко-обавештајне захтеве), док се на крају процеса њима дистрибуирају продукти криминалистичко-обавештајне делатности, који ће послужити као основа за доношење одлука.⁴⁰⁰
- **теренски полицајци** – ангажују се на прикупљању „сирових“ информација. Пред њих се поставља задатак да препознају појаве у окружењу које имају (потенцијални или реализовани) криминални набој, прикупе релевантне информације и забележе – евидентирају прикупљене информације у криминалистичко-обавештајне извештаје, које ће затим унети у базу података ради даље обраде и коришћења.⁴⁰¹ Управо из ове врсте партнерских односа се могу уочити различити модели организације прикупљања информација за криминалистичко-обавештајну делатност.⁴⁰²

³⁹⁸ СИМОНОВИЋ, Б.-МИТРОВИЋ, Д., *Сарадња у оквиру криминалистичко-обавештајног рада*, Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитету, број 1, Бања Лука, 2010, стр. 202.

³⁹⁹ *Ibid*, стр. 203.

⁴⁰⁰ У вези са овом категоријом партнера, Симоновић и Митровић су даље дефинисали читав низ питања, као што су: 1) способност (обученост), вештина при дефинисању радних задатака; 2) усмеравање и кориговање напред постављеног задатка, односно координација са онима који треба да прикупе и обраде податке; 3) решеност, способност, обученост, воља да се користе криминалистичко-обавештајне анализе (продукти криминалистичко-обавештајне делатности – примедба аутора) при доношењу одлука, поверење у њих и оне који раде на њиховом креирању; и 4) корисност тих анализа ради повратног деловања на криминалце или криминални контекст. *Ibid*, стр. 203.

⁴⁰¹ МАНОЈЛОВИЋ, Д., *Криминалистичко-обавештајни рад "препознавање појава из окружења – прикупљање обавештајних података"*, Безбедност бр. 1/2005, стр. 108-119.

⁴⁰² На пример, у већини криминалистичко-обавештајних модела сви полицијски службеници су овлашћени, али се може рећи и обавезни, да попуњавају посебно креиране криминалистичко-

- **јединица оперативне аналитике** – трећи битан партнер у оквиру система представља организациона јединица за спровођење криминалистичких анализа, а која се састоји од обученог персонала, тј. криминалистичких аналитичара, база података (електронских и писаних) и савремених софтвера за анализе. Основна улога ове јединице јесте да „сировим“ информацијама, прикупљених са терена, дају смисао – додатну вредност, да од сегменталних информација начине мозаик, нову вредност, односно креирају криминалистичко-обавештајне информације које ће бити од значаја руководиоцима за доношење одлука. Одговорност аналитичара јесте да „доставе праву информацију, правим људима, у право време“.⁴⁰³ Као и код претходних партнера, у овом сегменту сарадње се појављује читав низ изазова: обученост, квалитет база података, доступност технике и софтвера, способност повезивања, закључивања и извођења закључка и сл.

Између ова три кључна партнера у криминалистичко-обавештајном раду постоји спектар интеракција, међусобних условљености, међусобног разумевања, зачињених бројним елементима и околностима. Уколико закаже само један сегмент у оквиру подсистема код било ког од партнера, читав систем криминалистичко-обавештајне делатности може да изгуби на квалитету и корисности.⁴⁰⁴

Иако се на први поглед чини да је систем унутрашње сарадње у оквиру криминалистичко-обавештајног рада једноставан и по природи односа уобичајен, у пракси то није правило, јер односи могу бити веома сложени. То ствара читав низ проблема у разумевању, тумачењу улога, задатка, а на крају усложњава имплементацију. У литератури се наводи, а у пракси се показало изузетно корисним, да је у унутрашњем партнерству кључна међусобна комуникација у размени информација и помоћ у доношењу одлука. То се постиже редовним састанцима између криминалистичко-обавештајног особља (пре свега руководиоца) и полицијских руководиоца који доносе одлуке (како на тактичком, тако и на стратешком нивоу).

Циљ ових састанака је заједничка анализа докумената, односно продуката криминалистичко-обавештајне делатности, како би се проценила њихова корисност, дефинисале могућности, правци акција и деловање, исказала потреба за прикупљањем додатних информација и спровођење додатних анализа у складу са редефинисаним почетним задатком.⁴⁰⁵ То заправо значи да ће се оваквим заједничким активностима првенствено дати координате за информациони менаџмент, одредити

обавештајне обрасце о прикупљеним информацијама и сазнањима са терена. То представља кључни елемент у овој функцији, с обзиром да ће се у систем унети већа количина информација погодних за даљу обраду и анализу. Међутим, у оквиру модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији, оперативни састав ове службе чине обавештајни службеници као специјализовани апарат за прикупљање информација за криминалистичко-обавештајни процес. То не искључује укључивање теренских полицајаца као партнера у овој функцији, јер су исти овлашћени да о прикупљеним сазнањима сачине оперативни извештај, али отвара низ питања од којих зависи правилно укључивање и успех ових партнера. Нека од питања су: обученост; способност за уочавање интересантних појава; тактика и техника рада са изворима информација; прикупљање и селектовање релевантних информација које ће се даље проследити надлежној аналитичкој јединици и др. Више о моделу криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији видети у другом делу рада, док ће се компаративни приказ иностраних модела криминалистичко-обавештајне делатности бити приказан у петом делу овог рада.

⁴⁰³ **Fletcher, R.**, "An Intelligence Use of Intelligence: Developing Locally Responsive Information Systems in the Post-Macrherson Era", in: A. Marlow and B. Loveday (eds.), *After Macrherson Policing After the Stephen Lawrence Inquiry*, Dorset: Russhell House Publishing, 2000, p.114. Наведено у: **Cope, N.**, *Intelligence Led Policing or Policing Led Intelligence?*, British Journal of Criminology, No.44/2004, pp.

⁴⁰⁴ **СИМОНОВИЋ, Б.-МИТРОВИЋ, Д.**, *Сарадња у оквиру криминалистичко-обавештајног рада*, Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитету, број 1, Бања Лука, 2010, стр. 204.

⁴⁰⁵ **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Правни Факултет, Крагујевац, 2012, стр. 37.

криминалистичко-обавештајне празнине и сходно томе дефинисати криминалистичко-обавештајни захтеви.

Модели криминалистичко-обавештајне организације полицијске делатности уобичајено садрже две врсте (нивоа) партнерских састанака: *састанци са групама за тактичко деловање* и *састанци са групама за стратешки приступ*.

3.1.1 Партнерски састанци са групама за тактичко деловање

Партнерски састанци са групама за тактичко деловање, по правилу, одвијају се са полицијским руководиоцима (менаџментом) који је дефинисао захтев упућен криминалистичко-обавештајној јединици. У оквиру ових састанака, врши се анализа тактичких процена – производа криминалистичко-обавештајне делатности, са циљем развоја и примене конкретних планова, расподеле полицијских ресурса и координирања полицијских активности, како би се постигли ефективни тактички резултати.⁴⁰⁶

Из искуства иностраних криминалистичко-обавештајних служби, овакав вид састанка се организује једном у две недеље (минимум једном месечно).

Како је навео Симоновић,⁴⁰⁷ на нашим просторима се, за сада, спроводи једино овај вид партнерских састанака, као што се и криминалистичко-обавештајна делатност примењује једино с циљем постизања оперативних и тактичких ефеката. Без обзира на то, овај вид партнерства представља изузетан напредак у односу на ранији искључиви традиционални полицијски рад – фокусирање на уско схваћену репресивну делатност откривања непосредних извршилаца кривичних дела и обезбеђење доказа.

Сврха састанака група за тактичко деловање је:

- одређивање мета/циљева операција (прекршилаца закона у складу са приоритетима контролне стратегије);
- истраживање криминала – кривичних дела и инцидената, који могу бити део серије или низа кривичних дела (серијски злочини);
- примена низа превентивних мера.⁴⁰⁸

3.1.2 Партнерски састанци са групама за стратешки приступ

Партнерски састанци са групама за стратешки приступ су тековина британског националног криминалистичко-обавештајног модела и схватања о широкој употреби криминалистичко-обавештајних информација (и изван полицијских агенција), у циљу контроле криминалне делатности и безбедности заједнице.

Група се састоји од виших полицијских руководилаца (менаџера), укључујући оне из оперативних група, саобраћајних послова, административних послова,

---

⁴⁰⁶ Најчешће је у питању анализа конкретних безбедносних проблема или група које се баве организованим, финансијским или компјутерским криминалом и осмишљавање проактивних акција усмерених ка прикупљању информација ради целовитог сагледавања проблема, планирање активности обезбеђења доказа о криминалној активности и планирање репресивних мера (нпр., хапшење). Више о томе видети у: СИМОНОВИЋ, Б., *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Правни Факултет, Крагујевац, 2012, стр. 37-38.

⁴⁰⁷ *Ibid*, стр. 38.

⁴⁰⁸ **Association of Chief Police Officers – ACPO**, *Guidance on the National Intelligence Model*, UK, 2005, p. 77.

образовања и обуке, технологије, форензике, као и руководиоца криминалистичко-обавештајне службе и аналитичара. Британски NIM модел је у ове групе увео и партнерске организације, као што су партнерство за смањење криминала и нереда (*Crime and Disorder Reduction Partnership – CDRP*),⁴⁰⁹ представнике јавног тужилаштва, као и друге кључне агенције које могу пружити важан допринос овом процесу.

Сврха састанака група за стратешки приступ је:

- разматрање стратешких процена;
- у случају потребе, постављање и допуњавање контролних стратегија;⁴¹⁰
- одобравање (потврђивање) криминалистичко-обавештајних захтева;
- приоритизација ресурса.⁴¹¹

Састанци група за стратешки приступ се организују једном у три месеца, односно минимум једном у шест месеци. Свакако, оправдана потреба да се размотре стратешке процене ван предвиђених редовних састанака биће повод за ванредно окупљање.

3.2 Криминалистичко-обавештајна делатност и спољашње партнерство

Спољашње партнерство, као саставни елемент криминалистичко-обавештајне делатности, састоји се у сарадњи криминалистичко-обавештајне службе са изванполицијским институцијама. Подразумева сарадњу која омогућава бољи проток информација ка криминалистичко-обавештајној служби, размену безбедносних информација, информисање спољних партнера и угрожених делова заједнице о опасностима које им прете, како би се деловало на услове и узроке, ризике од настанка криминала, као и на потенцијалне претње. Циљ овакве сарадње јесте предупређење криминалних активности, као и осмишљавања стратегија заједничког деловања полиције и заједнице.⁴¹²

Асортиман спољашњег партнерстава укључује приватни сектор, неполицијске организације и заједницу. Сваки од наведених може бити важан извор информација за криминалистичко-обавештајни процес. Основни разлог за оваква јавно-приватна партнерства се заснива на чињеници да, када више људи знају шта да посматрају и како да своја запажања пријаве полицијским институцијама, већа је вероватноћа

---

⁴⁰⁹ *Crime and Disorder Reduction Partnership – CDRP* представља једно од бројних локалних партнерстава у Енглеској и Велсу, а основано је законом *Crime and Disorder Act* из 1998. године како би координирала акцију против криминалитета и нереда. У CDRP улазе партнерства између полиције, локалне власти, службе за условни отпуст, службе здравствене помоћи, друштва станодаваца, сектор волонтера (добровољаца), као и локалних мештана и предузећа.

⁴¹⁰ Контролним стратегијама се постављају дугорочни приоритети за планове превенцију криминалитета, криминалистичко-обавештајну делатност и примену закона. Развија се после критичког испитивања широких области криминалитета, јавних поремећаја или других незаконитих радњи које су идентификоване и постављене у стратешким проценама као производу криминалистичко-обавештајне делатности. Она пружа вишем менаџменту оквир за доношење одлука о примарним питањима и расподеле ресурса. Контролне стратегије су део организовања криминалистичко-обавештајне делатности британског националног криминалистичко-обавештајног модела NIM.

⁴¹¹ *Association of Chief Police Officers – АСРО, Guidance on the National Intelligence Model*, UK, 2005, p. 76.

⁴¹² СИМОНОВИЋ, Б.-МИТРОВИЋ, Д., *Сарадња у оквиру криминалистичко-обавештајног рада*, Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитету, број 1, Бања Лука, 2010, стр. 205.

прикупљања информација које се могу користити да се спрече злочини. Упркос томе, традиционално однос између полиције, заједнице и приватног сектора, у вези контроле криминала је релативно површан.

Концептуално, могло би се закључити да се идеја за јавно-приватна партнерства у агенцијама за спровођење закона враћа на један од почетних принципа полицијске организације и делатности, која је успостављена још од Сер Роберт Пила (*Sir Robert Peel*), оснивача лондонске Метрополитен полицијске организације, из 1829. године. Он је приметио да власт не може сама да обавља све послове полиције, те је помоћ припадника јавног, односно приватног сектора неопходна у очувању безбедности заједнице. Заиста, Пил је тврдио да је у демократском друштву полиција своју улогу добила од јавности, те стога и јавност има обавезу да помогне полицији по питањима јавне безбедности. Његов принцип: „*Полиција је јавност и јавност је полиција*“, одражава такву реципрочну одговорност.⁴¹³ Спољашње партнерство у оквиру криминалистичко-обавештајног рада је најпре започело у Великој Британији, где чини основ датог система безбедности и један је од постулата Националног криминалистичко-обавештајног модела – NIM. Ово, али и многа друга партнерства су дефинисана законским или другим обавезујућим прописима.⁴¹⁴

Како би партнерство криминалистичко-обавештајне јединице (али и читаве агенције) са јавно-приватним сектором било функционално, потребно је испунити три услова:⁴¹⁵

1. **ефективна сарадња** – укључује спремност да саслушају, упознају једни друге са међусобним поштовањем, препознају границе сваког партнерства, како би такав однос довео до дискреције, поверења и спремности да међусобно размењују информације;
2. **плански (систематски) рад** – што значи да се не чека „криза“ пре заједничког рада. Уз то, подразумева и редовне састанке, планирање процеса састанка, као и коришћење договорених метода свих партнера у процесу прикупљања информација;
3. **реална сарадња** – прилагодити сарадњу стварним и месним (територијалне) могућностима партнера, уз сагледавање историје односа, административних и друштвених прилика партнера.

Поред планске сарадње са спољашњим партнерима, значајно је напоменути и могућност **ad-hoc партнерства**. *Ad-hoc* партнерство се користи по потреби, односно, то је посебно одржива алтернатива у случају када криминалистичко-обавештајни захтеви нису стални у погледу прикупљања информација од одређене јавне или приватне институције. У случају настанка претње, овај механизам се користи за брзо прослеђивање информација.

Такође, новије доба доноси широку сарадњу полицијских организација са полицијским организацијама других држава, интернационалним полицијским организацијама (*Интерпол*, *Еуропол*), међународним организацијама (било криминалистичке, аналитичке или друге безбедносне функције, на пример: *International*

---

⁴¹³ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies* – second edition, p. 203.

⁴¹⁴ Такав је случај са Великом Британијом која је сарадњу са кључним локалним партнерима дефинисала законом *Crime and Disorder Act* (1998) – www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/contents. У САД је 2003. године усвојен Национални криминалистичко-обавештајни план за размену криминалистичко-обавештајних информација (*National Criminal Intelligence Sharing Plan NCISP*) – www.fas.org/irp/agency/doj/ncisp.pdf (прегледано 14.02.2013.). Више о овоме видети у петом делу овог рада (Компаративни приказ криминалистичко-обавештајних модела).

⁴¹⁵ **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 205.

Association of Law Enforcement Intelligence Analysts – IALEIA, и *International Association of Crime Analysts – IACA*), регионалним безбедносним организацијама (на пример: *SELEC Центар* и сл.), која се заснивају на билатералним или мултилатералним споразумима и уговорима.⁴¹⁶

Кључне компоненте спољашње сарадње полиције са заједницом и јавно-приватним сектором опширније су дефинисане и обрађене у оквиру дела рада који се бави проблематиком имплементације криминалистичко-обавештајне делатности.

4. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ ПРОИЗВОДИ

Свакако да ћемо се сложити са чињеницом да су криминалистичко-обавештајни производи „бренд“ криминалистичко-обавештајне службе,⁴¹⁷ те представљају примарни начин на који ће служба комуницирати са својим клијентима. Тако, криминалистичко-обавештајни модел нема готово никакву вредност уколико није у стању да достави праве информације, правим људима, у одређеном временском оквиру, како би се искористило знање које такав производ садржи.

То значи да криминалистичко-обавештајна делатност није модел полицијског рада који тражи информације само за сопствену корист. Вредност таквог рада одражава принцип да криминалистичко-обавештајна делатност остаје без успеха уколико резултат таквих активности нису обавештајни производи, намењени полицијским руководиоцима, менаџерима и другима, односно, производи који ће пружити помоћ у њиховом напору при доношењу одлука, вођењу криминалистичких истрага или распореду снага (алокацији ресурса).

Криминалистичко-обавештајни производи су резултат сарадње између аналитичара и обавештајних службеника у процесу прикупљања силових информација, њихове анализе и тумачења, како би их представили крајњим корисницима са препорукама о потребним одлукама или могућностима за криминалистичко деловање. Овакав начин рада је довео до захтева за четири кључна производа криминалистичко-обавештајне делатности. Њихова „производња“ је резултат кључног процеса - анализе информација.

Квалитет криминалистичко-обавештајних производа зависи од:

- услова и задатака који су постављени од стране корисника (менаџера, руководиоца и сл.), у складу са постојећим ресурсима и постављеним приоритетима;
- добро развијеног плана за прикупљање и усмеравање информација;
- употребе аналитичких техника и аналитичких производа.⁴¹⁸

Из претходне поделе примећујемо чињеницу да квалитет обавештајних производа зависи и од тога да ли је руководство криминалистичко-обавештајне службе створило и одржава праве услове за криминалистичко-обавештајне активности.⁴¹⁹ Такође, многи истичу да ће укупна корист криминалистичко-обавештајне службе бити

⁴¹⁶ Више о наведеним организацијама и институцијама ће бити речи у наставку овог рада.

⁴¹⁷ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 108.

⁴¹⁸ **Guidance on The National Intelligence Model**, Produced on behalf of the Association of Chief Police Officers (ACPO) and National Centre for Policing Excellence (NCPE), United Kingdom, 2005, p. 64.

⁴¹⁹ **National Criminal Intelligence Service (NCIS): The National Intelligence Model**, United Kingdom, 2000, p. 16.

процењивана на основу производа криминалистичко-обавештајне делатности и њеног успеха у преносу, тј. прослеђивању таквих продуката.⁴²⁰

Описујући криминалистичко-обавештајне производе, Ретклиф наводи:

„Криминалистичко-обавештајна делатност подразумева стварање производа који ће помоћи и подржати доносиоце одлука у области спровођења закона, на путу смањења, контроле и превенције криминала. То је резултат криминалистичко-обавештајне анализе и може бити сачињен у форми билтена, презентација, вербалног (усменог) извештаја или комбинацији неких од претходно наведених у брифингу. Криминалистичко-обавештајни производ може бити чак и један телефонски разговор уколико је обавештајна информација благовремена и ако има утицаја на примаоца у доношењу одлука.“⁴²¹

Из претходног текста, али и самог наслова поглавља, можемо дати закључак о постојању плуралитета криминалистичко-обавештајних производа. Међутим, иако разлитичити по својој функцији и намени, генусни термин који се користи да означи све производе криминалистичко-обавештајне делатности јесте *криминалистичко-обавештајна информација*. Такође, у литератури се може наићи на термин CRIMINT.⁴²²

Анализирајући релевантну литературу из области криминалистичко-обавештајне делатности, али и иностраних пракси и усвојених модела, наилазимо на више подела криминалистичко-обавештајних производа. Тако, *Cope, Fielding* и *Innes*,⁴²³ деле криминалистичко-обавештајне производе у четири типа:

- *Criminal Intelligence*: информације о познатим преступницима;
- *Crime Intelligence*: информације о конкретном злочину или серији злочина;
- *Community Intelligence*: производи базирани на информацијама добијеним од „обичних“ чланова заједнице о ризицима и претњама унутар дате заједнице;
- *Contextual Intelligence*: производи који укључују социјалне, културне и економске факторе који могу имати утицај на криминал и друге преступе.

Широко прихваћени Национални криминалистичко-обавештајни модел Велике Британије, о којем ће бити речи и у наставку овог рада, пружа вредне информације о функцији криминалистичко-обавештајних производа, те исте дели на четири кључна криминалистичко-обавештајна производа: *стратешке процене; тактичке процене; профил проблема; профил мете – циља*.⁴²⁴ Овакву поделу су прихватиле многе

⁴²⁰ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 108. Криминалистичко-обавештајни производи морају бити одговарајућег квалитета и садржине да оперативне јединице за примену закона буду у могућности да тако развију стратегије и тактике у спречавању свих претњи у постизању њихових криминалних циљева и користи. Обезбедити да све ове карактеристике буду садржане у сваком криминалистичко-обавештајном производу ће дати максимални допринос у корисности таквог производа који, заузврат, доприноси јачању јавне, као и свеукупне безбедности.

⁴²¹ **Ratcliffe, H.J.**, *Integrated Intelligence and Crime Analysis: Enhanced Information Management for Law Enforcement Leaders*, Washington D.C., of Community Oriented Policing Services (COPS), 2007, p. 8.

⁴²² CRIMINT представља производ прикупљања, анализе и тумачења свих расположивих информација прикупљених у криминалистичко-обавештајном процесу. Тако према: **Department of the Army, Police Intelligence Operations**, No 3-19.50, Washington D.C., 2006, p. 12. Такође, истражујући термин CRIMINT, пронашли смо да се овим појмом (CRIMINT) означава базу података *Metropolitan Police Service - London* у којој су ускладиштене информације о криминалцима. Ова база података је створена 1994. године и подржава ускладиштење и претраживање криминалистичко-обавештајних информација за службенике и аналитичаре. Извор: <http://en.wikipedia.org/wiki/Crimint> (преглед 18.06.2013.).

⁴²³ **Cope, N., Fielding, N. and Innes, M.**, *The appliance of science?*, *The British Journal of Criminology*, 45(1), p. 44.

⁴²⁴ Сумирајући резултате и процењујући успех Националног криминалистичко-обавештајног модела у Великој Британији (*The National Intelligence Model – NIM*), Тим Џон (*Tim John*) и Мајк Мегир (*Mike Maguire*) истичу да Национални криминалистичко-обавештајни модел (NIM) представља напор да промовише ефикасну обавештајно вођену полицијску делатност (*Intelligence Led Police*), као и да

полицијске организације у свету. Анализом истих, можемо закључити да су они кључни елементи у успостављању и функционисању полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама. Ово је разлог да у наставку овог рада пружимо детаљније информације о наведеним категоријама криминалистичко-обавештајних производа.

4.1 Стратешке процене (Strategic Assessments)

Основна сврха *стратешке процене*, као криминалистичко-обавештајног производа, јесте да пружи тачну и целовиту слику ситуације криминалних активности на одређеном подручју, како се та слика мења и како би могла изгледати у будућим променама. Ово је дугорочни поглед са највишег нивоа, на питања криминала у целокупној заједници. Према томе, овај производ не разматра само тренутне криминалне активности, већ ће покушати да пружи прогнозу њиховог могућег развоја.

Стратешка процена се користи у планирању и креирању политике криминалистичке делатности, пре свега за антикриминално полицијско деловање у одређеној заједници. Као таква, даје већи допринос слици трендова криминала и криминалних организација (како у региону, тако и на националном нивоу). Она се заснива на прикупљању, истраживању и анализи информација прикупљених из широког спектра извора.

Поред претходно наведеног циља и обима сагледавања, она укључује и садашњу ситуацију, прогрес ка циљевима постављеним још од претходне процене, главне

стандардизује обавештајне и сличне структуре, процесе и праксе широм свих полицијских служби у Енглеској и Велсу. Како аутори наводе, то је суштински дизајн, односно пословни процес у рационализацији и систематизацији начина на које ће се полиција као сервис бавити информацијама и доносити кључне одлуке о расподели ресурса. Као такав Национални криминалистичко-обавештајни модел (NIM) је изграђен око производње и употребе четири широке категорије производа: **аналитички производи; криминалистичко-обавештајни производи; производи знања и производи система.**

Аналитички производи (Analytical products)

Представљају првенствено кратке извештаје састављених од стране специјализованих криминалистичко-обавештајних јединица, а на основу анализе информација из различитих извора (унутар и изван полиције). Њихов облик и садржај варира у односу на технике или изворе на основу којих су сачињени. На пример, аналитички излазни производ "демографска анализа" се значајно разликује од анализа "мреже" или анализе "ризика". Неки од аналитичких производа су: анализа резултата; анализа образаца криминалитета; профил тржишта; демографска анализа; анализа мрежа; анализа ризика; анализа профила циља итд. У суштини, већина од ових производа представљају кључну фазу у "превођењу" сирове информације у обавештајни податак.

Криминалистичко-обавештајни производи (Intelligence products)

Неки од наведених аналитичких производа су комбиновани и прерасли у криминалистичко-обавештајне производе. Они су подељени на: стратешке процене; тактичке процене; профил циља и профил проблема (нпр., криминална жаришта или серије злочина). Они се користе за информисање и доношење одлука о приоритизацији проблема и циљева, издвајању и додељивању таквих података посебним одељењима или полицијским јединицама као помоћ у доношењу одлука и основу за планирање оперативних одговора.

Производи знања (Knowledge products)

Представљају производе који ће обезбедити будући развој самог модела и одржавање квалитета у њему. Примери укључују стварање протокола на сваком нивоу, правилника (смерница) о заштити података, криминалистичко-обавештајне обуке, етичких кодекса понашања за полицијске активности.

Производи система (System products)

Дизајн ових производа је у функцији да обезбеди одговарајућу техничку и рачунарску опрему и стави је на располагање за ефикасно функционисање и минимизирање неефикасне праксе (као што је коришћење више информатичких платформи које делују као баријера за размену информација). Они се такође користе да обезбеде и осигурају приступ свим нивоима рада.

Наведено према: **John, T.-Maguire, M.,** *The National Intelligence Model: key lessons from early research,* Home Office Report 30/04, 2004, pp. 2-3.

области криминала, демографско-социјалне проблеме, шеме – трендове криминала, ограниченост средстава за рад као и преглед – резиме.⁴²⁵

Можда се, као кључни допринос стратешких процена, издваја њен широки поглед и „далековидост“ у сагледавању претњи криминала, криминалних организација и других негативних фактора, са предлогом најефикасније употребе ограничених ресурса, у циљу деловања на проблем из аспекта превенције и унапређења репресивних метода.

Стратешка процена, као криминалистичко-обвештајни производ, са својим циљем, сврхом и садржајем, представљена је у *Табели II-б*.

Производ	Циљ	Сврха	Садржај
<ul style="list-style-type: none"> • Стратешка процена 	<ul style="list-style-type: none"> • Идентификација дугорочних проблема како у простору, тако и у обиму, као и пројекција размера криминалитета 	<ul style="list-style-type: none"> • Успостављање приоритета примене закона, одређивање расподеле ресурса, подршка у планирању посла и информисање руководиоца и креатора политике. Одређивање контролне стратегије, приоритета за обавештајни рад, превенцију и примену закона. 	<ul style="list-style-type: none"> • Циљ (референтни пој-мови); • Обим (функционална, географска); • Тренутна ситуација/преглед • Постављени/остварени циљ/напредак од последње процене; • Главне области крими-налитета; • Обрасци/трендови; • Ограничење ресурса; • Преглед/резиме

Табела II-б: *Криминалистичко-обавештајни производи: Стратешка процена*⁴²⁶

Постоји неколико принципа који треба да буду узети у обзир приликом израде овог производа. Тако, стратешка процена представља производ који:

- покреће функционисање групе за креирање стратешких задатака и координацију стратешких активности;
- је сачињен кроз тимску сарадњу, а не само као производ аналитичара;
- информиса руководиоце (менаџере) и релевантан за доношење одлука;
- се поклапа са почетком планирања будуће израде плана полицијског поступања;
- испитује дугорочна питања од утицаја на безбедност заједнице или регион;
- гледа напред, не само да узима у обзир текуће приоритете, већ и процене и информације о новим претњама;
- разматра и пружа коментаре о томе да ли тренутна стратегија контроле криминала функционише;
- даје препоруке за успостављање нове стратегије за контролу криминала или измене постојећих докумената;
- остаје фокусиран на препоруке за превенцију криминала, криминалистичко-обавештајну делатност и јединице за спровођење закона;
- уз приказане информације, пружа објашњење разлога за све промене које су се догодиле;

⁴²⁵ **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 132.

⁴²⁶ Извор: **National Criminal Intelligence Service (NCIS): The National Intelligence Model**, United Kingdom, 2000, p. 17.

- приказује доказе извршених анализа информација.⁴²⁷

4.2 Тактичке процене (Tactical Assessments)

Тактичка процена даје и обликује основу за рад руководиоца за постављање тактичких задатака и координацију. Поред тога, она служи да полицијском менаџменту пружи информације о делатностима и утицају текућих криминалистичких операција, настајању трендова криминала, настајању серија појединих кривичних дела, настајању жаришта (*hotspots*), као и остале нове потребе/проблеме и захтеве за ресурсима.⁴²⁸

Као и стратешка процена, криминалистичко-обавештајни производ – тактичка процена, треба да буде продукт анализе информација прикупљених из широког спектра извора. Практично, тактичка процена даје обавештења о обрасцима и трендовима криминала, даје препоруку о томе ко (или шта) треба да буде мета рада, идентификује географска подручја која треба сматрати приоритетним локацијама, односно, указује на конкретан криминал или преступе који су у настајању или које треба детаљније испитати.

Уколико се употребљава ефикасно, тактичка процена може да пружи ране индикације о погоршању стања, на пример, у стопама извршених кривичних дела. Ово је неопходно уколико се жели прогрес у смањењу криминала.

Циљ тактичке процене је предлагање конкретних акција усмерених ка обезбеђењу доказа и предузимању превентивних и репресивних мера у односу на конкретни проблем и криминалну групу.⁴²⁹

Тактичка процена, као криминалистичко-обавештајни производ, са њеним циљем, сврхом и садржајем, је представљена у *Табели II-7*.

Производ	Циљ	Сврха	Садржај
<ul style="list-style-type: none"> •Тактичка процена 	<ul style="list-style-type: none"> •Идентификација краткорочних питања у некој области, што уз брзу акцију може да спречи да се нека ситуација погорша или развије. Надгледање прогреса тренутног посла у "тактичком менију"; 	<ul style="list-style-type: none"> •Помоћ у руковођењу тренутним операцијама и плановима, као и прерасподели ресурса и напора у складу са променом потреба и проблема; 	<ul style="list-style-type: none"> •Тренутна ситуација, напредак ка циљу; •Криминалитет и друге серије; "врुће тачке" (жаришта); превентивне мере; •Опције за даљу акцију; •Предности/недостац и; •Најбољи начин поступања(планови); •Временски оквири (кратко-средњи термин) •Укљученост ресурса/промене;

Табела II-7: Криминалистичко-обавештајни производи: Тактичка процена⁴³⁰

⁴²⁷ **Guidance on The National Intelligence Model**, Produced on behalf of the Association of Chief Police Officers (ACPO) and National Centre for Policing Excellence (NCPE), United Kingdom, 2005, p. 66.

⁴²⁸ **National Criminal Intelligence Service (NCIS): The National Intelligence Model**, United Kingdom, 2000, p. 17.

⁴²⁹ Тако према: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика - треће измењено и допуњено издање*, (Правни факултет), Крагујевац, стр. 37.

Приликом развоја тактичке процене треба узети у обзир неколико принципа. Они подразумевају израду тактичке процене као производа који:

- покреће активности тактичких група за доделу задатака и координацију;
- је сачињен кроз тимску сарадњу, а не само као производ аналитичара;
- помаже у активностима у раду са текућом и новом метом (циљем) и профилима проблема;
- разматра краткорочне проблеме које утичу на безбедност заједнице или региона;
- испитује тренутну тактичку делатност;
- има поглед испред себе и идентификује нове проблеме и мете (циљеве);
- кроз информације даје објашњење зашто је дошло до одређених промена;
- приказује доказе извршених анализа информација.⁴³¹

Стратешка и тактичка процена треба да буду достављени свим члановима група, како оних за стратешки приступ, тако и оних за тактичко деловање. Тако се могу упознати са садржајем пре заједничких састанака, у циљу побољшања квалитета и ефикасности одлучивања.

4.3 Профил проблема (*Problem Profile*)

Профил проблема омогућава тактичким тимовима да проблем сагледају у целини која обухвата услове, узроке, манифестацију испољавања (настајање нових облика криминала, жаришта и других питања високог ризика). Профил проблема треба да садржи довољно детаља да иницира или подржи криминалистичку истрагу. Пре свега, мора да садржи информације које се директно односе на проблем.

Корисницима овог продукта криминалистичко-обавештајног рада пружа помоћ у доношењу одлука о ефективној употреби ресурса и њиховом размештању и одабиру тактике решавања проблема. Садржај профила проблема варираће у складу са природом и значајем конкретног проблема.

Израду профила проблема у већини случајева захтевају групе на стратешком или тактичком нивоу, а тај производ ће бити додељен одређеним оперативним јединицама на које прелази одговорност за решавање проблема. На тај начин, обезбедиће се ефикасан рад полиције при решавању проблема који имају значајан утицај на одређену заједницу.⁴³²

Профилисање проблема је идеално решење за постојеће, проблемски – оријентисане полицијске моделе рада.

Профил проблема, као криминалистичко-обавештајни производ, са његовим циљем, сврхом и садржајем, представљен је у *Табели II-8*.

---

⁴³⁰ Извор: **National Criminal Intelligence Service (NCIS): *The National Intelligence Model***, United Kingdom, 2000, p. 17.

⁴³¹ **Guidance on The National Intelligence Model**, Produced on behalf of the Association of Chief Police Officers (ACPO) and National Centre for Policing Excellence (NCPE), United Kingdom, 2005, p. 67.

⁴³² Профил проблема може довести до идентификације конкретних појединаца за које потребно даље саставити профил мете – циља. На пример, профил проблема о одређеном подручју може идентификовати дилера опојних дрога који снабдева одређени број корисника опојних дрога, који према истраживањима почине значајан број кривичних дела у том подручју. Профил проблема у овом случају је довео до профила мете, али то неће увек бити случај.

Производ	Циљ	Сврха	Садржај
<ul style="list-style-type: none"> Профил проблема 	<ul style="list-style-type: none"> Идентификација серија постојећег и појављујућег криминалитета (инциденти и "вруће тачке" – жаришта) 	<ul style="list-style-type: none"> Пружање помоћи руководству у обезбеђивању ресурса за криминали-стичке потребе, одређивању мета, "врућих тачака" (жаришта), усмеравање мера и иницијатива за спречавање и смањење криминалитета; 	<ul style="list-style-type: none"> Идентификација проблема; Позадина и узроци; Размера штете; Нивои нереста/преступа; Учиниоци; Унутрашње/спољашње везе; Социјални утицај; Укљученост ресурса;

Табела II-8: *Криминалистичко-обавештајни производи: Профил проблема*⁴³³

Приликом развоја профила проблема, треба узети у обзир неколико принципа. Они подразумевају израду профила проблема као производа који:

- обезбеђује јасну слику о проблему кроз криминалистичко-обавештајну информацију;
- је сачињен кроз тимску сарадњу, а не само као производ аналитичара;
- идентификује примере лоше праксе (криминалистичке делатности);
- даје препоруке за превенцију, криминалистичко-обавештајну делатност и реализацију планова;
- омогућује корисницима да доносе одлуке и одреде ефикасну тактику и употребу ресурса;
- омогућава корисницима да одреде приоритете проблема;
- осигурава да су законски услови у погледу криминалистичко-обавештајних делатности испуњени;
- пружа доказе о анализираним подацима;⁴³⁴

4.4 Профил мете – циља (*Target Profiles*)

Профил мете – циља представља анализу конкретних субјеката који су предмет криминалистичке делатности. Овај производ криминалистичко-обавештајног рада обезбеђује корисницима веће разумевање лица (осумњиченог или жртве) или групе људи (нпр., криминалне групе), који су означени као мете – циљеви, а у складу са стратегијом контроле криминала или питањима високог ризика. Профил мете – циља треба да садржи довољно детаља да покрене или подржи текуће криминалистичке операције. Овај производ, такође, треба да предложи „најбољи курс“ за предузимање акције.

Профил мете/циља може имати импликације за особе – мете у погледу њиховог права на приватност, с обзиром да криминалистичко-обавештајна делатност излази из традиционалног домена полицијског деловања као изворне форме друштвене репресије, јер укључује контроверзне методе којима се приватност грађана нарушава кришом и

⁴³³ Извор: **National Criminal Intelligence Service (NCIS): *The National Intelligence Model***, United Kingdom, 2000, p. 18.

⁴³⁴ **Guidance on The National Intelligence Model**, Produced on behalf of the Association of Chief Police Officers (ACPO) and National Centre for Policing Excellence (NCPE), United Kingdom, 2005, p. 70.

њихова одговорност (или друштвена делатност) установљава на начине који нису јасно видљиви. Оправданост за избор мете – циља, сходно томе, мора бити у складу са одредбама позитивних прописа и принципима садржаним у етичким правилима.

Намена овог производа јесте да оперативним корисницима пружи разумевање о профилу мете, и помоћ у доношењу одлука за распоређивање ресурса и средстава за криминалистичке делатности, као и одабиру ефективних тактика.⁴³⁵

Садржај профила мете – циља ће варирати у зависности од природе и значаја предмета. На пример, профил може да садржи детаљну истрагу о мети и њеним активностима, али и једноставно кратак преглед његових недавних активности.

Израду профила мете – циља могу захтевати тактички тимови у случајевима када је испуњен један од следећих критеријума предвиђеним за мету:

- озбиљан/високо ризичан учинилац кривичних дела;
- учинилац одговоран за извршење серије кривичних дела;
- обавештајно интересантан или обавештајно приоритетан преступник;
- криминална група;
- понављајуће жртве или рањива лица, идентификована као потенцијалне жртве кривичних дела;⁴³⁶

Профил мете, као криминалистичко-обавештајни производ, са својим циљем, сврхом и садржајем, представљен је у *Табели II-9*.

Производ	Циљ	Сврха	Садржај
Профил мете	Стварање детаљне слике (потенцијалног) преступника и његових сарадника за каснију акцију;	Да пружи помоћ оперативном руководству у одабиру мета, усмеравању криминалистичких истрага, обликовању планова и одржавању контроле;	Лични досијеи; ⁴³⁷ Криминални досијеи; ⁴³⁸ Финансијски профил Извештај о мрежи и везама; Извештај о комуникацијама; ⁴³⁹ Извештај о кретању; Процена праћења; ⁴⁴⁰ Криминалистичко-обавештајне празнине;

Табела II-9: *Криминалистичко-обавештајни производи: Профил мете*⁴⁴¹

⁴³⁵ *Ibid*, p. 68.

⁴³⁶ *Ibid*, p. 71.

⁴³⁷ Укључује: име и презиме (укључујући и алијансе); датум место рођења и националност; ЈМБГ; индивидуална обележја и њихове специфичности; навике; начин живота; *modus operandi*; места која често посећују; приказ породичног стабла; фотографије; опасност по околину; способности за сопствену заштиту, као и друге сродне информације.

⁴³⁸ Укључује: означавање процеса профилисања проблема; историја склоности ка употреби насиља или поседовање оружја; регистроване преступе (кривична дела/прекршаје);

⁴³⁹ Укључује: бројеве свих телефона (фиксна мрежа, мобилна мрежа); бројеве пејцера; факс машина; интернет/мејл адреса, итд.

⁴⁴⁰ Обухвата: податке који су прикупљени опсервацијом, као и места која (са којих) се могу прикупити значајни подаци о мети/циљу.

⁴⁴¹ Извор: **National Criminal Intelligence Service (NCIS): The National Intelligence Model**, United Kingdom, 2000, p. 18.

Приликом развоја профила мете треба узети у обзир неколико принципа. Они подразумевају израду профила мете као производа који:

- обезбеђује јасну слику криминалистичко-обавештајних информација о мети;
- је сачињен кроз тимску сарадњу, а не само као производ аналитичара;
- идентификује пропусте у криминалистичким делатностима (примере лоше праксе);
- даје препоруке за превенцију криминала, прикупљање криминалистичко-обавештајних информација и израду планова агенција за спровођење закона;
- омогућава корисницима да доносе одлуке о ефективној употреби ресурса и одређивању тактике делатности;
- омогућава корисницима одабир приоритетних мета – циљева;
- осигурава да су законски услови у погледу криминалистичко-обавештајних делатности испуњени;
- пружа доказе о анализираним подацима;⁴⁴²

4.4.1 Обавештајно интересантни и приоритетни преступници као мете – циљеви (*Prolific and Other Priority Offenders – PPO*)⁴⁴³

Криминалистичко-обавештајна делатност се развила из суштински различите методологије у односу на традиционални модел полицијског рада, то јест из схватања да се променом нагласка и методологије полицијског деловања, усмереног на потенцијалне и актуелне починиоце кривичних дела, може повећати укупна ефикасност полицијског рада, уз истовремену економичнију употребу ресурса.⁴⁴⁴ То је управо и фокус у дефинисању полицијског рада вођеног обавештајним подацима (ILP), као што наглашава Ретклиф. Криминалистичко-обавештајна делатност посебан значај даје проблему обавештајно интересантних и других приоритетних преступника као мета/циљева.⁴⁴⁵

У суштини, криминалистичко-обавештајна служба је за своју делатност практично модификовала оперативно-тактичку радњу – **криминалистичку контролу**,⁴⁴⁶ са циљем идентификације, надзирања и анализе лица, простора и објеката

⁴⁴² **Guidance on The National Intelligence Model**, Produced on behalf of the Association of Chief Police Officers (ACPO) and National Centre for Policing Excellence (NCPE), United Kingdom, 2005, p. 69.

⁴⁴³ За потребе овог рада у представљању стратегије идентификовања и контроле криминалних активности преступника, односно *Prolific and Other Priority Offenders – PPOs*, употребљени смо термин „обавештајно интересантни“ и „обавештајно приоритетни“ преступници, с обзиром да би у буквалном преводу са енглеске речи *Prolific* иста значила „плодни“ – што свакако у духу српског језика има потпуно другачије значење.

⁴⁴⁴ Дакле, у смислу предмета превасходног интересовања, могло би се рећи да је карактеристика класичног полицијског рада кривично дело, проблемски оријентисаног рада (Problem-Oriented Policing POP) – било која безбедносна претња у ширем смислу, са настојањем да до кривичног дела никада и не дође, а криминалистичко-обавештајне делатности личности, прошло и садашње деловање и планови починилаца, без обзира на то да ли се ти планови остваре или не. Како неки аутори истичу, сва три модела полицијског рада су компатибилна, па и комплементарна, једна добро интегрисана полицијска служба треба да има развијена сва три облика полицијског рада. Тако према: Tilley, N.-Dando, J., Problem-Oriented Policing, Intelligence-Led Policing and the National Intelligence Model, доступно на адреси: www.jdi.ucl.ac.uk/downloads/publications/crime_science_short_reports/problem_oriented_policing.pdf (посећено 25.12.2012.).

⁴⁴⁵ Видети: **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008, p. 6.

⁴⁴⁶ Криминалистичка контрола је организована делатност органа унутрашњих послова на спречавању криминалитета. Састоји се у уочавању (тј. идентификовању), надзирању (тј. посматрању, контроли, праћењу) и анализи (тј. проучавању, упоређивању, прогнозирању): 1) *појава* (асоцијалних и антисоцијалних); 2) *места* (потенцијалних криминалних жаришта, потенцијалних криминалних средина

за које постоји оправдано уверење (или прогноза) да би могли вршити, односно поновити кривична дела. На тај начин, усмеравање активности у прикупљању информација о обавештајно интересантним и другим приоритетним преступницима, представља криминалистичко-обавештајну делатност са наглашеним превентивним карактером. Ово последње се нарочито односи на спречавање кривичних дела, али и поврата међу преступницима за које постоји виши ниво ризика од извршења (понављања) престапа имајући у виду ранија искуства. Наравно, криминалистичко-обавештајна делатност има ширу оријентацију у односу на криминалистичку контролу (барем на теоријском нивоу), с обзиром да прати, изучава и претње као и криминални контекст, док се у делу контроле повратника теоријски поклапа са криминалистичком контролом.

Иако је идеја о контроли „сталних“ преступника позната од раније, криминалистичко-обавештајна делатност и активност ка утврђивању обавештајно интересантних и других приоритетних преступника као циљева/мета, реализује се у циљу контроле криминалне делатности истих, с обзиром да се сматра да су они одговорни за извршење несразмерног броја престапа. Заиста, значајан број студија сугерише да мали проценат преступника почини висок проценат свих злочина,⁴⁴⁷ те је процењено да око 10% од свих преступника почини око 50% свих регистрованих кривичних дела.⁴⁴⁸ Ово истраживање је спроведено током 2001. године на популацији од једног милиона преступника, где је идентификована популација од 100.000 преступника (укупно 10% свих преступника који су претходно наведени као одговорни за половину свих регистрованих кривичних дела). Међу њима, њих 5.000, односно 0,5% од укупне популације преступника, били су одговорни за један од десет престапа, односно за скоро 10% свих злочина.⁴⁴⁹ Овакво размишљање је од стране стручњака из области сузбијања криминала довело до стварања обрасца познатог као **Паретово правило**,⁴⁵⁰ којим се тврди да 20% криминалаца изврши 80% кривичних дела. Онда је

или састајалишта, путева којима је могуће да се крећу криминалци или да међусобно комуницирају), и 3) лица (за која постоји прогноза да би могла вршити кривична дела, нпр., криминалци повратници, осуђеници на условном отпусту или на одмору, малолетни делинквенти, алкохоличари, наркомани, коцкари, шверцери, проститутке и сл.).

Када се у оквиру криминалистичке контроле, дође до оријентационо-елиминационих индиција, које указују са вероватношћом која најчешће одговара основама сумње, да је извршено неко кривично дело, или да је неко лице извршило кривично дело, криминалистичка контрола прелази у виши стадијум који се назива *криминалистичка обрада*. Више о криминалистичкој контроли и обради видети у: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Криминалистика*, Београд, 1984, стр. 53, као и **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац (Правни факултет), 2012, стр. 117-122.

⁴⁴⁷ **Blumstein, A.-Cohen, J.-Roth, J. & Visher, C.A.**, *Criminal careers and "career criminals"* (Vol. 1), Washington DC, National Academy Press, 1986. **Home Office**, *Criminal Justice: The Way Ahead*, CM 5074, London (Home Office), 2001. **Home Office**, *Narrowing the Justice Gap and the Persistent offender Scheme*, National Probation Service Briefing, Issue 14, London (Home Office), 2003. **Home Office**, *Government to target 5.000 offenders causing most harm to local communities*, Home Office Press Release No. 141/2004. **Office for Criminal Justice Reform – OCJR**, *Cutting Crime, Delivering Justice: A Strategic Plan for Criminal Justice 2004-2008*, CM 6288, London (OCJR), 2004.

⁴⁴⁸ **Home Office**, *Criminal Justice: The Way Ahead*, CM 5074, London (Home Office), 2001.

⁴⁴⁹ **Home Office**, *Justice for all*, Government White Paper, London: The Stationery Office, 2002. На тај начин, ова стратегија има за циљ да реши питање проблема ове "супер" обавештајно интересантне групе преступника. Тако према: **Prolific and Other Priority Offender Strategy, Initial Guidance (Catch and Convict framework)**, London, UK, 2004, p. 4.

⁴⁵⁰ **Vilfredo Pareto** (Италијански економиста и социолог 1848-1923) је при истраживању прихода и расподеле националног богатства открио да у Италији око 20% домаћинстава поседује око 80% капитала. То доводи до Паретовог начела (или правила 80/20): 80% задатака се може решити употребом око 20% средстава, односно 80% ефеката долази од стране 20% узрока. Након развитка ове формуле, која се првобитно тичала економских проблема, многи други истраживачи су приметили сличан феномен у својим областима истраживања. То је довело до развоја и примењивости ове формуле на више поља: економији, менаџменту, бкриминологији, математици, па чак и у нашим личним животима (нпр., 20%

врло јасно да полиција мора своје активности превасходно усмерити на прикупљање информација о ових 20% криминалаца или за оне извршиоце кривичних дела за које се процењује да су од посебног интереса полицијским организацијама.

Иако су неки од резултата спроведеног истраживања оспорени,⁴⁵¹ прихваћено је становиште да фокусирање полицијских, али и других агенција и установа, на најактивније преступнике, могло довести до бољих резултата, у смислу смањења стопе криминала и побољшања поверења у систем кривичног правосуђа. Дакле, програм настоји да идентификује обавештајно интересантне и упорне преступнике, јер се дошло до закључка да би контрола најактивнијих преступника дала предности на путу смањења криминала, штете заједници и са њима повезаних трошкова кривичног поступка приликом обраде ових преступника.⁴⁵²

Озбиљан приступ у третирању оваквих појединаца (али и криминалних група) реализован је у Великој Британији у оквиру стратегије смањења поновног вршења кривичних дела обавештајно интересантних и других приоритетних преступника. На основу субјекта интересовања, читав пројекат носи назив *Prolific and Other Priority Offenders* или скраћено – **РРО стратегија**.

У наставку текста који следи, приказаћемо основне карактеристике ове стратегије, улогу криминалистичко-обавештајне службе у реализацији, као и резултате овог, по свему судећи, „револуционарног“ програма.

Наиме, програм је премијерно почео са реализацијом у марту 2004. године. Конципиран је као *end-to-end* процес,⁴⁵³ који је посебно усмерен ка малом броју најактивнијих и/или најпроблематичнијих преступника. Дизајниран је тако да пружи преступницима избор – престанак вршења престапа, са прихватањем подршке у форми рехабилитационих програма, или да снесе последице због таквих криминалних делатности, што резултира брзом хапшењу и кажњавању.⁴⁵⁴

ствари у животима су важне, а осталих 80% тривијалне; или 20% вашег труда ће генерисати 80% ваших резултата и сл.).

⁴⁵¹ Међу њима и: **Garside, R.**, *Crime, persitent offenders and the justice gap*, Crime and Society Foundation, 2004. Упоређујући податке локалних јединица са националним проценама, анализа Хопкинса и Виксонове, указује да проценат криминала који су починили обавештајно најинтересантнији преступници није на високом нивоу као процена националне студије. Генерално, топ 15% преступника су починили мање од 10% свих регистрованих кривичних дела, што је мање у односу на процене Министарства унутрашњих послова да 10% од свих преступника почини око 50% свих регистрованих кривичних дела. Међутим, они су дошли до значајних података који приказују чињеницу да се само три од стотину преступника може дефинисати као "обавештајно интересантан", скоро половина свих починилаца кривичних дела провале и више од трећине за пљачке и крађе се могу идентификовати као "обавештајно интересантни" починиоци. Они не само да су описали однос између обима текућег криминалитета и преступника, подаци до којих су дошли показују да многи активни преступници "*упорно*" (константно, дужи период) чине злочине. Заиста термин "упоран" и "обавештајно интересантан" преступник се користе као индикатори криминалне активности у процесу криминалне каријере преступника. Корисно је направити разлику између њих, стога термин "обавештајно интересантан" преступник може да се користи за описивање краткорочне, тешких поврда закона, док термин "упорни" дефинише преступнике који се наставља у одређеном временском периоду, али није нужно да је и "обавештајно интересантан". Тако према: **Hopkins, M.-Wickson, J.**, *Targeting Prolific and Other Priority Offenders and promoting pathways to desistance: Some reflections on the PPO Programme using a Theory of Change framework*, Criminology and Criminal Justice (SAGE Publications), 2012, pp. 7-11.

⁴⁵² Наведено према: **Hopkins, M.-Wickson, J.**, *Targeting Prolific and Other Priority Offenders and promoting pathways to desistance: Some reflections on the PPO Programme using a Theory of Change framework*, Criminology and Criminal Justice (SAGE Publications), 2012, p.1. Доступно на интернет адреси: www.hdl.handle.net/2381/11074 (прегледано 10.12.2012.).

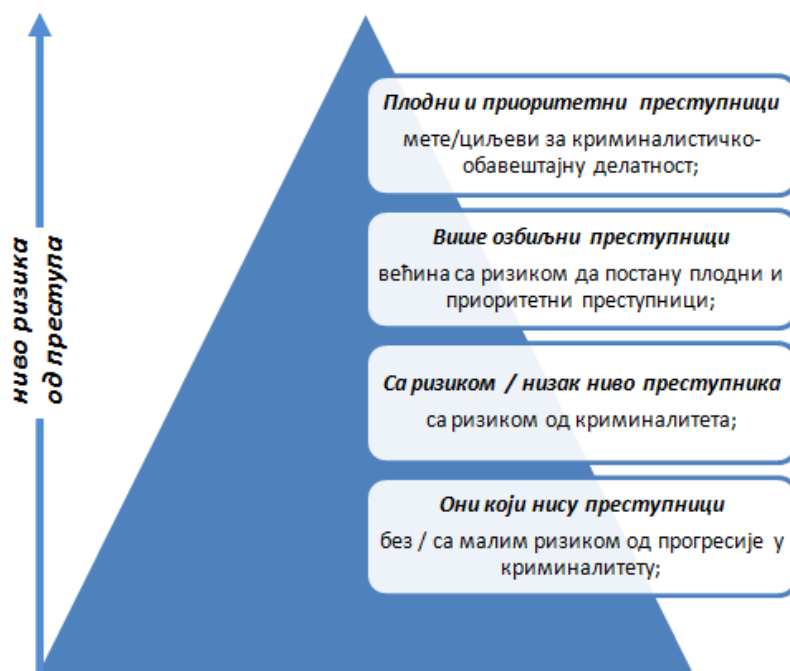
⁴⁵³ *End-to-end process*, представља менаџмент – управљање од једног краја до другог краја. То је способност система да управља свим процесима који се одвијају у њему.

⁴⁵⁴ Тако према: **Davson, P.-Cuppleditch, L.**, *An Impact assessment of the Prolific and other Priority Offender programe*, Home Office Online Report 08/2007, p.2.

PPO програм (стратегија) се састоји од три међусобно комплементарна дела:

1. **спречити и одвратити** (*Prevent and Deter*) – део који у фокусу има оне младе преступнике који су у највећем ризику да постану следећа генерација обавештајно најинтересантнијих преступника. Генерално, циљ овог дела је да заустави развој нових PPO (односно смањење могућности за понављање престапа и генерално смањење броја младих људи којима је криминална каријера на првом месту).⁴⁵⁵ Овај део стратегије ће на тај начин помоћи да се заустави прилив нових обавештајно интересантних преступника: *прво*, утицај ће бити усмерен на смањење поново извршених кривичних дела; *друго*, главни фокус ових мера је усмерен на смањење броја младих људи који су постали умешани у криминал. То ће учинити тако што ће своје снаге посебно усмерити на три специфичне циљане групе:
  - а) *млади преступници*, који су већ евидентирани у системима кривичног правосуђа за малолетнике, али који још увек нису обавештајно интересантни преступници. Циљ је да се избегне ескалација њихове криминалне делатности;
  - б) *старији малолетници и млађа пунолетна лица* са проценом високог ризика од вршења кривичних дела, који нису евидентирани у систему кривичног правосуђа за малолетнике, а који су можда већ учествовали у извршењу мање озбиљних престапа;
  - с) *деца* било ког узраста којима је потребна непосредна подршка како би избегли широк спектар негативних утицаја. Ово укључује ране интервенције и програме против криминала.

На *Слици II-8*, поједностављено је илустрован начин рада у делу стратегије *спречити и одвратити*, односно приступ да се смањи поврат у вршењу кривичних дела и представи фокус у идентификовању циљаних група младих лица према којима ће бити примењене одређене мере подршке.

Слика II-8: Приказ нивоа ризика од престапа (интерпретација аутора)

⁴⁵⁵ **Davson, P.-Cuppleditch, L.**, *An Impact assessment of the Prolific and other Priority Offender programe*, Home Office Online Report 08/2007, p. 3.

2. **ухватити и осудити** (*Catch and Convict*) – представља део програма који ангажује и усмерава интервенције према идентификованим преступницима са намером да их ухвати (ухапси) због њихове криминалне активности, као и да их брзо изведе пред кривични суд.⁴⁵⁶ За циљане појединце, полиција ће обезбедити комплетан профил мете/циља уз одржавање брифинга тактичком тиму који ће извршити његово привођење. Такође, правосудје ће тежити ка најранијем почетку суђења и примењивања приоритетног и одговарајућег кривично правног оквира, односно, да се у свим фазама кривичног поступка РРО третирају као високи приоритет, са циљем да им се пружи највећи подстицај да одустану од криминала. Речју, да им се јасно стави до знања да се њихова криминална активност неће толерисати и да ће бити оптужени и изведени пред суд веома брзо и поново се вратити у установу за извршење кривичних санкција.
3. **рехабилитовати и поново вратити у локалну заједницу** (*Rehabilitate and Resettle*) – има за циљ да рехабилитује РРО који су у притвору или на издржавању казне затвора, кроз блиску сарадњу између свих релевантних агенција у заједници и наставак подршке по изласку из установе за извршење санкција. Рехабилитовати и обезбедити укључивање у заједницу, као део комплементарног ланца стратегије, у својим надлежностима обухвата рад више агенција, са задатком обезбеђења интервенција и услуга за решавање потреба које су идентификоване код популације РРО (на пример, интервенцију за обезбеђење смештаја, третман за болести зависности, подршку за самостални живот као и услуге образовања, обуку и запошљавање), који ће им омогућити да обезбеде позитиван допринос у локалним заједницама.⁴⁵⁷

Стратегијом је предвиђено да ће водећа агенција за управљање обавештајно интересантним и другим приоритетним преступницима за сва три дела стратегије бити Партнерство за смањење криминала и нереда (*Crime and Disorder Reduction Partnership – CDRP*)⁴⁵⁸, односно да ће председавајући CDRP бити одговоран за успех локалног плана овог програма. Поред тога, у програм су укључене и друге агенције (*мултиагенцијски приступ*) које су одговорне за функционисање делатности из своје надлежности. Поједностављено, полиција преузима одговорност у управљању делом стратегије који се односи на *хватање и осуду*, агенција за условни отпуст ће преузети вођство у делу стратегије која се односи на *рехабилитацију и поновног враћања у заједницу*, док ће Тим за преступе младих (*The Youth Offending Team/Youth Offending Service – скраћено YOT/YOS*)⁴⁵⁹ имати примарну надлежност у делу стратегије под називом *спречавање и одвраћање*. Такође, значајно место поред ових агенција, заузима и локална заједница (локална власт), агенције за пружање социјалних услуга, правосудни систем и др.

Нека од најзначајнијих питања које можемо поставити у вези са овом темом јесу: *Ко су обавештајно интересантни и други приоритетни преступници? Који су критеријуми којима се идентификују овакви преступници?*

---

⁴⁵⁶ **Hertfordshire's Prolific and other Priority Offender (PPO) Scheme**, *PPO Scheme Strategy 2008-2011*, UK, 2008, p. 2.

⁴⁵⁷ **Hertfordshire's Prolific and other Priority Offender (PPO) Scheme**, *PPO Scheme Strategy 2008-2011*, UK, 2008, p. 15.

⁴⁵⁸ **Партнерство за смањење криминала и нереда** (*Crime and Disorder Reduction Partnership – скраћено CDRP*) представља партнерство више агенција успостављено у свакој локалној територијалној јединици у Енглеској, финансирано из буџета Министарства унутрашњих послова, са циљем да се формира заједница – партнерство засновано на приступу смањења криминалитета.

⁴⁵⁹ Тим за преступе младих (*The Youth Offending Team/Youth Offending Service – YOT/YOS*) функционише са децом и младима узраста од 10 до 17 година, а који су учинили неки преступ или су у ризику од престапа.

Одговарајући на ова питања, треба нагласити да стратегијом није предвиђена стандардизована дефиниција обавештајно интересантних и других приоритетних преступника. Уместо тога, локалне полицијске јединице су слободне да одреде своје дефиниције и идентификују РРО, односно оне који изазивају највише штете њиховим заједницама, а у складу са општим критеријумима, утврђеним од стране Министарства унутрашњих послова. Тако, национална дефиниција „обавештајно интересантних и других приоритетних преступника“ не постоји. Међутим, као кључни критеријуми за избор обавештајно интересантних и других приоритетних преступника су наведени:

- природа и обим злочина који су починили;
- природа и обим других криминалних активности (на пример, њихово учешће у „бандама“ или друго анти-социјално понашање), и
- други локални критеријуми, узимајући у обзир утицај појединаца на локалну заједницу.⁴⁶⁰

Преступници који ће бити циљ/мета програма биће, дакле, идентификовани помоћу матрице за процену која је комбинација њихове казнене евиденције, криминалистичко-обавештајних информација, као и процена од стране Тима за преступе младих (*The Youth Offending Team – YOT*) и агенције за условни отпуст.⁴⁶¹

Преступници који се дефинишу као „обавештајно интересантни и приоритетни“, обухватају циљану групу, тј. који су починили шест или више кривичних дела у временском периоду од 12 месеци (једне године), као и млади преступници, идентификовани од стране YOT тима.⁴⁶²

Преступници могу да се идентификују у било којем тренутку, односно стадијуму криминалне делатности – пре хапшења, док су у притвору или после издржане кривичне санкције.⁴⁶³ Слика II-9 приказује процес селекције РРО у поједностављеној форми.

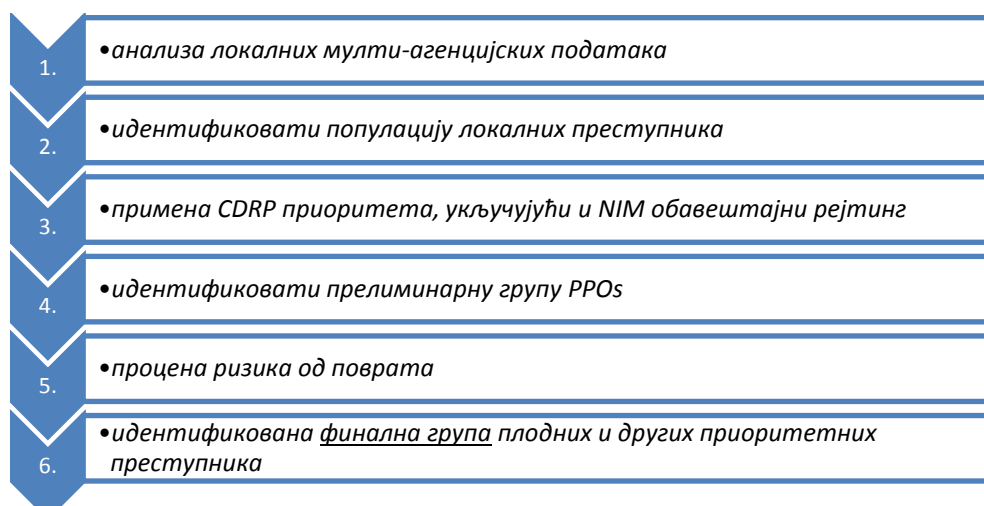
⁴⁶⁰ **Prolific and Other Priority Offender Strategy, Initial Guidance (Catch and Convict framework)**, London, UK, 2004, p. 5. Поред кључних критеријума, предложено је и формирање бодовне матрице која би могла да помогне у идентификацији и избор обавештајно интересантних и приоритетних преступника. То је допринело да већина локалних заједница кроз мултиагенцијски приступ у идентификацији РРО користи матрицу неке врсте. Коришћењем матрице се додељује нумеричка вредност низа карактеристика на основу којих ће се сваки појединачни случај мерити. Бодови се сабирају и долази се до укупног резултата који ће одвојити оне преступнике који ће бити укључени, и оне који су испод датих критеријума. Разлози за коришћење матрице су да обезбеде ревизију процеса и да покаже транспарентност у процесу селекције.

Ипак, CDRP и Локални одбор Министарства правде (*Local Criminal Justice Board - LCJB*) ће контролним активностима извршити проверу да ли локалне јединице правилно користе критеријуме који су предложени стратегијом као и да ли у идентификацији РРО примењују дефинисане приоритете Владе који се односе на одређене области криминалитета (на пример, улични криминал, криминал у области крађе моторних возила, провале, насилни криминалитет и сл.), на тај начин развијајући и ширећи најбољу праксу.

⁴⁶¹ **Prolific and Other Priority Offenders**, Community Safety, Crime & Drugs Audit, 2004, p. 195.

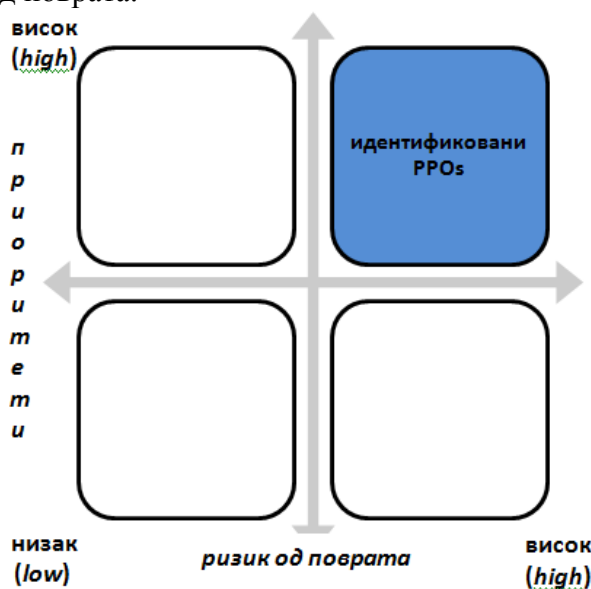
⁴⁶² Тако према: **Hopkins, M.-Wickson, J.**, *Targeting Prolific and Other Priority Offenders and promoting pathways to desistance: Some reflections on the PPO Programme using a Theory of Change framework*, Criminology and Criminal Justice (SAGE Publications), 2012, p. 6. Оваквом дефинисању РРО допринели су претходни пројекти који су за циљ имали "обавештајно интересантне" преступнике, а који су такве циљане групе најпре дефинисали као "оне са 18 и више година, са шест или више кривичних дела у последњих 12 месеци". Наведено према: **Farrall, S.-Mawby, R.C. & Worrall, A.**, "Prolific/persistent offenders and desistance", In: L. Gelsthorpe and R. Morgan (Urs.), *Handbook of Probation*, Collumpton (Willan), pp.352-381.

⁴⁶³ Међутим, треба истаћи да стратегијом није предвиђен тачан број преступника који морају бити идентификовани и који ће бити циљ/мета рада. Ипак, треба обезбедити одговарајући капацитет агенција како би се осигурало правилно поступање. Другим речима, потребно је обезбедити равнотежу између идентификованих РРО и доступних ресурса, односно капацитета, агенција и институција ангажованих на овом пројекту.

Слика II-9: Процес идентификације обавештајно интересантне и других приоритетних преступника⁴⁶⁴

Када финална група обавештајно интересантних и других приоритетних преступника буде идентификована, од програма се очекује да њима управља путем комбинације подстицајних, али и принудних мера за промену таквог недозвољеног понашања.⁴⁶⁵ На *Слици II-10* приказана је идентификација PPO на основу датих приоритета и ризика од поврата.

Слика II-10: Обавештајно интересантни и други приоритетни преступници – ниво приоритета и ризика од поврата (илустровани приказ аутора)

⁴⁶⁴ Извор: **Prolific and Other Priority Offender Strategy, Initial Guidance (Catch and Convict framework)**, London, UK, 2004, p. 20.

⁴⁶⁵ У том смислу, као циљеви таквих активности су наведени:

- **брже обраде предмета** (да се бави преступницима брзо како би контролисали њихово преступничко понашање и промовисали њихову рехабилитацију);
  - **приоритизација ресурса** (да обезбеди повлашћени приступ програма или распоређивање особља специјализованог за рад са PPO);
  - **побољшање стандарда и квалитета** (на пример, повећана учесталост контаката или да осигура унапређење процеса доношења одлука);
  - **развијање мултиагенцијске сарадње** ((као и размене информација – примедба аутора) да би омогућили ефикаснији надзор и праћење PPO);
  - смањење стопе поврата идентификованих преступника, и, у теорији, да смањи број жртава криминала;
- Наведено према: **Criminal Justice Joint Inspection – CJJI, Prolific and Other Priority Offenders – a joint inspection of the PPO programme**, 2009, p. 18.

Резултати програма РРО стратегије:⁴⁶⁶ Уочи успостављања овог програма, било је питање: *Да ли се успех програма може проценити? Да ли је теорија довољно специфична и комплементарна за процењиваче да прате напредак?*

Иако је одговорност за обликовање појединачних шема РРО и пружање услуга у програму пре свега на локалном нивоу, очекивања и успехе треба очекивати и на националном нивоу. До данас, спроведене су четири студије које су тестирале ефикасност РРО програма, узевши у обзир исходе мера као што су оптужења и извршени преступи. Сажетак ових студија је илустрован у *Табели II-10*.

Назив студије	Метод	Главни налази
Рани налази из Националне РРО евалуације ⁴⁶⁷	Исход анализе 7.801 РРО, а који су ушли у програм у септембру и октобру 2004.	10% пад евидентираних преступа РРО у првих шест месеци програма;
Процена утицаја РРО програма ⁴⁶⁸	Узорак од 7.801 РРО који су идентификовани 2004. као и 7.557 који су праћени током 17 месеци. Покушај да се развије поређење група није успело. Ограничена анализа интервјуа са 60 преступника и 52 службеника.	62% смањења у евидентираним осудама и 43% смањења преступа РРО групу у периоду 17 месеци након ступања у односу на 17 месеци пре уласка.
Резултати из 2008. године за РРО програм ⁴⁶⁹	Анализа "доказаних преступа" (осуда) за преко 171 партнерско подручје и за узорак од 10.771 РРО. Поређење преступа од априла 2008 – март 2009.	Доказаних преступа је за 29% било мање 2008/09 у односу на претходну годину. Било је смањење преступа у 117, а повећање у 20 партнерских подручја.
Резултати из 2009. године за РРО програм ⁴⁷⁰	Анализа "доказаних прекршаја" (осуда) за преко 173 партнерских подручја и за узорак од 10.635 РРО. Поређење преступа од априла 2009 до марта 2010.	Доказаних преступа је за 39% било мање 2009/10 у односу на претходну годину. Било је смањење преступа у 146 партнерских подручја.

Табела II-10: Сажетак студија утицаја РРО програма (студије; методи; налази)⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Међу разлозима за успостављање овог програма, РРО стратегија се ослањала на успех Иницијативе за сузбијање уличног криминалитета (*The Street Crime Initiative – SCI*), који је такође стратегија за спречавање криминалитета од стране младих људи, односно да се ухвате и осуде насилници и разбојници, као и да се рехабилитују. Међутим, док SCI циља оне преступнике који врше кривична дела пљачке или разбојништва, што чини само 2% од укупног криминалитета, РРО стратегија омогућава фокусирање и на друге преступнике. Тако према: **Prolific and Other Priority Offender Strategy, Initial Guidance (Catch and Convict framework)**, London, UK, 2004, p. 7.

⁴⁶⁷ **Dawson, P.**, *Early Findings from the Prolific and Other Priority Offenders Evaluation*, RDS Home Office Development and Practice Report No. 46, London (Home Office), 2005.

⁴⁶⁸ **Dawson, P.-Cuppleditch, L.**, *An Impact assessment of the Prolific and other Priority Offender programe*, Home Office Online Report 08/2007.

⁴⁶⁹ **Home Office**, *Prolific and other Priority Offenders: results from the 2008 cohort for England and Wales*, London (Home Office), 2010.

⁴⁷⁰ **Home Office**, *Prolific and other Priority Offenders: results from the 2008 cohort for England and Wales*, London (Home Office), 2010; **Home Office/Ministry of Justice**, *Prolific and Other Priority Offender Programme Five Years On: Maximising the Impact*, London (Home Office/MOJ), 2009.

⁴⁷¹ Извор: **Hopkins, M.-Wickson, J.**, *Targeting Prolific and Other Priority Offenders and promoting pathways to desistance: Some reflections on the PPO Programme using a Theory of Change framework*, Criminology and Criminal Justice (SAGE Publications), 2012, p. 14.

4.5 Карактеристике криминалистичко-обавештајних производа

Без обзира на врсту криминалистичко-обавештајних производа, сваки од њих треба да има *шест основних карактеристика*, као што је илустровано на *Слици II-11*:

Слика II-11: Карактеристике криминалистичко-обавештајних производа⁴⁷²

1. **делотворан:** производ треба да обезбеди довољно информација за развој (предузимање) одређене оперативне активности или одговора.
2. **тачан:** природа аналитичког процеса је често у домену вероватноће, дакле, конкретне закључке и прогнозе су ретке, али су могуће. Упркос томе, треба уложити сваки напор да производ буде што прецизнији са јасно документованим слабостима у закључку.
3. **објективан (непристрасан):** криминалистичко-обавештајни производи треба да буду без пристрасности. Све информације треба да буду изнете на уравнотежен начин, јасно истичући познато и непознато, предности, односно слабости у анализи.
4. **Релевантан:** анализа, као и криминалистичко-обавештајни производ, треба да се фокусира на претње које су део стратешких приоритета и/или нове претње које би могле имати значајан утицај на јавну безбедност.
5. **благовремен:** у овом случају правовременост има две компоненте. *Прво*, криминалистичко-обавештајни производ треба да се односи на претњу која је од тренутног интереса. *Друго*, када је то могуће, производ треба да омогући довољно времена оперативним јединицама да развију одговор и поставе га на право место.
6. **свеобухватан:** криминалистичко-обавештајни производ треба да обезбеди онолико информација колико је могуће о свим димензијама претње.

На просторима Републике Србије евидентан је проблем непознанице форми и улоге криминалистичко-обавештајних производа у полицијском раду. Док су готово сви полицијски службеници упознати са криминалистичким извештајима, тј. извештајима који се сачињавају у предистражном и истражном поступку поводом

⁴⁷² Извор: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 275.

извршеног кривичног дела, мање су упознати са производима криминалистичко-обавештајног рада или не праве разлику између ове две различите форме. Као што ће бити приказано у *Табели II-11*, између ових докумената постоје значајне разлике на које је у овом делу потребно да укажемо.

Криминалистички извештаји	Криминалистичко-обавештајни извештаји
<p>Примарни циљ је оптужење;</p> <p>Извештај је документовање криминалног инцидента који се догодио;</p> <p>Извештај је доказни службени документ;</p> <p>Мотив је малог значаја као правни елемент криминалног инцидента;</p> <p>Докази су документовани да докажу <i>corpus delicti</i>;</p>	<p>Примарни циљ је превенција на бази претње;</p> <p>Извештај се фокусира на сумњиве криминалне претње;</p> <p>Извештај документује информације које су повезане са претњом која се истражује;</p> <p>Мотив је важна алатка за предвиђање;</p> <p>Информације су документоване да изграде хипотезе о криминалној претњи;</p>

Табела II-11: Разлике између криминалистичких и криминалистичко-обавештајних извештаја⁴⁷³

5. 10 КОРАКА КА УСПОСТАВЉАЊУ УСПЕШНОГ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ ПРОГРАМА

У стручној литератури која обрађује питања имплементације криминалистичко-обавештајне делатности, можемо наћи низ препорука ка успешном успостављању криминалистичко-обавештајног програма. Неке од тих препорука се односе на следеће:

- 1. Креирање одговарајућег окружења:**
  - добити активну подршку главног руководиоца агенције;
  - добити политичку и буџетску подршку од представника власти;
  - упознати агенцију за примену закона и заједницу са предностима криминалистичко-обавештајне функције;
- 2. Успоставити криминалистичко-обавештајну јединицу уз проактивне операције за спречавање криминала, а која подржава концепт полиције оријентисане према заједници (*Community Oriented Policing – COP*)⁴⁷⁴.**
- 3. Дизајнирати изјаву мисије, фокусиране ка специфичним криминалним активностима и ширити такву изјаву мисије на целу агенцију;**
- 4. Селектовати квалификовано особље, укључујући барем једног обученог аналитичара као саставног члана особља;**
- 5. Обезбедити посебне и безбедне радне просторије за криминалистичко-обавештајну јединицу;**

⁴⁷³ Извор: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 273.

⁴⁷⁴ Више о раду полиције оријентисаног према заједници (*Community Oriented Policing – COP*), видети у: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Рад полиције у заједници (Community Policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 39-50.

6. Креирати и применити стручне смернице за:
  - оперативне јединице;
  - процедуре вођења досијеа;
  - безбедност;
  - фондове за посебне намене;
  - контролу информатора и сарадника;
7. Обезбедити обуку за:
  - руководиоца агенције;
  - одговарајуће изабране званичнике;
  - криминалистичко-обавештајне руководиоце и надзорнике;
  - криминалистичко-обавештајне службенике и аналитичаре;
  - остатак особља криминалистичко-обавештајне јединице;
  - правне саветнике;
8. Успоставити односе са сродним агенцијама (мултиагенцијски приступ – примедба аутора), уз учешће у државним и регионалним криминалистичко-обавештајним мрежама и удружењима (на пример, Удружењу криминалистичко-обавештајне службе - *Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU*);⁴⁷⁵
9. Захтевати развијање стратешких и тактичких криминалистичко-обавештајних производа агенције и редовно процењивати њене операције;
10. Обезбедити редовне састанке руководиоца агенције и криминалистичко-обавештајне јединице, како би се обезбедио одговарајући смер у раду јединице.⁴⁷⁶

6. КОНЦЕПТУАЛНЕ ДИЛЕМЕ, ЛИМИТИ, КРИТИКЕ И СЛАБОСТИ МОДЕЛА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Анализом полицијских организација уочили смо да постоји више различитих фаза у оквиру њиховог развоја.⁴⁷⁷ У појединим фазама развоја полицијских организација (*политичка ера, ера реформи и ера заједнице*), евидентне су концептуалне слабости, критике и лимити који су обележили такав модел полицијске организације. Као резултат потребе за деполитизацијом, професионализацијом и сузбијањем корупције у редовима полиције, развијен је модел полицијског рада који се може означити примарним у свим полицијским организацијама. Такав модел, како смо га ми назвали – традиционални или класични, без обзира на успех у сузбијању криминала, обилује ограничењима која су приказана у претходном делу овог рада.

То су и управо разлози који су довели до промене у организационим структурама полиције, односно до преласка на полицијску делатност која у свом темељу има блиске односе са заједницом и проактивно деловање. Међутим, поред

⁴⁷⁵ *Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU*, представља организацију чија је мисија вођство и промовисање професионализма у криминалистичко-обавештајној заједници, у циљу заштите јавне безбедности и загарантованих Уставних права. Основана је 1956. године за територију САД и њен центар омогућава благовремену размену поверљивих информација за готово све агенције на локалном, државном и федералном нивоу. Више о овој организацији видети на званичном интернет сајту: www.leiu.org

⁴⁷⁶ Извор информација: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence Training: manual for managers*, Regional Program Office South Eastern Europe, p. 50.

⁴⁷⁷ О развоју полицијских организација видети *Први део* рада;

својих предности и ефикасности у деловању, код модела криминалистичко-обавештајне делатности у контроли криминала, уочене су и одређене слабости, концептуалне дилеме и критике упућене на рачун оваквог рада. Како је и Симоновић навео у својој књизи (која обрађује проблематику рада полиције у заједници), концептуалне дилеме, лимите, критике и слабости одређеног модела полицијског организовања, морамо имати у виду како би се концепт објективно и свестрано посматрао и вредновао. Управо на тај начин се могу сагледати предности, слабости и евентуално скривене опасности које такви концепти са собом носе.⁴⁷⁸

Сигурно је да у оквиру криминалистичко-обавештајне делатности можемо наићи на одређене критике, слабости, ограничења и сл., али морамо истаћи чињеницу да би за излагање сваке захтевало више простора, што би превазишло не само обим, већ и предмет овог рада, тако да ћемо се у наставку текста ограничити само на оне које су по нашем мишљењу најважније.

6.1 Криминалистичко-обавештајна делатност: проблем дефинисања и неадекватног коришћења терминологије

На почетку дела рада у којем смо читаоцима приближили основе криминалистичко-обавештајне делатности, запазили смо одсуство јединствене дефиниције за такву делатност. Многи аутори тврде да је проблем дефинисања овакве полицијске активности веома тежак задатак. Постоје бројне, а нејасне, и при том још и међусобно спорне представе о томе шта је криминалистичко-обавештајна делатност (*Criminal Intelligence*). То што просечан човек мисли да зна шта је криминалистичко-обавештајна делатност и да му не треба никаква дефиниција још је и разумљиво, али када такав став имају и чланови академске јавности, посебно полицијски руководиоци који су доносиоци одлука, односно који одлучују о судбинама других, може да забрине.

Различит и понекад међусобно супротстављени ставови и приступ у дефинисању, а самим тим и обликовању таквог полицијског рада (а што се може подвести под концептуални проблем и отежати усвајање општеприхваћене дефиниције и концептуалних појмова), доводи до тешкоће у усвајању и имплементацији јединственог концепта криминалистичко-обавештајне делатности, а то је довело до стварања више приступа, односно модела таквог рада.

Такође, како се криминалистичко-обавештајна делатност развила из класичних обавештајних активности, у великој мери је и од истих узела терминологију, што доводи до проблема неадекватне, недоследне или погрешне употребе термина у оваквим активностима. Ово за последицу може имати не само неспоразум, већ и отвара могућности за злоупотребу криминалистичко-обавештајне делатности.

6.2 Криминалистичко-обавештајна делатност: проблем концептуалне усмерености

Један од функционалних проблема криминалистичко-обавештајне делатности се односи на проблем концептуалне усмерености таквих активности. Зависно од успостављеног модела, типа полицијских организација и сл., фокус криминалистичко-обавештајног рада може бити различитог спектра и нивоа.

---

⁴⁷⁸ СИМОНИЋ, Б., *Рад полиције у заједници (Community Policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 164.

Као што смо имали прилике да сазнамо, модел криминалистичко-обавештајне делатности и полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама се, према Ретклифу, фокусира на „криминал“ и „обавештајно интересантне и озбиљне преступнике. Овакав модел има за циљ да спречи уличне злочине (нпр., пљачке и разбојништва) и за мету има сталне преступнике. *Carter & Carter модел* полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама свакако има утицаја на улични криминал. Међутим, главни „погон“ за овакву активност представља *претња*, те је овакав модел заснован на принципу *све претње (all-threats)* и *сви злочини (all-crimes)*. Уместо фокусирања на инциденте који су се већ догодили, овим моделом је усмерен на сумњива понашања, специфичне претње, комплексни криминал и уличне злочине. Ретклифов *3i модел* је у основи развијен на инциденту као полазној основи и превенцији криминала и уличних поремећаја. Овај приступ је у складу са *CompStat* парадигмом, односно да се кроз анализу и мапирање криминала, заједно са статистикама криминала, развије криминалистичко-обавештајни производ. Тако, фокус (усмереност) криминалистичко-обавештајне делатности може бити од оних најмањих престапа, па све до оних најтежих облика криминала, какав је тероризам или организовани криминал.

Како је навео Симоновић:⁴⁷⁹ „Јасно је да не постоји један лек за све болести“ па у том контексту треба посматрати и криминалистичко-обавештајни рад. Како овакве активности (веома слично као и рад полиције у заједници) доприносе изградњи сарадње са заједницом, можемо закључити да сарадња са заједницом и другим јавно-приватним партнерима може допринети квалитетнијој и већој размени информација и деловању у претпољу криминалних активности са циљем њиховог предупредјења. Самим тим, овакав приступ може допринети откривању па и спречавању оних облика криминала који нису у његовом најужем фокусу пажње.

6.3 Криминалистичко-обавештајна делатност и могућност угрожавања права и слобода грађана

Промена традиционалне полицијске делатности и фокус на превентивне истраге и спречавање, уместо реаговање на кривично дело, са собом је донело и низ питања о могућностима злоупотреба и задирања у приватност грађана. Ово је и саму криминалистичко-обавештајну службу ставило под рефлектор. Проблем се јавља при одређивању „граница“ дозвољених активности у међусобно супротстављеним циљевима: први, тежи испуњењу основне сврхе полицијског рада, а то је заштита друштва од криминала, док се други тиче очувања приватности лица и њихових уставом и законом загарантованих права и слобода. Овај изазов посебно долази до изражаја приликом предузимања метода и техника које се могу означити као тајне, односно поверљиве (класификоване) методе.

Наведени проблеми, према нашем мишљењу, више су последица погрешне или неправилне примене, односно злоупотребе криминалистичко-обавештајне делатности (циља, метода, техника рада и сл.), него што су концептуално условљени. Због тога, активности криминалистичко-обавештајне јединице, треба да садржински буду регулисане правним оквирима, уз редовне или ванредне контроле, како интерне, тако и оне екстерне.

Кршење закона или упутстава приликом прикупљања информација неће учинити криминалистичко-обавештајни извештај бољим! Уместо тога, службеник који

---

⁴⁷⁹ СИМОНИЋ, Б., *Рад полиције у заједници (Community Policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 168.

их крши непотребно ставља себе и своју организацију у опасност од кривичних или грађанских парница.

6.4 Криминалистичко-обавештајна делатност и опасност од корупције

Првенствено тајност у раду и сам рад у криминалном окружењу, са циљем прикупљања информација, поред редовних опасности које са собом носи, има и неке потенцијално негативне стране, којих морамо бити свесни. Службеници у изграђивању сарадничких односа са информаторима могу бити одвојени од централне контроле, те су тако могуће и злоупотребе. Један од великих изазова са којима се полицијска организација може сусрести, јесте могућност корупције службеника.

У свету су многи примери не само ситних корупционашких афера, већ и оних који су потресли велике полицијске организације, што може довести до слабљења веза са заједницом и губитка поверења у овакве институције.

Због тога, механизми контроле морају бити успостављени како би се онемогућиле и спречиле такве криминалне активности службеника (на пример, јединствено руковођење људским изворима информација, укљученост два службеника у контактима са информаторима, функција контролора, детаљно регулисање прописима процеса рада – посебно сегмента награђивања информатора, интерне и екстерне контроле, могућност анонимних пријава, али и редовни и ванредни тестови интегритета службеника).

6.5 Криминалистичко-обавештајна делатност, политичка неутралност и професионална непристрасност

Криминалистичко-обавештајна делатност се у својим основама ослања на креирање политике рада и постављање задатака од стране руководства, што може довести до тога да на њих могу утицати поједине групе (на пример политичке), како на локалном, тако и на националном нивоу, у тежњи да заштите своје интересе или такав инструмент злоупотребе у обрачуна са политичким неистомишљеницима или противницима. Овога посебно морају да буду свесни полицијски руководиоци који могу да постану мета нелегитимних политичких захтева. Опасност посебно постаје изражена у полицијским организацијама које никада нису у довољној мери усвојиле правне вредности као основни критеријум свог рада.

Свесни ових проблема, полицијске организације морају развити контролне факторе у њиховом спречавању (или боље рећи ублажавању!). Три наистакнутија контролна фактора су: *политика рада* полицијске организације; *обука*; *надзор и одговорност*.⁴⁸⁰

Симоновић,⁴⁸¹ описујући концептуални проблем политичке неутралности и професионалне непристрасности у раду полиције у заједници, наводи да је овај проблем још израженији у балканским условима, с обзиром на још увек постојећи утицај политичког фактора, као и утицај разних неформалних група, недостатак професионализма, евидентни непотизам, рођачке, пријатељске, земљачке везе итд.

⁴⁸⁰ Више о овим и другим контролним факторима се може пронаћи у делу рада у којем су обрађени етички стандарди за криминалистичко-обавештајну делатност.

⁴⁸¹ СИМОНОВИЋ, Б., *Рад полиције у заједници (Community Policing)*, Бања Лука, 2006, стр. 168.

6.6 Криминалистичко-обавештајна делатност и проблем приоритета и ограниченост полицијских ресурса

Бројни су ставови академске, али и стручене јавности, да су полицијски ресурси веома вредни, али на жалост и ограничени (често и недовољни). Ово је уско везано за проблем концептуалне усмерености криминалистичко-обавештајне делатности, услед чега се активности фокусирају на одређени тип криминала. То нас доводи до веома важног питања: *Да ли криминалистичко-обавештајна делатност правилно усмерава своје активности, односно расипа ли полицијске ресурсе уколико су приоритети погрешно утврђени?*

Као што се показало у пракси, уколико полиција има сувише уско поље деловања, она неће бити у стању да квалитетно заштити друштво од криминала.⁴⁸² Овако супротстављени захтеви - са једне стране захтев друштва да буде безбедно, са друге - ограниченост ресурса што умањује њене могућности и потенцијал, захтева критичко сагледавање проблема. Могућност за решавање се, по нама, види у ближој сарадњи полиције и других државних и недржавних партнера, односно, кроз мултиагенцијски приступ који би подигао квалитет безбедности на оптималан ниво. Ово из разлога што су постојећи полицијски ресурси не само ограничени, већ и неадекватно искоришћени. Због чињенице да су поједине организационе јединице (или одређене смене у истима), недовољно искоришћене, а друге преоптерећене, доводи до неопходности прерасподеле полицијских послова и правилне алокације ресурса на основу квалитетне анализе информација и производње криминалистичко-обавештајних производа. Ово ће бити основа за успостављање полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.

6.7 Криминалистичко-обавештајна делатност и информациони неуспеси

Постоји широко схватање да је суштински циљ криминалистичко-обавештајне делатности - сазнати тајне противника (криминалаца, криминалних организација и сл.), како би се на најефикаснији начин спречило наступање последица или исте ублажиле.

Како бисмо овај проблем јасније приказали, навешћемо познату изјаву америчког секретара за одбрану Доналда Рамсфелда (*Donald Rumsfeld*) из фебруара 2002. године: *„Постоје ствари за које знамо да знамо. Постоје познате непознанице, то јест, постоје ствари за које ми сада знамо да не знамо. Али, постоје и непознате непознанице, односно, постоје ствари за које не знамо да не знамо.“*⁴⁸³ Ово заправо значи да обавештајни службеници и аналитичари морају интегрисати све постојеће информације за утврђивање онога што знамо о опасности/претњи (оно што знамо да знамо – енг. „*known knowns*“). Ово из разлога што су претње/опасности динамичне те захтевају стално праћење, проверавање и утврђивање да ли се дешавају промене на „слици“ претње. У великом броју случајева, док се зна за постојање опште претње, специфичне карактеристике претње (као што су методи напада, мета напада, када се напад може покушати) представљају непознанице. То су познате непознанице (енг. „*known unknowns*“). Коначно, постоје претње које се могу развити, било са познатим

⁴⁸² **Keling, G.**, „Police and Communities: The Quiet Revolution”, In: Willard, O., (ed.), *Community Policing, Classical Readings*, pp. 68-69.

⁴⁸³ Више о овој теми биће речи у *трећем делу* овог рада приликом обраде криминалистичко-обавештајног процеса.

осумњиченим или са осумњиченим, потпуно непознатог нама, чега једноставно нисмо свесни. Ово су ствари за које не знамо да не знамо (енг. „*unknown unknowns*“). Циљ свега овога јесте да се континуирано прате сумњиве активности и претње, односно да се прикупљању информације из различитих извора које могу да нам буду показатељ нових претњи. Ово због тога што „*одсуство доказа/информација није одсуство претње*“. Пример непознатих непознаница („*unknown unknowns*“), могао би бити *Timothy McViegh* који је поставио бомбу у федералној згради у Оклахома Ситију 19. априла 1995. године, као и бомбашки напад 15. априла 2013. године на Бостонском маратону за који су оптужени браћа *Tamerlan* и *Dzhokhar Tsarnaev*. Ово су свакако јасне претње наведеним заједницама, али докази/информације о овим претњама нису били откривени. Због овога се морају развијати и усавршавати средства за идентификацију непознатих претњи, њихову процену и предузимање одговарајућих мера за њихово спречавање или ублажавање. Процес није лак, нарочито за полицијске организације на локалном нивоу које могу имати ограничен приступ информацијама и аналитичке могућности. Идентификација оваквих претњи захтева, како интензиван рад, тако и интензивна средства (ресурсе), ефективне везе у обавештајној заједници, стално праћење и размену информација као и континуирано прикупљање информација, процену и анализу.

6.8 Криминалистичко-обавештајна делатност и проблем имплементације у оквиру целокупне полицијске организације или формирање посебних јединица (служби)

Као и код других организационих промена (на пример, имплементације полицијског рада оријентисаног ка заједници), менаџмент мора изнаћи адекватан одговор на више организационих питања, од којих су најважнија: Да ли у полицијској организацији најпре почети са постепеним увођењем промена или промене спровести одједном? Да ли започети са имплементацијом криминалистичко-обавештајне делатности на нивоу целокупне полицијске организације или формирати посебне јединице чији ће искључиви мандат бити спровођење такве делатности? У оквиру овога веома важно је и питање брзине реализације промена и мењања ставова код полицијских службеника, с обзиром да су генерално промене у полицијским организацијама споре и тешке. Ово нарочито уколико се мењају ставови, начин и методи рада.

Свакако да ће одговор на ова питања зависити од стања (величине, развијености, социо-економских карактеристика и сл.) у полицијским организацијама. Како је навео *Goldstein* (*Goldstein* - разматрајући процес успостављања проблемски оријентисаног рада),⁴⁸⁴ ако је полицијска организација ригидна, ако се средњи менаџмент противи променама и ако је тешко идентификовати полицајце који би могли да понесу почетак имплементације, била би грешка уколико би се пројекат покушао да имплементира у целој полицијској агенцији.

У случају да се изабере приступ постепеног успостављања криминалистичко-обавештајне делатности на нивоу целе полицијске организације или оформе посебне јединице, специјализоване за криминалистичко-обавештајну делатност (а за које се менаџмент опредељује надајући се да ће тако моћи да остваре велике промене и да не утичу много на друге системе у полицијској организацији – какав је у суштини формирање специјализоване службе у оквиру МУП-а РС), могуће су слабости и

---

⁴⁸⁴ *Goldstein, H., Problem Oriented Policing, New York, 1990, pp. 172-176.*

тешкоће. Приступ према којем криминалистичко-обавештајну делатност предузима искључиво специјализована јединица има две највеће слабости: *прво*, информациони системи биће ускраћени за вредне информације које би могли да прикупе и доставе остали службеници; *друго*, формирање посебних јединица које ће спроводити криминалистичко-обавештајну делатност ће условити да остатак службеника полицијске организације настави са спровођењем традиционалних (реактивних) модела, што може условити проблем конфронтације између ове две групе службеника.⁴⁸⁵

Управо из наведених разлога, мишљења смо да у активност криминалистичко-обавештајног процеса треба укључити све службенике према слогану: „сваки полицијски службеник је сензор“, те тако криминалистичко-обавештајну делатност успоставити у оквиру целокупне полицијске организације. На овај начин ће бити евидентан квалитет, а да не помињемо квантитет информација и криминалистичко-обавештајних информација које ће бити основа за успостављање модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.

6.9 Криминалистичко-обавештајна делатност и неуспеси перцепције

Ове врсте обавештајних неуспеха последица су фиксних (непромењљивих) идеја руководилаца и њиховог „намерног слепила“ пред непријатним чињеницама. Идеје и изговори „ово је моје одељење“ или „друг Стаљин зна најбоље“⁴⁸⁶ доводе до озбиљних проблема. *Веленски (Wilensky)*,⁴⁸⁷ упозорава да у свим сложеним друштвеним системима, хијерархија, специјализација и централизација су главни извори дисторзије и блокаде обавештајног рада. У ствари, више крута хијерархија – већа је вероватноћа криминалистичко-обавештајног неуспеха.

Супротност од претходног проблема јесте став и приступ „није моја област“ у криминалистичко-обавештајној делатности.

Поред претходно наведених лимита, критика и слабости, тј. неуспеха криминалистичко-обавештајне делатности, можемо навести и друге факторе које у овом делу рада нисмо обрадили, а који ће свакако бити тема за наредна истраживања модела криминалистичко-обавештајног рада. Међу њима су следеће: *неуспех у прослеђивању (дисеминацији) криминалистичко-обавештајних производа, неуспех у идентификацији праве мете у криминалистичко-обавештајним операцијама, неуспех у избору извора информација и метода за рад, неуспех у широком спектру организационих фактора (у овом делу поменут један од фактора), неуспех у процени криминалистичко-обавештајног материјала* и др.

⁴⁸⁵ Поједини истраживачи указујуна тешкоће у сарадњи између службеника специјализоване криминалистичко-обавештајне јединице и службеника који су научили на традиционалне методе рада (тј. репресивну делатност усмерену након извршеног злочина).

⁴⁸⁶ Ово се пре свега односи на неуспех обавештајних информација у Другом светском рату, када је Стаљин игнорисао како унутрашње, тако и иностране обавештајне информације о намерама фашиста за напад. Конкретно, пре чувеног напада фашиста у јуну 1941. Стаљин је примио не мање од 90 јасних упозорења о предстојећем нападу, које су достављене и анализирани од стране професионалних обавештајаца и аналитичара. Међутим, нико ове информације није даље проследио нити поступио по њима. Као последица тога, Совјетски савез је изгубио четири милиона војника, 14.000 авиона и 17.000 тенкова до децембра те године. На ово је утицало и претходно чувено „чишћење“ у редовима војске и обавештајних служби по наредби Стаљина, те су нове структуре слепо гледале и слушале вољу лидера, те није било опозиције или бирократског ентитета да понуди контру и интерпретацију прогнозе догађаја. Наведено према: **Sandow-Quirk, M.,** *A Failure of Intelligence*, Prometheus, Vol. 20, No. 2., 2002, p. 133.

⁴⁸⁷ **Wilensky, H.,** *Organizational Intelligence*, Basic Books, New York, 1967, p. 42 (такође p. 57);

На овом месту, поред изнетих лимита, критика и слабости (а пре свега неуспеха) криминалистичко-обавештајне делатности, изнећемо мишљење *Бруса Берковица (Bruce Berkowitz)*,⁴⁸⁸ који је, након разматрања низа очигледних неуспеха обавештајних заједница да предвиди кључне догађаје (пре свега терористичке нападе широм света), закључио да је обавештајна заједница показала организациону крутост, лоше планирање, недовољно коришћење широког спектра извора, али и изолацију од оних који пружају информације и оних који их користе. Тако, овај аутор наводи *десет разлога* за неуспех обавештајног рада:

1. *прецењивање (Overestimation)*: ово је можда најчешћи разлог за неуспех и један који, ако није коригован, може да доведе до настављања (понављања) грешака за дужи период (пример овога укључује дуг период „хладног рата“ у коме су САД доследно прецењивале домет ракета између САД и бивше СССР);
2. *потцењивање (Underestimation)*: дешава се када менаџмент или политичко руководство изгледа невољно да буде пријемчиво за упозорења или погрешно тумачи намере противника (класичан пример је Стаљин из 1941. године који није желео да чује о могућностима и плановима Хитлера за инвазију Русије);
3. *субординација (подређеност) обавештајне делатности политици (Subordination of Intelligence to Policy)*: дешава се када службеници производе судове/резултате који надређени желе да чују, уместо онога на шта докази указују. Ово је најчешће помињан и анализиран разлог за обавештајни неуспех;
4. *недостатак или непостојање комуникације (Lack of communication)*: непостојање централизоване информационе базе често ствара овај проблем, али је такође типичан пример овог ограничења случај постојања различитих ентитета у обавештајној заједници са различитим правилима, различитим нивоима овлашћења, као и различитим процедурама за међусобну комуникацију;
5. *недоступност информација (Unavailability of Information)*: прописи и бирократија су понекад узрок овог проблема. Међутим, сматрамо да је главни проблем ограничење прослеђивања и циркулисања осетљивих информација;
6. *примљено мишљење (Received Opinion)*: ово се назива и конвенционална мудрост и састоји се од тврдњи и мишљења које се генерално посматрају у повољном светлу, али никада нису биле довољно истражене. Понекад су људи у бирократији приморани да дефинишу најбоље нагађање на основу ограничене информације;
7. *пресликавање (Mirror-Imaging)*: ово се технички дефинише као просуђивање непознатих ситуација на основу оних који су познате, али најчешће подразумева процењивање претње по аналогiji шта би Ви (или Ваши надређени) урадили у сличној позицији;
8. *претерано поверење (Over-confidence)*: то се дешава када је једна страна толико уверена у своје способности да пројектује своје уверење према другој страни и да верује уколико сами не би урадили нешто, неће ни друга страна урадити;
9. *уздржаност/самозадовољство (Complacency)*: дешава се када знамо да непријатељ може да уради нешто, иако нисмо сигурни шта и када, а ипак не урадимо ништа по том питању (класичан пример за ово је уздржаност Британаца у недељама које су претходиле Фокландском рату 1982. године);
10. *неуспех да се повежу тачке (Failure to connect the dots)*: то се дешава када се везе између комадића информација не могу уклопити заједно како би се направила кохерентна целина. Ово је најлакше посматрати ретроспективно, а

---

⁴⁸⁸ Berkowitz, D.B., Goodman, E.A. & Goodman, A., *Best Truth: Intelligence in the Information Age*, Yale University Press, USA, 2000.

можда је и овај разлог главни неуспех који стоји иза 9/11 терористичког напада који је изненадио САД.

На крају, након кратког прегледа концептуалних дилема, лимита, критика и слабости криминалистичко-обавештајне делатности у контроли криминала, морамо истаћи и општи (генерални) проблем. То се односи на основну слабост оваквог модела криминалистичко-обавештајног рада, а то је да службеници и шира јавност не схватају и немају развијену свест о концепту криминалистичко-обавештајне делатности и њеног потенцијала.

ГЛАВА IV

КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ У МУП-у РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Ангажовање полиције на пословима спречавања и сузбијања криминала у Републици Србији, нарочито оног са елементима организованости, временом је постало недовољно, с обзиром на модернизацију и интернационализацију савремене криминалне делатности. С тим у вези, развој криминалистичко-обавештајне делатности и специјализоване полицијске јединице, је нужан одговор државе на савремену безбедносну стварност коју карактерише пораст организованог, високотехнолошког, привредно-финансијског и сличних видова изузетно друштвено опасних видова криминала.⁴⁸⁹ На овај начин се специјализоване организационе јединице „јавне“ полиције ангажују на решавању наведених савремених безбедносних проблема, због чега се снабдевају овлашћењима која су традиционално својствена обавештајним службама. Такође, обавештајне и безбедносне службе (како цивилне, тако и многе војне) добијају и задатак супротстављања посебно тешким облицима криминала (тзв. *феномен ширења обавештајних активности*).

Уколико говоримо о криминалистичко-обавештајном моделу организације полицијске делатности у Републици Србији, можемо слободно рећи да се исти још увек налази у фази изградње. Та чињеница утиче на ограниченост доступних извора, али и могућност презентовања структуре, функције и активности које се могу означити као модел или модели криминалистичко-обавештајне активности. Такође, недостатак јасне структуре и задатака специјализоване службе доводи до тога да многи теоретичари овакав „модел“ називају *ad hoc* праксом која је настала као одговор на притисак под теретом развика криминала.

У наставку овог дела рада ћемо се ограничити на делатности Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике, као организационој компоненти модела криминалистичко-обавештајне делатности код нас.

1.1 Служба за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике – СКОППИ

Служба за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике, представља специјализовану јединицу у оквиру МУП-а РС, овлашћену да предузима

---

⁴⁸⁹ Због своје специјализације, оваква служба безбедности се с правом назива и *службом за сузбијање тешких облика криминала*, односно *противкриминалном службом безбедности*. Критеријум ове поделе служби безбедности је њихов положај у безбедносно-обавештајном систему, по којем постоје *централне* и *ресорске* службе безбедности. У ресорске, поред војне контраобавештајне, службе за заштиту уставног поретка, политичке полиције и противтерористичке службе, убраја се и противкриминална служба. Тако према: **МИЈАЛКОВСКИ, М.**, Обавештајне и безбедносне службе, Београд, 2009, стр. 154-155.

криминалистичко-обавештајне активности, у спречавању, откривању и доказивању кривичних дела.

Уважавајући научни приступ у дефинисању полиције,⁴⁹⁰ у овом делу рада ћемо истаћи карактеристике криминалистичко-обавештајне службе Министарства унутрашњих послова Републике Србије: прва се тиче њене *формалне стране* (везане за спољашњи – организациони израз службе, организационим формама, режим деловања), док се друга односи на *материјалну страну* (упућује на циљеве и основну садржину активности службе и њена поједина обележја), а што се свеукупно узима као њена *differentia specifica*.⁴⁹¹

1.1.1 Формална (организациона) компонента СКОППИ

Развој идеје о организовању специјализоване јединице, које ће користити методе рада својствене традиционалним обавештајним службама, са задатком да прикупљају информације неопходне за борбу против савременог криминала, новијег је датума. Један од кључних момената у развоју криминалистичке делатности, усмерене ка откривању и спречавању организованог криминала, а тиме и развоја прикривених метода у полицијском раду, јесте усвајање Конвенције Уједињених Нација о транснационалном организованом криминалу са допунским протоколима.⁴⁹² Резултат ратификовања ове Конвенције од стране Републике Србије, поред значајних измена у законодавству РС, је и формирање специјализованих државних – правосудних и полицијских органа, за борбу против организованог криминала. На основу претходног, 1. октобра 2001. године у МУП-у РС основана је *Управа за борбу против организованог криминала* – УБПОК.⁴⁹³

УБПОК је у свом изворном саставу имао оперативна одељења за истраге у областима финансијског криминала и свих видова класичног организованог криминала, као и јединице логистичке подршке у истрагама попут: оперативне аналитике, полицијске опсервације, *прикупљања обавештајних информација* (претходна

---

⁴⁹⁰ Реч полиција је већина савремених језика преузела из позно-латинског језика (*politia*), а у латински је, по свему судећи, реципирана из грчког језика (*polis, politeia*) где је тим изразом *polis* означаван град-држава. Од тог појма је изведен појам *politeia* у значењу државног уређења, устава, управе и управљања државом. У вековима који су следили, реч полиција је употребљавана у значењима која су различита. Примера ради, у Француској је током XIV века, полицијом још увек означавана укупна државна делатност. Појам полиција улази у ширу употребу у европским државама XVIII века, где се њиме подразумевају унутрашња управа и унутрашњи државни послови, са изузетком војске и судства. Коначан заокрет ка ужем схватању појма полиције уочљив је у Француској, где је по француском Кривичном закону из 1811. године "полиција је основана да сачува јавни поредак, слободу, својину и личну сигурност". Израз полиција улази код нас у званичну употребу у време обнове српске државе, тј. у првим годинама XIX века, приликом отпочињања рада на уређивању полицијске службе 1811. године. Више о појму полиције види: **МИЛОСАВЉЕВИЋ, Б.**, *Наука о полицији*, Београд, стр. 3-20.

⁴⁹¹ Израз (реч) *служба* у српском језику има значење именице (служба као организација, институција) и значење глагола (служба као вршење радње и делатности, службовање).

⁴⁹² *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, Резолуција Генералне скупштине УН 55/25 од 15.11.2000. и 55/255 од 31.05.2001. године. Република Србија је ратификовала уговор *Законом о потврђивању Конвенције против транснационалног организованог криминала* ("Службени лист СРЈ – Међународни уговори", бр. 6/2001). Допунски протоколи неведене конвенције су следећи: *Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом*; *Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом* и *Протокол против недозвољене производње и трговине ватреним оружјем и његовим деловима, компонентама и муницијом*, од 31. маја 2001. године.

⁴⁹³ Управа за борбу против организованог криминала – УБПОК, је првобитно била издвојена из тадашњег Ресора јавне безбедности (једнака данашњој Дирекцији полиције), а начелник УБПОК-а био је непосредно одговоран за рад Управе министру унутрашњих послова.

организациона форма Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике), асистенција у операцијама хапшења високог ризика и др.

Из наведеног можемо закључити да је процес демократских реформи, а уједно и реформе полиције у Републици Србији, имао снажан утицај као прекретница у дотадашњем традиционалном полицијском раду, те се кренуло ка успостављању модерне полицијске организације, по угледу на савремене светске полицијске системе. У томе је, свакако, значајно истаћи чињеницу да је у Републици Србији по први пут формирана јединица која је имала примарни задатак у прикупљању обавештајних информација. Истина, таква јединица је била искључиво у функцији Управе за борбу против организованог криминала, што не умањује први – иницијални корак ка успостављању криминалистичко-обавештајне делатности.

Децембра 2005. године, Управа за борбу против организованог криминала је припојена Управи криминалистичке полиције, када је дошло и до издвајања претходно наведених логистичких јединица и њиховог стављања у функцију Управе криминалистичке полиције.⁴⁹⁴ Тада је дошло до формирања посебне организационе јединице за криминалистичко-обавештајне послове, чијим су прерогативима придодате и јединице за прикривено полицијско деловање, односно прикривене иследнике. Таква организациона јединица је именована у *Службу за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике - СКОППИ*, која је у саставу Управе криминалистичке полиције.⁴⁹⁵

Служба за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике своје седиште има у МУП-у РС, и у свом саставу има два одељења: Одељење за криминалистичко-обавештајне послове и Одељење за прикривене иследнике.

Одељење за криминалистичко-обавештајне послове у свом саставу има десет одсека за криминалистичко-обавештајне послове, и то у: Београду, Нишу, Крагујевцу, Краљеву, Ваљеву, Пожаревцу, Новом Саду, Панчеву, Суботици и Ужицу.

Одељење за прикривене иследнике у свом саставу има два одсека: Одсек за припрему операција прикривених иследника и Одсек за реализацију операција прикривених иследника.

Структурално посматрано, Служба за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике има руководећи и оперативни састав. Руководећи састав чини начелник службе, као и начелници одељења и шефови одсека, док оперативни састав чине полицијски службеници (обавештајци) распоређени у десет теренских канцеларија (одсека) на читавој територији Републике Србије.⁴⁹⁶

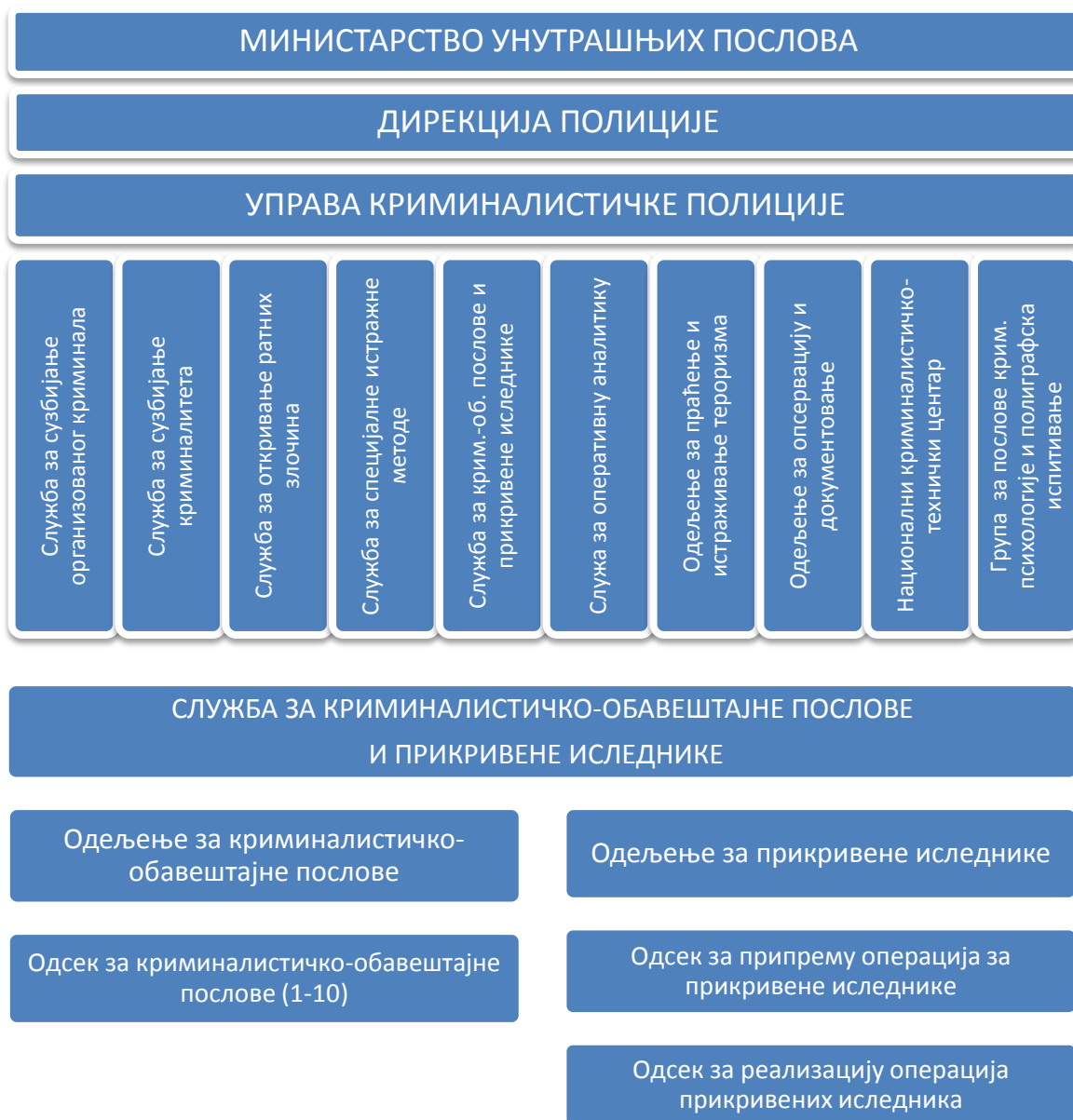
---

⁴⁹⁴ Организациона јединица за борбу против организованог криминала је преименована у *Службу за борбу против организованог криминала – СБПОК*, која је задржала само оперативне истражне јединице и у саставу је Управе криминалистичке полиције МУП-а РС.

⁴⁹⁵ *Управа криминалистичке полиције –УКП*, одговорна је за стање и организовање послова на откривању и сузбијању свих облика организованог криминала, за превенцију и сузбијање осталих облика криминала, и са тим у вези, планира и организује благовремено информисање, извештавање и координацију рада служби, те спроводи и организује обавештајне и контраобавештајне послове, као и примену оперативно-тактичких и техничких мера на расветљавању и документовању свих кривичних дела, у складу са законом.

⁴⁹⁶ Оваква организациона структура доприноси оперативној покривености целокупне територије републике, што не значи да ове канцеларије (одсеци) имају потпуну територијалну јурисдикцију саме за себе, већ имају и циљ да повећају оперативну мобилност и флексибилност криминалистичко-обавештајне службе у појединачним регионима Србије. На тај начин оне делују и као локалне платформе, односно представљају локални ниво криминалистичко-обавештајних делатности, а не као посебне административне јединице унутар структуре криминалистичко-обавештајне службе које би имале сопствене и искључиве компетенције за деловање у својим регионима. На овај начин, како многи истичу, начињен је значајан напредак против традиционалног проблема узајамног такмичења и супарништва између посебних организационих и територијалних јединица исте службе, а истовремено се постиже и максимална ширина оперативне активности у било ком делу територије Републике Србије.

Организациона шема Управе криминалистичке полиције у седишту Министарства унутрашњих послова, са приказом места и организационим јединицама у саставу Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике, представљена је на *Шеми II-3*.

Шема II-3: Организациона шема Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике у МУП-у РС⁴⁹⁷

Криминалистичко-обавештајну службу чине професионални припадници полиције који се равноправно регрутују из редова националне полиције, пре свега припадника криминалистичке полиције, са одређеним радним искуством.

⁴⁹⁷ Извор: Министарство унутрашњих послова Републике Србије, *Информатор о раду МУП-а РС*, Београд, 2012, стр. 16. Организациона шема представља обраду аутора на основу података садржаних у овој публикацији. Доступно на адреси: www.mup.gov.rs/cms/resursi.nsf/InformatorMUP-cirilica.doc (прегледано 05.12.2012.).

1.1.2 Материјална (функционална) компонента СКОППИ

Пре него што започнемо област овог рада који се односи на функционалну компоненту криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији, сматрамо неопходним да дамо једну етимолошку димензију развоја нормативног уређења прикривеног рада у МУП-у РС, као значајну претпоставку за успостављање једног сасвим новог концепта какав је модел криминалистичко-обавештајне делатности. Тако, први документ из области прикривене делатности који је био инструктивног карактера, донет је 1976. године под називом „Обавезна инструкција о коришћењу одређених средстава и метода у оперативном раду овлашћених службених лица органа унутрашњих послова у вршењу послова јавне безбедности“.⁴⁹⁸ Посебан значај овог документа је дефинисање оперативних веза у полицијском оперативном раду (информатора и сарадника) и давање инструкција о условима и начину њиховог ангажовања. Крајем 2002. године, Министарство унутрашњих послова донело је нови, документ инструктивног карактера, под називом „Инструкција о оперативном раду полиције“.⁴⁹⁹ Овом инструкцијом је уређена област употребе оперативних веза, али и обраде оперативних података и примене оперативно-тактичких мера и радњи. Крајем 2006. године, донет је нови документ под називом „Обавезна инструкција о оперативном раду полиције“,⁵⁰⁰ који поред наведених делова из претходне инструкције, садржи област руковођења и контроле оперативним везама. Најзад, крајем 2010. године Министарство унутрашњих послова доноси нови инструктивни документ који је на снази у оперативном раду, под називом као и претходни документ „Обавезна инструкција о оперативном раду полиције“.⁵⁰¹ Поред осталог, овим инструктивним документом су дефинисани извори оперативних сазнања, а посебно обрађени услови ангажовања, принципи ангажовања и начин вођења и контроле оперативних веза. Најзначајнији извор инструктивног документа у области криминалистичко-обавештајне делатности је дефинисање улоге Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике као носиоца активности *обавештајног истраживања*.

Према наведеном, *обавештајно истраживање* представља скуп активности Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике, који су уз примену свих неопходних оперативно-тактичких и техничких мера, усмерене на темељно и систематско прикупљање сазнања која се односе на одређену инкриминисану појаву, догађај, лице и организовну криминалну групу, за чију обраду је неопходно константно и дуже временско сагледавање.

Истраживање модела криминалистичко-обавештајне делатности у Министарству унутрашњих послова Републике Србије је скопчано са знатним тешкоћама, да не кажемо онемогућено. Ово из разлога што код нас ова материја није регулисана на адекватан начин. Постоје инструкције МУП-а које делимично обухватају криминалистичко-обавештајну делатност и то у делу обавештајних истраживања и рада са људским изворима информација (информаторима и сарадницима), али које имају карактер „службене тајне“ и нису доступне за анализу и суд научне и шире јавности. На ове нелогичности указује стручна јавност, али и многобројни криминалисти, па се наводи да су оваквим поступањима могуће злоупотребе самог појма тајне, јер све што се тиче ове области се проглашава тајном. У вези са тим можемо дати коментар да

⁴⁹⁸ Републичко Министарство унутрашњих послова, *стр. нов. број 1-25/1*, од 31. јануара 1976. године

⁴⁹⁹ Министарство унутрашњих послова Републике Србије, *стр. нов. 01 број 6093/2002*, од 3. децембра 2002. године.

⁵⁰⁰ Министарство унутрашњих послова Републике Србије, *стр. нов. 01 број 5946/2006-5*, од 07. децембра 2006. године.

⁵⁰¹ Министарство унутрашњих послова Републике Србије, *стр. нов. 01 број 13419/10*, од 15.11.2010. године.

прописи, организациона структура, методе и технике у раду не треба сматрати тајном. На тај начин се стварају услови, погодни за кршење људских права и слобода, али се и тиме прикривају нерад, нестручност, несавесно поступање у раду са информацијама и криминалистичко-обавештајним информацијама. Да је овакво поступање један од ретких примера, али у негативном смислу, говори и чињеница да су најсавременије полицијске организације у свету (какве су полицијска организација у САД и Енглеској), учиниле доступним сав материјал који се тиче криминалистичко-обавештајног рада, а који је уређен законским и другим прописима. Овакав материјал се може добити коришћењем отворених извора информација (интернет, новине, стручне публикације).

Ово су управо тешкоће у истраживању са којима се аутор овог рада сусрео, те је приказ модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији осиромашен управо због немогућности приказа конкретнијих информација.

Иако је у оквиру Министарства унутрашњих послова формирана специјализована јединица чији је посао да прикупља информациони материјал, гледано кроз дугорочну обавештајну перспективу ове јединице, можемо закључити да је иста ограничена. Ово се огледа у чињеници да ова служба и даље делује на конкретно кривично дело, а не развија се у правцу праћења развоја и трендова деловања криминалних организација, с циљем прикупљања информација и намером да их трансформише у криминалистичко-обавештајне производе, како би омогућила предвиђање правца развоја претњи безбедности које проистичу из криминала.⁵⁰² Како истиче *Симоновић*,⁵⁰³ у поређењу са британским моделом криминалистичко-обавештајног рада, наш је још увек реактиван и репресиван.

Ово последње се огледа у чињеници да се размена информација углавном спроводи на тактичком нивоу, са циљем развоја и примене конкретних планова како би се постигао оперативни или тактички ефекат.⁵⁰⁴ Међутим, и поред тога можемо рећи да је и овакав начин рада криминалистичко-обавештајне јединице квалитативни напредак у односу на раније фокусирање на репресивну делатност откривања кривичних дела и учинилаца и обезбеђење доказа.

Иако функционални рад овакве специјализоване службе није формално одређен (у садашњим нормативним актима),⁵⁰⁵ на имплементацији оваквог модела рада се предузимају значајне иницијативе од којих морамо споменути:

- Стратегија развоја Министарства унутрашњих послова од 2011. до 2016. године и Акциони план за имплементацију стратегије;⁵⁰⁶
- Национална стратегија за борбу против организованог криминала;⁵⁰⁷
- Национални план за интеграцију Републике Србије у Европску унију;
- Пројекат: „Развој Полицијског рада вођеног обавештајним радом“ у циљу успостављања Криминалистичко-обавештајног система у МУП-у;⁵⁰⁸

⁵⁰² Упореди са: **БАНОВИЋ, Б.-МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, „Методички криминалистичко-обавештајни елаборат, оруђе за превенцију и сузбијање криминала“, Зборник радова: *Примена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета*, Брчко, 2008, стр. 83.

⁵⁰³ **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Правни факултет, Крагујевац, 2012, стр. 29.

⁵⁰⁴ Ово такође прати и проблем непостојања законске обавезе за поступање по криминалистичко-обавештајним информацијама тактичких или оперативних тимова, што управо и губи смисао сврхе постојања криминалистичко-обавештајне делатности.

⁵⁰⁵ Не постоје кључни документи за успешно функционисање овакве делатности, какви су на пример: План за прикупљање информација; сет правилника/упутстава о прикупљању, складиштењу, процени, безбедности и ширењу информација и криминалистичко-обавештајних информација и др.

⁵⁰⁶ **Стратегија развоја Министарства унутрашњих послова 2011-2016.** Документ доступан на адреси: http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/Strategija%20razvoja%20MUP-a%202011-2016.pdf

⁵⁰⁷ **Национална стратегија за борбу против организованог криминала** („Службени гласник РС“, бр. 23/2009);

Иако наведени документи у својим текстовима указују на неопходност прикупљања информација о организованом криминалу и његовим носиоцима, неопходност размене и прослеђивања обавештајних производа и сарадњу свих субјеката у борби против криминала, конкретни кораци још нису видљиви. Стога, нама остаје да на ове проблеме указујемо, али и пратимо тренд развоја оваквих криминалистичко-обавештајних делатности у Републици Србији.

2. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА МОДЕЛА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Новија пракса показује тенденцију да полицијске организације често траже шаблон по којем ће развити криминалистичко-обавештајну делатност. Међутим, морамо још једном истаћи да *не постоји универзални шаблон*. Уместо тога, свака полицијска организација мора испитати криминалистичко-обавештајну филозофију, њене основне компоненте, дизајн и шеме за имплементацију у светлу својих потреба, ресурса, јасно изјављених циљева, те прилагодити праксу предузимања криминалистичко-обавештајне делатности са тим захтевима. Колико ће бити успешни у процесу успостављања модела криминалистичко-обавештајне делатности и полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, зависиће од мноштва интерних и екстерних фактора. Да би одредили тренутно стање, ниво развијености и увидели који су то кораци неопходни за даљи рад, свака полицијска организација мора да изврши самопроцену својих капацитета.

Са том намером смо се упустили и у истраживање тренутног стања и нивоа криминалистичко-обавештајне делатности, али не само анализом доступних података, већ смо за то креирали и инструмент (анкетни упитник). Овим инструментом су службеници и руководиоци, у склопу самопроцене својих активности и активности криминалистичко-обавештајне јединице, допринели реализацији истраживања, са циљем утврђивања квалитета и капацитета криминалистичко-обавештајне делатности.⁵⁰⁸

За анализу података самопроцене криминалистичко-обавештајне делатности у МУП-у РС, користили смо ставове испитаника, добијене на следећа питања из креираног анкетног упитника:

---

⁵⁰⁸ Наведени пројекат је наставак више започетих, али не и довршених, пројеката за унапређење и имплементацију криминалистичко-обавештајне делатности и полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама у Министарство унутрашњих послова РС. Последњи пројекат нуди оптимистична решења за успостављање криминалистичко-обавештајног система по угледу на Шведски модел криминалистичко-обавештајне делатности (ово из разлога што је наведени пројекат финансирало управо и Шведско министарство унутрашњих послова).

⁵⁰⁹ У утврђивању нивоа капацитета криминалистичко-обавештајне делатности, биће коришћена скала коју је за ту сврху испитивања капацитета формирао Картер, путем које је истраживао капацитете криминалистичко-обавештајне делатности у САД.

Према истом, формирана је скала од четири квалитативне категорије криминалистичко-обавештајних капацитета:

1. Без обавештајних капацитета;
2. Основни криминалистичко-обавештајни капацитети за размену информација;
3. Напредни криминалистичко-обавештајни капацитети (укључујући и системе за управљање документима);
4. Зрели – потпуни криминалистичко-обавештајни капацитети;

Више о овим инструментима видети у: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 120.

- **П-1:** *Оцените ваш ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности (процес рада, методи рада и др.);*
- **П-2:** *Оцените Ваши ниво знања и разумевања аналитичког процеса (улогу, методе рада, могућности и др.);*
- **П-3:** *Оцените ниво обучености и стручности у вештинама и примени криминалистичко-обавештајне делатности особља криминалистичко-обавештајне јединице;*
- **П-4:** *Оцените (свеукупно) криминалистичко-обавештајну делатност у полицијској организацији МУП-а РС;*

На основу прикупљених података, испитали смо квалитативну компоненту криминалистичко-обавештајне јединице МУП-а и закључили да су испитаници са највишом просечном оценом од 3,26 оценили сопствени ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности. Следи ниво знања и разумевања аналитичког процеса (3,19), затим ниво обучености и стручности у вештинама и примени криминалистичко-обавештајне делатности особља криминалистичко-обавештајне јединице (2,89) и на крају свеукупна криминалистичко-обавештајна делатност у полицијској организацији МУП-а РС је оцењена оценом 2,58 (видети у Табели П-9).

Анализом података уочавамо да су оцене које испитаници дају сами себи више него у случају када оцењују друге.

	<i>Просечна оцена</i>	<i>Стандардна девијација</i>	<i>Недовољно</i>	<i>Задовољавајуће</i>	<i>Добро (ни лоше ни одлично)</i>	<i>Врло добро</i>	<i>одлично</i>
П-1	3,26	1,048	7,2%	15,2%	30,8%	38,4%	8,4%
П-2	3,19	1,039	6,8%	16,8%	35,6%	32,0%	8,8%
П-3	2,89	1,020	9,5%	23,6%	41,9%	18,9%	6,1%
П-4	2,58	,971	14,8%	31,2%	35,6%	17,6%	,8%

Табела П-12: *Квалитативне компоненте криминалистичко-обавештајне делатности – дескриптивне мере*

Ако погледамо *Табелу П-12* видећемо да 8,4% испитаника сматра да је њихов лични ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности одличан. Њих 38,4% сматра да је врло добар, 30,8% да је добар, 15,2% да је задовољавајући, а 7,2% да је недовољан. Сличне је структуре оцена личног нивоа знања и разумевања аналитичког процеса. Наиме, 8,8% сматра да је одлично, 32% да је врло добро, 35,6% да је добро, 16,8% да је задовољавајуће знање аналитичког процеса, а 6,8% да је недовољно. Међутим, структура одговора се мења када испитаници оцењују ниво обучености и стручности особља криминалистичко-обавештајне јединице. У том случају, 6,1% испитаника даје одличну оцену, 18,9% даје врло добру оцену, 41,9% даје добру оцену, 23,4% даје задовољавајућу оцену, а 9,5% недовољну. Оцене су нешто ниже за свеукупну криминалистичко-обавештајну делатност. Конкретно, одличном оценом свеукупну криминалистичко-обавештајну делатност је оценило само 0,8%

испитаника, врло добром 17,6%, добром 35,6%, задовољавајућом 31,2%, а недовољну оцену је дало 14,8%.

Категорија испитаника	Mean	Стандардна девијација	Недовољно	Задовољавајуће	Добро (ни лоше ни одлично)	Врло добро	Одлично
Руководиоци СКОППИ	3,80	,789	,0%	,0%	40,0%	40,0%	20,0%
Обавештајни службеници	3,66	,917	,0%	12,0%	28,0%	42,0%	18,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,13	1,161	10,7%	19,6%	25,0%	35,7%	8,9%
Полицијски службеници	3,05	1,091	12,1%	16,2%	30,3%	37,4%	4,0%
Аналитичари	3,31	,758	,0%	14,3%	42,9%	40,0%	2,9%

Табела II-13: *Оцене нивоа знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности разврстране према категорији испитаника (II-1)*

Као што се може видети из претходне табеле, руководиоци СКОППИ су сопствени ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности оценили највишом просечном оценом од 3,80. Нешто мању оцену, 3,66, имају обавештајни службеници, следе аналитичари са 3,31, затим руководиоци осталих организационих јединица са 3,13 и на крају остали полицијски службеници са 3,05.

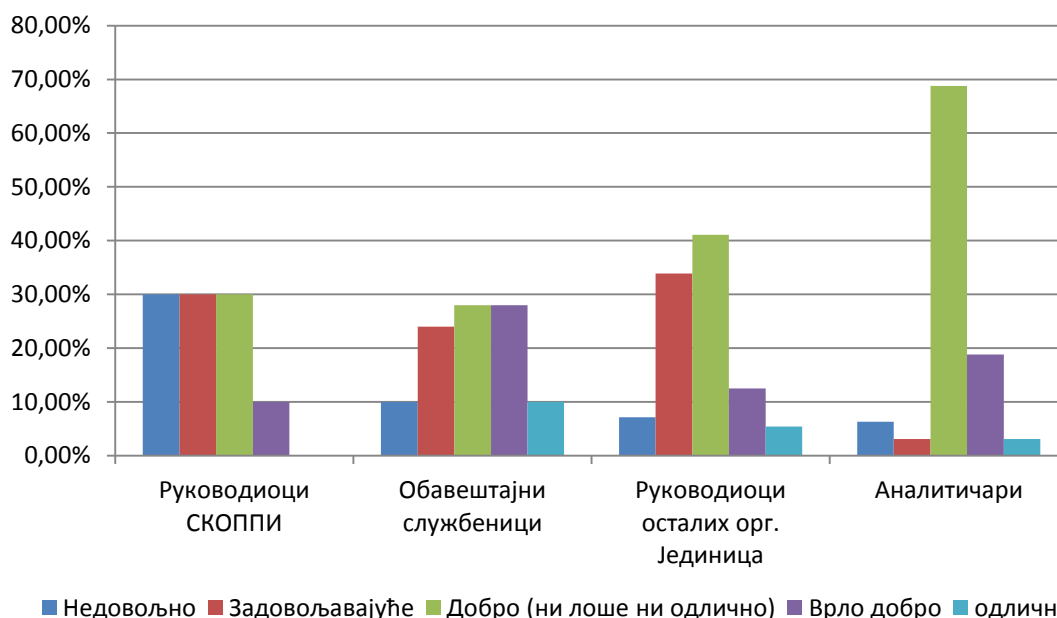
Иако се чини да су различите категорије испитаника дали другачије оцене, применом анализе варијансе показало се да је једино разлика између оцена обавештајних службеника СКОППИ и осталих полицијских службеника статистички значајна. Другим речима, обавештајни службеници СКОППИ у просеку боље оцењују сопствени ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности у односу на остале полицијске службенике (*Табела II-13*). Овакав резултат је и очекиван, с обзиром да су обавештајни службеници имали адекватну специјалистичку обуку за криминалистичко-обавештајну делатност, као и да у свакодневном раду примењују овакве активности. За разлику од њих, остали полицијски службеници су још увек у „оковима“ система који пропагира традиционално (реактивну) полицијску активност, те примена филозофије криминалистичко-обавештајне делатности, али и специјалистичке обуке о истој – на жалост изостаје.

Анализирајући добијене резултате у *Табели II-14*, можемо закључити да су аналитичари у просеку најбоље оценили ниво сопственог знања и разумевања аналитичког процеса (3,83), што је и очекивано. Даље, руководиоци СКОППИ су своје разумевање аналитичког процеса оценили са просечном оценом 3,5, док су обавештајни службеници СКОППИ оценили са 3,48, што чини незнатну разлику. Знатно ниже оцене дали су полицијски службеници (2,95) и руководиоци осталих организационих јединица (2,91). Након примене анализе варијансе, може се закључити да постоји статистички значајна разлика у оценама обавештајних службеника и аналитичара у односу на остале полицијске службенике и руководиоце осталих организационих јединица.

Категорија испитаника	Mean	Std. Deviation	Недовољно	Задовољавајуће	Добро (ни лоше ни одлично)	Врло добро	Одлично
Руководиоци СКОППИ	3,50	,972	,0%	10,0%	50,0%	20,0%	20,0%
Обавештајни службеници	3,48	,839	,0%	10,0%	44,0%	34,0%	12,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	2,91	1,180	16,1%	16,1%	37,5%	21,4%	8,9%
Полицијски службеници	2,95	1,014	8,1%	26,3%	31,3%	31,3%	3,0%
Аналитичари	3,83	,747	,0%	2,9%	28,6%	51,4%	17,1%

Табела II-14: *Оцене нивоа знања и разумевања аналитичког процеса разврстано према категорији испитаника (II-2)*

У Графикону II-1 дат је приказ резултата оцене нивоа обучености и стручности у вештинама и примени криминалистичко-обавештајне делатности особља криминалистичко-обавештајне јединице. Највећу оцену од 3,09 дали су аналитичари, затим следе обавештајни службеници са 3,04, руководиоци осталих организационих јединица са 2,75 и на крају руководиоци СКОППИ са 2,2. Да ли су ове разлике статистички значајне, није било могуће тестирати ANOVA тестом јер нису испуњене претпоставке примене теста.

Графикон II-1: *Оцене нивоа обучености и стручности у вештинама и примени криминалистичко-обавештајне делатности особља криминалистичко-обавештајне јединице према категорији испитаника (II-3)*

Као што се може видети у следећој табели (Табела II-15), свеукупна криминалистичко-обавештајна делатност у полицијској организацији МУП-а РС је оцењена најнижим оценама. Обавештајни службеници СКОППИ и аналитичари су давали највише оцене и то 2,82 и 2,80 респективно. Оцену 2,57 дали су руководиоци осталих организационих јединица, а оцене од 2,41 и 2,40 доделили су остали полицијски службеници и руководиоци СКОППИ респективно. Примена ANOVA теста резултовала је закључком да разлике у просечним оценама нису статистички значајне.

Категорија испитаника	Mean	Std. Deviation	Недовољно	Задовољавајуће	Добро (ни лоше ни одлично)	Врло добро	одлично
Руководиоци СКОППИ	2,40	1,075	20,0%	40,0%	20,0%	20,0%	,0%
Обавештајни службеници	2,82	1,063	16,0%	16,0%	40,0%	26,0%	2,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	2,57	,871	10,7%	35,7%	39,3%	14,3%	,0%
Полицијски службеници	2,41	,990	19,2%	37,4%	26,3%	17,2%	,0%
Аналитичари	2,80	,833	5,7%	25,7%	54,3%	11,4%	2,9%

Табела II-15: Оцене криминалистичко-обавештајне делатности у полицијској организацији МУП-а РС разврстано према категорији испитаника (II-4)

Аритметичка средина	Стандардна девијација	Оштро се противе	Углавном се противе	Неутрални	Углавном подржавају	Потпуно подржавају
2,69	,973	8,5%	39,4%	28,7%	21,3%	2,1%

Табела II-16: Ниво подрике или отпора (односно противљења), руководиоца и осталих полицијских службеника према криминалистичко-обавештајној функцији – дескриптивне мере

Приликом испитивања ставова руководиоца осталих организационих јединица и осталих полицијских службеника према криминалистичко-обавештајној функцији, уочили смо да се већина њих противи овој функцији. Конкретно, 47,9% испитаника се противи, 23,4% подржава, а остали су неутрални (видети претходну табелу).

У наставку ћемо детаљније испитивати да ли се ставови разликују према испитиваним категоријама испитаника. У Табели II-16 се види да руководиоци СКОППИ у просеку сматрају да се руководиоци осталих организационих јединица и остали полицијски службеници противе криминалистичко-обавештајној функцији (просечна оцена 2,4). Слично сматрају и обавештајни службеници (просечна оцена 2,52), док су аналитичари у просеку неутрални (3,03). Након примене анализе

варијансе, може се рећи да постоји статистички значајна разлика између просечног става аналитичара и обавештајних службеника.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Оштро се противе	Углавном се противе	Неутрални	Углавном подржавају	Потпуно подржавају
Руководиоци СКОППИ	2,40	,699	,0%	70,0%	20,0%	10,0%	,0%
Обавештајни службеници	2,52	,995	14,0%	40,0%	28,0%	16,0%	2,0%
Аналитичари	3,03	,937	2,9%	29,4%	32,4%	32,4%	2,9%

Табела II-17: *Ниво подршке или отпора (односно противљења), руководиоца и осталих полицијских службеника према криминалистичко-обавештајној функцији према категорији испитаника*

Између осталог анализирали смо и ниво утицаја на доносиоце одлука у одлучивању на основу аналитичких производа који су достављени руководиоцима и службеницима у полицијској организацији. Као што је могуће видети у следећој табели, испитаници сматрају да је утицај просечан (просечна оцена 2,98). Јако мали број сматра да је утицај потпун или да је утицај никакав (2,1% и 1,1% респективно).

Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности без утицаја	Мали утицај	Нити утицајан нити не	Утицајан	Потпуни утицај
2,98	,850	1,1%	31,6%	37,9%	27,4%	2,1%

Табела II-18: *Ниво утицаја на доносиоце одлука у одлучивању на основу аналитичких производа, који су достављени (односно презентовани) руководиоцима и службеницима у полицијској организацији – дескриптивне мере*

Детаљнијом анализом уочавамо да руководиоци СКОППИ сматрају да је утицај најмањи (2,3), затим следе обавештајни службеници (3,00) док аналитичари сматрају да је утицај највећи (3,14). Да ли су ове разлике у ставовима значајне или нису није могуће испитати јер нису испуњене претпоставке примене тестова. Анализом структуре одговора посматраних категорија испитаника може се закључити да руководиоци СКОППИ у статистички значајно већој мери сматрају да је утицај мали у односу на обавештајне службенике. Овакви резултати нису новост само на нашим просторима. Проблем са имплементацијом криминалистичко-обавештајне функције је углавном и везан за ове примарне кочнице развоја, а то је непознавање функције криминалистичко-обавештајне делатности, противљење руководиоца оваквом начину рада, те стога противљење утицају на доношење одлука за које су они надлежни. Ово се свакако мора узети у обзир због прокламованог циља, декларисаног у *Стратегији развоја МУП-а*

2011-2016, у којем је као примарни задатак наведено усвајање и имплементација модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности без утицаја	Мали утицај	Нити утицајан нити не	Утицајан	Потпуни утицај
Руководиоци СКОППИ	2,30	,483	,0%	70,0%	30,0%	,0%	,0%
Обавештајни службеници	3,00	,808	2,0%	24,0%	48,0%	24,0%	2,0%
Аналитичари	3,14	,912	,0%	31,4%	25,7%	40,0%	2,9%

Табела II-19: Ниво утицаја на доносиоце одлука у одлучивању на основу аналитичких производа, који су достављени (односно презентовани) руководиоцима и службеницима у полицијској организацији према категорији испитаника.

У спроведеном истраживању испитивали смо и колико су, по мишљењу испитаника, полицијској организацији МУП-а РС расположиви неопходни ресурси и колико се они ефективно и ефикасно расподељују и употребљавају у супростављању криминалном деловању.

	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Недовољно	Задовољавајуће	Добро (ни лоше ни одлично)	Врло добро	Одлично
П*	2,14	,972	30,0%	36,4%	24,8%	7,6%	1,2%
П**	2,20	,990	28,4%	34,0%	28,4%	7,6%	1,6%

П* Оцените ниво ресурса који су на располагању полицијској организацији МУП-а РС.

П** Процените ефективност и ефикасност распореда и употребе расположивих ресурса у полицији (људство, мат.-тех. средства) у супростављању криминалном деловању.

Табела II-20: Степен расположивих ресурса и њихова употреба – дескриптивне мере

Сазнали смо да су испитаници ниво ресурса који су на располагању полицијској организацији МУП-а РС оценили просечном оценом 2,14 што је прилично ниска оцена (погледати Табеле II-20). Из Табеле II-20 можемо видети да је недовољну оцену доделило 30% испитаника, 36,4% испитаника је доделило задовољавајућу оцену, скоро четвртина њих је оценило као добро, а мање од петине је доделило одличну или врло добру оцену.

Иако испитаници сматрају да им је мало ресурса на располагању, оцењују да ресурси нису добро распоређени и да се не употребљавају ефикасно и ефективно. То можемо закључити на основу просечне оцене од 2,20 из Табеле II-20. Упоредивањем просечних оцена и структуре одговора на ова два питања, можемо закључити, са

поузданошћу од 5%, да не постоји статистички значајна разлика у одговорима на посматрана два питања.

Након детаљније анализе добијених података, можемо закључити следеће:

- пол не утиче на оцене квалитета криминалистичко-обавештајне делатности;
- руководиоци у просеку дају мање оцене нивоу обучености и стручности особљу криминалистичко-обавештајне јединице. На остале променљиве, функција испитаника не утиче;
- категорија испитаника утиче на оцену личног знања криминалистичко-обавештајне делатности. Наиме, обавештајни службеници у просеку дају више оцене у односу на полицијске службенике. Категорија испитаника утиче и на оцену личног знања аналитичког процеса, тако да обавештајни службеници додељују у просеку веће оцене у односу на руководиоце осталих организационих јединица и у односу на остале полицијске службенике;
- испитаници са Мастер дипломом у просеку свој ниво знања о криминалистичко-обавештајној делатности оцењују вишим оценама у односу на испитанике са средњом стручном спремом, вишим и високим образовањем. Исто важи и за ниво знања аналитичког процеса;
- сва четири питања су међусобно статистички зависна и то позитивно;
- постоји позитивна корелација између радног стажа, оцена сопственог знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности;
- постоји позитивна корелација између нивоа обуке испитаника и оцене стручности особља криминалистичко-обавештајне јединице;
- приликом испитивања ставова руководиоца осталих организационих јединица и осталих полицијских службеника према криминалистичко-обавештајној функцији, уочили смо да се већина њих поротиви овој функцији;
- ниво утицаја на доносиоце одлука у одлучивању на основу аналитичких производа који су достављени руководиоцима и службеницима у полицијској организацији, од стране руководиоца СКОППИ, обавештајних службеника СКОППИ и аналитичара – је оцењен као *просечан*;
- ниво ресурса који су на располагању полицијској организацији МУП-а РС, испитаници су оценили прилично ниском оценом (2,14). Такође, испитаници, иако сматрају да је мало ресурса на располагању, оцењују да ресурси нису добро распоређени и да се не употребљавају ефикасно и ефективно.

Узимајући у обзир оквир криминалистичко-обавештајне делатности (развијеност организационе структуре, правни и унутрашњи нормативни оквир, развијеност стратешких и оперативних планова, развијеност информационог менаџмента и аналитичког капацитета), можемо закључити да је криминалистичко-обавештајна делатност у МУП-у РС у фази развоја.

Тражећи место на скали од четири квалитативне категорије криминалистичко-обавештајних капацитета, криминалистичко-обавештајну делатност код нас можемо сврстати у *другу категорију - основни криминалистичко-обавештајни капацитети за размену информација*. То заправо значи да су потребни време и ресурси да се развије инфраструктура. Потребно је и знање у полицијској организацији како би се на тај начин омогућило извршење функционалних криминалистичко-обавештајних операција. Ресурси и спољна помоћ су неопходни за развој анти-криминалне политике, обуке, приступ кључним системима за размену информација, као и друге инфраструктурне компоненте. Као што се могло и очекивати, агенције које се налазе ниже на скали (као што је полицијска организација код нас), имају већу потребу за

спољном помоћи и средствима за развој капацитета до нивоа који је потребан за достизање задатака и циљева полицијске организације.

Трећи део
КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНА ДЕЛАТНОСТ

ГЛАВА I

ИНФОРМАЦИЈЕ – ИНФОРМАЦИОНА ХИЈЕРАРХИЈА

1. ПРЕДМЕТ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Криминалистичко-обавештајна делатност представља активност у прикупљању информација, њиховом процењивању и анализирању, све у циљу добијања завршног криминалистичко-обавештајног продукта, односно криминалистичко-обавештајне информације. Сложићемо се да криминалистичко-обавештајна делатност тако обухвата информативну делатност,⁵¹⁰ односно, примарно се заснива на потражној делатности.⁵¹¹ Тако, информација представља основни и главни елемент у свеобухватним правима и дужностима сваке полицијске организације.

Међутим, у стручној, али и у академској јавности наилазимо на „клизав терен“ термилошке збрке због различите, недоследне, махом неправилне употребе термина у криминалистичко-обавештајној делатности, а највише различитог тумачења термина *информација* и *intelligence* (криминалистичко-обавештајна информација), пре свега што се пренос и коришћење криминалистичко-обавештајних информација не може одвојити од информација. Ово је прилика да у наставку овог дела рада посветимо пажњу дефинисању и разграничењу ових термина.

Криминалистичко-обавештајна делатност је релативно нов модел у полицији који је генерално еволуирао од традиционалних обавештајних активности, те је од њих у великој мери и преузета терминологија. То је довело до „термилошке збрке“ кроз недоследну и неправилну употребу појмова класичне обавештајне и криминалистичко-обавештајне делатности код многих страних стручних лица и практичара. Наравно, ово није заобишло нашу научну и стручну јавност.

Циљ овог дела јесте да анализом домаће и стране научне и стручне литературе идентификујемо основне термине у криминалистичко-обавештајној делатности (податак, информација, криминалистичко-обавештајна информација), и укажемо на потребу хитног успостављања терминологије на терену криминалистичко-обавештајног рада. Ово из разлога што ће дефинисање терминологије послужити као основа за даљи развој ове делатности у полицијској организацији Републике Србије.

У тексту који следи, покушаћемо да представимо и објаснимо шта наведени термини значе и у којем смислу су употребљени у овом раду.⁵¹²

---

⁵¹⁰ Ефикасан рад полиције у контроли савремених криминалних активности несумњиво у највећој мери зависи од информација и менаџмента (управљања) таквим полицијским информацијама.

⁵¹¹ Више о потражној делатности видети у *Првом делу* рада.

⁵¹² У свакодневном говору, а најчешће у криминалистичко-обавештајној пракси, сусрећемо се са често коришћеним појмом *обавештајно сазнање*. Ово би се генерално могло дефинисати као знање до којег је, употребом обавештајних метода дошла обавештајна служба, а које је руководећим структурама неопходно ради доношења одлука. Обавештајно сазнање, начелно, представља генрички појам за више нивоа обавештајног знања. Па се тако може односити на: *обавештајну индикацију*; *обавештајни податак* и *обавештајну информацију*.

Обавештајна индикација – представља почетно сазнање о предмету интересовања, чији степен тачности и потпуности у тренутку њеног стицања нису познати. Прикупљањем, провером и укрштањем више индикација о предмету интересовања, добија се податак који је употребљив.

Обавештајни податак – је виши ниво знања који је естрахован из обавештајних индикација, супстрат и сировина из које се производи обавештајна информација.

Обавештајне информације – представљају посебно знање естраховано из обавештајних података, неопходно за решавање конкретних безбедносних проблема и за реализовање националних циљева.

1.1 Информациони континуитет: податак – информација - криминалистичко-обавештајна информација

Прегледом научне и стручне литературе, идентификовали смо недоследну, али и неправилну употребу термина као што су: *податак*, *информација*, *обавештајни податак*, *обавештајна информација*. Такође, учили смо да се термини *информације* и *криминалистичко-обавештајне информације* често користе као синоними, као и да се ставља знак једнакости између термина *податак* и *информација*. У наставку овог дела је потребно да дефинишемо и направимо разлику између термина *податак*, *информација*, *знање* и *криминалистичко-обавештајна информација*.

1.1.1 Податак (*Data*)

Податак (*Data*) је прва станица у информационој хијерархији.⁵¹³ Реч податак потиче од множине латинске речи *datum* што значи део информације. Податак је једноставна, необрађена, изолована мисаона чињеница која има неко значење. Подаци су знаковни приказ чињеница и појмова који описују својства објеката и њихових односа у простору и времену. Податак је нематеријалне природе, он једноставно постоји у нашим мислима и нема значење унутар или изван свог постојања или о самом себи па се придружује значењу којим описујемо својства објеката. Може постојати у било ком облику, био употребљив или не. Облици података су звучни, сликовни, бројчани и текстуални. Подаци се памте, записују или бележе на начин који им је примерен и који им одговара. Тако, форме податка могу бити: звучне, сликовне, бројчане или текстуалне. Структура податка је апстрактна и чине је: *значење* (назив и опис значења одређеног својства), *вредност* (мера и износ) и *време*. Подаци у контексту и комбиновани унутар структуре чине информацију.⁵¹⁴ Уколико податак или мноштво података који су примљени не повећава ниво постојећег знања, онда ти подаци не представљају информацију.

Подаци су основни градивни елемент информације. То су, на пример, бројеви телефона прикупљени из листинга телефонских позива, цитати текста из дневних новина, интернета, сва возила која опажамо у вожњи, односно разговор који чујемо док седимо у аутобусу, ресторану. Подаци су, као што можемо закључити, свуда и стално

Наведено према: МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М., *Обавештајно-бјезбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011. стр. 125-126.

⁵¹³ Информациона хијерархија (континуитет): *податак (Data)*; *информација (Information)*; *знање (Knowledge)*; *мудрост (Wisdom)*, односно DIKW, је предлог организације (структурисања) података, информација, знања и мудрости у једну информацијску хијерархију где сваки ниво додаје одређена својства изнад и испод оне претходне. Податак је најосновнији ниво, информација додаје контекст, знање додаје како га употребити, а мудрост додаје када и зашто га употребити. Више о пирамиди знања видети на сајту: www.en.wikipedia.org

⁵¹⁴ Да би податак постао информација, мора имати значење новости за примаоца, односно мора утицати на повећање нивоа знања примаоца. На пример, гледано са аспекта криминалистичке делатности, можемо поставити питање: Колико података је потребно за доношење одређене одлуке? Одговор је једноставан – ни један! Одлуке се не доносе на основу података, већ на основу информација. Податак, сам за себе, не носи никакву информацију, док се не стави у неки контекст, док се не дефинише његов однос са неким другим подацима. Пример податак је број 250. Међутим, уколико би анализом података дошли до чињенице да број 250 означава вредност (валута еуро) једног комада пиштоља на црном тржишту, онда добијамо информацију и ствари постају јасније (примедба аутора). Више о појму „податак“ видети на сајту: www.en.wikipedia.org

око нас. Због такве неорганизоване природе података, у циљу даљег коришћења, они морају бити повезани и обрађени. Управо такав процес доводи до информација.

Бошковић и Матијевић⁵¹⁵ наводе да је кључна делатност у криминалистичко-обавештајном процесу прикупљање података. Тако, ови аутори наводе да је *податак саопштење о чињеници изложено – представљено онако како ту чињеницу схвата или презентује извор података*. Исто тако, ови аутори у уводним дефиницијама појма *податак*, исти дефинишу као *свако сазнање, податак, информација, који садржи одређену информацију*.⁵¹⁶

1.1.2 Информација (*Information*)

Ако смо претходно констатовали да су *информација* и *криминалистичко-обавештајна информација* различите по природи и функцијама, можемо истаћи да су информације циљана област - предмет криминалистичко-обавештајне делатности, без обзира на то што је крајњи циљ такве делатности добијање криминалистичко-обавештајних информација.

Реч информација (*Information*) потиче од латинске речи *informare* што значи информисање, обавештавање. Информација је резултат анализе и организације података на начин да даје ново знање примаоцу. Информација је разноликост порука од пошиљаоца (у нашем случају - извора) до примаоца (у нашем случају - службеника). Она постаје знање кад је интерпретирана, односно стављена у контекст или кад јој је додато значење. Информацију чине подаци којима је дато значење путем релацијских веза, односно организовани подаци који су уређени за боље схватање и разумевање. Значење информације може бити корисно, али и не мора. Информације које су предмет криминалистичко-обавештајне делатности се називају и *сирове информације* (*Raw information*), односно информације које је криминалистичко-обавештајна служба само прихватила, али их још није обрадила (није извршена процена информација, њихово сређивање и анализа), односно које су преузете (прикупљене) од извора информација.

На основу овога, а користећи обавештајни језик, можемо закључити да информације представљају инпут (односно улаз) „сирових“ информација у криминалистичко-обавештајни процес, пре свега у фазу анализе информација, одакле се производи делотворно знање, односно криминалистичко-обавештајна информација.⁵¹⁷

Речју, информација је податак који је употребљив, односно који се може применити на тренутни контекст. На пример, информација је број телефона прикупљен из листинга телефонских позива и упарен са особом која је мета/циљ, присуство истог (или истих) аутомобила на месту на којем се окупљају лица са криминалним потенцијалом и сл. Дакле, информацију ћемо користити како би побољшали наше прогнозе, предвиђања и процене.

Информација је релевантан појам за све науке, како од друштвених наука до природних наука. То је информацији дало интердисциплинарну димензију, јер је свака наука покушала и још покушава да протумачи тај комплексан појам. Све ово указује да појам информација није лако схватити нити једноставно протумачити.

У криминалистичко-обавештајном процесу информације имају одлучујућу улогу за формирање криминалистичко-обавештајног производа, односно криминалистичко-

⁵¹⁵ БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М., *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 106.

⁵¹⁶ *Ibid*, стр. 107.

⁵¹⁷ Упореди са: *Schafer, A.J. & Carter, L.D., The Future of Law Enforcement Intelligence* (непозната година и место издања). Доступно на интернет адреси: <http://fwg.cos.ucf.edu/publications/fuureoflaw.doc> (прегледан 22.07.2013.)

обавештајне информације. У контексту овог процеса, информације се могу дефинисати као: одређена количина сирових, неанализираних информација које идентификују особе, организације, доказе, догађаје или приказују процесе који указују на појаву кривичног дела, сведока или доказ кривичног догађаја.⁵¹⁸ Поред овог, сматрамо да информација може бити шира, проактивна, везана за контекст појаве, услове и узроке који погодују друштвено опасним и негативним појавама, што може условити кривично дело. На основу претходно наведеног, можемо упутити критике уском схватању информација, које се односи на тежњу да се решавају само текући криминални догађаји (традиционални – реактивни модел).

У криминалистичкој делатности код нас срећемо и појам оперативна информација. Под оперативном информацијом подразумевамо информацију која се односи на конкретно извршено кривично дело или учиниоца кривичног дела, у случајевима када се не располаже са довољно доказа о извршеном кривичном делу или његовом учиниоцу, а по својој садржини захтева проверавање, кроз примену оперативних мера.⁵¹⁹ Инструкцијом је предвиђено да су сва овлашћена службена лица *дужна* да подносе оперативне информације *одмах* по сазнању за кривично дело или учиниоца.

Тако и Симоновић у свом уџбенику дефинише појам *криминалистичка информација*, којим означава промену, насталу у вези са извршењем кривичног дела која се применом криминалистичких метода открила и протумачила и која упућује криминалисту у правцу откривања, разјашњавања и доказивања кривичног дела и учиниоца.⁵²⁰

У научној и стручној литератури, а која за предмет интересовања има криминалистичку делатност, могућа је подела информација према различитим критеријумима.⁵²¹ Потребама овог рада чини се прикладном подела информација у криминалистичко-обавештајној делатности на две групе.⁵²² Прва група је заснована на следећој подели информација: 1) *криминалистичке информације настале пре догађаја*; 2) *криминалистичке информације на месту догађаја*, и 3) *криминалистичке информације поводом догађаја*. У другој групи су такође три врсте информација: *прву врсту* чине информације које нам дају сазнања о прошлости, дакле о историји криминалног догађаја, криминалног миљеа и сл; *другу врсту* чине информације које нам дају сазнања о садашњем стању у криминалном миљеу или криминалним делатностима; *трећу врсту* чине информације које нам дају сазнања о будућем тренду криминалних делатности.

Поред већ више пута истицаног значаја информација за криминалистичко-обавештајну делатност, на овом месту се морамо кратко упознати и са оном другом

---

⁵¹⁸ Тако према: **Global Intelligence Working Group**, *Criminal Intelligence for the Chief Executive*. A Training Program for the Chief Executive, Glossary, Washington, D.C.: Global Justice Information Sharing Initiative, U.S. Department of Justice, 2004.

⁵¹⁹ Закључујемо да је оперативна информација по садржини ужа од криминалистичко-обавештајне информације, која пре свега свој фокус има ка превентивном деловању у циљу спречавања извршења кривичног дела или ублажавања његовог дејства путем тактичких и стратешких производа.

⁵²⁰ **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, (Правни факултет) Крагујевац, 2012, стр. 79.

⁵²¹ Тако, према садржају и форми информације могу бити *потпуне* и *непотпуне*, затим *штампане*, *вербалне*, *информације у виду објекта*; према времену прикупљања и достављања *благовремене* и *закаснеле*; према времену *прошле*, *садашње* и *прогнозирајуће*; према извору из којег је прикупљена на информације из *отворених*, *затворених* и *прикривених извора*; итд...

⁵²² Упореди са: **МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, *Криминалистичка аналитика*, Београд ("Службени гласник"), 2008, стр. 121.

„тамном“ страном информација, а то је *дезинформација*. Ово се пре свега односи на изворе информација који са одређеном намером свесно обмањују службенике.⁵²³

Сам појам можемо дефинисати као: *злонамерно погрешно и лажно објављивање или обавештавање*.⁵²⁴ Дезинформација може бити активна и пасивна. Под *активном дезинформацијом* подразумевамо намерно пружена обавештења која су лажна и имају нечасне мотиве.⁵²⁵ *Пасивна дезинформација* се састоји у томе да се обавештења о криминалној делатности не пружају, већ се чињенице о таквој делатности намерно прећуткују, чиме се постижу исти циљеви као код активне дезинформације.⁵²⁶

Тако, они који прикупљају информације морају бити свесни постојања, сврхе и негативних последица дезинформација, као и да активно примењују мере заштите од дезинформација. Ове мере, између осталог укључују:

- стално упоређивање прикупљених информација са другим или већ постојећим информацијама, у циљу провере;
- усавршавање и правилно примењивање евалуације (процене) извора и информације која је добијена;
- предузимање сталне процене поузданости извора и квалитета информација које пружају људски извори информација;
- коришћење свих расположивих извора за прикупљање, односно проверу прикупљених информација;
- предузимање психолошке, логичке и друге анализе информација, у циљу утврђивања одређених психолошких, логичких и других грешака у добијеној информацији (слично као код утврђивања „негативних чињеница“⁵²⁷ у криминалистичкој делатности).

Сличног становишта су Бошковић и Матијевић, који наводе две мере против дезинформација: *опште и посебне*.⁵²⁸

1.1.2.1 Сврха прикупљања информација

---

⁵²³ Дезинформацију, као намерно дату лажну или нетачну информацију са циљем довођења у заблуду примаоца, треба разликовати од лажне или нетачне информације која се ненамерно шири. У енглеском говорном подручју за овакву информацију се користи израз *misinformation*.

⁵²⁴ ВУЈАКЛИЈА, М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета – Београд, 1985, стр. 193.

⁵²⁵ Ови мотиви могу бити последица двојаких циљева: први, да се одврати пажња оперативне делатности полиције од оперативних задатака како би кривично дело могло да се изврши, и други, да се лажним обавештењем онемогући раскривавање криминалне делатности.

⁵²⁶ Ово се пре свега односи на коришћење људских извора у прикупљању информација који су пристали на сарадњу.

⁵²⁷ Више о негативним чињеницама видети у: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Криминалистика откривање и доказивање*, Скопље, Том I, 1985.

⁵²⁸ Опште мере заштите од дезинформација подразумевају да припадник полиције поседује одговарајућу стручност, да сагледава криминалну ситуацију, анализира извршена и прогнозирана будућа кривична дела, да буде благовремено, тачно и потпуно информисан о свим питањима из области криминалитета на чијем сузбијању ради, да стално проверава тачност добијених информација и података, што ће му омогућити компарацију података и информација којима располаже са подацима и информацијама које је добио од ангажованог лица и које морају да буду подвргнуте провери, како би се утврдило да и су тачне и потпуне. Посебна заштита се заснива на непосредном одржавању везе од стране припадника полиције са ангажованим лицем, на његовом праћењу и анализи његовог понашања и деловања и на сталној логичној анализи добијених информација и података и на процени да ли се оне могу примењивати на конкретан случај. Тако према: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 339-340.

Информације као предмет криминалистичко-обавештајне делатности се могу се прикупљати само и искључиво у сврху полицијског посла. Информације као предмет криминалистичко-обавештајне делатности можемо назвати *полицијске информације*, како би направили разлику између свих осталих информација са којима се у свакодневном раду сусрећу полицијски службеници. За потребе овог рада, полицијске информација можемо дефинисати као *информације која су потребне за полицијску сврху (посао)*. Ово даље намеће питање: Које су информације потребне за полицијску сврху (посао)? Шта је то полицијска сврха, односно посао?

Већина развијених полицијских организација су за ове потребе развиле конкретна упутства и смернице које се тичу полицијских информација и сврхе њиховог прикупљања.⁵²⁹ Код нас, одговор на ова питања, односно дефинисање полицијских послова и одређење које су то полицијске информације пружа Закон о полицији,⁵³⁰ који у члану 10 регулише полицијске послове. Тако, полицијске информације су оне које су потребне за следеће полицијске сврхе:

- *заштита живота и имовине;*
- *спречавање, откривање и расветљавање кривичних дела, прекршаја и других деликата;*
- *откривање и хватање извршилаца кривичних дела и прекршаја и других лица за којима се трага и њихово привођење надлежним органима;*
- *одржавање јавног реда;*
- *послови у вези са државном границом;*
- *извршавање других задатака утврђеним законом и подзаконским актом, донетим на основу овлашћења из закона;*⁵³¹

Дефинисање полицијске сврхе обезбеђује законски основ за прикупљање, документовање, процену, дељење и задржавање полицијских информација, што уједно представља и оквир за криминалистичко-обавештајни процес. Одређењем полицијских информација, успостављањем и осигурањем јасног и доследног процеса њиховог прикупљања,⁵³² са интенцијом партиципације свих полицијских службеника и јавно приватних партнера, обезбеђује се „храна“ за криминалистичко-обавештајни процес.

---

⁵²⁹ Тако, у Великој Британији постоје детаљна упутства и смернице за све аспекте полицијског деловања, те је за потребе прикупљања информација (првенствено за Национални криминалистичко—обавештајни модел) развијен приручник о управљању полицијским информацијама (енг. *Guidance on The Management of Police Information*) са детаљним упутствима о полицијским информацијама, начинима прикупљања, сврси прикупљања, начину евидентирања и достављања и др. За додатне информације погледати: **National Policing Improvement Agency – NPIA, *Guidance on the Management of Police Information – Second Edition***, UK, 2010.

⁵³⁰ **Закон о полицији** ("Службени гласник РС" бр. 101/2005, 63/2009 – одлука УС и 92/2011). Сврха полицијских информација је одређена генерално без навођења полицијских активности у детаље. Наведене полицијске сврхе се међусобно не искључују, те се информације прикупљене за једну полицијску сврху могу користити и за друге. На тај начин, полицијске информације треба да буду корпоративни ресурс које ће бити од помоћи и за подршку у раду свих полицијских организационих јединица. Тако према: **National Policing Improvement Agency – NPIA, *Guidance on The Management of Police Information*** (2nd Editions), Wyboston, UK, 2010, p. 14.

⁵³¹ Успостављање и дефинисање полицијске сврхе (послова) представља камен темељац ефикасном управљању полицијским информацијама. Информације морају имати полицијску сврху као законити основ за њено прикупљање и складиштење. Ако информација нема полицијску сврху, онда информација не може бити задржана у полицијским датотекама.

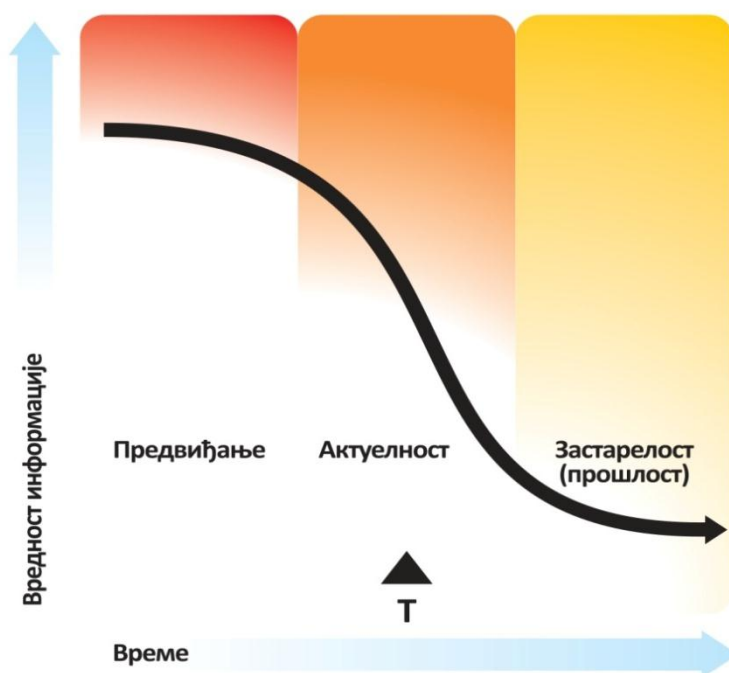
⁵³² На овоме инсистирају такође Ђурђевић и Радовић наводећи да се прикупљају само информације које се односе на послове из надлежности полиције (опширније видети у: **ЂУРЂЕВИЋ, З., РАДОВИЋ, Н., *Криминалистичка оператива***, Београд (Криминалистичко-полицијска академија), 2012.

1.1.2.2 Вредност информација

Кључна особина информације је њена вредност, те у том контексту се тумаче све остале особине информације. Вредност информације се утврђује према степену смањења неизвесности и неодређености претње. Такву вредност не можемо тачно измерити, али се уопштено може рећи да су вредне оне информације које су расположиве у право време, које су везане и које се односе на актуелне претње, и које су тачне и поуздане. На основу тога, може се рећи да су основни критеријуми вредности информације следећи:

- *правовременост и актуелност;*
- *релевантност;*
- *тачност и поузданост;*

Правовременост и актуелност - су временске димензије информације. Правовременост значи да је информација расположива онда када је потребна. Информација има највећу вредност ако је расположива онда када је потребна за решавање проблема. Ако је информација расположива са закашњењем, њена вредност се битно умањује.⁵³³ На *Слици III-1* илустровали смо кретање вредности информације у односу на њену актуелност, а везано за одређени догађај који се дешава у тренутку Т.⁵³⁴

⁵³³ У пракси криминалистичко-обавештајне делатности за овакве информације се каже да су "историја", а службенике који евидентирају такве информације, сходно томе, називају "историчарима". Ово се нарочито односи на актуелност информација. Такође, овај назив се односи и на криминалистичко-обавештајне аналитичаре који би сходно професионалном знању треба да више раде на предвиђању, а мање на пуком описивању већ прошлих догађаја.

⁵³⁴ За разлику од периодичног извештавања и извештаја који се припрема редовно у одређеном временском интервалу, у обавештајној заједници постоји и потреба за извештајима који су по свој прилици хитни како би информације садржане у њима могле да стигну до својих корисника на време. У таквим ситуацијама обавештајни службеници сачињавају тзв. *извештај о ситуацији* (е. *Situation Report – SITREP*). Основна функција SITREP извештаја је да пружи преглед ситуације о одређеној теми (стању претње; стању о тренутно расположивим информацијама; стању о тренутним операцијама и сл.).

Слика III-1: Временско гашење вредности информације

Информација има највећу вредност ако омогућава *предвиђање* догађаја. Њена вредност опада у временском интервалу *актуелности догађаја*, односно истовремености са догађајем.⁵³⁵ Информација нагло губи вредност у периоду након догађаја, односно у периоду застарелости. Стога, информација мора задовољити оба временска критеријума: правременост и актуелност.

Релевантност - као најважнија особина информација истиче се њихова релевантност, што се може описати као погодност информације корисничким потребама. Релевантност информација је у предиспозицији да омогући разумевање проблема. Она је већа ако омогућава вишедимензионални поглед на актуелни проблем. Информације без контекста и везе са другим релевантним информацијама су мање вредне, тј. укупна вредност скупа повезаних информација већа је од простог броја њихових појединачних вредности.⁵³⁶ Оно што је најбитније истаћи у вези са овим критеријумом, јесте да информације у криминалистичко-обавештајном процесу морају бити релевантне за дефинисану полицијску сврху

Тачност, прецизност и поузданост - међу битна својства информације спадају прецизност, тачност и поузданост. *Тачност* информације је однос садржаја информације наспрам догађаја на који се односи. Информација је тачна ако нема одступања њеног садржаја од стварног стања. *Прецизност* информације је мера тачности информације, односно релативно допуштено одступање од стварних вредности.⁵³⁷ *Поузданост* информације је мера њихове истинитости, која се може исказати кроз ниво вероватности њене тачности.⁵³⁸

Поред овог, у академској литератури можемо пронаћи још једну карактеристику која информацији пружа корисност, а то је тзв. *чистоћа (Purity)*. Ово значи да је без политичког „спина“, дезинформација, пропаганде, обмана итд.

1.1.3 Знање (Knowledge)

Следећи ниво у организационој структури, односно информационој хијерархији јесте знање. Знање (*Knowledge*) представља одговарајућу збирку информација којој је

⁵³⁵ Говори се о интервалу, а не о тренутку, будући да сам догађај има своју динамику и трајање.

⁵³⁶ Укупност информација би могли дефинисати и као посебан критеријум вредности информација, а то је и њихова *довољност*. Због тога је веома важно, и оно на чему инсистирамо у овом раду, је то да се у прикупљању информација морају укључити сви полицијски службеници уз претходно обезбеђивање такве делатности одговарајућим прописима. Поред тога, сарадња са јавно-приватним сектором је од кључне важности за постизање довољности информација.

⁵³⁷ Питање прецизности информација је веома значајно у криминалистичко-обавештајној делатности, с обзиром на значај крајњих производа процеса и њихове улоге у доношењу одлука корисника. Тако, уколико је систем осетљив на грешку у улазним информацијама, као што је то случај у криминалистичко-обавештајној делатности, потребна је већа прецизност.

⁵³⁸ Као и код правремености и актуелности као критеријума вредности информације, у пракси се дешава да службеници при евидентирању информација, али и аналитичари приликом анализе сирових информација и стварања производа криминалистичко-обавештајног процеса, буду више сензационалистички оријентисани. Тако, одређени службеници (или аналитичари) склони су да алармирају тактичке тимове којима се презентира значајна криминална активност (веома тешко кривично дело, значајна количина недозвољених предмета кривичног дела и сл), што доводи до одговора који сходно презентованом буде једнако огроман (значајна средства/ресурси су ангажовани, расходи и сл.). Уместо тога, често се испостави да криминална активност или изостала или у веома нижем облику/обиму, што показује да су службеници ван додира са реалношћу. За овакве службенике (аналитичаре) се у пракси користи назив "паничар". Без обзира на узрок оваквог рада службеника, таква информација ће резултирати лошим криминалистичко-обавештајним производима.

основна намена да буде корисна. Знање чине информације које су организоване на начин који пружа користност, да се могу предузети ефикасни поступци у различитим и неизвесним ситуацијама.⁵³⁹

1.1.4 Криминалистичко-обавештајна информација (*Criminal Intelligence*)

Како је криминалистичко-обавештајна делатност процес рада, то је њена мисија да легално прикупља информације из свих расположивих извора и исте анализира, како би обезбедила тактичке и стратешке криминалистичко-обавештајне информације. Најзад, овде долазимо до појма *криминалистичко-обавештајна информација*, којим означавамо финални производ криминалистичко-обавештајног процеса. Оваква информација пружа додатна знања о активностима криминалаца кроз унапређење сирових информација. Додавањем нових вредности информацијама кроз активности у процесу анализе, криминалистичко-обавештајна информација садржи нова знања која претходно нису била позната полицији. Као таква, има за циљ да побољша рад полиције. Због тога се криминалистичко-обавештајна информација често назива и „информација која је дизајнирана да ради“. Термин криминалистичко-обавештајна информација се у иностраној научној и стручној литератури (најчешће енглеског говорног подручја) означава општим термином – *Intelligence*, односно *Criminal Intelligence*.⁵⁴⁰

Основна разлика између *информација* и *криминалистичко-обавештајне информације* представљена је једноставном једначином на Слици III-2.⁵⁴¹

Слика III-2: Једначина настанка криминалистичко-обавештајне информације⁵⁴²

Америчка канцеларија директора Национална обавештајна служба (енг. *Office of the Director of National Intelligence - ODNI*) прави следеће разлике између „сирових информација“ и „криминалистичко-обавештајних информација“:

- „сирове“ информације (*Raw Information*) - обезбеђују инпут (односно унос у систем), граде свест;
- криминалистичко-обавештајне информације (*Intelligence*) - пружају разумевање, смањују несигурност и омогућавају боље (квалитетније) доношење одлука.

У наставку овог дела рада, више пажње посветићемо изворима информација у криминалистичко-обавештајној делатности, како би могли након тога да правилно разумемо „темељ“ ове делатности, тј. криминалистичко-обавештајни процес.

⁵³⁹ Опширније о информационој пирамиди видети на сајту: www.en.wikipedia.org/DIKW

⁵⁴⁰ Опширније о термину *Intelligence* и његовом значењу у обавештајној заједници видети у *Другом делу* рада.

⁵⁴¹ *INFORMATION + ANALYSE = INTELLIGENCE*

⁵⁴² Извор: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 1.

ГЛАВА II ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА

1. ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА У КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОЈ ДЕЛАТНОСТИ

Прикупљање информација представља основну фазу у процесу криминалистичко-обавештајне делатности, чији се успех, према томе, ослања на способност да се информације прикупе и искористе. Сходно томе, сва дозвољена, расположива средства и методе треба да буду употребљене ка том циљу.

Информације могу бити садржане у различитим формама: електронска форма, штампани материјал, писани материјал и сл., и могу се прикупити из различитих извора информација. Како би се избегао „хаос“ у овој делатности, правилно структурисан *план прикупљања информација* је од виталног значаја. Плански процес прикупљања информација обезбедиће да извори информација, који се односе на постављене криминалистичко-обавештајне захтеве, буду правилно идентификовани и максимално искоришћени. То значи да ће се у плану за прикупљање информација у криминалистичко-обавештајној јединици дефинисати и истражити сви путеви који ће довести до потребних информација, односно дефинисати сви могући извори информација. Све ово нас наводи на закључак да су извори информација значајан ресурс за криминалистичко-обавештајну делатност (као и за криминалистички рад уопште) и плански се морају стварати кроз криминалистичко-обавештајни рад у дужем периоду.

Када су информације из наведених извора прикупљене и анализирани, објективне одлуке у вези са полицијском тактиком, превентивним мерама, али и будућим активностима у прикупљању информација ће се предузимати са већом прецизношћу.⁵⁴³

1.1 Појам и класификација криминалистичко-обавештајних извора информација

Информације, основни градивни елемент криминалистичко-обавештајне информације, прикупљају се преко „извора“ информација. Овај термин се у криминалистичко-обавештајној делатности употребљава да означи све путеве који воде до информација.

У криминалистичко-обавештајном раду се сусрећемо са различитим изворима информација.

Тако, традиционалне изворе информација у криминалистичко-обавештајној делатности можемо да поделимо према природи информација које се прикупљају и областима у којима се прикупљају. Овакав начин разликовања извора информација и њихова класификација, прихваћена је од стране Америчке обавештајне заједнице, те тако постоји подела на: *Signals Intelligence* – SIGINT; *Imagery Intelligence* – IMINT; *Human Intelligence* – HUMINT; *Measurements and Signatures Intelligence* – MASINT;

⁵⁴³ **Ratcliffe, H.J.**, *Intelligence-Led Policing*, In Wakefield, A. & Fleming, J., (Eds.), *The Sage Dictionary of Policing* (pp. 176-178), London: Sage Publications Ltd, 2009, p. 176.

Open Source Intelligence – OSINT и *Specialized Technical Collection Intelligence – STCINT*.⁵⁴⁴

Широко је прихваћена подела извора на две основне групе: *отворени извори информација* и *затворени извори информација*.

Слично овој, у литератури можемо наћи и поделу извора информација на *интерне (Internal Information Source)* и *екстерне (External Information Source)*.⁵⁴⁵ Ова подела је генерално заснована на могућностима за приступ информацијама. Тако, интерни извори представљају изворе са ограниченим приступом, тј. нису доступни јавности (ограничено само за полицијске организације). Екстерни извори информација представљају оне који нису доступни широј јавности, али су доступни и расположиви за криминалистичко-обавештајну јединицу (нпр., инфомације осталих јавних агенција које у свом раду спроводе законе и сл.).

Ипак, најраспрострањенија и најшире прихваћена категоризација извора информација који се користе у криминалистичко-обавештајној делатности (као што је то случај и са Министарством унутрашњих послова Републике Србије), заснива се на подели на *отворене* и *затворене* изворе информација, при чему се, као основни критеријум за поделу користе могућност и доступност извора за прикупљање информација.

Било да је реч о отвореним изворима информација, затвореним или другим, нпр., прикривеним (класификованим) изворима информација, обавеза руководиоца криминалистичко-обавештајне јединице је да развију праксу у активностима прикупљања информација, која ће осигурати да се планирани циљеви извршавају (тј. ефективност), и да се то чини на начин на који се не троше (или најмање троше) ресурси (тј. ефикасност). Такође, приликом коришћења извора информација за потребе криминалистичко-обавештајног процеса, службеници и аналитичари морају водити рачуна о оправданости употребе конкретног извора, пропорционалности коришћења извора сходно датом проблему и неопходности такве делатности,⁵⁴⁶ што ће имати директне импликације по приватност лица, као и њихова Уставом и законима загарантована права и слободе.

За потребе овог рада, првенствено ради лакшег разумевања и дефинисања извора информација, као и успостављања правилне *линије за прикупљање информација* у криминалистичко-обавештајном процесу, користећемо поделу извора информација на:

1. *отворене изворе информација;*
2. *затворене изворе информација, и*
3. *прикривене (класификоване) изворе информација.*

Такође, поред наведених извора информација, значајан део информација у процесу криминалистичко-обавештајне делатности, пре свега у полицијским системима са имплементираним моделом полицијског рада вођеним криминалистичко-обавештајним информацијама, долази од стране заједнице као значајног ресурса. Наиме, овакав начин прикупљања информација је омогућен од стране јавности, контактима са заједницом и приватним партнерима. У том смислу, нови појам који је од скора у терминологији криминалистичко-обавештајне делатности је управо *Community Intelligence*, којим можемо означити посебну категорију извора

⁵⁴⁴ Тако према: **Walter Laqueur**, *The Uses and Limits of Intelligence*, Somerset, New York, 1993, p.43. Више о свим овим изворима информација биће речи у тексту који следи.

⁵⁴⁵ **Gottlieb, S.-Arenberg, S., & Singh, R.**, *Crime Analysis: From first report to final arrest (2nd edition)*, California: Alpha Publishing, 1998, pp. 118-124.

⁵⁴⁶ О наведеним факторима које је неопходно узети у обзир приликом коришћења извора инфомација, биће речи у наставку овог дела рада.

информација. Сам термин од стране теоретичара проглашен новом идејом и реалношћу, која се не може уврстити у шири концепт идеје о подели извора информација. У тој структури извора, *Community Intelligence* се може означити као посебна врста извора, односно *sui generis*.

С обзиром на важност извора информација за процес криминалистичко-обавештајне делатности, у тексту који следи биће више речи о свим наведеним изворима информација.

1.1.1 Отворени извори информација (*Open Source of Informations - OSI*) и *Open Source Intelligence- OSINT*

Када размотримо делатности прикупљања информација за потребе криминалистичко-обавештајног процеса, историјски подцењени ресурси су отворени извори информација.^{547 548} Ово пре свега из два разлога. *Прво*, због традиционалног схватања да се обавештајни процес фокусира на добијање и анализирање тајни, односно тајних информација, те је прикупљање информација из отворених извора у супротности са тим задатком. *Друго*, због размишљања да су тајно и прикривено прикупљање информација вреднији.⁵⁴⁹ Међутим, у последње време важност ових извора информација је драстично промењена развојем технологије и њене употребе у свакодневном животу. У складу са овим размишљањем, ако је 20. век био „век тајни и тајних информација“, за 21. век можемо рећи да ће бити век глобалних – отворених информација.⁵⁵⁰

Пуно тога је написано о отвореним изворима информација,⁵⁵¹ а нарочито након широке употребе у криминалистичко-обавештајном раду, односно за потребе националне безбедности.⁵⁵² Данас је у јавним изворима информација доступан готово сваки сегмент свакодневног живота, повећавајући како количину, тако и доступност ових информација. Ипак, на овом месту се мора дати и упозорење!⁵⁵³

---

⁵⁴⁷ **Best, Richard and Alfred Cumming**, *Open Source Intelligence (OSINT): Issues for Congress*, Washington, D.C., Congressional Research Service, 2007, p.4.

⁵⁴⁸ Поред термина *отворени извори информација*, за ове изворе се користе и термини као што су: нетајни извори информација; јавни извори; јавни обавештајни извори; неklasификовани (незаштићени) извори; бели извори (информације).

⁵⁴⁹ **Amy Sands**, "Integrating Open Sources into Transnational Threat Assessments", in: Jennifer E. Sims and Burton Gerber, *Transforming U.S. Intelligence*, Washington Georgetown University Press, 2005, p. 64.

⁵⁵⁰ Што пре криминалистичко-обавештајне службе разумеју и прихвате ову промену, може стићи или бити у предности при суочавању са савременим претњама, посебно оних најтежих какве су организовани и транснационални организовани криминалитет или тероризам.

⁵⁵¹ На пример, видети: **Arthur S. Hulnick**, *The Dilemma of Open Source Intelligence: Is OSINT Really Intelligence?*, The Oxford Handbook of National Security Intelligence, 2010, pp. 229-241; **Cody Burke**, *Freeing knowledge, telling secrets: Open source intelligence and development*, Bond University, 2007; **Florian Schaurer & Jan Storger**, *The Evolution of Open Source Intelligence*, OSINT Report 3/2010, ISN, ETH Zurich, 2010; **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, pp. 281-318; **Robert D. Steele and Mark M. Lowenthal**, *Open Source intelligence: Executive overview*, OSS Academy, Virginia, USA, 1998.

⁵⁵² Колико су значајни ови извори информација за националну безбедност, говори и чињеница да је у Америци још 2001. године основан Национални центар за експлоатацију медија (*National Media Exploitation Center – NMEC*). Његова улога је да координира рад ФБА, ЦИА, обавештајну агенцију за одбрану (Defense Intelligence Agency) и Националну агенцију за безбедност (National Security Agency), кроз анализирање и дистрибуцију информација прикупљених из милиона страница папирних докумената, електронских медија, аудио-видео трака и електронске опреме.

⁵⁵³ Количина овако доступних информација није једнака и квалитету таквих информација. Корисници отворених извора информација морају бити опрезни приликом њиховог коришћења, обезбеђујући правилну процену тачности и поузданости таквих информација (нарочито ако се користе у доношењу

Иако се стручњаци из области обавештајне делатности слажу да су информације прикупљене из отворених извора корисне и да их треба прикупљати и анализирати баш као и информације добијене из поверљивих (класификованих) извора информација, остаје спорно (како истичу стручњаци) колика је вредност ових извора у односу на поверљиве и која количина времена, пажње и ресурса треба да буде посвећена прикупљању и анализи информација добијених из отворених извора.⁵⁵⁴

Отворени извори информација су често имали другоразредни статус у обавештајном свету, пре свега због претпоставке да информације о одређеним лицима, стварима или условима који се могу означити као потенцијална претња, односно њиховим намерама, карактеристикама или понашањима, не могу бити доступне у отвореним изворима. Против ове предрасуде можемо навести најмање шест разлога.⁵⁵⁵

- **прво**, појединци или групе који представљају претњу (било због својих екстремистичких идеологија, подржавања насиља и сл.), обично желе да поделе своја уверења и циљеве, пре свега са намером да друге убеду у своја уверења. Они често остављају такве податке на интернет сајтовима, штампи, електронским медијима;⁵⁵⁶
- **друго**, криминалци углавном користе интернет као инструмент који им пружа анонимност приликом саобраћаја у криминалним делатностима. Они могу са лакоћом стићи до територије било које земље и њеног тржишта из иностранства, а приликом чега могу и користити технике које би отежале њихово проналажење;
- **треће**, одређене врсте информација које могу бити од користи у криминалистичко-обавештајном процесу, укључујући и информације које доводе до идентификације појединаца, доступне су у отвореним изворима информација. То из разлога јер политика, закони или други прописи у појединим државама дозвољавају оном ко их поседује да их прикаже јавно. На пример, поједине јавне базе података садрже информације о регистрованим аутомобилима, имовинском власништву, бирачком списку, сексуалним преступницима, платама запоселим у јавном сектору, као и широк спектар информација за које појединац нема (или има врло мало) могућности контроле за њихово јавно приказивање;⁵⁵⁷
- **четврто**, људи желе да одређене (селектоване) информације буду јавне. До овога може доћи из више разлога: телефонски бројеви (именик), регистри пословних субјеката и адресе, разни извештаји истраживања, маркетиншке студије и сл., су само неки од примера. Не само да се може извршити увид у појединачне информације, већ се може добити изненађујућа количина нових знања када се укупност таквих информација анализира;⁵⁵⁸

одлука). Стога, велики је изазов да у огромној количини информација које су на дохват руке донесемо добру одлуку које информације можемо прихватити, а које је потребно да одбацимо.

⁵⁵⁴ Упоредујући вредност отворених извора информација са вредношћу поверљивих извора информација, преовлађују углавном три различита става. Тако, **први** дају углавном мању вредност информацијама добијеним из отворених извора него информацијама из поверљивих извора. **Друго** гледиште посматра информације из отворених извора не само као додаток тајним информацијама, већ и као потенцијални извор драгоцених криминалистичко-обавештајних информација. Заговорници трећег мишљења су усвојили "средњи став" тврдећи да отворени извори вероватно никада неће бити "оружје" за решење неких проблема или претњи, али да то може бити инструмент који ће бити од помоћи аналитичарима као први корак у прикупљању информација. Наведено према: **Best A. Richard and Cumming Alfred, Open Source Intelligence (OSINT) Issues for Congress, CRS Report for Congress, Washington, D.C., 2008. pp. 2-3.**

⁵⁵⁵ Наведено према: **Carter, L. D., Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition, p. 284.**

⁵⁵⁶ На пример, видети медијски фајл подршке за Светски Џихад (е. *World Jihad*) на сајту: www.memri.org

⁵⁵⁷ На пример, претрага бирачког списка Републике Србије (доступно на интернет сајту Министарства правде и државне управе: www.drzavnauprava.gov.rs/electoralroll.php).

⁵⁵⁸ На пример, претрага регистра привредних субјеката на интернет сајту Агенције за привредне регистре (доступно на интернет сајту: www.apr.gov.rs).

- **нето**, друге агенције које нису у оквиру агенција за спровођење закона, као што су медијске агенције или удружења која заступају одређене групе (интересе), могу да обављају одређена истраживања (истраге) које у том случају постају отворени извори информација. Ови извори могу да дају личне податке, описе понашања (делатности), личне односе, активности одређене групе као и опис инцидената, како би задовољили циљ или разлог њиховог постојања;⁵⁵⁹
- **шесто**, информације често бивају отворено доступне због непажње појединаца. На пример, политичари (или други појединци) могу дати непријатну изјаву пред микрофоном или камерама на јавном месту, или личне преписке са информацијама на неким од интернет блогова. У овим случајевима, вредне информације се могу користити у криминалистичко-обавештајном процесу и често су доступне путем отворених извора информација.

Из перспективе криминалистичко-обавештајне јединице, односно других полицијских организација, једна од највећих вредности отворених извора информација јесте да се могу тражити и прикупљати без формалног правног поступка.⁵⁶⁰

Пре отварања било које теме која се тиче отворених извора информација, на овом месту ћемо дефинисати основне појмове (термине) који се везују за њих. Неопходно је разјаснити шта се подразумева под отвореним изворима информација, шта представљају информације прикупљене из ових извора, као и појам који се у свету везује за ове изворе, а то је *Open Source Intelligence* – OSINT.

Најраспрострањенија и најједноставнија дефиниција отворених извора јесте она којом се под овим изворима подразумевају сви они извори информација који су јавно доступни. Отворени извор је свака особа или група која пружа информације, свакако без очекивања приватности, односно јавно доступни преносници, који нису ограничени физичким лицима.⁵⁶¹ Информација из отворених извора представљају било које врсте информација које се могу добити на легалан, али и етички начин, а које описују особе, понашања, локације, групе, догађаје или трендове.⁵⁶²

Канцеларија директора Националне обавештајне службе (*The Office of the Director of National Intelligence* – ODNI) једноставно дефинише информације из отворених извора на следећи начин: *јавно доступне информације које свако може легално добити на основу захтева, уз куповину или на основу посматрања (запажања/опсервације)*.⁵⁶³

Као што се може видети из свих наведених дефиниција, спектар извора и информација које спадају у оквир отворених извора информација је веома широк и веома разноврсан. Главни класификатор ових извора (отворених извора информација) јесте да нема правног процеса или тајних техника који су потребни за прикупљање информација. Овом приликом ћемо навести неке од отворених извора информација (наравно, списак није коначан и у већини случајева зависи од знања и маште онога ко прикупља информације):

⁵⁵⁹ На пример, приче (репортаже) телевизије Б92 – емисије "Инсајдер" о злоупотребама и доношењу лоших одлука у јавним предузећима у Републици Србији (као што су злоупотребе у рударском басену Колубара након којих су спроведене опсежне истраге и утврђене бројне злоупотребе). Доступно на интернет сајту: www.b92.net/insajder/arhiva/serijali.php

⁵⁶⁰ Међутим, као што ће бити описано у даљем тексту, питање грађанских права као и задржавање информација добијених из ових извора у криминалистичко-обавештајном процесу мора бити дефинисано.

⁵⁶¹ Упореди са: Department of the Army, *Open-Source Intelligence*, ATP 2-22.9, Army Techniques Publication, Washington, D.C., 2012, Chapter 1. Доступно на интернет адреси: www.fas.org/irp/doddir/army/atp2-22-9.pdf (прегледано 05.06.2013.).

⁵⁶² **Carter, L. D.**, *op.cit.* p. 284.

⁵⁶³ Intelligence Community Directive, Number 301, National Open Source Enterprise, Section F(3), July 11, 2006.

- **све врсте медија:** новине, часописи, радио, телевизија и сл.
- **јавни подаци:** званични државни извештаји, званични подаци као што су буџет, демографски подаци, законодавне дебате, конференције за штампу, говори, извештаји о утицајима на животну средину, јавно објављене награде и сл.
- **заједнице на Web основи (садржај који генеришу корисници):** социјално умрежавање, сајтови за размену видео и др. материјала, отворене дискусије (било на форумима, презентацијама, *on-line* дискусије о блоговима или општи разговори).
- **посматрања и извештавања:** аматерски авио мониторинг, радио и сателитски посматрачи (ови последњи су међу многим другим изворима пружили значајне информације које нису биле доступне на други начин – нпр., сателитске фотографије високе резолуције на интернет сајту *Google Earth* прошириле су могућности отворених извора у областима које су раније биле доступне само великим обавештајним службама).
- **стручна и академска (односно „сива“ литература):** конференције, симпозијуми, професионална удружења, академски радови експерата у датој материји и сл.
- **научна истраживања и извештаји;**
- **геопросторни отворени извори:** отворени извори информација често превиде геопросторну страну, јер нису сви отворени извори у структурисаном тексту. Примери геопросторних извора информација укључују захтевне и софистициране мапе (карте), атласе, навигационе податке, ваздухопловне навигационе податке, геодетске податке, податке о животној средини, комерцијалне фотографије, геокarakterистике терена, просторне базе података и сличне веб сервисе.
- **јавно поговарање;**
- **каталози;**
- **статистичке базе података;**
- **базе података о људима, местима, догађајима;**
- **комерцијални продајци информација;**
- **„роњење у контејнеру“ („Dumpster diving“);⁵⁶⁴**
- **претраживачи садржаја интернет сајтова:** *Google; Yahoo; Bing; Scribid; Picsearch; Lycos; Ask; Yandex; Baidu; DuckDuckGo; Scirus* и сл.

Open Source Intelligence (у даљем тексту – OSINT),⁵⁶⁵ се односи на прикупљање криминалистичко-обавештајних информација које је базирано на анализи информација прикупљених из јавних извора, односно информација које су доступне јавности. Стога,

---

⁵⁶⁴ Постоји стара изрека да је "Ћубре једног човека благо за неког другог човека". То је свакако тачно у обавештајном свету. Ова метода прикупљања информација представља активност службеника безбедносних служби којом се у прикупљају и анализирају информације које су прикупљене из отпада које одређена лица бацају у контејнере (канте за отпатке и сл.). Овакав начин прикупљања информација није илегалан, и у већини држава се смеће третира као напуштена и слободно доступна ствар. Управо из разлога што је неко одбацио било коју врсту отпадака не постоји очекивање приватности или задржавања власништва над баченим стварима. "Роњење у контејнеру" је препознатив начин рада савремених обавештајних служби и према практичним искуствима обавештајаца, ставке одбачене од њихових власника могу бити драгоцене информације (тако, у овим изворима се могу пронаћи разни писани документи; електронски чувари информација – дискови, флеш меморије, хард дискови; роковници; именици и сл.). Такође, поред обавештајних служби, овој методи посежу и приватна лица, али и неке стране организације које желе прикупити информације или материјал на овај начин. Свесни оваквог ризика, многи појединци, али пре свега компаније регулишу процедуру одлагања отпада. "Роњење у контејнеру" (е."Dumpster diving"), назив је добио од најпознатијег Америчког комерцијалног произвођача канти Dumpster.

⁵⁶⁵ Преведено на Српски језик – обавештајна (односно криминалистичко-обавештајна) информација прикупљена из јавно доступних извора.

OSINT се односи на криминалистичко-обавештајни производ ових делатности (примедба аутора).⁵⁶⁶

Отворени извори информација се помињу као извори који се користе у првим делатностима прикупљања информација. Ово значи да службеници или аналитичари у прикупљању информација у криминалистичко-обавештајном процесу треба да користе отворене изворе као први корак (полазну тачку) у процесу прикупљања информација. Нарочито, када је идентификована криминалистичко-обавештајна празнина, отворени извори могу да пруже значајан фонд информација и смер за даље прикупљање информација.⁵⁶⁷

Вредност отворених извора као *првог корака у линији прикупљања информација* је вишеструк. Када се проблем или претња појављује, отворени извори често могу да обезбеде ефикасан, ефективан и брз увид у проблем, и потврде потребу за даљим делатностима у прикупљању информација. Штавише, отворени извори могу да пруже и увид у поједине односе, везе или понашања које је немогуће наћи у затвореним изворима информација.⁵⁶⁸ Као први корак у линији прикупљања информација, отворени извори имају минимални утицај на људска права и слободе. Осим тога, ови извори су јефтинији од осталих полицијских традиционалних метода у прикупљању информација.⁵⁶⁹ Посебан значај отворених извора представља и велика могућност дељења криминалистичко-обавештајних информација које су производ прикупљања и анализирања информација из отворених извора, за разлику од других извора код којих је делотвореност ограничена због евидентних ограничења у дељењу таквог криминалистичко-обавештајног производа.

За разлику од других агенција или приватног сектора, особље криминалистичко-обавештајне јединице мора бити опрезно у прикупљању информација без обзира што се ради о информацијама из отворених извора. Ово пре свега због дефинисања и успостављања критеријума о прикупљању информација о појединцима или групама и њихвим везама са конкретним криминалним активностима. Управо из ових разлога, одлуке да се прикупљају или задржавају информације морају бити засноване на разлозима за таквом активношћу, а не на основу категорије самог извора информације (примедба аутора).⁵⁷⁰

Такође, избор извора информација можемо посматрати и из угла исплативости. Употреба отворених извора информација, уместо употребе скувих прикривених метода може значајно смањити буџет, предвиђен за прикупљање информација. Друга могућност

---

⁵⁶⁶ У обавештајним структурама постоји и термин **Validated OSINT – OSINT-V** (потврђени OSINT) представља производ са атрибутом веома велике сигурности. Може се произвести искључиво од стране професионалног особља (пре свега аналитичара) који имају приступ затвореним и поверљивим изворима информација. Упростено, OSINT-V је OSINT за које постоје и које потврђују информације из прикривених извора, односно за које не постоје информације из прикривених извора које би могле оспорити OSINT.

⁵⁶⁷ На пример, ако се у оквиру одређене заједнице појављује јединствени тренд криминалитета, претраживање отворених извора информација (новине, интернет, медији и сл.) на ширем подручју (у оквиру целе државе), могу идентификовати и друге локације на којима је идентификован злочин чије је извршење слично проучаваном.

⁵⁶⁸ Упореди са: **Carter, L. D.**, *op.cit.* p. 286.

⁵⁶⁹ Можда је најбољи опис оваквог размишљања дат од стране Џозепа Нија (Joseph Nye) бившег шева Националног обавештајног савета 1990-тих година, који је рекао: "*информације из отворених извора представљају спољне делиће слагалице без којих се не може започети ни завршити слагалица...отворени извори су критична основа за све обавештајне производе, али не може никада да замени значај рада са свим изворима.*" Наведено према: **Amy Sands**, "Integrating Open Sources into Transnational Threat Assessments", in: Jennifer E. Sims and Burton Gerber, *Transforming U.S. Intelligence*, Washington Georgetown University Press, 2005, p. 64.

⁵⁷⁰ Више пута поменуто да криминалистичко-обавештајне службе не могу прикупљати информације о појединцима или групама на основу политичке припадности, расе, пола, вере, или другим социјалним релацијама ако се не доводе у везу са сумњом о криминалним активностима конкретног лица или групе.

оваквог избора при коришћењу извора информација представља стицање више информација у већ успостављеном (али често ограниченом) буџету.⁵⁷¹

Као што је случај са било којом информацијом, прикупљеном у криминалистичко-обавештајном процесу, од суштинског значаја је да се информације, прикупљене из отворених извора процене у погледу поузданости извора и веродостојности информације. Ово свакако није једноставно, с обзиром да у маси таквих информација сигурно да има оних које су нетачне, постављене ради обмане, али и из сензационалистичких мотива.⁵⁷²

Да све није баш тако једноставно и без икаквих сметњи у прикупљању и анализи информација из отворених извора, морамо рећи да се криминалистичко-обавештајни службеници и аналитичари суочавају са неколико препрека у ефикаснијем коришћењу отворених извора информација. Једна од таквих препрека, можда и главна, јесте да службеници и аналитичари *немају довољно стручности* из ове материје. Још једна таква препрека може бити *лична пристрасност против отворених извора информација*.⁵⁷³ Остале препреке обухватају и:

- *тренинг*: службеницима и аналитичарима често недостаје обука која је неопходна да би се ефикасније користили отворени извори информација;
- *интернет у радном простору*: непознати број (али према процени не мали) службеника и аналитичара и даље немају приступ интернету са рачунара у радним просторијама;
- *количина података*: у потрази за информацијама из отворених извора, службеници и аналитичари ће се суочити са огромним обимом информација. Идентификовање, процењивање и анализирање таквих информација може деловати застрашујуће за њих;

---

⁵⁷¹ Упореди са: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 12.

⁵⁷² Користећи искуства из неких развијених земаља, у прилици смо да на овом месту представимо неке од параметара које могу бити од користи у процени извора. Тако, приликом процене извора може нам користити подела извора на три врсте, и то:

- *примарни извори*: имају директан приступ информацијама и преносе информације директно и потпуно;
- *секундарни извори*: преносе информацију као посредници између извора и углавном користе простији језик или парафразе у преношењу информација;
- *ауторитативни извори*: прецизно преноси информације од нпр. лидера, владе и сл. (напомена: секундарни и ауторитативни извори информација могу намерно или ненамерно додати, избрисати, изменити или филтрирати информације које ће бити доступне јавности).

Такође, у евалуацији треба бити узета у обзир и три аспекта која се тичу отвореног извора:

- *контрола извора*: узети у обзир ситуацију која се односи на различита окружења и контролу извора. Тако постоје извори који су под контролом Владе; полу-контролисани извори и независни извори.
- *структура извора*: подразумева својство материјала (информација) извора. Постоје структурални елементи који утичу на значење и значај садржаја и често су подједнако важни и као сам садржај информације (формат, афирмација, дисеминација – ширење, правовременост и сл.).
- *садржај извора*: схватајући значај садржаја извора може утицати на процену вредности. У том смислу се морају проценити садржај који се манифестује, али и латентни (скривени) садржај који се односи на скривено значење и деловање извора.

У погледу веродостојности (валидности) информације, препоручује се коришћење *multi-source* метода. То се односи на тражење више извора у погледу одређене информације, водећи рачуна да такво више-изворно извештавање није само поновљено извештавање (као што се то у многим медијама чини), што се назива ехо-кутија.

⁵⁷³ У пракси постоји мишљење да информације из отворених извора нису довољно вредне или се не могу тачно проверити као информације прикупљене из прикривених извора, те као такве обезбеђују мању вредност за доношење одлука руководиоцима. Тако, вођени роковима и суочени са великом количином информација у отвореним изворима, службеници и аналитичари често одлуче да фокусирају своје ограничено време и ресурсе на прикупљање и анализу информација из прикривених извора.

- *алатке*: потрага за ефикаснијим аналитичким алаткама остаје изазов. Криминалистичко-обавештајни аналитичари су и даље преплављени само текстуалним претрагама у захтевима за испитивање проблема. Међутим, у свету се увелико ради на усавршавању алатки за визуелизацију како би аналитичари могли да извуку критичне информације из свих расположивих извора;
- *„ехо“ ефекат*: такав ефекат се јавља када више медија преноси (чини доступним) исту вест (информацију).
- *безбедност*: према неким разматрањима, претерано „крута“ безбедносна пракса криминалистичко-обавештајних јединица наставља све више да ограничава ефикасно коришћење информација из отворених извора.⁵⁷⁴

У пракси прикупљања информација из отворених извора, аутор овог рада идентификује још једну препреку у успешном прикупљању информација, а то је *језик извора*. Прикупљање информација у криминалистичко-обавештајном процесу је активност коју службеници и аналитичари често спроводе приликом истраживања криминалних делатности организованих криминалних група, а које често имају прекограничну димензију. Тако, у пракси се често изостављају информације из отворених извора из разлога што службеници и аналитичари не познају конкретан језик којим отворени извор преноси информације, а што може да има озбиљан и штетан утицај на квалитет криминалистичко-обавештајног производа.⁵⁷⁵

1.1.1.1 Информације скривене у отвореним изворима

Већ смо чули извештавање медија да су терористичке групе у међусобним разменама информација користиле кодирани поруке путем јавних комуникација. Чујемо да су одређени уметници прикривали одређени текст (поруку) у оквиру свог уметничког рада. Криминалне групе путем наслова или одређених речи у новинским текстовима преносе одређене поруке. Ко је могао да претпостави да је фраза у Другом светском рату: „*Вруће је у Суецу, коцке су на столу*“, ⁵⁷⁶ обавестила француски отпор и убачене агенте да предстоји напад.

Примери који су претходно наведени представљају информације које су скривене у отвореним изворима информација. Из искуства криминалистичко-обавештајних службеника, информације у отвореним изворима се најчешће прикривају (заштићују) кодирањем, криптовањем, слањем информација тајним каналима, стеганографијом и сл.

Стварање кодова (кодирани информација) је вероватно најчешћи облик заштите комуникације. Сви смо до сада употребили овакву врсту заштите комуникације фразом: „*Видимо се на старом (оном) месту*“. Да ствар буде још компликованија, у криминалним круговима овакви кодови су редовна појава и мењају се у одређеном временском интервалу (дневном, недељном, месечном и сл.). Шифровање и коришћење уређаја за шифровање је у претходним деценијама било искључиво могуће у државним органима. Међутим, развојем информационих технологија и њиховом глобалном доступношћу, овај начин скривања информација (комуникације) је постало нешто што

⁵⁷⁴ Упореди са: **Best A. Richard and Cumming Alfred**, *Open Source Intelligence (OSINT) Issues for Congress*, CRS Report for Congress, Washington, D.C., 2008. pp. 8-9.

⁵⁷⁵ Као једно од решења које на овом месту можемо предложити јесте обука службеника и аналитичара у усавршавању и стицању знања из других језика. Такође, употреба појединих софтвера за превод је још једно решење (напомена аутора).

⁵⁷⁶ **Edmonston, G.Jr.**, *Carry me back*, 2002., наведено у: **Metscher, R. and Gilbride, B.**, *Intelligence as an Investigative Function*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, USA, 2005, p. 10.

свако користи. Једноставно речено, поруке су шифроване помоћу одређене шифре која мења поруку на неки унапред одређен начин, тако да је порука нечитљива док се не дешифрује кључем шифре.⁵⁷⁷ Слање поруке неприметно, у оквиру тока података у било којем комуникационом каналу, представља суштину тајног канала комуникације. *Стеганографија*,⁵⁷⁸ посебан канал прикривене комуникације, јесте концепт прикривеног писања. Конкретно, то је уметност у скривању информација од стране уређивача порука унутар других – наизглед свакодневних (уобичајених) порука. Скривена порука у фотографији, слици, билборду и сл., не може бити откривена једноставно, осим од стране оног коме је намењена.⁵⁷⁹

Наравно, ове методе скривања информација од стране појединаца или криминалних група се не примењују само у отвореним изворима. Њих можемо пронаћи и у прикривеним (класификованим) изворима информација.

1.1.2 Затворени извори информација (*Closed Source of Informations*)

Затворени извори информација су у суштини сви они извори који нису доступни јавности, односно, укључују информације које су у информационим системима означене неком од *ознака поверљивости*. На први поглед, стиче се утисак да приступ затвореним изворима информација имају само криминалистичко-обавештајне јединице, односно друге полицијске организације, иако то није тачно. Поред ових служби и други субјекти могу имати ограничен приступ затвореним изворима информација. То је случај, на пример, са истраживачким центрима, појединим јавним или приватним организацијама које имају одређени пословни однос са полицијским организацијама.

Са друге стране, постоји и значајна количина информација у оквиру наведених организација која није доступна јавности, где полицијске организације немају приступ таквим информацијама, наравно, осим ако постоји законска обавеза извештавања. Сходно томе, нагласак је на изградњи партнерстава са таквим јавно – приватним партнерима у циљу испуњавања послова и задатака полицијске организације, а то је безбедност заједнице.

---

⁵⁷⁷ Шифровање порука захтева одређене ресурсе за шифровање порука и затим њихово дешифровање, па се у већини случајева оваквог начина криминалне комуникације прибегава само када су важне поруке у питању. Када је реч о шифрованим комуникацијама, службеници морају бити свесни да такве поруке морају да сачувају јер се касније, по добијању кључа шифре, такве поруке могу дешифровати.

⁵⁷⁸ Реч *стеганографија* потиче од грчких речи *steganos* и *graphei* што у преводу значи скривено писање. За разлику од криптографије чији је циљ да информације не буду читљиве свима, стеганографија има за циљ да сакрије информације.

⁵⁷⁹ У прошлости се овакав начин користио тако што се на микро-штампи или на микрофилму постави порука која се смањи на величину тачке или линије, док је данас у компјутерском свету такву поруку могуће уградити у скоро свакој врсти електронске датотеке на рачунару. Постоји много начина на које је могуће сакрити информацију у оквиру неке слике, аудио или видео датотеке. Две најкоришћеније методе су *Injection* и *LSB (Last Significant Byte)*.

- ***Injection***: ова метода се односи на једноставно уметање битова поруке коју желимо да сакријемо у датотеку носиоца. Међутим, на овај начин долази до повећања величине датотеке, што се лако може открити;
- ***LSB (Last Significant Byte)***: много популарнији и обично се примењује на мултимедијалне датотеке. Наиме, све ове датотеке обично у себи садрже један одређени број бајтова који није много важан и који се може заменити неким другим, а да квалитет информација које носи датотека остане на завидном нивоу. Овај метод се најбоље примењује на фотографијама велике резолуције са много детаља, али и на аудио датотеке са различитим звуцима и великим битрате-ом.

Више о стеганографији видети у: **Murphy, S.D.**, *Steganography – the New Intelligence Threat*, Marine Corps War College, Quantico, VA, 2004.

Најчешће, затворени извори информација у агенцијама за примену закона су: криминалистичко-обавештајни систем – КОС МУП-а РС (систем је тренутно у фази развоја), базе података агенција за спровођење закона,⁵⁸⁰ информације прикупљене у криминалистичкој контроли и обради, базе података других државних органа, организација и институција,⁵⁸¹ пријаве физичких и правних лица, информације о текућим криминалистичким истрагама, информације добијене путем међународне размене података и др., информације добијене од Интерпола, Еуропола или других међународних организација или полиција других држава и сл.

Информације добијене из затворених извора информација укључују информације које су добијене или потичу из извора којег чине информације које нису доступне јавности, на које се примењују мере заштите којима се обезбеђује да је информација доступна само за одређена лица или одређене системе, које су обично означене неком од безбедносних ознака класификације, као и информације које су власништво појединца или су заштићене ауторским правима. То заправо значи да су овакве информације заштићене од неовлашћене употребе, преноса или објављивања другим лицима или агенцијама, без претходне дозволе даваоца (власника) информација. Да би такав систем функционисао, овакве информације се означавају одређеним кодовима за руковање, тзв. *Handling Codes*.⁵⁸²

На основу прикупљања, обраде и анализе информација, добијених из затворених извора, добијамо производ - криминалистичко-обавештајну информацију (стратешку или тактичку). За разлику од криминалистичко-обавештајне информације која је продукт настао из информација добијених из отворених извора, производ прикупљања, обраде и анализе информација, добијених из затворених извора информација, упркос његовој великој вредности, која појачава квалитет производа, остаје мање делотворан због ограниченог ширења. Ово, из разлога заштите извора информација, али и заштите појединачних права и слобода лица, обухваћених таквом информацијом.

Посматрано у смеру *линије у прикупљању информација* у криминалистичко-обавештајном процесу, након начињеног првог корака у прикупљању информација, односно прикупљања информација из отворених извора (које немају или имају минимални утицај на људска права и слободу), као логичан след у процесу прикупљања информација следи коришћење затворених извора информација.

Као што смо претходно навели, у затворене изворе информација убрајамо и међународну сарадњу са другим државама и међународним организацијама. Међународна сарадња у супротстављању криминалу (нарочито оном организованом и транснационалном) подразумева постојање правног оквира који чине мултилатерални и билатерални међународни правни акти, али и помоћ међународних организација као што су Интерпол,⁵⁸³ Еуропол,⁵⁸⁴ SELEC⁵⁸⁵ и др. Овим начином се регулише, али и

⁵⁸⁰ На пример, у Министарству унутрашњих послова Републике Србије, базе података су: Јединствени информациони систем – ЈИС; AFIS (*Automatic Fingerprints Identification System*); систем за препознавање лица на основу фотографије – FIPS; електронски дневник догађаја; информациони системи које воде полицијске организационе јединице за контролу преласка државне границе и др.

⁵⁸¹ Такве су, на пример, информациони системи Управе царина, Војске РС, Безбедносно-информативне агенције, Управе за спречавање прања новца, евиденције јавних тужилаштва, судова и инспекцијских органа и сл.

⁵⁸² Више о кодовима за руковање заштићеним информацијама видети у наставку овог рада.

⁵⁸³ **INTERPOL** је међународна криминалистичко-полицијска организација је основана 1923. године у сврху међународне криминалистичко-полицијске сарадње. Ово је друга највећа међународна организација (после Уједињених Нација). Седиште јој је у Лиону (Француска). Политички неутрална (Устав ове организације забрањује мешање у унутрашње криминалистичке акције у решавању политичких, војних, верских или расних злочина. Рад Интерпола је фокусиран на јавну сигурност, противтероризам, организовани криминалитет, трговину људима, прање новца, дечју порнографију, корупцију, високо-технолошки криминал и др. Има изузетно развијену мрежу центара у земљама чланицама које раде по принципу 24/7 (тј. non-stop). Квантитет информација, а рекли би и квалитет, ове

поспешује и координира боља сарадња и размена информација. Бројни су међународни документи који упућују на сарадњу и размену информација на глобалном плану.⁵⁸⁶

1.1.3 Прикривени (класификовани) извори информација (*Classified Source of Informations*)

У прикупљању информација за потребе криминалистичко-обавештајног процеса, користе се и тзв. прикривени (класификовани) извори информација као и специјалне методе у њиховом прикупљању. Ови извори, односно методе у прикупљању информација, подложне су променама и сталном усавршавању, једнако као што је то случај и са самим криминалом.⁵⁸⁷ Последњих година, са експанзијом криминала, нарочито оног са елементима организованости и транснационалности, процес прикупљања информација је условио и изналажење нових метода и извора, укључујући и нове технологије, као и савремена научна знања. У савременој криминалистичкој пракси нема јединственог и општеприхваћеног назива за изворе и методе који се користе у прикупљању информација, али смо их као и поједине релевантне организације,⁵⁸⁸ дефинисали као *прикривене (класификоване) изворе информација*, који, у ствари, обједињују више извора и метода прикупљања информација у један сложен

организације је импозантан, те је веома значајан ресурс у прикупљању и размени информација. Више о овој организацији видети на сајту: <http://www.interpol.int>

⁵⁸⁴ Више о Еурополу и Европском криминалистичко-обавештајном моделу видети у *петој делу* ове дисертације.

⁵⁸⁵ Трансформацијом SECI Регионалног центра за борбу против прекограничног криминала, основаног 1999. године у Букурешту (*Southeast European Center for Combating Trans-border Crime*), настао је SELEC (*Southeast European Law Enforcement Center*) – тј. Центар за спровођење закона у Југоисточној Европи. Правни основ је био потписивање SELEC Конвенције у Букурешту 01.12.2009. године (Закон о потврђивању Конвенције о Центру за спровођење закона у Југоисточној Европи – „Службени гласник РС-Међународни уговори“, бр. 8/2011 од 19.10.2011. године). Земље потписнице Конвенције су: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Грчка, Мађарска, Бивша Југословенска Република Македонија, Молдавија, Црна Гора, Румунија, Србија, Словенија, Турска. SELEC Конвенција пружа шири правни основ за значајну регионалну сарадњу у спровођењу истражних и судских поступака у борби против прекограничног организованог криминала, тероризма, кријумчарења људи и роба. SELEC Центар омогућава квалитетну и сталну размену информација земаља чланица везаних за криминалне истраге, као и да подржи захтеве за оперативном помоћи када се затим појави потреба. Центар је у могућности да израђује стратешке анализе, а такође организује специјалне обуке и тренинге са примерима „најбоље праксе“ и методама и техникама спровођења закона. Највише политичко и управљачко тело Центра јесте SELEC Савет (*SELEC Council*). Више о SELEC видети на интернет сајту: <http://www.secicenter.org/m485/SELEC>

⁵⁸⁶ Пример овога је Конвенција Уједињених нација против транснационалног криминалитета, која члановима 27 и 28 прописује сарадњу у размени информација значајних за супротстављање организованом криминалитету. Видети: *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*, Резолуција Генералне Асамблеје УН 55/25 од 15.11.2000. и 55/255, од 31.05.2001. године. Република Србија је ратификовала уговор Законом о потврђивању Конвенције против транснационалног организованог криминала (*"Службени лист СРЈ – Међународни уговори"*, бр. 6/2001).

⁵⁸⁷ То заправо значи да извори и методе који су били адекватни и сврсисходни у одређеном периоду и степену развоја људске заједнице (али и криминала), нису и не морају бити адекватне у другом временском оквиру. Исто важи и када је у питању различитост мера и радњи у односу на поједине групе кривичних дела. Процес прикупљања информација о одређеној претњи (проблему, мети), садржински се разликује од оног који је усмерен на друге (на пример, процес прикупљања информација о одређеној терористичкој групи ће се садржински разликовати од оног којим се прикупљају информације за кривична дела из области привредног криминала).

⁵⁸⁸ Као, на пример, **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 12

полицејски приступ у раду, чији је заједнички именитељ тајност (конспиративност) предузимања.

Постоји изражено, или како се већ назива традиционално схватање да се обавештајни процес (самим тим и криминалистичко-обавештајни процес) фокусира на добијање и анализирање тајни, односно тајних информација и да је задатак и циљ службеника и аналитичара да своје активности усмере у прикупљању информација из прикривених извора. Такође, разлог више овом схватању је и размишљање, да су тајно и прикривено прикупљање информација вреднији у односу на остале изворе информација.⁵⁸⁹

Прикривени (класификовани) извори информација представљају значајан ресурс у прикупљању информација у криминалистичко-обавештајном процесу. Поред самог назива који сугерише да су у питању прикривени, односно тајни, извори информација, поставља се питање који су то извори (односно методе у прикупљању) који се могу окарактерисати атрибутом тајности (прикривености)?

Анализирајући решења иностраних криминалистичко-обавештајних система, као и докумената који се односе на ову проблематику, можемо навести неколико примера прикривених (класификованих) извора информација, односно термина који се употребљавају у оквиру њих:⁵⁹⁰

- **Human Intelligence (HUMINT)**: представља веома значајан ресурс у прикупљању информација који укључује људе (њихово запажање, знање, приступ информацијама и сл.), који пружају информације које су значајне за криминалистичко-обавештајни рад. Овај извор, у већини случајева, служи да се обезбеде информације које се не могу добити из других извора, посебно када је проблем истраживања или мета затвореног типа (на пример, криминална организација, терористичка група и сл.), с обзиром да је овај извор у прилици да пружи информације о намерама, догађајима или плановима, чије би прикупљање било веома тешко или готово немогуће на други начин. Рад са овим изворима информација захтева посебну обуку и вештине службеника, као и време које је потребно да се изгради сараднички однос и прикупе информације. Са друге стране, овај извор информација омогућава знатно флексибилнији рад и могућност да се ради са више извора истовремено (што ће омогућити упоређивање информација или њихово потврђивање). Такође, може допринети ефикаснијем коришћењу других извора информација. Мотиви за пружање информација могу бити бројни и разноврсни. Информације, које се могу добити од овог извора могу бити од обичне дојаве (каква је анонимна дојава), па све до веома детаљног извештаја о претњи или мети. На крају, морамо истаћи да термин HUMINT, који се употребљава за ове изворе, не означава мотив, врсту информације, природу извора, већ дефинише начин на који су информације прикупљене.⁵⁹¹
- **Signal Intelligence (SIGINT)**: представља извор којим се прикупљају информације коришћењем техника којима се прате све врсте комуникационих сигнала и сигнала који нису комуникациони. Стога, две главне подгрупе овог извора су: **COMINT** – односно праћење комуникационих сигнала (*Communications Intelligence*) и **ELINT** – праћење сигнала који нису комуникациони (*Electronic Intelligence*).⁵⁹² COMINT

⁵⁸⁹ Amy Sands, "Integrating Open Sources into Transnational Threat Assessments", in: Jennifer E. Sims and Burton Gerber, *Transforming U.S. Intelligence*, Washington Georgetown University Press, 2005, p. 64.

⁵⁹⁰ Више о методама рада криминалистичко-обавештајне делатности биће речи у *четвртом делу* овог рада.

⁵⁹¹ Више о људима као изворима информација, односно о агентурном методу рада криминалистичко-обавештајне јединице, може се видети у *четвртом делу* рада.

⁵⁹² Тако према: Lowenthal, M.M., *Intelligence: From Secrets to Policy (2nd Edition)*, CQ Press, Washington, D.C., 2002, p. 87.

подразумева пресретање, обраду и анализу комуникација, а које могу бити у облику преноса гласа преко телефона или радија (радио веза), Морзеове азбуке, машина за пренос порука (факс и сл.), као и друге комуникације.⁵⁹³ Овај извор омогућава добијање информација о људима, организацијама, опреми, процедурама, финансијама, плановима и намерама, те се методе у овој области могу користити и за конкретне полицијске активности на тактичком нивоу (пресецање кријумчарског канала, лишавање слободе вође (или члана) криминалне организације или терористичке групе и сл.). ELINT је област која обухвата прикупљање информација праћењем сигнала који нису комуникациони.⁵⁹⁴

- **Imagery Intelligence (IMINT):** обухвата коришћење свих врста техничких уређаја (фотографских, видео, ласерских, електрооптичких и др.), који омогућавају стварање слике објекта (фотографије, видео записа, електронске слике, термовизијске и сл.), у циљу прикупљања информација. Технике које се користе за добијање информација из ове врсте извора могу се применити како на краћим дистанцама (фотографисање, видео снимање и сл.), али и на великим удаљеностима (сателити, електрооптички уређаји и сл.).

Иако поједини експерти из области криминалистичко-обавештајне делатности прикривене (класификоване) изворе информација подводе под заједнички термин затворених извора информација, ми смо, ипак, сходно њиховим специфичностима, ове изворе информација издвојили у посебну категорију. Ипак, намеће се питање у чему се огледа њихва специфичност, односно посебност? Пре свега, прикупљање информација из ових извора не представља уобичајену делатност у прикупљању информација за било коју категорију злочина, већ само оних најтежих и најсложенијих. Специфичност таквог рада произилази из чињенице да се оваквим активностима у прикупљању информација много више задире у приватност лица према којима су усмерене, њихове Уставом и законима гарантоване слободе и права, у односу на друге изворе информација (отворене, затворене или из заједнице као извора информација). Ово значи да у процесу прикупљања информација, односно праћењем смера линије у прикупљању информација, дефинисане на почетку излагања о изворима информација, ови извори могу бити коришћени искључиво када то разлози истраге оправдавају, на начин пропорционалан тежини и сложености операције и када је таква делатност неопходна (тј. да се другим изворима или мерама не могу постићи законити циљеви рада криминалистичко-обавештајне јединице). Речју, на линији у прикупљању информација, ови извори су последње средство (*ultima ratio*)⁵⁹⁵ у прикупљању информација (види: *Слика III-3 – Линија прикупљања информација у криминалистичко-обавештајном процесу*).

---

⁵⁹³ У савременом окружењу већина такве комуникације је шифрована, те се обично захтева да је ова врста извора опремљена софистицираном компјутерском технологијом за дешифровање. Као примери ових извора информација можемо навести већ познате системе који су због своје улоге у безбедносним системима, полемикама о грађанским правима и слободама већ привукли пажњу светске јавности. То су, на пример, систем *Ешалон (ECHELON)* који је створен од стране пет држава потписница уговора (Аустралија, Канада, Нови Зеланд, Велика Британија и САД), те подразумева систем за прикупљање и анализу комуникационих сигнала на глобалном нивоу (више видети на интернет сајту: <http://en.wikipedia.org/wiki/ECHELON> *посећено 12.06.2013.*). Такође, светску јавност је и у време обраде овог дела рада привукла полемика око система *Призма*, којим се омогућава пресретање сигнала комуникације путем интернета. Америчка Национална агенција за безбедност – NSA има водећу улогу у овој, али и многим другим SIGINT активностима.

⁵⁹⁴ Реч је о ситуацијама када се прате сигнали радара, летелица, пројектила, система за навођење и сл., да би се препознали системи чији се сигнали прате. Овај извор информација најчешће се користи у војне сврхе.

⁵⁹⁵ Термин потиче од латинске речи *ultimus* – задње (најудаљеније) и *ratio* – разум (рационално разматрање). У преводу, термин означава "последње средство" у предузимању одређених радњи. Извор: интернет http://hr.wikipedia.org/wiki/Ultima_ratio (преглед 14.06.2013.)

2. ЗАЈЕДНИЦА КАО ИЗВОР ИНФОРМАЦИЈА (*Community Intelligence*)

Традиционална размишљања и поделе извора информација на отворене и затворене, при томе дајући предност и значај информацијама добијених из затворених извора, доводи до маргинализовања заједнице као значајног ресурса за полицијски рад. Опасност од ослањања на само један извор информација не може дати реалну слику, а такође, може онемогућити идентификовање нових криминалних претњи.⁵⁹⁶ Да би смо ово избегли, важно је да полицијске организације погледају изван, и сарађују са неполицијским агенцијама и удружењима како би „проширили обим и опсег извора информација“.⁵⁹⁷ Најзад, због динамичног развоја криминала, опсег извора и њихова подела се не може извршити једном за свагда. Зато, проналажење свих могућих извора и развој у раду постојећих остаје стално актуелан.

Управо из ових разлога, сматрамо да је неопходно дати приказ и овог јединственог извора информација као ентитета који се не може уврстити у концепт традиционалног схватања извора информација и њихових подела. На тај начин, у стању смо да идентификујемо заједницу као извор информација који по својим особинама, значају и потенцијалу, представља извор информација *sui generis*.

Приказана истраживања су показала да је коришћење прикривених извора информација у криминалистичко-обавештајној делатности најчешће примењивано, док је употреба других извора информација на маргинама такве делатности. Ова пракса није заобишла ни коришћење заједнице као извора информација – *Community Intelligence*.⁵⁹⁸

Заједница као извор информација представља извор за информације локалног нивоа, које, када се анализирају, могу дати слику о проблемима који се тичу заједнице и њене безбедности. Ове информације, који су према начину прикупљања *добровољне информације*, информишу тактички и стратешки полицијски ниво рада о питањима која се тичу заједнице. Информације могу бити директне или индиректне, а могу доћи из широког спектра ових извора (нпр., заједница, локалне партнерске организације и сл.). Оне могу обухватити теме од општег квалитета живота у заједници, па све до озбиљног (тешког) криминала и тероризма.⁵⁹⁹

Развоју ових извора информација допринеле су и промене у полицијском организовању активности, односно успостављање и унапређење односа са заједницом. У основи, полицијска организација има две врсте комуникације са заједницом (у ширем смислу са јавношћу) кроз:

---

⁵⁹⁶ Тако у: **Butler, T.R.H.T.L.**, *Review of Intelligence on Weapons of Mass Destruction*, HC 898 London, The Stationery Office, 2004; **Ratcliffe, J.H. and Sheptycki, J.**, "Setting the strategic agenda", In: J.H.Ratcliffe (ed.) *Strategic Thinking in Criminal Intelligence*, Sydney (The Federation Press), 2004, p. 205.

⁵⁹⁷ **Ratcliffe, J.H. and Sheptycki, J.**, *op. cit.*, p. 205.

⁵⁹⁸ Разлози за то могу бити бројни, али се ипак могу набројати они најзначајнији као што су: полицијска култура; широко распрострањен традиционални модел полицијске активности; недостатак и лоша комуникација између руководиоца и полицајаца; недостатак обуке и смерница око полицијског рада у заједници и сл. Више о овим, али и другим факторима недовољне употребе ових извора информација се може видети у: **Kleiven, E.M.**, *Where's the "Intelligence" in The National Intelligence Model?*, Dissertation in University of Portsmouth, 2005, p. 3.

⁵⁹⁹ Тако према: **Association of Chief Police Officers – ACPO**, *Guidance on the National Intelligence Model*, (National Centre for Policing Excellence – NCPE), UK, 2005, p. 47.

1. *рад полиције у заједници*: саопштавање критичних информација од стране заједнице помаже у решавању проблема везаних за заједницу, смањењу страха од криминала, а такође и спречавању извршења кривичних дела:
2. *рад полиције вођен криминалистичко-обавештајним информацијама (ILP)*: комуникација са заједницом може да обезбеди значајне информације за криминалистичко-обавештајни процес. Дефинисањем претњи, односно криминалистичко-обавештајних захтева, грађани се могу упознати са могућим претњама и значајем њиховог укључивања у процес прикупљања информација, што ће помоћи у контроли криминала (нпр., терористичких напада), али и попут рада полиције у заједници, таква сарадња ће смањити страх од криминала.⁶⁰⁰

За полицију је од суштинске важности изградња и развој партнерстава са заједницом и приватним сектором, односно укључивање других агенција, заједнице, организација које се не баве спровођењем закона. Свако од наведених може бити важан извор информација за криминалистичко-обавештајни процес.⁶⁰¹

Симоновић,⁶⁰² сматра да се ефикаснијим радом полиције на нивоу локалне заједнице, односно сарадњом са грађанима, лакше могу уочити последице које иза себе остављају неке форме организованог криминала, као што су раст наркоманије, крађе аутомобила, корупција појединих службеника, нагло богаћење лица које нема покриће у њиховим легалним пословима и сл. Такве последице представљају један путоказ за криминалистичко-обавештајни процес, јер може показати у којем правцу усмерити прикупљање информација, а ради откривања носилаца криминалних активности и њиховог доказивања.

Образовање заједнице, односно јавности, је од суштинске важности за криминалистичко-обавештајну делатност. Лекције које су научене из рада полиције у заједници, могу да буду од користи у успостављању оваквог прартнерства. У том смислу, образовне иницијативе се морају унапред плански осмислити и обезбедити за одговарајућу групу. Ту се мора одговорити на питање: Шта криминалистичко-обавештајна јединица жели да оствари осмишљеним програмом? То може бити, на пример, смањење страха, развијање и унапређење сарадње на добровољној основи (добровољне информације) или једноставно унапређење пружања информација о криминалним делатностима како би се на тај начин помогло у превенцији. Ради максималног повећања квалитета и квантитета информација добијених од стране заједнице, све иницијативе за образовање јавности треба да обухвате пет фактора:⁶⁰³

1. *знање о томе како да посматрају;*
2. *знање о томе шта је сумњиво;*
3. *знање о томе како то да пријаве;*
4. *знање о томе шта треба да пријаве;*
5. *знање о томе шта ће се даље дешавати.*

⁶⁰⁰ **Carter, L. D.**, *The Concept and Development of Intelligence-Led Policing (ILP)*, Intelligence Program (Michigan State University), MI, 2008, p. 11.

⁶⁰¹ Основни разлог за успостављање партнерстава је веома једноставан. Ради се о чињеници да када више људи знају шта да посматрају и како да своја запажања пријаве агенцијама за спровођење закона, већа је вероватноћа да се прикупе корисне информације које се могу искористити у циљу контроле криминалне делатности. Постоје веома добри примери за партнерства, као што су програми Турске националне полиције, полиције Израела, као и Метрополитен полиције Лондона. Опширније о овим програмима видети у: **Carter, L. D.**, *op. cit.* pp. 112-114.

⁶⁰² **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Предлог за институционализовање превенције криминала у Србији, Безбедност*, бр. 3, 2001, стр. 277-278.

⁶⁰³ Тако према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 93.

Из наведеног, једноставно можемо закључити да ангажовање заједнице, али и приватних партнерстава, могу значајно повећати колекцију информација потребних за криминалистичко-обавештајни процес.⁶⁰⁴

3. ЛИНИЈА ПРИКУПЉАЊА ИНФОРМАЦИЈА У КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОМ ПРОЦЕСУ

Јединствени изазов у успостављању и функционисању криминалистичко-обавештајне делатности представља очување приватности лица и њихових Уставом и законима загарантованих права и слобода. Заиста, у многим земљама (не изузимајући и оне најразвијеније), многе полицијске организације су критиковане због својих криминалистичко-обавештајних функција, не само због уочених злоупотреба, већ и због „*потенцијала за злоупотребу*“.⁶⁰⁵

Овај део рада настоји да прикаже међусобно испреплетане односе на релацији полицијски рад – индивидуална права, као и да предложи редослед и начин коришћења извора у процесу прикупљања информација за криминалистичко-обавештајну делатност. Начин у избору извора за прикупљање информација је представљен *линијом* којом се на правилан, пре свега етички начин, користе извори информација искључиво када то разлози истраге оправдавају, на начин пропорционалан тежини и сложености операције и када је таква делатност неопходна (тј. да се другим изворима или мерама не могу постићи законити циљеви рада криминалистичко-обавештајне јединице). Тако, као кључни фактори у одабиру извора информација се идентификују: 1) *оправданост*; 2) *пропорционалност*; и 3) *неопходност*.

У шематском приказу линије за прикупљање информација за криминалистичко-обавештајни процес, поред приказане линије и смера прикупљања информација, на илустрован начин је приказан и спектар који означава ниво задирања у приватност лица, односно њихова Уставом и законима загарантована права и слободе. Због тога је у процесу доношења правилних одлука о употреби извора информација, начину и методама њиховог прикупљања, полицијска етика веома важна. Она представља виталну везу на релацији полиција и заједница.⁶⁰⁶

У почетном стадијуму криминалистичко-обавештајног процеса (односно под-процеса прикупљања информација), по мишљењу многих, први корак треба да буде коришћење отворених извора информација. Спектар извора и информација које спадају у њихов оквир је веома широк и веома разноврстан. Ово значи да службеници или аналитичари у прикупљању информација у криминалистичко-обавештајном процесу треба да користе отворене изворе као први корак (полазну тачку) у делатностима прикупљања информација. Вредност отворених извора као првог корака у линији прикупљања информација је вишеструк. Када је идентификован криминалистичко-обавештајни захтев, отворени извори често могу да обезбеде ефикасан, ефективан и брз увид у проблем/мету и верификују потребу за даљим делатностима у прикупљању информација. Штавише, отворени извори могу да пруже и увид у поједине односе, везе

⁶⁰⁴ Више о изграђивању и унапређењу односа са партнерима, факторима за успостављање таквих односа и последицима активностима у том циљу, видети у *другом делу* рада.

⁶⁰⁵ "*Потенцијал за злоупотребу*" не значи да се злоупотреба законских овлашћења догодила, већ да постоје значајне прилике за злоупотребу уколико не постоје контролни фактори у наведеном систему који ће спречити могуће злоупотребе. Наведено према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 132.

⁶⁰⁶ Управо је ово и тежак и компликован задатак, односно да се уравнотеже криминалистичко-обавештајно прикупљање података и индивидуална права у исто време.

или понашања које је немогуће наћи у затвореним изворима информација.⁶⁰⁷ Као први корак у линији прикупљања информација, отворени извори скоро да немају или имају минимални утицај на људска права и слободе. Осим тога, ови извори су јефтинији од осталих полицијских традиционалних метода у прикупљању информација. Посебан значај отворених извора представља и велика могућност дељења криминалистичко-обавештајних информација, за разлику од других извора, код којих је делотвореност ограничена због евидентних ограничења у дисеминацији таквог криминалистичко-обавештајног производа.⁶⁰⁸

Посматрано у смеру линије прикупљања информација, наредне активности треба да се наставе коришћењем затворених извора информација. То значи да ће се искористити претходно добијене информације и идентификоване криминалистичко-обавештајне празнине. Затворени извори информација нису доступни јавности и углавном их користе службеници и аналитичари како би дошли до информација које би потврдиле или пак демантовале општу сумњу у погледу криминалних активности или припремање криминалних активности одређеног лица или групе. Коришћење затворених извора може пружити значајне информације у криминалистичко-обавештајном процесу, али уз одређено задирање у приватност лица и њихова Уставом и законима загарантована права и слободе.⁶⁰⁹

Поверљиви (класификовани) извори информација, на линији прикупљања информација за криминалистичко-обавештајни процес треба да се користе као последњи извор за прикупљање информација – *ultima ratio*, а не да се у већини случајева користи као прво средство – *prima ratio*. Специфичност ових извора се огледа у чињеници да се могу користити у случајевима истраге најтежих и најсложенијих кривичних дела. Пропорционалност таквог рада произилази из чињенице да се оваквим активностима у прикупљању информација много више задире у приватност лица према којима су усмерене, њихова Уставом и законима гарантована права, у односу на друге изворе информација (отворене, затворене или из заједнице као извора информација).

---

⁶⁰⁷ Упореди са: **Carter, L. D.**, *op.cit.* p. 286.

⁶⁰⁸ На следећем примеру можемо приказати коришћење отворених извора информација као првог корака у прикупљању информација. Од стране оперативне везе добијена је информација да се припадници мото банде из суседне државе крећу према граници са Србијом у намери преласка границе и доласка до главног града где се припремају да у сарадњи са мото бандом из Србије изврше примопредају веће количине наркотика. Криминалистичко-обавештајни аналитичар користи отворене изворе информација са претрагом у циљу сазнања информација о мото банди, где идентификује основне карактеристике банде, проналази симболе и "униформе" банде, карактеристичне тетоваже, место порекла мото банде, везу са мото бандом из главног града са фотографијама последњег мото скупа на којима се поред фотографија учесника виде и фотографије регистарских ознака мотора као и надимци неких од учесника. Такође, на основу информација из отворених извора, аналитичар је идентификовао да мото банда представља удружење које се одликује насиљем према заједници, као и да се чланови групе доводе у везу са конзумирањем и кријумчарењем наркотика. На основу информација добијених путем отворених извора, криминалистичко-обавештајни аналитичар је идентификовао основне елементе за прикупљање информација, те се на тај начин могу поставити и криминалистичко-обавештајни захтеви и отварају могућности за коришћење затворених извора информација у циљу попуњавања информационог дефицита.

⁶⁰⁹ У наставку претходно наведеног примера, смером линије прикупљања информација за криминалистичко-обавештајни процес, службеници и аналитичари имају могућност коришћења затворених извора информација. Претрагама у криминалистичко-обавештајном систему (КОС), добијене су информације које указују на повезаност спорне иностране мото банде са мото бандом из Србије, те је идентификовано више лица чланова мото банде из Србије. Провером кроз јединствени информациони систем, добијене су информације о претходној осуђиваности идентификованих лица за поседовање и недозвољену трговину наркотицима, регистрованим моторима, телефонима и адресама становања и удружења. На основу информација добијених од стране међународне полицијске организације, потврђене су информације о криминалној делатности иностране мото банде, као и информације о уговореним кријумчарењем опојне дроге хероин из Србије (Балканском рутом) према земљама Западне Европе коју ће спровести наведена инострана мото банда, као и подаци о идентитету, телефонима и другим информацијама о члановима иностране мото банде који су укључени у трговину наркотицима.

Коришћењем ових извора, службеници и аналитичари се морају строго придржавати принципа оправданости, пропорционалности и неопходности у одабиру и коришћењу извора информација.⁶¹⁰

Постепеним попуњавањем информација које су идентификоване у криминалистичко-обавештајном захтеву, особље криминалистичко-обавештајне јединице је у могућности да процени, обједини и анализира информације, на основу којих ће бити у могућности да прикупљеним информацијама дода вредност стварањем производа криминалистичко-обавештајне делатности – криминалистичко-обавештајне информације. Овакав продукт ће бити достављен корисницима, а у зависности од конкретне ситуације.

Слика III-3: Линија прикупљања информација у криминалистичко-обавештајном процесу⁶¹¹

На крају овог излагања о изворима информација, морамо истаћи да криминалистичко-обавештајни службеници и аналитичари треба да буду *прикупљачи из*

⁶¹⁰ Као последње средство (*ultima ratio*) службеницима и аналитичарима је дата могућност (код којих већина делатности предвиђене процесним законима) за коришћење прикривених (класификованих) извора информација. За потребе истраге недозвољене трговине наркотицима између две мото банде, службени ангажују регистровану оперативну везу – сарадника (блиским домаћој мото банди), који по захтевима и налозима руководиоца и контролора, прикупљају корисне информације о мети. Такође, службеници предузимају оперативну тактичку меру тајног надзора места на којем се окупљају чланови домаће мото банде. На основу Наредбе надлежног суда, од стране фиксног и мобилног оператера преузете су информације о телекомуникационом саобраћају истакнутих чланова мото банде, на основу којих је криминалистичко-обавештајни аналитичар извршио анализу телекомуникационог саобраћаја и сачинио интегрисани дијаграм веза. Анализом су потврђене телефонске везе између чланова домаће и иностране мото банде, као и веза са познатим продавцем опојних дрога са територије Србије. На основу информација из система граница о преласку идентификованих чланова иностране мото банде, у складу са законским могућностима службеници специјализоване полицијске организације спроводе меру таног праћења у циљу добијања информација о кретању, месту састанка и активностима на састанку. На основу добијених информација од стране оперативне везе, употребљених техничких метода, мера тајног праћења, добијају се кључне информације о активностима криминалних група – мото банди.

⁶¹¹ Извор: инерпретација аутора.

свих извора (термин настао у Америчкој обавештајној заједници – *e. All-Source*),⁶¹² односно, да при избору и коришћењу извора избегну да постану „жртва“ традиционалног концепта да су само затворени и поверљиви (класификовани) извори информација неопходни у раду криминалистичко-обавештајне јединице и да само они могу дати корисне и релевантне информације. Врхунац рада у криминалистичко-обавештајном процесу јесте развој свих извора криминалистичко-обавештајне делатности (*All-Source*). Зато је управо и фокус читавог процеса развијање криминалистичко-обавештајног производа уз његово оснаживање коришћењем свих извора како би се потврдиле кључне чињенице информација. Предност коришћења свих извора јесте то што је сваки од појединачних извора информација погодан за прикупљање одређених информација, што омогућава да се у процесу испитају сви аспекти криминалистичко-обавештајне мете (циља). Нажалост, коришћење *all-source* у криминалистичко-обавештајној делатности, тј. развијање оваквог рада и јасне политике у примени, јесте могућност и пракса коју има свега неколико најразвијенијих земаља.

---

⁶¹² *All-Source Intelligence* представља дисциплину одговоруну за производњу обавештајних производа из информација добијених из свих извора, као и процеса који се користе за њихов настанак. Такође, *All-Source Intelligence* се односи и на организовање активности које укључују све изворе, најчешће људске изворе информација, *imageru intelligence*, *measurement and signature intelligence*, *signals intelligence* *open source intelligence* у производњи готових обавештајних производа. Тако према: **Department of the Army, Intelligence (FM 2.0)**, Washington, D.C., 2010, Chapter 5.

ГЛАВА III

ПРОЦЕС КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

1. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ ПРОЦЕС: ПОЈАМ И ТИПОЛОГИЈА

Без обзира о којој врсти криминалистичко-обавештајних производа је реч, поступак креирања завршних форми криминалистичко-обавештајних докумената, који се достављају на коришћење крајњим корисницима, назива се *криминалистичко-обавештајни процес*.⁶¹³

Предузимајући било коју врсту обавештајне делатности (војна, безбедносна, криминалистичка, политичка, економска и др.), заједничка активност која прожима целокупан рад јесте *обавештајни процес* (такође познат као *обавештајни циклус*). Овај процес обезбеђује механизме који осигуравају доследно управљање информацијама које ће се користити за стварање обавештајног производа и омогућава да се смањи неизвесност и повећа ниво знања о криминалном окружењу.

Значајно је и да поменемо да ће мноштво термина, којих смо се дотакли у претходним деловима рада, добити своје место и бити детаљније обрађени.

Обавештајни процес је на различите начине описан у широко распрострањеној литератури која се на било који начин дотиче теме обавештајног рада (*Intelligence*).⁶¹⁴

Дефинисање и одређивање фаза у процесу могу да се разликују, у зависности од криминалистичко-обавештајног модела који се користи, али интенција сваког модела криминалистичко-обавештајног процеса је иста: „*Да се употребом систематичне, научне и логичне методологије на целокупан криминалистичко-обавештајни процес осигура производња најтачнијих и одговарајућих продуката, који се дистрибуирају надлежнима за пружање оперативаних одговора, чија је одговорност да спрече криминалну претњу од убирања забрањених плодова*“.⁶¹⁵

Практично, криминалистичко-обавештајни процес представља логички систем активности, којим се, применом криминалистичко-обавештајних метода, прикупљају, проверавају, али и верификују већ постојеће или стичу нове информације, које су основа за развој криминалистичко-обавештајних информација.

---

⁶¹³ У литератури је могуће пронаћи и сличне термине, па тако наилазимо на појмове као што су: *обавештајни циклус*; *обавештајни круг*; *обавештајно-оперативни циклус*; *извештајна делатност* и сл.

⁶¹⁴ Међутим, за разлику од традиционалног обавештајног рада и њему својственог обавештајног процеса (циклуса), криминалистичко-обавештајни процес није круто ограничен на праћење тока информација, раздвајајући учеснике у процесу и ограничавајући их на свој део посла, чиме сваки учесник ствара само део слике целокупног процеса и имају одговорности за свој део, али не и за крајњи производ. Такође, институције и корисници који одређују потребе и захтеве налазе се ван обавештајног процеса и срећу се само са крајњим производом обавештајне делатности, те су самим тим искључене из процеса стварања тог производа. Решавање обавештајног проблема се посматра као линеарни процес који тече од одређивања проблема до решења проблема.

Због специфичности криминалистичких истрага, комплексности криминалитета као генералног проблема, сам криминалистичко-обавештајни процес никако није линеаран и често (као што ћемо видети) подразумева прелазе између различитих фаза, односно садржи низ повратних веза у процесу и засебних под процеса у оквиру главног процеса. Ово свакако подразумева укључивање свих учесника процеса у целину која тимски решава криминалистичке проблеме. Корисници на основу добијених информација употпуњују своју слику о проблему и истичу нове потребе за информацијама.

⁶¹⁵ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 57.

Криминалистичко-обавештајни процес је применљив на сва кривична дела, било да је у питању тероризам, недозвољена трговина опојним дрогама, организована криминална група или друго криминално удружење. Такође, помаже у откривању свих околности и веза између различитих врста кривичних дела.

Како наводи Манојловић,⁶¹⁶ за овакво схватање криминалистичко-обавештајног процеса (најзвивајући га обавештајним истраживањем) најважније су следеће компоненте: 1) *логички ментални процес* који се пројектује у свести и одвија се у делатностима криминалистичког обавештајца и активних и пасивних актера криминалног окружења у којем се врши криминалистичко-обавештајно истраживање; 2) *технички систем* криминалистичко-обавештајних активности, који је уређен применом одређених средстава и техника; и 3) *методи* - којима се врши криминалистичко-обавештајно истраживање.

Из претходно наведеног текста запажамо да криминалистичко-обавештајни процес нема за циљ искључиво добијање нових информација. Циљ процеса може бити и проверавање, прдубљивање или верификација већ постојећих информација. На овај начин, у зависности од циља предузетих активности, криминалистичко-обавештајни процес можемо класификовати на различите начине, а у зависности од критеријума који се узимају у обзир. Најчешће, криминалистичко-обавештајни процес се класификује на основу следећих критеријума: 1) улоге; 2) циља; 3) општости; и 4) временског трајања.⁶¹⁷

Тако, криминалистичко-обавештајни процес узимајући у обзир критеријум *улоге*,⁶¹⁸ може бити:

- *ново сазнајни* - усмерен ка истраживању нових, непознатих чињеница из криминалног миљеа (назива се још и предиктивни, лонгитудинални и превентивни процес, с обзиром да је сталан, односно непрекидан и није усмерен ни на једну криминалну активност посебно);
- *верификациони (проверавајући)* – чија је улога усмерена ка провери постојећих информација;
- *мешовити*, односно *предиктивни/верификациони* – који се остварује уз истовремено претраживање постојећих информација, криминалистичко-обавештајних информација и истраживањем криминалног миљеа, конкретне криминалне активности или претње (ово је најчешћи и преовладавајући приступ у криминалистичко-обавештајном процесу);
- *проблемски* – открива принципе, опште и основне законитости у криминалним делатностима (сматра се највишим и најсложенијим истраживањима криминалног миљеа);
- *оријентационо/припремно* – изводи се када о криминалној активности или претњи не постоји одговарајући фонд информација, те се основни градивни елементи - информације прикупљају ради прибављања, како основа за отпочињање проблемског криминалистичко-обавештајног процеса, тако и ради прибављања одобрења за примену одређених мера (стицање основа сумње).

Према критеријуму *циља*, криминалистичко-обавештајни процес може бити:

⁶¹⁶ **МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, *Појам, типологија и структура криминалистичко обавештајних истраживања*, Безбедност бр. 4/2007, стр. 5-6.

⁶¹⁷ Упоредити са: **МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, *Појам, типологија и структура криминалистичко обавештајних истраживања*, Безбедност бр. 4/2007, стр. 7.

⁶¹⁸ Више о критеријуму улоге у криминалистичко-обавештајном процесу се може видети у: **McDowel, D.**, *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers and Users*, The Scarecrow press, INC, Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth UK, 2009.

- *сазнајно описни* – усмерен ка идентификовању и описивању појава и процеса у криминалном миљеу, криминалцима, структури, функцији, везама, односима и сл;
- *класификационо/типолошки* – који има за циљ прикупљање информација које ће омогућити класификовање или типологизацију криминалних организација, процеса, претњи;
- *прогностички* – усмерен ка криминалном окружењу, са циљем прикупљања информација које би омогућиле превенцију криминала на свим нивоима (стратешком, тактичком и оперативном нивоу);
- *иноваторски* – усмерен ка откривању обично невидљивих својстава криминалних активности која постоје у криминалном окружењу (познате непознанице „*known unknowns*“ и криминалних активности за које не знамо да не знамо „*unknown unknowns*“);
- *објашњавајући* – усмерен на откривање: узрочности, законитости, развоја и промена у криминалним активностима, криминалном миљеу, криминалној организацији и односима унутар ње.

Према критеријуму *опитности*, криминалистичко-обавештајни процес може бити:

- *опити појединачни* – усмерен на једну криминалну појаву или *опити масовни* – усмерен на све криминалне појаве (овај последњи се у криминалистичко-обавештајној теорији назива „*тоталним*“, „*генералним*“ или „*глобалним*“ и изводе се на целокупној територији која је у надлежности службе, те се према томе изводи скоро увек на стратешком нивоу, ређе на тактичком или локалном);
- *посебни*, а у зависности од тога да ли је *потпуни* или *непотпуни*, може да буде усмерен ка целини одређене криминалне претње или на део одређене криминалне претње;
- *парцијални* – тежи прикупљању информација о одређеним својствима криминалне активности или неке од делатности криминалне организације;

Са аспекта *временског трајања*, процес криминалистичко-обавештајне делатности може бити:

- *дугорочан* – изводи се, по правилу, у дужем временском интервалу, кроз идентификовање и прикупљање информација, коришћењем широког спектра извора (најчешће се користе људски извори информација, уз тежњу ка стварању криминалистичко-обавештајне мреже информатора);
- *средњорочни криминалистичко-обавештајни процес*;
- *краткорочни криминалистичко-обавештајни процес*; и
- *криминалистичко-обавештајни процес у реалном времену* – усмерен на тренутну (садашњу) криминалну активност (претњу, лице, организацију, територију), са циљем прикупљања информација као основе за израду тренутних криминалистичко-обавештајних производа (пре свега профила проблема или профила мете/циља), који ће послужити менаџменту за ефективно и ефикасно доношење одлука и алокацију ресурса;

Поред наведених критеријума за начелно класификовање криминалистичко-обавештајног процеса, у теорији можемо наћи и на друге критеријуме, од којих можемо издвојити *обухват* и *критеријум одговора*, као елементе за дистинкцију криминалистичко-обавештајног процеса.

Анализом постојећих теоријских и организационих модела, можемо пронаћи различите интерпретације процеса у зависности од тога да ли њихови креатори долазе

из академске јавности или се ради о стручној јавности. Такође, зависно од модела криминалистичко-обавештајне делатности који је имплементиран у полицијску организацију, зависиће и форма криминалистичко-обавештајног процеса.

Национални криминалистичко-обавештајни план за дељење информација (NCISP), наводи да се криминалистичко-обавештајни процес састоји из шест фаза: *планирање и усмеравање/давање смерница (Planning and Direction); прикупљање информација (Collection); обрада и сређивање (Processing/Collation); анализа (Analysis); ширење / дисеминација (Dissemination); поновна процена (Reevaluation)*. Свака од наведених фаза се може разложити на више под-процеса, како би заједнички допринели ефикаснијем информационом управљању и систему анализе.

Еурополов процес управљања информацијама такође садржи шест фаза: *прикупљање информација (Collection); сређивање информација (Collation); анализа информација (Analysis); ширење завршних информација државама чланицама (Disemination) и поновна процена процеса управљања информацијама (Re-evaluation)*.⁶¹⁹

Криминалистичко-обавештајни процес који ћемо у наставку представити, а који је прихваћен у већини полицијских организација (пре свега на територији Европске уније), састоји се из седам међусобно повезаних фаза: 1) *постављање и дефинисање задатака*; 2) *прикупљање информација*; 3) *процена информација*; 4) *сређивање/интеграција информација*; 5) *анализа информација*; 6) *дисеминација/ширење завршних криминалистичко-обавештајних продуката*; и 7) *ре-евалуација криминалистичко-обавештајног процеса*.

Традиционално, обавештајни процес се у литератури илуструје као круг/точак са концептуализацијом и описом таквог циклуса, те је прилика да у таквом маниру на *Слици III-4* представимо ток криминалистичко-обавештајног процеса.

Слика III-4: *Криминалистичко-обавештајни процес*

⁶¹⁹ Извор: **EUROPOL**, *Europol Information Management – Products and Service*, File No. 2510-271, EU. Документ се може видети на интернет сајту: <http://www.europol.europa.eu>

По овом моделу, криминалистичко-обавештајни процес је комплексна матрица коју чине наведене, међусобно различите фазе процеса, интегрисане у јединствену целину. Свака фаза се може раздвојити у више под-процеса, па заједничким активностима доприносе ефикасном систему управљања и анализе информација.⁶²⁰

Како је навео Картер,⁶²¹ криминалистичко-обавештајни процес није само серија независних корака (фаза) који су по аутоматизму обрађени по тачно одређеном непромењивом редоследу. Напротив, процес представља „рецепт“ за криминалистичко-обавештајне производе и њихово дељење, који ће се често мењати, у зависности од расположивих „састојака“ и „прехрамбених“ потреба корисника.

Када проценимо и сумирамо анализиране теоријске и практичне моделе криминалистичко-обавештајног процеса, увиђамо да они, и поред одређених разлика имају и пуно сличности. Укратко, суштина која се може извући из свих дискусија јесте да појединачне информације, прикупљене кроз криминалистичко-обавештајни процес нису *intelligence*, односно криминалистичко-обавештајне информације. Уместо тога, криминалистичко-обавештајне информације су знање, изведено из логичке интеграције, процене и анализе тих информација, које је довољно снажно да агенцијама за примену закона омогући да извуку закључке који се односе на одређене злочине, и буде од помоћи у доношењу одлука, како на тактичком, тако и на стратешком нивоу.

1.1 Постављање (дефинисање) задатака

Криминалистичко-обавештајни процес се спроводи сходно потребама клијената, односно корисника криминалистичко-обавештајних информација, па се целокупне активности често усмеравају кроз постављање, односно дефинисање задатака корисника. Могло би се рећи да они узимају иницијативу у овој фази процеса, али принцип партнерства у постављању (дефинисању) задатака захтева да и они, даваоци информација, деле одговорност за заједнички рад, како би се осигурало да су захтеви за криминалистичко-обавештајном делатношћу јасно дефинисани и да их разумеју обе стране.⁶²² То значи да је тимски рад главно обележје криминалистичко-обавештајног процеса.

Почетна питања која треба да буду постављена су:

- *Ко поставља задатак?*
- *Како они обављају задатке?*
- *Зашто они обављају задатке?*
- *Које задатке они постављају?*

Постављање задатка се најчешће дефинише у форми криминалистичко-обавештајних захтева и може да има два основна облика:

1. клијент изражава захтев за криминалистичко-обавештајни продукт, фокусирајући се на тему или опсегу тема од интереса;

---

⁶²⁰ Иако је се на први поглед може стећи утисак о једноставности оваквог процеса и начину његовог функционисања, мишљења смо да је не само широј јавности, већ и стручној, али и академској јавности, потребно дати јасну представу о овом питању. Тако у: **Pythian, M.**, *Understanding the Intelligence Cycle*, Studies in Intelligence, Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013, p. 9.

⁶²¹ **Carter, L. D.**, *Ibid*, p. 57.

⁶²² **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 10.

2. клијент формулише опште очекивање од криминалистичко-обавештајне службе у вези подручја ризика, претњи или могућности за њиховим испољавањем;⁶²³

Када је задатак јасно дефинисан и постављен, криминалистичко-обавештајна јединица започиње сопствено планирање и усмеравање за преостале фазе криминалистичко-обавештајног процеса (циклуса).

1.1.1 Криминалистичко-обавештајни захтеви и њихова улога у прикупљању информација

Полицијске организације се у својим активностима све више ослањају на коришћење криминалистичко-обавештајних захтева, као метода за дефинисање врсте „сирових“ информација које су неопходне за криминалистичко-обавештајни процес, како би се развио квалитетан стратешки или тактички производ. Постојање потребе, односно неопходности, за прикупљање одређених информација, доводи до одређивања појма криминалистичко-обавештајне празнине. **Криминалистичко-обавештајне празнине** представља мањак, односно недостатак информација које су потребне за ефикасну криминалистичко-обавештајну анализу. Аналогно томе, **криминалистичко-обавештајни захтев** представља идентификовање информација које су потребне да се попуни криминалистичко-обавештајна празнина.⁶²⁴ У том смислу, када је криминалистичко-обавештајни процес у питању, криминалистичко-обавештајне празнине и криминалистичко-обавештајни захтеви морају бити идентификовани и дефинисани.⁶²⁵

⁶²³ *Ibid*, p. 11.

⁶²⁴ Тако према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 251. Примера ради, да би илустровали криминалистичко-обавештајне захтеве, на овом месту ћемо изнети значајну изјаву америчког секретара за одбрану Доналда Рамсфелда (енг. Donald Rumsfeld) фебруара 2002. године: "Постоје ствари за које знамо да знамо. Постоје познате непознанице, то јест, постоје ствари за које ми сада знамо да не знамо. Али, постоје и непознате непознанице, односно, постоје ствари за које не знамо да не знамо." Ово заправо значи да обавештајни службеници и аналитичари морају интегрисати све постојеће информације за утврђивање онога што знамо о опасности/претњи (оно што знамо да знамо – енгл. "known knowns"). Ово из разлога што су претње/опасности динамичне те захтевају стално праћење, проверавање и утврђивање да ли се дешавају промене на "слици" претње. У великом броју случајева, док се зана за постојање опште претње, специфичне карактеристике претње (као што су методи напада, мета напада, када се напад може покушати) су непознанице. То су познате непознанице (енгл. "known unknowns"). Коначно, постоје претње које се могу развити, било са познатим осумњиченим или са осумњиченим потпуно непознатог нама, чега једноставно нисмо свесни. Ово су ствари за које не знамо да не знамо (енгл. "unknown unknowns"). Циљ свега овога јесте да се континуирано прате сумњиве активности и претње, односно да се прикупљању информације из различитих извора које могу да нам буду показатељ нових претњи. Ово због тога што "одсуство доказа/информација није одсуство претње". Пример непознатих-непознаница ("unknown unknowns") могао би бити *Timothy McViegh* који је поставио бомбу у федералној згради у Оклахома Ситију 19. арила 1995. године, као и бомбашки напад 15. априла 2013. године на Бостонском маратону за који су оптужени браћа *Tamerlan* и *Dzhokhar Tsarnaev*. Ово су свакако јасне претње наведеним заједницама, али докази/информације о овим претњама нису били откривени. Због овога се морају развијати и усавршавати средства за идентификацију непознатих претњи, њихову процену и предузимање одговарајућих мера за њихово спречавање или ублажавање. Процес није лак, нарочито за полицијске организације на локалном нивоу које могу имати ограничен приступ информацијама и аналитичке могућности. Идентификација оваквих претњи захтева, како интензиван рад, тако и интензивна средства (ресурсе), ефективне везе у обавештајној заједници, стално праћење и размену информација као и континуирано прикупљање информација, процену и анализу.

⁶²⁵ Употреба криминалистичко-обавештајних захтева повећава ефикасност криминалистичко-обавештајног процеса где се изричито фокусира на информационим потребама, а не користећи широки захват у прикупљању информација или једноставно чекати откриће критичних информација (као што је

Процес прикупљања информација, на основу претходно наведеног, треба да буде испланиран и усмерен тако да се задовоље специфичне информационе потребе, односно попуне криминалистичко-обавештајне празнине. Тиме се повећава ефикасност процеса и осигурава да су идентификоване праве (потребне) информације и такве означене као циљ прикупљања.

Како је навео Картер,⁶²⁶ оваква циљана и пре свега научно заснована делатност у прикупљању информација, јесте производ развоја криминалистичко-обавештајне делатности. Раније, ова делатност није била ни циљана, ни научна, и често под утицајем ставова, вредности и уверења службеника. Овакав процес означава прикупљање што више различитих „сирових“ информација које се прослеђују аналитичарима или истражитељима, а у нади да ће ови открити претњу на основу датих информација. Насупрот овом (како га многи називају и традиционалним приступом у прикупљању информација), приступ у коме криминалистичко-обавештајни захтев покреће процес прикупљања информација је више научни, а самим тим и објективнији, више фокусиранији, ефикаснији и мање проблематичан по питањима која се односе на грађанска права. У вези са тим, прикупљање информација на основу криминалистичко-обавештајних захтева омогућава лакшу, али и квалитетнију проверу опште сумње и основа сумње у вези са криминалним активностима.

Углавном, криминалистичко-обавештајни захтеви се постављају као задаци за прикупљање информација које су потребне руководиоцима (доносиоцима одлука) да донесу одговарајућу одлуку о томе како на најбољи начин да заштите заједницу од претњи које доносе криминалне активности. Испуњењем празнина у њиховом информационом дефициту, такви руководиоци/менаџери ће имати довољно поузданих информација да организују и спроведу одговор на претње.

Оно што је још битно истаћи, јесте да ће правилно дефинисани криминалистичко-обавештајни захтеви имати одлучујућу улогу у избору извора информација. Тиме ће доћи до изражаја принципи у избору извора, односно оправданост, пропорционалност и неопходност.⁶²⁷

Криминалистичко-обавештајни захтеви представљају веома важно средство за функционисање европског криминалистичко-обавештајног модела. Наиме, Еуропол је овлашћен да издаје криминалистичко-обавештајне захтеве шефовима Националних јединица Еуропада чланица ЕУ. Оваквим захтевима ће се дати јасна назнака о информацијама и криминалистичко-обавештајним информацијама које су потребне. На основу оваквих (захтеваних) информација, Еуропол је одговоран да произведе процену претњи организованог криминала (енг. *Organised Crime Threat Assessment* – ОСТА), а која је од пресудног значаја за стварање препорука о стратешким приоритетима Европске уније из области борбе против организованог и транснационалног криминала.⁶²⁸

то делом пракса неких полицијских организационих јединица нашег Министарства унутрашњих послова).

⁶²⁶ У суштини, традиционални модел у прикупљању информација јесте као бацање мреже, тражећи да се прикупи што је више могуће информација под претпоставком да ће се информације о претњама или докази о кривичним делима изаћи из огромне количине прикупљених информација. Према томе, то је мање ефикасан начин који је као такав проблематичан са становишта грађанских права, с обзиром да постоји вероватноће за повреду грађанских права. Насупрот овом, прикупљање информација на основу криминалистичко-обавештајних захтева је више као ласер. Он се посебно фокусира на одређене врсте информација које ће дати потребно разумевање о прецизно дефинисаној зони опасности/претње. Наведено према: **Carter, L. D.**, *op.cit.* p. 253.

⁶²⁷ Више о овоме видети у поглављу *Извори информација*.

⁶²⁸ Више о овоме видети у: **Council of the European Union**, *Press Release 268 3rd Council Meeting*, Justice and Home Affairs, 12645/2005. Текст документа доступан на интернет адреси: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-05-247_en.htm?locale=en (прегледано 24.08.2013.).

1.1.1.1 Типологија (врсте) криминалистичко-обавештајних захтева

Постоји неколико различитих начина на које се врши подела криминалистичко-обавештајних захтева. Ово значи да не постоји јединствени стандард у погледу криминалистичко-обавештајних захтева у агенцијама за примену закона.

Значајном за криминалистичко-обавештајну делатност можемо навести типологију криминалистичко-обавештаних захтева које је дао Картер.⁶²⁹ Према овом аутору, постоје четири врсте функционалних криминалистичко-обавештајних захтева:

1. *дефинисани од стране аналитичара (Analyst defined)* – током анализе, криминалистичко-обавештајни аналитичар открива *криминалистичко-обавештајну празнину* и дефинише информације које су потребне за попуњавање ове празнине;
2. *дефинисани претњом (Threat defined)* – познате претње које се прате у оквиру одређене надлежности представљају конзистентан основ за континуирану процену претње.⁶³⁰
3. *дефинисани на основу циља претње (Target defined)* – на основу природе познатих претњи, праћењем њихових циљева врши се процена угрожености и ризика.⁶³¹
4. *дефинисани на основу инцидента, односно догађаја (Incident/event defined)* – ако је догађај планиран или предстоји инцидент, криминалистичко-обавештајни захтеви ће бити дефинисани, како би се утврдиле потенцијалне претње које су у вези са догађајем или будуће импликације инцидента.⁶³²

За сваку врсту функционалних захтева постоје критичне информације које су потребне да се омогући разумевање свих димензија претње.

Такође, у криминалистичко-обавештајном процесу постоје две врсте криминалистичко-обавештајних захтева у односу на континуираност њиховог постављања. Тако разликујемо:

- *трајне криминалистичко-обавештајне захтеве*: информације које је потребно прикупљати континуирано, у циљу праћења познатих и стално присутних претњи унутар заједнице;
- *„случај“ или ad hoc криминалистичко-обавештајне захтеве*: информације које су потребне аналитичару како би утврдио постојање и карактер претње, која је заснована на основу информација информатора или других извештаја или информација добијених у току криминалистичко-обавештајног процеса.⁶³³

У зависности од врсте корисника криминалистичко-обавештајних производа, можемо извршити поделу криминалистичко-обавештајних захтева. Такав

⁶²⁹ **Carter, L. D.**, *op.cit.* p. 256.

⁶³⁰ На пример, ако се у оквиру надлежности прати одређена група која прави криминалне претње, надгледање те групе како би се разумеле промене у њеној структури, чланству и/или активностима, могу помоћи да се идентификују непосредне (надолазеће) претње.

⁶³¹ На пример, десничарски покрет прети насилним активностима LGBT популацији. Криминалистичко-обавештајни захтеви ће бити да се прикупе информације о угрожености циљева за процену претње.

⁶³² На пример, ако је председник Светске банке (*World Bank*) позван да присуствује почетку изградње одређеног објекта, постоји велика вероватноћа да ће анархисти присуствовати том почетку да покажу свој презир према Светској банци. Неки ће демонстрирати, док ће други вршити одређене недозвољене радње (имовинска кривична дела, нереди и сл.). Криминалистичко-обавештајни захтеви ће проистећи из чињенице да је догађај био заказан.

⁶³³ Упореди са: **Carter, L. D.**, *op.cit.* p. 257.

криминалистичко-обавештајни захтев ће бити водилца за целокупан криминалистичко-обавештајни процес. У том смислу, постоје следећи криминалистичко-обавештајни захтеви:

- **тактички**: дефинише информације које су потребне да се спречи или ублажи непосредна или краткорочна претња (тактички криминалистичко-обавештајни захтев представља водилу у изради тактичког криминалистичко-обавештајног производа: *тактичке процене*);
- **оперативни**: дефинише информације које су потребне да се спречи или ублажи развој или дугорочна претња (оперативни криминалистичко-обавештајни захтев представља водилу у изради криминалистичко-обавештајног производа оперативне намене, као што су *профил проблема* и *профил мете - циља*);
- **стратешки**: дефинише информације које су потребне у циљу утврђивања промена постојећих оквира претњи у наредним месецима или годинама, а што би имало утицаја на постављање приоритета у раду, оперативно планирање и алокацију ресурса (стратешки криминалистичко-обавештајни захтев представља водилу у изради стратешког криминалистичко-обавештајног производа: *стратешке процене*).⁶³⁴

У вези са дефинисањем криминалистичко-обавештајних захтева, значајно је истаћи и чињеницу да прикупљање потребних информација поред основног циља - помоћ доносиоцима одлука за превенцију, развој политике деловања или стратегија према претњи, морају да прате одредбе процесних закона. Ово из разлога што је предистражна делатност полиције регулисана процесним законом, те је циљ да се информације, прикупљене у овом процесу могу користити као доказ у кривичном поступку.

Укратко, фаза планирања и усмеравања представља управљање свим активностима процеса, од идентификације одређених потреба за информацијама, па до испоруке крајњег производа кориснику. То је почетак и крај процеса – почетак, јер укључује постављање специфичних захтева за прикупљање информација и крај, с обзиром да су креирани криминалистичко-обавештајни производи, који ће подржавати доношење одлука, али и утицати на доношење нових криминалистичко-обавештајних захтева.

Када су криминалистичко-обавештајни захтеви идентификовани, следећи корак који предстоји у процесу јесте њихово прикупљање.

1.2 Прикупљање информација (Collection)

Криминалистичко-обавештајни процес се ослања на способност да се прикупе и искористе информације.⁶³⁵ Прикупљање информација је основна фаза у целокупном криминалистичко-обавештајном процесу, која се састоји у прикупљању свих информација које се могу обезбедити. У том циљу, користиће се сва расположива средства, извори и методи. Прикупљене информације могу бити у разним облицима, као што је електронска форма, штампани материјал, писани материјал и др. Међутим, овде се појављује први и основни проблем прикупљања и складиштења информација које долазе из разних извора и у различитим облицима (од електронских података до

⁶³⁴ *Ibid*, p. 258.

⁶³⁵ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 11.

оних у писаном облику). Стога, у овој фази се мора приступити са опрезом како би се избегло преоптерећење информацијама, што представља проблем за већину полицијских агенција, али и игнорисање информација, што може изазвати проблеме у каснијим фазама криминалистичко-обавештајног процеса.

Прикупљање одговарајућих информација, њихова тачна процена као и благовремена анализа, од виталног је значаја за ефикасност и ефективност у раду полиције. Тако, Готлиб и остали (*Gottlieb et al.*) наводе да је информација „*средство за живот криминалистичко-обавештајне анализе*“.⁶³⁶ Информације које су прикупљене за једну полицијску сврху, могу имати вредност и за другу, дакле, све прикупљене информације треба третирати као корпоративни ресурс.⁶³⁷ Као резултат тога, информације, прикупљене за један полицијски посао могу постати веза за информације прикупљене на другом месту и у друге сврхе.

Прикупљање информација је почетак криминалистичко-обавештајног процеса и успех у овој фази имаће утицаја на све остале фазе и супротно - неуспех у прикупљању информација ће имати негативан утицај на резултат процеса.

Ова фаза криминалистичко-обавештајног процеса има две одвојене активности. Прва је поступак самог *прикупљања информација*, а друга *бележење информација*.

1.2.1 Прикупљање информација

Информација је гориво које покреће криминалистичко-обавештајни процес, те проток информација треба да буде константан и да потиче из различитих извора информација.⁶³⁸

У практичној полицијској делатности, информације се прикупљају на више начина. Зависно од модела полицијског организовања криминалистичко-обавештајне делатности, али и прокламованих циљева, информације које улазе у криминалистичко-обавештајни процес се могу прикупљати на *три начина*.⁶³⁹

1. ***прикупљање информација на основу постављених задатака*** (енг. *Tasked Information*) – представља прикупљање информација које су смишљено (плански) тражене или прикупљене за одређену намену. У суштини, прикупљање оваквих информација представља одговор на криминалистичко-обавештајне захтеве и обично се организује као резултат плана за прикупљање информација. У том смислу, овако формализован план се може дефинисати као *план за прикупљање информација из свих расположивих извора, у циљу задовољења криминалистичко-обавештајних захтева*.⁶⁴⁰ Кључ у задовољењу оваквих захтева лежи у одговору на питање: *Где могу да нађем ове информације и како их могу добити?* Речју, план за прикупљање информација представља мапу пута у налажењу одговора на ово питање. Усвајање криминалистичко-обавештајног модела полицијске делатности резултирало је повећању прикупљања информација путем постављања

⁶³⁶ **Gottlieb, S.-Arenberg, S. & Singh, R.**, *Crime analysis: From first report to final arrest (2nd edition)*, California: Alpha Publishing, 1998, p. 101.

⁶³⁷ Тако према: **National Policing Improvement Agency – NPIA**, *Guidance on the Management of Police Information – Second Edition*, UK, 2010, p. 14.

⁶³⁸ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 237.

⁶³⁹ Наведено према: **National Centre for Policing Excellence – NCPE**, *Guidance on the National Intelligence Model – NIM*, UK (Bedford), 2005, p. 46., и према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 259.

⁶⁴⁰ **National Centre for Policing Excellence – NCPE**, *Guidance on the National Intelligence Model – NIM*, UK (Bedford), 2005, pp. 57-58.

приоритетних задатака и координираним криминалистичко-обавештајним процесом.⁶⁴¹ Прикупљање информација на основу постављених задатака може бити организовано на националном, регионалном или локалном нивоу (понекад и на нивоу полицијске станице или одређеног насељеног дела) и може се спроводити краћи или дужи временски период.

2. **рутинско прикупљање информација** (енг. *Routine Collection*) – овакав начин прикупљања информација представља део рутинске оперативне полицијске активности. Ово пре свега има фокус на сталне криминалистичко-обавештајне захтеве или друга идентификована и значајна криминалистичко-обавештајна питања која захтевају стални (константни) улаз „сирових“ информација. На овакав начин прикупљене информације се достављају кроз информациони, односно, криминалистичко-обавештајни извештај.⁶⁴²
3. **добровољне информације** (енг. *Volunteered Information*) – се односе на било коју информацију која је прикупљена, а није резултат прикупљања на основу захтеваних или рутински прикупљених информација. Овакав начин прикупљања информација је омогућен агенцијама за примену закона од стране јавности, контактима са заједницом и приватним партнерима. Њихово прикупљање је усмерено (али не и искључиво засновано) на криминалистичко-обавештајним захтевима.⁶⁴³ Форма достављања оваквих информација ће зависити од природе информација. Стављање фокуса на рад полиције у заједници довело је до пораста обима добровољних информација у вези са криминалним активностима. У том смислу, нови термин који је од скора у употреби у криминалистичко-обавештајној делатности – **community intelligence**⁶⁴⁴ (које се у грубом преводу могу означити као информације

---

⁶⁴¹ Постављени задатак може бити резултат дугорочних криминалистичко-обавештајних захтева, али и као резултат специфичне, краткорочне, оперативне потребе. То је случај, на пример, када је по среди специфично питање о идентификацији аутомобила које одређено лице (пре свега осумњичени) користи, а на које је криминалистичко-обавештајна функција потребно да да одговор, или дугорочног захтева који се може односити на утврђивање путева и начина дистрибуције супстанци неопходних за производњу опојних дрога (прекурсори). Информације прикупљене на основу постављених задатака ће бити презентоване усменим брифингом, или што је чешћи случај, на формализованом обрасцу – криминалистичко-обавештајном извештају.

⁶⁴² У развијеним земљама где је криминалистичко-обавештајна функција инкорпорирана у цео полицијски систем, и где сваки полицијски службеник има право и обавезу да прикупља информације и о томе сачини одоварајући акт, рутинско прикупљање информација поред регистровања на формализованом обрасцу, може бити евидентирано и у склопу других извештаја. На пример, извештају о криминалитету; извештају о кривичној истрази и сл.

Рутинско прикупљање информација може имати многе облике. Као један од примера који се може истаћи, а производ је иностране праксе, је тај да су поједини криминалистичко-обавештајни службеници подесили свој е-mail налог путем интернета, да када год би каква информација која је у себи имала одређене задате параметре ушла у неку од база претраживача, службеници су рутински добијали електронску пошту у вези са датим уносом. У многим случајевима, информације су имале ограничену или скоро никакву вредност из криминалистичко-обавештајне перспективе, али тамо где је вредност постојала, она би можда била пропуштена без оваквог рутинског прикупљања информација. Наведено према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 260.

⁶⁴³ Обично, овакавим начином могу се добити оне информације са којима људи желе нешто да ураде, односно да саопште полицијским службеницима. То је случај, на пример, ако члан заједнице телефонским путем пружи информацију о идентитету учесника туче испред неког паба (кафића). Такође, добровољне информације се могу односити и на информације које су полицијски службеници тражили, на пример, после активности у вези са утврђивањем идентитета возила које је учествовало у оружаном пљачки, члан заједнице може дати информацију о возилу.

⁶⁴⁴ *Community intelligence* се у теорији криминалистичко-обавештајне делатности јавља са имплементацијом полицијског рада вођеним криминалистичко-обавештајним информацијама у Великој Британији. Сам термин од стране теоретичара проглашен новом идејом и реалношћу, која се не може уврстити у шири концепт идеје о подели извора информација. У тој структури извора, *community intelligence* се може означити као посебна врста извора, односно *sui generis* (примедба аутора).

прикупљене из заједнице), се може означити као извор добровољених информација. Овакав облик информација се може применити у било којој форми и у било ком тренутку.

Прикупљање информација не треба да буде искључиви мандат криминалистичко-обавештајних службеника. То може представљати проблем, с обзиром да се ресурси полицијских организација не користе у довољној мери, те доводи до тога да информације које би биле прикупљене од других службеника (међу којима ће сигурно бити и оних које имају кључну улогу у антикриминалном деловању) остају недокументоване, односно неискоришћене. Светска искуства модерних полицијских организација, које се могу сматрати и „пионирима“ развоја криминалистичко-обавештајне делатности, показују тенденцију да се, поред усмеравања свих полицијских службеника ка делатностима прикупљања и достављања информација, за наведене делатности подстичу грађани, као и приватни сектор.⁶⁴⁵ На овај начин, често се идентификују одређена понашања у вези са претходно непознатим претњама, односно пружају додатне информације које помажу да се јасније разуме позната претња или сазнају нове димензије исте. Ради се о чињеници да, када више људи знају шта да посматрају и како да своја запажања пријаве агенцијама за спровођење закона, већа је вероватноћа да се прикупе корисне информације које се могу искористити у циљу контроле криминалне делатности.⁶⁴⁶

Због тога је потребно, слично наведеном војном слогану, промовисати полицијски слоган: „*сваки полицијски службеник је сензор*“,⁶⁴⁷ односно лице које ће опазити, регистровати, сачинити извештај и исти проследити (унети) у, за то специјализовану базу података. То значи да у криминалистичко-обавештајној делатности треба искористити чињеницу да пешачки или патролни официри (као и друга овлашћена службена лица) имају способност да препознају околности и особе које могу представљати претњу или указивати на могућност вршења или вршење криминалних активности. Стога, сви службеници морају бити обучени, али и у обавези, да редовно евидентирају и прослеђују такве информације у централни регистар, одакле ће криминалистичко-обавештајна јединица имати могућност коришћења у криминалистичко-обавештајном процесу. Као и код модела полиције у заједници, ово захтева нове задатке за полицијске службенике који традиционално нису били део њихових одговорности.

Поред полицијских службеника, кроз редован рад службеника других државних органа, као што су царина, пореска полиција и сл., чија делатност није примарно криминалистичка, може се доћи до информација из домена криминалистичких делатности. Удруживањем ових субјеката у плански и организован мултиагенцијски рад, корисност, а да не помињемо и квантитет, информација ће бити евидентна.

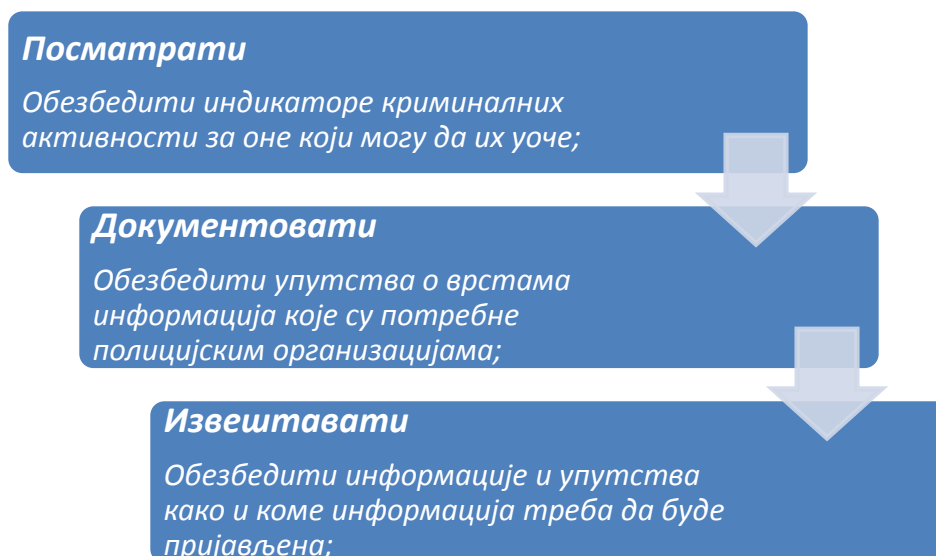
⁶⁴⁵ Овакви програми су се показали корисним за прикупљање информација. Један такав је и програм *Suspicious Activity Reporting – SAR* у Америци. У наставку овог рада биће више речи о овом програму.

⁶⁴⁶ Ради поређења, интересантно је навести и филозофију америчке војске која промовише слоган: "*сваки војник је сензор*", те у прикупљању информација о противнику укључују све људе, који су обучени да прикупљају информације. Занимљив је и акроним који дефинише и усмерава прикупљање информација о непријатељу, а који представља војнички поздрав *SALUTE* са којим су сви војници упознати. Овај акроним означава следеће:

- **S: size** – Колико људства има у јединици?
- **A: activity** – Шта они то раде?
- **L: location** - Где су? Лоцирати локацију на мапи (уколико је доступна, а ако није описати локацију);
- **U: unit** – Ко су они? Униформе? Описи?
- **T: time** – Када су виђени?
- **E: equipment** – Које оружје имају? Возила? Радио? Још нешто карактеристично?

⁶⁴⁷ Примедба аутора;

Прикупљање информација се постиже развијањем процеса који има три фазе, а које су представљене на *Слици III-5*:

Слика III-5: Три фазе развоја процеса прикупљања информација у полицијским организацијама⁶⁴⁸

- **посматрање** - у фази посматрања окружења, врши се прикупљање информација о примећеним понашањима (активностима) које имају, тј. за које је утврђена криминално заснована веза.⁶⁴⁹ Квалитетна обука се пружа индикаторима који су повезани са потенцијално криминалним активностима. У том смислу, постоје две кључне компоненте индикатора: *прво* – фокус мора бити усмерен на понашање, а не на особине (атрибуте) појединца.⁶⁵⁰ Друга кључна компонента за посматрача је да разуме типове (врсте) понашања и симбола (нпр., ознаке криминалних организација, тетоваже, слогане криминалних екстремиста и сл.) који посебно указују на криминалне активности.
- **документовање** – вредност прикупљених информација се повећава уколико посматрач даје експлицитне информације које су потребне за ефикасно полицијско деловање. Програм обуке треба да успостави упутства о врстама информација које су потребне и које су највредније (на пример, детаљни описи о преступницима и њиховим возилима, телефонским бројевима, локацијама криминалних активности, сумњивим радњама, локацијама и објектима који се могу довести у везу криминалним делатностима итд.).
- **извештавање** – циљ је да се обезбеди стандардизован процес извештавања, односно да се обезбеде конкретна упутства о томе на који начин и коме прикупљена информација треба да буде пријављена.⁶⁵¹

⁶⁴⁸ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 241.

⁶⁴⁹ Ово је термин који је изведен из превода енглеског појма *Criminal Precicate*. Ово значи да се информације о појединцу у криминалистичко-обавештајном процесу могу прикупљати и унети у одговарајуће обавештајне евиденције само у случају постојања одређеног степена сумње да је појединац укључен у криминалне активности.

⁶⁵⁰ Лице се не сме сматрати сумњивим само због тога што поседује одређене особине као што су: раса, националност, вера, које је изгледом "сумњиво" и сл., већ мора да постоји разумна вероватноћа да је понашање појединца (групе, организације) у вези са криминалним деловањем.

⁶⁵¹ Искуства иностраних полицијских организација говоре у прилог томе да је достављање информација било проблематично за чланове заједнице и приватни сектор. У многим случајевима, информација није пријављена јер заједница једноставно није знала како или коме да пријаве ове информације. Тако су

Службеници који прикупљају информације треба да буду обучени за коришћење свих метода у прикупљању информација и отворени за прикупљање информација из свих извора, односно не смеју да постану „жртве“ традиционалног концепта који у раду користи само затворене и прикривене изворе. Прикупљање информација из отворених извора даће додатни кредибилитет крајњем производу или покренути даље прикупљање информација.

Оно што је најбитније истаћи у овом делу јесте неопходност да приступ у прикупљању информација, кресе три најважније особине: *проактивност*, *офанзивност* и *тајност* (*конспиративност*), а све у складу са општим стандардима заштите слобода и права грађана. *Проактивност* у прикупљању информација означава делатност службеника која се одвија у криминалном претпољу, са настојањем да се буде присутан на терену и добро обавештен о свим претњама безбедности у датој средини, а са циљем предупређења криминалних активности.⁶⁵² *Офанзивност* у прикупљању информација значи да се не сме бити пасиван у таквој делатности, тј. не сме се дозволити да се информације о криминалним активностима прикупљају спорадично или чекати да оне дођу саме. Чињеница је да се најтеже врсте криминала предузимају прикривено, те велику одговорност у њиховом спречавању има и криминалистичко-обавештајна јединица, одређујући динамичне, агресивне и константне делатности службеника у прикупљању информација како би се информациони дефицит смањило. *Тајност* (*конспиративност*) предузимања подразумева делатности у прикупљању информација из свих извора које карактерише тајност предузимања.

Уз одговарајуће прикупљене информације, агенције за примену закона ће моћи да развију одговарајући производ, а тиме и оперативни одговор на претње. Унутар овог оквира, три фактора у вези са прикупљањем информација ће допринети ефикаснијем одговору:

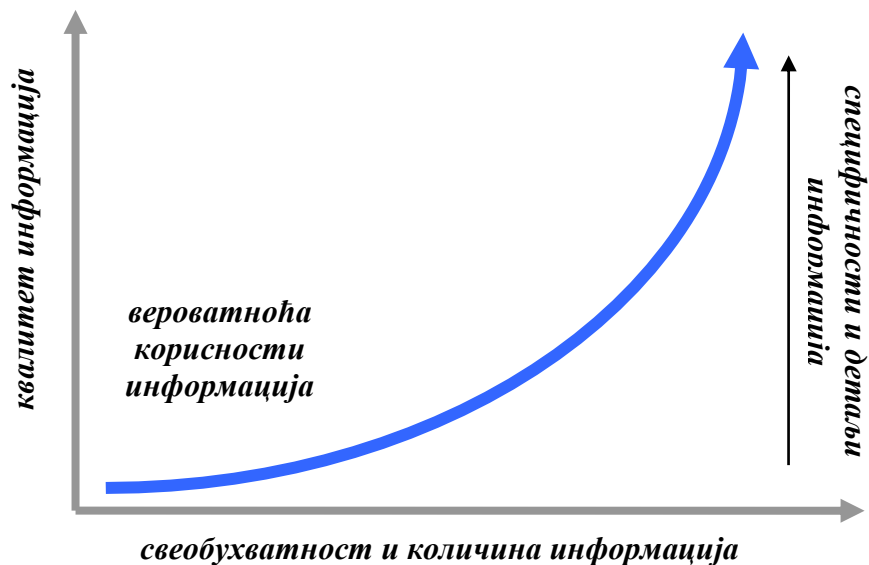
1. **укупан квалитет информација које ће се користити за доношење одлуке** – тачност информација је од суштинског значаја, што ће утицати на квалитет закључака, изведених на основу чињеница које су прикупљене. Погрешна или пристрасна информација ће битно утицати на квалитет криминалистичко-обавештајне информације;
2. **повећан обим (количина) и свеобухватност информација** – како се обим високо квалитетних информација повећава, такође се повећава вероватноћа корисности информација;
3. **повећане специфичности информација** – детаљи и специфичности у прикупљеним „сировим“ информацијама, повећавају вероватноћу идентификовања свих релевантних чињеница о претњи и ефикаснијем одговору на њу;

Као што је илустровано на *Слици III-6*, како се сваки од наведених фактора повећава, вредност и квалитет информација, односно њихова корисност, расте. То говори у прилог и чињеници из праксе, да без обзира на вештину аналитичара и савремених аналитичких алата, карактер сирових информација је од суштинског значаја за делотворне криминалистичко-обавештајне анализе.

агенције за примену закона унапредиле капацитете за помоћ у прикупљању информација од грађана и приватног сектора (на пример, развијени су специјализовани интернет сајтови, посебни телефонски бројеви и друге иницијативе које су у основи посвећене побољшању односа са заједницом).

⁶⁵² Присутношћу у криминалној средини и уочавањем као и регистрањем одређених догађаја и стања у њој, пре него што се кривично дело реализује, постиже се двоструки ефекат: прво, делује се превентивно, а са друге стране, у случају да се кривично дело ипак изврши, располаже се солидном полазном информационом основом за његову успешну репресију. Тако према: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Нови Сад, 2010, стр. 268.

Слика III-6: Критичне карактеристике за квалитет информација⁶⁵³

1.2.2 Принципи квалитета информација

Квалитет прикупљених информација је основа за успешно управљање информацијама, односно криминалистичко-обавештајним процесом. Висок квалитет информација значи да се информације могу задржати и ускладиштити на одговарајући начин, као и да ће се даље дистрибуирати где је то потребно, што ће осигурати предузимање свих одговарајућих мера.

Видели смо да информације могу доћи из више извора и у више облика, као и да су оне кључне у криминалистичко-обавештајној функцији. Међутим, поред укупне вредности информација, њихов појединачни квалитет нема исту вредност за нас. Стога, морамо поставити одговарајуће питање: *Шта утиче на вредност информације?* Одговор на ово питање се може наћи у прокламованим принципима чије ће поштовање осигурати квалитет прикупљених информација. Ти принципи су следећи:⁶⁵⁴

- **тачност** – информација којој се не може веровати или је непоуздана имаће мању вредност. Поред тога, мора се предузети додатни напор да би се иста проверила и осигурала њена тачност. Нетачне информације ће довести до погрешних криминалистичко-обавештајних информација;
- **довољност (адекватност)** – прикупљене информације морају бити тачне и довољне за криминалистичко-обавештајни процес који се спроводи за полицијске сврхе. Све информације морају бити забележене тако да их лако могу разумети други;

⁶⁵³ Извор: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 266. Без обзира на вештину аналитичара и аналитичких алата које служба за криминалистичко-обавештајне послове има на располагању, карактер "сирових" информација је од суштинског значаја за криминалистичко-обавештајни рад.

⁶⁵⁴ Тако према: **National Policing Improvement Agency – NPIA**, *Guidance on the Management of Police Information – Second Edition*, UK, 2010, p. 36.

- **релевантност** – прикупљене информације морају бити релевантне за прокламовану полицијску сврху. Природа догађаја ће одредити које су информације релевантне;
- **правовременост** – прикупљене информације морају одмах бити унете у одговарајући систем. Тако, прикупљена информација, која није правремена, умањује њену вредност у контексту предвиђања одређеног будућег догађаја.

1.2.3 План прикупљања информација (Collection Plan)

Идентификовање потребних информација као и средства за стицање истих, како би се обезбедило уредно и прецизно прикупљање релевантних информација, представља *план прикупљања информација*.

План за прикупљање информација треба да обухвата врсте потребних информација које су од значаја за криминалистичко-обавештајну анализу, ставке са конкретним информацијама потребним за анализу, могуће изворе информација, као и да укаже на временски период њиховог прикупљања. Структуриран приступ планирању прикупљања информација, који је проактиван, уједно и маштовит и који истражује све путеве да се дође до информација, од виталног је значаја.⁶⁵⁵

Криминалистичко-обавештајни план за прикупљање информација може да садржи следеће елементе:

- **дефинисање проблема** – проблем (у криминалистичко-обавештајној делатности) треба прецизно и јасно формулисати, све у циљу да се избегне непотребно и прешироко или пак преуско деловање;
- **циљ пројекта** – оптимално је једном реченицом дефинисати криминалистичко-обавештајне захтеве;
- **обим пројекта** – проширује дефинисање циља пројекта прикупљања информација, али и дефинише активности које се очекују од аналитичара. Ово, такође, садржи детаљан опис обима (делокруга), сврхе прикупљања информација и извора информација.⁶⁵⁶

Плански процес прикупљања информација обезбедиће да извори информација, који се односе на постављене криминалистичко-обавештајне захтеве, буду правилно идентификовани и максимално искоришћени. Сама дужина и свеобухватност прикупљања зависи и од конкретног задатка. Без планског прикупљања информација

⁶⁵⁵ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 12.

⁶⁵⁶ Свакако да се планом за прикупљање информација одређују како обим, тако и врсте информација. Међутим, одређене информације у криминалистичко-обавештајној делатности треба увек узети у обзир. Неке од њих су следеће:

- Информације о познатим или сумњивим преступницима;
- Информације добијене од прикривених извора информација;
- Информације о тешким кривичним делима, као што су: тероризам; кривична дела из области организованог криминала; кривична дела са израженим елементима насиља (убиство или телесно повређивање) и сексуални делинквенти; кривична дела која су резултат серије извршења; корупција и сл.
- Информације о претњама које су усмерене на повреду или угрожавање виталних друштвених вредности;

Информације о овим критичним областима чиниће информације о чињеницама, као што су детаљи о хапшењима, оптужбама, те детаље о кривичним делима или метода (начина) извршења кривичног дела – *modus operandi*. Више информација о овом процесу се може наћи у: **National Centre for Policing Excellence – NCPE**, *Guidance on the National Intelligence Model – NIM*, UK (Bedford), 2005.

постоји опасност од тзв. диспропорцијалности или несразмерности обима и извора. Тако, прешироки криминалистичко-обавештајни захтеви могу довести до својеврсног уништавања информација, али исто тако и преуски (мањи) обим захтева, може редуковати или умањити квалитет крајњег криминалистичко-обавештајног производа. Због свега тога, неопходно је сачинити конкретан план прикупљања информација у коме ће се навести могући извори информација, специфични криминалистичко-обавештајни захтеви, пут прикупљања информација и сл.⁶⁵⁷

1.2.4 Сумња као основ за прикупљање информација

Основна функција криминалистичко-обавештајне делатности јесте прикупљање и анализа информација, с циљем стварања криминалистичко-обавештајних информација, које ће се прослеђивати корисницима, ради предузимања одговарајућих мера контроле криминала. То значи да службеници криминалистичко-обавештајне јединице сазнајно делују, са задатком прикупљања информација за ефикасно обављање криминалистичко-обавештајне функције. Према томе, полицијски службеници предузимају читав низ метода и техника, почевши од оперативних па све до оних које се могу подвести под доказне методе у односу на лице, групу, објекат или простор, али и проблем, претњу или ризик. То заправо значи да је криминалистичка истрага ужа и јасно повезана са прикупљањем информација о кривичном делу и учиниоцу, а криминалистичко-обавештајна делатност је шира, односно истраживачка и далеко више проактивна од фокуса криминалистичке истраге.

У литератури, целокупно криминалистичко поступање у истраживању криминала се представља кроз *криминалистичку процедуру*.⁶⁵⁸ Тако, криминалистичка процедура (у склопу које се подразумева и делатност криминалистичко-обавештајног прикупљања информација) започиње и темељи се на постојању неког од могућих облика *сумње*. При том, сумња није само полазна тачка криминалистичког поступања, јер она прати његов читав ток, од почетка, па све до њеног окончања. На том путу, у појединим нивоима криминалистичке процедуре, сумњу карактеришу различити степени вероватноће. У пракси, криминалистичка процедура увек ће започети са одређеним степеном сумње, док се завршава истином. Овакво степеновање сумње представља *континуитет сумње* у криминалистичкој процедури, односно пут спознаје, којим се од непотпуног иде ка поузданом знању, пролазећи тако различите фазе.⁶⁵⁹

У литератури и пракси се помињу следећи облици сумње: *опита сумња, основи сумње, основана сумња, оправдана сумња, затим далека, блиска, лака, тешка, хитна,*

⁶⁵⁷ Упореди са: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 164-165.

⁶⁵⁸ **Modly, D.-Petrović, V.-Korajlić, N.**, *Uvod u Kriminalistiku*, Sarajevo (Fakultet kriminalističkih nauka), 2004, str. 135. Према наведеним ауторима, криминалистичка процедура представља криминалистичко истраживање чињеница и околности које директно или индиректно указују на постојање кривичног дела и/или учиниоца.

⁶⁵⁹ Овакав став заузима Водинелић који истиче да је основна функција сумње, тј. у свом почетном нивоу (основи сумње) јесте да омогући откривање кривичног дела и учиниоца, оријентишући оперативне раднике органа унутрашњих послова. Ово према: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *О сумњи у кривичном поступку*, *Анали Правног факултета у Београду* бр. 2, 1978, стр. 187. Такође, више о овој теми погледати радове проф. Водинелића: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *«Основе сумње» и «основана сумња» у науци кривичнопроцесног права*, *Наша законитост* бр. 9, Загреб, 1977, стр. 65-81; **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Вероватноћа и извесност у кривичном поступку*, *Архив за правне и друштвене науке* бр. 3, 1975.

мање вероватна, вероватна, врло вероватна, вероватна која се граничи са извесношћу, почетна или основана сумња, нужна сумња, озбиљна сумња, оправдана итд.⁶⁶⁰

Код нас, Закоником о кривичном поступку из 2011. године, као основ предузимања одређених активности у кривичном поступку, предвиђени су следећи степени сумње: 1) *основ сумње* – скуп чињеница које посредно указују да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинилац кривичног дела; 2) *основана сумња* – скуп чињеница које указују да је одређено лице учинилац кривичног дела; 3) *оправдана сумња* – скуп чињеница које непосредно поткрепљују основану сумњу и оправдавају подизање оптужбе; и 4) *извесност* – закључак о несумњивом постојању или непостојању чињеница, засновано на објективним мерилима расуђивања.⁶⁶¹

Ово је од изузетне важности за криминалистичко-обавештајну делатност, која треба да има одговарајући полазни основ за своје практично поступање у прикупљању информација. Несумњиво да је *основ сумње* да је извршено кривично дело, за које се гони по службеној дужности, полазна тачка у криминалистичкој делатности за предузимање активности након извршења кривичног дела – што представља основ традиционалне реактивне полицијске праксе. Међутим, поставља се питање који степен сумње је основ поступања у делатностима пре извршеног кривичног дела, када се криминалистичко-обавештајне делатности прикупљања информација предузимају у претпољу криминалних активности?

Овим долазимо до низа критика које можемо упутити на рачун законодавца и решења у важећем ЗКП-у. Ово из разлога што полазну основу за предузимање криминалистичких делатности представља *основ сумње*. Међутим, основ сумње указује искључиво на реактивни приступ, што је грешка, јер не садржи проактивност што је један од полазних основа рада у криминалистичко-обавештајном моделу. То заправо значи да законодавац недовољно прати криминалистику и савремене форме криминалистичке делатности које имају шири приступ у односу на традиционални концепт, који не полази од сумње као такве, већ од проблема (као што је концепт проблемски оријентисаног рада – *Problem Oriented Policing*), ризика (као што је концепт полицијског рада усмереног на уочавање ризика – *Risk Oriented Policing*), полицијског рада у заједници,⁶⁶² и наравно, криминалистичко-обавештајног модела.⁶⁶³

Имајући у виду делатност криминалистичко-обавештајне службе са наглашеним криминалистичко-превентивним карактером, која у свом фокусу има учиниоце кривичних дела, нарочито оне најактивније, са циљем утврђивања и контролисања њихових криминалних активности (прошло, садашње деловање и њихове планове), као полазни основ оваквог деловања представља сумња заснована на професионалном искуству полицијских службеника,⁶⁶⁴ а која тежи да се реши питање истинитости или неистинитости оваквог суда.⁶⁶⁵ Стога, као полазну основу за прикупљање информација

⁶⁶⁰ Наведено према: **ИВАНОВИЋ, Р.А.**, *Улога и значај сумње у сузбијању и спречавању савремених облика криминалитета*, Зборник Интернационалне асоцијације криминалиста, Бања Лука, 2008, стр. 345.

⁶⁶¹ Овим Закоником, прописана су овлашћења полиције (члан 286) која ће овлашћена службена лица предузети ако постоје *основи сумње* да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности.

⁶⁶² Више о наведеним полицијским концептима се може видети у *првом делу* овог рада.

⁶⁶³ Критику на рачун подела законодавца упућује и Симоновић у свом раду. Видети: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Кривичнопроцесни и криминалистички аспекти основа сумње у предистражном и истражном поступку у ЗКП Србије од 2011. године*, Ревизија за криминологију и кривично право, Вол. 49, бр. 2/3, стр. 233-251.

⁶⁶⁴ Овакво искуство полицијских службеника не може се заснивати једноставно на личној претпоставци службеника или на основу "осећаја у стомаку", већ за то морају имати одговарајућу меру информисаности, а које је у датом случају још недовољно и непотпуно, те за прелаз у виши квалитет сумње недостају уверљиве и поуздане информације или формални докази. Супротно овом степену сумње гравитирају сигурност, поузданост и доказаност.

⁶⁶⁵ Тако, Водинелић истиче да се у криминалистичкој делатности контроле лица и прикупљања информација делатности се предузимају трајно и непрекидно на основу *опште сумње* и у оквиру ње се трага за *основама сумње* које указују на то да се можда у одређеној средини и да одређенилица врше

у криминалистичко-обавештајној делатности узимамо став класичне криминалистике, односно став Водинелића, чије је мишљење прихватио Симоновић,⁶⁶⁶ да је услов за предузимање овакве делатности постојање *опште сумње* да би одређене појаве, места и лица могли садржати криминални набој (тј. поседовати услове или узроке за настанак кривичних дела), а што је мера информисаности, односно криминалистичког искуства (познавање криминалистичке методике разних врсти кривичних дела, криминолошких и криминалистичких типологија делинквената, прогнозе развоја криминала). Ово представља општу индицију, а не постојање одређене, конкретне индиције о кривичном делу које се припрема или је извршено.⁶⁶⁷ Циљ оваквих делатности је прикупљање информација о лицима склоним вршењу кривичних дела, како би се предузеле благовремене и адекватне превентивне (али и репресивне) мере. Због тога, општа сумња, има изузетно важан криминалистичко-превентивни значај.⁶⁶⁸

Криминалистичко-обавештајни службеници у оваквим ситуацијама предузимају делатности тзв. *криминалистичке контроле*, односно организовану делатност у виду уочавања, надзирања и анализе појава, места и лица за која постоји општа сумња да могу садржати криминални набој, имајући у виду ранија искуства.

Пошто је реч о *општој сумњи*, у прикупљању информација за криминалистичко-обавештајни процес, не могу да се користе методе за које је процесним закоником прописано да се могу предузети на основу наредбе надлежног суда. На располагању су методе које се могу сврстати у групу оперативно-тактичких (на пример, прикупљање информација из отворених извора информација, опсервација лица, објекта, простора, прикупљање информација из људских извора информација⁶⁶⁹ и сл.). Ово из разлога што је процесним законом прописано да се за коришћење доказних радњи захтева постојање *основа сумње* да је одређено лице учинило кривично дело,⁶⁷⁰ а изузетно, за лице за које постоје основи сумње да припрема кривично дело, а околности случаја указују да се на други начин такво кривично дело не би могло открити или би то проузроковало велике тешкоће или опасности.

Тежњом да се реши питање истинитости или неистинитости опште сумње о криминалним активностима одређених лица или криминалних група, полицијски службеници прикупљају потребне информације које ће указати на могућност постојања одређеног кривичног дела или одређеног лица као могућег учиница, на тај начин подижући сумњу на већи квалитет, а то је основ сумње, чиме се уједно стичу услови за примену осталих метода прикупљања информација у криминалистичко-обавештајној

кривична дела. Наведено према: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Шта је откривање, а шта разјашњавање кривичног дела и разоткривање учиниоца*, студија, стр. 71. Алексић, Шкулић и Жарковић, прихватајући Водинелићево размишљање, наводе да сумња представља посебно стање људског духа које се карактерише неувереношћу, што утиче на тежњу да се реши питање истинитости или неистинитости неког суда о постојању, односно не постојању кривичног дела и учиниоца. Оваква сумња настаје у дијалектичком процесу мишљења као резултат противуречности између незнања односно недовољног знања о кривичном догађају и улози одређеног лица и новосазнатих чињеница, које се не уклапају у верзије о непостојању кривичног дела и учиниоца. Наведено према: **АЛЕКСИЋ, Ж.-ШКУЛИЋ, М.-ЖАРКОВИЋ, М.**, *Лексикон криминалистике*, Београд, 2004, стр. 352.

⁶⁶⁶ **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Криминалистика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996, стр. 53. **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац (Правни факултет), 2012, стр. 117.

⁶⁶⁷ **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Криминалистика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996, стр. 41.

⁶⁶⁸ Општа сумња је основно полазиште криминалистичке контроле, односно предузимања мера на спречавању могућих, али не припреманих или започетих кривичних дела.

⁶⁶⁹ Метода прикупљања информација од стране људских извора информација, зависно од криминалистичке ситуације, а пре свега од решења предвиђених у законима конкретне земље, могу бити оперативно-тактичка, али и истражна (доказна) радња (примедба аутора).

⁶⁷⁰ Ради се пре свега о најтежим кривичним делима која су у процесним законима појединачно (таксативно) наведена. Код нас, оваква енумерација кривичних дела је предвиђена чланом 162 Законика о кривичном поступку из 2011. године.

делатности. Основи сумње (индиције, основи подозрења) представљају полазни облик сумње за спровођење криминалистичке обраде, тј. ангажовање полицијских службеника у откривању и расветљавању свих релевантних чињеница и околности које су у вези са конкретним кривичним делом или учиниоцем.⁶⁷¹ Пут спознаје се на овај начин наставља, у циљу утврђивања да ли су основи сумње у односу на конкретно кривично дело или одређену особу као могућег извршиоца оправдани, односно тачни. У случају потврде, континуитет сумње достиже виши степен вероватноће, тј. подиже се на ниво *основане сумње* у вези са конкретним кривичним делом и одређеним лицем као учиниоцем кривичног дела.⁶⁷²

На крају овог дела рада који се односи на сумњу као основ за прикупљање информација, можемо навести и пример из модела криминалистичко-обавештајне делатности у Америци, којим ћемо илустровати развијену политику деловања агенција за примену закона, а која се односи на прикупљање и задржавање информација о лицима и организацијама. Наиме, савезним смерницама за агенције за примену закона, познат као *28 CFR Part 23*,⁶⁷³ дају се смернице криминалистичко-обавештајним системима како да управљају информацијама, ефикасно штитећи приватност појединца и уставна права у току прикупљања и чувања информација, као и дистрибуцију криминалистичко-обавештајних информација. Прикупљање и задржавање информација које се односе на лица и организације није дозвољено без чињеница које би указивале на постојање везе одређеног лица са криминалним активностима.⁶⁷⁴ Овакву везу лица или организације са криминалним активностима у наведеним смерницама називају *криминално заснована веза* (енг. *Criminal predicate*), те се на овако заснованој вези лица и организација са криминалним активностима, информације прикупљају у циљу развоја *оправдане сумње* (енг. *Reasonable suspicion*). Тек тада, овако прикупљене информације се могу задржати у информационом систему криминалистичко-обавештајне јединице. Због тога је у већини развијених и демократских система развијен двоструки систем криминалистичко-обавештајних датотека, односно „привремене датотеке“ и „трајне датотеке“.⁶⁷⁵ Наравно, морамо напоменути да се утврђена (заснована) веза са криминалом мора идентификовати (утврдити) у случају када се прикупљање и

---

⁶⁷¹ У пракси се веома често дешава да је граница између опште сумње и основа сумње нејасна. Главни критеријум за разликовање опште сумње од основа сумње лежи управо у њиховом степену вероватноће. Тако, општа сумња се темељи на општој индицији која се огледа у могућности да услед одређених околности, на одређеном месту или простору одређена лица изврше одређена кривична дела (овакву констатацију полицијски службеници заснивају на свом претходном искуству, познавању криминогених фактора, типологије делинквената, механизма настанка појединих кривичних дела, начина извршења појединих категорија делинквената и сл.).

⁶⁷² По стицању основане сумње да је одређено лице учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности, организ унутрашњих послова подносе кривичну пријаву надлежном јавном тужиоцу.

⁶⁷³ **28 Code of Federal Regulations Part 23** (целокупан текст закона се може видети на интернет адреси: http://www.iir.com/28CFR_Program/28CFR_Resources/Executive_Order/ прегледано 21.08.2013.). Више о америчком моделу криминалистичко-обавештајне делатности видети у *петој делу* овог рада.

⁶⁷⁴ На пример, није дозвољено да се као мета значи лице због следећих разлога:

- подршка непопуларним групама или организацијама;
- подршке одређеној политичкој организацији или чланству у истој;
- националности, вере, расе, односно других атрибута или особина;
- итд;

⁶⁷⁵ Привремена датотека садржи информације које сумњу не уздижу на ниво оправдане сумње, али постоји сумња која указује на могућност криминалне активности. Једноставно, сврха привремене датотеке јесте да складишти сирове информације док даљи криминалистичко-обавештајни процес прикупљања информација не установи *криминално засновану везу*. Политиком агенције, привремене датотеке треба да имају рок за задржавање оваквих информација (обично прихваћен рок је 60 дана). Ако се *криминално заснована веза* не утврди у прописаном року, информације из ове датотеке треба да буду уклоњене. Утврђивањем овакве везе, информација се може чувати у трајним датотекама.

задржавање информација односи на конкретно идентификована лица или групе.⁶⁷⁶ Ово из разлога што се у криминалистичко-обавештајном процесу прикупљају информације о криминалним трендовима, методама криминалних активности, идеологије екстремистичких група, али и друге неидентификационе информације, које ће помоћи у дефинисању и разумевању криминалних појава. Због тога, правило криминално засноване веза не важи за ове врсте информација, јер појединци нису идентификовани.

1.2.5 Бележење (евидентирање) информација

Бележење информације омогућава да информација постане организациони (корпоративни) ресурс, те да се пренесе од појединца до организационе меморије (базе података). Начин на који се информација бележи омогућава њено правилно процењивање и предузимање одговарајућих активности. Неуспех у том делу може да ослаби или онемогући оперативни одговор на претњу, утиче на немогућност правилне расподеле ресурса, а збирно доведе до неуспеха у остваривању циља.

За успешан рад је неопходно да су информације забележене у одговарајућој форми. Међутим, то у криминалистичкој пракси често изостаје, с обзиром да полицајци радије задржавају информације за себе (на пример: у роковницима, бележницама, али и у глави), него да их забележе у одговарајућем извештају и исти проследе.

Постоји низ кључних принципа који се односе на бележење информација, без обзира на формат у којем се бележи или пословно окружење где је састављен. Службеници у бележењу информација треба да имају у виду следеће принципе: 1) забележена информација треба да је прикупљена за полицијске сврхе; 2) забележене информације морају бити у складу са принципима квалитета информација; 3) пре бележења информације, треба извршити провере да ли је информација већ забележена како би се избегло непотребно дуплирање; 4) забележена информација о појединцу која је предмет већ постојеће датотеке треба да буде у вези са истом; 5) ако информације које се бележе имају повезаност са другим информацијама, запис мора бити адекватно повезан; 6) информација треба да буде забележена у најкраћем року; 7) где је потребно, извор информације треба да буде забележен како би се осигурала тачност и евентуална неопходност у захтевима за даље информације.⁶⁷⁷

Уопштено, полицијске информације се могу евидентирати у различитим форматима и у различитим областима полицијске активности, сходно намени за коју су информације прикупљене. Област криминалистичко-обавештајне делатности представља централни информациони простор за евидентирање и процену информација које имају криминалистичко-обавештајну вредност.

Информације за криминалистичко-обавештајне сврхе се бележе на формализованом обрасцу криминалистичко-обавештајног извештаја.⁶⁷⁸ Овакав

---

⁶⁷⁶ Идентификовати лице није ограничено само на име и презиме, већ се односи и на остале описне информације на основу којих се лице може идентификовати као појединац који се по томе издваја од других неодређених лица. На пример, информације о адреси и опису лица која живе на тој адреси може представљати идентитет.

⁶⁷⁷ Тако према: **National Policing Improvement Agency – NPIA, Guidance on the Management of Police Information – Second Edition**, UK, 2010, p. 35-36.

⁶⁷⁸ Зависно од модела криминалистичко-обавештајне делатности, формат обрасца ће садржати опште евиденционе захтеве, али и одређене (посебне) евиденционе захтеве. Тако се у националном криминалистичко-обавештајном моделу у Великој Британији, информације бележе на стандардизованом обрасцу 5x5x5. У моделу криминалистичко-обавештајне делатности у Америци, информације намењене криминалистичко-обавештајној сврси се бележе у SAR (*Suspicious Activity Reporting*) извештају. У Министарству унутрашњих послова Републике Србије, информације прикупљене у криминалистичко-обавештајној делатности се бележе углавном на стандардизованом обрасцу *оперативни извештај*. За

извештај омогућава професионално управљање информацијама, односно бележење, евалуацију (процену), као и начин руковања информацијама и њихову даљу дистрибуцију. У том смислу, већина информација из области криминалистичко-обавештајне делатности треба да буде забележена на обрасцу криминалистичко-обавештајног извештаја.

На основу тога, криминалистичко-обавештајни извештај можемо дефинисати као *писани акт који садржи информације о лицима, групама, објектима, криминалним активностима, појавама и догађајима прикупљених из отворених, затворених или прикривених извора*. Дакле, након прикупљања информација из било ког извора, информацију треба забележити у криминалистичко-обавештајном извештају.⁶⁷⁹

У тексту који следи, биће приказани појединачни детаљи криминалистичко-обавештајног извештаја, са примерима како сваки део обрасца треба да буде комплетиран (форма целокупног криминалистичко-обавештајног извештаја је приказана на *Слици III-12*).

У уводном делу криминалистичко-обавештајног извештаја (*Слика III-6*), подаци који су неопходни за унос се углавном тичу основа израде извештаја (тј. да ли се евидентира нови унос информација, или је информација везана за постојећи предмет, оперативну контролу, оперативну обраду или другу полицијску акцију). Ту је место за унос организационе јединице полиције из које потиче извештај, датум (у практичном раду је неопходно унети и тачно време) израде извештаја, као и веза са претходним извештајима. Већина криминалистичко-обавештајних извештаја не садржи посебно означене безбедносне класификације информације, те је рубрика у којој се означава број извештаја простор у којем ће се означити таква класификација (на пример, *строго поверљиво, број...*).

ОПЕРАТИВНИ ИЗВЕШТАЈ			
Веза -----: -----			
Организациона јединица -----	Датум: ----- . 20----- . године	Број документа: -----	Веза претходни извештај: -----
Основа података:		Подносилац извештаја:	

Слика III-6: Криминалистичко-обавештајни извештај – унос података о орг. јед. и ознакама заштите информација

У делу криминалистичко-обавештајног извештаја (*Слика III-7*), који се односи на информације о подносиоцу извештаја, уписују се подаци о лицу које је сачинило извештај (име и презиме, чин или положај и сл.). Међутим, из разлога безбедности криминалистичко-обавештајног процеса, односно безбедности подносиоца, у криминалистичко-обавештајним јединицама службеници добијају *јединствени*

потребе овог рада, стандардизован образац за бележење информација означавамо као *криминалистичко-обавештајни извештај*.

⁶⁷⁹ На пример, информације које су одговарајуће за бележење на криминалистичко-обавештајном извештају су:

- информације дате у поверењу полицији од чланова заједнице;
- информације из анонимних извора (пример: информације дате путем отворене телефонске линије за пријаву случајева тероризма; корупције и сл.);
- информације добијене од стране оперативних веза;
- информације добијене из специјалних доказних радњи (техничке мере надзора телефонских разговора и сл.);
- информације од стране других агенција, јавно-приватних партнерстава и сл;
- информације добијене од стране полицијских службеника и других запослених у оквиру њихових дужности (позорника, патролних полицајаца, криминалистичких полицајаца и сл.).

Наравно, овај списак није коначан.

идентификациони број који ће бити унет уместо личних података, а познат је само уском кругу руководиоца који имају приступ таквом регистру.

Начин прикупљања информација, који је представљен у претходном делу, означиће се у рубрици *основ поступања*. Тако, често ће бити случај да је информација прикупљена по захтеву одређених корисника, али и у рутинским (редовним) активностима или добровољно пружена од стране чланова заједнице.

Основ поступања: [ ]	Подносилац извештаја Име и презиме или псеудоним [ ]
Процена извора: [ ]	Потпис _____ Име извора или псеудоним (или број): _____ Процена информације: [ ]

Слика III-7: Криминалистичко-обавештајни извештај – унос података о подносиоцу извештаја

Податак о извору информације може садржати личне податке или јединствени криминалистичко-обавештајни број извора информације (као на пример јединствени број из евиденције оперативних веза). Такви детаљи о извору информације треба да буду представљени у овом делу извештаја (*Слика III-8*), а не у делу извештаја са описом информације. Откривање извора информације може довести до угрожавања извора или самог текућег рада, те уколико информација потиче од прикривених извора информација (као што су оперативне везе, прикривени иследник, примена специјалних доказних мера и др.), не треба откривати прави идентитет или природу тог извора. У овим околностима треба користити јединствени број криминалистичко-обавештајних извора информација. Такође, ставке са информацијама добијеним од истог извора, али са различитом природом или садржајем информација, треба евидентирати на посебним криминалистичко-обавештајним извештајима. То је важно када су извештаји сачињени поводом информација добијених од оперативне везе (информатора или сарадника) као и применом посебних техничких мера, како не би дошло до њиховог откривања. То доводи до принципа „*један осетљив (прикривени) извор – један криминалистичко-обавештајни извештај*“.

Криминалистичко-обавештајни извештај у овом делу даје кодове са ознакама за процену поузданости извора информације и кодове за процену квалитета информације, који ће се у делу са описом (садржајем) информације унети у одговарајућа поља везана за дату информацију. Детаљан преглед и опис процеса евалуације (процене) извора и информације, може се наћи у тексту који обрађује фазу евалуације информација.

Процена извора: А – поуздан В – обично поуздан С – обично непоуздан Х – не може се проценити извор	Име извора или псеудоним (или број): [ ]	Процена информације: 1 – тачна без сумње 2 – информација позната извору 3 – информација није лично позната извору 4 – не може бити процењена
--	---	--

Слика III-8: Форма уноса инструкција за руковање информацијама, означавање корисника и времена израде извештаја

Евидентирање криминалних активности која је предмет информације, означава се у делу извештаја (*Слика III-9*) ради јаснијег увида и организовања складиштења информација. Ово је пре свега одговор на „*златно питање криминалистике*“ – **Шта?** У практичној делатности, овај одговор се у највећем броју случајева поклапа са називима кривичних дела садржаних у Кривичном законнику, али то није правило.

Криминогена делатност на коју се информација односи:	Недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја (одговор на питање: ШТА?)
--	--

Слика III-9: Криминалистичко-обавештајни извештај – на шта се информација односи

Садржај информације се уноси у посебно означеном делу криминалистичко-обавештајног извештаја (Слика III-10). Овде је потребно обезбедити бележење информација у складу са наведеним принципима квалитета информације (тачност, адекватност, релевантност и благовременост). Речник и употребљени термини треба да буду јасни, прецизни и без скраћеница. У овом делу треба унети све информације, без обзира да ли особа која попуњава извештај сматра да ли су оне релевантне или не. Где је то могуће, информације треба да буду потврђене.⁶⁸⁰

Опис:		
ПЕТРОВИЋ Петар из Београда, ЈМБГ 12345678910000, са осталим подацима (КО?)	Извор В	Информација 2
Планира продају веће количине аутоматског оружја (АК47) на простору Београда, општина Вождовац у подземној гаражи ТЦ Вождовац (ГДЕ?)		
Тачно време није познато, али ће се продаја извршити 25/08/12 (КАДА?)		
За превоз ће користити ПМВ марке BMW новије генерације серије 3, тамно сиве боје, остали детаљи непознати (КАКО?)		

Слика III-10: Криминалистичко-обавештајни извештај – унос детаља информације

Информациони садржај треба почети са потпуним (или познатим) подацима о носиоцу (или носиоцима) криминалне активности (односно јединственим идентификационом броју уколико је лице већ регистровано у криминалистичко-обавештајним евиденцијама). Информација затим треба јасно да опише лице, групу, догађај или појаву на коју се односи. У томе се мора водити рачуна како би се дао одговор на сва релевантна питања.

5WH (*пет W и једно H*)⁶⁸¹ представља оквир за постављање питања чији се одговори сматрају основним у прикупљању информација. Како се у пракси наводи, то је „формула“ за добијање комплетне приче о теми. Према овом принципу **5WH**,

⁶⁸⁰ На пример, информације о путничком моторном возилу које ће се користити за превоз аутоматског оружја се могу потврдити из затворених извора информација, те је тако утврђено да Петровић Петар на своје име има регистровано возило BMW модела 320, тамно сиве боје, регистрационе ознаке BG123-45.

⁶⁸¹ Овај принцип се најчешће помиње у новинарству (news style) те су широко позната као *новинарска питања*. Овај принцип је примењљив у истраживањима, али и у полицијској делатности. Иако историјски развој тактика постављања питања досеже до времена Цицерона, Томе Аквинског (Cicero, Thomas Aquinas), њихову широку распрострањеност дугујемо књижевним делима, као што је дело Рајхарда Киплинга (Rudyard Kipling) са почетка XX века (1902) под називом "Само о причама" које отвара са причом која почиње:

*"Задржао сам шест поштених људи,
они су ме научили све што знам.
Њихова имена су Шта и Зашто
Када и Како и Где и Ко"*

То је и разлог због којег се и овај 5WH метод назива и "Киплинг метод, који помаже да се истражи проблем са овим питањима. Више о овим питањима може се добити у: **Shepherd, E., Investigative Interviewing – The Conversation Management Approach**, Oxford University Press, New York, 2007.

извештај се може сматрати комплетним уколико одговара на питања која почињу са следећим упитним речима:

1. **КО?** (*WHO*) – Ко је извршилац?
2. **ШТА?** (*WHAT*) – Шта се припрема да изврши?
3. **КАДА?** (*WHEN*) – Када ће се криминална радња извршити?
4. **ГДЕ?** (*WHERE*) – Где ће се извршити?
5. **ЗАШТО?** (*WHY*) – Због чега се врши?
6. **КАКО?** (*HOW*) – На који начин ће бити извршена?

На нашим просторима, у криминалистичкој тактици су имплементирана основна „златна питања криминалистике“, а углавном везана за фазу расветљавања, разјашњавања и пресуђивања. Ова питања обрађују обе стране проблема – субјективну и објективну. У објективну страну спадају питања: Шта? (шта се десило); Где? (где се десило); Како? (како се десило); Чиме? (чиме је извршено). Питања која се односе на субјективну страну разјашњавања дела су: Са киме? (са киме је извршено); Зашто (зашто је извршено); Над киме? (над киме је извршено) и Ко? (ко је извршилац).⁶⁸² О садржини и начину (моделу) састављања криминалистичко-обавештајног извештаја, видети у поглављу које обрађује производе криминалистичко-обавештајног рада.

По завршетку описног дела криминалистичко-обавештајног извештаја, службеник који га сачињава обично ће завршити попуњавањем дела извештаја о руковању са конкретном информацијом (Слика III-11). Уколико је службеник изразио забринутост у вези са даљом дисеминацијом информација, он треба да у делу текста који следи наведе своја запажања и предлоге. На тај начин ће одговарајућа, овлашћена особа, имати потребна упутства и предлоге приликом одређивања кодова за руковање информацијама или додељивањем безбедносних ознака за информацију.

Напомене, запажања и предлози: (Детаљи и инструкције за руковање информацијама)	
Достављено: - (број копија извештаја) - (особа која је дистрибуирала информације) - (коме је достављено)	Датум ■■.■■.20■■. године

Слика III-11: Форма уноса инструкција за руковање информацијама, означавање корисника са датумом и временом предаје

Подаци о дисеминацији информације морају бити забележени. Тако, у криминалистичко-обавештајном извештају ће се означити број примерака (копија) извештаја, називи корисника којима су информације достављене и податке о особи која је информацију доставила. Датум са тачним временом прослеђивања извештаја унеће се на крају криминалистичко-обавештајног извештаја.

Приликом бележења информација у криминалистичко-обавештајном извештају, службенике који га сачињавају, треба да воде јасни примери добре праксе како би се на најбољи, али уједно и законити и етички начин, постигао циљ због којег се ова делатност и предузима. Примери овакве праксе су дати у следећој референци.⁶⁸³

⁶⁸² Више о златним питањима криминалистике, видети у: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Криминалистика – откривање и доказивање*, I том, Скопље (Факултет безбедности), 1985; **КРИВОКАПИЋ, В.**, *Криминалистика тактика I – друго измењено и допуњено издање*, Полицијска Академија, Београд, 2000, стр. 229-239.

⁶⁸³ Лице које попуњава извештај треба водити рачуна о следећем:

У практичном раду који се односи на прикупљање информација и њихово бележење на одговарајућем формату извештаја, можемо издвојити пет правила којима треба да се руководи службеник који сачињава криминалистичко-обавештајни извештај. Ова правила се називају и „златна правила“⁶⁸⁴, а она су:

1. **Правило бр. 1:** никада не откривати извор информација (ради заштите извора, никада не треба да се указује на то одакле су дошле информације, чак и када извор информације не спада у категорије поверљивих извора);
2. **Правило бр. 2:** никада не откривати тактику (криминалистичко-обавештајни извештај не треба да садржи материјале који се односе на тактику у прикупљању информација, чак и када је тактика нека опште позната полицијска активност);
3. **Правило бр. 3:** само један криминалистичко-обавештајни извештај по поверљивом (класификованом) извору (као део процеса „чишћења“ извештаја и додате заштите извора, информације које су прикупљене/добијене од извора који се означава као поверљив треба да буду раздвојене како би се избегло потенцијално откривање извора трећим лицима);
4. **Правило бр. 4:** информација треба да је целовита и јасна (сваки криминалистичко-обавештајни извештај треба да садржи информације које треба да буду јасне и потпуне, без позивања на друге податке или извештаје);
5. **Правило бр. 5:** криминалистичко-обавештајни извештај треба да садржи одговоре на сва релевантна питања (криминалистичко-обавештајни извештај треба да садржи одговоре на питања *Ко?*, *Шта?*, *Где?*, *Када?*, *Зашто?* и *Како?*, односно на „златна питања криминалистике“).

-
- Да попуни сва предвиђена поља у криминалистичко-обавештајном извештају;
  - Изврши процену поузданости извора и квалитета информације и сходно томе примени одговарајуће кодове;
  - Сачини комплетан опис информације;
  - Ако је потребно, даје конкретна упутства за руковање датом информацијом. У појединим моделима (NIM), уз такав извештај се доставља и посебан образац са конкретно наведеним проценама ризика;
  - Проследи извештај криминалистичко-обавештајној централи у складу са безбедносном политиком;
- За овај рад адаптирано из приручника за управљање полицијским информацијама у Великој Британији (**National Policing Improvement Agency – NPIA, Guidance on the Management of Police Information – Second Edition**, UK, 2010).

⁶⁸⁴ То је случај са Националним криминалистичко-обавештајним моделом у Великој Британији – NIM, где се придржавањем ових правила створио јасан стандард у криминалистичко-обавештајној делатности, што је и кључ успеха овог модела полицијског рада. Извор података за представљена правила, представљају забелешке аутора овог рада са обуке коју је спровела *Serious Organised Crime Agency – SOCA*.

ОПЕРАТИВНИ ИЗВЕШТАЈ
веза -----: [ ]

Организациона јединица [ ]	Датум: [ ] . [ ] . 20[ ] . године	Број документа: [ ]	Веза претходни извештај: [ ]
Основ поступања: [ ]		Подносилац извештаја Име и презиме или псеудоним [ ] Потпис _____	
Процена извора: А – поуздан В – обично поуздан С – обично непоуздан Х – не може се проценити извор	Име извора или псеудоним (или број): [ ]	Процена информације: 1 – тачна без сумње 2 – информација позната извору 3 – информација није лично позната извору 4 – не може бити процењена	
Криминогена делатност на коју се информација односи: [ ]	Опис: [ ]		
		Извор А	Информација 1
Напомене, запажања и предлози: [ ]			
Достављено: [ ]		Датум [ ] . [ ] . 20[ ] . године	

Отварање новог, или постоји веза са претходним активностима

Ознака за регистровану (или не регистровану) опертивну везу

Код систем за означавање процене извора информације

Опис сазнања – презентовање прикупљених информација
Одговор на "златна питања криминалистике"

Уноси их об. службеник, а могу се упоредити са "кодом за руковање информацијама"

Означавање корисника информације (напомена: Треба да зна! Има право да зна!)

Код систем за означавање процене информације

Одговор на питање **Шта?** (на шта се извештај односи)

Код процене за унету информацију (посебно за сваку информацију)

Код процене за извор унете информације (посебно за сваки извор)

Ознака за датум прослеђивања извештаја

Слика бр. III-12: Пример обрасца оперативног извештаја са проценом извора и информације 4x4

На крају овог дела рада који се односи на бележење информација, можемо дати неколико смерница које су неопходне у вези са овом темом. Тако, приликом бележења информација треба се придржавати следећег:

- обезбедити да се информације евидентирају за полицијске сврхе (послове);
- обезбедити да се информације евидентирају у одговарајућем формату;
- обезбедити да се информације евидентирају сходно принципима квалитета: тачна, адекватна, релевантна и благовремена;
- обезбедити проверу како би се избегло дуплирање записа;
- обезбедите везу са већ постојећим информацијама.

У последњих неколико година, капацитети у вези са прикупљањем информација у свету, али и код нас, су доживели експлозивни раст. Томе је допринело коришћење свих расположивих извора информација (нарочито отворених извора), као и успостављање јавно-приватних партнерстава у оквиру полицијског рада. Нето ефекат свега тога је драматичан пораст капацитета за прикупљање информација. Проблем који настаје у поступку прикупљања информација, између осталог, односи се на недостатак метода за евалуацију резултата делатности, па се у таквој констелацији односа резултати и даље мере апсолутном количином прикупљених информација или на основу индивидуалне процене о важности појединих информација, без научног приступа, што није одрживо.

Међутим, иако су капацитети за прикупљање информација у експанзији, не треба трошити средства и ресурсе за прикупљање огромне количине информација, у нади да ће се открити скривени „бисери“ који се налазе унутар њих, већ кад год је то могуће, процес прикупљања информација треба да буде усмерен и вођен конкретним информационим потребама, односно *криминалистичко-обавештајним захтевима*. Дакле, криминалистичко-обавештајно прикупљање података треба да буде аналитички вођено, а не истраживачко у природи рада.⁶⁸⁵

1.3 Процена информација (*Evaluation*)

Вредност једног закључка је директно повезана са квалитетом информација које стоје иза тог закључка. Према томе, процена информација је битан елемент криминалистичко-обавештајног процеса. Процену треба спровести истовремено или одмах након прикупљања информација, како би се осигурало да се процена врши у контексту у којем је информација добијена. Поступак процене захтева посебно процену поузданости извора (провајдера информација), као и валидност и тачност информације.

Извор и информација морају бити процењени независно један од другог, те је стога и неопходно да службеник који сачињава извештај има основна знања о систему процене (евалуације).

Зависно од модела криминалистичко-обавештајне делатности, у полицијским организацијама су у употреби разни системи за процењивање извора и информације. Тако су у свету најчешће примењивани системи процене **4 x 4** (*четири пута четири*), али се појављују и системи процењивања **5 x 5** (*пет пута пет*), као и **6 x 6** (*шест пута шест*).

У практичној криминалистичко-обавештајној делатности су развијена *три основна принципа* који се односе на процену (евалуацију) информација:

---

⁶⁸⁵ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 152.

1. процена не сме бити под утицајем личних осећања, већ да се базира на основу професионалног суда;
2. процена извора информације мора бити спроведена независно од процене информације;
3. процена мора бити спроведена што је могуће ближе извору информације (односно, мора се обавити на месту где информација први пут улази у криминалистичко-обавештајни систем).⁶⁸⁶

Систем процене извора и информације ће у значајној мери одредити врсту деловања која треба да буде предузета на основу информације. Тако, у зависности од процене, оперативни одговор може бити предузет одмах, може бити настављен даљи рад и развијање информације, а и зависиће одлука од тога да ли ће се информација поделити са другима или се са информацијом неће тренутно ништа предузимати.⁶⁸⁷ Речју, пре подношења извештаја о прикупљеним информацијама, на унапред утврђен и структуриран начин, за извор и информацију се додељује *код* (или оцена), која, у зависности од ранга пружа даљем кориснику информацију о вредности, квалитету и поузданости. Стандардни извештаји садрже посебне одељке (колоне) за означавање процене извора и информација. Један извештај, у зависности од случаја, може имати више информација, те се у том случају свака третира и обрађује (процењује) одвојено. Једном службено кодирана информација задржава трајно свој код. Накнадно прикупљене информације, које могу довести у сумњу оригинални код информације појединачно се кодирају уз истицање везе са претходним извештајем, те се на тај начин ствара тачна слика и начин појављивања јасно приказује.

Усвајање и формализовање криминалистичко-обавештајног процеса са указивањем на веродостојност извора и информације, има одређених предности:

- њиме се истиче добар квалитет и веродостојност информације која је достојна даљег развоја или потенцијалне оперативне акције;
- таквим делатностима се у великој мери помаже у одређивању приоритета и давању даљих задатака. Ово може даље усмерити начин на који се оскудни ресурси усмеравају и експлоатишу ка потребним областима идентификованим у информацијама;
- њиме се олакшава пролазак информација ка кориснику (односно између два или више обавештајних службеника), те прималац може одмах проценити квалитет и кредибилитет информације која је иницијално евидентирана на другом месту;
- на тај начин се пружа могућност оперативним службеницима да изграде званичну платформу за покретање акције, тако што лако могу утврдити да ли је, или не, информација потврђена.⁶⁸⁸

⁶⁸⁶ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Front-line Law Enforcement*, New York, 2010, p. 25. Примарни извор јесте онај који има непосредна сазнања о догађају (присуствовао, посматрао и сл.). Секундарни извор може пружити информације са два пута удаљеније од примарног – тј. један посматрач инфомише другог, који онда преноси информације. Из искуства у криминалистичко-обавештајном раду, што су бројнији кораци између информације и извора, већа је могућност за грешке или изобличења информације (примедба аутора).

⁶⁸⁷ Можда је најбољи пример који осликава сврху процене извора и информација, а који је аутор овог рада добио од искусног обавештајца једне развијене европске полицијске организације, следећи (парафразирано): Многи службеници у полицијским организацијама се ослањају на чувену изреку „поклоњеном коњу се у уста (зубе) не гледа“ (мислећи на информације добијене из извора информација). Међутим, понекад је такав поклоњени коњ управо „Тројански коњ“!

⁶⁸⁸ **Law Enforcement Department of the OSCE – Mission to Serbia**, тренинг материјали за курс криминалистичко-обавештајне делатности, Trainer Guide (Police Service School), *Lesson #2: Intelligence Cycle*, 2005.

У наставку текста, биће приказани системи за процену извора и информације који се најчешће користе у криминалистичко-обавештајној делатности, са информацијама о значењима симбола (кодова) у вредносним означавањима.

1.3.1 Систем процене 4 x 4

Традиционални систем вредновања извора и информације у криминалистичко-обавештајној делатности, заснован је на систему процене 4x4 (*четири пута четири*). Овај систем се већ више година користи у процени извора и информација најчешће у Европи. Овај систем процене је у званичној употреби за кодирање извора и информације у полицијској организацији (пре свега у криминалистичко-обавештајној служби) Републике Србије. У већини земаља, овакав начин процене је првобитно одрађиван ручно кроз систем формулара на папиру (писаном извештају), да би касније био компјутеризован.

Као што смо претходно назначили, систем процене се састоји од кодова за процену извора (*Табела III-1*) и кодова за процену информација (*Табела III-2*).

Процена извора информације подразумева процену квалитета самог извора информације, а са становишта његове веродостојности, квалитета, поузданости и посебно даље употребљивости.

Систем процене 4 x 4 разврстава изворе информација у четири категорије и с обзиром на то, за сваку категорију извора одређује *словни (најчешће абецедни) код*:

- **A** – поуздан;⁶⁸⁹
- **B** – обично поуздан;⁶⁹⁰
- **C** – обично непоуздан;⁶⁹¹
- **X** – не може се проценити;⁶⁹²

Код	Рејтинг	Објашњење
A	поуздан	Нема сумње у аутентичност, поузданост, интегритет, способност/компетентност; Историја извора са потпуном поузданошћу;

⁶⁸⁹ Овај код се може доделити извору у којег не постоји никаква сумња у поузданост. То је случај, на пример, са полицијским службеником, цариником, званичним представником одређене организације и сл. Оперативна веза (сарадник и информатор) никада не може бити класификован кодом "A" извора.

⁶⁹⁰ Обично се користи када је извор познат службенику који процењује извор. Ова оцена се углавном користи за класификацију "регистрованих" оперативних веза који су са руководиоцем оперативне везе (хендлером) већ изградили одређени однос, те су временом зарадили своју "B" класификацију. Међутим, не треба претпостављати да ће управо из разлога што је извор класификован као "B" информације од њега бити класификоване као „1“ или „2“.

⁶⁹¹ Код означава извора који се у прошлости показао као непоуздан у већини случајева. Ту можемо поставити питање: Зашто уопште пишемо извештај са информацијама таквог извора? У том случају, основ за рад је чињеница да овај извор није у потпуности изгубило поверење обавештајних службеника, и самим тим што је непоуздан не значи да информације нису тачне.

⁶⁹² У овом случају морамо дати објашњење да овај извор, иако се не може проценити, не значи да је непоуздан. Ово је случај када извор даје први пут информацију, када је почетак односа са оперативном везом и сл. Користи се ради провере и стварање слике о извору. Са овим кодом, извор може бити класификован у краћем или дужем временском периоду, што ће зависити искључиво од њега (извора). Када се стекну одређени услови да извор са кодом "X" пребацимо у код "B", то ће се урадити уз сагласност супервизора или контролора (када је у питању оперативна веза).

B	обично поуздан	Извор од кога је добијена информација се у већини случајева доказао као поуздан;
C	обично непоуздан	Извор од кога је добијена информација у већини се случајева доказао као непоуздан;
X	не може се проценити извор	Поузданост се не може проценити/просудити;

Табела III-1: Процена извора - систем 4x4 (обрада аутора)

Да би информација била задржана у криминалистичко-обавештајном систему, треба да буде процењена и означена кодом поверљивости пре уноса у систем. Процена информације је веома битна у овом процесу, с обзиром да у криминалистичко-обавештајну службу пристигне велики број информација које садрже разне наводе.

Свакако да је информација продукт одређеног извора, међутим, као што смо навели у принципима за процену, поступак процене информације треба посматрати независно од извора.

Систем процене 4 x 4 разврстава информације у четири категорије, и с обзиром на то, за сваку категорију информације одређује **бројчани код**:

- **1** – тачна без сумње;⁶⁹³
- **2** – информација позната извору;⁶⁹⁴
- **3** – информација није лично позната извору;⁶⁹⁵
- **4** – не може се проценити;⁶⁹⁶

Код	Рејтинг	Објашњење
1	тачна без сумње	Нема сумње у тачност/аутентичност информације;

⁶⁹³ Ово је случај са информацијом у чију тачност/аутентичност нема сумње - која је добијена од професионалног или компетентног извора.

⁶⁹⁴ Генерално, код „2“ се може доделити информацији „из прве руке“, односно очевицу догађаја. Међутим, да би били потпуно сигурни у одређивање ове вредности, извору морамо поставити питања која ће нам помоћи у процени:

- Да ли је извор био лично присутан догађају?
- Да ли је догађај посматрао лично или путем другог канала (система надзора и сл.)?
- Да ли је непосредно чуо на месту догађаја, или је чуо телефоном, прочитао, чуо од другог и сл.?

Ово су нека од питања која треба да буду постављена извору и узети у обзир приликом процене информације.

⁶⁹⁵ Ово је класификација за информације које нису лично познате извору (на пример, то је случај када извор пружа информацију која њему није позната или за коју нема претходно знање или разумевање, али је све једно пружа. Таква информација је у контексту осталих информација које су прикупљене сасвим логична и поклапа се (слаже се) са њима.

⁶⁹⁶ Случај када информацију не можемо проценити (на пример, када није лично позната извору и не може се независно од тога поткрепити) не значи да информацију не треба узети у обзир. У том случају, класификација „4“ се може узети као сазнање о одређеном догађају (случај „прича се по граду“). Оваквим поступањем информацију не елиминишемо, јер се у пракси показало да у одређеним случајевима такве информације имају вредност исту као и класификација „B-1“ или „B-2“.

2	информација позната извору	Информација је лично позната извору, али није лично позната службенику који је предаје; Сама је себи логична; Поклапа/слаже се са осталим информацијама о предмету;
3	информација није лично позната извору	Информација није лично позната извору, али је поткрепљена/потврђена од осталих информација које су већ регистроване;
4	не може се проценити информација	Информација која није лично позната извору и не може се независно поткрепити/потврдити;

Табела III-2: Процена информације - систем 4x4 (обрада аутора)

На пример, ако у формулару за унос информација (тзв. криминалистичко-обавештајном извештају), а након уноса информације добијене од одређеног извора, у рубрици за унос кодова за процену извора и рубрици за процену информације унесемо код „B2“, то ће значити да је извор информације обично поуздан (пример – регистрована оперативна веза: сарадник или информатор) и да је информација позната извору (тј. да је информација лично позната извору и да се поклапа са свим расположивим и утврђеним информацијама).

1.3.2 Систем процене 5 x 5

Поред традиционалног, претходно описаног система за процену извора и информације, у праксама одређених криминалистичко-обавештајних модела развијен је и систем процене 5 x 5 (*пет пута пет*). Овај систем почива на истим садржајима као и претходни систем, са извесним променама које се тичу обима кодних ознака. Главна разлика се састоји у томе да је додат и пети код за класификацију – процењивање извора и информације. Овај систем је познат у ширим научним, али и стручним круговима, с обзиром да се ради о систему за евалуацију извора и информација у националном криминалистичко-обавештајном моделу у Великој Британији – NIM.⁶⁹⁷

Систем процене 5 x 5 разврстава изворе информација у пет категорија, и с обзиром на то, за сваку категорију извора одређује **словни код** (Табела III-3):

Код	Рејтинг	Објашњење
A	увек поуздан	Нема сумње у аутентичност, поузданост и компетентност; Информације које су испоручене у прошлости показале су да је извор поуздан у свим случајевима;
B	углавном поуздан	Извор од кога је добијена информација се у прошлости у већини случајева доказао као поуздан;

⁶⁹⁷ Систем за процену извора и информација у Великој Британији (NIM модел) почива на класификацији 5x5x5. Ово значи, да је поред кодова за оцену квалитета извора и информације, придодата и трећа вредносна скала која представља кодове за руковање (дистрибуцију и коришћење) информација – познату као хендлинг кодови (*Handling Codes*). Више о кодовима за руковање информацијама биће у наставку овог дела, као и у *петом делу* рада у којем ће бити обрађени компаративни прикази криминалистичко-обавештајних модела.

C	понекад поуздан	Поједине информације добијене од извора су понекад биле поуздане, а понекад непоуздане;
D	непоуздан	Информације добијене од овог извора су у прошлости показале да је извор непоуздан;
E	неиспитан извор	Не може се проценити извор информације;

Табела III-3: Процена извора - систем 5x5 (обрада аутора)⁶⁹⁸

Систем процене 5 x 5 разврстава информације у пет категорија, и с обзиром на то, за сваку категорију информације одређује **бројчани код** (Табела III-4):

Код	Рејтинг	Објашњење
1	тачна без сумње	Нема сумње у тачност/аутентичност информације;
2	информација позната извору	Информација је лично позната извору, али није лично позната службенику који је предаје ("из друге руке"); Поклапа/слаже се са осталим информацијама о предмету;
3	информација није лично позната извору	Информација није лично позната извору, али је поткрепљена/потврђена од осталих информација које су већ регистроване;
4	не може се проценити информација	Поузданост ових информација се не може проценити или потврдити;
5	постоји сумња о неистинитости	Сумња се да је информација неистинита/лажна;

Табела III-4: Процена информације - систем 5x5 (обрада аутора)⁶⁹⁹

1.3.3 Систем процене 6 x 6

Прегледом литературе указали смо да постоји неколико формализованих система који се користе у криминалистичко-обавештајној функцији широм света приликом процене информација за криминалистичко-обавештајни рад. До сада смо приказали два система који су у употреби у већини полицијских организација. Следећи систем који заузима значајно место у функцији криминалистичко-обавештајног процеса јесте систем процене 6 x 6 (*шест пута шест*).

⁶⁹⁸ Извор података; **ACPO – Association of Chief Police Officers** by the National Centre for Policing Excellence, *Practice Advice Introduction to Intelligence-Led Policing*, UK, 2007, p. 28.

⁶⁹⁹ *Ibid*, p. 29.

Овај систем је вероватно најпознатији, с обзиром да се ради о *Адмиралити систему (Admiralty System)*, као НАТО систем за процену.⁷⁰⁰

Према обиму и садржини вредносних кодова, овај систем представља комплекснији и најобимнији систем. Сама чињеница да има шест категорија за процену поузданости извора, те шест категорија за процену квалитета информације, говори у прилог комплексности, односно могућности вишезначног вредновања.

Систем процене 6 x 6 разврстава изворе информација у шест категорија, и с обзиром на то, за сваку категорију извора одређује **словни код** (Табела III-5):

Код	Рејтинг	Објашњење
A	потпуно поуздан	Нема сумње у аутентичност, поузданост, интегритет, способност/компетентност; Историја извора са потпуном поузданошћу;
B	обично (понајвише) поуздан	Нека сумња у аутентичност, поузданост, интегритет или способност/компетентност (једна тачка од наведених); Историја опште поузданости;
C	прилично (сношљиво) поуздан	Сумња у погледу аутентичности, поузданости, интегритета, компетентности (две или више од наведених); Историја периодичне поузданости;
D	обично (понајвише) непоуздан	Одређена сумња у аутентичност, поузданост, интегритет, способност/компетентност; Историја повремене поузданости;
E	непоуздан	Сигурност у погледу недостатка аутентичности, поузданости, интегритета и способности/компетентности; Историја непоузданости;
F	не може се проценити	Не може се проценити/просудити извор;

Табела III-5: Процена извора - систем бхб (обрада аутора)

Систем процене 6 x 6 разврстава информације у шест категорија, и с обзиром на то, за сваку категорију информације одређује **бројчани код** (Табела III-6):

Код	Рејтинг	Објашњење
1	потврђена	Потврђена од стране осталих независних извора; Сама по себи логична; Слаже/поклапа се са осталим информацијама о предмету;
2	вероватно истинита	Није потврђена независно од осталих извора; Сама по себи логична; Слаже/поклапа се са осталим информацијама о предмету;
3	могуће (евентуално) истинита	Није потврђена; Разумно логична сама по себи; Слаже се мало/делимично са осталим информацијама о предмету;

⁷⁰⁰ Адмиралити систем (Admiralty System), у широј јавности је познат као НАТО систем, с обзиром да се користи за процену извора и информација у НАТО чланицама. Више о овом систему се може видети у: www.en.wikipedia.org/wiki/Admiralty_code

4	сумњиво (неуверљиво) истинита	Није потврђена; Није нелогична; Није вероватна у време пријема, иако је могућа;
5	невероватна	Постоји потврда супротног; Нелогична сама по себи; У супротности са осталим информацијама о предмету;
6	не може се проценити	Не може се проценити/просудити информација;

Табела III-6: Процена информације - систем бхб (обрада аутора)

1.3.4 Безбедносна класификација информација

Информације које се задржавају у базама криминалистичко-обавештајне делатности се класификују ознакама безбедности, у циљу заштите извора информације, истраге, али такође и у циљу заштите појединачних права и слобода грађана. Безбедносна класификација, такође, указује на потребу давања одобрења од агенције (која је евидентирала информацију) пре прослеђивања лицима изван агенције.

Једном додељена безбедносна класификација информација није констатна, односно подложна је промени, у зависности од фактора који могу утицати на безбедносну класификацију, додељену таквим документима (на пример, протока времена, да ли је истрага закључена итд.).

Документа унутар криминалистичко-обавештајних досијеа треба преиспитивати на сталној/константној основи, како би се утврдило да ли је потребан већи или мањи степен сигурности (односно безбедности) докумената, те да би се осигурало да су информације достављене тек онда када је то и прикладно.

Из овога можемо закључити да се безбедносна класификација информација рангира одређеном ознаком (или кодом), који може бити степенован већим или мањим степеном безбедности.

У безбедносним службама је у употреби различо означавање безбедности информација, али се, без обзира на то, такве класификације могу означити једним од четири најчешћа нивоа заштите:

1. **безбедносни ниво – Осетљиво** (*Classification level: Sensitive*) – обухвата информације које се односе на значајне криминалне активности, које су тренутно под криминалистичком истрагом, затим добијене информације од информатора, као и криминалистичко-обавештајне извештаје који захтевају строге критеријуме за прослеђивање;
2. **безбедносни ниво – Поверљиво** (*Classification level: Confidential*) – обухвата криминалистичко-обавештајне извештаје који нису означени као најосетљивији, те информације добијене од других извора који нису класификовани као осетљиви и користе се само за потребе агенција за спровођење закона;
3. **безбедносни ниво – Ограничено** (*Classification level: Restricted*) – криминалистичко-обавештајни извештаји који су у ранијем периоду били класификовани већим нивоом безбедносне класификације, али потреба за таквим нивоом више не постоји, као и информације које нису поверљиве, сачињене за или од агенција за спровођење закона;

4. **безбедносни ниво – Некласификовано** (*Classification level: Unclassified*) – остале информације на које у свом изворном облику јавност има дозвољен приступ (тј. јавне евиденције), као и информације за медије (тј. медијски извештаји).⁷⁰¹

Такође, поред оваквих безбедносних класификација, у свету су у широкој употреби и следеће ознаке поверљивости информација и докумената:

- **Top Secret** (*Строго поверљиво*)
- **Secret** (*Тајна*)
- **Restricted** (*Ограничено*)
- **Confidential** (*Поверљиво*)

Код нас, Законом о тајности података,⁷⁰² дефинисан је појам *тајни податак*, који се односи на податак од интереса за Републику Србију који је законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеном у складу са законом, одређен и означен одређеним степеном тајности.⁷⁰³ Одређивање тајних података је поступак којим се податак, у складу са законом одређује као тајни и за који се утврђује степен и рок тајности.⁷⁰⁴ У смислу наведеног закона, означавање степена тајности је означавање тајног податка следећим ознакама:

- „**Државна тајна**“: овом ознаком се одређује податак ради спречавања настанка неотклоњиве штете по интересе Републике Србије;
- „**Строго поверљиво**“: овом ознаком се одређује податак ради спречавања настанка тешке штете по интересе Републике Србије;
- „**Поверљиво**“: овом ознаком се одређује податак ради спречавања настанка штете по интересе Републике Србије;
- „**Интерно**“: овом ознаком се одређује податак ради спречавања настанка штете за рад, односно обављање задатака и послова органа јавне власти који их је одредио;⁷⁰⁵

Ради прегледности и поређења ознака безбедности класификованих информација уобичајених у свету и оних предвиђених Законом о тајности података, на *Слици III-13* смо извршили компарацију ових безбедносних класификација.

---

⁷⁰¹ Наведено према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, pp. 83-84.

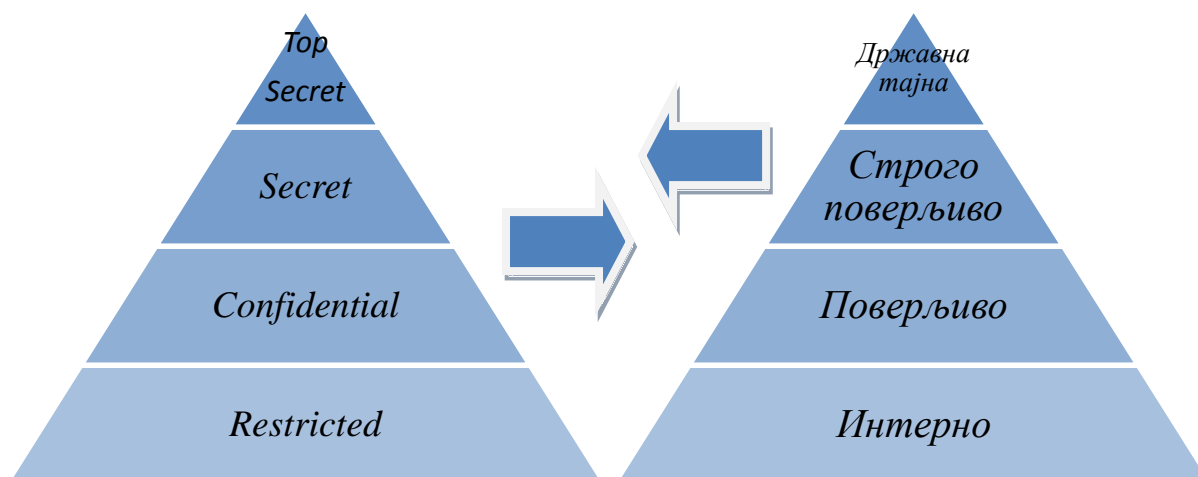
⁷⁰² **Закон о тајности података** („Службени гласник РС“, бр. 104/2009). Овим законом уређује се јединствен систем одређивања и заштите тајних података који су од интереса за националну и јавну безбедност, одбрану, унутрашње и спољне послове Републике Србије, заштите страних тајних података, приступ тајним подацима и престанак њихове тајности, надлежност органа и надзор над спровођењем овог закона, као и одговорност за неизвршавање обавеза из овог закона и друга питања од значаја за заштиту тајности података.

⁷⁰³ Члан 2 став 2 Закона о тајности података;

⁷⁰⁴ Члан 2 став 5 Закона о тајности података; Рок трајности података је такође одређен, те у том смислу тајност података престаје:

- Датумом утврђеним у документу у коме је садржан тајни податак;
- Наступањем одређеног догађаја утврђеном у документу у коме је садржан тајни податак;
- Истеком законом одређеног рока;
- Опозивом тајности;
- Ако је податак учињен доступним јавности.

⁷⁰⁵ Члан 14 Закона о тајности података;

Слика III-13: *Компарација безбедносних класификационих ознака у свету и код нас (интерпретација аутора)*

1.3.5 Кодови за руковање информацијама (*Handling Codes*)

Пре него што криминалистичко-обавештајни процес буде завршен, важно је да након процена поузданости извора и квалитета информација, примаоцу буде дата смерница о томе шта могу да ураде са криминалистичко-обавештајним информацијама. Ово може бити урађено додељивањем безбедносне класификације извештаја (на пример, тајна, поверљиво, ограничено), али чешће доделом кодова за руковање информацијама, који у себи садржи низ дозвола или ограничења која одређују ко има право или потребу да му буде омогућен приступ.

Кодови за руковање информацијама (*Handling Codes*), су дизајнирани да помогну криминалистичко-обавештајној јединици у доношењу одлука, односно када постоји ризик да ли ће се криминалистичко-обавештајна информација прослеђивати или не, и ако је тако – коме. Кодови пружају јасноћу приликом комуникације путем криминалистичко-обавештајних информација са другима. Бележењем (уносом) кодова за руковање, јасно се наводе услови које треба испутнити када се означена информација дистрибуира ка другим странкама. Овим се даје одговор на питање: *Где ће криминалистичко-обавештајни производи отићи?*

Кодови за руковање информацијама се по много чему разликују од уобичајених процена, те само посебно обучени службеници (на пример, они у криминалистичко-обавештајним јединицама) треба да их примењују. Поједини службеници су посебно овлашћени за означавање ових кодова у активностима дисеминације криминалистичко-обавештајних информација ка другим службама или организацијама. Такве особе су у ситуацији да правилно доносе одлуке, с обзиром да имају преглед и осталих информација које су релевантне за дисеминацију ових производа.

Кодови за руковање информацијама су производи најбоље праксе у развијеним моделима криминалистичко-обавештајне делатности (какви су национални криминалистичко-обавештајни модел Велике Британије – NIM, као и европски криминалистичко-обавештајни модел – ЕСИМ).

Модел криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији нема формализовани систем са кодовима за руковање информацијама, иако према савременим тенденцијама развоја криминала и англти-криминалне делатности, МУП Републике Србије има изграђене партнерске односе, како са јавно-приватним сектором унутар земље, тако и са полицијским организацијама (других држава, међународних

организација и сл.), и свакодневно врши размену информација. Ово за последицу може имати то да информација не стигне ономе ко треба да има право на њу, већ и да се иста употреби (или злоупотреби) на начин који би могао угрозити читав процес и довео у питање безбедност извора или целу истрагу.

Кодови за руковање информацијама се уобичајено означавају словном или бројном ознаком, док у одређеним случајевима може бити и комбинација словне и бројне ознаке (нрп. Н1; Н2; Н3...). Пример кодова за руковање информацијама је дат у Табели III-7:⁷⁰⁶

<i>Handling Codes</i>	<i>Опис садржаја (дозволе и ограничења)</i>
1	Ширење дозвољено у агенцијама за спровођење закона у земљи порекла информације;
2	Ширење дозвољено другим националним агенцијама (на пример, агенцији за ваздухопловну безбедност и сл.) ;
3	Ширење дозвољено Међународним агенцијама за спровођење закона (или другим националним полицијским организацијама) ;
4	Ширење само у оквиру агенције из које потиче информација (на пример, унутар криминалистичко-обавештајне службе);
5	Дозвола ширења, али под условима да пријемна агенција поштује постављене услове;

Табела III-7: Кодови за руковање информацијама – Handling Codes
(обрада аутора)

Ови кодови се обично означавају у одређеним рубрикама криминалистичко-обавештајног извештаја, поред већ означених кодова за процену поузданости извора и квалитета информације (Слика III-14).

⁷⁰⁶ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 28. Детаљна обавештења о кодовима за руковање информацијама, са детаљним описом ограничења и дозвола, се могу пронаћи у: **National Policing Improvement Agency – NPIA**, *Guidance on the Management of Police Information – Second Edition*, (produced on behalf of the Association of Chief Police Officers – ASPO), UK, 2010, pp. 119-149.

5x5x5 Information Intelligence Report Form A

ORGANISATION AND OFFICER		DATE/TIME OF REPORT	
INFORMATION/INTELLIGENCE SOURCE/INTELLIGENCE SOURCE REF NO. (ISR)		REPORT URN	
SOURCE AND INFORMATION/INTELLIGENCE EVALUATION TO BE COMPLETED BY SUBMITTING OFFICER			
SOURCE EVALUATION	A Always Reliable	B Mostly Reliable	C Sometimes Reliable
INFORMATION/INTELLIGENCE EVALUATION	1 Known to be true without reservation	2 Known personally to the source but not to the person reporting	3 Not known personally to the source but corroborated
	D Unreliable	E Untested Source	4 Cannot be judged
	5 Suspected to be false		
REPORT			
PERSON RECORD:		DoB:	NIB CRO:
OPERATION NAME/NUMBER:			S I H
INTELLIGENCE UNIT ONLY			
HANDLING CODE	1	2	3
To be completed by the evaluator on receipt and prior to entry onto the intelligence system.	Default: Permits dissemination within the UK Police Service and to other law enforcement agencies as specified.	Permits dissemination to UK non-prosecuting parties.	Permits dissemination to (non EU) foreign law enforcement agencies.
To be reviewed on dissemination.	[See guidance]	[Conditions apply, see guidance]	[Conditions apply, see guidance]
	☐	☐	☐
		4	5
		Permits dissemination within originating force/agency only; specify reasons and internal recipient(s). Review period must be set.	Permits dissemination but receiving agency to observe conditions as specified.
		[See guidance]	[See guidance on risk assessment]
		☐	☐
5x5x5 REVIEWED BY:		CROSS-REF URN:	TIME/DATE OF REVIEW:

место у извештају за означавање кодова

ознаке за Handling Codes са описаним садржајем

Слика III-14: Криминалистичко-обавештајни извештај са означеним колонама за унос кодова евалуације и Handling Codes⁷⁰⁷

На овај начин, кодови за руковање информацијама се могу додати на кодове за процену извора и информације. Тако да ће се ознака у криминалистичко-обавештајном извештају „**B2-4**“ превести као: „**B**“ – извор од којег је добијена информација се у већини случајева показао као поуздан; „**2**“ – информација је лично позната извору, али није лично позната службенику који је преноси; „**4**“ – дељење унутар агенције из које потиче информација.

У том смислу, када је криминалистичко-обавештајни производ достављен, следи да, ако производ садржи било коју информацију која је означена као "тајна", онда ће цео документ имати ово заштитно обележје. Исто тако, ако је било која ставка из производа означена са кодом за руковање информацијама „*кодом 4*“, онда ће читав производ имати ту забрану.⁷⁰⁸

⁷⁰⁷ Модел обрасца приказаног на слици представља криминалистичко-обавештајни извештај у националном криминалистичко-обавештајном моделу у Великој Британији са проценом 5x5x5. Више о овом моделу и систему процене биће приказано у петом делу рада.

⁷⁰⁸ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 28.

1.4 Сређивање (обрађивање) информација

Као и претходни елементи криминалистичко-обавештајног процеса, сређивање информација је веома значајан и осетљив посао. Основни циљ ових активности јесте пренос прикупљених информација у систем за складиштење информација (или криминалистичко-обавештајних информација) у структурираном формату, који омогућава брз и прецизан приступ – тзв. криминалистичко-обавештајни систем.

Како многи истичу, од развоја традиционалног обавештајног процеса, овај под-процес (сређивање информација) је доживео највећи прогрес. То је сасвим и логично, с обзиром да су савремена компјутеризација и програмирање заузели кључно место у формирању база података, претраживању и укрштању свих доступних информација на веома различите начине.⁷⁰⁹ Управо је то пружило могућност савременим криминалистичко-обавештајним службама да више него раније решавају веома комплексне случајеве.

Значај овог дела процеса јесте у томе што се „просејавају“ информације, па тако се оне без користи, нетачне и сл., одвајају, а остале се уређују и распоређују како би се успоставио однос или веза са осталим ускладиштеним информацијама. Такође, приликом ове делатности, могу се уочити криминалистичко-обавештајне празнине, што води ка давању криминалистичко-обавештајних захтева ради попуњавања информационог дефицита, а ово даљој селекцији и организовању прикупљања додатних информација.

Сређивање информација не би било могуће без претходно успостављене организације складиштења информација у базе података. Тако, информације могу бити организоване према одређеним категоријама (као што су појединци, организације, фирме, криминалне групе), али и према одређеној врсти криминалне делатности (тероризам, трговина дрогом и сл.) где је од посебне важности организација на основу начина извршења (*modus operandi*), средства извршења (*instrumentarium operandi*), *locus operandi*, *radius operandi*, *tempus operandi* и др. Управо овај начин сређивања информација може означити оне критичне криминалистичко-обавештајне празнине и условити даље напоре ка прикупљању информација.

У наставку овог дела, биће речи о формирању и вођењу криминалистичко-обавештајних датотека (досијеа), врстама досијеа, као и о смерницама које омогућавају професионално функционисање и остваривање криминалистичко-обавештајних функција.

1.4.1 Криминалистичко-обавештајна датотека - смернице

Криминалистичко-обавештајна датотека се може дефинисати као информације које су у оквиру криминалистичко-обавештајне делатности прикупљене, обрађене и ускладиштене у криминалистичко-обавештајној бази података, а које могу бити подељене

---

⁷⁰⁹ Раније, у периоду седамдесетих и почетком осамдесетих година, криминалистичко-обавештајна досијеа – евиденције у полицијским јединицама су се сматрале својеврсним складиштима за имена криминалаца. Оне су се састојале од азбучних картица на којима су се налазила имена и бројеви разних случајева, са могућом везом са неким надимком или врстом криминалне активности. Фактички, те азбучне картице биле су основни алат обавештајних официра и аналитичара. Технологија рада се састојала у мешању и премештању картице са циљем да се пронађу какве логичне шеме криминалне делатности или пак какви трагови у истрагама. Ипак, чак и у данашње време, добре криминалистичко-обавештајне јединице имају начина да мере и процењују сигурност, вредност и тачност података који се налазе на картицама. Наведено према: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 162.

у оквиру агенција за примену закона, али и других јавно-приватних партнера, а све у циљу спречавања и контроле криминалне делатности.⁷¹⁰

Криминалистичко-обавештајна јединица за примену закона (*Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU*, у даљем тексту: *LEIU*),⁷¹¹ у упутству о криминалистичко-обавештајним досијеима даје смернице о успостављању овакве базе података. Смернице су успостављене да обезбеде формирање базе података криминалистичко-обавештајне јединице која ће омогућити њено функционисање у задовољавању потреба агенције у обављању својих активности за заштиту јавности и контролу криминалних делатности.

Ови стандарди су дизајнирани да донесу равноправност између слобода и права грађана и потреба полицијске организације за прикупљање и дистрибуцију криминалистичко-обавештајних информација о лицима и криминалним организацијама које могу бити учесници у криминалним операцијама.

Према *LEIU*, криминалистичко-обавештајни досије се састоји од ускладиштених информација о активностима и удружењима:

1. Појединаца за које:

- постоји (одређени степен) сумња да су умешана у планирање, организовање, финансирање или извршење криминалних активности, или
- постоји (одређени степен) сумња да су умешани у криминалне активности са познатим криминалцима или онима за које постоји сумња да представљају криминалне личности;

2. Организације, фирме, групе за које:

- постоји (одређени степен) сумња у тренутну умешаност или сумња да су укључена у планирање, организовање, финансирање или извршење криминалних активности, или
- постоји (одређени степен) сумња да послују, контролишу, финансирају или су се инфилтрирали са познатим криминалним лицима (или оне за које постоји сумња да то представљају), са циљем криминалног деловања.⁷¹²

Само информације о криминалним радњама које испуњавају наведене критеријуме за складиштење, треба да се чувају у криминалистичко-обавештајној бази података.⁷¹³

У зависности од величине агенције, њене функције, ресурса које има на располагању, приоритета у раду и др., критеријуми за организовање досијеа не могу бити константни. Тако, у раду криминалистичко-обавештајне јединице постоје следеће врсте досијеа:

1. **досије са сталним статусом** – информације које се односе на појединца, организацију, фирму или групу за које постоји сумња у умешаност у планирање,

---

⁷¹⁰ Упореди са: **University of Colorado Denver - Police Department**, *Criminal Intelligence and Intelligence Gathering*, USA (Colorado), 2012, р. 2. **Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU**, *Criminal Intelligence File Guidelines*, USA, 2002, Chapter I.

⁷¹¹ **Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU**, *Criminal Intelligence File Guidelines*, USA, 2002, Chapter I. Доступно на интернет адреси: www.it.ojp.gov/documents/LEIU_Crim_Intell_File_Guidelines.pdf (приступ од 27.02.2013.). Више о организацији се може видети на званичном интернет сајту: www.leiu.org

⁷¹² *Ibid*, Chapter I

⁷¹³ У вези са овим, потребно је нагласити да материјал који је неопходно искључити из ових база података, обухвата:

- информације о појединцу или групи само на основу тога што дати појединац или група подржава непопуларне ствари (нпр., узроке одређених претњи и сл.);
- информације о појединцу или групи само на основу њихове етничке позадине;
- информације о појединцу или групи само на основу верске или политичке припадности;
- информације о појединцу или групи само на основу њихових личних навика (не-криминалних). Тако према: **Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU**, *Criminal Intelligence File Guidelines*, USA, 2002, Chapter I.

организовање, финансирање или извршење кривичних дела.⁷¹⁴ Период чувања таквих досијеа треба да буде најмање пет година, након чега се врши процена о томе да ли информација треба остати у бази или не.

2. **досије са привременим статусом** – обухватају информације које не испуњавају критеријуме за трајно складиштење, али може да буде од значаја за истрагу која укључује једну од претходно наведених категорија (за досије са сталним статусом). За ове категорије информација се препоручује задржавање до једне године, осим постојања *убедљивог разлога*⁷¹⁵ који може продужити овај временски период. Појединцу, организацији, фирми или групи, може бити додељен привремени статус у следећим случајевима:

- а) *предмет/ентитет је у процесу идентификације* – (иако постоји сумња да се баве криминалним активностима) нема познатих материјалних/личних доказа, идентификационих чињеница или других карактеристичких детаља на располагању;
- б) *учешће је под знаком питања* – појединац, организација, фирма или група (без тренутних извештаја о криминалним активностима), се повезује са познатим криминалцима са сумњом о заједничком удруживању у незаконите активности; појединац, организација, фирма или група (без тренутних извештаја о криминалним активностима), има историју кажњивог понашања и тренутне околности које су регистроване указују на могућност поновне криминалне активности;
- с) *поузданост/валидност је непозната* – поузданост извора и валидност информације се не може утврдити у време пријема, међутим, информација има изгледа да буде значајна и заслужује привремено складиштење док се покушава да направи верификација.⁷¹⁶

3. **радни досије** – обухватају информације које су у тренутној фази процењивања од стране обавештајних службеника, а које нису смештене у стални или привремени досије. Радни досије представља место у које пристижу новопримљене „сирове“ информације. Период чувања информација у овој организационој категорији износи од 60 до 90 дана.

Пут уноса на *Шеми III-1*, представља визуелни приказ одређених фактора које треба узети у обзир пре уласка (односно уноса) информације у криминалистичко-обавештајни систем, односно датотеке. Приказана шема представља пут ка професионалном задржавању информација у наведеним датотекама, а кроз поштовање уставних гаранција о слободама и правима грађана.

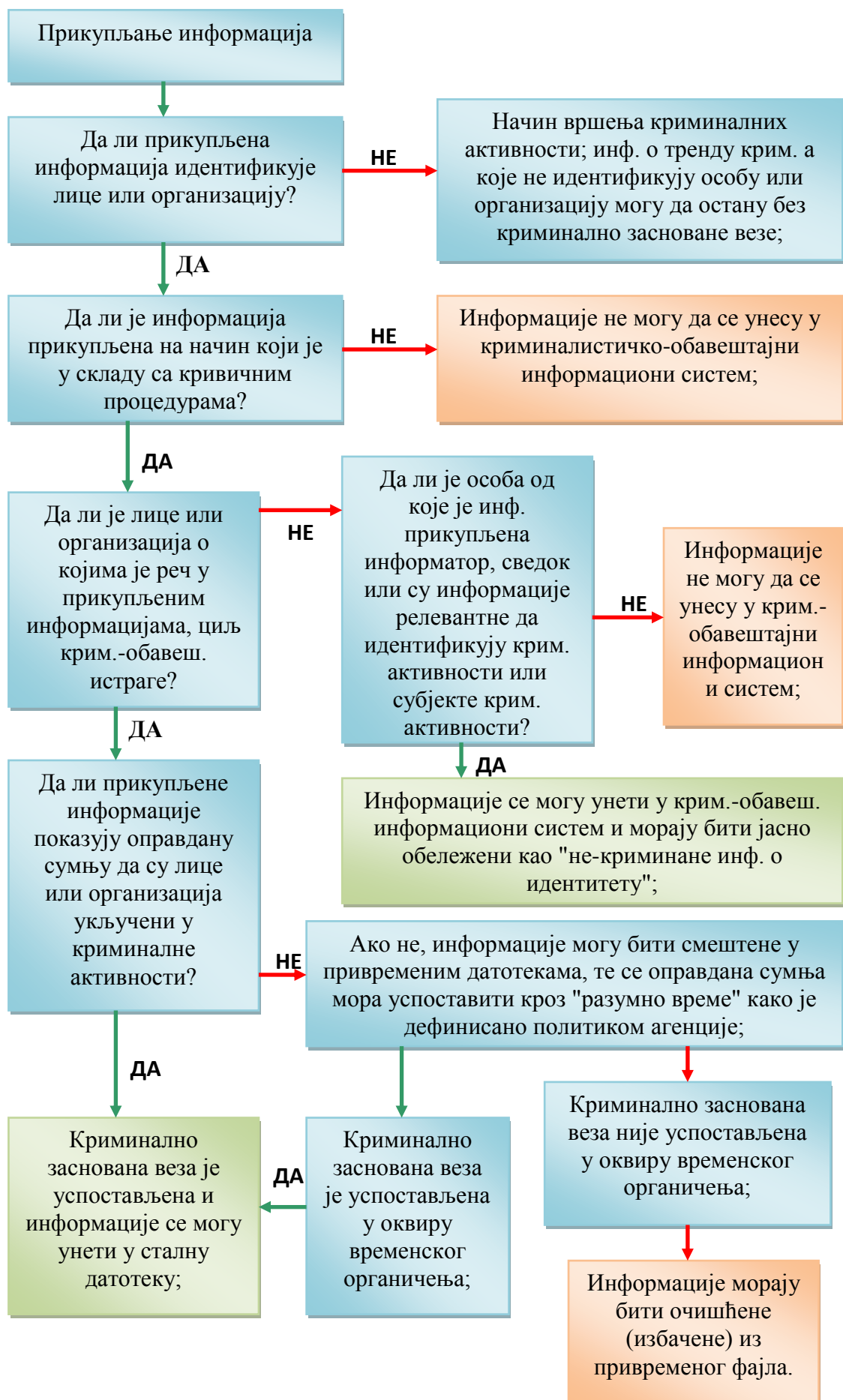
---

⁷¹⁴ Према позитивној енумерацији LEIU, ова досијеа обухватају идентификоване који су осумњичени за извршење једног или више следећих кривичних дела: трговина или производња дрога; незаконито коцкање; прање новца; изнуде; дечија порнографија; инфилтрација у легитимне послове зарад незаконите сврхе; корупција; тешки криминал (укључујући убиства, сексуално злостављање, тешке крађе, отмице и сл.); производња, коришћење и поседовање експлозивних направа за незаконите потребе; озбиљне претње (јавним функционерима или приватним лицима). *Ibid.*

⁷¹⁵ То је случај, на пример, када постоји више информација које указују на извршено кривично дело, али потребан је временски период дужи од једне године да се кривично дело расветли и идентификује осумњичени. Током овог периода, треба уложити напор да се идентификује предмет/ентитет или потврди информација како би се одредило њен коначни статус. У случају складиштења информације у привремени досије, а након протеча од једне године и не постојања убедљивог разлога, информација треба да буде уклоњена.

⁷¹⁶ *Ibid.*, Chapter IV.

Шема III-1: Стабло (пут) уноса криминалистичко-обавештајних записа⁷¹⁷

⁷¹⁷ Извор: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 152.

Како би се претходно наведени критеријуми спровели, информације које се чувају у криминалистичко-обавештајним досијеима треба да прођу детаљан преглед и усклађивање са дефинисаним смерницама и политиком агенције за прикупљање информација пре њиховог уноса у базу. Такође, значајан чинилац у доношењу одлука о статусу информације јесте процес евалуације извора и информације, као и процес класификације саме информације.

Ускладиштене информације у криминалистичко-обавештајним датотекама треба периодично прегледати, ради евентуалне прекласификације или пречишћавања, а са циљем да се: осигура прецизност, тачност и релевантност фајлова у складу са потребама агенције; заштите лична права појединаца; осигура да је безбедносна класификација остала одговарајућа.⁷¹⁸ Да би се обезбедио доследан и систематски преглед као и пречишћавање досијеа, агенције треба да развију одређене критеријуме и распореде за ове активности.⁷¹⁹

Неопходно је да се функционисање, правила рада и поступање са криминалистичко-обавештајним досијеима прецизно регулишу одређеним подзаконским актима, као што су правилници или инструкције, како би наведени послови били квалитетно обављани. То нас опет доводи на почетак овог разматрања о криминалистичко-обавештајним датотекама, а то је неопходност формулисања професионалних стандарда и смерница, којима ће се омогућити професионално и етичко функционисање агенције.

У вези са криминалистичко-обавештајним датотекама, морамо изнети кључну чињеницу, која се односи на безбедност. Криминалистичко-обавештајна датотека треба да се налази на сигурном простору са ограниченим приступом само овлашћеног особља. Физичко обезбеђење је императив да се одржи поверљивост информација ускладиштених у датотеци, као и заштита индивидуалних права на приватност.

1.4.2 Спречавање могућих преклапања у раду (*Deconfliction*)

Последња активност током овог под-процеса јесте спречавање могућих преклапања која се могу догодити у криминалистичкој делатности. Ово на први поглед изгледа као питање које није од великог значаја и на које се у раду не наилази често. Међутим, пракса говори потпуно другачије. Није реткост да се у раду више

---

⁷¹⁸ *Ibid*, Chapter X.

⁷¹⁹ Општи критеријуми за преглед и чишћење информација ускладиштених у криминалистичко-обавештајни досије су следећи:

1. Корисност

- Колико често се информација користи?
- За коју сврху се информација користи?
- Ко користи (употребљава) информације?

2. Правовременост и адекватност

- Да ли је дата истрага још увек у току?
- Да ли је информација застарела?
- Да ли је информација релевантна (сходно потребама и циљевима агенције)?
- Да ли је информација релевантна за сврху поводом које је прикупљена и сачувана?

3. Тачност и комплетност

- Да ли је информација још увек валидна?
- Да ли је информација адекватна за сврху идентификације?
- Може ли валидност података бити утврђена кроз истражне технике?

Више о делатностима прегледа и пречишћавања информација које су ускладиштене у криминалистичко-обавештајне датотеке, видети у: **Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU, Criminal Intelligence File Guidelines**, USA, 2002, Chapter X.

полицјиских организација најће на исти предмет интересовања и започну активности које доводе до међусобних преклапања у раду. То не само да може довести до последица по саму полицјиску истрагу, већ и до ситуација које могу угрозити безбедност учесника такве истраге. Ово је, пре свега, изражено у оним полицјиским организацијама које су успоставиле децентрализован модел организације полицје, али не заобилази ни јединствене централизоване моделе организације полицје, какав је на нашим просторима.

Из наведених разлога, сматрамо да је потребно истаћи овај проблем и изнаћи могуће начине решавања оваквих преклапања и конфликта у раду.

Спречавање могућих преклапања у раду (*Deconfliction*),⁷²⁰ представља процес, у развијеним полицјиским организацијама *компјутерски систем*,⁷²¹ који се користи да би се утврдило да ли више агенција за примену закона (или организационих јединица полицје) спроводи истрагу о истом лицу или злочину, односно да ли имају исте или сличне активности на одређеном месту.

Да би систем успешно функционисао, захтева се да информације о полицјиским истрагама буду унете у централизовану базу података, где ће се (уколико постоји могућност преклапања/сукоба), на одговарајући начин, заинтересоване стране одмах обавестити (алармирати). Свакако, ово ће радити само ако постоји потпуна усаглашеност свих укључених полицјиских агенција и уноса информација у систем.

Са аспекта криминалистичко-обавештајне делатности, процес (систем) за спречавање могућих преклапања у раду, сходно проактивном фокусу ове делатности и дефинисаног оквира антикриминалне делатности (најчешће у зони најтежих облика криминала), постаје још важнији.

Спречавање могућих преклапања (*Deconfliction*) омогућава агенцијама за примену закона бројне погодности, од којих можемо издвојити неколико најзначајних:

- промовише размену информација;
- омогућава боље криминалистичке истраге;
- спречава дуплирање истрага;
- повећава координацију између полицјиских агенција (локалних, регионалних, националних);
- побољшава личну безбедност службеника полицјиских агенција.⁷²²

1.5 Анализа информација

Анализа је по мишљењима многих најважнији део криминалистичко-обавештајног процеса.⁷²³ Неки за анализу кажу да је „срце“ криминалистичко-

---

⁷²⁰ Заправо, не постоји јединствена реч која би означила супротност од речи "конфликт", те је са енглеског говорног подручја (пре свега територије Сједињених Америчких Држава) преузет термин "*deconfliction*", којим се означава процес за смањење потенцијалних могућности да се активности више полицјиских организација мешају једни са другима, нарочито када имају исти циљ (лице, злочин) или прикупљају податке на истом простору. Такође, истим термином се означавају и бројни информациони системи дизајнирани да помогну у ублажавању таквих конфликта на тај начин што ће обавестити све надлежне организације о потенцијалним преклапањима када постоје наведени типови ситуација.

⁷²¹ Један од познатих "*deconfliction*" система јесте National Drug Pointer Index – NDPIX који је у функцији управљања агенције за борбу против наркотика (Drug Enforcement Administration – DEA).

⁷²² **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 341.

⁷²³ Тако према: **Boba, R.**, *Crime analysis and crime mapping*, Thousand Oaks, CA, Sage, 2005. **Cope, N.**, *Intelligence Led Policing or Policing Led Intelligence?: Integrating Volume Crime Analysis into Policing*, British Journal of Criminology No 44(2)/2004, pp. 188-203. **International Association of Chiefs of Police –**

обавештајног процеса,⁷²⁴ док други кажу да је анализа „мозак“ читавог процеса, јер је анализа у суштини интелектуална активност.⁷²⁵

Читаве књиге су написане о анализи, аналитичким методама и процесу анализе информација. Намера тренутне дискусије није да се понављају такве информације, већ да пружимо основна знања о значају анализе, што ће бити од користи за разумевање овог под-процеса. Ова питања су значајна, пре свега, за кориснике аналитичких производа, али и за полицијске службенике, јер ће са бољим разумевањем анализе и аналитичког процеса корисници дефинисати суштинске криминалистичко-обавештајне захтеве, односно, полицијски службеници ће знати своје одговорности када одговарају на криминалистичко-обавештајне захтеве.

Велики значај анализе у криминалистичко-обавештајном процесу огледа се у идентификацији *криминалистичко-обавештајних празнина* и дефинисању потребних информација, односно дефинисању *криминалистичко-обавештајних захтева*.

Улога и значај анализе у полицијском раду на сузбијању криминала је последњих десетак година фундаментално промењена.⁷²⁶ Раније, само неколико развијених земаља су деловале као претече и промотери аналитичке делатности, да би затим тај тренд достигао глобалну размеру и захватио готово све полицијске организације.⁷²⁷ Томе је допринео и развој рачунарске технологије, модернизација и развијање апликација за обраду података, што је дало резултат у порасту интересовања за софистициранији приступ анализи криминала, распоређивању ресурса и њиховој алокацији.⁷²⁸

Данас у свету постоји велики број међународних организација које окупљају аналитичаре, запослене у агенцијама за примену закона, а у циљу афирмације

IACP, Criminal intelligence sharing: A National plan for intelligence-led policing at the local, state and federal levels (IACP Intelligence Summit), 2002. **Maguire, M.**, *Policing by risks and targets: Some dimensions and implications of intelligence-led crime control*, Policing and Society No. 9/2000, pp. 315-336. **Peterson, M.**, *Intelligence-led policing: The new intelligence architecture*, Washington DC (USA), Bureau of Justice Assistance, 2005. **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008. и др.

⁷²⁴ Тако према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 68.

⁷²⁵ Тако према: **Gill, P.**, *Rounding up the Usual Suspects? Developments in Contemporary Law Enforcement Intelligence*, Aldershot: Ashgate, 2000, p.211

⁷²⁶ Раније су аналитичари пре били "бројачи злочина – криминалитета" него што су били аналитичари криминалитета. Тако према: **O'Shea, T.C. & Nicholls, K.**, *Police crime analysis: A survey of U.S. police departments with 100 or more sworn personnel*, Police Practice & Research No. 4(3), pp. 233-250. Како не би изгубили фокус овог рада, на овом месту ћемо дати кратак преглед историје анализе криминалитета. Нема сумње да су људи током историје анализирали криминалитет и криминална понашања. То је пре свега производ претпоставки да злочини нису потпуно случајни, изоловани и јединствени догађаји, те да могу да се комбинују у одређене скупове са заједничким карактеристикама. Тако је и оснивач модерне полиције Сер Роберт Пил још 1829. године нагласио значај и неопходност прикупљања информација у вези са криминалитетом и криминалцима у граду (Лондону). У Америци, Аугуст Волмер (*August Vollmer*), који се сматра оснивачем модерне полиције у Америци, значајно је допринео развоју анализе криминалитета на тај начин што је развио основни систем за управљање полицијским извештајима и њихову организацију, као и мапирање локација криминалних жаришта са посебно обојеним заставама. Такође, током 1960-тих, Орландо Вилсон (*Orlando W. Wilson*) је конкретно допринео развоју анализе криминалитета, подижући значај анализе у полицији и подстицају успостављања аналитичких јединица у полицијским одељењима.

⁷²⁷ То је случај и са међународним или регионалним полицијским организацијама какве су на пример ИНТЕРПОЛ или ЕУРОПОЛ, који у свом саставу запошљавају значајан број аналитичара.

⁷²⁸ **Reinier, G.H.-Greenlee, M.R.-Gibbens, M.H. & Marshall, S.**, *Crime Analysis in support of patrol – National evaluation program, Phase 1 report*, Washington D.C., U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1977, p. 12.

професије и усвајања међународних стандарда у примени метода криминалистичке анализе.⁷²⁹

Међутим, постоје и разлике међу теоретичарима о значају анализе информација. Петерсон⁷³⁰ је навео да без анализе не постоји криминалистичко-обавештајна информација. То није оно што је прикупљено, већ је то оно што је произведено након прикупљања, тј. продукт процене и анализе прикупљених информација. Ретклиф, пак са друге стране, сматра да иако формула *информација + анализа = обавештајна информација* изгледа добро, то не представља реалност, те зато предлаже DIKW хијерархијски приступ у свом моделу.⁷³¹ Он објашњава ову хијерархију примером: „компјутерске евиденције су *подаци (data)*... Када аналитичар приступи подацима (и анализира их), онда то постаје *информација (information)*... Ако аналитичар накнадно разговара са детективом (истражитељем) и подели те информације... ова колективна мудрост постаје *знање (knowledge)*... Коначно, када аналитичар и детектив (истражитељ) пруже своје знање вишем руководиоцу.... онда ово знање постаје криминалистичко-обавештајна информација (*intelligence*)“.⁷³² Речју, анализа додаје нову вредност свим прикупљеним информацијама и представља значајни производ за кориснике – доносиоце одлука.

Као што је навела Соре,⁷³³ аналитичари су „преводиоци информација“ чија је улога да обезбеде поуздану криминалистичко-обавештајну информацију.

Након уводне дискусије о значају, развоју и афирмацији анализе криминала, може се рећи да је ово право место за дефинисање термина *анализа криминала*. Међутим, као и код дефинисања других термина у криминалистичко-обавештајној делатности,⁷³⁴ можемо рећи да не постоји стандардна дефиниција анализе криминала. Познати стручњаци из ове области су дефинисали анализу криминала углавном слично, али се могу видети и разлике. То је, према нашем мишљењу значајно, јер овако различите дефиниције допуњују једна другу. Међутим, разматрање и приказ дефиниција анализе криминала би сходно предмету овог рада, превазишло обим, те смо у прилици да овом приликом укажемо на неке од оних најистакнутијих.

Тако, Готлиб и остали (*Gottlieb et al.*) дефинишу анализу криминала као: *сет систематских, аналитичких процеса усмерених на пружање правовремене и релевантне информације у вези са обрасцима и трендовима криминала, како би помогли оперативном или другом административном особљу у плановима за распоређивање ресурса за спречавање и сузбијање криминалних активности*.⁷³⁵

Боба (*Boba*) дефинише анализу криминала као *систематско проучавање криминала и нереди, као и других полицијских питања повезаних са тим, укључујући социодемографске, просторне и временске факторе, како би пружила помоћ полицији у кривичним поступцима, смањењу криминала и нереди, те спречавању криминала и његовој процени*.⁷³⁶

⁷²⁹ Две најпознатије међународне организације аналитичара су: *International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts – IALEIA*, и *International Association of Crime Analysts – IACA*.

⁷³⁰ **Peterson, M.**, *Intelligence-led policing: The new intelligence architecture*, Washington DC (USA), Bureau of Justice Assistance, 2005. p. 3.

⁷³¹ DIKW је такође позната под називима: "*Wisdom Hierarchy*"; "*Knowledge Hierarchy*"; "*Information Hierarchy*", као и "*Knowledge Pyramid*". DIKW представља акроним од енглеских речи: **Data** (податак), **Information** (информација), **Knowledge** (знање) **Wisdom** (мудрост).

⁷³² **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008. p.99.

⁷³³ **Cope, N.**, *Intelligence Led Policing or Policing Led Intelligence*, The British Journal of Criminology, 44(2), p. 188.

⁷³⁴ Као што истиче Озборн и Верник: "*можда је поље делатности за спровођење закона без стандардних дефиниција*". Наведено према: **Osborne, D. & Wernicke, S.**, *Introduction to crime analysis: Basic resources for criminal justice practice*, New York: Haworth Press, 2003, p. 1.

⁷³⁵ **Gottlieb, S.-Arenberg, S. & Singh, R.**, *Crime analysis: From first report to final arrest*, Montclair, CA: Alpha Publishing, 1994, p. 13.

⁷³⁶ **Boba, R.**, *Crime analysis and crime mapping*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2005, p. 6.

Петерсон (*Peterson*) анализу криминала дефинише као *извођење значења из података*.⁷³⁷

Једноставно речено, *анализа криминала представља систематско проучавање криминала, односно образаца и трендова, са сврхом достављања аналитичких информација надлежним клијентима у покушају његовог решавања или спречавања настајања, односно понављања*. У вези са овим, сложићемо се да дефиниције анализе криминала имају одређене заједничке карактеристике:

- *анализа криминала подржава изјаву мисије агенције;*
- *анализа криминала користи систематске методе и информације;* и
- *даје информације читавом низу клијената*.⁷³⁸

1.5.1 Врсте анализе криминала

Као и код дефинисања анализе криминала, не постоји јединствена подела или категоризација анализе криминала. На пример, Петерсон (*Peterson*) веома уско одређује анализу криминала, те набраја двадесет шест аналитичких техника од којих је једна анализа криминала.⁷³⁹ Са друге стране Боба (*Boba*) користи термин анализа криминала као „кишобран“ под којем групише пет субспецијалности: криминалистичко-обавештајна анализа; анализа личности учиниоца (*criminal investigative analysis*); тактичка анализа; стратешка анализа и административна анализа.⁷⁴⁰ Готлиб и остали (*Gottlieb et al.*) категоришу анализу у четири групе, па према њима категоризација је следећа: анализа криминала (тактичка анализа; стратешка анализа и административна анализа), криминалистичко-обавештајна анализа, оперативна анализа и истражна анализа.⁷⁴¹

Ретклиф (*Ratcliffe*), међутим, сугерише другачији концепт који интегрише анализу криминала (*crime analysis*) и криминалистичко-обавештајну анализу (*criminal intelligence*), стварајући термин *криминалистичко-обавештајна анализа криминала* (*crime intelligence analysis*). Он наводи да оба термина имају појединачно јединствене и кључне улоге које треба да буду интегрисане за бољу анализу и резултате. Ретклиф то објашњава тако што наводи да „мешањем“ наведених анализа, анализа криминала може пружити објашњење за *оно што се дешава*, пружајући слику криминалног окружења, док криминалистичко-обавештајна анализа обезбеђује одговор *зашто се то дешава*.⁷⁴²

---

⁷³⁷ **Peterson, M.B.**, *Applications in criminal analysis: A sourcebook*, Westport, CT: Greenwood Press, 1994, p. 2. У даљем раду, аутор наводи да агенције за примену закона треба увек да буду вођене "кројем" анализе криминалитета, како би полицијски менаџери и полицијски службеници добили потребне информације и извукли закључке о природи злочина, њиховим починиоцима и њиховим мотивима.

⁷³⁸ Наведене заједничке карактеристике у дефинисању анализе криминалитета су истакнуте од аутора овог рада.

⁷³⁹ **Peterson, M.B.**, *Applications in criminal analysis: A sourcebook*, Westport, CT: Greenwood Press, 1994. Да наведемо неке од осталих: криминалистичко-обавештајна анализа; анализа истраге криминалитета; стратешку анализу и др.

⁷⁴⁰ **Boba, R.**, *Crime analysis and crime mapping*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2005.

⁷⁴¹ **Gottlieb, S.-Arenberg, S. & Singh, R.**, *Crime analysis: From first report to final arrest*, Montclair, CA: Alpha Publishing, 1994. p. 12. Истраживачи наводе да свака од наведених категорија анализе има своје специфичне технике и користи се за постизање специфичних циљева и задатака.

⁷⁴² **Ratcliffe, J.H.**, *Integrated intelligence and crime analysis: Enhanced information management for law enforcement leaders*, Washington D.C.: Community Oriented Policing Services, 2007, p. 2. Међутим, морамо истаћи и чињеницу да анализа криминалитета и криминалистичко-обавештајна анализа деле исту платформу, а да разлика између аналитичара криминалитета и криминалистичко-обавештајног аналитичара лежи првенствено у мисији агенција које их запошљавају (примедба аутора).

Ретклиф наводи три нивоа испод криминалистичко-обавештајне анализе: тактички, оперативни и стратешки.⁷⁴³

1.5.1.1 Криминалистичко-обавештајна анализа (*Intelligence Analysis*)

Криминалистичко-обавештајна анализа има задатак да идентификује криминалце, криминалне организације и њихове криминалне активности, као и да пружи помоћ полицијским јединицама у привођењу правди таквих прекршилаца закона.⁷⁴⁴ Идентификоване мете су обично повезане са организованим криминалом, групама које се баве трговином наркотика, проституцијом, финансијским преварама или комбинацијом ових делатности и сл. Информације које се оваквом анализом обрађују, резултат су прикупљања из свих извора информација (отворени, затворени, класификовани), и нису ограничене превасходно на криминалне делатности. Тако, ова анализа укључује и информације добијене надзором комуникације, информације о путовањима одређених лица, финансијске/пореске информације или приватне послове. Анализирајући ове информације, криминалистичко-обавештајни аналитичари настоје да их повежу, дају приоритет, идентификују односе и одреде подручја за даљу истрагу. Због потребе посла, криминалистичко-обавештајни аналитичари блиско сарађују са полицијским службеницима, али су и они често полицијски службеници.⁷⁴⁵

Криминалистичко-обавештајна анализа, према Готлиебу и осталима (*Gottlieb et al.*), помаже у утврђивању криминалних делатности појединаца као и односа појединаца и организације која се бави нелегалним и обично конспиративним активностима. Као таква, криминалистичко-обавештајна анализа се фокусира на најтеже облике криминала, какав је тешки и организовани криминал.⁷⁴⁶

1.5.1.2 Анализа личности учиниоца (*Criminal Investigative Analysis*)

У ранијем периоду (током 70-тих и 80-тих година XX века), оно што је сада познато као анализа личности учиниоца,⁷⁴⁷ било је познато под термином *криминалистичко профилисање*. Ова врста анализе подразумева процес изградње

---

⁷⁴³ **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence – Led Policing*, Willan Publishing: Collompton, Devon, 2008. p. 101. Међутим, он тврди да разлика између тактичке, оперативне и стратешке криминалистичко-обавештајне анализе није потпуно јасна. Оваква подела може бити прилично апстрактна и у великој мери зависи од величине и мисија агенције. На пример, шта је стратешко за локална одељења, то је оперативно за националне нивое одговорности. Што се тиче административне анализе, Ретклиф наводи да се ова врста анализе користи за решавање организационих карактеристика, а не за питања криминалитета, те је не треба разматрати у контексту питања која се баве криминалитетом. Тако, он наводи да било које аналитичко питање које спада изван домена криминалитета или анализе проблема, не треба да буде разматрано од стране полицијских аналитичара.

⁷⁴⁴ **Peterson, M.B.**, *Applications in criminal analysis: A sourcebook*, Westport, CT: Greenwood Press, 1994.

⁷⁴⁵ То је чест случај и са криминалистичко-обавештајним аналитичарима Службе за криминалистичко-обавештајне послове МУП-а Републике Србије.

⁷⁴⁶ **Gottlieb, S.-Arenberg, S. & Singh, R.**, *Crime analysis: From first report to final arrest*, Montclair, CA: Alpha Publishing, 1994, pp. 11-12.

⁷⁴⁷ Имајући у виду предмет ове анализе као и сврху приказа ове врсте анализе у раду, а из разлога што би се простим преводом дошло до погрешне слике о предмету анализе, за потребе овог рада смо прихватили став Ђурђевића који користи термин „анализа личности учиниоца“. Ово према: **ЂУРЂЕВИЋ, З.**, *Појам и врсте анализе криминалитета*, Наука, безбедност, полиција (НБП) бр. 1/2007, стр. 103.

„профила“⁷⁴⁸ криминалаца који су починили тешка кривична дела. Аналитичари користе одређене карактеристике злочина које су криминалци починили, како би донели закључке о неким карактеристикама преступника. Такве карактеристике укључују закључке о типу личности, социјалним навикама, радним навикама и др.

Готлиб и остали (*Gotlieb et al.*) наводе да је анализа личности учиниоца изузетно специјализована анализа која се користи у истрази специфичних и серијски везаних криминалних случајева (као што су убиства или силовања). Ова врста анализе користи многобројне информације извршеног злочина, како би се развио психолошки профил могућег извршиоца умешаног у злочин.⁷⁴⁹

Основна сврха ове врсте аналитичке делатности је да помогне криминалним истражитељима у идентификацији или приоритетизацији осумњичених лица. Ова веома специфична врста анализе криминала се врши пре свега на националном нивоу полиције, јер су криминални обрасци који се анализирају и повезани су са најтежим злочинима, најчешће изван појединачних надлежности територијалних јединица.

Како се наводи, подскуп ове врсте анализе јесте *географско профилисање*. У овом типу анализе, географска локација злочина извршеног од стране одређеног починиоца се користи у циљу идентификације или одређивања приоритетних области у којима је вероватно да извршилац живи.⁷⁵⁰

1.5.1.3 Административна анализа криминала

Административна анализа криминала се може дефинисати на следећи начин: „Административна анализа криминала јесте представљање занимљивих налаза и закључака у вези са истраживањем криминала у циљу информисања публике у оквиру полицијске организације, локалне власти, грађана“.⁷⁵¹ То значи да се административном анализом криминала представљају занимљиви и важни закључци из раније спроведених анализа, те адекватно обликују информације за специфичну публику. Често се за ову врсту анализе, односно информација које представља, каже да је само „врх леденог брега“⁷⁵² комплетних анализа и истраживања.

Основна сврха административне анализе криминала јесте да информише публику. Међутим, како публика у зависности од ситуације до ситуације може да буде другачија, тако и врста и количина информација изабраних за презентацију такође варира. За разлику од тактичке и стратешке анализе криминала, чији су корисници обично полицијски службеници или руководиоци у полицији, административна анализа криминала је првенствено намењена за административни или командни кадар, градске званичнике, медије и грађане.⁷⁵³

---

⁷⁴⁸ Треба разликовати профилисање као делатност, тј. аналитички поступак од профила личности (тј. фантом слику могућег извршиоца) као коначног продукта криминалистичко-истражне анализе. Наведено према: СИМОНОВИЋ, Б., *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац (Правни факултет), 2012, стр. 64-65. Више о новим могућностима профилисања личности учиниоца кривичног дела и географском профилисању се може видети у наведеном уџбенику (стр. 64-77).

⁷⁴⁹ **Gottlieb, S.-Arenberg, S. & Singh, R.**, *Crime analysis: From first report to final arrest*, Montclair, CA: Alpha Publishing, 1994, p. 12.

⁷⁵⁰ Више о овој врсти анализе се може пронаћи у: **ЂУРЂЕВИЋ, З., КОЛАРЕВИЋ, Д., ИВАНОВИЋ, З., МИЛОЈКОВИЋ, Б.**, *Криминалистичко профилисање*, Криминалистичко полицијска академија (КПА), Београд, 2012, стр. 50-55.

⁷⁵¹ **Boba, R.**, *Introductory Guide to Crime Analysis and Mapping*, US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, Washington DC, 2001.

⁷⁵² *Ibid*, Chapter II;

⁷⁵³ На пример, презентовањем информација путем интернет сајта полицијске организације представља административну анализу криминалитета, те су такве информације изабране и форматиране за широки

1.5.1.4 Оперативна анализа криминала

Оперативна анализа криминала пружа информације о криминалу које се могу користити да помогну оперативном особљу у идентификацији непосредних криминалних трендова, образаца, серија, а такође обезбеђује циљано вођење истраге.

Према Интерполу, оперативна анализа има за циљ да се постигне одређени исход у подручју примене закона. То може бити хапшење, одузимање имовине или новца стеченог криминалним активностима, односно спречавање активности криминалне групе.⁷⁵⁴

Технике које се употребљавају за оперативну анализу су различите и нагласак се ставља на производњу чартова, дијаграма и сл., који су често подржани усменим брифинзима за оперативне тимове.⁷⁵⁵ Резултат оперативне анализе криминала треба да буде концизан, управо због потребе да се достави одговарајући криминалистичко-обавештајни продукт који ће задовољити оперативне захтеве.

1.5.1.5 Тактичка анализа криминала

Тактичка анализа криминала се може дефинисати као *проучавање протеклих криминалних инцидената и потенцијалних криминалних активности, кроз испитивање одређених карактеристика као што су: како, када и где је дошло до таквих активности, како би помогла у развоју образаца, вођења криминалистичке истраге и идентификације осумњичених, односно разјашњавања предмета анализе.*⁷⁵⁶

Готлиб и остали (*Gotllieb et al.*) наводе да тактичка анализа пружа информације о злочину како би помогла оперативном особљу (као што су криминалистички полицајци и криминалистичко-обавештајни персонал) у идентификацији конкретних криминалних проблема и привођењу правди конкретних преступника.⁷⁵⁷

Тактичка анализа криминала има највећу улогу у идентификовању истакнутих карактеристика криминалних делатности, као што су: преступници или криминалне групе, контактне тачке или методе комуникације и сл.

Тактичка анализа криминала има три циља:

1. да повеже злочине и тиме идентификује обрасце;
2. да идентификује потенцијално осумњичене за извршене злочине или обрасце злочина;
3. да повеже расветљене случајеве са отвореним истрагама и тиме помогну у њиховом разјашњавању или у затварању.⁷⁵⁸

спектар корисника (као што су грађани, полицајци, власници фирми, жртве кривичних дела, новинари, али и криминалци).

⁷⁵⁴ **INTERPOL**, *Intelligence Analysis*, 2004. Доступно на адреси: www.interpol.com/Public/CIA/Default.asp (11.03.2013.).

⁷⁵⁵ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 36.

⁷⁵⁶ **Boba, R.**, *Introductory Guide to Crime Analysis and Mapping*, US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, Washington DC, 2001.

⁷⁵⁷ **Gottlieb, S.-Arenberg, S. & Singh, R.**, *Crime analysis: From first report to final arrest*, Montclair, CA: Alpha Publishing, 1994, p. 13. На тај начин, тактичка анализа се користи да промовише брз оперативни одговор у конкретним ситуацијама на терену.

⁷⁵⁸ **Boba, R.**, *Introductory Guide to Crime Analysis and Mapping*, US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, Washington DC, 2001. Криминалистички полицајци проводе већину свог радног времена истражујући појединачне случајеве, те немају довољно времена да се врате корак

Основу тактичке анализе криминала представљају квантитативни и квалитативни подаци, чији су извор различите врсте полицијских извештаја. Међу квантитативне податке, као најважнији спадају: врста кривичног дела, датум, време, дан у седмици, место, начин извршења, подаци о учиниоцу (године, образовање, запослење, пол, итд.). Квалитативне податке чине специфичности по којима се једно кривично дело разликује од других дела.⁷⁵⁹

Осим овога, значајно је навести и разматрања Петерсона (*Peterson*) и Готлиба и осталих аутора (*Gottlieb et al.*), који се слажу у наводима да се тактичка анализа криминала састоји од: криминалистичко-обавештајне анализе криминала и криминалистичко-истражне анализе криминала.⁷⁶⁰

1.5.1.6 Стратешка анализа криминала

Основу криминалистичког стратешког планирања чини стратешка анализа.⁷⁶¹ Основна сврха стратешке анализе криминала јесте да креира знање које ће бити коришћено од стране доносиоца одлука за дугорочно планирање и расподелу ресурса. Стратешка анализа је, дакле, оријентисана ка будућности.⁷⁶² Временски распон зависи од карактера одлуке која треба бити донета.

Стратешка анализа криминала подразумева проучавање проблема криминала и других са тим повезаних полицијских питања, како би се одредили дугорочни обрасци деловања, као и да се процене одговори (реаговања) полиције и организационе процедуре.⁷⁶³

Када се спроводи стратешка анализа криминала, постоје различити нивои амбиција, а у зависности од задатка који је постављен аналитичарима. Тако, могу се истаћи три нивоа аналитичких амбиција,⁷⁶⁴ то су:

- **описна анализа** – представља најнижи ниво аналитичке амбиције. У њој су подаци и информације, употребом научних метода, систематски организовани, анализирани и презентовани. Најчешћи циљ је сазнање да ли постоје општи трендови у развоју криминала, односно образац криминала, а такође и провера да

уназад и идентификују криминалне обрасце. У том процесу враћања корака уназад им помаже тактичка анализа која испитује заједно многе злочине, па тако аналитичари могу идентификовати обрасце као помоћ у њиховом повезивању са потенцијалним осумњиченим.

⁷⁵⁹ **ЂУРЂЕВИЋ, З.**, *Појам и врсте анализе криминалитета*, Наука, безбедност, полиција (НБП) бр. 1/2007, Београд, стр. 105.

⁷⁶⁰ **Peterson, M.B.**, *Applications in criminal analysis – A sourcebook (2nd edition)*, London: Praeger Publishers, 1998; **Gottlieb, S.-Arenberg, S. & Singh, R.**, *Crime analysis: From first report to final arrest*, Montclair, CA: Alpha Publishing, 1994.

⁷⁶¹ Тако према: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац (Правни факултет), 2012, стр. 46. Криминалистичко-стратешка анализа има следеће циљеве: идентификовање криминала и криминалних фактора; испитивање и остваривање стратешких могућности деловања; вршење анализе постојећих тактичких концепата полицијске и истражне криминалистичке праксе на вишем нивоу међусобних веза и односа како би се на основу тога оптимизовала и формулисала криминално-политичка, полицијска и криминалистичка стратегија. Више о стратешкој анализи, као и њеном односу са тактичком анализом криминалитета, више видети у наведеном уџбенику (стр. 44-57).

⁷⁶² **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 37.

⁷⁶³ Тако према: **Boba, R.**, *Introductory Guide to Crime Analysis and Mapping*, US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, Washington DC, 2001.

⁷⁶⁴ Тако према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 37.

ли је могуће резултате ове анализе применити у будућности. Статистика је најчешће коришћена у овој врсти анализе. Ово је најчешће коришћена и најраспрострањенија врста анализе криминала која се користи;

- **објашњавајућа анализа** – представља виши ниво анализе. Основа ове врсте анализе јесте дескриптивна анализа, и њена улога је да разуме (схвати) узроке криминала. Ово је много тежи задатак јер најчешће обухвата проучавање велике количине променивих (варијабли) и разумевање њихове међусобне повезаности. Претпоставља добро познавање и употребу научних метода.
- **прогностичка анализа** – јесте најтежа анализа која прави прогнозу будућих догађаја и њихов развој. Предвидети будућност са детаљима је наравно немогуће, али употребом дескриптивних или објашњавајућих аналитичких резултата, или обе врсте материјала, могуће је умањити неизвесност и у најмању руку урадити тзв. „*едукативна нагађања*“.

Како наводи Петерсон (*Peterson*), приступ у стратешкој анализи криминала треба да буде такав да се осврнемо на оно што се догодило у прошлости, шта се тренутно дешава, а затим да предвиди шта се вероватно може десити у будућности. То захтева асимилацију информација из различитих извора, као и коришћење метода и техника различитих научних дисциплина (*мултидисциплинарни приступ*).⁷⁶⁵

Стратешка анализа може имати више различитих форми.⁷⁶⁶ То могу бити, на пример:

- **процена претње** – сврха процене претње јесте да анализира и процени карактер, обим и утицај криминала. Процена претње је најчешће дугорочна и оријентисана ка будућности, те је због тога можда најтежи ниво аналитичких амбиција. Претходно захтева неопходност разумевања узрока одређених феномена. У производњи процене претње један део (можда по обиму и највећи), представља проучавање релевантних политичких, социјалних, демографских, економских и других варијабли, ради покушаја да се схвати њихово значење и међусобни однос. Ова форма анализе има несумњиво највећи утицај и служи као основа у процесу планирања у агенцијама за примену закона. Процена претње може бити *специјална* (када се односи на једну или неколико врста криминала), или *општа* (о свим врстама криминала са којима се суочава полицијска организација);
- **извештај о ситуацији** – представља други производ стратешке анализе. Ова врста извештаја је углавном дескриптивна и оријентисана је само према тренутном стању криминала и стога није толико аналитички амбициозна или тешка за спровођење, као што је процена претње. Извештај о ситуацији, такође, може бити специјални и општи. Он се често употребљава као помоћ у доношењу одлука за распоређивање ресурса, као и избору метода и техника у борби против криминала;
- **процена ризика** – има за циљ да идентификује и истражи осетљиве (угрожене) области у друштву, које су или које могу бити искоришћене. Истраживање слабих и угрожених области (на пример, у неким областима пословања), даће нам могућност да дамо препоруке за велики број потенцијалних противмера. За то није

⁷⁶⁵ **Peterson, M.B.**, *Applications in criminal analysis – A sourcebook (2nd edition)*, London: Praeger Publishers, 1998, p. 53. Сличан став је наведен од стране Дворшека, који каже да стратешка анализа (као и планирање криминалистичке делатности) полазе од три основна питања: Где смо сада? Где желимо бити? и Како доћи до тога? Наведено према: **Dvoršek, A.**, *Kriminalistična strategija*, Ljubljana, 2001, str. 96.

⁷⁶⁶ За поједине форме стратешке анализе криминалитета које ће бити приказане у овом делу рада коришћен је следећи извор: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, pp. 37-38.

потребно само да се истраже особине угроженог сектора, већ и природу потенцијалних криминалаца и криминалних група као и њихов *modus operandi*.

Крајни циљ свих врста анализе криминала, а посебно стратешке анализе, јесте превенција криминала, али како наводи Симоновић и унапређење репресивне делатности криминалистичке полиције.⁷⁶⁷ Међутим, извођење закључака на тзв. меким информацијама, које су предмет криминалистичко-обавештајног процеса, доприноси дози непоузданости ових процена. Због тога на процене треба гледати као на помоћни алат за доношење одлука, а не као на финални производ.⁷⁶⁸

1.5.2 Ток анализе

Аналитички ток је критичан у криминалистичко-обавештајном процесу, јер се односи на испитивање значења и суштинских карактеристика доступних информација, указује на информационе празнине, предности, слабости и правац којим треба ићи даље. Усмерен је ка развоју криминалистичко-обавештајних производа дефинисаних захтевима агенција за примену закона, како за краткорочне оперативне циљеве, тако и за оне дугорочне – стратешке. Ипак, квалитет аналитичког производа не зависи искључиво од квалитета анализе, већ подједнако и од квалитета „сирових“ информација које су прикупљене.⁷⁶⁹

Интеграција информација је прва фаза аналитичког процеса. То подразумева комбиновање информација прикупљених из различитих извора као припрему за формулисање закључка. Ово ће се на најбољи начин постићи организовањем прикупљених и процењених информација у формат који ће омогућити квалитетну анализу и извођење закључака. За организовање информација се могу користити различите технике, али је најзаступљенија употреба графикон технике – познатија као техника чартирања.⁷⁷⁰ Интеграција информација комбинује различите типове информација из различитих извора, те на тај начин уочава (открива) слабости. Пажљива интеграција истиче информационе празнине и слабости у захтевима, чиме се обезбеђује настављање процеса прикупљања информација чак и у најранијој фази

⁷⁶⁷ СИМОНОВИЋ, Б., *Истраживање ставова припадника криминалистичке полиције МУП-а Републике Србије о стратешком приступу сузбијања криминала*, Безбедност, 2011, стр. 5-27.

⁷⁶⁸ Упореди са: БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М., *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 223.

⁷⁶⁹ Такође, ефективна обука, плански усмерена политика агенције, надзор као и оперативни план за криминалистичко-обавештајну функцију су од суштинског значаја за аналитички процес и производњу снажног и делотворног криминалистичко-обавештајног производа. Тако према: **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 68.

⁷⁷⁰ Графикон, односно чарт техника, подразумева тзв. сликовито и помоћу графикана приказивање прикупљених и расположивих информација. Овом приликом ћемо да пружимо кратко објашњење појединих техника:

- *Графикон веза* – приказује односе између ентитета који су окарактерисани у истрази;
- *Графикон догађаја* – приказује хронолошки односе међу ентитетима или секвенце догађаја;
- *Графикон тока (протока) роба* – истражује (открива) кретање нпр. новца, наркотика, украдене робе или друге врсте роба;
- *Графикон активности* – идентификује активности које су укључене у криминалне операције;
- *Финансијско профилисање* – идентификује прикривене приходе појединца или привредних субјеката и идентификује индикаторе економског криминалитета;
- *Графикон учесталости (фреквенције)* – организује, сумира и тумачи квантитативне информација;
- *Корелација информација* – илуструје однос (везе) између различитих променљивих;

Тако према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 14.

анализе. Такође, овај поступак омогућава да аналитичар почне да развија хипотезе засноване на ограниченом знању. Дакле, интеграција информација представља комбиновање информација у припреми за извођење закључака.⁷⁷¹

Следећи корак у аналитичком процесу јесте *тумачење (интерпретација)* која често иде изнад чињеница постављањем питања „*шта ако*“. Успешност ове фазе зависи од претходних, које морају бити тачне и потпуне, како би се смањило ризик, јер аналитичар доноси свој суд (закључак) на основу расположивих информација. Сам процес тумачења информација би могли дефинисати као *давање значења информацијама, односно корак даље од доступних информација*.⁷⁷²

Интеграцијом информација, најчешће у облику графикона, али и табела, мапа, аналитичар ствара платформу са које је могуће тумачење информација.

Праћењем процеса изнова и изнова (непрестано), аналитичар може подржати или оповргнути развијене хипотезе. То је управо и трећи корак у аналитичком процесу – *развој хипотеза*. У том случају није битно да ли је оригинална идеја погрешна, важно је да се идентификује уколико је погрешна. Како се укупно истраживање наставља, степен тачности идеја постаје већи (јачи), те аналитичар може имати веће поверење у хипотезе. Према томе, хипотеза пружа потпору како би се усредредило даље прикупљање информација. Хипотеза (или закључак) треба да садржи одговоре на следећа питања:

- *кључни појединац или појединци – КО?*
- *криминалне активности – ШТА?*
- *метод (начин) рада – КАКО?*
- *географски обим – ГДЕ?*
- *мотив – ЗАШТО?*
- *временски оквир – КАДА?*⁷⁷³

Развијене хипотезе или закључци могу бити тестирани од стране оперативних тимова, па у том случају повратна информација је од суштинског значаја. Хипотезе садрже значајне спекулације (нагађања), те треба да буду потврђене, модификоване или одбачене налазима који долазе из истраге.

Приказ наведених корака у аналитичком процесу је илустрован на *Слици III-15*.

---

⁷⁷¹ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 30.

⁷⁷² **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 30.

⁷⁷³ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 31. Наведена питања (*тзв. новинарска питања*) су такође обрађена у фази прикупљања података.

Слика III-15: Кораци у аналитичком току⁷⁷⁴

1.5.3 Развијање закључка

Интеграција информација, њихово тумачење и развијање хипотеза, нису саме по себи циљ. Оне су просто оруђе аналитичара, односно кораци у процесу извођења значења из информација које се анализирају. Уобичајени захтев за свакодневни рад аналитичара, јесте потреба да се прикупе, а затим и анализирају информације како би се извукло значење и развила теорија (или теорије) о томе шта се дешава или се може десити. Управо је то суштина аналитичког рада.⁷⁷⁵

Први истински аналитички производ је *закључак*. Такав аналитички производ долази од *премиса*, које се у контексту развијања закључка користе за идентификацију чињеница или делова информације који заједно иду до одређене тачке. Премисе су прва и кључна етапа у истинитом и правом процесу анализе информација. Разумевање начина на који су премисе идентификоване је кључно у развоју закључка, јер су оне

⁷⁷⁴ Извор: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, р. 30, (илустрација аутора).

⁷⁷⁵ Оно шта се мора нагласити је то да ће сваки јединствени сет (пакет) информација неизбежно имати многа алтернативна објашњења, теорије и хипотезе о њиховом значењу. Неки од њих ће бити очигледни (или врло вероватни), док неки могу бити далеко од реалности и веома мало вероватни. Користан начин визуелизације овакве хипотезе је стварање модела. Модели су корисни у оваквим делатностима јер могу послужити као прототип који нам користи да испитамо одређене аспекте много веће и сложеније ситуације. Тако произвођачи аутомобила, на пример, своје идеје за стварањем нових, бољих возила или функција тестирају тако што стварају модел којег могу тестирати брже, јефтиније и ефикасније него ако произведу цело (ново) возило. Стварањем хипотезе о криминалним информацијама, ми смо у стању да "тестирамо" наше идеје, наше теорије, на исти начин као што произвођач аутомобила тестира ново возило. Ово нам омогућава да сазнамо како наше теорије функционишу, како се извршавају, које од њих могу радити, а које неће и сл. Ово за узврат помаже да се клијентима пружи квалитетне, тестиране криминалистичко-обавештајне опције, тако да они могу да доносе одговарајуће одлуке на објективан начин, уз мање трошкова и ресурса, а са већим шансама за успех. Наведено према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, р. 65.

прва фаза екстраковања значења из обимних информација, тј. идентификују шта нам информације говоре. Скуп информација може да подржи једну или више премиса, док се често производе и графикони како би дали већу тежину одређеним премисама.⁷⁷⁶ Као резултат тога, може се развити закључак или одређени број закључака.

Закључак представља изјаву која сажето описује шта аналитичар мисли да се дешава. Формалном речју, закључак је производ логичке мисли. Значи, крајњи циљ аналитичара је да развије закључак о природи и обиму криминалне активности која је под истрагом - конкретним појединцима и организацијама које су укључене.

Међутим, треба нагласити да закључак има ограничену вредност без процене његове истинитости. Тако ће се и начин реаговања на закључак разликовати у зависности од уверења у његову истинитост.⁷⁷⁷ Неки од модела веродостојности закључка ће бити представљени у наставку овог рада.

Анализом научне, али и стручне грађе која обрађује проблематику аналитичког процеса и извођења закључака, можемо навести четири врсте аналитичких закључака:

1. **хипотезе** – подразумева привремено објашњење, односно теорија која захтева допунске информације које би је потврдиле или одбациле;
2. **предвиђање** – подразумева закључак о нечему што ће се, односно што се може, догодити у будућности;
3. **процена** – подразумева закључак (обично квантитативан) о будућим активностима, на пример, количина новца, потребно време, обим рада итд;
4. **закључак** – подразумева објашњење које је добро подржано, хипотезу, предвиђање и процену, или које:
  - изгледа вероватно да ће се потврдити;
  - се појављује као приоритетно за потврду;
  - представља јединствени преглед последица које произилазе из неких (или свих) конститутивних хипотеза, предвиђања и/или процена.⁷⁷⁸

Почетни закључак ће најчешће бити хипотеза или процена, што може довести до даљег усмерења у прикупљању информација.⁷⁷⁹ Поновно прикупљање информација

---

⁷⁷⁶ Премиса може садржати једну информацију или више њих. На пример, типична премиса може бити да су крађе из моторних возила порасле у одређеном округу у оним возилима у којима је био навигациони уређај. То би могло доћи из информација од једне или више кривичних пријава, али у сваком случају премиса, односно идентификација прилема је иста. Једина разлика је у броју (односно квалитету) појединачних информација које могу да утичу на вредност или значај дате премисе.

Такође, типичан пример премисе која је конструисана од четири информације:

- Прва информација: Петар нема посао.
- Друга информација: Петар поседује кућу велике вредности, процењене на 400.000 еура.
- Трећа информација: Петар поседује три луксузна аутомобила велике вредности.
- Четврта информација: Петар има луксузан стил живота.

Премиса: Петар има неидентификоване приходе.

Премисе и закључци су развијени у оквиру логичког оквира. Елементи овог оквира су аргумент и логика.

⁷⁷⁷ На пример, закључак за који постоји веома низак ниво поверења може да послужи само да усмери прикупљање додатних информација. Са друге стране, висок ниво поверења у закључак може да доведе до конкретних акција против идентификованих лица – носиоца криминалних активности. Наравно, напомињемо да је сама природа истраге таква да информације доступне за било који захтев из истраге су готово увек непотпуне, и склоне променама услед кретања и промена саме истраге. Томе следи да се закључак доноси у светлу неизвесности, па је најбољи могући резултат којем се аналитичари могу надати је тај да је закључак што је могуће ближе истини. Више о томе се може видети у: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, p. 67.

⁷⁷⁸ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, p. 68.

⁷⁷⁹ У практичном раду је понекад могуће да се до закључка дође одмах, те је у том случају потребна мала или никаква анализа.

доводи до враћања на почетак криминалистичко-обавештајног процеса (некада једном, али није необично да се то догоди и више пута у току једног процеса), што ће омогућити да аналитичар усаврши свој закључак.⁷⁸⁰

Финални корак у процесу развијања закључка је употреба вредности *вероватноће* да би се проценио степен извесности у вези са тачношћу закључка. У том смислу, постоје три начина за процену вероватноће:

1. **релативна учесталост прошлих догађаја** – где се збир (број дешавања) неког догађаја у датом периоду у прошлости, употребљава као смерница за вероватноћу да ће се одређени догађај десити у будућности;
2. **теоријска процена** – заснива се на одређеној формули и њеној употреби као основу за прогнозирање;
3. **субјективна процена** – се заснива искључиво на личном мишљењу или просуђивању. Обично као привилегија искуства, стручности, али и положаја које заузима онај који даје процену.⁷⁸¹

Врсте вероватноће вредности могу бити:

- **једноставни** – вероватноћа појаве једног догађаја;
- **заједнички** – вероватноћа да се два догађаја десе у исто време;
- **условни** – вероватноћа настанка другог догађаја је условљена дешавањем првог догађаја.⁷⁸²

Пракса криминалистичко-обавештајне делатности је у више наврата показала да појединачно тумачење термина вероватноће, односно мерила неизвесности, може бити веома широко и разнолико. Да би се избегла погрешна тумачења, у анализи и интерпретацији резултата треба да се успостави јединствена терминологија, а у најмању руку појашњење у случају коришћења појединачних термина. У већини светских безбедносно-обавештајних служби постоји јединствена употреба термина када је у питању мерило неизвесности и вероватноће. Стандардизација у овој области доприноси корисницима веће разумевање криминалистичко-обавештајног производа, а тиме и ефикасније деловање и доношење одлука. У *Табели III-9*, приказаћемо термине за мерење вероватноће/неизвесности у безбедносно-обавештајној заједници у Великој Британији:

Квалитативни термин	Опсег вероватноће
Удаљено или веома мало вероватно (Remote or highly unlikely)	мање од 10%
Није извесно или мало вероватно (Improbable or unlikely)	15-20%
Реално вероватно (Realistic probability)	25-50%

⁷⁸⁰ Упореди са: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, р. 68. Ипак, у једном тренутку мора доћи до коначног закључка који је потребно даље дистрибуирати, јер анализа без даљег ширења је бесмислена.

⁷⁸¹ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, р. 68.

⁷⁸² *Ibid*, р. 68. Овај последњи концепт се употребљава да би се проценили закључци који су развијени индуктивним логичким процесом. У овом случају су премисе темељ (основа) која нас води до закључка. Оне су, исто тако, и основа на којма треба да се заснива процена вероватноће. На тај начин, додавањем сваке нове премисе ће се логично и повећавати вероватноћа да је закључак тачан.

Вероватно (Probable or likely)	55-70%
Врло вероватно или највероватније (Highly probable or highly likely)	75-85%
Готово сигурно (Almost certain)	више од 90%

Табела III-8: Квалитативно мерило вероватноће/неизвесности⁷⁸³

Укључивањем логичког приступа у дефинисању и доношењу закључка, аналитичар треба да избегава све могуће логичке грешке или заблуде које га могу довести до погрешног закључка. Најчешће грешке спадају у једну од две опште групе грешака:

1. **грешке због пропуштања, односно изостављања** – нека важна премиса, размишљање или аспект неког аргумента је пропуштен, због:
  - *упрошћавања (поједностављивања)* – закључак који на адекватан начин није успео да објасни сва релевантна стања или могућности;
  - *неадекватног узорковања* – грешка у извођењу закључка настала из сувише мало информација, или информација које нису репрезентативне;
  - *грешке узрока* – потрешно установљен узрок неоправдано може довести до погрешног закључка о узроку и последици;
  - *лажне дилеме* – грешка у којој се разгледају само екстремне алтернативе.
2. **лажне (погрешне) претпоставке:**
  - *молити за питања* – уместо одговора на питање или проблем, питање се другачије формулише или се замењује проблем;
  - *хипотезе супротне чињеницама* – грешка која се јавља када се одлучно наводи шта би се десило када би околности биле другачије, пружајући хипотезу која се не може потврдити;
  - *погрешна употреба аналогије* – када резонување потиче од аналогије, тј. када се претпоставља да је предмет или догађај у стварном свету сличан објекту или догађају.⁷⁸⁴

У практичном раду, добар закључак треба да садржи: „*КО*“ су кључни појединци; у „*ШТА*“ су они укључени; „*ГДЕ*“ они послују (делују); „*ЗАШТО*“ они то раде; „*КАКО*“ они то раде; и ако је то могуће „*КАДА*“ је вероватно да ће поново деловати.⁷⁸⁵

⁷⁸³ Извор: **Ministry of Defence UK, JDP - Joint Doctrine Publication 2-00: Understanding and Intelligence Support to Joint Operations – Third Edition**, (Development, Concepts and Doctrine Centre), UK, 2011, Chapter 3.

⁷⁸⁴ Извор: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, pp. 69-70.

⁷⁸⁵ Пример закључка би био: *Петар Петровић је организатор криминалне групе укључене у недозвољену трговину опојних дрога. Опојне дроге су класе I (кокаин и хериоин). Набављање опојених дрога, организовање мреже посредника и препродаваца и даља препродаја крајњим корисницима, представља недозвољени извор прихода Петровића. Наведена криминална група криминално делује на подручју Аранђеловца и шире околине итд.*

1.5.4 Давање препорука у криминалистичко-обавештајном продукту

Пошто је прошао кроз криминалистичко-обавештајни процес најмање једном, а вероватно и неколико пута, како би дошао до коначног закључка, аналитичар ће тек тада имати потребно знање неопходно за истрагу или текући предмет. Крајњи исход било какве анализе треба да укаже на пут за решавање питања: Шта ћемо сада да радимо?, или чак: Шта да не радимо? Улога криминалистичко-обавештајног аналитичара није да одлучи о ресурсима, већ да обавести кориснике. Израда препорука је саставни део процеса сачињавања криминалистичко-обавештајног продукта, али обим и детаљи препорука могу варирати у зависности од чињенице за које кориснике се продукт израђује и који је тип закључка обезбеђен.

Препоруке могу бити широко подељене у следеће области:

- *даље прикупљање информација/директно прикупљање информација (попуњавање обавештајне празнине)* – ове препоруке обезбеђују да се повратак у прву фазу криминалистичко-обавештајног процеса фокусира на прикупљање релевантних информација, односно да се ресурси не расипају прикупљањем оних информација које нису релевантне. Аналитичари ће усмерити правац у којем треба прикупљати информације и предложити могуће алтернативе;
- *избор циља/мете* – као резултат криминалистичко-аналитичког процеса и анализе криминалне мреже, аналитичар може дати препоруку за појединце као циљеве/мете, чије би онеспособљавање највише пореметило криминалну мрежу као целину;
- *превентивне мере* – у окружењу агенција за спровођење закона придаје се превише значаја хапшењу и гоњењу учинилаца. Постоје, међутим, и друге методе и начини који могу бити употребљени у првом плану ради спречавања злочина. Ово је област у којој објективност аналитичара може да доведе до нових решења за старе проблеме. Такве препоруке могу бити на одговарајући начин представљене у шемама криминалне анализе, профилу проблема и стратешким проценама;
- *предвиђања/ризици* – по својој природи, ово су врсте препорука које могу бити контроверзне. Способност да се јасно наведу фактори који подржавају, и на којима се заснивају такве препоруке, је од виталног значаја. Ово, пре свега, што препоруке могу потенцијално бити предмет истраге и стога отворене за правну проверу. Анализа ризика је питање које је већ довело до преиспитивања ове врсте препорука због великог задирања у људска права и слободу;
- *политика/процес* – пројекти стратешке анализе нарочито могу истаћи слабости постојећих политика, процеса или нивоа ресурса, који могу бити предмет препорука. Идеално би било да, ма која таква критика, садржи алтернативно решење које се односи на дати проблем.

Ово никако не значи да смо овим исцрпели листу препорука, већ да је ово само део од читавог асортимана аналитичких препорука које су могуће. Неке анализе могу захтевати давање само једне врсте препоруке, док остале више. Способност да даје препоруке, аналитичар ће развијати својим искуством у одређеној организацији. Препоруке су тамо где аналитичар претвара знање, стечено током аналитичке фазе, у идеје и решења која ће моћи да унапреде истрагу или предмет.

1.5.5 Основне аналитичке технике

Пракса показује да се број техника које су доступне аналитичарима стално усавршавају и повећавају. Израз технике се односи пре свега на методолошке поступке који помажу у организацији, интеграцији, упоређивању и илустрацији „сирових“ информација.

Међутим, према наводима истакнутих истраживача у овој области, ниједна од аналитичких техника неће сама произвести криминалистичко-обавештајни продукт, већ свака може додати компоненту која се некада односи на ново знање или барем нови увид о информацијама, али и до дефинисања нових криминалистичко-обавештајних захтева.⁷⁸⁶ Стварна анализа се ослања на вештину критичког размишљања аналитичара и његову способност да изнађе решење кроз интеграцију ових различитих техника у делотворан криминалистичко-обавештајни производ.⁷⁸⁷

Манојловић, као истраживач аналитичке делатности, даје општи закључак да *аналитичке методе треба да буду усмерене ка достизању критичне предности у односу на потенцијалне извршиоце кривичних дела и наступање последице... што ће омогућити да се време криминалистичке истраге помери унапред, да истрага буде у стању да прикупи криминалистичко-обавештајне податке на што ненаметљивији начин, пре него што деликт буде извршен.*⁷⁸⁸

У овом делу рада теоријски ћемо се осврнути на неке од основних аналитичких техника које се примењују у криминалистичко-обавештајном процесу.⁷⁸⁹

1.5.5.1 Анализа веза

Основни проблем за криминалистичко-обавештајне аналитичаре јесте да обједине прикупљене информације на организован начин, чиме би се олакшао проблем мноштва информација и омогућило да се извуче конкретно значење из таквих информација.

Анализа веза представља информације о односима између ентитета, односно појединаца, организација, локација и др., у графички формат и контекст који ће појаснити њихове међусобне односе и помоћи у развијању закључка.

Анализа веза је у пракси веома примењивана како од стране криминалистичко-обавештајних аналитичара, тако и од криминалистичко-обавештајних службеника. Може се применити и тзв. ручним путем, али са развојем рачунарских апликација, механика ове аналитичке технике је поједностављена. Међутим, без обзира на развијене рачунарске апликације, анализа веза захтева исти аналитички процес који треба применити.

Тако, конструисање анализе веза представља поступак који се састоји из седам корака:⁷⁹⁰

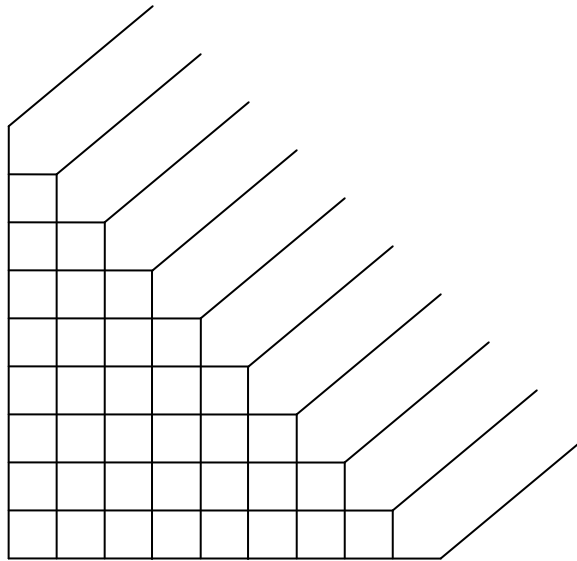
⁷⁸⁶ Наведено према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 266.

⁷⁸⁷ *Ibid*, p. 266.

⁷⁸⁸ Тако према: **МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, *Криминалистичка аналитика*, Београд, 2008, стр. 209. Међутим, развој предиктивних истрага и аналитичких техника које служе за превенцију кривичних дела нужно намеће критично питање о границама задирања у подручје загарантованих људских права и слобода.

⁷⁸⁹ Многе аналитичке технике су биле предмет обраде у више књига, научних чланака и других публикација. Неке од њих су: **Peterson, M. et al.**, *Successful Law Enforcement Using Analytic Methods*, South Florida, International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts – IALEIA, 1996. **МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, *Криминалистичка аналитика*, Београд, 2008., и др.

- **Корак 1.** – окупити све сирове информације: на једном месту окупити све релевантне списе, криминалистичко-обавештајне извештаје, информације из евиденција итд;
- **Корак 2.** – одредити фокус на графикону: идентификовати ентитете који ће бити фокус на графикону (нпр., лице, организације, фирме, возила, рачуни и др.);
- **Корак 3.** – конструисање матрице повезаности: јесте од суштинског значаја и привремени корак ка изградњи графикона веза.⁷⁹¹ Имена ентитета, који су предмет израде графикона, се уносе на дијагоналној оси матрице (Слика III-16) и то по абecedном реду (имена, организације по абecedном реду; возила и адресе по нумеричком реду и сл.);

Слика III-16: Матрица повезаности

- **Корак 4.** – унос кодова повезаности у матрицу: кодови повезаности се користе да укажу на основ или природу односа приказаног у матрици. Основа за повезаност је веза, односно линк,⁷⁹² а када се заврши уношење линкова у матрицу, конструисање графикона може започети;
- **Корак 5.** – одређивање броја веза за сваки ентитет: представља користан начин да се идентификује ентитет са највећим бројем линкова (бројећи преко/кроз и доле), те коришћење тога као центра будућег графикона. У графикону ће се везе кодирати (означити) одговарајућим знацима;
- **Корак 6.** – нацртати прелиминарни графикон: у којем је потребно графички приказати све информације садржане у матрици повезаности. Такође, употреба одговарајућих симбола је од изузетне важности;

⁷⁹⁰ Опширније о наведеним корацима у конструисању анализе веза, као и примерима графикона анализе веза се може видети у: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, pp. 35-48.

⁷⁹¹ Матрица повезаности се користи да идентификује везу између ентитета, али се не користи за потребе презентација. Пример овакве матрице сусрећемо у свакодневним активностима као што је матрица растојања између градова. Како истичу аналитичари, матрица повезаности настоји да доведе у везу два или више фактора (односно ентитета) у злочиначки подухват и њихову фреквенцију повезаности, али истовремено и да елиминише факторе који немају корелацију.

⁷⁹² Везе, односно ликови, између ентитета се означавају одређеним кодовима који су у развијеним полицијским системима утврђени одговарајућим документом који је обавезујући за све, што доприноси уједначеном поступању у изради докумената и списа. Тако, уобичајено је да се потврђена веза између ентитета означава пуном линијом (или пуном тачком); непотврђена веза изспрекиданом линијом (или празним кружићем); потврђена главна улога у организацији са ознаком "+"; непотврђена са "-" итд.

- **Корак 7.** – *разјаснити и (по потреби) поново нацртати графикон*: дугачке или прецртане линије могу збунити приказане односе, те је потребно приликом уноса свих информација или додатих информација тежити јасном приказу свих ентитета и симбола за означавање веза. Завршетак овог корака има за резултат завршени графикон.

Конструисање графикона анализе веза може варирати у форми, првенствено од „маште“ аналитичара. Међутим, основни принцип у конструисању графикона јесте да графикони морају поједностављивати информације, па са правом се у овом случају може рећи да „*слика (графикон) говори више од хиљаду речи*“.

Графикон веза је предуслов за анализу повезаности, те стога графикон није аналитички производ, већ аналитичко помагало. Анализа веза не треба да осликава само везе (конекције), већ и снагу конекције.

Основне особине мрежа садржане су у четири концепта: ентитет; везе-повезаност; усмереност и снага.⁷⁹³

- **ентитет** – представљају ставке које су под истрагом, а могу да обухвате људе, предузећа, организације, превозна средства, локације, догађаје, предмете и др;
- **веза (повезаност)** – могу бити фамилијарни или засновани на таквом реципроцитету (као што је узимати или давати); везивања (прошле конекције); контрола у мрежи (хијерархија у криминалу или опасност) и др;
- **усмереност** – се односи на проток информација, одређенх предности, ауторитета, па омогућава разумевање унутрашње механике мреже;
- **снага** – представља субјективну процену засновану на интеракцијама које су обухваћене везама.

Производ овог процеса јесте графикон веза.

1.5.5.2 Графикон догађаја

Графикон догађаја представља одговарајући инструмент за развијање значења скупа повезаних догађаја. Он представља својеврсну хронологију догађаја (време, место, кратак опис догађаја), тако да уносом ових параметара однос међу догађајима постаје јасан.

Препоручује се да графикон догађаја треба развити у раном стадијуму анализе сложеног случаја. У ситуацијама када се саставља графикон догађаја, исти треба саставити на стандардизован начин и уз употребу одговарајућих компоненти. За потребе истраживања предмета овог рада, у даљем тексту ћемо навести неке од најзначајнијих компоненти графикона догађаја:

- кратак опис догађаја треба да буде садржан у одговарајућим симболима (нпр., кругови или правоугаоници). Наравно, потребно је да се уверимо да у једном графикону употребљени симбол представља увек исту ствар. Такође, опис догађаја не треба бити опширан, довољно је да буде означен са три до четири речи;
- линије за повезивање се користе да означе однос између догађаја;
- стрелица на свакој линији за повезивање указује на редослед догађаја – ток догађаја кроз време;

⁷⁹³ United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 45.

- датум и/или време треба на одговарајући начин бити повезан са одређеним догађајем (било у оквиру симбола, близу симбола, или на други начин повезан са одговарајућим симболом).⁷⁹⁴

Финални графикон догађаја представља моћан алат у рукама аналитичара који визуелизује значај догађаја у криминалним активностима. Стога, било шта што може да умањи јасноћу овог визуелног приказа не треба да буде укључено у њега.⁷⁹⁵

1.5.5.3 Анализа токова

Анализа токова – повезаности се може применити у различите сврхе, али и у различитим фазама криминалистичко-обавештајне делатности.⁷⁹⁶ Често се користи као наставак (допуна) и поткрепљивање резултата који су добијени из анализе веза.

Најчешће поткатегорије анализе тока – повезаности су:

- **анализе протока роба (добара)** - за предмет своје активности имају проток роба (добара) или делатности међу људима, пословима и локацијама, а све у циљу да се одреди значење тих активности. Тако, анализом се може дати увид у природу криминалне делатности, хијерархију криминалне групе и сл. Такође, може показати у чему је коначна добит од те криминалне активности или где је коначна локација средстава стечених у криминалној делатности. Аналитичка метода анализе токова, односно протока робе (добара), посматра проток производа, новца или услуга који су у вези са: а) криминалном делатношћу појединца или криминалних организација; б) кривичним делом; в) учесницима у криминалном миљеу; г) легалним и криминалним организацијама или криминалним делатностима и легалним пословима.⁷⁹⁷ Анализа протока роба (добара) има за циљ да одговори на следећа питања, као што су: Код кога завршава највећи део роба (добара) које су предмет праћења? Да ли постоје локације или појединци на којима (којим) је роба предата? Ако је у криминалној организацији укључена хијерархија, шта нам проток робе показује о односима унутар групе?⁷⁹⁸

⁷⁹⁴ Ове компоненте у графикону догађаја се могу комбиновати на различите начине, а ограничени су само циљем анализе и креативностима аналитичара. Фактори који су водила у изградњи графикона догађаја су: (а) да пружи јасан и прецизан приказ информација, и (б) да задржи једноставност и усмереност колико је то могуће. Опширније о овоме се може видети у: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, pp. 49-51.

⁷⁹⁵ *Ibid*, p. 49.

⁷⁹⁶ **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 235.

⁷⁹⁷ **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence led Policing: Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, Paper 248, 2003. Већина криминалних организација обавља недозвољене активности у циљу добијања неких од облика роба, као што су новац, дрога или друге робе и на тај начин створиле жељени профит. Међутим, како би се то остварило, сва ова роба треба да "тече" кроз организацију, па ће знање о протоку робе у овим криминалним организацијама допринети ефикаснијој истрази. На пример, разумевањем тока новца у криминалној организацији се могу идентификовати улоге појединаца у сложеној истрази прања новца, те на тај начин идентификовати кључне фигуре у криминалној организацији. Наведено према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, p. 53.

⁷⁹⁸ Наведено према: **Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, p. 54. Графикон протока роба (добара) често одражава или открива структуру криминалне организације. Он може очигледно дати увид у то ко су више прикривени чланови или они који имају корист од криминалне активности која је под истрагом. Такође се може помоћи у стварању хипотеза о природи криминалне групе или величини њеног делокруга активности. Посебна и очигледна корист од графикона у вези протока роба обухвата примену код кривичних дела код којих су украдене ствари, кријумчарења наркотика, прања новца и сл. На пример, проток робе авганистанског хероина ће

- **анализе тока активности** – се користе да би се дао општи преглед низа криминалних активности или начина извршења, а у циљу да се утврди које су кључне криминалне активности, како би се добио укупан преглед криминалних активности.⁷⁹⁹ На први поглед се може уочити сличност са графиконом тока догађаја, али између њих има суштинских разлика. Дијаграм тока догађаја је прецизнији и користи тачне догађаје и датуме, док графикон тока активности обезбеђује преглед догађаја без коришћења датума. Анализа тока активности се може користити у објашњењу комплекснијих криминалних процеса, као што су прање новца или манипулација са хартијама од вредности и сл. Ова анализа јесте посебно користан алат у криминалистичко-обавештајној делатности, с обзиром да се на овај начин може избећи откривање детаља непозванима и за истрагу осетљивих информација. Такође, анализа тока активности, свакако и графикон догађаја, служи као и помоћно средство које нам може указати на криминалистичко-обавештајне празнине. Уколико су недостаци идентификовани, криминалистичко-обавештајни захтеви ће бити дефинисани како би се празнине попуниле.
- **анализе тока догађаја** – представљају аналитичке методе које омогућавају да се на основу приказа и анализе одређених информација (који се односе на ток догађаја) извуку одређени закључци и допринесе дефинисању веома битних препорука. Овај метод се користи у вези са специфичним врстама криминала (серијских кривичних дела, тероризам и сл.), где одређени догађаји воде *према* криминалној активности, односно *од* предузетих криминалних активности, а важно је да буду представљени. За ову врсту анализе је од изузетне важности да је ток догађаја потпуно хронолошки представљен.⁸⁰⁰ Догађај може да буде приказан у две различите форме графикона: а) *графикон тока догађаја*, или б) *временски низ*.⁸⁰¹

1.5.5.4 Анализа телефонских комуникација

Анализа телефонских комуникација представља једну од најчешће коришћених и уједно и најраспрострањенијих техника која може да произведе добро илустрован, али и веома користан аналитички производ. Свакако, садржина комуникације пружа значајне изворе информација. Међутим, то не умањује значајност анализе телефонских комуникација, где ће информације о томе са киме комуницира мета (предмет анализе),

---

показати сваку трансакцију и начин његовог кријумчарења (као и трошкове трансакција) од Авганистана до одређеног града у Србији (нпр., Београда).

⁷⁹⁹ Слично *modus operandi* систему, анализа тока активности показује кораке које су приликом извршења криминалних активности предузети, указујући на тачне инциденте и њихов опис који су представљени и повезани на одговарајућем дијаграму или матрици.

⁸⁰⁰ То се може једино представити након прегледа целокупне документације и свих списа догађаја који су се десили. То понекад захтева велики напор аналитичара, с обзиром да се подаци понекад могу наћи на више места и код више организационих јединица (што представља још један напор више ка вођењу јединствене базе података и сливања информација у јединствени информациони центар). Веома значајна примена ове методе своје резултате може дати код праћења развоја трендова, када може прецизно да укаже на раст и развој криминалне организације у оквиру стратешке анализе, као и на развој њене криминалне делатности.

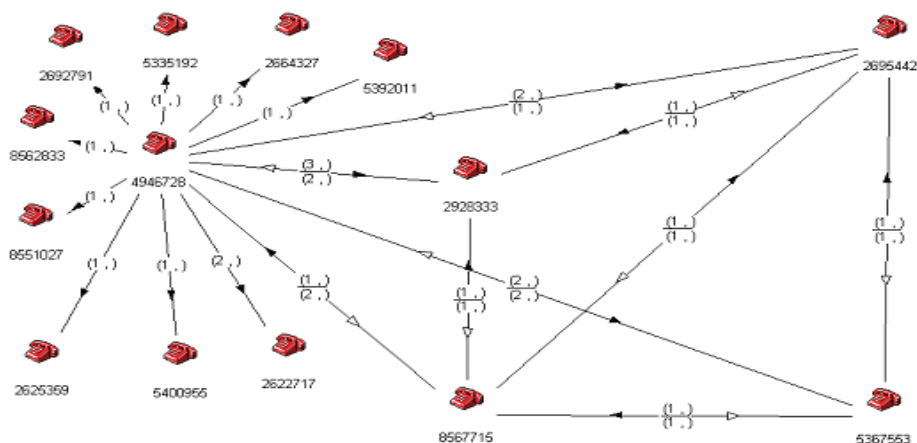
⁸⁰¹ *Графикон тока догађаја* представља поступке уписане у кућице или друге симболе који су постављени хронолошким редом, где линије повезују симболе стрелицама показујући смер тока. *Временски низ* представља свако дешавање дуж датумом означене линије (временски низ је нарочито користан приликом саслушања лица од стране криминалистичких полицајаца, или код разјашњавања на суду комплексних серија догађаја). Илустрације оваквих графикона се могу видети у: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, pp. 57-58; **МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, *Криминалистичка аналитика*, Београд, 2008, стр. 220.

фреквенција (учесталост) комуникације, њихово порекло и одредиште, дужина комуникације, евентуално одређени прилози у комуникацији (електронски прилози попут СМС, ММС и сл.) и њихова анализа, допринети значајном поткрепљењу и евентуалним доказима за истрагу.

Анализа телефонских комуникација може бити подељена на квантитативну или статистичку анализу и анализу повезаности.⁸⁰² Квантитативна анализа телефонских комуникација има за циљ да успостави шаблон са подацима на основу нумеричких шаблона телефонског позива (датум, време, трајање и сл.). Анализе повезаности користе резултате статистичких анализа и дијаграма веза, како би произвеле хипотезе о сврси и садржају позива, као што је на пример однос и сврха контактирања са циљаном особом.

То што су подаци прикупљени од стране телефонске компаније (оператера) као део уобичајеног пословања са корисницима (што доприноси минималној употреби ограничених ресурса у полицији), као и развој и употреба савремених компјутерских софтвера за анализе, чини ову технику веома популарном.⁸⁰³

Стварање ручног графикона анализе телефонске комуникације је могуће, али само за најједноставније сетове података. Савремени софтвери за анализу су сада уобичајена појава у криминалистичко-обавештајним јединицама, што омогућава анализирање и графичко приказивање на хиљаде позива међу стотинама корисника. Пример компјутерског графикона телефонске комуникације је приказан на *Слици III-17*.

Слика III-17: Графикон анализе телефонске комуникације (компјутерски генерисан)⁸⁰⁴

⁸⁰² Тако према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 59.

⁸⁰³ Међутим, аналитичари морају бити свесни постојања одређених ограничења као и процедура за добијање података (које су различите од земље до земље). У свим случајевима се мора водити рачуна о правима појединаца на приватност и потреби задирања у податке о њиховим комуникацијама.

⁸⁰⁴ Извор: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 64.

1.5.6 Карактеристике криминалистичко-обавештајног аналитичара

У процесу анализе информација, усвојени су одређени аксиоми⁸⁰⁵ са којима је потребно упознати све криминалистичко-обавештајне аналитичаре, и обезбедити да их правилно разумеју како би их у свом раду примењивали. Ти аксиоми су следећи:

- **Веруј у свој професионални суд (процену и расуђивање)** – сваки аналитичар је експерт у свом послу. Треба да верује у свој рад и да стоји иза њега како би и криминалистичко-обавештајна служба подржала такав став;
- **Преузми ризик** – аналитичар се не треба плашити да неће бити у праву када предвиђа одређене криминалне трендове или догађаје. Преузимање ризика је саставни део описа аналитичког посла. Управо таквим преузимањем ризика, аналитичар може повећати своју вредност у агенцији;
- **Боље је направити грешку, него не радити уопште ништа** – ако аналитичар није у праву, а чињенице указују на то, треба признати грешку. Само они који не раде ништа немају грешке;
- **Избегавајте пројектовање „вашег одраза“ по сваку цену** – „одраз аналитичара“ представља пројектовање његовог мисаоног процеса или вредносног система на неког другог. Мето аналитичара су криминалци. Њихов менталитет је сасвим другачији. Због тога, аналитичари морају да науче да размишљају на начин како то они раде;
- **Криминалистичко-обавештајни производ нема вредност уколико се не дистрибуира даље** – аналитичари треба да саопште, односно дистрибуирају криминалистичко-обавештајне производе јасно, ефикасно и правовремено. Оно што кориснику није достављено и не зна, нема никакву вредност;
- **Када су сви сагласни око неког питања, онда вероватно нешто није у реду** – веома је ретко, а и неприродно да у криминалистичко-обавештајној функцији постоји апсолутна сагласност око неког питања. Ако се такав случај јави, то је знак за бригу;
- **Клијента не треба да брине колико знаш, потребно му је саопштити оно што „треба да зна“** – превелики број детаља може довести до неразумевања основних и важних чињеница;
- **Форма никада није важнија од суштине** – професионални изглед и адекватно одабрани формати су важни, али не могу бити важнији од суштине. Када им је потребно, клијенти желе да знају значење криминалистичко-обавештајног продукта;
- **Агресивно настави (тражи) прикупљање потребних информација** – аналитичар се никада не треба задовољити материјалом мањим од оног који му је потребан. Уколико не успе да приступи виталним изворима информација, то ће бити његова одговорност (а не разлог);
- **Не схватај лично процес уређивања** – уколико уређивачке измене не мењају смисао поруке аналитичара, треба их прихватити. Ако је мењају, треба проговорити. Али и тада треба знати да је можда неки бистрији (паметнији) ум увидео нешто што је аналитичару промакло. Дакле, аналитичар треба да верује у свој производ, али и да буде самокритичан;
- **Упознај своје колеге из криминалистичко-обавештајне заједнице и разговарај са њима** – аналитичари и обавештајци (или истражитељи) нису противници или

---

⁸⁰⁵ Термин *аксиом* потиче од грчке речи *ἀξίωμα*, и дефинише се као пропозиција која није доказана. Аксиом је логички израз за који се сматра да је тачан. Његова истинитост се подразумева и он служи као почетна тачка за даљу дедукцију и инференцију. Наведено према: www.sr.wikipedia.org

конкуренти. Сви су једнаки. Аналитичар треба да постане део ове мреже, и не треба да позива колеге само у случају када му је нешто потребно;

- **Не узимајте свој посао, али и себе, сувише озбиљно** – аналитичари у свом послу треба да избегну тзв. „сагоревање“. У том случају ће бити губитак за агенцију (која можда неће одмах то и приметити). Здравље аналитичара и његове породице је важније од „обарања“ криминалца или пењања на степеник више у каријери. Посвећеност и упорност аналитичара, као и одређење таквом раду, ће донети резултате само на дужи рок.⁸⁰⁶

Криминалистичко-обавештајни аналитичар мора да буде више од примаоца информација. Аналитичар мора да буде проактиван. На основу искуства савремених полицијских организација, проактивност аналитичара може се испољити на два начина. *Први* се односи на потребу да дефинише и шири криминалистичко-обавештајне захтеве како би се попуниле празнине у информацијама и тиме постигли свеобухватнију и тачнију анализу претњи, појединца или друге мете. *Други* начин се односи на улогу аналитичара да узме (тзв. измами) информације из различитих извора.⁸⁰⁷ Међутим, несрећна стварност у многим полицијским организацијама јесте та да се криминалистичко-обавештајни аналитичар често посматра као да има нижи статус од осталих полицијских службеника, што понекад отежава да аналитичар даје, односно утиче на одређивање даљег правца руководиоцима и истражитељима.

1.5.6.1 Десет стандарда за аналитичаре

Према подацима Интерпола, примарни задаци аналитичара су: 1) *помоћ званичницима – агенцијама за примену закона; креаторима политике и доносицима одлука – да се ефикасније изборе са неизвесношћу; 2) да благовремено обезбеде упозорење о претњи; 3) подршка у оперативним активностима кроз анализирање криминала.*⁸⁰⁸

Петерсон и остали (Peterson et al.)⁸⁰⁹ истичу да се у било којој дисциплини или пракси постављају одређени стандарди, како би се побољшала и обезбедила формалност, ефективност и професионалност. Исти принципи важе и у аналитичком окружењу, односно у испоруци аналитичких производа, а то су:

1. анализиране информације (тј. криминалистичко-обавештајне информације) треба да се употребе у директним операцијама и истрагама криминалистичких служби;
2. анализа треба да буде саставни део сваке значајне истраге коју спроводи полицијска агенција;
3. аналитички производи треба обавезно да садрже писани извештај. Визуелни производи представљају допуне, а не служе као замене за писани извештај;

⁸⁰⁶ Тако према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, pp. 31-32.

⁸⁰⁷ Без обзира да ли је то база података, централни фузија центар, јавно-приватни партнер или истражитељ (криминалистички полицајац), аналитичар мора проактивно тражити информације. Проактивни напори аналитичара ће додатно утицати да криминалистичко-обавештајни процес буде свеобухватан.

⁸⁰⁸ **INTERPOL**, *Intelligence Analysis*, 2004. Доступно на адреси: www.interpol.com/Public/CIA/Default.asp (11.03.2013.).

⁸⁰⁹ **Peterson, M.B.,-Morehouse, B.-Wright, R.**, *Intelligence 2000:Revising the basic elements. A guide for intelligence professionals*. A joint publication of Law Enforcement Intelligence Unit (LEIU) and International Association of Law Enforcement Intelligence Analysis. New Jersey: Lawrenceville, 2000, p. 109.

4. аналитички производи треба да садрже закључке и препоруке. Они се представљају менаџменту ради њиховог разматрања у погледу доношења одлука;
5. развијање аналитичких производа захтева примену/употребу размишљања о информацијама. Израда и састављање информација које не одражава поређење или остала разматрања, није анализа;
6. аналитички производи морају бити тачни. Корисници морају бити у стању да се ослане на информације које им обезбеђује аналитичар;
7. аналитички производ мора бити произведен благовремено;
8. аналитички производ мора да одражава све релевантне информације до којих се може доћи преко било којих извора и средстава доступних аналитичару;
9. анализа треба да укључује најбоље и најактуелније компјутерске програме, састављање, визуализацију, као и све доступне технике у аналитичком окружењу;
10. аналитички производи треба да одражавају и да се на основу њих процењује квалитативни и квантитативни допринос анализе мисији и приоритетима агенције или организације за коју се спроводе.

1.6 Дисеминација (ширење, дељење, размена) криминалистичко-обавештајних информација

Свакако да ћемо се сложити са чињеницом да су криминалистичко-обавештајни производи „бренд“ криминалистичко-обавештајне јединице,⁸¹⁰ те представљају примарни начин на који ће таква јединица комуницирати са својим клијентима. Тако, криминалистичко-обавештајни производ нема готово никакву вредност уколико систем није у стању да достави праве информације, правим људима, у одређеном временском оквиру, како би се искористиле вредности које такав производ садржи. Дисеминација, односно ширење/дељење/размена криминалистичко-обавештајних информација, настоји да оствари овај циљ.⁸¹¹

Дисеминација криминалистичко-обавештајних информација је уобичајен термин за део криминалистичко-обавештајног процеса који испоручује криминалистичко-обавештајне информације корисницима.⁸¹²

Вредност једног криминалистичко-обавештајног напора не може бити делотворан уколико се производ криминалистичко-обавештајне делатности не доставља правим људима у право време. Закасне информације или информације које су достављене лицима која не могу да их користе, а да не говоримо о информацијама које доспу у руке „непријатеља“, не само да не могу учинити ништа добро, већ могу довести до озбиљне штете.⁸¹³

У оквиру прослеђивања криминалистичко-обавештајних информација, може се говорити о многим темама, укључујући и различите криминалистичко-обавештајне системе за евидентирање, питањима приватности информација, питањима безбедности

⁸¹⁰ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 108.

⁸¹¹ У енглеском говорном подручју се за процес дисеминације користи термин *sharing information*, што би у преводу значило „ширење информација“. Међутим, у духу српског језика овакав термин („ширење“) има другачије значење, те смо за потребе овог рада (у целом тексту) користили термин *дисеминација*, односно *прослеђивање, дељење* информација.

⁸¹² У иностраној обавештајној пракси, може се наићи и на термин *Intelligence Dissemination Management*, односно управљање дисеминацијом обавештајних производа. Овај термин се пре свега односи на процес који обухвата организовање дистрибуције готових криминалистичко-обавештајних производа.

⁸¹³ **Metscher, R. and Gilbride, B.**, *Intelligence as an Investigative Function*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, USA, 2005, p. 31.

информација, техникама прослеђивања итд. Међутим, намера актуелне дискусије је да опише сврху и правила прослеђивања криминалистичко-обавештајних информација.

Претходни период у полицијским делатностима широм света обележила је генерална филозофија која је свој фокус имала на оперативној безбедности, односно обавештајне информације се нису у неопходној мери делиле из забринутости да би кључне информације могле пасти у погрешне руке, те би у том случају то могло довести до угрожавања истраге, али и безбедности извора и метода рада. Након драматичних догађаја, почевши од терористичког напада 11. септембра 2001. године у Њујорку, терористичког напада у Мадриду 11. марта 2004. године, као и терористичких напада у Лондону 7. јула 2005. године и др., филозофија у вези са дисеминацијом криминалистичко-обавештајних информација је радикално другачија. Актуелна политика у вези са дисеминацијом информација сада у свом фокусу има настојање да се овлашћеним лицима достављају потребне информације, са циљем да се претње спрече. У суштини, идеја је да када постоји више људи који примају информације, већа је вероватноћа за идентификовање и спречавања претње.⁸¹⁴

Годфри и Харис (*Godfrey and Harris*) наглашавају значај безбедности у заштити против било каквог угрожавања активности криминалистичко-обавештајне службе, али исто тако истичу важност да се безбедносне процедуре не примењују у таквој мери у којој оне могу ометати ток и коришћење криминалистичко-обавештајних производа.⁸¹⁵

Међутим, иако постоји оправдана потреба да се информације у већој мери прослеђују, како унутар агенција за спровођење закона, тако и изван њих (спољним партнерима, међународним организацијама и сл.), мора се поштовати политика безбедности и успоставити принцип по којем се информације могу прослеђивати онима којима такво знање треба и онима који имају право на њих. Можда је овде место да поставимо и најважније питања: *Ко се сматра овлашћеним за пријем криминалистичко-обавештајних информација? Ко има право на криминалистичко-обавештајне информације?*

У том смислу, Вотсон и др. (*Watson et al.*) су разматрајући потребе коришћења материјала, дошли до закључка да постоје два принципа: први „**треба да зна**“ и други, „**право да зна**“. Принцип *право да зна* (*Right-to-know*), одређује да корисник (подносилац захтева) има овлашћење и законско право да зна информације које се траже, односно, обухвата меру безбедности да криминалистичко-обавештајни материјал није потребно доставити лицима којима није потребан у вршењу посла (на пример, особље у административном делу службе нема потребу да зна детаље о криминалистичко-обавештајним метама). То доводи до објашњења другог принципа – *треба да зна* (*Need-to-know*), који наглашава приступ дефинисан потребом да се информација зна, а не на основу позиције, ранга или нивоа унутар агенције за спровођење закона (на пример, чак и особа са највишим степеном безбедносног одобрења може бити ускраћена за информацију за коју нема потребу да зна) – речју, затражена информација је релевантна и неопходна кориснику (подносиоцу захтева) у иницирању, унапређењу или довршењу истраге.⁸¹⁶

⁸¹⁴ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 69.

⁸¹⁵ **Godfrey, D.E.-Harris, D.R.**, *Basic Elements of Intelligence*, Washington DC: Government Printing Office, 1971, p.93. У свом раду, они су разматрали одређене области у којима је спровођење ригорозних мера безбедности вишак. Попис области који су они дали су представнене у поглављу које обрађује безбедност криминалистичко-обавештајног процеса.

⁸¹⁶ Опширније видети у: **Watson, W.B.-Watson, M.S.-Hipple, W.G.**, *United States Intelligence: An Encyclopedia*, New York: Garland Publishers, 1990, p. 405.

Такође, у логици постоје два основна модела протока информација/производа:

- **Push** (у преводу: *погурати, гурнути*): произвођач покреће проток, а конзумер (прималац) прима, и
- **Pull** (у преводу: *повући, извући*): конзумер (прималац) захтева или иницира проток, а произвођач га ствара;

Сходно улози и задацима овог под-процеса, увек треба размотрити:

- *Шта је наш циљ?* (Према чему је усмерен наш рад);
- *Да ли је криминалистичко-обавештајна информација релевантна?* (Да ли имамо информацију од утицаја);
- *Да ли је правовремена?* (Да ли се дистрибуира на време);
- *Да ли је метод дисеминације одговарајући?* (Да ли постоји бољи начин да се производ достави);
- *Ко је прималац?* (Да ли је то права особа за достављање);
- *Шта је резултат?* (Шта се може очекивати од ове криминалистичко-обавештајне информације);
- *Како добити повратне информације?* (На који начин можемо сазнати шта се десило).⁸¹⁷

1.6.1 Процес санације (поправљање/сређивање) – заштита извора, порекла и метода добијене информације (*Sanitization process*)

Пре него што се предузме било каква дисеминација, потребно је обезбедити да материјал који се дистрибуира не садржи било какве информације који „експлицитно“ или „имплицитно“ могу да доведу до откривања извора информације. Ово је, пре свега, задатак обавештајног службеника. Због тога, препоручљиво је да се примени *процес санације*. Намена процеса санације јесте да заштити извор или порекло информације од откривања на основу контекста или текста криминалистичко-обавештајног извештаја. Процес санације, такође, настоји да заштити метод или околности под којима је информација добијена.⁸¹⁸

Као помоћ у процесу санације, у даљем тексту биће понуђене одређене смернице које су настале као резултат „добре праксе“ у криминалистичко-обавештајној делатности:

Примећујемо сличности и у криминалистичко-обавештајном раду, где такође криминалистичко-обавештајну активност и њен производ - криминалистичко-обавештајну информацију, могу захтевати корисници, или активностима службеника и аналитичара такав производ доставити доносиоцу одлука (*influens*). Ипак, у овим моделима примећујемо да време није битан фактор, што није случај са ширењем криминалистичко-обавештајних информација. У том случају, као користан пословни модел може се искористити и модел, односно пословна идеја о ефективном пословању која се означава *just-in-time* (ЈИТ). О овим идејама примењљивим у криминалистичко-обавештајној делатности, видети опширније у: *Intelligence Dissemination Management*, http://en.wikipedia.org/wiki/Intelligence_dissemination_management (посећено 25.06.2013.).

⁸¹⁷ **Law Enforcement Department of the OSCE – Mission to Serbia**, тренинг материјали за курс криминалистичко-обавештајне делатности, Trainer Guide (Police Service School), *Lesson #2: Intelligence Cycle*, 2005.

⁸¹⁸ Као веома добар пример очувања извора информација у активностима обавештајних служби јесте пример британског продора (дешифровања) у немачки веома заштићен систем "Енигма" за време Другог светског рата и коришћења таквих пресретнутих информација. Наиме, Британци су успели да дешифрују сигнале немачког заштићеног система "Енигма", али такве информације нису никада употребили за операције, изузев ако постоји уверљива прича која може поткрепити разлог савезничке операције и успеха. Тако, ако се пресретнутом комуникацијом система "Енигма" дошло до информација о кретањима Немачких бродова, савезнички авион је послат у исту област где је намерно дозволио да буде уочен од стране противника, те је информација о кретању бродова могла по мишљењу сила осовине, да буде добијена извиђањем авиона (IMINT). Ако би противник (да не кажемо непријатељ) сазнао да је заштићени систем "пробијен", они би одмах променили системе и тиме онемогућили извор информација. Понекад, што је много горе, они би преко система пуштали дезинформације и тиме прикупљаче информација довели у заблуду. Наведено према: **Layton, E., And I Was There: Breaking the Secrets – Pearl Harbor and Midway**, William Morrow & Co, 1985.

- све информације треба да су прецизно забележене. Извештаји који су предвиђени за даље прослеђивање треба да садрже криминалистичко-обавештајне информације које су у вези са жељеном сврхом ширења;
- треба бити пажљив и из текста уклонити сав материјал који на било који начин може да идентификује извор;
- време и место састанка са људским извором информација може бити неважан, а таква информација би могла довести до тога да извор буде идентификован;
- поновна криминалистичко-обавештајна информација добијена из истог извора могла би да доведе до идентификације извора информације. Употреба регистра поверљивих извора, са насумично додељеним референтним бројевима, смањује ову могућност;
- санација треба да онемогући читаоцу да одреди да ли је извор информација људски или технички;
- у неким случајевима може бити корисно да се открије прави идентитет лица које је извор информације у криминалистичко-обавештајном извештају, али без откривања њиховог идентитета као извора. Ово може бити неопходно, на пример, када је извор виђен од стране других официра или криминалаца са групом лица (у извештају именованих појединаца), а да се не наведе име извора у извештају може изазвати сумње у погледу његовог/њеног идентитета;
- понекад ће информације у једном извештају садржати низ материјала познатих само ограниченом броју појединаца. Раздвајање овог материјала у више извештаја и означавање истих са више референтних бројева из регистра поверљивих извора, ће обезбедити већу безбедност;
- у случајевима када је криминалистичко-обавештајни службеник забринут да би садржај извештаја могао да укаже на извор информације, контролор (односно супервизор) треба да пружи одређену препоруку (примедбу) пре прослеђивања информације или њеног уноса у криминалистичко-обавештајни систем.⁸¹⁹

Оваква „разводњена“⁸²⁰ верзија информација је често довољна корисницима у испуњавању својих активности, а истовремено ће заштитити криминалистичко-обавештајни процес (пре свега под-процес прикупљања и под-процес анализе информација).

Процес санације, такође, може укључити и замену речи или фраза у одређеним информацијама, те на тај начин направити документ који ће код корисника имати користи за непосредно извршавање задатака, а истовремено довести до тежег разумевања дела информација које су овим процесом саниране.

Приказани процес се примењује у свакодневном раду, али нарочито треба бити обазрив са прикупљеним информацијама када су добијене од извора - информатора који:

- живе у средини која се може сматрати ризичном (на пример, информатор живи у средини која има историју застрашивања сведока и антипатија према полицији и сарадницима);
- је у близини појединаца на које се информације односе (на пример, породица, члан, комшија или запослени);⁸²¹

⁸¹⁹ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Front-line Law Enforcement*, New York, 2010, p. 27-28.

⁸²⁰ У криминалистичко-обавештајној пракси је чест израз „замутити воду“ који у основи има значење заштите извора или начина прикупљања информација.

⁸²¹ На пример, добићемо информацију да: „Господин Х устаје свакога дана у 06.30 часова и прва ствар коју уради је да сиђе у подрум стана и провери место (тзв. „штек“) где скрива хероин и аутоматску

Процес поправљања (санације) извештаја се мора завршити пре било каквог ширења, односно дисеминације криминалистичко-обавештајног материјала. Ова одговорност је првенствено на службенику који уноси садржај информације.

1.6.2 Презентација - дистрибуција резултата криминалистичко-обавештајне делатности

Презентација аналитичког производа подразумева достављање или расподелу резултата анализе крајњим корисницима, односно клијентима. Сам процес дистрибуције може имати више различитих форми:

- структурирани формални извештаји;
- структуриране и формалне усмене презентације са поткрепљујућим документима;
- недељни прегледи у форми билтена;
- *ad hoc* брифинзи криминалистичко-обавештајним и истражним тимовима.⁸²²

У тексту који следи, пажњу ћемо усмерити на усмене (вербалне) презентације и писане извештаје као продукте криминалистичко-аналитичких активности.

1.6.2.1 Усмена (вербална) презентација - брифинг

Један од најефикаснијих начина у представљању резултата криминалистичко-аналитичке активности јесте усмена, односно вербална презентација - брифинг. Управо такав начин презентовања криминалистичко-обавештајних производа ће најчешће бити основ за непосредну акцију, односно за ситуације када је потребно да резултати буду брзо подељени, тј. ради непосредног деловања.

Овакав вид презентовања у основи има неке битне карактеристике и предности:

- ***уштеда времена*** – максимална количина информација се може саопштити у најкраћем року;
- ***директан контакт*** – усмени брифинг пружа директан контакт између аналитичара и клијента. Ово можда представља главну предност овог вида

пушку АК47. Када то уради, излази из стана и одлази преко пута у свој омиљени кафић на јутарњу кафу“. У овом случају примећујемо да нема директног помињања онога ко је био извор ове информације. Међутим, ако информацију прочитамо поново, можемо закључити да је информација из извора који је веома близак са господином „Х“ који је упознат са његовим рутинама (чланови породице или комшије). Без обзира на наш закључак, који може имати више различитих ставова, морамо бити упознати са чињеницом да ће можда нечији живот бити доведен у питање уколико та информација буде достављена у првобитном облику и није „санирана“.

Преправљена - „санирана“ верзија овог извештаја би могла бити: „*Господин Х у подрумским просторимама његовог стана има скривени хероин и аутоматску пушку АК47“.* У овом случају, елементи који чине значај информације су и даље присутни. Детаљи који подразумевају нека лична сазнања су уклоњени, али ипак нису девалвирани. Заштита извора је неопходна и веома важна, јер ће бити прилика да и предузимањем процеса санације неће бити довољно да се елиминише могућност компромитације извора. У овим случајевима најцелисходније је информацију не дистрибуирати, односно размотрити могућност коришћења информације у криминалистичко-обавештајне сврхе.

⁸²² Наведено према: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 215.

презентовања, јер обезбеђује интеракцију *лицем-у-лице* између корисника и аналитичара. Оваква интеракција је прилика за веома динамично испитивање о извору информација, процену безбедности или поверљивости информација, као и о закључцима и њиховој вероватноћи. У оваквој ситуацији корисник и аналитичар имају прилику да се међусобно усагласе и процене да ли предмет напредује у правом (жељеном) правцу и да ли даје резултате;

- **динамичност** – усмени брифинг може бити ревидиран у последњем тренутку, тако да је могуће укључити и најновије информације. На тај начин, усменим брифингом се могу презентовати развоји догађаја готово у реалном времену.⁸²³

Усмени брифинзи често укључују у доброј мери и импровизацију аналитичара на месту презентације. Међутим, уколико се жели постићи прави ефекат брифинга, он мора бити унапред осмишљен и припремљен. Готово увек је неопходно анализирати интересе присутних,⁸²⁴ њихова тренутна знања, као и крајњу употребу информација и података.

Свака усмена презентација аналитичких производа мора имати одређене садржаје и карактеристике, као што су:

- **увод**: треба да буде кратак, концизан уз навођење разлога брифинга. Поверљивост и осетљивост информација треба јасно предочити у том делу;
- **навођење и приказивање закључка**: из разлога што ће публика прво хтети да чује резултате анализе на почетку презентације, потребно је навести јасно и разумљиво закључак аналитичара, али без детаља и појединости анализе;
- **алати подршке**: да би презентација била ефикаснија, потребно је да аналитичари користе одговарајуће графиконе са објашњењима, а који су развијени у току аналитичког процеса и који су најкориснији у долажењу и правилном схватању информација;
- **препоруче**: обезбеђивање препорука у вези додатних захтева за прикупљање информација или других одговарајућих активности за акцију. Међутим, то ће бити испуњено уколико аналитичар поседује неопходно знање и искуство.

1.6.2.2 Писани извештаји

Писани извештаји чине вероватно највећи део процеса дистрибуције (ширења) криминалистичко-обавештајних информација. Писани извештај представља презентацију свих кључних елемената информације и употребљених аналитичких метода и техника. Структура корисника може да варира, и то од патролних полицајаца

---

⁸²³ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011, p. 71.

⁸²⁴ Потребно је да аналитичар зна интересе присутних. На пример, да ли ће се презентоване информације користити за доношење одлука, за развој плана за прикупљање додатних података или за неку другу намену. Такође, аналитичар треба да има на уму конкретну улогу и ниво одговорности присутних и прилагодити свој стил и садржај публици. На тај начин, одређивање нивоа знања и састава публике има за циљ да се евентуално избегне представљање превише непотребних података или да су презентовани подаци недовољни или нису детаљни. Аналитичар је дужан и да размисли о питањима безбедности, нарочито његове одговорности (овлашћења) према позитивним прописима, речју, да ли присутни треба да знају или да ли им је допуштено да знају информације које ће се презентовати. У приручницима се наводе и упутства за форму усменог брифинга, где се наводи да је аналитичар одговоран за употребу најбољег метода представљања садржаја брифинга, окружења за презентацију и коначно да ли је он (аналитичар) права особа која ће такве информације пренети присутнима.

за које је потребно саставити најмањи билтен, па све до крајњих доносиоца одлука и руководиоца који захтевају потпунија и детаљнија сазнања.

За разлику од усменог брифинга, писани извештај оставља врло мало прилике за директан *feedback* (повратну информацију од корисника). Када се чита, писани извештај мора да пренесе своју вредност и да испуни своју сврху.⁸²⁵

Упоредјујући писани извештај са усменим брифингом, уочавамо неколико предности и мана које ћемо илустровати у *Табели III-10*:

<i>Предности</i>	<i>Недостаци</i>
извештај се може прилагодити тако да одговара конкретном кориснику, на тај начин изостављајући информације које су ирелевантне и/или неважне захтевима тог лица;	писац извештаја мора да зна публику (кориснике) како би усмерио садржај извештаја, иначе ће морати да укључи онолико детаља колико му је познато у то време;
садржај извештаја, а посебно истакнуте кључне тачке, корисник може изнова читати, како би их правилно употребили;	када је извештај написан он постаје историјски документ, односно снимак ситуације која се односи на информације које су познате у том тренутку;
садржај извештаја може бити враћен назад. На пример: када се размењују идеје или будуће информације;	због удаљености између писца и корисника, постоји неизбежно кашњење у размени информација између њих;
лако за даље ширење;	његову дистрибуцију је теже контролисати;

Табела III-9: Предности и недостаци писаног извештаја⁸²⁶

Писани извештај представља веома битан акт, односно документ о реализованом криминалистичко-обавештајном процесу, те је неопходно да у њему буду садржане све релевантне информације до којих се дошло применом метода криминалистичко-обавештајне делатности. Такође, неопходно је да се приликом сачињавања писаног извештаја његови аутори придржавају следећих **пет главних правила**:

1. бити јасан и концизан, у противном ће нетачне изјаве или грешке у процени умањити значај извештаја;
2. писати у трећем лицу, како извештај не би био личан;
3. избегавати претерано коришћење стручних жаргона;
4. одржавати логички ток мисли, идеја и аргумената;
5. обезбедити граматичку и правописну исправност извештаја. Грешке у правопису одвлаче пажњу читалаца и у случају имена или идентитета могу довести до конфузије.⁸²⁷

⁸²⁵ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Aanalysts*, New York, 2011, p. 76. У овом виду презентације, аналитичари не добијају толико прилика да поново дају објашњење података као код усменог брифинга. То значи да они морају бити сачињени у складу са професионалним захтевима и потребама корисника.

⁸²⁶ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Aanalysts*, New York, 2011, p. 76.

⁸²⁷ *Ibid*, p. 77.

Извештај треба да садржи најважније налазе, закључке и препоруке. Као и усмени брифинг, писани извештај треба да пренесе резултате криминалистичко-обавештајне анализе једноставним језиком и уз идентификацију кључних тачака које треба нагласити.

Веома корисна структура за писање извештаја је тзв. *обрнута пирамида*. Да би овај модел писања извештаја био правилно коришћен, потребно је да замислимо да је сваки параграф у извештају пирамида која стоји наопако, на свом врху. Најважнија идеја треба да буде на најширој страни пирамиде – у реченици која садржи тему – а да све остале идеје у том параграфу подупиру ову водећу, главну идеју. У ствари, реченице које прате главну реченицу треба да буду постављене по опадајућем реду важности.

Слично претходном, и целом криминалистичко-обавештајном извештају се може приступити по моделу „обрнуте пирамиде“. Најважнија информација треба да стоји на почетку, а не на крају. Ако је овај први део довољно убедљив, читалац ће продужити са читањем. У припремању писаног извештаја, треба да имамо на уму да читалац (корисник) жели да прво чује „велику идеју“, а то је закључак аналитичара. Неки аутори извештаја чувају „велику идеју“ до краја као поенту целе приче. У случају са криминалистичко-аналитичким извештајем, ово треба да буде обрнуто. Треба дати прво поенту приче, а затим причу допуњавати са детаљима који подржавају такав закључак.⁸²⁸

Структура сваке главне реченице је подједнако важна за одржавање пажње читалаца. Та структура треба да има две компоненте: *Шта?* – чињеница, и *Па шта?* – импликације ове чињенице. На овај начин читалац учи и схвата истовремено шта се дешава и зашто је то важно. По завршетку нацрта извештаја, следећа техника се може искористити за проверу резултата. Да ли сам наслов изражава „*Шта*“ и „*Па шта*“ целог документа? Затим долази ред на главну реченицу извршног сажетка. Коначно, прва реченица сваког параграфа треба да испуни ове захтеве.

Приликом сачињавања криминалистичко-обавештајног извештаја могуће су одређене грешке и пропусти. Овом приликом скрећемо пажњу на *три најчешће грешке писања*:

1. **велико извођење закључка** – аутор гради случај полако, чувајући закључке за крај. Према теорији, претпоставља се да ће на овакав начин закључци на крају испасти још драматичнији. Нажалост, већина читалаца ће престати да чита пре него што дође до краја;
2. **временска линија** – слично претходно наведеној грешци, овај приступ има за циљ да исприча причу хронолошким редом и самим тим штеди најважније чињенице за крај. Међутим, читалац је навише заинтересован за последње и текуће догађаје и губи стрпљење;
3. **„напоран рад“** – овај приступ је такође познат као „*погледајте колико ја знам о тој теми*“. Типично, криминалистичко-обавештајни аналитичар прикупља велики број информација и често неће моћи да изостави било коју од њих. Резултат тога је дугачак и у већем делу нефокусиран извештај.⁸²⁹

⁸²⁸ Више о моделу *"обрнуте пирамиде"* можете видети у: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, pp. 77-78. Споредна корист од модела "обрнуте пирамиде" је да помаже краткоћу криминалистичко-обавештајног извештаја. Ова техника принуђује писца да се концентрише само на оне чињенице које су од директне важности за предмет. То исто тако помаже утврђивању које чињенице су битне, а које је ипак само лепо знати.

⁸²⁹ Наведено према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Analysts**, New York, 2011, p. 78. Такође, пре него што било који извештај подноси, аутор треба да га прочита и да се обезбеди да то што је написано има смисла, правописно и граматички исправно, да је читљив и са прецизним садржајем. То ће само по себи додати кредибилитет извештаја и спречити

Структура и презентовање криминалистичко-обавештајног извештаја, без обзира да ли се ради о усменом брифингу или писаном извештају, мора бити таква да пружи максимални утицај на кориснике. Ово захтева машту и оригиналност његових конструктора (криминалистичко-обавештајних аналитичара), који ће развити ове способности са праксом и искуством.

Како би се обезбедила адекватна безбедност у дистрибуцији криминалистичко-обавештајних информација, приликом прослеђивања се морају забележити следеће информације у конкретној датотеци:

- датум и време прослеђивања криминалистичко-обавештајне информације;
- име лица које је тражило информације;
- подаци о агенцији или другој организацији која је тражила информације;
- разлог за издавање (дистрибуцију) информација – „треба да зна“ и „право да зна“;
- подаци о службенику који издаје информације.

1.6.3 Три НЕ за дисеминацију криминалистичко-обавештајних информација

За разлику од принципа по којем криминалистичко-обавештајне производе треба што више делити (ширити), што треба да краси криминалистичко-обавештајни процес, у пракси су се појавила нека спорна питања која су резултат погрешног усвајања термина „дељење информација“, који је некада створио више проблема него решења. Информације треба да буду циљ, односно намењене онима који могу да их користе (корисницима). Нажалост, овај аксиом је често остајао без дејства.

Три основне (не)практичне делатности повезане са анализом и криминалистичко-обавештајним радом треба избегавати. Можемо их назвати „три НЕ за размену информација“:

1. криминалистичко-обавештајне производе не траба да „препакују“ друге организације! Већина агенција жели да прими оригинални производ. Стога, препакивање је дуплирање посла и може бити збуњујуће. Препакивани производ додаје малу вредност и може имати ефекат заблуде уколико се неке информације дистрибуирају као производ две различите агенције. Ако је производ друге агенције једноставно препакован, агенција неће бити у стању да обезбеди праћење свих детаља који су укључени у његову изладу;
2. криминалистичко-обавештајне производе не траба дистрибуирати (ширити) свима! Примање превише информација може бити подједнако неефикасно као и непримање ма какве информације. Ако корисници производа буду „преплављени“ информацијама, које су за њих мале вредности, створиће тенденцију малог обраћања пажње на било коју другу информацију. Криминалистичко-обавештајна служба није корисник информација, те ова служба мора одвојити „жито од кукоља“. Потребно је циљано и критичко ширење информација;
3. не траба развијати тзв. „објавити или пропасти“ став! Ово може бити системски проблем. Менаџери желе да виде продуктивност обавештајних аналитичара, међутим, тешко је измерити продуктивност у криминалистичко-обавештајној

евентуалне проблеме у даљем процесу, посебно ако такав извештај треба представити на кривичном суду.

делатности. Иако је разумљив поступак настајања ових продуката, само објављивање производа није мерило успеха. Чак и у случају да је производ занимљив, пружа малу вредност уколико није делотворан. То значи да није количина производа мерило успеха, већ њихов квалитет и корисност. Наравно, такво мерило је тешко и донекле субјективно.⁸³⁰

1.7 Поновна процена (ре-евалуација)

Криминалистичко-обавештајни процес је нешто што се изграђује и стално усавршава како би на најбољи и најквалитетнији начин испунио своју сврху, односно испоручио криминалистичко-обавештајни производ онима којима је неопходан. Због тога се у криминалистичко-обавештајном процесу примењује поступак поновне процене (ре-евалуације).

Поновна процена подразумева континуирани преглед целог криминалистичко-обавештајног процеса, како би се идентификовали начини на које свака фаза (под-процес) може бити побољшана.⁸³¹ Циљ ове фазе процеса не огледа се само у поновној процени целокупног криминалистичко-обавештајног процеса, већ и у систематичном сагледавању и анализирању свих појединачних под-процеса и њихове међусобне функционалности и повезаности. Ова фаза се предузима у циљу идентификовања евентуалних недостатака или слабости у методама поступања, квалитету информација (прикупљених и анализираних), како би се побољшао квалитет свих чинилаца криминалистичко-обавештајног процеса.⁸³² Да би поновна процена имала највећу вредност, треба да буде континуирана делатност током криминалистичко-обавештајног процеса, а не само да остане као последња фаза.⁸³³

Поновна процена може бити усмерена на:

- процес;
- аналитички производ;
- коришћење аналитичког производа;
- ефикасности (делотворности) извештавања, односно прибављања информација;
- распоређивање особља;
- постављање (или подешавању) приоритета;
- перспективе аналитичара;
- перспективе клијената (корисника криминалистичко-обавештајних производа);⁸³⁴

Као што је Картер (Carter) навео, криминалистичко-обавештајни процес је суштински систем. Тако, према класичним дефиницијама система – то представља серију процесних компоненти повезаних истим циљем, те ће промена у једној

⁸³⁰ Извор: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 276.

⁸³¹ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 15. Како је криминалистичко-обавештајна активност један веома обиман и комплексан - тимски процес, поновна процена је веома значајна јер се супротставља поступцима појединца или групе која жели да тај посао обави као индивидуални чин.

⁸³² Упореди са: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 218.

⁸³³ Управо ова чињеница је одлучујућа за илустрацију криминалистичко-обавештајног процеса, те је као систематична и континуирана делатност током читавог процеса представљена у средини (традиционално приказиваног) круга (*примедба аутора*).

⁸³⁴ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 15.

компонети утицати на друге. Поновну процену Картер упоређује са *хомеостазом*,⁸³⁵ односно „стабилним стањем“ које мора да одржава криминалистичко-обавештајни процес. Сврха поновне процене (преиспитивања) је да осигура да се све информације обрађују на свеобухватан начин. То заправо значи да криминалистичко-обавештајни процес мора бити у току са свим новим информацијама како би се развио најпрецизнији могући криминалистичко-обавештајни производ.⁸³⁶

Поновна процена, такође, служи:

- као мера за одређивање да ли криминалистичко-обавештајни производи, који су креирани у процесу имају вредност;
- да одреди да ли су претње прецизно идентификоване;
- преиспитивању да ли све компоненте криминалистичко-обавештајног процеса функционишу онако како је предвиђено (за шта су намењене);
- да утврди да ли је на основу криминалистичко-обавештајних производа могуће развијање ефикасних оперативних одговора (интервенција).⁸³⁷

Преглед, односно поновна процена представља важно оруђе у криминалистичко-обавештајном процесу. У том смислу, поновна процена ће имати улогу у процени плана управљања информацијама, оперативних одговора, али и статуса постављених стратешких приоритета. Заиста, поновни преглед криминалистичко-обавештајног процеса може бити од пресудног значаја за дефинисање нових криминалистичко-обавештајних захтева и прерасподелу приоритета.⁸³⁸

Ова активност треба да буде спроведена без обзира да ли је операција била успешна или не. То може бити посебно значајно у случајевима када се у криминалистичко-обавештајној делатности (процесу) користила нова технологија (метода и сл.), али и након неуспелог оперативног одговора.

---

⁸³⁵ *Хомеостаза* је равнотежа и често саморегулациони повратак организма у стање које је имао пре промена у његовом саставу или функционисању. Хомеостаза настоји да успоставља нарушени склад механизмом повратне везе, аутоматски, без свесне намере регулишући све веће поремећаје равнотеже. Извор: *Википедија* (слободна енциклопедија).

⁸³⁶ **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 73.

⁸³⁷ *Ibid*, p. 73.

⁸³⁸ У претходним поглављима смо назначили да приоритетни криминалистичко-обавештајни захтеви у свом фокусу имају криминал и претње који су оцењени као најзначајнији за надлежност криминалистичко-обавештајне делатности. Међутим, знамо да се криминалитет и претње мењају током времена. На пример, у случају са опојним дрогама (наркотицима), ситуација зна да се мења прилично често у неким географским подручјима. У неким областима мета-амфетамин је велики проблем, док у другом региону проблем у вези са опојним дрогама може бити хероин или можда сканк. У оба случаја, примарни проблем у вези са опојним дрогама ће се можда променити. Као резултат промена криминалних проблема, поновна приоритетизација криминалистичко-обавештајних циљева треба да буде део фазе поновне процене криминалистичко-обавештајног процеса, као и стратешке анализе.

2. КРИТИКЕ, СЛАБОСТИ И НЕДОСТАЦИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ ПРОЦЕСА

Криминалистичко-обавештајни процес и сложеност наведених фаза процеса са својим под-процесима, поред своје очигледне ефективне улоге у креирању криминалистичко-обавештајних информација, може садржати одређене недостатке који могу утицати да снага оваквог процеса ослаби или доведе до одређених критика, а да не говоримо о неуспесима у раду. Укратко, ове слабости и неуспеси у криминалистичко-обавештајном процесу јесу исход недостатака појединачних фаза у таквом циклусу.

У наредном тексту ћемо изнети само неколико главних критика, слабости и недостатака криминалистичко-обавештајног процеса.

Прва фаза процеса се односи на постављање и дефинисање криминалистичко-обавештајних захтева, тј. оно што доносиоци одлука траже од аналитичара и обавештајних службеника. Идеално, доносиоци одлука ће снабдети аналитичара и службенике са јасним скупом криминалистичко-обавештајних захтева, на тај начин обезбеђујући лакши ток процеса. Међутим, то често није случај. Криминалистичко-обавештајни захтеви су сувише широко или недовољно прецизни те доприносе да аналитичари и службеници на своју руку доносе одлуку како да попуне празнине у захтевима. То може довести до проблема да се такве празнине попуњавају на погрешан начин или се активност усмерава ка потрази за погрешним информацијама. Непознавање садржине и метода рада криминалистичко-обавештајне службе је исто тако разлог неправилних, непотпуних, па чак и погрешних захтева.

У *другој фази процеса*, могу настати одређени проблеми који се јављају као последица коришћења одређеног извора или метода. Тако, коришћење људских извора информација често може бити повезано са субјективном интерпретацијом и могућностима за велики број грешака и погрешних информација, а да не говоримо о дезинформацијама. Поузданост отворених извора је једна од главних тачака које отежавају прикупљање информација (на пример, новине у земљама аутократског – недемократског режима власти, цензура интернета и сл.). Исто тако, са становишта службеника и аналитичара постоје бројна питања у вези коришћења OSINT-а (на пример, недостатак обуке за коришћење овог извора и метода, па чак и недостатак интернет везе у агенцијама).

У *трећој фази процеса* врши се процена (евалуација) прикупљених информација. Непознавање или недовољна обученост службеника у кодирању (означавању) поузданости извора и квалитета информације може довести до погрешно искоришћених ресурса на преамбициозну ознаку за процену, односно одбацивање итекако квалитетне информације означене као непоуздане. Због тога је обука за процењивање и правилна процена информација од кључне важности за криминалистичко-обавештајни процес.

У *четвртој фази процеса* врши се сређивање прикупљених информација и њихово претварање у искористив формат за аналитичара. То подразумева уношење сирових информација у базе података где се могу искористити за фазу анализе. Проблем у овом кораку процеса јесте да често агенције за примену закона прикупе превише информација које се не могу на прави начин обрадити. То доводи до гомилања информација које се не могу обрадити и никада се неће користити. Тако, важне информације могу бити одбачене и никада неупотребљене, иако се могу користити поново и касније.⁸³⁹

---

⁸³⁹ Лауреат за Нобелову награду Херберт Сајмон (Herbert Simon) је средином 1950-тих осмислио термин „преоптерећење информацијама“ (*Information Overload*). Објашњавајући које информације троше приличну пажњу својих прималаца, он наводи чувену изреку: „*Богатство информација ствара*

У *петој фази процеса*, недостаци или слабости могу довести до неуспеха, а самим тим и до последица, с обзиром да су анализа и аналитичари „глас“ обавештајне заједнице. Највеће слабости у овом делу се тичу недостатка или недовољне обуке аналитичара за спровођење криминалистичко-обавештајне анализе. Ово се посебно односи на квалификације аналитичара за обраду неких посебно специфичних и комплексних питања и претњи, као што је, на пример, оружје за масовно уништење (*Weapon of Mass Destruction – WMD* или *WoMD*).⁸⁴⁰ Важно је истаћи и проблем недовољне комуникације обавештајних службеника и аналитичара.

У *шестој фази процеса*, која се назива дисеминација, односно ширење криминалистичко-обавештајних производа, финални производи се достављају корисницима. Циљ је једноставно ширење – достављање информација које су релевантне за благовремено доношење одлука док су актуелне. Можда је навећи неуспех у прослеђивању информација тај да се производи не достављају правилним и надлежним доносиоцима одлука (на пример, информација о могућем сајбер нападу не би била од интереса руководиоцу јединице за обезбеђење јавних скупова). Још једно питање заслужује да буде поменуто, а то је благовременост прослеђивања или актуелност информације за одређено време, те у случају не достављања процес неће имати успеха. Како многи истичу, изолованост аналитичара у дељењу производа снажно доприноси пропустима у дисеминацији.

На крају, у *седмој фази процеса*, која је последњи корак у криминалистичко-обавештајном процесу, циљ је да се добију повратне информације о квалитету достављеног производа. Главни пропуст када су у питању повратне информације је чест случај када доносиоци одлуке такве информације не достављају. На тај начин, аналитичари немају увид у корисност и евентуално тачност продукта (то је често случај са тактичким јединицама које, након достављања одговарајуће криминалистичко-обавештајне информације, скоро никада не пружају повратан одговор). Овакав пропуст нарочито штети у случајевима када је потребно доставити следећи извештај таквим доносиоцима одлука, с обзиром на непостојање повратних информација од истих.

Укратко, ово су биле неке од главних слабости и недостатака криминалистичко-обавештајног процеса које могу довести до пропуста и неуспеха, те је оваква критика добро дошла.

циромаштво пажње“. Наведено према: **Tiwana, A.**, *The Knowledge Management Toolkit*, New Jersey: Prentice Hall PTR, 2000, p. 55.

Најновији војни жаргон за овакав „попот информацијама“ јесте термин „парализа анализа“. Ово према: **Whaley, J.K.**, *A Knowledge Matrix Modeling Of The Intelligence Cycle*, USAF, 2005, p. 27.

⁸⁴⁰ У извештају Комисије за обавештајне могућности Америке, а који се тиче оружја за масовно уништење достављеном председнику Сједињених Америчких Држава, утврђено је да постоји недостатак аналитичара са правилном научном или технолошком обуком потребном за обављање одговарајуће анализе, што на тај начин доприноси самом неуспеху анализе. Наведено према: *The Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction, Report to the President of the United States, March 2005.*

Извештај доступан на: http://www.nytimes.com/packages/pdf/politics/20050331_wmd_report.pdf (преглед 25.01.2014.).

3. БЕЗБЕДНОСТ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ ПРОЦЕСА

Криминалистичко-обавештајна служба као виталну функцију у своме раду има легитиман захтев и овлашћења за прикупљање и чување информација. Велики део ових информација ће бити личне или оперативне природе, те могуће импликације на пољу приватности и безбедности треба увек да буду на уму и у првом плану код чувара тих информација.⁸⁴¹ Недостатак пажње посвећене безбедности, доприноси могућностима злоупотребе таквих информација. Међутим, исто тако, злоупотреба може бити и резултат корумпираног понашања одређеног дела криминалистичко-обавештајних службеника.

Због тога се са правом истиче да је један од примарних задатака криминалистичко-обавештајне службе - безбедност криминалистичко-обавештајног процеса, и да се могућности за злоупотребу сведу на апсолутни минимум. То се постиже преко одговарајућих гаранција и заштитних мера, адекватне интерне контроле и одговарајућег надзора. Такође, значајно је да руководећи и оперативни радници буду свесни и разумеју безбедносне потребе организације, што ће се на најбољи начин осигурати кроз приступ раду који охрабрује развој личног интегритета као и интегритета целе организације. Све ово ће довести до развија етичке климе која ће обесхрабрити злоупотребу информација.⁸⁴²

Иако су сви запослени у криминалистичко-обавештајној служби дужни да правилно спроводе сигурносне обавезе, сам приступ такве службе у третирању питања безбедности мора бити обимнији, са већим нагласком на безбедност особља службе, средства и имовине службе, као и информација.⁸⁴³

Безбедност представља низ поступака и мера, који када се комбинују, обезбеђују заштиту људи и информација од неправилног откривања или измена, као и заштиту имовине од крађе или оштећења. Основна премиса на којој се заснивају успешни безбедносни системи, јесте да ни једна од мера безбедности, сама за себе, није до краја поуздана. Да би био ефикасан, безбедносни систем мора да садржи бројне допунске и комплементарне садржаје, односно слојеве који пружају равнотежу, као и више степени заштите.⁸⁴⁴

---

⁸⁴¹ Информације којима није обезбеђена адекватна заштита могу бити злоупотребљене или доступне неовлашћеним лицима, што опет може резултирати њиховим злоупотребама. Злоупотреба информација које поседује криминалистичко-обавештајна служба, може нашкодити и оштетити делатност те службе као и њену репутацију и, исто тако, може ставити у опасност живот или репутацију одређених лица повезаних са таквим информацијама. Тако према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Managers**, New York, 2011, p. 39.

⁸⁴² Упоредити са: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М., Криминалистичка оператива**, Бања Лука, 2007, стр. 274.

⁸⁴³ Разлози за ово су двоструки: прво, криминалистичко-обавештајна делатност такве службе је можда једна од најосетљивијих области прикупљања, складиштења и употребе информација. Не само да би злоупотреба или неовлашћено коришћење информација угрозило делатност службе, већ може бити веома штетна и за лице на које се односи, а нарочито када информацију још увек треба потврдити или верификовати. Друго, сама природа посла криминалистичко-обавештајне службе и информација које прикупи, значајно повећава ризик јединице и њеног особља да буду мете припадника организованих криминалних група и корупције. Наведено према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Managers**, New York, 2011, p. 39.

⁸⁴⁴ **Criminal Justice Commission, Security Guidelines**, USA, 1995, Chapter 1.7;

Одговарајуће мере безбедности, које се односе на особље и оперативну околину, обезбедиће да се обавештајним материјалом рукује, обрађује и користи на начин који је пропорционалан његовој осетљивости, и да ни у једном тренутку не постоји ризик да се он нађе у рукама неовлашћених лица. Ово се може постићи, тако што ће се:

- добијени криминалистичко-обавештајни материјал и методи његове употребе правилно контролисати;
- криминалистичко-обавештајни материјал правилно складиштити;
- вредност криминалистичко-обавештајног материјала потврдити;
- интегритет криминалистичко-обавештајног материјала одржати;
- водити рачуна да криминалистичко-обавештајни материјал буде доступан само лицима за која се сматра да имају потребу и право на тај материјал;
- прослеђивати (дисеминација) криминалистичко-обавештајни материјал искључиво у сврхе и за потребе агенција за спровођење закона;
- криминалистичко-обавештајни материјал преносити преко сигурних средстава;
- успоставити управљачка контрола и одговорност за криминалистичко-обавештајни систем и процедуре које се на њега односе.⁸⁴⁵

Поред наведених безбедносних потреба криминалистичко-обавештајне службе, које се односе на било које компромитовање њених активности, од изузетне важности је и улога таквог система безбедности у заштити права приватности појединца.

У овом делу нарочито долази до изражаја став Годфрија и Хариса (*Godfrey and Harris*), који су нагласили значај безбедности у заштити активности криминалистичко-обавештајне службе. Наведени аутори су истакли да безбедносне процедуре не треба примењивати у таквој мери у којој оне могу ометати ток и коришћење криминалистичко-обавештајних производа.⁸⁴⁶ Постоје одређене области у којима је спровођење ригорозних мера безбедности вишак. Попис области који су наведени аутори дали важи и данас. Тако, у припремању сигурносне политике, криминалистичко-обавештајна служба треба посебну пажњу обратити на следеће:

- безбедност се не сме употребити да се искључе овлашћене особе, са легитимним потребама и правом да знају, из могућности приступа криминалистичко-обавештајном материјалу. Овде је потребно нагласити да је прослеђивање криминалистичко-обавештајне информације једино корисно уколико се дистрибуира клијентима којима такво знање треба, односно, од мале је важности да такав материјал остане и служи само криминалистичко-обавештајном персоналу;⁸⁴⁷
- безбедност се не сме, ни под којим условима, користити да се прикрије употреба илегалних или неовлашћених техника (као што је електронски надзор

---

⁸⁴⁵ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 40.

⁸⁴⁶ **Godfrey, D.E.-Harris, D.R.**, *Basic Elements of Intelligence*, Washington DC:Government Printing Office, 1971, p.93.

⁸⁴⁷ У том смислу, Вотсон и др. (*Watson et al*) су разматрајући потребе коришћења материјала, дошли до закључка да постоје два принципа: први "*треба да знају*" и други, "*потребно да знају*". Принцип *треба да знају*, обухвата меру безбедности да криминалистичко-обавештајни материјал није потребно доставити лицима којима није потребан у вршењу посла (на пример, особље у административном делу службе нема потребу да зна детаље о криминалистичко-обавештајним метама). То доводи до објашњења другог принципа – *потребно да зна*, који наглашава приступ за потребом, а не на основу позиције, ранга или нивоа унутар агенције за спровођење закона (на пример, чак и особа са највишим степеном безбедносног одобрења може бити ускраћена за информацију за коју нема потребу да зна). Опширније видети у: **Watson, W.B.-Watson, M.S.-Hopple, W.G.**, *United States Intelligence: An Encyclopedia*, New York: Garland Publishers, 1990, p. 405.

комуникација), када такве технике нису дозвољене законом, или ако су дозвољене, где правилне легалне процедуре нису праћене (тзв. „плодови отровне воћке“);

- безбедност се не сме користити за прикривање извештаја од стране политичког руководства или других представника који нису чланови агенције за примену закона;
- безбедност се не сме користити да би се спречила употреба криминалистичко-обавештајног материјала за циљеве кривичног гоњења, чак и ако су извори веома осетљиви;
- безбедност се не сме користити да би се заташкале - прикриле грешке или корупцијске активности чланова криминалистичко-обавештајне службе или агенције за примену закона;

Главни циљ безбедности је сачувати интегритет криминалистичко-обавештајне службе, њеног персонала, као и информација. Овај циљ се најбоље постиже применом тзв. приступа „дубоке одбране“ у односу на следеће области:

1. **безбедност особља (персонала)**, да би се обезбедио лични интегритет особља организације;
2. **физичка безбедност**, да би се заштитиле просторије организације и имовина, и
3. **безбедност информација**, да би се заштитиле од злоупотреба.

Наведене области ће бити предмет обраде у наредном делу, како би представили основне карактеристике и поступке које треба предузети да би се очувао интегритет криминалистичко-обавештајне делатности.

3.1 Безбедност особља

„Безбедност особља представља употребу средстава и процедура као што су селективне истраге, провера записа-архива, личних интервјуа и надзорних контрола, које су намењене да обезбеде увереност да је особље које има приступ поверљивим информацијама лојално и достојно поверења.“⁸⁴⁸

Осетљивост криминалистичко-обавештајног система, као и информација којима се располаже, захтева да особље које је ангажовано у криминалистичко-обавештајној делатности буде предмет обимних провера пре запослења или распоређивања у криминалистичко-обавештајну службу. Безбедност особља представља процес којим се проверава идентитет лица, карактер и финансијска ситуација, како би се утврдило, са истицањем одређеног степена сигурности, да ли је лице поуздано, дискретно и са одговарајућим интегритетом, те да ли испуњава услов да буде запослено или има приступ поверљивим материјалима.⁸⁴⁹

Целокупно особље криминалистичко-обавештајне службе мора проћи почетну проверу и бити „безбедносно чисто“ пре запошљавања. За такву проверу, потенцијални чланови особља треба да дају пристанак, односно сагласност за истраживање личних података због запошљавања.⁸⁵⁰ Важност овакве иницијалне провере јесте у чињеници

⁸⁴⁸ **Watson, W.B.-Watson, M.S.-Hopple, W.G.**, *United States Intelligence: An Encyclopedia*, New York: Garland Publishers, 1990, p. 435.

⁸⁴⁹ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 42.

⁸⁵⁰ Наравно, ако кандидатов пристанак није дат, особа се неће узимати у обзир због немогућности спровођења одговарајућих провера. Од кандидата ће се исто тако захтевати да пријави сваку промену

њене свеобухватности како би се открили недостаци у карактеру или интегритету кандидата. Годфри и Харис (*Godfrey and Harris*) исправно наглашавају да, када су у питању особе којима недостаје интегритет у личном животу (на пример у личним породичним или сарадничким односима), треба размотрити потенцијални ризик да ће деловати без интегритета у професионалном смислу, у неком времену у будућности.⁸⁵¹ Поред истраживања личне прошлости особе која се разматра као кандидат за запошљавање у криминалистичко-обавештајну службу, подједнако је важно да се испита и финансијско стање те особе. Такав преглед ће обезбедити информације о томе да ли кандидат има каквих финансијских потешкоћа, јер лоша историја финансијског стања и одговорности те особе, може довести у сумњу поузданост и одговорност и у другим областима живота. С друге стране, финансијски проблеми могу бити фактор ризика од компромиса у облику корупције или уцене службеника. Поред тога, прибављање информација о финансијама кандидата на почетку радног ангажовања, пружа основу за будућа поређења уколико се појаве неке околности које би довеле у сумњу необјашњено богатство или промене у начину живота криминалистичко-обавештајног службеника.⁸⁵²

Након завршеног процеса провере кандидата, истражиоци могу утврдити да биографија, карактер и финансијска историја не открива ништа негативно и неповољно, те тада могу закључити (наравно са одређеним степеном сигурности), да је особа вредна поверења и погодна је интегритета за запошљавање и приступ поверљивим материјалима. У таквом случају се безбедносно одобрење може издати, док у супротном случају, безбедносно одобрење неће бити издато и особа се не може узети у обзир за запослење у криминалистичко-обавештајној служби.⁸⁵³

Међутим, чињеница да је кандидат добио безбедносну дозволу за запошљавање не мора нужно да значи да ће особа увек бити погодна за запошљавање и рад у криминалистичко-обавештајној служби. То доводи до основа за преиспитивање, односно тзв. *периодичне безбедносне провере* криминалистичко-обавештајног службеника. Периодичне безбедносне провере се могу одвијати у *редовним интервалима* (на пример, сваке друге године рада), односно у *ванредним – појединачним случајевима*. То ће бити случај, на пример, када руководиоца криминалистичко-обавештајне јединице задржава право да наложи ванредну безбедносну проверу неког од особља у било ком тренутку, односно ако постоји било каква сумња у вези интегритета или карактера члана особља јединице, те тада треба одмах поступити, без чекања следеће периодичне безбедносне провере. Свако кашњење у таквим проверама би могло изложити криминалистичко-обавештајну службу ризику од озбиљних последица. Оваква пракса, можемо слободно рећи, није иманентна за нашу полицијску организацију, те менаџмент треба да дефинише основне критеријуме у погледу избора, обуке и контроле службеника.

Наравно критеријуми безбедности особља се у потпуности односе (ако не и оштрије) и на избор руководиоца криминалистичко-обавештајне службе.

која се односи на личне, односно приватне околности и да се подвргне периодичним безбедносним проверама, а све у циљу константне потврде да је особа и даље погодна да обавља криминалистичко-обавештајну дужност.

⁸⁵¹ **Godfrey, D.E.-Harris, D.R.**, *Basic Elements of Intelligence*, Washington DC:Government Printing Office, 1971, p.94. Свака информација која доводи у сумњу интегритет или карактер кандидата (или обавештајног службеника), мора у потпуности бити истражена до тачке где се информација или поткрепљује или дискредитује.

⁸⁵² Тако према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 44.

⁸⁵³ Наведени критеријуми и стандарди треба да буду примењени и у случају запошљавања и осталих кадрова у безбедносним структурама у статусу овлашћених службених лица.

3.2 Физичка безбедност

Физичка безбедност се у криминалистичко-обавештајној делатности може посматрати на два начина:

- *први*, односи се на физичке мере које се користе да би се заштитила поверљива опрема, материјал и документи од откривања од стране неовлашћених лица, и
- *други*, односи се на физичке (механичке) мере, као што су: касе, трезори, периферне препреке, чуварски системи, аларми и контрола приступа, који су намењени заштити: инсталација од оштећења, ремећења – прекидања или неовлашћеног улажења; информација или материјала од неовлашћеног приступа или крађе као и заштити особља против угрожавајућих поступака;

Физичка безбедност криминалистичко-обавештајне службе укључује поступке предузете са циљем обезбеђења физичких препрека, које ће спречити неовлашћени приступ просторијама и информацијама, као и заштити особља од физичких повреда. Ово се најбоље постиже уз употребу система који омогућава обезбеђење просторија и када у њима нико није присутан (приступ надгледања).⁸⁵⁴ Особље овлашћено за приступ у криминалистичко-обавештајној служби, као и други посетиоци, треба да носе одговарајуће идентификационе картице (ID)⁸⁵⁵ за све време када су у службеним просторијама. Безбедносни систем треба, тамо где је могуће, да обезбеди електронске кључеве и електронске шифре за све приступе. Поред тога, да би се осигурао приступ јединици, све информације и документи, треба да се складиште на безбедним местима, као што су сефови, изоловане собе или обезбеђене канцеларије.⁸⁵⁶

Што се тиче локације криминалистичко-обавештајне службе, свакако уколико је то могуће, такве службе не треба лоцирати у приземљу зграда агенција за примену закона, као ни у области које су близу главних излаза или ходника који су фреквентни. Да би се смањио ризик од евентуалног приступа неовлашћених лица безбедније је лоцирати службу изнад приземља и у „мирнији“ део објекта агенције за примену закона.

У случају неопходности уласка посетилаца у просторије криминалистичко-обавештајне службе, а због легитимних разлога везаних за посао, мора постојати физички метод идентификације посетилаца и евидентирања њиховог уласка. Регистар евиденције посетилаца треба попунити следећим детаљима: *датум посете, име и презиме посетиоца, агенција или организација коју представља посетилац, име службеника којег посећује, време доласка посетиоца; време одласка, потпис посетиоца* и др.⁸⁵⁷

Једно од најзначајнијих питања везаних за физичку безбедност, јесте и питање безбедности централног регистра (досијеа). За ту сврху, криминалистичко-обавештајни досијеи и документи о изворима, треба да се складиште и чувају у посебно одређеној просторији намењеној за ту сврху, а која се налази у оквиру криминалистичко-обавештајне службе. Ту треба нагласити и потребу да просторија испуњава и потпуне безбедносне услове у погледу мера противпожарне заштите и других облика

⁸⁵⁴ **Criminal Justice Commission, Security Guidelines, USA, 1995, Chapter 4.1;**

⁸⁵⁵ Савремене и модерне технологије обезбеђују велики број сигурносних система за приступ, почев од обичних електронских кодираних кључева и картица за близину, па све до софистициранијих система који препознају личне-телесне особине особа, као што су глас, отисак прста, мрежњача ока и сл.

⁸⁵⁶ Тако према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Managers, New York, 2011, p. 45.**

⁸⁵⁷ После уписа у регистар, посетиоцу треба дати видљиву привремену картицу за посетиоца, коју је он у обавези да носи на видном месту за све време док се налази у криминалистичко-обавештајној служби.

угрожавања (поплава, провала и сл.). Приступ просторији треба ограничити на мањи број овлашћених лица. Такође, свако кретање материјала у просторији и ван ње треба евидентирати на одговарајући начин, како би се обезбедио потпуни надзор и контрола руковања и коришћења материјала.⁸⁵⁸

3.3 Безбедност информација

Вотсон и остали (*Watson et al.*) су дефинисали безбедност информација као „процес заштите (очувања) знања од неовлашћеног откривања“.⁸⁵⁹ Због тога, криминалистичко-обавештајни службеници морају усвојити радне праксе које обезбеђују да се информације обрађују на такав начин којим се спречава неовлашћено откривање.

Системи безбедности информација су засновани на принципима одговорности и заштите. Због тога је направљена класификација осетљивости информација, како би одређене информације које имају већи степен осетљивости од других, добиле већи степен заштите. На тај начин, поред безбедности архивирања и евидентирања свих информација, извршено је и класификовање информација.⁸⁶⁰ Стога, информацији треба доделити и означити степен тајности зависно од њене осетљивости и нивоа заштите који се захтева.

Најчешће коришћени системи класификације информација обично користе три различите категорије класификације: „ограничено-поверљиво-тајна“; „поверљиво-заштићено-веома заштићено“ и „поверљиво-тајно-строга тајна“.⁸⁶¹ Додатак безбедности информација, које су неке од криминалистичко-обавештајних служби предузеле, јесте и употреба тзв. допунске категоризације – на пример означавање информације одређеном бојом, комбинацијом ознака и сл.⁸⁶²

---

⁸⁵⁸ У случајевима када се криминалистичко-обавештајни материјал свакодневно користи, непрактично је враћати материјале у централно складиште досијеа. Тада, криминалистичко-обавештајни службеници морају имати приступ личним сигурносним „контејнерима“ за складиштење. Такво складиштење је последња линија одбране. На пример, у агенцији за озбиљни и тешки криминал у Енглеској – SOCA, особље агенције је обавезно да службеници у случају изношења обавештајног материјала из просторија агенције, исти прописно држе у металним ручним ташнама са шифром, с обзиром да су током дугогодишње праксе евидентирани случајеви губитка поверљивог материјала, што може имати озбиљне последице по службу. Такође, допунска мера сигурности за спречавање неовлашћеног дознавања информација, јесте осигурати да цело особље службе практикује политику рашчишћавања радног стола у случајевима одсуства из радног места, било краће или дуже време.

⁸⁵⁹ **Watson, W.B.-Watson, M.S.-Hopple, W.G.**, *United States Intelligence: An Encyclopedia*, New York: Garland Publishers, 1990, p. 291.

⁸⁶⁰ Тако према: **Criminal Justice Commission**, *Security Guidelines*, USA, 1995, Chapter 5.1; Критеријуми процењивања осетљивости досијеа или информације су, најбоље речено, субјективни – фактор личне процене улази у већину одлука о томе да ли ће досије или неки одређени део информације захтевати посебан третман и поступак заштите. Када се ради оваква процена, треба узети у обзир величину штете која се може изазвати (сада или у будућности) било каквим неовлашћеним откривањем, прекрајањем или уништавањем информације.

⁸⁶¹ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 48. Опште је правило да ниво класификације треба одржати на минимуму – доследно са пружањем заштите информацији. Треба одолети нагону (потреби) да се информацијама додели већи степен заштите када се двоумимо који степен треба доделити. Превелико означавање поверљивости (прекласифицирање), може резултирати скупим складиштењем и надзорним мерама и на крају довести до тога да систем дође на лош глас.

⁸⁶² Више о томе видети у: **Godfrey, D.E.-Harris, D.R.**, *Basic Elements of Intelligence*, Washington DC:Government Printing Office, 1971, p.100.

Када говоримо о складиштењу криминалистичко-обавештајног материјала, можемо истаћи да такав материјал треба чувати као:

- штампани примерак, и
- електронску копију (електронски формат);⁸⁶³

Штампани примерци се морају задржати да би се потврдили подаци који су забележени у електронском формату. Такође, ради обезбеђења електронски похрањених информација, криминалистичко-обавештајна служба мора поставити процедуре да би осигурала одговарајуће копије таквих електронских података (*back-up*). Методи сређивања и обрађивања и одговарајуће процедуре складиштења за оба случаја (штампани примерци и електронски материјал), треба да буду наведени у писаним инструкцијама и процедурама.

Заједно са одговарајућим, структурираним процедурама складиштења информација, треба ограничити приступ корисницима таквих информација по принципу „*треба да зна*“ и „*право да зна*“, тако да ће се кориснику ограничити приступ на само оне информације до којих може имати приступ и које је неопходно да поседује.

Поред спречавања неовлашћеног приступа криминалистичко-обавештајним информацијама, подједнако је важно да се успоставе процедуре којима се обезбеђује одржавање интегритета таквим информацијама. Релевантност, тачност и поузданост су главне особине у погледу интегритета информација.⁸⁶⁴

Безбедност криминалистичко-обавештајне службе и информационих система, такође, односи се и на дисеминацију криминалистичко-обавештајног материјала, било по сопственој иницијативи или на захтев других јединица или агенција. У светској пракси се корисним показало и решење којим се без формалности криминалистичко-обавештајни материјал може достављати и агенцијама које немају карактер криминалистичких служби. Када се материјал дистрибуира другој агенцији, треба исто тако водити рачуна и осигурати да служба или агенција која добија материјал има одговарајуће процедуре којима се обезбеђује одржавање безбедности информација на одговарајућем нивоу.

За прослеђивање криминалистичко-обавештајног материјала екстерним корисницима, треба да постоје процедуре и да се чувају записи о свим дистрибуцијама таквог материјала. У том смислу, неопходно је да ови записи садрже податке о томе које су информације прослеђене, разлозима њихове дистрибуције, коме су достављене, ко их је доставио и начин⁸⁶⁵ дистрибуције таквог материјала.

---

⁸⁶³ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 48.

⁸⁶⁴ Наведене особине су нарочито важне у односу на електронске базе података које су на располагању и на које се ослањамо много чешће него на штампани материјал. Као такве, криминалистичко-обавештајне базе података, треба да буду предмет специфичног процеса контроле квалитета, уз обезбеђење одговорног лица задуженог за проверу нових података после њиховог сређивања и обрађивања, да би се потврдило да не постоји грешка и да су подаци коректно класификовани и складиштени. *Ibid*, p. 49.

⁸⁶⁵ У односу на стварно физичко преношење криминалистичко-обавештајног материјала, криминалистичко-обавештајна служба треба да има јасне процедуре које се односе на то како тај материјал, без обзира на то да ли је штампани или електронски, треба слати. Процедуре за одговарајућу сигурност треба обезбедити употребом одређене амбалаже (као што су дупле омогнице, књига о пријему или одговарајући методи преношења). Веома осетљив материјал се може послати једино преко тзв. система сигурне руке – преко службеног курира. Наведено према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 50.

Уколико захтев долази од субјекта који је изван агенције, треба посебно размотрити идентитет захтеваоца и разлог потребе достављања информација, због верификовања да ли захтев задовољава принципе „*треба да зна*“ и „*право да зна*“.

Четврти део

**САДРЖАЈ РАДА И МЕТОДИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-
ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ**

ГЛАВА I

САДРЖАЈ РАДА И МЕТОДИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

1. О САДРЖИНИ РАДА И МЕТОДАМА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Прикупљање информација представља основну фазу у процесу криминалистичко-обавештајне делатности, чији се успех, према томе, ослања на способност да се информације прикупе, а затим и искористе. Сва расположива средства и методе треба употребити у том циљу. Генерално, термин *методе у криминалистичко-обавештајном раду* представља основни термин који се користи да опише праксу прикупљања информација и њихову анализу, и односи се на технике које у свом раду користе службеници и аналитичари у обављању својих дужности. На овом месту морамо изнети и широко распрострањен став да се извори и методи у обавештајном раду (свакако и у криминалистичко-обавештајном раду) чувају као тајна, с обзиром да обелодањивање извора и техника које се користе у прикупљању информација може дати противницима могућност да процене способности и интересе криминалистичко-обавештајне службе. Због тога, обавештајне службе и криминалистичко-обавештајне службе, поједине методе обавијају „*велом тајности*“, јер су значајни за успех текућих и будућих делатности и анализа. Управо је ово један од основних проблема и ограничења са којима се аутор овог рада суочава, али са којим су се сусретали и други аутори. Тако је Водинелић још 1994. године у радовима који су за тему имали употребу информатора у криминалистичкој пракси, указао на проблем доступности таквих података, те је нагласио да „ниједна тема не треба да буде више под ембаргом“.⁸⁶⁶ У тексту који следи, приказаћемо елементарне поделе метода криминалистичко-обавештајног рада и свакако, покушати да дамо објашњења за неке од њих.

2. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МЕТОДИ ПРИКУПЉАЊА ИНФОРМАЦИЈА

Као што је модерно друштво постало изузетно развијено и моћно, тако је и савремени криминал, црпећи из њега све оне позитивне и слатке плодове научних и других достигнућа, постао развијен и снажан, угрожавајући врло често и саме темеље државе и друштва, односно међународне заједнице.⁸⁶⁷ Да би се као такав могао контролисати (претенциозно би било рећи да би се елиминисао), методе за његову контролу морају бити у непрекидној динамици и еволуцији тако да могу адекватно да одговоре свим карактеристикама савременог криминалног деловања.⁸⁶⁸

⁸⁶⁶ ВОДИНЕЛИЋ, В., *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, Безбедност бр. 1/1994, стр. 65.

⁸⁶⁷ МАРИНКОВИЋ, Д., *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Нови Сад, 2010, стр. 125.

⁸⁶⁸ Међутим, за разлику од злочина који никада у историји, а нарочито не данас, није познавао било какве границе у свом деловању, те да никакви механизми не стоје на страни криминалаца који би лимитирали њихове незаконите делатности, методе које у криминалистичком деловању (за криминалистичко-обавештајну делатност методе у прикупљању информација) се морају предузимати у складу са

Јасно је да су предмет интересовања у криминалистико-обавештајној делатности информације о криминалним активностима појединаца и група (и то превасходно оне тајне садржине које су познате само малом броју лица), а у циљу спречавања, откривања и доказивања кривичних дела. У настојању да се информације такве садржине и карактера открију и прикупе, криминалистичко-обавештајне службе примењују разноврсне методе. У постојећим теоријама, које за предмет проучавања имају криминалистичко-обавештајну делатност, још увек не постоји јединствено схватање о класификацији садржаја и метода рада криминалистичко-обавештајних служби.

Међутим, на овом месту морамо истаћи да предузимање криминалистичко-обавештајних активности, односно метода у остваривању основне полицијске функције, није ексклузивитет само полицијских организација усмерених према појединцима или организованим криминалним групама. Супротно претходно наведеним субјектима контроле, „нагон за самоодржавањем“ је навео криминалце и криминалне организације да примењују готово исте (или сличне) методе управо према својим противницима – полицији и другим државним органима и институцијама ангажованим у антикриминалним делатностима.⁸⁶⁹

Пре наставка дела овог рада о методама, морамо напоменути да се криминалистичко-обавештајна делатност предузима искључиво у оквирима предвиђеним законима, те не само да је било каква друга делатност предузета у циљу прикупљања инфомација забрањена, већ може довести и до кривичних тужби. Због тога је неопходно да правни тим криминалистичко-обавештајне јединице прегледа све правне акте, односно Устав, законе (како домаће тако и међународне), али и упутства, политике и инструкције, на основу којих своје активности предузимају службеници и аналитичари.

законским нормама, моралним нормама, принципима правде, правичности, хуманости, као и многим другим принципима и нормама, и истима прилагодити своју делатност у контроли криминалних активности. Самим тим и реакција на криминалну активност не сме ићи у ширину, већ мора бити строго каналисана, јер би се у противном наудило слободама и правима грађана и изнад неопходног и нужног минимума. Тако према: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *op.cit.*, стр. 125.

⁸⁶⁹ Такође, треба имати у виду да је обавештајна делатност присутна код готово свих друштвених група, а посебно код политичких партија и покрета, односно код емигрантских и других терористичких група. Тако према: **МИЛАЈКОВИЋ, С. – МИЛОШЕВИЋ, М.**, нав. дело, стр. 50. Како се итиче "нагон за самоодржавањем" приморао је како терористичке тако и криминалне организације да, као подршку својим незаконитим активностима, али и ради заштите својих припадника од санкција казненог права, почну да примењују готово исте методе као и њихови "најозбиљнији противници" – полицијске организације, а посебно криминалистичко-обавештајне и безбедносне службе. Од обавештајних метода, ове организације прибегавају тзв. агентурном методу, методу инфилтрације у структуре "противника" и методу тајног коришћења техничких средстава. Обрада информација има обележја тзв. обавештајног циклуса. Од безбедносних метода, прибегавају физичко-техничком обезбеђењу одређених личности и објеката, "противдиверзионој" заштити, противприслушној заштити, "криптозаштити", контраобавештајној заштити коришћењем "кртица" у редовима државних органа, прању новца, физичким ликвидацијама (полицајаца, тужилаца, судија, политичара и др.), бруталним кажњавањем полицијских доушника из сопствених редова, упражњавањем праксе "иницијације" (извршење тешких кривичних дела) нових чланова како би се заштитили од убацивања тајних истражитеља у сопствене структуре итд. Више о обавештајним делатностима нелегалних организација видети у: **МИЈАЛКОВИЋ, С.**, *Обавештајне структуре терористичких и криминалних организација*, Наука, безбедност, полиција (НБП) бр. 2/2010. стр. 101-114. Оваквим информацијама схватамо да обавештајна активност није блиска само криминалистичко-обавештајним (и другим) службама, већ и и другим удружењима и појединцима. Најкарактеристичнију теорију о томе је дао Ричард Хилсмен, који у својој књизи "Стратешка обавештајна служба и државне одлуке", образлаже тезу да је обавештајна делатност човеку дата од Бога и да је одувек постојала. Више о томе види: **Hilsman, R.**, *Strategic Intelligence and National Decisions*, Westport, Connecticut, Greenwood Press Reprint, 1981.

2.1 Подела метода прикупљања информација

Многи аутори истичу да су методе које у свом раду примењују службеници криминалистичко-обавештајне јединице преузети из „арсенала“ методологије обавештајних и безбедносних служби. Сходно томе, методе прикупљања информација у безбедносно обавештајној литератури се уобичајено класификују на: *агентурни (класични) метод, метод инфилтрације (тајног уграђивања обавештајца) у структуре противника, метод тајног коришћења техничких средстава, метод потајног (прикривеног) прикупљања података.*⁸⁷⁰ Као што и многи примењују, између претходно наведених и метода које се примењују у криминалистичко-обавештајној делатности постоји велика сличност.

Међутим, прикупљање информација у криминалистичко-обавештајној делатности пре свега карактерише примена система криминалистичких, научних и на пракси заснованих метода, које управо синтезује криминалистичка методика, и којима се откривају учиниоци кривичних дела и обезбеђују релевантни докази, без обзира на то о којој је врсти кривичних дела реч, уз уважавање њихових појединачних специфичности.⁸⁷¹

Тако, у контроли криминалних активности (тј. делатности у претпољу криминала у циљу спречавања извршења кривичних дела, као и откривања и доказивања кривичних дела и њихових учинилаца), криминалистичко-обавештајна служба примењује одговарајуће криминалистичке оперативно-тактичке мере и радње, као и истражне (доказне) радње, на основу закона (пре свега процесног), али и других подзаконских прописа.

У иностраној литератури постоје више подела метода које у прикупљању информација користе криминалистичко-обавештајне службе. Поделе метода могу бити условљене садржајем самих активности, личном интеракцијом службеника (или аналитичара) са метом/циљем, временским трајањем активности у прикупљању информација, али и према проценама о поузданости информација које се приликом таквих активности могу прикупити.⁸⁷²

Тако, једна од подела, методе у криминалистичко-обавештајној делатности дели на оне које се предузимају на основу судске одлуке – судског акта (*Court Action*) и оне које се предузимају без судске одлуке или акта (*Non-court Action*).⁸⁷³ Оваква подела метода одговара подели мера и радњи која се среће у нашој криминалистичкој литератури, која традиционално познаје поделу на *оперативно-тактичке (потражне) и истражне (доказне).*⁸⁷⁴

Према времену трајања, методе прикупљања података у криминалистичко-обавештајној делатности се могу поделити на: *дуготрајне* (које се примењују дужи временски период, на пример, коришћење прикривеног истражитеља или оперативних

---

⁸⁷⁰ Ове методе се према мишљењу неких аутора сматрају обавештајним методама у ужем смислу (суштински конспиративно предузиманих применом специфичних тајних или прикривених поступака), поред којих постоје и коришћење легалних могућности за прикупљање обавештајних података. Тако према: **МИЈАЛКОВИЋ, С., - МИЛОШЕВИЋ, М.,** *Обавештајно-безбедносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011, стр. 151-155.

⁸⁷¹ Упореди са: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.,** *op.cit.* стр. 30.

⁸⁷² Наведене поделе и различитост у њиховом одређивању су резултат истраживања иностране и домаће литературе (стручне и научне) која за предмет проучавања има криминалистичку и криминалистичко-обавештајну делатност (примедба аутора).

⁸⁷³ **Metscher, R. and Gilbride, B.,** *Intelligence as an Investigative Function*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, USA, 2005, p. 18.

⁸⁷⁴ Основна разлика једних у односу на друге јесте у томе да се оперативно-тактичким (потражним) мерама и радњама долази до индиција (основа сумње, основа подозрења), а истражним (односно доказним) до доказа као правно релевантних чињеница.

веза – сарадника и информатора), *краткотрајне* (које се примењују краћи временски период, а понекад и само неколико дана, на пример, контролисана (надзирана) испорука предмета кривичних дела), и *ad hoc* (које се примењују у хитним и непредвидивим ситуацијама и за конкретну ситуацију).

Такође, широко је прихваћена и подела криминалистичко-обавештајних метода на *методе прикупљања информација из отворених извора* и *методе прикупљања информација из затворених извора*.

За потребе овог рада, а ради јасније представе и логичног наставка претходних теоријских разматрања, термин *методе прикупљања информација* у криминалистичко-обавештајној делатности ћемо користити у значењу и подели која у себи обухвата поделу извора информација, те тако обухвата:

- *методе прикупљања информација из отворених извора;*
- *методе прикупљања информација из затворених извора;*
- *методе прикупљања информација из поверљивих (класификованих) извора;*⁸⁷⁵

Предузимање метода у прикупљању информација из свих извора информација треба да красе три доминантне особине како би се на прави начин остварио циљ криминалистичко-обавештајне делатности:

1. ***проактивност предузимања***: односно такво деловање које се просторно и временски предузима у претпољу криминала, тј. деловање унапред са циљем спречавања криминалних аката, а не као традиционална (реактивна) криминалистичка делатност која се предузима након извршеног кривичног дела. Практично, проактивно предузимање метода у прикупљању информација се реализује кроз контролу и надзор, како појединаца (идентификованих као приоритетних криминалаца), тако и према криминалним групама, одређеним објектима и просторима;
2. ***офанзивност предузимања***: представља веома доминантну особину спровођења свих метода у прикупљању информација. Офанзивност је насупрот лошој особини – пасивности, и значи продорност у прикупљању информација и попуњавању криминалистичко-обавештајних празнина за стварање комплетне слике о криминалној претњи (очигледан је информациони дефицит у прикупљању информација о криминалним активностима организованих криминалних група, с обзиром на изузетну прикривеност њиховог деловања, али и изражене „тамне бројке“ која је карактеристична у случајевима тзв. консенсуалних деликата).⁸⁷⁶ Као најзначајније методе криминалистичко-обавештајних делатности, које треба да одликује офанзивност, јесу методе инфилтрације у криминалну средину (коришћење информатора, прикривених иследника и др.);⁸⁷⁷

---

⁸⁷⁵ Свака група наведених метода ће укључити различите технике и мере у активностима. Такође, представљена подела заступа и различите количине личне интеракције са метама (циљевима), различит ниво потенцијалне претње, различиту количину расположивог или утрошеног времена, али и поузданости информација које се том приликом могу прикупити (примедба аутора).

⁸⁷⁶ Чекати да се изврши неко кривично дело, а потом предузимање активности у циљу прикупљања информација о његовим извршиоцима не може дати тражене резултате у контроли криминалног деловања. Због тога, како истиче Маринковић, мора се поћи од општих, генералних основа сумње о карактеру одређене криминалне организације и њене делатности, па офанзивним продором у њу, ту општу сумњу конкретизовати и ојачати правно релевантним чињеницама. Тако према: **МАРИНКОВИЋ, Д., *op.cit.*** стр. 270.

⁸⁷⁷ Марковић у дефинисању елемента офанзивности као конституента стратегије сузбијања организованог криминала, истиче да се оно може двојачко схватити, и то као:

- *офанзивност у ширем смислу*: долажење до обавештења и доказа неопходних у криминалистичком раду различитим методама, пре свега специјалним истражним техникама; и

3. **тајност предузимања**: методе у прикупљању информација из свих извора треба да карактерише тајност (конспиративност) предузимања, нарочито оних које спадају у методе прикупљања информација из поверљивих (класификованих) извора информација. Наравно, методе у криминалистичко-обавештајном раду треба да буду познате јавности, док конкретан циљ (мета, објект или простор према којима се предузимају) и саме активности, треба да носе ознаку поверљивости и буду тајни.

2.1.1 Процес избора криминалистичко-обавештајних метода и извора у прикупљању информација

Како се наводи, право допушта да се против наоружаних зграби оружје (лт. *Armaque in armatos jura sinunt*). Међутим, такво оружје ипак мора бити изузетно пажљиво одабрано, те усмерено на прецизно дефинисане и уочене циљеве. То заправо значи, да избор метода и извора за прикупљање информација треба да буде прецизно испланиран, у складу са циљевима конкретног задатка.

У криминалистичко-обавештајној делатности, управљање изворима и методама у прикупљању информација представља процес организованог прикупљања информација из различитих извора и коришћења различитих метода у овим активностима. У зависности од конкретне криминалистичко-обавештајне службе, одговорност за управљање овим процесом, по конкретном криминалистичко-обавештајном захтеву, додељује се једном или више менаџера.⁸⁷⁸

Који је криминалистичко-обавештајни захтев? Ово представља прво питање за менаџера у процесу управљања изворима и информацијама. То питање укључује тип информација које су потребне да се прикупе, као и приоритет криминалистичко-обавештајног захтева.⁸⁷⁹ Јединствено за све моделе криминалистичко-обавештајне делатности јесте да се у овом делу процеса врши поређење спецификације конкретног задатка са спецификацијом расположивих ресурса. Тиме ће се проценити корисност или подесност ресурса за криминалистичко-обавештајни захтев, те да се на основу тога, одреде или препоруче додатна средства/ресурси за мисију,⁸⁸⁰ као и да се сачини план

- *офанзивност у ужем смислу*: схваћено као физички продор и инфилтрација припадника полиције или информатора у криминалне структуре.

Наведено према: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Нови Сад, 2010, стр. 270.

⁸⁷⁸ Менаџери са овим одговорностима јесте службеник криминалистичко-обавештајне јединице који има специјалистичке обуке у вези са изворима информација и њиховим коришћењем, као и методама у прикупљању информација.

⁸⁷⁹ У појединим агенцијама за примену закона, питања која покрећу целокупан криминалистичко-обавештајни процес јесу управо приоритетни криминалистичко-обавештајни захтеви (е. *Priority Intelligence Requirements – PIR*). Изазов за криминалистичко-обавештајну функцију јесте управо рангирање потреба за рад на основу приоритета, а затим да се одреди најбољи начин да се задовоље приоритетни захтеви тако што ће се ефикасно користити средства/ресурси у прикупљању информација. Веома значајан рад у делу криминалистичко-обавештајних захтева и њихове приоритизације, јесте следећа референца: **Heffter, R.C.**, *A Fresh Look at Collection Requirements*, Studies in Intelligence (Kent Center for the Study of Intelligence), 2013.

Неопходност у одређивању приоритета је неопходно, на пример, у следећим ситуацијама:

- где је јасно изражен командни однос;
- где постоји само један корисник, односно када је један корисник неупоредиво важнији од других;
- у случајевима укључивања само једног метода, а где дати метод има прецизне и изражене могућности сазнања, али врло ограничену примену.

⁸⁸⁰ Некада је то једно средство, некада два или више (или комбинација средстава/ресурса), али и алтернативно рангирање решења у складу са њиховим могућим степеном корисности. У складу са

прикупљања информација. Са друге стране, оваквим мерама се ограничени ресурси криминалистичко-обавештајне јединице штите од неразумних захтева.

Веома је значајно истаћи специфичности сваке појединачне мисије, јер чак и са модерном технологијом одређени елементи могу утицати на могућности у прикупљању информација. Неки од елемената који имају значајну улогу у одређивању могућности извора и метода за успешно прикупљање информација су: расположиво време, терен, техничке могућности, али и контра мере које предузима (или може предузети) мета (противник).⁸⁸¹ У исто време, недовољно развијена сарадња у оквиру полицијских организација, доводи до ситуације у којој постоји дуплирање активности у прикупљању информација као и повећани трошкови, а што се може лако избећи. У ствари, правилније је констатовати да је сарадња у оквиру активности у прикупљању информација, између више организација, и даље изузетак него правило.

Службеници – менаџери у управљању процесом прикупљања информација, могу да користе неколико општих принципа који су изграђени у криминалистичко-обавештајној пракси. Ови принципи су: *рано укључивање, одређивање приоритета, мултидисциплинарни приступ и коришћење изворних метода/ресурса службе*.⁸⁸²

У већини развијених безбедносно-обавештајних система, постоје посебно обучени службеници који у криминалистичко-обавештајном процесу усмеравају активности прикупљања информација и представљају једну врсту „моста“ између обавештајних службеника и крајњих корисника криминалистичко-обавештајних производа.⁸⁸³

прокалмованим принципима у управљању процеса избора извора и метода рада, увек је препоручен мултидисциплинарни приступ.

⁸⁸¹ Овде је важно истаћи и два додатна фактора који могу директно утицати на овај процес, а који су према мишљењима великог броја стручњака из области обавештајног рада дефинисана као: 1) *физичке способности криминалистичко-обавештајне јединице*, и 2) *обука и могућности (способности) криминалистичко-обавештајне јединице*;

⁸⁸² Наведени принципи су у употреби у криминалистичко-обавештајном моделу организације полицијске делатности у Сједињеним Америчким државама. На овом месту ћемо дати кратак опис ових принципа:

- **Рано укључивање:** менаџери треба да се укључе у најранијој фази процеса који почиње са планирањем. Ово осигурава темељно разматрање и повећава прилагодљивост у избору средстава и ресурса у прикупљању информација, побољшања квалитета као и (веома важне ставке) правремености прикупљених информација. Ово је пре свега важно због "празнине" која се јавља између криминалистичко-обавештајних захтева са неког од високо рангираног руководећег места и радног нивоа. Недостаје енергична размена мишљења, што може довести бар до разјашњавања идеја којима су се руководили корисници, али у најмањем случају до решења неких уобичајених проблема;
- **Одређивање приоритета:** даје посебан ранг криминалистичко-обавештајном захтеву. Одређивање приоритета мора бити засновано у складу са политиком и смерницама криминалистичко-обавештајне јединице, али и на основу конкретне (тренутне) ситуације, како би се обезбедило да средства/ресурси буду употребљени (распоређени) на најбољи начин;
- **Мултидисциплинарни приступ:** менаџери морају да избегавају ослањање и избор једне методе у прикупљању информација. Ово због тога што свака од њих (метод или извор) има својих предности али и слабости. Претерано ослањање на један метод (или извор) може да доведе до неуспеха активности, јер тај метод (или извор) може постати недоступан или да противник може да утврди "образац" у криминалистичко-обавештајном раду и на основу тога предузме против мере.
- **Коришћење изворних метода службе:** употреба изворних метода и ресурса у прикупљању информација омогућава правремен и прилагођени одговор на криминалистичко-обавештајне захтеве и смањује оптерећење средстава/ресурса који су под контролом других јединица/организација. Међутим, ако криминалистичко-обавештајни захтев не може бити задовољен са употребом изворних метода/ресурса, менаџер не треба оклевати да затражи спољну подршку.

Наведено према: **U.S. Marine Corps**, MAGTF Intelligence Collection, MCWP 2-2, Quantico, VA, 2004, pp. 7-8. Доступно на интернет адреси: <http://community.marines.mil/news/publications/Documents/MCWP%20-2%20MAGTF%20Intelligence%20Collection.pdf> (преглед 22.06.2013.).

⁸⁸³ То је случај, на пример, са *Collection Management Officer* – СМО у Централној обавештајној агенцији (*Central Intelligence Agency* – CIA) у USA.

2.1.2 Методе прикупљања информација из отворених извора информација

Методе прикупљања информација из отворених извора представљају први корак у линији прикупљања информација, с обзиром на вишеструку корисност (минималан утицај на људска права и слободу, исплативији – јефтинији од других метода прикупљања информација, могућност већег ширења криминалистичко-обавештајних информација и др.). Међутим, треба бити свестан и њихове ограничености.

Без обзира на широку доступност, односно јавну доступност, ових извора информација, прикупљање информација из ових извора треба заснивати на постојању одређеног *степенa сумње* о повезаности лица или криминалне групе са конкретним криминалним активностима. Због тога, методе коришћења отворених извора информација треба да буду укључене у протокол за прикупљање информација у криминалистичко-обавештајном процесу, који ће регулисати питање прикупљања и задржавања оваквих информација.

Прикупљање информација из отворених извора је релативно једноставно. Информација се може прикупити *активно* или *пасивно*.⁸⁸⁴ Основна разлика између ових активности јесте ниво континуираног напора који се предузима у прикупљању информација.⁸⁸⁵

- **активно прикупљање** укључује унос одређених критеријума за претрагу у одређени претраживач (најчешће на интернету), читање текстова штампаних медија и сл. Оно што је битно у оваквом начину прикупљања информација јесте да службеник или аналитичар мора активно да зада критеријуме у претрагама и прегледа резултате. Оваква активност приликом прикупљања информација из отворених извора је уобичајена. Предности овога су пре свега флексибилност и усмереност истраживања колико је то потребно. Са друге стране, колико год да је флексибилност и усмереност позитивна и потребна у многим ситуацијама, овакав начин прикупљања информација изискује велику количину времена службеника и аналитичара;
- **пасивно прикупљање информација**, са друге стране, врши се углавном аутоматизовано – путем одређених информатичких програма, а поједини медији их нуде бесплатно. Коришћење овако „пречишћених“ информација, са релативно усмереним критеријумима за претрагу, даје корисне резултате уз минималне напоре. Иако процес може бити аутоматизован, апликације за претраживање могу бити веома скупе, а оне мање скупе (или бесплатне) захтевају и мало више труда да би се добили жељени резултати. Најчешће, корисник иницирањем прикупљања информација путем одређених апликација, добија поруку (упозорење) о евидентираним новостима у отвореним изворима.⁸⁸⁶

⁸⁸⁴ Тако према: **Metscher, R. and Gilbride, B.**, *Intelligence as an Investigative Function*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, USA, 2005, p. 15.

⁸⁸⁵ Без обзира да ли је прикупљање информација активно или пасивно, неопходно је да службеници и аналитичари поседују вештине за ефикасно истраживање отворених извора, као креативност и усавршавање ефективних критеријума за претраге.

⁸⁸⁶ На пример, пасивно прикупљање информација можемо једноставно подесити на интернет сајту који нуди бесплатно опцију и који ће дати поруку о новостима приликом промене садржаја сајта или уноса нових информација које су у вези са задатим критеријумима. Таква претрага може бити подешена на више жељених интернет сајтова што ће у значајној мери смањити утрошак времена које је потребно за уобичајене претраге и рецензије њиховог садржаја.

С обзиром на усмереност предмета проучавања овог рада, на овом месту ћемо навести неке од најчешћих метода прикупљања информација из отворених извора. Тако, најчешће коришћене методе су:

- *вeб (итернет) претраживања*: ово представља једноставно уношење одређених критеријума у претраживач и тзв. „просејавање“ резултата. Због тога, добро изграђени (дефинисани) критеријуми за претрагу ће довести до квалитетнијих и прецизнијих резултата. Овакве методе обично захтевају више уложеног времена, али и информатичког знања.⁸⁸⁷ Посебна категорија оваквог претраживања јесте тзв. „дубинско“ претраживање интернета (*Deep Web*);⁸⁸⁸
- *on-line истраживање медија*: ова метода се разликује од основне претраге интернета јер ће ови сервиси понудити садржај који није на располагању на итернету. Приступ базама података који се плаћа ће у основи имати низ погодности кроз опсежније претраживање, прикупљање и складиштење, што нуди више од каталога медија доступних на интернету. Услуге као што су *Factiva* или *Lexis-Nexis* ће понудити значајан број медијских публикација;⁸⁸⁹
- *коришћење информационих база података*: неке од ових база података су доступне без наплате услуга, док су друге (најчешће) наплаћиване, а могу да обезбеде низ услуга, као на пример, провера предузетника и привредних субјеката и сл.;
- *преглед штампаних медија*: често се ова метода користи као последњи избор у случају да информације нису доступне у електронском облику. Ово због тога што неке информације нису доступне на интернету или у другим базама података, али највише због тога што је то спор и напоран посао.⁸⁹⁰ Међутим, судећи из практичног искуства, многим полицијским службеницима је прикупљање информација из штампаних медија (или како се у жаргону каже: „информисање“)

---

⁸⁸⁷ Још једна важна примедба која се тиче прикупљања информација путем интернета, јесте вероватноћа да се информације могу променити или постати недоступне. Сходно томе, ово захтева од службеника или аналитичара да информације ускладишти у архиву или направи оригиналне копије таквих информација.

⁸⁸⁸ Дубоко претраживање интернета или како га још зову „невидљиви интернет“, представља огромну ризницу информација које се уобичајеним приступом преко претраживача не могу добити. Неки показатељи говоре да овакав невидљиви интернет садржи и до 500 пута више информација у односу на уобичајени интернет (односно интернет претраживање које свакодневно користимо). Свакако да је богато информатичко знање предуслов коришћења ове методе. Више о *deep web*-у видети у: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, pp. 302-304.

⁸⁸⁹ Разлика између овог метода и интернет претраживања јесте у томе да базе података код овог метода нуде услуге претраге садржаја које нису на располагању приликом *Web* претраге. Ове услуге се углавном наплаћују, али и пружају удобност прегледа информација, публикација, каталога и др. које се не налазе на интернету.

⁸⁹⁰ Савремене полицијске организације у свом саставу имају и посебно обучене службенике чији је задатак истраживање и праћење штампаних медија. Оваква организациона јединица је формирана и у МУП-у Републике Србије.

најчешћи метод прикупљања информација из отворених извора.⁸⁹¹ Важан извор за овај метод представља и тзв. „сива литература“⁸⁹² (енг. *Gray Literature*).

Наравно, ово није коначан списак метода које се користе за прикупљање информација из отворених извора, јер поред наведених у раду се користе и многе друге. Не сме се изгубити из вида и чињеница да се овим истим методама у прикупљању информација служе и криминалци и криминалне организације за остварење планова своје криминалне активности. Такође, пракса показује и случајеве да друга лица користе отворене изворе у циљу прикупљања информација везаних за предмет у којем су они странке у поступку.⁸⁹³

Информације које се прикупе из отворених извора информација се могу користити за тактичке, али и за стратешке криминалистичко-обавештајне информације. Најчешће, информације које се за потребе криминалистичко-обавештајне делатности прикупљају се односе на:⁸⁹⁴

- *идентификовање или верификовање чињеница;*⁸⁹⁵
- *друштвено повезивање;*⁸⁹⁶
- *идентификовање кривичних дела;*⁸⁹⁷
- *разумевање и тумачење идеологије;*⁸⁹⁸

---

⁸⁹¹ Искусни оперативац криминалистичке полиције у шумадијском округу имао је обичај да приликом доласка на посао купи омиљене локалне новине. Уз испијање јутарње кафе и одвајање омота списка са предметима тешких крађа које су се учестало вршиле на периферији града, овом искусном оперативцу пажњу су привукли огласи који су у више појединачних оглашавања нудили на продају робу која је одговарала опису крадених ствари НН крадљивца. Да ствар буде занимљивија, испод сваког је стајао исти псеудоним и број телефона. Прегледом већ исписаног роковника са именима и подацима већ "обрађиваних" лица пронашао је број телефона који се поклапао са бројем из огласа. Остало је препустио млађим службеницима који су од њега добили информацију из отвореног извора (коју је искусно проценио као поуздану) и где су претресом прикупили *corpora delicti* (односно крадене ствари веће материјалне вредности, али и средства извршења тешких крађа).

⁸⁹² "Сива литература" представља отворене изворе информација које обично нису објављене, али су отворене за јавност и то најчешће одређеној публици (стручној). Ово представља, на пример, академске радове експерата у одређеној материји, технички документи, зборници радова и сл.

⁸⁹³ У канцеларију групе службеника задужених за сузбијање крвних и сексуалних деликата утрчава лице које је пре извесног времена оштећено тежим кривичним делом са тешким телесним последицама, који је у рукама носио расклопљени (отворени) лап-топ. Усплахирено се обраћа оперативцима показујући на екрану апликацију једне друштвене мреже са сликом и личним подацима одређеног лица којег је препознао као извршиоца кривичног дела, односно његовог нападача. Провером ове информације са информацијама похрањеним у затвореним изворима информација (информациони систем МУП-а) дошло се до потврде ових података и фотографије, па је посао ових службеника овом информацијом олакшана (да не кажемо завршена).

⁸⁹⁴ Наведено према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, pp. 290-291.

⁸⁹⁵ Можда је један од најчешћих употреба отворених извора информација у агенцијама за спровођење закона, да утврди и провери широк спектар чињеница (информације о личном идентитету; адресе и бројеви телефона; мејл адресе; привредне регистре; земљишне књиге и сл.).

⁸⁹⁶ Друштвене мреже, као што су *MySpace*, *Facebook* и сл., представљају богатство информација о појединцима и особама са којима ови контактирају или су повезани. Ове мреже садрже податке о идентитету корисника и о његовим пријатељима, често са фотографијама, али и јавним порукама и изјавама о одређеним темама. Основ повезивања лица јесте заједнички интерес, односно било који одредив карактер (музика, занимање, политичка припадност, сексуалне оријентације, хоби итд). Сличан модел друштвених мрежа је и код лица која подржавају екстремистичке идеологије, чланови су криминалних организација или су укључени у неке незаконите активности (нпр., педофилија).

⁸⁹⁷ Практика је показала да се у извесном броју случајева о извршеним криминалним активностима може сазнати преко информација из отворених извора (интернет, штампа и сл.). Честе су изјаве или директна оптужења за извршење кривичних дела. Овакве изјаве/информације саме по себи не представљају доказе, али њихова највећа вредност јесте у успостављању повезаности између криминалитета и одређеног лица (групе) и основ за даљу проверу и прикупљање информација.

- идентификовање криминалне методологије;⁸⁹⁹
- идентификовање трендова криминала;⁹⁰⁰

Методe прикупљања информација из отворених извора треба свакако да буду полазна основа за прикупљање информација (први корак у линији за прикупљање информација), које ће се допуњавати са информацијама из затворених, али и поверљивих (класификованих) извора информација. У криминалистичко-обавештајном процесу је тешко измерити количину информација прикупљених из ових извора за стварање крајњег производа. Претпостављамо да ће се делатност прикупљања информација све више ослањати на отворене изворе, с обзиром на њихову доступност, али и на нова питања која у данашње време траже одговор од криминалистичко-обавештајне службе.⁹⁰¹

2.1.3 Методе прикупљања информација из затворених извора информација

Затворени извори представљају извор информација које се прикупљају за полицијску сврху и намену, а за чије је прикупљање приступ ограничени и нису доступне широј јавности. Због тога, затворени извор информација ће се најчешће наћи у облику структуриране базе података.

У контексту криминалистичко-обавештајне делатности, ове базе података у великој мери обухватају базу информационог система агенција за примену закона, који обухватају информације од општих личних података, преко евиденције извршених кривичних дела, па све до казнене евиденције. Информације садржане у овим изворима информација могу често обезбедити поуздане и значајне резултате.

Фонд оваквих информација ће свакако зависити, пре свега, од информатичке развијености агенција за примену закона, али и од складиштења и организованости информација. Због тога, менаџмент у управљању информацијама у агенцијама за примену закона мора бити свестан да се овакви извори не могу изградити преко ноћи, већ је за то потребно издвојити пуно труда, али и променити свест службеника који информације радије задржавају за себе, него што их уносе у јединствену информатичку базу. Такође, оно што је битно истаћи на овом месту јесте и неопходност константне обуке службеника за предузимање метода и техника за коришћење (претрагу) ових извора информација. Потребно је да се обука усмери ка унапређењу информатичке писмености и афирмацији коришћења оваквих сервиса (користи, могућности, садржај и др.).

Чињеница је да информације из затворених извора нису доступне јавности, због тога рад са њима захтева да прикупљене информације буду заштићене како би се

⁸⁹⁸ Важан елемент за добру анализу и могуће предвиђање активности јесте разумевање и тумачење идеологије појединаца или група укључених у криминалне активности. Ово посебно долази до изражаја у случају идеолошких екстремиста.

⁸⁹⁹ Прикупљање информација из медија, интернета... може да пружи значајан увид у методе и мете кривичних дела. Ово може бити важан сегмент у изради превентивних стратегија.

⁹⁰⁰ Као и код методологије, из отворених извора се могу прикупити информације о трендовима криминалитета. У многим случајевима, одређене врсте криминала ће развити одређени географски образац (нпр., као код трговине дрогом и појаве нових дрога на тржишту). Значајан број информација о овоме се може добити путем коришћења отворених извора информација.

⁹⁰¹ За напредније упознавање техника, односно метода, истраживања и прикупљања информација из отворених извора информација, препоручујемо стручну монографију искусног аналитичара ФБИ Мајкла Базела. Више о томе у: **Bazzell, M.**, *Open Source Intelligence Techniques – Resources for Searching and Analyzing On-line Information* (2nd Edition), CCI Publishing, 2013.

спречило да постану доступне јавности. Од изузетне важности је поступак означавања оваквих информацијама *кодовима за руковање (Handling Codes)*, који ће означити поступак за коришћење и пренос оваквих информација.

2.1.4 Методе прикупљања информација из поверљивих (класификованих) извора информација

Иако се из назива ових метода може закључити да су новије „оружје“ криминалистичко-обавештајних служби или других полицијских органа, морамо истаћи да ове методе не представљају специјалност полицијских служби, а поготово не производ садашњице. Наиме, ове методе, односно оно што у овом раду подразумевамо под њима, суштински постоје веома дуго и примењују се не само у агенцијама за примену закона, у циљу откривања и спречавања кривичних дела, већ и у другим безбедносним ентитетима, са циљем прикупљања информација од значаја за безбедност државе и друштва.

Основно обележје метода прикупљања информација из поверљивих (класификованих) извора јесте тајност, односно конспиративност предузимања, док свака од појединачних техника садржи низ специфичности и посебности у теоријском и практичном смислу.

С обзиром да се овим методама у прикупљању информација значајно задире у зону заштићених и гарантованих слобода и права грађана, њихово предузимање траба да буде последњи корак у *линији за прикупљање информација*, тј. пошто су исцрпљене све могућности да се до информација дође „блажим“ путем, односно коришћењем отворених, а затим и затворених извора информација.⁹⁰² Због тога, примена ових метода треба да буде прецизно уређена законским нормама (пре свега процесним) и одређеним начелима. Ово нарочито долази до изражаја у криминалистичко-обавештајним делатностима у „претпољу“ криминалних активности, односно у проактивним делатностима које за циљ имају спречавање злочина и откривање структуре и метода рада криминалних организација и појединаца, како би се омогућило покретање кривичног поступка. У том смислу, значајно је да наведемо резолуцију XVI конгреса Међународног удружења за кривично право, одржаног 1999. године у Будимпешти, у којој је дефинисано да се проактивне истраге, које прате методе које озбиљно могу угрозити основна права грађана, као и информације које су прикупљене на овај начин, могу користити само у случају да су радње предузете у складу са следећим начелима:

- **начело легалитета:** ниједна друга метода не може бити коришћена, осим оних које су предвиђене позитивним законима и које поштују људска права;
- **начело супсидијаритета:** само ако се блажим мерама не може постићи жељени циљ – прикупљање информација за полицијске сврхе;
- **начело сразмерности:** сразмера између задирања, односно повреде слобода и права грађана применом ових метода и тежине кривичних дела у чијем откривању или доказивању се примењују;

---

⁹⁰² Међутим, имајући у виду овакве одлике метода прикупљања информација из поверљивих (класификованих) извора, нико не оспорава неопходност њиховог постојања и примене, али уз максимално придржавање норми закона који је исте нормирао и прописао услове за њихово предузимање. Шта више, водећи стручњаци из области безбедности заговарају ширење употребе оваквих метода у пракси.

- *начело судског надзора*: одобрење и контрола законитости примене ових метода треба да буде у належности суда.⁹⁰³

Поред наведених начела, за које се може рећи да су општег карактера, поједини аутори идентификују и друга начела, која се издвајају као специфична за кривични поступак. Шкулић⁹⁰⁴ у том смисли идентификује следећа начела: *начело специјализације службених актера у кривичном поступку* (у кривичним предметима службена лица треба да буду посебно специјализована за рад у поступању), *начело зборности и професионалности* (подразумева зборни састав суда и то судије које су специјализоване за рад по предметима најтежег облика криминала), *начело хитности* (поступак се треба свести на најкраће нужно време уз поштовање процесних правила), *начело чувања службене тајне* (информације представљају службену тајну и треба да буду доступне најужем кругу службених лица).

Од изузетне важности за криминалистичко-обавештајну делатност и њене циљеве, пре свега на плану превенције кривичних дела, јесте питање примене ових метода за прикупљање информација о планирању или припремању извршења злочина.⁹⁰⁵ Иако се проактивна (превентивна) употреба овако сложених и осетљивих метода и техника може подврћи озбиљној критици (нарочито са аспекта угрожавања и повреде људских права), Маринковић⁹⁰⁶ наводи да постоји потреба да оне буду заступљене у практичном раду полиције (тима и криминалистичко-обавештајне службе). У том смислу, Препоруком Комитета министара Савета Европе⁹⁰⁷ о „специјалним истражним техникама“ у вези са озбиљним злочинима (укључујући акте тероризма), прописано је да специјалне истражне технике треба користити само када постоји довољан разлог да се верује да је озбиљан злочин почињен или припремљен, односно да се припрема, од стране једног или више лица или још увек неидентификованих лица или група.⁹⁰⁸ Оваква политика у примени наведених метода је укључена у рад криминалистичко-обавештајних јединица у великом броју европских држава као и САД.

Код нас, Закоником о кривичном поступку из 2011. године,⁹⁰⁹ у условима за одређивање *посебних доказних радњи*, предвиђено је да се *посебне доказне радње могу одредити према лицу за које постоје основи сумње да је учинило кривично дело из члана 162 законика* (таксативно наведена кривична дела), *а на други начин се не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано.*⁹¹⁰ Такође, *посебне доказне радње се изузетно могу одредити и према лицу за које постоје основи сумње да припрема неко од кривичних дела из става 1. овог члана* (чл. 161), *а околности случаја указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику*

⁹⁰³ **XVI International Congress of Penal Law**, Budapest, 5-11. September 1999., *RIDP*, Vol 70 3-4, pp. 861-913 (English version). Комплетни приказ свих резолуција Међународног удружења за кривично право се може видети на интернет сајту: <http://www.penal.org/IMG/pdf/NEP21anglais.pdf> (прегледано 11.08.2013.).

⁹⁰⁴ **ШКУЛИЋ, М.**, Организовани криминалитет – појам и кривично процесни аспекти, Досије, Београд, 2003, стр. 209-224.

⁹⁰⁵ Неспорно је питање њихове примене за репресивне сврхе, односно у циљу прибављања информација и доказа о извршеном кривичном дели и њиховом учиниоцу.

⁹⁰⁶ **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *op.cit.* стр. 216.

⁹⁰⁷ **Council of Europe – Committee of Ministers**, *Recommendation Rec(2005)10 of the Committee of Ministers to member states on "special investigation techniques" in relation to serious crimes including acts of terrorism* (усвојио Комитет министара 20. априла 2005. године на 924-том састанку заменика министара).

⁹⁰⁸ Наведена Препорука Комитета министара Савета Европе, *Поглавље II (Употреба специјалних истражних техника на националном нивоу), сектор В (Услови коришћења/примене)*.

⁹⁰⁹ Законик о кривичном поступку ("*Службени гласник РС*" бр. 72/2011; 101/2011; 121/2012; 32/2013; 45/2013).

⁹¹⁰ Чл. 161 став 1 Законика о кривичном поступку.

опасност.⁹¹¹ Свакако, у одређивању услова примене оваквих метода, односно техника, за њихово репресивно и превентивно предузимање, законодавац је нормирањем предвидео поштовање свих универзалних начела за примену специјалних истражних техника (легалитета, супсидијаритета, сразмерности и судског надзора).⁹¹²

Специфичност ових извора информација, али и тајност у предузимању метода за њихово прикупљање, ограничавају делотворност и употребу производа криминалистичко-обавештајне делатности који је настао анализом ових вредних информација. Ово из разлога што је дељење таквог материјала ограничено у циљу заштите извора информација. Због тога, криминалистичко-обавештајни извештаји у којима се наводе информације прикупљене методама прикупљања информација из поверљивих извора, морају проћи кроз детаљан *процес санације*.

Предност класификованог извора је пре свега у уштеди енергије и ресурса, али и у чињеници да се овакве инфомације могу на једноставан начин искористити за полицијску сврху. Како истучу многи практичари, да би се произвеле криминалистичко-обавештајне информације на основу класификованих извора, нису потребне никакве посебне вештине, па постоји опасност да недовољно обучени обавештајни службеници, управо због лакоће руковања оваквим изворима, неодговорно располажу резултатима примене метода прикупљања информација из поверљивих (класификованих) извора, чиме се могу нарушити слобода и права великог броја људи који нису повезани са криминалом. Управо зато су поверљиви (класификовани) извори најпопуларнији у слабо развијеним криминалистичко-обавештајним службама, у којима нема кадровског и методолошког капацитета да се ефикасно ради са отвореним или класификованим извором. Такве службе су, по природи ствари, и најсклоније интрузивном понашању према грађанима, тако да је у системима у којима обавештајна професија није на задовољавајућем нивоу, уобичајено да се наметљиве методе праћења, посматрања и пресретања примењују либерално и за широк опсег претњи безбедности.⁹¹³

Уобичајено, у агенцијама за примену закона, методе прикупљања информација из поверљивих (класификованих) извора информација чине две скупине: једна представља *методе електронског надзирања*, док другу скупину чине *методе инфилтрације*. Поред ове две, у литератури која за предмет проучавања има криминалистичко-обавештајну делатност, можемо пронаћи и *методе директног прикупљања информација*.⁹¹⁴ Тако, методе прикупљања информација из прикривених (класификованих) извора информација, можемо поделити на:

- *методе инфилтрације;*
- *методе електронског надзора; и*
- *методе директног прикупљања информација.*

У тексту који следи ћемо представити основне особине метода прикупљања информација из поверљивих извора. Свакако, детаљно анализирање карактеристика, услова за предузимање, начина спровођења, компаративног приказа и сл., умногоме би

⁹¹¹ Чл. 161 став 2 Законика о кривичном поступку.

⁹¹² Код нас су легалне могућности примене метода прикупљања инфомација из поверљивих (класификованих) извора, поред Законика о кривичном поступку, предвиђене и Законом о Безбедносно-информативној агенцији ("*Службени гласник РС*" број 42/2002 и 111/2009), као и Законом о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији ("*Службени гласник РС*" број 88/2009 и 55/2012 – одлука Уставног суда и 17/2013).

⁹¹³ **ФАТИЋ, А.**, *Методе и технике криминалистичко-обавештајне анализе*, Београд, непозната година издања. Доступно на интернет сајту Центра за безбедносне студије: <http://www.cbs-css.org>

⁹¹⁴ Ово према: **Metscher, R. and Gilbride, B.**, *Intelligence as an Investigative Function*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, USA, 2005, p. 19.

превазилазио предмет и обим овог рада, те ће приказ бити са основним информацијама, уз усмеравање читалаца ка релевантној научној и стручној литератури о конкретној теми.

2.1.4.1 Методе инфилтрације

Савремени концепти борбе против криминала, нарочито оног са елементима организованог криминала, промовишу коришћење метода инфилтрације у криминалну средину.⁹¹⁵ Обележја савремених облика криминала, као неопходност намећу коришћење ових метода за приступ информацијама.

Као што им и само име говори, методе инфилтрације захтевају неку врсту кретања „иза непријатељских линија“. Међутим, ово је средина у којој полицијски службеници или друга лица која пружају помоћ (информације) имају веома мало или нимало контроле. Управо из ових разлога, службеници и информатори су свакако у великом ризику при коришћењу ове методе. Наравно, ово не значи да ће свако коришћење прикривених метода носити са собом толику количину ризика, али некада свакако хоће.

Из претходог текста можемо наслутити разлоге који су довели до неопходности развоја прикривених метода полицијског деловања. То се пре свега односи на развој савремених облика криминалног деловања, тј. организовани и транснационални организовани криминал,⁹¹⁶ као и деликата који су гледано споља тешко уочљиви, иако постоје бројни индикатори њиховог постојања (тзв. консенсуални деликти).⁹¹⁷

Продор, односно убацивање у криминалну средину (инфилтрација) може бити изненадна и наизглед агресивна делатност, али исто тако се може одвијати споро и подмукло. Нема јединствене (универзалне) делатности инфилтрације која је најбоља за све ситуације, па свака треба да буде детаљно планирана како би се обезбедило да циљ таквих активности буде испуњен.⁹¹⁸ У методе инфилтрације, односно продора и убацивања у криминалну средину, спадају следеће делатности:

- **коришћење информатора:** метод коришћења информатора, односно класични – *агентурни метод*, је од настанка и развоја обавештајне делатности основни начин и поступак прикупљања информација о тајнама противника. Може се рећи да овај метод заузима централно место у прикупљању информација у криминалистичко-

⁹¹⁵ **Marx, G.T.**, *Undercover Police Surveillance in America*, University of California Press, 1988, p. 8.

⁹¹⁶ Ово се пре свега односи на следеће карактеристике организованог и транснационалног криминала: затвореност структуре организованих криминалних група; коришћење легалних пословних структура као начина за скривање и улагање криминалног профита; софистицираност криминалних операција која се постиже коришћењем савремених технологија и експертских знања; скривање организатора криминалних активности иза сложене мреже сарадника и посредника и неучествовање у непосредној реализацији криминалних операција; конспиративност у реализацији свих криминалних активности; висок степен повезаности на међународном плану криминалних организација које делују у различитим земљама и др.

⁹¹⁷ Добро организоване и затворене криминалне групе стварале су велике тешкоће полицијским службама у истрагама њихових незаконитих делатности, с обзиром да их је споља, ван криминалног миљеа, било тешко открити и доказати. Подела послова, велика дисциплина чланства и знатна енергија уложена у скривање својих активности, често је као једини метод њиховог сузбијања наметала пенетрацију полиције у структуре криминалне организације и простор око ње. На тај начин су се тајним истрагама изнутра настојали разоткрити сви сегменти организације и прикупити докази, који би омогућили успешно покретање кривичног поступка према њеним члановима. Тако према: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *op.cit.* стр. 290.

⁹¹⁸ Тако према: **Metscher, R. and Gilbride, B.**, *Intelligence as an Investigative Function*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, USA, 2005, p. 21.

обавештајном процесу. Са сигурношћу се може рећи да на свету не постоји полицијска организација која у свом раду није користила (односно не користи) овај метод прикупљања информација. Сходно значају овог метода у прикупљању информација, наредно поглавље биће посвећено управо коришћењу људских извора информација - информатора.

- **употреба прикривених истражитеља (тајних агената):** при контроли савременог криминалног деловања (нарочито организованог криминала), посебан значај имају прикривени истражитељи.⁹¹⁹ Реч је о посебно одабраном и обученом службенику,⁹²⁰ који под лажним идентитетом и исправама (припремљеном легендом), успоставља контакт са преступничком средином и инфилтрира се у њу, не би ли разоткрио криминалну групацију, њене организаторе, чланове и незаконите послове које обавља, а државним органима створио упориште за предузимање ефикасних мера кривичног прогона.⁹²¹ Значај примене метода прикривеног иследника у истрагама најтежих форми криминала (организовани криминал, транснационални криминал и сл.), огледа се у могућностима да се дође до информација о: садржини криминалних активности мете, односно криминалне групе, методама криминалне активности (*modus operandi*), територији криминалног деловања лица или групе (*radius operandi*), међусобним односима унутар криминалне организације, лицима умешаним у криминалну активност, а нису из криминалног миљеа (политичари, државни службеници, адвокати и сл.), корумпираним државним службеницима, материјалним доказима криминалних активности, тајним локацијама (као и другим ресурсима) које се користе за криминалне активности (скривање криминалаца, скривање предмета кривичних дела...), пословима у које улажу стечени „криминални“ профит и сл. Код нас, овај институт је регулисан нормама Законика о кривичном поступку из 2011. године, који је у члановима од 183 до 187 дефинисао услове за одређивање ове мере, формални основ за ангажовање, услове за одређивање прикривеног истражитеља, прикупљање и достављање извештаја и материјала као и у изузетним ситуацијама испитивање прикривеног истражитеља као сведока.⁹²²
- **реализација симулованих послова и услуга:** под симулованим пословима првенствено се подразумевају купопродајни послови који се односе на куповину, продају или пружање симулованих услуга за робу или предмете који су проистекли, прибављени или намењени извршењу кривичног дела или су на други начин у вези са незаконитим делатностима. Такође, под овом методом се подразумева и тзв. симулована поткупина, која се претежно односи на кривична дела примања и давања мита, односно симуловано давање или примање мита. Да би се ове две технике симулованих делатности, као метода инфилтрације у криминалну средину реализовале, потребан је формални основ за ангажовање – наредба надлежног суда, а конкретизоване активности (односно овлашћења) могу

⁹¹⁹ У литератури и стручној пракси, у употреби су и различити термини: "прикривени иследник"; "прикривени истражитељ"; "тајни агент"; "тајни полицајац"; "полицајац провокатор"; "убачени полицајац" и сл. У земљама *common law*-а, пре свега у САД, овај институт се назива тајна операција (*undercover operation*), а његов основни субјект је тајни агент (*undercover agent*), док се у Европи означава као ангажовање прикривеног истражитеља, као носиоца делатности тајне истраге.

⁹²⁰ Према Законика о кривичном поступку из 2011. године, прикривени истражитељ је по правилу овлашћено службено лице органа унутрашњих послова, Безбедносно-информативне агенције или Војнобезбедносне агенције, а ако то захтевају посебне околности случаја и друго лице, које може бити и страни држављанин (члан 185).

⁹²¹ **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *op.cit.* стр. 320.

⁹²² Више о институту прикривеног истражитеља (у свету и код нас), видети опширније у: **ЈОВИЋ, В.**, *Прикривени иследник као субјект откривања кривичних дела и учинилаца*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету у Крагујевцу 2010; **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *op.cit.* стр. 317-375 и др.

реализовати полицијски службеници.⁹²³ Овај метод се примењује код специфичних кривичних дела чије је откривање повезано са тешкоћама (нпр., кривична дела везана за корупцију, трговину дрогама, људима, оружјем и сл.).⁹²⁴ Код нас, пружање симулованих послова као метода регулисано је одредбама Законика о кривичном поступку. У члану 174 ЗКП из 2011. године, јединствено су прописани материјални услови за примену симулованих послова.

2.1.4.2 Методе тајног надзирања

Савремени криминал карактерише чврста повезаност његових чланова, како у хијерархијском тако и у аспекту извршења кривичних дела. Због ове чињенице предузимање метода инфилтрације у криминалне структуре је отежано, а некада и потпуно онемогућено.⁹²⁵ У оваквим, али и другим ситуацијама које захтевају додатне методе за прикупљање информација, неопходна је примена и других метода прикупљања информација, а једну од њих представљају методе тајног надзирања.

Развој технике омогућио је надзирање људских активности готово у свим аспектима њиховог живота и рада, а тиме и за полицијску организацију најбитније – надзирање оних који врше или су повезани са криминалним активностима. Међутим, као и код других метода прикупљања информација овим методама се директно задире у права и слободу појединаца (посебно право на приватност лица на које се односи њихова примена), али понекад и на трећа лица.

Тајно надзирање (опсервација, надгледање, присмотра), у контексту метода спречавања и сузбијања кривичних дела, може се дефинисати као *континуирано или повремено, али увек конспиративно надгледање (надзор) одређених лица, објеката и простора, физичких радњи и комуникација свих врста, у циљу прибављања информација о криминалним активностима појединаца или група лица.*⁹²⁶

Надзирање је, једноставно, опсервација која се изводи ради прикупљања информација.⁹²⁷ Међутим, ова једноставна дефиниција обухвата мноштво техника и метода које се могу сматрати једном од форми надзирања. У зависности од многобројних криминалистичко-тактичких ситуација (односно карактера почетне ситуације), правила – начела криминалистике, али и одредаба процесног закона (као и

⁹²³ Код нас, поред полицијских службеника, као и код одређивања прикривеног истражитеља, то могу бити службеници Безбедносно-информативне агенције, Војнобезбедносне агенције, а ако то захтевају посебне околности случаја и дуго овлашћено лице (члан 176 ЗКП из 2011. године).

⁹²⁴ У пракси, овај метод се најчешће везује за доказивање корупцијских кривичних дела и нарко деликата. У овом другом случају (код доказивања нарко деликата), односно у ситуацијама коришћења ове методе, полицијски службеник насупа као фиктивни купац или ређе као продавац опојне дроге. Применом симулованог откупа или продаје дроге се тежи: идентификовању лица укључених у мрежу препродаваца опојних дрога; идентификацији места где се продају опојне дроге; утврђивању начина снабдевања тржишта опојном дрогом; откривању кријумчарских канала и места на којима се складишти опојна дрога; стварању позиција за продор у криминалну средину; упознавању метода рада криминалне организације; праћењу токова противзаконито стеченог новца продајом опојних дрога и др.

⁹²⁵ Ово је, на пример, случај са криминалним организацијама које су састављене по етничкој или националној припадности чланова. Такве криминалне организације су карактеристичне за Албанске криминалне организације чији су чланови не само етнички Албанци, већ и чланови исте породице, па је инфилтрација у овакве затворене структуре често немогућа.

⁹²⁶ **МАРИНКОВИЋ, Д.**, Тајна опсервација у спречавању и сузбијању кривичних дела. У: *Сузбијање криминалитета – деценија после смрти професора Водинелића* (зборник радова), Крагујевац, 2004, стр. 219.

⁹²⁷ Тако према: **Baker, D.B. – Gunter, D.W.**, *Surveillance: Concepts and Practices for Fraud, Security and Crime Investigation*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, 2005, p.1.

других законских и подзаконских аката), у оквиру метода тајног надзирања можемо разликовати следеће технике:

- **тајно акустичко надзирање:** подразумева надзор и снимање разговора, односно усмено изговорених речи (вербална комуникација). Тајно акустичко надзирање обухвата две области: 1) *тајно акустичко надзирање фиксне и мобилне телефоније и радио комуникација*, и 2) *тајно акустичко надзирање отвореног и затвореног простора*.⁹²⁸ Циљеви који се желе остварити применом ових мера најчешће се огледају у прикупљању оперативних и доказних информација о: криминалним активностима осумњичених, припремању извршења кривичних дела, предметима кривичних дела, хијерархијској структури унутар криминалне организације, методама рада осумњиченог или криминалних група (*modus operandi*), територијалном деловању осумњиченог лица (*radius operandi*) пре свега у утврђивању међународних контаката и повезаности, скривеним локацијама тзв. „штековима“, начину (обрасцима) комуникације између осумњичених лица, везама, односно повезаности, са другим лицима и природом повезаности (ради утврђивања евентуалне криминалне активности и повезаности) и др. Код нас, Законик о кривичном поступку као посебну доказну радњу у члану 166 предвиђа тајни надзор комуникације у оквиру које се може одредити надзор и снимање комуникације путем телефона и других техничких средстава, али и надзор невербалне комуникације (надзор електронске или друге адресе осумњиченог и заплону писама и других пошиљки). У оквиру методе тајног акустичког надзирања, Маринковић⁹²⁹ разликује више модалитета, а у зависности од различитих критеријума.
- **тајно оптичко надзирање:** представља конспиративно визуелно надзирање (посматрање), непосредно или помоћу техничких уређаја, усмерено на лице (мету) или одређени простор (односно локацију). Важност ове мере је посебно дошла до изражаја развојем савремених техничких уређаја, нарочито оптичких са могућностима снимања и фотографисања. Савремени арсенал „оруђа“ које се користи у ове сврхе је импресиван што омогућава квалитетан рад службеника који га предузимају. Ова метода се користи у криминалистичко-обавештајном раду у циљу прикупљања информација (оперативних и доказних) о: контактима мете, методама криминалне активности (*modus operandi*), територији криминалног деловања лица или групе (*radius operandi*), припремањима кривичних дела, локацијама (окупљања криминалаца, тајним локацијама скривања предмета или робе и сл.), понашањима, навикама, склоностима мете и сл. Мера тајног оптичког надзирања се може реализовати са стационарне позиције (осматрачнице), у посматраном објекту или простору, као и динамичким (покретним) оптичким надзором (који се комбинује са мерама тајног физичког надзирања). Поред процесног закона којим је нормирана оваква делатност (услови за одређивање, наредба о предузимању мере као и спровођење такве делатности), чланом 69 Закона о полицији предвиђено је *снимање на јавним местима*, које представља *трајни акустички и видео надзор јавних места на којима се учестало врше кривична дела или прекршаји, ради њиховог спречавања*.⁹³⁰

⁹²⁸ Ове две области тајног акустичког надзирања разликују се у погледу техничких средстава која се користе при реализацији ових мера и криминалистичко-тактичких поступања којима се омогућавају оптималне перформансе коришћених уређаја за акустичко надзирање. Ово према: ШКУЛИЋ, М., *Аудио надзор телефонских и других разговора у кривичном поступку*, Безбедност бр. 1/1997, стр. 15-26.

⁹²⁹ Опширније о томе видети у: МАРИНКОВИЋ, Д., *op.cit.* стр. 403-404.

⁹³⁰ Такође, када постоји опасност да приликом јавног окупљања дође до угрожавања живота и здравља људи или имовине, овлашћено службено лице овлашћено је да врши видео снимање или фотографисање јавног скупа. Намеру да спроведе ове наведене активности (снимање на јавним местима), полиција мора јавно да саопшти.

- **тајно надзирање писане комуникације:** надзирање, односно опсервација писане комуникације која се одвија путем писама, јавила се као први облик тајног надзирања комуникација лица, да би у данашње време обухватила и надзор СМС порука путем мобилних телефона, *e-mail* (електронских порука), факс машина, телеграма, као и других облика комуникације (пре свега путем компјутера). Свакако да је развој технике омогућио предузимање оваквих метода прикупљања информација, али је са друге стране омогућио и криминалцима да оваква достигнућа злоупотребљавају у комуникацији и остваривању криминалних циљева. У том смислу, посебну пажњу завређују и технике тајног електронског надзора интернет комуникација и комуникација у оквиру рачунарских мрежа, посебно у оквиру електронских финансија.⁹³¹ Неки од циљева предузимања оваквих техника тајног надзирања невербалне комуникације су: прибављање информација о криминалним активностима у дигиталном формату, утврђивање начина комуникација у оквиру криминалне организације, утврђивање комуникационих канала за размену информација или криминалну делатност, идентификацију учесника у криминалним активностима, утврђивање постојања међународних конатаката који се одвијају електронским путем и сл.
- **тајно физичко надзирање:** представља методу прикупљања информација о криминалним активностима појединаца или група. Тајно физичко надзирање, или како га неки називају и *специјална (привремена) опсервација*,⁹³² представља конспиративну, унапред планирану делатност службеника у прикупљању информација и документовању чињеница надзирањем лица, ствари, локација (места), ради спречавања, откривања и доказивања кривичних дела, односно разоткривања њихових учинилаца.⁹³³ Мере тајног физичког надзирања најчешће се реализују са циљем: прикупљања информација значајних за доношење одлука у криминалистичком раду, провере (верификације) постојећих информација прикупљених коришћењем других криминалистичко-обавештајних метода, идентификације осумњичених лица, откривања места и времена окупљања осумњичених лица, откривања тајних скровишта (криминалаца, плена, робе), идентификације круга лица која сачињавају одређену криминалну групу или организацију, њихове међусобне везе (као и хијерархија), навике, понашања, активности и везе са другим лицима, утврђивања метода рада тајног фотографисања криминалаца, провере информатора (у склопу делатности сталне процене поузданости информатора), као и остваривања других циљева. Тајно физичко надзирање се према томе може односити на: 1) *лице (мету)*, 2) *место (локација, простор)* и 3) *кривична дела*. Ова метода се, у зависности од начина предузимања активности, могу поделити на *стационарно (непокретно)* и *динамичко (покретно)* тајно надзирање. Стационарно физичко надзирање се врши на једном локалитету или статичкој тачки (осматрачници), одакле се прикупљају информације и документују чињенице. Динамичко тајно надзирање, састоји се у

⁹³¹ Ово из разлога што овакви системи криминалцима нуде лакоћу употребе, широку примену, анонимност, сигурност, међународне трансфере, брзину трансакционих услуга итд. Ово према: **БОШКОВИЋ, Г.**, *Методи сузбијања организованог криминалитета у области привредно-финансијског пословања*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету у Крагујевцу, 2007, стр. 343.

⁹³² Тако, Симоновић тајну опсервацију дели на опште (стално) посматрање и специјално (привремено) посматрање. Опште (стално) посматрање је према овом аутору стална и континуирана делатност органа унутрашњих послова где службеници у оквиру своје редовне делатности, спроводећи криминалистичку контролу, систематски надзиру сва места, објекте, путне правце на којима се обично окупљају, ка којима гравитирају или кроз која се крећу лица склона вршењу кривичних дела (посебна улога ових активности је додељена позорницима и патролним полицајцима). Тако према: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац (Правни факултет), 2012, стр. 134-135.

⁹³³ Упореди са: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац (Правни факултет), 2012, стр. 135.

праћењу и документовању кретања лица/мете.⁹³⁴ Код нас, поред норми процесног закона који одређује меру тајног надзирања (чланови 171, 172 и 173 Законика о кривичном поступку из 2011 – *Тајно праћење и снимање*), Законом о полицији је, поред осталих полицијских овлашћења, прописано да *ради провере добијених обавештења и формирања предлога надлежним органима за које су овлашћени законом, овлашћена службена лица могу, пре постојања основа сумње да је извршено кривично дело или прекршај, путем полицијског непосредног и прикривеног опажања, опсервирања, да прикупљају обавештења и податке од користи за утврђивање да ли су се стекли основи сумње да је извршено кривично дело или прекршај.*⁹³⁵ Криминалци су често свесни чињенице да могу бити праћени, односно надзирани, због чега и предузимају одређене мере у циљу откривања опсерваната.⁹³⁶

- **контролисана испорука као метод тајног надзора:**⁹³⁷ ова метода представља значајни напредак у истрази организованог и транснационалног криминала, пре свега када је у питању илегалан транспорт опојних дрога, али и у истрази транспорта, односно кријумчарења предмета (роба) чији је промет забрањен или ограничен (на пример, недозвољена трговина оружјем, украденим аутомобилима, радиоактивним материјалном и сл.). Ова метода се састоји у надзирању (праћењу, евидентирању) криминалне делатности, али с тим да полицијски службеници не реагују одмах, тј. не предузимају никакве репресивне мере и радње. Циљ је да се дође до конкретних информација и доказа о криминалним активностима (у случају илегалне трговине опојним дрогама, циљ је да се прибаве информације о извору снабдевања дрогом, складиштима, куририма, посредницима, а такође и информације и докази о организатору ових криминалних активности), како би се створили повољни услови за реализацију тактичких задатака, а на основу поуздане и благовремене криминалистичко-обавештајне информације. У криминалистичко-обавештајном раду, примена ове мере је усмерена на: прикупљање информација о појединачним улогама лица укључених у криминалне активности, утврђивање метода рада, утврђивање локација (познатих и скривених тј. „штекова“) на којима се налазе предмети криминалне активности, утврђивање транснационалне повезаности и веза криминалних организација и др. Примена метода контролисане испоруке, своје порекло има у *Конвенцији Уједињених нација против незаконитог*

⁹³⁴ У пракси је најчешћа криминалистичка ситуација у којој се комбинују статички и динамички тајни физички надзор, а што наравно диктира конкретна ситуација. Без обзира о којој је врсти тајног физичког надзора реч, њено предузимање изискује специјализацију службеника који у њој учествују, као и добро планирање и припрему што обухвата: циљ надзирања; начин реализације (стационарно, динамичко, пешице, возилом, комбиновано...); службенике који учествују у раду; начин прикупљања информација; техничка средства; начин комуникације и др.

⁹³⁵ Одредба члана 71 Закона о полицији. Нормама овог закона, прописано је и да се опсервирање врши на јавним и другим за приступ доступним местима, без задирања у право на приватност било ког лица.

⁹³⁶ Озбиљније криминалне групе организују и контрапраћење – чланови групе образују посебну групу са циљем откривања пратилаца. Сличне делатности криминалних група се врше и у склопу контраобавештајних активности, односно предузимањем активности у циљу идентификације криминалистичко-обавештајних активности усмерених према појединцу или групи, као и предузимање делатности у њиховом спречавању.

⁹³⁷ Ова мера се у криминалистичкој теорији назива и "*пропуштање*". Постојање ове методе је уједно и разлог искључења противправности за поступање (односно не поступање) полицијских службеника, који би у случају не постојања ове мере били у обавези (сходно законским одредбама) да реагују и пријаве постојање кривичног дела. У противном, полицијски службеници би били изложени кривичном гоњењу због непријављивања кривичног дела и његовог учиниоца, без обзира на то да би се тиме прекинула могућност доказивања извршења тог дела (**СИМОВИЋ, М.**, *Кривично процесно право – треће измењено и допуњено издање*, Бања Лука, 2009, стр. 268. Овај метод се у пракси комбинује са другим методама у прикупљању информација у криминалистичко-обавештајној делатности (коришћење информатора, тајно акустичко надзирање, тајно оптичко надзирање, тајно физичко надзирање и сл. – примедба аутора).

*промета опојних дрога и психотропних супстанци.*⁹³⁸ Код нас, Законик о кривичном поступку из 2011 у члану 181 и 182 предвиђа контролисану испоруку, односно услове за њено одређивање и спровођење.⁹³⁹

Такође, у оквиру метода тајног надзирања, значајно је да наведемо и технику *рачунарског претраживања и упоређивања личних и других података*. Оваква техника се предузима у циљу откривања и доказивања кривичних дела, а састоји се у аутоматском претраживању и упоређивању података смештених (похрањених) у базама, односно коришћењу одговарајућег рачунара и софтвера којима се ти подаци претражују, упоређују и анализирају.⁹⁴⁰ Процес којим се врши претраживање података се уобичајено назива *data mining – ископавање података*. Он означава аутоматизовани аналитички процес обликован за ефективну и ефикасну експлорацију у великим збиркама података, с циљем откривања и коришћења вредних, „скривених“ информација, које се тичу нових, до тада незнатих чињеница и релација. На тај начин, *data mining* се може схватити као проналажење претходно непознатих и потенцијално корисних информација или сазнања из великих скупова података. Што се тиче упоређивања података, у пракси се разликују две врсте упоређивања података: негативно и позитивно. Код негативног, долази до брисања полазног податка ако се покаже нека конвергенција у односу на податак са којим се врши упоређивање, односно доприноси елиминацији одређених лица из круга осумњичених аутоматизованим претрагама кроз полицијске, административне и друге евиденције. У случају позитивног упоређивања, ствара се нови податак на основу пронађених подударних података, односно утврђивања круга осумњичених лица на основу одређених карактеристика, чињеница или способности. Код нас, Законик о кривичном поступку из 2011. године, у члану 178,179 и 180 предвиђа рачунарско претраживање података, односно услове за њено одређивање и спровођење.

Поред наведених тајних метода, односно техника за прикупљање информација из прикривених (класификованих) извора, који су првенствено нормирани процесним законом, код нас су Законом о полицији (поред осталих полицијских овлашћења), предвиђене одређене методе надзирања. Ово се пре свега односи на снимање на јавним местима, као и полицијско опажање и опсервирање.

У зависности од врсте истраге, односно криминалистичко-обавештајне делатности, можемо констатовати више разлога који говоре у прилог корисности

⁹³⁸ Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (донета у Бечу 19. децембра 1988). Наша земља је ратификовала ту конвенцију Законом о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци ("Службени лист СФРЈ" бр. 14 од 23. новембра 1990.).

⁹³⁹ Законик о кривичном поступку из 2001. године ("Службени лист СРЈ" бр. 70/2001; 68/2002: "Службеном гласнику РС" бр. 58/2004; 85/2005; 115/2005; 49/2007 и 72/2009), је методу контролисане испоруке предвидео само за случајеве кривичних дела са елементима иностраности, па се као таква мера могла сматрати и као специфичан инструмент међународне кривичноправне помоћи. Новим решењем је овакав недостатак исправљен, те је предвиђено да се *ради прикупљања доказа за поступак откривања осумњичених може одредити контролисана испорука којом се дозвољава да, уз знање и под надзором надлежних органа, незаконите и сумњиве пошиљке буду испоручене и у оквиру територије Републике Србије.*

⁹⁴⁰ Маринковић у свом раду истиче да терминолошки треба правити разлику између појмова (компјутерског) претраживања и упоређивања података. Претраживање се састоји у сагледавању и анализи података садржаних у одређеним базама с циљем да се у њима пронађу информације које на први поглед нису видљиве, а односе се на одређену особу, радњу или процес. Овако дефинисано, компјутерско претраживање је највећим делом садржано у техникама *data mining*-а. С друге стране, упоређивање подразумева да се унапред располаже извесним податком, односно обележјем, које се провлачи и упоређује са другим подацима из одређене базе, с циљем да се између њих пронађу заједничке карактеристике, које их повезују и чине сличним или истоветним (упаривање). Поступак компјутерског упоређивања се готово у потпуности изједначава са процедуром *computer matching*-а. Наведено према: **МАРИНКОВИЋ, Д., op.cit.** стр. 445-446.

тајног надзирања. Циљеви надзирања ће се свакако разликовати од случаја до случаја, али најчешће обухватају један или више следећих.⁹⁴¹

- прибављање информација о лицу, криминалној групи или локацији (простору);
- спречавање злочина за који се сазна преко тајног надзирања (али и отвореног надзирања);
- прибављање информација за рацију;
- прибављање информација за претрес или реализовање потерница;
- проналазак предмета кривичних дела или локација нелегалних активности;
- обезбеђивање заштите за информатора, прикривеног иследника или другог појединца.

2.1.4.3 Методе директног прикупљања информација

Ова последња метода, у предложеној класификацији метода прикупљања информација из поверљивих (класификованих) извора информација, обухвата све оно што није разматрано у претходно обрађеним методама. Методе директног прикупљања информација се не врше помоћу тајног идентитета или *on-line* псеудонима, и не предузимају се на даљину. Овакав начин прикупљања информација се спроводи у релативно контролисаном окружењу уз коришћење информационих ресурса који нису на располагању јавности.

У наставку текста ћемо навести неке од метода директног прикупљања информација које су значајне за криминалистичко-обавештајну делатност. Ово су неке од њих:⁹⁴²

- **претреси и заплене на основу наредби**: ово се пре свега односи на полицијску организацију и информације (али и друге чињенице) добијене као резултат наредбе за претрес или заплону (одузимање предмета). Ово се односи на документа, дроге, оружје, украдене кредитне картице, опрему за фалсификовање и неке друге алате за криминалне активности. Добијене информације могу бити од велике користи за криминалистичко-обавештајну службу;
- **интервју са затвореником/притвореником**: особе у затвору, односно притвору, могу из било ког разлога⁹⁴³ понудити значајне информације. Пружене информације могу да обухвате знање о начину извршења, откривање других криминалаца, тржишта илегалне (недозвољене или украдене) робе, припремање кривичних дела, идентификовање извршилаца итд. Лица која се налазе у затвору или притвору се у криминалистичкој литератури означавају као *затворски информатори (Jailhouse Informants)*;⁹⁴⁴

⁹⁴¹ Наведено према: **Baker, D.B. – Gunter, D.W.**, *Surveillance: Concepts and Practices for Fraud, Security and Crime Investigation*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, 2005, p.1.

⁹⁴² Наведене методе су описане према: **Metscher, R. and Gilbride, B.**, *Intelligence as an Investigative Function*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, USA, 2005, pp. 24-25.

⁹⁴³ Мотивација за такво пружање информација је често очекивање неке награде у виду смањења/редукције оптужби, могућности за одређивање јемства (кауције), благост у одмеравању казне или боље услове у одслужењу казне затвора. Више о мотивима лица за пружање информација полицији видети у наставку овог дела рада посвећеном методу прикупљања информација од људских извора.

⁹⁴⁴ Међутим, у раду са овим типом извора информација треба бити посебно обазрив, јер су они углавном спремни на све да би себи обезбедили повољнији положај. У извештају Универзитета за правне студије Northwestern у Америци, а поводом истраживања грешака у судским осудама, употреба оваквих извора информација је идентификована међу три најчешћа фактора за доношење погрешних осуда лица осуђених на смртну казну. Тако, након разматрања 111 случајева код којих су лица првобитно осуђена на

- **„роњење у контејнеру“ („Dumpster diving“):**⁹⁴⁵ постоји стара изрека да је „Ђубре једног човека благо за неког другог човека“. То је свакако тачно у обавештајном свету. Ова метода директног прикупљања информација представља активност службеника безбедносних служби којом се прикупљају и анализирају информације које су прикупљене из отпадака које одређена лица бацају у контејнере (канте за отпатке и сл.). Овакав начин прикупљања информација није илегалан, и у већини држава се смеће третира као напуштена и слободно доступна ствар. Управо из разлога што је неко одбацио било коју врсту отпадака не постоји очекивање приватности или задржавања власништва над баченим стварима. „Роњење у контејнеру“ је уобичајен начин рада савремених обавештајних служби и према практичним искуствима обавештајца, ствари одбачене од њихових власника могу бити драгоцене информације. У „смећу“ се могу пронаћи разни писани документи, електронски чувари информација – дискови, флеш меморије, хард дискови, роковници, именици, различити натписи на искоришћеним кутијама цигарета/рубовима новина, различити листићи који су били испод папира приликом писања на оригиналу и сл.⁹⁴⁶ Такође, поред обавештајних служби, овој методи посежу и приватна лица, али и неке стране организације које желе прикупити информације или материјал на овај начин. Свесни оваквог ризика, многи појединци, али пре свега компаније регулишу процедуру одлагања отпада. „Роњење у контејнеру“ (е. „Dumpster diving“), назив је добио од најпознатијег Америчког комерцијалног произвођача канти *Dumpster*.
- **личне повезаности са другима (личне мреже):** не сме се заборавити и контакт који службеници и аналитичари имају у безбедносном систему или у оквиру агенција за примену закона. Изградња личних мрежа са својим колегама је од изузетне важности у прикупљању и размени информација

смртну казну након ревизије ослобођена оптужби, а за период од 1973. до 2004. године, истраживачи су идентификовали коришћење лажног исказа затвореника (тј. информација добијених од лица која се налазе у затвору/притвору) у 45,9% случајева. Такво лажно сведочење ових лица је водећи узрок погрешних пресуда у кривичним поступцима. Следи грешка или погрешна идентификација од стране очевидаца (25,2% случајева), а затим лажна признања (14,4% случајева). Наведено према: **Northwestern University School of Law, Center on Wrongful Convictions, The Snitch System, 2005, p. 3.**

⁹⁴⁵ Иако су ове информације генерално доступне јавности па се због тога могу сматрати и отвореним изворима информација, сматрамо да се сам метод прикупљања оваквих информација треба уврстити у категорију поверљивих (класификованих) метода, односно у методе директног прикупљања информација. Ово из разлога што је активност службеника криминалистичко-обавештајне службе у потпуности предузета у тајности (поверљивости) те се и информације или материјал тајно изузимају.

⁹⁴⁶ У домаћој литератури ретко је и поменут овакав метод прикупљања информација. Инострана литература може пружити занимљиву стручну грађу у погледу методике рада – прикупљања оваквих информација, али и обради пронађених материјала. У том смислу, препоручујемо рад Романа Ронина који је "открио" неке од тајни заната обавештајца о обради и коришћењу овог материјала (**РОМАН, Р., Обавештајни рад**, Београд (Службени гласник), 2009, стр. 41-42.

ГЛАВА II ЉУДСКИ ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА

1. КОРИШЋЕЊА ЉУДСКИХ ИЗВОРА ИНФОРМАЦИЈА КАО ТРАДИЦИОНАЛНИ КРИМИНАЛИСТИЧКО- ОБАВЕШТАЈНИ МЕТОД У ПРИКУПЉАЊУ ИНФОРМАЦИЈА

„Оно што омогућава мудрому владару и добром генералу у борби да постигне ствари ван домаћаја обичних људи јесте предзнање. Ово предзнање не може да добије од духова, нити се не може добити индуктивно из искуства. Предзнање о непријатељу се може добити само од других људи.“
Сун Цу (*Sun Tzu*)⁹⁴⁷

Метод коришћења информатора, односно класични – *агентурни метод*,⁹⁴⁸ је од настанка и развоја обавештајне делатности основни начин и поступак прикупљања информација о тајнама противника.⁹⁴⁹ Може се рећи да овај метод заузима централно место у прикупљању информација у криминалистичко-обавештајном процесу и поред развоја других метода („техничких“ или прикупљања информација из отворених извора). Оно што је такође сигурно је то да ће овај метод и убудуће задржати ово место, јер за одређене циљеве криминалистичко-обавештајне делатности нема супститута, нити га може бити.

Са сигурношћу се може рећи да на свету не постоји полицијска организација која у свом раду није користила (односно не користи) овај метод у прикупљању информација. Иако историјски контроверзан метод (гледано са аспекта заштите приватности лица и њихових слобода и права, али и ризика и безбедности истраге и

⁹⁴⁷ **Sun Tzu**, *The art of War*, New York: Barnes & Noble Classics, 2003, p. 59. Наведено према: **Cannon, C.B.**, *The Secret Ingredient: The Role of Informants in National Security*, San Diego State University, 2011, p. 10.

⁹⁴⁸ Овај метод носи назив по термину "агент" који је, у ствари, скраћени облик термина "тајни агент", те појам агент сам по себи подразумева тајност. У етимолошком смислу, термин "агент" води порекло од латинско израза *agens*, који означава лице које нешто ради, предузима. У безбедносном смислу, овај термин се односи на шпијуна, детектива, тајног орагана службе безбедности и др. Међутим, присуство елемента непрофесионалности у дефинисању агента (информатора), доприноси исправном разликовању појмова агента и обавештајца (криминалистичко-обавештајног службеника). Наиме, обавештајац је професионални припадник обавештајне службе и организатор обавештајне делатности, односно то му је стални посао (занимање) за које прима плату и има професионалну спрему. С друге стране, агент је помагач обавештајне службе у спровођењу обавештајних активности, што значи да му то није стална професија. Наведено према: **МИЈАЛКОВИЋ, С.-МИЛОШЕВИЋ, М.**, *Обавештајно-безбедносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011, стр. 158.

⁹⁴⁹ Бројни историјски документи сведоче о коришћењу људи као извора информација о непријатељу. Тако, у познатом делу аутор Сун Цу "Умеће ратовања", још у петом веку пре нове ере, писао је о употреби информатора као средства за стицање предности у односу на непријатеља. У наведеном раду написано је: "знање о ономе чиме непријатељ располаже се може добити од других људи (информатора)". Сада, више од две хиљаде година након тога, коришћење информатора за добијање информација је на првом месту у обавештајним службама. **Sun Tzu**, *The art of War*, New York: Barnes & Noble Classics, 2003, p. 59. Наведено према: **Cannon, C.B.**, *The Secret Ingredient: The Role of Informants in National Security*, San Diego State University, 2011, p. 10.

учеснике), полицијска организација се никако не би смела одрећи и избацити овај алат из своје занатске торбе. Шта више, међу стручним лицима влада мишљење да се најбољом полицијом сматра она која има најбоље информаторе.⁹⁵⁰ Такође, незванично, у полицијским круговима важи правило да се добар полицајац вреднује према броју својих оперативних веза, због чега полицијске агенције широм света овај показатељ узимају као интерни критеријум успешности рада својих службеника.⁹⁵¹

Метод коришћења информатора доводи до стварања мреже информатора као једног од значајнијих полицијских ресурса. Мрежа информатора представља скуп информатора распоређених и усмерених тако да осигурава правовремено и непосредно добијање информација од значаја за бржу, потпунију и учинковитију криминалистичку делатност.

Постоји јака општа сагласност да су одређени људи (тзв. оперативне везе), неопходан извор информација за откривање, истрагу и доказивање кривичних дела. У веома богатој литератури која за предмет интересовања има коришћење људских извора информација, овај метод је описан као „витални“,⁹⁵² „од суштинског значаја“,⁹⁵³ „непроцењив“,⁹⁵⁴ „основно оружје у борби против криминала“,⁹⁵⁵ „највреднији истражни инструмент“,⁹⁵⁶ „веома ефикасан и штедећи (новчано) начин прикупљања информација за висок ниво поузданих криминалистичко-обавештајних информација“⁹⁵⁷ и др.

Иако веома распрострањено, коришћење агентурног метода као прикривеног (конспиративног) извора информација захтева испуњење одређених услова у погледу њиховог ангажовања, с обзиром да се овим директно задире у слободу и права грађана. Водинелић наводи да је коришћење информатора „најопсежнији захват у уставно право грађана. Док телефонско прислушкивање обухвата само уски сектор разговора, претрес само стан, специјална опсервација само кретање изван стана, информатор се ушуњава у сферу поверења осумњиченог. Он је у стању попут фотокамере, магнетофонске или видео траке, "бубе", апарата за откривање тајних радио-станица, фиксира све оно што сумњива особа чини, каже, види и чује, шта осећа, воли, мрзи, с киме се и где састаје, где су његова скровишта итд.“⁹⁵⁸

Како би измерили корисност и учинак оваквог метода у прикупљању информација, разни истраживачи и практичари су покушали да идентификују специфичне области криминала у којима је учешће оперативних веза као извора информација корисно, али пре свега неопходно.⁹⁵⁹ Неке од области криминала за чије

⁹⁵⁰ Тако према: **Modly, D.**, *Informatori*, Zagreb, 1993, str. 2.

⁹⁵¹ **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Нови Сад, 2010, стр. 296.

⁹⁵² **Oscapella, E.**, *A Study of Informers in England*, *The Criminal Law Review*, 1980, pp. 136-146; **Hall, R.**, *Disorganized Crime*, University of Queensland Press, Brisbane, 1986.

⁹⁵³ **Carter, W.J.**, *Commission of Inquiry into Operation Trident 19. September 1989. to 2. April 1990. Report*, Queensland Government Printer, Brisbane, 1993; **Humberside Police – The Identification, Use Control and Payment of Informers**, 1990.

⁹⁵⁴ **Haglund, E.**, *Impeaching the Unferworld Informant*, *Southern California Law Review*, No.63, 1990, pp. 1407-1447.

⁹⁵⁵ **New South Wales Police Service**, *Registered Informant Management Plan*, 1992.

⁹⁵⁶ **Schuberg, G.**, *Maintaining Integrity in Police Informant Management*, 1992.

⁹⁵⁷ **National Criminal Intelligence Service – NCIS**, *Informant Handling Policy and Management*, 1992.

⁹⁵⁸ **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, Безбедност бр. 1/1994, стр. 71.

⁹⁵⁹ Иако су ретке званичне студије и истраживања који би приказали реалну слику у вези са употребом људских извора информација, постоје одређене студије које су за предмет интересовања имале процену употребе ове методе. Тако, Паркер (е. *Parker*) у свом раду описује да је истраживање источног дистрикта у Мичигену показало да је у 50% случајева недозвољене трговине дрогама и преко 40% случајева корупције, људски извор информација одиграо значајну улогу (**Parker, R.**, *Confidential Informants and the Truth Finding Function*, *Cooley Law Review*, 4, 1986, p. 569.). Такође, Лавлер (е. *Lawler*) је написао да су америчке студије процениле да 95% свих случајева повезаних са наркотицима на савезном нивоу

спречавање, откривање и доказивање је потребно коришћење прикривених метода рада (као што је активност информатора) свакако су новије форме криминалних делатности. Ово се пре свега односи на организован криминал и тзв. *консенсуалне деликте* који се остварују сагласношћу воља самих учесника и који су такви да их је споља, ван миљеа у којем се реализују, тешко уочити, односно одредити носиоце незаконитог акта, жртву, место и време његовог одвијања.⁹⁶⁰ Због тога је потребно продрети у криминалну средину и у криминалистичко-обавештајном смислу деловати офанзивно - *прво* у прикупљању информација користити ефикасне и проактивне методе и *друго*, физички продрати (инфилтрирати се) у криминалне структуре.

Нема сумње да је улога информатора у заштити друштва од криминала нужна и оправдана, нарочито у оним његовим сегментима који спадају у тзв. консенсуални криминал.

Сврха овог дела рада јесте да прикажемо садржај доступне литературе (како домаће, тако и иностране), као и да анализирамо постојеће политике у коришћењу информатора (агентурног метода), као и да истакнемо одређена питања за даљу дискусију. Такође, кроз овај део, покушаћемо да укажемо на примере најбоље праксе у коришћењу овог метода прикупљања информација. Значајно је истаћи и чињеницу да ће се текст у овом делу рада заснивати на писаној политици, расположивој литератури и познатим примерима из праксе неких од полицијских организација. Стога, питања која ће бити обрађена вероватно неће бити коначна листа тема у односима полиције и људских извора информација. Овај део ће бити структуриран одговорима на низ значајних питања, као што су на пример:⁹⁶¹

- *Ко су то људски извори информација - информатори?*
- *Зашто је у полицијском раду потребно ангажовање информатора?*
- *Зашто информатори пружају информације?*
- *Шта карактерише практични оквир за рад са информаторима?*
- *Принципи у раду са информаторима?*

1.1 Појам информатора (агента)

Анализом криминалистичке теорије, али и праксе, не можемо доћи до јединственог (опште прихваћеног) термина за лица која пружају информације полицијским службеницима. Зависно од полицијске организације, али и од приступа појединих аутора овом проблему, у употреби су термини попут *информатор*, *информант*, *доушник*, *оперативна веза* и сл.⁹⁶² У иностраној литератури (САД и

укључују у рад информатора (**Lawler, L.E.**, *Police Informer Privilege: a Study for the Law Reform Commission of Canada*, *The Criminal Law Quarterly*, 28(2),1986, p. 94.). Са друге стране, истраживачи наводе да се у званичним извештајима често не спомиње коришћење информатора што би користило у приказивању званичних статистичких података. То пре свега из разлога што полицајци не желе да открију умешаност информатора у случај, пре свега због безбедности (примедба аутора).

⁹⁶⁰ То је случај са недозвољеним деликтима какви су: трговина наркотицима; недозвољено коцкање; кривична дела корупције; одређени облици пружања сексуалних услуга, области у трговину дуваном, алкохолном и сл. Такође, више о областима криминала код којих је коришћење оперативних веза изузетно корисно, видети у: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *Police Informants*, Sydney, Australia, 1993, pp. 4-5.

⁹⁶¹ Свакако да коначан списак питања за дискусију о методу коришћења оперативних веза није коначан, али ће читаоци бити упућени у коришћење литературе која може пружити корисне информације о овој теми.

⁹⁶² Ово би се могли назвати конвенционалним, како истичу и поједини аутори - и пристојни термини, који су у употреби у полицијским организацијама и у научној и стручној јавности. Ово доводи до друге

Велика Британија) се најчешће сусрећемо са терминима *informer* (доушник) односно *informant* (информант).⁹⁶³ У Немачкој се за ова лица користи израз *Vertrauter Mann*, односно *Vertrauter Personen*, што у преводу значи поверљив човек – особа од поверења.⁹⁶⁴ Значајно је напоменути и став Водинелића, који као генусни термин за ове категорије лица користи израз *људи који саопштавају у поверењу*.⁹⁶⁵ У нашој криминалистичкој делатности се као заједнички назив за лица која полицији саопштавају информације од значаја за вршење послова из делокруга полиције, користи израз *оперативна веза*.⁹⁶⁶

За потребе овог рада, чини се најприкладнијим да као генусни термин за лица која полицији пружају информације користимо термин *информатор*,⁹⁶⁷ док ће се свакако у даљем тексту различите категорије ових лица детаљније објаснити.

Најједноставнија дефиниција информатора, која се може пронаћи у научној и стручној литератури, гласи: „*информатор је свако ко обавештава или пружа информације*“, док друге дефиниције користе већи број конститутивних одредница у дефинисању ових лица. Да бисмо дошли до одређених генералних закључака и дефиниције информатора, навешћемо ставове и мишљења неких аутора и развијених полицијских организација о дефиницији института информатор. Уопштено, дефиниције употребљене у дефинисању појма информатора (генусног појма), могу се сврстати у следећих шест типова,⁹⁶⁸ зависно од коришћених одредница:

1. **мотивација појединаца за пружање информација**: овај тип дефиниција у својој садржини као битну карактеристику информатора има мотив појединаца за пружање информација. Овакве дефиниције можемо често срести у литератури, а једна од најчешћих дефиниција ове врсте је: „*полицијски информатор је лице које за новчану или другу корист* (подвучено од стране аутора) *снабдева (пружа) информацијама припаднике полицијске службе*“;⁹⁶⁹

крајности где се за означавање ових лица користе и погрдни и увредљиви термини, а који су најчешће плод уличног жаргона, попут: *цинкарош, пас, тастер (прекидач), скакавац, пацов, њушка, голуб-вбрац, издајник, певач* и др.

⁹⁶³ У пракси се често дешава да се ова два термина *informer* (доушник) и *informant* (информант) користе као синоними, односно у истом контексту. Међутим, између њих је потребно направити разлику. Најопштије, *informant* (информант) је лице које свесно или несвесно полицији саопштава информације (ако је свесно, обично је то без мотива за новац или другу корист), и то најчешће информације до којих је дошао као сведок или пак жртва кривичног дела. Са друге стране, *informer* (доушник) особа која пружа информације полицији зарад личне користи и/или другог мотива (најчешће новчане користи). За разлику од информанта, доушник је готово без изузетка криминалац или је на периферији криминалног миљеа. Такође, доушник обезбеђује информације више од једног пута.

⁹⁶⁴ Међутим, иако је у употреби овакав назив који значи "људи од поверења", не можемо се отети утиску да ипак сва ова лица не можемо сматрати поверљивим. Информант чак и када пружа истините информације није већ тим поверљив полицији, а вигилант то начелно није, пре супротно, док једино поузданици заслужују назив "људи од поверења". Тако према: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, Безбедност 2/1994, стр. 177.

⁹⁶⁵ **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, Безбедност 2/1994, стр. 177.

⁹⁶⁶ *Обавезна инструкција о оперативном раду полиције*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, стр. пов. 01 број 13419/10, од 15.11.2010. године. Са друге стране, Законик о кривичном поступку, Закон о полицији, као и други закони које у криминалистичкој делатности примењују службеници, не садрже одредбе о информаторима ни у најопштијем облику.

⁹⁶⁷ Информатор (лат. *Informator*) има значење обавештач, обавестилац, обавештавалац, известилац. Тако према: **ВУЈАКЛИЈА, М.**, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1980, стр. 363.

⁹⁶⁸ Ово према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *Police Informants*, Sydney, Australia, 1993, pp. 6-10.

⁹⁶⁹ Дефиниција информатора садржана у: New South Wales Police Service, *Registered Informant Management Plan*, 1992. Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *Police Informants*, Sydney, Australia, 1993, p. 6. Више о мотивима информатора за пружање информација ће

2. **индивидуална криминална позадина (прошлост) или припадност криминалној организацији:** према дефиницијама овог типа, детерминанта која одређује полицијског информатора јесте повезаност лица са криминалним активностима или бар блискост уколико нису криминално активни. Без обзира на различите категорије лица која се могу потенцијално означити као информатори, велики број схватања информаторе доживљава као лица из криминалне средине или са његове периферије.⁹⁷⁰ Лавлер (*Lawler*) констатује да су полицијски информатори криминалци који су у могућности да помогну полицији на основу својих контаката са криминалном средином.⁹⁷¹ Такође, поред криминалне позадине појединца, одређене дефиниције садрже и криминалну организацију као детерминату одређења полицијског информатора.⁹⁷² Бенсон (*Benson*) наводи да је ...информатор припадник криминалне организације, или особа са извесним знањем о њој... (подвучено од стране аутора);⁹⁷³
3. **фреквенција (учесталост) или редовност којом се информације пружају:** фреквенција или редовност у пружању информација битна је одредница дефиниција које су одређене полицијске организације усвојиле. Тако, у одређивању појма информатора, можемо наћи реч *редовно* (на пример, ...лице које редовно пружа информације...)⁹⁷⁴ или *континуирано* као једну од детерминанти. Мишљења ове врсте одређују информаторе као лица која нису једнократни пружаоци информација, односно лица која се користе само у једној прилици.⁹⁷⁵

садржати наставак овог дела рада. Као што је у тексту наведено, жеља за одређеном користи је мотивација за пружање информација. Новчана или друга добит, одређене користи у разматрању оптужница, имунитет од кривичног гоњења и сл. су јасни мотиви. Проблем настаје у додатку дефиниције "или каква друга корист" која истиче висок ниво субјективног тумачења у овом приступу. У случајевима када информаторов мотив није јасан или је маскиран другим мотивом, представља оптерећење у идентификовању да ли лице потпада под овај институт. Стога, мотивација или жеља за другу корист може бити беспотребно оптерећење и део одреднице овог појма (примедба аутора).

⁹⁷⁰ Тако је настала и полицијска изрека да се *„информације не могу добити у библиотеци“*, при томе имајући у виду потребу да информације треба тражити на оним местима где се могу добити.

⁹⁷¹ **Lawler, L.E.,** *Police Informer Privilege: a Study for the Law Reform Commission of Canada*, *The Criminal Law Quarterly*, 28(2), 1986, p. 94.

⁹⁷² За ове категорије лица у иностраној литератури је распрострањен термин *criminal informants* (они који пружају информације до којих су дошли кроз њихову сарадњу са криминалцима или криминалним активностима). Насупрот овој врсти лица, постоје и информатори који се означавају као *non-criminal informants* (они који пружају информације до којих су дошли легално – на законит начин).

⁹⁷³ **Benson M.,** *Criminal Investigations Organized Crime*, New York, 2008, p. 30. Као и код претходне детерминанте, на овом месту можемо истаћи и проблем утврђивања појединачне криминалне прошлости или везе са криминалним организацијама. Иако провера казних евиденција може да пружи ове податке, у одређеним случајевима то не може бити познато. Ниједна од дефиниција које користе ову детерминанту, не постављају обавезу службенику да предузме неопходне кораке да се утврди да ли лице има криминалну позадину или везе са криминалном организацијом. У извесној мери се таква обавеза може подразумевати, али постоји потреба за ближним регулисањем ових услова. У појединим случајевима, друга криминалистичко-обавештајна агенција или правилно испитивање информатора може резултирати информацијама о криминалној активности или везама са криминалним организацијама (примедба аутора).

⁹⁷⁴ Тако према: **Victoria Police,** *Registration of Informers*, Force Circular Memo 91.9.3, 1991. Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC,** *op.cit.* p. 7.

⁹⁷⁵ Још једном је недостатак прецизности дефиниције проблем. Шта се подразумева под појмом "редовно"? једанпут годишње, једном месечно... једном недељно? Исти је проблем и са термином "у дужем временском интервалу". На коју количину временског интервала се односи. Јасно је да се под овим не би могли сврстати особе које на *ad hoc* основи дају информације. Сваки покушај да се дефинише шта је редовно или шта је дужи временски период представља тежак изазов. Дефиниција треба бити конструисана да ако постоји разумна вероватноћа да ће лице пружити информацију више од једном, доводи до његове регистрације. То наравно не значи да ће се лице регистровати као информатор када пружи информацију другог пута. Уколико постоји оправдана вероватноћа да ће пружити информације више пута, оваква лица треба да буду регистрована одмах на почетку (примедба аутора).

4. **тајност под којом се информација пружа:** велики број дефиниција појма полицијског информатора као једну од детерминанти обухвата и *тајност*. Ово подразумева тајност у пружању информација као и тајност сарадничког односа (што, наравно, подразумева и тајност идентитета ових лица). То је према мишљењу многих основна и заједничка карактеристика – *тајност (дискретност) саопштавања информација*.⁹⁷⁶ Тако и Водинелић у дефинисању користи заједнички назив „*људи који саопштавају у поверењу*“⁹⁷⁷ (подвучено од стране аутора).
5. **спремност (воља) под којом се информација пружа:** овај тип дефиниција као детерминанту користи спремност (вољу) под којом се информација пружа (на пример, „...информатор је лице које *добровољно пружа информације*...“)
6. **потенцијал употребе информације:** потенцијал коришћења информација добијених од стране информатора је укључен у политику одређених полицијских организација, те је стога и детерминанта за њихово дефинисање. То је случај са, на пример, дефиницијом: „*Информатор је лице које за новчану или какву другу корист, пружа информације...информација је такве врсте да ће (или би могла), када се активира, довести до хапшења (лишења слободе) или усмерити акцију против лица која се баве криминалном активношћу*... (подвучено од стране аутора)“;⁹⁷⁸

Поред претходно наведених одредница у дефинисању појма информатор, а за чије одређење је потребно кумулативно или појединачно испуњење услова садржаних у датим одредницама, морамо навести и још један битан елемент у одређивању појма информатора, а то је **непрофесионалност**. Веома често настаје „збрка“ у појмовном одређењу информатора, с обзиром да се не прави јасна разлика између професионалног припадника обавештајне службе и информатора. Тако, под појмом информатора треба подразумевати, пре свега, лице које није професионално везано за криминалистичко-обавештајну службу, односно није професионални припадник службе, већ са њом ступа у однос сарадње.

Као што се из наведених детерминанти у дефинисању појма информатора може видети, многе полицијске организације и аутори (истраживачи), користе комбинацију ових карактеристика. Међутим, евидентно је да нема доследности у дефиницијама, те се може закључити да не постоји јединствена (универзална) и опште прихваћена дефиниција. Због тога, различити приступи и дефинисање информатора неће увек бити од користи онима који непосредно у раду користе овај институт. Већина дефиниција у себи носи више питања, него што на њих пружа одговоре. То нас доводи до закључка да је потребно, ако не јединствено – универзално дефинисање информатора, онда бар да су дефиниције јасне, недвосмислене и да омогуће корисну примену од стране службеника. У недостатку претходно наведеног, развиће се окружење у којем ће се

⁹⁷⁶ То је случај, на пример, са: **Ангелески М.**, *Поим и класификација на информаторите, Безбедност*, Скопје, бр. 2, 1992, стр. 146; **Kraushaar Н.**, *Behörden-angehörige als V-Personen*, *Kriminalistik*, No. 3, 1995, р. 186; **Scherp D.**, *Die Polizeiliche Zusammenarbeit mit V-Personen*, *Regebnisse Einer Empirischem Untert Suchung*. Наведено према: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Београд, 2010, стр. 297-299.

⁹⁷⁷ **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, *Безбедност* 2/1994, стр. 177.

⁹⁷⁸ Тако према: **Humberside Police**, *Humberside Police Standing Order – The Identification, Use Control and Razment of Informers*, 1990. Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* р. 8. Сличног размишљања је и Водинелић, који у дефинисању појма информатора наводи да је „информатор лице...које пружа криминалној служби криминалистички и кривично-правно релевантне информације...“ Тако према: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *op. cit.* стр. 182.

тумачење појма информатора спроводити од случаја до случаја, што може имати велике последице по криминалистичку делатност.⁹⁷⁹

Оно што је најбитније закључити у вези са дефинисањем општег појма информатора, јесте да се овај термин односи на збирни појам за низ категорија лица која полиција повремено или стално, али увек тајно (поверљиво), користи за прикупљање информација.

На основу изложених ставова теоретичара, као и законских и других решења у пракси појединих полицијских организација, специфичности криминалистичке теорије и праксе на простору наше државе, сматрамо да у криминалистичко-обавештајној делатности под термином **информатор** треба подразумевати *лице које непрофесионално, тајно (конспиративно), повремено или континуирано, пружа информације о актуелним/извршеним или очекиваним криминалним активностима.*

Главне карактеристике – одреднице према овом дефинисању су тајност, непрофесионалност, фреквенција или редовност у пружању информација.

На овај начин, направили смо разлику између пружања информација од стране информатора и прикупљања претходних обавештења и информација од грађана. Наиме, претходна обавештења полиција прикупља од свих грађана којима су познате поједине чињенице у вези са кривичним делом и учиниоцем, док информатори представљају лица која су посебно ангажована на добровољној основи у циљу пружања полицији релевантних информација од значаја за откривање и доказивање учињених кривичних дела или за вршење нових дела, као и за друге послове безбедности, а њихови субјективни и објективни услови омогућавају такву њихову делатност.⁹⁸⁰

Међутим, у процесу прикупљања информација свакако да ће постојати разлика у поступању са различитим категоријама лица која их пружају. Тако, рад са неким ће бити веома једноставан и неће захтевати већи надзор, док ће са другима рад бити веома сложен, захтеван и скопчан са одређеним безбедносним проблемима. Стога, можемо закључити да је криминалистичка делатност у раду са информаторима различита у зависности од категорије лица. То нас доводи до потребе да генусни (општи) појам информатор, поделимо на следеће категорије: *информанте* и *информаторе*. Ове категорије можемо одредити на следећи начин:

- **Информант**: свако ко обавештава и пружа информације;
- **Информатор**: сваки информант (осим оних лица која су без било какве криминалне позадине, кривичног досијеа или веза са криминалним организацијама), који руковођен одређеним мотивима, пружа информације о актуелним/извршеним или очекиваним/планираним кривичним делима, или они који су директно или индиректно укључени у такве активности, а за које се очекује (предвиђа) да ће такве информације пружити више од једног пута.

---

⁹⁷⁹ На пример, услед тога може доћи до мањег коришћења информатора или њиховог регистровања од стране службеника због тога што не постоји јасан критеријум лица која се могу подвести под "кишобран" овог термина.

⁹⁸⁰ Тако, регрутовање и рад са информаторима не може се идентификовати са криминалистичко-тактичком радњом прикупљања претходних обавештења од грађана, која представља ширу и свакодневну активност полиције која се односи искључиво на одређен број лица која су ангажована уз њихов пристанак за такву сарадњу. Такође, ни одређене процесне одредбе које се односе на позивање грађана, разговор са њима и документовање садржаја разговора не могу се примењивати информаторе са којима је полицијски рад строго конспиративан. У: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *op.cit.* стр. 321.

1.2 Врсте информатора

У криминалистичкој теорији и пракси смо уочили разноликост дефиниција информатора. У толикој, ако не и већој мери, постоји и значајан број класификација информатора. Међутим, ово питање је од изузетне важности за криминалистичко-обавештајну делатност, с обзиром да се сходно класификацији информатора и рад са њима може организовати према различитим принципима. У том смислу, доступна литература и пракса криминалистичко-обавештајне делатности показује да се и приликом класификације информатора у обзир узимају и претходне одреднице (детерминанте) за њихово дефинисање. Тако се може видети да се криминална позадина, фреквенција или редовност у пружању информација, мотивација појединаца за давање информација, као и друге одреднице у дефинисању општег појма информатора, поново користе за разликовање између различитих типова информатора.

Тако, према пореклу, информатори могу бити *интерни* и *екстерни*. У прву групу спадају припадници државних органа који су специјално постављени у ту сврху, попут привидног купца, док су спољашњи сарадници све особе изван истражних органа.⁹⁸¹

Према детерминанти која за дефинисање појма информатора у обзир узима фреквенцију, односно учесталост, у пружању информација, информаторе можемо поделити на *ad hoc информаторе*, *повремене информаторе (Casual Informants)* који због познавања или веза са криминалном средином су у стању да пруже информације о одређеним криминалним активностима, као и *дугорочне информаторе (Long-term Informants)*,⁹⁸² односно оне који учестало, свакако више од једног пута сарађују са полицијом и који су спремни да постану доушници (сарадници).⁹⁸³ За ову последњу категорију можемо навести и подврсту дугорочног информатора који се у зависности од потребе (ситуације) користи од стране службеника. У пракси се овакав информатор назива „спавач“, те се у случају потребе „буди“ од стране службеника.⁹⁸⁴

На основу мотивације за пружање информација која се пре свега огледа у материјалној или другој користи, Вол (*Wool*)⁹⁸⁵ информаторе дели на *информанте (Informants)* и *плаћене информаторе (Paid Informants)*. Први пружају информације без икакве накнаде, док други тип информатора прима новац на редовној или *ad hoc* основи у зависности од квалитета информација.

Узимајући у обзир детерминанту индивидуалне криминалне позадине, распрострањена је подела информатора на *криминалне информаторе (Criminal Informants)*, односно оне који пружају информације до којих су дошли кроз криминалну активност или сарадњу/повезаност са криминалцима или криминалним групама, и *не-*

⁹⁸¹ Наведено према: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Београд, 2010, стр. 297.

⁹⁸² Према упутствима америчке федералне агенције ФБИ (*Manual of Investigative Operations and Guidelines – MIOG*), као *Long-term Informant* се може сматрати лице које је регистровано више од шест година заредом. Наведено према: **Fitzgerald, G.D.**, *Informants and Undercover Investigations: A Practical Guide to Law, Policing, and Procedure*, CRC Press, Washington, USA, 2007, p. 5.

⁹⁸³ Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* p. 9.

⁹⁸⁴ Напомена и запажање аутора.

⁹⁸⁵ **Wool, G.J.**, *Police Informants in Canada: The Law and Reality*, Saskatchewan Law Review, 50, pp. 249-270. У вези са мотивацијом за пружање информација, Хаглунд (*Haglund*) такође прави разлику између угледних и забринутих грађана и *криминалних информатора (criminal informant)* који добијају директну накнаду за пружену информацију. Такође, овај аутор у оквиру кривичног информатора прави разлику на *"имунитет" информаторе (immunised)* и *обртаче (twist)* који тргују информацијама у замену за попустљивост у погледу тренутних оптужби. Као подскуп ове две категорије, Хаглунд наводи и *затворске информаторе (jailhouse)*, који извештавају о признањима за које су чули од других затвореника, обично у замену за блажу казну. Тако према: **Haglund, E.**, *Impeaching the Underworld Informant*, Southern California Law Review, 63, pp. 1407-1447.

криминалне информаторе (*Non-Criminal Informants*) тј. оне који пружају информације до којих су дошли легално – на законит начин.⁹⁸⁶

Поред истицања разлика између термина *informer* (доушник) и *informant* (информант), Рап (*Rapp*) је навео да постоје најмање три врсте доушника, односно *агент на места/објекту* (*agent in place*) или *потказивач* (*snitch*), *пребег* (*defector*) и *агент провокатор* (*agent provocateur*).⁹⁸⁷

У криминалистичко-обавештајној пракси могуће је разликовати информаторе према начину успостављања сарадничког односа. Тако, на основу овог критеријума могуће је разликовати следеће категорије информатора: *класично врбовани* (*регрутовани*) *информатор* (*Classic recruitment informant*) – случај када службеници врше врбовање лица за сарадњу; и *информатори који самостално прилазе и нуде сарадњу* („*Walk-in informant*”).⁹⁸⁸

Поједине полицијске организације истичу да у пракси прикупљања информација у криминалистичко-обавештајној делатности, фундаментално постоје три врсте људских извора информација.⁹⁸⁹ Први тип је „*подршка*“ (*Support*). Он представља сваког појединца који пружа информације које помажу у криминалистичко-обавештајној делатности. Ова лица углавном раде на нескривен начин и у стању су да сазнају информације на основу њиховог положаја (углавном запослења – конобари, таксисти, хотелијери и сл.). Овај тип људских извора су најлакши за управљање и захтевају мало надзора. Други тип је „*акција*“ (*Action*) људски извор, односно они који се уобичајено класификују као информанти (доушници). Овај извор поступа директно под надзором службеника и њихов рад је начелно тајан. Реч је о извору који је члан или је убачен у циљану криминалну групу, те из „прве руке“ пружа информације о њеним активностима. Ова врста људских извора захтева највећи степен надзора. Последњи тип криминалистичко-обавештајног извора је „*главни*“ (*Principal*) извор. Овај тип извора је од изузетне важности у смислу развоја криминалистичко-обавештајне мреже људских извора. „Главни“ извор има улогу да регрутује или врбује друге људске изворе за подршку и тиме гради мрежу обавештајних извора, који о својим запажањима извештавају „главног“ извора. „Главни“ извор затим комуницира са службеником којем пружа прикупљене информације.⁹⁹⁰

Еуропол је за потребе рада држава чланица Европске уније, посебну пажњу посветио информаторима као „веома важном извору информација“.⁹⁹¹ У циљу побољшања размене информација између држава чланица Европске уније, Еуропол је дефинисао информаторе на следећи начин: „*информатор је лице према коме се односи са поверљивошћу и ко даје информације и/или пружа помоћ надлежним органима*“.⁹⁹² Према смерницама и упутствима за рад са информаторима сачињеним на основу дугогодишњег

⁹⁸⁶ Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* p. 8.

⁹⁸⁷ **Rapp B.**, *Deep Cover - Police Intelligence Operations*, Paladin Press, Colorado, 1989, p. 33. Најуобичајенија врста доушника је *потказивач*, који тајно пружа информације и при томе не угрожава свој статус у криминалној средини из које и потиче. *Пребег* прелази на страну закона, отворено саопштавајући информације о криминалним активностима (како својих тако и криминалне организације из које потиче). *Агент провокатор* заузима посебно место међу доушницима и обавља посебне задатке за полицијску организацију (нпр., реализација псеудо послова или хапшења криминалаца).

⁹⁸⁸ Упореди са: **Gonzales, M.**, *The Manual of Intelligence*, The Overwatch Report, Vol. 33, 2013, p. 19.

⁹⁸⁹ Тако према: **U.S.Department of Justice, Drug Enforcement Administration – DEA**, *Intelligence Collection And Analytical Methods*, USA, 1987, pp. 38-39.

⁹⁹⁰ Дobar пример главног извора информација је менаџер карго службе на међународном аеродрому. Истражитељи су свесни активности кријумчарења наркотика у авионском карго терету на међународним летовима. Истражитељи затим регрутују менаџера карго службе за главног извора. Менаџер затим регрутује лице за претовар карго терета у свакој смени да пријаве сумњиве активности.

⁹⁹¹ Тако према: **EUROPOL**, *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008, p. 2.

⁹⁹² *Ibid*, p.8.

истраживања ове проблематике од стране службеника Еуропола, извршена је следећа подела информатора.⁹⁹³

- *опасни информатор (Dangerous Informant)*: ово су, на пример, лица која имају историју давања лажних или константно непоузданих информација које могу озбиљно угрозити полицијске истраге, или довести у опасност службенике или чланове заједнице;⁹⁹⁴
- *информатор високог ризика (High Risk Informant)*: процесом процене ризика информатора могуће је утврдити да поједини информатори имају знатно већи ризик за процес њиховог управљања, те ће у таквим ситуацијама службеник задужен за регистрацију (регистратор/евидентичар) осигурати доношење плана управљања ризиком у коришћењу таквог информатора;⁹⁹⁵
- *европски информатор високог ризика (European High-Risk Informant)*: ова категорија информатора се дефинише као информатор који ради/функционише или има потенцијал да ради на међународном нивоу, а опасан је по себе или руководиоца (као и агенцију за примену закона);⁹⁹⁶
- *информатор са учешћем (Participating Informant)*: представља информатора којем је, уз претходно одобрење и сагласност надлежних органа, дозвољено да учествује у кривичном делу које други већ имају намеру да изврше, а у складу са националним законодавством или смерницама.

Америчке агенције за примену закона (као што је FBI, DEA, INS, USMS, DOJIG и др.), дефинишу следеће категорије грађана као достављача информација:⁹⁹⁷

- *грађанин или анонимни достављач (anonymous informant)*: грађанин (који може остати анониман) који позива полицију ради давања појединачне дојаве или трага који води у правцу конкретног кривичног дела;
- *поверљив извор информација (confidential source of information)*: појединац који доставља информације у поверљивом, тајном облику, а које су у вези са његовим уобичајеним пословним активностима;
- *поверљиви доушник (confidential informant – CI)*: појединац који сарађује са агенцијама за спровођење закона и доставља им информације поверљиво и у тајности. Овај тип информатора се сматра најзначајнијим извором информација у криминалистичко-обавештајном процесу, с обзиром да је већина њих са криминалном позадином или блиским односом са криминалном средином;
- *кооперативни сведок (cooperating witness)*: лице које је пристало да учествује у тајној истрази, заједно са агенцијом надлежном за спровођење закона, и које је сагласно да

---

⁹⁹³ *Ibid*, pp. 9-11.

⁹⁹⁴ У случају дефинисања информатора као "опасног" истима више не треба додељивати задатке и такав податак ће бити коришћен у случају да друга агенција покуша да исто лице региструје као информатора, што ће се у систему (који је иначе компјутеризован и повезан са свим државама чланицама) одмах означити као "неоснован захтев" са упозорењем о процени лица као информатора који представља опасност. Мора се нагласити да се лични подаци о информатору од државе чланице не шаљу Еурополу, већ шифра/код који се шаље у Еурополову јединствену базу за контакт (енг. *Europol Single Point of Contact – ESPOC*) који представља само број (на пример, 123456789).

⁹⁹⁵ Такав информатор, на пример, може бити онај који је некада био класификован као "опасан информатор", али у светлу промењених околности сада је на располагању за задатак. Управљање са категоријом "информатора високог ризика" представља врло сложен задатак који се додељује руководиоцима информатора који су прошли напредну обуку за рад са истима.

⁹⁹⁶ За ову категорију информатора је осмишљена и води се посебна база података – *The Europol High-Risk Informant Database*.

⁹⁹⁷ **The Attorney General's Guidelines Regarding the use of FBI Confidential Human Sources**, Internal Revenue Service, Department of the Treasury. Доступно на интернет адреси: <http://www.justice.gov/oip/docs/ag-guidelines-use-of-fbi-chs.pdf> (прегледано 05.07.2013.).

сведочи у кривичном или неком другом поступку, када случај пређе у фазу судског гоњења. Овакви извори информација су веома драгоцени, јер су по правилу посредно или непосредно умешани у кривичне радње и могу сведочити о својим запажањима и деловању у односу на предмет истраге;

- *кооперативни оптужени (cooperating defendant)*: представља извор информација који је дубоко умешан у криминал, заверу или рекет. Такав појединац се обично регрутује када се против њега може очекивати подизање оптужнице. Због позиције кооперативног субјекта, доказни материјал о криминалној делатности других лица, завери или рекету се може изнети пред суд од стране таквог сведока. Уколико овај субјект буду ухапшен пре успостављања сарадње, мања је вероватноћа да ће се са њим моћи поступати на сличан начин као са добровољним сведоцима.⁹⁹⁸

Значајно је приказати и класификацију која је наведена у приручнику за истражне операције (*Manual of Investigative Operations and Guidelines – MIOG*), донетом у федералној агенцији ФБИ, а тиче се класификације информатора према типу криминалних активности за које пружају информације. Тако, информатори могу бити класификовани (са скраћеном ознаком) према једној од следећих категорија криминала:⁹⁹⁹

- *организовани криминал: CI (Organized Crime)*;
- *општи криминал: C (General Criminal)*;
- *унутрашњи тероризам: DT (Domestic Terrorism)*;
- *криминал „белог оковратника“: WC (White-Collar Crime)*;
- *дрого: D (Drugs)*;
- *међународни тероризам: IT (International Terrorism)*;
- *грађанска права: CR (Civil Rights)*;
- *национална заштита инфраструктуре: NI (National Infrastructure Protection)*;
- *компјутерски криминал: CC (Cyber Crime)*;
- *главне (велике) крађе: MT (Major Theft)*;
- *насилне банде: VG (Violent Gangs)*;
- *поверљиви извори. CS (Confidential Sources – који се ангажују за делатности из надлежности ове агенције).*

Разматрајући ниво у коришћењу информатора у криминалистичкој делатности као и значај задатка за који се користе (или који извршавају), присутна је подела информатора према следећим нивоима: *стратешки информатори* се налазе на таквом месту да криминалистичко-обавештајној служби могу да прибаве најчуваније информације које омогућавају развијање стратешких производа, *оперативни информатори* се употребљавају за прикупљање информација оперативног значаја и *тактички информатори* се употребљавају за прикупљање информација за производњу тактичких криминалистичко-обавештајних производа.¹⁰⁰⁰

У вези са претходном поделом информатора на основу нивоа криминалних активности на које се информације односе, информаторе можемо поделити на: *информаторе националног нивоа, информаторе регионалног нивоа и информаторе локалног нивоа* информација.

⁹⁹⁸ Упореди са: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Београд, 2010, стр. 300-301.

⁹⁹⁹ *Manual of Investigative Operations and Guidelines – MIOG*, Appendix I. Наведено према: **Fitzgerald, G.D.**, *Informants and Undercover Investigations: A Practical Guide to Law, Policing, and Procedure*, CRC Press, Washington, USA, 2007, pp. 3-4.

¹⁰⁰⁰ Упореди са: **МИЈАЛКОВИЋ, С.**, - **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *op.cit.*. стр. 162.

Водинелић, како смо већ видели, као збирни појам користи израз „лица која полицији поверљиво (тајно) пружају саопштења“.¹⁰⁰¹ Даље, овај појам аутор грана на информанте и информаторе. Под информантима (као најстарије категорије) подразумева лица која случајно и пригодно сазнају за планирано кривично дело и потенцијалне учиниоце, као и за извршено дело и извршиоце, а до сазнања су дошли на основу својих професионалних, родбинских, пријатељских, љубавних и других односа.¹⁰⁰² Информатори су оне особе, које су спремне да, не припадајући полицији, на дуже време, а свакако више од једног случаја, пружају криминалистички и кривично-правно релевантне информације, при чему се њихов идентитет и улога начелно чувају у тајности. Водинелић информаторе дели на: поузданике (гаранте), вигиланте и агент-провокаторе.¹⁰⁰³ Поузданик (гарант) је лице из народа, коме полиција верује на основу целокупног проучавања његове личности, искуства у конспиративном раду са њим, дуготрајније сарадње, честе контроле (он пружа надпросечну гаранцију, те га називају и гарантом – контактном особом). Вигиланти (vigilo, vigilare – бити будан, бдети, будно пазити), припадају криминалним круговима, вршили су или још врше кривична дела. Они се крећу у миљеу који је неприступачан криминалистима или не могу с њим успоставити користан контакт. Агент-провокатор је лице, које трећу особу (у својству полицијског информатора или као полицајац – прикривени извиђач) наводи на кажњиву радњу са намером да она буде ухваћена на извршењу кривичног дела тј. *in flagranti*.

Код нас у криминалистичкој делатности се као заједнички назив за лица која пружају информације користи израз *оперативне везе*.¹⁰⁰⁴ Реч је о лицима која поседују и преносе овлашћеним службеним лицима информације од значаја за њихов рад у сузбијању криминала. У зависности од различитих категорија лица која пружају информације која се сврставају под „кишобран“ термина оперативних веза, а на основу начина ангажовања, организованости, конспиративности и задатака за које се ангажују, оперативне везе могу бити: *пријатељске и познаничке везе, информатори и сарадници*.

Под *пријатељским и познаничким везама*, поред очигледне непрофесионалне одреднице, подразумевају се лица која добровољно, без било каквог интереса и користи, повремено пружају информације овлашћеним службеним лицима која се односе како на кривична дела, тако и на њихове извршиоце. Информатор се дефинише као лице које добровољно пружа обавештења и информације од значаја за вршење послова из делокруга рада полиције.¹⁰⁰⁵ Сарадник је лице које свесно, организовано и тајно, по задацима и инструкцијама овлашћених службених лица пружа обавештења, информације и доказе о кривичним делима и њиховим учиниоцима, као и о другим чињеницама од значаја за вршење послова из делокруга рада полиције.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰¹ Како сам Водинелић истиче, овај појам је свакако незграпан, али није могао пронаћи неки краћи израз. Стога, тачност има увек предност пред практичношћу (стр. 179.).

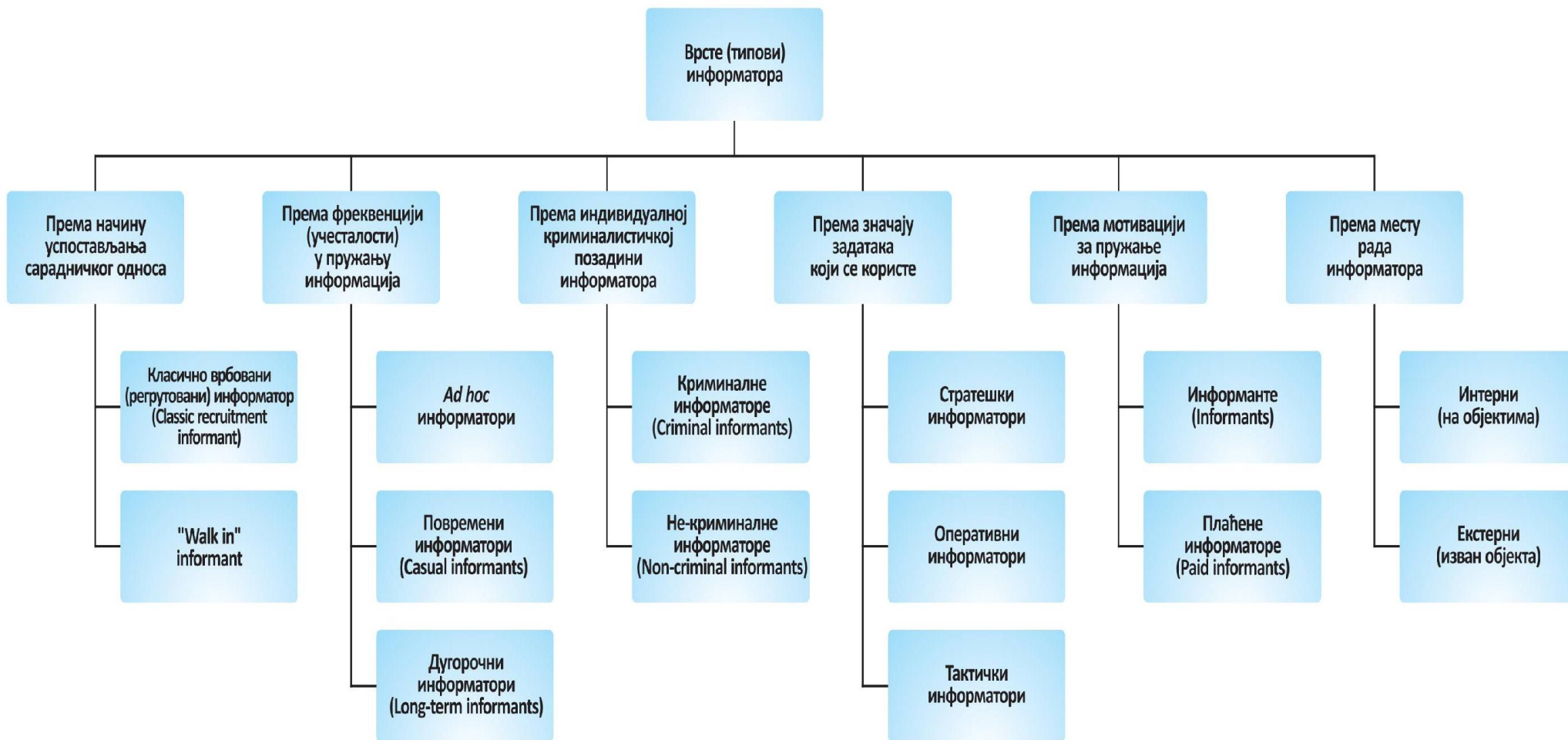
¹⁰⁰² Њих најчешће карактерише чињеница да стално контактирају са веома разноврсним светом (често због природе своје професије), те су у прилици да сазнају многе ствари. То су често угоститељи, конобари, таксисти, фризер, занатлије, радници у коцкарницама и сл. Информант даје пригодно сигнал („миг“, путоказ). Његово име се не појављује у полицијским актима, нити се појављује као сведок пред судом. Наведено према: **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *op. cit.* стр. 181-182.

¹⁰⁰³ **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *op. cit.* стр. 182.

¹⁰⁰⁴ *Обавезна инструкција о оперативном раду полиције*, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, стр. нов. 01 број 13419/10, од 15.11.2010. године.

¹⁰⁰⁵ За информатора се сходно томе, могу ангажовати лица која по свом положају, професији, функцији коју врше, месту становања, радном месту као и другим објективним околностима, могу учинити криминалне делатности, односно пружити информације које могу довести до спречавања или расветљавања кривичних дела. Овлашћена службена лица МУП-а РС имају могућност да у свом раду ангажују једног или више информатора. Ангажовањем информатора се отвара досије информатора.

¹⁰⁰⁶ Инструкцијом је дефинисана и категорија *ризичан сарадник*. Ово због тога што оперативна веза може потенцијално претстављати висок ризик, тако што може имати историјат давања лажних и константно непоузданих информација које могу озбиљно штетити оперативним мерама и радњама полиције, или ставити овлашћена службена лица или заједницу у опасност.

Шема IV-1: Врсте (типови) информатора¹⁰⁰⁷

¹⁰⁰⁷ Извор: интерпретација аутора (наведене врсте, односно типови, информатора нису производ коначне поделе, већ илустрација значајнијих подела информатора за рад у криминалистичкој делатности.

Успешност криминалистичко-обавештајне делатности великим делом зависи како од квалитета људских извора информација, тако и од њиховог квантитета. Није потребно објашњавати логичку чињеницу, да ће криминалистичко-обавештајна јединица која у својим активностима ангажује квалитетне информаторе бити успешна у реализовању својих циљева. Међутим, број изузетно квалитетних информатора који се налазе на одређеном положају и имају приступ тајним информацијама је мали у односу на друге категорије лица која полицији достављају информације.¹⁰⁰⁸ Ради једноставнијег приказа ових чињеница, *Слика IV-1* илуструје количину и квалитет информатора и информација које они могу пружити.

Слика IV-1: *Пирамида квалитета и квантитета информатора*¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁸ Како истиче Ронин, положај који заузима „наш“ човек (или људи) у циљаној групи може бити:

- **Висок:** човек из руководећег састава који има непосредну улогу у доношењу важних одлука;
- **Средњи:** лица која имају приступ усменој или документованој информацији;
- **Нижји:** људи који посећујуместа на којима се састају припадници циљне групе или где се налазе документа, али немају доступност до самих докумената;
- **Помоћни:** кадрови који немају директну везу са конкретном структуром групе, али могу да пруже одређену помоћ;

Јасно је да, што је виши положај „нашег“ човека у групи која се обрађује, то су и његове могућности веће, чиме и он представља већу вредност за службу. Наведено према: **РОМАН, Р.,** *op.cit.* стр. 61.

¹⁰⁰⁹ *Примарни људски извори* – имају директан приступ информацијама о криминалним активностима (нпр., чланови криминалне групе). Изузетно вредан ресурс, али захтева велики напор и умеће у руковођењу. Посебно значајно да се таква лица придобију за сарадњу, нарочито у истрагама организованог криминалитета. Наиме, у организованом криминалном деловању челни људи и организатори не предузимају непосредно незаконите радње, већ то у њихово име и за њихов рачун врше чланови криминалног удружења на нижим нивоима организовања. На тај начин се организатори искључују из непосредних активности, а њихову умешаност је тешко доказати. Међутим, уколико се чланови криминалне организације придобију за сарадњу, вакум између њих и организатора биће попуњен што ће полицији омогућити да обезбеди доказе о кривици челних људи.

Пријатељи (приступ) – имају приступ информацијама који се не заснива на личном приступу (нпр., пријатељи лица из примарне групе или са њима имају какав однос по другом основу). Квантитет ове категорије информатора је већи у односу на примарне. Ову групацију чине различите категорије лица, као што су родбинске, пријатељске и познаничке везе са лицима из криминогене средине;

1.3 Мотиви информатора за пружање информација

Информатори увек имају неки мотив (разлог) да дају информације.¹⁰¹⁰ Ову област вечито прати дилема како најбоље обезбедити мотивисати (подстицати) информаторе да дају информације, док се у исто време треба трудити да такви подстицаји не буду превише атрактивни, тако да информатори не дођу у искушење да лажу како би их добили.¹⁰¹¹ Насупрот подстицајима који утичу на информатора да пружи информације или ступи у сараднички однос са полицијским службеницима, постоје и извесна обесхрабрења (препреке, одвраћања), која утичу да било која особа не постане информатор. Ту би могли навести неке од њих: мржња од сарадника, губитак поноса, неповерење у званичнике (нпр., полицијске службенике), страх од одмазде, појављивање пред судом, страх од стигматизације (жигосања).¹⁰¹²

У доступној литератури, али и пракси криминалистичко-обавештајне делатности, можемо саставити дугу листу мотива информатора за пружање информација. Неки од најчешћих, уједно и најзначајнијих, у овој области су:

- **страх**: чест мотив чији узрок може бити различит, а најчешће због забринутости за своју безбедност или за безбедност породице (ближњих);
- **освета**: мотивисаност да се помогне полицији како би неке наудио из више разлога (нпр., одбацивање од стране љубавника, спор око поделе плена проистеклог из извршења кривичног дела и сл.);¹⁰¹³
- **финансијски добитак**: сам по себи интензиван мотив за повратак или приступ лагоднијем животу. У психологији се може пронаћи мишљење да новац није мотив, већ подстицај на понашање којим се може обезбедити задовољење великог броја мотива.¹⁰¹⁴

"Очи и уши" – ова категорија информатора је најбројнија, али проблем представља квалитет и поузданост информација које ова лица могу пружити, с обзиром да немају директан приступ криминалним информацијама, али сходно својој професионалној, радној или друштвеној позицији су у прилици да сазнају такве информације (нпр., таксисти, конобари, вратари и сл.).

Јасно је да, што је виши положај информатора у групи која је предмет интересовања, то у и његове могућности веће, чиме и он представља већу вредност за нас. Извор: интерпретација аутора.

¹⁰¹⁰ У криминалистичко-обавештајној пракси, аутору рада су остале упечатљиве речи искусног иностраног руководиоца информатора о мотивима за сарадњу. Он је рекао да су мотиви као гориво, можемо возити (имати сарадњу) док има горива (мотива), чим нестане горива (мотива) ауто ће стати. Без мотива нема сарадње. Њихов интензитет је такође битан и временом се може мењати – када ослаби ми ћемо га или појачати или заменити са неким другим. Из искуства, често се мотиви за сарадњу временом споје у један, а то је "свиђање" (е. *Liking*). Он је такође рекао да су мотиви попут *страха* и *освете* добри за почетак, али знамо да ће се смањити или нестати временом. Због тога, од почетка треба мислити унапред и имати план о наставку односа и замени мотива.

¹⁰¹¹ Ово према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* p. 17.

¹⁰¹² Поред тога, Моунт (е. Mount) истиче да препреке које спречавају да грађани пружају информације полицији (укључијући: страх да ће бити убијени, изложени непријатности, изгубити време са посла или за обављање других обавеза, или других нелагодности), те да полиција мора да користи информаторе који би заузели место ових грађана који из наведених разлога одбијају да се укључе. Тако према: **Mount, H.A.**, *Criminal informants: an Administrator's Dream or Nightmare*, FBI Law Enforcement Bulletin, 1990, p. 14.

¹⁰¹³ Често се дешава да информатори који су мотивисани осветом желе тренутно да остваре своје намере и склони су претеривању у нади да ће охрабрити брзу и одлучну акцију против њихових противника. Због тога службеници треба да буду свесни постојања оваквих намера и могућности њихове компромитације, те треба да предузму кораке да избегну такве ситуације.

¹⁰¹⁴ Тако према: **ROT, H.**, *Опита Психологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2004, стр. 259-303.

- „**ослобађање од конкуренције**“ или **ривалитет**: жеља да се прошири поље (територија) криминалних активности у областима које су експлоатисане од стране других криминалаца или криминалних организација;
- **сујета**: жеља да изазове утисак и да буде посматран у повољном светлу, да покаже свој значај и способности. Посебно је важно да пред полицијом (полицијским службеницима) изгледа важно;
- **захвалност**: узвраћање за пружену помоћ (нпр., помоћ од стране полицијског службеника криминалцу или његовој породици). Са друге стране, захвалност се може односити и на мотивисаност лица да зараде (стекну) услугу, наклоност или будуће збрињавање од стране агенција за примену закона;
- **заштита**: жеља да се заштити од примене законских санкција или других правних последица може мотивисати лице да постане информатор. У том случају службеник мора пазити да не обећа превише и да обећање буде у складу са законом;
- „**свиђање**“ – **Liking**: симпатија према примаоцу информација (полицијском службенику) или његовој активности. Веома чест мотив који се изграђује након почетног и успостављеног односа сарадње са информатором;¹⁰¹⁵
- **реформа**: криминалац који се окренуо од криминала, али је задржао приступ информацијама које су од значаја за полицију;¹⁰¹⁶
- **покајање**: покушај да себе искупи или ублажи грижу савести помажући полицији;
- **изопачени мотиви**: жеља да се искористи полиција на штету за саму полицију. На пример: обмана у жељи да окрену истрагу од њега или ње (чест случај када особа долази пре него што се сматра осумњиченом), добијање поверења полиције како би се погрешно упутили, или довели у заблуду, добијање поверења полиције како би се дознале информације о полицији и њеним активностима (полицијским агентима, конкретним акцијама, полицијским методама, ресурсима и сл.), прибављање имовинске користи кроз давање лажних или обмањујућих информација;¹⁰¹⁷

Према подацима из истраживања које је спроведено у Немачкој на узорку који су чинили сарадници полиције, утврђено је да је најчешћи мотив за сарадњу новац. Наиме, од укупног броја испитаних информатора, трећина је навела новац као основни мотив за сарадњу. Тако према: **Schrep, D., Die Polizeiliche Zusammenarbeit mit V-Personen, Ergebnisse Einer Empirischen Untert Suchung, Kriminalistik, No 4/93.**

¹⁰¹⁵ Свиђање или лајкинг (*liking*) као мотив служи за остварење односа службеник – информатор који ће бити дугорочан и добар. Одржавање позитивног духа у комуникацији (...добро сарађујемо; ми смо тим...) је кључ успеха и гради се постепено правилним и коректним односом. У пракси искусни службеници ово називају "театром" – играњем улоге са одређеним циљем. Временом, у пракси се често дешава да се сви почетни мотиви за пружање информација споје у један, а то је лајкинг. Међутим, треба бити веома опрезан, јер се може десити да се професионална улога пренесе и на приватан живот, што може имати последице.

Слабост мотива "свиђања са контакт службеником" је тај што он није преносив, те сходно томе када службеник оде са датог пословног задатка, полиција ће вероватно изгубити информатора. Ово се може понекад отклонити тако што ће полицијска организација ротирати службенике у раду са информаторима све док се не постигне да још један или више њих развију узајамну сарадњу са информатором. Тако према: **William E. Dyson, Tefrorism: An Investigator's Handbook, Anderson Publishing, Valtham, MA:USA, 2011, p. 181.**

¹⁰¹⁶ Узимајући у обзир разматрање "реформа" мотива, Паркер (е. *Parker*) наводи да одлука да се пружи прва информација може бити први корак ка рехабилитацији. Сарадња са агенцијама за примену закона, чак и код криминалаца са каријером, може пружити шансу да се почне из почетка. Тако према: **Parker, R., Confidential Informants and the Truth Finding Function, Cooley Law Review, 4, p. 568.**

¹⁰¹⁷ Можда најопасније и најштетније у криминалистичко-обавештајној делатности је наићи на изопачено мотивисаног информатора. Понекад ће чак пружити и праву информацију, али као мамац да скрене полицијске ресурсе са других и више значајних активности.

- **љубомора**: жеља да казни некога из разлога што та је особа конкурент информатору, ради боље (има боље пословање) или има бољу репутацију;
- **грађанска обавеза**: они желе да спрече извршење кривичних дела или пруже помоћ за смањење криминала уопште. У неким случајевима, због патриотизма, они желе да њиховој земљи помогну у борби против криминала;
- **снага/моћ**: жеља да стекну моћ и утицај тако што ће се повезати са агенцијама за примену закона;
- **остали мотиви**, као што су: *узбудљивост, поштовање, синдром агента (или синдром „Џејмс Бонда“)*,¹⁰¹⁸ *авантуризам* и др.¹⁰¹⁹

Веома је важно за успостављање односа сарадње са информатором утврдити прави мотив његове сарадње са полицијском организацијом. Међутим, понекад је веома тешко идентификовати прави мотив информатора, или се дешава да они буду „маскирани“ под другим наизглед правим мотивом. Тако, постоје информатори који покушавају да одрже тајним прави разлог своје сарадње и наводе друге разлоге за своју мотивацију у покушајима да заварају полицијске службенике.

У наставку овог рада ћемо се свакако дотаћи неизоставних теоријских, али и практичних разматрања мотива информатора за сарадњу са полицијом.

1.4 Регрутовање информатора

Савремени концепт полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, наглашава потребу полицијских организација да имају изузетно познавање криминалног окружења и да сходно томе распореде ресурсе на приоритетан начин. Упркос импресивним достигнућима у криминалистичко-обавештајној доктрини, у смислу примене информационих и техничких могућности прикупљања и анализе информација, коришћење људских извора информација је неизоставно и увек обезбеђује прецизне и квалитетне информације. За такву активност, потреба сарадње са заједницом је сада важнија него икад. Један ефикасан начин да се то и постигне, јесте поновно процењивање праксе и модела којим се полиција бави онима који имају приступ криминалном окружењу, али који су у исто време спремни да такво знање поделе са полицијом.¹⁰²⁰ Поред тога, пракса употребе људских извора информација у криминалистичко-обавештајној делатности треба да подржи и омогући развој, производњу и прослеђивање кључних криминалистичко-обавештајних производа у

¹⁰¹⁸ Неки информатори своју улогу виде као прилику да њихов живот имитира уметност. Док раде као информатори замишљају себе као посебног полицајца или главног јунака "шпијун" драме. Понекад ће чак и да "режирају" догађаје као из сцена филма или поглавља романа. Ови информатори су приличан проблем за службенике и тешко је руководити са њима, с обзиром да преувеличавају знање о криминалним активностима како би побољшали или подржали своју улогу.

¹⁰¹⁹ Симоновић мотиве информатора за пружање обавештења полицији дели на: идеалне (поштење, жеља да се спречи извршење кривичног дела и сл.); материјални (очекивана противуслуга...) и егоистички (освета, завист, злоба итд.). Тако према: **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац (Правни факултет), 2012, стр. 30.

¹⁰²⁰ Вероватно је један од најзначајнијих замаха за стварање модерног оквира управљања људским изворима информација у полицији дошао са објављивањем извештаја Комисије за ревизију из 1993. године који је објављен у Великој Британији, а у којем је наведено да су полицијски информатори крвоток полиције и залагали се за ширење праксе њихове употребе у Великој Британији са циљем смањења криминала. Опширније о овоме видети у: **Audit Commission, Helping with Enquiries: Tackling Crime Effectively**, London: Audit Commission, 1993. Извештај је доступан на адреси: <http://archive.audit-commission.gov.uk/auditcommission/subwebs/publications/studies/studyPDF/1690.pdf> (преглед 18.10.2013.).

облику стратешке процене, тактичке процене, профилисања мете/циља и профилисање проблема.

У овом делу рада, који се односи на практичан оквир рада са људским изворима информација, циљ нам је да представимо чињенице и самим тим потребу да полицијске организације (нарочито оне на нашим просторима, али и региону), развију и примене оквир за професионално и етичко управљање људским изворима информација (*Human Source Management – HSM*), како би унапредили полицијско знање о криминалном окружењу.¹⁰²¹ Сматрамо да људски извори информација, због вредности и значаја за полицију, треба да буду саставни део криминалистичко-обавештајне доктрине и праксе. Тако је и намена овог дела рада да дефинишемо улогу људских извора у савременој полицијској организацији, а посебно у погледу прикупљања информација за криминалистичко-обавештајни процес.

У последње две деценије, развој криминалистичко-обавештајне делатности у полицијским организацијама добио је замаха до те мере да је у потпуности реформисан процес употребе људских извора у прикупљању информација, тј. дошло је до модернизације у овој области. У неким полицијским организацијама, сходно променама таквих услова, дошло је и до промене термина *информатор у тајни људски извор информација (Covert Human Intelligence Source – CHIS)*, односно *људски извори (Human Source – HS)*.¹⁰²²

У претходним деловима овог рада већ је било речи и критика о традиционалном (реактивном) полицијском раду, који је поред значајних примедби на сам фокус својих активности, донео и низ неправилности у раду са људским изворима информација. Ово се пре свега односи на неуједначену праксу коришћења информатора, недефинисане услове за коришћење и вођење оваквих извора информација, одсуство више нивоа у организацији и управљању као и непостојање централног регистра информатора, а да не говоримо о случајевима злоупотреба и неетичких пракси. Управо то је довело до развоја у управљању овим изворима информација и успостављању, како смо навели, професионалног и етичког оквира за рад са информаторима.

Данас је главни изазов за већину полицијских агенција да обезбеде трансформацију традиционално реактивног приступа у коришћењу информатора ка професионалном, односно проактивном приступу, где се људски извори информација користе да обогате полицијско знање о криминалном окружењу, како би осигурали смањење криминала.¹⁰²³ Укратко, етички и професионални оквир управљања људским

---

¹⁰²¹ Дизајнирани оквир за професионално и етичко управљање људским изворима информација треба да буде засновано и генерисано одређеним елементима. Прво, циљ овакве политике управљања људским изворима јесте да побољша криминалистичко-обавештајни процес и, конкретније, полицијско знање о криминалном окружењу. Из тог разлога, овакав режим управљања је нормално централизован. Политика управљања овим изворима треба такође да пружи начин на који ће информације бити унете и благовремено подељене путем криминалистичко-обавештајних производа. Стога, овакво ангажовање треба да тежи испуњавању организационих циљева у смислу смањења криминала. Политика такође треба да води полицију у правцу који негује изворе са посебним вештинама или особинама (односно објективним и субјективним могућностима) да преузму конкретне задатке који се односе на смањење криминала дефинисаног као приоритетног.

¹⁰²² Ово пре свега у Великој Британији и Националном криминалистичко-обавештајном моделу.

¹⁰²³ Овакав процес трансформације је веома актуелан последњих година, а као последица неетичке и непрофесионалне праксе у вођењу и коришћењу људских извора информација којима су биле изложене полицијске организације. У неким случајевима такви односи су поред неетичких и непрофесионалних односа, били на грници дозвољених, а некада и недозвољени – противзаконити. На пример, извештај Краљевске истражне комисије (*Wood Royal Commission of Inquiry*) поводом истраге у полицијској организацији Новог Јужног Велса, указао је да су односи између официра и информатора неетички и на изврстан начин корумпирани. Комисија је нагласила потребу да се осигура да полицијске организације у сваком тренутку имају структуриран и правилно контролисан систем који регулише управљање са људским изворима информација на свим нивоима у организацији, те да такав систем увек мора да

изворима информација, подразумева распоређивање извора у складу са унапред постављеним циљевима идентификованих *стратешким проценама* (*Strategic Assessments*) и формалним *криминалистичко-обавештајним захтевима* (*Criminal Intelligence Requirements*). Такву модернизацију управљања људским изворима информација предвиђа оквир модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.

У Табели IV-1, приказаћемо осам кључних разлика између традиционалног односа официр – информатор и модернизованог, професионалног и етичког модела управљања људским изворима информација.

<i>Традиционални службеник-информатор модел</i>	<i>Формални – професионални модел управљања информаторима</i>
Неформални информатор – пракса полицијског службеника;	Модернизована, формална, професионална и етичка пракса управљања информаторима;
Реактивна техника која се користи од стране официра и ограничена на специфичне истраге;	Пракса ИЛП да подржи криминалистичко-обавештајне процене које се користе за доношење одлука о распореду ресурса;
Ослањање на способности (капацитете) и интеракцију службеника са потенцијалним информатором;	Системско организовање регрутовања информатора, управљање и давање задатака у складу са стандардима који су постављени и усклађени са крим.-обавеш. захтевима;
Индивидуална и неструктурирана природа односа са информатором;	Формалан и однос постављања задатака заснован на бази крим.-обавеш. захтева добијених из крим.-обавеш. производа;
Некоординисано управљање и неформална интерперсонална природа односа основана између службеника и информатора;	Формални услови за регистрацију; процена мотивације и ризика људског извора информација; централни надзор и управљање;
Информације су селективно пружене од информатора;	Постављање задатака и координација информатора према формалним крим.-обавеш. захтевима заснованих на основу стратешких процена;
Селективна акција руководиоца информатора (<i>Handlers</i>) и неспремност да делују против „лоших“ информатора;	Добијене информације су део структурираног система управљања за ефикасно одлучивање, јасан надзор и одговорности регулисане политиком;

обезбеди више нивоа у руководећој структури (опширније видети у: **Crous, C.**, *Human Intelligence Sources: Challenges in Policy Development*, Security Challenges, Vol. 5, no. 3, 2009, p. 122.). Молен комисија препознаје сличне закључке до којих је дошла и истражна комисија поводом корупције у полицијској организацији Њујорка (видети: **Mollen, M.**, *Commission to Investigate Allegations of Police Corruption and the Anti-Corruption Procedures of the Police Department: Commission Report*, 1994., доступно на адреси: http://www.parc.info/client_files/Special%20Reports/4%20-%20Mollen%20Commission%20-%20NYPD.pdf) Не само то, важно је да нагласимо да је у традиционалном приступу којим се однос службеника и информатора у великој мери ослања на личност, способност и капацитете појединца (службеника) и самим тим сматраће да је информатор „власништво“ службеника. Ово је у супротности са професионалним и етичким режимом управљања где су процена, регрутовање, управљање, одржавање контакта са информатором дефинисани системским правилима и процедурама те се формална мрежа информатора сматра као значајан ресурс полицијске организације (примедба аутора).

Регрутовање било којег лица које представља потенцијалног информатора од стране било ког полицијског службеника;	Регрутовање извора са специфичним вештинама и атрибутима за конкретно циљане ентитете (субјекте) који су идентификовани низом крим.-обавеш. захтева; ова улога се врши од стране добро обучених руководиоца (<i>Handlers</i>) који су део јединица посебно намењених за руковање информаторима;
Индивидуална (лична) мрежа информатора појединачно ангажованих од стране службеника;	Формални режим управљања са низом одређених процеса и дефинисаном праксом, укључујући захтеве за регистрацију; улоге регистра информатора; хендлера; контролора, као и дефинисаних ко-хендлера;

Табела IV-1: *Кључне разлике између традиционалног и модерног (етичког и професионалног) управљања са људским изворима информација*¹⁰²⁴

1.4.1 Професионални и етички оквир за рад са информаторима

Упркос јасно исказаној потреби за коришћење информатора у криминалистичко-обавештајној делатности, мали је број упутстава која регулишу или дају јасне смернице за регрутовање информатора.¹⁰²⁵ Недостатак општег оквира за рад са информаторима, односно одсуство јасних смерница у регрутовању информатора, може довести до климе која погодује корупцији или другим злоупотребама. Због тога је неопходно испитати процес регрутовања људских извора информација.¹⁰²⁶

У одсуству ових смерница и упутстава (политике деловања), службеници се обично ослањају на искуство и здрав разум. Нема сумње да професионално искуство и само-мотивација има значајну улогу у избору, регрутовању и раду са информаторима, али је више од тога неопходно јасно и ујединачено поступање службеника када је реч о целокупном раду са информаторима.

На овом месту, још једном наглашавамо да ови извори могу бити коришћени искључиво када то разлози истраге оправдавају, на начин пропорционалан тежини и сложености операције и када је таква делатност неопходна (тј. да се другим изворима или мерама не могу постићи законити циљеви рада криминалистичко-обавештајне јединице).

У наредном тексту ће бити речи о процесу и методама регрутовања информатора којима се обезбеђује висок ниво професионалног, али пре свега и етичког процеса.

¹⁰²⁴ Извор: **Crous, C.**, *Human Intelligence Sources: Challenges in Policy Development*, Security Challenges, Vol. 5, no. 3, 2009, p. 124.

¹⁰²⁵ Тако Schuberg примећује да у Аустралији не постоје два полицијска службеника који ће регрутовати, користити и управљати информатором на исти начин. **Schuberg, G.**, *Maintaining Integrity in Police Informant Management*, 16th Senior Police Executive Officers Course, 1992. Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* p. 20.

¹⁰²⁶ За наше услове, може се рећи да је развој политике и смерница у употреби метода прикупљања информација од људских извора још у свом детињству. Ствар није тако једноставна што може да има и озбиљне последице. Наравно, универзани и идеални систем не постоји (осим у теорији). У пракси је идеалан систем онај који је најадекватнији конкретним условима датог времена, система и околности (примедба аутора)

Као и криминалистичко-обавештајни процес, који је састављен од више под-процеса који су одвојени, али у својој укупности чине једну целину, тако и рад са информаторима чини јединство више повезаних фаза. Међутим, морамо истаћи чињеницу, да се у литератури из области обавештајног рада, ретко говори о процесу, односно о организационим моделима у реализацији агентурног метода. Тако, у страниј литератури, су готово изостали описи процеса агентурног рада. Ретки аутори који су анализирали овај процес су Едвард Волц (*Edward Waltz*)¹⁰²⁷ и Гонзалес М. (*Gonzales, M.*)¹⁰²⁸ Како Гонзалес наводи, класични процес агентурног рада се састоји из седам корака: *први*, проналажење/лоцирање кандидата (*Spot*); *други*, процена кандидата (*Assess*); *трећи*, регрутовање/врбовање кандидата (*Recruit*); *четврти*, тест/тестирање кандидата (*Test*); *пети*, тренирање/обука агента (*Train*); *шести*, вођење/хендловање агента (*Handle*); и *седми*, прекид/окончање односа (*Terminate*).¹⁰²⁹ Оваквог је становишта и Ренди Баркет (*Randy Burkett*),¹⁰³⁰ који описује системски метод за проналажење информатора (који ће задовољити информационе потребе), којег дефинише као *циклус регрутовања агената (Agent Recruitment Cycle – ARC)*.

Из научне и стручне литературе на просторима Републике Србије, могу се издвојити неколико схватања организације у процесу реализације агентурног метода. Ова схватања су изложена од стране Делића,¹⁰³¹ Савића¹⁰³² и Милошевић М.-Мијалковић С.¹⁰³³

¹⁰²⁷ Волц је процес стицања, запошљавања и коришћења људских извора поделио на седам корака (фаза). То су: 1) проналажење (*spotting*), лоцирање, идентификовање и обезбеђивање тајног контакта са кандидатом за агента (*agent candidates*); 2) процена (*evaluation*) потенцијала (вредности и слабости) пронађених појединаца за кандидате; 3) врбовање (*recruitment*) и обезбеђење основа врбовања појединаца; 4) процена (*testing*) лојалности агента; 5) обука (*training*); 6) управљање/руковођење (*handling*) агентима и појачавање основа врбовања; 7) престанак рада (*termination*) са агентом и окончање односа (**Edward Waltz**, *Knowledge Management in the Intelligence Enterprise*, Artech House Boston & London, 2003). Наведено према: **БАЈАГИЋ, М.**, *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010, стр. 125-126.

¹⁰²⁸ **Gonzales, M.**, *The Manual of Intelligence*, The Overwatch Report, Vol. 33, 2013, pp. 20-23.

¹⁰²⁹ *Ibid*, pp. 20-22. Аутор истиче велика ограничења оваквог процеса рада са агентима који је препознат као системски проблем који је довео до немогућности да се добију претходна знања (информације) о терористичким нападима на Америку 11. септембра 2001. године. Углавном, ограничења метода рада са људским изворима информација се односе на коришћење људских извора против исламистичких терористичких организација, каква је несумњиво Ал Каида (*al Qa'ida*). Ова ограничења се односе углавном на сваки од наведених корака, тако нека од ових ограничења су следећа: на која места ићи у потрази за потенцијалним информатором Ал Каиде? Друштвени амбијент ове терористичке организације онемогућава или чини тешком развојну фазу односа и контакте са информатором; Са малим знањем о терористичким организацијама, извршити тест кандидата је тешко; Одлазак кандидата ради обуке и тренинга је проблематично у таквим ситуацијама; Ризик од откривања чини тешким састанке руководиоца и иноформатора и др.

¹⁰³⁰ Комплетан садржај и опис *циклуса регрутовања агената* видети у: **Burkett, R.**, *An Alternative Framework for Agent Recruitment: From MICE to RASCLS*, *Studies in Intelligence*, Vol. 57, No. 1, 2013, p. 13.

¹⁰³¹ Делић говори о следећим фазама агентурног рада: извор, изучавање, приступ, *придобивање или врбовање, обучавање, одржавање везе, проверавање и награђивање*. Тако према: **ДЕЛИЋ, М.**, *Обавештајна делатност*, Београд (МУП РС), 1996, стр. 85.

¹⁰³² Савић сматра да процес агентурног рада има следеће фазе: 1) проналажење лица погодних за обавештајни рад; 2) проучавање лица; 3) врбовање; 4) одржавање везе; 5) обука; 6) проверавање и награђивање. Тако према: **САВИЋ, А.**, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 138.

¹⁰³³ Мијалковић и Милошевић излажу веома развијен модел агентурног рада који по свим карактеристикама и поступцима одговара делатностима у криминалистичко-обавештајној служби, а по коме дати модел има следеће фазе: 1) *врбовање агента у ширем смислу* (са међуфазама: припремне радње у које спада процена оперативне ситуације, селекција и избор кандидата и изучавање кандидата; и успостављање агентурног односа, у који спада приступ изабраном кандидату, врбовање у ужем смислу и обука агената); 2) *процес агентурног рада* (одржавање везе са агентуром и проверавање и награђивање

Фазе агентурног рада, односно рада са информаторима, представљају уопштenu и логичку структуру са општеприхваћеним правилима у предузимању оваквих делатности. Уважавајући познате и доступне теоријске ставове, али пре свега и искуство практичара светских и домаћих полицијских организација, можемо представити општи професионални и етички оквир процеса рада са информаторима, који се састоји из пет фаза:¹⁰³⁴ **1) процена оперативне ситуације, 2) припрема/пре-регистрација информатора, 3) врбовање и регистрација информатора, 4) процес рада са информатором, и 5) окончање односа сарадње са информатором.**

Свака од претходно наведених фаза представља јединствену целину целокупног процеса коју одликује сопствена структура, односно постојање тзв. међу-фаза које, свака за себе, имају своју сврху и делокруг активности. Наравно, на овом месту морамо истаћи и чињеницу да ове фазе нису универзални обрасци у раду са информаторима, те да је сваки случај индивидуалан, специфичан и непоновљив у апсолутној истоветности.

Ради лакшег праћења овог професионалног и етичког оквира за рад са информаторима, у *Табели IV-2* смо приказали организациону шему процеса рада са информаторима са својим фазама и међу-фазама, док у наставку овог дела следи опис сваке од наведених.

	<i>Фазе</i>	<i>Међуфазе</i>
1.	<i>Процена оперативне ситуације</i>	Анализа криминалистичко-обавештајних захтева
		Процена оперативне ситуације
2.	<i>Припрема/пре-регистрација информатора</i>	Идентификација потенцијалног кандидата
		Изучавање (обрада) кандидата
3.	<i>Врбовање - регистрација информатора</i>	Приступ изабраном кандидату
		Регрутовање – врбовање кандидата (врбовање у ужем смислу)
		Отварање и правилно вођење досијеа информатора
		Давање инструкција информатору о будућој улози, захтевима и одговорностима (обука информатора)
4.	<i>Процес рада са информатором</i>	Одржавање контакта са информатором
		Мотивисање информатора за сарадњу (пружање информација)
		Стална процена поузданости и квалитета информатора
		Надокнаде и награде информатора

агената); и 3) *окончање агентурног односа*. Тако према: **МИЈАЛКОВИЋ, С., - МИЛОШЕВИЋ, М.,** *op.cit.*, стр. 167.

¹⁰³⁴ Подела је пре свега одраз анализе и обједињавања релевантних научних и стручних радова, искустава криминалистичко-обавештајних службеника из више земаља (Америке, Велике Британије, Холандије, Немачке, Шведске, Чешке, Канаде, Мађарске, Хрватске, Словеније, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније, Бугарске, Грчке итд., са којима је аутор овог рада имао прилике да разговара и дискутује о конкретној теми). Такође, значајан искуствени део дугујемо практичарима Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике МУП-а РС.

5.	Окончање односа сарадње са информатором (дерегистрација информатора)	Окончање/прекид односа са информатором
		Пасивизација информатора (вођење пасивног досијеа)

Табела IV-2: Организациона шема процеса рада са информаторима по фазама¹⁰³⁵

1.4.1.1 Процена оперативне ситуације

Процес успостављања тајног и организованог односа између криминалистичко-обавештајне јединице и појединца (изабраног кандидата) јесте сложен и изузетно осетљив поступак, који свој темељ гради на пажљивој и објективној процени оперативне ситуације, односно анализи криминалистичко-обавештајних захтева, који ће усмерити активности у прикупљању потребних информација.

Циљ ових активности јесте да се на најбољи начин службеници припреме за успостављање односа сарадње са потенцијалним информатором. Сходно томе, активности службеника у првој фази процеса рада са информаторима су незаменљиве, односно потребно је да их службеник у потпуности правилно (законски, професионално и пре свега етички) реализује како би наредне фазе рада са информатором дале ефикасне и задовољавајуће резултате. Ове активности су следеће:

- анализа криминалистичко-обавештајних захтева;
- процена оперативне ситуације.

Анализа криминалистичко-обавештајних захтева представља кључни напредак криминалистичко-обавештајне делатности у односу на традиционални полицијски рад. У процесу прикупљања информација, полицијске организације се све више ослањају на коришћење криминалистичко-обавештајних захтева, којима се дефинишу врсте „сирових“ информација неопходних за криминалистичко-обавештајни процес, како би се развио квалитетан стратешки или тактички производ. Процес прикупљања информација из људских извора, на основу претходно наведеног, треба да буде испланиран и усмерен тако да специфичне информационе потребе, односно криминалистичко-обавештајне празнине буду попуњене. Тиме се повећава ефикасност процеса и осигурава да су идентификоване праве (потребне) информације и такве означене као циљ прикупљања. То заправо значи да ће избор методе коришћења људских извора у прикупљању информација бити покренут, усмерен и вођен сходно информационом потребама дефинисаним у криминалистичко-обавештајним захтевима. Приступ у коме криминалистичко-обавештајни захтев покреће процес рада са информаторима је више научни, а самим тим и објективнији. Такође, овакав приступ има правилан фокус, ефикаснији је, а самим тим и мање проблематичан по питањима која се односе на грађанска права. Тиме ће доћи до изражаја принципи за избор извора - оправданост, пропорционалност и неопходност.

Процена оперативне ситуације представља планско поступање службеника пре него што се одлучи за сам чин регротовања одређеног кандидата. Ове делатности подразумевају, пре свега, процену оперативне потребе да се у криминалистичко-

¹⁰³⁵ Интерпретација аутора;

обавештајном процесу прикупљања информација ангажују лица која могу пружити корисне информације. Тако, коришћење ове методе у прикупљању информација искључиво треба да се заснива на *неопходности*, тј. да се другим изворима или мерама не могу постићи циљеви, затим *пропорционалности*, тежини и сложености криминалистичко-обавештајне делатности, када то разлози истраге *оправдавају*. У процени оваквог ангажмана, од користи ће бити *линија прикупљања информација у криминалистичко-обавештајном процесу*.¹⁰³⁶

Свакако, планирање регрутовања – врбовања лица, поред *јасне оперативне потребе*, треба бити вођено и *личним квалитетима* одређеног лица, али и далековиде *жеље да се има резерва*. У том смислу, службеник треба свеобухватно да анализира мету, односно објекат интересовања за криминалистичко-обавештајну делатност. То упућује да се у овој ситуацији мора сагледати објективна могућност мете, па тек онда применити овакву методу.¹⁰³⁷

1.4.1.2 Припрема/пре-регистрација информатора

Активности службеника у фази припреме за регистрацију информатора су следеће:

- *идентификација потенцијалног кандидата;*
- *изучавање (обрада) кандидата.*

Идентификација потенцијалног кандидата је условљена конкретним задацима и циљевима криминалистичко-обавештајне делатности.¹⁰³⁸ Избору, односно селекцији кандидата, треба да се приступи на основу *објективних могућности*¹⁰³⁹ и *субјективних својстава*¹⁰⁴⁰ потенцијалног кандидата. Идентификација потенцијалног информатора, како је наведено од стране појединих аутора, представља важну етапу у овој фази. Тако, наводи се да пре него што се информатор регрутује за процес прикупљања информација, одређени број фактора мора бити подрбно испитан како би се

¹⁰³⁶ Информатори се могу користити на плану супротстављања криминалитету и вршењу других послова безбедности, али се не могу користити за било коју другу делатност, односно прикупљање информација које нису из делокруга рада полиције.

¹⁰³⁷ Мијалковић и Милошевић наводе да службеник треба детаљно да сагледа све могућности на основу којих будући агент (информатор) може, а поштујући принцип максималне тајности у раду, оптимално и ефикасно да прикупи потребне информације. Тако, ови аутори наводе три ситуације у којима се агент може наћи у односу на циљани објект:

- да се пронађе у самом објекту обавештајног интересовања, односно у његовим структурама;
- да се агент уграђује (инфилтрира) споља у објект интересовања и његове структуре; и
- да се агент пронађе у близини објекта.

Наведено према: **МИЈАЛКОВИЋ, С., - МИЛОШЕВИЋ, М.,** *Обавештајно-безбједносна дјелатност и службе*, Бања Лука, 2011, стр. 168-169 (упореди са пирамидом квалитета и квантитета информација и информатора).

¹⁰³⁸ Иако је ово водиља у селекцији кандидата, треба имати у виду да се селекција и избор кандидата треба посматрати као континуирана делатност, а не само као тренутна радња.

¹⁰³⁹ Одређено лице има објективне услове за сарадњу ако према природи свога посла, односно радног места, места становања, начина живота и других околности има могућности да пружи потребне податке и обавештења (*Инструкција о оперативном раду полиције*, Београд, 2002).

¹⁰⁴⁰ Субјективним својствима сматрају се личне склоности и квалификације које одређено лице поседује – одређена стручност и образовање, спремност на сарадњу, искреност, поседовање одређених психофизичких својстава и особина, способност прилагођавања одређеној криминалној средини, чување тајни и сл. (*Инструкција о оперативном раду полиције*, Београд, 2002).

минимизирале могуће негативне околности ове сарадње. У суштини, у ове факторе улазе мотиви информатора, личност и психолошки профил информатора, могућност контроле и усмеравања информатора и најважније, стварни и будући потенцијал да информатор обезбеди квалитетне информације.¹⁰⁴¹ Циљ ових активности јесте да се стекну потребна сазнања о објективним и субјективним могућностима информатора за пружање информација. Ангажовање малолетника за сарадњу према смерницама већине полицијских организација није дозвољено.

МекКејб (McCabe),¹⁰⁴² наводи да је битно да потрага за потенцијалним информаторима не буде само у оквиру ухапшених или притворених лица, јер очигледно да број могућих информатора превазилази овај узак круг лица која су у претходним периодима била доминантна у општој популацији информатора. Он наводи да се у току криминалистичко-обавештајне делатности могу идентификовати и друга лица која могу бити подложна за регрутовање као информатори. Осим тога, он је изнео и веома битну чињеницу, да је *циљ регрутовања информатора добијање информација у вези са криминалним делатностима, и да тај циљ буде водила у избору (идентификацији) потенцијалног информатора.*

Изучавање (обрада) кандидата следи након идентификације одређеног лица за потенцијалног информатора, што подразумева детаљно изучавање одабраног кандидата и потпуну проверу његових индивидуалних способности и могућности, као и његовог будућег потенцијала, тј. да ли је ограничен на „једнократно“ коришћење или се сарадња може предвидети на средњи или дужи рок. Полазну основу за ово представља изучавање његове биографије,¹⁰⁴³ а затим и личних особина.¹⁰⁴⁴

На основу таквих података, лакше ће се одредити стратегија приступа и ангажовања, али и каснија процена квалитета извора и поузданости информација које информатор буде пружао, односно његова искреност и могућност да пружи дезинформације.¹⁰⁴⁵

1.4.1.3 Врбовање – регистрација информатора

Регрутовање, односно врбовање информатора представља сложен и изузетно осетљив поступак који мора бити добро осмишљен, оперативно оправдан, целисходан и испланиран. Израз регрутовање – врбовање води порекло од немачке речи *werben*, што значи придобити, регрутовати, с тим што се за тај појам користи и француски израз *recruter* – регрутовати, који у основи има исто значење.

---

¹⁰⁴¹ Ове факторе је важно испитати не само појединачно, већ и заједно. Тако према: **McCabe, R.J.**, *op.cit.* р. 8.

¹⁰⁴² **McCabe, R.J.**, *Procedures to be Adopted for Management, Control and Evaluation of Sources of Information*, Sydney, 1989, pp. 7-8.

¹⁰⁴³ Изучавање детаља као што су: његово порекло, ближа родбина, школовање и стручност, запослење, тренутна професија, материјално и брачно стање, друштвени положај и углед, круг његових ширих и ужих друштвених веза, навике и склоности, хобији и други значајни подаци. Тако према: **МИЈАЛКОВИЋ, С.**, - **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *op.cit.* стр. 171.

¹⁰⁴⁴ Превасходно се сагледава његов темперамент, карактерне особине, укупне интелектуалне способности, телесне способности (психомоторне способности и способности опажања) и слично. Правилно, садржајно и детаљно сагледавање психолошког портрета кандидата – потенцијалног информатора, омогућава претходно релативно квалитетно предвиђање његовог понашања и реакција у свим могућим ситуацијама. *Ibid*, стр. 171.

¹⁰⁴⁵ Више о *дезинформацијама* видети у *трећем делу* овог рада.

Ова фаза у процесу рада са информатором (или како је поједини називају *регрутовање у ужем смислу*), представља завршни поступак у самом чину врбовања/регрутовања информатора. Ово је међу-поступак између реализације првобитних припремних радњи у регрутовању информатора и чина регрутовања кандидата. Значај овог поступка је у томе што се у овим делатностима одређују основи који ће се користити да се врбује будући информатор. Мијалковић и Милошевић,¹⁰⁴⁶ истичу да основ за ангажовање треба разликовати од мотива, а поготову, од средства за реализацију основа, иако су те категорије међусобно испреплетане.

На тај начин, опредељењем за основ по којем ће настојати да успостави однос сарадње, полицијски службеник ће предузети радње које ће бити ефикасне у успостављању таквог односа. Успостављање односа сарадње између криминалистичко-обавештајне службе и изабраног кандидата, састоји се из следећих радњи (међу-фаза):

- *приступ изабраном кандидату*;
- *регрутовање кандидата (врбовање у ужем смислу)*;
- *отварање и правилно вођење досијеа информатора*;
- *давање инструкција информатору о будућој улози, захтевима и одговорностима (обука информатора)*.

Приступ изабраном кандидату представља изузетно осетљиву оперативну радњу, која поред своје конспиративности и предузетих мера безбедности, захтева претходно детаљну припрему службеника. Ово из разлога што је први контакт често опредељујући за прихватање разговора и евентуални пристанак на сарадњу и заједнички рад у будућности.¹⁰⁴⁷ Приступ изабраном кандидату представља свеукупност радњи, и то од момента успостављања првог контакта, до самог чина врбовања информатора. Стога, ова међуфаза представља скуп поступака који су усмерени ка стварању оптималних услова и свих потребних околности за врбовање информатора у ужем смислу.¹⁰⁴⁸ У пракси су могуће ситуације да након изучавања (обrade) кандидата њему приступи и успоставља први контакт други службеник у односу на оног који је спровео све припремне радње. То ће бити случај уколико се процени да би сходно оперативној ситуацији други службеник (нпр., на основу својих професионалних или личних могућности) могао овај деликатан задатак успешније извршити.¹⁰⁴⁹ Поред непосредног приступа кандидату од стране професионалних

¹⁰⁴⁶ **МИЈАЛКОВИЋ, С., - МИЛОШЕВИЋ, М.,** *op.cit.* стр. 171. Тако, на пример, код врбовања информатора по основу материјалне заинтересованости, мотив је похлепа, а средство за реализацију новац, отпис дугова и друго. Такође, треба разликовати основ за ангажовање од основа за даљу сарадњу, будући да се те категорије променљиве (на пример, информатор се ангажује по основу материјалне заинтересованости, а потом се са њим одржава однос сарадње на основу лајкинга... пример аутора).

¹⁰⁴⁷ С обзиром на то да већина људи ствара мишљење о својим новим познаницима одмах на почетку, веома је важно да се обезбеде неопходни услови, да слика о саговорнику буде комплетна. Потребан ефекат постиже се квалитетним обезбеђењем свог спољашњег изгледа (оријентишући се на симпатије и антипатије објекта и на све друге психолошке законитости). Посебно треба водити рачуна о манирима и понашању током сусрета. Треба имати у виду да први утисци о човеку 55% зависе о визуелних утисака, 38% од манира и тек 7% од тога шта он говори. Наведено према: **РОНИН, Р.,** *Обавештајни рад, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 65.*

¹⁰⁴⁸ Тако према: **ДЕЛИЋ, М.,** *op.cit.* стр. 90.

¹⁰⁴⁹ У пракси ће ово бити у случају када се приликом успостављања првог контакта процени да ће успешнији у реализацији бити службеник који је приближно истог степена образовања, старости, пола, из исте или сличне социјалне средине, или познавања одређених области које су предмет интересовања потенцијалног информатора. Упореди са: **БАЈАГИЋ, М.,** *Методика обавештајног рада, Криминалистичко-поплицијска академија, Београд, 2010, стр. 130.* Овакво "упаривање" службеника и кандидата се означава као *симетрични модел* (односно програм комуникације) и подразумева равноправност: по узрасту, по интелекту, по социјалном положају... Насупрот овом, постоји и модел који

припадника службе, у пракси се често дешава да први контакт са потенцијалним информатором остваре и већ регистровани информатори службе, који наступају по задацима и инструкцијама руководиоца. Такође, контакт са потенцијалним кандидатом се може остварити и преко трећих лица (на пример, рођака, колеге или пријатеља кандидата и сл.). У непосредном контакту са потенцијалним кандидатом, службеник може наступити *отворено* – као полицијски службеник (у овом случају као криминалистичко-обавештајни службеник) или *прикривено* (камуфлирано) када је неопходно посредно успоставити први контакт са потенцијалним информатором.¹⁰⁵⁰ У овој међуфазу треба стварати поводе и тежити поновним сусретима, јер што је више састанака, тиме је и већа вероватноћа да ће се саговорници свидети један другоме (тежити ка *лајкингу* као примарном мотиву сарадње). Од искусних „обавештајаца“ преноси се правило да је циљ првог контакта управо *обезбеђивање (уговарање) другог контакта*.¹⁰⁵¹ При овоме, увек када ситуација то дозвољава, треба тежити непосредним (личним) контактима са кандидатом. Током ових сусрета обучени службеник може препознати и утврдити (односно потврдити) лична уверења кандидата, његове могућности, слабости, склоности, систем вредности, мотиве, способности, психофизичке и интелектуалне особине, односно све оно што се и у претходним међуфазама настојало да утврди. Искусни службеник ће ове детаље добити на основу основног „сондирања“, односно „испишавања“ кандидата.

Регрутовање кандидата (врбовање у ужем смислу) представља фазу у којој припремани сценарио добија свој расплет и ослања се на способност да главна улога службеника буде одиграна као што је планирано, јер ће је врло ретко бити могуће поновити. Речју, врбовање у ужем смислу је фаза која подразумева упућивање отвореног предлога или захтева службеника потенцијалном информатору да буде сарадник/помагач полицијској организацији у прикупљању информација, односно да ступи у агентурни однос. Због тога чин врбовања у ужем смислу представља откривање намера криминалистичко-обавештајне службе у односу на потенцијалног информатора и искључиво се реализује на непосредан начин. У литератури можемо наићи на неке од могућих приступа у врбовању. Тако, Ронин¹⁰⁵² наводи да приступ врбовању може бити:

- **врх** (када онај који врбује даје директан предлог о сарадњи – некада после дуге обраде, а некада скоро одмах);
- **хладан** (када човек који врбује постепено иде према објекту, корак по корак);¹⁰⁵³
- **бесконтактан** (када се утицај на објекат остварује без непосредног контакта са објектом – користећи писма, факс, телефон...);

се назива *допунски модел* који полази од неравноправности и фиксира дистанцу у комуникацији које се касније строго придржавају. Један од ових модела (програма) се успоставља спонтано, при упознавању, а његова каснија промена је прилично тешка. Ово према: **РОНИН, Р.**, Обавештајни рад, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 64.

¹⁰⁵⁰ Мијалковић и Милошевић наводе да ће обавештајац отворено прићи потенцијалном агенту у следећим ситуацијама: када се обавештајац и потенцијални агент лично познају; када је професија обавештајца општепозната у средини где живи и ради потенцијални агент; када обавештајац намерава да изврши чин врбовања у моменту првог контакта; када обавештајац намерава да изврши чин врбовања на основу компромитујућег материјала. Тако према: **МИЈАЛКОВИЋ, С., - МИЛОШЕВИЋ, М., op.cit.** стр. 173.

¹⁰⁵¹ Наравно, треба настојати да иницијатива за даље сусрете полази од кандидата, а то ће се и десити уколико кандидат схвати да је његова позиција према саговорнику адекватна, уколико имају заједничке теме за разговор и сл. У обавештајној пракси, овакаве радње се називају *продубљивањем контакта*.

¹⁰⁵² **РОМАН, Р., op.cit.** стр. 86.

¹⁰⁵³ Овакав приступ врбовању се углавном примењује у практичној реализацији код већине криминалистичко-обавештајних службеника (примедба аутора).

- **обрнут** (када објекат сам предлаже своје услуге, када је њему обично потребно „шапнути“ коме може да се обрати...).

Методe у самом чину врбовања могу бити различите. Традиционалне обавешајне службе у својим богатим искуствима су изналазиле разне начине да потенцијалног информатора придобију за сарадњу. Некада су те методе и на граници дозвољених, а често су прелазиле границу ка недозвољеним.¹⁰⁵⁴ У криминалистичко-обавештајном процесу и циљевима прикупљања информација о криминалним активностима и њиховим носиоцима, полицијски службеници приликом чина врбовања информатора не треба да се користе начинима који су недозвољени (попут уцене, претње, принуде и сл.), а нарочито не треба да пред потенцијалним информатором наступају „под другом заставом“ (тј. не откривајући идентитет криминалистичко-обавештајног службеника). То из разлога што је једна од основних детерминанти у одређивању појма информатора *свест* и *добровољност* лица да ступи у однос сарадње и пружи информације.¹⁰⁵⁵

Свакако да је циљ врбовања потенцијалног информатора његов пристанак на сарадњу, односно пружање информација полицијским службеницима сходно његовим субјективним и објективним могућностима. Међутим, управо из одређивања добровољности и свести за пружање информација полицијским службеницима, информатор има могућност да прихвати или одбије захтев службеника.¹⁰⁵⁶

Отварање и правилно вођење досијеа информатора: када је врбовање кандидата завршено, процес регистрације информатора је прилично једноставан. Главни резултат регистрације јесте одређивање *кодног имена* (или псеудонима) односно *кодног броја* (или шифре) за информатора. Од тада, све будуће референце о информатору у извештајима па све до досијеа, треба да буду под тим кодним именом или кодним бројем.

Регистрација информатора је апсолутни захтев. Службеници који покушају да успоставе однос сарадње са информаторима ван предвиђених упутстава полицијске организације, излажу себе, своју службу и информаторе озбиљном и неприхватљивом ризику.¹⁰⁵⁷

Еуропол је искуства у раду са информаторима и најбољу праксу у обављању такве делатности преточио у низ упутстава међу којима је значајно навести и правила и процедуре везане за отварање и правилно вођење досијеа информатора. Према истима, постављени су одређени захтеви полицијским организацијама:

---

¹⁰⁵⁴ Арсенал ових метода може бити велики. Неке од њих може и навести, као на пример: уцена; поткупљивање; претња физичком силом; претња блиским лицима; распламсавање емоција (освета, сујета, љубомора...); убеђивање; зомбирање (психопрограмирање); посебне акције (употреба наркотика, сексуалних активности и сл.). Више о овим неконвенционалним методама се може наћи у: **РОМАН, Р.**, *op.cit.* стр. 86.

¹⁰⁵⁵ Потребно је појаснити да без свесности остали елементи немају смисла, јер је успостављање односа сарадње између информатора и службеника немогуће без свесног опредељења тог лица да ступи у такав однос.

¹⁰⁵⁶ Поједини аутори веома амбициозно наводе да врбовање има само један исход – давање потврдног одговора потенцијалног агента, односно његово прихватање упућеног предлога за сараднички однос. Тако према: **БАЈАГИЋ, М.**, *op.cit.* стр. 130. Међутим, у пракси је ситуација када је врбовање потенцијалног информатора у питању, веома неизвесна, и нису ретки случајеви када потенцијални кандидат из одређених разлога не жели да ступи у однос сарадње (нпр., мржња од сарадника; губитак поноса; неповерење у службенике; страх од одмазде; страх од појављивања пред судом; страх од стигматизације – жигосања и др.). Тако, нерелевно постављен циљ би био да у свим процесима врбовања информатора они пристану на сарадњу (примедба аутора).

¹⁰⁵⁷ У том смислу, свака агенција за спровођење закона треба да обезбеди одговарајуће дисциплинске одговорности за оне који прекрше дефинисане стандарде.

- свака агенција за спровођење закона треба да успостави национални регистар информатора;
- свака агенција за спровођење закона треба да одржава национални и локални досије за сваког информатора;
- потребно је одвојити овакве фајлове информатора, односно посебно евиденције о идентитету, те одвојено евиденције о активностима, наградама и другим оперативним питањима која се тичу информатора;
- прави идентитет информатора остаје власништво (остаје под контролом) локалне агенције за спровођење закона;
- сви контакти руководиоца и контролора са информатором треба да буду евидентирани у досије;
- све информације од информатора треба проценити и евидентирати, а где год је то могуће и дозвољено – дистрибуирати.¹⁰⁵⁸

Досије на националном нивоу треба да буде у централи агенције за спровођење закона. Овај регистар не треба да садржи детаље о идентитету информатора, већ довољан број детаља који ће омогућити правилну процену и контролу. У том смислу, предлаже се да овај ниво досијеа треба да садржи следеће информације: идентификацију локалне/регионалне полицијске организације која је регистровала информатора, довољан број детаља у профилу информатора који ће омогућити разматрање постављања задатака информатору за добробит целокупне агенције, датум регистровања и успостављања односа, статус информатора (у зависности од категоризације и политике полицијских организација),¹⁰⁵⁹ главне области ризика везане за информатора, накнаде и награде информатора и др.

Локални ниво досијеа треба да садржи исте информације као и прави идентитет информатора, који се чува одвојено и на безбедном месту. То значи да прави идентитет информатора може бити познат само веома уском кругу лица.

Код нас, за информаторе се води *основни* и *помоћни* досије. Основни досије садржи податке о регистрацији, идентитету и току ангажовања, па се због осетљивости података чува на безбедном месту под надзором и право увида у њега је изузетно ограничено. Помоћни досије садржи само информације које су добијене од информатора и означава се само шифром или псеудонимом информатора.

Зашто је регистрација информатора у процесу важна, можемо видети из следећих таксативно наведених разлога:

- регистрација показује да је информатор под контролом надлежне полицијске организације и да је рад са њима правилно надзиран;
- регистрација омогућава јаче поверење јавности и заједнице у прикривене активности полицијске организације;
- регистрација омогућава менаџерима да процене величину и сложеност мреже информатора, те у вези са тим обезбеде одговарајућа средства за рад;
- регистрација омогућава прецизније испуњавање криминалистичко-обавештајних празнина постављањем инструкција и захтева информаторима на основу одговарајућих криминалистичко-обавештајних захтева;
- регистрација спречава да се исти информатори користе од стране различитих полицијских организација, или различитих организационих јединица у оквиру исте

¹⁰⁵⁸ EUROPOL, *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008, p. 18.

¹⁰⁵⁹ Код нас је то категорија *риличног сарадника*.

агенције за спровођење закона због незнања о међусобним активностима (спречавање дупле/двојне регистрације);¹⁰⁶⁰

- регистрација омогућава праћење и контролу посебно регистрованих информатора као опасних и ризичних.

Давање инструкција информатору о будућој улози, захтевима и одговорностима (обука информатора), представља значајну активност у првој фази регрутовања информатора. Међутим, ова активност се не завршава након почетног упознавања о улози, захтевима и одговорностима, већ то представља константну активност која траје све до окончања односа сарадње. Стога, информаторима који су регрутовани за помоћ у криминалистичко-обаештајном раду треба константно (стално) давати инструкције о њиховој улози и одговорностима.¹⁰⁶¹ Посебну пажњу треба посветити границама њиховог дозвољеног понашања. Како истиче Грабоски (*Grabosky*),¹⁰⁶² „прецизна линија треба бити подвучена између понашања које је прихватљиво и оног које није“. Да би ове делатности биле јединствене и у складу са прокламованом политиком полицијских организација, Маркс (*Marx*)¹⁰⁶³ је предложио да „писани меморандум (споразум) о разумевању“ може бити прикладан за ту сврху. Тако, већина полицијских агенција за овакав вид обуке информатора, односно упознавање са улогом, захтевима према њему и његовим одговорностима, користи писани документ који садржи основна упутства са којима је потребно упознати информатора.¹⁰⁶⁴ Уобичајено, ово упутство садржи следеће елементе за информатора:

- мора да се брине о сопственој безбедности;
- мора да присуствује, односно да долази на уговорене састанке;
- није ослобођен кривичне одговорности ако за време ангажовања изврши кривично дело;
- мора да поштује и да ради у складу са договореним методама комуникације;
- уколико му дате инструкције нису јасне, мора то рећи и затражити објашњење од руководиоца;
- не сме довести другу особу на састанак са руководиоцем без претходне сагласности;

---

¹⁰⁶⁰ Гледано са стручног, али пре свега са практичног становишта, крајње непожељно је да информатор буде регистрован истовремено у две полицијске организације. У случају откривања ове ситуације, одговорно лице у националном централном регистру треба да упозори организацију која је већ регистрована и ону која то намерава (или је већ извршила), те након тога посредује у договору између истих о одређивању једног контролора информатора. Није дозвољено да информатор има два контролора. Договор треба постићи о организацији која ће регистровати информатора. У принципу, управљање информатором треба да преузме организација која је у најбољој позицији да контролише и управља информатором, да задовољи његове потребе, да обезбеди ефикасан производ и неопходан степен безбедности. Због тога, географски разлози нису пресудни у регистровању информатора, већ ће у одређеним случајевима пресудити и степен тежине кривичног дела за који информатор има приступ информацијама. Такође, није прикладно да контролори националних организационих јединица буду одговорни за информатора који извештавају о локалним питањима. Исто тако, контролори са локалних организационих јединица треба да буду спремни да предају информатора који пружа информације националног нивоа, односно о значајном организованом криминалу.

¹⁰⁶¹ Обука информатора поред захтева да буде стручно изведена, треба бити прилагођена објективним и субјективним могућностима информатора.

¹⁰⁶² **Grabosky, P.N.**, *Prosecutors, Informants and the Integrity of the Criminal Justice System*, Australian Institute of Criminology, 1991, p. 15.

¹⁰⁶³ **Marx, G.T.**, *Undercover: Police Surveillance in America*, University of California Press, Berkley, 1988. Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* p. 24.

¹⁰⁶⁴ Овакав "писани уговор" се често у обаештајним службама користио и као компромитујући материјал за информатора, са којим ће се утицати на даљу сарадњу.

- мора обавестити руководиоца у случају да буде откривен;
- све прикупљене информације мора да достави руководиоцу;
- има одређена права по основу ангажовања (у зависности од закона и политика по којима појединачне полицијске организације поступају);¹⁰⁶⁵
- има право на заштиту података о његовом идентитету, као и садржају датих информација;
- има право на опозив дате сагласности на сарадњу.

У литератури можемо наићи на примере да су поједине обавештајне службе имале посебно организоване „шпијунске школе“ у којима су се изводили различити курсеви за обуку агената.¹⁰⁶⁶

С обзиром да криминалистичко-обавештајни службеници у поступку регрутовања информатора изводе обуку, односно дају упутства, захтеве и упознају их са њиховим одговорностима, ови службеници морају, такође, да буду оспособљени. То значи да су имали специјализовану обуку за руковођење информаторима, како би успешно спровели, не само обуку информатора, већ и целокупан криминалистичко-обавештајни наступ.

Ипак, морамо приметити да се овом важном питању у пракси посвећује мало пажње, не само од службеника (који углавном ово питање решавају по слободном уверењу и практичном искуству), већ и од званичне политике полицијских организација које остављају „велике рупе“ у упутствима које регулишу ово питање.¹⁰⁶⁷ Због овога, инсистирамо да полицијским службеницима, нарочито онима у јединицама у којима је коришћење информатора уобичајено (каква је криминалистичко-обавештајна служба), треба пружити додатну специјалистичку обуку како би се смањили непотребни ризици за безбедност коришћења ове методе прикупљања информација.

1.4.1.4 Процес рада са информатором

Процес рада са информатором често представља најтежи део оваквог прикривеног поступања. Ово подразумева укупност активности полицијске организације које су усмерене на правилно (професионално и законито), истоветно (стандардизовано), етичко и безбедно коришћење информатора у сврху због које је сарадња и успостављена. Читав ток процеса рада са информатором се мора одвијати у складу са начелима криминалистике, а посебно са начелом чувања службене тајне, тако да за успостављени сараднички однос зна само најужи, и онај нужни, број припадника полиције.¹⁰⁶⁸

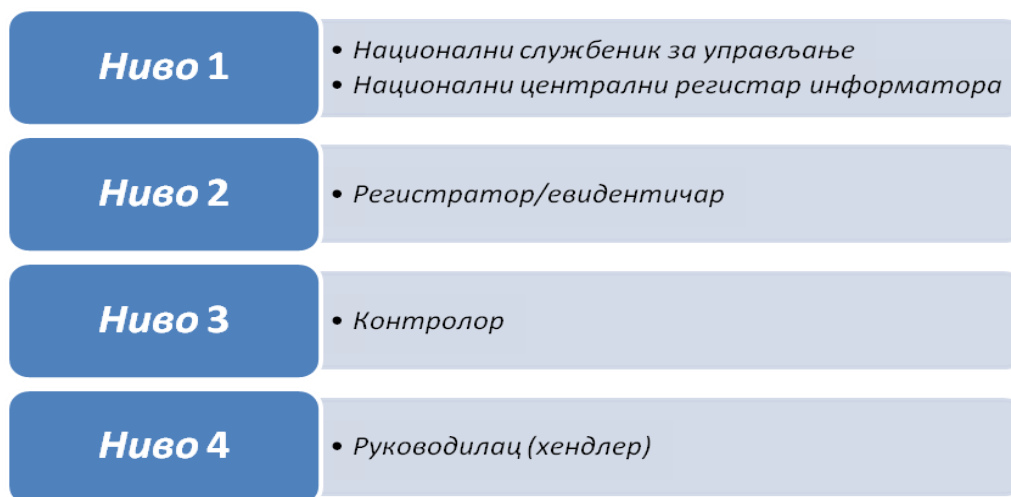
¹⁰⁶⁵ Тако, код нас, регистрована оперативна веза – сарадник има следећа права: право на надокнаду стварних трошкова; право на награду за обављени посао (у складу са Законом о полицији и Инструкцијом); у случају да вршећи задатак по налогу руководиоца изгуби живот, тешко наруши здравље или претрпи телесне повреде или другу штету има права сходно одредбама члана 190 Закона о полицији.

¹⁰⁶⁶ БАЈАГИЋ, М., *op.cit.* стр. 132.

¹⁰⁶⁷ У пракси, анализирањем случајева који су довели до одређених последица по информаторе, руководиоце или саму истрагу, може се констатовати неадекватна обука информатора, али и неадекватна обука полицијских службеника у коришћењу овог значајног ресурса. Запажено је да информатори не добију никакву обуку (или веома малу) у погледу њихове безбедности и начина понашања и активности у конкретној или апстрактној ситуацији са претњом по њихову безбедност.

¹⁰⁶⁸ Тако према: ШИКМАН, М., *Коришћење информатора као посебне истражне радње у сузбијању криминалитета*, Безбједност, полиција, грађани бр. 1-2/2011, Бања Лука, стр. 16.

Већина полицијских организација које у свом раду користе метод прикупљања информација од стране информатора (агентурни метод), дефинише систем „**четири нивоа**“ рада („*Four tier*“), односно четири нивоа службеника укључених у процес рада са информатором (Слика IV-2). Ово обезбеђује да минимални број лица буде упознат са идентитетом информатора. Тако, свака агенција за примену закона треба да именује високо рангираног официра на националном нивоу (*национални официр за управљање*) да надгледа ефикасност целог процеса рада са информаторима. Поред њега, очигледна је улога службеника задуженог за вођење информатора који се назива руководиоца/хендлер, као и службеника задуженог за евиденције информатора који се назива различито, као на пример: евидентичар, регистратор и сл. Неке полицијске организације додељују и улогу супервизора за руководиоца информатора, а који се назива контролор. Тако, ефикасном процесу рада са информатором доприноси активна и јасно дефинисана улога сваког од наведених нивоа службеника. У овом раду не само да ћемо изнети праксу у раду са информаторима на више нивоа, већ можемо закључити да је таква делатност неопходна како би се обезбедио правилан, уравнотежен и успешан процес рада са информаторима. У остварењу оваквог циља, службеник (руководилац информатора), супервизор (контролор), службеник задужен за евиденције (евидентичар/регистратор) и национални официр за управљање, треба да имају своју улогу.

Слика IV-2: „Четири нивоа“ систем рада са информаторима („*Four tier*“ system)¹⁰⁶⁹

- **Ниво 1:** *национални официр за управљање* (енг. *National Management Officer*): свака агенција за примену закона треба да именује високо рангираног официра на националном нивоу, односно националног официра за управљање, да надгледа ефикасност и интегритет целокупног система управљања информаторима у полицијској организацији. Такође, свака агенција за примену закона треба да успостави централни регистар информатора на националном нивоу.¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁹ EUROPOL, *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008, p. 13.

¹⁰⁷⁰ Централни регистар информатора је централна тачка за регистрацију информатора на националном нивоу. Овакав центар углавном служи за три главна циља:

- да би се олакшало постављање задатака информаторима на националном и међународном нивоу;
- да води евиденцију о опасним и високо ризичним информаторима који се могу понудити за сарадњу у више од једне полицијске организације;
- да идентификује двоструку регистрацију од стране агенција за спровођење закона или више организационих јединица у оквиру исте агенције.

- **Ниво 2:** *службеник задужен за евиденције – евидентичар/регистратор*, јесте службеник високог ранга овлашћен за регистрацију информатора и одржавање режима рада са информаторима који задовољава процедуралне, етичке и стандарде правилног награђивања информатора. Овај службеник у домену својих одговорности задужен је да: 1) води регистар свих информатора у складу са утврђеним правилима полицијске организације; 2) осигурава да се процедуре правилно спроводе; 3) надгледа процес профилисања информатора, али и помаже у изради профила информатора (процењује његове способности); 4) предузима потребне консултације са другим службеницима задуженим за евиденције (регистраторима/евидентичарима) у погледу рада и пружања награда информаторима; 5) приликом регистрације, да преиспита расподелу контролора и руководиоца информатора; 6) приликом регистрације, пружа помоћ у процени ризика и предлога у управљању ризицима у раду са информатором.¹⁰⁷¹
- **Ниво 3:** *супервизор – контролор информатора* је посебно обучени и искусни полицијски службеник вишег ранга и одговоран је за: 1) контролу и надзор информатора и руководиоца; 2) одржавању законских и етичких стандарда у раду са информатором; 3) процену одговарајућих награда; 4) процену прикупљених информација; и 5) процену ризика.¹⁰⁷² Више пута помињана улога супервизора, односно контролора, пружила нам је увид у основну улогу овог службеника и позитивних предности његовог учешћа у управљању информаторима. У најмању руку, контролор је полицијски службеник са одређеним стажом и самим тим ће имати веће искуство у односу на руководиоца. Поред тога, супервизор углавном неће имати чест контакт са информатором, што ће му обезбедити бољу позицију да објективно процени вредност информатора и однос између њега и руководиоца. Када год је то могуће, контролори треба да буду најмање један ранг више од руководиоца информатора за којег су одговорни.
- **Ниво 4:** *службеник задужен за вођење информатора – руководиоца – хендлер (Handler)*, јесте посебно обучени полицијски службеник који има свакодневну одговорност да контактира са информаторима, као и одговорност за почетну процену поузданости информација коју је примио од информатора.¹⁰⁷³ Руководилац

¹⁰⁷¹ Код нас, овај ниво рада са информаторима није прецизно одређен и као такав дефинисан са правима и обавезама. Анализом доступних аката и литературе, овај ниво рада са информаторима обављају начелници организационих јединица које се баве сузбијањем криминалитета у Дирекцији полиције у седишту Министарства унутрашњих послова, као и начелници организационих јединица које се баве сузбијањем криминалитета у подручним полицијским управама или лица које они овласте. Наведена лица одређују и руководиоца који води досије сарадника.

¹⁰⁷² Стандардима који су наведени за одговорност контролора, истом је дата значајна улога, али и тежак терет одговорности у раду са информаторима. Код нас, контролор сарадника може бити полицијски службеник високог ранга или лице које је писаним путем овлашћено и које је посебно обучено за ове послове. Такође, контролор не може истовремено вршити послове контролора и руководиоца сарадника. Права и обавезе контролора су: 1) стара се да се планирани састанци воде безбедно; 2) води дневник одобрених контаката; 3) састаје се са сарадником за кога је одговоран; 4) врши процену квалитета односа између сарадника и руководиоца; 5) именује руководиоца који ће водити сарадника; 6) контролише, врши надзор и усмерава рад руководиоца; 7) процењује и предлаже надокнаде и награде сараднику; 8) процењује квалитет прикупљених информација; 9) врши процену ризика; 10) надзире трошкове у раду; 11) води и ажурира досије сарадника (*Обавезна инструкција о оперативном раду полиције*).

¹⁰⁷³ Код нас, руководиоца је обучено овлашћено службено лице које је задужено за контакт са сарадником и за почетну процену поузданости информација које он доставља. Руководилац има одређене обавезе и одговорности: 1) да одржава професионални однос са сарадником; 2) да упозна сарадника са правима и обавезама; 3) да извести контролора о проблемима у вези контакта са сарадником; 4) да врши анализу рада сарадника; 5) да тачно и благовремено извештава о информацијама које добија од сарадника; 6) да процени могућности за ангажовање сарадника; 7) да остварује правремену и ефикасну сарадњу комуникацију са сарадником и ажурно о томе води дневник; 8) да за све планиране састанке са

игра кључну улогу у процесу управљања – вођења информатора. Он је обично задужен за регрутовање (врбовање) информатора и вероватно ће бити и главни представник полиције у контактима са информатором. С обзиром на своју непосредну улогу у овом процесу, одговоран је да обезбеди однос и рад са информатором на високо професионалан, законит и етички начин. Такође, руководиоца ће бити одговоран за објашњење и упознавање информатора са политиком полицијске организације у раду са информаторима. Поред тога, он у раду са информатором треба да добије поуздане и тачне информације. Значајност улоге руководиоца у процесу рада са информатором захтева и успостављање политике прецизних упутстава за његов рад, како би се елиминисало дискреционо право, односно самостално одлучивање у раду.¹⁰⁷⁴ Свака агенција за примену закона треба да обезбеди довољан број руководиоца како би задовољила потребе за контактима са информаторима и подршку за њихов рад. Правилно би било да за сваког информатора буду одређена најмање два службеника одговорна за рад са њим. Руководиоци немају право да поступају у истрагама случајева у којима су предмет обраде информатори којима они управљају.

Процес рада са информаторима се заснива на темељима који су уназад дуг временски период постављени и стално усавршавани. То је довело до стварања основних принципа у раду са информаторима који се у литератури понекад означавају и као „*златна правила*“. Ови принципи се могу генерализовати у следеће.¹⁰⁷⁵

- руковођење информаторима представља део опште стратегије у борби против криминала;
- информатори не припадају појединачним службеницима већ су ресурс службе (полиције);
- информатори се не смеју саветовати или подстицати на извршење кривичног дела;
- информатори треба да увек буду под контролом (руководиоца и контролора), треба да добију јасна упутства о раду и границама легалног (законитог) поступања;
- рад са информаторима се одржава непосредним контактом, а изузетно телефонским путем, писаним путем или на други начин и то на местима и у време које обезбеђују тајност и безбедност;
- сви учесници у процесу треба да буду обучени у складу са одговарајућим стандардима;
- информатори не треба да буду регрутовани уколико на располагању нема довољно руководиоца или контролора који ће радити са њима безбедно и правилно;
- информатори имају право на заштиту и могућност да могу увек иницирати контакт;

сарадником добије одобрење од контролора; 9) да о непредвиђеним састанцима и контактима мора поднети извештај контролору у најкраћем року; 10) даје задатке сараднику и од њега прима усмене и писане извештаје, податке, обавештења и друге податке од значаја (*Обавезна инструкција о оперативном раду полиције*).

¹⁰⁷⁴ Политика рада и јасна упутства ће смањити потенцијал неправилног или коруптивног понашања руководиоца. Због тога свака полицијска организација треба да има менаџере средњег ранга који ће бити директно укључени у надзор рада руководиоца и информатора. Ово захтева и обавезе руководиоца да: обавести свог супервизора о свим контактима са информатором; сачини тонски запис или белешке о сваком контакту са информатором; евидентира (у одговарајућем извештају) о свим детаљима са контакта најкасније у року до 24 сата након контакта; достави све извештаје у досије информатора; о свим проблемима у раду са информатором или другим додатним питањима обавести супервизора;

¹⁰⁷⁵ Принципи идентификовани са курса за руковођење оперативним везама (белешке аутора), јануар 2012, Београд. Курс спроведен од стране инструктора Шведске полиције.

- надлежни руководиоци имају одговорност за надзор, законитост, интегритет и безбедност у процесу рада са информатором;
- процес рада са информаторима захтева и обезбеђивање награда;
- информатори се не могу ангажовати и користити за прикупљање информација које нису из делокруга рада полиције (немају полицијску сврху);

Тајност, односно поверљивост, се обично сматра централном тачком сваког односа службеник-информатор. Уколико нису или не могу бити сигурни да ће њихови односи бити конспиративни, многи људи ће једноставно одбити да дају информације.¹⁰⁷⁶ Одсуство овог елемента у односима може довести у питање безбедност свих учесника, као и истраге. Међутим, чињеница да односи између службеника и информатора морају бити конспиративни, повећава ризик од корумпираног или другог недозвољеног понашања. Да се претходно наведено не би десило, смернице у раду и обука службеника треба да буду јасно дефинисане и коришћене у развоју и одржавању односа између службеника и свих врста информатора. Оваква политика деловања и смернице ће ограничити слободу у практичном раду службеника и службенике информисати о томе како да професионално, јединствено и безбедно раде са информаторима.

Ова фаза, као и претходна, чини целину међусобно повезаних међу фаза у самом процесу рада са информатором. Литература у овом делу нема спора, тако да се процес рада са информатором састоји из:

- одржавања контакта са информатором;
- мотивисања информатора за сарадњу (*пружање информација*);
- сталне процене поузданости и квалитета информатора;
- надокнаде и награде информатора.

Одржавање контакта са информатором: за сам процес рада са информатором битно је изнаћи адекватан начин одржавања контаката. Генерално, контакт руководиоца (или контролора) са информатором може бити *непосредан* и *посредан*.¹⁰⁷⁷ Без обзира за опредељени начин контаката и комуникације, они треба да се одвијају у условима потпуне конспиративности, чиме се штити како криминалистичко-обавештајна служба и полицијски службеници, тако и информатори (односно цела мрежа информатора).

- *непосредни (директни) контакт* са информатором јесте основни и најчешћи начин међусобне комуникације руководиоца и информатора. Сама чињеница да је ово најчешћи начин комуникације говори у прилог одређеним предностима оваквог начина контаката. *Предности* су следеће: 1) руководиоца је у могућности да директним контактом стално процењује објективне и субјективне могућности информатора као и битне карактеристике психичке структуре његове личности (праћење његових психичких и физичких реакција на могуће критике, похвале, упозорења, савете и др.); 2) руководиоца је у могућности да усмерава разговор са информатором у жељеном правцу са циљем већег побуђивања пажње и иницирања информатора за нове захтеве; 3) непосредни контакти од самог почетка сарадње

¹⁰⁷⁶ Тајност идентитета информатора и његове активности, треба чувати како због интереса криминалистичко-обавештајне службе, тако и због самог информатора. Тако, уобичајено је да информатори делују под шифрама, без откривања њиховог идентитета у полицијским списима.

¹⁰⁷⁷ Тако према: МИЈАЛКОВИЋ, С., - МИЛОШЕВИЋ, М., *op.cit.*; ДЕЛИЋ, М., *op.cit.*; БАЈАГИЋ, М., *op.cit.*; БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М., *op.cit.*; РОНИН, Р., *op.cit.*

гарантују успостављање већег степена поверења информатора у руководиоца и полицијску организацију са којом има однос сарадње, што ће допринети могућности интензивирања и појачавања мотива свиђања са руководиоцем (*лајкинг*); 4) непосредним контактима руководиоца има више могућности за давање инструкција информатору о будућој улози, захтевима и одговорностима, тј. ефикасније и потпуније обучавање информатора; 5) непосредна комуникација омогућава правовремено проверавање квалитета информација које информатор пружа, а тиме се истовремено врши и процена његовог свеукупног ангажовања; 6) смањује се могућност појаве грешака у раду, евентуалних неспоразума и сл; 7) непосредним контактом руководиоца интензивира своју улогу руководиоца читавог процеса који контролише и усмерава рад информатора¹⁰⁷⁸ (а не обрнуто).¹⁰⁷⁹ Са друге стране, непосредни (директни) контакт са информатором има одређене *негативне стране*. Тако, непосредни контакти руководиоца са информатором имају повећан ризик од обостране деконспирације агентурног односа (и информатора и руководиоца),¹⁰⁸⁰ као и од откривања места на којима се сарадња одвија, идентитета информатора и руководиоца.¹⁰⁸¹ Због тога сви контакти руководиоца са информатором морају бити претходно детаљно испланирани и одобрени од стране контролора, са посебним акцентом на тајност и безбедност састанка.¹⁰⁸² Такође, контролори су у обавези да у одређеном временском периоду¹⁰⁸³ остваре састанак са информатором за којег су одговорни. Непосредни контакти, односно састанци са информатором могу бити: *стационарни контакти* и *покретни контакти*. Стационарни контакти су они који се одвијају, на пример, на јавним местима, кафићима ресторанима, хотелима, болницама, црквама, у

¹⁰⁷⁸ Функционисање информатора зависно од типа личности може бити различито. У литератури наилазимо на следеће моделе функционисања агената:

- *независно* (дајући то што он сматра да је потребно и радећи тако како он мисли да треба);
- *аутономно* (радећи према утврђеном задатку, али без одржавања успутних контаката са газдама);
- *полуиницијативно* (решавајући добијени задатак заједно са својим руководиоцем, не одбацује друге могућности које су се појавиле);
- *строго по инструкцијама* (оријентишући се само на добијена упутства и не покушавајући да изађе из утврђеног оквира).

У циљу усмеравања активности придобијене особе користе се класичне методе:

- "бич" (заstraшивање);
- "рукавица" (контрола);
- "колач" (поткупљивање).

У том циљу, руководиоци треба да се придржавају принципа: "*Чврста рука у мекој рукавици*". Тако према: **РОНИН, Р.**, *op.cit.* стр. 87.

¹⁰⁷⁹ Упореди са: **ДЕЛИЋ, М.**, *op.cit.* стр. 100; **МИЈАЛКОВИЋ, С.**, - **МИЛОШЕВИЋ, М.**, *op.cit.* стр. 176-177; **БАЈАГИЋ, М.**, *op.cit.* стр. 133.

¹⁰⁸⁰ Из тих разлога, руководиоца је у обавези да са информатором постигне договор око коришћења тзв. "*изговора*" о њиховом односу, појављивању на конкретном месту, времену и др. Изговор мора бити прича која се може контролисати и која је реална и усаглашена и од руководиоца и од информатора. Како искусни обавештајци наводе, прича треба да издржи барем два – три питања, а не само једно (примедба аутора).

¹⁰⁸¹ Веза непосредним контактом не изазива сумњу ако се контакт са информатором одвија на местима његовог уобичајеног кратања (на послу, при шетњи пса, у спортском центру...). Она се може остварити и при одласку код заједничких познаника, а такође и у специјално изнајмљеним становима.

¹⁰⁸² Руководилац који одговорно приступа у припреми тајног и безбедног контакта ће у очима информатора пробудити поштовање тиме што ће сигурно закључити да је руководиоца професионалан. Значајно је и навести чињеницу да потпуна безбедност није могућа, већ је припремама и делатностима потребно умањити ризике (примедба аутора).

¹⁰⁸³ Из практичног искуства полицијских организација чије смо политике у раду са информаторима изучавали, најчешће се помиње временски период од једне године у којем контролор треба да оствари састанак са информатором за којег је задужен.

паркираном возилу и сл. Насупрот њима, покретни састанци могу бити, на пример, у возилу (које је у покрету); шетња као и тзв. „брзи контакт“.¹⁰⁸⁴

- *посредни (индиректни) контакти* између руководиоца и информатора ће се одвијати уколико не постоје услови за непосредни контакт. Ово најчешће из безбедносних разлога у циљу очувања конспиративности сарадничког односа. Посредна комуникација између руководиоца и информатора се може одвијати на следеће начине: 1) *преко других лица* (на пример преко других информатора); 2) *писаним путем* (коришћењем редовног поштанског саобраћаја или посебно изнајмљеног поштанског фаха); 3) *коришћењем стандардних или посебно прилагођених техничких или комуникационих средстава комуникације* (мобилни телефон/фиксни телефон/сателитски телефон; телефакс; интернет; мејл; друштвене мреже на интернету и сл.); 4) *коришћењем претходно договорених знакова и симбола*, као и *коришћењем тзв. мртве или живе јавке*¹⁰⁸⁵ итд.

Опредељење за начин комуникације ће умногоме зависити и од фреквенције, односно учесталости, рада са информатором. Ронин наводи да се особа која је врбована на сарадњу може користити: *једнократно; у случају потребе; и стално*.¹⁰⁸⁶ Фреквенција коришћења агента зависи од: *тежње да се буде у курсу текућих догађаја; оперативне неопходности; жеље да се он сачува за најважније циљеве; степена поверења у њега и његове иницијативе*.¹⁰⁸⁷

Већина агенција за спровођење закона настоји да у највећем броју могућих ситуација прецизира поступање службеника у односима и контактима са информатором. У том смислу, можемо поставити питање: Какве се врсте поступака могу осмислити како би се повећала одговорност, а смањила вероватноћа развоја корупције и неправилног односа? Један од начина јесте да се захтева да сви контакти са информаторима и резултати таквог контакта, буду евидентирани. Генерално, службеници су у обавези да све контакте и сазнања добијена од информатора евидентирају у дневницима, али је у више контролних истрага утврђено да није тако.¹⁰⁸⁸

На овом месту можемо навести неколико предлога за управљање односима са информаторима, а који су производ праксе светски напредних полицијских организација. Ови предлози за унапређење метода за праћење и евидентирање контаката између службеника и информатора, као и резултата таквог контакта, укључују:

- *аудио снимање или ручно бележење разговора са информаторима*: неке од полицијских организација снимају разговор између службеника и информатора. Наравно, снимање разговора у неким правним системима неће бити дозвољено или немогуће без пристанка информатора. У случајевима законски и оперативно изводљивог снимања, предности аудио снимка (у крајњем случају и писаних

¹⁰⁸⁴ Термин "брзи контакт" ("Brush contact") означава јаван али дискретан веома кратак (секунда до две) контакт информатора и његовог руководиоца (или другог службеника) у којима се размењују информације, документи или средства. Између њих не постоји разговор. За неискусног посматрача, такав састанак се појављује случајно између два лица која су једно другом непозната.

¹⁰⁸⁵ Ради се о следећем значењу: "мртва јавка" је свако унапред уговорено место на отвореном или затвореном простору на којем се врши размена информација или задатака између руководиоца и информатора. "Жива јавка" (или како се другачије назива "поштанско сандуче") је одређено лице које обавештајној служби пружа услугу располагања својим именом и адресом (приватном или пословном) на коју се шаљу међусобне поруке између руководиоца и информатора.

¹⁰⁸⁶ РОНИН, Р., *op.cit.* стр. 87.

¹⁰⁸⁷ *Ibid*, стр. 87.

¹⁰⁸⁸ Тако према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* p. 32.

забелешки) укључују низ предности, као што су корисност снимка или записника о свему што се десило и што је изговорено, али и заштита од неоснованих оптужби за корупцију или неправилних активности од стране полицијских службеника. Такође, снимање контакта са информатором ће служити и у друге сврхе, као што је праћење односа службеник-информатор, односно помоћ у процени поузданости информатора и квалитета информације;

- *обавештавање супервизора (контролора) о састанцима са информаторима*: о свим контактима са информаторима службеници треба да обавесте супервизора (контролора), као и о резултату таквог контакта. Такође, ако је то изводљиво, контакт са информатором реализују два службеника, а уколико то није могуће, супервизор треба бити обавештен како би могао дати одобрење да се један службеник сретне са информатором;¹⁰⁸⁹
- *попуњавање извештаја о контакту са информатором*: навели смо да је сврха коришћења информатора добијање информација корисних за откривање, истрагу или кривично гоњење извршилаца кривичних дела. Информација добијена од информатора је циљ сарадње и основ за праћење међусобног односа, те свака информација добијена од стране информатора приликом контакта са службеником треба да буде евидентирана. Међутим, Мек Кејб (*McCabe*)¹⁰⁹⁰ је навео да још увек постоји синдром да су информације добијене од информатора „приватно власништво“ службеника, све док службеник не осети да је неопходно да их саопшти све, или у деловима. Овакви поступци морају бити замењени праксом евидентирања и саопштавања информација што је пре могуће. Ипак, евидентирање и саопштавање информација и даље у великој мери зависи од појединца-службеника и његове процене значаја информација и његових ставова у вези са дељењем таквих информација. Да би превазишли овакве ставове о „власништву информација“ или тумачењу њиховог значаја, треба да постоји одредба о томе да се свака информација која се односи на криминал, криминалце или криминалне активности добијене од стране информатора одмах документује у форми извештаја или формулара о контакту са информатором.¹⁰⁹¹ Овакав извештај ће бити заведен искључиво само шифром која је информатору додељена. Писани извештај о контакту са информатором са детаљима контакта треба да буде сачињен што је пре могуће. Неке полицијске организације су донеле и временске регулативе, те је предвиђено да се извештај сачини не више од 24 сата након контакта. Строги временски рокови осигуравају да се све информације преносе благовремено.

Поред предложених процедура у циљу побољшања метода за праћење и евидентирање контаката како би се повећала одговорност, могу се навести и следећи предлози:¹⁰⁹²

---

¹⁰⁸⁹ Код нас је овакав начин рада обавезан. Упутствима је предвиђено да руководица о сваком контакту са оперативном везом – сарадником, добије одобрење од контролора, те да контакт са сарадником по правилу, одржавају два руководиоца, а изузетно уз сагласност контролора, један руководица.

¹⁰⁹⁰ **McCabe, R.J.**, *Procedures to be Adopted for Management, Control and Evaluation of Sources of Information*, Sydney, 1989, p. 20.

¹⁰⁹¹ Због тога је важно донети правила и процедуре у вези са ширењем информација са којима је потребно упознати све полицијске службенике како би се ширење информација одвијало искључиво према стандардима, а не преко других канала ван прописаних стандарда. Ситуација у пракси је тренутно испод свих очекивања, те је потребно да се политика за евидентирање и ширење информација једноставно мора пронаћи (примедба аутора).

¹⁰⁹² Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* p. 36.

- *укључити супервизора (контролора)*: постоје изражене сугестије да употреба и укључење супервизора (контролора) може да допринесе повећању објективности односа службеник-информатор. Маунт (*Mount*)¹⁰⁹³ наглашава да свака полицијска организација треба да има менаџера средњег ранга који ће директно надгледати операције са информаторима. Ово је неопходно због тога што се сувише често развија однос симбиозе између службеника и информатора, те овакав однос доводи до губитка објективности. На истом становишту је и Мек Кејб (*McCabe*),¹⁰⁹⁴ који наводи да постоји пуно ситуација у којима надгледање контакта може бити препоручљиво, уколико није неопходно. Ово пре свега због безбедности и минимизирања ризика који могу наступити. Супервизор (контролор) је у доброј позицији за такву улогу и треба да буде у стању да интервенише у кратком року у случају потребе.¹⁰⁹⁵
- *одредити услове за контакт службеника и информатора*: поједине политике или процедуре у полицијским организацијама које уређују односе између службеника и информатора, укључују и одредбе којима је прописано да полицијски менаџер који надгледа овакве односе може одредити мање или више услова службенику у односима са информатором (нпр., ограничен или неограничен контакт у погледу одређеног места или времена, да ли састанак/контакт треба да се одвија у присуству два службеника и сл.). На овај начин се омогућава прилагођавање процедура и упутстава појединачном случају и односима службеника и информатора;
- *користити „алтернативног“ службеника*: у новијој пракси коришћења овог метода рада криминалистичко-обавештајне службе, већи број аутора, али и полицијских менаџера, су предложили додељивање два службеника тј. руководиоца (хендлера) сваком информатору. Тако, Маунт (*Mount*)¹⁰⁹⁶ је истакао да би се пружила помоћ у одржавању објективности (непристрасности), свака агенција треба да додели два службеника једном информатору. Један службеник је примарни руководиоца информатором, док други делује као „алтернативни“ (у одређеним организацијама се користи израз и *ко-руководилац*). Алтернативни руководиоца треба увек присуствовати приликом исплате за услуге или трошкове, присуствовати већини састанака као и да контактира информатора у случају одсуства примарног руководиоца.¹⁰⁹⁷ Мек Кејб (*McCabe*)¹⁰⁹⁸ се такође залаже да два службеника буду додељена једном информатору, где примарни службеник има главну улогу, док секундарни делује као „*back-up*“ или „*stand-in*“ у одсуству главног. У практичној делатности је заступљено становиште да приликом контакта

¹⁰⁹³ **Mount, H.A.**, *Criminal informants: an Administrator's Dream or Nightmare*, FBI Law Enforcement Bulletin, 1990, p. 16.

¹⁰⁹⁴ **McCabe, R.J.**, *Procedures to be Adopted for Management, Control and Evaluation of Sources of Information*, Sydney, 1989, p. 20.

¹⁰⁹⁵ Неки од знакова за неопходност укључивања супервизора у однос службеник-информатор, на пример, јесу: чести захтеви за исплату награда информатору који су и нереални с обзиром на вредност пружених информација; чести контакти са информатором без пружених информација или су добијене информације без користи; количина не-финансијске помоћи пружене од стране службеника информатору.

¹⁰⁹⁶ **Mount, H.A.**, *Criminal informants: an Administrator's Dream or Nightmare*, FBI Law Enforcement Bulletin, 1990, p. 16.

¹⁰⁹⁷ У практичном поступању често постоји отпор службеника према оваквој политици да друга особа буде укључена у њихов рад са информатором.

¹⁰⁹⁸ **McCabe, R.J.**, *op.cit.*, p. 17. Аутор такође наводи додатне предности овог система: смањење фактора ризика злоупотреба службеника, или неоснованих притужби информатора против једног руководиоца; могућа психолошка подршка информатору; међусобна физичка подршка службеника у опасним и ризичним ситуацијама током контакта са информатором, као и смањење ризика од "Стокхолмског синдрома" од стране једног службеника.

са информатором супротног пола, службеник (руководилац) треба да увек иде у пратњи још једног колеге. Предлог да у контакту са информатором буду укључена два службеника је прихваћен и од стране наше полицијске организације, те је таква одредба прописана у Обавезној инструкцији о оперативном раду полиције. Питање је да ли се полицијски службеници – руководиоци оперативних веза (хендлери) и контролори (као и полицијски менаџери) придржавају овог упутства?!

1.4.1.4.1 Кључне вештине службеника у процесу рада са информатором

Прегледом и анализом доступне литературе из области рада са информаторима, ретко се наилази на тему која обрађује сам ток разговора руководиоца и информатора, односно истицање вештина које руководиоци информатора морају да усвоје и примене.

Помоћ у дефинисању кључних вештина, које сваки руководилац информатора у раду са истим треба да усвоји, пружиће нам стручна и научна литература из области вођења информативних разговора са различитим категоријама испитаника. Тако, за ову сврху ћемо користити материјал најраспрострањенијег модела за обављање разговора са било којим типом испитаника, а то је *PEACE*¹⁰⁹⁹ („пис“), као и савремене теорије психологије исказа.

Сви ови материјали истичу да су четири основне вештине које службеници (руководиоци информатора) морају да усвоје, следеће:

- *способност планирања и припремања за контакт са информатором;*
- *способност да се успостави добар однос са информатором;*
- *ефективно (активно) слушање;*
- *ефикасно испитивање.*

Способност планирања и припремања за контакт са информатором представља вештину службеника од изузетне важности. Научна, али и стручна јавност је апсолутно јасна у томе да је први корак ка ефикасном информативном разговору његово планирање и припремање.¹¹⁰⁰ Сваки разговор који предстоји, за испитивача представља *tabula rasa* (празну таблу),¹¹⁰¹ коју ће једино адекватним планирањем и припремањем моћи да попуни са што већом количином информација које су тачне, релевантне и потпуне. Према енглеској централној јединици за планирање и тренинг (*Central Planning and Training Unit – CPTU*),¹¹⁰² планирање је „ментални процес спремања за информативни разговор“, а припрема је „узимање у обзир потребе да

¹⁰⁹⁹ Модел који је познат као "Пис" (енг. PEACE) по свом акрониму, а представља структуру за обављање разговора коју чине почетна слова пет фаза овог начина обављања информативних разговора. Модел PEACE је дизајниран за обављање информативних разговора у свакој ситуацији и са било којим типом испитаника, што га чини универзалним. Своје порекло води из Велике Британије с почетка деведесетих година прошлог века. Више о овом моделу видети у: **ШЕБЕК, В., PEACE (ПИС) модел за обављање информативних разговора**, Билтен судске праксе (Виши суд у Краљеву), бр. 4/2012, стр. 9-53.

¹¹⁰⁰ Тако, на пример: **Hodgston, P., A practical guide to successful interviewing**, McGraw-Hill: Maidenhead, 1987; **Ord, B. – Shaw, G. & Green, T., Investigative Interviewing explained**, LexisNexis Butterworths, Australia, 2004; **Shaw, G., Be prepared**, Police Review 12, 1996, pp. 18-19.

¹¹⁰¹ **ШЕБЕК, В., Записничко документовање исказа осумњиченог: кривично-процесни и криминалистички аспекти**, Безбедност бр. 1/2010, стр. 259.

¹¹⁰² **Central Planning and Training Unit – CPTU, A Guide to Interviewing**, Metropolitan Police, Harrogate, 1992, p. 1.

буду спремни за разговор, укључујући такве ствари као што су локације, окружење и администрација за обављање информативног разговора“. Тако, све што је у претходним фазама рада са информаторима учињено биће од значаја за успостављање доброг и плодног контакта са информатором. Овде се посебан акценат ставља на питање планирања и припреме безбедности самог контакта и учесника (једног или два службеника и информатора). То се спроводи практичном припремом за контакт приликом чега се морају узети у обзир следећи фактори: врста контакта, место контакта, улоге руководиоца,¹¹⁰³ опрема која ће се користити приликом контакта (нпр., уређај за снимање разговора, нотес за бележење...) и др.

Способност да се успостави добар однос са информатором представља одговорност руководиоца да успостави кооперативан, професионалан и опуштајући (колико је то могуће и приличи ситуацији) однос са информатором, који треба да одржава кроз цео разговор.¹¹⁰⁴ Основне карактеристике разговора, које треба да буду присутне током целог контакта су:

- заузимање приступачног става;
- давање личног тона интеракцији;
- уважавање културних различитости;
- одржавање односа.

Способност да се успостави добар однос са информатором највише долази до изражаја у првом, односно првим контактима са информатором. Међутим, једном успостављен добар, пре свега професионални однос, треба неговати и одржавати кроз целокупан рад са информатором. Можемо слободно рећи да је ово кључ за успешно мотивисање информатора за наставак сарадње и појачавање мотивације на бази лајкинга.¹¹⁰⁵

Ефективно (активно) слушање омогућава успостављање и одржавање доброг односа са информатором, што ће не само олакшати утврђивање теме конкретног разговора и утврђивања информација које информатор даје, већ ће показати информатору да руководиоца занима његова прича. Слушање је способност да се активно прима порука у процесу комуникације.¹¹⁰⁶ Међутим, наглашавамо да се активно слушање не изједначава само са оним што чујемо. Слушањем чујемо само звуке, док активно слушање захтева више од тога –фокусирање, односно слушање свим чулима. То значи да се пажња не обраћа само на говор, него и начин на који је речено, тј. употребу језика и гласа, као и како друга особа користи своје тело. Другим речима, руководиоци морају бити свесни *вербалних* и *невербалних* порука. Пракса показује да је у контактима са информаторима пажња службеника доминантно усмерена ка

---

¹¹⁰³ Иако је широко распрострањено практично мишљење да се квалитетане информације добијају при разговору који води један руководиоца (тзв. без присуства публике), не смемо занемарити могућност да разговор могу да воде два полицијска службеника. Оваква ситуација доноси реалне предности и тада је веома важно да они заједно раде на планирању и припреми њихових појединачних улога. Оваквом темељном припремом ће се квалитетније и безбедније одвијати контакт.

¹¹⁰⁴ У пракси рада са информаторима ретко ће се десити да ће он све најважније информације одмах саопштити. Пре ће бити да је информаторима потребно "загрејавање" како би се обавио вредан разговор.

¹¹⁰⁵ Значај вештине – способности да се успостави добар однос са информатором у пракси се показало веома успешном, али напомињемо да захтева од полицијских службеника да ову радњу увек планирају и за исту одвоје довољно времена.

¹¹⁰⁶ Слушање је веома важно како у пословном, тако и у приватном животу. Користи слушања за пословну организацију се могу огледати у: већој продуктивности, мањем броју грешака, већој размени информација, креативнијем и иновативнијем раду. У приватном животу, добре вештине слушања имају користи које укључују: већи број пријатеља и друштвених контаката; побољшање самопоштовања и самопоуздања.

вербалном изјашњавању информатора, а запоставља се „говор тела“, односно невербална комуникација. Симоновић¹¹⁰⁷ наводи да је појам информације при разговору са испитаником знатно шири појам него само испитаниково вербално казивање. Информацију предаје и спољни изглед испитаника (у нашем случају информатора – примедба аутора), његово психичко стање, понашање (држање тела, покрети рукама и ногама), мимика, особености његових речи, глас, интонација итд. Зато, пажња службеника треба да буде усмерена на целокупну слику контакта са информатором. То ће омогућити боље разумевање пружених информација, квалитетнију процену информатора и његове искрености, квалитетнију процену пружене информације (нарочито када постоји сумња у дезинформацију), а такође ће допринети и утврђивању мотива сарадње информатора. Активно слушање не подразумева само фокусирање на информатора, већ и активно показивање *вербалних* и *невербалних* знакова слушања што ће информатору бити упућена повратна порука да је слушан са интересовањем. Вербални и невербални знаци активног слушања ће се показати информатору, на пример, одржавањем контакта очима, климањем главом и осмехом, коришћење звука подршке (као што су *А-ха*, *Мхм...*), благим нагињањем ка напред, одговарајућим изразом лица и др.¹¹⁰⁸ Пружањем ових „повратних информација“ учиниће да се информатор осећа опуштеније, а самим тим ће лакше комуницирати отворено и искрено. У иностраној криминалистичкој пракси, која се ослања на резултате истраживања више научних дисциплина, у активно слушање саговорника (односно информатора) треба уврстити *десет принципа слушања*,¹¹⁰⁹ који ће омогућити разумевање свега оног што је речено у разговору информатора и руководиоца, али и њиховом квалитетнијем односу.

¹¹⁰⁷ СИМОНИВИЋ, Б., *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац (Правни факултет), 2012, стр. 204.

¹¹⁰⁸ Најзначајнији невербални знаци који ће указати информатору да се активно слуша од руководиоца су приказани у структури SOFTENS који представља акроним почетних слова гестова који одговарају невербалном знаку. Ова структура се може видети у: **Shepherd, E.**, *Investigative Interviewing: The Conversation Management Approach*, Oxford University Press, New York, 2007. p. 92.

¹¹⁰⁹ С обзиром на предмет овог рада, на овом месту ћемо укратко навести и објаснити десет принципа слушања:

1. *престаните да причате* (не говорите, слушајте, не прекидајте саговорника, разговарати тек када заврши излагање, јер ће можда у наставку рећи оно што сте хтели да сазнате кроз прекид);
2. *припремите се за слушање* (фокусирајте се на саговорника; оставите друге мисли изван размишљања);
3. *омогућите саговорнику да слободно говори* (користите вербалне и невербалне гестове како би их охрабрили да наставе са причом);
4. *уклоните сметње/ометања* (усредсредите се на оно што је речено: не читајте новине, не користите телефон, не гледајте кроз прозор, не гледајте на сат и сл. Све ово може пореметити процес слушања и послати лошу поруку саговорнику);
5. *емпатија* (покушајте да разумете поглед, поенту или гледиште саговорника);
6. *будите стрпљиви* (обезбедите времена за квалитетан контакт и слушање саговорника, понекад је потребно време да се он, како се у пракси каже "отвори". Не прекидајте и не завршавајте реченицу уместо њега);
7. *избегавајте предрасуде* (руководиоци се у пракси сусрећу са различитим типовима информатора где не смеју дозволити да им рад омета или иритира нека од особина информатора, нпр., навике, маниризам и сл.);
8. *слушајте тон* (јачина и тон ће додати утисак онога што је саговорник рекао);
9. *слушајте идеје, не само речи* (треба да се добије цела слика, а не само изоловани комади, ово је можда и најтежи задатак да се повежу делови информација како би се открила идеја информатора);
10. *чекати и посматрати невербалну комуникацију* (гестови, изрази лица, покрети ока...све може бити важно. Не слушати само ушима, већ и очима који ће дати додатне информације које се преносе путем невербалне комуникације).

Адаптирано за потребе овог рада са обуке за вођење информативних разговора према енглеском PEACE моделу током јуна 2012. године (адаптирано од стране аутора рада).

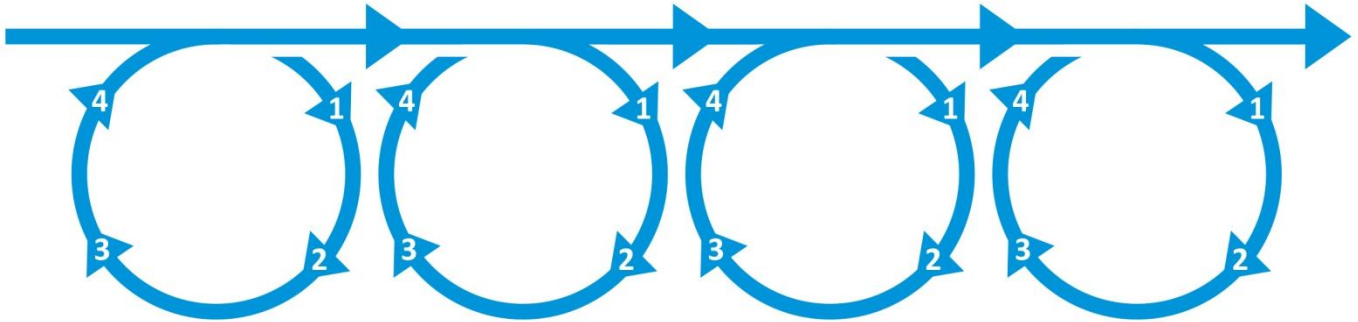
Ефикасно испитивање: најважнији циљ контакта са информатором јесте добијање информација. Ефикасно испитивање је кључ за добијање више информација и од фундаменталног је значаја у комуникацији руководиоца-информатор. Ако кажемо да је од изузетне важности, морамо и одговорити на питање: Због чега је испитивање важно? Иако списак који следи није коначан, можемо навести неке од главних разлога: *прво*, да би се добиле информације; *друго*, да би руководиоца задржао контролу разговора (док поставља питања руководиоца контролише ток разговора и сам контакт са информатором); *треће*, исказује интерес за информатора; *четврто*, да се разјасне кључне тачке (питања се у овом случају користе ради разјашњења нечега што је информатор рекао); *пето*, да се истражи (процени) личност или друге важне чињенице о информатору; *шесто*, ради тестирања знања (често се у пракси користи ради процене знања и квалитета информатора у познавању криминала и криминалног миљеа); *седмо*, да подстакне даље мисли информатора (питања се могу користити за подстицање информатора да о нечему мисли дубље или да размишља о теми на један нови начин). Да би у комуникацији са информатором руководиоца био ефикасан од значаја је: Како се постављају питања? Која питања? У које време? и сл. Наука је дефинисала, а пракса усвојила и доказала мото за ефикасно испитивање, а то је: *Право питање, на правом месту, у право време*. Тако, улога руководиоца у комуникацији јесте да помогне информатору да говори о неком питању. Формулисање првог питања је од виталног значаја и корисности за добијање вредних информација. Потребно да се најпре информатору поставе **отворена питања**, јер ће се на тај начин подстаћи да да потпунији одговор.¹¹¹⁰ Отворена питања су она која не прејудицирају одговор ни на који начин и дају најбоље резултате у прикупљању информација. Тренинг материјали за обуку у Енглеској и Велсу препоручују употребу *TED структуре* за отворена питања (*Tell me.. I'd like you to Explain... Can you Describe...*). Преведено, оваква питања почињу фразема као што су: *реците ми... објасните ми... опишите...* после чега следи прича информатора коју не треба прекидати. Након отворених питања, треба прећи на постављање конкретних питања. Она имају за циљ добијање додатне информације или да појасне информације које је информатор већ дао. Већина ових питања углавном почиње са пет упитних речи: Ко? Шта? Када? Где? и Зашто? Она су такође позната и као „пет новинарских питања“. Поред ових питања, наша криминалистичка пракса по обиму има шири поглед те, захваљујући Водинелићу, обogaћена је са тзв. „девет златних питања криминалистике“ која смо прихватили као стандард у нашој криминалистичкој пракси. Одговори на ова питања ће допринети правилном формулисању криминалистичко-обавештајног извештаја који ће руководиоца сачинити након контакта са информатором.

Иницијалне информације које информатор пружа могу са гледишта криминалиста бити непотпуне, јер је у пракси чест случај да информатор у својој причи мора да обухвати дужи временски период или читав низ догађаја. Због тога,

---

¹¹¹⁰ Поред *отворених*, у пракси се најчешће користе затворена питања, питања са ограниченим избором, вишеструка питања, али и спорна – сугестивна питања. **Затворена питања** су она на која постоји ограничен број могућих одговора (на пример: *Ко је то рекао?*). **Питања са ограниченим избором** су она којима се ограничава потенцијални одговор (на пример: *Да ли је он на себи имао плаву или црвену кошуљу?*). **Вишеструка питања** су она када испитаник у једном тренутку постави неколико питања истовремено (пример: *Где је био он, шта је имао на себи, са ким је био у друштву и шта је радио?*). **Сугестивна питања**, као што им и само име каже, сугеришу испитанику одговор. Ова питања су код нас Закоником о кривичном поступку забрањена (пример: *Јесте ли видели нож?* – поред тога што је то затворено питање и ограничава одговор са ДА или НЕ, њиме се подразумева да је нож био присутан у догађају и да је можда рана нанета ножем). Више о дозвољеним и сугестивним питањима, видети у: **СИМОНОВИЋ, Б., Криминалистика – треће измењено и допуњено издање**, Правни Факултет у Крагујевцу, 2012, стр. 156-163.

руководилац приликом слободног (несметаног) излагања информатора треба да идентификује и забележи информаторове „*теме/области*“ које је потребно употпунити. На тај начин, поделом целокупне приче информатора на мање теме/области, руководилац ће ефикасним испитивањем подстаћи информатора да пружи свој максимум у погледу одређене теме. Овакав процес се може представити на примеру „спирале“ разговора/контакта руководиоца и информатора (Слика IV-3) у којој се издвајају четири активности:¹¹¹¹

Слика IV-3: *Спирала разговора/контакта руководиоца и информатора*

1. *отварање теме* (идентификована тема/област из приче информатора, нпр., уже теме или временске целине, које је потребно информационо употпунити. Ово се постиже постављањем отворених питања информатору у вези са конкретном темом);
2. *проширивање и појашњавање информација у вези са темом* (ово подразумева постављање питања информатору како би се обезбедило да је порука од информатора правилно примљена. Такође, ово подразумева и коришћење одговарајућих питања која омогућавају да информатор прошири и појасни информације о одређеним темама);
3. *резимирање* (понављање онога што је информатор рекао јесте техника која се користи од стране руководиоца, који ће резимирати садржај информације дате од информатора. На овај начин, односно понављајући поруку на јасан и логичан начин, руководилац даје прилику информатору да га исправи ако је потребно како би се избегле забуне или неспоразуми. Резимирање је од великог значаја када је разговор сложен или траје дуго. Резимирањем постижемо две ствари: информатору је јасно да га слушамо, а руководиоцу помаже да боље разуме и запамти све информације. Када су обухваћене све идентификоване теме/области информатора, на крају разговора је пожељно сумирати целокупан разговор. Сумирање на крају контакта са информатором подразумева поједностављен преглед онога што је речено током целог разговора. Важно је да се сумирањем пажња усмери на суштинске компоненте разговора. Циљ сумирања јесте да се створи разумевање, а не да се даје објашњење, да се суди, тумачи или дају решења);¹¹¹²

¹¹¹¹ Упореди са темом продубљивања исказа испитаника – спирала истражног интервјуа (енг. *Probing the account: the interviewing spiral*) у Шепардовом (*Eric Shepherd*): **Shepherd, E.**, *Investigative Interviewing: The Conversation Management Approach*, Oxford University Press, New York, 2007. p. 203.

¹¹¹² Ово је веома важно из разлога што је једина особа која руководиоцу може рећи да ли је добро разумео информацију јесте управо информатор. У пракси постоје две главне технике резимирања, а то су *пресликавање* (е. *Mirroring*) и *парафразирање*. *Пресликавање* је техника која обухвата готово тачно онога што је информатор рекао, и оно треба да буде кратко и једноставно. Обично је довољно да се понове кључне речи или неколико последње изговорених речи. *Парафразирање* укључује коришћење других речи да се резимира оно што је информатор рекао. Парафразирање показује не само да руководилац слуша информатора, већ и да покушава да правилно схвати оно што му овај говори. Веома је важно да

4. успостављање везе (линка) са следећом темом (када је идентификована тема/област у потпуности проширена и појашњена, односно резимирањем од стране службеника размотрено њено разумевање, руководилац ће затворити и закључити дату тему/област и направити везу преласком на другу идентификовану тему или област информатора. То значи да се на систематичан начин праве везе између тема/области, а не „скакање“ са теме на тему без јасног плана и циља).

Поред тема/области које су у контакту са информатором идентификоване и захтевају, како би у полицијском жаргону казали, „продубљивање“, искусни руководиоци ће имати своје теме/области везане за конкретан садржај разговора (нпр., одређени догађај), које ће као и код претходно описаног процеса темељно проћи са информатором поштујући изнете принципе (отварање, проширивање и појашњавање, резимирање, прелазак – веза са другом темом).

Мотивисање информатора за сарадњу (пружање информација): период прве половине, а нарочито друге половине XX века, који је обележио обавештајни рад и хиперпродукција агената (људских извора информација), карактерише одсуство јасне стратегије проналажења, регрутовања и процеса рада са информаторима. Проналажење и повезивање са оваквим лицима је углавном било уз стављање акцента на одређене мотиве за пружање информација (на пример у периоду Другог светског рата основни мотив је био патриотизам, док су у периоду тзв. „хладног рата“ али и данас, главни мотиви информатора који су пристали да пружају информације новац, идеологија, уцена и его). На овим претходно наведеним начином успостављања односа сарадње се заснивала обука за регрутовање и мотивисање агената (пре свега америчке агенције CIA). Такав оквир је био препознатљив по свом акрониму „MICE“.¹¹¹³ Сва лица која могу бити потенцијални информатори, а могу се ставити под оквир „MICE“, чекају да буду регрутовани. Овакви мотиви могу да обезбеде добар почетак за сарадњу, али питање је да ли ће се такви „играчи“ задржати дуже време (како се очекује и деценијама)?

Претходно питање, али и логичан след – како превазићи овакав оквир, односно учврстити и обезбедити дугорочну посвећеност информатора, тражило је одговор како од научне, тако и од стручне јавности. Ово из разлога што су људски мотиви далеко комплекснији и као такви су у случају „MICE“ оквира ограничени.

Рад психолога Роберта Калдинија (*Robert Cialdini*),¹¹¹⁴ унео је одређене принципе који су прихваћени како на пољима маркетинга и трговине, тако и на пољу

руководиоци у раду са информаторима примењују овакве технике, јер у пракси се дешава да неки службеници "чују оно што желе да чују", па због претпоставки, стереотипа или предрасуда можда вредну информацију у старту "осуше на пропаст". Понекад је корисно да се на почетку разговора, односно контакта, са информатором сумирају претходни разговори или контакти, јер може помоћи да се обезбеди фокус у криминалистичко-обавештајној делатности.

¹¹¹³ Оквир MICE представља акроним почетних слова наведених мотива на којима је, у процесу врбовања и одржавања односа сарадње са агентима, био фокус. Ово се односи на следеће мотиве: **М** (*Money*) – новац, свакако представља мотив који је као примарни истакнут како од информатора, тако и од службеника који их регрутују; **И** (*Ideology*) – идеологија, информатор са јасним залагањем заснованим на идеологији може бити моћно оружје; **С** (*Coercion or Compromise/Blackmail*) – принуда или компромис/уцена, представљају лако разумљиве разлоге због којих информатори ступају у однос сарадње иако је праћен ризиком; **Е** (*Ego or Excitement*) – его или узбуђење, где информатори своју улогу виде као прилику да њихов живот имитира уметност и сл. Опширније о MICE оквиру за регрутовање и одржавање односа сарадње са информаторима видети у: **Burkett, R.**, *An Alternative Framework for Agent Recruitment: From MICE to RASCLS, Studies in Intelligence*, Vol. 57, No. 1, 2013, pp. 7-11.

¹¹¹⁴ **Cialdini, B.R.**, *Influence: The Psychology of Persuasion*, New York, 1984. Наведена књига је више пута публикована и продата у више од два милиона примерака, преведена је на преко 26 светских језика и на листи New York Times-а је на листи најбољих и најпродаванијих књига.

обавештајних, те криминалистичко-обавештајних делатности. Калдини је понудио позитивнији приступ кроз *шест принципа* (које назива „оружјем за утицај“): *реципроцитет, ауторитет, недостатак, посвећеност/доследност, „лајкинг“ и социјално доказивање*. Наведени принципи су преточени у акроним „*RASCLS*“,¹¹¹⁵ који служи као тзв. оквир за бољу усклађеност и специјалност службеника и њихово боље разумевање посла, а тиме и подизање способности и могућности за проналажење и регрутовање информатора из укупне популације могућих сарадника, а превазилазећи рањивости из претходног „*MICE*“ оквира. Наведени „*RASCLS*“ принципи су описани у *Табели IV-3*:

	<i>„RASCLS“ принципи</i>	Садржај
R	<i>Reciprocation (реципроцитет/ узвраћање)</i>	<i>Пружена услуга или друга погодност на почетку успостављања односа повећава вероватноћу да се код информатора створи осећај обавезе за пружање противуслуга (давања информација);¹¹¹⁶</i>
A	<i>Authority (ауторитет)</i>	<i>Ауторитет такође игра кључну улогу у процесу успостављања односа, руковођења и обуке информатора. Савет да се „остављање утиска да је службеник део моћне и добро организоване организације,“ и даље важи;¹¹¹⁷</i>
S	<i>Scarcity (недостатак)</i>	<i>Недостатак/оскудица је елемент у успостављању односа сарадње када руководиоци јасно стављају до знања потенцијалним информаторима да имају јединствену прилику за сарадњу, те да је таква прилика пролазна и да разговоре о њиховим уверењима, идеалима, циљевима и сл. замене делима;¹¹¹⁸</i>

¹¹¹⁵ Акроним је у обавештајној литератури наведен од стране **Стивене Клајнмана** (*Steven Kleinman*) истакнутог обавештајног официра у области људских извора информација у америчком Министарству за одбрану. Клајнман је један од водећих стручњака из области истражног интервјуисања и заговорник етичких метода у прикупљању информација. Више о наведеном лицу се може видети у: http://en.wikipedia.org/wiki/Steven_Kleinman (преглед 15.09.2013. године).

¹¹¹⁶ Према Калдинију, сви људи осећају одговорност да врате на одређени начин оно што им је друга особа обезбедила/учинила. Не постоји људско друштво које се не придржава овог принципа (ово се најбоље види у култури безброј народа, на пример, дељење чаја, кафе, пића пре започињања посла). Принцип узвраћања је готово увек присутан на почетку успостављања односа сарадње руководиоца и информатора. Тако, у пракси се обично каже да је један од најлакших начина за успостављање и развијање односа сарадње са информатором када се руководиоци побрине за одређену потребу коју има информатор (да ли је то мала помоћ око администрације, одређених савета и сл., све ствара обавезу узвраћања, а у најмању руку обезбеђује разлог за наредни контакт).

¹¹¹⁷ Од детињства смо учени да поштовање ауторитета доноси награде док отпор доноси неку врсту казне. На тај начин, у развоју односа сарадње службеници често показују њихов ауторитет и покушавају да на тај начин успоставе контролу над информатором (што је од суштинске важности).

¹¹¹⁸ Када су одређене ствари мање доступне, људи су склони да верују да су оне много атрактивније (то је, на пример, случај са рекламама). Службеници понекада за овакве прилике наглашавају да имају надређене којима је потребан доказ о корисности информатора, или ће наредити окончање односа сарадње. На овај начин, наравно уз детаљну процену могућности овог начина рада, службеници ће решити евентуалне дилеме о започињању сарадње које има информатор и посвете се успостављању дубљег односа. Овакав психолошки ефекат је познат и као „*Ромео и Јулија ефекат*“.

C	<i>Commitment and Consistency (посвећеност и доследност)</i>	<i>Успостављен однос сарадње између руководиоца и информатора тежи даљој посвећености и доследности у одржавању таквог процеса сарадње;¹¹¹⁹</i>
L	<i>Liking (свиђање)</i>	<i>Кључна лекција за повезивање са информатором јесте и проналажење сличности са информатором, те кроз успостављање професионално блиских односа повећати ефективност такве сарадње;¹¹²⁰</i>
S	<i>Social Proof (друштвено доказивање)</i>	<i>Пружање сталног подсетника да информатор ради праву ствар;¹¹²¹</i>

Табела IV-3: „RASCLS“ принципи (обрада аутора)¹¹²²

Стална процена поузданости и квалитета информатора: циљ коришћења метода прикупљања информација од стране људских извора јесте добијање информација које су корисне за откривање, истрагу и/или гоњење злочина. С обзиром да су информације производ који се тражи у оваквом ангажману, процена поузданости и корисности информатора мора бити константна током целокупног односа сарадње. Оваква процена је од кључне важности како би се могла донети одлука да ли однос сарадње са информатором наставити или не. Константно пружање непоузданих информација, или поузданих али некорисних информација, треба да резултира прекидом коришћења услуга од информатора.¹¹²³ У том смислу, степен *bona fides* информатора треба стално разматрати.¹¹²⁴

Поред овакве процене информатора и питање *процене ризика* је од изузетне важности за сваку фазу рада са информатором. Сваки информатор ће имати појединачне ризике који захтевају процену и примену контролних мера за управљање идентификованих ризика. Поред тога, свака земља ће имати и сопствене ризике с обзиром на своје правосудне системе као и интерне процедуре у раду са информаторима. Због тога, процена ризика и прављење планова за управљање

¹¹¹⁹ То је случај, на пример, са успешним врбовањем информатора да достави одређене информације, које поставља „позорницу на своје место“ и даље користи такво понашање информатора да оправда даљу сарадњу са давањем задатака. Ово не подразумева уцену, већ утицај руководиоца на информатора да остане доследан таквом помашању (пружању информација).

¹¹²⁰ Више о овом мотиву за успостављање и одржавање односа сарадње са информатором видети у овом делу рада који обрађује мотиве за пружање информација.

¹¹²¹ Да је таква активност информатора друштвено корисна, пожељна и супротна криминалним мотивима (тзв. триангулација).

¹¹²² Извор: **Cialdini, B.R.**, *Influence: The Psychology of Persuasion*, New York, 1984.

¹¹²³ McCabe овом додаје и економски аргумент, додајући да у случају сумњивих информација средства која су уложена у коришћењу информатора протраћена: контрола, управљање, усмеравање и надзор над информатором може бити дуготрајно, да захтева ангажовање више службеника, а тиме и скупо. Ако су овакве активности усмерене ка информатору чије су могућности ограничене на пружање, односно добијање информација које су без вредности или значаја за криминалистичко-обавештајни процес... много ће времена, труда и новца бити потрошено. Тако према: **McCabe, R.J.**, *op.cit.*, p. 11.

¹¹²⁴ Овде је битно поставити и питање: Ко треба да процењује рад информатора? Тако, мишљења су да службеник – руководиоца, као особа која је у сталном контакту са информатором, може бити у најбољој позицији да процени, као што смо навели, степен *bona fides* информатора. Руководилац, међутим, неће бити увек у могућности да одржи објективност (непристрасност) у процени, али исто тако неће бити у стању да донесе "стратешку" анализу информација, нарочито када се информације пружају током дужег временског периода. Из овога можемо закључити да није примерено овој делатности да једино службеник буде особа која треба да предузме улогу у процени. Обично се решење налази у виду заједничке процене руководиоца информатора и супервизора (контролора).

ризицима су саставни део процеса рада са информаторима.¹¹²⁵ Развијање односа и управљање информаторима, безбедност и заштита информатора и руководиоца, природа кривично-правног система и др., доноси тешкоће које захтевају да се пажња усмери и на могуће опасности од неуспеха или излагања јавности тајног сарадничког односа. У таквим случајевима ризик за информатора може бити велики, с обзиром да у одређеним случајевима може бити доведен у опасност живот информатора. У процену ризика која ће бити сачињена најчешће од стране контролора, треба бити укључен и службеник за регистрацију. Службеник за регистрацију не треба да одобри регистрацију и коришћење информатора без доказа да је извршена процена ризика и сачињен план за управљање ризицима. Дакле, процена ризика је стални процес који се захтева како при регистрацији информатора, тако и у редовним интервалима (најчешће једном годишње), али и у ванредним ситуацијама (када одговорни службеници наведених нивоа процене да је потребно због промена околности у сарадњи).

Надокнаде и награде информатора: веома значајан део у процесу рада са информатором јесте и питање: *На који начин помоћи или пружити награду за услугу информатора?* Ово је пре свега питање политика полицијских агенција на које се не може конкретно одговорити прегледом расположиве литературе или анализом праксе. Међутим, може се рећи да се већина политика у вези са накнадама и наградама информаторима састоји у неком облику плаћања информатора. Генерално, помоћ, накнада или награда информаторима може бити *финансијска* или *нефинансијска*. Типови потенцијалних користи или награда могу бити: накнада у готовом новцу (укључујући радне трошкове и трошкове за накнаду или награду), заштита информатора или њима блиских лица (случај са програмом заштите сведока и сл.), дописи суду о природи или обиму помоћи која је пружена од информатора, у појединим кривично-правним системима и смањење казне или ослобађање од кривичног гоњења, као и друштвено признање напора.¹¹²⁶ Пружање помоћи, накнада и награде информаторима изазивају низ забринутости, међу којима се могу истаћи: обезбеђивање таквих погодности може подстаћи информатора да измисли информације у циљу добијања бенефиције, новац одређен за плаћање информатора се може користити неодговарајуће – у друге сврхе и сл. Међутим, са друге стране накнаде и награде информатору за рад могу бити значајан мотив за пружање информација,¹¹²⁷ али треба бити обазрив када је износ таквог подстицаја у питању. Менинг и Редлингер (*Manning* и *Redlinger*) указују на опасност када се поједине агенције за примену закона међусобно такмиче и лицитирају различите награде, па су информатори у прилици да одаберу између више понуда.¹¹²⁸ Ово је пре свега случај са децентрализованим

¹¹²⁵ Тако према: **EUROPOL**, *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008, p. 20.

¹¹²⁶ Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* p. 48. Код нас, Инструкцијом је предвиђено да надокнада и награда за рад оперативне везе исплаћује у готовом новцу. Процена и одређивање висине надокнаде се врши рачунањем стварних трошкова, уложеног напора и времена које је оперативна веза утрошила како би се постигао резултат који су тражили службеници. У складу са Законом о полицији, формиран су главни и помоћни оперативни фондови, код којих је поступак исплате детаљно регулисан и захтеван у погледу исплата (чиме су у великој мери онемогућене злоупотребе). Међутим, речи хвале се не могу упутити када је реч о расположивом буџету предвиђеном за исплату накнада и награда оперативним везама (примедба аутора).

¹¹²⁷ Тако, *Haglund* наглашава да обећање награда може бити веома примамљиво за криминалце и потенцијалне информаторе који су спремни да пружају информације, где су поједини постали веома зависни од таквог рада. Наведено према: **Haglund, E.**, *Impeaching the Unferworld Informant*, Southern California Law Review, No.63, 1990, p. 1407.

¹¹²⁸ **Manning, P.K. & Redlinger, L.J.**, *Invitational Edges of Corruption: Some Consequences of Narcotic Law Enforcement, Drugs and Politics*, Transaction Books, London, 1977, p. 296. Наведено према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* p. 48. Аутори наводе и пример из праксе у којем је

полицијским системима. Квантитет награде је, такође, значајно питање. Због наведених проблема, у савременим полицијским организацијама се увелико дефинишу правила у вези награда информаторима који су познати по геслу „*вредност за новац*“ (*Value for money*).¹¹²⁹ Постоји неколико смерница о томе колико информатор треба да се плати. Тако, Маунт (*Mount*)¹¹³⁰ предлаже да се у обзир узима више фактора, као на пример: какве информације обезбеђује, да ли се информатор налазио у стварној опасности, какав је статус предмета обраде, колико дуго је информатор пружао информације, поузданост информатора и сл. Упутствима Еуропола поред ових се наводе и: утицај на структуру криминалне организације, количина или природа производа који су одузети или ће вероватно бити одузети, могући утицај на физички или психички интегритет људи (посебно у случајевима илегалне трговине људима) и сл.¹¹³¹ Код нас, одредбама Инструкције о оперативном раду полиције, детаљно су предвиђени критеријуми за одређивање висине награде. Тако, висина награде зависи од: тежине кривичног дела, броја пријављених и броја лица лишених слободе, вредности враћене имовине или уштеде која је резултат дате информације, напора – ризика, као и доказне користи информације (онеспособљавање криминалне мреже и сл.). Неке од развијених полицијских организација, као што је то случај са америчком DEA, поред накнаде за информатора предвиђају и плату коју информатор прима без обзира на реализовану активност. На основу претходног можемо закључити да ће вредност (висина/износ) награде бити различит у зависности од више фактора. Због тога није ни могуће, али ни пожељно, да се осмишљавају или израђују стандардне „тарифе“ за достављање информација.¹¹³² Питање које се у литератури ретко обрађује, а значајно је за разјашњавања целокупног процеса награђивања информатора, јесте: *Који је прави тајминг за награђивање информатора?* Тајминг (време) када се врши награђивање информатора може да има значајан утицај на спровођење истраге, стога пажљиво треба размотрити када је најприкладније време за награду. Ефикасност рада информатора може се знатно побољшати брзом исплатом (односно наградом).¹¹³³ Осим овог, агенције за спровођење закона, треба да планирају и начин давања награде (на пример исплате готовог новца).¹¹³⁴ О свакој надокнади и награди информатору треба прописати и уредно водити евиденције.

информатор вођен мотивом користи прешао из једне полицијске организације у сарадњу са федералном службом који су му понудили већу новчану награду за информације.

¹¹²⁹ Тако према: **EUROPOL**, *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008, p. 26.

¹¹³⁰ **Mount, H.A.**, *Criminal informants: an Administrator's Dream or Nightmare*, FBI Law Enforcement Bulletin, 1990, p. 16.

¹¹³¹ **EUROPOL**, *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008, p. 27.

¹¹³² Због тога и хендлери треба да избегавају да унапред одређују и саопштавају информатору могућу вредност/износ награде за пружене информације.

¹¹³³ Ово доприноси следећем: показује информатору добру веру руководиоца и контролора; повећава самопоуздање информатора; јача везу између информатора и агенције за спровођење закона; подстиче информатора, у многим случајевима, да настави своју активност. Међутим, у сваком конкретном случају мора да се детаљно испита свака чињеница која ће довести до дефинисања правог времена за награду (примедба аутора).

¹¹³⁴ Ово због тога што знатни ризици могу настати као последица непромишљеног начина исплате информатора. На пример, изненадна појава веће суме новца код информатора ће захтевати понекад и објашњење средини о пореклу, што може бити један од фактора ризика. У пракси се посебно истиче и проблем плаћања малолетних информатора (напомињемо да је код нас Инструкцијом забрањено коришћење малолетних лица као информатора), с обзиром да појава одређене количине готовог новца код њих може пробудити интересовање околине. Такође, опасност настаје и у случајевима када је познато да је информатор зависник од коришћења опојних дрога, те је вероватно да ће награду потрошити на ту лошу навику.

С обзиром да организовани криминал није ограничен националним границама, постоји могућност да информатори пружају информације за полицијске активности у већем броју земаља. Због тога је неопходно да се успостави заједнички приступ за награђивање информатора који су пружили информације које су подржале полицијске истраге у другој држави. Оваква иницијатива је предмет озбиљне расправе у Европској унији.¹¹³⁵

Код нас, Обавезна инструкција о оперативном раду полиције садржи одредбе према којима руководилац оперативне везе¹¹³⁶ са истом мора имати коректан однос, међусобно поверење, уз пуно уважавање и поштовање његове личности и пре свега обавезу да заштити тајност идентитета.¹¹³⁷ Такође, руководилац не сме да даје обећања која су у супротности са политиком полицијске организације или која не може испунити, као ни да тражи и прима поклоне или на други начин узима корист од оперативне везе.

1.4.1.5 Окончање односа сарадње са информатором (дерегистрација информатора)

Важност утврђивања политике и смерница за регистровање информатора намеће потребу за разматрање процеса за њихову дерегистрацију – окончање односа. Однос сарадње са информатором се може окончати тренутно и постепено, уз уважавање обе стране у том односу или кроз конфликтну ситуацију.¹¹³⁸

Разлози због којих је неопходно дерегистровати информатора наступају када однос сарадње са информатором губи сваки смисао, или чак постаје штетан. Окончање односа сарадње обично наступа из следећих разлога:

- пружање лажних или обмањујућих информација;
- непостојање (или мањак) корисних информација;
- умешаност информатора у криминалне активности;
- непожељност даљег одржавања односа (контакта) са информатором;
- злоупотреба система награђивања;
- губитак контакта са информатором, на пример, из разлога смрти, повреде (тешка болест, трајни инвалидитет, психички поремећај са трајним последицама...),

¹¹³⁵ Више о томе видети у: **EUROPOL**, *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008

¹¹³⁶ Руководилац оперативне везе је овлашћено службено лице које је задужено за контакт са оперативном везом, као и за почетну процену поузданости информација које достављају.

¹¹³⁷ Сматрамо да уместо уопштених термина којим се означавају односи између службеника и информатора као што су "*професионално*" или "*етички*", у правилницима и упутствима треба користити конкретније и описне појмове, с обзиром да ће у појединим случајевима службеници различито тумачити шта је то професионално, а шта етичко поступање. Поред тога, службеници треба да буду обучени за рад са информаторима као и да знају каква могућа дешавања могу очекивати у таквом раду, али исто тако треба да буду упозорени на могуће последице непридржавања упутстава и усвојене праксе деловања. Тако је и Хог (*Hogg*) упозорио да: *неуспех да се одреди (изрази) оно што је недопустиво у односима са информаторима, иако се промовише наставак праксе као неопходан део ефикасне полиције, вероватно ће само подстаћи веће избегавање и мање ангажовање службеника за рад са информаторима*. Наведено према: **Hogg, R.**, "The Politics of Criminal Investigation", in: G.Wickham (Ed.) *Social Theory and Legal Politics*, Legal Consuption Publications, Sydney, p. 136.

¹¹³⁸ Тако према: **МИЈАЛКОВИЋ, С., - МИЛОШЕВИЋ, М.**, *op.cit.* стр. 182.

његовим пресељењем у другу територију (померање територијалне надлежности) и сл.

Наравно да ово није коначан списак, јер разлози за окончање односа сарадње са информатором могу бити различити и у већини полицијских организација различито тумачени. Битно у свему овоме јесте да се систем не оптерећује са бројем неактивних или непоузданих информатора.¹¹³⁹

Америчка агенција ДЕА у својим правилницима дефинише конкретне критеријуме за деактивацију информатора. Тако, информатори ће бити деактивирани када:¹¹⁴⁰

- он/она нема више потенцијала да доставља информације или пружа услуге које би довеле до значајног кривичног гоњења или конфискације дрога;
- он/она више нису спремни за сарадњу;
- његова/њена сарадња буде означена као незадовољавајућа.

Такође, у овом делу је битно разјаснити и разликовати „окончање“ односа са информатором од „прекида“ (или како га у обавештајној литератури називају и „замрзавање“) до којег може доћи из различитих разлога (на пример, због привремене недоступности, теже болести за коју је потребан дужи процес лечења и сл.). У овим случајевима, прекинути процес рада са информатором се наставља када се те околности отклоне.¹¹⁴¹

Окончање односа сарадње води полицијска организација која је и успоставила такву сарадњу. Питање које и у овом случају тражи одговор је: *Ко доноси одлуку за окончање односа сарадње са информатором?* Оваква одлука у неким од наведених разлога за deregистрацију ће бити очигледна (као на пример, случај са губитком контакта са информатором), док ће у другим случајевима разлог за deregистрацију морати да се образложи (на пример, случај са непостојањем или мањком корисних информација). Службеници неће увек бити у најбољој позицији да идентификују ову потребу, највише због недостатка објективности након извесног времена (које заиста може бити и деценијско).¹¹⁴² Стога, јасно је да и други морају да имају улогу у решавању овог битног питања. Међу њима посебно је битна процена супервизора (контролора), чија је улога описана у претходном тексту. Такође, службеник за унос и чување документације и предмета о информатору (регистратор/евидентичар) може добити проширену улогу у свом послу у циљу квалитетније процене (с обзиром да он поред свих релевантних списа у вези са радом информатора, може имати и

---

¹¹³⁹ У обавештајном раду који је обележио претходни век, било је заступљено мишљење да једном успостављен агентурни однос са обавештајном службом траје читав живот (другим речима, агентурни однос престаје тек смрћу агента). Тако, поред елемента *тајности* многи су такав однос описивали и придевом *трајан*.

¹¹⁴⁰ Тако према: **Fitzgerald, G.D.**, *Informants and Undercover Investigations: A Practical Guide to Law, Policing, and Procedure*, CRC Press, Washington, USA, 2007, p. 378. За деактивацију информатора, овим правилником су утврђене детаљне процедуре.

¹¹⁴¹ Код нас, поред наведених разлога који су основ за брисање из евиденције активних сарадника, престанак сарадње може бити и на захтев сарадника (тима прелази у евиденцију-катоорију пасивних сарадника). Такође, руководиоца може предложити да се сарадник евидентира као ризичан сарадник уколико се установи да је сарадник неискрен, непоуздан или да се компромитовао.

¹¹⁴² Службеници (руководиоци/хендлери) често имају тенденцију да задрже однос са информатором који је дуже времена неактиван за случај да ће им затребати у будућности. Исти је случај и са разлогом ниског квалитета информација, где се њихов руководиоца нада да ће се битно побољшати. Тако, службеници нерадо признају да постоји проблем, али и да предузму ефикасне мере да га реше.

информације од других информатора о спорном информатору, а које ни службенику ни супрервизору нису доступне).¹¹⁴³

Треба истаћи и реалне могућности да окончани однос са информатором може да се и реактивира, те је и основни циљ у свим случајевима окончања односа сарадње са информатором да се неутралишу могуће непријатности од бившег информатора. Тако, већина полицијских организација у својим политикама деловања у вези са агентурним методом, предвиђа да се досије информатора са којим је однос окончан и даље чува као и да се евиденција информатора води и после његовог деактивирања.¹¹⁴⁴ То из разлога што се у криминалистичкој пракси дешава да се прекинута сарадња може поново наставити, а претходни евидентирани подаци ће бити од велике важности за даљи процес рада са информатором.

1.5 Специјализована јединица за рад са информаторима

Једна од основних полазних претпоставки овог рада се односила на неопходности развоја обуке, метода одабира и процеса рада са људским изворима информација, те да би у том смислу оснивање специјализоване организационе јединице за рад са информаторима допринело квалитативном раду и резултатима таквог рада. У том смислу, ова претпоставка захтева додатно појашњење, односно одговор на питање: *Да ли је потребно организовати специјализовану организациону јединицу у оквиру МУП-а РС (пре свега у оквиру Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривне иследнике) која ће имати искључиви мандат у процесу рада са информаторима?*

Овакво затворено питање дозвољава ограничени одговор са *да* или *не*, што не одговара стварности у којој су испреплитана како теоријска решења, практични ставови, специфичности организације и средине, тако и многи други фактори који би допринели одговору *за* и *против*.

Разлог због којег смо се одлучили за разматрање оваквог деликатног питања, јесте жеља да се истраже могућности и воља за унапређењем процеса рада у полицијским организацијама Републике Србије, а имајући у виду развијену и успешну праксу у раду оваквих специјализованих јединица неких од развијених земаља у Европи (на пример, Шведска, Немачка, Холандија, Велика Британија и др.). У овим, али и многим другим државама, полицијске организације су организовале специјалистичку обуку одређених службеника – хендлера и контролора, те успоставили посебну (специјализовану) јединицу која има искључиви мандат у процесу рада са информаторима на целој територији државе. Ово је један од значајних сегмената развоја и успостављања професионалног, законитог и етичког процеса рада са информаторима.

Предности специјализованих јединица за управљање људским изворима информација су многобројне. Оне пружају професионално и јединствено (обухватајући и једнообразно) управљање и висок ниво надзора у процесу управљања људским изворима информација. Овакве јединице могу да буду изложене формалној независној ревизији и контроли, а самим тим и преузимају висок ниво одговорности. На тај начин

---

¹¹⁴³ Тако према: **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *op.cit.* р. 69.

¹¹⁴⁴ То је случај и са политиком деловања МУП-а РС, те је Инструкцијом предвиђено да се прекинута сарадња у случају потребе може поново наставити, као и да су евиденције активних и пасивних сарадника трајног карактера.

се обезбеђују високи стандарди квалитета у раду са људским изворима информација уз минимизирање ризика за обе стране.

Ово пре свега због негативних искустава из прошлости и традиционалног несистематизованог рада са људским изворима информација, услед којег је овакав рад често залазио у поље недозвољеног.

Међутим, промене у организационом делу, а нарочито промене у свести службеника који су до сада користили и управљали радом информатора (пре свега на основу личне афирмације, интуиције, наслеђене дугогодишње праксе и без основне обуке), су веома тешке, споре, а некада и готово немогуће. Због тога су сви идејни предлози и решења успостављања овакве специјализоване структуре која ће преузети до сада изграђене сарадничке везе полицијских службеника у полицијској организацији Републике Србије завршили без успеха.¹¹⁴⁵

Успостављање новог оквира за рад са информаторима, а посебно нове – специјализоване јединице није ни мало лак и једноставан задатак, већ напротив, дуготрајан и мукотрпан пут у којем је потребно сва знања методички скупити и средити, али и обезбедити доказе успеха таквог рада, метода и техника рада, а које је потребно логички и аргументовано представити. Поред тога, потребно је успоставити теоријски концепт оваквог рада који ће омогућити његову независну проверу, али и који треба да одговори на многа спорна питања.

Спроведеним емпиријским истраживањем везаним за предмет ове докторске дисертације, настојали смо да добијемо одговор на питање постављено у уводу ове теме. Циљ је био да се утврде ставови полицијских службеника, обавештајних службеника, аналитичара, али и руководилаца у полицијским организацијама и криминалистичко-обавештајној служби, о потреби формирања специјализоване јединице за рад са информаторима, као и утврђивање ставова полицијских службеника да своје сарадничке везе препусте у рад службеницима овакве специјализоване јединице.

Резултати до којих смо дошли могу дати одговор на кључно питање са почетка ове теме, али морамо имати у виду да су одговори резултат тренутног стања које је подложно променама.

1.5.1 Специјализована јединица за рад са информаторима – резултати емпиријског истраживања

Како бисмо добили став испитаника о веома важном питању као што је формирање специјализоване јединице за рад са информаторима, односно регистрованим оперативним везама у МУП-у РС, као и да ли постоји спремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе са информаторима препусте службеницима овакве специјализоване јединице, анкетним упитником испитали смо став службеника о овом значајном питању.

За ту сврху су пред испитанике изнете следеће тврдње:

- *П**: *За ефикасно вођење регистрованих оперативних веза (сарадника и информатора) потребно је формирати јединствену специјализовану јединицу чије*

---

¹¹⁴⁵ Ово пре свега јер велики број полицијских службеника не жели да своје контакте и изграђен однос са оперативним везама препусти другим полицијским службеницима.

би особље у надлежности имало искључиви мандат у вођењу свих регистрованих оперативних веза као ресурса МУП-а;

- **П****: Не постоји довољна спремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе препусте (предају) службеницима специјализоване јединице који би имали искључиви мандат у вођењу свих регистрованих оперативних веза као ресурса МУП-а;

	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
П*	11,2%	8,8%	15,9%	31,9%	32,3%
П**	2,8%	4,4%	16,3%	41,8%	34,7%

Табела IV-4: Процентуално учешће степена слагања са изабраним тврдњама

Скоро две трећине испитаника сматра да је потребно формирати јединствену специјализовану јединицу чије би особље у надлежности имало искључиви мандат у вођењу свих регистрованих оперативних веза, док једна петина испитаника сматра да за ефикасно вођење регистрованих оперативних веза није неопходно формирати нову јединицу. Остали немају мишљење. Са друге стране, више од три четвртине испитаника сматра да не постоји довољна спремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе препусте (предају) службеницима специјализоване јединице, док само 7,2% испитаника мисли супротно. 16,3% испитаника нема мишљење према овој тврдњи. Посматрано према појединачним тврдњама (П* и П**), ставови испитаника су приказани у Табели IV-5 и Табели IV-6.

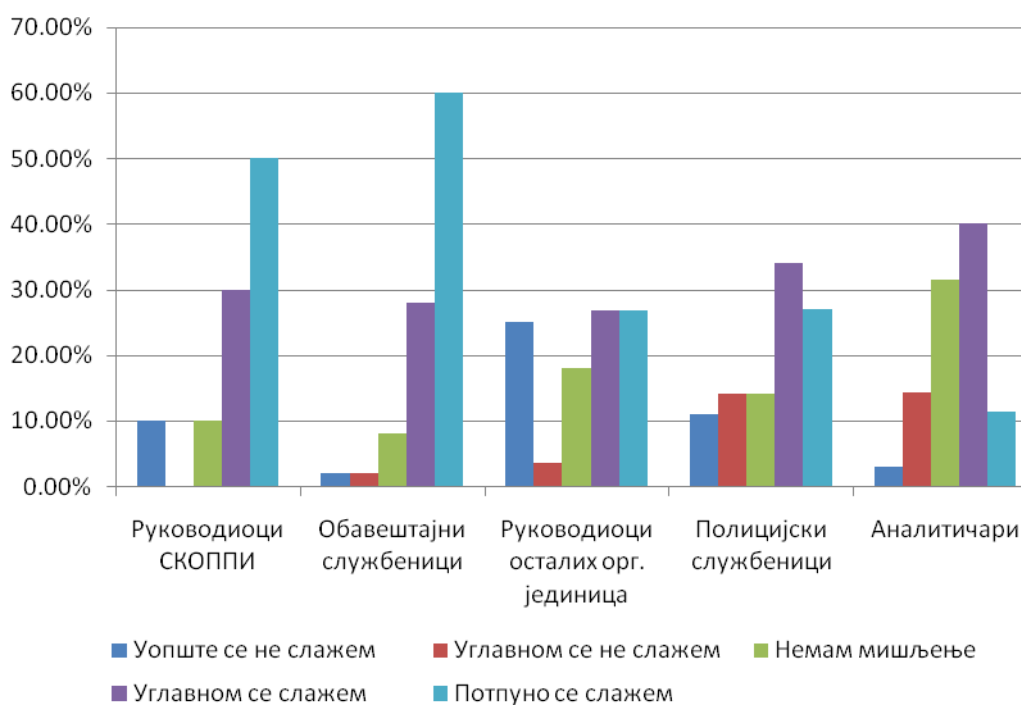
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Уопште се не слажем	28	11,2	11,2	11,2
Углавном се не слажем	22	8,8	8,8	19,9
Немам мишљење	40	15,9	15,9	35,9
Углавном се слажем	80	31,9	31,9	67,7
Потпуно се слажем	81	32,3	32,3	100,0
Укупно	251	100,0	100,0	

Табела IV-5: Формирање специјализоване јединице за рад са информаторима - укупност ставова испитаника (П*)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Уопште се не слажем	7	2,8	2,8	2,8
Углавном се не слажем	11	4,4	4,4	7,2
Немам мишљење	41	16,3	16,3	23,5
Углавном се слажем	105	41,8	41,8	65,3
Потпуно се слажем	87	34,7	34,7	100,0
Укупно	251	100,0	100,0	

Табела IV-6: Сремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе препусте (предају) службеницима специјализоване јединице - укупност ставова испитаника (П**)

Посматрано према категоријама испитаника, распоред ставова изгледа овако: да је потребно формирање специјализоване јединице за рад са информаторима у највећој мери се слажу обавештајни службеници СКОППИ (4,42), затим руководиоци СКОППИ (4,10), следе остали полицијски службеници са просечном оценом 3,52, аналитичари са 3,43 и на крају руководиоци осталих организационих јединица 3,27. На графикону који следи дат је распоред фреквенција према категоријама испитаника.

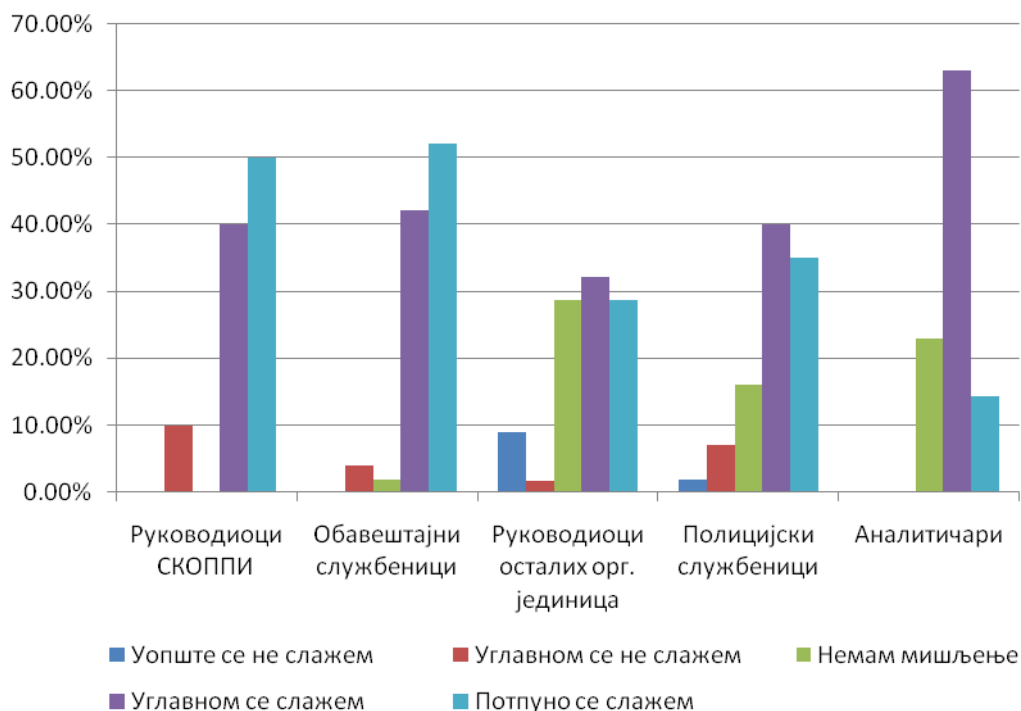
Графикон IV-1: Формирање специјализоване јединице за рад са информаторима – процентуално учешће одговора разчитих категорија испитаника

Да ли постоји статистичка разлика између ових просечних оцена није могуће закључити, с обзиром да нису испуњене претпоставке примене ANOVA теста. Ипак, могуће је тестирати *hi-kvadrat* тестом једнакости пропорција по колонама.

Као резултат предложеног тестирања добијена је *Табела П-10*, која је дата у *Прилогу* овог рада – *табеле и графикони*. На основу ње се може закључити да се обавештајни службеници СКОППИ статистички значајно у већем проценту потпуно слажу са тврдњом у односу на остале руководиоце, полицијске службенике и аналитичаре. Такође, може се рећи да се руководиоци осталих организационих јединица у већем проценту уопште не слажу са тврдњом у односу на обавештајне службенике.

Овакав став обавештајних службеника СКОППИ је очекиван, с обзиром да су ови службеници углавном специјализовани за рад са информаторима, као и да овакве методе у раду примењују свакодневно. Наравно, формирање јединствене специјализоване јединице значило би управо ангажовање ових службеника за вођење информатора с обзиром на значајно искуство и специјалистичка знања из ове области.

Као и код претходне тврдње, редослед категорија испитаника према степену слагања је следећи: обавештајни службеници СКОППИ (4,42), руководиоци СКОППИ (4,30), остали полицијски службеници (3,99), аналитичари (3,91) и на крају руководиоци осталих организационих јединица (3,70). Распоред фреквенција према овим категоријама испитаника дат је у наредном графикону.

Графикон IV -2: *Спремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе препусте (предају) службеницима специјализоване јединице – процентуално учешће одговора разчитих категорија испитаника*

С обзиром да није било могуће закључити да ли се просечне вредности ових категорија испитаника статистички разликују, тестирали смо разлике у пропорцијама одговора различитих категорија испитаника. Резултати тог тестирања дати су у *Табели П-11* (видети у *Прилогу* овог рада – *табеле и графикони*). Може се рећи да се обавештајни службеници у већем проценту потпуно слажу са тврдњом у односу на аналитичаре. Такође, на основу исте табеле може се закључити да се руководиоци осталих организационих јединица у већој мери уопште не слажу са тврдњом у односу на полицијске службенике, а да у већој мери немају мишљење у односу на обавештајне

службенике. Када је реч о аналитичарима, они већином немају мишљење у односу на обавештајне службенике, али се у већој мери „углавном слажу“ у односу на руководиоце осталих организационих јединица.

Посматрањем података из *Табеле II-12* (видети у *Прилогу* овог рада – *табеле и графикони*), јасно се уочава да чак 53% свих испитаника сматра да је потребно формирати специјализовану јединицу за рад са информаторима, али да не постоји спремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе преда службеницима формиране јединице. Такође, уочава се да 15,1% испитаника сматра да није потребно формирати нову јединицу и да полицијски службеници нису спремни да предају изграђене оперативне везе, а само 4,4% сматра да треба формирати специјализовану јединицу и да су полицијски службеници спремни да предају своје оперативне везе са службеницима потенцијално нове специјализоване јединице за рад са информаторима.

Овакав закључак указује на евидентан проблем, не само на нашим просторима, већ и у свету, а који се односи на то да полицијски службеници у значајној мери сматрају да су изграђене оперативне везе искључиво њихова својина, односно њихов ресурс, а не ресурс полицијске организације. То је у потпуној супротности са претходно представљеним оквиром рада са информаторима, те да је неопходно у наредном периоду информисати полицијске службенике о предностима формирања јединствене специјализоване јединице и њиховој улози у таквом програму. На тај начин је могуће мењати свест полицијских службеника о предностима такве сарадње за целокупну полицијску организацију, док би формирање јединствене специјализоване јединице за рад са регистрованим оперативним везама, без промене става полицијских службеника, било погрешно и унапред осуђено на неуспех.

С обзиром на могућност испитивања да ли се ставови испитаника разликују у зависности од пола и функције, дошли смо до закључака да став испитаника не зависи од пола, као и да став испитаника не зависи од тога да ли је руководилац или не.

1.6 Доказни значај информатора

Борба против савремених облика криминала, као што су организовани криминал, корупција и друга изузетно тешка кривична дела, условила је не само модификацију процесних начела и процесних правила (на пример, прелазак на тужилачки концепт истраге), већ и нужност преиспитивања доказних метода. Ово последње у смислу увођења нових доказа у кривичном поступку, а нарочито доказног потенцијала информација прикупљених у процесу криминалистичко-обавештајне делатности.

У овом делу рада ћемо анализирати питања нужности и оправданости употребе информација добијених од стране информатора као доказа у кривичном поступку, као и искустава и праксе у неким другим државама.

Ако прихватимо чињеницу са почетка ове дисертације да је кривично законодавство један од најосновнијих инструмената заштите друштва од криминала (нарочито оног тешког), онда је претварање прикупљених информација у доказе оно што је примарно и чега сви они који се баве прикупљањем информација (пре свега службеници и аналитичари криминалистичко-обавештајних служби) треба да буду свесни и то у најранијој фази поступања. То значи да се прикупљање информација треба спроводити на начин који ће омогућити да се оне претворе у доказе прихватљиве

у кривичном поступку.¹¹⁴⁶ Управо је ово и разлог због којег се при избору метода у прикупљању информација службеници морају придржавати *начела легалитета, начела субсидијаритета, начела сразмерности и начела судског надзора.*

Основно питање на које је потребно дати одговор јесте: *Каква је кривичноправна улога информатора, односно да ли је потребно институту информатора дати процесни значај? Каква је улога информација прикупљених од информатора у смислу да ли оне могу и смеју да имају улогу доказа у кривичном поступку?*

Чињенице о развоју организованог и тешких облика криминала за многе су довољан аргумент за *ratio legis* законодавца у нормирању института информатора као процесне радње, с обзиром да с једне стране може бити мотивисан позитивним примерима у компаративном кривично-процесним законодавствима, а са друге стране, чињеницом да су класичне методе постале неефикасне и недовољне у датом времену и степену развоја криминала у целини.¹¹⁴⁷ Међутим, како наводи Бејатовић,¹¹⁴⁸ *„легитимност примене ових мера (посебних доказних мера) у конкретним кривичним стварима, није довољан основ за њихову имплементацију, већ морају постојати законом прецизно прописани услови и начин њихове примене, чиме се борба против организованог криминала издиже на виши ниво, на ниво својствен правној држави и демократском друштву“.*

Анализом прописа који регулишу делатност рада са информаторима, закључујемо да је ангажовање информатора мера и радња оперативног, у изузетним случајевима, процесног карактера. У овом другом случају, односно када је активност информатора регулисана као процесна радња и када се таква лица ангажују по налогу надлежног суда (а видели смо да код нас то није случај), њихова активност се у највећој мери изједначава са радом прикривених иследника. Разлика између информатора и прикривеног иследника у овим случајевима је та да информатор није професионални припадник агенција за примену закона, што доприноси другачијем фонду права и овлашћења. Маринковић информатора ангажованог на основу судског налога (као процесне радње), назива „неконвенционалним иследником“, за разлику од припадника полиције ангажованог у процесној улози, који по овом аутору представља „конвенционални“ избор и решење.

У кривичном поступку Републике Србије није предвиђена употреба информација прикупљених од стране информатора као доказа у кривичном поступку, тј. информатор није видљив у нашем законодавству. Информације које су службеници прикупили у предистражном поступку, тј. у процесу рада са информатором, се могу користити само у оперативне сврхе. Информације до којих службеници дођу у процесу рада са информатором, представљају неформалне доказе стечене по прописима и правилима полицијске службе, а не по прописима ЗКП-а о извођењу доказа. Новим ЗКП-ом из 2011, предвиђено је да се судске одлуке не могу заснивати на доказима који су, непосредно или посредно, сами по себи или према начину прибављања у супротности са Уставом, Закоником о кривичном поступку, другим законом или општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним

---

¹¹⁴⁶ Ово пре свега значи да законодавство, пре свега процесно, генерално треба бити тако структурирано да омогући да се прикупљене информације могу користити у кривичном поступку као докази. Без тога сви покушаји и напори служби ће у многим случајевима остати без значаја.

¹¹⁴⁷ Реч је заправо о методи која, поред осталог, омогућава тајност деловања и надзирања криминалаца и успоставља ефикаснији систем криминалистичко-обавештајне делатности и инфилтрације полиције у структуре криминалних организација, у оквиру којих ће информатор (поред прикривеног иследника) имати кључну улогу.

¹¹⁴⁸ **БЕЈАТОВИЋ, С.**, *Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета*, Организовани криминалитет – стање и мере заштите, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Зборник, Београд, 2005, стр. 66.

уговорима, те се пресуда (или решење које одговара пресуди) суда може засновати само на чињеницама у чију је извесност суд уверен.¹¹⁴⁹

На основу истраживања института информатора и његовог значаја за активност полиције у контроли криминалних делатности, сматрамо да активности информатора, поред већ значајне мере и радње оперативног карактера, треба процесним законом предвидети као меру процесног (доказног) значаја. Ово искључиво у случајевима када се другим мерама и радњама не могу обезбедити докази (начело супсидијарности), а постоји законски основ за такво одређивање (начело законитости), укључујући и обезбеђење одлуке суда (начело судског надзора). Неопходно је само искористити постојећа знања и искуства у процесу рада са информаторима и ефикасно применити ову радњу. Наравно, због наведених могућности за злоупотребу, односно „потенцијала за злоупотребу“, законодавни системи садрже строге одредбе којима се уређују услови за примену прикривене методе коришћења информатора као истражне радње, које подразумевају придржавање међународних и националних општеприхваћених начела и стандарда које можемо дефинисати кроз следеће параметре: 1) законска прописаност делатности информатора; 2) супсидијарност његове употребе; 3) административно-техничка уређеност; 4) судска контрола и надзор; 5) ограниченост трајања; 6) обавеза и дужност обустављања мере када су престали разлози за њену примену; и 7) права на заштиту лица према којима је мера незаконито примењена.

Ово из разлога што су развијене државе, као на пример Америка, Велика Британија, Немачка и др., у својим кривичноправним системима предвиделе могућност ангажовања информатора као процесне радње. Овај тренд је настављен и у земљама блиским нашем кривичноправном систему какве су Хрватска и Републике Српске, па је то прилика да у наставку прикажемо оправданост и начин нормирања института информатора у законодавствима Хрватске и Републике Српске. Наравно, на просторима Европе немачко законодавство је међу првима прихватило као доказе широке палете мера прикривених истрага (нем. *verdeckte ermittlungen*) прописаних ЗКП-ом, које се односе на сузбијање илегалне трговине дрогама и других врста организованог криминала. Те одредбе су донете 1992 године, да би касије биле проширене и Законом о унапређењу сузбијања организованог криминала из 1998. године. Пре самог законског нормирања, прикривене истраге су у Немачкој признате одлуком Савезног уставног суда (BverfG – *Bundesverfassungsgesetz*) 1984 године, с обзиром да су за сузбијање одређених злочина биле неопходне.

У законским прописима Хрватске, под категоријом информатора су у претходном периоду прописане две категорије лица, а то су *тајни известитељи* и *поузданици*. Делатност тајних известитеља је искључиво оперативног карактера, а која се у теорији дефинише као: „*особе које на основу захтева полиције, уз сопствени пристанак, овим органима достављају податке о кривичним делима и њиховим учиниоцима, а за која су сазнала*“.¹¹⁵⁰ Закон о казненом поступку Хрватске,¹¹⁵¹ ангажовање поузданика дефинише као меру процесног карактера. Чланом 332 (којим су прописане посебне доказне радње), предвиђено је да „*ако се истрага не може провести на други начин, или би то било могуће само уз несразмјерне тешкоће, на писани образложени захтјев државног одвјетника* (јавног тужиоца – примедба аутора)

¹¹⁴⁹ Члан 16 Законика о кривичном поступку;

¹¹⁵⁰ **Dundović, D.**, *Tajne policijske operacije*, Informator, Zagreb, 2003, str. 34. Наведено према: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *op.cit.* стр. 302. Хрватски Закон о кривичном поступку (*Zakon o krivičnom postupku*, "Narodne novine" br. 110/97; 27/98; 58/99; 112/99; 58/02; 143/02; 62/03; 178/04; 115/06) је у члану 186 предвиђао прикупљање обавештења од тајног известитеља, али га нови Закон о кривичном поступку не помиње.

¹¹⁵¹ *Zakon o kaznenom postupku* ("Narodne novine", br. 152/08;76/09; 80/11; 121/11; 91/12; 143/12 и 56/13).

судац истраге (истражни судија – примедба аутора) може против особе за коју постоје основи сумње да је сама починила или заједно са другим особама судјеловала у казненом дјелу из члана 334 (овог Закона), писаним, образложеним налогом одредити посебне доказне радње којима се привремено ограничавају одређена уставна права грађана“. Тачком 5 овог Закона, као посебне доказне радње предвиђена је употреба *прикривених истражитеља и поузданика*. Дефиницију поузданика налазимо у објашњењима значења законских израза (члан 202 наведеног Закона), где је дефинисано да је поузданик „*грађанин који учествује у посебној доказној радњи према овом Закону*“. При томе, анализом ових термина можемо закључити да је поузданик грађанин, односно није полицијски службеник, који легитимацију процесног субјекта добија на основу налога надлежног суда. Употреба поузданика као посебне доказне радње може трајати најдуже шест месеци, са могућношћу продужетка из важних разлога за још шест месеци, а у посебно сложеним предметима још за даљих шест месеци.¹¹⁵² Снимци, исправе и предмети прибављени спровођењем посебне доказне радње – употребе поузданика, могу се употребити као доказ у поступку.¹¹⁵³ Поузданик се може испитати као сведок о садржају разговора који је водио са особама према којима је одређена посебна доказна радња, као и свим саучесницима кривичног дела ради чијег откривања и доказивања је та радња била одређена, а њихови искази се могу користити као доказ у поступку.¹¹⁵⁴ Овим Законом је предвиђена обавеза свих (а нарочито јавног тужиоца и истражног судије), да на одговарајући начин спрече да неовлашћене особе установе идентитет поузданика, као и услове за заштиту идентитета приликом спровођења радње саслушања поузданика као сведока.¹¹⁵⁵

Законом о кривичном поступку Републике Српске,¹¹⁵⁶ поред ангажмана као оперативно-тактичке мере, коришћење информатора прописано је као посебна истражна радња. Чланом 234 предвиђено је да „*против лица за које постоје основи сумње да је само или заједно с другим лицима учествовало или учествује у извршењу кривичног дела из члана 235 овог закона, могу се одредити посебне истражне радње ако се на други начин не могу прибавити докази или би њихово прибављање било повезано с несразмерним тешкоћама*“. У ставу 2 овог члана, а под тачком Д као истражна радња прописано је коришћење *прикривених истражилаца* и коришћење *информатора*. Коришћење информатора као посебне истражне радње, одређује се наредбом судије за претходни поступак, а на образложени предлог тужиоца. Даље, наведеним Законом је прописано да информатори не смеју предузимати активности које представљају подстрекавање на извршење кривичног дела. Стога, ако су предузете такве активности, то је околност која искључује кривично гоњење подстрекаваног лица за кривично дело учињено у вези са овим радњама.¹¹⁵⁷ Такође, овим Законом није временски ограничено коришћење информатора као посебне истражне радње. Технички снимци, исправе и предмети прибављени под условима и на начин предвиђен наведеним Законом, могу се користити као докази у кривичном поступку, док се информатор може саслушати као сведок, или као заштићени сведок у току спровођења радњи или о другим важним околностима.¹¹⁵⁸ Значење термина „*информатор*“ у овом Закону није посебно дефинисано.

¹¹⁵² Члан 335 став 3 Закона о казненом поступку Хрватске.

¹¹⁵³ Члан 333 став 1 Закона о казненом поступку Хрватске.

¹¹⁵⁴ Члан 333 став 2 Закона о казненом поступку Хрватске.

¹¹⁵⁵ Члан 336 став 1 и 2 Закона о казненом поступку Хрватске.

¹¹⁵⁶ Закон о кривичном поступку ("Службени гласник Републике Српске" бр. 100/09).

¹¹⁵⁷ Члан 234 став 5 Закона о кривичном поступку Републике Српске.

¹¹⁵⁸ Члан 240 Закона о кривичном поступку Републике Српске.

У прилог становишту да институту информатора у нашој држави, поред његовог значаја као оперативне мере, треба додати и могућност да се ангажују на основу судског налога (ради истраге кривичних дела за које се примењују посебне доказне радње),¹¹⁵⁹ можемо изнети неколико разлога. *Прво*, проблем малих средина, односно држава (посматрано према површини територије и броју становника), представља веома повољан терен за повезивање криминалаца који су у ситуацији укључивања полицијског службеника у прилици да дознају информације о „новом сараднику“ у вршењу криминалних активности или о „новом члану“.¹¹⁶⁰ Због тога се управо употреба информатора (нарочито оног из посматраног криминалног миљеа) јавља као добро решење. *Друго*, поред проблема малих средина идентичан пример представљају затворене и компактне криминалне групе¹¹⁶¹ у које инфилтрација од стране прикривеног иследника није могућа или је скопчана са знатним тешкоћама и ризицима. *Треће*, у његовом ангажовању није потребно стварати лажну легенду с обзиром на његову криминалну прошлост и већ изграђене везе са одређеним криминалним миљеом. *Четврто*, врло често је информатор једини који има могућност обављања „псеудо“ послова са особама из света организованог криминала, попут куповине инкриминисане робе (дроге, оружја и сл.). *Пето*, у случају откривања и доказивања криминалних делатности које спадају у тзв. консенсуалне деликте, информатори могу имати одлучујућу улогу у прикупљању доказа.

Такође, оваква посебна доказна радња је далеко једноставнија и практичнија за примену од многих других (већ споменутих: прикривени истражитељ, надзор телекомуникација и др.), и захтева ангажовање мањих капацитета (људских и материјалних), а њоме се знатно мање задире у права и слободе осумњичених лица (начело сразмерности).

Бошковић¹¹⁶² наводи следећи значај (вредност) сарадничких веза: 1) прикупљање информација од извора који нису на располагању полицији; 2) вршење надзора на местима на којима би странци одмах били сумњиви; 3) спровођење тајне комуникације са опрезним осумњиченима; 4) добијање правовремених информација из прве руке; 5) стварање услова за постављање средстава за тајни надзор; 6) вршење упознавања и увођења у криминалну средину; 7) реализацију законом одређених мера за сузбијање организованог криминала (склапање симулованих правних послова и др.); и 8) друге послове значајне за сузбијање криминала.

Такође, оно што је можда најзначајније рећи о методи инфилтрације у криминалну средину и улоге информатора, јесте то што ће поред саопштавања значајних информација, информатор одлично послужити и за давање „препорук“¹¹⁶³

¹¹⁵⁹ Члан 162 Законика о кривичном поступку;

¹¹⁶⁰ Ово се посебно односи на мање територијалне средине у којима чак криминалци познају готово све полицијске службенике, али и службенике других институција задужених за откривање и истрагу криминалитета. У оваквим условима инфилтрирање у криминалну средину од стране полицијског службеника је готово немогуће, с обзиром да би се његов прави идентитет брзо открио. Донекле решивост овог проблема представља размена полицијских службеника из једног региона у други, или из једне државе у другу на основу одређених споразума. Међутим, бројне су препреке оваквом решавању проблема, као на пример језичке, правне, велики новчани трошкови и сл.

¹¹⁶¹ Овакве криминалне групе су посебно изражене на европском простору (на пример, италијанска мафија), али и организоване криминалне групе на подручју Југоисточне Европе (на пример, албанска мафија и сл.). Припаднике ових група чине углавном чланови који воде порекло са територије тог криминалног миљеа, а често их чине чланови повезан родбинском линијом.

¹¹⁶² **БОШКОВИЋ, Г.**, *Методи сузбијања организованог криминалитета у области привредно-финансијског пословања*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету у Крагујевцу, 2007, стр. 290.

¹¹⁶³ Најбоља препорука јесте она која је дата од стране познатог и у криминалном миљеу доказаног криминалца, који ће (као информатор) дати гаранције за поузданост и идентитет „новог сарадника“ или

својим криминалним познаницима – сарадницима о тајном агенту (прикривеном иследнику), којег је потребно инфилтрирати у дато криминално окружење.

Наравно, треба бити свестан и лоших страна ангажовања информатора као процесне радње, као што су: (не)поузданост информација, кредибилитет информатора, нестручност у кривичноправном и криминалистичком смислу (питање је колико информатор као грађанин често без стручности у кривичноправном смислу може обезбедити валидне доказне материјале), што може утицати на законитост прибављених доказа, могућност злоупотребе статуса информатора (привилегија), итд.¹¹⁶⁴

Метод рада са информаторима код нас представља оперативно-тактичку радњу, али радњу која захвата и улази у човекову индивидуалну сферу, па ће законодавац морати, пре или касније, да озбиљно загризе ову „киселу јабуку“,¹¹⁶⁵ тј., потребно је да се сви предлози о употреби информатора и информација као доказа у кривичном поступку критички испитају.¹¹⁶⁶

На крају, тексту о оправданости и реализацији примене информатора као доказне радње у поступку, можемо додати да такав институт не можемо посматрати изоловано од осталих метода, али је свакако у највећој мери својствен делатностима полиције и њеној примарној улози у реализацији таквих активности. Тако, ако узмемо у обзир чињеницу да је оправданост примене информатора као процесног института неспорна, а његова правна регулисаност адекватна, онда је његова практична реализација садржана у полицијској делатности. Нормативно уређење ове мере даје полицији и другим органима и службама на нивоу компетентности, нова шира овлашћења која свакако представљају еволутивну промену у оперативно-тактичком раду.¹¹⁶⁷

Једно од веома значајних питања у вези са информаторима јесте: *Да ли и када треба користити информатора у кривичном поступку у својству сведока?* Одговор на ово питање донео је низ различитих тумачења и закључака.

*Маринковић*¹¹⁶⁸ наводи да сведочење информатора у кривичном поступку треба само изузетно примењивати, и то под два кумулативно испуњена услова: 1) да сведочење информатора у конкретном случају представља доказно средство *ultima ratio* карактера, при чему интерес доказивања (сведочења) претеже над интересом даљег ангажовања информатора у сузбијању кривичних дела; и 2) уз претходни пристанак самог информатора на такву процесну улогу. Оваквог становишта је и одредба Инструкције, којом је предвиђено да се сарадник може уз лични пристанак користити као сведок у судском поступку.

„новог члана“ (тј. прикривеног иследника). Речју, информатор који потиче из криминалне средине може тајном агенту обезбедити улаз и приступ криминалном миљеу које овај без његове помоћи никада не би могао успоставити.

¹¹⁶⁴ Најчешћи аргументи против јесте чињеница да информатор обично потиче из криминалне средине, као и узимање у обзир његових мотива (освета, новац и др.), што доводи у питање његов кредибилитет, као и поузданост његових информација.

¹¹⁶⁵ **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, Безбедност бр. 1/1994, стр. 70. Водинелић сматра да ангажман информатора има **увек** природу **захвата** – продирања у заштићену сферу грађана.

¹¹⁶⁶ У сваком случају, борба против организованог криминала или тероризма не може да послужи као аргумент да се наруши право на правично суђење, владавина права и основни принципи кривичног правосуђа.

¹¹⁶⁷ Упореди са: **ЈОВИЋ, В.** *Прикривени иследник као субјект откривања кривичних дела и учинилаца*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету у Крагујевцу 2010. године, стр. 111.

¹¹⁶⁸ **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Београд, 2010, стр. 314.

У том смислу, због значаја сведочења информатора у самом кривичном поступку, процесним законодавством информаторима треба пружити посебну пажњу у циљу њихове заштите, с обзиром да би они у таквим случајевима могли бити изложени разним облицима претњи, узнемиравања, застрашивања, чак и физичким ликвидацијама. Постојање механизма заштите ове категорије лица ће у сваком смислу допринети његовом квалитетнијем раду.

Мере заштите најчешће могу бити: мере које су по својој природи процесне и реализују се у оквиру кривичног поступка (као што је прикривање идентитета сведока, обавезу заштите чувања идентитета информатора и сл.), док су друге мере непроцесне и предузимају се у циљу физичко-техничке заштите информатора. Због тога, све већи број агенција за примену закона у својим редовима има специјализоване јединице за заштиту оваквих категорија лица, пре свега у случајевима процесуирања тешких кривичних дела.

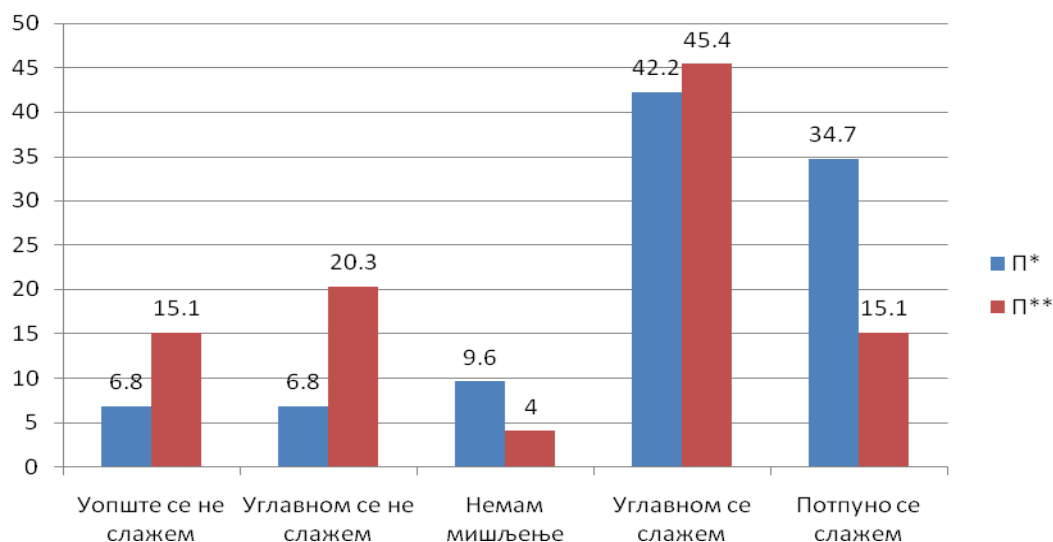
1.6.1 Доказни значај информатора – резултати емпиријског истраживања

Значај и потенцијал информатора у истрагама злочина су увиделе многе полицијске организације и кривична законодавства многих развијених држава. Због тога су и значај употребе овог института, поред несумњивог значаја на оперативном нивоу, уздигли на ниво процесне радње, тј. посебне доказне радње под претпоставком испуњености одређених процесних начела (*начела легалитета, начела супсидијатитета, начела сразмерности и начела судског надзора*).

Пошто смо у раду изнели мишљење о томе да институт информатора под одређеним условима треба прописати као процесни институт (као што је процесним нормама предвиђен институт прикривеног иследника), те да се таква делатност треба прописати за истраге најтежих кривичних дела, тестирали смо ставове и мишљења испитаника у вези ових тврдњи. За ту сврху су пред испитанике изнете следеће тврдње:

- **П***: *Употреба људских извора информација (сарадника и информатора) треба бити прописана процесним законом, што значи да се под нормираним условима могу користити као доказна радња, а не само као оперативно-тактичка мера;*
- **П****: *Употребу оперативних веза (сарадника и информатора) као процесне радње треба ограничити на најтежа кривична дела, као што су кривична дела која имају обележја организованог криминала, корупције, тероризма...*

Више од три четвртине испитаника, сматра да употреба људских извора информација треба бити прописана процесним законом као доказна радња, нешто мање од 10% нема мишљење, а 13,6% се не слаже са наведеном тврдњом. На графикону који следи (*Графикон IV-3*), можемо видети и да 60,6% испитаника употребу информатора и сарадника као процесне радње треба ограничити на најтежа кривична дела, мање од 5% нема став, а не слаже се нешто више од трећине испитаника.

П*: Употреба људских извора информација (сарадника и информатора) треба бити прописана процесним законом, што значи да се под нормираним условима могу користити као доказна радња, а не само као оперативно-тактичка мера;

П**: Употреба оперативних веза (сарадника и информатора) као процесне радње треба ограничити на најтежа кривична дела, као што су кривична дела која имају обележја организованог криминала, корупције, тероризма...

Графикон IV-3: Процентуално учешће степена слагања испитаника са изабраним тврдњама

Са тврдњом да употреба информатора и сарадника треба бити прописана процесним законом као доказна радња, у највећој мери се слажу обавештајни службеници СКОППИ (4,14), затим руководиоци СКОППИ (4,10), аналитичари (4,06), руководиоци осталих организационих јединица (4,05), а најмање се слажу остали полицијски службеници (3,65). Распоред фреквенција одговора на ово питање може се видети у Табели IV-7.

Категорија испитаника	Mean	Std. Deviation	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
Руководиоци СКОППИ	4,10	,994	,0%	10,0%	10,0%	40,0%	40,0%
Обавештајни службеници	4,14	1,125	2,0%	12,0%	8,0%	26,0%	52,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	4,05	1,135	7,1%	3,6%	7,1%	41,1%	41,1%
Полицијски службеници	3,65	1,258	12,0%	6,0%	12,0%	45,0%	25,0%
Аналитичари	4,06	,765	,0%	5,7%	8,6%	60,0%	25,7%

Табела IV-7: Прописивање доказног значаја информатора – појединачни ставови испитаника (П*)

Да би се утврдило да ли су разлике у просечним ставовима значајне, потребно је извршити одређена тестирања. Међутим, претпоставке примене тих тестова нису испуњене. Ипак, спроведено је тестирање разлика у пропорцијама, одакле се може закључити да се обавештајни службеници СКОППИ у значајно већем проценту „потпуно слажу“ са већ поменутом тврдњом у односу на остале полицијске службенике, а да се аналитичари у значајно већем проценту „углавном слажу“ у односу на обавештајне службенике СКОППИ. У *Табели П-13* (приказана у *Прилогу* овог рада – *табеле и графикони*), дат је приказ резултата тестирања разлика у пропорцијама.

Редослед слагања са тврдњом да употребу информатора и сарадника као процесне радње треба ограничити на најтежа кривична дела, дала је следећи резултат: обавештајни службеници СКОППИ (3,54), аналитичари (3,51), руководиоци осталих организационих јединица (3,16), руководиоци СКОППИ (3,10) и на крају остали полицијски службеници (3,08). Детаљна структура слагања различитих категорија испитаника са наведеном тврдњом, може се видети у следећој табели.

Категорија испитаника	Mean	Std. Deviation	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
Руководиоци СКОППИ	3,10	1,663	30,0%	10,0%	,0%	40,0%	20,0%
Обавештајни службеници	3,54	1,129	6,0%	20,0%	,0%	62,0%	12,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,16	1,424	19,6%	17,9%	5,4%	41,1%	16,1%
Полицијски службеници	3,08	1,447	20,0%	22,0%	6,0%	34,0%	18,0%
Аналитичари	3,51	1,040	2,9%	22,9%	2,9%	62,9%	8,6%

Табела IV-8: Ограничење употребе информатора као процесне радње на најтежа кривична дела – појединачни ставови испитаника (П**)

Након детаљне анализе, закључујемо да се обавештајни службеници и аналитичари у већем проценту слажу са наведеном тврдњом у односу на остале полицијске службенике. У *Табели П-14* (приказана у *Прилогу* овог рада – *табеле и графикони*), дат је приказ резултата тестирања разлика у пропорцијама.

На основу анализе резултата ставова испитаника, закључујемо да се више од три четвртине испитаника слаже са нашим ставом и тврдњом да употреба информатора треба бити прописана процесним законом као доказна радња. Стога, овакве резултате треба узети у разматрање приликом процене оправданости нормирања института информатора у наредном периоду.

1.7 Нека спорна кривичноправна питања коришћења информатора

Криминал новијег датума је постао „имун“ на третирање традиционалним методама криминалистичких делатности, те стога захтева адекватну реакцију свих оних који могу бити укључени у његову контролу, пре свега полиције. Међутим, у тежњи да задовоље своју примарну функцију, полицијске методе (укључујући и криминалистичко-обавештајне, какав је метод коришћења људских извора информација), морају задовољити и стандарде заштите и поштовања грађанских права и слобода.¹¹⁶⁹

Информатор за време ангажовања, било као оперативно-тактички или у функцији процесног карактера, има две велике опасности на које врло лако може наићи ако не буде максимално припремљен, испрени, промућуран, а врло често и најважније – сналажљив, да се извуче, а да не буде откривен. Те две опасности су: *да не буде откривен* и *да не уђе у зону недозвољених/кажњивих делатности* (тј. да не изврши кривично дело). Обе ове опасности мора држати под контролом и успешно их избећи. Због тога, велика пажња се мора посветити у фази *давања инструкција информатору о будућој улози, захтевима и одговорностима*, односно обуци информатора. Они морају бити добро инструкисани, обучени и припремљени да активности које су им задате од руководиоца (или контролора), предузимају на најбољи могући начин и само онолико и онако како је то дозвољено. Проблем настаје управо у одређивању граница дозвољеног понашања информатора који често, превасходно из жеље да акција успе, закораче у зону недозвољених радњи.

У том смислу, у процесу рада са информаторима, без обзира да ли је реч о уобичајеној оперативно-тактичкој радњи или радњи нормираној процесним законом, као спорна се јављају питања у вези подстрекавањем, провокацијом и навођењем на кривично дело од стране информатора.

1.7.1 Подстрекавање, провокација и навођење на кривично дело од стране информатора

Како то истичу поједини аутори, провокација на кривично дело стара је колико и сама полиција, с обзиром да се традиционално везује за полицијске органе и њихове методе сузбијања криминала, нарочито оног који се тешко доказује. Њена суштина је садржана у навођењу на злочин, чије ће остварење бити разлог санкционисања његовог извршиоца. У том контексту, она представља делатност лица које се уобичајено назива агентом провокатором, о чијој дефиницији у литератури нема теоријских спорова – реч је о особи која одређено лице наводи на кажњиву радњу или му помаже у њеном остварењу делом или саветом, с намером да га ухвати *in flagranti delicto*, а потом и кривично гони, односно казни.¹¹⁷⁰

¹¹⁶⁹ Ово се пре свега односи на методе и технике инфилтрације у криминалну средину, с обзиром да су поједине форме криминалитета такве да их је споља, ван миљеа у којем се реализују, тешко уочљив, па је тако и тешко идентификовати носиоце незаконитих радњи, *modus operandi*, али и саму жртву кривичног дела. Такав је, као што смо до сада више пута поменули, консенсуални криминал, тј. консенсуални деликти.

¹¹⁷⁰ Наведено према: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Нови Сад, 2010, стр. 376.

Са аспекта кривичног права, провокација на кривично дело, односно делатност агента провокатора, третира се у светлу подстрекавања као посебан облик саучесништва. То заправо значи да се провокација изједначава са подстрекавањем, које се у нашој теорији дефинише као умишљајно изазивање или учвршћивање одлуке код подстрекнутог да изврши кривично дело, односно умишљајно навођење на извршење дела.¹¹⁷¹

Садржински, подстрекавање се може састојати од веома разноврсних делатности, које се крећу у распону од благог наговарања па до одређених форми принуде (молба, обећање поклона или услуге, наговарање, претња и сл.).

Претходно наведено се може подвести под мишљење једног броја кривичара и криминалиста који се противе употреби агента провокатора јер, према њиховом тумачењу, они подстрекавају на извршење кривичног дела. За разлику од ове, друга група криминалиста сматра да се они изузетно могу користити када се откривају групе организованих криминалаца, које се на други начин не би могле разоткрити. Ови аутори заузимају став да полиција код организованих и професионалних криминалаца не провоцира одлуку за вршење кривичног дела, зато што је одлука код њих већ формирана. Њихово деловање на криминалце (њихову вољу) није „конститутивно“ јер код њих већ постоји воља за извршење кривичног дела, већ је „констатујуће“.¹¹⁷²

Како се у криминалистичкој, али и кривичноправној теорији изрази подстрекавање и провокација на кривично дело међусобно изједначају, односно третирају као синоними, Маринковић је навео да између истих треба правити разлику.¹¹⁷³ Према овом аутору, подстрекавање је, *ex definitio*, законом кажњива делатност, али када је реч о провокацији, исти заузима став да она може бити кажњива и недопустива, али исто тако и дозвољена као легитиман метод ислеђивања кривичних дела, зависно од њених својстава. У овом другом случају, легитимну и легалну провокацију назива *навођењем* или *усмеравањем* на кривично дело.¹¹⁷⁴ Међутим, оваквом становишту морамо додати неопходна ограничења, односно да се не би смело дозволити да степен умешаности у криминалну одлуку осумњиченог и њену материјализацију буде неконтролисана и садржински неодређена, исто као што и сама личност и карактер осумњиченог (лица чије се кривично дело наводи) морају задовољавати одређене критеријуме.¹¹⁷⁵

---

¹¹⁷¹ **СТОЈАНОВИЋ, З.**, *Кривично право - општи део*, Београд, 2000, стр. 235. Сматра се да подстрекавање неће постојати ако је код подстрекаваног већ постојала чврста одлука за извршење кривичног дела, па се делатност подстрекача у том случају третира као психичко помагање.

¹¹⁷² **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, Безбедност бр. 3/1994, стр. 297.

¹¹⁷³ **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *op.cit.* стр. 377. При томе подстрекавање нећемо, нити можемо, издвајати из амбијента саучесништва у остварењу кривичног дела, и за њега важи све оно што је у теорији кривичног права и речено. Када је, пак, реч о провокацији на кривично дело, њу треба искључиво посматрати као делатност агента провокатора, односно прикривеног ислендика – у нашем случају информатора.

¹¹⁷⁴ *Ibid.*, стр. 377. Круцијални елемент који диференцира класично подстрекавање од провокације јесте умишљај (*dolus*), односно свест и воља са којом подстрекач, односно провокатор предузимају своје делатности. У првом случају лице жели остварење кривичног дела из различитих мотива, не ретко он је његов идејни творац, а у случају да између самог извршиоца и остварене инкриминације не постоји никакав субјективни однос, ова особа се третира и као посредни извршилац. Умишљај агента провокатора је, међутим, дијаметрално различит – он не жели извршење кривичног дела (остварење његове последице) из било ког разлога који је присутан код подстрекача, већ своју делатност предузима искључиво с циљем започињања радње извршења од стране провоцираног и уласка у кажњиву зону, а затим његовог хватања на делу и кажњавања. Мотив делатности провокатора у том случају, са највећим процентом вероватноће, може бити само један – конкретизација и материјализација криминалне предиспонираности и воље тог лица, с циљем да се оно лиши слободе и казни.

¹¹⁷⁵ Више о овим критеријумима видети у: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *op.cit.* стр. 377.

У криминалистичкој пракси, подстрекавање треба посматрати у кривичноправном смислу, што значи да информатори својим радњама не смеју утицати да се код извршиоца кривичног дела створи или учврсти одлука за извршење кривичног дела. Наведено значи да се информатору не може наметнути захтев апсолутне пасивности приликом извршења ове радње, него се његова (као и у случају активности прикривеног иследника) активност у односу на извршиоца мора кретати у границама већ створене и учвршћене одлуке извршиоца кривичног дела. Дакле, уколико је код извршиоца донесена дефинитивна одлука о извршењу кривичног дела и уколико иста није колебљива, те је извршење кривичног дела само ствар прилике и времена, онда не постоје радње подстрекавања.¹¹⁷⁶ Ово потврђује и чињеница да су одређени модалитети провокације као истражне технике саставни део криминалистичке праксе других земаља већ дуги низ година, пре свега САД-а.

Заштита од кршења ограничења везаних за провокацију – подстрекавање или намамљивање на извршење кривичног дела, може се остварити применом одређених мера и радњи, као што су: 1) обезбеђивање недвосмислених доказа о начину спровођења делатности информатора, коришћењем електронског надзора и сл; 2) обезбеђивањем адекватне правне помоћи током спровођења делатности информатора; и 3) обезбеђивањем одговарајуће правне обуке информатора, укључујући основне стандарде.¹¹⁷⁷

У овом делу се морамо сложити са ставом који је у свом раду изнео Маринковић, а то је да у погледу делатности агента провокатора изван облик провокације на кривично дело је нужан у откривању и доказивању одређених деликата, посебно оних који спадају у категорију консенсуалних. Провокацију на кривично дело треба третирати као делатност амбивалентног карактера, која, фино дозирана, уз поштовање одређених критеријума (пре свега у погледу објекта провокације, начина на који се то чини и у вези којих криминалних делатности), може представљати (и представља) легалан метод откривања и доказивања злочина. Тешко је замислити инфилтрацију у криминалну средину без било каквих примеса провокације, односно навођења, с обзиром да инфилтрација нужно подразумева и одређени криминални контакт. Институт информатора (али и прикривеног иследника), нису могући без таквог контакта, чија је суштина управо у провокацији, навођењу (усмеравању) на злочин у циљу обезбеђивања доказа. То је управо суштинска разлика и потреба да уместо изразом *провокација*, такве активности назовемо *навођењем* или *усмеравањем*. У том контексту, делатност лица (информатора) које наводи или усмерава на кривично дело представљала би само „канал“ за усмеравање и спровођење постојећих и већ оформљених незаконитих намера и одлука, кроз који не смеју протицати и елементи подстрекавања схваћеног у кривичноправном смислу.¹¹⁷⁸

---

¹¹⁷⁶ Ово представља још један разлог неопходности преласка са традиционалног (изолираног) процеса рада са информаторима ка професионалном и етичком оквиру рада са информаторима, који тежи да промени раније праксе службеника да у раду са информаторима (нарочито у области недозвољене трговине наркотицима) активно подстичу осумњичене за предузимање криминалне радње (најчешће уговарање куповине одређене количине наркотика са циљем да се осумњичени ухвати на делу са „робом“). Оваква пракса у раду је управо и камен спотицања и снажан аргумент против институционализовања информатора као процесног субјекта.

¹¹⁷⁷ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODS, EWG Special Investigative Techniques**, Viena, 2005;

¹¹⁷⁸ Упоредити са: **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *op.cit.* стр. 386.

1.8 Уместо закључка

Јасно је да постоји низ фактора ризика у вези са формираним односима полиције са онима који су активни у криминалном окружењу, као што је виђено у извештајима поменутих комисија (Краљевске истражне комисије у Јужном Велсу или Мулен комисије у Њујорку). Однос између полиције и оних у заједници спремних да пруже информације треба наставити како би заједница била безбеднија и криминал смањен. Полицијске организације ће бити на много бољем положају када и формално признају везу између полиције и оних из криминалног окружења који су у стању/могућности да раде са полицијом и када полиција развије политику засновану на професионалном и етичком оквиру којим ће уредити управљање овом везом. Изазов за полицију јесте да осигура да се ранији, традиционални (реактивни), неструктурирани и индивидуално вођени начин рада са информаторима не користи и самим тим маркира пут развоја за координисани, систематски, проактивни систем управљања који обезбеђује заштиту за обе стране – за информатора и за руководиоца информатора у модерном криминалном (али и полицијском) окружењу. Политика у управљању људским изворима информација, треба да регулише однос између полиције и извора који мора бити транспарентан, обезбеђујући извештавање о контактима и интеракцији између хендлера и информатора, као и да задаци за извор и његова координација траба да буду засновани на криминалистичко-обавештајним захтевима идентификованим сходно стратешким проценама.

Свакако да је за полицију коришћење услуга људских извора информација тактика високог ризика (полицијска корупција, етички принципи и др.). Ипак, иако овакво упозорење стоји, морамо нагласити да уз професионално, етички и добро структуриран оквир за управљање људским изворима информација долази и признање и потенцијални позитивни резултати у погледу смањења криминала и безбедности заједнице, што наравно претеже над наведеним ризиком.

ГЛАВА III

ЕТИЧКИ СТАНДАРДИ ЗА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ РАД И ИНТЕГРИТЕТ ОБАВЕШТАЈНОГ СЛУЖБЕНИКА

1. ОПШТА РАЗМАТРАЊА О КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОЈ ДЕЛАТНОСТИ И ЊЕНОМ УТИЦАЈУ НА ЉУДСКА ПРАВА

Полицијске службе широм света су се суочиле са огромним изазовима, па и кризама у јеку транзиције 21. века. Сама транзиција покреће спољне мутације и унутрашње немире који су појачани повећаним трендом транснационалног криминала, брзим технологијама и друштвеним променама, растом потражње за полицијским услугама, апелујући на заштиту људских права. Све ово је стало у оквир концепта који изискује дебату о циљевима и границама полицијске етике.¹¹⁷⁹

Промена традиционалне полицијске делатности и фокус на превентивне истраге и спречавање уместо реаговање на кривично дело, са собом је донело и низ питања о могућностима злоупотреба и задирања у приватност грађана, што је и саму криминалистичко-обавештајну делатност ставило под рефлектор.¹¹⁸⁰ Кршење закона или упутстава приликом прикупљања информација неће учинити криминалистичко-обавештајни извештај бољим! Уместо тога, службеник који их крши непотребно ставља себе и своју организацију у опасност од кривичних или грађанских парница. Такође, практична узречица „још само овај пут“, у вези са кршењем етичких стандарда јесте веома „клизав терен“.¹¹⁸¹

Због тога, од криминалистичко-обавештајних активности у супротстављању и контроли савремених форми криминала се очекује да задовоље двоструке стандарде. Са једне стране оне морају бити дорасле изазову који у демократским друштвима такав криминал упутио, а са друге стране, неопходно је да буду испоштовани одређени нормативи када је реч о заштити слобода и права грађана.¹¹⁸² То заправо значи да се технике и методе у криминалистичко-обавештајној делатности, с једне стране, сматрају ефикасним и неопходним у супротстављању савременим облицима криминала, док се пак, са друге стране, третирају и као веома ризичне и контроверзне, с обзиром да задиру у приватност и експлоатишу туђе поверење, носећи опасност и ризик од полицијске корупције и компромитовања судских процеса.¹¹⁸³

¹¹⁷⁹ Neyroud, P. – Beckley, A., *Policing, Ethics and Human Rights*, Devon: Willan P., 2001.

¹¹⁸⁰ Довољно је да за ову чињеницу поменемо то да полицијска активност према грађанима може довести до различитих импликација. На пример, суочени са полицијском одлуком да ухапси, грађани могу наићи на другачији третман и исход – од непријатности и стида, новчаних казни, гупитак посла или онемогућавање различитих делатности, па чак и смртну казну у неким јурисдикцијама (примедба аутора).

¹¹⁸¹ Metscher, R. and Gilbride, B., *Intelligence as an Investigative Function*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, USA, 2005, p. 13.

¹¹⁸² Када је реч о криминалном изазову, мора се имати у виду да су неке врсте кривичних дела такве да их је споља, ван миљеа у којем се реализују, тешко уочити, односно одредити носиоце незаконитог акта, жртву, место и време његовог одвијања. Такви су, пре свега, консенсуални деликти.

¹¹⁸³ Fijnaut C.J.C.F & Marx G.T., *Undercover: Police Surveillance in Comparative Perspective*, Martinus Nijhoff Publishers, 1995, str. 1.

Прикривене методе примењују већина полицијских организација у свету и исте су садржане у већини савремених законодавстава. Ово заправо значи да се оправданост њиховог предузимања, по правилу, не доводи у питање, али се траже одговарајући концепти њиховог правног одређења и криминалистичког спровођења на начин који је у складу са законом.

Ово нас доводи до питања о којем се пуно расправља, а то је: *Да ли нека људска права и слободе треба ограничити у циљу заштите друштва од најопаснијих криминалних делатности, какви су свакако тешки криминал, организовани криминал, корупција или тероризам?*

Ово питање је отелотворено у филозофском питању: *Шта је важније за заштиту највиших државних вредности (какви су на пример, животи хиљаде људи који могу бити уништени или угрожени терористичким актом), или заштите појединачних грађанских права и слобода који су срж основних уставних начела?* Истина, када одговору на ово питање приступимо објективно, не постоји недвосмислен исправан или погрешан одговор, јер може зависити од личне филозофије појединца и његових животних искустава. Срећом, криминалистичко-обавештајни службеници не морају да се оптерећују овим филозофским расправама. Уместо тога, службеници треба да се фокусирају на прилично експлицитна правила која треба да осигурају да уставна права грађана остану нетакнута. Ово укључује следеће:

- Службеници не могу прикупљати податке о лицима за криминалистичко-обавештајну делатност, осим у случају да постоји одговарајући степен сумње, односно основ за заснивање кривичне истраге. Криминалистичко-обавештајни службеници морају да имају поуздане, на чињеницама засноване информације, на основу којих се са одређеним степеном сумње може закључити да је субјект криминалистичко-обавештајне делатности починио, чини или се спрема да изврши злочин;
- Све информације које се прикупљају о појединцу, а за криминалистичко-обавештајне сврхе, морају се прикупљати на начин који је у складу са позитивним законским прописима;
- Прикупљене информације не могу бити задржане неограничено. Уместо тога, она може бити задржана само у случају да постоје поуздане информације које пружају континуиране (одрживе) доказе за кривичне истраге (криминално заснована веза);
- Агенција за спровођење закона има одговорност да заштити приватност (поверљивост) информација које су прикупљене о појединцу у току криминалистичко-обавештајне операције. Ова заштита приватности обухвата услов да се информације могу достављати (ширити) само надлежнима који имају права да знају и треба да знају (принцип „*право да зна*“ и „*треба да зна*“) информације за даље кривичне истраге;
- Када не постоји доказ о одрживом кривичном деловању, све криминалистичко-обавештајне записе о појединцу треба уклонити (уништити).¹¹⁸⁴

Због значаја, али и емоција, на обе стране дебате, дошло је до значајне контроле и разматрања законитости криминалистичко-обавештајних активности, како би се осигурало да се информације прикупљају, користе, задрже и дистрибуирају на одговарајући начин. Заиста, многе агенције за примену закона су критиковане управо због њихове криминалистичко-обавештајне функције, али не само због учињених

---

¹¹⁸⁴ Carter, L. D., *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, p. 131.

злоупотреба, већ чак и због „*потенцијала за злоупотребу*“. Ово последње, свакако заслужује посебну пажњу.

„*Потенцијал за злоупотребу*“ не значи да се злоупотреба догодила или да ће се догодити, већ да постоји могућност за злоупотребу уколико не постоје *контролни фактори* који ће такву злоупотребу спречити. Три најистакнутија контролна фактора су следећа:

1. ***политика рада полицијске организације*** – успоставља (утврђује) агенцијску филозофију, стандарде, очекивања, границе за доношење одлука за било који организациони задатак и одговорност;
2. ***обука*** – пружа знања, вештине и способности за обављање било којег професионалног задатка. Њоме се прецизира начин извршења, шта треба бити извршено, на који начин да се изврши и шта се не сме радити. Тиме се демонстрира политика и уједно даје до знања особљу о последицама (санкцијама) уколико задатак није извршен на прописан начин.
3. ***надзор и одговорност*** – представљају организационе механизме који прате и осигуравају да се дате смернице извршавају на начин који је утврђен обуком. Активности и понашања особља се прате од стране супервизора како би се одржала одговорност појединаца за обављање својих професионалних дужности само на начин који је одређен од стране агенције.¹¹⁸⁵

Са јасно дефинисаном политиком, ефикасном обуком и одговорним надзором, „*потенцијал за злоупотребу*“ ће бити драстично смањен. Два додатна фактора који, такође, могу утицати на „*потенцијал за злоупотребу*“ су системски организациони фактори. *Први* је тип људи које агенција запошљава. Од службеника који чине персонал агенције за спровођење закона, значајно ће зависити ефикасност политике, обуке и надзор. *Други* фактор је руководство агенције. Тон који руководилац успоставља у јединици, као и очекивања од њега ће се одразити и на понашање запослених. Руководилац који установљава јасна очекивања од особља и своја очекивања према њима спроводи тако што даје награде или санкционише по потреби, ће такође значајно смањити вероватноћу злоупотреба. Ипак, да се јасно закључити као апсолутно погрешан аргумент да је криминалистичко-обавештајна јединица и њена активност, једноставно због „*потенцијала за злоупотребу*“, само по себи погрешна.

Предузимање махом прикривених делатности и наслеђене негативне конотације у вези са обавештајним активностима, готово све обавештајне и безбедносне службе удаљавају од јавности. Међутим, криминалистичко-обавештајна јединица, иако ресорна безбедносна служба, мора изграђивати блиске односе са јавношћу, односно заједницом. Због овог се са правом може рећи да је од великог значаја за функционисање криминалистичко-обавештајне службе и њен однос са јавношћу. Ово се може посматрати двојачко: *прво*, криминалистичко-обавештајна јединица треба да рачуна на максимално учешће заједнице као ресурса у прикупљању информација, и *друго*, да добије подршку у остварењу поверене функције која је дуго година била обавијена тајнама и представљана као извор политичких злоупотреба и кршења људских права и слобода. Због тога, као важно средство за добијање подршке грађана за криминалистичко-обавештајну функцију, јесте да се обезбеди транспарентност криминалистичко-обавештајног процеса. Јавности треба много више информација о томе шта ће тачно криминалистичко-обавештајна јединица радити, које информације ће бити прикупљане, ко ће имати приступ таквим информацијама, какви заштитни

¹¹⁸⁵ Опширније видети у: **Carter, L. D.**, *op.cit.* p. 132.

механизми ће бити постављени како би се спречила злоупотреба и сл. Разумни и једноставни одговори на ова питања (путем јавног информисања, јавним документом-брошурама, организовањем јавне едукације грађана и сл.), могу да смање ове непознанице и сумње о криминалистичко-обавештајној делатности.¹¹⁸⁶

1.1 Право на приватност

Приватност (од латинске речи *privatus*),¹¹⁸⁷ представља израз којим се означава правни, односно друштвени концепт према коме сваки појединац може одређене активности, те уз њих везане предмете, мишљење или осећаје *задржати за себе*, односно не допустити да за њих дознају други појединци, организације, делови друштва или јавност. Приватност је једно од од основних људских права, а супротно је стању јавности. Међутим, шта се сматра делом приватне сфере се битно разликује међу различитим културама, односно државама.¹¹⁸⁸

Чињеница је да се материјалним и процесним (као и извршним и организационим) правним решењима донетим у циљу сузбијања криминала често дубоко задире у зону заштићених и гарантованих слобода и права грађана, то њихова примена мора бити прецизно уређена и у складу са одређеним начелима. Саме слободе и права грађана (право на приватност, имовину, неповредивост средстава општења, уживања приватног поседа, слобода кретања и сл.) гарантоване су прописима ранга закона, а најчешће су садржане и у уставу, тако да и сами случајеви њиховог ограничавања морају бити предвиђени законом, тј. правним актом исте снаге.

Основна структура заштите приватног живота није само национална, већ је правно регулисана у свим основним међународним актима. Још је Универзалном декларацијом о људским правима Уједињених нација (*Universal Declaration of Human Rights - UDHR*)¹¹⁸⁹ из 1948. године у члану 12 предвиђено да *нико не може бити изложен произвољном мешању у приватан живот, породицу, стан, преписку, нити нападима на част и углед*. Такође, у члану 8 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (*European Convention on Human Rights - ECHR*),¹¹⁹⁰

---

¹¹⁸⁶ Оваква забринутост је растућа у неким криминалистичко-обавештајним моделима, као што је модел рада у САД-у. Ово нарочито после терористичких напада на Њујорк и накнадних извештаја комисија о неопходности реформе обавештајног сектора и имплементирања програма за спречавање тероризма. Упркос оправданом циљу заштите Америке од тероризма, многи критичари и јавност сматрају да је законодавство отишло предалеко.

¹¹⁸⁷ Термин означава: лични, приватни, неслужбени, тајни, скривени, поверљиви, затворени итд. Приватност се у свом данашњем уобичајеном смислу везује првенствено за концепт развијен на Западу у последњих неколико векова, а у многим културама је све донедавно била потпуно непозната. Сама реч „приватност“ се понекад од стране појединих лингвиста назива непреводивом, а многи језици немају властите речи за „приватност“ или се једноставно позајмљује енглески израз „*privacy*“.

¹¹⁸⁸ Сфере приватног живота су тајност и приватност. Тајна сфера се односи на властити унутрашњи свет, а приватна сфера на односе са на пример: породицом, пријатељима и сл. Разлика је у томе што тајна сфера укључује мањи круг интересената, најчешће само једну особу, док у приватности релације укључују нешто више особа. Ово посебно долази до изражаја у случају повереде приватног живота чиме се такође повређује приватност свих људи који су ту укључени.

¹¹⁸⁹ **Universal Declaration of Human Rights - UDHR** (усвојена у Генералној скупштини УН 10. децембра 1948. године). Датум усвајања Декларације (10. децембар) проглашен је за Међународни дан људских права.

¹¹⁹⁰ **European Convention on Human Rights - ECHR** (Конвенција је потписна у Риму 4. новембра 1950. године, а ступила на снагу 1953. године). Конвенција са додатним протоколима је ратификована Законом о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода ("*Службени лист*

предвиђено је да свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке (став 1), као и да се јавне власти неће мешати у вршење овог права осим ако то предвиђено законом и ако је то неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала или ради заштите права и слобода других (став 2).¹¹⁹¹ Међународни пакт о грађанским и политичким правима (*International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR*)¹¹⁹² чланом 17 предвиђено је да нико не може бити предмет самовољних или незаконитих мешања у његов приватни живот, у његову породицу, у његов стан или његову преписку, нити незаконитих повреда нанесених његовој части или његовом угледу (став 1). Свако лице има право на заштиту закона против оваквих мешања или повреда (став 2).

Из аспекта наслова теме, задржаћемо се на људским правима којима се угрожавају права на приватност, јер се односе на домен индивидуалног живота који по свом садржају спадају у ову категорију права. Реч је, дакле, о људским правима која проистичу из класичног либерализма и као таква своју заштиту траже у негативној улози државе,¹¹⁹³ а односе се на: 1) поштовање приватног живота сваког појединца; 2) права на његов породични живот; 3) права на неповредивост стана; 4) права на неповредивост тајности писама и других средстава општења; 5) као и права на неповредивост части и угледа појединца. Конкретније, у Уставу Републике Србије, право на приватност је загарантовано јемствима људског достојанства, неповредивости физичког и психичког интегритета, стана, тајности писама и других средстава комуницирања, заштите података о личности и права на име.

Ове одредбе којима се гарантује право на приватност нису усмерене ка потпуном искључењу могућности прикривеног прикупљања информација, већ су засноване на идеји успостављања једног, за демократско друштво, прихватљивог односа између потребе за безбедношћу заједнице и заштите права на приватност појединца.

Када је реч о криминалистичко-обавештајној делатности, односно примени метода у прикупљању информација о криминалним активностима појединаца или криминалних организација (пре свега поверљивих, односно класификованих, метода у прикупљању информација), генерално постоји забринутост, како на страни научне и стручне јавности, законодавца и органа правосуђа, па до најшире јавности. Прилично уврежено и распрострањено схватање је да се против метода за прикупљање информација из поверљивих (класификованих) извора, лице према којем је усмерена оваква делатност не може адекватно бранити, јер није ни упознат са њима у време реализације, иако оне често значе интензиван упад у његова гарантована права, пре свих право на приватност.

СЦГ" – Међународни уговори, бр. 9/2003; 5/2005; 7/2005 – исправка и "Службени гласник РС" – Међународни уговори, бр. 12/2010).

¹¹⁹¹ Одредбама ове Конвенције, поред гарантованих права на приватност, утврђују се и услови под којима се она могу ограничити, они су строго постављени и не само да је неопходна законска одређеност, већ је наведен и каталог добара као објекта заштите, због чије се евентуалне угрожености, права на приватност могу ограничити. Ова Конвенција је најзначајнији европски документ у области људских права и слобода, јер су њене одредбе саставни део националног законодавства готово свих европских држава.

¹¹⁹² **International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR** (потписан 19. децембра 1966. године у Њујорку). Ратификован Законом о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима ("Службени лист СФРЈ", бр. 7/1971).

¹¹⁹³ Ово се пре свега односи на смисао да је највећи број људских права усмерен према држави па се од државе тражи уздржавање од мешања у приватне ствари човека (пре свега у грађанска и политичка права), док са друге стране, постоји обавеза државе да буде активна у односу на економска и социјална права.

Ово се пре свега односи на коришћење поверљивих (класификованих) извора и употребу метода и техника у прикупљању таквих информација. То је разлог више да се најпре у избору техника и метода прикупљања информација и извора информација, морају поштовати правила, те да се такве методе и извори користе искључиво када то разлози истраге оправдавају, на начин пропорционалан тежини и сложености операције и када је таква делатност неопходна (тј. да се другим изворима или мерама не могу постићи законити циљеви рада криминалистичко-обавештајне јединице).¹¹⁹⁴ Тако, као кључни фактори у одабиру метода и извора информација смо идентификовали следеће: 1) *оправданост*; 2) *пропорционалност*; и 3) *неопходност*.

Оно што је посебно важно у овом случају јесте прописивање концизних законских норми, које ће уредити постојање и примену таквих процедура и решења у складу са универзалним демократским принципима и стандардима, те предвиђање строгог надзора и контроле самог поступка примене таквих процедура и решења, како би се избегле евентуалне злоупотребе.

1.2 Кораци ка осигурању заштите слобода и права грађана

У раду је разматран широк спектар тема које се односе на активности криминалистичко-обавештајне функције и проблема заштите људских права. У том смислу, постоји низ механизма који се могу са лакоћом спровести, како би се осигурало да се заштите људска права. Овом приликом биће разматрани неки од тих механизма.¹¹⁹⁵

1. **имплементација политике** – свака агенција за спровођење закона треба да обезбеди имплементацију политике приватности, безбедносну политику као и политику управљања документима.¹¹⁹⁶ Развијање политике у криминалистичко-обавештајном раду у складу са савременим стандардима и поступањем у складу са прихваћеним стандардима има двоструку вредност. *Прво*, то показује заједници да агенција за примену закона има криминалистичко-обавештајне основе политике који су у складу са национално признатим стандардима. *Друго*, у случају тужбе (спора), може да се користи као основа за одбрану да је политика агенције у складу са професионално признатом добром праксом.
2. **обука** – свака агенција треба да развије обуку за све запослене како би се обезбедило да су сви упознати са криминалистичко-обавештајном функцијом и политиком рада у овој делатности. Посебна пажња треба да буде посвећена прикупљању, чувању и дисеминацији криминалистичко-обавештајних информација. Најзначајније, особље ангажовано на непосредном криминалистичко-обавештајном раду, треба да буду посвећени озбиљности у свом раду који је повезан са уставним правима грађана, као што је рад на прикупљању информација. За разлику од других критичних питања полицијског рада, политика „нулте толеранције“ према таквим прекршајима политике је

---

¹¹⁹⁴ Више о заштити података о личности кроз предузимање специјалних истражних техника, видети у: **БАНОВИЋ, Б.**, *Заштита података о личности и специјалне истражне технике*, Правни живот бр. 9/2013, стр. 579-776.

¹¹⁹⁵ Упореди са: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, pp. 160-163.

¹¹⁹⁶ **Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU**, *Criminal Intelligence File Guidelines*, доступно на интернет адреси: www.it.ojp.gov/documents/LEIU_Crim_Intell_File_Guidelines.pdf (посећено 31.01.2013.).

обавезна. Ова политика демонстрира полицијском кадру, као и заједници, да кршење људских права неће бити толерисано, те да ће се одговарајући поступци бити покренути против прекршилаца.

3. **надзор** – добра политика и обука су само део једначине, те поред тога агенција мора да обезбеди поштовање правила и процедура које прокламује. Ако особље не прати политику, или је погрешно тумачи, постоји недостатак системске одговорности и једнообразности када је у питању задовољење одговарајуће дисциплине. Руководиоци, стога, морају бити посвећени у свом раду и опрезни када је у питању полицијски рад, који је повезан са могућим угрожавањем грађанских слобода и права, када морају задржати рад особља на највишим стандардима криминалистичко-обавештајне делатности. У случају да се обрасци и пракса кршења људских права у одређеном временском периоду открију, јавни тужиоци треба да изнесу такве оптужбе пред надлежни суд да су надзорници или њихви надређени, знали или треба да знају за такве прекршаје, те да нису предузели одговарајуће мере. Таква намерна равнодушност је поједине агенције скупо коштала када су се определили да гледају на другу страну по пријавама грађана или полицијских службеника да се крше одређена људска права.¹¹⁹⁷
4. **образовање јавности** – кључни елемент успеха криминалистичко-обавештајне делатности јесте информисање јавности о криминалистичко-обавештајним иницијативама. Још једном, постоје два критична разлога за то. *Прво*, као што је у претходним темама поменуто, да просто едукује јавност о криминалистичко-обавештајном процесу. Ово из разлога што ће елиминисати погрешне претпоставке или друга нагађања. Већи део јавности претпоставља да криминалистичко-обавештајне службе врше неку врсту широко распрострањеног тајног прикупљања информација и раде на сличан начин као обавештајне службе. Исправљање оваквог погрешног схватања може да развије позитивну подршку за криминалистичко-обавештајни процес. *Друго*, предност образовања јавности јесте да се грађани информишу о знацима и симболима криминалне делатности (нарочито оних најопаснијих какав је тероризам), како би могли да помогну у процесу прикупљања информација (такав је, на пример, пројекат државног универзитета у Вичити који је представљен у другом делу овог рада). На тај начин, јавност ће добити потребно знање и упутства у вези показатеља понашања која могу бити сумњива, која врста информације треба бити документована и како да извештавају о својим запажањима. Овакав модел такође помаже да грађани осете свој допринос безбедности заједнице, као и да помогне у смањењу нивоа неповерења према полицијској организацији и њеним напорима у борби против криминала.
5. **транспарентност процеса** – криминалистичко-обавештајна функција, као и сви други аспекти агенција за примену закона, треба јасно да разумеју потребу за транспарентношћу процеса. Док се поједине информације које се користе у криминалистичко-обавештајној функцији свакако морају заштитити, процес који се користи мора бити транспарентан (отворен). С обзиром на широко распрострањено критичко мишљење да је криминалистичко-обавештајни процес тајновит, и да је у значајној мери испуњен „шпијунирањем“ грађана, овом аргумену се једино може супротставити отворен и транспарентан рад агенције за спровођење закона. Приближавањем функционисања криминалистичко-обавештајног процеса, наравно без откривања суштине криминалистичко-обавештајних информација, агенција настоји да едукује грађане о

---

¹¹⁹⁷ Тако према: **Martinelli, T.J.-Pollock, M.J.**, *Law Enforcement Ethics, Lawsuits and Liability: Defusing Deliberate Indifference*, The Police Chief 67, 2000, pp. 52-57.

процедуралним корацима за прикупљање информација и њене политике за документовање и складиштење информација, што може имати позитиван ефекат односима полиције и грађана.

6. **одговорност ревизије (провера)** – ревизија, односно провера, криминалистичко-обавештајних процеса унутар агенције треба да буде периодична обавезна пракса. За преиспитивање криминалистичко-обавештајног процеса и документације, у неким развијеним земљама (на пример у Америци), постоје посебно развијени списи о проверама са више варијабли који се користе ради састављања инспекцијског извештаја.¹¹⁹⁸ Веома важно је да ревизију (проверу) посматрамо као позитиван процес који може идентификовати слабости или проблеме који се могу исправити. Предузимајући проактивну радњу, као што је ревизија, може се обезбедити да сви аспекти процеса функционишу према уставном мандату. Она може да идентификује непредвиђене проблеме који ће послужити као позитиван доказ да агенција ради у доброј намери и не злонамерно.
7. **увек поступати у доброј вери (добронамерна поступања)** – све акције агенције и њеног персонала треба јасно да показују да су одлуке донете у криминалистичко-обавештајном процесу изричито намењене у циљу испуњења законских стандарда. Добра вера се може доказати на различите начине, укључујући и имплементацију политика и процедура, пружању обуке кадрова као и обезбеђењем одговарајућег надзора над делатностима које се обављају. Често се многе области у криминалистичко-обавештајном процесу немају дефинитивне правне смернице. Успостављањем оквира који ће помоћи агенцијском особљу да предузимају најбоље одлуке штитећи права појединаца, док одржава безбедност заједнице, ће самим тим довести да се вероватноћа настајања немара смањује кроз ове добронамерне активности.
8. **помоћ правног саветника** – уско повезано са имплементацијом политике (приватности и безбедности) јесте и обезбеђење правног саветника, који може бити једна од кључних превентивних мера које агенције могу користити како у припреми и изради оваквих документа, формулисању криминалистичко-обавештајног процеса и анализе информација, тако и у припреми за евентуалне судске спорове који укључују наводе злоупотреба и кршења људских права.

Оваквим приступом, агенције могу бити сигурне да ће сваки предузети корак бити у складу са Уставом, позитивним законским актима, али и посвећености повећаним потребама друштва за безбеднијом заједницом.

---

¹¹⁹⁸ Примере два таква посебно развијена извештаја се може видети на следећим интернет сајтовима: www.intellprogram.msu.edu/Carter_Intelligence_Guide.pdf и www.it.ojp.gov/documents/LEIU_audit_checklist.pdf.

2. ЕТИЧКИ СТАНДАРДИ ЗА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНУ ДЕЛАТНОСТ И ИНТЕГРИТЕТ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОГ СЛУЖБЕНИКА

Свакоме из области полиције и безбедносних студија, постаје јасно да је неопходна промена модела полицијског рада на глобалном нивоу. Иако се не може очекивати да промена у полицијској организацији буде јединствена свуда у свету, ипак можемо претпоставити да ће се сви приступи заснивати на истом или сличном скупу претпоставки. То подразумева следеће: веће укључивање заједнице, проактиван приступ који наглашава превенцију, професионалност, коришћење савремених метода у прикупљању информација и др. Једна од нових парадигми у светлу развоја полицијских активности, јесте и модел криминалистичко-обавештајне делатности у контроли криминалних активности. У започетом тренду промена наглашава се неопходност постојања више чинилаца за ефикасан и правилан рад полиције, од којих су свакако веома значајни они који се тичу потребе за високим стандардима професионалног понашања, контроле и самоконтроле. Међутим, у исто време смо сведоци и безброј случајева полицијске бруталности и злоупотреба службеног положаја, од којих неки пуне насловне стране новина, док се други одвијају ван очију јавности. Наведени примери, као и друге форме *полицијске девијантности*,¹¹⁹⁹ иду против поменутих напора за професионализацијом полиције и тежњом ка већој повезаности са заједницом у решавању проблема. Због тога, модерне полицијске организације широм света се боре против полицијских девијантности, покушавајући да достигну висок ниво професионалног понашања својих чланова. Ово је од суштинске важности за криминалистичко-обавештајну делатност, чије су активности често под лупом научне, стручне али и остале јавности, због могућих кршења права појединаца и група према којима су такве активности усмерене, али и према трећим лицима.

Међународна унификација људских права и слобода, велику одговорност за примену у свакој националној држави поставља пред полицију, те дакле тежи и унификацији етичких стандарда полицијског деловања.¹²⁰⁰ Тако је Парламентарна скупштина Савета Европе 1979. године усвојила Декларацију о полицији, којом је прописала етичке стандарде поступања у полицији, статус, права и обавезе полицајаца и надлежности полиције у ванредним ситуацијама и случајевима окупације од стране оружане силе. Генерална скупштина Уједињених нација својом резолуцијом број 34/169 из 1979. године усвојила је Кодекс понашања за полицајце (*Code of Conduct for Law Enforcement Officials*), заснован на етичком и професионалном поступању према међународним инструментима о људским правима и кривичном праву.¹²⁰¹

На европском континенту у области развоја етике у полицијским организацијама, можемо издвојити кључне документе који су утицали на развој етичких стандарда за полицију у нашој земљи. Комитет министара Савета Европе је

¹¹⁹⁹ Pagon, M., *Policing in Central and Eastern Europe: Ethics, Integrity and Human Rights*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, Slovenija, 2000.

¹²⁰⁰ Суштински, етика се односи на стандарде вођења лица или чланова одређене професије. Тако, постоје три аспекта етике: разликовање доброг од лошег; припрема за предузимање онога што је исправно; и предузимање онога што је исправно.

¹²⁰¹ Документ се може погледати на интернет адреси:

<http://www.un.org/disarmament/convarms/ATTPrepCom/Background%20documents/CodeofConductforlawEnfOfficials-E.pdf>

19.09.2001. године, на 765. Састанку заменика министара усвојио текст Европског кодекса полицијске етике,¹²⁰² те је Препоруком *Rec (2001)10*, препоручио да се владе држава чланица у унутрашњем законодавству, пракси и кодексима понашања полиције, воде принципима постављеним у тексту Европског кодекса полицијске етике (предложеним у тој препоруци) и да обезбеде најшире могуће упознавање са датим текстом Кодекса. У складу са тим, министар унутрашњих послова Републике Србије, донео је Упутство о полицијској етици и начину обављања послова.¹²⁰³ Поред тога, значајно је истаћи да је и Влада Републике Србије донела Кодекс полицијске етике.¹²⁰⁴

Све наведено је допринело активнијем раду на унапређењу свеукупног етичког полицијског рада, а нарочито полицијског рада који укључује примену тајних (конспиративних) метода, коришћење класификованих извора информација, развијања правила, обуке и надзора обавештајних јединица полиције. Разлог је што свака полицијска организација жели да осигура да њени службеници разумеју и следе правила. У недостатку бољег термина, овакав начин усвајања и унапређења етике називамо – „правилима“ заснована етика.¹²⁰⁵

На другом крају спектра је *лична етика*, односно изграђивање интегритета службеника у пракси обављања професионалних дужности, у складу са јавним интересом, етичким кодексима и општим моралним нормама.

У тексту који следи, покушаћемо да прикажемо да су два претходно наведена нивоа етике, односно правилима успостављање етичких стандарда у криминалистичко-обавештајној делатности (тј. „правилима“ заснована етика) и интегритет криминалистичко-обавештајног службеника (тј. *лична етика*), најважнији кораци ка професионализацији и квалитетном обављању поверених послова. Као што истичу и добри познаваоци прилика у полицијским организацијама, развој ових области је један од најмоћнијих „противотрова“ за полицијске девијантности и кршење људских права од стране полицијских службеника.

2.1 Етички стандарди за криминалистичко-обавештајну делатност

Стварање етичког оквира за поступање службеника полицијских организација, представља један од најважнијих корака ка усвајању и унапређењу етичких стандарда. Када је реч о криминалистичко-обавештајном раду, као општеприхваћен стандард на међународном нивоу, препоручено је увођење кодекса понашања, процедура и мера које треба да осигурају исправно поступање и јачање интегритета полицијских службеника, тако да буду поштована основна права и слободе појединаца обухваћених Европском конвенцијом о људским правима из 1950. године.¹²⁰⁶ Ово је представљало

---

¹²⁰² **The European Code of Police Ethics**, Recommendation Rec(2001)10 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2001 and explanatory memorandum. Оригинални текст доступан на интернету: <http://www.polis.osce.org/librarz/f/2687/500/Coe-FRA-RPT-2687-EN-500> (преглед 20.12.2013.).

¹²⁰³ Упутство о полицијској етици и начину обављања послова („Службени гласник РС“, бр. 41/2003);

¹²⁰⁴ Кодекс полицијске етике („Службени гласник РС“ бр. 92/2006);

¹²⁰⁵ Тако према: **Goldman, J.**, *A Guide to Teaching About Intelligence and Ethics*, Association of Former Intelligence Officers – AFIO’s Intelligencer Journal, 2013, p. 2.

¹²⁰⁶ *Recommendation No. Rec (2001) 10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics*, 19. September 2001, Council of Europe. Доступно на интернет адреси: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=22325&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorInternet=EDB021&BackColorLogged=F5D383> (прегледано 17.08.2013.).

основ за стварање и развој кодекса полицијске етике (поменутих у претходном делу), који су успоставили оквир за оно што смо назвали „правилима“ заснована етика.

Као оквир професионалног понашања, етички кодекс јача идентитет криминалистичко-обавештајне професије – двојако. *На унутрашњем плану*, придржавање етичких стандарда постепено ствара осећај припадности струковној заједници, заснованој на привржености истим вредностима и циљевима. Такође, етички стандарди треба да подстакну носиоце криминалистичко-обавештајне делатности да радне улоге и обавезе, које имају као група и као појединци, сагледају у односу на друштво као целину. *На спољном плану*, стриктним поштовањем етичких стандарда, припадници криминалистичко-обавештајних служби на дужи рок јачају поверење јавности у рад овог осетљивог и релативно новог сегмента јавне управе и тиме, као повратни ефекат, додатно доприносе јачању угледа свог еснафа и његових чланова.¹²⁰⁷

Претходном бисмо могли да додамо и важност етике у полицијском раду која се огледа на три нивоа: *постоји унутрашња корист* (врлина је сама себи награда), *постоји лична корист* (врлина је лична и професионална мудрост) и *постоји корист захвалности* (врлина појачава самопоштовање, дивљење и поштовање других).¹²⁰⁸

У вези обавештајне делатности и етике, *Голдман*¹²⁰⁹ наводи да је важно да се запамте три ствари: *прво*, етика није исто што и закон, *друго*, етика обавештајног рада није нужно синоним за личне етике појединаца, и *треће*, с обзиром на њен основни задатак, рад у обавештајној заједници треба сматрати етичким.

На овом месту намеће се неколико питања у вези са „правилима заснованом етиком“: *прво*, на питање о *важности* успостављања правила о етичком понашању, можемо одговорити чињеницом да полицијски службеници и руководиоци доносе одлуке које могу имати велике последице. Када се службеник посматра као непоштен, неучтив, неодговоран, неправедан или немаран, он или она могу оштетити имиџ полицијске организације, тако што „каљају“ значку и хране јавни цинизам. Такво понашање може да нагризе спремност заједнице да сарађује или пружа подршку полицији. Нарочито је штетно за криминалистичко-обавештајни процес који ће остати ускраћен за важне информације; *друго*, што се тиче питања *одговорности*, претпоставимо да је сваки службеник одговоран, али етика почиње на врху хијерархије. Полицијски менаџери треба најпре да се понашају према моделу и спроводе своју посвећеност личним примером. Јавно поверење најбоље се постиже када је полиција отворена и искрена о својој политици и праки, спремна на разговор, одбрану или промену такве политике; *треће*, на питање *да ли етички кодекси раде*, можемо одговорити да етички кодекси не чине људе (службенике) етичким, не чине лоше људе добрим или оне са самосталним просуђивањем – мудрим. Али они могу да помогну у дефинисању онога шта је добро, да усаде етичку културу и успоставе стандарде понашања у областима које нису регулисане законом (каква је већина у области криминалистичко-обавештајног деловања, нарочито у предузимању прикривених метода).

¹²⁰⁷ ФАТИЋ, А.-КОРАЋ, С.-БУЛАТОВИЋ, А., *Етички стандарди за криминалистичко-обавештајни рад*, Београд, Центар за безбедносне студије, 2011, стр. 12.

¹²⁰⁸ Преузето са сајта: <http://josephsoninstitute.org/policing/>

¹²⁰⁹ **Goldman, J.**, *A Guide to Teaching About Intelligence and Ethics*, Association of Former Intelligence Officers – AFIO's Intelligencer Journal, 2013, p. 2.,

Да би етичка правила била ефикасна, морају задовољити пре свега три захтева.¹²¹⁰

- *треба да буде инклузивна*: свако учествује од највишег руководства све до крајњих службеника на дну хијерархије;
- *треба да буде валидна*: садржај треба да буде у складу са стандардним етичким принципима;
- *треба да буде аутентична*: политика се примењује и вредности јачају како речима, тако и делима.

Поред тога, етички кодекс треба да задовољи више критеријума, од којих ћемо за потребе овог рада навести следеће:¹²¹¹

- *да је специфичан*: упутства треба да дају јасна објашњења користећи уобичајене сценарије;
- *да „провоцира“ размишљање*: да полицијски службеници уче како да анализирају ситуацију и донесу добре одлуке;
- *да је јасан*: жаргони, нејасноће, двосмислености и употреба флоскула не треба да буде присутно у кодексима. На пример: уместо текста „избегавајте неправилне контакте са информатором“, треба објаснити тачно шта се мислило са недвосмисленим језиком и са примерима;
- *да је читљив*: није само потребно упутство за кориснике које ће исте водити кроз преглед и тумачење одредби кодекса. Потребно је побољшати читљивост са широким маргинама, великим словима, издвајањем тематских целина и тачном лектуром;
- *да је концизан*: избегавати сложене реченице, веома густ текст, вишеструке (комплексне) ставове у набрајањима или нумерисаним листама. На пример, цео Устав САД је краћи од многих етичких кодекса;
- *да је реалистичан*: реченице попут: „Апсолутно нема личних телефонских позива“ су неразумне. Такође и кодекс: „Прихватити да нема поклона или напојница“ није довољно јасан;
- *да је применљив*: све одредбе треба да се придржавају прописа у агенцијама, колективног уговора, уставних права итд. Такође, треба да постоји кредибилно и ефикасно институционално решење за примање жалби и истрагу оптужби;
- *да је флексибилан*: кодекс треба редовно стављати на пробу. Направити додатке или промене по потреби, за евентуално уочене пропусте;
- *да представља процес*: цинизам већине запослених потиче од виших руководиоца који се подсмехују етичким правилима. Вредност кодекса није у његовом тексту, већ у посвећености оних који га спроводе.

2.1.1 Етика и коришћење информатора

Ма колико се законодавац трудио да у прописивању коришћења информатора у прикривеним полицијским операцијама, активности службеника буду прецизно регулисане, исте норме не могу увек да садрже и етичку нијансу. Заједница треба да

¹²¹⁰Више о овоме видети на сајту: <http://josephsoninstitute.org/policing/>

¹²¹¹Више о наведеним критеријумима видети на сајту: <http://josephsoninstitute.org/policing/>

буде у стању да верује агенцијама за спровођење закона да исправно раде у име грађана. Коришћење чланова заједнице да тајно извештавају о појединим активностима (које се могу тицати и односа са најближим члановима, пословним сарадницима и др.), има потенцијал да озбиљно подрије не само ове појединачне друштвене односе, већ и однос између заједнице и полиције. Из тог разлога, али и због сложености самог односа између полиције и информатора, сматрамо да је од важности да размотримо етички оквир унутар којег се одвија информисање између информатора и полицијске организације.

Већ смо у претходном делу навели да је употреба информатора као прикривеног (класификованог) извора информација по много чему значајана, али и сложена, етички дискутабилана, али и ризична активност. Водинелић наводи да је коришћење информатора „*најопсежнији захват у уставно право грађана. Док телефонско прислушкивање обухвата само уски сектор разговора, претрес обухвата само стан, специјална опсервација само кретање изван стана, информатор се ушуњава у сферу поверења осумњиченог. Он је у стању попут фотокамере, магнетофонске или видео траке, „бубе“, апарата за откривање тајних радио-станица, фиксирати све оно што сумњива особа чини, каже, види и чује, шта осећа, воли, мрзи, с киме се и где састаје, где су његова скровишта, итд*“.¹²¹² Делатност полиције и у том контексту делатност информатора можемо посматрати као „потенцијалну опасност“ за повреду и угрожавање људских права и основних слобода.

Познаваоци струке у полицијском раду у области коришћења људских извора информација, овакав рад посматрају етички проблематичним на три нивоа:¹²¹³

- *на нивоу институције (полицијске организације):* како у свом делу о етичким питањима у полицијском раду наводе *Милер* и *Блекер (Miller & Blacker)*,¹²¹⁴ полицијска организација и њен рад јесу институцијалне активности од суштинског значаја за мирно друштво, које парадоксално, омогућавају истима три врсте понашања од којих је свака повезана са проблематичним етичким питањима. Прво је *принуда* (тј. ограничавање индивидуалних слобода кроз, на пример, употребу средстава принуде, хапшења, претресе, одузимање предмета и сл.), друго је *обмана* (подривање поверења кроз коришћење информатора, прикривених иследника), и треће *надзор* (упад у приватност различитим механизмима). У вези са моралном штетом од ове *обмане* или издаје поверења, оправдање се може извести из моралне потребе полиције и колективног добра које она жели. Из овакве тврдње, Милер и Блекер су предложили *моралну теорију полицијског рада*, према којој „штетне и неморалне (неетичке) методе су понекад неопходне у циљу реализације фундаменталних полицијских циљева, односно заштите и безбедности друштва. Интегритет овакве институционалне сврхе заштићен је у одређеним прописима или правилима (обично процесном закону и интерним полицијским упутствима), предвиђањем околности у којима је дозвољено да се користе овакве методе.“¹²¹⁵

¹²¹² **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, Безбедност бр. 1/1994, стр. 71.

¹²¹³ Ово последње према: **Harfield, C.**, *Police Informers and Professional Ethics*, Faculty of Law, University of Wollongong, NSW, Australia, 2012, p. 1.

¹²¹⁴ **Miller, S. & Blacker, J.**, *Ethical Issues in Policing*, Aldershot: Ashgate Publishing Limited, Great Britain, 2005, Chapter 1.

¹²¹⁵ Упоредно разматрање различитих метода тајних полицијских операција које послују у различитим правним јурисдикцијама сувише је широка тема да се овде покуша приказати, али се могу идентификовати одређени заједнички критеријуми који ће предвидети околности у којима је могуће прибећи иначе овако неетичкој тактици и исту оправдати. Тако, употреба информатора може бити морало оправдана када су присутни одређени критеријуми заједно, а то су: *прво*, предложено коришћење

- *на нивоу менаџмента (руководства) унутар институције*: тренутни режими који регулишу овај ниво одговорности коришћења информатора имају две заједничке особине: *прво*, претходно одобрење за контакт са информатором; и *друго*, извештавање о контакту након састанка између руководиоца и информатора. У настојању да се постигне максимална транспарентност (у потребној мери и у складу са одржавањем безбедности информатора и руководиоца), ови механизми ипак не обухватају начин на који би руководиоци информатора спровели њихов однос и пословање са информатором. Сигурно је да на овом нивоу постоји таква „шупљина“, јер су садашњи механизми одговорности засновани на бирократском надзору формалних извештаја или компјутерских база, а нема простора за облик непосредног надзора руководиоца и информатора када су активни у тзв. „информационој арени“. Управљање процесом коришћења информатора само по себи не обезбеђује посебно морално оправдање за коришћење такве методе, међутим, овакав начин управљања обезбеђује механизам за минимизирање неморалног, односно неетичког коришћења информатора. Минимизирање оваквих проблематичних односа, само по себи, гарантује да су информатори и њихови руководиоци на етички (али и законски) оправдан начин ангажовани у процесу информисања;
- *на индивидуалном (појединачном) нивоу – информатор и руководиоца (службеник)*: ако се тренутна дискусија одређује да закони и правилници о коришћењу и употреби информатора могу предвидети као „црно“ или „бело“, онда индивидуални ниво односа информатор и руководиоца нужно захтева нијансу „сиве“, односно сенку у којој ће се наћи у функцији информисања. Овај етички проблематичан (индивидуални) ниво састоји се из две групе активности: *етичка понашања руководиоца* и *етичка понашања информатора*. Пуно речи је у претходном тексту дотакло тему односа на релацији руководиоца – информатор, али су свакако најпроблематичнији делови односа који се односе на: мотиве информатора за пружање информација,¹²¹⁶ сврху коришћења информатора од стране руководиоца, начин успостављања односа сарадње (ово пре свега у случају обмане, принуда или експлоатација одређених околности – на пример боравак у затвору и сл.),¹²¹⁷ и др.

информатора мора бити у складу са моралном теоријом полиције; *друго*, мора постојати одређени степен сумње да је осумњичени (у вези којег се прикупљају информације) починио или планира извршење злочина; *треће*, злочин мора бити довољно озбиљан (тежак), те су морална права жртава/потенцијалних жртава да буду заштићени од озбиљног криминала у датим околностима надмашују морално право осумњиченог на приватност (баш као што право на приватност није апсолутно, нити су сви злочини довољно озбиљни да захтевају коришћење прикривених метода у прикупљању информација); *четврто*, уколико не постоји ни једно друго, мање морално штетно средство да обезбеди тражену информацију; *пето*, специфична информација која се тражи помоћу информатора мора и сама да буде значајна за истрагу (значајна у смислу да истрага није могла да се настави или да се не може покренути гоњење без специфичне информације(а) које информатор може да обезбеди. Заједно, ови критеријуми служе за идентификацију када је етички оправдано да полиција употреби информатора за добијање информација. Упореди са: **Harfield, C.**, *Police Informers and Professional Ethics*, Faculty of Law, University of Wollongong, NSW, Australia, 2012, p. 6.

¹²¹⁶ Како смо у претходним дискусијама илустровали, различите мотивације информатора могу значајно утицати на вредност информационог односа према полицији, а посматрано кроз агенцију, утиче на вредност оваквог модела према друштву у целини. Уколико оквир за управљање информаторима не обезбеђује и подржава значајне вредности и критеријуме за етички оправдано информисање, онда овакво мотивисано понашање информатора може озбиљно да угрози целокупно институционално морално оправдање за информисање.

¹²¹⁷ То је случај када руководиоца сарађује са информатором у обмани против осумњиченог лица; такође принуда или експлоатација принудних околности је такође морално штетна: на пример, понуда направљена у затворској ћелији уз нуђење „полицијске кауције“ као алтернативе (односно како се другачије назива и „понуда у натури“), представља на изврстан начин проблематичан приступ који се

2.2 Интегритет криминалистичко-обавештајног службеника

Очување и јачање интегритета јавних службеника ангажованих на пословима у подручју криминалистичко-обавештајне делатности, а који у својој природи носи потенцијалан ризик за угрожавање јавних интереса и људских права, не би смело да се сведе само на успостављање механизма спољне и интерне контроле и транспарентности.

Интегритет се може одредити као честитост или поштење јавног службеника у обављању поверених дужности, усмерено на достизање најбољег могућег начина служења јавном интересу и управљања ресурсима заједнице.¹²¹⁸ Најсажетије речено, интегритет јавног службеника је пракса обављања професионалних дужности проистеклих из поверене јавне службе у складу са јавним интересом, етичким кодексом и општим моралним нормама и уз поштовање основних људских права и демократских начела.¹²¹⁹

Интегритет мора бити обележје криминалистичко-обавештајне професије. То је кључни елемент у процесу прикупљања, анализе и ширења финалних продуката, а темељ на којем се изграђује кредибилитет са криминалистичко-обавештајним корисницима. Интегритет захтева приврженост чињеницама и истинитости помоћу којих се тумаче и приказују такве чињенице. У том случају неопходна је морална храброст како би службеници остали интелектуално поштени и спремни да се одупру притиску да произведу криминалистичко-обавештајне закључке који нису поткрепљени чињеницама. Одабир метода у раду, као и производња криминалистичко-обавештајних информација не треба да буде режирана или изманипулисана због жељеног резултата, институционалног положаја корисника или унапред одређеног циља. Појединци из академске јавности управо овакве проблеме и дилеме у обавештајном раду називају *интегритет под притиском*.¹²²⁰ Дакле, криминалистичко-обавештајна делатност је

одвија у условима значајне угрожености информатора који је лишен слободе, те је потребно да исти направи избор у условима веома ограничене аутономије са стварним могућностима непосредним негативним последицама у случају несарадње. Ово представља пример „полицијске експлоатације“, односно примера којим је прекорачена линија разликовања онога шта полиција има право да ради и онога на шта нема.

¹²¹⁸ Реч *интегритет* потиче од латинског израза *integras* и означава неповређеност, чистоту душе, часност, честитост и невиност. Наведено према: ВУЈАКЛИЈА, М., *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, 1980, стр. 352. Према одређењу датом у документу британског Комитета за стандарде у јавном животу -*The Seven Principles of Public Life*, принцип интегритета подразумева да јавни службеник у обављању поверених функција поступа самостално и независно од било каквог спољњег финансијског или другог утицаја (наведено према: **Howard, D.**, "Ethics and standards of conduct", in: Tony Bovaird and Elke Loffler (eds), *Public Management and Governance*, Routledge, London and New York, 2003, p.219.

¹²¹⁹ **КОРАЋ, С.**, *Интегритет наднационалног службеника Европске уније*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010, стр. 53.

¹²²⁰ Веома интересантним примером из историје можемо приказати моралне дилеме у вези са интегритетом у производњи обавештајних закључака.

На почетку шпанско-америчког рата, пуковник Артур Л. Вагнер (*Arthur L. Wagner*) био је командант војне дивизије за информисање (можда тада ембриона војних обавештајних организација). У духу јавног мњења, председник Мекинли (*William McKinley*) и секретар за ратна питања Расел Алгер (*Russell A. Alger*) су одлучили да нападну шпанске снаге на Куби не касније од лета 1898. Године. Вагнер је за такву операцију припремио пажљиву процену шпанских снага, терена, али и климе и еколошких услова на Куби, која је потребна за оперативно планирање. Вагнерова процена је идентификовала понављање епидемије жуте грознице на Куби током летњих месеци као пресудне чињенице за разматрање плана напада. На састанку у Белој кући, Вагнер је препоручио одлагање напада до зимских месеци у циљу смањења америчких људских губитака због болести. Председник Мекинли, иако невољно, прихватио је његов поглед. Одмах након састанка, секретар Алгер је био бесан на пуковника Вагнера рекавши му да је његов план за напад учинио немогућим и лошим, те ће се лично постарати да Вагнер не прими никакве

један од фактора који ће допринети дефинисању политике полицијског деловања, али таква политика не одређује криминалистичко-обавештајну делатност.

Исто тако, криминалистичко-обавештајни службеници и аналитичари треба да спрече тзв. „удварање“ претпостављенима, тако што ће развијати хипотезе које подржавају утврђене ставове или предрасуде и жеље лидера. Исти интегритет мора се проширити и на криминалистичко-обавештајни процес и извештавање о оним чињеницама које нису познате. Доносиоци одлука се не могу оставити у неизвесности о томе шта су чињенице, шта је мишљење, а шта је оно што је непознато.

2.2.1 Криминалистичко-обавештајни службеник : регрутовање и основне карактеристике

Обављање криминалистичко-обавештајних послова, поред општег полицијског образовања, захтева поседовање посебних (специјалистичких) знања и вештина. Због тога, приликом пријема службеника за обављање криминалистичко-обавештајних послова, менаџери (руководиоци) ове јединице треба да имају на уму да ова лица поседују широк опсег способности које ће да обезбеде успех у обављању поверених задатака.

Неке од најочигледнијих карактеристика криминалистичко-обавештајних службеника укључују: лични интегритет, висок интелектуални капацитет, аналитичке способности, иницијативност, способност ефикасне комуникације (како усмено тако и писмено). Посебан квалитет службеника је способност да се успостави однос са различитим појединцима, од особља агенције за спровођење закона па све до различитих чланова заједнице. Ово последње је од суштинске важности које ће на крају одредити способност службеника да добију информације од великог броја извора (пре свега се мисли на људски извор информација – *информаторе*). Поред наведеног, потребан је квалитет и знање процењивања, као и способност прогнозирања (предвиђања) шта се може десити у свакој конкретној ситуацији. Очигледно, постоје многе појединачне вештине које треба да „кресе“ криминалистичко-обавештајног службеника, те ће стога и успех криминалистичко-обавештајне јединице зависити од талената одабраних службеника.¹²²¹

Као што је истакнуто, веома значајан сегмент у ефикаснијем раду криминалистичко-обавештајне јединице, јесте константан рад на обуци и усавршавању свих чланова службе. Ово последње долази поштовањем начела *стручности и специјализације* (односно константног усавршавања).

Обука мора почети од главног руководиоца агенције, па све до истурених – теренских полицијских службеника. Управо таквим приступом ће се постићи да се правилно схвати криминалистичко-обавештајни рад и његов значај за целокупну полицијску организацију. Обуком главних руководилаца агенције постиже се

војне промоције (унапређења) у будућности. Алгер је потом утицао на председника да одобри летњи напад на Кубу. Америчка војска је издејствовала брзу победу, али како је и Вагнер предвидео, ефекти епидемије су били очигледни, те је 85% од укупног броја жртава рата преминуло због болести. Вагнер је, ипак пар година након тога, добио генералско унапређење. Ово је пример интегритета обавештајног службеника који је свесно угрозио своју каријеру како би задовољио свој осећај дужности, а не да поклекне пред политичким притиском. Извор: *Defense Technical Information Center – DTIC* (<http://www.dtic.mil> посећено 10.01.2014.).

¹²²¹ Тако према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 58.

разумевање читавог концепта, јер у противном ако они не разумеју овакав концепт, модел криминалистичко-обавештајног рада никада неће бити функционално усвојен.¹²²² Такође, веома је важно спровести обуку за менаџере и руководиоце криминалистичко-обавештајне јединице, јер су они одговорни за извршавање реалне функције криминалистичко-обавештајне делатности. Ако они немају јасну представу о томе која је корист криминалистичко-обавештајне делатности за агенцију или њихову одговорност за усмеравање рада особља под њиховом командом, неће доћи до пуне имплементације, без обзира на подршку шефа службе или главног руководиоца агенције.

Такође, обука службеника за предузимање криминалистичко-обавештајних активности је од пресудног значаја. Као што је у техничком смислу значајан рад сензора за детекцију одређених чињеница, тако су и полицијски службеници „сензори“ агенције за примену закона, тј. очи и уши,¹²²³ који ће правилном обуком и усавршавањем за делатности прикупљања информација дати свој максимум.

Питање које је такође актуелно јесте и ротација кадрова, односно премештање на друге послове као и прелазак са других послова. Најчешћи аргументи руководства за редовну ротацију кадрова односи се првенствено на спречавање корупције у овим осетљивим позицијама, али и пружање кадровима шири опсег знања и искуства. Иако ротација може бити прикладна за многе, ако не и за већину задатака у оквиру агенције за примену закона, ипак криминалистичко-обавештајна делатност представља специјализовану функцију у којој службеници не треба да се ротирају на рутинској основи. Основни разлог за овакву перспективу укључује дужину времена које је потребно да криминалистичко-обавештајни службеник научи свој посао и буде ефикасан, захтеви да се развију вештине и инвестирање у обуку кадрова, као и време потребно за успостављање контакта унутар агенција за спровођење закона као и других вредних контаката које треба успоставити. Из тих разлога, било која ротација особља криминалистичко-обавештајне јединице треба да се заснива на процени квалитета и квантитета продуката добијених од појединаца.¹²²⁴

2.2.2 Контрола и тест интегритета у откривању и превенцији корупције криминалистичко-обавештајних службеника

Криминалистичко-обавештајна функција има легитиман захтев и овлашћења за прикупљање и чување информација. Велики део ових информација ће бити личне или оперативне природе, те могуће импликације на пољу приватности и безбедности треба увек да буду на уму и у првом плану. Недостатак пажње посвећене безбедности, доприноси могућностима злоупотребе, која може бити и резултат корумпираног понашања одређеног дела криминалистичко-обавештајних службеника.

---

¹²²² Приврженост концепту криминалистичко-обавештајног рада од стране главних руководилаца агенције за примену закона ће, такође, бити приказан кроз доделу особља и ресурса за развој и спровођење таквог модела.

¹²²³ Због тога инсистирамо да у делатностима прикупљања информација буду укључена сва овлашћена службена лица Министарства унутрашњих послова Републике Србије, јер ће се на тај начин једино моћи успоставити двадесетчетворочасовно присуство на терену, седам дана у недељи (24/7) кроз предузимање мера и активности на уочавању, праћењу и евидентирању свих информација које су у вези са криминалним делатностима појединаца или криминалних група (примедба аутора).

¹²²⁴ **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 58.**

Због тога се са правом истиче да је један од примарних задатака криминалистичко-обавештајне службе управо безбедност криминалистичко-обавештајног процеса, односно безбедност и интегритет криминалистичко-обавештајних службеника. То се постиже преко одговарајућих гаранција и заштитних мера, адекватне интерне контроле и одговарајућег надзора.

Целокупно особље криминалистичко-обавештајне службе мора проћи почетну проверу и бити „безбедносно чисто“ пре почетка запошљавања. Важност овакве иницијалне провере јесте у чињеници њене свеобухватности како би се открили недостаци у карактеру или интегритету кандидата који ће према успешно завршеној провери добити одобрење, односно тзв. „безбедносну дозволу“. Међутим, чињеница да је кандидат добио безбедносну дозволу за запошљавање не мора нужно да значи да ће особа увек бити погодна за запошљавање и рад у криминалистичко-обавештајној служби. То доводи до основа за преиспитивање, односно тзв. *периодичне безбедносне провере* криминалистичко-обавештајног службеника. Периодичне безбедносне провере се могу одвијати у *редовним интервалима* (на пример, сваке друге године рада), односно у *ванредним – појединачним случајевима*. То ће бити случај, на пример, када руководилац криминалистичко-обавештајне јединице задржава право да наложи ванредну безбедносну проверу неког од особља у било ком тренутку, односно ако постоји било каква сумња у вези са интегритетом или карактером члана особља јединице, те тада треба одмах поступити, и не чекати следећу периодичну безбедносну проверу.

У циљу задовољавања критеријума контроле (како редовне, тако и ванредне), развијени су специјализовани тестови интегритета, међу којима према корисности и поузданости можемо издвојити полиграфски тест као вид теста интегритета у откривању и превенцији корупције у државним органима.

Поред примене у форензичкој сфери, полиграф се користи и при тестирању запослених у државним службама (најчешће је то у појединим организационим јединицама полиције и другим безбедносним службама), али није реткост да и у приватном сектору поједини субјекти користе ову методу у циљу провере професионалног интегритета запослених.¹²²⁵ Значају и стандардизацији оваквог теста интегритета можемо навести и податак да у САД постоји и посебан израз за полиграфско тестирање запослених – *polygraph screening*.¹²²⁶

Полиграфско тестирање запослених се у пракси најчешће спроводи из два разлога:¹²²⁷

1. *ради провере поузданости и лојалности државних службеника који су на „осетљивим државним позицијама“* – најчешће се спроводи у државним институцијама и фирмама где се очекује висок ниво личног и професионалног интегритета службеника, где су неопходне периодичне провере располагања поверљивим информацијама или се у оквиру службе располаже ризичним подацима чије би одавање могло да угрози радне процесе (ово је случај, на пример, у области националне или војне безбедности или министарства иностраних послова, тј. дипломатије).

¹²²⁵ На почетку морамо изнети чињеницу да постоје битне разлике у употреби полиграфа у форензичке сврхе и оног који се користи приликом провере интегритета запослених. То се, пре свега, односи на разлике у методологији, циљевима, приступу, интервјуу пред тест као и самих тестова.

¹²²⁶ Ово из разлога да би се направила јасна разлика у односу на полиграфско тестирање у форензичкој сфери.

¹²²⁷ СИМОНОВИЋ, Б., МИЈОВИЋ, Д., и МАТЕЈИЋ, М., *Полиграфско тестирање државних службеника као вид теста интегритета у откривању и превенцији корупције у државним органима*, Зборник интернационалне асоцијације криминалиста, 2009, стр. 400.

2. *ради провере запослених у појединим полицијским јединицама или државним органима у вези са корумпираношћу и/или учешћем у криминалним активностима* – спроводи се у институцијама у којима постоји висок ризик од криминалног понашања запослених који располажу значајним степеном дискреционих овлашћења, а тешко их је открити другим методама. Најчешће се спроводи у појединим (специјализованим) полицијским јединицама (каква је пре свега криминалистичко-обавештајна јединица), у којима постоји висок ризик од озбиљних форми корупције. Такође, овакав тест интегритета се може са успехом спроводити и у другим службама које су угрожене постојањем повољних прилика за коруптивно понашање службеника (на пример: царина, пореска управа и сл.).

Због поверених дискреционих овлашћења обавештајних службеника запослених у криминалистичко-обавештајној јединици полиције, неопходно је указати на потребу полиграфског тестирања њиховог *професионалног интегритета* у односу на коруптивно понашање, али и на остале форме криминалних активности које се могу довести у везу са корупцијом. Поред провере професионалног интегритета, неопходна је и провера *персоналног интегритета* (на пример: склоност ка алкохолу, конзумирању дрога, другим пороцима, дружење са лицима из криминалне средине итд.), што често има директан или индиректан утицај на професионално обављање службене дужности или повећава ризик од њеног угрожавања.¹²²⁸

Због тога се посебна пажња мора посветити правилима, пре свега оним нормативним који ће регулисати услове и могућности за примену оваквог теста интегритета. Поред тога, питања правних, односно фактичких, последица „пада“ на тесту интегритета или консеквенци услед одбијања приступања полиграфском тестирању, једна су од најзначајнијих у овој области, те се одговор на њих мора правилно пронаћи.

Такође, на крају морамо нагласити да полиграф није једина метода провере професионалног интегритета службеника (пре свега криминалистичко-обавештајних службеника), већ само једна од више других, у оквиру целовите антикоруптивне стратегије у државним органима.

2.3 Тринаест митова о полицијској етици

1. ***Етички је ако је легално и дозвољено*** – рупе у закону, морални суд агенција за спровођење закона и/или лични морални суд, не премашују оно што је исправно или дозвољено;
2. ***Етички је ако је део посла*** – одвајање етике ван дужности (*off-duty ethics*) из етике укључене у дужности (*on-duty ethics*), може изазвати да „пристојне“

---

¹²²⁸ Како то наводе Симоновић и др., систематско, планско полиграфско тестирање у полицијским организацијама започиње са оснивањем УБПОК-а крајем 2001. године. Тако је у складу са донетим одлукама у врху МУП-а, при приступању у ову најелитнију управу сваки службеник потписивао посебан интерни акт чија се садржина односила на унапред дату сагласност потписника да буде полиграфски тестиран у случају потребе. Циљ овога је био да се превентивно делује у правцу заштите тајности и радне дисциплине на највишем нивоу. Оваква контрола и тестови су спроведени у дело, те су у почетној фази полиграфска испитивања вршили стручњаци DoDPI (*Department of Defence Polygraph Institut*) Министарства одбране САД у циљу едукације кадра у Републици Србији. Више о томе: СИМОНИЋ, Б., МИЈОВИЋ, Д., и МАТЕЈИЋ, М., *op. cit.* стр. 402.

индивидуе оправдају поступке док су на дужности констатацијом да они никада не би то исто урадили код куће. Свачији први посао је да буде добра особа!

3. **Етички је ако је за добру сврху** – људи су подложни рационализацији када напредују ка племенитом циљу. Ово може довести до преваре, прикривања, сукоба интереса, фаворизовања или других девијација у полицијској организацији;
4. **Етички је ако нико није повређен** – моралне вредности не представљају факторе које факултативно треба размотрити у доношењу одлука – оне су основна правила;
5. **Етички је ако сви то раде** – третирање проблематичних понашања под изговором да сви (или већина) то раде, јесте лажно образложење;
6. **Етички је ако није лично, односно без личне добити** – неправилно поступање урађено (предузето) за друге или за институционалне сврхе је погрешно. Лична добит није само тест неправилности.
7. **Етички је ако сам то и заслужио** - бити презапослен или недовољно плаћен, не оправдава прихватање услуге, попусте или напојнице. Не треба злоупотребљавати боловање, потраживања од осигуравајућих компанија или лично употребљавати службену опрему за сопствене услуге или потцењен напор;
8. **Етички је ако сам објективан** – по дефиницији, уколико се изгуби сопствена објективност, особа не зна да ју је изгубила. Захвалност, пријатељство или предвиђање будућих услуга може суптилно утицати на сопствене пресуде;
9. **Етички је уколико се борим уз помоћ ватре са ватром** – кршење обећања, лагање или други прекршај је неприхватљив чак и ако су други рутински укључени у њих;
10. **Етички је ако то урадим за тебе** – извршење „беле лажи“ или ускраћивање информација у професионалним односима занемарује чињеницу да би већина људи радије да знају непријатну информацију од умирујућих неистина;
11. **Етички је ако добијем „пар бува лежећи са псима“** – полицијски службеници су у контакту са толико прекршилаца закона да малверзације (прекршаји) могу изгледати нормално. Концентрисање на позитивне тренутке или подсећање на неке изјављене захвалности може смањити цинизам;
12. **Етички је ако се игнорише недолучно понашање других официра** – „поглед у другу страну“, може имати озбиљне последице на нечији посао и професију. Времена су се променила. Прихватање праксе из прошлости, данас може бити крај каријере;
13. **Етички је ако се науче различите вредности и методе на терену** – напори „ветерана“ у служби у заштити тзв. „старе линије рада“, може имати озбиљне последице. Треба бити скептичан тврдњама да је обука на Академији (полицијској школи) ван додира са реалношћу, те да је улични полицијски рад начин на који ствари заиста функционишу, или да не треба таласати.

Наведени митови о полицијској етици део су обуке за полицијске службенике на основу програма *Дозенсон Института (Josephson Institute)*, који представља центар за етички полицијски рад.¹²²⁹

---

¹²²⁹ Више о овом центру може се пронаћи на интернет адреси: <http://josephsoninstitute.org/policing/> (преглед 25.02.2014.).

Пети део

**УПОРЕДНИ ПРИКАЗ МОДЕЛА КРИМИНАЛИСТИЧКО-
ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ**

УПОРЕДНИ ПРИКАЗ МОДЕЛА КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНОЕ ДЕЛАТНОСТИ

Полазећи од хипотеза које су постављене у овом раду, да постојећи модели и савремена пракса криминалистичко-обавештајне делатности развијених земаља у супротстављању и контроли криминала треба да послуже као референтна основа за развој модела криминалистичко-обавештајне делатности и усвајање концепта полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, намеће потребу да се у овом делу рада изнесе компаративни приказ развијених модела оваквог полицијског рада.

Такође, географски, историјски, културно и проблемски блиске државе и њихови модели криминалистичко-обавештајне делатности, разлог су њиховог компаративног приказа у наставку овог дела рада.

Наравно, упоредним приступом у истраживању различитих модела и иницијатива који у свом фокусу имају криминалистичко-обавештајну делатност, имали смо за циљ да идентификујемо све оне који су пре свега показали успех у раду, моделе који могу да се „пренесу“ (да не употребимо тежу реч „копирају“) на нашу полицијску организацију и који су полицијске организације различитих врста и географских локација. На тај начин, водећи фактори у избору репрезентативних модела јесу:

- *способност за деловање*, тј. модели и иницијативе морали су да покажу одређени ниво успеха у раду;
- *информациони менаџмент и дисеминацију информација* (ово пре свега што је управо овај фактор био очигледан услов за успешност програма и један од главних критеријума због којег су се многе полицијске организације прикључиле);
- *„преносивост“ модела/иницијатива*, с обзиром на то да су многи програми јединствени за одређену агенцију за примену закона или за одређене надлежности. Стога, они модели који се могу пренети или делом „копирати“ на наше услове били су предмет истраживања;
- *одрживост*, с обзиром на историју агенција за примену закона која је препуна програма и иницијатива који су остали само „слово на папиру“ или су угашени. Међутим, гледано на „младост“ модела криминалистичко-обавештајне делатности, одрживост таквих иницијатива тешко је проценити. Ипак, неке од иницијатива (иако реалтивно нове) показују висок ниво посвећености како на унутрашњем плану, тако и на широком спектру посвећености на спољашњем плану (укључивање заједнице и других јавно приватних партнера), што указује на велику вероватноћу одрживости.

1. НАЦИОНАЛНИ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ У ВЕЛИКОЈ БРИТАНИЈИ

Велика Британија је држава која је у последње две деценије XX века предузела пионирске кораке на плану промене стратегије полицијског рада кроз усвајање проактивног модела криминалистичко-обавештајне делатности у борби против криминала.

Преиспитивање стратегије полицијског рада које је уследило, пре свега на основу извештаја Ревизорске комисије за ефикасност полиције из 1993. године, довело је до преиспитивања методолошког фокуса карактеристичког за реактивни полицијски рад, а то је готово искључиво фокус на кривична дела, уместо на починиоце.¹²³⁰

У претходним деловима рада у значајној мери дат је приказ криминалистичко-обавештајне делатности и улоге производа оваквог рада као водиле полицијског рада. Због тога, на почетку приказа Националног криминалистичко-обавештајног модела (*National Intelligence Model* - NIM) организације полиције у Великој Британији, постављамо питање: *Шта је то NIM?*

NIM је пословни модел који користи полицијска служба, а све више и друге партнерске организације, који обезбеђује да се полицијској служби испоручују инфомације, односно криминалистичко-обавештајне информације, у циљу ефикасног полицијског рада, тј. да пружи приоритет одређеним питањима (претњама) и помогне у алокацији ресурса да се избори са њима. NIM је примењљив на све аспекте рада полиције и користи се, на пример, за:

- директно патролирање;
- идентификацију и циљање обавештајно интересантних и приоритетних преступника, као и решавање проблема и нереда;
- ефикасан рад са партнерским организацијама;
- вођење полицијског рада у решавању проблема;
- побољшање безбедности у саобраћају;
- менаџмент (управљање) приоритетним локацијама и питањима високог ризика;
- повећавање разумевања криминала и других асоцијалних понашања.¹²³¹

Поред примарног проактивног рада, елементи NIM-а могу се користити и у реактивним истрагама, на пример, да усмери ресурсе и пружи потпуну слику о неком питању од значаја за конкретну истрагу и сл.

Национални криминалистичко-обавештајни модел (*National Intelligence Model* – NIM) у Великој Британији представља пословни модел за спровођење закона. Постао је политика Удружења шефова полиција (*Association of Chief Police Officers* – ACPO) током 2000. године, када је уложено много труда и значајних финансијских средстава како би се у потпуности спровео. Главна особина овог модела, јесте да NIM узима криминалистичко-обавештајне информације као водиле за полицијски рад, односно осигурава полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама. Такав приступ је познат под називом *Intelligence Led Policing* – ILP.

Као национални стандард, усвајање NIM од ACPO значило је да су се 43 територијалне полицијске организације у Енглеској и Велсу сложиле да усвоје овај модел и прилагоде му своје делатности. Овај процес је завршен до краја 2004. године. Такође, Национални криминалистичко-обавештајни модел је усвојен и од стране

---

¹²³⁰ Heaton, R., *The prospects for intelligence-led policing: Some historical and quantitative considerations*, Policing and Society, Vol 9, 2000, pp. 337-356; Heaton, R., *Intelligence-led Policing and Volume Crime Reduction*, Policing Advance Access, 2009, доступно на интернет адреси: www.policing.oxfordjournals.org/content/3/3/292.full.pdf (посећено 21.12.2012.)

¹²³¹ ACPO – Association of Chief Police Officers by the National Centre for Policing Excellence, *Practice Advice Introduction to Intelligence-Led Policing*, UK, 2007, p. 6. У овом моделу сваки члан (сво особље) има своју улогу у спровођењу NIM активности. Због тога, ефикасност овог модела је управо што омогућава особљу да:

- боље и правилније прими и разуме задатак и усмерење (нпр., запослени су распоређени на место или се баве проблемима где могу пружити најбољи утицај);
- допринесу ефикаснијем раду полиције прикупљањем и евидентирањем релевантних информација.

других агенција попут Агенције за озбиљни и организовани криминал (*Serious and Organised Crime Agency – SOCA*), Имиграционог сервиса Велике Британије (*United Kingdom Immigration Services – UKIS*), као и Партнерство за смањење криминала и поремећаја (*Crime and Disorder Reduction Partnerships – CDRP*) и др.

Национални криминалистичко-обавештајни модел у Великој Британији се заснива на две премисе:¹²³²

1. Постоје три нивоа криминала у Великој Британији: први је онај чије се активности врше на територији једне јурисдикције (надлежности), други је онај чије се активности врше на територији више јурисдикција и трећи који је међународни. NIM је дизајниран да свој утицај има на сва три нивоа криминалних активности:
  - **Ниво 1 (локална питања):** локални криминал, криминалци и други проблеми који имају утицај на полицијску организацију локалног нивоа или мању област. Обим злочина на овом нивоу је широког распона, од крађа ниске вредности па све до убиства;
  - **Ниво 2 (прекогранична питања):** криминалне активности или други специфични проблеми који имају утицај на више од једне полицијске територијалне надлежности (тј. *Basic command unit – BCU*).¹²³³ Кључна питања су идентификација заједничких проблема, размена одговарајућих информација, као и обезбеђење ресурса за заједничке добробити;
  - **Ниво 3 (озбиљни и организовани криминал):** обично је националног и међународног обима, односно нивоа.¹²³⁴
2. Жељени исходи делатности агенција за спровођење закона су: безбедност у заједници, смањење криминала, контрола криминала и контрола поремећаја. Национални криминалистичко-обавештајни модел то постиже кроз четири компоненте:
  - **процес постављања задатака и координацију:** процес постављања задатака и координацију (*Tasking and Coordinating Process – T&CG*) омогућава менаџерима са овлашћењима за доношење одлука да управљају својим пословима како тактички тако и стратешки. Проактивно вођење оваквих послова је од суштинског значаја за NIM. Одлуке менаџмента морају бити засноване кроз пуно разумевање проблема са којима се суочавају и да омогуће приоритетизацију у распоређивању ресурса који су им на располагању. Процес се одвија кроз активности стратешких и тактичких група. *Стратешко постављање задатака и координација (Strategic Tasking and Coordination – ST&CG)* има за циљ постављање или измену контролних стратегија (тј. приоритета за криминалистичко-обавештајну делатност; превенцију и сл.). Пословање стратешке групе је вођено *стратешком проценом* (производ криминалистичко-обавештајне делатности).¹²³⁵

¹²³² Ово према: **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011, p. 17.

¹²³³ *Basic command unit – BCU* је највећа јединица по територијалној подели Британске полиције. На територији Енглеске и Велса има 228 BCU (укључујући и оне са другачијим називима, као што је на пример у Метрополитен полицији која користи скраћеницу BOCU – *Borough Operational Command Unit*).

¹²³⁴ Криминалистичке активности на овом нивоу су у надлежности Агенције за озбиљни и организовани криминал (енг. *Serious and Organised Crime Agency – SOCA*).

¹²³⁵ Стратешка група (ST&CG) ће о полицијским приоритетима одлучити на основу препорука из *стратешке процене*. Приоритети постављени према врсти криминалитета ће се развијати као стратегије.

Стратешка група се састоји од виших руководиоца, а групом председава главни полицијски руководиоца на одговарајућем нивоу. Састанци ових група се одржавају минимум на сваких шест месеци са привременим ревизијама на сваких три месеца. *Тактичко постављање задатака и координација (Tactical Tasking and Coordination – TT&CG)* има за циљ пуштање у рад и примену тактичког менија до контролне стратегије, одговора на новонастале потребе и праћење спровођења договорених планова. Ово се постиже на основу тактичке процене (производа криминалистичко-обавештајне делатности) којим ће се идентификовати проблеми кроз употребу тактичког менија. *Тактички мени* се састоји од четири елемента: циљање преступника у складу са приоритетима контролне стратегије; контроле криминала и идентификованих „врућих тачака“; истраге злочина и инцидента за које се може доказати да су повезани у „серији“ злочина; и примене низа превентивних мера (као што су нпр., иницијативе заједнице). Састанци ове групе треба да се одржавају што чешће, а најмање једном у две недеље.

- **четири кључна криминалистичко-обавештајна производа:** криминалистичко-обавештајни производи се „испоручују“ како би полицијски рад могао бити вођен (усмераван) на основу криминалистичко-обавештајних информација у циљу смањења криминала, контроле поремећаја као и безбедности заједнице. Криминалистичко-обавештајни производи су резултат сарадње између криминалистичко-обавештајних службеника и аналитичара, у којој се прикупљене „сирове“ информације анализирају и тумаче, а затим кроз препоруке о потребним одлукама или опцијама за акције достављају корисницима. Полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама захтева четири типа криминалистичко-обавештајних производа, а то су: стратешке процене, тактичке процене, профил мете/циља, профил проблема.¹²³⁶

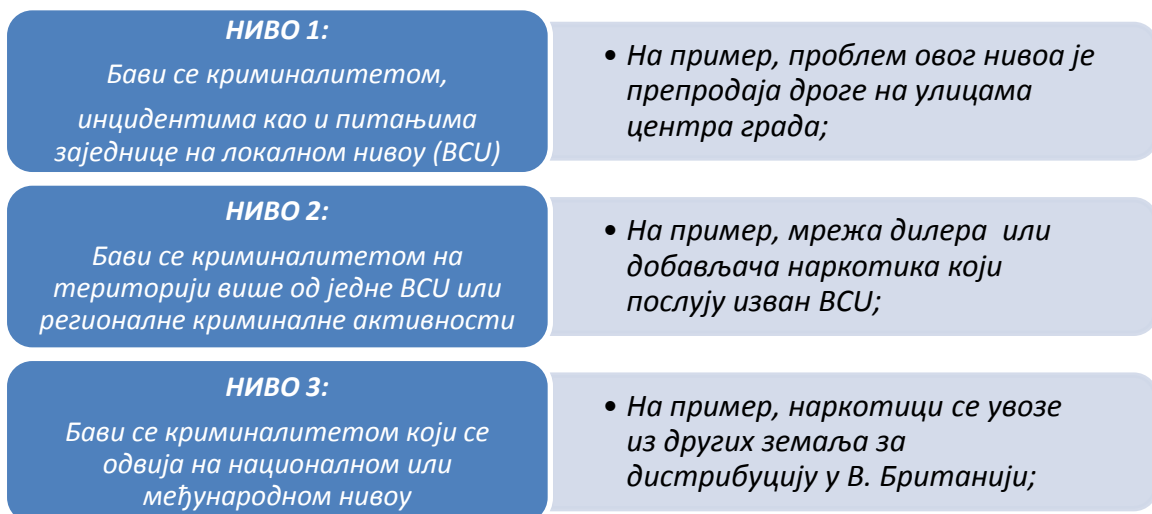
Стратешка група ће одредити носиоца за сваку стратегију који ће објавити и дистрибуирати особљу дате организације путем контролних стратегија. *Контролна стратегија* одређује дугорочне приоритете за спречавање криминалитета, а развијена је након критичког испитивања широке области криминалитета, јавних поремећаја и других незаконитих радњи које утичу на ВСУ, локалне снаге или регион постављених у стратешким проценама. Она пружа високим руководиоцима оквир у којем одлуке треба доносити, а о питањима која треба да одреде расподелу ресурса. Поред израде препорука за превенцију криминалитета, криминалистичко-обавештајне делатности и др., стратешка процена идентификује и *криминалистичко-обавештајне празнине* које треба попунити. На тај начин ће се поставити *криминалистичко-обавештајни захтеви* који ће бити одвојени од контролне стратегије. Опширније о овој теми видети у: **Association of Chief Police Officers – ACPO, Guidance on The National Intelligence Model**, (National Centre for Policing Excellence – NCPE), GB, 2005, pp. 76-78.

¹²³⁶ За Национални криминалистичко-обавештајни модел, ови производи имају кључну улогу. Поједностављено, појединачна улога сваког од криминалистичко-обавештајног производа је следећа:

- **стратешка процена:** води пословање групе за стратешко постављање задатака и координацију (ST&CG). Ова процена даје преглед актуелних и дугорочних питања која имају утицај на полицију, ВСУ или регион. Т&CG користи ову процену да утврди контролну стратегију и криминалистичко-обавештајне захтеве.
- **тактичка процена:** води пословање групе за тактичко постављање задатака и координацију (TT&CG). Ове процене идентификују краткорочна питања за полицију, ВСУ или региона у складу са контролном стратегијом. Т&CG користи тактичку процену да криминалистичко-обавештајне захтеве измени тамо где је неопходно.
- **профил мете/циља:** Т&CG користи овај производ како би обезбедили веће разумевање за одређено лице (криминалаца или жртве) или групе људи, у складу са контролном стратегијом или за питања високог ризика.

- **производи знања:** представљају низ производа, било локалних или националних, којима се дефинишу правила за вођење послова из надлежности или најбоље праксе, као и под којим условима се рад између агенција може спроводити. Речју, „производи знања“ описују различита локална или национална правила и информације које полицијске орагнизације и особље треба да прихвате, али и дефинисање потребних вештина и способности за криминалистичко-обавештајно особље и оних чији је рад укључен или доприноси криминалистичко-обавештајном процесу. Због тога, сви наведени морају имати приступ овим производима знања који пружају гаранцију квалитета модела рада;
- **производи система:** ови производи заједно са производима знања подупиру Национални криминалистичко-обавештајни модел како би планирано полицијски рад водио криминалистичко-обавештајним информацијама (ILP). Они су обезбеђивање или пружање приступа системима и средствима неопходним за сигурно прикупљање, евидентирање, пријем, складиштење, повезивање, анализу и коришћење информација. Уопштено, постоје три врсте „производа система“: обезбеђење доступности средстава за складиштење информација, претраживање и поређење у току истраживачког процеса; обезбеђивање приступа објектима (постројењима) и системима за стицање нових информација; обезбеђивање оперативних сигурносних система;¹²³⁷

Слика V-1 приказује функционисање Националног криминалистичко-обавештајног модела на три нивоа:

Слика V-1: Три нивоа Националног криминалистичко-обавештајног модела у Великој Британији

- **профил проблема:** T&CG користи овај производ како би обезбедили веће разумевање за садашњих или будућих злочина, као и инцидената у серији, приоритетних области (локација) и других идентификованих питања високог ризика.

Више о наведеним криминалистичко-обавештајним производима видети у Другом делу рада.

¹²³⁷ Више о "производима система" може се видети у: **Association of Chief Police Officers – ACPO, Guidance on The National Intelligence Model**, (National Centre for Policing Excellence – NCPE), GB, 2005, pp. 21-31; **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC, Criminal Intelligence: Manual for Managers**, New York, 2011, pp. 20-22; **National Criminal Intelligence Service – NCIS, The National Intelligence Model**, GB, 2000, pp. 26-29.

1.1 Управљање (менаџмент) полицијским информацијама

За успешно функционисање овог криминалистичко-обавештајног модела и испуњење постављених криминалистичко-обавештајних захтева, од критичне важности су информације. У том циљу, полицијски службеници су у обавези да прикупљају информације које су неопходне за *полицијску сврху*.¹²³⁸ Ово се постиже на основу три методе за прикупљање информација, а то су: *рутинско (свакодневно) прикупљање информација, прикупљање информација на основу захтева (постављених задужења), и добровољно пружање информација*. За функционисање NIM-а усмерено, односно прикупљање информација на основу захтева, је од основне важности. То се односи на одређене приоритете у прикупљању информација, што укључује прикупљање информација о проблемима и субјектима идентификованим и утврђеним у криминалистичко-обавештајним захтевима. Овако прикупљене информације се јединствено евидентирају на стандардном обрасцу (криминалистичко-обавештајном извештају) који се у пракси назива *образац 5x5x5*, који омогућава полицији и другим агенцијама јединствено евидентирање, процењивање и дисеминацију информација. Образац 5x5x5 има три облика:

- *форма А*: извештај о информацијама/криминалистичко-обавештајним информацијама који обухвата три елемента: *процену извора, процену информације и кодове за руковање (Handling code)*;
- *форма Б*: извештај о информацијама/криминалистичко-обавештајним информацијама – наставак форме А;
- *форма Ц*: даљи процес процене ризика, који на свеобухватан начин констатује процену ризика, а користи се у посебним околностима када кодови за руковање информацијама сами по себи нису довољни за управљање ризиком од дисеминације информација;

Примере образаца за криминалистичко-обавештајне извештаје, са системом за процену извора, информације и кода за руковање информацијама 5x5x5 (*форма А* и *форма Б*), који се користе у раду Националног криминалистичко-обавештајног модела (NIM) у Великој Британији, се могу видети на *Слици V-2* и *Слици V-3*.

---

¹²³⁸ Прикупљање информација за полицијске сврхе може обухватати једну или комбинацију више сврха, а то су:

- *заштита живота и имовине;*
- *очување реда;*
- *спречавање извршења кривичних дела;*
- *привођење учинилаца правди;*
- *било које дужности или одговорности које проистичу по основу закона.*

Ових пет полицијских сврха обезбеђују законски основ за прикупљање, евидентирање, процену, дељење и задржавање полицијских информација. Додатне информације о полицијским информацијама се могу видети у: **National Policing Improvement Agency – NPIA, Guidance on the Management of Police Information – Second Edition**, (produced on behalf of the Association of Chief Police Officers – ASPO), UK, 2010,

GPMS:	RESTRICTED ☐	CONFIDENTIAL ☐	SECRET ☐
-------	-------------------------------------	---------------------------------------	---------------------------------

5x5x5 Information Intelligence Report Form A

ORGANISATION AND OFFICER					DATE/TIME OF REPORT		
INFORMATION/INTELLIGENCE SOURCE/INTELLIGENCE SOURCE REF NO. (ISR)					REPORT URN		
SOURCE AND INFORMATION/INTELLIGENCE EVALUATION TO BE COMPLETED BY SUBMITTING OFFICER							
SOURCE EVALUATION	A Always Reliable	B Mostly Reliable	C Sometimes Reliable	D Unreliable	E Untested Source		
INFORMATION/INTELLIGENCE EVALUATION	1 Known to be true without reservation	2 Known personally to the source but not to the person reporting	3 Not known personally to the source, but corroborated	4 Cannot be judged	5 Suspected to be false		
REPORT							
PERSON RECORD:			DoB:	NIB CRO:			
OPERATION NAME/NUMBER:							S I H
INTELLIGENCE UNIT ONLY							
HANDLING CODE To be completed by the evaluator on receipt and prior to entry onto the intelligence system. To be reviewed on dissemination.	1 Default: Permits dissemination within the UK police service AND to other law enforcement agencies as specified [see guidance] ☐	2 Permits dissemination to UK non prosecuting parties [conditions apply see guidance] ☐	3 Permits dissemination to (non EU) foreign law enforcement agencies [conditions apply see guidance] ☐	4 Permits dissemination within originating force/agency only: specify reasons and internal recipient(s) Review period must be set [see guidance] ☐	5 Permits dissemination but receiving agency to observe conditions as specified [see guidance on risk assessment] ☐		
5x5x5 REVIEWED BY: RE-EVALUATED: Yes ☐ No ☐	CROSS-REF URN:			TIME/DATE OF REVIEW:			
DISSEMINATED TO:			PERSON DISSEMINATING TIME/DATE:				
DETAILED HANDLING INSTRUCTIONS:			PUBLIC INTEREST IMMUNITY:				
INPUT ON TO AN INTELLIGENCE SYSTEM Yes ☐ No ☐							
SIGNATURE (PAPER COPY):							
GPMS:	RESTRICTED ☐	CONFIDENTIAL ☐	SECRET ☐				

Слика V-2: Образац за процену извора и информације 5x5x5 система према NIM (Форма А)

GPMS:	RESTRICTED ☐	CONFIDENTIAL ☐	SECRET ☐
-------	-------------------------------------	---------------------------------------	---------------------------------

5x5x5 Continuation Form B

INFORMATION/INTELLIGENCE SOURCE/INTELLIGENCE SOURCE REF NO. (ISR)			REPORT URN			
REPORT						
NOMINAL:	DoB:	NIB CRO:				
OPERATION NAME/NUMBER:						S I H
GPMS:	RESTRICTED ☐	CONFIDENTIAL ☐	SECRET ☐			

Слика V-3: Образац за процену извора и информације 5x5x5 система према (Форма Б)

Процена поузданости извора информације односи се на израђену процену у односу на лице, агенцију или техничку опрему који су пружили информацију. Образац 5x5x5 пружа пет градација за процену извора информације (Табела V-1):

Код	Рејтинг	Објашњење
A	увек поуздан	Нема сумње у аутентичност, поузданост и компетентност; Информације које су испоручене у прошлости показале су да је извор поуздан у свим случајевима; ¹²³⁹
B	углавном поуздан	Извор од кога је добијена информација се у прошлости у већини случајева доказао као поуздан;
C	понекад поуздан	Поједине информације добијене од извора су понекад биле поуздане, а понекад не поуздане;
D	непоуздан	Информације добијене од овог извора су у прошлости показале да је извор непоуздан;
E	неиспитан извор	Не може се проценити извор информације;

Табела V-1: Процена извора - систем 5x5 (обрада аутора)¹²⁴⁰

Такође, неопходно је да свака примљена и евидентирана информација буде процењена кроз процес поузданости информације. Образац 5x5x5 пружа пет градација за процену поузданости информације (Табела V-2):

Код	Рејтинг	Објашњење
1	тачна без сумње	Нема сумње у тачност/аутентичност информације;
2	информација позната извору	Информација је лично позната извору, али није лично позната службенику који је предаје ("из друге руке"); Поклапа/слаже се са осталим информацијама о предмету;
3	информација није лично позната извору	Информација није лично позната извору, али је поткрепљена/потврђена од осталих информација које су већ регистроване;
4	не може се проценити информација	Поузданост ових информација се не може проценити или потврдити;

¹²³⁹ Ово може укључивати информације добијене путем техничких средстава, на пример: ДНК; пресретнути разговори; отисци пристију и сл. Не укључује информације добијене од службеника или другог особља због могућности људске грешке.

¹²⁴⁰ Извор података: **АСПО – Association of Chief Police Officers** by the National Centre for Policing Excellence, *Practice Advice Introduction to Intelligence-Led Policing*, UK, 2007, p. 28.

5	постоји сумња о неистинитости	Сумња се да је информација неистинита/лажна;
---	--------------------------------------	--

Табела V-2: Процена информације - систем 5x5 (обрада аутора)¹²⁴¹

Кодови за руковање у оквиру обрасца 5x5x5 су дизајнирани да помогну криминалистичко-обавештајним јединицама у процени ризика и одлучи да ли да шире информације или не, и ако шире – коме достављају. Пре него што се информација шири, на обрасцу се означава једна од пет кодова за руковање као што је приказано у Табели V-3:

<i>Handling Codes</i>	<i>Опис садржаја (дозволе и ограничења)</i>
1	<i>Ширење дозвољено у полицијским организацијама Велике Британије и другим агенцијама за спровођење закона које су наведене;</i>
2	<i>Ширење дозвољено другим странама (партнерима) које немају овлашћења кривичног гоњења;</i>
3	<i>Ширење дозвољено Међународним агенцијама за спровођење закона (ван ЕУ);</i>
4	<i>Ширење само у оквиру агенције из које потиче информација (са навођењем разлога или интерног примаоца);</i>
5	<i>Дозвола ширења, али под условима да пријемна агенција поштује постављене услове;</i>

Табела V-3: Кодови за руковање информацијама – Handling Codes (обрада аутора)¹²⁴²

Након достављања и прегледа од стране овлашћене криминалистичко-обавештајне јединице, спроводи се поступак процене приоритета. Тако, могуће је да информација добије неку од следећих ознака: *висок приоритет (High priority)*, *средњи приоритет (Medium priority)* или *низак приоритет (Low priority)*, те ће се даље активности предузети у складу са тим.

Кодексом за праксу управљања полицијским информацијама (као „*производ знања*“),¹²⁴³ прописан је начин управљања полицијским информацијама, али и веома важни кључни принципи у овим активностима.

У прикупљању информација, службеницима и аналитичарима на располагању је широк спектар извора. Врста извора и тип информације која се жели пронаћи ће у највећем броју случајева зависити од криминалистичко-обавештајних захтева и потреба

¹²⁴¹ Извор података; **АСПО – Association of Chief Police Officers** by the National Centre for Policing Excellence, *Practice Advice Introduction to Intelligence-Led Policing*, UK, 2007, p. 29.

¹²⁴² Детаљна обавештења о кодовима за руковање информацијама, са детаљним описом ограничења и дозвола, се могу пронаћи у: **National Policing Improvement Agency – NPIA**, *Guidance on the Management of Police Information – Second Edition*, (produced on behalf of the Association of Chief Police Officers – ASPO), UK, 2010, pp. 119-149.

¹²⁴³ **National Centre for Policing Excellence - NCPE**, *Code of Practice on the Management of Police Information*, UK, 2005. Интернет: http://www.cleveland.police.uk/downloads/Code_of_Practice_on_MoPI.pdf (преглед 20.08.2013.).

криминалистичко-обавештајног процеса. Међутим, ово не треба да спречи особље да прикупљају и достављају информација за полицијске сврхе, а које нису садржане у криминалистичко-обавештајним захтевима. Извори који су на располагању полицији традиционално укључују отворене, затворене и прикривене изворе информација. Због значаја и вредности коришћења људских извора информација, полицијски службеници се охрабрују да користе тзв. тајни људски извор информација (*Covert Human Intelligence Source* – CHIS).¹²⁴⁴

1.2 Криминалистичко-обавештајни модел полиције у Кенту

Велике заслуге за постојање криминалистичко-обавештајног модела, односно онога што у данашње време називамо полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама (ILP), дугујемо полицијским руководиоцима – визионарима Кент полицијске организације, а нарочито Сер Дејвиду Филипсу (*Sir David Phillips*).¹²⁴⁵

Према подацима приказаним у раду Ричарда Андерсона (*Richard Anderson*),¹²⁴⁶ Кент полиција има око 3.200 полицајаца и око 1.500 помоћног особља. Територијално обухвата око 1.442 квадратна километра протежући се југоисточним пределима од Лондона до Ламанша, са популацијом од око 1,5 милиона становника.¹²⁴⁷

Почетком деведесетих година прошлог века, велики број фактора (који су до сада више пута навођени у раду), су довели до развоја полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама у Кенту. Пораст стопе криминала, нарочито крађа имовине и аутомобила, са економском кризом и смањењем буџета, били су више него довољни разлог за промену начина полицијског рада. Од полиције се очекивало да произведе више са буџетом који је или непромењен, али и често смањен. Такође, извештаји Комисије за ревизију из 1993. године, која је сугерисала већу употребу информатора и других извора информација за спречавање и откривање криминала, као и званична истраживања која су закључила да је релативно мали број особа одговорно за

¹²⁴⁴ Правна дефиниција CHIS је дефинисана Regulation of Investigatory Powers Act (2000) - RIPA, којим је одређено да се особа сврстава у као тајни људски извор информација ако:

- оснива или одржава лични или други однос са особом за тајне сврхе ради омогућавања рада било чега што је наведено у ставовима **б** и **ц**;
- тајно користи такав однос да добије информације или да има приступ информацијама о другом лицу, односно
- тајно обелодањује информације добијене коришћењем таквог односа или као последица постојања таквог односа.

Процес идентификовања тајног људског извора информација и успостављања таквог односа описан је у више кључних докумената које обрађују ову тему, као што је: **Home Office**, *Covert Human Intelligence Source – Code of Practice*, UK, 2010. Текст овог документа је доступан на интернет адреси: http://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/97958/code-practice-human-intel.pdf (преглед 01.09.2013.).

¹²⁴⁵ Сер Дејвид Филипс (*Sir David Phillips*) је од 1993-2003 био шеф полицијске организације Кент полиције током којег је биран за директора National Centre for Policing Excellence – NCPE, као и председник Асоцијације шефова полиције (Association of Chief Police Officers – ACPO), а сада професор Универзитета у Ковентрију (Coventry, UK).

¹²⁴⁶ **Anderson, R.**, "Intelligence-led Policing: a British Perspective", In: Smith, A. (Ed.), *International Association of Law Enforcement Analysts – IALEIA, Intelligence Led Policing – International Perspectives on Policing in the 21st Century*, New Jersey, 1997, pp. 9-13.

¹²⁴⁷ Више информација о Кент полицији се може наћи на интернету: <http://www.kent.police.uk/home.html> (посета 09.09.2013.).

извршење великог броја кривичних дела, омогућили су промену методолошког фокуса са извршеног кривичног дела на учиниоце – нарочито оне обавештајно интересантне и приоритетне (PPOs).

Током 1993. године, мали тим у Кент полицијској организацији је озбиљно схватио препоруке Комисије, те је приступио изради модела полицијског рада који ће се базирати на прикупљању обавештајних информација. Резултат ових напора је документ *The Force Intelligence Review*, који је успоставио оно што се зове *Модел полицијског рада у Кенту* (*Kent Policing Model – KPM*).

Тим експерата је предвидео криминалистичко-обавештајну функцију у центру доношења одлука, где је за тада девет полицијских области Кент полиције укључио криминалистичко-обавештајну јединицу, која ће бити способна за регрутовање и руковање са информаторима и спровођење техничког и физичког надзора. Наравно, увођење овакве нове криминалистичко-обавештајне инфраструктуре је праћено променама у размишљањима полицијских службеника као и посвећености за њихову обуку.

Након успешног пилот пројекта у широј области током 1994. године, примена КРМ је започела 1995. године. Почетни резултат је благо смањење криминала за 1,3% у почетној 1995. години, обележеном и мањинским отпором при промени тадашњег (традиционалног) полицијског рада. Међутим, потребна вера је пронађена код виших руководиоца те се наставак оваквог рада исплатио и довео до значајног смањења криминала током 1996. и 1997. године. Укупан злочин у 1996. години је опао за 6,5% (укупно извршено 143.000 кривичних дела), а у 1997. години је смањен за 16,3% (укупно извршено 119.000 кривичних дела).¹²⁴⁸

Од овог времена, модел криминалистичко-обавештајне делатности у Кент полицијској организацији је еволуирао те је данас у склопу јединственог Националног криминалистичко-обавештајног модела у Великој Британији. Дугорочним стратегијама, Кент полиција настоји да смањи криминал који неће бити већи од 100.000 извршених кривичних дела.

2. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ У САД

Развој обавештајне делатности у агенцијама за примену закона у САД се углавном везује за велику миграцију чланова италијанске мафије који су крајем 19. века емигрирали у САД, где су након ступања на снагу прохибиције, чврсто утемељили своје криминалне активности у већим градовима, као што су Чикаго, Њујорк и др. Због тога, током 1930-тих и 1940-тих година прошлог века, у неким полицијским организацијама су формиране обавештајне јединице (на пример, као у њујоршкој полицијској организацији – NYPD).¹²⁴⁹ Организовани криминал је, пре свега, достигао огромне размере пустивши своје корене дубоко у скоро свим видовима криминала који је доносио профит. Током 1950-тих година,

¹²⁴⁸ Подаци наведени у: **Anderson, R.**, "Intelligence-led Policing: a British Perspective", In: Smith, A. (Ed.), *International Association of Law Enforcement Analysts – IALEIA, Intelligence Led Policing – International Perspectives on Policing in the 21st Century*, New Jersey, 1997, pp. 9-13.

¹²⁴⁹ Ово према: **Peterson, B.M.**, "Developments in Law Enforcement Intelligence Analysis", In: *Improving the Law Enforcement Intelligence Community Relationship* (National Defense Intelligence College – NDIC), NDIC Press, Washington, DC, 2007, p. 3.

Конгресна комисија „*Kefauver Commission*“,¹²⁵⁰ истражујући организовани криминал, нашла је криминалне активности у проституцији, нелегалном клађењу, продаји и дистрибуцији наркотика, те идентификовала велику корупцију полицијских службеника. Међусобна сарадња између полицијских организација, као и других агенција је била непостојећа или минимална.¹²⁵¹

Све ово је допринело развоју криминалистичко-обавештајне јединице (*Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU*),¹²⁵² која је 1956. године развијена у Калифорнији, са примарним задатком побољшања и унапређења размене криминалистичко-обавештајних информација између савезних и локалних агенција. Ово су били први кораци формалног успостављања криминалистичко-обавештајног рада у полицијским организацијама, превасходно са циљем борбе против традиционалних облика организованог криминала током педесетих и шездесетих година прошлог века.

Потребу за јачањем криминалистичко-обавештајног рада у агенцијама за спровођење закона је препознала и Председничка комисија за организовани криминал (*President's Organized Crime Commission*), која је у свом извештају из 1967. године предложила интензивнију улогу криминалистичко-обавештајног рада. Након тога, многе полицијске организације су за потребе квалитетнијег криминалистичког поступања почеле да запошљавају аналитичаре.

Овакав приступ у анализи и тумачењу информација у агенцијама за спровођење закона везује се за почетак 1970-тих година, док своју праву „криминалистичко-обавештајну револуцију“ добија Владином ангажовањем два обавештајна професионалца Хариса и Годфреја (*Don R. Harris* и *E. Drexel Godfrey*) и њиховим делом „Основни елементи обавештајног рада“ (*The Basic Elements of Intelligence*) из 1971. године,¹²⁵³ као и каснијим допунама из 1976. године,¹²⁵⁴ која је постала „библија“ криминалистичко-обавештајних јединица у САД.¹²⁵⁵ Наведени аутори су изложили основну идеју да се у

---

¹²⁵⁰ *Special Committee to Investigate Organized Crime – Kefauver Commission*, представљао је специјализовани комитет за истрагу организованог криминала у САД. То је био први комитет састављен од сенатора из целе земље, а са циљем да се стекне боље разумевање о овој врсти криминала и начинима борбе против истог. На челу овог комитета је био сенатор *Estes Kefauver* по чијем имену је овај комитет добио и назив. Своје активности је имао током 1951. и 1952. године, обилазећи читаву државу и истражујући све нивое корупције. Након завршетка активности (бројних саслушања чланова мафије, полицајаца, државника), комисија је предложила бројне сугестије о потреби поопштравања казнене политике доношења закона о организованом криминалу. Највећа заслуга ове комисије, по мишљењу многих, јесте што је након својих доказа о активностима организованог криминала натерала чувеног Едгара Хувера (*J. Edgar Hoover* – директора ФБИ) да призна постојање организованих криминалних група, а што је ова служба дуго негирала и игнорисала. *Kefauver* је постао национални херој због његове вештине у разговору са криминалцима и приступа у раду са њима. Седнице комитета су преношене и на телевизији где је остало упамћено појављивање чувеног Френк Костела (*Frank Costello*) који је пристао да сведочи пред комитетом под условом да му се лице не појави на ТВ екранима.

¹²⁵¹ Главни разлог за овакво стање јесте постојање страха од одавања информација од стране полицијских службеника ка криминалцима, с обзиром на велику распрострањеност корупције у полицији. Управо због тога, ФБИ није делио информације са полицијским службама.

¹²⁵² Више информација о овој организацији и њеној улози у криминалистичко-обавештајној активности се може пронаћи на званичној интернет страни: <http://leiu.org>

¹²⁵³ **Harris, D.R. and Godfrey, E.D.**, *The Basic Elements of Intelligence*, Law Enforcement Assistance Administration, Washington: Government Printing Office, 1971.

¹²⁵⁴ **Harris, D.R. et al.**, *The Basic Elements of Intelligence*, U.S. Department of Justice (Law Enforcement Assistance Administration – Enforcement Program Division), US, 1976.

¹²⁵⁵ Тако према: **Peterson, B.M.**, "Developments in Law Enforcement Intelligence Analysis", In: *Improving the Law Enforcement Intelligence Community Relationship* (National Defense Intelligence College – NDIC), NDIC Press, Washington, DC, 2007, p. 4.

борби против организованог криминала мора користити криминалистичко-обавештајна делатност (*Intelligence*) и анализа криминала као „срце“ таквог криминалистичко-обавештајног процеса. Све ово је допринело ефикаснијем криминалистичко-обавештајном раду, а кроз подршку релевантних државних институција јачању овакве делатности, усавршавању службеника и аналитичара, што се одразило на раст истрага организованог криминала током 1970-тих и 1980-тих година, нарочито трговине наркотицима.¹²⁵⁶

Делатности на овом пољу су се шириле и отварале могућности за развој криминалистичко-обавештајних јединица и у другим агенцијама за спровођење закона, с обзиром на то да су методи и терминологија постали широко доступни. Такође, развоју обавештајне функције у полицијским организацијама у САД допринело је запошљавање искусних обавештајних службеника у агенцијама за спровођење закона, који су завршетком „хладног рата“ прешли углавном из војних у полицијске службе. Повећање технолошке софистицираности је дао криминалистичко-обавештајним јединицама више алата, како у прикупљању информација, тако и у обради и анализи. Традиционални „3x5“¹²⁵⁷ полицијски картони су замењени специјализованим базама података који подржавају различите информације и врсте досијеа.¹²⁵⁸

У периоду после 11. септембра 2001. год. (*post „9/11“ era*), криминалистичко-обавештајна делатност у Америци је доживела брзе промене. Већ у октобру, шест недеља након терористичког напада, у Торонту (Канада) је одржан годишњи састанак Међународног удружења шефова полиције (*International Association of Chiefs of Police – IACP*), на којем је предложено да државне, регионалне и локалне агенције за спровођење закона поново размотре своју обавештајну функцију, да више агенција развију криминалистичко-обавештајне капацитете, као и да се на националном нивоу успоставе стандарди и смернице за криминалистичко-обавештајни процес у овим агенцијама. Након овог састанка, IACP уз финансијску помоћ Канцеларије за полицијске услуге (рад оријентисане према заједници (*Office of Community Oriented Policing Services – COPS*), одржали су самит посвећен криминалистичко-обавештајној функцији у марту 2002. године. На самиту је представљено низ препорука, укључујући потребу за развој плана о размени обавештајних информација и усвајању модела полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.¹²⁵⁹ У реализацији напредних предлога и

¹²⁵⁶ Овоме је допринео и развој релевантних организација које су у свом фокусу имале развој анализе криминала, као што су *Anacapa Sciences* (<http://anacapatraining.org>), као и Међународно професионално удружење аналитичара (*International Association of Law Enforcement Analysts – IALEIA*) које је основано 1980. године (<http://www.ialeia.org>). Развојем оваквих професионалних организација (удружења) створени су професионални стандарди за аналитичаре. То је допринело да се криминалистичко-обавештајна делатност користи у подршкама истрага криминала "белог оковратника", уличног криминала, тероризма, прања новца и др.

¹²⁵⁷ Традиционални картони са подацима о појединачном криминалцу уношених ручно од стране службеника. Назив је добио према величини (мерено у инчима).

¹²⁵⁸ Раније полицијске иницијативе за увођење обавештајне компоненте у полицијском раду, обично су имале базу са досијеима о појединцима који су били сумњиви или су сматрани некаквом врстом претње. Критеријум за селекцију ових категорија лица се заснивао често на интуитивном, а не емпиријски заснованим критеријумима за процену претњи (ово према: **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 33). Ово је довело до бројних грађанских тужби против агенција за спровођење закона због кршења људских права у вези са отварањем и чувањем евиденција о лицима која нису починили злочине, већ се њихово понашање или пропагирана идеологија сматрала неконвенционалном и неамеричком. Иако је ова пракса напуштена, њено наслеђе у облику сумњи о обавештајним иницијативама у агенцијама за спровођење закона и даље живи (тако према: **German, M & Stanley, J.**, *What's wrong with fusion centers?*, New York: American Civil Liberties Union, 2007, p. 7.).

¹²⁵⁹ Опширније о препорукама видети у публикацији: **International Association of Chiefs of Police – IACP**, *Criminal Intelligence Sharing: A National Plan for Intelligence-Led Policing At the Local, State and Federal Level*,

идеја, Свеобухватна иницијатива у правосуђу за дељење информација (*The Global Justice Information Sharing Initiative - Global*)¹²⁶⁰, као орган задужен за развој процеса и стандарда, формира нову подгрупу: Криминалистичко-обавештајну радну групу (*Global Intelligence Working Group – GIWG*), којој је додељен задатак израде практичних алата и препорука од врха. Први GIWG производ је Национални криминалистичко-обавештајни план за размену информација (*National Criminal Intelligence Sharing Plan – NCISP*).¹²⁶¹

Готово у исто време када је створен NCISP, Одељење за унутрашњу безбедност (*Department of Homeland Security – DHS*) развија планове за извршење своје мисије. Кључни део овакве иницијативе јесте да се дефинишу критична знања, вештине, могућности и процес, односно способности које су неопходне особљу агенција за спровођење закона да обављају своје послове. Ове могућности су детаљно представљене у листи могућности за циљање, односно списак жељених циљева за рад агенција за спровођење закона (*Target Capabilities List – TCL*).¹²⁶² На овај начин, заштита народа у унутрашњој безбедности предвиђа заштиту од свих опасности, односно *All Crimes, All Hazards and All Threats Intelligence*.

Последњи елемент у еволуцији обавештајног рада у агенцијама за спровођење закона у САД, а у вези са предметом овог рада, јесте доношење прописа о обавештајној реформи и спречавању тероризма из 2004. године (*Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act – IRTPA*),¹²⁶³ који је, између осталих, дефинисао окружење за размену информација (*Information Sharing Environment – ISE*), којим се захтева „спровођење ефикасне, широко распрострањене културе размене информација у равнотежи са потребом за безбедност и заштиту приватности и грађанских слобода“.¹²⁶⁴

У испитивању криминалистичко-обавештајне активности и способности америчких агенција у овој функцији, Картер је развио квалитативну скалу са четири нивоа како би описао криминалистичко-обавештајну делатност на основу политике деловања, стручности и капацитета за размену информација. Ради се о следећим нивоима:

2002. Интернет: <http://www.theiacp.org/LinkClick.aspx?fileticket?=fkdp7AX%2FFac%3D&tabid=298> (преглед 11.05.2012.).

¹²⁶⁰ За додатне информације о Global-u, видети у: <http://www.it.ojp.gov/global/>

¹²⁶¹ Национални криминалистичко-обавештајни план за размену информација - NCISP је доступан на интернет адреси: <http://www.fas.org/irp/agency/doj/ncisp.pdf> (преглед 10.10.2013.). Намера NCISP је био да омогући агенцијама за примену закона (посебно оних који нису имали успостављену криминалистичко-обавештајну функцију) са потребним алатима и средствима за развој, прикупљање, приступ, примање и дељење криминалистичко-обавештајних информација. Да би то остварили, овај план је успоставио низ националних стандарда који су прихваћени од професионалне (стручне) јавности агенција за примену закона (**Carter, L. D.**, *op. cit.* р. 44). Такође, план има значајну улогу и утицај на организациону архитектуру, филозофију дељења информација и обуку у америчким агенцијама за примену закона. Једна од кључних препорука из NCISP је да америчке агенције усвоје ILP модел, односно „да пружи доносиоцима одлука потребне информације како би заштитили безбедност грађана“ (NCISP, р. v).

¹²⁶² Више о Target Capabilities List –TCL се може пронаћи на интернет сајту: <http://www.llis.dhs.gov>

¹²⁶³ Доступно на адреси: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-108publ458/pdf/PLAW-108publ458.pdf> (преглед 10.10.2013.). Међу најзначајнијим аспектима овог прописа се посебно издвајају четири, а то су: стварање Канцеларије директора Националне обавештајне службе (*Office of the Director of National Intelligence – ODNI*); стварање обавештајног директората у оквиру ФБИ (*Directorate of Intelligence –DI*); стварање Националног центра за борбу против тероризма (*National Counterterrorism Center – NCTC*) и креирање окружења за размену информација (*Information Sharing Environment – ISE*).

¹²⁶⁴ **Information Sharing Environment Implementation Plan**, prepared by the Program Manager, Information Sharing Environment, 2006, р.83. План доступан на интернет адреси: http://ise.gov/sites/default/files/ise-impplan-200611_0.pdf (преглед 10.10.2013.). План пружа детаљан процес и акционе кораке за локалне, регионалне и државне агенције за спровођење закона и очекивања да буду учесници у ISE.

1. *Без обавештајних капацитета;*
2. *Основни криминалистичко-обавештајни капацитети за размену информација;*
3. *Напредни криминалистичко-обавештајни капацитети (укључујући и системе за управљање документима);*
4. *Зрели – потпуни криминалистичко-обавештајни капацитети;*¹²⁶⁵

Према наведеном аутору, већина америчких агенција за спровођење закона имају *минималне криминалистичко-обавештајне капацитете*. Време и ресурси су потребни да се развије инфраструктура и потребно знање у агенцији, како би се на тај начин омогућило извршење функционалних криминалистичко-обавештајних операција. Ресурси и спољна помоћ укључују помоћ у развоју анти-криминалне политике, обуке, приступу кључним системима за размену информација, као и других инфраструктурних компоненти. Као што се могло и очекивати, агенције које се налазе ниже на скали, имају већу потребу за спољну помоћ и средства за развој капацитета до нивоа који је потребан за агенцију.

2.1 Криминалистичко-обавештајни процес у САД

У делу рада који је посвећен процесу криминалистичко-обавештајне делатности, могли смо да уочимо да у зависности од државе, полицијске организације и др., постоје различити модели процеса криминалистичко-обавештајног рада. Модел који ћемо представити у овој дискусији, а односи се на модел криминалистичко-обавештајног процеса у САД, јесте предвиђен у складу са прописаним Националним планом за криминалистичко-обавештајно дељење информација (*National Criminal Intelligence Sharing Plan – NCISP*).

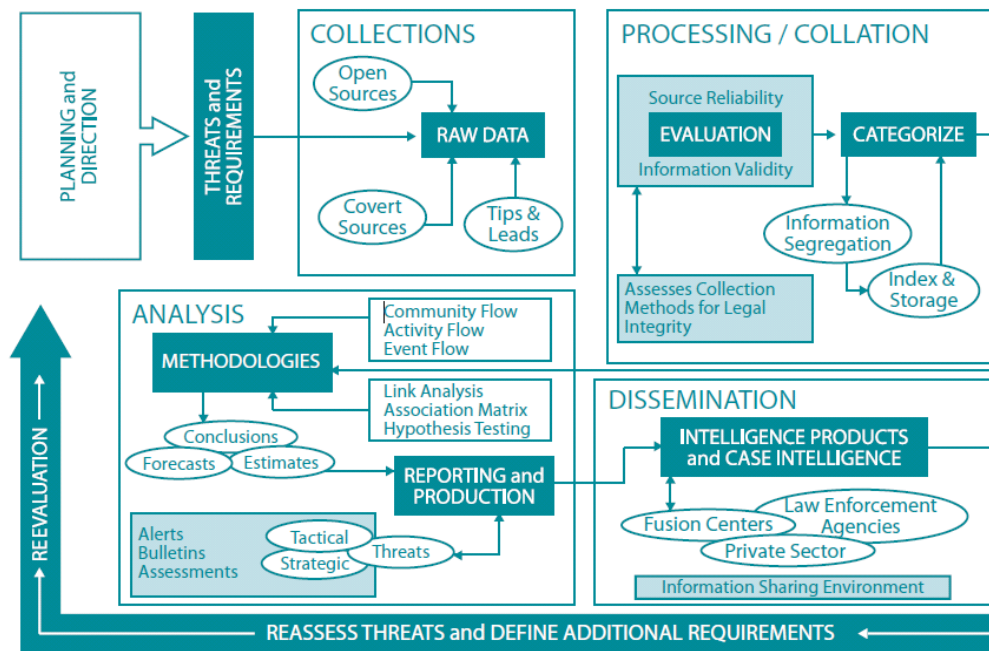
Модел криминалистичко-обавештајног процеса који се користи у Националном плану за криминалистичко-обавештајно дељење информација, односно NCISP има шест фаза, и то:

1. *Планирање и усмеравање/давање смерница (Planning and Direction);*
2. *Прикупљање информација (Collection);*
3. *Обрада и сређивање (Processing/Collation);*
4. *Анализа (Analysis);*
5. *Ширење / дисеминација (Dissemination);*
6. *Поновна процена (Reevaluation);*

Свака од наведених фаза се може разложити на више под-процеса (слика *Слика V-4*) како би заједнички допринели ефикаснијем информационом управљању и систему анализе.

---

¹²⁶⁵ Carter, L. D., *op. cit.* p. 120.

Слика V-4: NCISP Криминалистичко-обавештајни процес и под-процеси¹²⁶⁶

2.1.1 FBI криминалистичко-обавештајни процес

Овом приликом, морамо истаћи да се због обима одговорности (пре свега оне које се тичу националне криминалистичко-обавештајне одговорности), институције као што је Федерални истражни биро (*Federal Bureau of Investigation – FBI*) као и Обавештајни Директорат (*Directorate of Intelligence – DI*), имају различити приступ у обавештајном процесу. То не значи да је један модел криминалистичко-обавештајног процеса „бољи“ од другог, већ су са малим разликама приступи другачији, с обзиром на различиту оперативну одговорност.

Због природе одговорности и значаја за безбедносно-обавештајну заједницу, у делу текста који следи, биће приказан криминалистичко-обавештајни процес који у свом раду користи Федерални истражни биро (у даљем тексту: FBI).

Као и NCISP криминалистичко-обавештајни процес, и FBI процес се састоји из шест фаза:

- **обавештајни захтеви** (*Requirements*) – представљају идентификоване потребе за информацијама (оно што се мора знати да би се заштитила нација). Криминалистичко-обавештајни захтеви су засновани према смерницама добијених од председника САД, као и саветника за националну и унутрашњу безбедност. Захтеви су развијени на основу кључних информација и усмерени на потребе заштите САД националне безбедности и заштите од криминалних претњи. У формулисању ових захтева такође учествују и државни тужилац и директор FBI;
- **планирање и усмеравање** (*Planing and Direction*) – представља напоре менаџмента у овом процесу (од идентификовања потребних информација до испоруке

¹²⁶⁶ Слика преузета из: **Carter, L. D.**, *op. cit.* p. 56.

криминалистичко-обавештајног производа крајњем кориснику). Ово подразумева спровођење планова ради задовољења криминалистичко-обавештајних захтева упућених FBI, али и идентификовања посебних захтева за прикупљањем информација на основу FBI потреба. Извршни помоћник директора за Националну безбедност има надлежности управљања планирања и усмеравања за FBI;

- **прикупљање информација (Collection)** – представља прикупљање „сирових (raw)“ информација на основу криминалистичко-обавештајних захтева. Такву делатност представљају активности као што су: интервјуи, техничко или физичко надзирање, људски извори информација, претраге као и размена информација путем службеника за везу, али и прикупљање информација из отворених извора;
- **обрада и експлоатација (Processing and Exploitation)** – подразумева претварање огромне количине прикупљених информација у форму коју могу употребити аналитичари. То се ради кроз различите методе, укључујући дешифровање, преводилаца на одговарајући језик и редукцију (смањење) информација. Обрада подразумева унос „сирових“ информација у базе података, одакле се они могу користити у фази анализе;
- **анализа и производња криминалистичко-обавештајних продуката (Analysis and Production)** – представља претварање „сирових“ информација у криминалистичко-обавештајне информације. То укључује интеграцију, евалуацију и анализу доступних информација, као и припрему криминалистичко-обавештајних производа. Процена информације подразумева њену поузданост, валидност и релевантност. Језиком аналитичара, „сирове“ информације представљају тачкице – парчиће информација које се дистрибуирају појединачно. Завршни криминалистичко-обавештајни производ представља „повезивање тачака“ и стављање информације у контекст и извођење закључака о њеним импликацијама;
- **ширење/дистрибуција (Dissemination)** – последњи корак је дисеминација (ширење) „сирових“ информација или готових криминалистичко-обавештајних информација до корисника који су покренули криминалистичко-обавештајне захтеве. FBI дистрибуира производе у *три стандардна формата: криминалистичко-обавештајни извештаји, FBI обавештајни билтени и FBI обавештајне процене*. Корисници ових производа исте користе за доношење оперативних, стратешких, али и политичких одлука, које даље доводе до нових криминалистичко-обавештајних захтева, чиме се наставља FBI криминалистичко-обавештајни циклус.

Модел криминалистичко-обавештајне делатности и производња завршних информација – *Intelligence*, заснива се, пре свега, на прикупљању квалитетних, тачних, поузданих и благовремених информација из што више расположивих извора. Због тога је веома битан процес евалуације прикупљених информација и процене извора. За такве делатности у САД је у употреби систем за процену бхб (*шест-пута-шест*). Пример оваквог процеса је представљен у табелама за процену поузданости извора (*Табела V-4*) и процене квалитета информације (*Табела V-5*).

Код	Рејтинг	Објашњење
A	потпуно поуздан	Нема сумње у аутентичност, поузданост, интегритет, способност/компетентност; Историја извора са потпуном поузданошћу;

B	обично (понајвише) поуздан	Нека сумња у аутентичност, поузданост, интегритет или способност/компетентност (једна тачка од наведених); Историја опште поузданости;
C	прилично (сношљиво) поуздан	Сумња у погледу аутентичности, поузданости, интегритета, компетентности (две или више од наведених); Историја периодичне поузданости;
D	обично (понајвише) непоуздан	Одређена сумња у аутентичност, поузданост, интегритет, способност/компетентност; Историја повремене поузданости;
E	непоуздан	Сигурност у погледу недостатка аутентичности, поузданости, интегритета и способности/компетентности; Историја непоузданости;
F	не може се проценити	Не може се проценити/просудити извор;

Табела V-4: Процена извора - систем бхб

Код	Рејтинг	Објашњење
1	потврђена	Потврђена од стране осталих независних извора; Сама по себи логична; Слаже/поклапа се са осталим информацијама о предмету;
2	вероватно истинита	Није потврђена независно од осталих извора; Сама по себи логична; Слаже/поклапа се са осталим информацијама о предмету;
3	могуће (евентуално) истинита	Није потврђена; Разумно логична сама по себи; Слаже се мало/делимично са осталим информацијама о предмету;
4	сумњиво (неуверљиво) истинита	Није потврђена; Није нелогична; Није вероватна у време пријема, иако је могућа;
5	невероватна	Постоји потврда супротног; Нелогична сама по себи; У супротности са осталим информацијама о предмету;
6	не може се проценити	Не може се проценити/просудити информација;

Табела V-5: Процена информације - систем бхб

Бројни истраживачи и стручњаци у области криминалистичко-обавештајне делатности наводе, да иако британско искуство са ИРП представља важну основу за америчку иницијативу успостављања модела полицијског рада вођеног криминалистичко-

обавештајним информацијама, постоје и значајне разлике које ограничавају потпуно усвајање Британског NIM-а. Међу тим ограничењима је низ федералних стандарда донетих после 11. септембра 2001. године, а тичу се криминалистичко-обавештајног процеса рада у агенцијама за спровођење закона. Иако је имплементација ILP изазов за већину америчких агенција за спровођење закона, можемо закључити да ће искуство и снажан темељ постављен моделима полицијског рада оријентисаног према заједници и Comp Stat-а послужити као одскочна даска за успех у имплементацији полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама.

3. МОДЕЛ КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ (*The European Criminal Intelligence Model* - ECIM)

У периоду након догађаја од 11. септембра у Сједињеним Америчким Државама и накнадних терористичких напада у Мадриду и Лондону, у Европској унији је препозната потреба да државе чланице сарађују ближе по питањима безбедности и полиције. Поред тога, проблем организованог (пре свега транснационалног) криминала, по мишљењу многих, постао је кључни фактор угрожавања унутрашње безбедности Европске уније, те да захтева координирани и удружени одговор држава чланица.

У овом делу рада даћемо преглед институционалних аранжмана и политика које су развијене у оквиру Европске Уније као одговор на растуће претње, какве су тероризам и организовани криминал. Конкретно, предстојећи део представљаће приказ модела криминалистичко-обавештајног делатности у Европској унији, као и односа различитих агенција (институција) у промовисању безбедности и криминалистичко-обавештајне праксе.

У срцу приступа питањима безбедности Европске уније, јесте Европска безбедносна стратегија (*European Security Strategy – ESS*).¹²⁶⁷ Стратегија је постала камен темељац на којем је изграђена политика безбедности, те је покренула и низ других, више специфичних, програма и стратегија. Један од главних успеха стратегије јесте побољшање нивоа координације између кључних агенција ЕУ, као што су Еуропол и Еуроцаст. Иако ЕУ нема директну улогу у конкретним операцијама, под окриљем ЕУ стратегије она је у стању да пружи државама чланицама приступ све софистициранијим мрежама за информације и криминалистичко-обавештајне службе. Коначно, увођењем ЕУ стратегије, која експлицитно препознаје претње по безбедност ЕУ од стране организованог криминала, дошло је до различитих иницијатива осмишљених да побољшају способност институција ЕУ и држава чланица, да одговоре изазовима организованог криминала. Најзначајније од њих су оснивање институције за процену претњи организованог

---

¹²⁶⁷ **European Council**, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12. December 2003. Доступно на итернет адреси ЕУ: www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf
Стратегија представља производ колективних размишљања и заједничких искустава држава чланица, кроз успостављање заједничких приступа питањима безбедности и поставља три јасна циља:

1. Да се идентификују глобални изазови и кључне претње безбедности ЕУ;
2. Да се изгради безбедност окружења (комшилука) ЕУ;
3. Да промовише међународни поредак заснован на ефективној мултилатералној сарадњи по питањима безбедности;

криминала (*Organised Crime Threat Assessment – OCTA*), као и развој европског криминалистичко-обавештајног модела (*European Criminal Intelligence Model – ECIM*).

3.1 Европски криминалистичко-обавештајни модел (*European Criminal Intelligence Model – ECIM*)

Хашки програм: јачање слобода, безбедности и правде у Европској унији, који је усвојен од Савета ЕУ 2004. године,¹²⁶⁸ увео је основне принципе криминалистичко-обавештајне делатности који представљају темеље за успостављање европског криминалистичко-обавештајног модела заснованог на принципима полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама – ILP. У том смислу, Савет ЕУ је позвао земље чланице ЕУ да омогуће Еурополу кључну позицију, односно улогу у борби против организованог криминала и тероризма, а кроз успостављање правног основа за обавезно достављање криминалистичко-обавештајних информација и информација од стране држава чланица ЕУ ка Еурополу, као и међусобну размену информација.¹²⁶⁹

Оснивање европског криминалистичко-обавештајног модела (у даљем тексту: ECIM), договорено је на састанку европских министара унутрашњих послова у 2005. години.¹²⁷⁰ Њиме се поставља нова стратегија за дељење информација између агенција за спровођење закона држава чланица и Еуропола. Ослањајући се у великој мери на идеје полицијског рада вођеним криминалистичко-обавештајним информацијама (*Intelligence Led Policing - ILP*), а које су развијене у полицијским праксама Велике Британије и Сједињених Америчких Држава, ECIM наглашава значај производње заједничке процене озбиљног и организованог криминала, засноване на размени криминалистичко-обавештајних информација.¹²⁷¹

На овај начин, ECIM је пружена улога да обезбеди ефикасније смањење озбиљних (тешких) форми криминала у области безбедности ЕУ, на основи идентификације претњи, односно угрожености. То се постиже кроз криминалистичко-обавештајни процес који има за циљ идентификовање криминалних претњи на основу информација и криминалистичко-обавештајних информација достављених Еурополу, с обзиром на то да је ова институција централна тачка за пријем, складиштење и анализу прикупљених информација. Овим је, као директна подршка у промовисању и имплементацији полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним подацима унутар праксе Европске уније – ECIM, хашким програмом наложено Еурополу да произведе *Процену претњи организованог криминала (Organised Crime Threat Assessment – OCTA)*.

---

¹²⁶⁸ **Council of the European Union**, *The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union*, OJ C 53, 2004. Текст Хашког програма је доступан на интернет адреси: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF> (преглед 01.06.2013.).

¹²⁶⁹ Принципом доступности, односно принципом приступа информацијама од стране заинтересованих чланова, елиминисан је један од највећих недостатака претходних политика размене информација који нису били функционални, с обзиром на то да таква активност није била обавезна.

¹²⁷⁰ Видети: Annex-A European Criminal Intelligence Model, Justice and Home Affairs Informal, 8-9 September 2005. Доступно на интернет адреси: www.eu2005.gov.uk

¹²⁷¹ Наводима из извештаја Дома Лордова у Великој Британији (*UK House of Lords*) о Еурополу, се наводи да је оснивање ECIM било под директним утицајем развијеног Националног криминалистичко-обавештајног модела у Великој Британији – NIM. Тако према: **UK House of Lords European Union Committee**, *Europol: Coordinating the Fight against Serious and Organised Crime*, 29th Report of Session 2007-2008, HL Paper 183, 2008, p. 26.

ОСТА представља годишњи *стратешки документ* произведен на основу информација и криминалистичко-обавештајних информација испоручених Еурополу од држава чланица. Поред тога, ОСТА се ослања и на информације добијене од држава изван ЕУ, као и међународних организација за спровођење закона (као што је Интерпол). Она има за циљ да управља приоритетима држава чланица преко радне групе шефова полиције (*Police Chief Task Force – PCTF/COSPOL*), кроз директну дистрибуцију документа процена агенцијама за спровођење закона на националном нивоу.

На практичном нивоу, ОСТА има за циљ да полицијске операције које спроводе државе чланице, буду вођене релевантним криминалистичко-обавештајним информацијама, које ће осигурати употребу одговарајућих ресурса агенција за спровођење закона у супротстављању очекиваној претњи.¹²⁷² Овакав начин се чврсто уклапа у одлуку хашког програма да се активности за борбу против организованог криминала спроводе на више проактиван него реактиван начин. Тако се повећава заједничко знање о криминалним активностима и претњама које потичу од њих, дефинишући најопасније криминалце и криминалне организације, односно одређујући приоритетне области за смањење озбиљних и организованих области међународног криминала.

Стратешки извештаји (анализе) ОСТА могу бити:

- **процена претње** (*Threat Assessment*) – садржи анализу и процену карактера, обима и утицаја криминала (на пример, утицај прања новца на ЕУ, утицај Јужно-Америчких нарко картела на ЕУ и др.);
- **процена ризика** (*Risk Assessment*) – идентификује и истражује осетљива (угрожена) подручија друштва, које су (или могу бити) кривично експлоатисани. Такође, ова врста извештаја нуди препоруке о могућим контра мерама;
- **извештај опште (генералне) ситуације** (*General Situation Report*) – описује уопштено тренутну ситуацију криминала или специфичне области криминала (на пример, ситуација са дистрибуцијом опојних дрога у ЕУ, износу новца који се „опере“ у ЕУ, ситуација у погледу терориза у ЕУ и слично).¹²⁷³

Према ЕСИМ, процена претњи треба да буде изграђена на основу следећа четири корака:

---

¹²⁷² **EUROPOL**, *EU Organised Crime Assessment (OCTA)*, 2008, р. 9. На овом месту је потребно и изнети чињеницу о уоченим слабостима оваквих процена, а које се углавном односе на то да ОСТА није оперативно оријентисана. Такође, развој ОСТА је отежан чињеницом да су неке државе чланице вољне да пруже потребне информације Еурополу, док са појединим то и није случај, а на које се Еуропол у потпуности ослања. Како Бредли истиче, док је током 2006. године једна држава чланица поднела преко 500 страница криминалистичко-обавештајних информација, друга чланица је допринела са само једном страном. Тако према: **Bradley, H.**, *Europol and the European Criminal Intelligence Model: A Non-state Response to Organized Crime*, Policing 2(1) – 2008, р. 107. Такође, државе чланице још увек су резервисане када је у питању давање информација институцијама као што је Еуропол, па у пракси више воле да сарађују билатерално путем прекограничних истрага и разменом информација на *ad-hoc* основи, користећи изграђене билатералне односе.

На овај начин, иако свесни значаја комуникације и размене информација, у многим полицијским срединама (како истиче Ретклиф), постоји култура у којој се информације посматрају као власт. По добијању информације истражитељи покушавају да одрже власт, да докажу њихов значај на радном месту и на тај начин себи обезбеде бољу промоцију. Ово према: **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence-Led Policing*, Collompton, Devon, UK (Willan Publishing), 2008, р. 130.

¹²⁷³ **EUROPOL**, *Europol Information Management – Products and Service*, File No. 2510-271, EU, р. 14. Документ се може видети на интернет сајту: www.europol.europa.eu

1. полицијске снаге држава чланица размењују информације и криминалистичко-обавештајне информације са Еурополом;
2. еуропол израђује процену укупног нивоа претњи са којима се суочава ЕУ;
3. ова процена даје основу за споразум Савета министара ЕУ о заједничким полицијским приоритетима између држава чланица;
4. шефови полиција у ЕУ спроводе заједничке операције у складу са споразумом Савета министара ЕУ, а затим преносе све информације и криминалистичко-обавештајне информације које се повратно генеришу у Еурополу (који онда може користити информације за будуће процене опасности),¹²⁷⁴

С обзиром на то да је хашким програмом позвано на операционализацију и успостављање европског криминалистичко-обавештајног модела, на основу принципа рада полиције вођеним криминалистичко-обавештајним информацијама (ILP), неки од најважнијих циљева оваквих одлука су следећи:

- стварање услова и омогућавање државама чланицама ЕУ и надлежним институцијама да користе заједничку методологију за смањење тешког и организованог облика криминала у ЕУ;
- побољшати (унапредити) заједничко знање о тешком и организованом криминалу на основу ефикасног прикупљања, размене и анализе информација;
- унапредити ефикасност Еуропола и других ЕУ институција;
- остварити боље оперативне резултате (резултате пословања) у идентификованим приоритетним областима; и
- успоставити већу одговорност министара у вези са учинком поводом постављених задатака за потребе Савета ЕУ.¹²⁷⁵

Иако је планирано да државе чланице и њихове полицијске организације постепено у потпуности прихвате ЕСИМ, од почетка је постојала широка сагласност да је овај модел помогао да се ускладе полицијске праксе широм ЕУ, као и да се уводи „модерно“, криминалистичко-обавештајним актиностима вођено, стратешко планирање.¹²⁷⁶ О подршци ЕСИМ, сведоче и изјаве представника Организације за озбиљни и организовани криминал Велике Британије (*Serious and Organised Crime Organisation – SOCA*): „ЕСИМ уводи нове фазе у развоју Еуропола, успостављајући ову агенцију као централну криминалистичко-обавештајну базу ЕУ подржава се низ суб-регионалних иницијатива широм ЕУ. Овакав приступ је управо у складу са нашим аспирацијама за организацију“.¹²⁷⁷

Државе чланице ЕУ су први пут тестирале нови начин рада заједно у 2006. години. Прва процена претње, заснована на Еурополу, је поставила четири регионална приоритета у борби против организованог криминала у Европи. То су: трговина дрогама и људима афричких криминалних организација које криминално послују у Европи, албанске криминалне организације које тргују хероином и женама са простора Балкана,

¹²⁷⁴ **Bradley, H.**, *Europol and the European Criminal Intelligence Model: A Non-state Response to Organized Crime*, Policing 2(1) – 2008, p. 107.

¹²⁷⁵ **Nunzi, A.**, *Exchange of Information and Intelligence among Law Enforcement Authorities – A European Union Perspective*, International Review of Penal Law, 78(1-2), pp. 147-148.

¹²⁷⁶ **EUROPOL – Directorate General Internal Policies**, *Development of the Organised Crime Threat Assessment (OKTA) and Internal Security Architecture : Study*, Doc. No. PE 410.682, Brussels, 2009, p. 18.

¹²⁷⁷ **UK House of Lords European Union Committee**, *Europol: Coordinating the Fight against Serious and Organised Crime*, 29th Report of Session 2007-2008, HL Paper 183, 2008, p. 28.

кријумчарење робе у рејону Балтичког мора и илегалне фабрике (лабораторије) за производњу синтетичких дрога у Белгији, Холандији, Немачкој и Великој Британији.¹²⁷⁸

С обзиром на то да је озбиљни и организовани криминал динамичан и стално се развија, овако развијена политика рада Еуропола, односно европског криминалистичко-обавештајног модела, је такође у сталној динамици и развоју. Поред тога, идентификовани су одређени проблеми у функционисању оваквог модела рада, што се посебно односи на то да агенције за примену закона за овакав рад нису у довољној мери усклађене, те се као резултат овога, одлуке које се доносе на највишем нивоу ЕУ, често не спроводе на оперативном нивоу у државама чланицама.

У том циљу, током 2009. и 2010. године, спроведен је пројекат (*Harmony Project*)¹²⁷⁹ вођен од стране Белгије, Холандије и Велике Британије са Еурополом, а који је имао за циљ преиспитивања и јачања европског криминалистичко-обавештајног модела кроз усклађивање функционисања свих подсистема овог модела. Резултат оваквих напора јесте развој и успостављање вишегодишњег циклуса политике деловања (*Multi-annual policy cycle*),¹²⁸⁰ који ће обезбедити делотворну сарадњу између држава чланица ЕУ, агенција за спровођење закона, институција ЕУ, агенција ЕУ, као и релевантних партнера у борби против тешког и организованог међународног криминала.¹²⁸¹ Оваквим приступом се додатно оснажује модел полицијског рада вођен криминалистичко-обавештајним информацијама, а кроз формулисање стратешких приоритета до оперативних акција за решавање главних криминалних претњи са којима се суочава ЕУ. Полазна тачка овог циклуса политике деловања јесте *Процена претњи озбиљног и организованог криминала (Serious and Organised Crime Threat Assessment – у даљем тексту: SOCTA)*. Овим документом, Еуропол пружа аналитичке закључке који ће се користити за успостављање политичких приоритета, стратешких циљева и оперативних акционих планова.¹²⁸² Пун четворогодишњи циклус спровођења политике развоја овог модела почеће током 2013. године.¹²⁸³

---

¹²⁷⁸ **EUROPOL 30**, 2005, pp. 1-3.

¹²⁷⁹ Више о овом пројекту се може видети у: **Europol**, *Europol Review – General Report on Europol Activities*, European Police Office, 2011.

¹²⁸⁰ **Council of the European Union**, Council conclusions on the creation and implementation of a EU policy cycle for organised and serious international crime, *3043rd Justice and Home Affairs Council meeting*, Brussels, 8.-9. November 2010. Текст одлуке Савета ЕУ је доступан на интернет адреси: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-10-291_en.htm (преглед 01.09.2013.).

¹²⁸¹ На овај начин ће се постићи доследност у спровођењу активности на хоризонталном нивоу (на пример, између агенција ЕУ одређивање приоритета на нивоу ЕУ) и вертикалном нивоу (тј. интеграција приоритета и одлука усвојених на нивоу ЕУ у националне стратегије).

¹²⁸² Као и ОСТА, Еурополов документ SOCTA представља стратешки извештај који идентификује и процењује претње по ЕУ и пружа анализу рањивости и могућности за криминал. Овај документ се развија у сарадњи Еуропола са државама чланицама ЕУ и Еурополовим трећим партнерима, а уз одобрење *Сталног одбора за унутрашњу безбедност (The Standing Committee on Internal Security – COSI)* који ће играти главну улогу у овом циклусу политике рада. Стални одбор треба да подржи Савет ЕУ у избору приоритета, као и усвајању вишегодишњих стратешких планова и годишњих оперативних акционих планова, како би се постигли предвиђени циљеви.

¹²⁸³ У прелазном периоду, од 2011. до 2013. године (пре покретања пуног циклуса политике деловања од 2013. до 2017. године), биће покретну почетни, тзв. "смањени циклус политике деловања". Документом ОСТА 2011, Савет ЕУ се сложио са осам приоритета за овај период (2011-2013). Ових осам приоритета били су: Западна Африка; Западни Балкан; онемогућавање илегалних миграција; синтетичке дроге; кријумчарења у транспортним контејнерима; трговина људима; мобилне (путујуће) организоване криминалне групе и компјутерски криминал.

Како је договорено, вишегодишњи циклус политике деловања ће трајати четири године и састоји се од четири кључна корака:¹²⁸⁴

1. **први корак:** Еуропол развија *Процену претњи озбиљног и организованог криминала* – SOCTA, који доноси низ препорука заснованих на дубинским анализама главних криминалних претњи са којима се суочава ЕУ;
2. **други корак:** представља подешавање политике деловања и доношења одлука. Савет министара за правосуђе и унутрашње послове ће користити препоруке SOCTA да дефинише своје приоритете за наредне четири године. *Вишегодишњи акциони планови (Multi-annual Strategic Action Plans – MASP)* ће бити развијени на основу приоритета, како би се дефинисали стратешки циљеви за борбу против сваке приоритетне претње. Ови пројекти ће поставити *Годишње оперативне акционе планове (Yearly Operational Action Plans – OAPs)* за борбу против приоритетних претњи.¹²⁸⁵
3. **трећи корак:** имплементација и праћење годишњих оперативних акционих планова (OAPs) базираних на *Вишегодишњим акционим плановима (MASP)* користећи оквир ЕМРАСТ (*European Multidisciplinary Platform against Criminal Threats*).¹²⁸⁶
4. **четврти корак:** поновни преглед и процена ефикасности годишњих оперативних акционих планова (OAPs), кроз разматрање њиховог утицаја на приоритетне претње.¹²⁸⁷

Како се почетак развијања и имплементације ових активности вишегодишњег циклуса политике деловања поклапа са временом израде овог рада, остаје да се резултати ових активности Еуропола и унапређења европског криминалистичко-обавештајног модела, процене у наредном периоду. За сада, можемо изнети да је стратешки документ Еуропола - SOCTA 2013 развијен, те следи даља операционализација како је у претходним описима корака за имплементацију наведено.¹²⁸⁸

---

¹²⁸⁴ Наведено према: **Europol**, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment - SOCTA 2013*, European Police Office, 2013. Доступно на интернет адреси: <http://www.europol.europa.eu> (преглед 01.09.2013.).

¹²⁸⁵ Развој првих планова је планиран током 2013. године, како би ови планови постали оперативни у 2014. години.

¹²⁸⁶ *Стални одбор за унутрашњу безбедност (The Standing Committee on Internal Security – COSI)* кроз документе позива државе чланице ЕУ и агенције ЕУ да интегришу активности у развијању OAPs у њиховим плановима и стратегијама.

¹²⁸⁷ У међувремену, планирани су континуиране активности Еуропола у скенирању претњи и трендова криминала, како би се евентуално идентификовале нове претње и трендови. У том смислу, за 2015. годину планирано је развијање привремене SOCTA како би се на најбољи могући начин проценили, пратили и евентуално подесили напори у решавању приоритетних претњи.

¹²⁸⁸ Више о овом документу видети у: **Europol**, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment - SOCTA 2013*, European Police Office, 2013. Међу најзначајнијим претњама која се тичу криминалних активности и криминалних група у извештају SOCTA за 2013. годину се наводи да је тржиште недозвољене трговине дрогама је и даље најдинамичније међу криминалним тржиштима. Ове криминалне активности карактерише највећи број организованих криминалних група као и појаве и веће распрострањености нових психоактивних супстанци као и повећање конкуренције између ових група. 30% од свих идентификованих организованих криминалних група су укључени у недозвољену трговину дрогама. Такође, криминалитет у области привредног пословања као и преваре су постали значајна претња у организованим криминалним активностима који произведе веома висок ниво профита. Ширење интернета и технолошки напредак су изазвали значајне промене у области криминалних активности (ово највише у регионима Африке и Азије који стварају могућности за циљање активности на правна и приватна лица у ЕУ).

Опширнија процена претњи озбиљног и организованог криминала се може видети у наведеној публикацији Еуропола.

Поред стратешке анализе Еуропола о претњама организованог криминала, од велике помоћи у оперативним истрагама држава чланица ЕУ су и оперативне анализе, међу којима је потребно посебно издвојити анализе у оквиру *Аналитичких радних фајлова Еуропола (Analysis Work Files – AWF)*.

Аналитички радни фајлови Еуропола (у даљем тексту: AWF) представљају јединствени Еурополов инструмент. То је средство којим Еуропол пружа подршку истрагама које се спроводе у државама чланицама. Таква подршка се састоји од криминалистичко-обавештајне анализе, стручних савета и неопходне помоћи. Може се обезбедити како из радних просторија Еуропола, тако и са терена. Сам принцип AWF је врло једноставан. Истраге које се спроводе у различитим кривично-правним системима често показују значајне везе између њих. То је случај учешћа међународних криминалних структура у прекограничном криминалу. Дате националне истраге дају информације којима се преко сигурносних канала (система за размену информација) снадбева Еурополова аналитичка јединица. Такве информације се централизују и обрађују у оквиру Еурополовог аналитичког система који је доступан само аналитичарима који раде на AWF. Аналитичари у почетку сагледавају једноставне везе између информација, док ће се након тога детаљна анализа вршити у складу са циљевима AWF као и главним метама AWF.¹²⁸⁹

Циљ сваке анализе је да пружи смернице истражитељима и помоћ у напретку њихових истрага попуњавањем информационих празнина. На овај начин, деловање AWF, као централне тачке у оперативним анализама, омогућава националним истрагама да имају користи од информација добијених из других јурисдикција.

Како би државе чланице преко својих националних полицијских организација могле да претражују Еурополов аналитички систем, обезбеђена је функција *индекс система (Index System - IxS)*. Индекс систем омогућава државама чланица да утврде постоји ли предмет њиховог интересовања у било којем фајлу AWF.¹²⁹⁰

---

¹²⁸⁹ Основни предуслови за успостављање AWF јесте да је злочин извршен (или се врши) на територији за коју је надлежан Еуропол, да има утицај на две или више држава чланица и да подразумева да је укључена организована криминална структура. На основу информација којима је аутор овог рада располагао, у Еурополу је до 2010 године отворено 19 AWF. Феноменологија злочина је у распону од терористичких група, трговине људима, моторциклистичких банди, дрога и фалсификовања монете еура. Можда је интересантно истаћи да је један од значајнијих AWF у оквиру оперативних анализа Еуропола, фајл под називом *COPPER* (Копер) који се односи на етничке албанске организоване криминалне групе које на територији ЕУ представљају значајну претњу по безбедност трговином опојним дрогама и људима. Овај фајл је отворен крајем 2003. године и носи ознаку AWF 03-030.

Постоје три главна документа потребна за отварање AWF:

1. *Наређење за отварање (Opening Order)* – оно се може посматрати као правни уговор између Еуропола и Заједничког надзорног одбора, у којем се објашњава разлог потребе отварања AWF, врсте података којима ће располагати, категорије лица, услови и рокови за складиштење података и сл;
2. *План пројекта (Project Plan)* – представља радни документ који дефинише пословање AWF, као и шта намерава да постигне (наглашава се да је то радни документ и подложен је променама). Он одређује циљ/циљеве пројекта, производе и услуге које ће испоручити, састав тима и њихве радне задатке и др;
3. *План за прикупљање података (Data Collection Plan – DCP)* – представља средство којим Еуропол дефинише податке који су потребни за AWF, изворе и агенције које могу да пруже податке, формат, језик итд.

Више информација о AWF се може пронаћи у: **EUROPOL**, Frequently Asked Questions (FAQ) on the association of Third Parties to Europol's AWFs, File No. 3300-381, The Hague, 2009. Доступно на интернет адреси: www.statewatch.org/news/2009/nov/europol-awfs-third-parties.pdf (прегледано 06.02.2013.).

¹²⁹⁰ Више о индекс систему – *Index System IxS* – се може пронаћи на интернет адреси Еуропола у рубрици *Europol Computer Systems*.

3.2 Оперативна подршка

Европска идеја садржана у Шенгенском споразуму или другим европским документима, а која се односи на слободно кретање људи или других добара у оквирима европских граница, пружила је, с једне стране, више могућности криминалним групама за слободно кретање и вршење криминалних делатности, могућност скривања и тиме избегавање кривичне одговорности, а са друге стране, шансу свим државама да успоставе међусобну сарадњу.¹²⁹¹ Могућности такве сарадње су од пресудног значаја како за рад правосудних, тако и за рад других агенција које примењују законе, пре свега полиције.¹²⁹²

У намери подршке кривичним истрагама држава чланица, сарадња на пољу размене информација и узајамне помоћи је подигнута на виши ниво успостављањем правног и оперативног оквира за мултинационални и мултиагенцијски приступ кривичним истрагама, кроз успостављање *заједничких истражних тимова (Joint Investigation Teams – ЈИТ)*.

Заједнички истражни тим представља тим истражитеља, састављен на темељу споразума две или више држава чланица, за одређену намену, који ће спроводити активности у корист земаља учесница уз могуће учешће трећих лица или Еуропола. У том својству, службеници Еуропола могу учествовати у заједничким истражним тимовима у својству подршке, помажући учесницима у свим активностима. То може да се односи на размену информација и координацију информационих токова, као и пружање аналитичке, истраживачке, форензичарске, али и финансијске подршке.

Такође, Еуропол као институција може и идентификовати истраге које су погодне за формирање Заједничких истражних тимова и тако *proprio motu* иницирати његово формирање.^{1293 1294}

---

¹²⁹¹ Такође, на глобалном међународном нивоу ситуација није ни мало другачија. Подељене агенције за спровођење закона, политике кривичног права и спољне политике у односу на транснационални организовани криминалитет се распршила по геополитичкој призми без граница консензуса и сарадње, што негира значајне могућности за ширу организацију и координацију. То може имати последица на велике транснационалне кривичне истраге, те потенцијално инхибира ефикасан глобалан одговор овој претњи. Наведено према: **Harfield, C.**, *The organization of "organized crime policing" and its international context*, *Criminology & Criminal Justice*, Vol: 8(4), 2008, p. 499.

¹²⁹² **ШЕБЕК, В.**, *Заједнички истражни тимови у супротстављању организованом и транснационалном криминалу*, Ревизија за безбедност бр. 4/2011, стр. 297.

¹²⁹³ **За ЕУРОПОЛ** је ово овлашћење предвиђено у члану 3 Конвенције о Еурополу:

- помоћ у свим активностима и разменама информација са свим члановима ЗИТ-а;
- коришћење компјутеризованог система у ЕУРОПОЛ-а (АWF; IS);
- могућност да се од земаља чланица ЕУ тражи да покрену, спроведу или координирају истрагу у конкретном предмету.

Одлуком Савета од 6.априла 2009. (2009/371/ЈНА) о оснивању Европске полицијске канцеларије, утврдила је као нову надлежност ЕУРОПОЛА кривична дела која спадају под надлежност Међународног кривичног суда (чл. 4 Одлуке из 2009.)

¹²⁹⁴ Више о Заједничким истражним тимовима, се може видети у: **ШЕБЕК, В.**, *Заједнички истражни тимови у супротстављању организованом и транснационалном криминалу*, Ревизија за безбедност бр. 4/2011, стр. 295-313; **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Трговина људима и кријумчарење миграната – смернице за Међународну сарадњу*, Регионална канцеларија Програма за Југоисточну Европу, 2010.

3.3 Еуропол – ЕСИМ процес управљања информацијама

Размена информација, пре свега оних унапређених правилном анализом и обједињавањем, представља основну делатност Еуропола. Овај начин рада пружа подршку полицијским напорима и представља основно средство рада у кривичним истрагама и тежњама сузбијања организованог криминала.

Еуропол – ЕСИМ управљање информацијама, представља процес заснован на сировим информацијама, које се могу односити на криминал, извршиоце, осумњичена лица итд. Циљ управљања информацијама јесте унапређење основних информација којима се пружају додатна знања о криминалним активностима. Резултат овог процеса је *информација дизајнирана за акцију*.¹²⁹⁵

Еуропол – ЕСИМ процес се може представити као активности (циклус) кроз шест корака: 1) *прикупљање информација*; 2) *сређивање и обједињавање информација*; 3) *процена (евалуација) извора и информације*; 4) *анализа*; 5) *ширење (дисеминација)*; и 6) *поновна процена* (више о појединачним активностима криминалистичко-обавештајног процеса видети у *Трећем делу* овог рада у оквиру главе *Криминалистичко-обавештајни процес*).

Од изузетне важности за рад овог модела јесте безбедност информација које се дистрибуирају у Еуропол, те се стога приступа правилном вредновању и означавању кодова за пренос ка Еурополу. Такође, производи који се дистрибуирају из Еуропола ка државама чланицама ће се сходно томе означавати безбедносним кодовима и кодовима за руковање информацијама.

Кодови за процену се заснивају на систему процене *четири пута четири* (4x4), а који на прописани начин користи у земљама чланицама, како би се утврдила аутентичност и тачност испоручених информација. Ови кодови се састоје из ознака за процену извора и кодова за процену информације. Табеларни приказ кодова и њихових појединачних значења се може видети у *Табели V-6* и *Табели бр. V-7*:

Код	Рејтинг	Објашњење
A	поуздан	Нема сумње у аутентичност, поузданост и надлежност извора; Историја извора са потпуном поузданошћу;
B	обично поуздан	Извор од кога је добијена информација се у већини случајева доказао као поуздан;
C	обично непоуздан	Извор од кога је добијена информација у већини се случајева доказао као непоуздан;
X	не може се проценити извор	Поузданост се не може проценити/просудити;

Табела V-6: Процена извора - систем 4x4

¹²⁹⁵ **EUROPOL**, *Europol Information Management – Products and Service*, File No. 2510-271, EU, p. 7. Документ се може видети на интернет сајту: www.europol.europa.eu

Код	Рејтинг	Објашњење
1	тачна без сумње	Нема сумње у тачност/аутентичност информације;
2	информација позната извору	Информација је лично позната извору, али није лично позната службенику који је предаје; Поклапа/слаже се са осталим информацијама о предмету;
3	информација није лично позната извору	Информација није лично позната извору, али је поткрепљена/потврђена од осталих информација које су већ регистроване;
4	не може се проценити информација	Информација која није лично позната извору и не може се независно поткрепити/потврдити;

Табела V-7: Процена информације - систем 4x4

Уствари, евалуацијом се врши процена веродостојности добијених информација кроз прелазак кодова за извор и информацију. Табела V-8 је направљена да би приказала унакрсно испитивање оба кода (кода за извор и кода за информацију).

			Процена извора			
			A	B	C	X
 <i>потврђена информација</i> <i>непотврђена информација</i>			Нема сумње у аутентичност, поузданост извора; Историја извора са потпуном поузданошћу;	Извор од кога је добијена информација се у већини случајева доказао као поуздан;	Извор од кога је добијена информација у већини се случајева доказао као непоуздан;	поузданост извора се не може проценити;
	Процена информације	1	Нема сумње у тачност/аутентичност информације;	A1	B1	C1
2		Информација је лично позната извору, али није лично позната службенику који је предаје;	A2	B2	C2	X2
3		Информација није лично позната извору, али је поткрепљена/потврђена од осталих информација;	A3	B3	C3	X3
4		Информација која није лично позната извору и не може се независно поткрепити/проценити;	A4	B4	C4	X4

Табела V-8: Систем процене извора и информације 4 x 4 у раду Еуропола¹²⁹⁶

¹²⁹⁶ Извор: **EUROPOL**, *Frequently Asked Questions (FAQ) on the association of Third Parties to Europol's AWFs*, File No. 3300-381, EDOC # 413746 v4, The Hague, 2009, p. 41.

Кодови за руковање информацијама су комплементаран и неопходан додаток процесу евалуације (процене) извора и информације, а које се размењују преко Еуропола. Кодови за руковање информацијама штите извор информација, осигуравају будућност информације и обезбеђују да се информације обрађују у складу са жељама власника информација. Кодови **H1** и **H2** су најчешће примењивани у погледу ограничења коришћења информација, док се код **H3** користи како би се обухватиле додатне рестрикције, дозволе и/или сврхе преноса информација.

Кодови за руковање информацијама су ближе означени у *Табели V-9*:

Код	Руковање информацијом
H1	Ова информација се не сме користити као доказ у судском поступку без одобрења даваоца информације;
H2	Ова информација не сме бити дистрибуирана (даље ширена) без дозволе даваоца информације;
H3	Остала ограничења која треба применити (остала ограничења, дозволе и/или намена преноса информација треба бити описана у слободном тексту);

Табела V-9: Кодови за руковање информацијама у Еурополу

Пример обрасца који се користи за размену информација у Еурополу, са означавањем употребе кодова за руковање информација, приказан је на *Слици V-5*.

 Europol Information Exchange 			
IE	164417_001	Refers to IE	
ENU ID		Request ENU ID	
REQUEST from	IMT4 - Operational Exchange		
Sent to	Czech Republic (CZ); Germany (DE); Romania (RO); Spain (ES); Norway (NO) via Europol; LO Europol (Washington);		
Main Subject	Drugs		
Creation	2008-11-10 T 09:43 +01:00	Submission	Deadline
Handling Codes This information may be transmitted or utilised only by Europol and the competent authorities of the Member States in order to prevent and combat crimes falling within the competence of Europol and to prevent and combat other serious forms of crime. This information will be deleted on ☐ unless new information is added that requires continued storage. Additional restrictions/permissions (optional):			
☒	H-1	This information must not be used as evidence in judicial proceedings without the permission of the provider.	
☐	H-2	This information must not be disseminated without the permission of the provider.	
☐	H-3	Other restrictions apply: ☐	

Слика V-5: Пример поруке за размену информација (*InfoEx захтев*) са употребом кодова за руковање информација¹²⁹⁷

¹²⁹⁷ Извор: **EUROPOL**, *Europol Information Management – Products and Service*, File No. 2510-271, EU. Документ се може видети на интернет сајту: <http://www.europol.europa.eu>

3.3.1 Заштита информација и поверљивост

Основна сврха заштите информација јесте да се обезбеди заштита појединца на кога се информације односе. Ово се обично постиже кроз комбинацију права субјекта на којег се подаци односе, као и услова за оне који обрађују дате информације. Стога, заштита информација у Еуропољу представља креирани оквир за руковање информацијама којим ће се адекватно бринути о интересима индивидуе.

Ниво заштите Еурополових информација има стандардизован формат, који у конкретном случају указује на мере заштите које треба да се примењују у односу на дату информације.

У том смислу, постоје три врсте нивоа информација:¹²⁹⁸

1. **Еуропол јавне информације** (*Europol – public information*) – информација која је означена или јасно препознатљива као јавна информација. Одлука да се информацији додели јавни статус може донети старешина јединице или одељења у оквиру Еуропола, или лице са положајем одакле потиче информација;
2. **Еуропол BPL информације** (*Basic Protection Level Information – BPL*) – основни ниво заштите информација;
3. **Еуропол поверљиве (класификоване) информације** (*Europol Classified Information*) – информације које подлежу посебним режимом безбедности и обележене са једним од класификационих нивоа:
  - **Еуропол ограничено** (*Europol Restricted*): овај ниво заштите се примењује на информације и други материјал од неовлашћеног откривања, које би могло бити на штету интересу Еуропола или једне или више држава чланица;
  - **Еуропол поверљиво** (*Europol Confidential*): овај ниво заштите се примењује на информације и материјал од неовлашћеног откривања, које може угрозити основне интересе Еуропола или једне или више држава чланица;
  - **Еуропол тајна** (*Europol Secret*): овај ниво је примењив само на информације или материјал од неовлашћеног откривања, које би могло озбиљно угрозити суштинске интересе Еуропола или једне или више држава чланица;
  - **Еуропол строга тајна** (*Europol Top Secret*): овај ниво заштите се примењује само на информације или материјал од неовлашћеног откривања, које би могло да проузрокује изузетно тешку штету основним интересима Еуропола или једне или више држава чланица.

Табела заштите информација је основна за све класификације у државама чланицама. Такође, табеле са ознакама заштите информација се примењују и на трећа лица са којима Еуропол има споразум о сарадњи.

3.3.2 Дисеминација информација

У Еуропољу постоје два основна алата помоћу којих се врши размена информација: *информациони систем* и *систем за размену информација*.

---

¹²⁹⁸ **EUROPOL**, *Europol Information Management – Products and Service*, File No. 2510-271, EU. Документ се може видети на интернет сајту: www.europol.europa.eu

Информациони систем (*Information System - IS*) - основни циљ информационог система је да подржи државе чланице и Еуропол у борби против свих облика тешког, међународног криминала и тероризма. Информациони систем пружа могућности за складиштење, претраживање, приказивање и повезивање информација у вези са транснационалним криминалом, омогућавајући агенцијама за спровођење закона широм Европе да ефикасно сарађују у њиховим истрагама. Систем подржава аутоматску детекцију могућих погодака између различитих истрага и олакшава размену осетљивих информација на сигуран и поуздан начин.¹²⁹⁹

Систем за размену информација (*Information Exchange System – InfoEx*) – се користи за управљање у размени оперативних информација између држава чланица и Еуропада. Такође, треће стране које са Еурополом имају потписан споразум о сарадњи, су део овог комуникационог канала.¹³⁰⁰

Министарство унутрашњих послова Републике Србије посвећује значајну пажњу сарадњи са Еурополом, односно размени информација и оперативној сарадњи са канцеларијом ове европске полицијске организације и полицијским организацијама земаља чланица ЕУ. У том смислу, у оквиру МУП-а РС, Дирекције полиције, Управе за Међународну оперативну полицијску сарадњу, организовано је Одељење за послове Еуропада. Значајан нормативни напредак у сарадњи представља и потписани Споразум о стратешкој сарадњи између Републике Србије и европске полицијске канцеларије.¹³⁰¹

Пре него што закључимо приказ модела криминалистичко-обавештајне делатности у Европској унији – ЕСИМ, важно је да скренемо пажњу на недостатак расположивих информација о оперативним праксама и ефикасности институција размотрених у овом делу рада. Упркос чињеници да Еуропол објављује годишњи извештај ОСТА, постоји веома мало информација које су јавно доступне, а тичу се активности Еуропада или његовог односа са појединачним државама чланицама и агенцијама за спровођење закона, што је неопходно ради квалитетне истраживачке анализе. Ипак, можда то и није зачуђујуће, с обзиром на осетљиву природу посла која је у надлежности Еуропада.

Међутим, оно што можемо закључити јесте то да европски криминалистичко-обавештајни модел још није достигао жељени ниво ефикасности, што се закључује из Еурополове стратегије 2010-2014, у којој је наведено да је међу главним циљевима даљи развој ЕСИМ и промоција принципа на којима се овај модел заснива.¹³⁰² Због тога, мора се имати у виду да су Национални криминалистичко-обавештајни модели држава чланица ЕУ подсистеми европског криминалистичко-обавештајног модела који једино може да спроводи своју мисију кроз ефикасно функционисање подсистема који на тај начин гарантују функционисање ЕСИМ као система.

¹²⁹⁹ Више о информационом систему – *Information System IS* – се може пронаћи на интернет адреси Еуропада у рубрици *Europol Computer Systems*.

¹³⁰⁰ Више о систему за размену информација - *Information Exchange System InfoEx* - се може пронаћи на интернет адреси Еуропада у рубрици *Europol Computer Systems*.

¹³⁰¹ Документ носи назив: *Закон о потврђивању споразума о стратешкој сарадњи између Републике Србије и Европске полицијске канцеларије* ("Службени гласник РС" бр. 38. од 25. маја 2009. године). Овим споразумом се унапређује сарадња држава чланица Европске уније, које делују кроз Еуропол, и Републике Србије у спречавању, откривању, сузбијању и истрази тешких облика међународног криминала, а посебно путем размене стратешких и техничких информација које су дефинисане овом Споразумом.

¹³⁰² **Europol**, *Europol Strategy 2010-2014.*, 1424-73r1, The Hague, 2009. Стратешки документ доступан на интернет адреси: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st06/st06517.en10.pdf> (преглед 01.09.2013.).

4. КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ МОДЕЛИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ ЗЕМАЉА У ОКРУЖЕЊУ

Стратегије полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама последњих година долазе до изражаја у многим земљама широм света. Само доношење одлуке о успостављању националног криминалистичко-обавештајног модела (који представља основ за имплементацију полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама – ILP) је почетни корак и најчешће тежак и дуготрајан процес у којем разумевање критичних фактора криминалистичко-обавештајне делатности представља полазну основу за успех овог процеса. Наравно, не смео заборвити и друге факторе (као што су на пример организациони тип полиције и сл., где смо претходно нагласили да модел организације полицијске делатности, па и криминалистичко-обавештајне службе и њене функције, зависи од низа фактора од којих су најважнији они које можемо сврстати у *спољашње* и *унутрашње*¹³⁰³). Међутим, у покушају да идентификују најважније факторе за успешно успостављање модела криминалистичко-обавештајне делатности, полицијске организације (односно полицијски руководиоци) наилазе на проблем оскудних докумената, али и пракси, о постојећим моделима организације полицијске делатности засноване на полицијском раду вођеном криминалистичко-обавештајним информацијама. Како је навео Ретклиф,¹³⁰⁴ уз неколико изузетака, као што је Национални криминалистичко-обавештајни модел Велике Британије, постоји врло мало такве специјалистичке литературе о постојећим ILP моделима, са којом би могли да се упознају полицијски официри, што би им помогло да разумеју кључне факторе који су пресудни у успостављању таквог модела. Због тога, не изненађује чињеница да многи полицајци не схватају улогу и значај криминалистичко-обавештајне делатности, али и значај и улогу аналитичара у датим делатностима.¹³⁰⁵

Оваква ситуација по свој прилици није заобилазила ни нашу земљу, али ни земље у нашем окружењу, које су у изналажењу основа за успостављање криминалистичко-обавештајне делатности, помоћ потражиле кроз анализу више модела рада, као и кроз усвајање „најбоље праксе“ у таквој делатности. Због тога, анализом стања у области криминалистичко-обавештајне делатности неких од земаља у окружењу, примећујемо

¹³⁰³ Видети *Други део* рада. Такође, битно обележје скоро свих система у региону, а сходно Бејлијевој класификацији полицијских система, јесте да су земље у региону (укључујући и Републику Србију), углавном организоване по *моделу јединствене централизоване организације полиције*. Основна карактеристика овог модела јесте да држава има једну полицијску организацију која покрива целокупну њену територију, на чијем се челу налази министар унутрашњих послова. За овај модел организације опредељују се многе, територијално и популационо, мање државе и релативно компактним националним саставом и сличним културним, привредним и политичким карактеристикама различитих подручја унутар државе. Јединствени централизован модели прихватиле су Србија, Словенија, Хрватска и друге државе сличне величине територије и броја становника. У овом моделу полиција представља јединствену целину на територији читаве државе, а полицијске станице у локалним срединама представљају само делове јединствене полицијске организације који делују на територији одређене општине, града или друге јединице локалне самоуправе. **ДРАГИШИЋ, З.**, *Систем националне безбедности Републике Србије*, Универзитет у Београду – Факултет безбедности, Београд, 2011, стр. 204. Наведено према: **ГАЋИНОВИЋ, Р.**, *Модели организације савремених полицијских система*, Култура полиса бр. 18/2012, Београд, стр. 239.

¹³⁰⁴ **Ratcliffe, J.H.**, *The effectiveness of intelligence management: A New Zealand case study*, Police Practice and Research: An International Journal, Vol. 6, No. 5, 2005, p. 436.

¹³⁰⁵ Више о дилемама и погрешним схватањима улоге аналитичара у криминалистичко-обавештајним делатностима, видети у: **Cope, N.**, *Intelligence Led Policing or Policing Led Intelligence*, The British Journal of Criminology, 44(2), pp. 188-203.

утицај Националног криминалистичко-обавештајног модела Велике Британије, криминалистичко-обавештајног модела Шведске, криминалистичко-обавештајног модела Холандије и др. Модел организовања криминалистичко-обавештајне делатности је, наравно, зависио и од расположивог времена за његову имплементацију, ресурса који су на располагању, али и доступне међународне помоћи.¹³⁰⁶

Како би јавности приближили стање у развоју криминалистичко-обавештајног модела, у наставку овог дела рада, даћемо кратак приказ појединих криминалистичко-обавештајних модела организације полиције у земљама окружења, односно Републике Словеније, Хрватске и Босне и Херцеговине.

4.1 Криминалистичко-обавештајни модел организације полиције у Словенији

Словенију, као једну од најразвијенијих земаља на простору бивше Југославије, није заобишао глобалан раст криминала, нарочито крајем прошлог и почетком овог века, као и немогућности адекватног реаговања на новонастале претње. Руководство полицијске организације на националном нивоу у Словенији је препознало још 2002. године раст јаза између стопе криминала и расположивих ресурса, те је као императив предложена промена модела по којем је до тада словеначка полиција радила (наравно, који је у суштини био реактиван, те смо га у овом раду означили као традиционални полицијски рад). Ово пре свега што је према статистичким показатељима забележен значајан пораст регистрованог криминала, односно од 37.000 кривичних дела у 1997. години до 74.000 кривичних дела која су регистрована у 2001. години.¹³⁰⁷

Оваква размишљања су преточена у *Меморандуму о основним смерницама за рад полиције 2003-2007*, које је издало Министарство унутрашњих послова, који, иако важан због уочавања озбиљних тешкоћа, није дефинисао политику одређивања приоритета и расподеле расположивих ресурса, с обзиром да одређене полицијске јединице (нарочито криминалистичка полиција) имају капацитет да се успешно баве одређеним бројем кривичних дела годишње.¹³⁰⁸

Уласком у Европску унију 2004. године, а затим и развијањем европског криминалистичко-обавештајног модела – ЕСИМ у оквиру Европске уније, Словенија (као и друге чланице ЕУ) је добила обавезу усклађивања и развијања националног криминалистичко-обавештајног модела, а који треба да се одликује принципима полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама (*Intelligence Led*

---

¹³⁰⁶ У том смислу, мање развијене полицијске орагнизације ће захтевати веће потребе за међународном помоћи и ресурсима, али и дуже време потребно за спровођење модела. Ово према: **Carter, L. D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, pp. 120-121.

¹³⁰⁷ **Potparič, D. – Dvoršek, A.**, "Critical Success Factors in Establishing a National Criminal Intelligence Model in Slovenia", U: Gorazd, M; Sotlar, A; Winterdyk, J. (Eds.) *Policing in Central and Eastern Europe – Social Control of Unconventional Deviance*, University of Maribor (Faculty of Criminal Justice and Security), Ljubljana, 2011, p.263.

¹³⁰⁸ **Memorandum on Basic Policing Guidelines for 2003-2007 – MNZ**, Slovenia, 2002. Доступан на адреси: http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DPDVN/usmeritve/MEMORANDUM_KONACNA.doc (преглед: 21.01.2012).

Policing - ILP). Ово из разлога што је дат јасан сигнал од стране Савета ЕУ¹³⁰⁹ да државе чланице усвоје модел ILP, те се на тај начин активно укључе у активности за имплементацију овог концепта, што ће подржати даљи развој европског криминалистичко-обавештајног модела, Еуропола и држава чланица.¹³¹⁰

За Словенију је то значило предузимање конкретних акција које ће довести до тога да се полицијске делатности не ослањају само на искуству или интуицији службеника, већ на професионалном приступу заснованом на криминалистичко-обавештајним информацијама и смерницама за рад (односно вођење рада) полицијске организација, а које доставља криминалистичко-обавештајна служба. Све ово је предвиђено Резолуцијом о програму Националне превенције и одвраћања криминала у Словенији за период 2007-2011. године, којом је криминалистичко-обавештајна делатност предвиђена као процес прикупљања, процене и анализе информација који би представљао основ за доношење одлука и планирање полицијских послова.¹³¹¹

На тај начин, током 2010. године, дошло је до реорганизације Управе криминалистичке полиције и оснивања *Центра за криминалистичко-обавештајне делатности* (види *Шему V-1*).¹³¹²

---

¹³⁰⁹ **Council of the European Union**, *Press Release 268 3rd Council Meeting*, Justice and Home Affairs, 12645/2005. Текст документа доступан на интернет адреси: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-05-247_en.htm?locale=en (прегледано 24.08.2013.).

¹³¹⁰ За Словенију је то заправо значило промену модела полицијске делатности у циљу идентификовања претњи и дефинисања приоритета криминалистичког деловања на основу препорука Еуропола, који ће имати одлучујућу улогу у стварању стратешких докумената (ОСТА), а тиме и дефинисања приоритета у борби против организованог криминала.

¹³¹¹ Више о томе видети у: **Potparič, D. – Dvoršek, A.**, *op.cit.* p. 263.

¹³¹² Овим организационим решењима је дотадашња пракса која се ослањала на аналитички рад и рад са људским изворима иноформација проширила своје активности и на прикупљање свих врста информација које полиција користи у откривању, спречавању и истрази злочина. Овоме је допринео и пројекат Европске комисије ОЛАФ током 2009/2010. године којом су ојачани технички капацитети за анализу криминалитета на националном и регионалном нивоу. Наведено према: *Извештај о примени резолуције о националном програму спречавања и сузбијања криминалитета за 2009. годину*, мај 2010. године (интернет: http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/SOJ/word/kriminaliteta_resolucija.doc преглед 26.08. године).

Шема V-1: Место криминалистичко-обавештајне јединице у полицијској организацији Словеније¹³¹³

Међутим, и поред јасно исказаних смерница наведене Резолуције, али и докумената Европске уније која се тичу имплементације ILP модела, стање у том правцу (како истиче научна, али и стручна јавност) није значајно напредовало у Словенији, али ни у већини држава чланица ЕУ, које нису изразиле велико одушевљење за успостављање оваквог концепта, који за већину држава чланица подразумева значајан преокрет у агенцијама за спровођење закона.¹³¹⁴ Како истичу Дворшек и Франгеж,¹³¹⁵ то је због недовољне свести о значају криминалистичко-обавештајне делатности, што се може видети у годишњим полицијским плановима да словеначка полиција није на одговарајући начин спровела смернице наведене у Резолуцији о програму Националне превенције и одвраћања криминалитета за 2007-2011 годину.

Међу законским актима који су важни за предузимање криминалистичко-обавештајне делатности у Словенији, можемо навести следеће: *Закон о казном поступку*;¹³¹⁶ *Закон о полицији*;¹³¹⁷ *Закон о функцијама и овлашћењима полиције*;¹³¹⁸ *Закон о организацији и раду полиције*.¹³¹⁹

¹³¹³ Интерпретација аутора (комплетну шему полицијске организације Словеније се може видети на интернет страници: http://www.policija.si/images/stories/O_Policiji/PDF/20130201_OrgGPU.pdf преглед 26.08.2013.).

¹³¹⁴ **House of Lords**, *European Union Committee, 29th Report of Session 2007-2008*, Europol: coordinating the fight against serious and organised crime, London: The Authority of the House of Lords (доступно на интернет адреси: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/lddeucom/183/183.pdf> прегледано 24.08.2013.).

¹³¹⁵ **Dvoršek, A. – Frangež, D.**, "Slovenska kriminalistična policija med "Kriminalstrategie" in "Criminal Intelligence"". In T.Pavšič, M. (Ed.), *Varstvoslovje med teorijo in praso: zbornik prispevkov 10. slovenski dnevi varstvoslovja*, 2009, Ljubljana (Fakultet za varnostne vede), p. 11.

¹³¹⁶ *Zakon o kazenskem postopku* ("Uradni list RS" br. 32/2012).

4.2 Криминалистичко-обавештајни модел организације полиције у Хрватској

Хрватска је земља која је последњих деценија претрпела значајне промене у својој политици деловања, али најзначајније су реформе Министарства унутрашњих послова, пре свега криминалистичке полиције. Ово из разлога усклађивања са политиком Европске уније, чији је члан постала 01.07.2013. године.

Као и код претходног суседа (Словеније), проблеми на пољу сузбијања криминалитета нису заобишли ни ову државу бивше Југославије. Неадекватан начин реаговања на криминал као и неадекватна постојећа организација полиције, потреба за компатибилношћу са ЕУ моделима рада полиције, али и усклађивање са новом улогом и организацијом јавног тужилаштва,¹³²⁰ могу се означити као основни разлози предузимања конкретних корака ка успостављању криминалистичко-обавештајног модела.

Напредак на овом подручју представља усвајање Националног криминалистичко-обавештајног модела који је дао основу за развој криминалистичко-обавештајног система у Хрватској.¹³²¹ Ово је омогућило да се 2008. године ставе у функцију *методолошка упутства*¹³²² донета од стране директора (главног равнатеља) полиције, којима су дате јасне смернице за развој криминалистичко-обавештајног система, а који се темељи на полицијском раду вођеном криминалистичко-обавештајним информацијама (ILP). Овим документом је детаљно разрађен и систем вредновања поуздности извора информација, поузданости информација и утврђивања кодова за руковање („*систем 4x4*“). Из анализе организације овако представљеног Националног криминалистичко-обавештајног модела, да се закључити да је исти у основи преузео основе криминалистичко-обавештајног модела Велике Британије, односно Националног криминалистичко-обавештајног модела, који у основи има полицијски рад вођен криминалистичко-обавештајним информацијама – ILP. Наравно, имплементацију овог модела нису заобишле ни смернице ЕУ и тежње за усклађивање овог модела са ЕСИМ. Досадашње повратне информације од Еуропола, врло

---

¹³¹⁷ *Zakon o policiji* (“Uradni list RS” br. 66/2009 i 22/2010).

¹³¹⁸ *Zakon o nalogah in pooblastilih policije* (“Uradni list RS” br. 15/2013).

¹³¹⁹ *Zakon o organizaciji in delu policije* (“Uradni list RS” br. 15/2013).

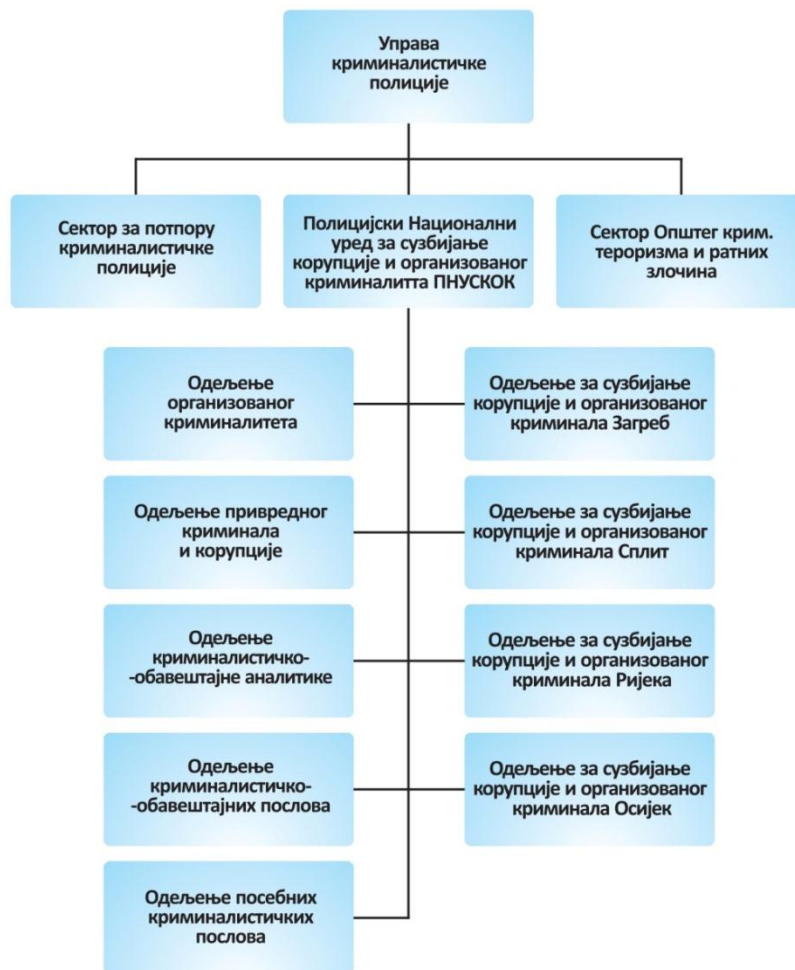
¹³²⁰ У циљу ефикасније борбе против криминалитета (посебно организованог криминала и корупције), усвојен је нови *Закон о казненом поступку* (“Народне новине” бр. 152/08 и 76/09), који је увео тзв. тужилачку истрагу у односу на кривична дела из делокруга рада УСКОК-а.

¹³²¹ Криминалистичко-обавештајни модел у Хрватској је усвојен на колегијуму директора (главног равнатеља) полиције 10.09.2007. године и постао основа за развоје полиције на модерном и широко прихваћеном моделу рада полиције у ЕУ и шире. Хрватски криминалистичко-обавештајни модел је настао на темељу најбоље праксе полицијског рада Велике Британије, Холандије, Шпаније, Канаде и на темељу “најбоље праксе” рада полиције у ЕУ. На овај начин, Хрватска се придружила земљама ЕУ које стварају Европски криминалистичко-обавештајни модел (ЕСИМ).

¹³²² Методолошка упутства која се тичу криминалистичко-обавештајне делатности су следећа: Упутство о подели полицијског посла према њиховој сложености; Упутство о прикупљању личних и других података те изворима тих података; Упутство о стратешкој процени; Упутство о усмереном прикупљању података; Упутство о садржају, начину подношења и поступању по оперативном извештају; Упутство о процени поузданости извора и веродостојности информације те одређивање ознаке за руковање информацијом; Упутство о отварању, спровођењу и затварању криминалистичког истраживања; Упутство о раду са информаторима; Упутство о спровођењу надзора криминалних организација на подручју Републике Хрватске; Упутство за израду анализе ризика у хрватској граничној полицији. Опширније видети на сајту МУП-а Републике Хрватске (www.mup.hr).

позитивно оцењују напредак и допринос хрватске полиције у изградњи европског криминалистичко-обавештајног модела.

Посматрано у оквиру организационе структуре Управе криминалистичке полиције МУП-а РХ, криминалистичко-обавештајна служба и криминалистичко-аналитичка јединица су део Полицијског националног уреда за сузбијање корупције и организованог криминала – ПНУСКОК (видети *Шему V-2*).¹³²³

Шема V-2: Место криминалистичко-обавештајне јединице у полицијској организацији Републике Хрватске¹³²⁴

Као организациона јединица у склопу Управе криминалистичке полиције, ПНУСКОК-а *криминалистичко-обавештајна служба* (сходно устројству МУП-а РХ), надлежна је да: прати и изучава проблематику рада са информаторима, те ради на унапређењу процеса рада са информаторима, надзире рад са информаторима других организационих јединица те им пружа стручну помоћ; као средишња национална јединица

¹³²³ Током 2009. године, у Хрватској је у успостављен систем специјалних тела усмерених искључиво на откривање, прогон и санкционисање кривичних дела организованог криминала. Поред *Уреда за сузбијање корупције и организованог криминала – УСКОК*, августа 2008. године у оквиру МУП-а оформљен је *Полицијски национални уред за сузбијање корупције и организованог криминалитета – ПНУСКОК* са посебним одељењима при жупанијским и основним судовима у Загребу, Сплиту, Риједи и Осјеку. ПНУСКОК је у потпуности функционалан од 23. септембра 2009. године.

¹³²⁴ Интерпретација аутора

надлежна за рад са информаторима организује и води базе података о информаторима, додељује овлашћења, те брине о мерама заштите, суделује у спровођењу најсложенијих криминалистичких истраживања на међународном, а према потреби и националном нивоу; суделује у планирању материјално-техничких и финансијских средстава потребних за рад са информаторима; планира и спроводи обуку полицијских службеника за рад са информаторима; сарађује са другим организационим јединицама МУП-а, другим министарствима и државним органима, међународним организацијама, Интерполом, Еурополом, те полицијским организацијама других држава при спровођењу међународних, националних и регионалних пројеката и активности у вези рада са информаторима; суделује у изради стратешких докумената, нормативних аката, мишљења, извештаја и других стручних материјала, те обавља и друге послове из свог подручја рада.

У сврху развоја криминалистичко-обавештајног модела рада полицијске организације, формирана је и *Служба криминалистичко-обавештајне аналитике*, која има одлучујућу улогу у предузимању криминалистичко-обавештајног процеса (фазе процеса: *планирање; прикупљање; процена; обрада; анализа и ширење информација*), као и јединствене тачке похрањивања, индексирања и обраде прикупљених информација.¹³²⁵ За обављање ових, по криминалистичко-обавештајни процес, најважнијих послова, у оквиру ове службе основано је *Одељење криминалистичких евиденција*. Служба криминалистичко-обавештајне аналитике одговорна је за израду криминалистичко-обавештајних производа.¹³²⁶

Уласком у Европску унију, тиме преузевши обавезе предвиђене о имплементацији криминалистичко-обавештајног модела у раду полиције за јединствено и функционално успостављање Европског криминалистичко-обавештајног модела, Република Хрватска у оквиру Сектора за подршку криминалистичким истрагама – Службе за међународну полицијску сарадњу, има успостављено Одељење за сарадњу са Еурополом.¹³²⁷

---

¹³²⁵ Задатак службе за криминалистичко-обавештајну аналитику, сходно устројству МУП-а РХ, јесте да подржава базе података, подржава процес вредновања информација, извора сазнања и јединствени модел обраде информација; води бригу о спровођењу криминалистичко-обавештајног процеса; као јединствена тачка уласка информација спроводи послове похрањивања, индексирања и обраде информација; код најсложенијих криминалистичких истраживања на националном нивоу сарађује у обради прикупљених информација, даје препоруке за предузимање даљних мера и радњи; сарађује са другим организационим јединицама МУП-а у циљу стварања јединствених стратегија у сузбијању појединих облика криминалитета, те израђује стратешке процене на националном нивоу; води прописане евиденције и спроводи мере заштите података; сарађује са другим телима државне власти и полицијама других земаља у криминалистичко-обавештајном моделу; спроводи едукацију службеника за послове криминалистичко-обавештајне аналитике, пружа стручну помоћ полицијским управама; надзире обављање послова у том подручју; учествује у изради нормативних аката, извештаја и других стручних материјала; обавља и друге послове из својег подручја рада.

У подручју израде и спровођења стратешких докумената, једном годишње се израђује Процена угрожености од организованог криминалитета у Републици Хрватској, као и План приоритета за поступање на плану сузбијања организованог криминалитета. За реализацију ових активности, донето је Методолошко упутство о стратешкој процени.

¹³²⁶ Криминалистичко-обавештајни модел у Хрватској дефинише четири криминалистичко-обавештајна производа:

- *стратешка процена;*
- *тактичка процена;*
- *опис оперативно интересантне особе (профил циља или мете);* и
- *опис сигурносне појаве (профил проблема).*

¹³²⁷ Задатак ове важне споне у полицијској организацији јесте сарадња са Еурополом и државама чланицама ЕУ, као и државама партнерима ЕУ, одговорност неометане и брзе комуникације са Еурополом и наведеним чланицама, поступа по криминалистичко-обавештајним захтевима Еуропада као и упућивање оваквих захтева Еурополу и државама чланицама за доставу информација, доставља Еурополу потребне информације

Полицијским службеницима, као носиоцима криминалистичко-обавештајне делатности, предузимање оваквих активности је омогућено низом закона и подзаконских аката: *Законом о казненом поступку*;¹³²⁸ *Законом о полицији*;¹³²⁹ *Законом о полицијским пословима и овластима*;¹³³⁰ *Правилником о начину поступања полицијских службеника*;¹³³¹ као и сетом наведених *методолошких упутстава*.

Као организациона јединица са примарним задатком праћења, изучавања, коришћења, надзирања и унапређења рада са људским изворима информација (иноформаторима), поред примене ових извора као оперативно-тактичке методе, *Законом о казненом поступку* ангажовање информатора (поузданика) нормирана је као мера процесног карактера (чл. 332 ЗКП).¹³³² Делатности прикупљања информација, процене, уноса, обраде и коришћења, регулисани су *Правилником о начину поступања полицијских службеника*. Према истом, прикупљање информација може бити *опште, пригодно и усмерено*,¹³³³ те су за то предвиђене методе, односно извори прикупљања: непосредним опажањем; од грађана; од правних лица и државних органа; од информатора; из средстава јавног информисања; из јавног говора; из анонимних и псеудонимних пријава физичких и правних лица, односно самопријава; из јавних извора (збирке података које се воде у другим државним телима, установама или предузећима са јавним овлашћењима); из отворених извора информација; коришћењем аналогije (сличност – подударност одређених информација са претходно прикупљеним информацијама о извршеним кривичним делима); из информација примљених од Интерпола, Еуропола или других међународних организација или полиција других држава; из аналитичких обрада информација садржаних у полицијским збиркама те сравњивањем тих информација са личним подацима грађана похрањеним у базама и другим регистрима; од притвореника и затвореника; коришћењем техничких помагала; коришћењем других прописаних метода и средстава као и из других извора сазнања (чл. 40). О прикупљеним сазнањима, сви полицијски службеници су дужни да без одлагања, усмено или писаним путем, обавесте надлежног руководиоца и информације унесу у одговарајуће базе МУП-а. Такође, руководиоци су, сходно одредбама овог *Правилника*, обавезни да полицијске службенике подстичу на прикупљање оперативно интересантних информација (чл. 43). У случају прикупљања информација од људских извора информација, који самоиницијативно или уз

за обављање његових задатака, предлаже унапређење и побољшање за рад полиције сходно државама чланицама и државама партнерима Еуропола и др.

¹³²⁸ *Закон о казненом поступку* ("Народне новине" бр. 152/08; 76/09; 80/11; 121/11; 91/12; 143/12 и 56/13). Текст Закона доступан на адреси: <http://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku> (преглед 27.08.2013.).

¹³²⁹ *Закон о полицији* ("Народне новине" бр. 34/11; 130/12). Текст Закона доступан на интернет адреси: <http://www.zakon.hr/z/282/Zakon-o-policiji> (преглед 25.08.2013.).

¹³³⁰ *Закон о полицијским пословима и овластима* ("Народне новине" бр. 76/09). Текст Закона доступан на адреси: <http://www.zakon.hr/z/173/Zakon-o-policijskim-poslovima-i-ovlastima> (преглед 25.08.2013.).

¹³³¹ *Правилник о начину поступања полицијских службеника* донет на основу члана 103 става 2 Закона о полицијским пословима и овластима ("Народне новине" бр. 76/09). Текст *Правилника* доступан на адреси: http://www.mup.hr/UserDocsImages/policija/Novi_pravilnik_17_08_2010.pdf (преглед 25.08.2013.). Овим *правилником* регулисане су активности криминалистичког истраживања (чл. 38), прикупљање података (чл. 39), процена података (чл. 45) и унос, обрада и коришћење података (чл. 46 до 48).

¹³³² Више о процесном карактеру коришћења информатора (поузданика) у Хрватској, видети *трећем делу* рада.

¹³³³ За криминалистичко-обавештајни процес најзначајније је *усмерено прикупљање података* које се односи на прикупљање података потребних за покретање и вођење кривичног поступка, а обавља се сходно стратешкој процени или плану прикупљања информација као делу плана криминалистичког истраживања одређеног кривичног дела за које се гони по службеној дужности. За регулисање области усмереног прикупљања података, донето је *Методолошко упутство о усмереном прикупљању података*.

подстицај, добровољно, повремено или редовно пружају такве информације, полицијски службеници су дужни да личне податке о овим лицима доставе криминалистичко-обавештајној јединици, а која је дужна да води евиденције о информатору и за истог одређује јединствену сигурносну ознаку (*код*) под којим ће се у базама података заводити информације добијене од овог извора, у циљу тајности и безбедности рада. Сви прикупљени подаци се процењују сходно систему процене поузданости извора информација и веродостојности информација (*систем 4x4*).¹³³⁴

У функцији имплементације Националног криминалистичко-обавештајног модела у Хрватској, стављен је у функцију *Интегрисани криминалистичко-обавештајни систем – iCIS*,¹³³⁵ чији је саставни део и криминалистичко-обавештајна база података организованог криминала. Реч је о полицијској бази криминалистичко-обавештајних информација која се примарно користи у борби против организованог криминала, илегалних миграција, прања новца, кријумчарења људи, оружја и дроге, али своју примену има и код свих осталих појавних облика криминала. С обзиром на то да се у *iCIS* бази података интегришу подаци о аналитичким, односно криминалистичким истраживањима, база података је подељена на три основна под-система:

- **KRIMint**: база података о особама, возилима, криминалним организацијама, средствима комуникације, догађајима, превозним средствима и др;
- **TELint**: база телефонских података; листе телефонских позива;
- **KOMint**: база надзора телефонских комуникација у складу са применом посебних истрага.

Информације које су похрањене у овом систему, али и у осталим информационим системима МУП-а, као и оперативне информације, прикупљени документи и др., чине подсистем функционалног *криминалистичко-обавештајног система – КРОС*.

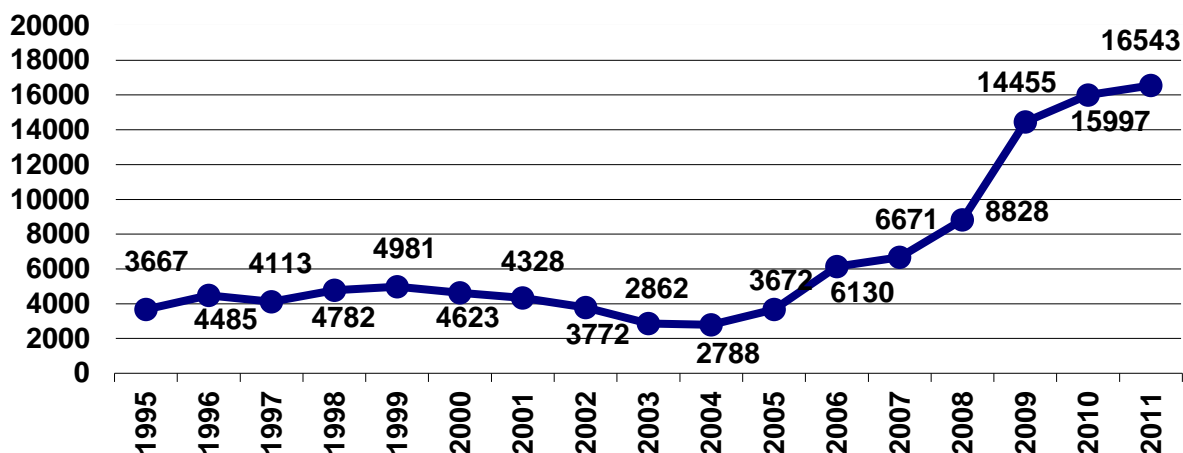
Развој криминалистичко-обавештајне делатности у Хрватској можемо видети и на приказаном *Графикону V-1*, на којем је квантитативно приказан број оперативних информација сачињених од стране полицијских службеника за период од 1995. године до 2011. године.

---

¹³³⁴ Процену података обавља полицијски службеник који је податак прикупио и предузима се код уноса података у базе МУП-а. Кодови за процену поузданости извора су: **A** – поуздан извор; **B** – најчешће поуздан извор; **C** – најчешће непоуздан извор; **X** – неодређен извор. Кодови за процену веродостојности података су: **1** – истинита; **2** – вероватно истинита; **3** – могуће истинита; **4** – неодређена. Детаљно регулисање ове материје предвиђено је и *Методолошким упутством о процени поузданости извора и веродостојности информације те одређивање ознаке за руковање информацијом*.

¹³³⁵ Интегрисани криминалистичко-обавештајни систем – *iCIS* је настао у периоду од 2002-2008 године у склопу развоја Министарства унутрашњих послова Хрватске. Овај систем представља јединствену тачку прилива, индексирања и анализе информација. Ово значи да су у процес прикупљања информација укључене не само полицијске организације, већ и друге институције и организације као што су: Уред за сузбијање корупције и организованог криминалитета – УСКОК, Министарство финансија (Пореска управа; Царинска управа; Уред за спречавање прања новца; Финансијска полиција и Девизни инспекторат). Овакав аранжман је склопљен на основу Протокола о сарадњи и размени информација са циљем прикупљања, дељења и размене информација и података потребних за спречавање и откривање кривичних дела, а поготово оних из домена организованог криминала и корупције. Такође, 2010. године ступио је на снагу документ под називом "Стандардна оперативна процедура о начину размене криминалистичко-обавештајних података између Министарства правосуђа, Управе за затворски систем и Министарства унутрашњих послова" Више о активностима МУП-а РХ у вези са развојем информационих система за борбу против организованог криминала, видети у: **Влада Републике Хрватске**, *Извештај о испуњењу обавеза из поглавља 24. "Правда, слобода, сигурност"*, Загреб, 2010, стр. 20-30.

Графикон V-1: Број поднетих оперативних извештаја за период од 1995. до 2011. године¹³³⁶

Евиденција оперативних извештаја је формирана на основу Методолошког упутства о садржају, начину подношења и поступања по оперативном извештају. Евиденција оперативних извештаја, у електронском облику, води се у информационом систему МУП-а Републике Хрватске од 01. јануара 2005. године. На основу овога можемо закључити да је детаљно уређење делатности прикупљања и евидентирања информација значајно утицало на ангажовање полицијских службеника које из наведеног наставља тренд раста из године у годину. Простом рачуницом долазимо до закључка да је број оперативних извештаја поднетих у 2011. години у односу на 2004. годину (у којој су се овакве делатности одвијале према претходним упутствима и методологијама), порастао за невероватних 593,36%.

4.2.1 Усмерено прикупљање информација

Модел криминалистичко-обавештајне делатности у Хрватској своју функцију заснива на прикупљању информација и то првенствено *усмереном прикупљању информација*. У практичној реализацији овакве делатности се полази од *стратешке процене* (као једног од четири криминалистичко-обавештајна производа). Стратешка процена је темељни документ који пружа информације *стратешкој групи*¹³³⁷ о стању

¹³³⁶ Извор: **Brincka, Ž.**, *Od „pojačanog nadzora (kriminalističkog nadzora“ nekada , do „usmerenog prikupljanja podataka“ danas*, Policija i sigurnost br.3/2012,Zagreb, 2012, str. 605.

¹³³⁷ *Стратешка група* је радно тело састављено од руководиоца организационих јединица. На локалном/регионалном нивоу, стратешком групом председава високо рангирани полицијски руководиоца, а чини је мала група виших руководиоца који имају надлежност над локалним/регионалним потенцијалима и ресурсима. На националном нивоу, стратешком групом руководи заменик директора (главног равнатеља) полиције или друго лице које он одреди, а чланови стратешке групе именују се на предлог руководиоца стратешке групе (најчешће руководиоци у дирекцији полиције који имају надзор над полицијским потенцијалима и ресурсима. Стратешка група руководиоцу организационе јединице полиције предлаже:

- *стратешку процену*;
- *попис приоритета*; и

безбедности на подручју њихове надлежности (*националном, регионалном* – полицијске управе и *локалном* – полицијске станице).¹³³⁸ С обзиром на ограничене ресурсе којима располаже полиција, а и друге агенције за примену закона, нереално је очекивати да се могу успешно бавити свим облицима криминала који су наведени и процењени у стратешкој процени. У складу са тим, за сваки од наведених нивоа полицијског рада (национални, регионални и локални), одређени су приоритети на том нивоу полицијског рада. Овакви приоритети су одређени документом који се зове *Попис приоритета*.¹³³⁹ На основу одређених приоритета израђује се *Захтев за информацијама/криминалистичко-обавештајним информацијама*,¹³⁴⁰ који у ствари представља План усмереног прикупљања информација. Прикупљене информације на основу Захтева за информације, односно криминалистичко-обавештајне информације, је потребно евидентирати у централизовану базу података МУП-а РХ.¹³⁴¹

Усмерено прикупљање информација се графички може приказати на следећи начин (Слика V-6):

- *захтев за прикупљање криминалистичко-обавештајних информација.*

¹³³⁸ Овај документ дугорочно и са више нивоа дефинише проблеме спровођења закона, разматра текуће активности и предвиђа вероватни развој ситуације у будућности. Овај документ се доноси за двогодишњи период (уз ажурирање података о оперативно интересантним особама, криминалним скупинама). На пример, у стратешкој процени за оперативно интересантне особе је потребно извршити процену и навести оперативно интересантне особе у зависности од нивоа за који се израђује стратешка процена (национални, регионални или локални).

¹³³⁹ Стратешка група (за доделу задатака и координацију) на темељу стратешке процене пописом приоритета одређује организационим јединицама приоритете поступања (за полугодишњи период). Овим поступком, настављајући претходни пример, долази се до оперативно интересантних особа за које полиција у сваком тренутку треба да зна чиме се баве, са ким се друже, где излазе, бројеве телефона и сл.

¹³⁴⁰ Захтев за криминалистичко-обавештајним информацијама представља смерницу свим полицијским службеницима за усмерено прикупљање информација, а њиме се налаже које податке/криминалистичко-обавештајне информације треба прикупити у вези са задатим приоритетима.

¹³⁴¹ Предност оваквих евиденција је децентрализован унос података од стране свих полицијских службеника, а са друге стране она је централизована и омогућава претраживање тако да се до свих евидентираних података може доћи са једног места. Приступ до тако унетих података (оперативних извештаја) зависи од овлашћења за приступ, чиме се штити безбедност оваквих евиденција. Ако се узме у разматрање пример усмереног прикупљања информација о оперативно интересантним лицима (које су дефинисане у стратешкој процени и пописом приоритета), тако прикупљене информације се похрањују у *Евиденцији оперативних извештаја* у ИС МУП-а РХ која је претражива. Ово значи да се у сваком тренутку могу издвојити и груписати информације за одређену оперативно интересантну особу.

Слика V-6: Процедуре и стадијуми усмереног прикупљања информација

Методолошким упутством о усмереном прикупљању информација су прописана два криминалистичко-обавештајна производа:

- *опис оперативно интересантне особе (профил циља или мете)*: даје детаљну, јасну и недвосмислену слику о носиоцу криминалне активности (израђује се на основу захтева стратешке или *оперативне групе*¹³⁴²);
- *опис сигурносне појаве (профил проблема)*: даје детаљну, јасну и недвосмислену информацију о серији кривичних дела, жариштима и центрима криминала, проблемима који се односе на нарушавање јавног реда у већем обиму, као и неком другом проблему који је назначен у попису приоритета.

У области полицијске сарадње, Влада Републике Србије је потписала Споразум о полицијској сарадњи са Владом Републике Хрватске,¹³⁴³ којим је омогућена значајна сардња у областима полицијских активности. Тако, најзначајније области овог Споразума тичу се могућности размене информација, заштите поверљивих информација и њихове

¹³⁴² На основу Методолошког упутства о Стратешкој процени, након што стратешка група одреди приоритете, одређује оперативну групу за сваки приоритет са напоменом да иста оперативна група може бити одређена за више приоритета. За сваку оперативну групу се одређује руководилац, а њега и чланове оперативне групе на националном и регионалном нивоу, одлуком именује руководилац стратешке групе. *Оперативна група* предлаже стратешкој групи мере, радње и потребне ресурсе за успешно поступање у решавању приоритета (у писаном облику), које потом стратешка група прихвата, одбија или тражи допуњавање. Свака оперативна група ће усмерено прикупљати податке за задани приоритет путем Захтева за криминалистичко-обавештајне информације, што мора одобрити стратешка група.

¹³⁴³ Споразум о полицијској сарадњи је ратификован *Указом о проглашењу Закона о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Републике Хрватске о полицијској сарадњи ("Службени гласник РС – Међународни уговори"* бр. 19/2010). За Хрватску је Споразум ратификован и објављен у *"Народне новине – Међународни уговори"* бр. 1/2010. На снази је и споразум потписан између Савезне Владе СРЈ и Владе Републике Хрватске о сарадњи у борби против организованог криминала, незаконите трговине дрогама, психотропним стварима и прекурсорима, тероризма и других тешких казњених дела (потписан у Београду 08. маја 2002. године).

употребе, али и могућностима узајамне полицијске помоћи путем ангажовања прикривених иследника.

Анализом криминалистичко-обавештајног модела рада у Хрватској, можемо закључити да је овом питању посвећено пуно пажње и постигнут завидни напредак, што говори у прилог значају која се придаје оваквој делатности. На основу изложеног, можемо закључити и да се постављене основе за криминалистичко-обавештајну делатност и такав начин рада, издваја у позитивном смислу у поређењу са осталим моделима криминалистичко-обавештајног рада земаља у окружењу.

4.3 Криминалистичко-обавештајни модел организације полиције у Босни и Херцеговини

Босна и Херцеговина је земља која има веома изражену криминалну проблематику, нарочито јер представља атрактивну дестинацију и транзитно подручје за организовани криминал, било да је транснационалног или националног нивоа. Извештаји неких од Међународних организација, стављају Босну и Херцеговину на врх листе земаља са израженим криминалним активностима за поједине облике криминала (трговина људима, корупција и сл.).¹³⁴⁴ С друге стране, географски положај Босне и Херцеговине намеће негативну улогу овој земљи у светским нарко путевима, односно део је тзв. „Балканске руте“. Ово је свакако мали приказ стања криминала у Босни и Херцеговини, али значајан показатељ текућих активности и проблема са којима се суочавају полицијске организације ове земље.

Због овога, основни разлози у стварању криминалистичко-обавештајног модела Босне и Херцеговине, је управо и суштинска промена традиционално реактивног полицијског приступа, у којем се чека да се кривично дело изврши, а затим да се открива и разјашњава, ка проактивном деловању и фокусирању на најактивније криминалце и криминалне групе, на основу криминалистичко-обавештајних информација.

Криминалистичко-обавештајна мрежа Босне и Херцеговине (БИХКОМ)¹³⁴⁵ је уведена од стране међународне заједнице као заједничка мрежа, за паралелно вођење криминалистичко-обавештајних система Министарства унутрашњих послова Републике Српске и федералног Министарства унутрашњих послова.

Веома важан фактор за разумевање комплексности контроле криминала у Босни и Херцеговини је унутрашња политичка организација државе.¹³⁴⁶

---

¹³⁴⁴ **US Department of State, Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000: Trafficking in Prisons Report**, 2001. Доступно на интернет адреси: <http://www.state.gov> (преглед 30.08.2013.).

¹³⁴⁵ БиХ криминалистичко-обавештајна мрежа је 15.02.2000. године сачињена од стране Јединице за дроге (ИРТГ), у сарадњи са Министарством унутрашњих послова Републике Српске и Министарством унутрашњих послова Федерације БиХ, са конкретним описом криминалистичко-обавештајног деловања на подручју БиХ. Наведено према: **МИТРОВИЋ, Д.**, "Криминалистичко-обавештајни систем као метод у борби против криминалитета", у: *Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета* (Зборник Интернационалне асоцијације криминалиста – ИАК), Бања Лука, 2008, стр. 122.

¹³⁴⁶ Садашњи политички модел управљања основан је Дејтонским мировним споразумом 1995. године, којим је формулисана држава као сложена политичка формација која се састоји од два ентитета: Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске. Сегмент контроле криминала је одговорност појединачних ентитетских влада, а на државном нивоу (како многи истичу) сарадња је минимална. У оваквом подељеном окружењу, агенције за спровођење закона су под контролом ентитета.

Криминалистичко-обавештајна мрежа БиХ за прикупљање информација је заснована на следећим принципима:¹³⁴⁷

- сваки полицијски службеник и особље цивилне подршке су извори обавештајних информација;
- сваки грађанин је потенцијални извор информација, а такође и спољне институције могу бити користан извор информација;
- полицијски службеници и цивилно особље су обучени да за достављање прикупљених информација користе стандардизоване *обрасце 4x4*;
- сигуран и одговоран систем рада са информаторима поверен је специјализованим и посебно за тај посао обученим полицијским службеницима;
- поверљива „*Crimestop*“ телефонска линија је успостављена како би се охрабрило грађанство у пружању информација без страха од откривања њиховог идентитета;¹³⁴⁸
- веза између медија и полицијских органа је незаобилазна и неопходна за одржавање криминалистичко-обавештајне мреже, односно константног уверавања грађана у њихову важност у борби против криминала.

У циљу ефикасног функционисања система за криминалистичко-обавештајну делатност, овај систем је подељен на неколико нивоа, са тачно дефинисаним пословима и листама мета за сваки ниво:

- **Ниво 1.** (*локална питања*), подразумева листу мета локалног карактера, односно криминалистичка делатност је ограничена на подручје полицијске станице или полицијске управе;
- **Ниво 2.** (*ЦЈБ, регионални уреди кантона, ГП*), подразумева листу мета регионалног карактера, односно ова лица су своју криминалну активност проширила ван подручја полицијске станице, те делују на подручју једног Центра јавне безбедности или кантонског Министарства унутрашњих послова;
- **Ниво 3.** (*Ентитет*), подразумева листу мета на националном нивоу, односно њихова криминална активност је усмерена на подручје деловања целе Републике Српске или Федерације БиХ, као и целе БиХ;
- **Ниво 4.** (*Држава БиХ*) **и Ниво 5.**, подразумева листу мета и криминалне активности на националном и транснационалном подручју деловања, а главни носиоци сузбијања оваквог вида криминалног деловања су ЕУРОПОЛ и ИНТЕРПОЛ. У БиХ послове око спречавања и праћења криминалне активности ових лица (мета) преузела је Агенција за истраге и заштиту (SIPA) и Гранична полиција БиХ.

Значајну, по нама позитивну карактеристику овог модела криминалистичко-обавештајне делатности, представља то да послове непосредног прикупљања информација у вези са криминалним активностима, предузимају сви полицијски службеници на локалном нивоу, а који су обучени за прикупљање, евидентирање и достављање информација (уз коришћење обрасца 4x4). На тај начин, ангажовањем великог ресурса

¹³⁴⁷ Наведено према: **МИТРОВИЋ, Д.**, "Криминалистичко-обавештајни систем као метод у борби против криминалитета", у: *Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета* (Зборник Интернационалне асоцијације криминалиста – ИАК), Бања Лука, 2008, стр. 121-122.

¹³⁴⁸ Унутар Министарства Републике Српске, у оквиру Одељења за криминалистичко-обавештајне анализе у функцији је систем под називом "*кримоловац*", који је од 2005. године прешао у надлежност Агенције за истрагу и заштиту БиХ.

полицејских службеника, може се очекивати, а и у пракси је то доказано, да ће овако организовани систем имати на располагању значајну количину (квантитет) криминалистичко-обавештајних информација. На овом нивоу (локални ниво) значајно место заузима и *станични обавештајни службеник – СОС*.¹³⁴⁹ Он је задужен за непосредну обраду криминалистичко-обавештајних информација, односно листа *нивоа 1*, док листу *нивоа 2 и 3* прослеђује на утврђеном формулару надлежним организационим јединицама.

Обавештајна јединица Центра јавне безбедности – кантоналном МУП-у, ради на сличан начин као и СОС, с тим да сву криминалистичко-обавештајну делатност усмерава на податке и информације *нивоа 2*. Обавештајни подаци и информације прикупљају се стандардним начинима од стране свих оперативних радника (полиције, криминалистичке полиције и других легалних извора). Послове са пријемом и обрадом података и информација обављају *теренски обавештајни службеници – ТОС*.¹³⁵⁰

У ЦЈБ-К МУП формира се *група за давање задатака и координацију*, што представља извршни оперативно-полицијски тим, који у центру јавне безбедности МУП-а доноси значајне одлуке о криминалистичкој стратегији и који издаје конкретне задатке његовим оперативним полицијским јединицама.

Централни криминалистичко-обавештајни биро, формира се у МУП-у Републике Српске и МУП-у Федерације БиХ. У Управи криминалистичке полиције у седишту Министарства унутрашњих послова врши се потребно праћење, усмеравање рада, координација и контрола рада нижих организационих јединица у вези са свеукупном организацијом и функционисањем криминалистичко-обавештајних послова, као и пружање конкретне помоћи у сложенијим истрагама.¹³⁵¹

Иако многа стручна лица, али и практичари у БиХ, критички сагледавају криминалистичко-обавештајну функцију у Босни и Херцеговини, објективан суд можемо пронаћи анализом функционисања овог модела кроз доступну научну и стручну литературу. У том циљу, од користи ће нам бити анализа функционисања криминалистичко-обавештајног система у Министарству унутрашњих послова Републике Српске за период од 2002. до 2007. године.

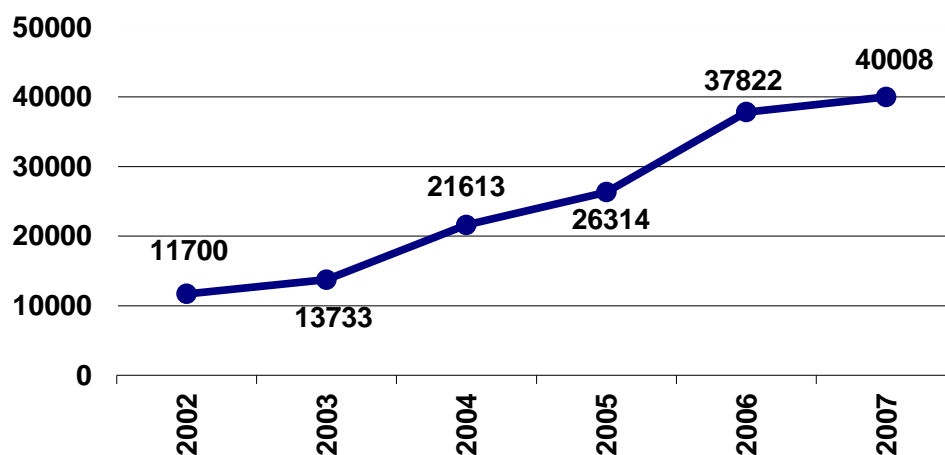
Један од основних показатеља развоја криминалистичко-обавештајног система (пре свега прихваћености од стране полицејских службеника), јесте и укупан број сачињених криминалистичко-обавештајних извештаја. На *Графикону V-2*, можемо пратити константан раст броја поднетих криминалистичко-обавештајних извештаја.

---

¹³⁴⁹ Више о станичном обавештајном службенику, организацији посла на Нивоу 1, видети у: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистичка оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 141-142.

¹³⁵⁰ Више о томе видети у: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистичка оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 142-143. У суштини, задатак обавештајних јединица центара јавне безбедности и кантоналних МУП-ова јесте фокусирање обавештајних активности према најактивнијим криминалцима који врше кривична дела на њиховом подручју.

¹³⁵¹ Тако према: **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, нав. дело. стр. 144.

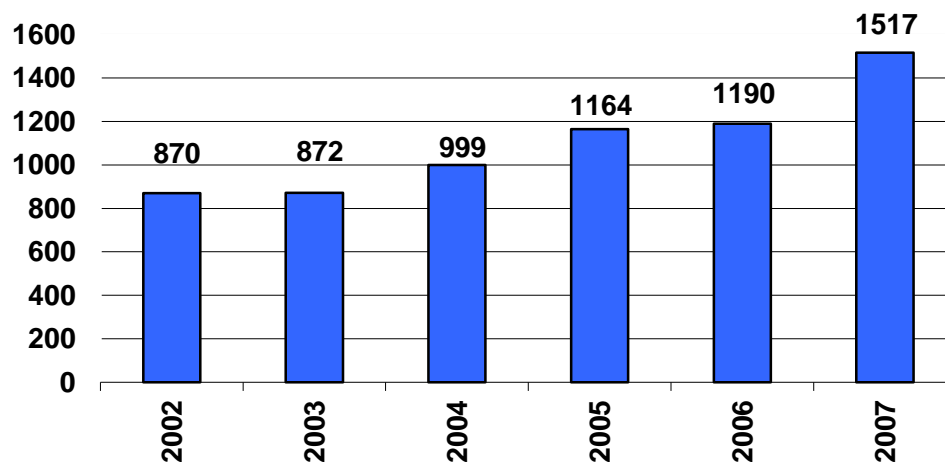
Графикон V-2: Број поднетих криминалистичко-обавештајних извештаја за период од 2002. до 2007. године¹³⁵²

Анализирајући укупан број криминалистичко-обавештајних извештаја поднетих у посматраном периоду, највећи број ових извештаја је поднет од стране униформисаних полицијских службеника. Тако, у току 2002. године од стране униформисане полиције је сачињено 7.986 извештаја, односно 68,26% од укупног броја поднетих криминалистичко-обавештајних извештаја наведене године. У 2003. години се тај број повећао на 9.936 извештаја, што представља 72,35%. Наредна година 2004. била је успешнија када је сачињено 16.063 извештаја или 74,32%. У 2005. години је сачињено 19.228 криминалистичко-обавештајних извештаја, што представља 73,07% од укупног броја поднетих извештаја наведене године. Тренд раста квантитета криминалистичко-обавештајних извештаја поднетих од стране службеника униформисане полиције је настављен и у наредним годинама, те је у 2006. години износио 27.376 или 72,38%, односно 31.088 током 2007. године, што је 77,7% од укупног броја поднетих извештаја.¹³⁵³

Промена фокуса криминалистичке активности, са извршеног кривичног дела на извршиоце кривичних дела и спречавања њихове активности, показатељ оваквог начина криминалистичко-обавештајне делатности је и број лица (циљева/мета) над којима је успостављена мера надзора (криминалистичке контроле). На *Графикону V-3*, приказали смо број лица која се надзиру за посматрани период.

¹³⁵² Извор: **МИТРОВИЋ, Д.**, "Криминалистичко-обавештајни систем као метод у борби против криминалитета", у: *Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета* (Зборник Интернационалне асоцијације криминалиста – ИАК), Бања Лука, 2008, стр. 122.

¹³⁵³ Извор података: **МИТРОВИЋ, Д.**, *op.cit.* стр. 126. Ово потврђује нашу тезу да је у прикупљању информација потребно ангажовати све полицијске службенике, односно ширити мото да је сваки службеник "пријемник", што ће свакако утицати на квантитет прикупљених информација. Наравно, из наведеног се може лако закључити да је ангажованошћу свих полицијских службеника у прикупљању информација за потребе криминалистичко-обавештајне делатности добијено на количини криминалистичко-обавештајних извештаја, што само по себи није лоше, али то не значи да је добијено и на квалитету прикупљених информација. Први корак у промени размишљања и делатности у прикупљању и евидентирању информација је начињен, али предстоји константна обука свих полицијских службеника за коришћење свих извора у прикупљању квалитетних информација и њихово евидентирање у информациони систем (примедба аутора).

Графикон V-3: Укупан број лица под контролом у РС за период од 2002. до 2007. године¹³⁵⁴

Анализом презентованих података можемо закључити да је број лица која се надзиру у порасту, што може имати значајне предности уколико се оваква криминалистичка мера спроводи заиста ефикасно, и према принципима који су годинама усавршавани у криминалистичкој науци.

¹³⁵⁴ Извор: **МИТРОВИЋ, Д.**, "Криминалистичко-обавјештајни систем као метод у борби против криминалитета", у: *Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета* (Зборник Интернационалне асоцијације криминалиста – ИАК), Бања Лука, 2008, стр. 122.

Шести део

РЕЗУЛТАТИ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

---

1. ПОЛАЗНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ И МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП ЕМПИРИЈСКОМ ИСТРАЖИВАЊУ

Како бисмо сагледали улогу криминалистичко-обавештајних модела организације полиције у контроли криминала, спровели смо емпиријско истраживање. Истраживање је спроведено техником анкете. Ова истраживачка техника (у оквиру метода испитивања) користила се за добијање вредносних судова, ставова и мишљења, везаних за интеракцију криминалистичко-обавештајних модела организације полиције и његовог утицаја на контролу криминала.

Анкета као примењена техника овог истраживања, је спроведена изразом инструмената истраживања који су за ту сврху посебно креирани. Ради се пре свега о израђеним анкетним упитницима, који је реализован према испитаницима како усменим путем, тако и писменим путем.¹³⁵⁵

Спроведеним истраживањем су добијени судови, ставови и мишљења испитаника о криминалистичко-обавештајној делатности полиције и њеној улози у супротстављању савременим облицима криминалног деловања.

2. ЦИЉ ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

Основни циљ спроведеног истраживања јесте да се утврди на који се начин модел криминалистичко-обавештајне делатности може применити у полицијским организацијама и у којој мери такав рад утиче на контролу криминала. Циљ анкете јесте добијање вредносних судова и мишљења везаних за улогу криминалистичко-обавештајног модела организације полиције у контроли криминала.

Поред тога, циљ емпиријског истраживања има значај у промовисању предмета истраживања, који је у нашим академским, стручним и професионалним круговима подцењен, као и да се пружи увид у реално стање у погледу организације, функционисања и делатности криминалистичко-обавештајне функције у Министарству унутрашњих послова Републике Србије.

Најзад, спроведено истраживање би могло да представља основу за даља истраживања криминалистичко-обавештајног феномена, као и давање препорука у циљу унапређења криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији. На тај начин би се остварили и практични циљеви спроведеног истраживања.

---

¹³⁵⁵ Усмена анкета као техника овог истраживања свакако има предности које се могу одредити као непосредни контакт са испитаницима и избегавање евентуалних неспоразума. Као предности писмене анкете као другог начина истраживања, могу се навести потпуна елиминација утицаја анкетара на испитанике, мали трошкови као и анонимност испитаника.

3. ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА

За сврху добијања ставова и мишљења испитаника, креирани су анкетни упитници. Тако, за прикупљање емпиријских података креирано је пет различитих анкетних упитника, у којима су, поред општих питања, дефинисана и посебна, прилагођена категорији испитаника за које је посебно креиран. Тежило се ка формулацији јасних и једноставних питања градираним од општих ка посебним. Претежно се ради о основним или садржинским питањима са применом појединих филтер питања, чија је основна улога да помогне при издвајању одређених судова, ставова и мишљења посебних скупова испитаника, како бисмо извршили одређена мерења и анализе одговора таквих издвојених скупина испитаника, односно одређених делова анкетног упитника посебно.

Питања у упитнику су отвореног и затвореног типа. Отворена питања су искључиво везана за општа демографска питања испитаника, док су остала питања која су од суштинског значаја за овај рад затворена. У већини случајева је понуђено по 5 одговора од којих испитаник бира један. Понуђени одговори су скалирани углавном од 1 до 5 са означеном вредношћу за сваку скалу, како би испитаници могли да своје одговоре градирају на нумеричкој скали, односно да се подаци приближе квази – интервалној скали. Ипак, то није сасвим могуће у свим случајевима.

Као додатна могућност, испитаницима је остављен простор за дописивање става, мишљења или коментара.¹³⁵⁶

Упитници који су коришћени у истраживању приказани су у делу *Прилози* ове докторске дисертације.

4. ДИЗАЈН УЗОРКА

Емпиријско истраживање је спроведено на узорку од 250 испитаника који су изабрани методом диспропорционалног стратификованог узорка из следећих класификованих подгрупа популације, базиране на одређеним професионалним и искуственим карактеристикама таквих подгрупа:

- подгрупа (стратум) полицијских службеника МУП-а РС, превасходно менаџмента – руководилаца Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике. За ову категорију је креиран анкетни упитник означен ознаком „А“, док је у табеларним и графичким приказима, као и у дескриптивном тексту ова група означена као *руководиоци СКОППИ*;
- подгрупа (стратум) обавештајних службеника Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике МУП-а РС. За ову категорију је креиран анкетни упитник означен ознаком „Б“, док је у табеларним и графичким приказима, као и у дескриптивном тексту ова група означена као *обавештајни службеници СКОППИ*;

---

¹³⁵⁶ Анализом истраживања спроведених како на територији Републике Србије, тако и у иностраним истраживањима, овакав начин пружа додатне могућности за одговор и показао се корисним, а појединим питањима су добијени веома интересантни и корисни ставови, мишљења и коментари, који су у значајној мери додатно и квалитативно осветлили проблем у вези са постављеним питањима.

- подгрупа (стратум) полицијских службеника МУП-а РС, преваходно менаџмента – руководиоца осталих организационих јединица (Службе за борбу против организованог криминала – СБПОК; Полицијских управа – ПУ; Полицијских станица – ПС). За ову категорију је креиран анкетни упитник означен ознаком „Ц“, док је у табеларним и графичким приказима, као и у дескриптивном тексту ова група означена као *руководиоци осталих организационих јединица*;
- подгрупа (стратум) осталих полицијских службеника МУП-а РС, (Службе за борбу против организованог криминала - СБПОК; Криминалистичких полицајаца и полицајаца у Полицијским управама – ПУ; Полицијским станицама – ПС). За ову категорију је креиран анкетни упитник означен ознаком „Д“, док је у табеларним и графичким приказима, као и у дескриптивном тексту ова група означена као *остали полицијски службеници*;
- подгрупа (стратум) аналитичара ангажованих у свим претходно наведеним организационим јединицама МУП-а РС. За ову категорију је креиран анкетни упитник означен ознаком „Е“, док је у табеларним и графичким приказима, као и у дескриптивном тексту ова група означена као *аналитичари*.

5. ТЕРИТОРИЈАЛНИ И ВРЕМЕНСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Емпиријско истраживање је спроведено на целокупној територији Републике Србије (осим територије Косова и Метохије), уз тежњу за пропорционално учешће испитаника условљеног врстом, обимом и надлежностима организационих јединица полиције, које су месно и стварно надлежне за појединачну територију.

Емпиријско истраживање је спроведено у периоду јун – септембар 2013. године.

6. КОНТРОЛА, ОБРАДА И АНАЛИЗА ПРИКУПЉЕНИХ ПОДАТАКА

После прикупљања података, приступили смо контроли, обради и анализи прикупљених података. Приликом контроле и едитовања података исправљене су постојеће неправилности, прекодирани су одговори на нека од питања, формулисане су нове варијабле ради боље анализе података и сл.

Прикупљени подаци су прошли кроз фазе сређивања и сумирања података. Сумирање података извршили смо помоћу мера централне тенденције, мера варијабилности и процентуалног учешћа појединих категорија одговора. У оквиру ова два начина користили смо аритметичку средину као мера централне тенденције, као и опсег и стандардну девијацију као мера варијабилности.

На основу што прецизније (логички и технички) сређених и сумираних података, извршили смо поуздану анализу са приказивањем и тумачењем резултата истраживања. За добијање статистичких закључака у раду су примењени следећи тестови: *hi-квadrat тест*, тестирање једнакости аритметичких средина два независна и два зависна узорка (*z-test* и *t-test*), анализа варијансе (*F-test*) и испитивање линеарне повезаности (*t-test*).

Приликом приказа резултата истраживања биће дата комплетна слика узорка, где ће код појединих делова упитника или одређених питања, бити приказане и анализе одговора експерата у односу на одређену подгрупу (стратум).

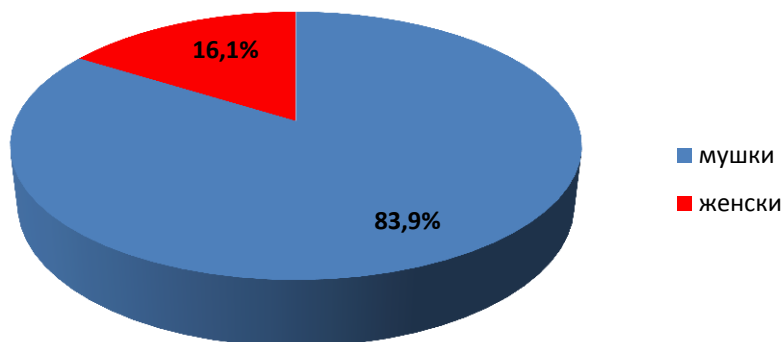
7. ПРИКАЗ РЕЗУЛТАТА ЕМПИРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА

Као што смо могли да приметимо, у претходним деловима овог рада смо приказали одређене делове истраживања, који су сходно предмету тренутне теоријске анализе били и предмет спроведеног емпиријског истраживања. На тај начин смо читаоцима пружили ширу слику проблема истраживања и учинили такав рад богатијим.

У наставку приказа резултата емпиријског истраживања нећемо понављати претходно наведене резултате, већ ћемо се усмерити на приказ анализе и тумачења осталих података из инструмента истраживања.

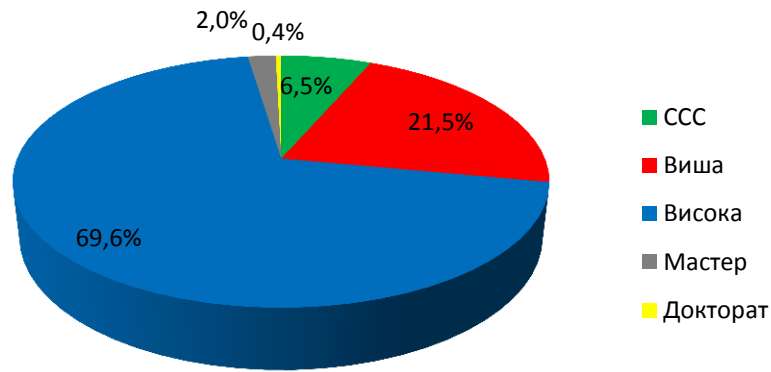
7.1 Општа питања

Почетак приказа резултата ће садржати податке о структури узорка и екстерно-условљеним варијаблима. То су подаци о полу, образовању, категорији испитаника, функцији, професионалном искуству и радном стажу, примљеној обуци и нивоу такве обуке и сл.

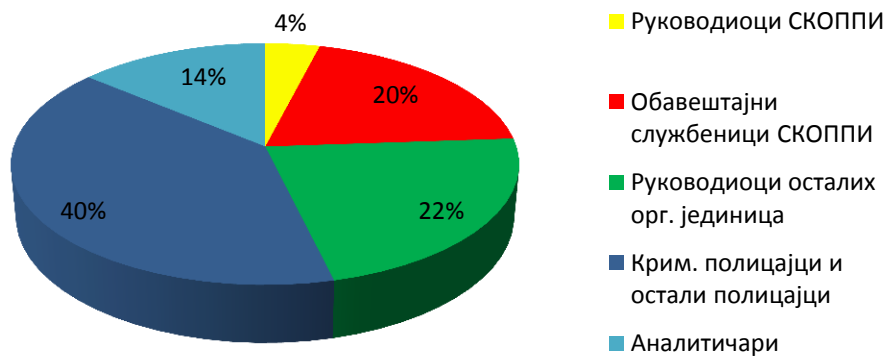
Графикон VI-1: Структура испитаника према полу

Као што се може видети у претходном графикону, међу испитаницима је било 83,9% мушкараца и 16,1% жена. Оваква структура према полу код испитаника се може упоредити са структуром популације полицијских службеника МУП-а РС, који је према подацима до којих смо дошли око 80% мушкараца и око 20% жена.

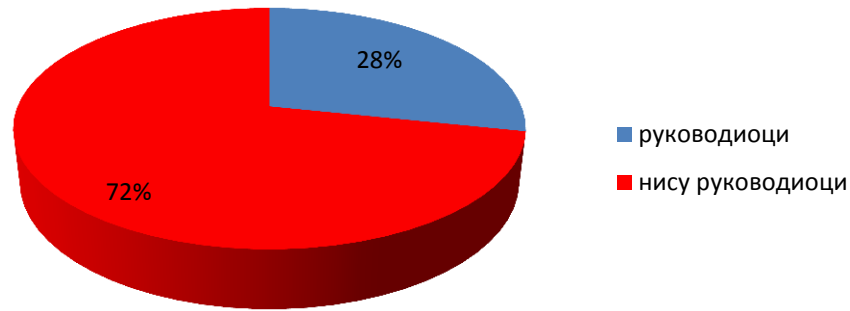
Графикон VI-2: Структура испитаника према образовању

Структура испитаника према образовању приказана је на претходном графикону. Наиме, види се да већина испитаника, њих 69,6%, има високу стручну спрему, нешто више од петине испитаника има вишу стручну спрему, 6,5% има средњу стручну спрему, 2% испитаника има завршен мастер студије, а само 0,4% испитаника има докторат.

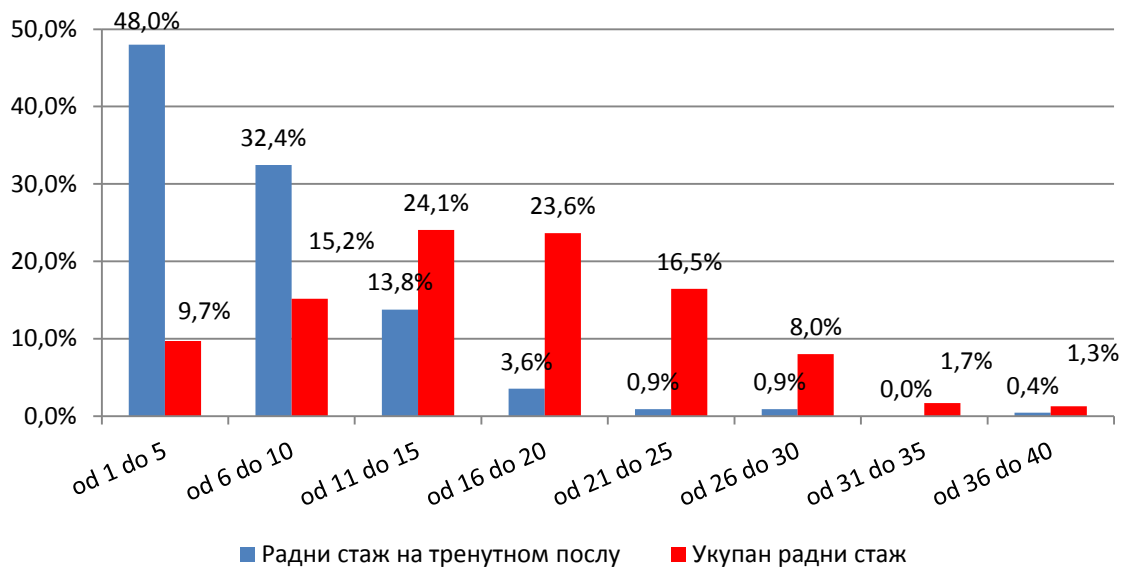
Графикон VI-3: Структура испитаника према категорији

Ако нас занима структура испитаника према категорији, треба видети *Графикон VI-3*. Ту се јасно види да само 4% испитаника чине руководиоци СКОППИ, 14% чине аналитичари, по петину чине обавештајни службеници СКОППИ и руководиоци осталих организационих јединица, а 40% чине остали полицијски службеници.

Графикон VI-4: Структура испитаника према функцији

Међу испитаним службеницима МУП-а РС скоро трећина су руководиоци, док преосталих 72% не врше своје службене дужности на руководећим местима (видети претходни графикон).

Графикон VI-5: Структура испитаника према радном стажу

Ако желимо да анализирамо структуру испитаника према радном стажу треба погледати *Графикон VI-5*. Видимо да је чак 80,4% испитаника на тренутном послу до 10 година, скоро половина испитаника има укупан радни стаж између 10 и 20 година, а да оних који имају преко 30 година радног стажа има само у 3% случајева.

Врста обуке	Категорија испитаника	Да	Не	Просечна оцена (Стд. Дев.)
<i>Специјалистичка обука за криминалистичко-обавештајну делатност</i>	Руководиоци СКОППИ	70,0%	30,0%	3,86 (0,690)
	Обавештајни службеници СКОППИ	66,0%	34,0%	4,03 (0,585)
<i>Специјалистичка обука за свакодневну полицијску активност</i>	Руководиоци осталих орг. јединица	41,1%	58,9%	3,88 (0,600)
	Крим. полицајци и остали полицајци	42,0%	58,0%	3,81 (0,773)
<i>Специјалистичка обука за аналитичку делатност</i>	Аналитичари	71,4%	28,6%	3,48 (0,714)
<i>Обука о могућностима, потенцијалима и границама криминалистичко - обавештајна делатности и њеним могућностима за унапређење Ваше делатности?</i>	Руководиоци осталих орг. јединица	14,3%	85,7%	4,00 (0,943)
	Крим. полицајци и остали полицајци	14,0%	86,0%	3,14 (1,027)

Табела VI-1: Обука и ниво обучености различитих категорија испитаника

У Табели VI-1 може се видети обученост и ниво обуке различитих категорија испитаника. Као што смо и очекивали, у највећем обиму специјалистичку обуку за криминалистичко-обавештајну делатност је прошло око две трећине испитиваних руководиоца СКОППИ и обавештајних службеника СКОППИ. Иако статистички у највећем обиму, можемо истаћи да је то недовољно, с обзиром на то да су ова лица овлашћена за непосредно предузимање криминалистичко-обавештајних активности. Стога, специјалистичка обука за ове категорије службеника мора да буде обухваћена у целости. Ако погледамо вредновање обучености, исти сматрају да је ниво њихове обучености врло добро (3,86 - руководиоци и 4,03 - службеници). Након детаљније анализе можемо рећи да не постоји статистички значајна разлика између обучености руководиоца СКОППИ и обавештајних службеника СКОППИ. Када је реч о специјалистичкој обуци за свакодневну полицијску активност може се рећи да је само нешто више од 40% испитиваних руководиоца осталих организационих јединица и полицајаца прошло овакву обуку. Њихове оцене нивоа обуке су 3,88 за руководиоце и 3,81 за остале полицијске службенике. И у овом случају можемо закључити да не постоји статистички значајна разлика у обуци руководиоца и службеника. Аналитичари су у 71,4% случајева прошли специјалистичку обуку за аналитичку делатност и оцењују ниво те обуке са 3,48. Обуку о могућностима, потенцијалима и границама криминалистичко-обавештајним делатностима и њеним могућностима за унапређење полицијске делатности похађало је само нешто више од 14% руководиоца осталих организационих јединица и осталих полицијских службеника што је, најблаже речено, алармантно. Управо популација руководиоца организационих јединица је категорија корисника криминалистичко-обавештајних информација која се сматра доносиоцима одлука (како на стратешком, тако и на тактичком нивоу). Недостатак разумевања о могућностима, потенцијалима и функцији криминалистичко-обавештајне делатности за унапређење полицијске делатности може утицати на ефикасност и ефективност рада, али и на планирану имплементацију и развој криминалистичко-

обавештајне делатности у нашој полицијској организацији. Уколико прихватимо наш став о потреби учешћа свих полицијских службеника у унапређењу информационе делатности МУП-а РС, овај податак упозорава да је обука службеника итекако потребна и хитна. Ако погледамо процену нивоа обучености, закључујемо да руководиоци свој ниво обуке оцењују са 4,00 док остали полицијски службеници ниво своје обуке оцењују са 3,14 што представља статистички значајну разлику.

Категорија испитаника	Да	Не	Просечна оцена користи од обављања послова у криминалистичкој служби (стд. Дев.)
Аналитичари	60,0%	40,0%	4,05 (0,865)
Обавештајни службеници СКОППИ	84,0%	16,0%	3,86 (0,718)

Табела VI-2: *Да ли сте пре доласка на тренутну позицију обављали послове у криминалистичкој служби?*

Пре доласка на тренутну позицију 60% испитиваних аналитичара обављало је послове у криминалистичкој служби и они су корист од тог искуства за криминалистичко-обавештајни посао оценили са просечном оценом 4,05 (Табела VI-2). Од испитиваних обавештајних службеника СКОППИ, њих 84% (Табела VI-2) је пре доласка на тренутну позицију обављало послове у криминалистичкој служби, што је значајно више него у случају аналитичара. Обавештајни службеници СКОППИ су корист од обављања послова у криминалистичкој служби оценили просечном оценом од 3,86 што није статистички различито у односу на просечну оцењену корист од стране аналитичара.

7.2 Мулти-агенцијски приступ – резултати истраживања

У истраживању које је спроведено за потребе овог рада испитивали смо однос и ниво сарадње полиције са другим организацијама и партнерима, односно повезивање са другим субјектима/институцијама у друштву. Овакво повезивање полиције и других субјектата, односно институција у партнерство са циљем контроле криминалног деловања, означили смо *мулти-агенцијским приступом у конторли криминала*. Конкретно, испитивали смо какав је став испитаника у погледу повезивања полиције са другим јавно-приватним партнерима, као и став испитаника о оваквом приступу у прикупљању и размени информација ради ефикаснијег и ефективнијег супротстављања савременом криминалном деловању. Такође, захтевали смо од испитаника да оцене тренутну сарадњу полиције и јавно-приватних партнера. У наставку ће бити приказани резултати истраживања везани управо за ову тему.

	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Недовољно	Задовољавајуће	Добро (ни лоше ни одлично)	Врло добро	Одлично
П*	2,3	,992	23,6%	37,6%	26,8%	10,4%	1,6%

П*: Оцените ниво тренутне сарадње полицијске организације са јавно-приватним партнерима (заједница, јавне институције, фирме и др.) у заједничком раду на остварењу функције јавне безбедности;

Табела VI-3: Оцена нивоа тренутне сарадње полиције са јавно-приватним партнерима

Испитаници су ниво тренутне сарадње полиције са јавно-приватним партнерима оценили као задовољавајући, односно дали су просечну оцену 2,3 (видети Табелу VI-3).¹³⁵⁷ Ако детаљније погледамо Табелу VI-3, видећемо да чак 61,2% испитаника сарадњу са јавно-приватним партнерима оцењује лошом оценом, 26,8% сматра да није ни лоше ни одлично, а само нешто више од петине испитаника сматра да је та сарадња добра. У наставку ћемо анализирати да ли различите категорије испитаника имају различите ставове у вези са овим питањем.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Недовољно	Задовољавајуће	Добро (ни лоше ни одлично)	Врло добро	Одлично
Руководиоци СКОПИ	1,80	,919	50,0%	20,0%	30,0%	,0%	,0%
Обавештајни службеници	2,20	,990	32,0%	24,0%	36,0%	8,0%	,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	2,57	,931	10,7%	41,1%	28,6%	19,6%	,0%
Полицијски службеници	2,26	1,075	27,3%	36,4%	22,2%	11,1%	3,0%
Аналитичари	2,17	,785	14,3%	60,0%	22,9%	,0%	2,9%

Табела VI-4: Оцена нивоа тренутне сарадње полиције са јавно-приватним партнерима - ставови појединачних група испитаника

Ако посматрамо просечне оцене сарадње које су дате у Табели VI-4, видећемо да је сарадња оцењена највишом просечном оценом од 2,57 од стране руководиоца осталих

¹³⁵⁷ Графички приказ оцена нивоа тренутне сарадње полиције са јавно-приватним партнерима се може видети на Графикону П-15, који је приказан у прилогу овог рада (табеле и графикоци);

организационих јединица, а најмањом оценом од само 1,8 од стране руководиоца СКОППИ. Детаљнијим увидом у структуру оцена, уочићемо да су руководиоци СКОППИ у 50% случајева оценили сарадњу недовољном оценом, њих 20% доделили су задовољавајућу оцену, а преосталх 30% добру оцену. Нико од њих сарадњу није оценио као врло добру или одличну. Структура оцена осталих група испитаника се може видети у наведеној табели. Дубљом анализом смо закључили да не можемо тестирати да ли су просечни ставови различитих категорија испитаника различити, али се може закључити да руководиоци СКОППИ у већој мери сматрају да је сарадња недовољна у односу на руководиоце осталих организационих јединица, и да аналитичари у већој мери сматрају да је сарадња задовољавајућа у односу на обавештајне службенике.

С обзиром да је генерални став испитаника да је сарадња са јавно-приватним партнерима у просеку задовољавајућа, односно испод просека, потребно је испитати и да ли сматрају да таква ситуација треба да се побољша. Одговор на ово питање се може добити на основу података представљених у следећој табели. Наиме, видимо да се испитаници углавном слажу са тврдњом да контрола криминала захтева не само полицијско ангажовање, већ и повезивање полиције са другим јавно-приватним партнерима, те кроз мултиагенцијски приступ остварење примарног циља безбедне заједнице (просечна оцена 4,4). Исто важи и за тврдњу да успостављање партнерских односа, како са локалном заједницом, тако и са приватним сектором у прикупљању и размени информација, доприноси ефикаснијем и ефективнијем супростављању савременом криминалном деловању (просечна оцена 4,3).

	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
П*	4,4	,833	1,2%	2,8%	7,6%	36,3%	52,2%
П**	4,3	,919	3,6%	2,0%	5,2%	44,2%	45,0%

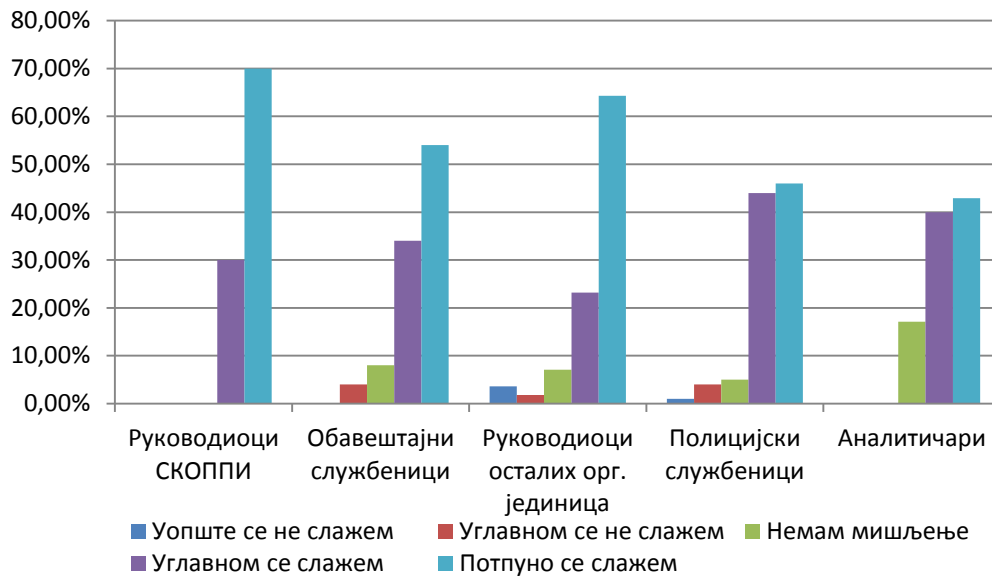
П*: Контрола криминалитета, захтева не само полицијско ангажовање, већ и повезивање полиције са другим јавно-приватним партнерима, те кроз мултиагенцијски приступ остварење примарног циља безбедне заједнице.

П**: Успостављање партнерских односа, како са локалном заједницом, тако и са приватним сектором у прикупљању и размени информација, доприноси ефикаснијем и ефективнијем супростављању савременом криминалном деловању.

Табела VI-5: *Неопходност успостављања партнерских односа и повезивање са другим јавно-приватним партнерима*

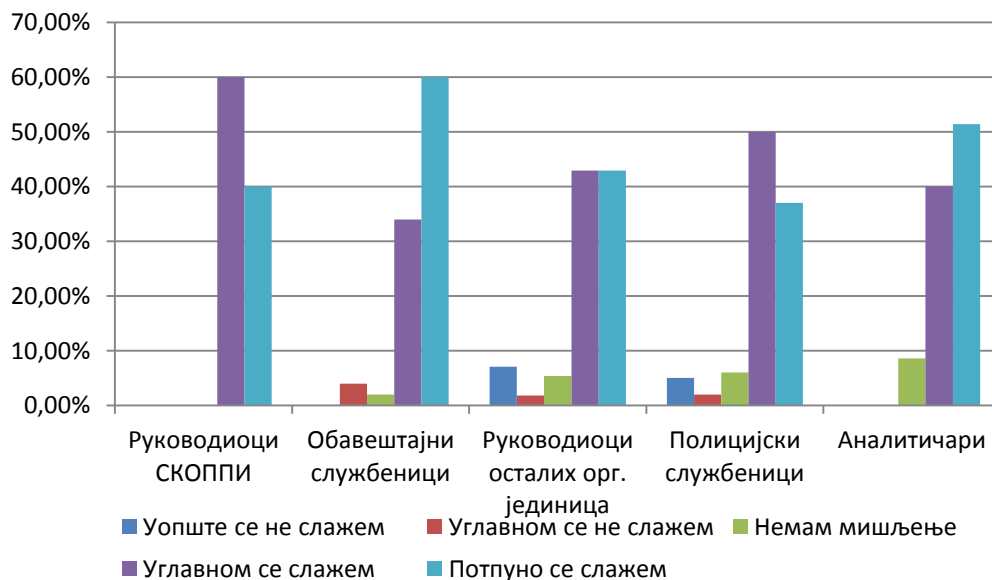
Ако пажљиво погледамо Табелу VI-5, видећемо да се са обе тврдње слаже више од 85% испитаника. Веома мали број, тј, мање од 6% испитаника се не слаже са разматраним тврдњама.¹³⁵⁸

¹³⁵⁸ Табеларне приказе појединачних ставова испитаника за питања П* и П** се могу видети у Табели П-16 и Табели П-17, ¹³⁵⁸ који је приказан у прилогу овог рада (табеле и графони);

Графикон VI-6: *Контрола криминалитета захтева како полицијско ангажовање тако и повезивање са другим јавно-приватним партнерима – ставови појединачних група испитаника*

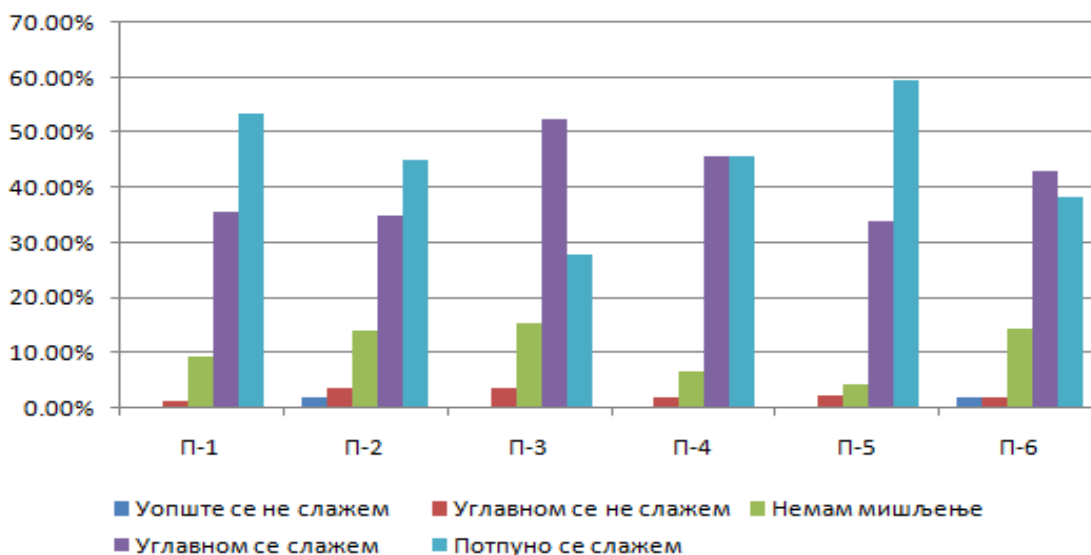
Анализом ставова различитих категорија испитаника, везано за тврдњу да је поред полицијског ангажовања неопходно и повезивање са другим јавно-приватним партнерима, закључили смо да не постоји статистички значајна разлика у ставовима различитих категорија, ни када је у питању просечан став, ни када је у питању процентуално учешће одговора. Потпуно исти закључак важи и за тврдњу да је потребно успоставити партнерске односе са локалном заједницом и приватним сектором ради супротстављања савременом криминалном деловању

Графикон VI-7: *Успостављање партнерских односа са локалном заједницом и приватним сектором ради супротстављања савременом криминалном деловању – ставови појединачних група испитаника*

7.3 Стратешки менаџмент, терминологија, политика деловања, обука и надзор у криминалистичко-обавештајној делатности – резултати истраживања

Поред већ наведеног, испитивали смо ставове испитаника о одређеним тврдњама.¹³⁵⁹ О наведеним тврдњама ће бити речи у наставку, а резултати одговора испитаника су приказани у *Графикону VI-8*.

Графикон VI-8: Процентуално учешће степена слагања са изабраним тврдњама

Генерално, наведене тврдње обележили су у значајној мери позитивни ставови испитаника. Тако, скоро 90% испитаника сматра да криминалистичко-обавештајна делатност треба да своје капацитете усмерава ка активностима у прикупљању података који ће бити основа за израду стратегије супротстављања криминалу (модел полицијског

¹³⁵⁹ Реч је о следећим тврдњама:

- **П-1:** Криминалистичко-обавештајна делатност треба своје капацитете да усмерава ка активностима у прикупљању информација који ће бити основа за израду стратегије супротстављања криминалитету (модел полицијског рада вођен криминалистичко-обавештајним информацијама);
- **П-2:** Дефинисање и успостављање терминологије која је у употреби у криминалистичко-обавештајном раду, смањиће конфузију у погледу различитих тумачења и омогућиће боље разумевање;
- **П-3:** Стратешко управљање и спровођење ефикасне стратегије превазилази несистематично (*ad hoc*) криминалистичко-планирање и поступање, и представља основ за криминалистичко-обавештајну делатност и смањење криминалитета;
- **П-4:** Развој систематског приступа у функционисању криминалистичко-обавештајне делатности је од суштинског значаја како би се објединиле информације (које иначе могу бити разбацане широм полицијских јединица) на једном месту и исте искористиле на конструктиван и организован начин;
- **П-5:** Јасно дефинисана политика МУП-а, обука полицијских службеника као и надзор и одговорност у раду су најзначајнији фактори за спречавање злоупотреба у криминалистичко-обавештајним делатностима;
- **П-6:** Савремени модели криминалистичко-обавештајне делатности треба да послуже као референтна основа за развој модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији.

рада вођен криминалистичко-обавештајним информацијама – *тврдња П-1*). Ово може представљати охрабрење и велики помак у ставовима полицијских службеника о променама модела полицијског рада и унапређењу стратешког планирања криминалистичке делатности. Такође, да ће дефинисање и успостављање терминологије у криминалистичко-обавештајном раду смањити конфузију у погледу различитих тумачења и омогућити боље разумевање, сматра око 80% испитаника (*тврдња П-2*). Да стратешко управљање и спровођење ефикасне стратегије превазилази несистематично (*ad hoc*) криминалистичко планирање и поступање, и представља основ за криминалистичко-обавештајну делатност и смањење криминала, слаже се нешто више од 80% испитаника (*тврдња П-3*). Такође, преко 90% испитаника сматра да је развој систематског приступа у функционисању криминалистичко-обавештајне делатности од суштинског значаја како би се објединиле информације (које иначе могу бити разбацане широм полицијских јединица) на једном месту и исте искористиле на конструктиван и организован начин (*тврдња П-4*). Оваква тенденција са скоро потпуним позитивним скором ставова испитаника настављена је и са следећом тврдњом, па се са ставом да су јасно дефинисана политика МУП-а, обука полицијских службеника као и надзор и одговорност у раду најзначајнији фактори за спречавање злоупотреба у криминалистичко-обавештајним делатностима, слаже више од 90% испитаника (*тврдња П-5*). На крају ове групе ставова, можемо навести да се више од 80% испитаника слаже да свремени модели криминалистичко-обавештајне делатности треба да послуже као референтна основа за развој модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији (*тврдња П-6*).

	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
П-1	4,42	,715	,0%	1,3%	9,3%	35,8%	53,6%
П-2	4,18	,943	2,0%	3,6%	14,3%	35,1%	45,0%
П-3	4,04	,784	,4%	3,6%	15,5%	52,6%	27,9%
П-4	4,35	,695	,0%	2,0%	6,6%	45,7%	45,7%
П-5	4,50	,695	,0%	2,4%	4,4%	33,9%	59,4%
П-6	4,14	,878	2,0%	2,0%	14,4%	43,2%	38,4%

Табела VI-6: *Дескриптивне мере изабраних тврдњи*

Информације, као предмет криминалистичко-обавештајне делатности, представљају област која је имала место у оквиру спроведеног емпиријског истраживања. У том смислу, питања о коришћењу извора информација, обуци службеника у коришћењу извора информација, вредности и значају поједних извора информација и др., биће предмет приказа резултата.

Ставови о томе да ли полицијски службеници у довољној мери користе расположиве изворе информација су подељени. Из *Табеле VI-7* се види да више од половине испитаника сматра да у довољној мери користе све расположиве изворе информација (отворене, затворене и поверљиве изворе информација), док нешто мање од 40% сматра да то није тако. Преосталих 10% нема мишљење.

	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
П*	3,22	1,243	7,6%	30,3%	10,8%	35,9%	15,5%
П**	4,41	,927	3,2%	2,4%	4,4%	30,3%	59,8%

П*: У процесу прикупљања информација полицијски службеници у довољној мери користе све расположиве изворе информација (отворене, затворене и поверљиве изворе информација).

П**: Потребно је пружати константну обуку свих полицијских службеника у вези са одабиром, руковођењем и безбедношћу оперативних веза, како би се на најефикаснији начин искористио потенцијал ових ресурса (извора информација) и омогућило њихово боље контролисање и продуктивнији рад.

Табела VI-7: Обука и контрола извора информација – дескриптивне мере

С друге стране, скоро сви испитаници сматрају да је потребно пружити константну обуку свих полицијских службеника у вези са одабиром и руковођењем и безбедношћу оперативних веза, како би се на најефикаснији начин искористио потенцијал ових ресурса (извора информација) и омогућило њихово боље контролисање и продуктивнији рад. Табела VI-7 показује да скоро 90% испитаника има такав став. У наставку ћемо испитати да ли се ставови испитаника у погледу ових тврдњи разликује према категорији испитаника.

У Табели VI-8, учачамо да су и мишљења по групама испитаника подељена када је реч о нивоу коришћења расположивих извора информација од стране полицијских службеника. Нај неутралнији су аналитичари, који су дали просечну оцену 3,03 док се са разматраном тврдњом више слажу руководиоци СКОППИ, који су дали оцену 3,4. Ипак након детаљније анализе долазимо до закључка да ове разлике нису статистички значајне.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
Руководиоци СКОППИ	3,40	1,265	,0%	40,0%	,0%	40,0%	20,0%
Обавештајни службеници	3,24	1,333	12,0%	24,0%	10,0%	36,0%	18,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,04	1,220	8,9%	32,1%	17,9%	28,6%	12,5%
Полицијски службеници	3,35	1,234	7,0%	27,0%	6,0%	44,0%	16,0%
Аналитичари	3,03	1,175	2,9%	42,9%	17,1%	22,9%	14,3%

Табела VI-8: Ставови појединачних група испитаника – П*

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
Руководиоци СКОППИ	4,00	1,155	,0%	20,0%	,0%	40,0%	40,0%
Обавештајни службеници	4,46	,930	4,0%	2,0%	,0%	32,0%	62,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	4,45	1,043	5,4%	1,8%	3,6%	21,4%	67,9%
Полицијски службеници	4,34	,924	3,0%	2,0%	7,0%	34,0%	54,0%
Аналитичари	4,60	,604	,0%	,0%	5,7%	28,6%	65,7%

Табела VI-9: Ставови појединачних група испитаника – П**

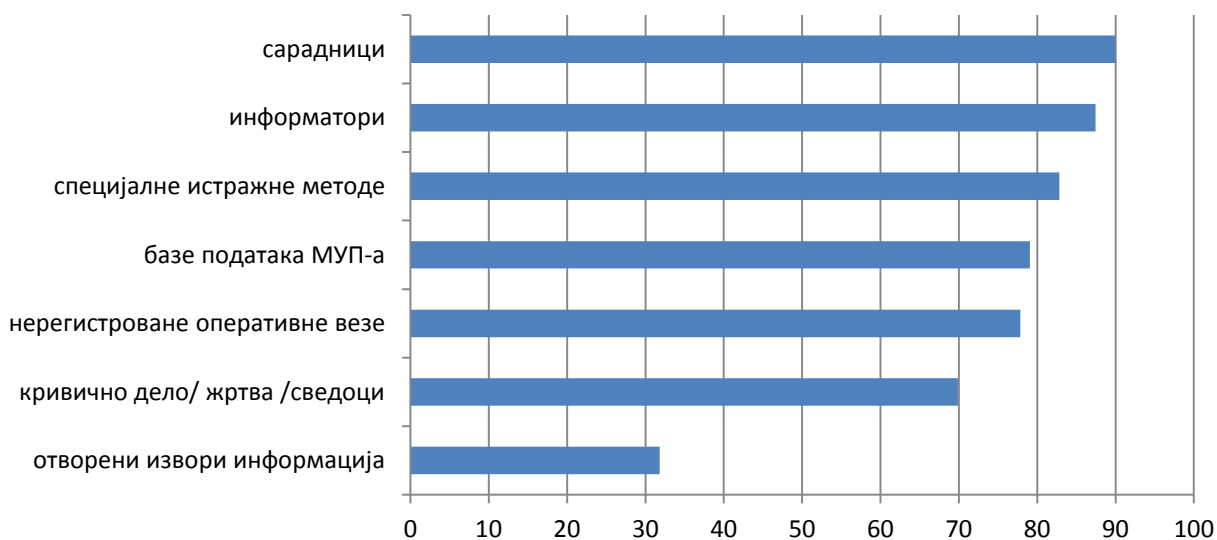
Са ставом да је потребна константна обука свих полицијских службеника у вези са одабиром, руковођењем и безбедношћу оперативних веза, како би се на најефикаснији начин искористио потенцијал ових ресурса (извора информација) и омогућило њихово боље контролисање и продуктивнији рад - се слажу све групе испитаника. Из Табеле VI-9 видимо да се оцене крећу од 4,00 коју су доделили руководиоци СКОППИ, до 4,6 коју су доделили аналитичари. Након спроведених статистичких тестова може се потврдити са поузданошћу од 95% да се ставови различитих група испитаника не разликују.

7.4 Извори информација – резултати емпиријског истраживања

У већини полицијских организација влада мишљење да је *intelligence* једнак информацији из тајних извора (најчешће људских извора информација – информатора, информацијама добијених употребом техничких уређаја или информацијама добијених од прикривених агената). Ово подразумева да се информације добијене из других извора, као што су информације из заједнице, отворених извора, партнерских организација и сл., не сматрају *intelligence* од стране полицијских службеника.¹³⁶⁰ Такав коментар остаје и у савременим истраживањима, која показују да се мало тога променило у последњих скоро двадесет година, с обзиром да се на *intelligence* у полицији и даље гледа као на информацију добијену из тајних извора о криминалцима и криминалним активностима. Али, пре упоређивања са оваквим иностраним студијама о изворима информација, пружићемо преглед резултата добијених у нашем истраживању.

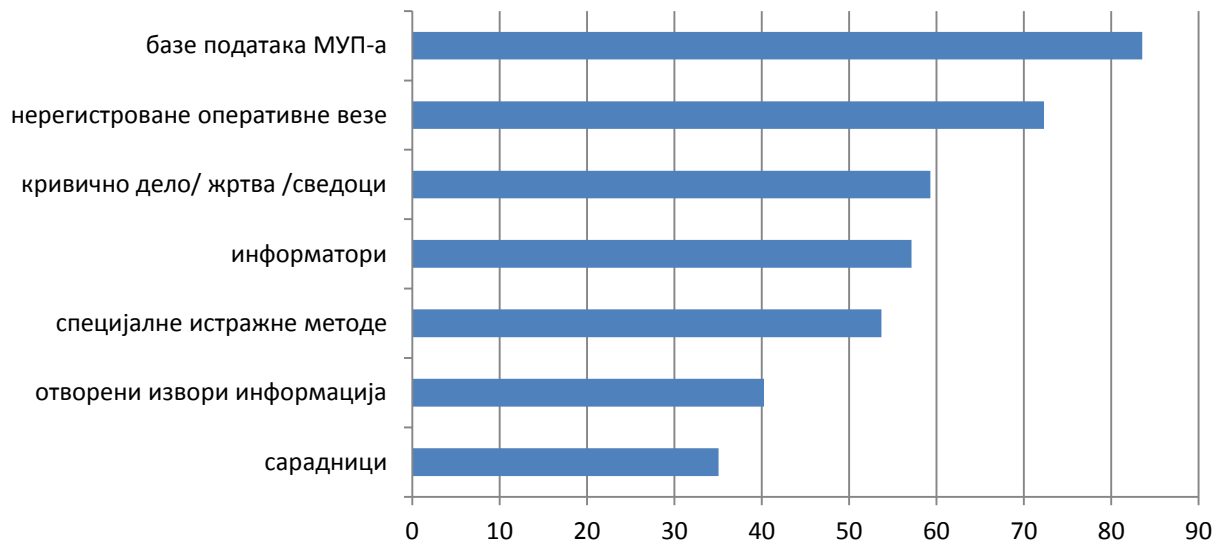
Коментар да се мало тога променило у погледу ставова и мишљења полицајаца на тему важности извора информација, говоре и подаци које смо представили у *Графикону VI-9*. У нашем случају ни мало изненађујући подаци изражавају ставове испитаника да су затворени и поверљиви извори најважнији извори информација и то у преко 70% случајева, те да су од истих најважнији сарадници и информатори као извори информација. Традиционално потцењени су отворени извори информација, који су важни у 31,8% случајева.

Графикон VI-9: Важност извора информација за криминалистичку делатност

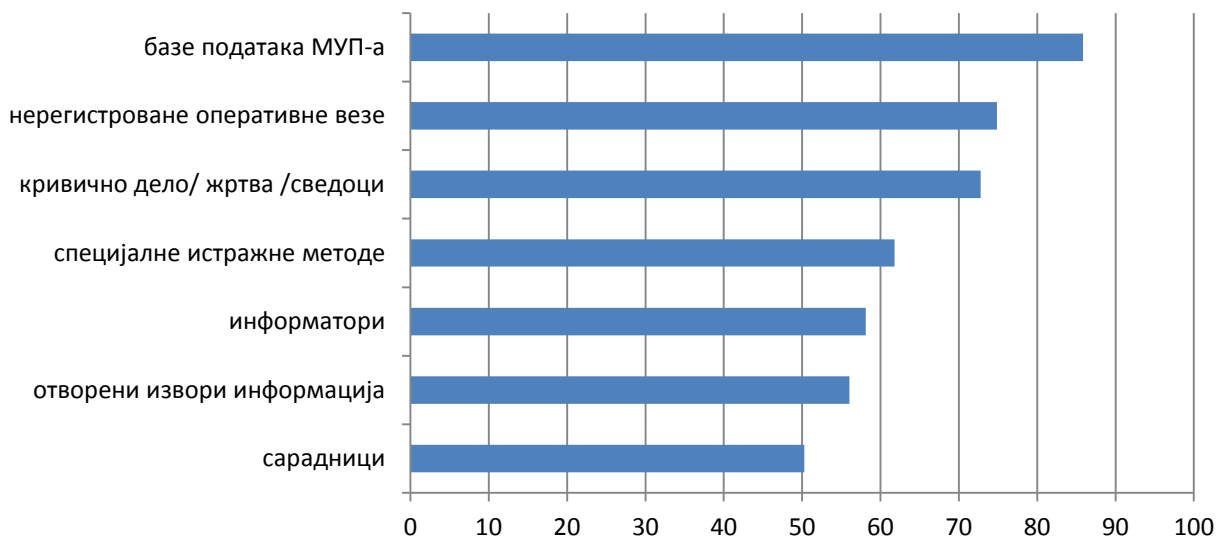
Подаци о коришћењу наведених извора информација у полицијском раду испитаника су приказани на следећем графикону (*Графикон VI-10*). У полицијском раду највише се користе затворене базе података МУП-а у више од 80% случајева, затим нерегистроване оперативне везе у 72,3% случајева, следе сведоци са око 60%, информатори (57,1%), специјалне истражне методе (53,7%), отворени извори информација (40,3%) и на крају сарадници са 35%.

¹³⁶⁰ Овако према: **Hebenton, B., & Thomas, T.**, *Policing Europe –Co-operation, Conflict and Control*, London: Macmillan Press LTD, 1995, p. 170.

Графикон VI-10: *Коришћење извора информација у полицијском раду*

Ако погледамо следећи графикон, којим смо представили обученост испитаника за коришћење наведених извора информација, видећемо да су испитаници у највећој мери и обучени за коришћење база података МУП-а и нерегистрованих оперативних веза, а најмање обучени за коришћење отворених извора информација и сараника. Ово може бити и разлог за претходно оцењени ниво коришћења ових извора информација у претходном питању, с обзиром да су управо отворени извори информација и употреба сарадника означени као најмање коришћени извор информација у полицијском раду. Ако упоредимо важност информација које се могу добити коришћењем ових извора и њихов значај за криминалистичку делатност, можемо са правом закључити да постоји празнина у обуци службеника за ове категорије извора, те да је евидентна образовна потреба. Такође, овом приликом морамо указати и на опасност од ослањања на само један извор информација (као што је у овом случају коришћење затворених извора информација), с обзиром да ће тако изостати реална слика претње. Употреба затворених извора информација може ометати полицију у идентификовању нових криминалних претњи. Да би се ово избегло, важно је да службеници „отворе ум“ и погледају изван полиције као и да сарађују са неполицијским агенцијама како би се проширио обим и опсег информација.

Графикон VI-11: Обученост у коришћењу извора информација

Бројчани показатељи за претходне графиконе, а који се односе на важност извора информација, коришћење и обученост у коришћењу извора информација, могу се погледати у прилогу овог рада, у Табелама П-18, П-19 и П-20 (табеле и графикони).

Оцените важност наведених извора информација за Вашу криминалистичку делатност	Укупан просек	Руководиоци СКОППИ	Обавештајни службеници	Руководиоци осталих орг. јединица	Полицијски службеници	Аналитичари
Сарадници	4,25	4,50	4,68	4,18	3,99	4,40
Информатори	4,21	4,40	4,56	4,13	3,96	4,49
Нерегистроване оперативне везе	4,00	3,70	4,34	3,91	3,88	4,06
Отворени извори информација	2,98	3,20	3,02	2,91	2,90	3,20
Базе података МУП-а	4,01	3,70	4,04	4,05	4,06	3,83
Кривично дело/ жртва /сведоци	3,86	3,40	3,86	3,88	3,97	3,66
Специјалне истражне методе	4,19	3,90	4,18	4,07	4,26	4,31

Табела VI-10: Важност извора информација – појединачни ставови испитаника

У претходној табели дате су просечне оцене важности извора информација укупно и по категоријама испитаника. Након дубље анализе, утврђено је да не постоји значајна разлика у оценама различитих категорија испитаника када су у питању отворени извори информација, базе података МУП-а и специјалне истражне методе. Такође, дошло се до

закључка да разлика у оценама различитих категорија испитаника постоји за следеће изворе информација: сарадници, информатори и нерегистроване оперативне везе. Наиме, за обавештајне службенике СКОППИ, сарадници су значајно важнији него руководиоцима осталих организационих јединица и полицијским службеницима. Информатори су важнији обавештајним службеницима и аналитичарима у односу на полицијске службенике. Када је реч о нерегистрованим оперативним везама, може се закључити да су оне важније обавештајним службеницима у односу на полицијске службенике. Овакви резултати су одраз криминалистичко-обавештајних активности које у свакодневном раду предузимају обавештајни службеници СКОППИ, као и аналитичари који су у прилици да тако прикупљене информације и анализирају. Подаци о коришћењу извора информација у полицијском раду испитаника су показатељ недовољног коришћења свих расположивих извора информација, па се упућен предлог о неопходности да службеници постану прикупљачи из свих извора (*All-source collection*), мора озбиљно размотрити.

Оцените у којој мери у полицијском раду користите наведене изворе информација	Укупан просек	Руководиоци СКОППИ	Обавештајни службеници	Руководиоци осталих орг. јединица	Полицијски службеници	Аналитичари
Сарадници	2,74	3,30	2,98	2,93	2,75	1,89
Информатори	3,36	4,60	4,16	3,58	3,10	2,20
Нерегистроване оперативне везе	3,82	4,10	4,42	3,85	3,78	2,91
Отворени извори информација	2,97	2,30	2,94	2,82	3,03	3,26
Базе података МУП-а	4,10	3,50	3,84	4,30	4,20	4,06
Кривично дело/ жртва /сведоци	3,50	2,20	2,90	4,05	3,90	2,77
Специјалне истражне методе	3,40	2,40	3,14	3,66	3,45	3,54

Табела VI-11: Мера коришћења извора информација – појединачни ставови испитаника

У претходној табели дате су просечне оцене коришћења различитих извора информација у полицијском послу. Такође, приказане су просечне оцене појединачних категорија испитаника. Да би се донели валидни закључци о томе да ли постоји статистички значајна разлика између просечних оцена различитих група испитаника потребно је спровести анализу варијансе. Услови за примену ове анализе су испуњени само у случају следећих врста извора информација: сарадници и отворени извори информација. Након промене АНОВА теста може се рећи да не постоји статистички значајна разлика у коришћењу отворених извора информација у полицијском послу. Такође се може закључити да руководиоци СКОППИ, обавештајни службеници СКОППИ, остали руководиоци и полицијски службеници у значајно већој мери користе сараднике у полицијском раду у односу на аналитичаре.

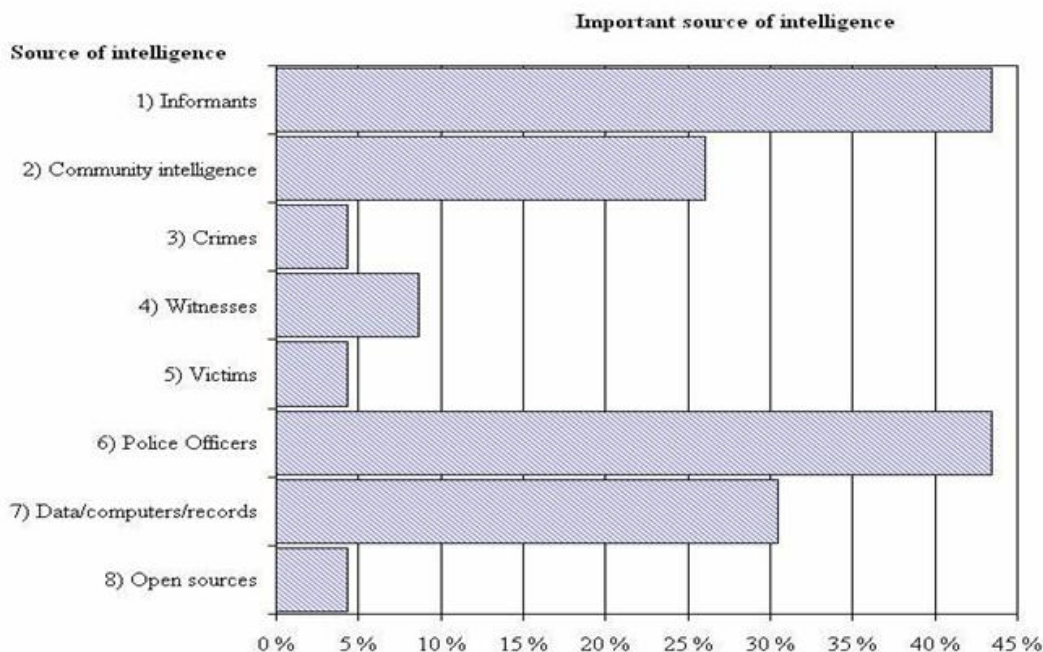
У наредној табели приказане су оцене нивоа обучености за коришћење одређених извора информација, како укупно, тако и по категоријама испитаника. Исто као и у претходним случајевима, користили смо анализу варијансе за тестирање једнакости између просечних вредности различитих категорија испитаника. Претпоставке примене овог теста су испуњене само у случају следећих врста извора информација: сарадници, отворени извори информација и кривично дело /жртва /сведоци. На нивоу значајности од 0,05 може се рећи да не постоји статистички значајна разлика између просечних оцена нивоа обучености различитих категорија испитаника. Када је реч о нивоу обучености за коришћење сарадника као извора информација, може се закључити да постоји статистичка разлика у нивоу обучености различитих категорија испитаника. Наиме, са поузданошћу од 95% може се рећи да су руководиоци СКОППИ у просеку више обучени за коришћење сарадника у односу на аналитичаре. Такође, може се закључити да су обавештајни службеници у просеку више обучени у односу на остале руководиоце, полицијске службенике и аналитичаре, као и то да су остали руководиоци у просеку више обучени у односу на аналитичаре, а мање од обавештајних службеника. Са поузданошћу од 90% може се рећи да су полицијски службеници у просеку више обучени за коришћење жртава и сведока, као извора информација, у односу на аналитичаре.

<i>Оцените Ваш ниво обучености за коришћење наведених извора информација</i>	<i>Укупан просек</i>	<i>Руководиоци СКОППИ</i>	<i>Обавештајни службеници</i>	<i>Руководиоци осталих орг. јединица</i>	<i>Полицијски службеници</i>	<i>Аналитичари</i>
Сарадници	2,91	3,50	3,64	2,89	2,77	2,14
Информатори	3,14	4,20	3,76	3,21	3,00	2,20
Нерегистроване оперативне везе	3,57	4,20	3,74	3,80	3,54	2,89
Отворени извори информација	2,92	3,10	2,82	2,80	3,06	2,83
Базе података МУП-а	3,87	3,60	3,96	3,77	3,92	3,82
Кривично дело/ жртва /сведоци	3,60	3,50	3,50	3,71	3,75	3,15
Специјалне истражне методе	3,30	2,90	3,14	3,34	3,31	3,59

Табела VI-12: *Ниво обучености у коришћењу извора информација – појединачни ставови испитаника*

Како би упоредили добијене резултате са иностраним истраживањима из ове области, извршићемо компарацију са истраживањем које је спроведено у Великој Британији, а тиче се коришћења извора информација за потребе Националног криминалистичко-обавештајног модела (NIM). Резултати су приказани у докторској

дисертацији Марен Клејвин (*Maren Eline Kleiven*).¹³⁶¹ Запањујућа је сличност добијених резултата. Наиме, у делу студије о важности извора информација, испитаници су у преко 70% случајева означили информаторе (*Informants*) и полицијске базе података (*Data/computers/records*), док су, као и у резултатима нашег истраживања, отворени извори информација (*Open sources*), означени као најмање важни. На *Слици VI-1* приказали смо графикон наведеног истраживања.

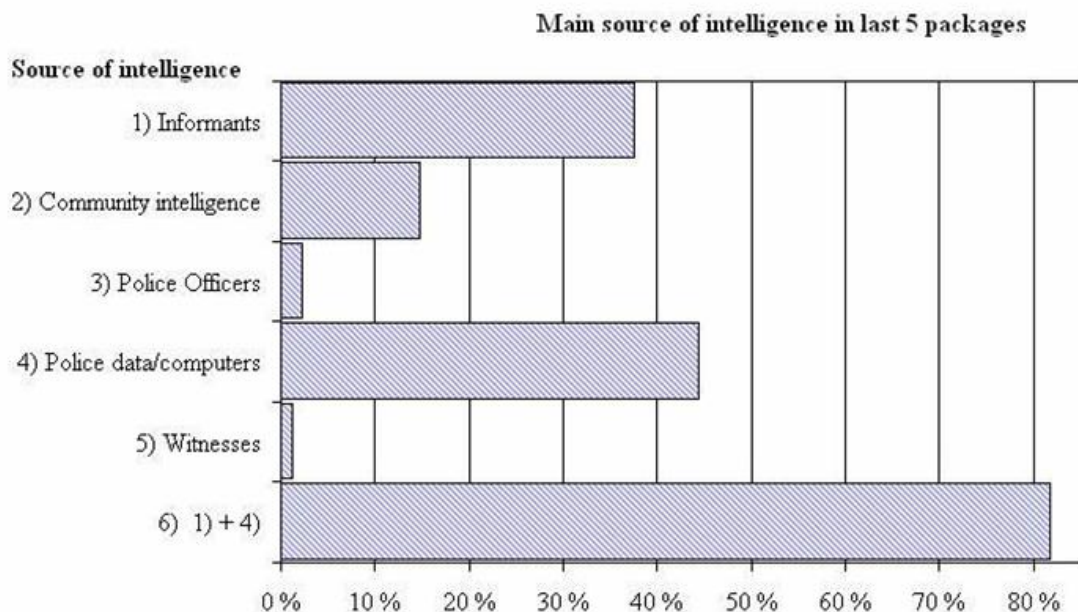
Слика VI-1: Важност извора информација¹³⁶²

Такође, компарацијом нивоа коришћења извора информација у делатностима прикупљања информација, из наведене студије закључујемо да је 82% криминалистичко-обавештајних информација изведено из информација прикупљених из полицијских база података (коришћено у 44% случајева) и информатора који су пружили информације више од једне трећине случајева (38%). Ово подржава и наше закључке, да су базе података и информатори били најчешће коришћени извори у процесу прикупљања информација. На *Слици VI-2* приказали смо графикон наведеног истраживања који се односи на питање коришћења извора информација.

¹³⁶¹ **Kleiven, E.M.**, *Where's the „intelligence“ in The National Intelligence Model*, Dissertation submitted to the Institute of Criminal Justice Studies, University of Portsmouth, 2005. Поред веома сличног предмета истраживања, испитаници су чинили такође веома сличну популацију, и то: аналитичари, обавештајни службеници и остали службеници укључени у прикупљање информација.

¹³⁶² Презето са: *Ibid*, p. 44.

Слика VI-2: Учесталост коришћења извора информација¹³⁶³

7.5 Криминалистичко-информативна делатност (резултати истраживања)

Успостављање функционалног информационог менаџмента предствља веома битну компоненту у криминалистичко-обавештајној делатности. За функционисање таквог система је, поред материјално-техничке опремљености, од пресудног значаја и спремност полицијских службеника да на редовној основи прикупљају информације, исте забележе и унесу у јединствени информациони систем.

Ово је био разлог да истражимо ставове полицијских службеника (испитаника у овом емпиријском истраживању), који се односе на информациони менаџмент.

На основу спроведеног истраживања, сазнали смо да су испитаници „углавном спремни“ да редовно прикупљају, бележе на одговарајућем извештају и доставе информације у јединствени информациони систем. Из следеће табеле (*Табела VI-13*) видимо да је просечна оцена 3,91 и да је више од половине испитаника углавном спремно за тај посао. Скоро четвртина испитаника је увек спремно, скоро петина није ни спремна ни неспремна, док само 7,3% у некој мери није спремно за такву врсту активности. Овакви подаци охрабрују настојања успостављања процеса прикупљања информација у који ће бити укључени сви полицијски службеници.

¹³⁶³ Преузето са: *Ibid*, р. 47. Напомињемо да се у истраживању ставова испитаника у овом случају захтевало да означе учесталост коришћења извора информација у последњих пет полицијских операција.

Аритметичка средина	Стандардна девијација	Нисам спреман	Углавном нисам спреман	Ни спреман ни неспреман	Углавном сам спреман	Увек спреман
3,91	,854	,4%	6,9%	18,1%	50,4%	24,2%

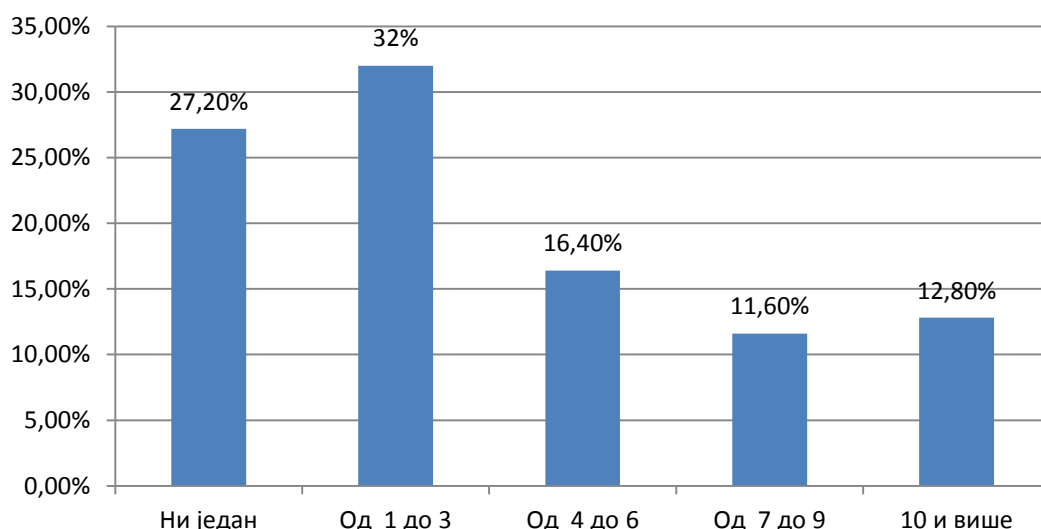
Табела VI-13: Спремност (заинтересованост), за редовно прикупљање, бележење на одговарајућем извештају и достављање информација у јединствени информациони центар – дескриптивне мере

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Нисам спреман	Углавном нисам спреман	Ни спреман ни неспреман	Углавном сам спреман	Увек спреман
Руководиоци СКОППИ	4,00	,816	,0%	,0%	30,0%	40,0%	30,0%
Обавештајни службеници	4,20	,763	,0%	4,1%	8,2%	51,0%	36,7%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,86	,962	,0%	12,5%	16,1%	44,6%	26,8%
Полицијски службеници	3,79	,773	,0%	5,1%	27,3%	51,5%	16,2%
Аналитичари	3,91	,965	2,9%	8,8%	5,9%	58,8%	23,5%

Табела VI-14: Спремност (заинтересованост), за редовно прикупљање, бележење на одговарајућем извештају и достављање информација у јединствени информациони центар према категорији испитаника

Даље нас је занимало да ли се ставови различитих група испитаника разликују у вези са овим питањем. На основу података из *Табеле VI-14*, видимо да су највише спремни (заинтересовани) за редовно прикупљање, бележење и достављање информација – обавештајни службеници СКОППИ (просечна оцена 4,2), затим следе руководиоци СКОППИ (4,00), аналитичари (3,91), руководиоци осталих организационих јединица (3,86) и на крају остали полицијски службеници (3,79). Детаљнијом анализом дошло се до закључка да на нивоу значајности од 0,1 обавештајни службеници су у статистички значајној мери спремнији за наведене делатности у односу на полицијске службенике. Овакав резултат се може оправдати чињеницом да су обавештајни службеници свакодневно ангажовани у делатностима прикупљања информација (рутинско прикупљање информација, с обзиром на непостојање стратешког документа и плана за прикупљање информација на основу постављених задатака).

Графикон VI-12: Број оперативних информација (или оперативних извештаја) сачињених у протеклих шест месеци – дескриптивне мере

Увидом у резултате истраживања сазнали смо да је скоро једна трећина испитаника сачинила од 1 до 3 извештаја у последњих шест месеци (*Графикон VI-12*). Нешто мање од тога 27,2% испитаника није сачинило ни један извештај, 16,4% од 4 до 6 извештаја, 11,6% од 7 до 9 извештаја, а 12,8% 10 и више извештаја. Детаљан приказ процентуалног учешћа различитих категорија испитаника по броју сачињених извештаја у претходних шест месеци дат је у *Табели VI-15*. Одатле видимо да је половина руководиоца СКОППИ сачинила од 4 до 6 извештаја у претходних 6 месеци, петина од 7 до 9, исто толико 10 и више извештаја, а само 10% није сачинило ни један извештај.

Категорија испитаника	Ни један	Од 1 до 3	Од 4 до 6	Од 7 до 9	10 и више
Руководиоци СКОППИ	10,0%	,0%	50,0%	20,0%	20,0%
Обавештајни службеници	2,0%	2,0%	18,0%	36,0%	42,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	30,4%	41,1%	14,3%	8,9%	5,4%
Полицијски службеници	29,3%	45,5%	17,2%	3,0%	5,1%
Аналитичари	57,1%	31,4%	5,7%	2,9%	2,9%

Табела VI-15: Број оперативних информација (или оперативних извештаја) сачињених у протеклих шест месеци према категорији испитаника

На основу претходне табеле, 42% обавештајних службеника сачинило је 10 и више извештаја у претходних шест месеци, 36% је сачинило од 7 до 9 извештаја, 18% од 4 до 6 извештаја, а само 4% обавештајних службеника је сачинило 3 и мање извештаја. Руководиоци осталих организационих јединица углавном сачињавају мањи број извештаја.

Већина њих (41,1%) је у последњих шест месеци сачинило од 1 до 3 извештаја. Скоро трећина није сачинила ни један извештај, док је 14,3% руководилица осталих организационих јединица сачинило од 4 до 6 извештаја, и исто толико сачинило 7 и више извештаја. Слична је структура броја сачињених извештаја од стране полицијских службеника. Наиме, полицијски службеници су у највећој мери писали од 1 до 3 извештаја (45,5%), затим у 29,3% случајева нису сачинили ни један извештај, у 17,2% случајева сачинили су од 4 до 6 извештаја, а само 8,1% полицијских службеника је у последњих шест месеци сачинило 7 и више извештаја. Аналитичари су категорија испитаника који пишу најмање оваквих извештаја. Конкретно, 57,1% у последњих шест месеци није сачинило ни један извештај, мање од трећине испитаника је сачинило од 1 до 3 извештаја, 5,7% аналитичара је сачинило од 4 до 6 извештаја, док од 7 до 9 и 10 и више извештаја је сачинило по 2,9% аналитичара.

Након спроведених статистичких тестова можемо закључити следеће:

- руководиоци СКОППИ у већем проценту сачињавају 4 до 6 извештаја у односу на аналитичаре;
- обавештајни службеници у већем проценту сачињавају 7 и више извештаја у односу на руководиоце осталих организационих јединица, полицијске службенике и аналитичаре;
- руководиоци осталих организационих јединица, полицијски службеници и аналитичари у већој мери сачињавају 3 и мање извештаја у односу на обавештајне службенике, а аналитичари и у односу на полицијске службенике.

Овакви рани налази везани за развој криминалистичко-обавештајне делатности на нашим просторима, односно ставови и самопроцена службеника везаних за бележење прикупљених информација у формализованим извештајима, може нам послужити као основа за поређење са налазима истраживања које су спровели *Maguire* и *John* на узорку популације полицијских службеника три полицијске области у Великој Британији (*Lancashire*, *Surrey*, и *The West Midlands*), који су првобитно изабрани као области за пилот пројекат успостављања Националног криминалистичко-обавештајног модела (NIM) у Великој Британији.¹³⁶⁴ Истраживање је произвело вредне податке о искуствима три различите полицијске области у процесу имплементације оваквог модела рада.

Тако, резултати овог истраживања су веома слични налазима истраживања које смо за потребе овог рада спровели на узорку полицијских службеника различитих (демографски, територијално, по обиму и др.) полицијских организационих јединица МУП-а РС.

Део упоређиваног истраживања се односио на ставове испитаника о њиховом личном ангажовању у прикупљању и бележењу информација. Овом приликом су налази слични, у смислу да особље запослено у криминалистичко-обавештајним јединицама знатно више учествује у прикупљању и бележењу информација у односу на остале полицијске службенике. Тако, од осталих полицијских службеника који су обухваћени анкетирањем, значајна већина (83%) њих је изјавила да достављају обавештајне извештаје најмање једном месечно, а само један од осам испитаника наводи да подноси више од десет месечно. Око три четвртине испитаника изјављује да предмете истраживања (односно предмет у вези којег прикупљају информације) бира према личном нахођењу него као

---

¹³⁶⁴ **Maguire, M., & John, T.**, *The National Intelligence Model: Early implementation experience in three police force areas* (Working Paper Series No. 50). Wales: Cardiff University School of Social Sciences, 2004.

одговор на постављене инструкције или приоритете у раду, док су остали изјавили да овакве делатности предузимају у равнотежи ова два начина. Такође, преко 70% свих испитиваних службеника тврди да информације редовно (на свакодневной основи) преузима из више од једног извора информација, док остали тврде да то чине понекад. Преко 70% испитаника сматра да тако пронађене информације углавном буду од користи за њихов посао, у поређењу са само 10% њих који тврде да такве информације генерално нису од помоћи.¹³⁶⁵

Истраживањем о личном познавању модела криминалистичко-обавештајне делатности, утврђено је да је њих мање од половине (47%) изјавило да поседује знање о моделу криминалистичко-обавештајне делатности и начину његовог функционисања.¹³⁶⁶ Ова група испитаника је упитана да оцене утицај криминалистичко-обавештајне делатности (односно модела НИМ) на њихову личну ефикасност и ефикасност њихове полицијске организације. Преко половине њих је навело да је оваква делатност имала позитивни утицај на њихову личну ефикасност, а само 9% да је имала негативни утицај. Такође, утицај на ефикасност њихове полицијске организације је оцењен позитивно од стране јасне већине (70%), а само 10% су оценили да је њихова полицијска организација увођењем овог модела мање ефикасна.¹³⁶⁷

Такође, једно од питања на које смо желели да добијемо одговор у нашем истраживању јесте и колико редовно се бележе и достављају информације до којих се долази у оперативном раду другим полицијским службама којима би могле да буду од користи. Из *Табеле VI-16* се види да је највише оних који „углавном деле“ и то њих 41%, затим 28,9% испитаника повремено дели информације, 21,7% редовно дели информације, 6,4% углавном не дели информације, а само 2% испитаника никад не дели информације.

Аритметичка средина	Стандардна девијација	Никад не делим	Углавном не делим	Повремено (понекад) делим	Углавном делим	Редовно (увек) делим
3,74	,938	2,0%	6,4%	28,9%	41,0%	21,7%

Табела VI-16: Редовност дељења информација до којих се долази у оперативном раду другим полицијским службама којима би могле да буду од користи – дескриптивне мере

Анализом овог питања према категоријама испитаника, која је дата у *Табели VI-17*, утврдили смо да руководиоци СКОППИ деле информације са другим полицијским службама којима би могле да буду од користи. Чак 80% руководила СКОППИ „углавном дели“ информације, док по 10% повремено и редовно деле информације добијене оперативним радом. Нешто другачија ситуација је код обавештајних службеника. Њих 38% углавном дели информације, 32% повремено дели, 26% редовно дели и по 2% углавном или никад не дели прикупљене информације са другим полицијским службама. Слично је и код руководиоца осталих организационих јединица. У 33,9% случајева „углавном деле“ информације, редовно деле у 32,1% случајева, у 26,8% случајева повремено деле информације, а у 3,6% случајева углавном и никад не деле информације са

¹³⁶⁵ *Ibid*, p. 38.

¹³⁶⁶ *Ibid*, p. 39.

¹³⁶⁷ *Ibid*, p. 40.

другим полицијским службама. 38,4% полицијских службеника углавном дели информације до којих су дошли оперативним радом, једна трећина њих повремено дели информације, 16,2% испитаника редовно дели информације, 11,1% полицијских службеника углавном не дели информације, а 1% никад не дели информације са другим полицијским службама. Више од половине аналитичара углавном дели информације са другим службама, једна петина повремено дели, 17,6% редовно дели информације, 5,9% углавном не деле, а 2,9% аналитичара никад не дели информације добијене оперативним радом. На крају може се рећи да се структура одговора не разликује за различите категорије испитаника.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Никад не делим	Углавном не делим	Повремено (понекад) делим	Углавном делим	Редовно (увек) делим
Руководиоци СКОППИ	4,00	,471	,0%	,0%	10,0%	80,0%	10,0%
Обавештајни службеници	3,84	,912	2,0%	2,0%	32,0%	38,0%	26,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,88	1,028	3,6%	3,6%	26,8%	33,9%	32,1%
Полицијски службеници	3,58	,927	1,0%	11,1%	33,3%	38,4%	16,2%
Аналитичари	3,76	,923	2,9%	5,9%	20,6%	52,9%	17,6%

Табела VI-17: Редовност дељења информација до којих се долази у оперативном раду са другим полицијским службама којима би могле да буду од користи према категорији испитаника

Без јасних смерница и обавеза за прикупљање и достављање информација, службеници су склони да информације задрже за себе (у глави или својој бележници), пре него да исте забележе за то предвиђеном формулару. Стога, занимало нас је и колико информација које се прикупљају у раду се документује у односу на информације које се задржавају за себе.

Аритметичка средина	Стандардна девијација	Не документујем информације	Углавном не документујем	Неутралан	Углавном документујем	Увек документујем
3,28	1,117	5,2%	23,6%	22,0%	36,4%	12,8%

Табела VI-18: Количина документовања корисних информација које се прикупљају у раду на формализованим обрасцима за унос информација (оперативна информација или

*оперативни извештај) у односу на информације које се задржавају за себе –
дескриптивне мере*

У Табели VI-18 уочава се да скоро половина испитаника документује, нешто више од четвртине не документује, а нешто мање од четвртине има неутралан став. Анализом ових одговора, према категоријама испитаника, уочавамо да сви руководиоци СКОППИ документују корисне информације које прикупљају у раду. Нешто мање, 86%, обавештајних службеника документује корисне информације. Такође, аналитичари у већој мери документују (68,6%). С друге стране руководиоци осталих организационих јединица и полицијски службеници у преко 40% случајева не документују корисне информације на формализованим обрасцима. Детаљнијом анализом (Табели VI-19) закључили смо да руководиоци СКОППИ у већој мери „углавном документују“ у односу на руководиоце осталих организационих јединица и полицајце. Обавештајни службеници у већој мери „углавном документују“ у односу на полицијске службенике, а у већој мери „увек документују“ у односу на руководиоце осталих организационих јединица и полицијске службенике. Аналитичари, такође, у већој мери „увек документују“ у односу на руководиоце осталих организационих јединица и полицијске службенике. С друге стране, руководиоци осталих организационих јединица и полицијски службеници, у већој мери углавном не документују у односу на обавештајне службенике и аналитичаре.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Не документујем информације	Углавном не документујем	Неутралан	Углавном документујем	Увек документујем
Руководиоци СКОППИ	4,10	,316	,0%	,0%	,0%	90,0%	10,0%
Обавештајни службеници	4,16	,710	,0%	2,0%	12,0%	54,0%	32,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	2,91	1,014	5,4%	35,7%	25,0%	30,4%	3,6%
Полицијски службеници	2,79	1,023	8,1%	36,4%	28,3%	23,2%	4,0%
Аналитичари	3,77	1,087	5,7%	5,7%	20,0%	42,9%	25,7%

Табела VI-19: *Количина документовања корисних информација које се прикупљају у раду на формализованим обрасцима за унос информација (оперативна информација или оперативни извештај) у односу на информације које се задржавају за себе према категорији испитаника*

Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности некорисне	Углавном некорисне	Ни корисне ни некорисне	Углавном корисне	У потпуности корисне
3,54	,901	2,8%	9,2%	29,6%	48,0%	10,4%

Табела VI-20: Корисност криминалистичко-обавештајних информација (производа) које се прослеђују другима – дескриптивне мере

Између осталог, испитивали смо и колико су корисне криминалистичко-обавештајне информације које се прослеђују другима. На основу података из *Табеле VI-20*, закључујемо да су прослеђене информације у 58,4% случајева биле корисне, а само у 12% случајева нису биле корисне. Детаљном анализом према категорији испитаника уочавамо да је корисне информације прослеђивало 60% руководиоца СКОППИ, 92% обавештајних службеника, 46,4% руководиоца осталих организационих јединица, 45,5% полицијских службеника и 65,7% аналитичара. Некорисне информације су прослеђивали само руководиоци осталих организационих јединица (17,9%), полицијски службеници (18,1%) и аналитичари (5,7%). После спроведених статистичких тестова, закључујемо да су обавештајни службеници, у статистички већој мери, прослеђивали корисне информације у односу на полицијске службенике, и прослеђивали у потпуности корисне информације у већој мери у односу на руководиоце осталих организационих јединица. Такође, аналитичари су прослеђивали у потпуности корисне информације у већем проценту у односу на руководиоце осталих организационих јединица. Полицијски службеници и руководиоци осталих организационих јединица су у већем проценту били неутрални у односу на обавештајне службенике.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности некорисне	Углавном некорисне	Ни корисне ни некорисне	Углавном корисне	У потпуности корисне
Руководиоци СКОППИ	3,60	,516	,0%	,0%	40,0%	60,0%	,0%
Обавештајни службеници	4,18	,560	,0%	,0%	8,0%	66,0%	26,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,27	,863	3,6%	14,3%	35,7%	44,6%	1,8%
Полицијски службеници	3,28	,948	5,1%	13,1%	36,4%	39,4%	6,1%
Аналитичари	3,77	,808	,0%	5,7%	28,6%	48,6%	17,1%

Табела VI-21: Корисност криминалистичко-обавештајних информација (производа) које се прослеђују другима према категорији испитаника

Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности некавалитетне	Углавном некавалитетне	Ни квалитетне ни некавалитетне	Углавном квалитетне	У потпуности квалитетне
3,36	,750	1,2%	10,0%	43,0%	43,0%	2,8%

Табела VI-22: *Квалитет информација које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају – дескриптивне мере*

Информације које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају треба да буду и корисне и квалитетне. С обзиром да смо анализирали колико су те информације биле корисне, у наставку анализирамо колико су оне квалитетне. У Табели VI-22 је приказано да су размењиване информације биле квалитетне у 45,8% случајева, а некавалитетне у 11,2% случајева. Након спроведене детаљне анализе закључујемо да не постоји статистички значајна разлика у ставовима различитих категорија испитаника.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности некавалитетне	Углавном некавалитетне	Ни квалитетне ни некавалитетне	Углавном квалитетне	У потпуности квалитетне
Руководиоци СКОППИ	3,30	,675	,0%	10,0%	50,0%	40,0%	,0%
Обавештајни службеници	3,55	,738	2,0%	2,0%	40,8%	49,0%	6,1%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,34	,668	,0%	10,7%	44,6%	44,6%	,0%
Полицијски службеници	3,28	,796	2,0%	12,1%	44,4%	38,4%	3,0%
Аналитичари	3,37	,770	,0%	14,3%	37,1%	45,7%	2,9%

Табела VI-23: *Квалитет информација које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају према категорији испитаника*

	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште нисам упознат	Углавном нисам упознат	Ни упознат нити не	Углавном сам упознат	У потпуности упознат
П*	3,39	1,25	9,6%	17,2%	18,0%	35,2%	20,0%

П*: Оцените колико сте упознати са проценом поузданости извора и квалитета информација (кодови система 4x4) којим се означавају извори информација на формализованим обрасцима (оперативна информација; оперативни извештај).

Табела VII-24: Оцена упознатости са евалуацијом извора и информација

Више од половине испитаника сматра да су упознати са проценом поузданости извора и квалитета информација којим се означавају извори информација на формализованим обрасцима (оперативна информација; оперативни извештај), нешто мање од петине испитаника није ни упознат нити не, док нешто више од четвртине испитаника није упознато са наведеном проценом (видети Табелу VI-24).

На основу података из следеће табеле може се видети да су испитаници дали исту просечну оцену за процену полицијских службеника уопште и сопствену процену извора и квалитета документованих информација. Претходни закључак је поткрепљен статистичким тестирањима.

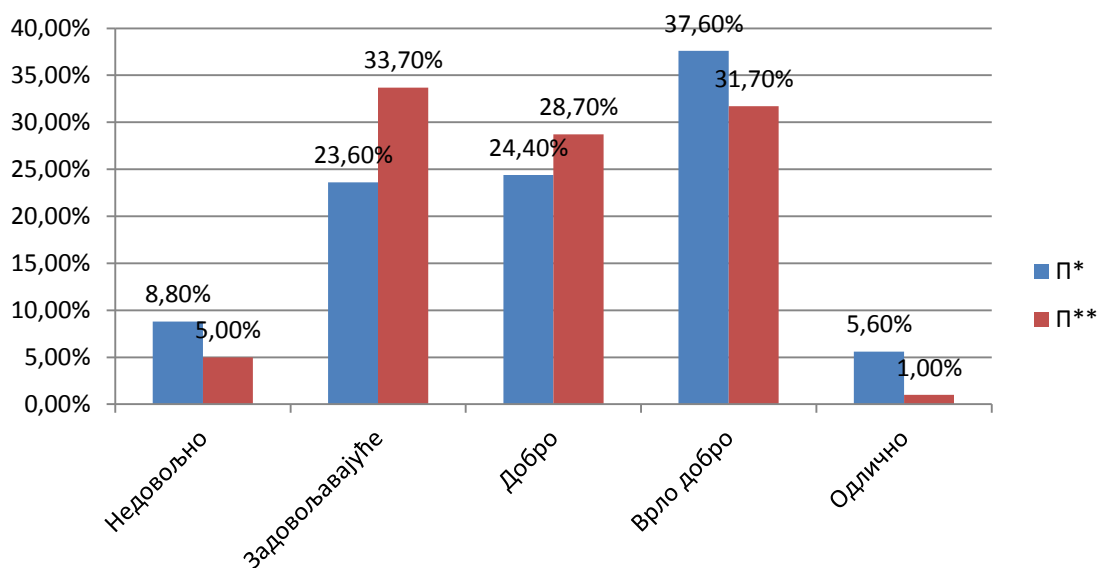
	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Недовољно	Задовољавајуће	Добро	Врло добро	Одлично
П*	3,08	1,089	8,8%	23,6%	24,4%	37,6%	5,6%
П**	2,9	0,943	5,0%	33,7%	28,7%	31,7%	1,0%

П*: Оцените ниво Ваше процене којом у практичном раду означаваате изворе и информације које документујете;

П**: Оцените квалитет процене поузданости извора и квалитета информације којом полицијски службеници означавају достављене информације на формализованим обрасцима;

Табела VI-25: Оцена евалуације извора и информација – П* и П**

Графикон VI-13: *Оцена евалуације извора и информација – П* и П***

Категорија испитаника	Mean	Std. Dev.	Уопште нисам упознат	Углавном нисам упознат	Ни упознати не	Углавном сам упознат	У потпуности упознат
Руководиоци СКОППИ	3,90	,738	,0%	,0%	30,0%	50,0%	20,0%
Обавештајни службеници	4,12	1,003	2,0%	6,0%	14,0%	34,0%	44,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	2,88	1,294	17,9%	26,8%	14,3%	32,1%	8,9%
Полицијски службеници	3,00	1,221	13,1%	25,3%	19,2%	33,3%	9,1%
Аналитичари	4,11	,758	,0%	,0%	22,9%	42,9%	34,3%

Табела VI-26: *Оцена упознатости са евалуацијом извора и информација – појединачни ставови испитаника*

У претходној табели (Табела VI-26) можемо видети појединачне ставове испитаника везаних за оцену упознатости са евалуацијом извора и информација. Са проценом поузданости извора и квалитета информација, којим се означавају извори информација у формализованим обрасцима, највише су упознати обавештајни службеници и аналитичари (4,12 и 4,11 респективно), затим следе руководиоци СКОППИ (3,9), остали полицијски службеници (3,00), и на крају руководиоци осталих организационих јединица (2,88). Није било могуће тестирати да ли су наведене просечне оцене статистички различите због неиспуњености претпоставки теста. Ипак, тестирали смо разлике у пропорцијама различитих категорија испитаника.

На основу наведеног тестирања може се закључити да су обавештајни службеници и аналитичари у већој мери потпуно упознати са проценом поузданости извора и квалитета

документованих информација у односу на остале руководиоце и полицијске службенике. Ово је и очекивано, с обзиром да ови службеници у свакодневном раду буду суочени са решавањем питања процене извора и процене квалитета прикупљених информација. Такође, закључујемо да руководиоци осталих организационих јединица у већој мери нису упознати са наведеном проценом у односу на обавештајне службенике. Слично, полицијски службеници у већој мери „углавном нису упознати“ у односу на обавештајне службенике СКОППИ.¹³⁶⁸

На основу следеће табеле може се видети да су, сопствену процену којом у раду означавају поузданост извора и квалитет информација које документују, највишом просечном оценом од 3,74 оценили обавештајни службеници, затим следе аналитичари (3,37), руководиоци СКОППИ (3,10), руководиоци осталих организационих јединица (2,82) и на крају остали полицијски службеници са 2,78.

Категорија испитаника	Mean	Std. Dev.	Недовољно	Задовољавајуће	Добро	Врло добро	Одлично
Руководиоци СКОППИ	3,10	,994	,0%	40,0%	10,0%	50,0%	,0%
Обавештајни службеници	3,74	,876	,0%	10,0%	24,0%	48,0%	18,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	2,82	1,162	19,6%	16,1%	28,6%	33,9%	1,8%
Полицијски службеници	2,78	1,045	10,1%	36,4%	20,2%	32,3%	1,0%
Аналитичари	3,37	,942	2,9%	14,3%	34,3%	40,0%	8,6%

Табела VI-27: *Оцена нивоа евалуације извора и информација – појединачни ставови испитаника*

На основу претходног графикона може се добити детаљнији увид у структуру одговора различитих категорија испитаника. Након спроведених статистичких тестова, закључује се да обавештајни службеници у већој мери оцењују одличном оценом ниво евалуације извора и информација у односу на руководиоце осталих организационих јединица и полицијске службенике. Такође, може се рећи да полицијски службеници у већој мери сматају да је ниво процене задовољавајући у односу на обавештајне службенике.¹³⁶⁹

Аналитичари и сви испитивани руководиоци су са истом просечном оценом оценили квалитет процене поузданости извора и квалитета информација којим полицијски службеници означавају достављене информације на формализованим обрасцима. Приказ оцене квалитета евалуације извора и информација је наведен у *Табели VI-28*.

¹³⁶⁸ Разлике у пропорцијама одговора различитих категорија испитаника се могу видети у *Табели II-21* која је приказана у прилогу овог рада (табеле и графикони).

¹³⁶⁹ Разлике у пропорцијама одговора различитих категорија испитаника се могу видети у *Табели II-22* која је приказана у прилогу овог рада (табеле и графикони).

Категорија испитаника	Mean	Std. Dev.	Недовољно	Задовољавајуће	Добро	Врло добро	Одлично
Руководиоци СКОПИ	2,80	1,033	,0%	60,0%	,0%	40,0%	,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	2,84	,968	8,9%	28,6%	32,1%	30,4%	,0%
Аналитичари	3,03	,891	,0%	34,3%	31,4%	31,4%	2,9%

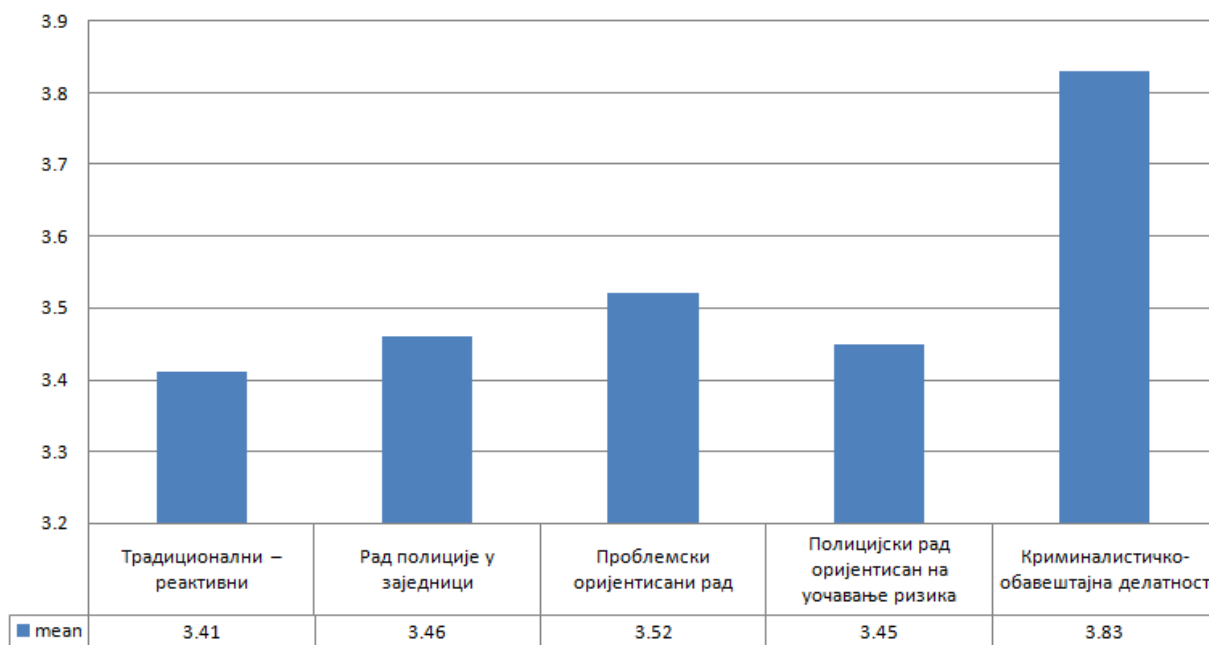
Табела VI-28: *Оцените квалитет процене поузданости извора и квалитета информације – ставови појединих категорија испитаника*

7.6 Ефикасност и корисност модела полицијске организације – резултати истраживања

Значајан део ове докторске дисертације је облежила квалитативна анализа постојећих полицијских модела рада, те уз критике традиционалне (реактивне) полицијске делатности, пружили смо аргументе о квалитету, ефикасности и корисности полицијских иновација какава је и криминалистичко-обавештајна делатност.

Имајући у виду концептуалне конфузије карактеристичне за савремене полицијске организације, које су започеле или им тек предстоји реформа концепта рада (каква је и наша полицијска организација), између осталог, занимала нас је и ефикасност и корисност постојећих модела полицијске организације. Анализирањем података датим у *Графикону VI-14*, видимо да је по мишљењу испитаника најефикаснија криминалистичко-обавештајна делатност.¹³⁷⁰ Испитаници сматрају да су и остали модели полицијске организације ефикасни (просечне оцене веће од 3), али је ниво ефикасности нешто мањи. Најмање ефикасан и користан модел полицијског рада јесте управо и најкритикованији традиционални (реактивни) модел.

¹³⁷⁰ Наиме чак 68,2% испитаника сматра да је ова делатност ефикасна у некој мери а само 7,3% да је неефикасна. Међутим, треба узети у обзир да скоро четвртина сматра да је ова делатност нити ефикасна нити неефикасна. Ставови испитаника у вези са наведеним моделима полицијског рада су приказани у *Табели П-23*, која је приказана у делу *Прилози (табеле и графикони)*.

Графикон VI-14: Ефикасност и корисност изабраних модела полицијске организације

Посебно је интересантно испитати да ли се оцене ефикасности и корисности различитих модела разликују према категоријама испитаника. Управо о томе ће бити више речи у наставку. Напомињемо да су резултати истраживања који су за предмет имали традиционални (реактивни) модел полицијског рада приказани у *првом делу* овог рада, па ћемо у наставку изнети резултате о осталим истраживаним моделима.

Када је реч о ефикасности и корисности рада *полиције у заједници* обавештајни службеници дају највишу оцену од 3,64, затим следе руководиоци осталих организационих јединица са 3,46, полицијски службеници са 3,42, аналитчари са 3,40 и на крају руководиоци СКОППИ са 3,2 (видети *Табелу VI-29*). Након спроведене анализе варијансе са поузданошћу од 0,95 можемо рећи да разлике у овим средњим вредностима нису статистички значајне. Односно, можемо рећи да не постоји разлика у ставовима посматраних категорија испитаника.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности без ефикасности (користи)	Углавном без користи (ефикасности)	Ни ефикасан ни неефикасан	Углавном ефикасан	Веома ефикасан
Руководиоци СКОППИ	3,20	,919	,0%	20,0%	50,0%	20,0%	10,0%
Обавештајни службеници	3,64	,802	,0%	10,0%	26,0%	54,0%	10,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,46	,852	1,8%	7,1%	44,6%	35,7%	10,7%
Полицијски службеници	3,42	,899	3,1%	8,2%	42,3%	36,1%	10,3%
Аналитичари	3,40	,604	,0%	,0%	65,7%	28,6%	5,7%

Табела VI-29: Ефикасност и корисност рада полиције у заједници према категорији испитаника

Да је рад полиције у заједници ефикасан сматра 30% руководилаца СКОППИ, 64% обавештајних службеника, 46,6% руководилаца осталих организационоих јединица, 46,4% полицијских службеника и трећина испитиваних аналитичара. Након спроведених тестова закључили смо да нема разлике у процентуалним учешћима одговора различитих категорија испитаника, осим што су аналитичари у већем проценту неутрални у односу на обавештајне службенике.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности без ефикасности (користи)	Углавном без користи (ефикасности)	Ни ефикасан ни неефикасан	Углавном ефикасан	Веома ефикасан
Руководиоци СКОППИ	3,40	,966	,0%	20,0%	30,0%	40,0%	10,0%
Обавештајни службеници	3,56	,812	,0%	12,0%	28,0%	52,0%	8,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,70	,913	1,8%	7,1%	28,6%	44,6%	17,9%
Полицијски службеници	3,45	1,031	4,1%	12,4%	33,0%	35,1%	15,5%
Аналитичари	3,40	,695	,0%	2,9%	62,9%	25,7%	8,6%

Табела VI-30: Ефикасност и корисност проблемски оријентисаног рада према категорији испитаника

Као и у претходном случају након спроведених статистичких тестова, закључили смо да не постоји статистички значајна разлика у просечним оценама различитих категорија испитаника. Односно, да не постоји разлика у оцени ефикасности проблемски оријентисаног рада различитих категорија испитаника. Слично, приликом тестирања разлика у процентуалном учешћу ставова различитих група испитаника, једина статистички значајна разлика у ставовима јесте да су аналитичари у већој мери неутрални у односу на обавештајне службенике, руководиоце осталих организационих јединица и у односу на полицијске службенике.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности без ефикасности (користи)	Углавном без користи (ефикасности)	Ни ефикасан ни неефикасан	Углавном ефикасан	Веома ефикасан
Руководиоци СКОППИ	3,20	,919	,0%	20,0%	50,0%	20,0%	10,0%
Обавештајни службеници	3,28	,970	2,0%	20,0%	36,0%	32,0%	10,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,70	,893	1,8%	3,6%	37,5%	37,5%	19,6%
Полицијски службеници	3,36	,949	3,1%	13,4%	38,1%	35,1%	10,3%
Аналитичари	3,60	,812	2,9%	,0%	42,9%	42,9%	11,4%

Табела VI-31: Ефикасност и корисност полицијског рада оријентисаног на уочавање ризика према категорији испитаника

Да је, рад полиције оријентисан на уочавање ризика – ефикасан сматра 30% руководилаца СКОППИ, 42% обавештајних службеника, 57,1% руководилаца осталих организационих јединица, 45,4% полицијских службеника и 54,3% испитиваних аналитичара. Ставови испитиваних категорија испитаника не разликују се ни у погледу ефикасности и корисности полицијског рада оријентисаног на уочавање ризика. Једина разлика јесте у томе што обавештајни службеници сматрају у већем проценту да је овај модел „углавном без користи“ у односу на руководиоце осталих организационих јединица.

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности без ефикасности (користи)	Углавном без користи (ефикасности)	Ни ефикасан ни неефикасан	Углавном ефикасан	Веома ефикасан
Руководиоци СКОППИ	3,20	,919	,0%	20,0%	50,0%	20,0%	10,0%
Обавештајни службеници	3,28	,970	2,0%	20,0%	36,0%	32,0%	10,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	3,70	,893	1,8%	3,6%	37,5%	37,5%	19,6%
Полицијски службеници	3,36	,949	3,1%	13,4%	38,1%	35,1%	10,3%
Аналитичари	3,60	,812	2,9%	,0%	42,9%	42,9%	11,4%

Табела VI-32: Ефикасност и корисност криминалистичко-обавештајне делатностице према категорији испитаника

Приликом анализе ставова различитих категорија испитаника о ефикасности криминалистичко-обавештајне делатности закључили смо да обавештајни службеници сматрају да је овај модел ефикаснији него што то сматрају руководиоци осталих организационих јединица и полицијски службеници. Такође, закључили смо да су обавештајни службеници у мањем проценту неутрални у односу на све остале категорије испитаника и да у већем проценту сматрају да је посматрани модел „веома ефикасан“ у односу на руководиоце осталих организационих јединица. Више о ефикасности и корисности криминалистичко-обавештајног модела се може пронаћи у резултатима истраживања овог модела који су представљени на крају *другог дела* овог рада.

Седми део

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕДЛОЗИ

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕДЛОЗИ

У овом делу рада сумираћемо резултате истраживања до којих смо дошли и представићемо их у две логички повезане целине. Закључцима ћемо приказати резултате спроведеног теоријског и емпиријског истраживања, док ћемо предлозима покушати да укажемо на могућности побољшања модела криминалистичко-обавештајне делатности и неопходне кораке ка имплементацији полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама (*Intelligence-Led Policing*) у Републици Србији.

1. ЗАКЉУЧЦИ

Предмет овог рада јесте криминалистичко-обавештајна делатност и примена техника и метода оваквог рада у полицијским организацијама за контролу савремених криминалних активности. Анализом спроведених теоријских и емпиријских истраживања криминалистичко-обавештајне делатности (теоријских модела, али и практичних форми у модерним полицијским организацијама, као и у нашој земљи), долазимо до следећих закључака:

1. Криминал, као универзална претња по безбедност заједнице и виталних интереса друштва у целини, је еволуирао од традиционалних форми деловања и организовања ка савременим, софистициранијим, али и опаснијим видовима испољавања, којег карактерише следеће:
  - евидентан пораст обима (броја) извршених кривичних дела;
  - коришћење савремених технологија и експертских знања у криминалним активностима, као и способност деловања у глобалним оквирима;
  - професионалност у криминалном деловању;
  - претње су све до „јуче“, биле претежно симетричног типа: статичке, предвидљиве, хомогене, хијерархијске, круте и отпорне на промене, док су „данашње“ претње више асиметричног типа: динамичке, мање предвидиве, умрежене, „течне“ (у сталном кретању), самоорганизоване, те у сталном прилагођавању и развоју;
  - употреба економске моћи криминалних организација за коруптивни утицај на органе власти (полицију, тужилаштво, судове);
  - развој, усавршавање и све већа деструктивност најтежих облика претњи, као што су, на пример: мреже транснационалних терористичких група, ширење оружја за масовно уништење, транснационалног организованог криминала и тзв. „сајбер“ претње;
  - прикривеност деловања и практиковање заштите приликом извршења криминалних активности. За многа кривична дела савремених облика криминалних активности, карактеристично је одсуство жртве у класичном смислу речи. Наиме, ради се о тзв. консенсуалном криминалу или деликтима без жртве (*victimless crimes*), какве су делатности илегалне трговине наркотицима, оружјем, вредним металима, нуклеарним материјалима,

аутомобилима, кредитним картицама, али и проституција, дечја порнографија и сл. У предузимању оваквих недозвољених радњи, криминалци вешто користе многобројне облике заштите, односно противмере за њихово откривање);

2. Традиционални полицијски рад у супротстављању криминалу је користио искључиво реактивни приступ, који се састоји у предузимању активности након извршеног кривичног дела, са циљем његовог расветљавања и доказивања. Због тога је неопходан нови – *проактивни приступ* државних органа надлежних за супротстављање криминалу, којим се активности усмеравају на појединце или групе лица, односно одређени простор или претњу, уз настојање да се дође до њихове везе са конкретним инкриминацијама. Проактивно поступање у супротстављању криминалу означава такву криминалистичку активност која се просторно и временски предузима у *криминалном претпољу*, те подразумева деловање унапред како би се предупредили криминални деликти, за разлику од реактивног приступа, која се предузима *post festum* и није ништа друго него закасни одговор на злочин. Ово ће се постићи стратешким приступом у планирању криминалистичке делатности. Таква стратегија (стратешки приступ у планирању криминалистичке делатности) представља *conditio sine qua non* успешне контроле криминала у целини, а нарочито оних типова какви су организовани, тешки, али и други, те се намеће потреба њиховог константног изучавања и праћења.
3. Ефективнија контрола криминалних активности постиже се мобилизацијом и повезивањем више субјеката/институција. Овакво повезивање полиције и других субјеката, односно институција у партнерство са циљем контроле криминалног деловања, означавамо *мулти-агенцијским приступом у контроли криминала*. Предности мулти-агенцијског приступа се огледају у следећем:
  - проблем криминала је комплексан и дубоко укорењен те тражи свеобухватнију анализу и решења;
  - партнерства су адекватнија од појединачних агенција, како у дефинисању проблема, тако и у креирању одговора на њега;
  - партнерство је погодно за развој креативних интервенција, јер садржи различите субјекте и организације које доносе више „нових“ идеја и средстава за решавање проблема;
  - вишеструке интервенције су ефикасније од појединачних третирања проблема, односно координираном променом ресурса мења се природа или квалитет интервенција и њихових ефеката;
  - партнерством се повећава организациона одговорност и подиже свест о учешћу (али и само учешће) у контроли криминалног деловања;
  - партнерским решавањем проблема настоји се да се трајно промени начин на који агенције самостално предузимају своје активности давањем више пажње стратешком планирању у контроли криминала.

На основу тога, изграђивање партнерског односа са другим субјектима/агенцијама представља неопходност и обезбеђује бројне погодности за унапређење рада полиције, али и функционисање система безбедности у целини. Тако, мултиагенцијски приступ у контроли криминала, који се огледа у сарадњи полиције

и других агенција, настоји да уједини ресурсе, елиминише преклапања, смањује трошкове и интегрише настојања, чиме се повећава кохезивна снага свих укључених субјеката, односно постиже *синергијски ефекат*. Врста проблема који захтевају решавање условљава и списак институција и осталих субјеката са којима полиција треба да успостави партнерски однос и дефинише заједнички интерес, односно циљ, због којег се успоставља сарадња.

4. Криминалистичка, криминолошка и правна мисао, али и пракса савремених полицијских организација на светском нивоу, упозорава да су традиционалне методе (односно традиционални – реактивни полицијски рад како смо га у овом раду назвали) недовољне за успешну контролу и супротстављање савременим облицима криминалног деловања. То се пре свега односи на савремене облике криминалног деловања, тј. организовани и транснационални организовани криминал, као и деликте који су гледано споља тешко уочљиви, иако су бројни индикатори његовог постојања (тзв. консенсуални деликти). Заправо, то доводи до највеће слабости у контроли криминала, а то је постојање хроничног информационог дефицита, с обзиром да је овакав модел полицијског рада удаљен од заједнице као значајног ресурса за прикупљање информација. Међу теоретичарима, али и практичарима који се у свом раду баве проучавањем криминала, распрострањено је мишљење да успешна криминалистичка делатност зависи пре свега од квалитетног и правовременог обавештења. То је важно не само за разумевање тренутног стања криминала, него и за предвиђање његовог кретања убудуће – ка будућем криминалним понашањима, те се таква делатност назива и криминалистичким предвиђањем. Због тога је неопходно константно „покривање терена“ и прибављање корисних информација, што би допринело попуњавању информационог дефицита.
5. Успостављање модела криминалистичко-обавештајне делатности у полицијским организацијама мора обухватити све нивое, у противном уколико се таква делатност практикује само у делу специјализоване криминалистичко-обавештајне јединице могу се јавити одређени проблеми од којих су два најважнија: *прво*, информациони системи биће ускраћени за вредне информације које би могли да прикупе и доставе остали службеници; *друго*, формирање посебних јединица које ће спроводити криминалистичко-обавештајну делатност ће условити да остатак службеника полицијске организације настави са спровођењем традиционалних (реактивних) модела, што може условити проблем конфронтације између ове две групе службеника;
6. Успостављање јасних правила и упутстава у вези са прикупљањем информација, као и избору метода у прикупљању истих (уз поштовање начела сразмерности, односно кретањем у смеру линије за прикупљање информација), успоставиће јасну корелацију између ефикасних (правних и криминалистичких) прикривених метода, са једне стране, и заштите права и слобода грађана, са друге стране;
7. Мобилизацијом свих полицијских службеника у процес прикупљања информација, али и других јавно-приватних партнера, за очекивати је повећање не само квантитета информација, већ и квалитета целокупног информационог менаџмента;
8. Криминалистичко-обавештајни процес производње криминалистичко-обавештајних информација, као производа такве делатности, сходно примењеном моделу, доктрини и пракси, може имати више подпроцеса или нивоа, али је свима њима један заједнички – анализа информација. Развој аналитичке делатности, специјалистичка обука кадрова и „покривање“ полицијских организација овим

кадровима се мора константно развијати. Недостаци аналитичара или слабост анализе могу довести до неуспеха, а самим тим и до последица, с обзиром да су анализа и аналитичари „глас“ обавештајне заједнице. Највеће слабости које су идентификоване у овом раду тичу се недостатка кадрова, али и недостатка или недовољне обуке аналитичара за спровођење криминалистичко-обавештајне анализе. Ово се посебно односи на квалификације аналитичара за обраду неких посебно специфичних и комплексних питања и претњи, као што су, на пример, оружја и хемијски елементи који се користе за терористичке акције (као што су хемикалије које се користе за прављење тзв. „прљавих бомби“ и сл.). Важно је истаћи и проблем недовољне комуникације обавештајних службеника и аналитичара;

9. Свакако да ћемо се сложити са чињеницом да су криминалистичко-обавештајни производи „бренд“ криминалистичко-обавештајне јединице, те представљају примарни начин на који ће таква јединица комуницирати са својим клијентима;
10. Криминалистичко-обавештајни производ неће имати никакву вредност уколико систем није у стању да достави праве информације – правим људима – у одређеном временском оквиру, како би се искористиле вредности које такав производ садржи. Дисеминацијом, односно ширењем/дељењем/разменом, криминалистичко-обавештајних информација се настоји да се оствари овај циљ. Међутим, колико је значајна безбедности информација за заштиту против било које компромитације, исто тако је важно да се безбедносне процедуре не примењују у таквој мери у којој оне могу ометати ток и коришћење криминалистичко-обавештајних производа. Иако постоји оправдана потреба да се информације у већој мери прослеђују, како унутар агенција за спровођење закона, тако и изван њих (спољним партнерима, међународним организацијама и сл.), мора се поштовати политика безбедности и успоставити принцип по којем се информације могу прослеђивати према онима којима такво знање треба и онима који имају право на њих. На тај начин, даља дисеминација криминалистичко-обавештајних информација треба да се спроводи уз поштовање два принципа: први „*треба да зна*“ и други, „*право да зна*“. Принцип *треба да зна (Need-to-know)*, одређује да корисник (подносилац захтева) има овлашћење и законско право да зна информације које се траже, односно, обухвата меру безбедности да криминалистичко-обавештајни материјал није потребно доставити лицима којима није потребан у вршењу посла (на пример, особље у административном делу службе нема потребу да зна детаље о криминалистичко-обавештајним метама). То доводи до објашњења другог принципа – *право да зна (Right-to-know)*, који наглашава приступ за потребом, а не на основу позиције, ранга или нивоа унутар агенције за спровођење закона (на пример, чак и особа са највишим степеном безбедносног одобрења може бити ускраћена за информацију за коју нема потребу да зна) – речју, затражена информација је релевантна и неопходна кориснику (подносиоцу захтева) у иницирању, унапређењу или довршењу истраге;
11. Пре него што се предузме било каква дисеминација, потребно је обезбедити да материјал који се дистрибуира не садржи било какве податке који „експлицитно“ или „имплицитно“ могу да доведу до откривања извора информације. Због тога, препоручујемо да се примени *процес санације*;
12. Усавршавање и појава нових облика криминала изискује и усавршавање постојећих и увођење нових метода и техника које предузимају надлежни органи за његово супротстављање (како на превентивном, тако и на репресивном плану). Ако

полицијске организације желе да адекватно одговоре на проблем савременог криминала, морају примењивати ефикасна средства и савремене стратегије полицијског планирања и деловања, укључујући методе и технике криминалистичко-обавештајне делатности (при чему тежиште делатности контроле криминалних активности лежи у системском прикупљању, обради и анализи информација, као и дисеминацији криминалистичко-обавештајних информација). Активности службеника у прикупљању информација треба да буду усмерене на искоришћавање свих расположивих ресурса. Ово се односи како на коришћење метода прикупљања информација из отворених извора, тако и на коришћење метода прикупљања информација из затворених и прикривених извора који се традиционално сматрају примарним изворима информација у обавештајној заједници;

13. Обележја савремених облика претњи по безбедност заједнице и виталних вредности друштва, условљава офанзивност у приступу прикупљања информација, односно примену прикривених метода за прикупљање информација које се коришћењем других криминалистичких метода не могу добити. Међу овим начинима за прикупљање информација, а за криминалистичко-обавештајну активност пре свега, посебно је значајна метода инфилтрације. Применом метода инфилтрације у криминално окружење могуће је доћи до кључних информација (али и доказа) о припремању или извршењу кривичних дела (пре свега оних форми организованог криминала, тешког криминала, корупције и сл.), што је, поред осталог, сврха њиховог прописивања, а посебно јер омогућава:

- идентификовање лица умешаних у криминалне активности и прикупљање информација и доказа који се не би могли прикупити применом других криминалистичких метода;
- утврђивање припремних радњи за извршење кривичних дела;
- утврђивање међусобних веза унутар криминалне организације (модел функционисања и хијерархијско устројство), методама рада осумњиченог или криминалних група (*modus operandi*); територијалним деловањем осумњиченог лица (*radius operandi*); начином (обрасцима) комуникације између осумњичених лица; скривеним локацијама тзв. „штековима“ и др.

14. Употреба прикривених техника и метода у прикупљању полицијских информација не може се довести у питање, али је веома важно успоставити баланс између два међусобно супротстављена циља, са једне стране – активности у супротстављању криминалу (које морају бити дорасле изазову који је демократским друштвима такав криминал упутио), а са друге стране, мора се обезбедити заштитита слобода и права грађана, са примарном заштитом права у домену приватности.

Непосредном верификацијом посебних хипотеза постављеним хипотетичким оквиром истраживања предмета овог рада, из разлога што су посебне хипотезе ближе пракси и суочене су са реалном стварношћу и на основу ње провераване (пракса је, дакле, основни критеријум провере посебних хипотеза, али ни она није апсолутна, јер је и она подложна променама), долазимо до верификације, тј. *поткрепљености*¹³⁷¹ опште

¹³⁷¹ У процесу верификације хипотеза, један број методолога сматра да је термин *потврђеност* хипотезе сувише „чврст“ за ваљано исказивање појма. Тај термин, према њиховом мишљењу, није добар због његових асоцијација на чврсте исказе који подразумевају прецизно мерење, егзактну проверу и експлицитно

(генералне) хипотезе да усвајање и успостављање модела организације полиције у контроли криминала засновано на криминалистичко-обавештајној делатности, односно раду полиције вођеним обавештајним информацијама, који је компатибилан са савременим међународним стандардима и принципима „најбоље праксе“ у тој делатности, доприноси укупном супротстављању криминалу. До овакве поткрепљености смо дошли верификацијом посебних хипотеза, те након тога обрнутим редоследом (нивоом општости) од оног који је приказан у хипотетичком оквиру истраживања, можемо поткrepити изнети став.

Сазнања добијена спроведеним теоријским и емпиријским истраживањем, омогућила су да се сагледају сви битни елементи полицијске иновације – модели криминалистичко-обавештајне делатности, али је и указано на динамичност структуре криминалног окружења, као и ограниченост домета традиционалних полицијских тактика. Током истраживања, посебна пажња је посвећена изворима информација и методама које се примењују у процесу њиховог прикупљања, процене, сређивања, анализе и производње криминалистичко-обавештајног продукта: криминалистичко-обавештајне информације. Целовита архитектура рада употпуњује научно-теоријску мисао и доприноси унапређењу криминалистичко-обавештајне делатности (како криминалистичких, тако и процесних и правних аспеката), а нарочито у нашој полицијској организацији. Добијени ниво сазнања омогућава остваривање постављеног циља у виду дескрипције и класификације у домену модела криминалистичко-обавештајне делатности, те се тежило да се главна питања која се односе на модалитете криминалистичко-обавештајног организовања полицијских агенција истраже до нивоа научног објашњења. Управо је ово омогућило и давање одговарајућих предлога за примену у практичној делатности и *de lege ferenda*. Такође, отварање питања о проблемима везаних за ову полицијску иновацију, а које смо због обима рада и ограничености предмета истраживања у раду истакли, оставља простор за нова истраживања и унапређење ове области.

На кају, у стилу економиста, можемо закључити да инвестиција уложена у ову полицијску иновацију ће наплатити дивиденде важне за заштиту наших грађана. Стога, намена овог рада јесте и да скромном интелектуалном инвестицијом помогнемо развоју криминалистичко-обавештајне делатности како код нас, тако и шире.

2. ПРЕДЛОЗИ

Уважавајући значај криминалистичко-обавештајних активности у спречавању и контроли савременог криминалног деловања, које је евидентно на светском нивоу, у тексту који следи навешћемо препоруке, али и предлоге *de lege ferenda*, за које сматрамо да су важни и неопходни за успостављање функционалног и ефикасног модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији. Такође, овакав модел ће послужити као основа за имплементацију полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама (*Intelligence-Led Policing – ILP*), по узору на савремене моделе модерних полицијских организација.¹³⁷² Наравно, пре свега мислимо на моделе

исказивање ставова о прихватању или одбацивању хипотезе. Ово према: САКАН, М., *Хипотезе у науци* (друго издање), Нови Сад (Прометеј), 2000, стр. 161

¹³⁷² Промене које предстоје полицијским организацијама које још нису успоставиле професионални оквир криминалистичко-обавештајне делатности и филозофије полицијског рада вођеног криминалистичко-обавештајним информацијама, морају почети одмах, јер процес може бити дуг и изазован.

криминалистичко-обавештајне делатности које су показале одређене успехе у раду (тј. способност за деловање) и одрживост као кључне факторе за упоредни приступ.¹³⁷³

У том смислу као најзначајније препоруке можемо издвојити следеће:

1. *Трансформација традиционалног (реактивног) модела* полицијске делатности и прелазак на проактивни модел полицијског рада широко оријентисан према заједници и сарадњи са другим јавно-приватним партнерима;
2. *Посвећеност моделу (концепту)* – у свакој полицијској иницијативи или иновацији постало је јасно да одрживост концепта и способност за деловање и постизање циља у великој мери зависи од посвећености особља. Ово се пре свега очекује од главних руководилаца у полицијским организацијама, па тек онда од особља;
3. *Дефинисање проблема* – проблем не можемо решити, осим ако га тачно не разумемо. Наша полицијска организација мора посветити пажњу процени проблема са којима се суочава. На овај начин, као претходно питање контроле криминала, нужна је детаљна анализа ових негативних друштвених појава, на основу којих би се сагледало: стање, облици испољавања, начин реализације, као и обим криминалних активности и профил криминалних организација и криминалаца. Стари концепти анализе криминалних претњи морају бити допуњени анализом ризика и анализом рањивости, односно угрожености. То значи да ресурси треба да буду усмерени на основу претњи, ризика као и рањивости (алокација ресурса). Претње треба мерити на основу вероватноће и озбиљности последица, док се ризик сматра као једначина – претње подељена са угроженошћу. На овај начин се могу идентификовати приоритети у раду, с обзиром на ограниченост расположивих ресурса. Динамичност криминалног окружења ствара потребу периодичног разматрања претњи и ризика како би се на најбољи начин идентификовали приоритети (стратешка анализа криминала и стратешки приступ у планирању криминалистичке делатности);
4. *Активна сарадња и мултидисциплинарни приступ* – Стварност у савременом свету јесте да полицијска организација не може бити ефикасна уколико делује сама. Темел за успех је постављен са развијеном мрежом сарадње како на плану унутрашњег партнерства (заједничку и координисану, међусобно условљену активност различитих полицијских служби, по врсти, и по нивоима у оквиру хијерархије полицијске организације на којима се налазе), тако и на плану спољашњег партнерства (сарадњи криминалистичко-обавештајне службе са изванполицијским институцијама и подразумева остварење сарадње која омогућава бољи проток информација ка криминалистичко-обавештајној служби, размену безбедносних информација, информисање спољних партнера и угрожених делова заједнице о опасностима које им прете. Разлог је да би се деловало на услове и узроке, ризике од настанка криминала, као и на потенцијалне претње с циљем предупређења њиховог остварења, као и осмишљавања стратегија заједничког деловања полиције и заједнице). Ово је најбољи метод да наша полицијска организација искористи ресурсе који нису на другачији начин доступни;
5. *Ефективна криминалистичко-обавештајна делатност* – прикупљање критичних информација о циљаним преступницима, групама, криминалу или криминалним

---

¹³⁷³ Више о факторима за избор модела криминалистичко-обавештајне делатности презентованих у компаративном приказу, видети у *нетом делу* овог рада.

претњама, што је константан процес, заједно са текућом проценом (евалуацијом) и анализом, подразумева ефективну криминалистичко-обавештајну делатност. Производи овакве делатности треба да буду дистрибуирани, како тактичким и оперативним тимовима, тако и групама за стратешко деловање. У том смислу, сматрамо да процес прикупљања информација треба **организовати на више нивоа**, и то:

- *ниво свих овлашћених службених лица Министарства унутрашњих послова* (по принципу „сваки службеник је сензор“, односно лице које ће опазити, регистровати, сачинити извештај и исти проследити (унети) у за то специјализовану базу података). Ово пре свега у свакодневним активностима кроз *рутинско прикупљање информација*, а такође и кроз прикупљање информација *на основу постављених задатака* (план прикупљања информација, приоритетизација и др).
- *ниво других службеника државних органа и институција*, као што су царина, пореска полиција, комунална полиција, републичке инспекције и др.
- *ниво заједнице и других јавно-приватних партнера*;

Овакав процес, у којем ће поред традиционално укључених полицијских службеника бити укључени други државни органи и институције, заједница и остали јавно-приватни партнери, може се успоставити кроз имплементацију система пријављивања сумњивих и криминалних активности. Овакви системи су нормирани у правним системима различитих земаља у циљу прикупљања информација и попуњавања информационог дефицита са циљем, пре свега, предупређења криминалних активности, али и потребе да се располаже одређеним фондом информација за решавање текућих истрага.¹³⁷⁴ Код нас је оваква иницијатива делом нормирана Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма,¹³⁷⁵ и предвиђа обавезу пријављивања (од стране идентификованих обвезника) и достављања података Управи за спречавање прања новца о одређеним новчаним трансакцијама (прецизираним одређеном висином трансакције), али и сумњивих и необичних трансакција за које постоје основи сумње да су повезани са прањем новца или финансирањем тероризма. Ово се спроводи кроз процес идентификације, познавања и праћења странке. Сходно томе, сматрамо да овакав

---

¹³⁷⁴ Најбољи пример оваквих иницијатива јесте амерички извештај о сумњивим активностима *Suspicious Activity Reports – SAR* који представља формализован процес документовања и прослеђивања посматраних понашања која указују на криминалне активности. Информације могу доћи од особља агенције за спровођење закона, али и од приватног сектора и грађана. Ове информације треба да буду пренете у писаној форми и процесуирани путем агенције, с обзиром да се на тај начин SARs интегрише у аналитички процес криминалистичко-обавештајне функције. Постоје три врсте извештаја сумњивих активности: *први* је *финанскијски извештај* (формално обавезујући поступак којим финансијске институције морају да пријаве одређене врсте трансакција државном органу. Сумњиве активности се најчешће повезују са финансијским трансакцијама које могу бити форма прања новца, недозвољене трговине и сл.); *други* представља *извештај сумњивих активности за све злочине (all-crimes SAR)* представља документацију о извештавању сумњивих активности које се односе на било који злочин (то је слично са извештајима које су већина агенција традиционално називале обавештајни извештај; извештај о разговору са лицем; извештај истраге и сл.). *Трећи* представља *дељење информација о сумњивим активностима* (Information Sharing Environment – Suspicious Activity Reports – ISE SAR) представља извештај који се посебно односи на тероризам или злочине који олакшавају или пружају подршку планирању или извршењу терористичких аката.

¹³⁷⁵ *Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма* („Службени гласник РС“ бр. 20/2009; 72/2009; и 91/2010).

концепт треба проширити и на друге сегменте криминалних активности са циљем да се исте предупреду или негативни ефекти таквих активности ублаже. За ово је поред правног нормирања обавезе пријављивања, неопходна и активнија, односно ближа сарадња са заједницом, обука особља и других партнера (заједнице и осталих јавно приватних партнера) за три кључне делатности: посматрање, документовање и извештавање о сумњивим активностима (за које постоје индикатори повезаности са припреманим или извршеним злочинима);

6. *Развијати процес ширења/дељења информација и криминалистичко-обавештајних информација* – ово из разлога што ће сарадња без прослеђивања информација имати ограничени успех. Полицијски службеници у свакодневном раду дођу у посед значајне количине информација (рутинско прикупљање информација), које често остану забележене у глави или нотесу (роковнику) службеника или оду навише до нивоа одељења. На жалост, неке од ових информација су можда од кључног значаја за истрагу суседног одељења! Све иницијативе које су истражене у овом раду истичу значај размене информација и све полицијске организације развијају упутства, правилнике, информационе системе како би се обезбедио континуиран проток информација међу свим организационим јединицама и партнерима. Морамо напоменути да су посматране агенције имале и смернице о прикупљању и задржавању информација како би се осигурало да приватност грађана буде заштићена. Развијање свести о потреби дељења информација код службеника је од критичног значаја за развој овог модела. Пракса неких савремених полицијских организација развија систем *позитивне награде* (за придржавање прокламованог начина рада), али и *негативне санкције* (за не поступање према усвојеним нормативима);
7. *Јасно дефинисати циљеве* – за успостављање криминалистичко-обавештајне функције неопходно је дефинисати јасне циљеве који су лако мерљиви. Према томе, на сваком нивоу (било то локалном, регионалном и националном), треба прецизирати са великом јасноћом оно шта треба да постигнемо. Да ли ће то бити идентификовање најопаснијих криминалаца, кључних чланова криминалних група, решавање специфичних криминалних проблема или претњи, мора бити што пре и јасно дефинисано у делу својих циљева. Због тога, препоручује се формирање стратешких и оперативних група које ће покривати све нивое криминалистичко-обавештајне делатности (национални, регионални и локални) и бити надлежне за послове планирања, постављања и дефинисања задатака у процесу прикупљања информација. Најзначајнија делатност стратешке групе (која треба да има најшири оквир надлежности, овлашћења и временски оквир за планирање), биће да на темељу стратешке процене, дефинише приоритете на одређеним нивоима полицијског рада. Због тога је потребно сачинити одговарајућа документа (као што су, нпр., Попис приоритета и Захтев за прикупљање информација), који ће у ствари, представљати План за прикупљање информација за одређени временски период. На основу овога, сви полицијски службеници ће своју активност усмерити на одређене циљеве и сходно томе прикупљене информације унети у јединствену информациону базу. Оперативне групе се формирају на темељу стратешких приоритета и конкретне су у својим пословима који се односе на распоређивање (алокацију) расположивих људских и материјалних ресурса.
8. *Тактике и стратегије оријентисати према резултатима (циљу)* – након идентификовања циља, свака организација или јединица треба да развије дугорочне стратегије и краткорочне тактике дизајниране да испуне циљеве. Успешност сваке

организације на овакав начин се може измерити, односно, да ли су и у ком обиму постигнути циљеви;

9. *Холистички приступ планирању и истрагама* – једна од кључних идеја овог истраживања, а која је везана за промену традиционалног (реактивног) модела полицијског рада, јесте да истакнемо неопходност изласка из организационог издвајања и формирања посебних истражних јединица које се фокусирају на само један злочин или категорију кривичних дела, с обзиром да организоване криминалне групе и савремени криминалци не врше само једну врсту злочина. Поред претходног, морамо истаћи и неопходност шире употребе техника и метода проактивне криминалистичке делатности (каква је криминалистичко-обавештајна функција). Усвајање и примена (кроз начела *проактивности*, *офанзивности* и *тајности предузимања*) криминалистичко-обавештајних метода у прикупљању информација, омогућиће квалитетније информисање доносилаца одлука за управљање и алокацију ресурса, а са циљем што ефикасније реализације стратешких и тактичких циљева. Међутим, морамо истаћи да овакав приступ не треба да се користи само *ad hoc* за подршку реализације задатака у полицијском раду (и то само на оперативном нивоу), већ треба да се примењује систематски тако да постане део свакодневне активности полицијских организација. Криминалистичке активности у контроли савременог криминала могу се побољшати употребом метода прикупљања информација из прикривених (класификованих) извора информација, а пре свега употребе информатора као метода инфилтрације. На основу наведеног, а уважавајући изузетан значај информатора у криминалистичким и истражним активностима спречавања и откривања кривичних дела и њихових учинилаца, у тексту који следи наводимо препоруке и предлоге *de lege ferenda*, које сматрамо важним за ефикасну примену овог, за сада криминалистичког института, у периоду који следи:

- употреба информатора, као традиционално криминалистичко-оперативне мере, захтева нужно преиспитивање доказних радњи, пре свега што информатор није видљив у нашем законодавству (тј. представља правну празнину – *lacuna legis*). Као неопходан се намеће предлог нормирања института информатора као процесне радње, што значи да се под прецизно одређеним условима може користити као посебна доказна радња. Ово искључиво у случајевима када се другим мерама и радњама не могу обезбедити докази (*начело супсидијарности*), а постоји законски основ за такво одређивање (*начело законитости*), укључујући и обезбеђење наредбе суда (*начело судског надзора*), а свакако се њоме знатно мање задире и ограничавају права и слободе осумњичених и других лица (*начело сразмерности*).
- *ratio legis* својеврсне метаморфозе криминалистичког института информатора у процесни институт, односно потенцијално коришћење информатора као посебне доказне радње, темељи се на два важна разлога:
  - 1) реалности чињенице (потребом) да је без лица која су из редова или блиска одређеним криминалним удружењима, готово немогуће доћи до релевантних доказа у миљеу организованог криминала и тешких кривичних дела;
  - 2) са друге стране, коришћење неких посебних доказних радњи (на пример, коришћење прикривеног истражитеља) повезано је са знатним

отежавајућим околностима и одликује их и сложеност предузимања. Због тога, коришћење информатора као посебне доказне радње одликује низ предности у поступку примене, а омогућава обезбеђење доказа за оптужење, како припадника организованих криминалних група, тако и организатора и вођа криминалне делатности.

Поред претходно наведеног, чињенице о развоју организованог и тешких облика криминала, за многе су довољан аргумент за *ratio legis* законодавца у нормирању института информатора као процесне радње, као и мотивисање позитивним примерима у компаративном кривично-процесним законодавствима, а са друге стране, чињеницом да су класичне методе постале неефикасне и недовољне у датом времену ии степену развоја криминала у целини;¹³⁷⁶

- нормирање института информатора као посебне доказне радње треба да се односи само на кривичне поступке за дела организованог криминала, корупције и друга изузетно тешка кривична дела;
- нормирању института информатора као процесне радње претходи успостављање јасне корелације између ефикасних (правних и криминалистичких) прикривених метода, са једне стране, и заштите права и слобода грађана, са друге стране;
- анализом и корелацијом компаративног кривичног законодавства, могу се дефинисати заједнички именоватељи у ангажовању информатора као процесне радње. Тако, заједнички именоватељи односе се на: експлицитне примене начела супсидијарности и сразмерности употребе института информатора; дефинисање материјалног основа за примену института информатора; дефинисање формалног основа за примену наведене мере; временског трајања мере (могућност сукцесивног одређивања – тј. продужавања); права и обавезе информатора; услови под којима може бити саслушан као сведок у поступку;
- дефинисање и успостављање професионалног и етичког оквира за рад са информаторима ће унапредити и допринети условима за процесно нормирање института информатора. Због тога је прецизно утврђена методологија употребе информатора (правила, упутства, смернице) од пресудног значаја за његову професионалну и етичку примену. То се манифестује кроз усвајање детаљних интерних смерница и правилника за уређење процедуре одабира, успостављања контакта и сарадње, вођења сарадничког односа, правила за бележење и чување прикупљених информација, мере за осигурање тајности рада, мере контроле на више нивоа, као и други водећи принципи;
- један од могућих модалитета побољшања процеса управљања информаторима је оснивање специјализованих организационих јединица

---

¹³⁷⁶ Међутим, како наводи *Бејатовић* „*легитимност примене ових мера (посебних доказних мера) у конкретним кривичним стварима, није довољан основ за њихову имплементацију, већ морају постојати законом прецизно прописани услови и начин њихове примене, чиме се борба против организованог криминалитета издиже на виши ниво, на ниво својствен правној држави и демократском друштву*“. **БЕЈАТОВИЋ, С.**, *Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета*, Организовани криминалитет – стање и мере заштите, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Зборник, Београд, 2005, стр. 66.

чије би особље (службеници) имали искључиви мандат у процесу управљања и вођења регистрованих оперативних веза (сарадника и информатора);

10. *Континуирана процена* – једино мерило успеха и одрживости сваке иницијативе јесте континуирани процес процене. Ово се не сме изгубити из вида приликом имплементације криминалистичко-обавештајне делатности у целокупној полицијској организацији МУП-а РС, пре свега што без такве процене оваква функција може стагнирати. То из разлога што се сваки програм и иницијатива кад-тад мора суочити са тзв. „законом опадајућих приноса“, који наводи да ће нови програми, иако уживају почетне успехе, доживети смањење ефикасности са протоком времена. Једини начин да се реши овај проблем јесте стално „штеловање“ (подешавање) програма. Другим речима, како се услови мењају (криминално окружење), стратегије и циљеви се морају променити како би се задржао динамичан и одржив модел;
11. *Успостављање прецизног нормативног оквира* – сматрамо да криминалистичко-обавештајна делатност треба бити прецизно уређена у оквиру нашег правног система, којим ће се уредити: примена криминалистичко-обавештајних делатности; начин прикупљања, евидентирања, уноса и поступања са информацијама; садржај, бележење, унос, чување и уништавање материјала (прикупљених података и информација); процена извора и информације, као и безбедносно означавање информација; обавеза достављања, размене и поступања на основу достављених криминалистичко-обавештајних информација;
12. *Обука службеника укључених у криминалистичко-обавештајни процес* – прикупљање информација (као једна од кључних компоненти у криминалистичко-обавештајном процесу), пре свега оног које смо означили као *рутинско* или *свакодневно*, поред интенције да у исто буду укључени сви полицијски службеници (принцип „сваки полицијски службеник је сензор“), могу обављати само лица која су имала стручну и квалификовану обуку за криминалистичко-обавештајну делатност, пре свега о методима и техникама, као и изворима информација. Општу обуку и оспособљавање свих службеника за прикупљање информација, као и посебну (специјалистичку) обуку за службенике и особље криминалистичко-обавештајне јединице, треба усмеравати ка специјализованим образовним институцијама које имају капацитете (научне и практичне) у циљу успешне реализације такве обуке. Овде пре свега мислимо на полицијске, али и безбедносне институције, као што су Криминалистичко-полицијска академија у Београду, али и Институт безбедности који делује у оквиру Безбедносно информативне агенције. Такође, прецизирање критеријума за избор квалификованог особља, као и стварање и јачање интегритета службеника ангажованих на пословима криминалистичко-обавештајне делатности, представља процес од изузетне важности за законито и ефикасно обављање ове функције, али и заштиту од корупције или политичких и других злоупотреба. Такође, неопходно је осигурање институционалног надзора, како интерног (унутрашња контрола), тако и екстерног (парламентарна комисије, омбудсмана, заштитника грађана и сл.);
13. Неопходно је уредити питање коришћења финансијских средстава приликом спровођења криминалистичко-обавештајних делатности (нарочито у процесу прикупљања информација и то пре свега у односу на исплате награда и трошкова информатора), на начин којим ће се детаљно уредити коришћење таквих

- финансијских средстава (посебни – специјални фондови). Такође, неопходно је обезбеђење одговарајућег надзора над њиховим коришћењем;
14. Као нужност у овој области се намеће *подстицање и развијање регионалне и међународне сарадње у прикупљању информација, анализи и размени информација*. Оваква сарадња је нарочито потребна на подручју Балкана и региона Југоисточне Европе (посебно међу бившим југословенским републикама које одликује више заједничких чинилаца, као што је заједничка историја, културолошка, језичка и друга повезаност криминалаца и криминалних организација). Уколико је то потребно за откривање и истрагу кривичних дела транснационалног криминала, треба подстицати и иницирати одређене могућности које су нормиране у постојећим међународним инструментима, као што је формирање заједничких истражних тимова (*Joint Investigation Team* - ЈИТ), вођење паралелних истрага, могућности размене и употребе информатора и др;
  15. *Менаџмент (управљање) информацијама* – сматрамо да би превазилажење садашњих недостатака у методологији прикупљања информација било превазиђено успостављањем јединственог и стандардизованог менаџмента прикупљања, бележења и складиштења информација у форми „криминалистичко-обавештајног система МУП-а“. Оваква централна и јединствена база података омогућила би знатно квалитетније тумачење криминалног окружења и стварање шире слике о претњама, што би било од користи доносиоцима одлука за ефикасан рад, алокацију ресурса и дефинисање стратегија и оперативних тактика за контролу криминала. Оваквим системом би се објединили послови систематског прикупљања информација на нивоу МУП-а, криминалистичко-обавештајни послови, послови оперативне и криминалистичко-обавештајне аналитике, послови специјалних истражних метода, али и информације добијене од заједнице и осталих јавно-приватних партнера;
  16. *Развијање модалитета међународне сарадње* – резултати истраживања указују на то да постоји потреба за развијањем модалитета међународне сарадње првенствено са професионалним организацијама чије су активности у претежном делу ослањају на развој и унапређење криминалистичко-обавештајне делатности у агенцијама за примену закона. Ово се пре свега односи на рад *International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts* – IALEIA, као и *Law Enforcement Intelligence Unit* – LEIU (али и других) и успостављање сарадње у области размене праксе и искуства у спровођењу техника и процеса у криминалистичко-обавештајној делатности;
  17. Постојећи међународни правни стандарди и савремена криминалистичка пракса криминалистичко-обавештајне делатности у контроли савременог криминалног деловања (нарочито организованог и тешког криминала), може да послужи као референтна основа за развој новог концепта у полицијској организацији Републике Србије, који подразумева измену законске регулативе и успостављање ефикасних организационих структура. Због тога се од истраживача у овој области тражи примена упоредног приступа.

2.1 Препоруке и правци за даља научна истраживања предмета овог рада

Спроведеним истраживањем предмета овог рада, дошло се до сазнања о битним чињеницама и обележјима модела криминалистичко-обавештајне делатности као савремене полицијске иновације на пољу контроле криминалних активности. Ово у одређеној мери употпуњује научно-теоријску мисао и доприноси развоју и унапређењу његове практичне, правне и криминалистичке делатности, али уједно оставља простор за нова истраживања.

Ово се, пре свега, односи на тежњу аутора, да сходно прикупљеној грађи (теоријској и емпиријској), а уважавајући специфична (социјална, демографска, културолошка, али и организационо-полицијска) обележја наших простора, предложимо модел криминалистичко-обавештајне организације полицијске делатности у Републици Србији.

Такође, недовољна је научна и практична истраженост примене метода криминалистичко-обавештајне делатности, као савремених метода у контроли криминалних активности (посебно на нашим просторима), те је неопходно реализовати и подстицати даља истраживања ове проблематике, уважавајући принцип мултидисциплинарности. Ово последње се посебно односи на примену полицијских информатора, где приликом ових истраживања пажњу треба усмерити на компаративну анализу примене овог института (али и осталих метода) у упоредним законодавствима и у практичној примени, у циљу проучавања „најбоље праксе“ овакве делатности.

Даља научна истраживања из области криминалистичко-обавештајне делатности треба усмерити у правцу решавања евидентираних проблема констатованим у резултатима емпиријског истраживања овог рада, као што су, подсетимо се, недовољно знање и стручна оспособљеност за предузимање практичних делатности у оквиру овог модела, недовољна свест и знање о могућностима и значају криминалистичко-обавештајне делатности (нарочито код менаџмента), али и развој менаџмента за управљање информацијама и др.

ПРИЛОГ I: Анкетни листови

Анкетни упитник

A

Поштовани,

У циљу израде докторске дисертације, пријављене на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу, под називом „Криминалистичко - обавештајни модели организације полицијске делатности у контроли криминалитета”, израдио сам анкетни упитник који се састоји од 50 (педесет) тврдњи, ставова и мишљења.

Ценећи Ваше професионално, стручно, али и искуствено знање, молим Вас да узмете учешће у овом истраживању, те попуните овај анкетни упитник тако што ћете се одлучити за један од понуђених одговора или наведете Вашу тврдњу, став или мишљење.

Анкетни упитник је анониман и добијени резултати су неопходни искључиво за научно истраживачку делатност, односно за израду наведене докторске дисертације, те се у друге сврхе неће користити.

Основни циљ овог истраживања јесте да се дефинише место, улога и значај модела криминалистичко-обавештајне делатности у контроли криминалне делатности.

Захваљујем Вам се на сарадњи која је од изузетног значаја за овај истраживачки пројекат и проверавања постављених хипотеза у наведеном раду.

Основни подаци о испитанику

Године живота	Пол	М	Ж			
Стручно образовање	1 ССС	2 Виша	3 Висока	4 Мастер	5 Докторат	
Врста школе						
Занимање/звање						
Институција и радна позиција у којој сте запослени	Руководилац	ДА	НЕ			
Место (град)	Држава					
Радни стаж на тренутном послу	Укупан радни стаж					
Да ли сте имали специјалистичку обуку за криминалистичко-обавештајну делатност?		ДА	НЕ			
Уколико сте имали, оцените ниво или квалитет обуке коју сте добили за криминалистичко-обавештајну делатност за потребе Вашег свакодневног рада (од 1-незадовољавајуће до 5-одлично)		1	2	3	4	5
Место анкетирања	Датум анкетирања					

Контакт подаци анкетара: e-mail sebekv@yahoo.com телефон: 064/8925359

Захваљујем Вам се на сарадњи!

Питање

(тврдња/став/мишљење)

РЕДНИ БРОЈ

	УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	НЕМАМ МИШЉЕЊЕ	УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ	ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ
1	1	2	3	4	5
2	1	2	3	4	5
3	1	2	3	4	5
4	1	2	3	4	5
5	1	2	3	4	5
6	1	2	3	4	5
7	1	2	3	4	5
8	1	2	3	4	5
9	1	2	3	4	5
10	1	2	3	4	5
11	1	2	3	4	5
12	1	2	3	4	5
13	1	2	3	4	5
14	1	2	3	4	5
15	1	2	3	4	5
16	1	2	3	4	5

Питање

(тврдња/став/мишљење)

РЕДНИ БРОЈ

УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
НЕМАМ МИШЉЕЊЕ
УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ
ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ

- 17 Употребу оперативних веза (сарадника и информатора) као процесне радње треба ограничити на најтежа кривична дела, као што су кривична дела која имају обележја организованог криминала, корупције, тероризма... 1 2 3 4 5
- 18 Развој систематског приступа у функционисању криминалистичко-обавештајне делатности је од суштинског значаја како би се објединиле информације (које иначе могу бити разбацане широм полицијских јединица) на једном месту и исте искористиле на конструктиван и организован начин. 1 2 3 4 5
- 19 Успостављање партнерских односа, како са локалном заједницом, тако и са приватним сектором у прикупљању и размени информација, доприноси ефикаснијем и ефективнијем супротстављању савременом криминалном деловању. 1 2 3 4 5
- 20 Јасно дефинисана политика МУП-а, обука полицијских службеника као и надзор и одговорност у раду су најзначајнији фактори за спречавање злоупотреба у криминалистичко-обавештајним делатностима. 1 2 3 4 5
- 21 Стварање и јачање интегритета (поштење; достојанство; поштовање етичких и моралних вредности...) јавних службеника ангажованих на пословима криминалистичко-обавештајне делатности представља процес од изузетне важности за криминалистичко-обавештајну функцију. 1 2 3 4 5
- 22 Прикупљање информација о појединцима или групама мора бити засновано на јасно дефинисаним критеријумима да постоји веза између појединца или групе са конкретним криминалним активностима. 1 2 3 4 5
- 23 У процесу прикупљања информација је потребно да постоји јасна политика и дефинисане процедуре у вези са прикупљањем и задржавањем информација које се односе на политичке, верске, расне и друге социјалне релације у базама података. 1 2 3 4 5
- 24 Избор квалификованог особља криминалистичко-обавештајне јединице јесте предуслов за успешно обављање делатности. 1 2 3 4 5
- 25 Свремени модели криминалистичко-обавештајне делатности треба да послуже као референтна основа за развој модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији. 1 2 3 4 5

-
- 26 Оцените Ваш ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности (процес рада; методи рада и др.).

1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)	2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ	3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)	4 ВРЛО ДОБРО	5 ОДЛИЧНО
-----------------------------------	------------------	---------------------------------	--------------	-----------
  - 27 Оцените Ваш ниво знања и разумевања аналитичког процеса (улогу; методе рада; могућностима и др.).

1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)	2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ	3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)	4 ВРЛО ДОБРО	5 ОДЛИЧНО
-----------------------------------	------------------	---------------------------------	--------------	-----------
  - 28 Оцените квалитет обуке за развој вештина и примене криминалистичко-обавештајног рада особља (обавештајних службеника и криминалистичко-обавештајних аналитичара).

1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)	2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ	3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)	4 ВРЛО ДОБРО	5 ОДЛИЧНО
-----------------------------------	------------------	---------------------------------	--------------	-----------
  - 29 Оцените ниво обучености и стручности у вештинама и примени криминалистичко-обавештајне делатности особља криминалистичко-обавештајне јединице.

1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)	2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ	3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)	4 ВРЛО ДОБРО	5 ОДЛИЧНО
-----------------------------------	------------------	---------------------------------	--------------	-----------
  - 30 Оцените ниво ресурса који су на располагању полицијској организацији МУП-а РС.

1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)	2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ	3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)	4 ВРЛО ДОБРО	5 ОДЛИЧНО
-----------------------------------	------------------	---------------------------------	--------------	-----------

- 31 Оцените (свеукупно) криминалистичко-обавештајну делатност у полицијској организацији МУП-а РС.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 32 Процените ефективност и ефикасност распореда и употребе расположивих ресурса у полицији (људство, мат.-тех. средства) у супротстављању криминалном деловању.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 33 Оцените ниво тренутне сарадње полицијске организације са јавно-приватним партнерима (заједница; јавне институције; фирме и др.) у заједничком раду на остварењу функције јавне безбедности.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 34 Оцените ниво безбедносне културе особља криминалистичко-обавештајне јединице у процесу криминалистичко-обавештајне делатности.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 35 Оцените ниво подршке или отпора (односно противљења), руководиоца и осталих полицијских службеника према криминалистичко-обавештајној функцији.
- 1 ОШТРО СЕ ПРОТИВЕ 2 УГЛАВНОМ СЕ ПРОТИВЕ 3 НЕУТРАЛНИ 4 УГЛАВНОМ ПОДРЖАВАЈУ 5 СНАЖНО (ПОТПУНО) ПОДРЖАВАЈУ
- 36 Оцените ниво утицаја на доносиоце одлука у одлучивању на основу аналитичких производа, који су достављени (односно презентовани) руководиоцима и службеницима у полицијској организацији.
- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ УТИЦАЈА 2 МАЛИ (МИНОРАН) УТИЦАЈ 3 НИ УТИЦАЈАН, НИ НЕУТИЦАЈАН 4 УТИЦАЈАН 5 ПОТПУНИ УТИЦАЈ
- 37 Оцените ниво Ваше спремности (заинтересованости), за редовно прикупљање, бележење на одговарајућем извештају и достављање информација у јединствени информациони центар.
- 1 НИСАМ СПРЕМАН 2 УГЛАВНОМ НИСАМ СПРЕМАН 3 НИ СПРЕМАН НИ НЕСПРЕМАН 4 УГЛАВНОМ САМ СПРЕМАН 5 УВЕК СПРЕМАН
- 38 Означите на скали број оперативних информација (или оперативних извештаја) које сте сачинили у протеклих шест месеци.
- 1 НИЈЕДАН 2 ОД ЈЕДАН ДО ТРИ 3 ОД ЧЕТИРИ ДО ШЕСТ 4 ОД СЕДАМ ДО ДЕВЕТ 5 ДЕСЕТ И ВИШЕ
- 39 Оцените редовност дељења информација до којих дођете у оперативном раду са другим полицијским службама којима би могле да буду од користи.
- 1 НИКАДА НЕ ДЕЛИМ 2 УГЛАВНОМ НЕ ДЕЛИМ 3 ПОВРЕМЕНО (ПОНЕКАД) ДЕЛИМ 4 УГЛАВНОМ ДЕЛИМ 5 РЕДОВНО (УВЕК) ДЕЛИМ
- 40 Означите на скали количину документовања корисних информација које прикупите у свом раду на формализованим обрасцима за унос информација (оперативна информација или оперативни извештај) у односу на информације које задржавате за себе (нпр. за Вас или Ваш рад).
- 1 НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ ИНФОРМАЦИЈЕ 2 УГЛАВНОМ НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ 3 НЕУТРАЛАН 4 УГЛАВНОМ ДОКУМЕНТУЈЕМ 5 УВЕК ДОКУМЕНТУЈЕМ
- 41 Оцените корисност криминалистичко-обавештајних информација (производа) које прослеђујете другима.
- 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКОРИСНЕ 2 УГЛАВНОМ НЕКОРИСНЕ 3 НИ КОРИСНЕ НИ НЕКОРИСНЕ 4 УГЛАВНОМ КОРИСНЕ 5 У ПОТПУНОСТИ КОРИСНЕ
- 42 Оцените квалитет информација које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају.
- 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКВАЛИТЕТНЕ 2 УГЛАВНОМ НЕКВАЛИТЕТНЕ 3 НИ КВАЛИТЕТНЕ НИ НЕКВАЛИТЕТНЕ 4 УГЛАВНОМ КВАЛИТЕТНЕ 5 У ПОТПУНОСТИ КВАЛИТЕТНЕ
- 43 Оцените колико сте упознати са проценом поузданости извора и квалитета информација (кодови система 4x4) којим се означавају извори и информације у формализованим обрасцима (оперативна информација; оперативни извештај).
- 1 УОПШТЕ НИСАМ УПОЗНАТ 2 УГЛАВНОМ НИСАМ УПОЗНАТ 3 НИ УПОЗНАТ НИТИ НЕ 4 УГЛАВНОМ САМ УПОЗНАТ 5 У ПОТПУНОСТИ УПОЗНАТ
- 44 Оцените ниво Ваше процене којом у практичном раду означавају изворе и информације које документујете.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 45 Оцените квалитет процене поузданости извора и квалитета информације којим полицијски службеници означавају достављене информације на формализованим обрасцима.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО

46 Оцените важност наведених извора информација за Вашу криминалистичку делатност следећим оценама:

1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ВАЖНОСТИ   2 УГЛАВНОМ НИСУ ВАЖНИ   3 НИТИ ВАЖНИ, НИ НЕВАЖНИ   4 УГЛАВНОМ ВАЖНИ   5 ИЗУЗЕТНО ВАЖНИ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

47 Оцените у којој мери у полицијском раду користите наведене изворе информација следећим оценама:

1 НИКАДА НЕ КОРИСТИМ   2 УГЛАВНОМ НИКАДА   3 ПОВРЕМЕНО/ПОНЕКАД   4 УГЛАВНОМ КОРИСТИМ   5 СВАКИ ПУТ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

48 Оцените Ваш ниво обучености за коришћење ниже наведених извора информација оценама:

1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ОБУКЕ   2 УГЛАВНОМ БЕЗ ОБУКЕ   3 НИ ОБУЧЕН НИТИ НЕ   4 УГЛАВНОМ ОБУЧЕН   5 У ПОТПУНОСТИ ОБУЧЕН

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

49 Оцените ефикасност и корисност ниже наведених модела полицијске организације оценама:

1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ЕФИКАСНОСТИ (КОРИСТИ)   2 УГЛАВНОМ БЕЗ КОРИСТИ (ЕФИКАСНОСТИ)   3 НИ ЕФИКАСАН НИ НЕЕФИКАСАН   4 УГЛАВНОМ ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)   5 ВЕОМА ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)

Традиционални – реактивни (усмереност на извршиоца након извршеног кривичног дела).....	1	2	3	4	5
Рад полиције у заједници.....	1	2	3	4	5
Проблемски оријентисани рад.....	1	2	3	4	5
(рад на отклањању проблема стања и услова који погодују извршењу кривичног дела)					
Полицијски рад оријентисан на уочавање ризика.....	1	2	3	4	5
(модел заснован на уочавању и процени ризика и предузимању активности на њиховом отклањању или умањењу. Нпр. ризици од корупције, ризици од цурења информација, ризици од повређивања у акцијама, итд.)					
Криминалистичко-обавештајна делатност.....	1	2	3	4	5

50 На скали од 0 до 100%, означите укупну количину активности које предузимате у криминалистичкој делатности (укупан резултат не треба да пређе 100%)

1 Реактивна делатност (усмереност на извршиоца након извршеног кривичног дела)	%	0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
2 Проактивна делатност (усмереност на спречавање извршења кривичних дела)	%	0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

Напомене, запажања, предлози:

.....

.....

.....

.....

Анкетни упитник

Б

Поштовани,

У циљу израде докторске дисертације, пријављене на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу, под називом „Криминалистичко-обавештајни модели организације полицијске делатности у контроли криминалитета”, израдио сам анкетни упитник који се састоји од 49 (четрдесетдевет) тврдњи, ставова и мишљења.

Ценећи Ваше професионално, стручно, али и искуствено знање, молим Вас да узмете учешће у овом истраживању, те попуните овај анкетни упитник тако што ћете се одлучити за један од понуђених одговора или наведете Вашу тврдњу, став или мишљење.

Анкетни упитник је анониман и добијени резултати су неопходни искључиво за научно истраживачку делатност, односно за израду наведене докторске дисертације, те се у друге сврхе неће користити.

Основни циљ овог истраживања јесте да се дефинише место, улога и значај модела криминалистичко-обавештајне делатности у контроли криминалне делатности.

Захваљујем Вам се на сарадњи која је од изузетног значаја за овај истраживачки пројекат и проверавања постављених хипотеза у наведеном раду.

Основни подаци о испитанику

Године живота	Пол	М	Ж			
Стручно образовање	1 ССС	2 Виша	3 Висока	4 Мастер	5 Докторат	
Врста школе						
Занимање/звање						
Институција и радна позиција у којој сте запослени	Руководилац	ДА	НЕ			
Место (град)	Држава					
Радни стаж на тренутном послу	Укупан радни стаж					
Да ли сте имали специјалистичку обуку за криминалистичко-обавештајну делатност?		ДА	НЕ			
Уколико сте имали, оцените ниво или квалитет обуке коју сте добили за криминалистичко-обавештајну делатност за потребе свакодневног рада (од 1-незадовољавајуће до 5-одлично)		1	2	3	4	5
Да ли сте пре доласка у криминалистичко-обавештајну јединицу обављали послове у криминалистичкој служби?		ДА	НЕ			
Ако сте радили у криминалистичкој служби, колико Вам је такво искуство користило у криминалистичко-обавештајном послу? (оцените од 1-недовољно до 5-веома користило)		1	2	3	4	5
Место анкетирања	Датум анкетирања					

Контакт подаци анкетара: e-mail sebekv@yahoo.com телефон: 064/8925359

Захваљујем Вам се на сарадњи!

Питање

(тврдња/став/мишљење)

РЕДНИ БРОЈ

		УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	НЕМАМ МИШЉЕЊЕ	УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ	ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ
1	Традиционалне методе супротстављања криминалитету имају значај, али су недовољне за успешну контролу и супротстављање савременим облицима криминалног деловања.	1	2	3	4	5
2	Модел криминалистичко-обавештајне делатности одликује проактивни приступ, који представља квалитативни напредак у односу на садашњи традиционални (реактивни) модел полицијског деловања.	1	2	3	4	5
3	Контрола криминалитета, захтева не само полицијско ангажовање, већ и повезивање полиције са другим јавно-приватним партнерима, те кроз мултиагенцијски приступ остварење примарног циља безбедне заједнице.	1	2	3	4	5
4	Криминалистичко-обавештајна анализа криминалног окружења ствара стратешке процене стања и трендова криминала, те омогућава полицијским менаџерима стратешко планирање кроз одређивање приоритета у полицијском раду.	1	2	3	4	5
5	Прецизно утврђена правила, упутства и процедуре, као и упознавања свих полицијских службеника са њима, је од пресудног значаја за ефективну и ефикасну криминалистичко-обавештајну делатност.	1	2	3	4	5
6	Криминалистичко-обавештајна делатност треба своје капацитете да усмерава ка активностима у прикупљању података који ће бити основа за израду стратегије супротстављања криминалитету (модел полицијског рада вођен криминалистичко-обавештајним информацијама).	1	2	3	4	5
7	Дефинисање и успостављање терминологије која је у употреби у криминалистичко-обавештајном раду, смањивање конфузију у погледу различитих тумачења и омогућиће боље разумевање.	1	2	3	4	5
8	Прикупљање обавештајних информација треба да примењује искључиво особље специјализоване полицијске јединице, каква је Служба за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике МУП-а РС.	1	2	3	4	5
9	Дефинисање и успостављање правила и упутстава за прикупљање и размену информација, омогућиће бољи квалитет и квантитет информација, а тиме и њихово прослеђивање онима којима је потребна за рад и који имају право на информисање.	1	2	3	4	5
10	Делатност прикупљања и достављања информација, не треба да буде искључиви мандат специјализоване службе, већ у тај процес треба укључити све полицијске службенике.	1	2	3	4	5
11	Стратешко управљање и спровођење ефикасне стратегије превазилази несистематично (ad hoc) криминалистичко планирање и поступање, и представља основ за криминалистичко-обавештајну делатност и смањење криминалитета.	1	2	3	4	5
12	У процесу прикупљања информација полицијски службеници у довољној мери користе све расположиве изворе информација (отворене, затворене и поверљиве изворе информација).	1	2	3	4	5
13	За ефикасно вођење регистрованих оперативних веза (сарадника и информатора) потребно је формирати јединствену специјализовану јединицу чије би особље у надлежности имало искључиви мандат у вођењу свих регистрованих оперативних веза као ресурса МУП-а.	1	2	3	4	5
14	Не постоји довољна спремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе препусте (предају) службеницима специјализоване јединице који би имали искључиви мандат у вођењу свих регистрованих оперативних веза као ресурса МУП-а.	1	2	3	4	5
15	Потребно је пружати константну обуку свих полицијских службеника у вези са одабиром, руковођењем и безбедношћу оперативних веза, како би се на најефикаснији начин искористио потенцијал ових ресурса (извора информација) и омогућило њихово боље контролисање и продуктивнији рад.	1	2	3	4	5
16	Употреба људских извора информација (сарадника и информатора) треба бити прописана процесним законом, што значи да се под нормираним условима могу користити као доказна радња, а не само као оперативно-тактичка мера.	1	2	3	4	5

Питање

(тврдња/став/мишљење)

РЕДНИ БРОЈ

УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
НЕМАМ МИШЉЕЊЕ
УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ
ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ

- 17 Употребу оперативних веза (сарадника и информатора) као процесне радње треба ограничити на најтежа кривична дела, као што су кривична дела која имају обележја организованог криминала, корупције, тероризма... 1 2 3 4 5
- 18 Развој систематског приступа у функционисању криминалистичко-обавештајне делатности је од суштинског значаја како би се објединиле информације (које иначе могу бити разбацане широм полицијских јединица) на једном месту и исте искористиле на конструктиван и организован начин. 1 2 3 4 5
- 19 Успостављање партнерских односа, како са локалном заједницом, тако и са приватним сектором у прикупљању и размени информација, доприноси ефикаснијем и ефективнијем супротстављању савременом криминалном деловању. 1 2 3 4 5
- 20 Јасно дефинисана политика МУП-а, обука полицијских службеника као и надзор и одговорност у раду су најзначајнији фактори за спречавање злоупотреба у криминалистичко-обавештајним делатностима. 1 2 3 4 5
- 21 Стварање и јачање интегритета (поштење; достојанство; поштовање етичких и моралних вредности...) јавних службеника ангажованих на пословима криминалистичко-обавештајне делатности представља процес од изузетне важности за криминалистичко-обавештајну функцију. 1 2 3 4 5
- 22 Прикупљање информација о појединцима или групама мора бити засновано на јасно дефинисаним критеријумима да постоји веза између појединца или групе са конкретним криминалним активностима. 1 2 3 4 5
- 23 У процесу прикупљања информација је потребно да постоји јасна политика и дефинисане процедуре у вези са прикупљањем и задржавањем информација које се односе на политичке, верске, расне и друге социјалне релације у базама података. 1 2 3 4 5
- 24 Избор квалификованог особља криминалистичко-обавештајне јединице јесте предуслов за успешно обављање делатности. 1 2 3 4 5
- 25 Свремени модели криминалистичко-обавештајне делатности треба да послуже као референтна основа за развој модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији. 1 2 3 4 5

- 26 Оцените Ваш ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности (процес рада; методи рада и др.).
1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
4 ВРЛО ДОБРО
5 ОДЛИЧНО
- 27 Оцените Ваш ниво знања и разумевања аналитичког процеса (улогу; методе рада; могућностима и др.).
1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
4 ВРЛО ДОБРО
5 ОДЛИЧНО
- 28 Оцените квалитет обуке за развој вештина и примене криминалистичко-обавештајног рада особља (обавештајних службеника и криминалистичко-обавештајних аналитичара).
1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
4 ВРЛО ДОБРО
5 ОДЛИЧНО
- 29 Оцените ниво обучености и стручности у вештинама и примени криминалистичко-обавештајне делатности особља криминалистичко-обавештајне јединице.
1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
4 ВРЛО ДОБРО
5 ОДЛИЧНО
- 30 Оцените ниво ресурса који су на располагању полицијској организацији МУП-а РС.
1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
4 ВРЛО ДОБРО
5 ОДЛИЧНО

- 31 Оцените (свеукупно) криминалистичко-обавештајну делатност у полицијској организацији МУП-а РС.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 32 Процените ефективност и ефикасност распореда и употребе расположивих ресурса у полицији (људство, мат.-тех. средства) у супротстављању криминалном деловању.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 33 Оцените ниво тренутне сарадње полицијске организације са јавно-приватним партнерима (заједница, јавне институције, фирме и др.) у заједничком раду на остварењу функције јавне безбедности.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 34 Оцените ниво безбедносне културе особља криминалистичко-обавештајне јединице у процесу криминалистичко-обавештајне делатности.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 35 Оцените ниво подршке или отпора (односно противљења), руководиоца и осталих полицијских службеника према криминалистичко-обавештајној функцији. за обавештајце, крим.
- 1 ОШТРО СЕ ПРОТИВЕ 2 УГЛАВНОМ СЕ ПРОТИВЕ 3 НЕУТРАЛНИ 4 УГЛАВНОМ ПОДРЖАВАЈУ 5 СНАЖНО (ПОТПУНО) ПОДРЖАВАЈУ
- 36 Оцените ниво утицаја на доносиоце одлука у одлучивању на основу аналитичких производа, који су достављени (односно презентовани) руководиоцима и службеницима у полицијској организацији.
- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ УТИЦАЈА 2 МАЛИ (МИНОРАН) УТИЦАЈ 3 НИ УТИЦАЈАН НИ НЕУТИЦАЈАН 4 УТИЦАЈАН 5 ПОТПУНИ УТИЦАЈ
- 37 Оцените ниво Ваше спремности (заинтересованости), за редовно прикупљање, бележење на одговарајућем извештају и достављање информација у јединствени информациони центар.
- 1 НИСАМ СПРЕМАН 2 УГЛАВНОМ НИСАМ СПРЕМАН 3 НИ СПРЕМАН НИ НЕСПРЕМАН 4 УГЛАВНОМ САМ СПРЕМАН 5 УВЕК СПРЕМАН
- 38 Означите на скали број оперативних информација (или оперативних извештаја) које сте сачинили у протеклих шест месеци.
- 1 НИ ЈЕДАН 2 ОД ЈЕДАН ДО ТРИ 3 ОД ЧЕТИРИ ДО ШЕСТ 4 ОД СЕДАМ ДО ДЕВЕТ 5 ДЕСЕТ И ВИШЕ
- 39 Оцените редовност дељења информација до којих дођете у оперативном раду са другим полицијским службама којима би могле да буду од користи.
- 1 НИКАДА НЕ ДЕЛИМ 2 УГЛАВНОМ НЕ ДЕЛИМ 3 ПОВРЕМЕНО (ПОНЕКАД) ДЕЛИМ 4 УГЛАВНОМ ДЕЛИМ 5 РЕДОВНО (УВЕК) ДЕЛИМ
- 40 Означите на скали количину документовања корисних информација које прикупите у свом раду на формализованим обрасцима за унос информација (оперативна информација или оперативни извештај) у односу на информације које задржавате за себе (нпр. за Вас или Ваш рад).
- 1 НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ ИНФОРМАЦИЈЕ 2 УГЛАВНОМ НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ 3 НЕУТРАЛАН 4 УГЛАВНОМ ДОКУМЕНТУЈЕМ 5 УВЕК ДОКУМЕНТУЈЕМ
- 41 Оцените корисност криминалистичко-обавештајних информација (производа) које прослеђујете другима.
- 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКОРИСНЕ 2 УГЛАВНОМ НЕКОРИСНЕ 3 НИ КОРИСНЕ НИ НЕКОРИСНЕ 4 УГЛАВНОМ КОРИСНЕ 5 У ПОТПУНОСТИ КОРИСНЕ
- 42 Оцените квалитет информација које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају.
- 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКВАЛИТЕТНЕ 2 УГЛАВНОМ НЕКВАЛИТЕТНЕ 3 НИ КВАЛИТЕТНЕ НИ НЕКВАЛИТЕТНЕ 4 УГЛАВНОМ КВАЛИТЕТНЕ 5 У ПОТПУНОСТИ КВАЛИТЕТНЕ
- 43 Оцените колико сте упознати са проценом поузданости извора и квалитета информација (кодови система 4x4) којим се означавају извори и информације у формализованим обрасцима (оперативна информација; оперативни извештај).
- 1 УОПШТЕ НИСАМ УПОЗНАТ 2 УГЛАВНОМ НИСАМ УПОЗНАТ 3 НИ УПОЗНАТ НИТИ НЕ 4 УГЛАВНОМ САМ УПОЗНАТ 5 У ПОТПУНОСТИ УПОЗНАТ
- 44 Оцените ниво Ваше процене којом у практичном раду означавају изворе и информације које документујете.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО

45 Оцените важност наведених извора информација за Вашу криминалистичку делатност следећим оценама:

1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ВАЖНОСТИ   2 УГЛАВНОМ НИСУ ВАЖНИ   3 НИТИ ВАЖНИ, НИ НЕВАЖНИ   4 УГЛАВНОМ ВАЖНИ   5 ИЗУЗЕТНО ВАЖНИ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

46 Оцените у којој мери у полицијском раду користите наведене изворе информација следећим оценама:

1 НИКАДА НЕ КОРИСТИМ   2 УГЛАВНОМ НИКАДА   3 ПОВРЕМЕНО/ПОНЕКАД   4 УГЛАВНОМ КОРИСТИМ   5 СВАКИ ПУТ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

47 Оцените Ваш ниво обучености за коришћење ниже наведених извора информација оценама:

1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ОБУКЕ   2 УГЛАВНОМ БЕЗ ОБУКЕ   3 НИ ОБУЧЕН НИТИ НЕ   4 УГЛАВНОМ ОБУЧЕН   5 У ПОТПУНОСТИ ОБУЧЕН

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

48 Оцените ефикасност и корисност ниже наведених модела полицијске организације оценама:

1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ЕФИКАСНОСТИ (КОРИСТИ)   2 УГЛАВНОМ БЕЗ КОРИСТИ (ЕФИКАСНОСТИ)   3 НИ ЕФИКАСАН НИ НЕЕФИКАСАН   4 УГЛАВНОМ ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)   5 ВЕОМА ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)

Традиционални – реактивни (усмереност на извршиоца након извршеног кривичног дела).....	1	2	3	4	5
Рад полиције у заједници.....	1	2	3	4	5
Проблемски оријентисани рад.....	1	2	3	4	5
(рад на отклањању проблема стања и услова који погодују извршењу кривичног дела)					
Полицијски рад оријентисан на уочавање ризика.....	1	2	3	4	5
(модел заснован на уочавању и процени ризика и предузимању активности на њиховом отклањању или умањењу. Нпр. ризици од корупције, ризици од цурења информација, ризици од повређивања у акцијама, итд.)					
Криминалистичко-обавештајна делатност.....	1	2	3	4	5

49 На скали од 0 до 100%, означите укупну количину активности које предузимате у криминалистичкој делатности (укупан резултат не треба да пређе 100%)

1 Реактивна делатност (усмереност на извршиоца након извршеног кривичног дела)	%	0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
2 Проактивна делатност (усмереност на спречавање извршења кривичних дела)	%	0	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

Напомене, запажања, предлози:

.....

.....

.....

.....

Анкетни упитник

Поштовани,

У циљу израде докторске дисертације, пријављене на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу, под називом „Криминалистичко-обавештајни модели организације полицијске делатности у контроли криминалитета”, израдио сам анкетни упитник који се састоји од 47 (четрдесетседам) тврдњи, ставова и мишљења.

Ценећи Ваше професионално, стручно, али и искуствено знање, молим Вас да узмете учешће у овом истраживању, те попуните овај анкетни упитник тако што ћете се одлучити за један од понуђених одговора или наведете Вашу тврдњу, став или мишљење.

Анкетни упитник је анониман и добијени резултати су неопходни искључиво за научно истраживачку делатност, односно за израду наведене докторске дисертације, те се у друге сврхе неће користити.

Основни циљ овог истраживања јесте да се дефинише место, улога и значај модела криминалистичко-обавештајне делатности у контроли криминалне делатности.

Захваљујем Вам се на сарадњи која је од изузетног значаја за овај истраживачки пројекат и проверавања постављених хипотеза у наведеном раду.

Основни подаци о испитанику

Године живота	Пол	М	Ж			
Стручно образовање	1 ССС	2 Виша	3 Висока	4 Мастер	5 Докторат	
Врста школе						
Занимање/звање						
Институција и радна позиција у којој сте запослени	Руководилац	ДА	НЕ			
Место (град)	Држава					
Радни стаж на тренутном послу	Укупан радни стаж					
Да ли сте имали специјалистичку обуку за полицијску активност коју обављате у свакодневном раду?		ДА	НЕ			
Уколико сте имали, оцените ниво или квалитет обуке коју сте добили за полицијску делатност за потребе свакодневног рада (од 1-незадовољавајуће до 5-одлично)		1	2	3	4	5
Да ли сте имали обуке о могућностима, потенцијалима и границама криминалистичко-обавештајна делатности и њеним могућностима за унапређење Ваше делатности?		ДА	НЕ			
Уколико сте имали, оцените ниво или квалитет и довољност садржаја обуке коју сте добили за криминалистичко-обавештајну делатност (од 1-незадовољавајуће до 5-одлично)		1	2	3	4	5
Место анкетирања	Датум анкетирања					

Контакт подаци анкетара: e-mail sebekv@yahoo.com телефон: 064/8925359

Захваљујем Вам се на сарадњи!

Питање

(тврдња/став/мишљење)

РЕДНИ БРОЈ

	УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	НЕМАМ МИШЉЕЊЕ	УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ	ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ
1	1	2	3	4	5
2	1	2	3	4	5
3	1	2	3	4	5
4	1	2	3	4	5
5	1	2	3	4	5
6	1	2	3	4	5
7	1	2	3	4	5
8	1	2	3	4	5
9	1	2	3	4	5
10	1	2	3	4	5
11	1	2	3	4	5
12	1	2	3	4	5
13	1	2	3	4	5
14	1	2	3	4	5
15	1	2	3	4	5
16	1	2	3	4	5

Питање (тврдња/став/мишљење)

РЕДНИ БРОЈ

УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
НЕМАМ МИШЉЕЊЕ
УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ
ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ

- 17 Употребу оперативних веза (сарадника и информатора) као процесне радње треба ограничити на најтежа кривична дела, као што су кривична дела која имају обележја организованог криминала, корупције, тероризма...
- 18 Развој систематског приступа у функционисању криминалистичко-обавештајне делатности је од суштинског значаја како би се објединиле информације (које иначе могу бити разбацане широм полицијских јединица) на једном месту и исте искористиле на конструктиван и организован начин.
- 19 Успостављање партнерских односа, како са локалном заједницом, тако и са приватним сектором у прикупљању и размени информација, доприноси ефикаснијем и ефективнијем супротстављању савременом криминалном деловању.
- 20 Јасно дефинисана политика МУП-а, обука полицијских службеника као и надзор и одговорност у раду су најзначајнији фактори за спречавање злоупотреба у криминалистичко-обавештајним делатностима.
- 21 Стварање и јачање интегритета (поштење; достојанство; поштовање етичких и моралних вредности...) јавних службеника ангажованих на пословима криминалистичко-обавештајне делатности представља процес од изузетне важности за криминалистичко-обавештајну функцију.
- 22 Прикупљање информација о појединцима или групама мора бити засновано на јасно дефинисаним критеријумима да постоји веза између појединца или групе са конкретним криминалним активностима.
- 23 У процесу прикупљања информација је потребно да постоји јасна политика и дефинисане процедуре у вези са прикупљањем и задржавањем информација које се односе на политичке, верске, расне и друге социјалне релације у базама података.
- 24 Избор квалификованог особља криминалистичко-обавештајне јединице јесте предуслов за успешно обављање делатности.
- 25 Свремени модели криминалистичко-обавештајне делатности треба да послуже као референтна основа за развој модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији.

- 26 Оцените Ваш ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности (процес рада; методи рада и др.).
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 27 Оцените Ваш ниво знања и разумевања аналитичког процеса (улогу; методе рада; могућностима и др.).
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 28 Оцените ниво обучености и стручности у вештинама и примени криминалистичко-обавештајне делатности особља криминалистичко-обавештајне јединице.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 29 Оцените ниво ресурса који су на располагању полицијској организацији МУП-а РС.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 30 Оцените (свеукупно) криминалистичко-обавештајну делатност у полицијској организацији МУП-а РС.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО

31 Процените ефективност и ефикасност распореда и употребе расположивих ресурса у полицији (људство, мат.-тех. средства) у супротстављању криминалном деловању.

- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО

32 Оцените ниво тренутне сарадње полицијске организације са јавно-приватним партнерима (заједница; јавне институције; фирме и др.) у заједничком раду на остварењу функције јавне безбедности.

- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО

33 Као руководиоци, оцените степен Вашег поверења у производе криминалистичко-обавештајне делатности за доношење одлука у остваривању послова руководеће функције коју обављате.

- 1 УОПШТЕ НЕМАМ ПОВЕРЕЊЕ   2 УГЛАВНОМ НЕМАМ ПОВЕРЕЊЕ   3 НИТИ ИМАМ НИТИ НЕМАМ ПОВЕРЕЊЕ   4 УГЛАВНОМ ИМАМ ПОВЕРЕЊЕ   5 У ПОТПУНОСТИ ИМАМ ПОВЕРЕЊЕ

34 Оцените ниво Ваше спремности (заинтересованости), за редовно прикупљање, бележење на одговарајућем извештају и достављање информација у јединствени информациони центар.

- 1 НИСАМ СПРЕМАН   2 УГЛАВНОМ НИСАМ СПРЕМАН   3 НИ СПРЕМАН НИ НЕСПРЕМАН   4 УГЛАВНОМ САМ СПРЕМАН   5 У ПОТПУНОСТИ СПРЕМАН

35 Означите на скали број оперативних информација (или оперативних извештаја) које сте сачинили у протеклих шест месеци.

- 1 НИЈЕДАН   2 ОД ЈЕДАН ДО ТРИ   3 ОД ЧЕТИРИ ДО ШЕСТ   4 ОД СЕДАМ ДО ДЕВЕТ   5 ДЕСЕТ И ВИШЕ

36 Оцените редовност дељења информација до којих дођете у оперативном раду са другим полицијским службама којима би могле да буду од користи.

- 1 НИКАДА НЕ ДЕЛИМ   2 УГЛАВНОМ НЕ ДЕЛИМ   3 ПОВРЕМЕНО (ПОНЕКАД) ДЕЛИМ   4 УГЛАВНОМ ДЕЛИМ   5 РЕДОВНО (УВЕК) ДЕЛИМ

37 Означите на скали количину документовања корисних информација које прикупите у свом раду на формализованим обрасцима за унос информација (оперативна информација или оперативни извештај) у односу на информације које задржавате за себе (нпр. за Вас или Ваш рад).

- 1 НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ ИНФОРМАЦИЈЕ   2 УГЛАВНОМ НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ   3 НЕУТРАЛАН   4 УГЛАВНОМ ДОКУМЕНТУЈЕМ   5 УВЕК ДОКУМЕНТУЈЕМ

38 Оцените корисност криминалистичко-обавештајних информација (производа) које у свом раду добијате од криминалистичко-обавештајне службе.

- 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКОРИСНЕ   2 УГЛАВНОМ НЕКОРИСНЕ   3 НИ КОРИСНЕ НИ НЕКОРИСНЕ   4 УГЛАВНОМ КОРИСНЕ   5 У ПОТПУНОСТИ КОРИСНЕ

39 Оцените квалитет информација које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају.

- 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКВАЛИТЕТНЕ   2 УГЛАВНОМ НЕКВАЛИТЕТНЕ   3 НИ КВАЛИТЕТНЕ НИ НЕКВАЛИТЕТНЕ   4 УГЛАВНОМ КВАЛИТЕТНЕ   5 У ПОТПУНОСТИ КВАЛИТЕТНЕ

40 Оцените колико сте упознати са проценом поузданости извора и квалитета информација (кодови система 4x4) којим се означавају извори и информације у формализованим обрасцима (оперативна информација; оперативни извештај).

- 1 УОПШТЕ НИСАМ УПОЗНАТ   2 УГЛАВНОМ НИСАМ УПОЗНАТ   3 НИ УПОЗНАТ НИТИ НЕ   4 УГЛАВНОМ САМ УПОЗНАТ   5 У ПОТПУНОСТИ УПОЗНАТ

41 Оцените ниво Ваше процене којом у практичном раду означавају изворе и информације које документујете.

- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО

42 Оцените квалитет процене поузданости извора и квалитета информације којим полицијски службеници означавају достављене информације на формализованим обрасцима.

- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО

43 Оцените важност наведених извора информација за Вашу криминалистичку делатност следећим оценама:

- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ВАЖНОСТИ   2 УГЛАВНОМ НИСУ ВАЖНИ   3 НИТИ ВАЖНИ, НИ НЕВАЖНИ   4 УГЛАВНОМ ВАЖНИ   5 ИЗУЗЕТНО ВАЖНИ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

44 Оцените у којој мери у полицијском раду користите наведене изворе информација следећим оценама:

- 1 НИКАДА НЕ КОРИСТИМ   2 УГЛАВНОМ НИКАДА   3 ПОВРЕМЕНО/ПОНЕКАД   4 УГЛАВНОМ КОРИСТИМ   5 СВАКИ ПУТ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

45 Оцените Ваш ниво обучености за коришћење ниже наведених извора информација оценама:

- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ОБУКЕ   2 УГЛАВНОМ БЕЗ ОБУКЕ   3 НИ ОБУЧЕН НИТИ НЕ   4 УГЛАВНОМ ОБУЧЕН   5 У ПОТПУНОСТИ ОБУЧЕН

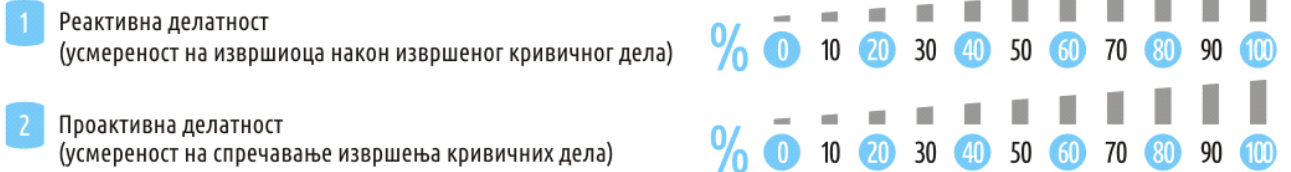
Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

46 Оцените ефикасност и корисност ниже наведених модела полицијске организације оценама:

- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ЕФИКАСНОСТИ (КОРИСТИ)   2 УГЛАВНОМ БЕЗ КОРИСТИ (ЕФИКАСНОСТИ)   3 НИ ЕФИКАСАН НИ НЕЕФИКАСАН   4 УГЛАВНОМ ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)   5 ВЕОМА ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)

Традиционални – реактивни (усмереност на извршиоца након извршеног кривичног дела).....	1	2	3	4	5
Рад полиције у заједници.....	1	2	3	4	5
Проблемски оријентисани рад.....	1	2	3	4	5
(рад на отклањању проблема стања и услова који погодују извршењу кривичног дела)					
Полицијски рад оријентисан на уочавање ризика.....	1	2	3	4	5
(модел заснован на уочавању и процени ризика и предузимању активности на њиховом отклањању или умањењу. Нпр. ризици од корупције, ризици од цурења информација, ризици од повређивања у акцијама, итд.)					
Криминалистичко-обавештајна делатност.....	1	2	3	4	5

47 На скали од 0 до 100%, означите укупну количину активности које предузимате у криминалистичкој делатности (укупан резултат не треба да пређе 100%)

Напомене, запажања, предлози:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Анкетни упитник

Д

.....

Поштовани,

У циљу израде докторске дисертације, пријављене на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу, под називом „Криминалистичко-обавештајни модели организације полицијске делатности у контроли криминалитета”, израдио сам анкетни упитник који се састоји од 42 (четрдесетдве) тврдње, става и мишљења.

Ценећи Ваше професионално, стручно, али и искуствено знање, молим Вас да узмете учешће у овом истраживању, те попуните овај анкетни упитник тако што ћете се одлучити за један од понуђених одговора или наведете Вашу тврдњу, став или мишљење.

Анкетни упитник је анониман и добијени резултати су неопходни искључиво за научно истраживачку делатност, односно за израду наведене докторске дисертације, те се у друге сврхе неће користити.

Основни циљ овог истраживања јесте да се дефинише место, улога и значај модела криминалистичко-обавештајне делатности у контроли криминалне делатности.

Захваљујем Вам се на сарадњи која је од изузетног значаја за овај истраживачки пројекат и проверавања постављених хипотеза у наведеном раду.

Основни подаци о испитанику

Године живота	Пол	М	Ж			
Стручно образовање	1 ССС	2 Виша	3 Висока	4 Мастер	5 Докторат	
Врста школе						
Занимање/звање						
Институција и радна позиција у којој сте запослени	Руководилац	ДА	НЕ			
Место (град)	Држава					
Радни стаж на тренутном послу	Укупан радни стаж					
Да ли сте имали специјалистичку обуку за полицијску активност коју обављате у свакодневном раду?		ДА	НЕ			
Уколико сте имали, оцените ниво или квалитет обуке коју сте добили за полицијску делатност за потребе свакодневног рада (од 1-незадовољавајуће до 5-одлично)		1	2	3	4	5
Да ли сте имали обуке о могућностима, потенцијалима и границама криминалистичко-обавештајна делатности и њеним могућностима за унапређење Ваше делатности?		ДА	НЕ			
Уколико сте имали, оцените ниво или квалитет и довољност садржаја обуке коју сте добили за криминалистичко-обавештајну делатност (од 1-незадовољавајуће до 5-одлично)		1	2	3	4	5
Место анкетирања	Датум анкетирања					

Контакт подаци анкетара: e-mail sebekv@yahoo.com телефон: 064/8925359

Захваљујем Вам се на сарадњи!

Питање

(тврдња/став/мишљење)

РЕДНИ БРОЈ

	УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	У ГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	НЕМАМ МИШЉЕЊЕ	У ГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ	ПОТпуНО СЕ СЛАЖЕМ
1	1	2	3	4	5
2	1	2	3	4	5
3	1	2	3	4	5
4	1	2	3	4	5
5	1	2	3	4	5
6	1	2	3	4	5
7	1	2	3	4	5
8	1	2	3	4	5
9	1	2	3	4	5
10	1	2	3	4	5
11	1	2	3	4	5
12	1	2	3	4	5
13	1	2	3	4	5
14	1	2	3	4	5
15	1	2	3	4	5
16	1	2	3	4	5
17	1	2	3	4	5

- 18 Стварање и јачање интегритета (поштење; достојанство; поштовање етичких и моралних вредности...) јавних службеника ангажованих на пословима криминалистичко-обавештајне делатности представља процес од изузетне важности за криминалистичко-обавештајну функцију. 1 2 3 4 5
- 19 Прикупљање информација о појединцима или групама мора бити засновано на јасно дефинисаним критеријумима да постоји веза између појединца или групе са конкретним криминалним активностима. 1 2 3 4 5
- 20 У процесу прикупљања информација је потребно да постоји јасна политика и дефинисане процедуре у вези са прикупљањем и задржавањем информација које се односе на политичке, верске, расне и друге социјалне релације у базама података. 1 2 3 4 5
- 21 Избор квалификованог особља криминалистичко-обавештајне јединице јесте предуслов за успешно обављање делатности. 1 2 3 4 5
- 22 Свремени модели криминалистичко-обавештајне делатности треба да послуже као референтна основа за развој модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији. 1 2 3 4 5
-
- 23 Оцените Ваш ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности (процес рада; методи рада и др.).
 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО
-
- 24 Оцените Ваш ниво знања и разумевања аналитичког процеса (улогу; методе рада; могућностима и др.).
 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО
-
- 25 Оцените ниво ресурса који су на располагању полицијској организацији МУП-а РС.
 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО
-
- 26 Оцените (свеукупно) криминалистичко-обавештајну делатност у полицијској организацији МУП-а РС.
 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО
-
- 27 Процените ефективност и ефикасност распореда и употребе расположивих ресурса у полицији (људство, мат.-тех. средства) у супротстављању криминалном деловању.
 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО
-
- 28 Оцените ниво тренутне сарадње полицијске организације са јавно-приватним партнерима (заједница; јавне институције; фирме и др.) у заједничком раду на остварењу функције јавне безбедности.
 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО
-
- 29 Оцените степен Вашег поверења у производе криминалистичко-обавештајне делатности у остваривању послова коју обављате.
 1 УОПШТЕ НЕМАМ ПОВЕРЕЊЕ   2 УГЛАВНОМ НЕМАМ ПОВЕРЕЊЕ   3 НИТИ ИМАМ НИТИ НЕМАМ ПОВЕРЕЊЕ   4 УГЛАВНОМ ИМАМ ПОВЕРЕЊЕ   5 У ПОТПУНОСТИ ИМАМ ПОВЕРЕЊЕ
-
- 30 Оцените ниво Ваше спремности (заинтересованости), за редовно прикупљање, бележење на одговарајућем извештају и достављање информација у јединствени информациони центар.
 1 НИСАМ СПРЕМАН   2 УГЛАВНОМ НИСАМ СПРЕМАН   3 НИ СПРЕМАН НИ НЕСПРЕМАН   4 УГЛАВНОМ САМ СПРЕМАН   5 УВЕК СПРЕМАН
-
- 31 Означите на скали број оперативних информација (или оперативних извештаја) које сте сачинили у протеклих шест месеци.
 1 НИЈЕДАН   2 ОД ЈЕДАН ДО ТРИ   3 ОД ЧЕТИРИ ДО ШЕСТ   4 ОД СЕДАМ ДО ДЕВЕТ   5 ДЕСЕТ И ВИШЕ
-
- 32 Оцените редовност дељења информација до којих дођете у оперативном раду са другим полицијским службама којима би могле да буду од користи.
 1 НИКАДА НЕ ДЕЛИМ   2 УГЛАВНОМ НЕ ДЕЛИМ   3 ПОВРЕМЕНО (ПОНЕКАД) ДЕЛИМ   4 УГЛАВНОМ ДЕЛИМ   5 РЕДОВНО (УВЕК) ДЕЛИМ
-
- 33 Означите на скали количину документовања корисних информација које прикупите у свом раду на формализованим обрасцима за унос информација (оперативна информација или оперативни извештај) у односу на информације које задржавате за себе (нпр. за Вас или Ваш рад).
 1 НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ ИНФОРМАЦИЈЕ   2 УГЛАВНОМ НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ   3 НЕУТРАЛАН   4 УГЛАВНОМ ДОКУМЕНТУЈЕМ   5 УВЕК ДОКУМЕНТУЈЕМ
-
- 34 Оцените корисност криминалистичко-обавештајних информација (производа) које у свом раду добијате од криминалистичко-обавештајне службе.
 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКОРИСНЕ   2 УГЛАВНОМ НЕКОРИСНЕ   3 НИ КОРИСНЕ НИ НЕКОРИСНЕ   4 УГЛАВНОМ КОРИСНЕ   5 У ПОТПУНОСТИ КОРИСНЕ

35 Оцените квалитет информација које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају.

- 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКВАЛИТЕТНЕ   2 УГЛАВНОМ НЕКВАЛИТЕТНЕ   3 НИ КВАЛИТЕТНЕ НИ НЕКВАЛИТЕТНЕ   4 УГЛАВНОМ КВАЛИТЕТНЕ   5 У ПОТПУНОСТИ КВАЛИТЕТНЕ

36 Оцените колико сте упознати са проценом поузданости извора и квалитета информација (кодови система 4x4) којим се означавају извори и информације у формализованим обрасцима (оперативна информација; оперативни извештај).

- 1 УОПШТЕ НИСАМ УПОЗНАТ   2 УГЛАВНОМ НИСАМ УПОЗНАТ   3 НИ УПОЗНАТ НИТИ НЕ   4 УГЛАВНОМ САМ УПОЗНАТ   5 У ПОТПУНОСТИ УПОЗНАТ

37 Оцените ниво Ваше процене којом у практичном раду означавате изворе и информације које документујете.

- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО

38 Оцените важност наведених извора информација за Вашу криминалистичку делатност следећим оценама:

- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ВАЖНОСТИ   2 УГЛАВНОМ НИСУ ВАЖНИ   3 НИТИ ВАЖНИ, НИ НЕВАЖНИ   4 УГЛАВНОМ ВАЖНИ   5 ИЗУЗЕТНО ВАЖНИ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

39 Оцените у којој мери у полицијском раду користите наведене изворе информација следећим оценама:

- 1 НИКАДА НЕ КОРИСТИМ   2 УГЛАВНОМ НИКАДА   3 ПОВРЕМЕНО/ПОНЕКАД   4 УГЛАВНОМ КОРИСТИМ   5 СВАКИ ПУТ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

40 Оцените Ваш ниво обучености за коришћење ниже наведених извора информација оценама:

- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ОБУКЕ   2 УГЛАВНОМ БЕЗ ОБУКЕ   3 НИ ОБУЧЕН НИТИ НЕ   4 УГЛАВНОМ ОБУЧЕН   5 У ПОТПУНОСТИ ОБУЧЕН

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

41 Оцените ефикасност и корисност ниже наведених модела полицијске организације оценама:

- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ЕФИКАСНОСТИ (КОРИСТИ)   2 УГЛАВНОМ БЕЗ КОРИСТИ (ЕФИКАСНОСТИ)   3 НИ ЕФИКАСАН НИ НЕЕФИКАСАН   4 УГЛАВНОМ ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)   5 ВЕОМА ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)

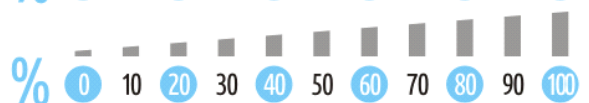
Традиционални – реактивни (усмереност на извршиоца након извршеног кривичног дела)	1	2	3	4	5
Рад полиције у заједници	1	2	3	4	5
Проблемски оријентисани рад (рад на отклањању проблема стања и услова који погодују извршењу кривичног дела)	1	2	3	4	5
Полицијски рад оријентисан на уочавање ризика (модел заснован на уочавању и процени ризика и предузимању активности на њиховом отклањању или умањењу. Нпр. ризици од корупције, ризици од цурења информација, ризици од повређивања у акцијама, итд.)	1	2	3	4	5
Криминалистичко-обавештајна делатност	1	2	3	4	5

42 На скали од 0 до 100%, означите укупну количину активности које предузимате у криминалистичкој делатности (укупан резултат не треба да пређе 100%)

1 Реактивна делатност (усмереност на извршиоца након извршеног кривичног дела)

2 Проактивна делатност (усмереност на спречавање извршења кривичних дела)

Анкетни упитник

Е

Поштовани,

У циљу израде докторске дисертације, пријављене на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу, под називом „Криминалистичко-обавештајни модели организације полицијске делатности у контроли криминалитета”, израдио сам анкетни упитник који се састоји од 52 (педесетдве) тврдње, става и мишљења.

Ценећи Ваше професионално, стручно, али и искуствено знање, молим Вас да узмете учешће у овом истраживању, те попуните овај анкетни упитник тако што ћете се одлучити за један од понуђених одговора или наведете Вашу тврдњу, став или мишљење.

Анкетни упитник је анониман и добијени резултати су неопходни искључиво за научно истраживачку делатност, односно за израду наведене докторске дисертације, те се у друге сврхе неће користити.

Основни циљ овог истраживања јесте да се дефинише место, улога и значај модела криминалистичко-обавештајне делатности у контроли криминалне делатности.

Захваљујем Вам се на сарадњи која је од изузетног значаја за овај истраживачки пројекат и проверавања постављених хипотеза у наведеном раду.

Основни подаци о испитанику

Године живота

Пол

М Ж

Стручно образовање

1 ССС

2 Виша

3 Висока

4 Мастер

5 Докторат

Врста школе

Занимање/звање

Институција и радна позиција у којој сте запослени

Руководилац

ДА НЕ

Место (град)

Држава

Радни стаж на тренутном послу

Укупан радни стаж

Делатност пре аналитичког посла

1 цивил

2 пол. службеник

3 криминалистички полицајац

4 административни радник

5 друго

Да ли сте имали специјалистичку обуку за аналитичку делатност?

ДА НЕ

Уколико сте имали, оцените ниво или квалитет обуке коју сте добили за аналитичку делатност за потребе свакодневног рада (од 1-незадовољавајуће до 5-одлично)

1 2 3 4 5

Да ли сте пре доласка на позицију аналитичара радили у криминалистичкој служби?

ДА НЕ

Ако сте радили у криминалистичкој служби, да ли Вам је такво искуство користило у аналитичком послу? (оцените од 1-недовољно до 5-веома користило)

1 2 3 4 5

Место анкетирања

Датум анкетирања

Контакт подаци анкетара: e-mail sebekv@yahoo.com телефон: 064/8925359

Захваљујем Вам се на сарадњи!

Питање

(тврдња/став/мишљење)

РЕДНИ БРОЈ

		УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ	НЕМАМ МИШЉЕЊЕ	УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ	ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ
1	Традиционалне методе супротстављања криминалитету имају значај, али су недовољне за успешну контролу и супротстављање савременим облицима криминалног деловања.	1	2	3	4	5
2	Модел криминалистичко-обавештајне делатности одликује проактивни приступ, који представља квалитативни напредак у односу на садашњи традиционални (реактивни) модел полицијског деловања.	1	2	3	4	5
3	Контрола криминалитета, захтева не само полицијско ангажовање, већ и повезивање полиције са другим јавно-приватним партнерима, те кроз мултиагенцијски приступ остварење примарног циља безбедне заједнице.	1	2	3	4	5
4	Криминалистичко-обавештајна анализа криминалног окружења ствара стратешке процене стања и трендова криминала, те омогућава полицијским менаџерима стратешко планирање кроз одређивање приоритета у полицијском раду.	1	2	3	4	5
5	Прецизно утврђена правила, упутства и процедуре, као и упознавања свих полицијских службеника са њима, је од пресудног значаја за ефективну и ефикасну криминалистичко-обавештајну делатност.	1	2	3	4	5
6	Криминалистичко-обавештајна делатност треба своје капацитете да усмерава ка активностима у прикупљању података који ће бити основа за израду стратегије супротстављања криминалитету (модел полицијског рада вођен криминалистичко-обавештајним информацијама).	1	2	3	4	5
7	Дефинисање и успостављање терминологије која је у употреби у криминалистичко-обавештајном раду, смањивање конфузију у погледу различитих тумачења и омогућиће боље разумевање.	1	2	3	4	5
8	Прикупљање обавештајних информација треба да примењује искључиво особље специјализоване полицијске јединице, каква је Служба за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике МУП-а РС.	1	2	3	4	5
9	Дефинисање и успостављање правила и упутстава за прикупљање и размену информација, омогућиће бољи квалитет и квантитет информација, а тиме и њихово прослеђивање онима којима је потребна за рад и који имају право на информисање.	1	2	3	4	5
10	Делатност прикупљања и достављања информација, не треба да буде искључиви мандат специјализоване службе, већ у тај процес треба укључити све полицијске службенике.	1	2	3	4	5
11	Стратешко управљање и спровођење ефикасне стратегије превазилази несистематично (ad hoc) криминалистичко планирање и поступање, и представља основ за криминалистичко-обавештајну делатност и смањење криминалитета.	1	2	3	4	5
12	У процесу прикупљања информација полицијски службеници у довољној мери користе све расположиве изворе информација (отворене, затворене и поверљиве изворе информација).	1	2	3	4	5
13	За ефикасно вођење регистрованих оперативних веза (сарадника и информатора) потребно је формирати јединствену специјализовану јединицу чије би особље у надлежности имало искључиви мандат у вођењу свих регистрованих оперативних веза као ресурса МУП-а.	1	2	3	4	5
14	Не постоји довољна спремност полицијских службеника да изграђене оперативне везе препусте (предају) службеницима специјализоване јединице који би имали искључиви мандат у вођењу свих регистрованих оперативних веза као ресурса МУП-а.	1	2	3	4	5
15	Потребно је пружати константну обуку свих полицијских службеника у вези са одабиром, руковођењем и безбедношћу оперативних веза, како би се на најефикаснији начин искористио потенцијал ових ресурса (извора информација) и омогућило њихово боље контролисање и продуктивнији рад.	1	2	3	4	5
16	Употреба људских извора информација (сарадника и информатора) треба бити прописана процесним законом, што значи да се под нормираним условима могу користити као доказна радња, а не само као оперативно-тактичка мера.	1	2	3	4	5

Питање

(тврдња/став/мишљење)

РЕДНИ БРОЈ

УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
НЕМАМ МИШЉЕЊЕ
УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ
ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ

- 17 Употребу оперативних веза (сарадника и информатора) као процесне радње треба ограничити на најтежа кривична дела, као што су кривична дела која имају обележја организованог криминала, корупције, тероризма... 1 2 3 4 5
- 18 Развој систематског приступа у функционисању криминалистичко-обавештајне делатности је од суштинског значаја како би се објединиле информације (које иначе могу бити разбацане широм полицијских јединица) на једном месту и исте искористиле на конструктиван и организован начин. 1 2 3 4 5
- 19 Успостављање партнерских односа, како са локалном заједницом, тако и са приватним сектором у прикупљању и размени информација, доприноси ефикаснијем и ефективнијем супротстављању савременом криминалном деловању. 1 2 3 4 5
- 20 Јасно дефинисана политика МУП-а, обука полицијских службеника као и надзор и одговорност у раду су најзначајнији фактори за спречавање злоупотреба у криминалистичко-обавештајним делатностима. 1 2 3 4 5
- 21 Стварање и јачање интегритета (поштење; достојанство; поштовање етичких и моралних вредности...) јавних службеника ангажованих на пословима криминалистичко-обавештајне делатности представља процес од изузетне важности за криминалистичко-обавештајну функцију. 1 2 3 4 5
- 22 Прикупљање информација о појединцима или групама мора бити засновано на јасно дефинисаним критеријумима да постоји веза између појединца или групе са конкретним криминалним активностима. 1 2 3 4 5
- 23 У процесу прикупљања информација је потребно да постоји јасна политика и дефинисане процедуре у вези са прикупљањем и задржавањем информација које се односе на политичке, верске, расне и друге социјалне релације у базама података. 1 2 3 4 5
- 24 Избор квалификованог особља криминалистичко-обавештајне јединице јесте предуслов за успешно обављање делатности. 1 2 3 4 5
- 25 Свремени модели криминалистичко-обавештајне делатности треба да послуже као референтна основа за развој модела криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији. 1 2 3 4 5

- 26 Оцените Ваш ниво знања и разумевања криминалистичко-обавештајне делатности (процес рада; методи рада и др.).
  - 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
  - 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
  - 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
  - 4 ВРЛО ДОБРО
  - 5 ОДЛИЧНО
- 27 Оцените Ваш ниво знања и разумевања аналитичког процеса (улогу; методе рада; могућностима и др.).
  - 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
  - 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
  - 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
  - 4 ВРЛО ДОБРО
  - 5 ОДЛИЧНО
- 28 Оцените квалитет обуке за развој вештина и примене криминалистичко-обавештајног рада особља (обавештајних службеника и криминалистичко-обавештајних аналитичара).
  - 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
  - 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
  - 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
  - 4 ВРЛО ДОБРО
  - 5 ОДЛИЧНО
- 29 Оцените ниво обучености и стручности у вештинама и примени криминалистичко-обавештајне делатности особља криминалистичко-обавештајне јединице.
  - 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
  - 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
  - 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
  - 4 ВРЛО ДОБРО
  - 5 ОДЛИЧНО
- 30 Оцените ниво ресурса који су на располагању полицијској организацији МУП-а РС.
  - 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)
  - 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ
  - 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)
  - 4 ВРЛО ДОБРО
  - 5 ОДЛИЧНО

- 31 Оцените (свеукупно) криминалистичко-обавештајну делатност у полицијској организацији МУП-а РС.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 32 Процените ефективност и ефикасност распореда и употребе расположивих ресурса у полицији (људство, мат.-тех. средства) у супротстављању криминалном деловању.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 33 Оцените ниво тренутне сарадње полицијске организације са јавно-приватним партнерима (заједница; јавне институције; фирме и др.) у заједничком раду на остварењу функције јавне безбедности.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 34 Оцените ниво безбедносне културе особља криминалистичко-обавештајне јединице у процесу криминалистичко-обавештајне делатности.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 35 Оцените ниво подршке или отпора (односно противљења), руководиоца и осталих полицијских службеника према криминалистичко-обавештајној функцији.
- 1 ОШТРО СЕ ПРОТИВЕ 2 УГЛАВНОМ СЕ ПРОТИВЕ 3 НЕУТРАЛНИ 4 УГЛАВНОМ ПОДРЖАВАЈУ 5 СНАЖНО (ПОТПУНО) ПОДРЖАВАЈУ
- 36 Оцените ниво утицаја на доносиоце одлука у одлучивању на основу аналитичких производа, који су достављени (односно презентовани) руководиоцима и службеницима у полицијској организацији.
- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ УТИЦАЈА 2 МАЛИ (МИНОРАН) УТИЦАЈ 3 НИ УТИЦАЈАН, НИ НЕУТИЦАЈАН 4 УТИЦАЈАН 5 ПОТПУНИ УТИЦАЈ
- 37 Оцените ниво Ваше спремности (заинтересованости), за редовно прикупљање, бележење на одговарајућем извештају и достављање информација у јединствени информациони центар.
- 1 НИСАМ СПРЕМАН 2 УГЛАВНОМ НИСАМ СПРЕМАН 3 НИ СПРЕМАН НИ НЕСПРЕМАН 4 УГЛАВНОМ САМ СПРЕМАН 5 УВЕК СПРЕМАН
- 38 Означите на скали број оперативних информација (или оперативних извештаја) које сте сачинили у протеклих шест месеци.
- 1 НИЈЕДАН 2 ОД ЈЕДАН ДО ТРИ 3 ОД ЧЕТИРИ ДО ШЕСТ 4 ОД СЕДАМ ДО ДЕВЕТ 5 ДЕСЕТ И ВИШЕ
- 39 Оцените редовност дељења информација до којих дођете у оперативном раду са другим полицијским службама којима би могле да буду од користи.
- 1 НИКАДА НЕ ДЕЛИМ 2 УГЛАВНОМ НЕ ДЕЛИМ 3 ПОВРЕМЕНО (ПОНЕКАД) ДЕЛИМ 4 УГЛАВНОМ ДЕЛИМ 5 РЕДОВНО (УВЕК) ДЕЛИМ
- 40 Означите на скали количину документовања корисних информација које прикупите у свом раду на формализованим обрасцима за унос информација (оперативна информација или оперативни извештај) у односу на информације које задржавате за себе (нпр. за Вас или Ваш рад).
- 1 НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ ИНФОРМАЦИЈЕ 2 УГЛАВНОМ НЕ ДОКУМЕНТУЈЕМ 3 НЕУТРАЛАН 4 УГЛАВНОМ ДОКУМЕНТУЈЕМ 5 УВЕК ДОКУМЕНТУЈЕМ
- 41 Оцените корисност криминалистичко-обавештајних информација (производа) које прослеђујете другима.
- 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКОРИСНЕ 2 УГЛАВНОМ НЕКОРИСНЕ 3 НИ КОРИСНЕ НИ НЕКОРИСНЕ 4 УГЛАВНОМ КОРИСНЕ 5 У ПОТПУНОСТИ КОРИСНЕ
- 42 Оцените квалитет информација које полицијски службеници у свом раду прикупљају и достављају.
- 1 У ПОТПУНОСТИ НЕКВАЛИТЕТНЕ 2 УГЛАВНОМ НЕКВАЛИТЕТНЕ 3 НИ КВАЛИТЕТНЕ НИ НЕКВАЛИТЕТНЕ 4 УГЛАВНОМ КВАЛИТЕТНЕ 5 У ПОТПУНОСТИ КВАЛИТЕТНЕ
- 43 Оцените колико сте упознати са проценом поузданости извора и квалитета информација (кодови система 4x4) којим се означавају извори и информације у формализованим обрасцима (оперативна информација; оперативни извештај).
- 1 УОПШТЕ НИСАМ УПОЗНАТ 2 УГЛАВНОМ НИСАМ УПОЗНАТ 3 НИ УПОЗНАТ НИТИ НЕ 4 УГЛАВНОМ САМ УПОЗНАТ 5 У ПОТПУНОСТИ УПОЗНАТ
- 44 Оцените ниво Ваше процене којом у практичном раду означавају изворе и информације које документујете.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО
- 45 Оцените квалитет процене поузданости извора и квалитета информације којим полицијски службеници означавају достављене информације на формализованим обрасцима.
- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ) 2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ 3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО) 4 ВРЛО ДОБРО 5 ОДЛИЧНО

46 Оцените ниво знања полицијских службеника о аналитичком процесу (улогу; методе рада; могућностима и др.).

- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО

47 Оцените пословни однос полицијских службеника (оперативних радника; обавештајних службеника и др.) према аналитичарима.

- 1 НЕДОВОЉНО (НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ)   2 ЗАДОВОЉАВАЈУЋЕ   3 ДОБРО (НИ ЛОШЕ НИ ОДЛИЧНО)   4 ВРЛО ДОБРО   5 ОДЛИЧНО

48 Оцените важност наведених извора информација за Вашу криминалистичку делатност следећим оценама:

- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ВАЖНОСТИ   2 УГЛАВНОМ НИСУ ВАЖНИ   3 НИТИ ВАЖНИ, НИ НЕВАЖНИ   4 УГЛАВНОМ ВАЖНИ   5 ИЗУЗЕТНО ВАЖНИ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

49 Оцените у којој мери у полицијском раду користите наведене изворе информација следећим оценама:

- 1 НИКАДА НЕ КОРИСТИМ   2 УГЛАВНОМ НИКАДА   3 ПОВРЕМЕНО/ПОНЕКАД   4 УГЛАВНОМ КОРИСТИМ   5 СВАКИ ПУТ

Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

50 Оцените Ваш ниво обучености за коришћење ниже наведених извора информација оценама:

- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ОБУКЕ   2 УГЛАВНОМ БЕЗ ОБУКЕ   3 НИ ОБУЧЕН НИТИ НЕ   4 УГЛАВНОМ ОБУЧЕН   5 У ПОТПУНОСТИ ОБУЧЕН

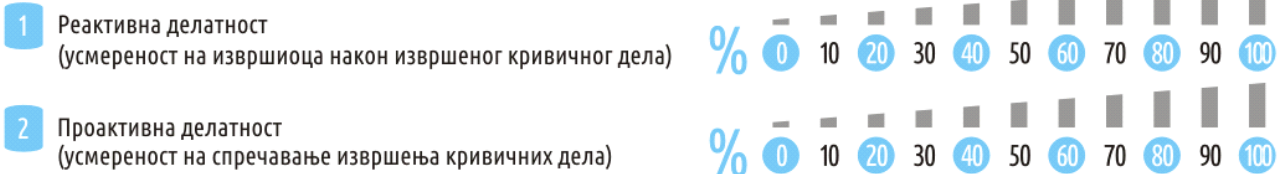
Сарадници	1	2	3	4	5
Информатори	1	2	3	4	5
Нерегистроване оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	1	2	3	4	5
Отворени извори информација (интернет, новине, радио, тв и др.)	1	2	3	4	5
Базе података МУП-а	1	2	3	4	5
Кривично дело/жртва/сведоци	1	2	3	4	5
Специјалне истражне методе	1	2	3	4	5

51 Оцените ефикасност и корисност ниже наведених модела полицијске организације оценама:

- 1 У ПОТПУНОСТИ БЕЗ ЕФИКАСНОСТИ (КОРИСТИ)   2 УГЛАВНОМ БЕЗ КОРИСТИ (ЕФИКАСНОСТИ)   3 НИ ЕФИКАСАН НИ НЕЕФИКАСАН   4 УГЛАВНОМ ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)   5 ВЕОМА ЕФИКАСАН (КОРИСТАН)

Традиционални – реактивни(усмереност на извршиоца након извршеног кривичног дела).....	1	2	3	4	5
Рад полиције у заједници.....	1	2	3	4	5
Проблемски оријентисани рад.....	1	2	3	4	5
(рад на отклањању проблема стања и услова који погодују извршењу кривичног дела)					
Полицијски рад оријентисан на уочавање ризика.....	1	2	3	4	5
(модел заснован на уочавању и процени ризика и предузимању активности на њиховом отклањању или умањењу. Нпр. ризици од корупције, ризици од цурења информација, ризици од повређивања у акцијама, итд.)					
Криминалистичко-обавештајна делатност.....	1	2	3	4	5

52 На скали од 0 до 100%, означите укупну количину активности које предузимате у криминалистичкој делатности (укупан резултат не треба да пређе 100%)

Напомене, запажања, предлози:

.....

.....

ПРИЛОГ II: Табеле и графикони

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
2,241	4	246	,065

Табела П-1: Количина реактивне делатности

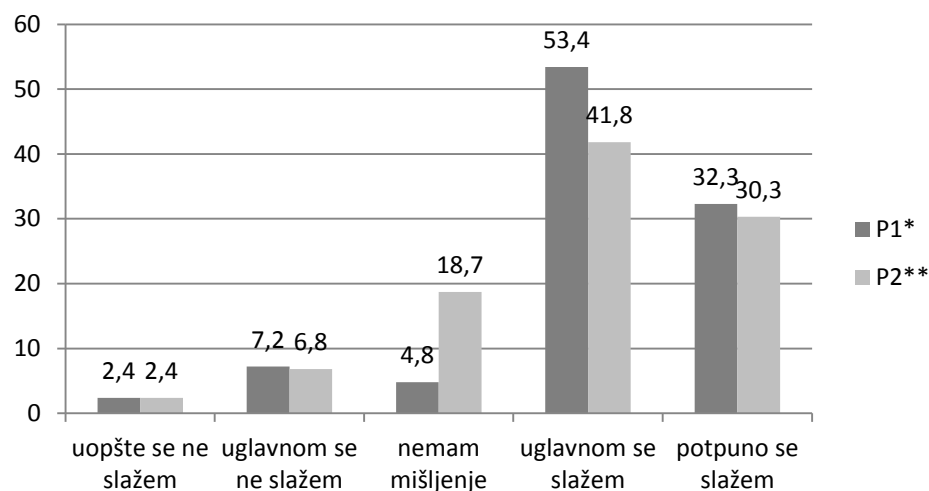
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	17026,167	4	4256,542	13,986	,000
Within Groups	74867,857	246	304,341		
Total	91894,024	250			

Табела П-2: Количина реактивне делатности (поређење између група)

(I) Kategorija ispitanika	(J) Kategorija ispitanika	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
		Lower Bound	Upper Bound	Lower Bound	Upper Bound	Lower Bound
rukovodioci SKOPP	obaveštajci	6,000	6,043	,858	-10,61	22,61
	rukovodioci SBPOK i PU	-8,643	5,989	,600	-25,10	7,82
	krim. pol i policajci	-13,500	5,786	,138	-29,40	2,40
	analiticari	4,000	6,255	,968	-13,19	21,19
obaveštajci	rukovodioci SKOPP	-6,000	6,043	,858	-22,61	10,61
	rukovodioci SBPOK i PU	-14,643(*)	3,394	,000	-23,97	-5,31
	krim. pol i policajci	-19,500(*)	3,022	,000	-27,80	-11,20
	analiticari	-2,000	3,845	,985	-12,57	8,57
rukovodioci SBPOK i PU	rukovodioci SKOPP	8,643	5,989	,600	-7,82	25,10
	obaveštajci	14,643(*)	3,394	,000	5,31	23,97
	krim. pol i policajci	-4,857	2,912	,456	-12,86	3,14
	analiticari	12,643(*)	3,759	,008	2,31	22,97
krim. pol i policajci	rukovodioci SKOPP	13,500	5,786	,138	-2,40	29,40
	obaveštajci	19,500(*)	3,022	,000	11,20	27,80
	rukovodioci SBPOK i PU	4,857	2,912	,456	-3,14	12,86
	analiticari	17,500(*)	3,426	,000	8,08	26,92
analiticari	rukovodioci SKOPP	-4,000	6,255	,968	-21,19	13,19
	obaveštajci	2,000	3,845	,985	-8,57	12,57
	rukovodioci SBPOK i PU	-12,643(*)	3,759	,008	-22,97	-2,31
	krim. pol i policajci	-17,500(*)	3,426	,000	-26,92	-8,08

* The mean difference is significant at the .05 level.

Табела П-3: Количина реактивне делатности (поређење између група)

Графикон П-4: Укупност ставова испитаника П2**

			rukovodilac		Total
			Da	Ne	Da
P49_1mod	1,00	Count	7	22	29
		% of Total	2,8%	8,9%	11,7%
	2,00	Count	20	83	103
		% of Total	8,1%	33,5%	41,5%
	3,00	Count	44	72	116
		% of Total	17,7%	29,0%	46,8%
Total		Count	71	177	248
		% of Total	28,6%	71,4%	100,0%

Табела П-5: Оцена модела и функција испитаника (тестирање хипотезе)

			rukovodilac		Total
			Da	Ne	Da
P49_1mod	1,00	Count	7	22	29
		% of Total	2,8%	8,9%	11,7%
	2,00	Count	20	83	103
		% of Total	8,1%	33,5%	41,5%
	3,00	Count	44	72	116
		% of Total	17,7%	29,0%	46,8%
Total		Count	71	177	248
		% of Total	28,6%	71,4%	100,0%

Табела П-6: Оцена модела и функција испитаника (тестирање хипотезе)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,476(a)	2	,009
Likelihood Ratio	9,567	2	,008
Linear-by-Linear Association	6,226	1	,013
N of Valid Cases	248		

Табела П-7: Оцена модела и функција испитаника (тестирање хипотезе)

			rukovodilac		Total
			Da	Ne	Da
P2mod	ne slažem se	Count	6	17	23
		% of Total	2,4%	6,8%	9,2%
	neutralni	Count	14	33	47
		% of Total	5,6%	13,1%	18,7%
	slažem se	Count	51	130	181
		% of Total	20,3%	51,8%	72,1%
Total		Count	71	180	251
		% of Total	28,3%	71,7%	100,0%

Табела П-8: Ефикасност и корисност традиционалног модела полицијског рада (тестирање хипотезе)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,108(a)	2	,947
Likelihood Ratio	,108	2	,947
Linear-by-Linear Association	,004	1	,947
N of Valid Cases	251		

Табела П-9: Ефикасност и корисност традиционалног модела полицијског рада (тестирање хипотезе)

		Kategorija ispitanika				
		rukovodioci SKOPP	obaveštajci	rukovodioci SBPOK i PU	krim. pol i policajci	analiticari
		(A)	(B)	(C)	(D)	(E)
P13 Za efikasno vodjenje registrovanih operativnih veza (saradnika i informatora) potrebno je formirati jedinstvenu specijalizovanu jedinicu cije bi osoblje u nadležnosti imalo isključivi mandat u vodjenju svih registrovanih operativnih veza kao resursa M	uopšte se ne slažem uglavnom se ne slažem nemam mišljenje uglavnom se slažem potpuno se slažem	.(a)		B C D E		

Табела II-10: *Тестирање ставова испитаника у вези формирања јединствене специјализоване јединице за рад са информаторима*

		Kategorija ispitanika				
		rukovodioci SKOPP	obaveštajci	rukovodioci SBPOK i PU	krim. pol i policajci	analiticari
		(A)	(B)	(C)	(D)	(E)
P14 Ne postoji dovoljna spremnost policijskih službenika da izgradjene operativne veze prepuste (predaju) službenicima specijalizovane jedinice koji bi imali isključivi mandat u vodjenju svih registrovanij operativnih veza kao resursa MUP-a.	uopšte se ne slažem uglavnom se ne slažem nemam mišljenje uglavnom se slažem potpuno se slažem	.(a) .(a)	.(a) E	D B		.(a) .(a) B C

Табела II-11: *Разлике у пропорцијама одговора појединачних категорија испитаника*

Kategorija ispitanika	Mean	Std. Dev.	uopšte se ne slažem	uglavnom se ne slažem	nemam mišljenje	uglavnom se slažem	potpuno se slažem
rukovodioci SKOPP	4,30	,949	,0%	10,0%	,0%	40,0%	50,0%
obaveštajci	4,42	,731	,0%	4,0%	2,0%	42,0%	52,0%
rukovodioci SBPOK i PU	3,70	1,174	8,9%	1,8%	28,6%	32,1%	28,6%
krim. pol i policajci	3,99	,990	2,0%	7,0%	16,0%	40,0%	35,0%
analiticari	3,91	,612	,0%	,0%	22,9%	62,9%	14,3%

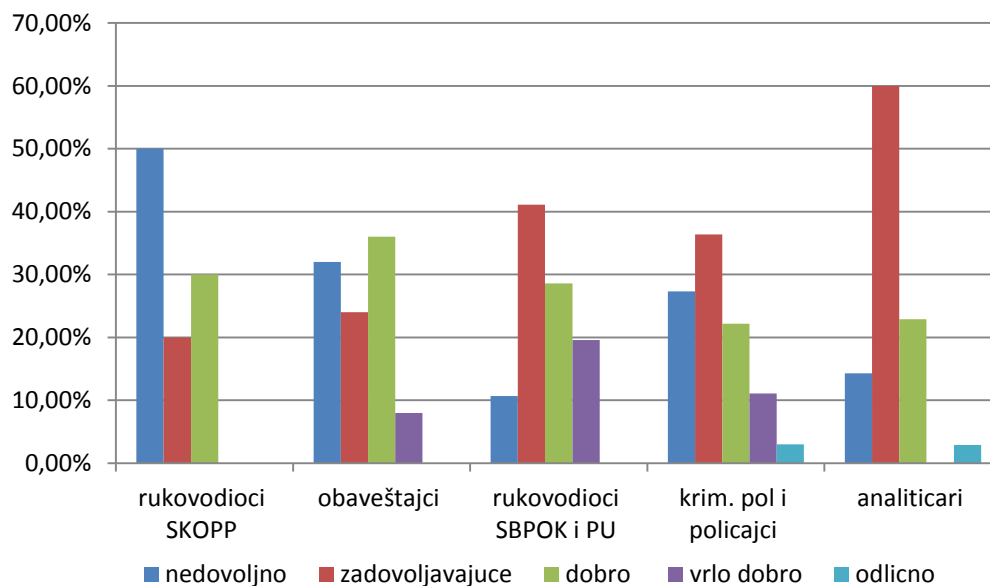
Табела П-12: Спремност службеника да изграђене оперативне везе препусте (предају) службеницима специјализоване јединице – појединачни ставови

		Kategorija ispitanika					
		rukovodioci SKOPP	obaveštajci	rukovodioci SBPOK i PU	krim. pol i policajci	analiticari	
		(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	
P16 Upotreba ljudskih izvora informacija (saradnika i informatora) treba biti propisana procesnim zakonom, što znaci da se pod normiranim uslovima mogu koristiti kao dokazna radnja, a ne samo kao operativno-takticka mera.	uopšte se ne slažem	.(a)				.(a)	
	uglavnom se ne slažem						
	nemam mišljenje						
	uglavnom se slažem						B
	potpuno se slažem						

Табела П-13 Приказ резултата тестирања разлика у пропорцијама

		Kategorija ispitanika					
		rukovodioci SKOPP	obaveštajci	rukovodioci SBPOK i PU	krim. pol i policajci	analiticari	
		(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	
P17 Upotrebu operativnih veza (saradnika i informatora) kao procesne radnje treba ograniciti na najteža krivicna dela, kao što su krivicna dela koja imaju obeležja organizovanog kriminala, korupcije, terorizma...	uopšte se ne slažem	.(a)	.(a)				
	uglavnom se ne slažem						
	nemam mišljenje						
	uglavnom se slažem						D
	potpuno se slažem						

Табела П-14 Приказ резултата тестирања разлика у пропорцијама

Графикон II-15: *Оцена нивоа тренутне сарадње полиције са јавно-приватним партнерима - ставови појединачних група испитаника*

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
Руководиоци СКОППИ	4,70	,483	,0%	,0%	,0%	30,0%	70,0%
Обавештајни службеници	4,38	,805	,0%	4,0%	8,0%	34,0%	54,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	4,43	,970	3,6%	1,8%	7,1%	23,2%	64,3%
Полицијски службеници	4,30	,823	1,0%	4,0%	5,0%	44,0%	46,0%
Аналитичари	4,26	,741	,0%	,0%	17,1%	40,0%	42,9%

Табела II-16: *Контрола криминалитета захтева како полицијско ангажовање тако и повезивање са другим јавно-приватним партнерима – ставови појединачних група испитаника*

Категорија испитаника	Аритметичка средина	Стандардна девијација	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Немам мишљење	Углавном се слажем	Потпуно се слажем
Руководиоци СКОПИ	4,40	,516	,0%	,0%	,0%	60,0%	40,0%
Обавештајни службеници	4,50	,735	,0%	4,0%	2,0%	34,0%	60,0%
Руководиоци осталих орг. јединица	4,13	1,096	7,1%	1,8%	5,4%	42,9%	42,9%
Полицијски службеници	4,12	,977	5,0%	2,0%	6,0%	50,0%	37,0%
Аналитичари	4,43	,655	,0%	,0%	8,6%	40,0%	51,4%

Табела П-17: Успостављање партнерских односа са локалном заједницом и приватним сектором ради супростављања савременом криминалном деловању – ставови појединачних група испитаника

	у потпуности без важности	углавном нису важни	нити важни, ни неважни	углавном важни	изузетно важни
	Row N %	Row N %	Row N %	Row N %	Row N %
P46_1 Ocenite važnost navedenih izvora informacija za Vašu kriminalističku delatnost: Saradnici	2,0%	2,0%	9,3%	42,3%	44,4%
P46_2 Informatori	2,0%	2,4%	11,3%	41,1%	43,1%
P46_3 Neregistrovane оперативне везе (пријатељске, родбинске, познаничке...)	,4%	4,0%	20,6%	45,6%	29,4%
P46_4 Otvoreni izvori informacija (internet, novine, radio, tv i dr.)	8,4%	22,3%	39,0%	23,5%	6,8%
P46_5 Baze podataka MUP-a	1,6%	3,6%	18,5%	44,8%	31,5%
P46_6 Krivично дело/ žrtva /svedoci	1,2%	3,2%	28,2%	43,1%	24,2%
P46_7 Specijalne истражне методе	2,0%	,8%	17,3%	35,5%	44,4%

Табела П-18: Важност извора информација за криминалистичку делатност

	nikad ne koristim	uglavnom nikada	povremeno/ ponekad	uglavnom koristim	svaki put
	Row N %	Row N %	Row N %	Row N %	Row N %
P47_1 Ocenite u kojoj meri u policijskom radu koristite navedene izvore informacija: Saradnici	28,4%	16,4%	22,8%	18,0%	14,4%
P47_2 Informatori	13,4%	10,9%	22,3%	33,6%	19,8%
P47_3 Neregistrovane operativne veze (prijateljske, rodbinske , poznaničke...)	2,0%	8,9%	21,5%	40,5%	27,1%
P47_4 Otvoreni izvori informacija (internet, novine, radio, tv i dr.)	14,7%	21,1%	27,1%	26,7%	10,4%
P47_5 Baze podataka MUP-a	1,2%	2,8%	17,8%	40,9%	37,2%
P47_6 Krivичno delo/ žrtva /svedoci	8,1%	10,5%	25,9%	34,0%	21,5%
P47_7 Specijalne istražne metode	9,3%	14,2%	26,3%	27,1%	23,1%

Табела П-19: Коришћење извора информација у полицијском раду

	u potpunosti bez obuke	uglavnom bez obuke	niti obucen niti ne	uglavnom obucen	u potpunosti obucen
	Row N %	Row N %	Row N %	Row N %	Row N %
P48_1 Ocenite Vaš nivo obucenosti za korišćenje niže navedenih izvora informacija: Saradnici	22,0%	14,2%	24,8%	28,5%	10,6%
P48_2 Informatori	14,6%	15,9%	24,4%	31,3%	13,8%
P48_3 Neregistrovane operativne veze (prijateljske, rodbinske , poznaničke...)	4,9%	12,6%	24,4%	36,6%	21,5%
P48_4 Otvoreni izvori informacija (internet, novine, radio, tv i dr.)	27,9%	11,2%	18,3%	25,9%	16,7%
P48_5 Baze podataka MUP-a	2,0%	5,7%	25,3%	37,6%	29,4%
P48_6 Krivичno delo/ žrtva /svedoci	5,7%	6,5%	31,0%	35,9%	20,8%
P48_7 Specijalne istražne metode	11,4%	15,1%	25,3%	28,2%	20,0%

Табела П-20: Обученост у коришћењу извора информација

	Kategorija ispitanika				
	rukovodioci SKOPP	obaveštajci	rukovodioci SBPOK i PU	krim. pol i policajci	analiticari
	(A)	(B)	(C)	(D)	(E)
P43 Ocenite koliko ste upoznati sa procenom pouzdanosti izvora i kvaliteta informacija (kodovi sistema 4x4) kojim se oznacavaju izvori informacija u formalizovanim obrascima (operativna informacija; operativni izveštaj).	uopšte nisam upoznat		B		.(a)
	uglavnom nisam upoznat		B	B	.(a)
	ni upoznat niti ne				
	uglavnom sam upoznat				
	u potpunosti upoznat	C D			C D

Табела П-21: Разлике у пропорцијама одговора различитих категорија испитаника

		Kategorija ispitanika				
		rukovodioci SKOPP	obaveštajci	rukovodioci SBPOK i PU	krim. pol i policajci	analiticari
		(A)	(B)	(C)	(D)	(E)
P44 Ocenite nivo Vaše procene kojom u prakticnom radu oznacavate izvore i informacije koje dokumentujete.	nedovoljno zadovoljavajuće dobro (ni loše ni odlicno) vrlo dobro odlicno	.(a)	.(a)		B	
		.(a)	C D			

Табела П-22: Разлике у пропорцијама одговора различитих категорија испитаника

	Аритметичка средина	Стандардна девијација	У потпуности без ефикасности (користи)	Углавном без користи (ефикасности)	Ни ефикасан ни неефикасан	Углавном ефикасан	Веома ефикасан
Традиционални – реактивни	3,41	,835	1,6%	10,1%	41,5%	39,1%	7,7%
Рад полиције у заједници	3,46	,834	1,6%	7,7%	43,1%	37,9%	9,7%
Проблемски оријентисани рад	3,52	,917	2,0%	10,1%	35,1%	39,5%	13,3%
Полицијски рад оријентисан на уочавање ризика	3,45	,929	2,4%	10,9%	38,7%	35,5%	12,5%
Криминалистичко-обавештајна делатност	3,83	,856	,0%	7,3%	24,6%	46,0%	22,2%

Табела П-23: Ефикасност и корисност изабраних модела полицијске организације

ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА И АКРОНИМА

У обавештајној литератури и пракси постоји прилично плодан свет војних, полицијских и административних жаргона, акронима, иницијализама и скраћеница. У овом раду смо користили заиста пуно скраћеница и акронима, јер је то уобичајени начин на који се пише и разговара у обавештајној пракси. У наставку следи листа скраћеница и акронима који се појављују у тексту, односно у обавештајној заједници - IC (е. *Intelligence Community* – ево и прве скраћенице).

5WH	Who; What; Where; Why; When; How;
ACPO	Association of Chief Police Officers
AFIS	Automatic Fingerprints Identification System
AIVD	Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst
ARC	Agent Recruitment Cycle
ASIE	Agenzia informazioni e sicurezza esterna
ASIS	Australian Secret Intelligence Service
AWF	Analysis Work Files
BCU	Basic command unit
BND	Bundes Nachrichten Dienst
BPL	Basic Protection Level Information
CDRP	Crime and Disorder Reduction Partnership
CHIS	Covert Human Intelligence Source
CI	Confidential Informant
CIA	Central Intelligence Agency
CJJI	Criminal Justice Joint Inspection
COMINT	Communications Intelligence
COP	Community Oriented Policing
COPS	Community Oriented Policing Services
COSI	The Standing Committee on Internal Security
CSIS	Canadian Security Intelligence Service
DEA	Drug Enforcement Administration
DGSE	Direction Générale de la Sécurité Extérieure
DHS	Department of Homeland Security
DI	Directorate of Intelligence
DIKW	
(информациона хијерархија)	Data; Information; Knowledge; Wisdom;
ECHR	European Convention on Human Rights
ECIM	European Criminal Intelligence Model
ELINT	Electronic Intelligence
EMPACT	European Multidisciplinary Platform against Criminal Threats
ESS	European Security Strategy
FBI	Federal Bureau of Investigation
GIWG	Global Intelligence Working Group
HMIC	Her Majesty's Inspectorate of Constabulary
HSM	Human Source Management

HUMINT	Human Intelligence
IACA	International Association of Crime Analysts
IACP	The International Association of Chiefs of Police
IALEIA	International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts
ICAC	Independent Commission Against Corruption
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
ILP	Intelligence-Led Policing
IMINT	Imagery Intelligence
InfoEx	Information Exchange System
IRTPA	Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act
ISE	Information Sharing Environment
IxS	Index System
JIT	Joint Investigation Teams
KPM	Kent Policing Model
LEIU	Law Enforcement Intelligence Unit
MASINT	Measurements and Signatures Intelligence
MASP	Multi-annual Strategic Action Plans
MI6	Military Intelligence 6
MICE	Money; Ideology; Coercion or Compromise/Blackmail; Ego or Excitement
MIT	Milli İstihbarat Teşkilatı
Mossad	HaMossad leModi'in uleTafkidim Meyuhadim
MUST	Militära underrättelse och säkerhetstjänsten
NCIS	National Criminal Intelligence Service
NCISP	The National Criminal Intelligence Sharing Plan
NCPE	National Centre for Policing Excellence
NCTC	National Counterterrorism Center
NIM	The National Intelligence Model
NMEC	National Media Exploitation Center
NPIA	National Policing Improvement Agency
NSA	<i>National Security Agency</i>
OAPs	Yearly Operational Action Plans
OCTA	Organised Crime Threat Assessment
ODNI	The Office of the Director of National Intelligence
OSI	Open Source of Informations
OSINT	Open Source Intelligence
OSINT-V	Validated OSINT
PCTF/COSPOL	Police Chief Task Force
PEACE	
(истражно интервјуисање)	Planning and preparation; Engage and explain; Account; Closure; Evaluate;
PIR	Priority Intelligence Requirements
POP	Problem Oriented Policing
PPO	Prolific and Other Priority Offenders
RASCLS	Reciprocation; Authority; Scarcity; Commitment and Consistency; Liking; Social Proof
SALUTE	Size; Activity; Location; Unit; Time; Equipment;

SARA	Scanning; Response; Analysis; Assessment;
SARs	Suspicious Activity Reports
SELEC	Southeast European Law Enforcement Center
SIGINT	Signals Intelligence
SIS	Secret Intelligence Service
SITREP	Situation Report
SLTLE	State, Local and Tribal Law Enforcement
SOCA	Serious Organised Crime Agency
SOCTA	Serious and Organised Crime Threat Assessment
ST&CG	Strategic Tasking and Coordination
STCINT	Specialized Technical Collection Intelligence
T&CG	Tasking and Coordinating Process
TCL	Target Capabilities List
Three-i Modell	Ретклифов 3-и Модел
TT&CG	Tactical Tasking and Coordination
UCR	Uniform Crime Report
UDHR	Universal Declaration of Human Rights
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
WMD	Weapon of Mass Destruction
WoMD	
YOT/YOS	The Youth Offending Team/Youth Offending Service
БИА	Безбедносно-информативна агенција
БИХКОМ	Криминалистичко-обавештајна мрежа Босне и Херцеговине
ВБА	Војнобезбедносна агенција
ВОА	Војнообавештајна агенција
КОС	Криминалистичко-обавештајни систем
ПНУСКОК	Полицијског националног уреда за сузбијање корупције и организованог криминалитета
СВР	Служба внешней разведки
СКОППИ	Служба за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике
СОС	Станични обавештајни службеник
ТОС	Теренски обавештајни службеници
УБПОК	Управа за борбу против организованог криминала
СБПОК	Служба за борбу против организованог криминала
УКП	Управа криминалистичке полиције

ЛИТЕРАТУРА

1. **Abadinsky, H.**, *Organized Crime*, Wadsworth Publishing, New York, 2004.
2. **ACPO – Association of Chief Police Officers** by the National Centre for Policing Excellence, *Practice Advice Introduction to Intelligence-Led Policing*, UK, 2007.
3. **Adama, N., Kozanoglua, A., Paliwala, A. & Shafiq, B.**, *Secure Information Sharing in a Virtual Multi-Agency Team Environment*, Electronic Notes in Theoretical Computer Science 179, 2007.
4. **Albanese, J.S.**, *The Prediction and Control of Organized Crime: A risk Assessment Instrument for Targeting Law Enforcement Efforts*, Unpublished paper on internet, 2002.
5. **Albini, J.**, *The American Mafia: Genesis of the Legend*, New York, 1971.
6. **Amy Sands**, "Integrating Open Sources into Transnational Threat Assessments", in: Jennifer E. Sims and Burton Gerber, *Transforming U.S. Intelligence*, Washington Georgetown University Press, 2005.
7. **Anderson, R.**, "Intelligence-Led Policing: A British Perspective", in: A. Smith (Ed.), *Intelligence-led policing: International perspectives on in the 21st century policing* (pp. 5-8), Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts, 1997.
8. Annex-A European Criminal Intelligence Model, Justice and Home Affairs Informal, 8-9 September 2005.
9. **Anthony A. Braga**, *Effects of Hot Spots Policing on Crime*, A Campbell Collaboration systematic review, 2007.
10. **Arthuer S. Hulnick**, *The Dilemma of Open Source Intelligence: Is OSINT Really Intelligence?*, The Oxford Handbook of National Security Intelligence, 2010.
11. **Association of Chief Police Officers – ACPO**, *Guidance on the National Intelligence Model*, UK, 2005.
12. **Audit Commission**, *Helping with Enquiries: Tackling Crime Effectively*, London: Audit Commission, 1993
13. **Baker, D.B. – Gunter, D.W.**, *Surveillance: Concepts and Practices for Fraud, Security and Crime Investigation*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, 2005.
14. **Baker, T.E.**, *Intelligence-led policing: Leadership, strategies and tactics*, Flushing, NY, (Looseleaf Law Publications), 2009.
15. **Bayley, D.**, *Patterns of Policing, A Comparative International Analysis*, New York, Rutgers University Press, 1985.
16. **Bazzell, M.**, *Open Source Intelligence Techniques – Resources for Searching and Analyzing On-line Information* (2nd Edition), CCI Publishing, 2013.
17. **Benson M.**, *Criminal Investigations Organized Crime*, New York, 2008
18. **Berkowitz, D.B., Goodman, E.A. & Goodman, A.**, *Best Truth: Intelligence in the Information Age*, Yale University Press, USA, 2000.
19. **Best A. Richard and Cumming Alfred**, *Open Source Intelligence (OSINT) Issues for Congress*, CRS Report for Congress, Washington, D.C., 2008.
20. **Blumstein, A.-Cohen, J.-Roth, J. & Visser, C.A.**, *Criminal careers and "career criminals"* (Vol. 1), Washington DC, National Academy Press, 1986.
21. **Boba, R.**, *Crime analysis and crime mapping*, Thousand Oaks, CA, Sage, 2005.
22. **Boba, R.**, *Crime analysis and crime mapping*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2005.
23. **Bock Michael**, Über die positive Spezialprävention in den Zeiten des Feindstrafrechts, Crimen – Journal for Criminal Justice, No 2/2010.

24. **Bradley, H.**, *Europol and the European Criminal Intelligence Model: A Non-state Response to Organized Crime*, Policing 2(1) – 2008.
25. **Brincka, Ž.**, *Od „pojačanog nadzora (kriminalističkog nadzora“ nekada , do „usmerenog prikupljanja podataka“ danas*, Policija i sigurnost br.3/2012,Zagreb, 2012.
26. **Brisach-Ullmann-Sasse-Hübner-Desch**, *Planung der Kriminalitätskontrolle*, Stuttgart (Boorberg), 2001.
27. **Bruce, G.**, *Efective Methods to Combating Transanational Organize Crime in Criminal Justice Processes*, International Training Course, 2004.
28. **Bureau of Justice Assistance – BJA**, *Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture*, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Washington, D.C., 2005.
29. **Burkett, R.**, *An Alternative Framework for Agent Recruitment: From MICE to RASCLS*, Studies in Intelligence, Vol. 57, No. 1, 2013
30. **Burns, T. & Stalker, G.M.**, *The management of innovation*, Tavistock Publications, London, 1961.
31. **Butler, T.R.H.T.L.**, *Review of Intelligence on Weapons of Mass Destruction*, HC 898 London, The Stationery Office, 2004.
32. **CAJNER-MRAOVIĆ, I. – FABER, V. – VOLAREVIĆ, G.**, *Strategija djelovanja policije u zajednici*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, 2003.
33. **Cannon, C.B.**, *The Secret Ingredient: The Role of Informants in National Security*, San Diego State University, 2011.
34. **Carter, G.J.**, *Policing Innovation: Exploring the Adoption of Intelligence-Led Policing* (Dissertation), Michigan State University, 2011.
35. **Carter, L.D., & Carter, J.G.**, *Intelligence-led Policing: Conceptual Considirations for public policy*, Criminal Justice Policy Review, 20(3), 2009.
36. **Carter, L.D.**, *Low Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies – second edition*, US Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services (COPS), 2009.
37. **Carter, L.D.**, *The Concept and Development of Intelligence-Led Policing (ILP)*, Intelligence Program (Michigan State University), MI, 2008.
38. **Carter, W.J.**, *Commission of Inquiry into Operation Trident 19. September 1989. to 2. April 1990. Report*, Queensland Government Printer, Brisbane, 1993.
39. **Central Planning and Training Unit – CPTU**, *A Guide to Interviewing*, Metropolitan Police, Harrogate, 1992.
40. **Chappell, A.T. & Gibson, S.**, *Community policing and homeland security policing: Friend of foe?*, Criminal Justice Policy Review, 20(3), 2009.
41. **Cialdini, B.R.**, *Influence: The Psychology of Persuasion*, New York, 1984.
42. **Claire Sturge**, *A Multi-Agency Approach to Assessment*, Child Psychology and Psychiatry Review No. 6.
43. **Clarke, C.**, *Proactive Policing: Standing on the shoulders of Community-Based Policing*, Police Practice and Research, 2006; U.S. Department of Justice, Navigating Your Agency’s Path to Intelligence-Led Policing, 2009.
44. **Cliford, M.**, *Alienation among police officers*, Journal of Police, Science and Administration, Vol. 11, No 1/1983.
45. **Cody Burke**, *Freeing knowledge, telling secrets: Open source intelligence and development*, Bond University, 2007.

46. **Collier, P.**, *Policing and the intelligent application of knowledge*, Public Money & Management, Vol. 26, No. 2. 2006.
47. **Cope, N., Fielding, N. and Innes, M.**, *The appliance of science?*, The British Journal of Criminology, 45(1)
48. **Cope, N.**, *Intelligence Led Policing or Policing Led Intelligence?: Integrating Volume Crime Analysis into Policing*, British Journal of Criminology No 44(2)/2004.
49. **Council of Europe – Committee of Ministers**, *Recommendation Rec(2005)10 of the Committee of Ministers to member states on "special investigation techniques" in relation to serious crimes including acts of terrorism* (усвојио Комитет миистара 20. априла 2005. године на 924-том састанку заменика миистара).
50. **Council of the European Union**, Council conclusions on the creation and implementation of a EU policy cycle for organised and serious international crime, 3043rd Justice and Home Affairs Council meeting, Brussels, 8.-9. November 2010
51. **Council of the European Union**, *Press Release 268 3rd Council Meeting*, Justice and Home Affairs, 12645/2005.
52. **Council of the European Union**, *The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union*, OJ C 53, 2004
53. **Criminal Justice Commission**, *Security Guidelines*, USA, 1995
54. **Criminal Justice Joint Inspection – CJJI**, *Prolific and Other Priority Offenders – a joint inspection of the PPO programme*, 2009.
55. **Crous, C.**, *Human Intelligence Sources: Challenges in Policy Development*, Security Challenges, Vol. 5, no. 3, 2009.
56. **Davson, P.-Cuppleditch, L.**, *An Impact assessment of the Prolific and other Priority Offender programme*, Home Office Online Report 08/2007
57. **Dawson, P.**, *Early Findings from the Prolific and Other Priority Offenders Evaluation*, RDS Home Office Development and Practice Report No. 46, London (Home Office), 2005.
58. **Department of the Army**, *Intelligence (FM 2.0)*, Washington, D.C., 2010.
59. **Department of the Army**, *Police Intelligence Operations*, No 3-19.50, Washington D.C., 2006.
60. **Dinchen Franziska Stübert**, *Strategische Kriminalitätsanalyse im BKA*, Kriminalistik, No 6/1999.
61. **Dundović, D.**, *Tajne policijske operacije*, Informator, Zagreb, 2003.
62. **DURCHEIM, E.**, *Criminal and Law*, New York, 2003.
63. **Dvoršek, A. – Frangež, D.**, "Slovenska kriminalistična policija med "Kriminalstrategie" in "Criminal Intelligence"". In T.Pavšič, M. (Ed.), *Varstvoslovje med teorijo in praso: zbornik prispevkov 10. slovenski dnevi varstvoslovja*, 2009, Ljubljana (Fakultet za varnostne vede).
64. **Edmonston, G.Jr.**, *Carry me back*, 2002.,
65. **Edward Waltz**, *Knowledge Management in the Intelligence Enterprise*, Artech House Boston & London, 2003
66. **Ericson, R.V. & Haggerty, K.D.**, *Policing the risk society*, Toronto (Canada), University of Toronto Press, 1997.
67. *European Convention on Human Rights - ECHR*
68. **European Council**, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12. December 2003.

69. **Europol – Directorate General Internal Policies**, *Development of the Organised Crime Threat Assessment (OKTA) and Internal Security Architecture : Study*, Doc. No. PE 410.682, Brussels, 2009.
70. **Europol** 30, 2005
71. **Europol**, *EU Organised Crime Assessment (OCTA)*, 2008.
72. **Europol**, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment - SOCTA 2013*, European Police Office, 2013.
73. **Europol**, *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008
74. **Europol**, *Europol Information Management – Products and Service*, File No. 2510-271, EU.
75. **Europol**, *Europol Review – General Report on Europol Activities*, European Police Office, 2011.
76. **Europol**, *Europol Strategy 2010-2014.*, 1424-73r1, The Hague, 2009.
77. **Europol**, *Frequently Asked Questions (FAQ) on the association of Third Parties to Europol's AWFs*, File No. 3300-381, EDOC # 413746 v4, The Hague, 2009
78. **Europol**, *Intelligence Handling Booklet*, The Hague: Europol, 2003.
79. **Farrall, S.-Mawby, R.C. & Worrall, A.**, "Prolific/persistent offenders and desistance", In: L. Gelsthorpe and R. Morgan (Urs.), *Handbook of Probation*, Collumpton (Willan).
80. **Fijnaut C.J.C.F & Marx G.T.**, *Undercover: Police Surveillance in Comparative Perspective*, Martinus Nijhoff Publishers, 1995.
81. **Fitzgerald, G.D.**, *Informants and Undercover Investigations: A Practical Guide to Law, Policing, and Procedure*, CRC Press, Washington, USA, 2007.
82. **Fletcher, R.**, "An Intelligence Use of Intelligence: Developing Locally Responsive Information Systems in the Post-Macrherson Era", in: A. Marlow and B. Loveday (eds.), *After Macrherson Policing After the Stephen Lawrence Inquiry*, Dorset: Russhell House Publishing, 2000.
83. **Florian Schaurer & Jan Storger**, *The Evolution of Open Source Intelligence*, OSINT Report 3/2010, ISN, ETH Zurich, 2010.
84. **Friedman, G.-Chapmen, C. & Friedman, M.**, *The Intelligence Edge: How to Profit in the Information Age*, Crown Publishing Group, 1997.
85. **Fuentes, J.R.**, *New Jersey State Police Practical Guide to Intelligence-Led Policing*, New Jersey State Police, 2006.
86. **Fuentes, J.R.**, *Practical guide to Intelligence-Led Policing*, New York: Center for Terrorism at the Manhattan Institute, 2006.
87. **Garland, D.**, *The Development of British Criminology*, in: M. Maguire, 1997.
88. **Garside, R.**, *Crime, persitent offenders and the justice gap*, Crime and Society Foundation, 2004.
89. **German, M & Stanley, J.**, *What's wrong with fusion centers?*, New York: American Civil Liberties Union, 2007
90. **Gill, P.**, *Rounding up the Usual Suspects? Developments in Contemporary Law Enforcement Intelligence*, Aldershot: Ashgate, 2000.
91. **Gilling, D.**, *Multi-Agency Crime Prevention in Britain: The Problem of Combining Situational and Social Strategies*, Department of Applied Social Studies, University of Plymouth, Volume 03/2008.
92. **Global Intelligence Working Group**, *National Criminal Intelligence Sharing Plan: Recommendation 1.*, Washington D.C., Office of Justice Programs, 2003.

93. **Godfrey, D.E.-Harris, D.R.**, *Basic Elements of Intelligence*, Washington DC:Government Printing Office, 1971.
94. **Goldman, J.**, *A Guide to Teaching About Intelligence and Ethics*, Association of Former Intelligence Officers – AFIO’s Intelligencer Journal, 2013.
95. **Goldstein, H.**, *Improving Policing: A Problem Oriented Approach*, Crime&Delinquency, 1979.
96. **Goldstein, H.**, *Problem Oriented Policing*, McGraw Hill, New York, 1990.
97. **Gonzales, M.**, *The Manual of Intelligence*, The Overwatch Report, Vol. 33, 2013
98. **Gottlieb, S.-Arenberg, S. & Singh, R.**, *Crime analysis: From first report to final arrest (2nd edition)*, California: Alpha Publishing, 1998..
99. **Grabosky, P.N.**, *Prosecutors, Informants and the Integrity of the Criminal Justice System*, Australian Institute of Criminology, 1991.
100. **Green, J.**, *Community Policing in America: Changing the Nature, Structure and Function of the Police, Policies, Processes and Decisions of the Criminal Justice System*, National Institute of Justice, Washington DC, Vol. 3, 2000.
101. **Greenwood W. Peter & Petersilia Joan**, *The Criminal Investigation Proces, Volume 1: Summary and Policy implications*, R-1776-DOJ, Santa Monica, CA, USA, 1975.
102. **Guidance on The National Intelligence Model**, Produced on behalf of the Association of Chief Police Officers (ACPO) and National Centre for Policing Excellence (NCPE), United Kingdom, 2005.
103. **Guidetti, R.A. & Martinelli, T.J.**, *Intelligence-Led Policing – A Strategic Framework*, Police Chief Magazine.
104. **Guidetti, R.**, *Policing the Homeland: Choosing the Intelligent Option*, Monterey, California: Naval Postgraduate School, 2006.
105. **Gül Zakir**, *A Partial test of the Intelligence-Led Policing Model*, Kent State University, 2009.
106. **Haglund, E.**, *Impeaching the Unferworld Informant*, Southern California Law Review, No.63, 1990
107. **Hall, R.**, *Disorganized Crime*, University of Queensland Press, Brisbane, 1986.
108. **Harfield, C.**, *Police Informers and Professional Ethics*, Faculty of Law, University of Wollongong, NSW, Australia, 2012.
109. **Harfield, C.**, *The organization of "organized crime policing" and its international context*, Criminology & Criminal Justice, Vol: 8(4), 2008.
110. **Harris, D.R. and Godfrey, E.D.**, *The Basic Elements of Intelligence*, Law Enforcement Assistance Administration, Washington: Government Printing Office, 1971.
111. **Hayek, F.A.**, *Legislation and Liberty*, T.J. International Ltd, Padstow, Cornwall, GB, 1982.
112. **Heaton, R.**, *Intelligence-led Policing and Volume Crime Reduction*, Policing Advance Access, 2009.
113. **Heaton, R.**, *The prospects for intelligence-led policing: Some historical and quantitative considerations*, Policing and Society, Vol 9, 2000.
114. **Hebenton, B., & Thomas, T.**, *Policing Europe –Co-operation, Conflict and Control*, London: Macmillan Press LTD, 1995.
115. **Heffter, R.C.**, *A Fresh Look at Collection Requirements*, Studies in Intelligence (Kent Center for the Study of Intelligence), 2013.
116. **Her Majesty’s Inspectorate of Constabulary – HMIC**, *Criminal Intelligence – A Thematic Inspection On Good Practice*, London, 1997.

117. **Her Majesty's Inspectorate of Constabulary**, Policing with intelligence, London (Her Majesty's Inspectorate of Constabulary), 1997.
118. **Hertfordshire's Prolific and other Priority Offender (PPO) Scheme**, *PPO Scheme Strategy 2008-2011*, UK, 2008.
119. **Hilsman, R.**, *Strategic Intelligence and National Decisions*, Westport, Connecticut, Greenwood Press Reprint, 1981.
120. **Hodgston, P.**, *A practical guide to successful interviewing*, McGraw-Hill: Maidenhead, 1987.
121. **Hogg, R.**, "The Politics of Criminal Investigation", in: G.Wickham (Ed.) *Social Theory and Legal Politics*, Legal Consumption Publications, Sydney.
122. **Home Office**, *Covert Human Intelligence Source – Code of Practice*, UK, 2010.
123. **Home Office**, *Criminal Justice: The Way Ahead*, CM 5074, London (Home Office), 2001.
124. **Home Office**, *Government to target 5.000 offenders causing most harm to local communities*, Home Office Press Release No. 141/2004.
125. **Home Office**, *Justice for all*, Government White Paper, London: The Stationery Office, 2002.
126. **Home Office**, *Narrowing the Justice Gap and the Persistent offender Scheme*, National Probation Service Briefing, Issue 14, London (Home Office), 2003.
127. **Home Office**, *Prolific and other Priority Offenders: results from the 2008 cohort for England and Wales*, London (Home Office), 2010.
128. **Home Office/Ministry of Justice**, *Prolific and Other Priority Offender Programme Five Years On: Maximising the Impact*, London (Home Office/MOJ), 2009.
129. **Hopkins, M.-Wickson, J.**, *Targeting Prolific and Other Priority Offenders and promoting pathways to desistance: Some reflections on the PPO Programme using a Theory of Change framework*, Criminology and Criminal Justice (SAGE Publications), 2012.
130. **House of Lords**, *European Union Committee, 29th Report of Session 2007-2008*, Europol: coordinating the fight against serious and organised crime, London: The Authority of the House of Lords.
131. **Howard, D.**, "Ethics and standards of conduct", in: Tony Bovaird and Elke Loffler (eds), *Public Management and Governance*, Routledge, London and New York, 2003.
132. **Humberside Police** – *The Identification, Use Control and Payment of Informers*, 1990.
133. **IALEIA**, *Intelligence-Led Policing: Getting Started*, Third edition, International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts, 2005.
134. **ICAC** – Independent Commission Against Corruption: *Police Informers*, NSW, 1993.
135. **Independent Commission Against Corruption – ICAC**, *Police Informants*, Sydney, Australia, 1993.
136. **Information Sharing Environment Implementation Plan**, prepared by the Program Manager, Information Sharing Environment, 2006,
137. **Intelligence Community Directive**, Number 301, National Open Source Enterprise, Section F(3), July 11, 2006.
138. **International Association of Chiefs of Police – IACP**, *Criminal Intelligence Sharing: A National Plan for Intelligence-Led Policing At the Local, State and Federal Level*, 2002.
139. *International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR*
140. **INTERPOL**, *Intelligence Analysis*, 2004.

141. **James Q. Wilson & George L. Kelling**, *Broken Windows: The police and neighborhood safety*, The Atlantic Monthly, March 1982.
142. **John, T., & Maguire, M.**, The National Intelligence Model: Early Implementation Experience In Three Police Force Areas, Working Paper Series – Paper 50, School of Social Sciences, Cardiff University, 2004;
143. **John, T.-Maguire, M.**, *The National Intelligence Model: key lessons from early research*, Home Office Report 30/04, 2004.
144. **Keling, G.**, „Police and Communities: The Quiet Revolution”, In: Willard, O., (ed.), *Community Policing, Clasical Readings*,
145. **Keling, G.L. & Moore, M.H.**, *From Political to Reform to Community: The Evolving Strategy of Police*, In J.R. Greene & S.D. Mastroski (Eds.), *Community Policing: Reticor or Reality*, New York, 1991.
146. **Kelling L. George & Moore H. Mark**, *The Evolving Strategy of Policing*, Perspectives on Policing, No 4/1988, p. 1. A publication of the National Institute of Justice, U.S. Department of Justice, and the Program in Criminal Justice Policy and Management, John F. Kennedy School of Government, Harvard University.
147. **Kelling, G.L. & Bratton, W.J.**, *Policing Terrorism*, Civic Bulletin, No 43. 2006.
148. **Kleiven, E.M.**, *Where`s the „intelligence“ in The National Intelligence Model*, Disertation submitted to the Institute of Criminal Justice Studies, University of Portsmouth, 2005.
149. **Kraushaar H.**, *Behörden-angehörige als V-Personen*, Kriminalistik, No. 3, 1995.
150. **LAGACHE, D.**, *La criminal psychonalyse*, Presses univerzitaires de France, 1955,
151. **Law Enforcement Department of the OSCE – Mission to Serbia**, тренинг материјали за курс криминалистичко-обавештајне делатности, Trainer Guide (Police Service School), *Lesson #2: Intelligence Cycle*, 2005.
152. **Law Enforcement Intelligence Unit – LEIU**, *Criminal Intelligence File Guidelines*, USA, 2002,
153. **Lawler, L.E.**, *Police Informer Privilege: a Studz for the Law Reform Commission of Canada*, The Criminal Law Quarterly, 28(2),1986.
154. **Layton, E.**, *And I Was There: Breaking the Secrets – Pearl Harbor and Midway*, William Morrow & Co, 1985.
155. **Levi, M.**, *Evaluating the "New Policing": Attacking the Money Trail of Organized Crime*, Australian & New Zealand Journal of Criminology, No. 1/1997.
156. **Litrré, E.**, *Organized criminal*, New York, 1997.
157. **Lowenthal, M.M.**, *Intelligence: From Secrets to Policy (2nd Edition)*, CQ Press, Washington, D.C., 2002.
158. **Lowenthal, M.M.**, *Intelligence: From Secrets to Policy*, (3rd Edition), Washington, D.C., CQ Press, 2011
159. **Maguire, M., & John, T.**, *Intelligence-Led Policing, managerialism and community engagement: Competing priorities and the role of thenational intelligence model in the UK*, Policing and Society, No. 16/1.
160. **Maguire, M., & John, T.**, *The National Intelligence Model: Early implementation experience in three police force areas* (Working Paper Series No. 50). Wales: Cardiff University School of Social Sciences, 2004.
161. **Maguire, M.**, *Policing by risks and targets: Some dimensions and implications of intelligence-led crime control*, Policing and Society No. 9/2000
162. **Manning, P. & Hawkins, K.**, "Police decision-making", in: M. Weatheritt (Ed.), *Police research: Some future prospects* (pp. 139-156), Aldershot, UK, (Avebury), 1989.

163. **Manning, P.K. & Redlinger, L.J.**, *Invitational Edges of Corruption: Some Consequences of Narcotic Law Enforcement*, Drugs and Politics, Transaction Books, London, 1977.
164. **Manual of Investigative Operations and Guidelines – MIOG**, Appendix I.
165. **Martens, F.T.**, *The Intelligence Function, Major Issues in Organized Crime Control*, Washington, D.C., U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1987.
166. **Martinelli, T.J.-Pollock, M.J.**, *Law Enforcement Ethics, Lawsuits and Liability: Defusing Deliberate Indifference*, The Police Chief 67, 2000.
167. **Marx, G.T.**, *Undercover: Police Surveillance in America*, University of California Press, Berkeley, 1988
168. **McCabe, R.J.**, *Procedures to be Adopted for Management, Control and Evaluation of Sources of Information*, Sydney, 1989.
169. **McDowel, D.**, *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers, and Users (Security and Professional Intelligence Education Series)*, United Kingdom, 2009
170. **McGarrell, E.F., Freilich, J.D. & Chermak, S.**, *Intelligence-led policing as a framework for responding to terrorism*, Journal of Contemporary Criminal Justice No. 23(2)/2007
171. **Memorandum on Basic Policing Guidelines for 2003-2007 – MNZ**, Slovenia, 2002
172. **Metscher, R. and Gilbride, B.**, *Intelligence as an Investigative Function*, International Foundation for Protection Officers – IFPO, USA, 2005.
173. **Miller, S. & Blacker, J.**, *Ethical Issues in Policing*, Aldershot: Ashgate Publishing Limited, Great Britain, 2005.
174. **Milligan, D., Clemente, B., & Schader, M.**, *Intelligence-Led Policing Tool: intelligence-led policing technology for state and local law enforcement agencies*, Center for Criminal Justice Technology, Falls Church, VA, 2006.
175. **Ministry of Defence UK**, *JDP - Joint Doctrine Publication 2-00: Understanding and Intelligence Support to Joint Operations – Third Edition*, (Development, Concepts and Doctrine Centre), UK, 2011.
176. **Modly, D.**, *Informatori*, Zagreb, 1993.
177. **Modly, D.-Petrović, B.-Korajlić, N.**, *Uvod u Kriminalistiku*, Sarajevo (Fakultet kriminalističkih nauka), 2004.
178. **Mollen, M.**, *Commission to Investigate Allegations of Police Corruption and the Anti-Corruption Procedures of the Police Department: Commission Report*, 1994.
179. **Moore, M. – Trojanowicz, R.**, *Corporate Strategies for Policing*, y: Willard M. Oliver, Community Policing, Classical Readings.
180. **Morehouse, R.**, „The role of criminal intelligence in law enforcement“, In: M. Peterson, R. Morehouse & R. Wright (Eds.), *Intelligence 2000: Revising the basic elements*, 2000, Lawrenceville, NJ: International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts.
181. **Mount, H.A.**, *Criminal informants: an Administrator's Dream or Nightmare*, FBI Law Enforcement Bulletin, 1990
182. **Murphy, S.D.**, *Steganography – the New Intelligence Threat*, Marine Corps War College, Quantico, VA, 2004.
183. **National Centre for Policing Excellence - NCPE**, *Code of Practice on the Management of Police Information*, UK, 2005
184. **National Centre for Policing Excellence – NCPE**, *Guidance on the National Intelligence Model – NIM*, UK (Bedford), 2005.
185. **National Criminal Intelligence Service – NCIS**, *Informant Handling Policy and Management*, 1992.

186. **National Criminal Intelligence Service – NCIS**, *The National Intelligence Model*, GB, 2000,
187. **National Criminal Intelligence Service – NCIS**, *The National Intelligence Model*, United Kingdom, 2000
188. **National Policing Improvement Agency – NPIA**, *Guidance on the Management of Police Information – Second Edition*, (produced on behalf of the Association of Chief Police Officers – ASPO), UK, 2010.
189. **New South Wales Police Service**, *Registered Informant Management Plan*, 1992.
190. **NEWBURN, T.**, *Criminology*, Cullompton, 2007.
191. **Neyroud, P. – Beckley, A.**, *Policing, Ethics and Human Rights*, Devon: Willan P., 2001. Northwestern University School of Law, Center on Wrongful Convictions, The Snitch System, 2005.
192. **Nunzi, A.**, *Exchange of Information and Intelligence among Law Enforcement Authorities – A European Union Perspective*, *International Review of Penal Law*, 78(1-2).
193. **O’Shea, T.C.**, "Analyzing police department data: How and how well police officers and police departments manage the data they collect", In: L.J.Moriarty & D.L. Carter (Eds.), *Criminal justice technology in the 21st century*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, 1998.
194. **Office for Criminal Justice Reform – OCJR**, *Cutting Crime, Delivering Justice: A Strategic Plan for Criminal Justice 2004-2008*, CM 6288, London (OCJR), 2004.
195. **Ord, B. – Shaw, G. & Green, T.**, *Investigative Interviewing explained*, LexisNexis Butterworths, Australia, 2004.
196. **Osborne, D. & Wernicke, S.**, *Introduction to crime analysis: Basic resources for criminal justice practice*, New York: Haworth Press, 2003.
197. **Oscapella, E.**, *A Study of Informers in England*, *The Criminal Law Review*, 1980.
198. **O’Shea, T.C. & Nicholls, K.**, *Police crime analysis: A survey of U.S. police departments with 100 or more sworn personnel*, *Police Practice & Research* No. 4(3).
199. **Pagon, M.**, *Policing in Central and Eastern Europe: Ethics, Integrity and Human Rights*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, Slovenija, 2000.
200. **Parker, R.**, *Confidential Informants and the Truth Finding Function*, *Cooley Law Review*, 4, 1986.
201. **Patrick, C.**, *The Police, Crime and Society*, Springfield, 1972.
202. **Peterson, B.M.**, "Developments in Law Enforcement Intelligence Analysis", In: *Improving the Law Enforcement Intelligence Community Relationship* (National Defense Intelligence College – NDIC), NDIC Press, Washington, DC, 2007
203. **Peterson, M. et al.**, *Successful Law Enforcement Using Analytic Methods*, South Florida, International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts – IALEIA, 1996.
204. **Peterson, M.**, *Intelligence-led policing: The new intelligence architecture*, Washington DC (USA), Bureau of Justice Assistance, 2005.
205. **Peterson, M.B.**, *Applications in criminal analysis: A sourcebook*, Westport, CT: Greenwood Press, 1994.
206. **Peterson, M.B.,-Morehouse, B.-Wright, R.**, *Intelligence 2000:Revising the basic elements. A guide for intelligence professionals*. A joint publication of Law Enforcement Intelligence Unit (LEIU) and International Association of Law Enforcement Intelligence Analysis. New Jersey: Lawrenceville, 2000.

207. **Petrillo, M.A. & DelBagno, D.R.**, *The new age of police supervision and management: A behavioral concept*, Flushing, NY (Looseleaf Law Publications), 2001.
208. **Philips, C.**, Policing today no. 2/97, London.
209. **Phythian, M.**, *Understanding the Intelligence Cycle*, Studies in Intelligence, Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013.
210. **Potparič, D. – Dvoršek, A.**, "Critical Success Factors in Establishing a National Criminal Intelligence Model in Slovenia", U: Gorazd, M; Sotlar, A; Winterdyk, J. (Eds.) *Policing in Central and Eastern Europe – Social Control of Unconventional Deviance*, University of Maribor (Faculty of Criminal Justice and Security), Ljubljana, 2011.
211. **Prolific and Other Priority Offender Strategy**, *Initial Guidance (Catch and Convict framework)*, London, UK, 2004.
212. **Prolific and Other Priority Offenders**, Community Safety, Crime & Drugs Audit, 2004.
213. **Rapp B.**, *Deep Cover - Police Intelligence Operations*, Paladin Press, Colorado, 1989.
214. **Ratcliffe, H.J.**, *GIS and Crime Mapping*, London 2005.
215. **Ratcliffe, H.J.**, *Integrated Intelligence and Crime Analysis: Enhanced Information Management for Law Enforcement Leaders*, Washington D.C., of Community Oriented Policing Services (COPS), 2007.
216. **Ratcliffe, H.J.**, *Intelligence –Led Policing*, Willan Publishing, Collumpton 2008.
217. **Ratcliffe, H.J.**, *Intelligence-Led Policing*, In Wakefield, A. & Fleming, J., (Eds.), *The Sage Dictionary of Policing* (pp. 176-178), London: Sage Publications Ltd, 2009.
218. **Ratcliffe, H.J.**, *Intelligence-led policing*, in Wortley, R. and Mazerolle, L. (Eds) *Environmental Criminology and Crime Analysis*, Willan Publishing, 2008.
219. **Ratcliffe, H.J.**, *Intelligence-led policing*, Trends and Issues in Crime and Criminal Justice, No. 248, Australian Institute of Criminology, 2003
220. **Ratcliffe, H.J.**, *Intelligence-led policing: Anticipating risk and influencing action*, in Marilyn B. Peterson, MB, Bob Morehouse and Richard Wright (Eds) *INTELLIGENCE 2010 – Revising the Basic Elements*, IALEIA.
221. **Ratcliffe, H.J.**, *Knowledge management challenges in the development of intelligence led policing*, in T. Williamson (Ed) *The handbook of Knowledge-Based Policing: Current Conceptions and Future Directions*, 2008.
222. **Ratcliffe, H.J.**, *Strategic Thinking in Criminal Intelligence*, (Federation Press), Sydney 2004.
223. **Ratcliffe, H.J.**, *The Effectiveness of Police Intelligence Managment: A New Zeland Case, Study*, Police practice and Research, Vol. 6. N. 5, Decembar 2005.
224. **Ratcliffe, H.J.**, *Vehicle crime mapping*, in Stauffer, E. and Bonfanti, M. (Eds), *Forensic Investigation of Stolen-Recovered and Other Crime-Related Vehicles*, Academic Press, 2006.
225. **Ratcliffe, H.J.**, *Video surveillance of public places*, *Problem Oriented Guides for Police, Response Guides Series*, No. 4., Office of Community Oriented Policing Services, US Department of Justice, Washington DC 2006.
226. **Ratcliffe, J.H. and Sheptycki, J.**, "Setting the strategic agenda", In: J.H.Ratcliffe (ed.) *Strategic Thinking in Criminal Intelligence*, Sydney (The Federation Press), 2004.
227. **Ratcliffe, J.H.**, "The Structure of strategic thinking", V: Ratcliffe, J.H. (ed.), *Strategic Thinking in Criminal Intelligence*, Sydney, The Federation Press, 2004.

228. **Ratcliffe, J.H., & Guidetti, R.A.**, *State Police Investigative Structure and the Adoption of Intelligence-led Policing*, *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 31(1), 2008.
229. **Ratcliffe, J.H.**, *Integrated intelligence and crime analysis: Enhanced information management for law enforcement leaders*, Washington D.C.: Community Oriented Policing Services, 2007.
230. **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence led Policing: Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, Paper 248, 2003.
231. **Ratcliffe, J.H.**, *Intelligence-led policing and the problems of turning rhetoric into practice*, *Policing and Society* No. 12(1)/2002.
232. **Ratcliffe, J.H.**, *The effectiveness of intelligence management: A New Zealand case study*, *Police Practice and Research: An International Journal*, Vol. 6, No. 5, 2005.
233. *Recommendation No. Rec (2001) 10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics*, 19. September 2001
234. **Reinier, G.H.-Greenlee, M.R.-Gibbens, M.H. & Marshall, S.**, *Crime Analysis in support of patrol – National evaluation program, Phase 1 report*, Washington D.C., U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1977.
235. **Robert D. Steele and Mark M. Lowenthal**, *Open Source intelligence: Executive overview*, OSS Academy, Virginia, USA, 1998.
236. **Rosenbaum P. Denis**, *Evaluating Multi-Agency Anti – Crime Partnerships: Theory, Design and Measurement issues*, University of Illinois at Chicago, Crime Prevention Studies, Vol. 14.
237. **Sampson, A. et. al.**, *Crime, Localities and the Multi-Agency Approach*, *The British Journal of Criminology* 28 (4), 1988.
238. **Sadow-Quirk, M.**, *A Failure of Intelligence*, Prometheus, Vol. 20, No. 2., 2002.
239. **SAPPHO Henakis**, "Organised Crime in the Balkans: Pitfalls of Threat Assessment", in: Aleksandar Fatic, *Security in Southeastern Europe*, Security Policy Group, The Management Centre, 2004.
240. **Saulsbury, W. – Bowling, B.**, *Multi-Agency Approach in Practice: The North Plaistow Racial Harassment Project*, London, 1991
241. **Scheider, M.C., Chapman, R. & Schapiro, A.**, *Towards the unification of policing innovations under community policing*, *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 32(4), 2009.
242. **Schermerhorn, J., Jr.**, *Open Questions Limiting the Practice of Interorganizational Development*, *Group and Organization Studies*, Vol. 6.
243. **Scherp D.**, *Die Polizeiliche Zusammenarbeit mit V-Personen*, *Regebnisse Einer Empirischem Untert Suchung*.
244. **Schneider, S.R.**, *The Criminal Intelligence Function: Toward a Comprehensive and Normative Model*, *IALEIA Journal*, Vol. 9, No. 2, 1995.
245. **Schuberg, G.**, *Maintaining Integrity in Police Informant Management*, 16th Senior Police Executive Officers Course, 1992.
246. **Shaw, G.**, *Be prepared*, *Police Review* 12, 1996.
247. **Shepherd, E.**, *Investigative Interviewing: The Conversation Management Approach*, Oxford Universitz Press, New York, 2007.
248. **Sherman W. Lawrence**, *Evidence-Based Policing*, Police Foundation – Ideals in American Policing, 1998.

249. **Sherman, L.W. – Gottfredson, D. – MacKenzie, D. – Eck, J. – Reuter, P. & Bushway, S.**, *Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*, National Institute of Justice, Washington DC, 1998.
250. **Shulsky, A.N. & Schmitt, G.J.**, *Silent Warfare: Understanding the World of Intelligence* (3rd Edition), Dulles, Virginia, 2002.
251. **Sieber, U.**, *Grenzen des Strafrechts*, Sonderdruck aus Band 119, 2007, ZStW,
252. **Smith, A.D. & Visher, C.**, *Street-level justice: Situational determinants of police arrest decisions*, Social Problems No. 29(2)/1981.
253. **Sun Tzu**, *The art of War*, New York: Barnes & Noble Classics, 2003.
254. **TARDEU, G.**, *Psihology Crime*, New York, 1996.
255. **Taylor, B., Kowalyk, A., & Boba, R.**, *The Integration of Crime Analysis Into Law Enforcement Agencies: An Exploratory Study Into the Perceptions of Crime Analysts*, Police Quarterly, No. 10/2, 2007.
256. The Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction, Report to the President of the United States, March 2005.
257. **The European Code of Police Ethics**, Recommendation Rec(2001)10 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2001 and explanatory memorandum.
258. **The National Criminal Intelligence Sharing Plan – NCISP**, (US Department of Justice), 2003.
259. **Tilley, N.**, „Modern approaches topolicing:community,problem-oriented and intelligence-led”, In T. Newburn (Ed.), *Handbook of Policing* (373-403), Willan: Cullompton, Devon, 2008.
260. **Tilley, N.-Dando, J.**, *Problem-Oriented Policing, Intelligence-Led Policing and the National Intelligence Model*.
261. **Tiwana, A.**, *The Knowledge Management Toolkit*, New Jersey: Prentice Hall PTR, 2000.
262. **U.S. Marine Corps**, MAGTF Intelligence Collection, MCWP 2-2, Quantico, VA, 2004.
263. **U.S.Department of Justice, Drug Enforcement Administration – DEA**, *Intelligence Collection And Analytical Methods*, USA, 1987
264. **UK House of Lords European Union Committee**, *Europol: Coordinating the Fight against Serious and Organised Crime*, 29th Report of Session 2007-2008, HL Paper 183, 2008.
265. **United Nations Convention against Transnational Organized Crime**, Резолуција Генералне скупштине УН 55/25 од 15.11.2000. и 55/255, од 31.05.2001. године. Република Србија је ратификовала уговор Законом о потврђивању Конвенције против транснационалног организованог криминала ("Службени лист СРЈ – Међународни уговори", бр. 6/2001).
266. **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011.
267. **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Analysts*, New York, 2011.
268. **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Criminal Intelligence: Manual for Front-line Law Enforcement*, New York, 2011.
269. **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Policing – Police Information and Intelligence Systems*, Criminal Justice Assessment Toolkit, United Nations, New York, 2006.

270. **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *Трговина људима и кријумчарење миграната – смернице за Међународну сарадњу*, Регионална канцеларија Програма за Југоисточну Европу, 2010.
271. **United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC**, *EWG Special Investigative Techniques*, Viena, 2005.
272. **United Nations, Office on Drugs and Crime**, *Policing: Police Information and Intelligence Systems*, Criminal Justice Assessment Toolkit, New York, 2006.
273. **Universal Declaration of Human Rights - UDHR**
274. **University of Colorado Denver - Police Department**, *Criminal Intelligence and Intelligence Gathering*, USA (Colorado), 2012.
275. **US Department of State**, *Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000: Trafficking in Prisons Report*, 2001.
276. **Victoria Police**, *Registration of Informers*, Force Circular Memo 91.9.3, 1991
277. **Walker, S.**, *The police in America: An introduction (2nd ed.)*, New York (McGraw Hill), 1992.
278. **Walsh, P. – Rstcliffe, J.** *Strategic criminal intelligence education: A collaborative approach*, Journal of the International Association of Law Enforcement Intelligence Analysts, Volume 16, Issue 2., 2005.
279. **Walter Laqueur**, *The Uses and Limits of Intelligence*, Somerset, New York, 1993
280. **Watson, W.B.-Watson, M.S.-Hopple, W.G.**, *United States Intelligence: An Encyclopedia*, New York: Garland Publishers, 1990.
281. **Whaley, J.K.**, *A Knowledge Matrix Modeling Of The Intelligence Cycle*, USAF, 2005.
282. **White, M.D.**, *Current issues and controversies in policing*, Boston (Pearson Allyn and Bacon), 2007.
283. **Wiggett, A.E. Walters, A.E., O’Hanlon, L., & Ritchie, F.H.**, *Forensic science society spring meeting 2002: Intelligence*, Science and Justice, 43(2), 2002.
284. **Wilensky, H.**, *Organizational Intelligence*, Basic Books, New York, 1967.
285. **William E. Dyson**, *Terrorism: An Investigator's Handbook*, Anderson Publishing, Valtham, MA:USA, 2011.
286. **Wilson, J.Q.**, *Varieties of police behavior: The management of law and order in eight communities*, Cambridge, Harvard University Press, 1968.
287. **Wool, G.J.**, *Police Informants in Canada: The Law and Reality*, Saskatchewan Law Review, 50,
288. *Zakon o kazenskem postopku* (“Uradni list RS” br. 32/2012).
289. *Zakon o nalogah in pooblastilih policije* (“Uradni list RS” br. 15/2013).
290. *Zakon o organizaciji in delu policije* (“Uradni list RS” br. 15/2013).
291. *Zakon o policiji* (“Uradni list RS” br. 66/2009 i 22/2010).
292. **АЛЕКСИЋ Ж.-ШКУЛИЋ, М.**, *Криминалистика – 5. измењено и допуњено издање*, Београд (Правни факултет) 2004.
293. **АЛЕКСИЋ, Ж.-ШКУЛИЋ, М.-ЖАРКОВИЋ, М.**, *Лексикон криминалистике*, Београд, 2004.
294. **Ангелески М.**, *Поим и класификација на информаторите, Безбедност*, Скопје, бр. 2, 1992.
295. **БАЈАГИЋ, М.**, *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-поплицијска академија, Београд, 2010.
296. **БАНОВИЋ, Б.**, *Заштита података о личности и специјалне истражне технике*, Правни живот бр. 9/2013;

297. **БАНОВИЋ, Б.-КЕШЕТОВИЋ, Ж.**, *Претпоставке за нову улогу полиције у преткривичном и претходном кривичном поступку*, у: Казнено законодавство – прогресивна или регресивна решења, Будва, 2005.
298. **БЕЈАТОВИЋ Станко**, *Кривично процесно право – 2. допуњено издање* (Службени гласник), Београд, 2010.
299. **БЕЈАТОВИЋ, С.**, *Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета*, Организовани криминалитет – стање и мере заштите, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Зборник, Београд, 2005.
300. Белешке са стручног скупа у оквиру пројекта Европске уније „*IPA 2008. Police Cooperation: Fight against Organised Crime, in particular Illicit Drug Trafficking, and the Prevention of Terrorism*“, а са темом *1.7.7.1 Undercover Investigations in the Field of Organised Crime*, Београд, 12-16.09.2011.
301. **БЕЉАНСКИ Слободан**, *Кривичноправно супротстављање организованом криминалу*, Ревизија за криминологију и кривично право бр. 2-3/2003.
302. **БЕЉАНСКИ Слободан**, *Неорганизованим правом против организованог криминала*, Гласник адвокатске коморе Војводине, бр. 5-6/2003.
303. **БЕЉАНСКИ, С.-ИЛИЋ, Г.-МАЈИЋ, М.**, *Законик о кривичном поступку – друго измењено и допуњено издање*, (Службени гласник), Београд, 2012,
304. **БОШКОВИЋ Мило**, *Криминалне групе и организације*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду бр. 1-2/2008.
305. **БОШКОВИЋ Мићо**, *Транснационални организовани криминалитет – облици испољавања и методи супротстављања*, Београд 2003. год., Полицијска академија.
306. **БОШКОВИЋ, Г.**, *Методи сузбијања организованог криминалитета у области привредно-финансијског пословања*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету у Крагујевцу, 2007.
307. **БОШКОВИЋ, М.**, *Криминологија*, Нови Сад, 2006.
308. **БОШКОВИЋ, М.-МАТИЈЕВИЋ, М.**, *Криминалистика оператива*, Бања Лука, 2007.
309. **БУЛАТОВИЋ Александра**, *Трансформација полицијског рада: криминалистичко-обавештајни елемент*, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања бр. 1-2/2007.
310. **ВОДИНЕЛИЋ Владимир**, *Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет*, Безбедност бр. 1/1992.
311. **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Криминалистика – откривање и доказивање*, I том, Скопље (Факултет безбедности), 1985.
312. **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Криминалистика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996.
313. **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Криминалистички и кривичнопроцесни аспекти начина извршења кривичног дела*, Гласник Правног факултета у Крагујевцу, 1984.
314. **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Основна тактичка начела при ислеђивању кривичних дела*, Народна милиција бр. 11/1949
315. **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, Безбедност бр. 1/1994

316. **ВОДИНЕЛИЋ, В.**, *Проблематика криминалистичко-тактичких института – информант, информатор и прикривени полицијски извиђач у демократској држави*, Безбедност 2/1994,
317. **ВУЈАКЛИЈА, М.**, *Лексикон страних речи и израза*, Београд (Просвета), 1980
318. **ГАЋИНОВИЋ, Р.**, *Модел организације савремених полицијских система*, Култура полиса бр. 18/2012.
319. **ГРУБАЧ, М.**, *Критика предлога новог Законика о кривичном поступку*, Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006.
320. **ДВОРШЕК, А.**, *Значај криминалистичке стратегије за превенцију криминалитета*, у: Место и улога полиције у превенцији криминалитета, Београд (Полицијска академија), 2002.
321. **ДВОРШЕК, А.**, *Криминалистичка стратегија – нова грана криминалистике*, у: Мјесто и перспективе криминалистичких наука и криминалистичке професије, зборник радова, Сарајево, 2001.
322. **ДВОРШЕК, А.**, *Криминалистичка стратегија*, Љубљана, 2001..
323. **ДРАГИШИЋ, З.**, *Систем националне безбедности Републике Србије*, Универзитет у Београду – Факултет безбедности, Београд, 2011.
324. **ЂУРИЋ, В. et al.**, *Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд, 2008.
325. **ЂУРЂЕВИЋ, З.**, *Појам и врсте анализе криминалитета*, Наука, безбедност, полиција (НБП) бр. 1/2007.
326. **ЂУРЂЕВИЋ, З., РАДОВИЋ, Н.**, *Криминалистичка оператива*, Београд (Криминалистичко-полицијска академија), 2012.
327. **ЂУРЂЕВИЋ, З., КОЛАРЕВИЋ, Д., ИВАНОВИЋ, З., МИЛОЈКОВИЋ, Б.**, *Криминалистичко профилисање*, Криминалистичко полицијска академија (КПА), Београд, 2012.
328. *Закон о јавном тужилаштву ("Службени гласник РС" бр. 116/2008; 104/2009; 101/2010; 78/2011 – др. закон и 101/2011; 38/2012-одлука УС; 121/2012 и 101/2013).*
329. *Закон о казненом поступку ("Народне новине" бр. 152/08; 76/09; 80/11; 121/11; 91/12; 143/12 и 56/13).*
330. *Закон о министарствима ("Службени гласник РС" бр. 16/2011).*
331. *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала ("Службени гласник РС" бр. 42/02; 27/03; 39/03; 67/03; 29/04; 58/04; 45/05; 61/05 и 72/09).*
332. *Закон о полицији ("Народне новине" бр. 34/11; 130/12).*
333. *Закон о полицији ("Службени гласник РС" бр. 101/2005).*
334. *Закон о полицијским пословима и овластима ("Народне новине" бр. 76/09).*
335. *Закон о тајности података („Службени гласник РС“, бр. 104/2009).*
336. *Закон о уређењу судова ("Службени гласник РС" бр. 116/2008; 104/2009; 101/2010; 31/2011- др. Закон; 78/2011- др. Закон; 101/2011 и 101/2013.)*
337. *Законик о кривичном поступку ("Службени гласник РС" бр. 72/2011 и 101/2011; 121/2012; 32/2013 и 45/2013.)*
338. *Законом о Високом савету судства ("Службени гласник РС" бр. 116/2008; 101/2010 и 88/2011.)*
339. *Законом о државном већу тужилаца ("Службени гласник РС", бр. 116/2008; 101/2010 и 88/2011).*

340. *Законом о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава ("Службени гласник РС" бр. 101/2013.).*
341. **ЗЕЛЕНИКА, Р.**, *Методологија и технологија израде знанственог стручног дјела*, Економски факултет у Риједи, Ријека 2000.
342. **ИВАНОВИЋ, Р.А.**, *Улога и значај сумње у сузбијању и спречавању савремених облика криминалитета*, Зборник Интернационалне асоцијације криминалиста, Бања Лука, 2008.
343. **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Криминалитет и реаговање државе*, Безбедност бр. 4/2003.
344. **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Криминологија – десето измењено и допуњено издање*, Београд, 2010. година,
345. **ИГЊАТОВИЋ, Ђ.**, *Сузбијање најтежих облика криминалитета у условима транзиције и несигурности*, у: Тешки облици криминала (приредио: Радовановић Добривоје), XVI Семинар права, Будва, 2004.
346. **ЈОВИЋ, В.** *Прикривени иследник као субјект откривања кривичних дела и учинилаца*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету у Крагујевцу 2010. године
347. **КЕШЕТОВИЋ, Ж.**, *Реформа МУП-а Србије – од полиције поретка ка сервису грађана*, Политичка ревија бр. 1/2003.
348. *Кодекс полицијске етике („Службени гласник РС“ бр. 92/2006).*
349. **КОНСТАНТИНОВИЋ-ВИЛИЋ, С. – НИКОЛИЋ РИСТАНОВИЋ, В.**, *Криминологија*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2003.
350. **КОРАЋ, С.**, *Интегритет наднационалног службеника Европске уније*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010.
351. *Кривични Законик ("Службени гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012 и 104/2013).*
352. **КРИВОКАПИЋ, В.**, *Криминалистика тактика 1*, Београд (Полицијска академија), 2000.
353. **КРИВОКАПИЋ, В.-КРСТИЋ, О.**, *Криминалистика тактика 2*, Београд (Полицијска академија), 1999.
354. **КРИВОКАПИЋ, В.-МУРАТБЕГОВИЋ. Е.**, *Концепт превентивне криминалистике*, у: *Савремене криминалистичке теорије* (приредио: Елмедин Муратбеговић), Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије Универзитета у Сарајеву.
355. **КРОН Лепосава**, *Глобалне перспективе у контроли и превенцији криминала*, у: Казнено законодавство и превенција криминалитета (приредила Лепосава Крон), Београд, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2008.
356. **КРСТИЋ Остоја**, *Специфичности криминалистичко-обавештајне службе*, Наука, безбедност, полиција (НБП) бр. 2/2008.
357. **МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, *Појам, типологија и структура криминалистичко обавештајних истраживања*, Безбедност бр. 4/2007.
358. **МАНОЈЛОВИЋ, Д. – СТЕВАНОВИЋ, Д.**, *Одреднице и исходите криминалистичко-обавештајне службе – теоријски аспекти*, Безбедност бр. 1/2007.
359. **МАНОЈЛОВИЋ, Д.**, *Криминалистичко-обавештајни рад "препознавање појава из окружења – прикупљање обавештајних података"*, Безбедност бр. 1/2005
360. **МАРИНКОВИЋ Дарко**, *Место и улога института информатора у доказивању кривичних дела*, Правни живот бр. 10/2008.

361. **МАРИНКОВИЋ Дарко**, *Модус операнди организованог криминала и његов утицај на дефинисање стратегије сузбијања*; Примена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета – Зборник радова (Интернационална асоцијација криминалиста), Бањалука 2008.
362. **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Криминалистичка стратегија сузбијања организованог криминалитета – основни конститутивни елементи*, у: *Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета* (приредили: Кривокапић, В., Милошевић М., Ђорђевић Ђ.), Београд (КПА), 2006,
363. **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Сузбијање организованог криминала – специјалне истражне методе*, Нови Сад, 2010.
364. **МАРИНКОВИЋ, Д.**, *Тајна опсервација у спречавању и сузбијању кривичних дела. У: Сузбијање криминалитета – деценија после смрти професора Водинелића* (зборник радова), Крагујевац, 2004.
365. **МАСЛЕША Рамо**, *Криминалистичко-обавјештајна делатност у функцији борбе против организованог криминалитета*, у *Сузбијање криминалитета – деценија после смрти професора Водинелића*, Крагујевац 2004.
366. **МАСЛЕША, Р.**, *Криминалистичка стратегија*, Универзитет у Сарајеву – Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2006.
367. **МИЈАЛКОВИЋ, С.**, *Обавештајне структуре терористичких и криминалних организација*, Наука, безбедност, полиција (НБП) бр. 2/2010.
368. **МИЛИЋ, Н.**, *Концепт рада полиције на криминалном жароштиту*, Ревизија за криминологију и кривично право бр. 3/210.
369. **МИЛИЋ, Н.**, *Мапирање криминалитета као подршка одлучивању у полицији*, Докторска дисертација одбрањена на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу, 2012.
370. **МИЛОСАВЉЕВИЋ, Б.**, *Наука о полицији*, Београд, 1997.
371. **МИЛУТИНОВИЋ, М.**, *Криминална политика* ("Савремена администрација"), Београд, 1984.
372. **МИЛУТИНОВИЋ, М.**, *Криминологија – шесто издање*, (Савремена администрација, Београд), 1990.
373. **Министарство унутрашњих послова Републике Србије**, *Информатор о раду МУП-а РС*, Београд, 2012.
374. **МИТРОВИЋ, Д.**, "Криминалистичко-обавјештајни систем као метод у борби против криминалитета", у: *Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета* (Зборник Интернационалне асоцијације криминалиста – ИАК), Бања Лука, 2008.
375. *Национална стратегија за борбу против организованог криминала* („Службени гласник РС“, бр. 23/2009).
376. **ПАНТА, М.**, *Историјско упоредни преглед јавног тужилаштва*, у Зборнику: *Тридесет година јавнотужилачке организације*, Београд, 1976.
377. **ПЕРОВИЋ, К.**, *Криминологија*, Никшић, 1993,
378. **ПЕТРОВИЋ, П.**, *Критички осврт на Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији*, Безбедност западног Балкана бр. 15, 2009.
379. **ПЕТРОВИЋ, П.**, *Лична карта - безбедносно-обавештајне службе Србије*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009.
380. *Правилник о начину поступања полицијских службеника донет на основу члана 103 става 2 Закона о полицијским пословима и овластима* ("Народне новине" бр. 76/09).

381. **ПУШАЉИЋ, М. – ЈЕЛЕНСКИ, М.**, *Полицијски сустви – реализација полицијске функције кроз устрој*, Полиција и сигурност, Загреб, бр. 1-2/2007.
382. **РОТ, Н.**, *Опита Психологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2004.
383. **СИМИЋ, Б. – НИКАЧ, Ж.**, *Развој полицијске организације од традиционалне ка савременој у функцији субијања криминалитета*, НБП (Наука, безбедност, полиција), бр. 3/2009.
384. **СИМОВИЋ, М.**, *Кривично процесно право – треће измењено и допуњено издање*, Бања Лука, 2009.
385. **СИМОНОВИЋ Б.**, *Неки теоретски и практични аспекти криминалистичке анализе*, Криминалистика у теорији и пракси (Висока школа унутрашњих послова), Бања Лука 2005.
386. **СИМОНОВИЋ Б.**, *Предлог за институционализовање превенције криминала у Србији*, Безбедност бр. 3/2001
387. **СИМОНОВИЋ Б.**, *Примена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета – проблеми и начин превазилажења; Примена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета – Зборник радова (Интернационална асоцијација криминалиста)*, Бањалука 2008.
388. **СИМОНОВИЋ Б.**, *Систем интегритета као вид антикорупционе стратегије, у Методологија изградње система интегритета у институцијама на сузбијању корупције* (уредник Урош Пена), Бања Лука 2010.
389. **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Криминалистика – треће измењено и допуњено издање*, Крагујевац, 2012.
390. **СИМОНОВИЋ, Б., МИЈОВИЋ, Д., и МАТЕЈИЋ, М.**, *Полиграфско тестирање државних службеника као вид теста интегритета у откривању и превенцији корупције у државним органима*, Зборник интернационалне асоцијације криминалиста, 2009.
391. **СИМОНОВИЋ, Б.**, *Улога полиције у превенцији криминала на нивоу локалне заједнице*, Безбедност бр. 1/2001.
392. **СИМОНОВИЋ, Б.-МИТРОВИЋ, Д.**, *Сарадња у оквиру криминалистичко-обавештајног рада*, Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитету, број 1, Бања Лука, 2010.
393. **СОКОВИЋ, С.**, *Доказивање индицијама*, Јефимија, Крагујевац, 1997.
394. **СОКОВИЋ, С.**, *Индицијални доказ у кривичном процесном праву*, Зборник радова Правног факултета у Српском Сарајеву, бр. 2/2000.
395. **СОКОВИЋ, С.**, *Контрола криминалитета у праву Европске уније*, Стратегија државног реаговања против криминала, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Виша школа унутрашњих послова, Удружење за кривично право и криминологију Србије и Црне Горе, Београд, 2003.
396. **СОКОВИЋ, С.**, *Контрола криминалитета у праву Европске уније*, Стратегија државног реаговања против криминала, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2003.
397. **СТОЈАНОВИЋ, З. – КОЛАРИЋ, Д.**, *Кривичноправно реаговање на тешке облике криминалитета*, Београд (Правни факултет – едиција Кримен), 2010.
398. **СТОЈАНОВИЋ, З.**, *Кривично законодавство и тешки облици криминалитета*, у: Тешки облици криминала (приредио: Радовановић Добривоје), XVI Семинар права, Будва, 2004. стр.33-36.
399. **СТОЈАНОВИЋ, З.**, *Кривично право - општи део*, Београд, 2000.

400. **СТОЈАНОВИЋ, З.**, *Кривичноправни експанзионизам и законодавство Србије*, у: Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања, 4. део, Београд, 2010.
401. **СТОЈАНОВИЋ, З.**, *Превентивна функција кривичног права*, Кримен – часопис за кривичне науке бр. 1/2011, Београд.
402. *Стратегија развоја Министарства унутрашњих послова 2011-2016.*
403. *Упутство о полицијској етици и начину обављања послова* („Службени гласник РС“, бр. 41/2003).
404. *Устав Републике Србије* ("Службени гласник РС" бр. 98/2006).
405. **ФАТИЋ, А.**, *Методe и технике криминалистичко-обавештајне анализе*, Београд, непозната година издања.
406. **ФАТИЋ, А.**, *Прислушкивањем до безбедности*, Реввија за безбедност, бр. 1/2009.
407. **ФАТИЋ, А.**, *Прислушкивањем до безбедности*, Реввија за безбедност, Београд, Бр. 1/2009,
408. **ФАТИЋ, А.-КОРАЋ, С.-БУЛАТОВИЋ, А.**, *Етички стандарди за криминалистичко-обавештајни рад*, Београд, Центар за безбедносне студије, 2011.
409. **ШЕБЕК, В.**, *РЕАСЕ (ПИС) модел за обављање информативних разговора*, Билтен судске праксе (Виши суд у Краљеву), бр. 4/2012.
410. **ШЕБЕК, В.**, *Заједнички истражни тимови у супротстављању организованом и транснационалном криминалу*, Реввија за безбедност бр. 4/2011.
411. **ШЕБЕК, В.**, *Записничко документовање исказа осумњиченог: кривично-процесни и криминалистички аспекти*, Безбедност бр. 1/2010.
412. **ШИКМАН Миле**, *Коришћење информатора као посебне истражне радње у сузбијању криминалитета*, Безбједност – Полиција – Грађани, Бањалука, бр. 1-2/2011.
413. **ШКУЛИЋ, М.**, *Аудио надзор телефонских и других разговора у кривичном поступку*, Безбедност бр. 1/1997.
414. **ШКУЛИЋ, М.**, *Организовани криминалитет – појам и кривично процесни аспекти*, Досије, Београд, 2003.